

Adina Berciu-Drăghicescu
Maria Petre

**Școli și biserici românești
din Peninsula Balcanică**
Documente (1864–1948)

Χοπιλορ νο[τρι:

Ιοανα, Ανγελα [ι Αδριαν

**Școli și biserici românești
din Peninsula Balcanică
– Documente (1864-1948) –**

Volumul I

*Adunarea și selecționarea documentelor,
introducerea, bibliografia și indicii de:*

*Adina Berciu-Drăghicescu
Maria Petre*

**Prezentul volum a fost realizat în urma documentării
la Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
și la Arhivele Naționale Istorice Centrale**

editura universitatii din bucuresti ®

~ 2004 ~

© Editura Universității din București
Șos. Panduri 90-92, București – 050663; Tel./Fax: 410.23.84
E-mail: editura@unibuc.ro
Internet: www.editura.unibuc.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BERCIU-DRĂGHICESCU, ADINA

**Școli și biserici românești din Peninsula Balcanică: documente
(1864-1948)** / Adina Berciu-Drăghicescu, Maria Petre – București:
Editura Universității din București, 2004
Bibliogr.
ISBN 973-575-859-8

I. Petre, Maria

37(=135.1)(497)

Tehnoredactare computerizată: *Constanța Titu*

Cuprins

Abrevieri.....	6
Prefață	7
Introducere	9
Notă asupra ediției.....	41
Introduction	44
Note regarding the edition	57
Lista documentelor.....	59
List of the Documents	77
Documente	99
Indice de localități	629
Indice de nume	634
Bibliografie	647

Abrevieri

A.N.I.C.	– Arhivele Naționale Istorice Centrale, București
A.M.A.E.	– Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
PVB	– Perenitatea vlahilor balcanici, Constanța
RLSA	– Rivista di literara shi studii armâni. / Revista de Literatură și studii despre aromâni, Constanța

Cuvânt înainte

ȘCOALĂ ȘI BISERICĂ LA ROMÂNII DIN BALCANI

Prin cartea alcătuită cu mult profesionalism de către prof. univ. dr. Adina Berciu-Drăghicescu și prof. Maria Petre ne aflăm în fața celei mai noi și a uneia dintre cele mai consistente și mai înnoitoare contribuții la istoria romanității din spațiul balcanic în secolele XIX-XX.

Începând cu secolul II î.H., treptat în întregul spațiu sud-est european s-a format romanitatea orientală care, apoi, în condițiile complexe ale vremurilor medievale, a fost continuată de poporul român, cu mai multe ramuri componente, ce s-a format și apoi a trăit, generații în șir, de la Nistru și Tisa până în munții Pindului și de la Marea Adriatică la Marea Neagră.

Între istoria românilor din dreapta Dunării și a celor din stânga fluviului au existat multe asemănări, mai ales în planul vieții materiale și al raporturilor interumane, dar și o serie de deosebiri, unele esențiale, mai cu seamă în ceea ce privește destinul lor politic.

Masa românilor balcanici a fost împrăștiată între populații alogene și majoritare și, cu toate că, proporțional, erau mai numeroși în vremurile mai vechi, nu au reușit să-și asigure o proprie existență statală, ceea ce a avut pentru ei consecințe negative deosebite unele chiar dezastruoase. În timpuri mai vechi asupra lor s-au succedat stăpâniri străine diferite de la cea bizantină la cea otomană, după care a urmat, în etape, încorporarea lor în diversele stat naționale create în zonă în cursul secolului XIX și la începutul secolului următor. În perioada turcocrăției, în secolul XVIII începea trecerea românilor, respectiv a aromânilor, pe o treaptă nouă, a modernizării și, mai ales a unei renașteri și formării în rândurile lor a unei conștiințe naționale, fenomen similar și complementar celui petrecut de o parte și de alta a Carpaților. Din păcate tot atunci a început a fi mai prezentă și o altă realitate, negativă, respectiv abandonarea, nu o dată definitivă, a locurilor de baștină și împrăștierea lor în lume, ce a avut drept consecință, între altele, absența continuă și permanentă a unei elite intelectuale naționale ce ar fi putut conduce mai eficient, la fața locului lupta pentru afirmarea identității și drepturilor naționale, mai ales în contextul înlocuirii turcocrăției tolerante etnic și religios cu tinerele state naționale balcanice caracterizate sub diverse regimuri printr-o politică asimilaționistă, antiotomană.

Spre jumătatea secolului XIX, în condițiile complexe ale „secolului naționalităților”, a început o nouă etapă în istoria românilor balcanici care, într-un anume fel constituie substanța unei lucrări datorate celor două autoare ajunse la apogeul cercetării tocmai în domeniul cunoașterii balcanice, realitate demonstrată și de numeroasele lor contribuții anterioare pe aceeași tematică.

În ceea ce privește situația informației și accesului la surse precum și, legat de aceasta, a cercetărilor istorice legate de amănunt sau de caracter sintetic, pentru vremurile mai vechi, dinainte de afirmarea statelor naționale în zonă, situația este diferită față de cea privind evoluțiile istorice din ultimii aproximativ 150 de ani.

Sursele bizantine, parțial și cele otomane, au fost relativ accesibile și au permis istoricilor o serie de cercetări semnate de nume ilustre precum N. Iorga, Gh. Brătianu, G. Murnu, N. Beldiceanu, V. Papacostea, V. Papahagi etc. Pentru vremurile mai noi, în special cele din jurul anului 1900 când soarta românismului sud-dunărean a devenit tot mai dramatică și apoi tot mai tragică, contribuțiile au fost alcătuite mai mult de lingviști

(Take și Pericle Papahagi, Theodor Capidan etc precum și de participanți la evenimente care au apelat puțin, ocazional, la documente scrise, respectiv la cercetarea arhivelor.

Nu se poate ignora nici o anumite realitate ținând de statele succesorale ale Imperiului Otoman. Cercurile conducătoare ale acestora, fără excepție, au negat identitatea națională românească a unora dintre cetățeni; au promovat, cu ritmuri diferite, o intensă acțiune de desnaționalizare cu toate mijloacele pe care statele moderne le-au avut la dispoziție și ca atare documente despre acești români în capitalele balcanice sunt puține, de regulă falsificate, greu accesibile și practic până acum neinvestigate sistematic.

Așa cum se arată și în studiul introductiv începând cu domnia lui Cuza Vodă statul român a promovat un sprijin material și politic sistematic pentru frații răsfirați în întregul spațiu balcanic. S-au implicat atunci factori din cei mai diverși din țară și din afara ei precum fruntași politici, membri Societății de Cultură Macedo-română (adevărat for național), conducătorii destinelor școlii și bisericii și, nu în ultimul rând diplomații români din această parte a lumii europene. Nu poate fi ignorată nici acțiunea fruntașilor aromâni din locurile lor de baștină ce au avut de regulă strânse legături cu confrății lor aflați în stânga Dunării.

Această activitate, cu intensitate variabilă dar având permanență până la sfârșitul marii conflagrații mondiale, s-a materializat și în întocmirea unei mase impresionante de acte și documente de tot felul ce au fost depozitate treptat alcătuind astfel importante fonduri arhivistice ce au rămas, în cea mai mare parte, cu totul în afara investigației, până în ultima vreme.

Cele două cercetătoare au parcurs un impresionant număr de dosare cuprinzând știri de tot felul despre existența aromânilor și a altor frați de ai lor timp de mai multe decenii în întregul spațiu balcanic. Au selectat cu multă atenție 226 documente semnificative de cea mai mare importanță și relevanță. Acestea privesc în special aspecte legate de situația școlară și bisericească dar cuprind și o serie de elemente, date, considerații privind ansamblul vieții și situației lor, inclusiv eforturile făcute în plan politic pentru supraviețuire și afirmare. O atenție deosebită, iarăși înnoitoare, a fost acordată prezenței românești în principalul centru al ortodoxiei, în „republica” ortodoxă de la Muntele Athos.

O amplă introducere, de un excepțional caracter, prezintă, cronologic și pe țări, principalele date privind situația (în fapt involuție) a școlilor și bisericilor românești înregistrându-se în final ipostazele diverse ale eșecului unei politici duse timp de decenii de factorii de la București împreună cu cei din zonă.

Publicarea documentelor s-a făcut după cele mai riguroase reguli, autoarele culegerii fiind deosebit de calificate și în acest domeniu. Au adăugat, fapt tot mai rar, deși extrem de important indici: antroponimic și toponimic, precum și o utilă și bine selectată bibliografie.

Masiva lucrare, de cca 700 pagini, se constituie într-o realizare de excepție mai ales prin ineditul majorității paginilor sale. Documentele puse la îndemâna celor interesați vor permite, fără îndoială, redactarea unor contribuții privind istoria ultimelor două veacuri a grupurilor românești din sudul Dunării și va pregăti astfel întocmirea unei așteptate și necesare sinteze despre istoria lor modernă și contemporană. Culegerea de față se înscrie astfel ca o notabilă, necesară și originală realizare a istoriografiei actuale ce merită a fi cunoscută cât mai repede acasă și în lume iar autoarelor li se cuvin în egală măsură mulțumirile și felicitările noastre pentru munca depusă și lucrarea deosebită pe care au realizat-o.

Prof. univ. dr. *Gheorghe Zbucnea*

Introducere

Peninsula Balcanică reunește popoare de obârșii diferite, de limbi și de religii diferite, alcătuind un mozaic etnico-lingvistic extraordinar.

Această conviețuire, unică în felul ei, s-a făcut pe un temei geografic care a favorizat circulația oamenilor și informațiilor culturale de o parte și de alta a lanțurilor muntoase care o străbat precum și de o parte și de alta a Dunării.

Spre nord ea este larg deschisă spre Europa Centrală; prin zona Dobrogei și Marea Neagră este deschisă spre Rusia meridională; Marea Adriatică o leagă de Italia; insulele Marii Egee o leagă de Asia Mică¹. Astfel deasupra Peninsulei Balcanice s-au întâlnit civilizații din trei zone: din Orient, din Occident și din Nord. S-au întâlnit și s-au amestecat pe solul ei influențând mai departe civilizația românească din zona carpato-danubiano-pontică și din zona sud-est europeană.

Relieful Peninsulei Balcanice este preponderent muntos, favorizând uneori izolarea grupurilor etnice. Se poate grupa în trei mari regiuni: prima este aceea a Alpilor Dinarici, a doua o constituie masivul Rodopi iar ultima este regiunea munților Albaniei, Greciei și Serbiei². Munții sunt acoperiți cu păduri, dar în multe locuri sunt lipsiți de vegetație, ceea ce a făcut ca așezările omenești să rămână destul de izolate, dar nu au constituit un obstacol pentru circulația populației românești și a ideilor... Regiunea este străbătută în partea nordică de un sistem hidrografic foarte complex alcătuit din: Dunăre și afluenții săi: Drava, Sava, Morava și Iskerul. La acestea se adaugă câteva cursuri de apă puțin importante: Vardarul, Struna, Karița, Neretva, Drina și Shkumbi.

Cu toată vitregia pământului, aspru și puțin ospitalier, în aceste locuri au putut să trăiască alături de greci, sârbi, croați, sloveni, bulgari și populații descendente din traci: albanezii și românii balcanici.

Locuitorii de origine romanică din sudul Dunării cunoscuți sub diverse denumiri precum: aromâni, macedoromâni, vlahi transbalcanici, fărșeroți, români epiroți, megleno-români au constituit un element deosebit din punct de vedere etnic și social, dar mai ales cultural în civilizația balcanică.

În documente, cel mai des sunt numiți *români*, așa cum aceștia înșiși se autointitulau considerându-se o parte componentă a națiunii române³.

¹ Victor Papacostea, *Civilizația românească și civilizația balcanică*, București, 1983, p. 17.

² Marin Popescu Spineni, *Românii din Balcani*, București, 1941, p. 80.

³ Cristea Sandu-Timoc, *Tragedia românilor de peste hotare (9-13 milioane)*. Timișoara, 1994, p. 24. Referitor la numele sub care sunt cunoscuți românii din Peninsula Balcanică, Mihai Eminescu considera că: „Expresia de greco-români este atât de improprie ca și afirmarea că iedul este fiul zimbrului. Nu există greco-român precum nu există greco-spaniol sau greco-englez. Românii din triumphiul tracic sunt tot atât de români și tot așa de puțin greci ca cei din Maramureș de exemplu. Ori e cineva grec, ori e român; una din două: amândouă deodată nu poate fi nimeni” – M. Eminescu, *Românii din afara granițelor țării și unitatea spirituală națională*, București, 1998, p. 104-105.

Despre românii balcanici ne-au lăsat relatări interesante cronicarii bizantini și cei români; au fost analizați și de reprezentanții Școlii Ardelene; generația pașoptistă și post pașoptistă s-a ocupat și ea în mod special de românii de la sud de Dunăre⁴.

Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea istoria și existența românilor sud-dunăreni a devenit fie subiect de cercetare, fie obiect de controverse între etnografi, istorici, lingviști. Tot din a doua jumătate a secolului al XIX-lea de soarta românilor sud-dunăreni se vor interesa istorici, geografi, etnologi și literați apuseni, care vor călători în această zonă a Europei, lăsându-ne relatări deosebite, impresionante chiar. Viața lor, sub toate aspectele a stat în centrul istoriografiei occidentale, dar și a celei românești⁵.

După anul 1945 intrând în perioada comunistă, peste soarta și istoria comunității românești din Peninsula Balcanică s-a așternut o tăcere și un dezinteres total. Școlile, liceele și bisericile le-au fost desființate, iar limba interzisă⁶.

Situația românilor de peste hotare este considerată „o mare tragedie a secolului XX și XXI”. Astăzi în afara granițelor trăiesc circa 9-13 milioane de români, din care o bună parte se află situați geografic în jurul României.

*

* *

Românii erau foarte numeroși în Evul Mediu, în epoca modernă și în primele decenii ale secolului XX, în Peninsula Balcanică ocupând teritorii de la Marea Adriatică la Marea Neagră⁷. Provinciile locuite de români și denumite *vlahii* erau următoarele: Vlahia Mare; Vlahia de Sus (Epir); Vlahia Mică (Acarnia, Ohrida, Locrida). În Serbia și Bulgaria erau: Vlahia Albă, Vlahia Rodopi, Vlahia Tracică, Vlahia Sirmium, pe râul Sava: Vlahia Bătrână sau Valahia Veche (Bosnia)⁸.

⁴ Nicolae Iorga, *Istoria românilor din Peninsula Balcanică*, București, 1913, p. 3; *România. Documente străine despre români*, ed. a 2-a, București, 1992, passim; *Românii de la Sud de Dunăre. Documente*, București, 1998, p. 111-112 și urm.

⁵ Relatările călătorilor străini în Peninsula Balcanică au fost sintetizate de Valeriu Papahagi în lucrarea *Românii din Peninsula Balcanică după călătorii apuseni din secolul al XIX-lea* (publicată la Roșiorii de Vede în 1939). Autorul a reprodus, în ordine cronologică impresiile călătorilor apuseni care au scris despre români, atât „cei care i-au apreciat și laudat cât și cei care au avut cuvinte de ocară” la adresa românilor dunăreni.

⁶ Cristea Sandu-Timoc, *op. cit.*, p. 9 și p. 30.

⁷ *Ibidem*, p. 5.

⁸ Mihai Virgil Cordescu, *Istoria școalelor române din Turcia, Sofia și Turtucaia din Bulgaria și al seminariilor de limbă română din Lipsca, Viena, Berlin*, București, 1906, p. 5-8. În Peninsula Balcanică prezența românilor la sfârșitul secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului al XX-lea este semnalată în:

1. Macedonia, cu principalele centre: Bitolia (Monastir), Magarova, Târnova, Nijopole, Gopeș, Moloviște, Crușova, Ohrida, Iancovăț, Beala de Sus, Beala de Jos, Calive-Istoc, Vlaho-Clisura, Neveasta, Blața, Reșna, Belcamen, Pisodei, Negovani, Hrupiștea, Gramoștea, Moscopole, Pleasa, Calive-Jarcan, Lunca, Birislău, Oșani, Cerna-Reca, Cupa, Huma, Veria, Kokinoplo, Ramna, Turai, Porina, Piscupie, Murmuluștea ș.a. În partea orientală a Turciei menționăm orașele Seres și Giulmani, Melnic și comunele Ramna, Poroii, Raslog.
2. În Epir: Samarina, Smicsi, Avela (Avdela), Perivoli, Turia, Furca, Armatia, Breaza, Palioseli, Băiasa (Vuvusa), Cernești, Dobra ș.a.
3. Albania: în districtul Valona (Avlona): Bunavia, Bisani, Levani, Carvunari, Cerveni ș.a.; districtul Musachia și Durazzo: Origovizza, Cărbunari, Grădiștea, Soacule, Veleani, Cavaia, Gramara, Ciuca, Bedeni, Mardarei ș.a.
4. Mila, Ameru, Vetunosi, Cuțufani, Paltinu, Doliani, Damasuli ș.a.

De asemenea în toți munții și în mai toate localitățile din nordul Greciei continentale se aflau o mulțime de târguri și sate locuite de români. Numeroase familii românești se mai aflau în primul deceniu al secolului al XX-lea în Insulele Ionice: Corfu, Zante și în Insula Santa Maura.

Mai menționăm că grupul de români care se afla așezat în jurul Pindului se întindea de la nord-vest de Berat, în Albania, spre sud în Epir și dincolo de Kardița, în Tesalia răsfirându-se spre est în Macedonia și către sud-vest în regiunile Acarnaniei și Aspropotamului. Grupul de aromâni din vilaietul Salonicului, Xeresului, Xantelui și Monastirului era format din alte grupuri venite din Munții Gramos, Moscopole și Pind, iar prin ținuturile Meglenei prin Albania și prin Macedonia se aflau comune locuite numai de români⁹.

Referitor la acest aspect, în anul 1936 cu ocazia discursului de primire în Academia Română Th. Capidan constata cu satisfacție: „Astăzi, uitându-se cineva pe harta etnografică a Peninsulei Balcanice rămâne uimit de împrăștierea lor (a românilor – n.n.) extraordinară, mai ales în părțile de miazăzi, unde aceste populațiuni se înfățișează sub o formă fragmentară față de blocul unitar și indivizibil al românismului din nordul Dunării. Prima expresie ce se desprinde din acest aspect, aproape unic în istoria unui popor, este că, oricât de răsfirate apar aceste populațiuni pe cuprinsul Peninsulei Balcanice, originea lor trebuie căutată nu numai în ținutul carpato-dunărean, dar și în Pind”¹⁰.

În zonele și localitățile acestea se vor înființa școli și biserici prin eforturile comunităților locale, dar mai ales prin sprijinul acordat de statul român, după cum se poate observa din documentele prezentului volum.

Toponimia este și ea o dovadă de necontestat a prezenței și păstrării elementului românesc în Peninsula Balcanică. Și astăzi sunt multe regiuni din Grecia, Bulgaria, Serbia, unde toponimia mai are încă caracter românesc.

Numărul și răspândirea actuală a românilor balcanici nu se poate stabili cu exactitate. După cercetătorul Max Demeter Peyfuss „nu pare deloc greșit să acceptăm că astăzi, în sud-estul Europei există 400.000 de aromâni”¹¹.

⁹ *Ibidem*, p. 9.

¹⁰ Theodor Capidan, *Romanitatea balcanică*, discurs rostit la 26 mai 1936 în ședința solemnă a Academiei Române, București, 1936, Extras, p. 53; La această localizare mai adăugăm și pe aceea destul de recentă întâlnită în lucrarea lui Max Demeter Peyfuss, *Chestiunea aromânească*: „În Grecia masa principală a aromânilor trăiește pe văile Pindului. În unele localități din Tesalia și la poalele Olimpului, în zona muntelui Bermion și în regiunea dintre Filorma (azi Phlorina), Kastoria (azi Kezriye) și Kozana (azi Kozane). În Albania îi găsim în număr mare în regiunea Myzeqeja, ca și în districtele Priemetiş Kolicë (azi Korcea), în Iugoslavia în mai multe sate dintre Ohrida (azi Ohrido) și Monastir (azi Bitolia), apoi Krușevo lângă Perlepe, câteva sate în apropiere de Struga și mai mici așezări pe Pljackavica, în Macedonia răsăriteană. Cei mai mulți aromâni din Bulgaria s-au strămutat în 1940 în România, totuși mai există – în afară de cei din orașe – așezări de aromâni în Pirinska Makedonja și în munții Rodope. În sfârșit, în România mulți aromâni s-au stabilit în Dobrogea (în localitățile Cobadin, Ovidiu, Mihail Kogălniceanu și mai la nord), alții în împrejurimile Bucureștilui și în Banat. În trecutul apropiat mai existau colonii aromânești în Turcia asiatică și în Liban” – M. D. Peyfuss, *Chestiunea aromânească. Evoluția ei de la origini până la pacea de la București (1913) și poziția Austro-Ungariei*, trad. de N. Șerban Tanașoca, București, 1994, p. 13-14.

¹¹ *Ibidem*, p. 13.

Românii balcanici, populație minoritară aflată în sânul populației majoritare grecești, bulgărești, sârbești, albaneze au luptat pentru obținerea unor deziderate cu caracter național.

Lupta națională a românilor balcanici s-a dus pe trei planuri distincte: învățământ în limba națională, organizare bisericească proprie până la recunoașterea unui episcop român, și în cele din urmă reprezentare proporțională, pe baze etnice în diversele organisme locale. Acțiunea de trezire a conștiinței naționale a început la sfârșitul secolului al XVIII-lea, culminând în a doua jumătate a secolului următor cu înființarea de școli și biserici în limba română¹², cu sprijinul statului român.

Aspirațiile naționale ale românilor nu au vizat nici alipirea la România și nici crearea unui stat propriu în Balcani. Ei doreau drepturi cetățenești egale cu ale celorlalte națiuni ale Imperiului Otoman și autonomie culturală.

Învățământul românesc în Peninsula Balcanică

Înființarea de școli în a doua jumătate a secolului al XIX-lea la românii sud-dunăreni a fost pregătită de apariția unor lucrări cu caracter istorico-lingvistic¹³.

Ideea înființării unor școli în limba română pentru românii din Balcani o observăm la conducătorii revoluției de la 1848: Nicolae Bălcescu, Dimitrie Bolintineanu, Ion Ghica, Ion Ionescu de la Brad ș.a. care sesizând prezența masivă a românilor în sudul Dunării s-au gândit imediat la aspectul educativ și religios.

Prima intervenție oficială, pe lângă guvernul otoman, privind înființarea unei școli românești pentru românii supuși otomani a făcut-o, între anii 1860-1861, Costache Negri în calitate de agent diplomatic al României la Constantinopol. El a insistat pe lângă sultan ca să se ia măsuri „pentru scăparea de la moarte ca națiune a românilor din Macedonia, Tesalia, Epir, Albania”.

În anul 1860 a luat ființă la București Comitetul Macedoromân, cu misiunea de a pregăti terenul pentru înființarea de școli și biserici printre românii din Imperiul Otoman: „Comitetul Macedo-Român din București a luat însărcinarea a dirija introducerea limbii naționale în toate orașele și târgurile românești”. Sămânța fusese aruncată cu curaj și roadele nu vor întârzia să apară.

În perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1866) au apărut și primele succese în „bătălia” pentru învățământ românesc în Peninsula Balcanică.

În anul 1863, Mihail Kogălniceanu, prim-ministru al României, hotărâ crearea unui fond din bugetul statului pentru ajutorarea bisericilor și școlilor române din Peninsula Balcanică.

În 29 aprilie 1864 Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Dimitrie Bolintineanu propunea ca din fondul de 10.000 de lei prevăzut pentru susținerea școlilor din Imperiul

¹² Theodor Burada, *Cercetări despre școalele din Turcia*, București, 1890, p. 53.

¹³ Constantin Ucuta, originar din Moscopole și protopop în Posen (Poznan) a fost autorul primului abecedar aromânesc, publicat la Viena în tipografia fraților aromâni Markides Paulian (Marcu Puiu) în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. În 1808 doctorul Gh. Constantin Roja originar din comuna Monastir a publicat lucrarea: *Cercetări despre aromânii de dincolo de Dunăre* (în limba germană cu text paralel grecesc). În 1809 a editat alta: *Măestria ghiovăsirii (cetinrei) românești cu litere latinești care sunt literele românilor ceale vechi*. În 1813 apărea la Viena prima gramatică a dialectului macedo-român editată de profesorul Mihail G. Boiagi.

Otoman să se trimită cât mai repede acolo o sumă de bani, întrucât acestea sunt „amenințate a se închide din lipsa banilor necesari”.

În același an, primul ministru Mihail Kogălniceanu, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Dimitrie Bolintineanu și secretarul V. A. Urechia au hotărât ca Ministerul Instrucțiunii Publice să prevadă un buget de 14.000 lei pentru ajutorarea școlilor și românilor din Balcani¹⁴.

În anul următor s-au acordat 20.000 lei din buget pentru întemeierea unui internat la București, pentru copiii românilor din Balcani.

Dimitrie Atanasescu, proprietar al unui atelier de croitorie la Constantinopol, a aflat despre manifestul Comitetului Macedo-Român din București care-i îndemna pe tinerii români să vină la București pentru a se pregăti să devină dascăli în Macedonia. A sosit în țară și, după absolvirea studiilor la Liceul „Matei Basarab” din București, s-a reîntors în Macedonia unde, la 2 iulie 1864, a deschis în comuna Târnova prima școală românească de la sudul Dunării¹⁵.

În 1865 s-a înființat la București Institutul Macedo-român pe lângă Biserica Sfinții Apostoli, condus de arhimandritul Averchie care avea și el drept obiectiv înființarea de școli în Balcani și formarea de cadre didactice.

După 1878 dezvoltarea învățământului s-a făcut într-un cadru mult mai favorabil creat de Tratatul de la Berlin din 1878 care confirma, printre altele, libertatea de conștiință a locuitorilor Imperiului Otoman. Dar autoritățile otomane refuzau să ia hotărâri mai îndrăznețe cu privire la drepturile românilor.

În urma presiunilor românilor, guvernul otoman va aproba, cu toată opoziția grecilor, libera practicare a învățământului în limba română. Marele vizir Savfet Pașa a emis în septembrie 1878 Ordinul viziral nr. 303 prin care cerea autorităților locale (valiului Salonicului și Ianinei, valiul, în epocă, era guvernatorul unui vilaiet) să nu împiedice funcționarea școlilor române¹⁶.

La elaborarea și emiterea acestui act o contribuție esențială a avut profesorul Apostol Mărgărit. Consecințele au fost deosebit de importante pentru învățământul românesc, numărul școlilor a crescut cu câteva zeci în numai câțiva ani.

Situația școlilor române din Turcia a fost încredințată de către guvernul român unui Inspector General al Școlilor Române din Balcani, funcție ce va fi deținută din 1878 și până în 1902 de profesorul Apostol Mărgărit. Sediul Inspectoratului General se afla la Bitolia.

După aceea, ministrul Instrucțiunii Publice, Spiru Haret, a decis desființarea Inspectoratului și înlocuirea acestuia cu Administrația Școlilor și Bisericilor Române din Turcia, care își avea sediul tot la Bitolia. Conducerea acestei Administrații a fost încredințată lui G.C. Ionescu. În 1906 Administrația a fost iarăși transformată în Inspectorat, condus de N. Tacit care era ajutat de cinci revizori școlari.

Reacția grecilor la constituirea atâtor școli (și biserici) ale românilor nu a întârziat să apară. Ei au denunțat permanent autorităților otomane pe institutorii români drept un

¹⁴ M. V. Cordescu, *op. cit.*, p. 13.

¹⁵ Sterie Diamandi, *Oameni și aspecte din istoria aromânilor*, București, 1940, p. 200; M. V. Cordescu, *op. cit.*, p. 13; Ionel Cionchin, „Prima școală românească din Macedonia (2 iulie 1864) înființată de Dimitrie Atanasescu”, în *Clio*, Timișoara, an. II, nr. 9, 1993.

¹⁶ Theodor Burada, *op. cit.*, p. 53.

pericol la adresa statului otoman; apoi au împiedicat prin orice mijloace – cum ar fi ruperea cărților, scoaterea preoților de la slujba religioasă – introducerea limbii române în școli și biserici¹⁷.

Guvernul grec a avut o politică specială vis-à-vis de autoritățile otomane modificându-și-o în funcție de succesele obținute de bulgari, sârbi, albanezi. Politica lor s-a concretizat în acțiuni care au mers de la susținerea financiară a școlilor grecești până la organizarea de bande teroriste(antartii)¹⁸ în Grecia, care treceau în Macedonia¹⁹, sau în Epir și în Tesalia și unde prin teroare, și uneori chiar prin crime, impuneau locuitorilor să se declare greci.

După felul în care au răspuns prigonirilor la care au fost supuși, românii din Balcani s-au împărțit în două categorii:

a) românii naționaliști, aceia care au îndurat toate prigonirile: turcești, bulgărești, grecești, sârbești, păstrându-și limba, religia, obiceiurile și conștiința națională românească. Ei și-au trimis copiii la școlile românești și au frecventat bisericile românești. În regiunile unde nu existau școli, biserici sau preoți români, românii naționaliști preferau să-și lase copiii nebotezați, decât să accepte să li se dea nume grecești sau bulgărești, sau sârbești, de pe listele oficiale date de Patriarhia de Constantinopol²⁰.

b) „grecomanii” sau „renegații” care se împotriveau curentului național, situându-se de partea grecilor și s-ar părea că adesea aceștia urmăreau succes economic, social și politic. Numărul acestora era mult mai mare decât cel al românilor naționaliști.

În anul 1879 a luat ființă la București Societatea de Cultură Macedoromână. Scopul ei era acela ca, în limitele legilor și obiceiurilor din Imperiul Otoman, să contribuie la răspândirea prin școli a limbii române, să „stăruie pentru buna stare a bisericilor și comunităților românești de-a dreapta Dunării și de peste Balcani, să supravegheze mersul școlilor deja existente și să înființeze altele noi”. De asemenea, școlile urmau să fie dotate „cu cărți, biblioteci, aparate” și să se „îndemne la editarea de cărți pentru românii din acele părți”²¹. Înființarea acestei Societăți a determinat din nou revolta Patriarhului Constantinopolului, Ioachim al III-lea care, în 8 decembrie 1879 adresa o Enciclică Patriarhală Mitropolitului Pelagovici îndemnându-i: „să lucrați (...) de acord cu

¹⁷ M. V. Cordescu, *op.cit.*, p. 1 și p. 5.

¹⁸ antartii – bande de greci înarmați puși în slujba oficialităților ortodoxe grecești și care persecutau și chiar omorau pe românii care nu erau de partea grecilor.

¹⁹ A.M.A.E., fond Constantinopol, vol. 224 (1867-1893), nepaginat – Raportul consulului român din Salonic din 9 ianuarie 1890.

²⁰ A.M.A.E., fond Constantinopol, vol. 180, nepaginat – într-un raport întocmit de Inspectorul Școalelor – Nicolae Tacit, care datează din 30 iulie 1905, se consemnează că fruntașii comunității române din Grebena au fost interogați de o bandă de greci, cu privire la scopul cauzei românești. La întrebarea de ce este român și de ce susține cauza românilor, Sterie Popa, fruntașul comunității românești din localitate a răspuns: „Sunt român, nu vlah, deoarece între noi ne zicem români, că vlahi ne ziceți voi și alți străini. Iubesc neamul românesc din care fac parte, școala română și biserica și tot ceea ce este românesc,... bătrânul meu tată a sădit în mine sentimente și conștiința adevărată națională, pentru care mă condamnați astăzi la moarte”.

²¹ Theodor Burada, *op. cit.*, p. 18-19; Vasile Diamandi Aminceanul, *Românii din Peninsula Balcanică*, București, 1938, p. 122-123.

autoritățile locale și să vegheți așa încât Biserica să fie la adăpost de cele mai mici lucrări ale propagandei române”²².

Confruntările cu ostilitatea grecilor au continuat. Grecii au mers până acolo încât au susținut că nu există români în Macedonia, Epir, Tesalia, Grecia continentală, Albania, ci numai „elinovalahi, adică greci care vorbesc românește”. Într-un document din martie 1886 emis de consulul grec Panurias din Bitolia, și adresat lui Pikion, institutor și agent pelenist din Kastoria (Macedonia) se afirma că: „Sub raport etnologic, elementul românesc este aproape necunoscut în Europa. De aceea să ne ferim de a pronunța sau de a aminti cuvântul *român* (subl. ns.). Astfel în toate numirile care arată originea sau existența românilor, de exemplu Vlaho-Clisura, Vlaho-Livada, trebuie scos cuvântul Vlaho și să nu se scrie decât Clisura, Livada. Cuvântul *român* nu trebuie să figureze nicăieri”²³. Aceleași idei au fost susținute și în presa grecească din Peninsula Balcanică și din România²⁴.

Totuși, până în anul 1880 s-au deschis 24 de școli românești, dintre care 7 pentru fete și un gimnaziu la Monastir; 5 pentru băieți la Moloviște, Megarova, Băiasa, Grebena, Samarina; clase secundare la Crușova și o școală mixtă la Constantinopol²⁵.

O nouă statistică făcută pe anul 1893, indica existența a 75 de școli primare românești, dintre care 55 de băieți și 20 de fete, un liceu de băieți la Bitolia (1880), un gimnaziu și o școală normală de fete la Bitolia (1888). Populația școlară era de 3.500-4000 de elevi și eleve²⁶.

În anul 1900 existau în Imperiul Otoman (partea europeană) 113 școli primare de fete (25), de băieți (54), mixte (34), 5 școli secundare românești și peste 30 de biserici în care slujba se oficia în limba română. Autoritățile otomane au intervenit pe lângă Patriarhul de la Constantinopol să permită preoților și comunităților aromâne să officieze în limba română, însă nu au permis înființarea unei mitropolii românești sau a unui episcopat așa cum aveau bulgarii și sârbii din imperiu²⁷.

Apoi, în anul 1902-1903 situația școlară era următoarea: circumscripția Albania – 10 școli; circumscripția Bitolia – 27 școli; circumscripția Epir – 23 școli.

Statul român a continuat, în toată această perioadă, subvenționarea școlilor și bisericilor române și îmbunătățirea modului lor de administrare. De altfel de la sfârșitul secolului al XIX-lea, opinia publică românească, numeroși oameni politici români au fost preocupați de soarta românilor balcanici, fiind socotită cu predilecție o „chestiune de stat”²⁸.

În anul 1903, cu ocazia dezbaterilor din Adunarea Deputaților, Ioan I. C. Brătianu, în calitate de ministru de externe, declara: „Noi dorim să întreținem relațiunile cele mai cordiale cu statele vecine, să punem de acord interesele respective, întrucât vom ști,

²² A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 91, nepaginat.

²³ Th. Burada, *op. cit.*, p. 113-114.

²⁴ *Ibidem*, p. 142.

²⁵ A.M.A.E., fond Constantinopol, vol. 224 (1867-1893), *passim*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Maria Petre, „Aromânii și relațiile culturale româno-otomane la începutul secolului al XX-lea”, în *Revista Istorică*, t. VIII, nr. 11-12, 1997, p. 739-740; N. Ciachir, „Contribuții la istoricul relațiilor româno-turce (1878-1914)”, în *ADIRI*, 1970, nr. 5, p. 17.

²⁸ Pericle Papahagi, *Aromânii din punct de vedere istoric-cultural*, București, 1912, *passim*.

apărând pe ale noastre, să respectăm legitimele drepturi ale amicilor noștri. Voim să ajutăm dezvoltarea culturală a unui neam cu care ne găsim în legături de simțăminte și de origine, dorim ca întreaga populație din Imperiul Otoman să aibă condițiile civilizate de viață și relații pașnice cu întregul Orient al Europei”²⁹. Această susținere culturală avea temeiuri puternice în istoria relațiilor româno-balcanice. România a susținut mișcarea națională a românilor balcanici prin ajutoare de natură materială și pe cale diplomatică.

După stingerea conflictului dintre inspectorul Apostol Mărgărit și o parte a personalului didactic, administrația școlilor și bisericilor a fost pusă sub conducerea Legației de la Constantinopol și a consulatelor de la Salonic, Monastir și Ianina. Au fost numiți noi revizori școlari care controlau activitatea școlilor române din imperiu și interveneau la autoritățile locale pentru obținerea autorizațiilor de funcționare.

În anul școlar 1903-1904 au funcționat în Imperiul Otoman 84 de școli primare române repartizate astfel în cele 4 circumscripții: 10 în Albania, 26 în Bitolia, 25 în Epir și 23 în Salonic, cu un număr total de 3.500 de elevi pregătiți de 110 institutori și institutoare. Situația școlilor secundare române era următoarea: liceul român din Bitolia, condus de Adam Coe, avea 100 de elevi bursieri, pregătiți de 16 profesori, Școala normală-profesională de fete din Bitolia avea 40 de eleve bursiere și 9 profesoare, Școala comercială din Salonic avea 47 de elevi, dintre care 40 bursieri, pregătiți de 8 profesori și 2 maeștri, iar Școala comercială din Ianina avea 55 de elevi, dintre care 40 bursieri și 9 profesori.

Bisericile în care se oficia în limba română erau: Pleasa, Nicea, Șipca, Elbasan și Moscopole în circumscripția Albania, deservite de 5 preoți; Crușova, Gopeși, Hrupiștea, Ohrida, Vlaho-Clisura în circumscripția Bitolia, deservite de 11 preoți; Abela-Grebena, Perivole-Grebena și Turia în circumscripția Epir, deservite de 5 preoți; Doliani, Lumnița, Huma, Lunguța, Oșani, Murihova, Livezi, Cupa și Fetița în circumscripția Epir, deservite de 22 preoți. Pentru școlile primare și secundare române, pentru preoți și bursierii români din țară și de la Constantinopol, statul român a alocat, în anul școlar 1903-1904, 335.000 de lei³⁰.

Puternica răscoală din Macedonia din vara anului 1903 și noua organizare a provinciei condusă de Hilmi pașa, asistat de doi delegați, unul din partea Rusiei și unul din partea Austro-Ungariei, cu o jandarmerie reorganizată de un general italian și încadrată cu ofițeri străini, a dus la schimbarea atitudinii autorităților otomane și la oprirea parțială a abuzurilor³¹.

În această conjunctură Imperiul Otoman își dezvoltă relațiile politice cu România, iar sultanul îi promitea în 1905 ministrului român la Constantinopol, Alexandru Lahovari, că va recunoaște toate doleanțele aromânilor, dar îi este greu să semneze o iradea definitivă. Alexandru Lahovari i-a sugerat ministrului de externe român să ceară intervenția ambasadei germane³² pentru a-l convinge pe sultan.

²⁹ *Dezbaterile Adunării deputaților*, 1903-1904, ședința din 9 decembrie 1903, p. 144.

³⁰ A.N.I.C., *fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice*, dosar 349/1903, vol.I, f. 50-75.

³¹ Constantin Velichi, *Imperiul Otoman și statele balcanice între 1878-1912*, în „Studii și articole de Istorie”, XVI, 1970, p. 173.

³² Nicolae Ciachir, *op. cit.*, p. 19.

În februarie 1905 se deschidea Consulatul român de la Ianina, iar în martie același an s-au petrecut crimele de la Negovan, cărora le-au căzut victime preoți și membri ai comunității aromâne.

Profesorii N. Tacit și Andrei Balamace, revizori ai școlilor române, aflați în inspecție în vilaietul Ianina, au fost arestați de valiul Osman Pașa la instigația grecilor. Ministrul Alexandru Lahovari a adresat guvernului otoman un ultimatum și a cerut eliberarea profesorilor arestați și promulgarea grabnică a unei iradele în care să se recunoască formal naționalitatea aromână, bucurându-se de toate drepturile celorlalte naționalități din imperiu.

Sultanul, constrâns de amenințarea ministrului român că va părăsi postul în termen de 10 zile, dădea la 9/22 mai 1905 Iradeaua imperială prin care se recunoștea și se permitea libera folosire a limbii române în școli și biserici și se acorda și o teșcherea Ministerului de Justiție și Culte³³.

Succesul obținut prin acest act otoman, Iradeaua, deși parțial, întrucât nu prevedea înființarea unei mitropolii române, a format baza legală a organizării și întăririi comunității aromâne, care, sprijinite material de statul și diplomația română, va dezvolta în continuare școlile și bisericile române în Imperiu.

Astfel se înființa la Constantinopol o școală primară română cu 70 de elevi și eleve, condusă de I. D. Hondrosom și un internat universitar român condus de N. Papahagi, care avea, în 1908, 20 de studenți bursieri.

În anul școlar 1908-1909 funcționau în Imperiul Otoman 99 de școli primare române repartizate astfel: 25 în circumscripția Bitolia, 15 în circumscripția Corița-Elbasan, 15 în circumscripția Grebena-Elasona, 9 în circumscripția Ianina, 17 în circumscripția Salonic, 9 în circumscripția Veria și 9 în circumscripția Kosovo. De asemenea în 43 de localități slujba religioasă se oficia în limba română³⁴.

În ceea ce privește salariile preoților, datorită luptei dintre propaganda religioasă greacă și română, enoriașii se obișnuiseră să nu mai plătească nimic preoților pentru slujbe, aceștia întreținându-se numai din subvenția primită de la statul român³⁵.

Evenimentele din Turcia au făcut ca după 1910 să fie adoptată o nouă formă de conducere a școlilor prin intermediul Eforiilor școlare.

Cu toate greutățile întâmpinate din partea autorităților otomane care amânau acordarea autorizațiilor de funcționare pentru școlile române, sub presiunea și influența grecilor, cu toate prigonirile religioase, precum și din cauza divergențelor ce existau între

³³ A.N.I.C., fond Kretzulescu, dosar 831, f. 62 – iradeaua recunoștea națiunea română din Turcia: „Majestatea Sa Imperială Sultanul (...) luând în seamă rugile înălțate spre Tronul Imperial de supușii săi aromâni, s-a îndurat să ordone ca, pe temeiul drepturilor civile de care ei se bucură ca și ceilalți supuși musulmani, comunitățile lor să-și poată alege muhtari (primari n.ns) (...); membrii aromâni să fie primiți în consiliile administrative; autoritățile imperiale să înlesnească profesorilor numiți de aceste comunități inspectarea școlilor și îndeplinirea formalităților prevăzute de legile Imperiului pentru deschiderea de noi așezăminte școlare”. Învățământul aromânesc avea din acest moment același statut cu învățământul celorlalte naționalități. De asemenea, bisericile ortodoxe românești i se permitea să se dezvolte liber. Iradeaua imperială atrăgea atenția că aromânii nu mai puteau fi împiedicați să officieze slujba religioasă în limba lor.

³⁴ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 2944/1908, f. 73-106.

³⁵ *Ibidem*, f. 34.

membrii comunităților aromânești, provocate îndeosebi de grecomani, școlile și bisericile românilor au continuat să existe și să funcționeze și în primele două decenii ale secolului al XX-lea. În total, în ajunul războaielor balcanice (1912-1913) au funcționat în Turcia europeană 92 de școli primare, 6 secundare, cu un număr de 3850 de elevi.

Tratatul de pace de la București din 28 iulie/10 august 1913 a stabilit o nouă realitate politică în Peninsula Balcanică. Cele trei state balcanice Bulgaria, Grecia și Serbia se obligau, printr-un schimb de scrisori realizat cu primul ministru al României Titu Maiorescu, să acorde autonomie școlilor și bisericilor românilor din țările lor, care să poată să fie subvenționate de statul român sub supravegherea guvernelor țărilor respective și să recunoască pentru români un episcopat distinct.

Toate statele balcanice au admis după 1913 existența școlilor macedo-române, cu excepția Serbiei care considera tratatul de la București caduc pentru ea, respingând recunoașterea autonomiei școlilor și bisericilor din Macedonia sârbească unde s-au închis toate școlile primare de băieți și fete, un liceu, o școală normală, 10 biserici.

În Grecia, în schimb, situația a fost mai bună, mai ales sub guvernele democratice de după 1913. Acordul cultural bilateral încheiat cu statul grec relativ la autonomia școlilor primare și secundare românești și dreptul guvernului român de a le subvenționa s-a încheiat în iulie/august 1913 și era una din anexele tratatului de la București din 1913. Acesta prevedea autonomia școlilor și bisericilor aromânilor și crearea unui episcopat român, finanțat de statul român dar sub supravegherea guvernului elen. Manualele de religie erau întocmite de autoritățile ecleziastice române, iar cele didactice și școlare după programele Ministerului Instrucțiunii Publice.

În 1914 în Macedonia funcționau 91 de școli primare, cu 111 institutori, 76 de institute, 53 preoți, 1 liceu, 2 școli comerciale și 1 școală normală de fete³⁶.

Declanșarea primului război mondial, la mai puțin de un an de la semnarea tratatului de la București, aducea importante modificări și în spațiul sud-est european. În toate statele balcanice, mii de români au fost mobilizați și trimiși pe diverse fronturi, iar școlile și bisericile lor au fost din nou închise. În august 1916 populația bărbătească din Macedonia ocupată, rămasă în urma mobilizării anterioare, a fost trimisă în lagăre de concentrare sau la minele de cărbuni de la Svistov, de unde mulți români nu s-au mai întors.³⁷ În urma operațiunilor militare care s-au desfășurat în Macedonia multe sate românești au fost prădate sau distruse. Turmele de oi au fost rechiziționate pentru nevoile armatei, au izbucnit epidemii, îndeosebi de holeră. Autoritățile bulgare au introdus limba bulgară în școli și biserici și au trecut la distrugerea cărților românești, inclusiv a celor de cult. Fenomenul de emigrare în România a atins cote maxime, mai ales după Conferința de pace de la București din 1913 când toți românii balcanici puteau deveni cetățeni români, indiferent de locul în care continuau să trăiască.

La Conferința de pace de la Paris, alături de delegații români au fost trimiși și delegați ai Societății de Cultură Macedoromâne, ai Comitetului românilor din Valea Timocului cărora li s-au adăugat reprezentanți ai Comitetului pentru apărarea drepturilor culturale și spirituale ale românilor, constituit la Vidin în martie 1919. Aceste organizații

³⁶ Cristea Sandu Timoc, *op. cit.*, p. 30.

³⁷ Gheorghe, Zbucnea, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică. Secolul XVIII-XX*, București, 1999, p.181.

românești au alcătuit o serie de memorii pe care le-au înaintat forurilor Conferinței de pace, dar ele nu au avut urmări deosebite. Singurul rezultat pozitiv, art. 12 al tratatului de pace de la Sèvres cu Turcia, prin care Grecia se obliga să acorde autonomie locală comunităților române din Pind în probleme școlare și religioase, a fost eludat prin prevederile tratatului de la Lausanne. Aplicarea prevederilor tratatului minorităților de către statele din sud-estul Europei, care ar fi putut să asigure condiții de manifestare românilor sud-dunăreni, s-a izbit însă de rezerve și chiar de reacții negative.

În timpul dominației turcești în Albania au existat 17 școli românești și un gimnaziu la Berat după cum urmează: câte două școli primare în localitățile Corcea, Pleasa, Moscopole, Berat, Elbasan și câte o școală primară în localitățile Lunca, Nicea, Biscuchi, Șipsca, Ferica, Grabova, Lușnia-Carburnari³⁸. Într-un referat din decembrie 1922, Petre Marcu, șeful Serviciului Școlilor și Bisericilor Române din Peninsula Balcanică arăta: „...Albania a fost teatru de luptă din anul 1912; devastată de greci și de sârbi, secătuită de armatele de ocupație austriece, italiene, franceze, populația este redusă azi la sărăcie. Toate localurile noastre de școală din Berat, Elbasan, Ferica, Lușnia, Grabova, Lunca, rechiziționate de armatele de ocupație, sunt lipsite de mobilierul școlar. Din 1914 și până azi au funcționat numai școlile din circumscripția Corița și Pleasa și o școală mixtă la Șipsca.”³⁹

În memoriul din 8 iulie 1926 al Ministerului Afacerilor Străine din România, privind școlile și bisericile românești din Albania se sintetizau acțiunile întreprinse de ministrul României la Tirana, profesorul Simion Mândrescu. Convenția care fusese pregătită cu Mufid Bey Libohova n-a mai putut fi semnată datorită căderii guvernului. Negocierile au fost reluate cu noul guvern și cu președintele Ahmed Zogu, discutate în Consiliul de Miniștri al Albaniei la 9 octombrie 1925, care a fost de acord cu perfecționarea activității școlilor românești de la Corcea, Pleasa și Șipsca. În noiembrie 1925 Simion Mândrescu era înștiințat de A. Vrioni că: „Guvernul albanez, pentru a satisface cererea dreaptă a României va face toate înlesnirile pentru deschiderea de școli românești în comunele cu populație românească cu condiția ca deschiderea acestor școli să fie cerută de comunitățile respective”⁴⁰.

La 1 februarie 1926, Ministerul de Externe al Albaniei dădea următoarele dispoziții: introducerea limbii române în școlile primare cu număr suficient de elevi români, admitea înființarea clasei I de liceu la Corcea cu elevi de la școlile din Corcea, Pleasa și Șipsca și era de acord cu înființarea fie a unei școli profesionale de fete sau a unei școli de meserii. De asemenea era autorizată Crucea Roșie Română și nu statul român „să înființeze două internate cu câte 50 de locuri, unul de băieți și unul de fete, cu condiția ca acestea să fie întreținute integral de aceasta.”⁴¹

Noul program al Ministerului Instrucțiunii Publice pentru românii din Albania, prevedea pentru anul școlar 1926-1927 reînființarea școlilor românești care existau în anul 1912, deschiderea la Tirana a două școli primare, una de fete și una de băieți, a două internate întreținute de Crucea Roșie Română, a câte unei școli mixte la Durazzo, Elbasan, Berat, Fieri, Premet, Nicea, Grabova, Lunca, Valona, Cavaia, Ferica, precum și

³⁸ A.N.I.C., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 751/1925, f. 57.

³⁹ *Ibidem*, dosar 799/1923, f. 4.

⁴⁰ *Ibidem*, dosar 712/1926, f. 148-149.

⁴¹ *Ibidem*, f. 152.

reorganizarea liceului de la Corcea⁴². Înființarea multora dintre acestea a rămas în fază de proiect.

Noul ministru al României la Tirana, Trandafirescu, primea în anul 1926 asigurări din partea ministrului de externe A. Vrioni și președintelui Senatului, Pandele Evanghele, că în toamna anului 1926 liceul din Corcea va funcționa și se vor înființa școli românești la Nicea, Grabova, Lunca și Elbasan, cu condiția ca profesorii să fie supuși albanezi și să fie plătiți de statul albanez. În raportul din 26 mai 1926, Trandafirescu arăta că a trimis în România 94 de elevi bursieri din Albania, din care se vor recruta viitoarele cadre didactice pentru școlile românești din această țară.⁴³

Toate aceste eforturi nu au avut nici un rezultat. În toamna anului 1927, statul albanez a etatizat toate școlile, inclusiv școlile românești din Corcea, Pleasa și Șipsca. Autoritățile albaneze au numit în locul lui Cupan Araia, ca director al școlii din Corcea, pe preotul Cotta Balamace. Între acesta și Dumitru Teja, președintele comunității române din Corcea, a izbucnit un puternic conflict. Societatea de Cultură macedoromână cerea Ministerului Instrucțiunii Publice destituirea tuturor institutorilor care primiseră să lucreze în școlile etatizate.⁴⁴

Mai multe memorii adresate de Cotta Balamace, Ministerului Instrucțiunii Publice din România și Patriarhului României lămurau situația: „...am primit provizoriu a funcționa la școală cu scopul de a salva cea din urmă scânteie, având convingerea că guvernul român va interveni pe lângă guvernul albanez. Odată închise școlile așa rămâneau, după cum au rămas și celelalte din întreaga Albanie.”⁴⁵

În toamna anului 1930, în urma eforturilor diplomatice depuse de noul ministru al României la Tirana, Vasile Stoica, școlile din Șipsca și Corcea erau redade comunităților românești, era numit director N.H. Balamace, iar institutori Cotta Balamace și Elena Balamace.⁴⁶ În anul 1937 se mai obținea deschiderea a încă 5 școli românești la Dișnița, Lunca, Grabova, Moscopole și Nicea. Institutorii erau plătiți de statul albanez, dar primeau și din partea statului român, în completare, o indemnizație de 1200 lei lunar. Aceasta le-a fost achitată constant în perioada 1 septembrie 1937 – 1 septembrie 1939 prin consulatul României de la Tirana.⁴⁷ În anul școlar 1939-1940 în cele 7 școli românești din Albania au învățat 362 de elevi, sub îndrumarea învățătorilor Christache Simancu, Urania Atanas (Corcea), Iovan Poppa (Moscopole), Petre Belba (Lunca), Adam Muși (Șipsca), Vasile Balamace (Nicea) și Nuci Condili (Dișnița). La școala din Grabova nu s-a predat în limba română decât până în decembrie 1939, deoarece învățătorul Procop Pescazini transferat, a fost înlocuit cu o învățătoare albaneză.⁴⁸

În timpul celui de-al doilea război mondial situația școlilor românești din Albania s-a înrăutățit. Suplimentul cuvenit cadrelor didactice nu a mai fost plătit la timp, iar o parte din școli au fost distruse de bombardamente. Raportul preotului Cotta Balamace din 7 noiembrie 1941 arăta că funcționau numai școlile din Corcea, Moscopole și Șipsca reparate

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*, f. 156.

⁴⁴ *Ibidem*, dosar 768/1922, f. 122-123.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 127.

⁴⁶ *Ibidem*, dosar 756/1930, f. 4-5.

⁴⁷ *Ibidem*, dosar 1332/1940, f. 154.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 158-159.

cu banii comunităților române, cele din Dișnița, Nicea, Grabova și Lunca nu funcționau, nefiind reparate.⁴⁹ În anul 1944 mai funcționa numai școala română din Corcea cu învățătorii Christache Simancu, Urania Athanas, Vasile Balamace și Vasile Cicani.

Prin decretul lege nr. 2695 din 1 august 1938, statul român a înființat Institutul Român din Albania cu sediul la Santi-Quaranta (Zogoj). Marele savant Nicolae Iorga a primit de la guvernul albanez un teren la Santi-Quaranta pe care l-a cedat statului român, cu obligația de a se construi acolo un institut. Scopul acestuia era „...de a cunoaște cât mai bine trecutul străvechi și viața prezentă a Europei de sud-est în legătură cu originile de civilizație și de rasă ale poporului nostru și de a realiza o strânsă colaborare a cercetătorilor de la noi și a celor din Balcani, cu aceleași preocupări. Institutul este o cheazășie a identității de obârșie și a raporturilor de prietenie ce unesc națiunea noastră cu cea albaneză.”⁵⁰ Pe lângă institut se crea o misiune arheologică, se puteau întreprinde cercetări de istorie, filologie, etnografie ce puteau fi publicate în buletinul institutului *Illyrica*. Conducerea a fost încredințată marelui istoric Nicolae Iorga, cel care elaborase prima istorie a Albaniei și care l-a desemnat ca director delegat pe prof. univ. Dumitru Berciu.⁵¹

În 1943, profesorul Dumitru Berciu arăta într-un memoriu că institutul fusese transformat în spital de campanie și bombardat în mai multe rânduri de aviația italiană*. Întregul inventar al institutului, în valoare de peste 1000000 lei dispăruse. Profesorul Dumitru Berciu propunea transferarea sediului institutului la Tirana, unde se găsea un puternic centru românesc și deschiderea unei școli primare la Tirana „...reparându-se o nedreptate din trecut când guvernele albaneze nu au îngăduit funcționarea unei școli românești în capitala Albaniei”. Profesorul menționa de asemenea „...situația tristă a școlilor și bisericilor românești din Albania cu localuri în ruină, cu învățători și preoți neplătiți la timp și persecutați de autoritățile locale.”⁵²

Într-un memoriu din 5 martie 1943 care era o completare a acestuia, prof. D. Berciu solicita ca „directorul Institutului să aibă controlul școlilor și bisericilor din Albania”, se propunea de asemenea ca pe lângă Institut să se înființeze un Liceu Românesc la Tirana, pe lângă școala primară⁵³.

În Bulgaria românii au trăit grupați în mai multe zone: Vidin, Valea Timocului, Sofia și grupuri de păstori nomazi în munții Rodopi, munții Rilei și regiunea Giumaia, numărul lor ridicându-se în 1923, la cifre între 150000 și 80000.⁵⁴ Pe baza schimbului de scrisori efectuat între Titu Maiorescu și D. Toncev odată cu încheierea tratatului de pace de la București, s-au deschis două școli românești la Sofia și la Giumaia. Așa cum rezultă

⁴⁹ *Ibidem*, dosar 1735/1941, f. 29-31.

⁵⁰ *Ibidem*, dosar 1314/1939, f. 86-87.

⁵¹ Rezultatele obținute în cercetarea arheologică, contribuțiile sale științifice au făcut să fie numit Șef al misiunii arheologice române din Albania, apoi secretar și apoi director delegat al Institutului român. Institutul fusese ridicat prin strădaniile depuse de prof. Dumitru Berciu din Albania. Evenimentele politice internaționale, asasinarea marelui savant, N. Iorga evenimentele interne au făcut ca la sfârșitul anului 1940, Institutul să fie desființat de autoritățile românești. Prin activitatea depusă vreme de câteva luni bune, înaintând memorii după memorii, Institutul a fost reînființat sub direcția prof. D. Berciu.

* În aprilie 1939 Albania a fost cucerită de Italia, Victor Emanuel III a devenit și regele Albaniei. În Albania au fost introduse instituții fasciste.

⁵² A.N.I.C., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 2454/1943, f. 14.

⁵³ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. Albania (1919-1943) – doc. din 5 martie 1943, f. 111-115.

⁵⁴ A.N.I.C., fond Ministrul Instrucțiunii Publice dosar 799/1923, f. 9.

din memoriul directorului școlii primare din Giurmaia din anul 1924, școala și biserica din această localitate au fost distruse în timpul războaielor balcanice, iar autoritățile bulgare au permis redeschiderea școlii abia în anul 1920.⁵⁵ În continuare directorul arăta „...am avut fericirea să constat că acolo există români foarte buni...Luând seama de aceasta, subsemnatul în unire cu fruntașii românilor am hotărât să reclădim școala și biserica deschizând o listă de subscripție pentru românii de acolo care deși în majoritate sunt oameni lipsiți de mijloace, când a fost vorba însă de școală și de biserică au subscris suma de 200000 leva.”⁵⁶

În anul 1924 la cererea comunității române din Sofia, Ministerul Instrucțiunii Publice aproba înființarea gimnaziului pe lângă școala primară română din această localitate. Prin ordinul nr. 173051 din anul 1934, gimnaziul român a fost transformat în Institutul român din Sofia. Statul român a plătit arhitectului N. Torbu suma de 2096000 leva pentru construirea clădirii institutului.⁵⁷ Directorul institutului, profesorul P.Caraman, arăta într-un memoriu din anul 1935 că un mare număr de elevi români din Bulgaria au dorit să se înscrie în clasa V-a de liceu, însă institutul nu a putut să-i cuprindă pe toți. Directorul arăta că subvenția primită din partea Ministerului Instrucțiunii Publice, de numai 5000 de lei pentru manuale era insuficientă, întrucât elevii liceului deși dotați, proveneau din familii sărace și încheia „...Dacă statul român nu le dă burse, ei nu pot veni să învețe carte românească, iar dacă nu le dă cărți, ei nu și le vor putea cumpăra.”⁵⁸ Ministrul României la Sofia, Vasile Stoica intervenea și el la Ministerul Instrucțiunii Publice, în anul 1934 și obținea 30 de burse a 750 de lei lunar, pentru institut și întreprindea demersuri pentru dreptul de publicitate a liceului în Bulgaria. Liceul nu obținuse acest drept nici în anul 1944 iar absolvenții săi nu se puteau înscrie din această cauză la Universitatea din Sofia.

Pe lângă Institutul Român din Sofia mai funcționa o grădiniță de copii și școala primară. Treptat, prin eforturile cadrelor didactice și cu sprijinul Ministerului Instrucțiunii Publice din România în liceu au fost înființate laboratoare de științe naturale, fizică și chimie și o bibliotecă cu 6000 de volume.⁵⁹

Istoricul Constantin Velichi, profesor al Institutului, arăta într-un memoriu din anul 1944 că această bibliotecă era frecventată nu numai de români ci și de alți studenți ai Universității din Sofia. Datorită bombardamentelor din timpul celui de-al doilea război mondial, Institutul a fost mutat temporar la Giurmaia, unde și-a continuat cursurile. Statul român îl finanța în anul școlar 1944-1945 cu 2800000 lei.⁶⁰

Școala primară română din Giurmaia, depopulată după cedarea Cadrilaterului, (1940), prin emigrarea românilor în țară, mai avea în anul școlar 1943-1944 11 elevi, iar în anul școlar 1944-1945, 4 elevi. Directorul acestei școli, Radu Preda arăta că nu putuse să țină nici cursurile de vară de la Cecalița și Argaci „...pentru că aceste regiuni sunt bânuite de bande comuniste”⁶¹. Deși obținuse autorizație de funcționare pentru școală de la autoritățile

⁵⁵ *Ibidem*, dosar 755/1924, f. 1.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*, dosar 1221/1938, f. 206.

⁵⁸ *Ibidem*, dosar 788/1935, f. 214.

⁵⁹ *Ibidem*, dosar 4336/1945, f. 14.

⁶⁰ *Ibidem*, dosar 1528/1944, f. 9-10.

⁶¹ *Ibidem*, dosar 1529/1944, f. 43.

bulgare și pentru anul 1944-1945, Ministerul Educației Naționale din România, însărcina preotul de la biserica română din Giurmaia, să se ocupe de educarea celor 4 elevi români, întrucât nu putea plăti un învățător pentru un număr atât de mic de elevi.

Conform decretului guvernului bulgar nr. 127 din 30 mai 1945, cursurile școlilor românești din Bulgaria urmau să fie desființate⁶². România va închide școala din Sofia în septembrie 1947, atunci când guvernul bulgar acordase acesteia dreptul de publicitate. Profesorii școlii se ofereau să primească salariile în leva și nu în franci elvețieni, însă statul român nu va reveni asupra măsurii luate, „considerându-se de către Guvernul R.P.R. că nu este justă susținerea acestor școli într-o țară prietenă”.⁶³

În Grecia, românii în număr de aproximativ 160.000 în 1941, locuiau în 3 grupuri compacte: Meglenia, Veria, Pind și în grupuri răzlețe în Tesalia și Olimp, Seres-Cavalla și Salonic. Vasile Stoica arăta că populația românească din Grecia era inegală în privința conștiinței naționale: cea din zonele Pind și Veria cu un puternic sentiment românesc, cea din orașe, influențată puternic de mediul grecesc, mai puțin rezistentă asimilării, iar populația transhumantă „...n-are decât un sentiment de coeziune etnică, de încredere față de cei de limbă românească și de bănuială față de cei de altă limbă.”⁶⁴

Școlile românești din Grecia au funcționat în perioada interbelică pe baza consensului tacit dintre statul român și cel elen: „...Ele n-au fost nici școli de stat, nici școli întreținute de populația română respectivă, ambele cazuri prevăzute de regimul minoritar al tratatelor de pace, ci de statul român prin îngăduința tacită a statului elen. Fără concursul financiar al statului român, școlile românești ar dispărea, fiindcă populația nevoiașă nu ar putea întreține școlile”⁶⁵.

Până în anul 1923, Ministerul Instrucțiunii Publice a controlat cele 26 de școli primare și 4 școli secundare românești din Grecia prin revizori școlari. În acest an s-a înființat pe lângă Administrația Școalelor și Bisericilor din Grecia un Consiliu Administrativ Permanent. La 1 octombrie 1926, această administrație a fost înlocuită de comitete (eforii) școlare locale, iar controlul a fost înlocuit cu cel al directorului celei mai înalte școli din circumscripția școlară respectivă. Legațiile și consulatele României coordonau activitatea acestor comitete și gestionau fondurile ordonanțate lor. În ceea ce privește localurile de școli, majoritatea erau proprietatea statului român sau a comunităților românești, altele erau închiriate. În zona munților Pind, unde populația românească era transhumantă, școlile aveau cursuri de iarnă și de vară, după cum se deplasau comunitățile cu turmele de oi. În astfel de cazuri, cursurile se desfășurau în condiții improprii, în colibe: Fetița, circumscripția Salonic, Mavronovo, Mandalovo, Babiani, Drenovo în circumscripția Meglenia.⁶⁶ Unele localuri de școli românești au fost confiscate de greci precum cele din Livezi, Oșani, Lunguța, Târnareca și Liumnița. Pentru localurile de școli din comunele Liumnița și Oșani autoritățile grecești au oferit 5000 de drahme, dar guvernul român a refuzat și a răspuns: „...guvernul elen ni-i dator nu cu oferte de acest gen ci cu retrocedarea localurilor de școli și biserici ce ne-au aparținut până în anul 1912.”⁶⁷

⁶² *Ibidem*, dosar 4336/1945, f. 42.

⁶³ *Românii de la sud de Dunăre – Documente*, p. 356.

⁶⁴ A.N.I.C., fond Vasile Stoica, dosar I/158, f. 5.

⁶⁵ *Ibidem*, fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 1444/1941, f. 5.

⁶⁶ *Ibidem*, dosar 741/1925, f. 34.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 205-206.

În anul școlar 1939-1940 au funcționat în Grecia 29 de școli primare cu 60 de învățători și 950 de elevi și 4 școli secundare cu 54 de profesori și 477 de elevi și anume: un liceu comercial de băieți și un gimnaziu profesional de fete la Salonic, un liceu de băieți la Grebena și un gimnaziu la Ianina. Pe lângă școlile secundare funcționa câte un internat întreținut de statul român. Programă analitică era cea oficială din România, la care se adăuga limba greacă, istoria și geografia Greciei. România a plătit pentru acest an școlar 3500000 lei pentru salariile învățătorilor, 4908000 lei pentru ale profesorilor, iar pentru întreținerea internatelor și pentru chiriile localurilor de școli 5387100 lei.⁶⁸

Declanșarea celui de-al doilea război mondial și ocuparea Greciei mai întâi de trupe italiene și apoi germane, a influențat negativ asupra funcționării școlilor românești din această țară. În anul școlar 1940-1941, acestea au fost închise. Ele vor fi redeschise în toamna anului 1941 în condiții extrem de grele. Într-un raport al însărcinatului cu afaceri al legației României la Atena, Radu Arion, din decembrie 1941, se arată că localurile de școli și internate din Ianina și Grebena au fost evacuate de trupele italiene, iar o parte a mobilierului a fost distrus sau luat de trupele grecești sau italiene. Clădirile au suferit stricăciuni. Totuși cursurile au putut începe la aceste școli la 24 septembrie 1941, iar la Liceul Comercial și la Gimnaziul de fete din Salonic, la 16 noiembrie 1941. Radu Arion solicita aprovizionarea cu alimente și combustibil a școlilor, a personalului didactic și bisericesc român din Grecia, dar și a „...populației noastre aromâne înfometate. Adaug că venirea din țară a alimentelor...ar face aici o impresie extraordinară asupra sufletului și cugetului tuturor aromânilor, învederând încă o dată dorința țării noastre de a-i ajuta.”⁶⁹

Guvernul român a elaborat în februarie 1942 cadrul legal de aprovizionare cu alimente a școlilor și personalului didactic român din această țară. Legea 111 din februarie 1942 stabilea ca cerealele și produsele alimentare destinate școlilor și comunităților române din Grecia să fie trimise prin Institutul Național al Cooperației și distribuite prin Societatea de Cultură macedoromână.⁷⁰

Pentru stimularea personalului didactic și administrativ din Grecia a fost adoptată legea 642 din martie 1942, deschizându-se un credit extraordinar de 3000000 lei, prin care acesta era răsplatit cu o indemnizație egală cu 50% din salariul bugetar „...pentru îndeplinirea datoriei și asigurarea intereselor culturale românești din Macedonia, în condiții foarte grele, pe intervalul de timp de la 1 octombrie 1941 până la 31 martie 1942.”⁷¹

Anul școlar 1943-1944 a început pentru școlile secundare române din Grecia la 3 octombrie 1943 la Liceul Comercial din Salonic, cu 123 de elevi; la 17 octombrie 1943, la Școala profesională de fete din Salonic, cu 84 de eleve; la 1 noiembrie 1943, la Liceul teoretic din Grebena, refugiat la Salonic, cu 149 de elevi și la 10 ianuarie 1944 la Gimnaziul din Ianina.⁷² În școlile primare române din Grecia au urmat în același an școlar, 1492 de elevi, dar soarta multora dintre aceste școli a fost tragică, asemeni populației române din această țară. Între 18-24 octombrie 1943 au fost bombardate și arse total 13 comune românești, iar în aprilie și mai 1944 alte sate românești. Inspectorul

⁶⁸ *Ibidem*, dosar 1444/1941, f.6.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 214.

⁷⁰ *Ibidem*, dosar 1727/1942, f. 111.

⁷¹ *Ibidem*, dosar 1718/1942, f. 123.

⁷² *Ibidem*, dosar 1518/1944, f. 41-42.

general David Blidariu raporta la 8 iunie 1944: „...e greu de precizat numărul victimelor din populația civilă românească, provocat de ciocnirile dintre rebeli și armata de ocupație, de răzbunări locale, de acțiunile revoluționarilor sau de represaliile armatelor”⁷³.

Cu toate acestea, la sfârșitul lunii mai 1944, când au fost închise cursurile școlilor secundare române, 8 absolvenți ai Liceului Comercial din Salonic și 10 absolvenți ai Liceului din Grebena, refugiat la Salonic, au luat examenul de bacalaureat. Era ultima promoție care obținea diplome pe care nu le puteau folosi însă pentru că legislația greacă nu le echivala.⁷⁴

Din raportul profesorului Caius Jiga din iulie 1945, aflăm că în timpul bombardamentelor din august 1944 de la Salonic: „...toate școlile române din acest oraș și majoritatea locuințelor profesorilor care se aflau în apropierea instalațiilor militare, au fost distruse. Ce n-a fost distrus atunci, a fost devastat ulterior de antați. Averea școlilor poate fi considerată ca pierdută... Se știe că mulți din profesorii localnici de la Salonic și Grebena au fost arestați de autoritățile grecești, suferind chiar maltratări. Situația lor este cu totul nesigură datorită tensiunii dintre cele două partide. Venirea lor în țară ar fi o salvare.”⁷⁵

Statul român, deși într-o situație deosebit de grea, nu i-a uitat nici acum pe acești apostoli ai școlilor române din Grecia și a trimis suma de 15472257 lei pentru salariile și pensiile restante pe perioada 1 septembrie 1944- 31 martie 1945 și 18505300 pentru perioada 1 aprilie-31 decembrie 1945.⁷⁶

După încheierea războiului, în februarie 1946, „guvernul grec a dispus închiderea școlilor românești, preluarea imediată a imobilelor, mobilierului și arhivelor, instituțiilor școlare din Grecia și expulzarea în masă a profesorilor de supușenie română”⁷⁷. Autoritățile polițienești au închis în lagăr pe toți profesorii găsiți la Atena. Astfel, școlile românești și apoi bisericile românești întreținute cu atâta efort de statul român și comunitățile locale, timp de aproape un secol au fost lichidate.

În 1948 toate bisericile românești au fost închise de guvernul grec. O parte din personal a fost angajat de bisericile grecești. Până în anul 1949 personalul a fost plătit de statul român⁷⁸. Preoții care aveau cetățenie română au fost expulzați.

În 1958 statul român a inițiat o acțiune de ajutorare a călugărilor români athoniți. Astfel, preotul Moisescu a făcut o vizită în Grecia și a predat din partea Bisericii Ortodoxe Române două vagoane de alimente (grâu și porumb), și obiecte bisericești. Ulterior, o nouă acțiune a Bisericii Ortodoxe din România nu s-a mai putut realiza deoarece preotul Moisescu nu a mai primit viză de intrare în Grecia.

În anul 1961 s-a mai încercat încă o nouă acțiune de ajutorare a călugărilor de la Muntele Athos dar fără rezultat.

În Iugoslavia, conform recensământului din anul 1921 ale cărei date definitive au fost publicate în 1932, trăiau 231000 de locuitori cu limba maternă română distribuiți astfel: în Banatul iugoslav 67896, în districtele Craina, Pojarevaț, Timoc, Morava 145000, iar în restul Iugoslaviei 18143.⁷⁹ Într-un studiu asupra situației românilor din

⁷³ *Ibidem*, f. 43.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 46.

⁷⁵ *Ibidem*, dosar 4337/1945, f.14.

⁷⁶ *Ibidem*, f.17, 44,81-87.

⁷⁷ A.M.A.E., fond Problema 220, Grecia, Documente Politice, (1945-1949), nepaginat.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 391/1941, f. 7.

Iugoslavia din 31 ianuarie 1941 se arăta că în județele Craina, Morava, Pojarevaț și Timocul sârbesc, bisericile, mănăstirile și școlile românești au fost desființate încă din epoca regatului Serbiei. „În lipsă de biserică și școală națională, analfabetismul și sectele religioase s-au răspândit îngrijorător. Frecventarea școlilor din România este interzisă, ca și românilor din Banatul iugoslav. Cei care totuși pleacă la studii rămân elemente pierdute pentru viața națională locală.”⁸⁰

Situația românilor din Macedonia sârbească era de asemenea foarte grea. Aici au funcționat până în anul 1918, în 18 comune românești, 24 de școli primare, un liceu de băieți și o școală profesională de fete la Bitolia. Toate aceste școli au fost închise imediat după 1918 de guvernul iugoslav, iar localurile confiscate. Orice încercare de redeschidere a lor a fost zadarnică.⁸¹ Fostul prim-ministru N. Pașici, întrebat asupra motivelor acestei prigoane, a afirmat că în afara convenției de la București din 1913, ar fi existat o convenție verbală secretă conform căreia, într-un atac îndreptat împotriva Serbiei, România o va ajuta și cum acest lucru nu s-a întâmplat, a căzut convenția scrisă în 1913, deci și așezămintele culturale românești din Macedonia trebuiau suprimate.⁸²

Numeroase au fost memoriile directorului Liceului român de băieți din Bitolia, Adam Coe, ale revizorului școlar Ioan Vuloagă, ale directoarei Școlii normale profesionale de fete din același oraș, Maria Capsali, în care cereau ajutorul țării mamă pentru păstrarea dreptului de a instrui copiii în limba română. În ianuarie 1921, într-un memoriu adresat Ministerului Instrucțiunii Publice din România, Adam Coe aprecia: „...chestiunea noastră națională este cu atât mai delicată și mai critică ca în trecut, deoarece tendințele noastre se ciocnesc cu interesele și cu aspirațiile mistuitoare ale statului unde avem menirea a supraviețui.”⁸³

În fața refuzului autorităților locale, Adam Coe și Ioan Vuloagă au înaintat o nouă cerere Ministerului Instrucțiunii de la Belgrad. Situația personalului didactic român din sudul Iugoslaviei era critică. Datorită internării lor în Bulgaria, în timpul războiului, pribegiseră apoi în România și obținuseră cetățenie română și pașaport, iar la întoarcere autoritățile sârbești i-au chestionat asupra cauzelor schimbării cetățeniei, fără să se pronunțe dacă o recunosc sau nu. Adam Coe propunea adoptarea cetățeniei sârbe pentru a se putea exercita dreptul electoral și a putea alege reprezentanți ai comunităților române, care să le apere interesele. Ministerul Instrucțiunii Publice din România hotărâ în anul 1921, ca membrii corpului didactic din Peninsula Balcanică să opteze pentru cetățenia statelor în care funcționau „...pentru a nu da personalului nostru didactic caracterul unor misionari, străini de mediul în care sunt chemați a-și îndeplini opera lor culturală”.⁸⁴

La 14 februarie 1921, Adam Coe arăta într-un memoriu că după prezentarea la Inspectoratul școlar din Bitolia, cu adresa din țară unde era reprodus pasajul „...guvernul sârbo-croato-sloven declară că nu are de făcut nici o obiecțiune la redeschiderea școlilor române din Serbia”, au fost chemați la Prefectura orașului unde li s-a adus la cunoștință ordinul Ministerului Instrucțiunii din Belgrad din 27 decembrie 1920, care stabilea: „...ba

⁸⁰ *Ibidem*, f. 23.

⁸¹ *Ibidem*, fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 799 1923, f. 9.

⁸² Nicolae, Chiachir, *Istoria popoarelor din sud-estul Europei în epoca modernă*, București, 1987, p. 340.

⁸³ A.N.I.C., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 326/1921, f. 8.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 10.

chiar nici românii supuși ai noștri nu pot deschide școli naționale, fără aprobarea ministerului”.⁸⁵

Statul român a continuat demersurile diplomatice, pentru a determina statul sârb să permită redeschiderea școlilor românești din Macedonia. O adresă a Ministerului Afacerilor Străine către Ministerul Instrucțiunii Publice din 8 decembrie 1922, menționa că pe baza unei telegrame primită de I.G. Duca, acesta în convorbirile cu Ninici, a obținut promisiunea formală „...că va da satisfacție cererilor noastre”.⁸⁶ Nici această promisiune n-a fost respectată, căci în 1923 P. Marcu, șeful serviciului de resort din Ministerul Instrucțiunii Publice arăta: „După ce ministerul a retribuit în decurs de șase ani personalul didactic al acestor școli, cu toate că în tot acest timp el n-a desfășurat nici o activitate școlară, în toamna anului 1922, s-a hotărât repartizarea întregului personal didactic pe la școli din Grecia și Albania, lăsând la fața locului pe pensionari și câțiva oameni de serviciu care să îngrijească de buna întreținere a localurilor noastre de școală, a bisericii și cimitirului românesc din Bitolia”.⁸⁷

Românii din Banatul iugoslav, care locuiau în aproximativ 80 de localități dintre care 35 aveau majoritate românească, s-au bucurat într-o oarecare măsură de un tratament minoritar, care să le asigure o viață națională în cadrul statului vecin. În 1919 în Banatul iugoslav existau 66 de școli primare românești dintre care 18 școli confesionale cu 43 de învățători și 48 de școli comunale cu 62 de institutori români.

Sub guvernul condus de Take Ionescu, Gheorghe Derussi, ministrul Afacerilor Externe a stabilit cu guvernul iugoslav formarea unei comisii mixte, întrunită la Belgrad, care să stabilească regimul școlar și bisericesc privind pe sârbii și românii din Banatul împărțit între cele două țări. Din partea României au fost numiți în această comisie dr. Valer Braniște, președinte, dr. Atanasie Popovici și Onisifor Ghibu.⁸⁸ Convorbirile au fost anevoioase și au continuat până în martie 1933 când convenția școlară dintre România și Iugoslavia a fost încheiată și ratificată de amândouă țările în anul 1935. Ea prevedea că în școlile primare minoritare românești din Banatul iugoslav și în școlile primare minoritare sârbo-croate din Banatul românesc, limba de predare va fi româna, respectiv sârbo-croata, din al treilea an se predau ca obiecte de studiu limba sârbo-croată și respectiv limba română, iar istoria și geografia era predată în limba țării în care se aflau școlile respective. De asemenea se prevedea ca institutorii să fie de aceeași confesiune și limbă ca majoritatea elevilor, iar numărul minim de elevi ai acestor școli să fie de 20. Institutorii necesari acestor școli erau pregătiți în școlile normale din Vârșet și Timișoara.

În anul școlar 1939-1940 funcționau în Banatul iugoslav 33 de școli primare de stat cu limba de predare româna, cu 4324 de elevi și 79 de învățători, dintre care 40 de învățători români din Iugoslavia, plătiți de statul iugoslav și 39 de învățători români din țară, plătiți de statul român. La secția română de pe lângă liceul de stat sârbesc din Vârșet au funcționat 4 clase românești de curs inferior, cu 4 profesori din România și 203 elevi, iar la școala normală sârbă din Vârșet au învățat, cu cei 4 profesori români de la liceu, 27 de elevi români.⁸⁹

⁸⁵ *Ibidem*, dosar 325/1921, f. 19.

⁸⁶ *Ibidem*, dosar 776/1922, f. 77.

⁸⁷ *Ibidem*, dosar 799/1923, f. 4.

⁸⁸ *Ibidem*, dosar 326/1921, f. 39.

⁸⁹ *Ibidem*, dosar 391/1941, f. 38-40.

Aspecte din viața religioasă a românilor din Peninsula Balcanică

Problemele vieții religioase ale românilor balcanici au fost legate de acțiunile Patriarhiei ecumenice de la Constantinopol, respectiv de respingerea în repetate rânduri a acțiunilor românești de către aceasta, mai ales la sfârșitul secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului XX.

Românii au încercat să folosească limba română pentru nevoile religioase încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Filip Apostolescu scria, la 6 februarie 1873, din Ohrida, Ministrului Cultelor și al Instrucțiunii Publice că: „se simte nevoia de cărți bisericești fiindcă numai cu ce avem nu se poate face pe deplin serviciul în limba română”⁹⁰.

Poziția Patriarhiei era destul de inconsecventă deoarece Patriarhia acordase dreptul bulgarilor de a avea un exarhat propriu și militase pentru grecii din Serbia să aibă dreptul la limba națională în biserica lor de acolo.

Românii au cerut și ei dreptul la episcopat propriu încă din 1880, dar nu vor obține acest drept decât mult mai târziu, în 1894 și pentru scurtă vreme.

Încercarea românilor de a folosi limba română în biserici se va izbi de fiecare dată de refuzul categoric al clerului grec și al Patriarhiei din Constantinopol. Vor exista, în toată această perioadă, nenumărate agresiuni la care vor fi supuși românii, mergând până la refuzul de a li se îngropa morții în cimitirele comunale, până la agresiuni fizice directe sau asasinarea preoților români.

Începând cu anul 1892 românii au pornit o acțiune mai amplă pentru recunoașterea drepturilor lor bisericești. Ei au trimis la Constantinopol o delegație care să înmâneze sultanului o petiție prin care să li se acorde dreptul la un episcopat propriu. Numărul iscăliturilor puse pe petiția deputaților români din Albania, Epir și Macedonia care vor veni la Constantinopol pentru a cere numirea unui episcop român în Macedonia trecea de 5000. În șaptezeci de comune românești, consiliile comunale și primarii au pus pecetea primăriei în josul petițiilor. Consiliile comunale și primăriile reprezentau oficial, în fața autorităților turcești, toată populația acestor comune⁹¹. Delegația era formată printre alții din Haralambie Balamaci, Dimitrie Atanasescu și Apostol Mărgărit, iar petiția înaintată sultanului era un document programatic deosebit, sintetizând doleanțele aromânilor în problema religioasă:

„În calitatea noastră de împuterniciți ai poporațiilor valahe din Turcia îndrăznim să vă declarăm cu respect, Sire, sentimentele de fidelitate și recunoștință. Valahii sunt și vor fi întotdeauna gata să-și sacrifice și existența și averile pentru fericirea și prosperitatea Iubitului lor Stăpânitor și Padișah. Cu toate acestea, ca să fie cruțat de nedreptățile a căror victimă este, din partea Patriarhiei și a mitropoliților greci, poporul valah, întocmai ca și celelalte popoare din vastul imperiu al M.V. ar fi fericit să aibă un șef religios, valah de origine, pe care să îl aleagă și să-l desemneze dânsul, care să se bucure de toată încrederea guvernului otoman să fie supus fidel al M.V. Imperiale”⁹² și care „să poarte numele de Mitropolit Primat și a cărei misiune să fie de a supraveghea și a conduce

⁹⁰ *Ibidem*, dosar 2360/1873, f. 9; V. Diamandi Amineanu, *op. cit.*, p. 123-124.

⁹¹ A.M.A.E., fond Constantinopol, vol. 216 (1890-1896) – este un document nedatat și nesemnat.

⁹² *Apud* Gheorghe Zbucnea, *op. cit.*, p. 134-135.

spiritual poporul aromânesc pe calea îndeplinirii datoriilor sacre față de Dumnezeu și Suveran”.

În 1893, Poarta a încercat să intervină în conflictul dintre Patriarhie și credincioșii români, invitându-i pe aceștia să meargă la patriarhie și să se înțeleagă în problema episcopului român. În urma acestei intervenții, românii au adresat marelui vizir o petiție, iar când au fost primiți, în ziua de 9 iulie 1893, a luat cuvântul Take Mărgărit, arătând că au cerut de nenumărate ori dreptul la limba română în biserică și tot de atâtea ori Patriarhia i-a refuzat, ceea ce contravine Tratatului de la Berlin, care proclamase libertatea de conștiință, prin urmare „interdicția Patriarhiei nu este nici dreaptă și nici legală”⁹³.

În cele din urmă, românii au obținut dreptul de a avea un șef spiritual propriu. Cu foarte mare greutate a fost găsit un prelat în Peninsula Balcanică căruia să-i fie încredințată această funcție. Guvernul român ar fi dorit trimiterea unui episcop din țară, care ar fi devenit supus otoman, dar această propunere nu s-a realizat⁹⁴. Printre candidații propuși din țară s-au numărat: preotul Simion Popescu, arhiereul Meletie, arhiereul Dosoftei.

La propunerea lui Apostol Mărgărit, încă din 1893 a fost luată în considerare candidatura lui Antim, atunci mitropolit al Ohridei și Prespei. De origine albanezo-română, Antim absolvise opt clase de seminar, fusese investit ca preot și arhiereu de către Patriarhia de la Constantinopol, având și cuvenitul berat al Înaltei Porți. În acea vreme el locuia la Crușova, așezare majoritar românească într-o zonă cu un număr însemnat de români, ceea ce ar fi putut ușor duce la realizarea dorințelor românești care urmăreau aspecte religioase și politice⁹⁵.

În cele din urmă, Antim a fost ales în funcția de Mitropolit, a oficiat slujba conform celor prevăzute canonic în legătură cu rangul său. Patriarhia în 1896 nu voia să-l recunoască pe Antim și instiga populația împotriva lui⁹⁶, lipsindu-l și de Mitropolia Ohridei⁹⁷.

În scurtul timp cât a îndeplinit această funcție, Antim a putut hirottonisi mai mulți preoți și la Bitolia a creat chiar și un cimitir aromân; Apostol Mărgărit fiind înmormântat acolo în 1903, piatra funerară păstrându-se și astăzi⁹⁸.

Din păcate însă, acesta până la urmă nu s-a dovedit la înălțimea răspunderii pe care și-o asumase. În 1899 s-a reîntors sub jurisdicția constantinopolitană, abandonându-i pe români⁹⁹.

După abandonul lui Antim, românii se văd iarăși fără un șef religios propriu. Cu toate acestea, urmărind obținerea recunoașterii individualității lor religioase își vor continua lupta pe lângă autoritățile otomane.

⁹³ A.N.I.C., Fondul Ministerului Instrucțiunii Publice, vol. 476.b/1893, p. 17.

⁹⁴ A.M.A.E., fond Constantinopol, vol. 226 (1867-1893), nepaginat.

⁹⁵ Gheorghe Zbucă, *op. cit.*, p. 136.

⁹⁶ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 25, f. 155.

⁹⁷ *Episcopatul românilor macedoneni*, București, 1897, p. 50.

⁹⁸ Hristu Căndroveanu, *Aromânii ieri și azi*, Craiova, 1999, p. 142.

⁹⁹ Gheorghe Zbucă, *op. cit.*, p. 139.

În 1900, la 6/19 septembrie, Al. Pădeanu, consulul de la Salonic, trimitea o scurtă dare de seamă asupra stării actuale a chestiunii culturale și solicita „Să se instituie o direcție generală serioasă, energică și cu un program bine stabilit; să se sporească cât se poate de mult, chiar prin sacrificii, numărul preoților... ei sunt cei mai nimeriți agenți; ar fi bine pentru Bitolia să se cumpere un imobil sau două pentru școli și pentru a clădi în ele un paraclis”.¹⁰⁰

După anul 1900 lucrurile au continuat la fel, cu persecuții, șicane și ostilități din partea Patriarhiei și a arhierilor greci.¹⁰¹

Toate demersurile Guvernului român pe lângă Patriarhie și pe lângă sultan în legătură cu problema Episcopatului românilor balcanici au eșuat după 1894.

În 1903, aproape întregul an, A. E. Lahovari, ministrul României la Constantinopol a dus tratative pentru înființarea Episcopatului dar fără nici un rezultat, deși Patriarhia recunoscuse într-un document oficial prezența românească în Balcani afirmând că „Macedonia nu este slavă, este mai curând o provincie elino-turco-vlahă”.¹⁰²

În ianuarie 1905 s-a deschis la Bitolia paraclisul românesc, oficiindu-se în noaptea de 3 ianuarie 1905, pe la orele 1:30, o slujbă până la 4 dimineața, slujba fiind oficiată de un preot din Grebena.¹⁰³

Față de deschiderea acestui Paraclis, mitropolitul Ioachim și-a manifestat dezaprobarea, ținând o cuvântare virulentă în biserica greacă.

În anul 1904 se puneau temelile unei comunități românești la Salonic unde trăiau aproximativ 9000-10000 de români.¹⁰⁴ Serviciul religios a fost oficiat de preotul român Theodor. Ulterior, cu sprijinul statului român s-au mai format comunități în alte opt orașe: Corița, Târnova, Veria, Veleș, Usküb, Cumanova, Coceani, Monastir, Perlepe.¹⁰⁵

În același an, într-un raport al lui Lazăr Duma, Inspectorul școlilor și bisericilor române din Turcia se menționa că existau „31 de comunități constituite în regulă și funcționând în deplină armonie”.¹⁰⁶ Dar tot în acest an, acțiunile Patriarhiei au fost foarte puternice.

Între 1904-1905 s-au înregistrat și numeroase atacuri ale bandelor de antărți greci împotriva românilor.¹⁰⁷

În acest context sultanul a emis Iradeaua imperială, menționată deja, din 9/22 mai 1905 care asigura și folosirea limbii române în biserică.

¹⁰⁰ A.M.A.E., fond Constantinopol, vol. 226(1899-1900), nepaginat.

¹⁰¹ *Ibidem*, vol. 227 (1901-1905), nepaginat – raportul din 17 martie 1904, *Ibidem*, vol. 176 (1905-1906) nepaginat – Incidentele religioase au culminat în 18 aprilie 1905 la biserica din Băiasa, unde s-au încăierat românii cu românii filogreci care s-au opus citirii *Apostolului* în românește.

¹⁰² *Ibidem*, vol. 219, nepaginat.

¹⁰³ *Ibidem*, vol. 177, nepaginat.

¹⁰⁴ *Ibidem*, vol. 178 – Raportul întocmit de Lazăr Duma, Inspector al școlilor și bisericilor române din Turcia, nr. 253/1904 și adresat ministrului Lahovary. Arhiereul grec a prezentat autorităților un takir „protestând de îndrăzneala preotului de a face această operațiune” și cerând autorităților locale să ia măsurile cuvenite pentru ca preotul român să fie pedepsit „de această nesupunere”.

¹⁰⁵ Vasile Diamandi-Aminceanu, *op. cit.*, p. 132.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ *Ibidem*.

Patriarhul Ioachim a protestat pe lângă marele vizir contra noului statut acordat românilor, iar în ședința Sfântului Sinod din 12 oct. 1905 a propus să fie anatemizați toți preoții și credincioșii „care îndrăznesc să se roage lui Dumnezeu în limba maternă”¹⁰⁸.

Poziția Patriarhiei a dus la ruperea relațiilor diplomatice și comerciale cu România¹⁰⁹.

Victoria revoluției Junilor Turci din 1908 și primii ani ce au urmat acesteia părea a deschide perspective și pentru rezolvarea problemei religioase a românilor din Balcani¹¹⁰. Reîncepeau astfel, sub cele mai diverse forme acțiunile pentru organizarea unui Episcopat românesc, cu un regim legal recunoscut și garantat¹¹¹.

Problema bisericească s-a dezbătut în cadrul Congreselor românești din 1909 și 1910¹¹². De asemenea problema a stat în atenția aromânilor aflați în Regat și care activau în cadrul Societății de Cultură Macedoromână, precum și în aceea a presei românești.

În Balcani s-a decis să se depună la Patriarhie un Memoriu în favoarea soluționării problemelor aromânilor.

Delegații români (printre care: N. Bendu din Crușova, D. Cicma din Turia, Gake Papa din Abela, D. Dadralescu din Veria, Iancu Nicola Ghiță din Giurmaia de Sus, Hristu Iambu din Salonic, Tasula Zega din Caterina, D. V. Ceanescu din Nevesca, I. Rizescu din Băiasa, N. Batzaria – senator, F. Mișa – deputat, N. Papahagi, director al Internatului Universitar din Constantinopol, Ștefan Ciometi, inginer din Monastir)¹¹³ au fost primiți de valiul Reșid Pașa care le-a promis tot sprijinul.

Un an mai târziu, pe 16/29 martie 1911, N. Batzaria l-a vizitat pe P. S. Patriarhul Ecumenic și i-a înmănat o notă în limba greacă¹¹⁴. În aceasta se cerea în numele aromânilor, printre altele:

„Românii nu doresc altceva decât să se bucure din partea Bisericii Mame de aceeași afecțiune și solitudine în nevoile lor spirituale, de care se bucură și toți ceilalți fii spirituali ai ei. Pentru a ajunge la acest scop, ei socotesc nimerit și solicită următoarele: (...) folosirea limbii române în exercitarea datoriilor creștinești, adică în săvârșirea slujbei, a ceremoniilor religioase și în general a oricărui act religios”, lucru care nu contravine „dogmelor și canoanelor ortodoxe de Răsărit”. Se mai cerea: „să se ridice caterisirea și afurisenia tuturor preoților care țin slujbe în românește în bisericile și paraclisurile românești; episcopii și mitropoliții să hirotonisească preoții și candidații propuși de poporul român și care urmează să slujească în biserici și paraclisuri în parohiile românești”.

Patriarhul Ioachim al III-lea a primit nota și a promis că o va supune dezbaterii în Sfântul Sinod și în Consiliul Mixt. Dar Sinodul a amânat luarea unei decizii, amânare care s-a dovedit a fi *sine die*.

¹⁰⁸ Gheorghe Zbucnea, *op. cit.*, p. 139.

¹⁰⁹ Vasile Diamandi-Aminceanul, *Românii din Peninsula Balcanică, București*, 1938, p. 138.

¹¹⁰ Adina Berciu-Drăghicescu, *Românii din Balcani*, p. 27.

¹¹¹ Gheorghe Zbucnea, *op. cit.*, p. 141.

¹¹² *Ibidem*, p. 143.

¹¹³ A.M.A.E., fond 71, vol. 3, f. 29.

¹¹⁴ *Ibidem*, f. 67-70.

Presă, a adoptat o atitudine negativă și agresivă vis-à-vis de aceste cereri ale românilor¹¹⁵.

Datorită acestei poziții, cu tot sprijinul din partea guvernului turc, acțiunea petiționară a românilor s-a soldat în final cu un eșec.

În 1911 în cadrul societății românești și-a făcut tot mai mult loc ideea ca românii credincioși să-și organizeze, prin inițiativă proprie, chiar printr-o ruptură cu Patriarhia, o biserică distinctă, românească, cu o ierarhie corespunzătoare. Societatea de Cultură Macedoromână trimetea în iulie 1911 o adresă către toate comunitățile românești din Peninsula Balcanică pentru a se întruni și a dezbate problema religioasă¹¹⁶.

Comunitățile au cerut în unanimitate: „Episcop independent! Biserică Națională! Despărțirea de Patriarhia Ecumenică!”¹¹⁷.

Dacă în cazul celorlalți ortodocși din Balcani cedase (cazul bulgarilor și al sârbilor), în ceea ce privește pe români, Patriarhia a rămas intransigentă.

Politica „faptului împlinit”, crearea unui episcopat propriu chiar cu prețul unei rupturi a relațiilor cu Patriarhia Ecumenică nu s-a putut pune în aplicare, deși ideea episcopatului nu a fost abandonată nici în anii următori, respectiv în timpul războaielor balcanice.

Problema religioasă a românilor balcanici a figurat în documentele Conferinței de la Londra și a Congresului de Pace de la București (august 1913) dar ulterior actelor prin care și Serbia și Bulgaria și Grecia erau de acord și recunoșteau drepturile românilor balcanici de a avea școli și biserici în limba maternă nu li s-a mai dat nici o atenție. La rândul lor, statele balcanice au căutat mereu pretexte de a se sustrage intervențiilor amicale ale statului român și de a pune piedici bunului mers al cauzei aromânilor.

După izbucnirea primului război mondial, întreaga Macedonie fiind teatrul luptelor și răscolirilor războiului, criza chestiunii românești din Meglenia a fost închisă de către autoritățile grecești. Regiunea, căzând în zona de frontieră dintre Serbia și Bulgaria, populația românească – se spunea – ar fi alimentat tulburările din aceste părți. Multe din școlile și bisericile noastre din Grecia au rămas închise din cauza dificultăților de ordin economic, refacerea lor necesitând sume mari, altele s-au închis din cauza scăderii populației aromâne din unele regiuni, în urma curentului de emigrare în România, curent determinat de condițiile economice care apăsau asupra vieții românilor din Grecia¹¹⁸.

Până la primul război mondial în vechea Macedonie existau 38 de biserici. După război situația bisericilor românești a avut o evoluție similară cu cea a școlilor românești de la sud de Dunăre.

În Albania din cele 10 biserici românești câte existau în anul 1912 mai funcționau numai 6 în anul 1941. În anul 1922 statul român aloca suma de 50000 de lei pentru repararea bisericii din Elbasan, ruinată în urma cutremurului din 1920 și 50000 de lei pentru construirea bisericii române din Corcea. De asemenea 26000 de lei erau alocați pentru procurarea a 3 costume de haine preoțești destinate preoților bisericilor române din Corcea, Elbasan și Grabova.¹¹⁹

¹¹⁵ A.M.A.E., fond 71, f. 115; f. 195; 197; 198.

¹¹⁶ Gheorghe Zbucă, *op. cit.*, p. 147.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 149.

¹¹⁸ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 91, *passim*.

¹¹⁹ A.N.I.C., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 768/1922, f. 61-63.

În anul 1925 în bisericile românești din Albania oficiau următorii preoți: Cotta Balamace (Corcea), N. Popescu (Pleasa), H. Dumitrescu (Șipsca), P. Gugea (Nicea), C. Constantin (Grabova), N. Pecina și Ion Toda (Elbasan).¹²⁰ În memoriul din 8 iulie 1926 al Ministerului Afacerilor Străine se arăta că în bisericile românești din Albania se făcea slujbă în limba română numai în cele din Elbasan și Corcea și se obținuse un post de diacon la Tirana. În celelalte, slujba se făcea alternativ în limbile română, albaneză și greacă. Ministrul Simion Mândrescu constata că în Tirana și Durazzo, în anul 1925, deși majoritatea ortodocșilor erau români, exceptând personalul legației Greciei, serviciul divin se făcea în limba greacă și o mică parte în limba albaneză, preoții și cântăreții fiind absolvenți ai școlilor grecești. Simion Mândrescu propunea într-un memoriu numirea unui episcop român pentru Albania, dar reușea numai inaugurarea bisericii române din Corcea, în 1925.¹²¹

În anul 1942 funcționau ca preoți români în Albania: Gh. Puia (Pleasa), Gh. Anastas (Nicea), D. Coconeș (Lunca), V. Nișcu (Grabova), V. Popa (Șipsca), Al. Bebi (Elbasan).¹²²

În privința organizării bisericești în Bulgaria, înainte de primul război mondial, acolo unde existau comunități românești, serviciul divin era celebrat în limba română, de preoți români; ulterior parohiile românești au fost înglobate în cele bulgărești. Preoții români au fost îndepărtați, iar cei care au rămas au fost siliți să celebreze serviciul religios în limba bulgară, folosind cărți bisericești bulgărești. S-a ajuns ca în deceniul al patrulea al secolului al XX-lea, să se officieze în limba română doar la Sofia, Bregova și Giurmaia.

În Grecia, biserica românească era subordonată ierarhic bisericii ortodoxe grecești, preoții trebuind să fie cetățeni greci. Politica de obstrucționare a preoților care slujeau în bisericile comunităților române, în limba română, a continuat și după primul război mondial. Lăcașurile de cult românești, construite de comunitățile locale, de multe ori cu sprijinul financiar al statului român, fie au fost distruse în timpul războiului, fie au fost preluate de autoritățile grecești.

Astfel la Oșani înainte de anul 1912, comunitatea română deținea o biserică, mănăstirea Sf. Apostoli și un paraclis, dar în anul 1925 se mai servea doar de paraclis. La Lunguța, unde între anii 1913-1916 se serveau de biserică, alternativ, grecii și românii, biserica a fost preluată de greci, iar la Cupa mitropolitul grec a interzis intrarea în biserică a preotului român „...fiindcă a avut îndrăzneala să cânte în ziua Învierii Evanghelia în românește”¹²³. La Liumnița biserica a fost distrusă în timpul războiului, iar în munții Pind în comunele românești au fost instalați preoți greci: „Bisericile au fost luate de greci, în unele slujește preotul grec iar altele au fost închise”¹²⁴.

Cu toate acestea, în perioada interbelică au continuat să funcționeze în Grecia 11 biserici românești, iar statul român a continuat să plătească indemnizațiile personalului clerical.

¹²⁰ *Ibidem*, dosar 751/1925, f.56.

¹²¹ *Ibidem*, dosar 712/1926, f.158.

¹²² *Ibidem*, dosar 2454/1943, f.29,31.

¹²³ *Ibidem*, dosar 741/1925, f. 205-206

¹²⁴ *Ibidem*, dosar 712/1926, f. 71.

În Iugoslavia, în domeniul bisericesc a fost dusă aceeași politică ca și în domeniul școlar. În anul 1919 autoritățile sârbești au permis redeschiderea bisericilor române din Bitolia, Crușova, Gopeși și Moloviște, dar motivându-se lipsa preoților, s-a deschis în fapt numai biserica din Bitolia, la 8 noiembrie 1919.¹²⁵ Într-o petiție adresată ambasadei României la Belgrad, preotul Teodor Constantin de la această biserică arăta că în ziua de 16 ianuarie 1921 a fost invitat la Protoerie, unde i s-a cerut să predea cheile și tot ce aparținea acestei biserici, pe motiv că „...legea nu îngăduie supușilor străini ca să funcționeze servind interesele supușilor sârbi”. Preotul a refuzat, sub pretext că biserica aparține statului român.¹²⁶

În noiembrie 1938, autoritățile ecleziastice din Bitolia reiau ofensiva împotriva bisericii române din acest oraș. Preotul Gh. Cosmescu a fost somat să predea cheile bisericii. Cum acesta s-a îmbolnăvit, biserica a fost închisă, iar cheile au fost păstrate la consulat. Preotul Cosmescu a cerut autorităților locale să se adreseze consulatului, deoarece biserica era proprietatea statului român.¹²⁷ La 30 decembrie 1938, consulul Simion Berberi anunța consulatului României din Skoplje decesul și înmormântarea protoiereului Teodor Constantin. Încercările statului român de a păstra cel puțin biserica și cimitirul român din Bitolia au eșuat. Biserica română din Bitolia a fost declarată biserică sârbă la 12 noiembrie 1939, când s-a oficiat prima slujbă în limba sârbă. Cimitirul a fost și el luat, iar preotului Cosmescu i s-a interzis să slujească în paraclis începând cu ziua de 4 noiembrie.

Într-un raport din septembrie 1940, consulul României la Skoplje, Emil Oprișanu, referindu-se la confiscarea bisericilor românești remarcă: „...icoanele cu inscripțiile în limba română au mai rămas în câteva biserici, tristă mărturie a unui trecut când românii se puteau ruga în limba lor...Cimitirul ne-a fost luat cu forța și acum este de așteptat ca sârbizarea să se întindă și asupra morților: placa cu inscripția română de la intrare a fost smulsă din prima zi și în curând pietrele de pe morminte, pe care stau săpate în românește suferințele îndurate de atâția martiri ai cauzei noastre vor fi și ele sfărâmate sau șterse de dălțile sârbești”.¹²⁸

Pentru reglementarea vieții religioase a românilor din Banatul iugoslav și a sârbilor din Banatul românesc a fost formată o comisie mixtă, s-au purtat tratative timp de 12 ani și abia la 2 iulie 1934 a fost semnată la Belgrad Convenția relativă la regimul bisericilor ortodoxe române și sârbe din această zonă. Parlamentul României a ratificat convenția în iunie 1935. Iugoslavia însă nu a ratificat-o. Au funcționat însă în Banatul sârbesc 53 de parohii ortodoxe române, 45 sufragane Episcopiei Caransebeșului și 8 Episcopiei Aradului, pentru 67896 de români, pentru care statul român plătea anual 2976000 lei.¹²⁹

¹²⁵ *Ibidem*, dosar 326/1921, f. 17.

¹²⁶ *Ibidem*, dosar 325/1921, f. 67.

¹²⁷ *Ibidem*, dosar 1312/1939, f.35.

¹²⁸ *Ibidem*, dosar 206/1940, f. 19,25.

¹²⁹ *Ibidem*, dosar 391/1941, f. 32.

Așezămintele românești de la Muntele Athos

Muntele Athos este o mică peninsulă din Marea Egee care împreună cu peninsulele Sitonia și Casandra sunt legate de Peninsula Calcidică. Străbătută de o culme muntoasă acoperită de păduri, peninsula athonită face parte din Grecia de nord cu capitala la Salonic.

Începuturile vieții monahale în Muntele Athos se crede că sunt din secolul al IV-lea, dar organizarea ca o adevărată republică monahală datează din secolul al X-lea, după întemeierea mănăstirii Lavra, în anul 963 de către Cuviosul Atanasie Athonitul. Ulterior, în secolele X-XIV, după modelul mănăstirii Lavra, au fost întemeiate alte mănăstiri, numeroase schituri și chilii. Perioada de maximă dezvoltare a monahismului athonit a fost între anii 963 și 1453, când s-a aflat sub ocrotirea politică a împăraților bizantini. După căderea Constantinopolului, Muntele Athos a intrat pentru o perioadă de cinci secole sub stăpânire otomană, sultanii de la Istanbul asigurându-i în continuare protecție și o situație privilegiată.

Începând cu secolul al XIV-lea, domnitorii țărilor române s-au înscris printre cei mai de seamă ocrotitori și donatori în folosul monahilor athoniți și a locașurilor sfinte, încât un cercetător rus din secolul al XIX-lea, Profir Uspenski, scria: „Nici un popor ortodox nu a făcut atât de bine Athosului, cât au făcut românii”¹³⁰. Cu sprijin românesc s-au zidit din temelie ori s-au refăcut numeroase biserici, au fost zugrăvite biserici, paraclise și trapeze, s-au ridicat ziduri de apărare, turnuri și fântâni, dependințe, bolnițe, chilii. La acestea s-au adăugat importante danii în bani, cărți, manuscrise, veșminte. Dintre domnitorii români care se numără printre sprijinitorii Athosului amintim pe Vladislav I, Neagoe Basarab, Radu Paisie, Matei Basarab, Constantin Brâncoveanu, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Alexandru Lăpușneanu, Petru Șchiopu și nu în ultimul rând domnitorii fanarioți Nicolae și Constantin Mavrocordat, Grigorie și Scarlat Ghica, Mihail Racoviță, Mihail Șuțu, Alexandru Ipsilanti ș.a.¹³¹.

Au fost ajutate mănăstirile Cutlumuși, Dionisiu, Ivir, Pantocrator, Sf. Pavel, Xiropotam, Hilandar, Dohiar, Vatoped, Zografu, Caracalu ș.a., prima dintre ele fiind considerată Marea Lavră românească. În secolele XIV-XVI s-au făcut primele „închinări” de mănăstiri românești către unele din Sfântul Munte, adică o mănăstire de la noi era scoasă de sub autoritatea ierarhului locului și subordonată direct unei mănăstiri athonite, căreia îi trimitea o parte din venituri și pe care o cârmuia printr-un egumen grec. Aceste „închinări” au continuat până la începutul secolului al XIX-lea și au luat sfârșit în anul 1863 odată cu secularizarea averilor mănăstirești.

Perioada secularizării a dus la o vremelnică tensionare a relațiilor dintre România și Muntele Athos. Ulterior, în cadrul politicii inițiate de Alexandru Ioan Cuza de înființare a unor școli și biserici pentru românii de la sudul Dunării, se revine la politica de sprijinire a Sfântului Munte. De altfel la renașterea națională a românilor sud dunăreni a contribuit și călugărul athonit de origine aromână Averchie din Avdela după cum s-a menționat în

¹³⁰ Mircea Păcurariu, *Scurtă istorie a bisericii ortodoxe*, Cluj-Napoca, 2002, p. 117.

¹³¹ Teodor Bodogae, *Ajutoarele românești la mănăstirile din Sfântul Munte Athos*, Sibiu, 1940, anexe I, II.

paginile anterioare. El a condus chinovia de la mănăstirea Sf. Pavel și ulterior a fost egumen al mănăstirii Ivir. Trimis de Patriarhia de la Constantinopol în Principate să împiedice secularizarea averilor mănăstirești, a intrat în relație cu fruntașii vieții publice și culturale de aici. Întors la mănăstirea Ivir, a fost acuzat de trădare și a părăsit Sfântul Munte. Retras la Avdela și apoi la Târnova, a recrutat tineri aromâni din Pind pe care i-a adus la București, unde au fost pregătiți la școala de la Sf. Apostoli să devină dascăli ai copiilor aromâni din locurile lor de baștină¹³². În anul 1872 schitul românesc Lacu primea o subvenție anuală de 1185 lei din partea statului român¹³³. În martie 1883 călugării aceluiasi schit se plâneau de situația grea în care ajunseseră: biserica era în ruină, lemnele fuseseră tăiate de monahii greci ai mănăstirii Sf. Pavel, birul crescuse de la 12 la 25 de lire otomane, hrana le lipsea, încât „de multe ori ne ducem pe la părinții ruși și cerem puțini posmagi.. că la greci nu avem obraz ca să cerem ceva, pentru că ne înfruntă zicându-ne: duceți-vă la guvernul vostru că el ne-a luat moșiile”¹³⁴.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea români din Transilvania, Basarabia aflată sub stăpânire țaristă, România sau din interiorul Peninsulei Balcanice, intrau în rândurile călugărilor athoniți. Conform raportului ministrului plenipotențiar la Constantinopol, Ghika Brigadier, din 10 martie 1901, la Muntele Athos existau două schituri românești Prodrom și Lacu și 20 de chilii românești în care trăiau aproximativ 600 de monahi români. Schitul românesc Prodrom era subordonat mănăstirii grecești Lavra, avea o biserică mare și trei paraclise, precum și un metoc în insula Thasos. Aici trăiau 150 de monahi, iar statul român îi subvenționa cu 14000 de lei anual. Cel de-al doilea schit românesc Lacu avea o biserică mare și 14 paraclise, precum și 12 chilii, era subordonat mănăstirii Sf. Pavel, avea 80 de monahi și primea o subvenție de 1200 lei anual¹³⁵.

În anul 1900 a luat ființă sub conducerea ieromonahului Teodosie Soroceanu, Comunitatea fraților români de la Muntele Athos. Ea cuprindea cei 12 monahi ai chiliei Sf. Ioan Botezătorul, cei 32 de monahi ai chiliei Sf. Ion Teologul (Provata) și cei 8 monahi ai chiliei Adormirea Maicii Domnului. Comunitatea primea din partea statului român o subvenție anuală de 5000 de lei¹³⁶.

Datorită rolului spiritual important pe care îl deținea în lumea ortodoxă, situația Sfântului Munte a fost obiectul unor planuri și reglementări internaționale. În condițiile profilării destrămării statului otoman și al acțiunii panelenice a Greciei care căuta să integreze întreaga Peninsulă Calcidică, s-a pus problema statutului Muntelui Athos care timp de mai multe decenii a fost reglementat de cel de-al șaptelea Typikon, confirmat de autoritățile otomane în anul 1810. În anul 1878, prin articolul 62 al Tratatului de la Berlin se stipula: „Deoarece Înalta Poartă a exprimat voința ei, de a menține principiul libertății religioase... Ecleziastici, pelegrinii și călugării tuturor naționalităților, care călătoresc prin Turcia Europeană și Asiatică, se vor bucura de aceleași drepturi, avantaje și privilegii... Călugării din Muntele Athos, oricare ar fi țara lor de origine, vor fi menținuți

¹³² Tănase Bujduveanu, *Aromânii și Muntele Athos*, București, 2002, p. 35-36.

¹³³ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 1193/1872, f. 25.

¹³⁴ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 21, f. 31.

¹³⁵ *Ibidem*, vol. 28, f. 5-10.

¹³⁶ *Ibidem*, f. 10.

în posesiunile și avantajele lor anterioare și se vor bucura de deplina egalitate în drepturi și prerogative”¹³⁷. Acest regim a fost aplicat și monahilor români până la trecerea Sfântului Munte sub jurisdicția statului grec.

Timp de mai multe veacuri grecii avuseseră supremația ca factor de conducere în Muntele Athos. Din al treilea deceniu al secolului al XIX-lea, când izbucnesc dispute cu caracter național între monahii Sfântului Munte, rușii, apoi sârbii și bulgarii au obținut reprezentare proporțională în organismele colective de conducere, respectiv în Chinotita de la Careia.

Deși românii contribuiseră considerabil la susținerea materială a Sfântului Munte, celor aproximativ 600 de călugări români nu li s-a recunoscut, de către elementul grec majoritar, dreptul de a se organiza distinct și de a avea un regim asemănător călugărilor bulgari, sârbi sau ruși. Ei erau subordonați în totalitate din punct de vedere ecleziastic, canonic și economic mănăstirilor grecești.

În *Memoriul istorico-statistic asupra Muntelui Athos și situațiunea ce au aici călugării de alt neam, în special românii*, adresat regelui Carol I de arhimandritul Nifon, în anul 1908, se propunea: înlăturarea simoniei (interzicerea dreptului mănăstirilor athonite de a încasa bani de la schituri, chilii și colibe pentru admiterea în monahism sau hirotonisire); stabilirea unei legislații juridice privind dreptul de vânzare-cumpărare și de succesiune în Sfântul Munte; dreptul de a cultiva pământul, de a tăia pădurea, a ridica și repara acarete, de a folosi sursele de apă fără intervenția mănăstirilor; reducerea taxelor de moștenire a chiliilor și colibelor la 5%; trimiterea în Chinotita de la Careia a câte unui reprezentant pentru 500 de călugări „fără deosebire de naționalitate, independenți de mănăstirile de care aparțin”; desemnarea unui episcop căruia să i se supună toate mănăstirile, schiturile și chiliile Muntelui Athos sub raport duhovnicesc; transformarea în mănăstire a schitului românesc Prodrom; înființarea unei mănăstiri românești pe locul vechii mănăstiri Morfono; transformarea în schituri a colibelor cu peste 20 de călugări, care să se organizeze după modelul chiliei Sf. Ion Teologul din Provata¹³⁸.

Documentul menționa existența a 32 de centre românești athonite cu un număr de 615 monahi români trăitori în cele două schituri, Prodrom (80 de monahi, superior Antipa Dinescu) și Lacu (60 de monahi, superior Dichiu Iustin) și în 24 de chilii și 26 de colibe¹³⁹.

Dintre cele 24 de chilii românești, 9 erau subordonate mănăstirii Lavra, 5 mănăstirii Vatoped, 3 mănăstirii Pantocrator și câte una mănăstirilor Dionisiu, Ivir, Xiropotam, Simon Petru, Grigoriu și Cutlumuși. Dețineau pământ între 60 de pogoane (chilia Cucuvino), 30 de pogoane (chiliile Catafighi și Nașterea Maicii Domnului), 15 pogoane (Sf. Ion Botezătorul), 10 pogoane (chiliile Sf. Ipatie și Sf. Teodor) iar restul între 8 pogoane și 1 pogon și plăteau mănăstirilor cărora le erau subordonate tribut anual între 5 lire și 12 lire turcești.

Colibele erau așezăminte religioase cu 2-4 camere, cumpărate sau luate în chirie, unde trăiau monahi și ucenici. În anul 1906 existau 26 de colibe românești, subordonate mănăstirilor grecești, cărora le plăteau tribut anual între 2 lire și ½ liră și stăpâneau pământ între 3 pogoane și ½ pogon. Pe lângă cultivarea pământului, monahii români se

¹³⁷ *Documente privind istoria României. Războiul de independență*, vol. 9, București, 1955, p. 384-385.

¹³⁸ A.N.I.C., fond Casa Regală, dosar 4/1908, f. 26-27.

¹³⁹ *Ibidem*, f. 24.

îndeletniceau cu pescuitul, ciubotăria, croitoria, confecționarea hainelor și căciulilor monahale, a cruciulițelor și a obiectelor de cult, scrierea cărților în chirilică etc. Slujba se făcea în limba română și în câteva și în limba greacă¹⁴⁰.

Năzuința călugărilor români de la muntele Athos de a avea reprezentanți în Chinotita de la Careia alături de cele 17 mănăstiri grecești și cele rusă (Rusicon), sârbă (Hilandar) și bulgară (Zografu) era îndreptățită atât din punct de vedere istoric cât și numeric (5% din întreaga comunitate athonită). În perioada următoare, autoritățile române au purtat unele discuții cu Patriarhia de la Constantinopol și cu autoritățile otomane în legătură cu perspectivele monahismului românesc la Athos. Nu au fost obținute însă rezultate pozitive, datorită tensionării raporturilor româno-grecești (1905-1911) și politici de temporizare a reformelor dusă de Junii Turci. La aceasta s-a adăugat lipsa de hotărâre a demersurilor întreprinse de România.

Memoriul ieromonahului Teodosie Soroceanu din 12 iunie 1900, se vedea deosebit de exact în prognoză: „Această stare de umilire în care se găsește călugărul român în Sfântul Munte, în parte este provocată și de slăbirea lor între ei. În cea mai mare parte însă cred că se datorează împrejurării că autoritățile românești din apropiere de Sfântul Munte nu s-au interesat îndeostul de starea și poziția călugărilor români, precum fac reprezentanții altor state ortodoxe, care caută a apăra drepturile conaționalilor lor.”¹⁴¹.

Războaiele balcanice aveau să modifice situația din zonă, inclusiv regimul de până atunci al comunității athonite. În luna noiembrie 1912, statul grec lua în stăpânire peninsula Sfântului Munte și introducea starea de asediu. Înlăturând autoritățile otomane, grecii garantau păstrarea obiceiurilor locale. În capitalele europene și la Conferința de la Londra s-a discutat situația călugărilor athoniți, avansându-se mai multe soluții: fie rămânerea în cadrul statului otoman cu vechiul regim, fie încorporarea în statul grec cu un regim de autonomie, fie crearea unei organizații independente sub garanție internațională.

Călugării români de la Athos au trimis în anul 1912 autorităților de la București un proiect privind drepturile pe care le solicita, în care reiterau solicitările anterioare. În încheierea proiectului arătau: „România trebuie să ceară și să obțină stăpânire pentru noi a Sfintei mănăstiri Cotlomuși... care se vede a fi fost hotărâtă încă de la restaurarea ei, cu consimțământul tuturor celorlalte mănăstiri, de Marea Lavră românească... Noi românii din Regat cărora ni se cuvine această mănăstire, pentru mântuirea noastră, cum și a celorlalți frați din provinciile locuite de români, care vor dori conviețuirea cu noi, pe temeiul acelorași drepturi naționale de origine și de sânge, vom îngriji și de monahii greci ce se află în această mănăstire”¹⁴².

Statul român și-a sporit preocuparea pentru rezolvarea situației monahilor athoniți. În decembrie 1912 i-a fost trimis ministrului român la Londra, N. Mișu, un memoriu asupra trecutului și prezenței românești la Athos și instrucțiuni de a acționa. Între timp situația călugărilor români aflați sub regimul ocupației militare grecești s-a înrăutățit. De la Athos au fost trimise mai multe scrisori care relatau persecuțiile la care erau supuși călugării români. Primul ministru Titu Maiorescu decidea trimiterea la Athos a profesorului I. Mihălcescu și a diplomatului Dan. La Atena ministrul Djuvara a intervenit

¹⁴⁰ *Ibidem*, f. 4-24.

¹⁴¹ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 27, f. 278.

¹⁴² *Ibidem*, vol. 29, f. 21.

pe lângă ministrul de externe Cormilos în favoarea călugărilor români. Acesta a manifestat o atitudine binevoitoare, având nevoie de sprijin românesc în legătură cu apropierea conflictului militar cu Bulgaria. Situația călugărilor români nu s-a modificat radical, călugării greci și superiorii lor au început însă să dea dovadă de moderație în manifestările lor¹⁴³.

La 26 iulie 1913 ministrul N. Mișu înainta lui Titu Maiorescu un raport în care arăta: „Muntele Athos va fi autonom, independent și neutral sub garanția tuturor puterilor ortodoxe... Guvernul va fi compus din reprezentanții mănăstirilor... va întreține o trupă de poliție și mici vase de coastă... Patriarhul de la Constantinopol rămâne pentru chestii spirituale capul Muntelui și ultima instanță spirituală”. La 23 iulie 1913 însă ambasadorul Austro-Ungariei, Mensdorf, a cerut în numele supușilor ortodocși să intre în rândul puterilor protectoare. S-a opus Anglia și nu s-a ajuns la o înțelegere, o decizie finală urmând a fi luată după rezolvarea chestiunii albaneze. N. Mișu sugera în finalul raportului să se ajungă la o înțelegere cu Grecia „care dispune de toate mijloacele de a influența atât Patriarhia din Constantinopol, cât și pe superiorii mănăstirilor grecești care sunt în majoritate zdrobitoare... Grijă noastră de căpetenie trebuie să fie de a obține cel puțin un vot în Adunarea de la Careia, fie prin cumpărarea drepturilor autonome ale unei mănăstiri părăsite, sau prin recunoașterea chiliilor noastre ca mănăstiri independente, ceea ce va fi mai greu”¹⁴⁴.

La 3 octombrie „Sfânta Comunitate a Sfântului Munte Athos” de la Careia, alcătuită din conducătorii celor 20 de mănăstiri au hotărât păstrarea sistemului existent, transferând drepturile legale ale Imperiului otoman către Regatul grecesc și respingând ideea internaționalizării sau neutralizării. Atitudinea Rusiei, modificată de la ideea unei neatârări depline la aceea a unui protectorat comun al Marilor Puteri asupra teritoriului athonit, era considerată de Patriarhia de la Constantinopol ca o tentativă de „slavizare”. Ea se pronunța categoric pentru trecerea Muntelui Athos în componența statului grec.

Deși diplomația greacă asigurase România de întregul său sprijin pentru cumpărarea uneia dintre mănăstirile grecești, acest lucru nu s-a materializat. Ministerul Afacerilor Străine continua să se ocupe și la sfârșitul anului 1913 de această problemă. De la Muntele Athos ieromonahul Teodosie Soroceanu reitiera într-un memorandum solicitările anterioare.

În cursul anului 1914, până la izbucnirea primului război mondial situația a rămas neschimbată. A început să funcționeze noul regim al Muntelui Athos, sub autoritatea Regatului grec. Ocazia favorabilă a rezolvării pozitive a solicitărilor monahilor români de la Muntele Athos, din vara anului 1913, a fost pierdută în mare parte datorită lipsei de fermitate a guvernanților români. „Putem ca atare înregistra un eșec într-o problemă care își avea... suficiente îndreptățiri din punctul de vedere al unui întreg trecut istoric al ortodoxiei românești, dar și din punct de vedere național”¹⁴⁵.

În anul 1914 izbucnea la schitul românesc Prodrom un conflict între călugări și arhimandritul Antipa Dinescu acuzat de nerespectarea regulamentului adoptat în anul 1891. Arhimandritul era dat afară cu forța din funcție și din schit. Trimis să soluționeze

¹⁴³ Gheorghe Zbucnea, *op. cit.*, p. 173.

¹⁴⁴ A.M.A.E., fond 71, dosar 20/1912, B 13, vol. XIV, f. 74.

¹⁴⁵ Gheorghe Zbucnea, *op. cit.*, p. 177.

conflictul consulului general al României la Salonic, G. C. Ionescu, constata în februarie 1915 că răzvrătirea a fost condusă de monahii greci ai mănăstirii Lavra, iar înlăturarea arhimandritului Dinescu a fost ilegală. Consulul ajungea la următoarea concluzie: „dezordinea și necinstea bănească care domnesc în mănăstirile grecești, se va înrădăcina și la Prodrom, satisfăcând pe călugării răzvrățiți, iar mănăstirile grecești nădăjduiesc să-și împlinească voia ca în Sfântul Munte să nu existe mănăstire sau schit românesc independent”¹⁴⁶. Conflictul de la schitul Prodrom a continuat între anii 1914-1917 și a reizbucnit în martie 1919 când călugării exilați au fost reinstalați la conducerea schitului cu ajutorul autorităților elene¹⁴⁷.

În decembrie 1922 Mitropolia română propunea Ministerului Afacerilor Străine aducerea în țară, cu ajutorul autorităților grecești, a celor 4 călugări turbulenți care prin repetate răzvrățiri determinaseră îndepărtarea a 5 stareți de la conducerea schitului Prodrom¹⁴⁸.

În anul 1926 printr-o Cartă constituțională, votată de cele 20 de mănăstiri și confirmată de guvernul de la Atena, se instituționaliza păstrarea vechii organizări a Sfântului Munte, consfințindu-se situația preponderentă a elementului național grecesc¹⁴⁹. Noua Cartă constituțională cuprindea obligativitatea cetățeniei elene a monahilor, inalienabilitatea pământului peninsulei, supravegherea administrativă de către statul elen printr-un guvernator, unele avantaje fiscale¹⁵⁰.

Situația monahilor români de la Muntele Athos devenea din ce în ce mai grea. Astfel în anul 1928, călugării chiliei românești Gavanitzica (Provata) erau izgoniți, iar avutul lor era confiscat pentru că refuzaseră să officieze slujba în limba greacă și să vândă la un preț mic averea lor mănăstirii grecești Lavra¹⁵¹. În octombrie 1929, legația României de la Atena propunea Ministerului Afacerilor Străine măsuri pentru îmbunătățirea situației materiale a monahilor români de la schitul Prodrom și continuarea demersurilor de pe lângă autoritățile elene pentru plata despăgubirilor cuvenite pentru metocul din insula Thassos¹⁵².

În august 1934 într-un memoriu adresat de Sfântul Sinod al Patriarhiei Române ministrului de externe Nicolae Titulescu se solicita menținerea numărului monahilor români athoniți și obținerea autonomiei schitului Prodrom precum și înapoierea proprietăților confiscate din insula Thassos¹⁵³.

În timpul celui de-al doilea război mondial, în cadrul politicii duse de România de sprijinire a populației aromâne din Grecia, n-au fost uitați nici monahii athoniți români. În 1943 schitul românesc Prodrom primea ajutoare din partea statului român¹⁵⁴.

¹⁴⁶ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 29, f. 74.

¹⁴⁷ *Ibidem*, f. 254-255.

¹⁴⁸ *Ibidem*, vol. 30, f. 31.

¹⁴⁹ Gheorghe Zbucnea, *op. cit.*, p. 177.

¹⁵⁰ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 69-70.

¹⁵¹ *Ibidem*, f. 101.

¹⁵² *Ibidem*, f. 168-171.

¹⁵³ *Ibidem*, fond Problema 15, vol. 21, f. 35-36.

¹⁵⁴ *Ibidem*, fond Problema 18, vol. 1, f. 152-153.

După 1945, în condițiile în care monahii români de la Muntele Athos nu au mai primit ajutoare din România, au ajuns într-o situație materială precară. În anul 1958 Biserica ortodoxă română, prin preotul Moisescu, a inițiat o acțiune de ajutorare a lor, trimițând două vagoane de alimente precum și obiecte bisericești. Ambasadorul ceh la Atena semnala ambasadei române din Grecia, situația „de mizerie” în care se aflau călugării români athoniți, fapt ce determina organizarea unei noi acțiuni de ajutorare¹⁵⁵.

În condiții materiale grele, supuși unor multiple presiuni, monahii români de la Muntele Athos și-au continuat existența, încât „din cele peste 700 de așezări monahale existente azi, 72 sunt cunoscute ca românești, cele mai importante fiind schiturile Prodromul și Lacul”¹⁵⁶.

Interesul societății românești pentru Muntele Athos, manifestat încă din secolul al XIV-lea, s-a menținut de-a lungul veacurilor, cu atât mai mult cu cât acesta a fost inima ortodoxiei, loc de înaltă trăire sufletească.

Opera de deznaționalizare a românilor sud-dunăreni a continuat și după cel de-al doilea război mondial. În toamna anului 1945 erau închise școlile și bisericile românești din Albania, în februarie 1946, școlile române din Grecia, în anul 1947 școlile române din Bulgaria și în anul 1948 bisericile române din Grecia.

În ceea ce privește situația românilor din Valea Timocului atât cei din Bulgaria cât și cei din Iugoslavia, lipsiți cu totul de posibilitatea de a se instrui și ruga în limba maternă, au fost supuși unui proces de asimilare accelerat, încât este un miracol că și-au menținut identitatea etnolingvistică.

Statul român, intrat și el în sfera de influență comunistă a continuat totuși să plătească într-o primă etapă indemnizațiile personalului didactic și bisericesc din Peninsula Balcanică. Sporadicele intervenții diplomatice pe lângă guvernele celor patru state balcanice nu s-au soldat cu succese. Ca urmare, românii sud-dunăreni au fost abandonați și statul român a dispus și el prin decretul nr. 159 din 22 iulie 1948, încetarea funcționării școlilor străine din țară.

În ciuda condițiilor deosebit de grele, românii sud-dunăreni și-au păstrat în următoarele patru decenii, în mare măsură, limba, obiceiurile și conștiința propriei identități în așa fel încât, după anul 1990, în toate țările din zonă, au început să apară publicații proprii, societăți culturale, iar limba a început să fie folosită în învățământ, mass-media etc.

*
* *

¹⁵⁵ *Românii de la sud de Dunăre. Documente*, p. 364.

¹⁵⁶ Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 255.

Notă asupra ediției

Prezenta lucrare consacrată școlilor și bisericilor românești din Peninsula balcanică precum și așezămintelor românești de la Muntele Athos din perioada 1864-1948, cuprinde 226 documente **inedite** identificate în fondurile conservate la Arhiva diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe și la Arhivele Naționale Istorice Centrale.

Pentru întocmirea acestei lucrări au fost studiate și selecționate documentele inedite cele mai semnificative în scopul conturării evoluției situației școlare și religioase a comunităților românești de la sud de Dunăre începând cu anul 1864, când a fost înființată prima școală românească la Târnova în Bitolia și până în anul 1948, când statul român a abandonat opera inaugurată de domnitorul Alexandru Ioan Cuza.

Documentele care alcătuiesc lucrarea au fost ordonate cronologic după anul, luna, ziua emiterii lor și aparțin următoarelor categorii: rapoarte consulare, rapoarte ale inspectorilor și directorilor școlilor române din Balcani, memorii ale personalului didactic și bisericesc precum și ale călugărilor români athoniți, tabele cuprinzând localitățile locuite de români precum și ale școlilor și bisericilor românești de la sud de Dunăre etc.

În general s-a urmărit redarea integrală a documentului, uneori însă pentru a putea cuprinde o informație cât mai bogată, documentul a fost redat fragmentar, omisiunile din text fiind marcate prin puncte de suspensie.

Transcrierea textelor s-a efectuat după documentele originale, adaptându-se ortografiei moderne; cele mai dificile probleme le-a ridicat transcrierea textelor românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

În vederea facilitării consultării originalelor, cotele au fost indicate cu toate elementele necesare.

La documentele la care locul de emiterie se deduce din text, am pus localitatea între paranteze ascuțite < >.

Indicii onomastici și toponimici au fost selectați alegând cele mai importante persoane și localități prezente în documente. Aceasta deoarece în volum există multe documente care sunt tabele cu institutori, profesori, sate, cătune, chilii și care pot fi consultate la document, urmărind lista documentelor.

Bibliografia care însoțește lucrarea este una selectivă, dar am căutat totuși să o realizăm cât mai completă. Dar, desigur au mai rămas multe studii, articole, cărți nemenționate. Nici timpul și nici spațiul nu ne-au permis să publicăm mai mult.

Lucrarea are acordul de editare din partea departamentelor M.A.E. care răspund de arhiva diplomatică și de publicarea documentelor aflate în păstrarea acestora.

Ținem să mulțumim colectivului de arhiviști de la Arhiva Diplomatică a M.A.E. în mod deosebit d-nei Ionela Anghel și d-lui Cristian Tudorache. Aducem mulțumiri domnilor directori care s-au succedat pe parcursul celor aproximativ patru ani de când lucrăm la prezentul volum: d-l Vasile Igna, d-l prof. univ. dr. Dumitru Preda și d-l prof. Costin Ionescu directorul în funcțiune.

Mulțumim de asemenea și d-lui director prof. univ. dr. Corneliu Mihail Lungu, directorul general al Arhivelor Naționale.

Aducem mulțumirile noastre și Facultății de Litere, respectiv, Colegiului de Administrație și Secretariat, din ale cărui venituri au fost plătite o serie de costuri necesare editării prezentului volum (traduceri, redactare ș.a.)

Documentarea la prezentul volum a fost realizată cu sprijinul Arhivei Diplomatice a Ministerului Afacerilor Externe și al Arhivelor Naționale Istorice Centrale.

Sperăm ca actuala ediție de documente să readucă în memoria contemporanilor, eforturile depuse aproape un secol pe de o parte de statul român, pe de alta de românii sud-dunăreni, pentru menținerea identității lor lingvistice și culturale.

Prezentul volum încearcă să aducă în atenția celor interesați surse istorice de primă mână în vederea cercetării problemelor legate de românii din Peninsula Balcanică, cât mai obiectiv cu putință. Pentru acest motiv documentele de față trebuie confruntate și cu acelea aflate în arhivele din capitalele balcanice și care până în prezent au fost foarte puțin cercetate.

Prof. univ. dr. *Adina Berciu-Drăghicescu*

Prof. *Maria Petre*

Introduction

The Balkan Peninsula reunites peoples of different descents, languages and religions, forming an extraordinary ethnical and linguistic variety.

This cohabitation, which is, in itself, quite unique, took place on geographical grounds that favored the circulation of the people and the cultural information on both sides of the mountain ranges that crossed it, as well as on both sides of the Danube.

Despite the hostile conditions of the land, as the relief is mainly formed of mountains, said places were inhabited by Greeks, Serbians, Croatians, Bulgarians, as well as by Thracian descendent populations: Albanians, Balkan Romanians.

The Romanians living at the South of the Danube, known by various names, such as: Aromanians, Macedo-Romanians, Trans-Balkan Vlachs, Aromanians from Albania, Epiroti Romanians, Megleno-Romanians, Kutso-Vlachs represented a special element from an ethnical, social and cultural points of view in the civilization of the Balkan Peninsula. The documents they are most often either called *Vlachs*, or they are especially called Romanians, as they in fact called themselves, for they believed they were part of the Romanian nation.

With respect to the Balkan Romanians, we hold information from the Byzantine chroniclers; the former were also analyzed by the representatives of the School of Ardeal, by the generation of intellectuals of 1848 and 1859 and the second half of the 19th century.

Beginning from the second half of the 19th century, the history and the existence of the South-Danube Romanians has become a subject of research as well as controversy among linguists, historical geographers, ethnographers, literates, both Romanian and foreign. Many of the Western intellectuals were to travel to the Balkan Peninsula, become familiar with their life, culture, language and customs, and were to leave us with precious, even impressive, reports.

The Aromanians' life represented the focus of both Western and Romanian historiography up to the 5th decade of the 20th century. Between the middle of the 20th century and up to 1946, the Romanian State was profoundly involved in the life of the Balkan Romanians.

After 1945, the East-European side and part of the Balkan Peninsula commencing its Communist period, the fate and the history of the Romanian community in the Balkan Peninsula were characterized by silence and total disinterest. Their schools, high schools and churches were terminated and their language was forbidden.

There were plenty of Romanians in the Middle Ages and in the modern era in the first decades of the 20th century in the Balkan peninsula, who occupied territories from the Adriatic Sea to the Black Sea. The actual number and spreading of the Balkan Romanians may not be accurately determined. According to Max Demeter Peyfuss, researcher, "we may not be wrong in accepting that today, 400,000 Aromanians live in the South Eastern Europe"¹.

¹ Max Demeter Peyfus, *The Aromanian issue. Its evolution since the beginning to the Bucharest peace (1913) and the Austro-Hungary's stand*, translation by N. Șerban Tanașoca, Bucharest, the Encyclopedical Publishing House, 1994, p. 13.

The Balkan Romanians, a minority population living among the majority Greek, Bulgarian, Serbian, Albanian population, have fought for obtaining certain desiderates of a national nature. The national battle of the Balkan Romanians was fought on three distinct levels: education in the national language, their own church organization including the acknowledgement of a Romanian bishop and, ultimately, a proportional representation, on ethnical bases, in various local bodies. The action of awakening of the national conscience has begun at the beginning of the 18th century, and it culminated, in the second half of the following century, with the establishment of schools and churches in the Romanian language². A great success was their acknowledgment as a distinct nation, Christian Romanians, within the Ottoman Empire, by means of the imperial Resolution of May 9/22, 1905. The latter acknowledged and allowed for the free use of the Romanian language in schools and churches.

The national aspirations of the Balkan Romanians aimed neither at joining Romania nor at creating their own state in the Balkans. What they wanted were citizen rights that were equal to those of the other nations of the Ottoman Empire, and cultural autonomy.

The development of education in the Romanian language in the Balkans could not have been accomplished without Romania's support. The idea of establishment of a school in the Romanian language and, subsequently, the establishment of several churches of the South-Danube Romanians was promoted by the leaders of the Romanian 1848 revolution: Nicolae Bălcescu, Dimitrie Bolintineanu, Ion Ghica, Ion Ionescu of Brad, and others, who, upon noticing the massive presence of Romanians at the South of the Danube, immediately thought of the educational and the religious aspect of the matter. The first school was established on July 2, 1864 in the Târnova commune³.

After 1878, the development of education was carried out in more favorable conditions, created by the Berlin Treaty of 1878, which confirms, *inter alia*, the freedom of knowledge of the Ottoman Empire inhabitants.

The Great Vizier Savfet Paşa issued in September 1878, the Vizier's Order no. 303, requesting the local authorities (the Governor of the Salonic and Ianina Vilayet) not to prevent the functioning of the Romanian schools⁴.

The situation of the Romanian schools in Turney was entrusted by the Romanian government to a General Inspector of the Romanian Schools in the Balkans, a position that was held by professor Apostol Margarit since 1877 to 1902. The Inspectorate's headquarters were located in Bitolia.

The Greeks' reaction to the establishment of schools and churches of the Romanians was immediate and harsh, preventing the use of the Romanian language in schools and churches by any possible means.

² Th. Burada, *Researches on the schools in Turkey*, Bucharest, 1890, p. 53.

³ Sterie Diamandi, *People and aspects in the history of the Aromanians*, Bucharest, 1940, p. 200; M. V. Cordescu, *The history of the Romanian schools in Turkey, Sofia, Turtucaia of Bulgaria and of the Romanian language colleges in Lipsca, Vienna, Berlin, Bucharest*, 1906, p. 13; Ionel Cionchin, *The first Romanian school in Macedonia (July 2, 1864) established by Dimitrie Atanasescu*, in „Clio”, Timișoara, year II, no. 9, 1993.

⁴ Th. Burada, *op. cit.*, p. 53.

The Romanians commenced a vigorous action, with the support of the Romanian State, in view of the establishment of schools at the South of the Danube.

Therefore, according to the documents, in year 1900 in the Ottoman Empire (the European side) there existed 113 Romanian primary schools, 5 Romanian secondary schools and over 30 churches with the sermon in the Romanian language.

The success obtained pursuant to the Resolution of May 9/22, 1905⁵ represented the legal basis for the organization and strengthening of the Aromanian community which, supported by the Romanian state and diplomacy, shall further develop the Romanian schools and churches in the Ottoman Empire (the European side).

Therefore, on the eve of the Balkan wars (1912-1913) in the European Turkey there functioned 92 primary schools, 6 secondary schools and in over 40 localities the religious sermon was held in the Romanian language.

The commencement of the First World War brought about significant changes in the Southeast European side as well.

In all of the Balkan states, thousands of Romanians were called up and sent on various battlefields, and their schools and churches were closed again.

The immigration phenomenon in Romania reached maximum peaks, especially after the peace conference in Bucharest in 1913, when all Balkan Romanians could become Romanian citizens, regardless of the place where they continued to live.

During the Turkish domination, in Albania there existed 17 Romanian schools and a gymnasium in Berat.

In 1926-1927 the Ministry of Public Instruction provided for the reestablishment of the Romanian schools that existed in 1912, the opening of two primary schools in Tirana, the reorganizing of the high school in Corcea⁶. However, all of these efforts were to no avail. In the autumn of 1927 the Albania state nationalized all schools, including the Romanian schools in Carcea, Pleaşca, Şipsca.

In 1930, pursuant to the diplomatic efforts of Romania's new Minister in Tirana, Vasile Stoica, the schools in Sipaca and Corcea were given back to the Romanian communities⁷. During the Second World War, the situation of the Romanian schools in Albania worsened. In 1944 the Romanian school in Corcea was the only one that still functioned.

In Bulgaria, based upon the exchange of letters between Titu Maiorescu and D. Toncev, concurrently with the closing of the peace treaty in Bucharest (1913) two Romanian schools were opened in Sofia and Giurmaia. Subsequently, however, the Giurmaia school and church were torn down.

The Bulgarian authorities allowed for the reopening of the school and the church in Giurmaia only as late as 1920.

In 1924, upon the request of the Romanian community in Sofia, the Ministry of Public Instruction authorized the establishment of a gymnasium.

⁵ A.N.I.C., Kretzulescu fund, file 831, f. 62.

⁶ A.N.I.C., Ministry of Public Instruction fund, file 712/1926, f. 152.

⁷ *Ibidem*, file, 756/1930, f. 4-5.

In 1934, the gymnasium was converted into the Romanian Institute in Sofia, which carried out the activity of a high school. A kindergarten and a primary school also functioned apart from the Institute.

The courses of the Romanian Institute in Sofia, as well as the Romanian schools in Bulgaria, would cease their activity in September 1945, when all foreign primary schools and gymnasiums in Bulgaria⁸ were terminated.

The Romanian schools in Greece functioned during the interwar period on the basis of the tacit consensus between the Romanian and the Greek states: "They were neither state schools, nor schools that were supported by the respective Romanian population, both cases provided for under the minority regime of the peace treaties, but by the Romanian state, the Romanian schools would disappear because of the fact that the poor population could not support the schools"⁹.

In 1923, 26 primary schools and 4 secondary schools functioned in Greece.

In school year 1939-1940 in Greece there were open 29 primary schools with 60 teachers and 950 pupils and 4 secondary schools with 54 teachers and 477 pupils, namely: a commercial high school for boys and a professional gymnasium for girls in Salonic, a boys' high school in Grebena and a gymnasium in Ianina. Apart from each of the secondary schools there also functioned a boarding school supported by the Romanian state. The analytical curriculum was the official one in Romania, supplemented by the Greek language, the history and the geography of Greece. During the war, the premises and the furniture of the Romanian schools were damaged and, as a consequence, the schools were closed (1940-1941). In the autumn of 1941 they were reopened, but the bombings turned the teaching activity into a very difficult task.

The Romanian state continued, over this entire period, i.e. 1940-1945, to send the teachers and the priests their due wages.

After the end of the war, on February 20, 1946, the Greek Government closed all of the Romanian schools and churches the support of which had cost the Romanian state and the local Romanian communities so many efforts, for over a century. The teachers and priests who had Romanian citizenship were banished. Solely the teaching and the clerical staff remained in Greece.

In the Serbian Macedonia, up to 1918, in 18 Romanian communes there functioned 24 primary schools, a high school for boys and a professional school for girls in Bitolia. All of said schools were closed immediately after 1918 by the Yugoslavian government, and the premises were seized. Any attempt to reopen them was in vain¹⁰.

The Romanian state continued its diplomatic proceedings in order to determine the Serbian state to allow for the reopening of the Romanian schools in Macedonia.

The Romanians in the Yugoslavian Banat enjoyed, to a certain extent, a minority treatment, which offered them a national life within the neighboring state. In 1919 in the Yugoslavian Banat there existed 66 Romanian primary schools, out of which 18 confessional schools, with 43 teachers and 38 communal schools, with 62 Romanian schoolmasters.

⁸ *Ibidem*, file 4336/1945, f. 42.

⁹ *Ibidem*, file 1444/1941, f. 5.

¹⁰ *Ibidem*, fund of the Ministry of Public Instruction, file 799/1923, f. 9.

In 1935 Romania and Yugoslavia executed and notified a school agreement. Said agreement stipulated that in the Romanian minority primary school in the Yugoslavian Banat and in the Serbo-Croatian minority primary schools in the Romanian Banat, the teaching language shall be Romanian and Serbo-Croatian, respectively; starting from the third year, Serbo-Croatian and Romanian, respectively, were to be taught as study subjects, and history and geography were taught in the language of the country where the respective schools were located.

The necessary schoolmasters were trained in the schools in Vârset and Timisoara. In school year 1939-1940 in the Yugoslavian Banat there functioned 33 primary schools the courses of which were taught in the Romanian language, to 4324 pupils.

In the Romanian section of the Serbian state high school in Vârset there functioned 4 Romanian lower grade classes, with 4 teachers from Romania and 203 pupils.

Religious aspects

The issues related to the religious life of the Balkan Romanians were related to the actions of the ecumenical Patriarchy in Constantinople, and to the repeated rejection of the Romanian actions by the same, especially at the end of the 19th century and during the first decades of the 20th century.

The Romanians had intended to use Romanian language in church since the second half of the 19th century. But said attempts have continuously been met with the categorical refusal of the Greek clergy and the Patriarchy in Constantinople. Over this entire period, countless aggressions were directed against the Romanian priests and the Romanian subjects in the Ottoman Empire (the European side).

Spirits calmed down a little bit after the Balkan wars and the First World War.

After 1892 Romanians commenced an ample action for the acknowledgement of their church-related rights, asking the Sultan to grant them the right to their own Episcopal office. The Romanians very difficultly obtained the right to have their own spiritual leader, who was found in the person of the metropolitan bishop of Ohrida and Prespa, Antim. However, the patriarchy failed to acknowledge the same. On the other hand, Antim failed to rise up to the expectations of the responsibility he had undertaken. In 1899 he returned to Ohrida and Prespa.

After the imperial resolution of 1905, which ensured the use of the Romanian language in church, Patriarch Ioachim protested to the grand vizier against the new statute granted to Romanians, and in the meeting of the Holy Synod of October 12, 1905, he proposed that all priests and believers “who dared pray to God in their mother tongue”¹¹ should be anathematized. The Patriarchy’s stand resulted in the ceasing of the diplomatic and commercial relations with Romania¹².

After 1908 the issue related to the establishment of a Romanian Episcopal office was resumed, but without any actual result.

¹¹ Gheorghe Zbucnea, *A history of the Romanians in the Balkan peninsula: the 18th – 20th centuries*, Bucharest, 1999, p. 139.

¹² Vasile Diamandi-Aminceanul, *The Romanians in the Balkan peninsula*, Bucharest, 1938, p. 138.

The religious issue of the Balkan Romanians was recorded in the documents of the London Conference and of the Peace Congress in Bucharest (1913) but subsequently, the documents according to which Serbia and Bulgaria and Greece agreed to, and acknowledged the rights of the Balkan Romanians to have schools and churches in their mother tongue, were not longer given any attention. In their turn the Balkan states have always looked for pretexts for avoiding the friendly interventions of the Romanian State and preventing the good progress of the Aromanians' cause.

Until the First World War in the former Macedonia there were 38 churches. After the war, the development of the Romanian churches' situation was similar to that of the schools located at the South of the Danube.

In Albania, out of the 10 Romanian churches that existed in 1912, only 6 still functioned in 1941.

In Bulgaria, prior to the First World War, where there existed Romanian communities, Romanian priests performed the religious service in the Romanian language. Subsequently, the parishes were joined into the Bulgarian ones. Romanian priests were banished and those who remained were forced to perform the religious service in the Bulgarian language, using Bulgarian religious books.

In the fourth decade of the 20th century, the service was performed in the Romanian language only in Sofia, Giurmaia and Bregova.

In Greece, after the First World War, Romanian church was hierarchically subordinated to the Greek Orthodox Church, and the priests were supposed to be Greek citizens.

After the First World War the policy of obstructing the priests who served at the churches of the Romanian communities in the Romanian language continued.

The places were either destroyed during the war or taken over by the Greek authorities.

Nevertheless, during the interwar period, 11 Romanian churches continued to function in Greece, and the Romanian state continued to pay the indemnities of the church staff.

In 1941, solely 11 out of the 23 Romanian churches that functioned in 1912 were open.

In Yugoslavia, in the church field the same policy as that used in the education field was applied. In 1919 the Serbian authorities allowed for the reopening of the Romanian churches in: Bitolia, Cruşova, Gopeşti and Molovişte. Subsequently, upon motivating the absence of the priests, solely the church of Bitolia¹³ was opened.

In November 1938, the ecclesiastical authorities in Bitolia resumed the attack against the Romanian church.

Father Gh. Cosmescu was summoned to deliver the keys of the church. As the former fell ill, the church was closed, and the keys were kept at the Consulate.

The attempts of the Romanian state to at least keep the Romanian church and cemetery in Bitolia failed. In 1939 the Romanian church in Bitolia was deemed Serbian and the first service in Serbian was performed on November 12, 1939. The cemetery was

¹³ A.N.I.C., fund of the Ministry for Public Instruction, (fond Ministerul Instrucţiunii Publice), file dosar 326/1921, f. 17.

taken over as well, and father Gh. Cosmescu was forbidden to deliver his sermon in the chapel.

In view of regulating the religious life of the Romanians in the Yugoslavian Banat and of the Serbians in the Romanian Banat, a joint commission was established and negotiations were carried out for 12 years and only as late as July 2, 1934 in Belgrade, one signed the Convention relating to the regime of the Romanian and Serbian Orthodox Churches in said area. The Romanian Parliament ratified the Convention in June 1935. Yugoslavia failed to ratify the same. In the Serbian Banat 53 Romanian Orthodox parishes functioned until 1941¹⁴.

The process of denationalizing of the South-Danube Romanians also continued after the Second World War. In the autumn of 1945 the Romanian schools and churches in Albania were included, in February 1946 the Romanian schools in Greece, in 1947 the Romanian schools in Bulgaria and in 1948 the Romanian churches in Greece.

As far as the situation of the Romanians in the Valley of Timoc is concerned, both the Romanians in Bulgaria and the Romanians in Yugoslavia, totally lacking the possibility to benefit from education and religious sermons in their mother tongue, were subjected to an accelerated process of assimilation, and it is a miracle that they managed to maintain their ethno-linguistic identity.

The Romanian state, also included in the Communist influence scope, continued to pay, in a first stage, the indemnities of the teaching and church staff in the Balkan Peninsula. The rare diplomatic interventions with the Governments of the four Balkan states were unsuccessful. Consequently, the South-Danube Romanians were abandoned and the Romanian state also resolved, by means of decree no. 159 of July 22, 1948, upon the end of the functioning of the foreign schools in the country.

Despite the very difficult conditions, the South-Danube Romanians have maintained, for the following four decades, to a great extent, their language, their customs and the conscience of their own identity so that, after 1990, in all countries in the area, their own publications, cultural societies were established, and the language began being used in education, the media etc.

We hope that the current edition of documents should remind our contemporaries of the efforts made for almost a century, on the one hand by the Romanian state, on the other hand by the representatives of the South-Danube Romanians, for maintaining their linguistic and cultural identity.

The Romanian establishments at the Athos Mountain

The Athos Mountain is a small peninsula in the Aegean Sea, which, together with the Sitonia and Casandra peninsulas, is linked to the Calcidic Peninsula. Crossed by a mountain range that is covered by forests, the Athonic peninsula is a part of Northern Greece, with its capital at Salonic.

The beginnings of monastic life in Mountain Athos is believed to have occurred in the 4th century, but its organizing as a real monastic republic dates back to the 10th

¹⁴ *Ibidem*, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 391/1941, f. 32.

century, after the establishment of the Lavra monastery, in year 963, by Pious Atanasie the Athonite. Subsequently, in the 10th – 14th century, according to the model of the Lavra monastery, other monasteries were established, as well as numerous hermitages and cells. The period of maximum development of the Athonite monasticism was between years 963 and 1453, when it enjoyed the political protection of the Byzantine emperors. After the fall of the Constantinople, Mountain Athos entered a period of five centuries of Ottoman domination, while the Istanbul sultans continued to ensure its protection and a privileged status.

Beginning from the 14th century, the rulers of the Romanian countries were among the most significant protectors and donors in favor of the Athonite monarchs and the holy places, so much so that a Russian 19th century researcher, Profir Uspenski, wrote: “No Orthodox people ever did as much good to Athos as the Romanian people did”. With the Romanian support, numerous churches were built from the ground or rebuilt, churches, chapels and refectories were painted, defense walls, towers and fountains were erected, as well as outbuildings, infirmaries, cells. In addition to the above were important donations of cash, books, manuscripts, and canonicals. The Romanian rulers who were among the supporters of Athos include Vladislav I, Neagoe Basarab, Radu Paisie, Matei Basarab, Constantin Brâncoveanu, Stefan the Great, Petru Rares, Alexandru Lapusneanu, Petru Schiopu and, last but not least, the Phanariot rulers Nicolae and Constantin Mavrocordat, Grigorie and Scarlat Ghica, Mihail Racovita, Mihail Sutu, Alexandru Ipsilanti s.a.¹⁵.

One aided the monasteries of Cutlumusi, Dionisiu, Ivir, Pantocrator, Saint Paul, Xiropotam, Hilandar, Dohia, Vatoped, Zografu, Caracalu ș.s., the first of the above being considered the Great Romanian Large Monastery. In the 14th – 16th centuries the first “worships” of Romanian monasteries were performed to monasteries in the Holy Mountain, meaning that a local monastery was withdrawn from the authority of the local hierarch and directly subordinated to an Athonite monastery, to which it sent part of its incomes and which it governed through a Greek Abbot. Said “worships” continued until the end of the 19th century and ended in 1863, together with the secularizing of the monastery estates.

The period of secularizing brought about a temporary straining of the relations between the United Principalities and the Athos Mountain. Subsequently, within the policy initiated by Alexandru Ioan Cuza for the establishment of schools and churches for the Romanians at the South of the Danube, one returned to the policy for the support of the Holy Mountain. In fact the national rebirth of the South-Danube Romanians was also aided by the Athonite monk of Aromanian origin Averchie of Avdela. He administered the coenobitic community at the St. Paul monastery and was subsequently the abbot of the Ivir monastery. Sent by the Constantinople Patriarchy in the Principalities in order to prevent the secularizing of the monastery estate, he liaised with all of the leaders of said area’s public and cultural life. Upon his return to the Ivir monastery, he was accused of betrayal and he left the Holy Mountain. Retired in Avdela and further in Târnovo, he recruited Aromanian young people from Pind, whom he brought to Bucharest, where they were educated at the St. Apostles school, in order to become schoolmasters for the

¹⁵ Teodor Bodogae, *Romanian support at the monasteries on the Holy Athos Mountain*, Sibiu, 1940, annexes I, II.

Aromanian children in their motherlands¹⁷². In 1872 the Romanian hermitage Lacu received an annual subsidy of ROL 1,185 from the Romanian State¹⁷³. In March 1883 the monks of the same hermitage complained of the hard conditions that they were forced to deal with: the church was falling apart, the logs had been cut by the Greek monarchs of the St. Paul monastery, the tax had been increased from 12 to 25 Ottoman pounds, they had no food, so that “quite often we must go to the Russian Fathers to ask for a few crumbled bread pieces... for we dare not go to the Greek, as they confront us by saying: go to your Government, for it is it that took our estates”¹⁷⁴.

In the second half of the 19th century and at the beginning of the 20th century, Romanians of Transylvania, Basarabia under Czarist domination, Romania or from within the Balkan Peninsula, joined the group of the Athonite monks. According to a report of the plenipotentiary minister at Constantinople, Ghika Brigadier, of March 10, 1901, at the Athos Mountain there existed two Romanian hermitages, Prodrom and Lacu and 20 Romanian cells where approximately 600 Romanian monarchs lived. The Romanian hermitage Prodrom was subordinated to the Lavra Greek monastery, it had a big church and three chapels, as well as one succursal monastery in the Thasos Island. 150 monks lived here, and the Romanian state subsidized the same with ROL 14,000 per annum. The second Romanian hermitage, Lacu, had a big church and 14 chapels, as well as 12 cells, it was subordinated to the St. Paul monastery, it had 80 monks and it received a subsidy of ROL 1,200 per annum¹⁷⁵.

In 1900 one established the Community of Romanian brothers at the Athos Mountain, under the leadership of hieromonk Teodosie Soroceanu. It was formed of the 12 monks of the St. John the Baptist cell, the 32 monks of the St. John the Theologian (Provata) cell and the 8 monks of the Adormirea Maicii Domnului cell. The community received an annual subsidy of ROL 5,000¹⁷⁶ from the Romanian state.

Due to its important spiritual role in the Orthodox world, the situation of the Athos Mountain was the object of international plans and regulations. Given the imminence of the Ottoman Empire's falling apart and the Pan-Hellenic action taken by Greece, which attempted to integrate the entire Calcidic peninsula, one raised the issue of the Athos Mountain's status, which, for several decades, had been regulated by the seventh Typilikon, confirmed by the Ottoman authorities in 1810. In 1878, article 62 of the Berlin Treaty stipulated as follows: “As the High Gate has expressed its will to maintain the principle of religious freedom ... the Ecclesiasts, pilgrims and monks of all nationalities, who travel across the European and Asian Turkey, shall enjoy the same rights, advantages and privileges ... The Athos Mountain monks, regardless of their country of origin, shall keep their previous possessions and advantages and shall enjoy full equality of rights and

¹⁷² Tănase Bujduveanu, *The Aromanians and the Athos Mountain*, Bucharest, 2002, p. 35-36.

¹⁷³ A.N.I.C., fund of the Ministry of Religions and Public Instruction, (fond Ministerul Cultelor, Instrucțiunii Publice), dosar 1193/1872, f. 25.

¹⁷⁴ A.M.A.E., fond, Problema 15, vol. 21, f. 31.

¹⁷⁵ *Ibidem*, vol. 28, f. 5-10.

¹⁷⁶ *Ibidem*, f. 10.

prerogatives”¹⁷⁷. This regime also applied to the Romanian monks until the Holy Mountain was included under the jurisdiction of the Greek state.

For several centuries, the Greeks had had the supremacy as a leading factor in the Athos Mountain. Starting with the third decade of the 19th century, when the national disputes commenced between the monks of the Holy Mountain, the Russians, and then the Serbians and the Bulgarians obtained a proportional representation in the collective leadership bodies, that is to say in the Chinon (management council) of Careia.

Although the Romanians had significantly contributed to the material support of the Holy Mountain, the majority Greek element failed to acknowledge the right of the approximately 600 Romanian monks to organize in a distinct manner and to have a regime that was similar to that of the Bulgarian, Serbian or Russian monks. They were not fully subordinated to the Greek monasteries from an ecclesiastical, canonical and economical point of view.

In the “Historical-statistical report on the Athos Mountain and the statute of the monks of a different origin, especially Romanians, at this location”, addressed to King Carol I by the Archimandrite Nifon in 1908, one proposed: the removal of simony (the prohibition of the right of the Athonite monasteries to cash money from hermitages, cells and cabins for the admission in monasticism or for ordainment); the setting out of a judicial legislation regarding the right of sale-purchase and succession in the Holy Mountain; the right to cultivate the land, to cut off the forest, to erect and repair annexes, to use the water sources without the intervention of the monasteries; the reduction of the inheritance fees for cells and cabins to 5%; the sending to the Chinon (management council) of Careia of one representative for 500 monks “regardless of nationality, independently of the monasteries to which the same pertain”; the appointment of a bishop to whom all monasteries, hermitages and cells of the Athos Mountain are subject, from a spiritual point of view; the transformation of the Prodrom Romanian hermitage into a monastery; the establishment of a Romanian monastery on the place of the former Morfono monastery; the transformation of the cells with over 20 monks into hermitages, organized in accordance with the model of the St. John the Theologian cell in Provata¹⁷⁸.

The document specified the existence of 32 Romanian Athonite centers with a number of 615 Romanian monks who lived in the two hermitages, namely Prodrom (80 monks, Father Superior Antipa Dinescu) and Lacu (60 monks, Father Superior Dichiu Iustin) and in 24 cells and 26 cabins¹⁷⁹.

9 out of the 24 Romanian cells were subordinated to the Lavra monastery, 5 were subordinated to the Vatoped monastery, 3 to the Pantocrator monastery and one to each of the Dionisiu, Ivir, Xiropotam, Simon Petru, Grigoriu and Cotlumuși monasteries. They owned land, ranging between 60 acres (the Cucuvino cell), 30 acres (the Catafighi and Nașterea Maicii Domnului cells), 15 acres (St. John the Baptist), 10 acres (Sf. Ipatie and Sf. Teodor cells) and the remaining ones owned between 8 and 1 acre and paid to the

¹⁷⁷ *Documents regarding Romania's history. The independence war*, vol. 9, Bucharest, 1955, p. 384-385.

¹⁷⁸ A.N.I.C., Royal House Fund (Casa Regală), file 4/1908, f. 26-27.

¹⁷⁹ *Ibidem*, f. 24.

monasteries to which they were subordinated an annual fee ranging between 5 and 12 Turkish pounds.

The cabins were religious dwellings with 2 to 4 rooms, purchased or rented, where monks and apprentices lived. In 1906 there existed 26 Romanian cabins, subordinated to the Greek monasteries, to which they paid an annual fee ranging between 2 pounds and ½ pound, and they owned lands ranging between 3 acres and ½ acre. Apart from cultivating the land, Romanian monks also carried out activities such as fishing, shoemaking, tailoring, the making of monastic clothes and hats, crosses and objects of worship, the writing of books in Cyrillic etc. The sermon was carried out in Romanian and, in a few of such cabins, in Greek as well¹⁸⁰.

The wish of the Romanian monks at the Athos mountain, to have representatives in the Chinon (**management council**) of Careia together with the 17 Greek monasteries and the Russian one (Rusicon), the Serbian one (Hilandar) and the Bulgarian one (Zografu) was grounded both from a historical and from a number-related point of view (5% of the entire Athonite community). Over the following period, the Romanian authorities had certain discussions with the Constantinople Patriarchy and with the Ottoman authorities with respect to the perspectives of the Romanian monasticism in Athos. No positive results were however obtained, because of the tension occurred in the Romanian-Greek relations (1905-1911) and the policy of temporizing reforms, led by the Young Turks. This was supplemented by the lack of determination of the proceedings carried out by Romania.

The prognosis of the report submitted by hieromonk Teodosie Soroceanu on June 12, 1900, proved to be extremely accurate: "This condition of humiliation of the Romanian monk at the Holy Mountain has partly been caused by the weakness occurred amongst themselves. For the most part, however, I believe it is caused by the fact that the Romanian authorities close to the Holy Mountain has not been sufficiently interested in the condition and the position of the Romanian monks, the way the representatives of other Orthodox states do in an attempt to protect the rights of their fellow countrymen"¹⁸¹.

The Balkan wars were going to modify the situation in the area, including the regime that had so far applied in the Athonite community. In November 1912, the Greek state took control over the Holy Mountain peninsula and declared it in state of siege. Upon replacing the Ottoman authorities, the Greeks guaranteed the maintaining of the local customs. In the European capital cities and at the London conference one discussed the situation of the Athonite monks, and several solutions were provided: either remaining within the Ottoman state under the former regime, or incorporating within the Greek state with a new regime, or creating an independent organization under an international guarantee.

The Romanian Athos monks sent in 1912 to the Bucharest authorities a project regarding the rights that they requested, in which project they reiterated the previous requests. In the end of the project, they noted: "Romania must request and obtain for us the control over the Holy monastery of Cotlomusi... which appears to have been decided ever since its restoration, with the consent of all of the other monasteries, starting with the

¹⁸⁰ *Ibidem*, f. 4-24.

¹⁸¹ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 27, f. 278.

Great Romanian Monastery ... We, the Romanians from the Kingdom, who are entitled to this monastery for our own salvation and for the salvation of our brothers living in the provinces inhabited by Romanians, who shall want to live with us, on the basis of the same national rights of origin and of blood, shall also take care of the Greek monks who are in this monastery”¹⁸².

The Romanian state increased its concern for solving the situation of the Athonite monks. In December 1912 the Romanian Minister in Londa, N. Mișu, was sent a report on the Romanian past and presence in Athos and instructions regarding the action to be taken. In the meantime, the situation of the Romanian monks under Greek military occupancy worsened. From Athos, one sent several letters that described the persecutions directed against the Romanian monks. Prime Minister Titu Maiorescu decided to send professor I. Mihălcescu and diplomat Dan in Athos. In Athens, Minister Djuvara appealed to the minister of foreign affairs, Cormilos, in favor of the Romanian monks. The Minister’s attitude was benevolent, as he needed Romanian support in light of the imminence of the military conflict with Bulgaria. The situation of the Romanian monks has suffered no radical changes, the Greek monks and their superior did, however, begin to show moderation in their manifestations¹⁸³.

On July 26, 1913, minister N. Misu submitted to Titu Maiorescu a report that noted: “The Athos Mountain shall be autonomous, independent and neutral under the security of all Orthodox powers...The government shall be formed of the representatives of the monasteries...it shall maintain a police troop and small coast vessels...The Constantinople Patriarch shall remain, for spiritual matters, the head of the Mountain, and the last spiritual court.” However, on July 23, 1913, Mensdorf, the Ambassador of Austro-Hungary requested, in the name of the Orthodox subjects, to join the protecting powers. England opposed and no agreement was reached; a final decision was to be made after the solving of the Albanian issue. N. Misu suggested, at the end of the report, that an agreement should be reached with Greece “which had all means to influence both the Constantinople Patriarchy and the superiors of the Greek monasteries, whose majority is overwhelming...Our main concern should be to obtain at least one vote in the Carca Meeting, either by purchasing the autonomous rights of one deserted monastery, or by the acknowledgement of our cells as independent monasteries, which is going to be more difficult.”¹⁸⁴

On October 3 the “Holy Community of the Holy Athos Mountain” of Carea, formed of the leaders of the 20 monasteries, resolved to maintain the existing system, transferring the legal rights of the Ottoman Empire over to the Greek kingdom and rejecting the idea of internationalizing or neutralizing. The attitude displayed by Russia, modified from the idea of a complete independence to that of a joint protectorate of the High Powers over the Athonite territory, was considered by the Constantinople Patriarchy as an attempt to turn said territory into a “Slavic” one. Russia’s stand was categorically in favor of the inclusion of the Athos Mountain in the Greek state.

¹⁸² *Ibidem*, vol. 29, f. 21.

¹⁸³ Gheorghe Zbucea, *op. cit.*, p. 173.

¹⁸⁴ A.M.A.E., fund of Issue 71, file 20/1912, B 13, vol XIV, f. 74

Although the Greek diplomacy had ensured Romania of its full support for the purchase of one of the Greek monasteries, this never happened. The Ministry of Foreign Affairs still continued to deal with this issue at the end of 1913. From the Athos Mountain, hieromonk Teodosie Soroceanu reiterated his previous requests in a memorandum.

During year 1914, up to the commencement of the First World War, the situation remained the same. The new regime of the Athos Mountain started to operate, under the authority of the Greek Kingdom. The favorable occasion of positively solving the requests of the Romanian monks at the Athos Mountain, in the summer of 1913, was mostly missed because of the lack of determination of the Romanian parties in power. "We may, as such, register a failure in an issue that was ...sufficiently entitled from the point of view of an entire historical background of Romanian Orthodoxy, but also from the national point of view."¹⁸⁵

In 1914 at the Romanian hermitage Prodrom a conflict broke out between the monks and the archimandrite Antipa Dinescu, accused of breaching the regulation adopted in 1891. The archimandrite was forcefully dismissed and expelled from the hermitage. Sent to solve the conflict, Romania's general consul in Salonic, G.C. Ionescu, found in February 1915 that the mutiny had been led by the Greek monks of the Lavra monastery, and expelling archimandrite Dinescu was illegal. The consul reached the following conclusion: "the disorder and the money-related dishonor ruling in the Greek monasteries shall also grow roots in Prodrom, satisfying the insubordinate monks, and the Greek monasteries hope to fulfill their will that no independent Romanian monastery or hermitage should exist on the Holy Mountain."¹⁸⁶ The conflict that occurred at the Prodrom hermitage continued between 1914-1917 and broke out again in March 1919, when the exiled monks were reinstated at the leadership of the hermitage with the assistance of the Greek authorities.¹⁸⁷

In December 1922, the Romanian Metropolitan church proposed to the Ministry of Foreign Affairs to bring in the country, with the help of the Greek authorities, the 4 insubordinate monks who, by means of repeated mutinies, had caused the expelling of 5 superiors from the management of the Prodrom hermitage.¹⁸⁸

In 1912, a constitutional Charter, voted by the over 20 monasteries and confirmed by the Athens government, institutionalized the maintenance of the former organization of the Holy Mountain, thus legalizing the preponderant situation of the Greek national element¹⁸⁹. The new constitutional Charter included the obligatory nature of the monks' Greek citizenship, the inalienability of the peninsula's land, the administrative monitoring by the Greek state through a governor, certain fiscal advantages¹⁹⁰.

The situation of the Romanian monks at the Athos Mountain grew increasingly more difficult. Therefore, in 1928, the monks of the Romanian cell of Gavanitzica (Provata) were banished, and their estate was confiscated because they had refused to

¹⁸⁵ Gheorghe Zbucea, *op. cit.*, p. 177.

¹⁸⁶ A.M.A.E., fund Problema 15, vol. 29, f. 74.

¹⁸⁷ *Ibidem*, f. 254-255.

¹⁸⁸ *Ibidem*, vol. 30, f. 31

¹⁸⁹ Gheorghe Zbucea, *op. cit.*, p. 177

¹⁹⁰ A.M.A.E., fund Problema 15, vol 30, f. 69-70.

hold the sermon in Greek and to sell their estate for a small price to the Greek monastery of Lavra.¹⁹¹ In October 1929, the Romanian legation in Athens proposed to the Ministry of Foreign Affairs certain measures for the improvement of the material situation of the Romanian monks in the Prodromul hermitage and the resuming of the proceedings with the Greek authorities for the payment of the compensation due for the Thasos island succursal monastery.¹⁹²

In August 1934, in a report addressed by the Holy Synod of the Romanian Patriarchy to the minister of foreign affairs Nicolae Titulescu, one requested the maintenance of the number of Athonite Romanian monks and obtaining the autonomy of the Prodrom hermitage, as well as the returning of the properties that had been confiscated from the Thasos island.¹⁹³

During the Second World War, within the policy employed by Romania, of supporting the Aromanian population in Greece, the Romanian Athonite monks were not forgotten either. In 1943 the Romanian hermitage Prodrom received support from the Romanian state.¹⁹⁴

After 1945, considering that the Romanian monks at the Athos Mountain no longer received any help from Romania, they were facing a precarious material condition. In 1958 the Romanian Orthodox church, through father Moisesescu, initiated an action to support the same, by sending two coaches of food, as well as religious objects. The Czech Ambassador in Athens notified the Romanian embassy in Greece with respect to the condition of "poverty" of the Romanian Athonite monks, which determined the organizing of a new action for assistance.¹⁹⁵

In difficult material condition, subject to multiple pressures, the Romanian monks at the Athos Mountain continued their existence, so that "out of the over 700 monastic habitations existing today, 72 are known as Romanian, the most important being the Prodromul and Lacul hermitages."¹⁹⁶

The interest of the Romanian society for the Athos Mountain, manifest ever since the 14th century, was maintained over the ages, even more so that the Athos Mountain was the heart of Orthodoxy, a place of a high spiritual experience.

Note regarding the edition

The present paper on the Romanian schools and churches in the Balkan Peninsula, as well as the Romanian habitations in the Athos Mountain over the period 1864-1948, includes 225 unprecedented documents identified in the funds preserved in the diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs and the Central Historic National Archives.

In order to draft this paper we have studied and selected the unprecedented documents that had the most significance for the purpose of presenting the evolution of

¹⁹¹ *Ibidem*, f. 101.

¹⁹² *Ibidem*, f. 168-171.

¹⁹³ *Ibidem*, f. 163.

¹⁹⁴ *Ibidem*, f. 210.

¹⁹⁵ *The Romanians at the South of the Danube. Documents*. Bucharest, 1997, p. 364.

¹⁹⁶ Mircea Pacurariu, *op. cit.*, p. 255.

the school and church situation of the Romanian communities situated at the South of the Danube starting from year 1864, when the first Romanian school was established in Târnova, Bitolia and up to 1948, when the Romanian state abandoned the work unveiled by ruler Alexandru Ioan Cuza.

The documents forming the paper have been chronologically arranged, according to the year, month, day of their issuance and the appearance of the following categories: consular reports, reports of the inspectors and directors of the Romanian schools in the Balkans, reports of the teaching and church personnel, as well as of the Athonite Romanian monks, charts setting forth the localities inhabited by Romanians as well as of the Romanian schools and churches located at the South of the Danube etc.

The general idea was to render the document in full, sometimes, however, in order to include as many information as possible, the document was set forth in fragments, and the text omissions were marked by suspension points.

The transcription of the texts was made from the original documents, upon adjusting the same to the modern spelling. The most difficult task was to transcribe the Romanian texts in the second half of the 19th century.

The explanations related to certain specifics of the text or to certain names and localities that appeared in the text were provided in the form of indices at the end of the paper. In view of facilitating the review of the documents, the quotas were indicated with all necessary elements.

In the documents the place of issuance of which may be inferred from the text, the locality name was written between sharp parentheses (< >).

The name and toponymical indices have been selected upon choosing the most important localities and persons that are present in the documents. The reason for such selection is the fact that we have many documents that are charts of the schoolmasters, professors, villages, hamlets, cells, which may be reviewed in the document, by following the list of documents. *The documenting for the present volume has been carried out with the assistance of the Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs.*

This volume was printed with the consent of the Foreign Affairs Ministry

We wish to hereby thank the staff of record keepers at the Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs, and especially Mrs. Ionela Anghel and Mr. Cristian Tudorache. We thank the gentlemen who have held the position of director over the approximately four years since we have been working on the present volume: Mr. Vasile Igna, Mr. Dumitru Preda, University M.D. and Professor Costin Ionescu, the current director.

We also want to thank Mr. Cornel Mihail Lungu, University M.D, the general director of the National Archives.

Prof. univ. dr. Adina Berciu-Drăghicescu

Prof. Maria Petre

Lista Documentelor

1. **1864 aprilie 29, <București>.** Referatul ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, prin care propune donarea unei sume de bani din tezaurul public pentru întreținerea școlilor creștine din Imperiul Otoman.
2. **1865 iulie 16, <București>.** Adresa și procesul-verbal al Consiliului Permanent al Instrucțiunii, prin care suma de 20.000 de lei din bugetul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice este destinată înființării unui institut pentru elevii români din Macedonia ce vor fi aduși să studieze în România sub supravegherea Părintelui Averchie.
3. **1865 octombrie 7, <București>.** Proces-verbal al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, prin care i se atribuie lui Dimitrie Athanasescu suma de 2.000 de lei drept despăgubire pentru întreținerea și conducerea școlii române din Târnova, Macedonia.
4. **1865 noiembrie 10/22, <Târnova>.** Cererea institutorului Dimitrie Athanasescu de la școala română din Bitolia <Târnova>, Macedonia, adresată ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, prin care solicită bani pentru: chiria școlii, salariul său și cărți pentru elevi.
5. **1866 mai 13, București.** Invitația Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, adresată directorului Școlii Macedo-Române din București, prin care este invitat împreună cu profesorii și elevii la Palatul Regal, spre a fi prezentați domnitorului Carol I.
6. **1869 martie 19, București.** Adresa Diviziunii Contabilității din Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, însoțită de un tabel cu învățătorii școlilor române din Macedonia în anul 1868, din care rezultă întârzierea cu care își primeau salariile precum și insuficiența fondurilor alocate.
7. **1869 martie 26, <București>.** Referat al lui G. Bilciurescu, șeful Diviziunii Școlilor, adresat ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Alexandru Crețulescu, privind situația finanțării celor șapte școli române din Imperiul Otoman: două în Epir, patru în Macedonia și una în Silistra.
8. **1869 august 22, Gopeși, Macedonia.** Memoriul locuitorilor din comuna Gopeși, Macedonia, adresat ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, prin care solicită cărți în limba română pentru elevii școlii românești precum și fixarea unei subvenții pentru învățătorul Demetru Cosmescu.

9. **1869 septembrie 7, Perivoli, Epir.** Memoriul locuitorilor din Perivoli, Epir, adresat ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Alexandru Crețulescu, prin care solicită numirea ca învățător în această comună a lui Apostol Theodorescu.
10. **1870 februarie 4, Abela, Epir.** Scrisoarea institutorului școlii române din Avbela, (Abdela), Epir, adresată ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, în care este remarcat progresul înregistrat la predarea limbii materne.
11. **1872 martie 6/18, Terrnova <Târnova>.** Fragment din scrisoarea învățătorului Dimitrie Athanasescu, adresată Părintelui Averchie, în care descrie situația materială grea în care se găsește fiindcă că nu și-a primit leafa de un an și nici banii pentru cheltuielile școlii pe 1869, 1870, 1871.
12. **1872 decembrie 19/31, Constantinopol.** Adresa agentului diplomatic la Constantinopol, Ion Ghica, către ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, generalul Christian Tell, privind retribuirea cu suma de 9.272 de lei a învățătorilor români din Turcia și a Schitului Lacu de la Muntele Athos.
13. **1883 martie 24, <Muntele Athos>.** Memoriul călugărilor schitului românesc Lacu de la Muntele Athos, adresat Ministerului Afacerilor Străine, de unde rezultă starea critică atât a bisericii „care stă să cază” cât și situația materială a celor 67 de monahi care nu mai au ce să mănânce.
14. **1887 aprilie 17.** Proiectul de buget al școlilor române din Macedonia, pentru anii 1887-1888, alcătuit de inspectorul Apostol Mărgărit.
15. **1887 iunie 22, București.** Propunerea făcută în guvern de ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Dimitrie A. Sturdza, de a se deschide un credit suplimentar de 500 de lei pentru a plăti Băncii Naționale a României comisionul trimeriei banilor destinați școlilor române din Macedonia în valoare de 81.000 de lei.
16. **1887 noiembrie 6/18, Perlepe, Macedonia.** Memoriul locuitorilor din Perlepe, Macedonia, adresat ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, prin care solicită sprijin material necesar construirii unui local propriu pentru școala românească.
17. **1887 decembrie 20, Turtucaia, <Bulgaria>.** Memoriul Eforiei Școlii Române din Turtucaia, Bulgaria, adresat ministrului Lucrărilor Publice, P.S.Aurelian, în care se cere un ajutor pentru susținerea acestei școli.
18. **1888 octombrie 21 <Constantinopol>.** Adresa inspectorului școlilor române din Macedonia, Apostol Mărgărit, către institutoarea Alexandrina Abeleanu, prin care o anunță că datorită dezinteresului manifestat în atragerea înscrierii elevelor la școala de fete din Ianina, este transferată la școala de fete din Gopeși.
19. **1889 iunie 9, București.** Adresa directorului Azilului „Elena Doamna” din București către ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, prin care recomandă trei eleve din Macedonia, cu rezultate bune la învățătură, ca să primească posturi de învățătoare în acea regiune.
20. **1891 ianuarie 25, Pera <Constantinopol>.** Raportul ministrului plenipotențiar la Constantinopol, T.G. Djuvara, privind conflictul dintre Patriarhul Ecumenic

de la Constantinopol și șapte mitropoliți. Este consemnată intenția Patriarhului de a-i oferi mitropolitului român Antim o eparhie pentru a scăpa de „schismul românilor din Imperiul Otoman”.

21. **1895 noiembrie 10, <Oșieni>.** Petiția preoților români din comuna Oșiani, adresată Consulatului României la Salonic, prin care se obligă să slujească în limba română dacă vor primi un salariu din partea statului român.
22. **1896 octombrie 22, București.** Referat al președintelui Consiliului de Miniștri, ministrul Afacerilor Străine, D.A.Sturdza, privind alegerea unui mitropolit al românilor din Imperiul Otoman în persoana lui Antim. Printre cei nominalizați în aplicarea acestui plan erau: T.G.Djuvara, Take Mărgărit, Caragiani, Apostol Mărgărit.
23. **1896 noiembrie 26.** Traducere din articolul *Adevărata istorie a cestiunei macedo-române* din ziarul grec din București, *Patris (Nr. 1.716 din 27 noiembrie 1896)*, privind poziția Patriarhiei Grecești care nu dorește recunoașterea Mitropolitului Antim.
24. **1896 noiembrie 15/27, Pera.** Raportul ministrului plenipotențiar al României la Constantinopol, adresat președintelui Consiliului de Miniștri, ministrul Afacerilor Străine, D.A.Sturdza, privind convorbirea avută cu marele vizir Halil Rifaat Pașa în problema recunoașterii mitropolitului Antim. Acesta l-a asigurat de sprijinul lui promițând că va trece peste refuzul patriarhului grec.
25. **1896 decembrie 2/14, Belgrad.** Raportul Legației României la Belgrad, adresat ministrului Afacerilor Străine, Constantin Stoicescu, privind unele aprecieri ale presei sârbe în legătură cu proclamarea mitropolitului românilor din Turcia, Antim.
26. **1896 decembrie 14, Pera <Constantinopol>.** Raportul ministrului plenipotențiar al României la Constantinopol, T.G.Djuvara, adresat ministrului Afacerilor Străine, Constantin Stoicescu, unde relatează convorbirea avută cu sultanul în privința recunoașterii mitropolitului Antim. Acesta i-a promis că în câteva zile Ministerul Cultelor și Justiției va rezolva problema.
27. **1896 decembrie 27/1897 ianuarie 8, Pera <Constantinopol>.** Raportul ministrului plenipotențiar la Constantinopol, T.G.Djuvara, adresat ministrului Afacerilor Străine, Constantin Stoicescu, privind strategia de urmat în condițiile amânării recunoașterii de către sultan a mitropolitului român Antim.
28. **1897 februarie 20, Constantinopol.** Raportul lui Take Mărgărit, însărcinatul cu afacerile bisericești și școlare ale României la Constantinopol, prin care solicită statului român un ajutor de 1.200 de lire pentru construirea bisericii din Crușova.
29. **1897 martie 28, Lugunța (Macedonia).** Scrisoarea institutorului Christu Noe din Lugunța, Macedonia, adresată inspectorului școlilor române din Turcia, Apostol Mărgărit, în care solicită bani pentru plata chiriei localului de școală și se plânge de politica discriminatorie dusă de autorități față de aromâni.

30. **1897 septembrie, octombrie, noiembrie, decembrie.** Stat de plată a subvențiilor statului român acordate școlilor și bisericilor românești din Macedonia, Epir și Albania.
31. **1899 septembrie 17, Therapia (Constantinopol).** Raportul ministrului plenipotențiar al României la Constantinopol, T.G.Djuvara, adresat ministrului Afacerilor Străine, Ion Lahovary, privind inaugurarea școlii române din Elbasan și greutățile făcute preotului român din localitate, Spiridon Ngati, de către mitropolitul grec Procopie și autoritățile otomane locale.
32. **1899 octombrie 30, Bitolia.** Raportul consulului României la Bitolia, Al.Pădeanu, adresat ministrului Afacerilor Străine, Ion Lahovary, privind dorința familiilor aromâne din Elbasan de a avea biserică în care să se slujească în limba română. În anexă: numele celor 40 de familii cu sentimente românești din localitate.
33. **1900 februarie 17/martie 1, Sofia.** Raportul ministrului plenipotențiar la Sofia, N.Mișu, adresat ministrului Afacerilor Străine, Ion Lahovary, privind intenția coloniei române din Sofia de a cumpăra un teren pentru construirea unei biserici și a unei școli românești.
34. **1900 aprilie 1, Muntele Athos.** Actele de constituire a comunității fraților români de la Muntele Athos. Procesele-verbale ale ședințelor din 1 aprilie, 24 aprilie, 29 aprilie 1900 – fragmente.
35. **1900 iunie 12, Bitolia.** Memoriul profesorilor Liceului Român din Bitolia, adresat ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, dr. Constantin Istrati, prin care solicită plata indemnizațiilor restante din ultimele zece luni.
36. **1900 iunie 12, Muntele Athos.** Memoriul ieromonahului Theodosie Soroceanu de la biserica „Sfântul Ion Teologu” din Provata, Grecia, privind istoricul schiturilor românești de la Muntele Athos și politica de deznaționalizare dusă de autoritățile grecești.
37. **1900 iunie 14, Murihova, Macedonia.** Memoriul locuitorilor din cătunul Murihova de pe muntele Cicura, adresat revizorului școlilor române din Turcia (Vilaetul Monastir), Fonciu Capsali, prin care solicită al doilea institutor pentru cei 97 de elevi care frecventează școala în timpul verii. În anexă: referatul revizorului care aprobă cererea și propune ca pe timpul verii institutorul Theodor Papa Mihali să fie ajutat de unul dintre elevii bursieri la liceul din <Monastir>.
38. **1900 iulie 17, Bitolia.** Raportul revizorului școlar din Bitolia, Ilie Papahagi, adresat ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Constantin C. Arion, privind examenele de la sfârșitul anului școlar 1899-1900 în școlile române din Vilaetele Monastir și Ianina.
39. **1900 octombrie 30, Constantinopol.** Scrisoarea de mulțumire a medicilor Ioan Baracu și Simu Berberi, foști bursieri ai statului român, adresată ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Constantin C. Arion.

40. **1900 noiembrie 7, București.** Adresa ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Constantin C. Arion, către ministrul Afacerilor Străine, Alexandru Marghiloman, în care propune suma de 300.000 de lei pentru subvenționarea școlilor și bisericilor române din Turcia.
41. **1901 martie 10, Constantinopol.** Raportul ministrului plenipotențiar al României la Constantinopol, Ghika-Brigadier, adresat Președintelui Consiliului de Miniștri, ministrul Afacerilor Străine, D.A.Sturdza, privind intervenția sa pe lângă autoritățile otomane pentru apărarea dreptului de proprietate asupra chiliei a călugărului român Antonie din Careia. Este anexată lista schiturilor, paracliselor și chiliilor românești de la Muntele Athos.
42. **1901 aprilie 18, Muntele Athos.** Memoriul Comunității Fraților Români de la Provata, Muntele Athos, adresat ministrului Afacerilor Străine, privind tâlhărirea chiliei călugărului Antonie Constantinescu precum și alte acte de intimidare comise în perioada 1879-1901 asupra călugărilor români de la Muntele Athos.
43. **1901 aprilie 21, Muntele Athos.** Memoriul ieromonahului Antipa de la Muntele Athos, adresat ministrului Afacerilor Străine, D.A.Sturdza, privind intervenția sa pe lângă fostul Patriarh Ioachim al III-lea pentru sprijinirea monahilor români precum și solicitarea intervenției guvernului român pentru sprijinirea acestora.
44. **1901 iunie 11, București.** Adresa Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice către Patriarhul României, prin care îi face cunoscut că Societatea Culturală „Timoc” solicită înființarea de biserici și a unui episcopat sau protopopiat pentru toți românii din Serbia.
45. **1901 septembrie 19, Rusciuc.** Raportul consulului D.Georgescu, adresat ministrului Afacerilor Străine, D.A.Sturdza, privind persecuțiile la care sunt supuși românii din Turtucaia, cărora le-a fost răpită biserica de către bulgari.
46. **1902 august 31, Vlaho-Clisura.** Cererea înaintată de consilierii și primarii comunității românești din Vlaho-Clisura ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Spiru Haret, prin care solicită un ajutor financiar pentru a obține în instanță folosirea taxelor comunale în favoarea comunității și înființarea clasei a VI-a (clasa I gimnazială) în localitate.
47. **1904 februarie 12/25, Sofia.** Raportul ministrului plenipotențiar al României la Sofia, N.Mișu, adresat ministrului Afacerilor Străine, Ion I.C.Brătianu, privind construirea unei capele românești la Sofia, politica de deznaționalizare dusă de autoritățile bulgare și devizul arhitectului Grünanger privind construcția capelei.
48. **1904 martie 13, București.** Adresa ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Spiru Haret, către ministrul Afacerilor Străine, prin care aprobă suma de 60.000 de lei pentru construirea unei biserici românești la Sofia.
49. **1904 aprilie 12, <Muntele Athos>.** Memoriul ieromonahului Antipa de la schitul Prodromul, adresat ministrului Afacerilor Străine, Ion I.C.Brătianu, în care reclamă faptul că locuitorii satului Potamia din insula Thassos, unde

- schitul are un metoc, interzic preotului român să mai officieze slujba în limba română deși biserica a fost reconstruită de călugării români.
50. **1904 noiembrie 15, <Bitolia>.** Raportul inspectorului Școlilor și Bisericilor Române din Turcia, L.Duma, adresat ministrului Afacerilor Străine, Ion I.C.Brătianu, prin care solicită cărți bisericești pentru 15 din cele 32 de biserici românești din această țară.
51. **1904 decembrie 26, <București>.** Raportul lui Constantin Burileanu, adresat ministrului Afacerilor Străine, generalul Iacob Lahovary, privind călătoria făcută în Albania pentru cunoașterea românilor din zona Vallona-Ardenița-Berat.
52. **<1904 decembrie 26>.** Fragment din studiul lui Constantin Burileanu, cancelar interpret la Legația României din Roma, intitulat *Românii din Triunghiul Vallona-Ardenița-Berat* <Albania>.
53. **1905 iunie 1, <Bitolia>.** Raportul Consulatului României la Bitolia privind refuzul mitropolitului grec Ioachim de a permite românilor să-și înmormânteze morții în cimitirul românesc din localitate.
54. **1905 iunie 10/23, Constantinopol.** Raportul Legației Române la Constantinopol privind solicitarea comunității române din Salonic pentru înființarea unui paraclis în care să slujească un preot român.
55. **1905 august 3/16, Sofia.** Raportul consulului român de la Sofia, N.Mișu, adresat ministrului Afacerilor Străine, privind solicitarea populației românești din Turtucaia de a fi ajutată de statul român cu suma de 3.000 de lei pentru cumpărarea unui teren pe care să construiască o nouă biserică, cea veche fiind ocupată de bulgari.
56. **1905 septembrie 1, <Muntele Athos>.** Memoriul membrilor Societății Coloniei Monahilor Români de la Muntele Athos privind situația statistică a schiturilor, chiliilor și colibelor monahilor români în număr de peste 600.
57. **1905 septembrie 28, Constantinopol.** Raportul Legației României la Constantinopol adresat ministrului Afacerilor Străine, generalul Iacob Lahovary, privind construirea unui paraclis românesc în acest oraș.
58. **1905 noiembrie 15, Bitolia.** Raportul inspectorului G.C.Ionescu de la Administrația Școlilor și Bisericilor Române din Turcia adresat ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Mihail Vlădescu, privind situația grea a școlilor românești din Macedonia datorită atacurilor bandelor grecești. Sunt relatate abuzurile săvârșite asupra familiilor românești: bătăile, crimele și jafurile.
59. **<1905 noiembrie 12, <Muntele Athos>>.** Raportul ieromonahului Antipa de la schitul Prodromul adresat Consulatului General al României la Salonic, în care descrie cutremurul din 26 spre 27 octombrie 1905 precum și pagubele suferite de schiturile românești.
60. **<1905>.** Regulament pentru organizarea internă a comunităților române din Turcia.

61. **1906 aprilie 29, Monastir.** Raportul consulului României la Monastir, C.Conțescu, adresat Legației din Constantinopol, privind vizitele prelungite în România ale preoților și învățătorilor din Macedonia și propunând întoarcerea acestora la posturi pentru a fi alături de populația care trece prin momente grele.
62. **1906 august 12.** Raport adresat generalului Iacob Lahovary, ministrul Afacerilor Străine, de către Hilmy Pașa, privind punerea în practică a măsurilor de protecție a populației române din Macedonia precum și poziția ambasadorului Germaniei, baronul de Marschall.
63. **1906 august 14/27, Buyukdere.** Raport adresat ministrului Afacerilor Străine, generalul Iacob Lahovary, privind Enciclica Patriarhului Ecumenic din iulie 1906, prin care se condamnă cererile românilor din Macedonia, care solicită slujbă în limba română în bisericile lor precum și atenționarea preotului Haralambie Balamaci din Coritza să nu mai officieze slujba în limba română.
64. **1906 august 16.** Raport adresat generalului Iacob Lahovary, ministru al Afacerilor Străine, privind atitudinea marelui vizir, Ferid Pașa, față de crimele bandelor grecești precum și atitudinea Patriarhului Ecumenic Ioachim al III-lea.
65. **1908 ianuarie 2, <București>.** Telegramă adresată Agenției Diplomatice Române din Sofia, prin care se solicită intervenția pe lângă autoritățile bulgare pentru aflarea cauzei pentru care cărțile bisericești expediate românului Dinu Stan din Vidin au fost confiscate de Mitropolia Bulgară și mai mulți români au fost dați în judecată.
66. **1908 martie 26, Muntele Athos.** Memoriul monahilor de la schitul Prodromul, adresat primului ministru, D.A.Sturdza, în care solicită trimiterea unui arhitect român care să facă planul unei noi biserici, întrucât cea veche a fost avariata la cutremurul din 1905. Statul român a alocat schitului suma de 48.300 de lei.
67. **<1908>.** Tabloul creditelor acordate de statul român pentru construirea bisericii de la Sofia.
68. **<1908>.** Memoriu istorico-statistic asupra Muntelui Athos, alcătuit de monahul Soroceanu; fragmente privind schiturile și chiliile românești. A fost tipărit cu cheltuielile Ministerului Afacerilor Străine în martie 1910.
69. **1909 februarie 12, București.** Cererea dr. Pericle Papahagi adresată ministrului Afacerilor Străine ad-interim, Ion I.C.Brătianu, de a i se prelungi concediul până la data de 1 aprilie întrucât editarea scriitorilor aromâni Ucuta, Cavalioti și Daniil necesită un studiu prelungit la Biblioteca Academiei.
70. **1910 martie 16, <Turtucaia> (Bulgaria).** Memoriul Comitetului Școlii Române din Turtucaia adresat ministrului Afacerilor Străine, Alexandru Djuvara, în care solicită ajutor pentru construirea unei noi biserici întrucât cea veche a fost confiscată de autoritățile bulgare.
71. **1911 martie 15, Ianina.** Adresa revizorului școlar P. Civica pentru consulul Sebastian Grecianu privind numirea preotului Gheorghiadi <Ion Gheorghiu> în Paleohori-Laista unde ar putea sluji mai bine cauza națională a românilor din circumscripția Ianina.

72. **1911 aprilie 9.** Extras din Bugetul Școlilor și Bisericilor Române din Turcia și Bulgaria pe anul 1911-1912, capitolul cu bursierii din țară și din străinătate.
73. **1911 mai 11, Salonic.** Norme pentru alegerea Eforiilor școlare din Monastir, Salonic și Ianina.
74. **1911 mai 26, Ianina.** Transcrierea făcută de Ion Ciulli (traducător) convorbirii dintre consulul S.Greceanu și guvernatorul general de Ianina, cu privire la situația preotului Ion Gheorghiadi. Rezultă măsurile restrictive luate de autorități, la presiunile clerului grec, împotriva preoților români din Turcia.
75. **<1911>.** Instrucțiuni pentru Oficiile consulare române din Turcia cu privire la raporturile dintre ele și Eforiile școlare.
76. **1912 aprilie 26, Turtucaia (Bulgaria).** Memoriul directorului școlii românești din Turtucaia adresat în numele locuitorilor români din această localitate consulului general al României, Al.Padeanu, în care solicită drept de a avea preot care să officieze în limba română în biserica zidită de ei sau să li se permită de către autoritățile bulgare să construiască o nouă biserică.
77. **1912 iunie 25, Monastir.** Raportul consulului României la Monastir, G.C.Ionescu, adresat ministrului de Finanțe, Theodor Rosetti, și președintelui Consiliului de Miniștri, ministrul Afacerilor Străine, Titu Maiorescu, privind traducerea Bibliei în dialectul macedo-român. Referatul făcut la raport propune participarea unui număr mai mare de intelectuali aromâni care să facă parte din colectivul de traducători și participarea aromânilor bogați, cu donații, la editarea Bibliei, pentru ridicarea conștiinței lor naționale.
78. **1912 iulie 30.** Referat semnat de M. Burghelie privind sfințirea Bisericii Române din Sofia, amânată datorită conflictului dintre Patriarhia din Constantinopol și Biserica Bulgară.
79. **1912 septembrie 20, Monastir.** Raportul consulului G.C.Ionescu adresat președintelui Consiliului de Miniștri, Titu Maiorescu, privind traducerea Bibliei în dialectul macedo-român și lista celor 34 de persoane (personal didactic, funcționari, preoți, pensionari aromâni) care au acceptat să participe fără bani la această traducere.
80. **1912 septembrie 29, <București>.** Adresa ministrului Afacerilor Străine, Titu Maiorescu, către Mitropolitul Primat al României, Î.P.S.P. Konon, prin care recomandă spre aprobare și binecuvântare lucrarea preotului G.Murnu, în dialectul aromân, *Apostolul pentru toate Duminicile și sărbătorile de peste anul întreg*. Sunt citate lucrări pentru bisericile de rit oriental din Turcia, lucrări care au fost tipărite de-a lungul timpului în Țările Române.
81. **1912 octombrie 27, Ianina.** Raportul Consulului României la Ianina, adresat președintelui Consiliului de Miniștri, ministrului al Afacerilor Străine, Titu Maiorescu, privind situația grea a aromânilor din Macedonia ca urmare a crimelor săvârșite de greci. Solicită intervenția diplomatică pe lângă autoritățile din Atena pentru oprirea crimelor ce nu au fost încă săvârșite.

82. **1912 noiembrie 1, Salonic.** Scrisoarea aromânului St.Ghizari adresată unui anume Ahile, în care sunt relatate abuzurile săvârșite de greci împotriva aromânilor din ținutul Caraferiei.
83. **1912 noiembrie 7, Atena.** Raportul consulului Al.G.Florescu, adresat președintelui Consiliului de Miniștri, ministru al Afacerilor Străine, Titu Maiorescu, privind arestarea institutorilor Nicolae Nibi și Constantin Cicma din Turia de antații greci și abuzurile comise de aceștia în zonă. Se preconizează o încordare a relațiilor dintre cele două țări.
84. **1912 noiembrie 16/29, București.** Raportul institutorilor români Constantin D.Cicma și Nicolae Nibi, adresat ministrului Instrucțiunii Publice, privind represaliile la care sunt supuși de către greci locuitorii aromâni din Macedonia după retragerea trupelor turcești.
85. **1912 decembrie 12, Muntele Athos.** Fragment din memoriul arhimandritului Antipa, adresat primului ministru, Titu Maiorescu, în care solicită intervenția statului român pentru obținerea de drepturi egale pentru monahii români cu cei greci, ruși, sârbi și bulgari.
86. **1912 decembrie 28, București.** Adresa Mitropoliei Ungro-Vlahiei către ministrul Afacerilor Străine, în care este expusă situația așezămintelor românești de la Muntele Athos (ocupate de greci), contribuția domnitorilor români la construirea și întreținerea multora dintre mănăstirile care nu mai aparțin românilor, donațiile făcute și se solicită intervenția ministrului Afacerilor Străine pentru apărarea intereselor românești.
87. **<1912>, <Muntele Athos>.** Proiect propus de monahii români de la Muntele Athos, privind drepturile pe care le solicită precum și participarea voievozilor români la restaurarea așezămintelor Sfântului Munte.
88. **<1912>, <Muntele Athos>.** Memoriul Comunității Fraților Români „Sf. Ioan Teologul”, chilia Cucuvinu-Provata, de la Muntele Athos, alcătuit de ieromonahul Theodosie Soroceanu ce cuprinde o introducere, un istoric și orânduilele așezământului. Fragmente.
89. **1913 ianuarie 10/23, Atena.** Raportul Legației Române la Atena adresat președintelui Consiliului de Miniștri, Titu Maiorescu, privind uciderea aromânilor Cușiu Papatheodoru din Perivoli și George Lala de către antații greci.
90. **1913 ianuarie 11.** Scrisoarea lui Gușa, adresată lui Iotta, privind samavolniciile comise de greci împotriva familiilor aromâne din Macedonia.
91. **1913 iulie 18, Muntele Athos.** Memoriul monahilor de la schitul românesc Prodromul, adresat guvernatorului Insulei Thassos, în care solicită dreptul de a oficia slujba bisericească în limba română în biserica metocului de pe acea insulă.
92. **1913 iulie 26, Londra.** Raportul ambasadorului României la Londra, <N.Mișu>, adresat Președintelui Consiliului de Miniștri, Titu Maiorescu,

- privind discuțiile purtate în cadrul Conferinței de la Londra, în legătură cu statutul așezămintelor de la Muntele Athos.
93. **1913 septembrie 7, București.** Referatul Sinodului Bisericii Române, adresat ministrului Afacerilor Străine, în care se solicită apărarea drepturilor românilor din Peninsula Balcanică precum și a așezămintelor de la Muntele Athos după încheierea războaielor balcanice.
94. **1913 octombrie 11, Atena.** Extras din raportul Legației României la Atena, privind discuția avută de consulul N.N.Filodor cu primul ministru al Greciei, Venizelos, care a permis redeschiderea școlilor și bisericilor române din Grecia și a promis că se va ocupa și de înființarea unui Episcopat românesc.
95. **<1913>.** Fragment din regulamentul impus de autoritățile grecești asupra așezămintelor Muntelui Athos după ocuparea lui.
96. **<1913>, <Muntele Athos>.** Copie după o scrisoare a monahilor români de la Muntele Athos, în care sunt descrise evenimentele din timpul războaielor balcanice, ocuparea proprietăților de către greci și persecuțiile la care sunt supuși.
97. **<1913>, <Muntele Athos>.** Memoriul monahilor români de la Muntele Athos, care cuprinde un scurt istoric al așezămintelor românești precum și următoarele cereri: ridicarea schitului Prodromul la rang de mănăstire, slujba oficială în limba română, reprezentanți în chinoviul de la Carea, recunoașterea dreptului de proprietate și egalitate în drepturi cu celelalte mănăstiri din regiune.
98. **<1913>.** Tablou cu numele, profesia, domiciliul și cu cele întâmplate aromânilor din ținuturile ocupate de greci în Macedonia.
99. **1914 ianuarie 20, București.** Statut pentru înființarea unei episcopii, „Eparhia Dunării de Sus cu Macedonia”, semnat de Mitropolitul Primat Konon.
100. **1914 mai 27, Bitolia.** Raportul Consulatului Român din Bitolia, adresat ministrului Afacerilor Străine, Emanoil Porumbaru, privind acordarea unor ajutoare bănești familiilor unor aromâni care au slujit cauza românească în circumscripția consulatului respectiv.
101. **1914 septembrie 8, Muntele Athos.** Petiția membrilor chinoviului românesc de la Muntele Athos, adresată consulului general al României la Salonic, G.C.Ionescu, de unde rezultă conflictul dintre călugări și arhimandritul Antipa Dinescu, superiorul schitului Prodromul, acuzat de aceștia că a încălcat regulamentul adoptat în 1891, drept pentru care a fost dat afară cu forța din funcție și din schit.
102. **1915 ianuarie 28, Ianina.** Adresa consulului D.Mincu, prin care solicită șase rânduri de haine preotești pentru bisericile române din zonă, întrucât revizorul școlar al circumscripției Ianina a constatat că preoții slujesc în odăjdii rupte. Acest lucru ar încuraja comunitățile române, care ar constata grija statului român pentru ele, consideră consulul.
103. **1915 februarie 19, Salonic.** Raportul consulului general al României la Salonic, G.C.Ionescu, adresat ministrului Afacerilor Străine, Em.Porumbaru, privind situația de la schitul românesc Prodromul și încercarea de preluare a

controlului asupra lui de către mănăstirea grecească Lavra căreia îi era subordonat. Consulul constată că răzvrătirea de la schit a fost condusă de greci și că înlăturarea cu forța a arhimandritului Antipa Dinescu a fost ilegală.

104. **1915 martie 2, Muntele Athos.** Declarația monahilor de la schitul Prodromul, adresată ministrului Afacerilor Străine al României, de unde rezultă intenția monahilor greci de la mănăstirea Lavra de a pune stăpânire pe acest așezământ românesc prin îndepărtarea arhimandritului Antipa Dinescu.
105. **1916 mai 16, Salonic.** Raport al consulului de la Salonic, G.C.Ionescu, adresat ministrului Afacerilor Străine, Em.Porumbaru, privind conflictul dintre populația aromână și grecomani în privința proprietății asupra bisericii române din comuna Papadia de Jos.
106. **1916 septembrie 7, Ianina.** Raportul consulului D.Mincu, adresat ministrului Afacerilor Străine, Emanoil Porumbaru, privind presiunile pe care le fac autoritățile religioase grecești asupra preoților comunităților aromâne pe care fie le atrag de partea lor, fie le interzic să slujească. Este solicitat sprijinul guvernului român care să intervină pe lângă autoritățile grecești pentru a obține recunoașterea dreptului de a oficia în limba română preoților Nicolae Economu din Perivoli și Anastase Grijoti din Turia.
107. **1918 ianuarie 10/23, Ianina.** Raportul Consulului României la Ianina, D.Mincu, adresat Președintelui Consiliului de Miniștri și ministru al Afacerilor Străine, Ion I.C.Brătianu, în care semnalează politica mitropolitului grec Emilianos al Grebenei de a interzice preoților români să slujească în limba română în bisericile din Turia. Consulul sesizează pericolul trecerii membrilor comunității românești din Turia în tabăra grecomanilor dacă guvernul român nu insistă pe lângă guvernul grec în favoarea recunoașterii dreptului preoților români de a sluji în limba maternă.
108. **1918 ianuarie 12, Ianina.** Raportul Consulului României la Ianina, D.Mincu, adresat președintelui Consiliului de Miniștri, ministru al Afacerilor Străine, Ion I.C.Brătianu, privind politica de discriminare dusă de autoritățile grecești care au confiscat bisericile comunității române din Turia. Consulul solicită sprijinul statului român pentru obținerea recunoașterii dreptului de a sluji pentru preotul Anastase Grijoti.
109. **1918 octombrie 23, Ianina.** Raportul consulului de la Ianina, D.Mincu, către ministrul Afacerilor Străine, Constantin Arion, privind persecuțiile la care sunt supuși aromânii din Epir de către autoritățile grecești.
110. **1919 martie 26, <Muntele Athos>.** Memoriul arhimandritului Antipa Dinescu, starețul schitului Prodromul, adresat ministrului Afacerilor Străine, în care reclamă amestecul monahilor greci de la mănăstirea Lavra, care au provocat un îndelungat conflict între călugării schitului (1914-1917). Conflictul reizbucnește în martie 1919 când călugării exilați sunt instalați cu forța la conducerea schitului cu ajutorul autorităților grecești.

111. **1920 martie 7, Salonic.** Memoriul directorului Școlii Comerciale Superioare din Salonic, Vasile Diamandi, „cu privire la chestiunea românească din Peninsula Balcanică”, în care semnalează situația grea a populației aromâne, distrugerile provocate de război și desființarea școlilor românești din Macedonia sârbească.
112. **1920 iulie 12, București.** Adresa Societății de Cultură Macedo-Române către ministrul Afacerilor Străine, în care se expun prigonirile suportate de călugării români de la Muntele Athos din partea călugărilor greci de la mănăstirea Lavra.
113. **1920 decembrie 18, Belgrad.** Raportul ministrului plenipotențiar la Belgrad, Th.Emandi, adresat ministrului Afacerilor Străine, Take Ionescu, privind situația grea a românilor din Banatul Yugoslav.
114. **<1920>, <Salonic>.** Nota șefului misiunii militare din Salonic, locotenent-colonelul Livezeanu, „Sumar asupra Chestiunei Românilor din Macedonia”, în care propune redeschiderea școlilor românești din Grecia, Albania și Serbia, plata salariilor corpului didactic și a burselor plus deschiderea unei bănci de credit și depozit la Salonic.
115. **<1920>, <Skoplje>.** Studiul *Istoricul școalei românești din Balcani* al consulului Curtovich de la Consulatul României din Skoplje.
116. **1921 ianuarie 27, Bitolia, Serbia.** Raportul directorului Liceului Român de băieți din Bitolia, Serbia, Adam Coe, adresat ministrului Instrucțiunii Publice, Petre P.Negulescu, în care prezintă situația grea a personalului didactic și bisericesc român din această circumscripție și tendințele de acaparare a școlilor și bisericilor românești.
117. **1921 aprilie 4, <București>.** Adresa Mitropolitului Miron Cristea către Ministerul Cultelor și Artelor, în care solicită intervenția guvernului pentru asigurarea drepturilor românilor din Peninsula Balcanică „cel puțin la biserici și la școale proprii”.
118. **1921 septembrie 26, <București>.** Memoriul Societății Studenților Macedo-Români din București, adresat Societății Națiunilor, în care enumeră abuzurile autorităților sârbe față de populația românească, solicită școli și biserici românești, iar statului român îi cere o politică de sprijinire a românilor din Serbia.
119. **<1921>.** Memoriu semnat de Dimitrie Gusti, George Aslan, Sterie Diamandi, Tache Papahagi ș.a. privind situația grea a aromânilor din Macedonia sârbească ca urmare a închiderii școlilor și bisericilor românești.
120. **1922 decembrie 1, București.** Adresa Mitropoliei României către ministrul Afacerilor Străine, I.G.Duca, în care face o analiză a conflictului dintre călugării schitului românesc Prodromul de la Muntele Athos și propune aducerea în țară, cu ajutorul autorităților grecești, a celor patru călugări care, prin repetate răzvrătiri, au determinat îndepărtarea a cinci stareți: Antipa, Iosaf, Iacov, Pimen și Hrisostom.

121. **<1922, București>**. Notă a Ministerului Afacerilor Străine asupra Statutului Muntelui Athos și rezultatul negativ obținut în urma demersurilor statului român de a obține în Consiliul Monahal de la Careia un vot pentru România.
122. **1923 iunie 2, <București>**. Raportul șefului Serviciului Școalelor și Bisericilor Române din Peninsula Balcanică, Petre Marcu, privind situația școlilor și bisericilor din această zonă.
123. **1923 iulie 4, <București>**. Memoriul societății culturale „Graiul Românesc”, condusă de Simion Mândrescu, adresat ministrului Afacerilor Străine, I.G.Duca, privind necesitatea sfințirii bisericii române din Sofia, construită de aproape 20 de ani.
124. **1924 ianuarie 25, Sofia, Bulgaria**. Memoriul președintelui Coloniei Române din Sofia, I.G.Ghiulamila, adresat ministrului Instrucțiunii Publice, dr. Constantin Anghelescu, și președintelui Societății de Cultură Macedo-Română, I.Grădișteanu, în care solicită construirea unui local de școală la Sofia și înființarea unui gimnaziu.
125. **1924 august 28, București**. Memoriul directorului Școlii Române din Giurmaia de Sus, Bulgaria, adresat ministrului Instrucțiunii Publice, privind acordarea unei subvenții de 300.000 de leva pentru reconstrucția școlii și bisericii române distruse în anul 1913; este menționată subscripția comunității române din localitate, în valoare de 200.000 de leva.
126. **1925 ianuarie 5, Belgrad**. Raportul ministrului plenipotențiar al României la Belgrad, Th.Emandi, adresat ministrului Afacerilor Străine, I.G.Duca, privind situația românilor din Banatul sârbesc, Valea Timocului și din Macedonia sârbească.
127. **1925 martie 16, Ianina**. Studiu privind populația română din Grecia și Albania, întocmit de viceconsulul gerant al României la Ianina, N.Vassilake.
128. **1925 aprilie 9, București**. Extras din raportul Consulatului României la Ianina, privind elementul românesc din Grecia exclusiv Macedonia.
129. **1925 mai 22, Tirana, Albania**. Raportul profesorului Simion Mândrescu, ministrul României la Tirana, adresat ministrului Instrucțiunii Publice, dr. Constantin Anghelescu, privind situația școlilor și bisericilor românești din Albania pentru îmbunătățirea situației culturale a românilor din această țară propune deschiderea de noi școli și acordarea unui număr mai mare de burse în România pentru copiii românilor de aici.
130. **1925 iunie 10, Salonic**. Raportul administratorului școlilor și bisericilor române din Grecia, Năstase Hâciu, adresat ministrului plenipotențiar al României la Atena, privind politica dusă de autoritățile grecești, aceasta fiind de confiscare a localurilor școlilor și bisericilor românești.
131. **1925 noiembrie 2, Tirana**. Raportul ministrului României în Albania, Simion Mândrescu, adresat ministrului Afacerilor Străine, I.G.Duca, privind ceremonia care a avut loc cu prilejul sfințirii bisericii române din Corcea, Albania.

132. **1925 noiembrie 16, <Tirana>.** Raportul consulului Simion Mândrescu la Tirana, privind situația culturală a aromânilor din Albania și demersurile făcute pe lângă autorități pentru redeschiderea școlilor de la Tirana, Durazzo, Elbasan, Berat, Premet, Fieri.
133. **<1925>, <București>.** Memoriul profesorului St.Nicolaescu privind ctitoriile și daniile făcute de domnitorii și boierii Țărilor Române de-a lungul veacurilor așezămintelor monahale de la Muntele Athos.
134. **1926 <martie>.** Memoriul studenților români din Valea Timocului bulgăresc, constituiți în Societatea Academică „Dacia Aureliană”, adresat ministrului Afacerilor Străine, în care prezintă situația culturală grea a populației române dintre Vidin și Timoc și solicită deschiderea de școli primare în toate comunele românești, două licee (la Vidin și Bregova), trimiterea de cărți și reviste românești, slujbă religioasă în limba română și încetarea persecuțiilor la care această populație este supusă de către autoritățile bulgare.
135. **1926 aprilie 26, Tirana.** Copie după propunerea consulului României la Santi Quaranta, Albania, Alcibiade Diamandi, privind trimiterea unor bursieri aromâni la Școala Românească primară și secundară din Ianina în loc să fie trimiși în România.
136. **1926 iulie 8, București.** Memoriul ministrului României la Tirana, Simion Mândrescu, adresat ministrului Instrucțiunii Publice, cuprinzând programul de ridicare economică a românilor din Albania, propus de consulii României la Durazzo și la Santiquaranta.
137. **1926 august 7, Tirana.** Raportul Administrației Școlilor și Bisericilor din Albania, adresat ministrului Instrucțiunii Publice, Petre P.Negulescu, privind situația economică și culturală a românilor din această țară; este menționată deschiderea clasei întâi de liceu la Corița, cu 20 de burse a 3.500 de lei lunar.
138. **1926 septembrie 16, <Atena>.** Statutul organic al Sfântului Munte Athos – fragmente.
139. **1926 decembrie 18, <Atena>.** Extras din raportul Legației României la Atena, adresat Ministerului Afacerilor Străine, privind discuția avută cu șeful Uniunii Republicane din Grecia, Papanastasiu, despre emigrarea familiilor aromâne din Macedonia, ca urmare a stabilirii refugiaților din Asia Mică, aceștia ocupându-le pășunile și ogoarele.
140. **<1926>.** Referat <redactat de M.Arion și E.Papiniu> al Ministerului Afacerilor Străine, privind situația bisericilor și școlilor române din Banatul sârbesc și Macedonia sârbească.
141. **1927 februarie 5, Atena.** Raportul ministrului plenipotențiar al României la Atena, Langa Rășcanu, adresat ministrului Afacerilor Străine, I.Mitilineu, în care rezumă conținutul proiectului de lege privitor la administrarea Muntelui Athos. Sunt menționate obligativitatea cetățeniei elene a călugărilor, inalienabilitatea pământului peninsulei Athos, supravegherea administrativă exercitată de statul elen printr-un guvernator, avantajele fiscale etc.

142. **1927 martie 15, <București>.** Adresa Sinodului Bisericii Ortodoxe către ministrul Afacerilor Străine, în care se face o analiză a privilegiilor administrative ale Muntelui Athos prevăzute în noul proiect de lege elen. Este respinsă impunerea cetățeniei elene tuturor monahilor Sfântului Munte, sunt enumerate daniile făcute de domnitorii și boierii români acestor așezăminte și se solicită intervenția pe lângă guvernul elen ca schitul românesc Prodromul să nu mai fie tributar mănăstirii grecești Lavra, iar la mănăstirea Cutlumușu să se pună conducători monahi români.
143. **1927 martie 23, București.** Adresa Ministerului Cultelor și Artelor către ministrul Afacerilor Străine, I.Mitilineu, în care se prezintă punctul de vedere al acestui minister în legătură cu proiectul de lege elen privind statutul Muntelui Athos. Se protestează împotriva pierderii cetățeniei române a monahilor români, ceea ce ar duce și la transferul proprietății așezămintelor monahale românești către statul elen. Se solicită intervenția Ministerului Afacerilor Străine pentru apărarea drepturilor câștigate și pentru ca slujba în lăcașurile românești de la Sfântul Munte să se facă în limba română.
144. **1927 aprilie 13, Salonic.** Raport al consulului Ion Ciuntu la Salonic către ministrul Afacerilor Străine, Ion Mitilineu, privind intenția comunității românești din oraș de a construi o biserică.
145. **1927 mai 27, <București>.** Referat al Ministerului Instrucțiunii adresat Ministerului Afacerilor Străine privind situația grea a aromânilor din Grecia, care și-au pierdut pășunile ocupate de refugiații greci din Asia Mică.
146. **1927 noiembrie 8, Atena.** Raportul Legației României la Atena, adresat ministrului Afacerilor Străine, N.Titulescu, privind exproprierea mănăstirilor de la Muntele Athos de către statul elen. Sunt menționate pozițiile guvernelor afectate de această măsură (bulgar, iugoslav și român) și protestul făcut la Societatea Națiunilor de mănăstirea bulgară Zografos.
147. **<1927>, <București>.** Raportul monahilor Simeon Ciomandra de la schitul Darvari-București și Ilarie Stănescu, privind spolierea schitului Prodromul de la Muntele Athos de bunurile sale de pe insula Thassos de către sătenii din satul Potamia.
148. **1928 mai 29, Atena.** Raport al ministrului plenipotențiar al României la Atena, Langa-Rășcanu, adresat ministrului ad-interim al Afacerilor Străine, I.G.Duca, privind situația școlilor române din Grecia. El combate poziția exprimată de Comisia Permanentă, privind școlile românești din Peninsula Balcanică, conform căreia școlile românești din Grecia ar depinde direct de Guvernatorul Macedoniei.
149. **1928 septembrie 28, Belgrad.** Raportul cancelarului Legației Române la Belgrad, M.Petrașiuc, către N.N.Filodor, ministru plenipotențiar al acelei legații, privind situația românilor din Macedonia sârbească.
150. **1928, <București>.** Adresa Societății de Cultură Macedo-Română către ministrul Afacerilor Străine, privind izgonirea călugărilor români de la Chilia

Gavanitzica (Provata) și confiscarea avutului lor pentru că au refuzat să officieze slujba în limba greacă și să vândă pe un preț foarte mic averea lor mănăstirii grecești Lavra.

151. **1929 octombrie 4, Atena.** Raportul Legației României la Atena, adresat ministrului ad-interim al Afacerilor Străine, Alexandru Vaida Voevod, asupra situației precare a schitului românesc Prodromul. Legația propune îmbunătățirea stării materiale a călugărilor schitului și intervenția pe lângă Guvernul Elen pentru plata despăgubirii pentru metocul din insula Thassos.
152. **1929 octombrie 24, Salonic.** Raport al consulului general la Salonic, Ion Ciuntu, adresat ministrului Afacerilor Străine, G.G.Mironescu, privind emigrarea, în anul 1925, a circa 1.500 de familii aromâne în România, fapt ce a provocat scăderea numărului de aromâni din Grecia și pericolul ca autoritățile grecești să închidă școli și biserici românești din Macedonia.
153. **1929, <București>.** Extrase din raportul inspectorilor I. Max Popovici și Victor Brabețanu, cu privire la situația românilor macedoneni din Iugoslavia, Grecia și Bulgaria.
154. **1930 ianuarie 5, Belgrad.** Raportul Legației României la Belgrad, adresat președintelui Consiliului de Miniștri, ministrul ad-interim al Afacerilor Străine, Iuliu Maniu, privind persecuțiile la care sunt supuși românii din Iugoslavia, care-și trimit copiii să studieze în România.
155. **1930 ianuarie 9, <București>.** Studiu privind istoricul școlilor românești din Peninsula Balcanică de la înființare până în 1930.
156. **1930 ianuarie 31, Atena.** Raport al ministrului plenipotențiar al României la Atena, Langa-Rășcanu, adresat Președintelui Consiliului de Miniștri, ministrul ad-interim al Afacerilor Străine, Iuliu Maniu, privind plecarea preotului Belba de la Doliani, în România, pentru studii. Langa-Rășcanu semnalează faptul că românii care vin în țară pentru studii nu se mai întorc la posturi în Macedonia.
157. **1930 februarie 14, Tirana.** Raportul însărcinatului cu afaceri la Tirana, I.Popescu-Pășcani, către ministrul Afacerilor Străine, G.G.Mironescu, privind situația celor opt biserici românești din Albania.
158. **1930 iulie 23, Skoplje.** Memoriul consulului general al României, M.Oncescu-Beștelei, adresat ministrului Instrucțiunii Publice și al Cultelor, Nicolae Costăchescu, privind acordarea medaliei „Răsplata Muncii pentru Școală” clasa I unor români macedoneni „care au făcut însemnate sacrificii materiale pentru păstrarea localului liceului român din Bitolia și a școalei primare din Skoplje”.
159. **1931 martie 23.** Raportul ministrului României la Tirana, Vasile Stoica, privind situația românilor din Albania.
160. **<1931>.** Referat al ministrului Afacerilor Străine privind situația școlilor române din Banatul Iugoslav.
161. **1933 februarie 22, Sofia.** Referat al ministrului României la Sofia, Vasile Stoica, adresat ministrului ad-interim al Afacerilor Străine, G.G.Mironescu, în legătură cu întrevăderea avută cu Mușanoff, în care a abordat principiul politicii

- de toleranță culturală ce ar trebui dusă de guvernele român și bulgar în privința minorităților bulgară și română.
162. **1934 iulie 25, Sofia, Bulgaria.** Memoriul ministrului României la Sofia, Vasile Stoica, adresat ministrului Instrucțiunii Publice, dr. Constantin Anghelescu, prin care solicită creșterea numărului de burse pentru gimnaziul român din capitala Bulgariei, înființarea primei clase de liceu și obținerea dreptului de publicitate pentru școlile române din Bulgaria.
163. **1934 august 7.** Memoriu al Sfântului Sinod al Patriarhiei Române, adresat ministrului Afacerilor Străine, Nicolae Titulescu, prin care solicită menținerea numărului călugărilor români de la Muntele Athos, obținerea autonomiei schitului Prodromul care să nu mai depindă de mănăstirea Lavra, înapoierea proprietăților confiscate din insula Thassos și dreptul pentru școlile secundare românești din Grecia de a elibera diplome de absolvire recunoscute de statul elen.
164. **1934 <septembrie>, Salonic.** Extras din memoriul consulului general al României la Salonic, G.Trifu, privind organizarea acțiunii de sprijinire a școlilor românești din Macedonia de către statul român. Sunt menționate minusuri și este propusă dezvoltarea școlilor primare precum și înființarea școlilor profesionale pentru fete.
165. **1935 ianuarie 27, Grebena, Grecia.** Memoriul directorului Liceului Român din Grebena, Grecia, adresat ministrului Instrucțiunii Publice, dr. Constantin Anghelescu, în care prezintă situația liceului și neajunsurile provocate de lipsa profesorilor titulari. Propune acordarea definitivatului cadrelor didactice care au predat trei ani peste hotare și au obținut calificativul „bine” la inspecții, ca măsură pentru stabilitatea lor.
166. **1935 martie 11, Sofia.** Referatul preotului paroh al Bisericii Române „Sfânta Treime” din Sofia, Ioan Popescu Runcu, adresat ministrului Cultelor și Artelor, Alexandru Lapedatu, în care solicită suma de 15.000 de lei lunar pentru cei 16 coriști ai bisericii.
167. **1935 august 3, Sofia.** Raportul ministrului României la Sofia, Vasile Stoica, adresat ministrului Afacerilor Străine, Nicolae Titulescu, privind atitudinea autorităților bulgare care nu permit deschiderea de școli și biserici românești în regiunea Vidin. Propune măsuri similare pentru minoritatea bulgară din țară.
168. **1935 august 20, <Sofia>.** Raportul directorului Institutului Român din Sofia, P.Caraman, privind activitatea pe anii 1934,1935; sunt menționate zonele de unde provin cei 70 de elevi ai institutului: Giumaia de Sus, Peștera și regiunea Vidin. În anexă: programul conferințelor săptămânale ale institutului pe anul 1935.
169. **1935 septembrie 8.** Articol din ziarul *Universul* din 8 septembrie 1935, intitulat *Congresul comunităților române din Grecia*.
170. **<1935>.** Notă a ministrului Instrucțiunii Publice, dr. Constantin Anghelescu, privind situația școlilor elene din România și a școlilor române din Grecia.

171. **1936 septembrie 14, București.** Copie de pe adresa Societății Studenților Macedo-Români către Ministerul Instrucțiunii Publice, privind situația culturală a românilor din statele balcanice și propuneri pentru dezvoltarea școlilor și bisericilor române existente.
172. **1936 septembrie 19, Sofia.** Raport al ministrului României la Sofia, Vasile Stoica, adresat ministrului Afacerilor Străine, Victor Antonescu, privind măsurile de intimidare luate de autoritățile bulgare împotriva părinților copiilor înscrși la Institutul Român din Sofia.
173. **1936 noiembrie 23.** Referat al Ministerului Afacerilor Străine privind situația școlilor românești primare și secundare din Banatul iugoslav, întocmit pe baza raportului consilierului tehnic Petre Ionescu de la Ambasada României la Belgrad.
174. **1936 decembrie 5, Grebena.** Memoriul directorului Liceului Român din Grebena, adresat ministrului Afacerilor Străine, Victor Antonescu, privind măsura luată de autoritățile grecești de a interzice arborarea drapelului românesc în școală.
175. **1936 decembrie 29, Caransebeș.** Memoriul Episcopului Diocezan al Caransebeșului privind vizita canonică făcută în Iugoslavia, în perioada 26 septembrie – 8 octombrie 1936. Sunt făcute considerații asupra vieții religioase, economice, culturale și școlare a românilor din Iugoslavia.
176. **1937 martie 28, Skoplje.** Raportul Consulului României, V.Papazi, adresat trimisului extraordinar și ministru la Belgrad, V.Cădere, privind situația culturală și școlară a românilor din sudul Iugoslaviei (Banovina Vardarului).
177. **1937 aprilie 1, Doliani (Grecia).** Raportul directorului școlii primare din Doliani, Dumitru Ceani, adresat Administrației Școlilor Române din Grecia (Salonic), privind măsura luată de autoritățile grecești, măsură ce interzice folosirea limbii române în public.
178. **1937 aprilie 28.** Raportul revizorului școlar Ioan Varduli adresat Administrației Școlilor Române din Grecia (Salonic), privind persecuțiile la care sunt supuși românii care-și trimit copiii să învețe la școli românești.
179. **1937 iulie 23, Atena.** Raportul Legației României la Atena adresat ministrului Afacerilor Străine, Victor Antonescu, privind schimbarea atitudinii autorităților grecești în privința școlilor române din Grecia, aceasta devenind una favorabilă.
180. **1938 noiembrie 14, Atena.** Raportul Legației României la Atena, adresat ministrului Afacerilor Străine, N.P.Comnen, privind școlile secundare române din Salonic și Grebena.
181. **1939 ianuarie 13, Belgrad.** Raportul consilierului tehnic al Ambasadei României la Belgrad (Iugoslavia), privind situația proprietăților imobiliare ale statului român în Bitolia (liceu, cimitir și biserică).
182. **<1939 februarie 20, București>.** Regulament pentru organizarea și funcționarea Institutului Român din Albania, director Dumitru Berciu, având mențiunea „Văzut. N.Iorga”.

183. **1939 iunie 12, Caransebeș.** Raport al Consiliului Eparhiei Ortodoxe Române a Caransebeșului, adresat ministrului Educației Naționale, Petre Andrei, în care se arată că preotul Tiberiu Șdicu, numit preot ajutător la biserica română din Bitolia, nu este recunoscut de Patriarhia Iugoslaviei.
184. **1939 septembrie 9, Sofia.** Telegrama Legației României la Sofia către Ministerul Afacerilor Străine, privind măsura luată de autoritățile bulgare de a nu mai permite funcționarea liceului particular român din Sofia.
185. **1939 septembrie 18, Bitolia Serbia.** Raportul consulului României la Bitolia, Serbia, Simion Berberi, adresat ministrului Educației Naționale, Petre Andrei, privind preluarea de către statul iugoslav a liceului, a bisericii și a cimitirului comunității românești din localitate.
186. **<1939 decembrie 2, Sofia>.** Raportul directorului școlii primare române din Sofia, Vasile Negrea, adresat ministrului plenipotențiar al României în Bulgaria, privind scăderea numărului aromânilor din Bulgaria de sud ca urmare a emigrării în țară și a politicii de asimilare dusă de autorități.
187. **1940 martie 19, Ianina.** Raportul Consulului General la Ianina, V.Știrbu, adresat ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, privind cauzele decăderii învățământului primar românesc din Epir; propune mărirea salariilor cadrelor didactice, dotarea școlilor cu material didactic și internate, cursuri de perfecționare pentru învățători.
188. **1940 martie 23, Veria, Grecia.** Memoriul comunității aromâne din Veria, Grecia, adresat ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, privind măsura luată de mitropolitul grec de a numi în biserica românească preot grec, care să slujească în limba greacă.
189. **1940 mai 18, Belgrad.** Raport al Ambasadei României la Belgrad, adresat ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, privind ridicarea obiectelor de preț din biserica română din Bitolia, de către Consulatul Român din Skoplje, de teamă să nu fie confiscate.
190. **1940 iunie 2, Breaza, Grecia.** Memoriul înaintat Consulului României la Ianina de directorul școlii primare române din Breaza, C.Papatanase, privind măsura luată de autoritățile locale de a-i amenda pe părinții care-și trimit copiii la școala românească.
191. **1940 iunie 13, Sofia.** Adresa Legației României la Sofia către ministrul Afacerilor Străine, Ion Gigurtu, privind situația economică și culturală a românilor din regiunea Plevnei, însoțită de un studiu asupra zonei și de un tabel cu populația Bulgariei, după limba maternă.
192. **1940 august 27, Salonic.** Aide-mémoire al Consulatului General al României la Salonic, privind reclamațiile comunităților, școlilor și bisericilor românești împotriva abuzurilor autorităților grecești din Macedonia în perioada 1937-1940.
193. **1940 septembrie 2, <Tirana, Albania>.** Raportul Părintelui Econom Cotta Balamaci, înaintat consulului general al României la Tirana, I.Dăianu, privind funcționarea școlilor românești din Albania în anul școlar 1939-1940.

194. **1940 noiembrie 22, Salonic.** Raportul consulului general la Salonic, Em.Popescu, către ministrul Afacerilor Străine, M.Sturdza, privind arestarea institutorilor, preoților și aromânilor naționaliști din Veria și Doleani de către autoritățile grecești.
195. **1941 martie 14, Atena.** Telegrama Legației României la Atena către Ministerul Afacerilor Străine, privind situația grea a celor 265 de aromâni din Epir și Macedonia internați în lagărul de la Corint.
196. **1941 iulie 30.** Adresa Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor către Ministerul Afacerilor Străine, prin care solicită numirea preotului Tiberiu Șdicu la biserica românească din Bitolia.
197. **1941 august 30, Skoplje.** Raportul consulului Emil Oprișan de la Skoplje, adresat ministrului Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind redeschiderea bisericii române din Bitolia și numirea preotului Tiberiu Șdicu.
198. **<1941>.** Tablou cu școlile primare și secundare române din Peninsula Balcanică în anul școlar 1941-1942 (școli care au funcționat și școli închise din diferite motive).
199. **1942 martie 3.** Raportul profesorului Gheorghe N. Papagheorghe, administratorul general al școlilor și bisericilor din Macedonia, către ministrul Culturii Naționale și al Cultelor, Ion Petrovici, privind situația școlilor române din Giumaia, Poroi și a Institutului Român din Sofia. Fragmente.
200. **octombrie 26.** Memorandum al Comunității Române din Corcea (Corița), Albania, adresat consulului general al României la Tirana, prin care solicită înființarea unei reprezentanțe (consulat sau viceconsulat) în această localitate.
201. **1942 noiembrie 11.** Extras din Raportul administratorului general al școlilor și al bisericilor române din Macedonia, Gheorghe N. Papagheorghe, privind nevoile urgente ale acestor școli datorită războiului.
202. **1942 decembrie 23, Sofia.** Raportul lui G.Caranfil adresat ministrului ad-interim al Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, privind abuzurile autorităților bulgare împotriva minorității române din această țară.
203. **1943 februarie 15, București.** Memoriul profesorului Dumitru Berciu adresat ministrului Culturii Naționale și al Cultelor, Ion Petrovici, privind Institutul Român din Albania.
204. **1943 aprilie 10, București.** Referat al Direcției Politice din cadrul Ministerului Afacerilor Străine, privind situația demografică, economică și cultural-religioasă a românilor din Albania.
205. **1943 aprilie 28, București.** Adresa directorului Învățământului Particular și Confesional, August Caliani, către Președinția Consiliului de Miniștri, cu privire la situația învățământului românesc din Bulgaria, Iugoslavia și Grecia.
206. **1943 iulie 15, București.** Tabel cu materialele expediate școlilor și bisericilor române din Grecia între anii 1942-1943, constând din alimente, combustibil, material didactic, manuale școlare și îmbrăcăminte.

207. **1943 iulie 16, București.** Situația ajutoarelor acordate de Președinția Consiliului de Miniștri, Banca Națională a României și Consiliul de Patronaj românilor din Grecia, Serbia, Bulgaria, Albania.
208. **1943 iulie 22, București.** Adresa Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor, însoțită de tabel, către Președinția Consiliului de Miniștri, cu sumele cheltuite de acest minister pentru românii din Grecia, Bulgaria, Iugoslavia și Albania, în perioada septembrie 1940 – iulie 1943.
209. **1943 iulie 28, București.** Adresa Ministerului Propagandei Naționale către Președinția Consiliului de Miniștri, privind valoarea materialelor expediate românilor din Timoc, Banatul Sârbesc și Macedonia.
210. **1943 august 17, București.** Adresa Ministerului Apărării Naționale, însoțită de tabel, către Președinția Consiliului de Miniștri, cuprinzând cantitatea de cereale și alimente expediate școlilor românești, populației române și elene și schitului românesc Prodromul de la Muntele Athos.
211. **1943 august 21, București.** Adresa Ministerului Finanțelor către Președinția Consiliului de Miniștri, Cabinetul Militar, însoțită de tabele, cu situația fondurilor acordate pentru sprijinul economic și cultural al românilor de peste hotare, cu excepția celor din Grecia, pentru perioada 1941-1943.
212. **<1943>.** Memoriul Societății Culturale „Timoc” a românilor din Valea Timocului și dreapta Dunării, privind abuzurile autorităților sârbești față de populația românească din Valea Timocului.
213. **1944 februarie 4.** Raportul preotului Adam Fiștea, președintele Societății Culturale „Astra” din Banatul Sârbesc, privind activitatea asociației și obiectivele stabilite pentru anul 1944.
214. **1944 februarie 29, Salonic, Grecia.** Raportul inspectorului general David Blidariu de la Inspectoratul General al Școlilor și Bisericilor Române din Macedonia, adresat ministrului Culturii Naționale și al Cultelor, în care prezintă situația școlilor românești din Grecia în luna februarie 1944. Liceul din Grebena a fost mutat la Salonic și a ținut orele de curs după amiază în localul Liceului Comercial. Este prezentată o listă cu 15 localități românești din Grecia distruse în timpul războiului.
215. **1944 iulie 26, Giumaia de Sus, Bulgaria.** Raportul directorului școlii primare române din Giumaia de Sus, Bulgaria, Radu Preda, adresat ministrului Culturii Naționale și al Cultelor, în care arată că în anul școlar 1943-1944 numărul elevilor care au frecventat școala a fost de 11, iar pentru anul școlar 1944-1945 va fi de 4, datorită emigrării românilor în țară.
216. **1944 decembrie 20, Sofia, Bulgaria.** Memoriul adresat de directorul Institutului Român din Sofia, G.Barbul, Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor, privind funcționarea institutului.
217. **1945 iunie 1, București.** Listă cu numele studenților români de peste hotare de la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București, precum și de la Universitățile din Iași și București, din anul 1945. Stat de bursă al

- studenților români de peste hotare de la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București, pe luna mai 1945.
218. **1945, 16 iunie, Belgrad.** Referatul consilierului tehnic al Oficiului Consular al României la Belgrad, dr. Atanasie Popovici, făcut pe baza raportului secretarului consulatului privind situația școlilor române din Banatul iugoslav înaintat ministrului Educației Naționale.
219. **1945 noiembrie 14.** Raport al consilierului tehnic școlar pentru școlile române din Iugoslavia Octavian Ruleanu, adresat ministrului Culturii Naționale Ștefan Voitec privind reorganizarea vieții culturale a românilor din Iugoslavia și refacerea internatelor românești din Vârșeț devastate în timpul ocupației germane.
220. **1946 iunie 3, <București>.** Adresa Direcției Generale a Poliției către ministerul Educației Naționale prin care se semnală existența unui număr mare de studenți originari din Banatul iugoslav, care au trecut clandestin granița.
221. **1946, ianuarie–martie 31, <București>.** Ministerul Educației Naționale, Direcția Contabilității. Tabel cu salariile personalului Institutului Român și a școlii primare române din Sofia pe perioada 1 ianuarie – 31 martie 1946 și 1 aprilie – 30 iunie 1946
222. **1946 <februarie, București>.** Extras din procesul-verbal al Comisiei pentru revizuirea și completarea tabelelor de salarizare a funcționarilor trimiși în străinătate de Ministerul Educației Naționale. Se propunea rechemarea la data de 1 aprilie 1946 a întregului personal din Peninsula Balcanică compus din 270 de profesori și învățători, 52 de preoți și cântăreți.
223. **1947 martie 4, Belgrad.** Nota consilierului Legației României la Belgrad, Alexandru Georgescu, prin care remite Ministerului Afacerilor Străine două articole din ziarele iugoslave, privind situația minorităților naționale, din care sunt omiși românii timoceni și macedoneni.
224. **1947 martie 31, Belgrad.** Nota ambasadorului României la Belgrad, Tudor Vianu, către ministrul Afacerilor Străine, Gheorghe Tătărescu, privind necesitatea unei intervenții pe lângă autoritățile iugoslave în privința deschiderii unor școli și instituții de cultură pentru românii timoceni.
225. **1947 octombrie 22, Belgrad.** Adresa Ambasadei României la Belgrad către Naum Mustricu, paracliser al Bisericii Române din Bitolia, prin care este anunțat că postul lui este scos din buget de la 1 septembrie 1947.
226. **1948 ianuarie 5, Salonic.** Memoriul lui Gheorghe Economu, secretar al Administrației Școlilor și Bisericilor Române din Grecia, adresat Legației României la Washington, prin care cere ajutor pentru întreținerea familiei, întrucât de patru ani nu mai primește salariu și nu are nici o sursă de venit.

List of the Documents

1. **1864, April 29, <Bucharest>.** Report of the Minister of Religion and Public Instruction, which proposes the donation of an amount of money from the public thesaurus for the maintenance of Christian Schools of the Ottoman Empire.
2. **1865, July 16, <Bucharest>.** Address and minutes of the Permanent Council of Education, by which the amount of ROL 20,000 from the budget of the Ministry of Religion and Public Instruction is intended for the foundation of an institute for the Romanian scholars of Macedonia who will be brought to study in Romania under the surveillance of Father Arvechie.
3. **1865, October 7, <Bucharest>.** Minutes of the Ministry of Religion and Public Instruction, by which the amount of ROL 2,000 is attributed to Dimitrie Athanasescu, as an indemnification for the maintenance and management of the Romanian School of Târnova, Macedonia.
4. **1865, November 10/ 22, <Târnova>.** The application of schoolmaster Dimitrie Athanasescu, from the Romanian School of Bitolia Târnova, Macedonia, addressed to the Minister of Religion and Public Instruction, by which he requests money for: school rent, his salary and books for scholars.
5. **1866, May 13, Bucharest.** Invitation of the Ministry of Religion and Public Instruction, addressed to the Director of the Macedonian-Romanian School of Bucharest, by which the same is invited, together with the scholars and professors, to the Royal Palace, in order to be introduced to the Voivode Carol the Ist.
6. **1869, March 19, Bucharest.** Address of the Division of Accountancy of the Ministry of Religion and Public Instruction, accompanied by a roundtable with schoolmasters of the Romanian schools of Macedonia in year 1868, regarding the reason for the delay with which they received their salaries, as well as the insufficiency of the attributed funds.
7. **1869, March 26, <Bucharest>.** Report of G. Bilciurescu, Chief of the School's Division, addressed to the Minister of Religion and Public Instruction, Alexandru Cretescu, regarding the status of the foundation of seven Romanian schools in the Ottoman Empire: two in Epir, four in Macedonia and one in Silistra.
8. **1869, August 22, Gopesi, Macedonia.** Statement of the inhabitants of the Gopesi commune, Macedonia, addressed to the Minister of Religion and Public Instruction, by which they requested books in the Romanian Language, for the Romanian school scholars, as well as the setting of a subsidy for schoolmaster Demetru Cosmescu.
9. **1869, September 7, Perivoli, Epir.** The statement of the inhabitants of Perivoli, Epir, addressed to the Minister of Religion and Public Instruction, Alexandru Cretescu, by which the nomination of Apostol Theodorescu as schoolmaster in this commune was requested.

10. **1870, February 4, Abela, Epir.** Letter of the schoolmaster of the Romanian school of Abela, Epir, addressed to the Minister of Religion and Public Instruction, which refers to the progress registered in the Romanian Language teaching.
11. **1872, March 6/18, Terrnova <Târnova>.** Fragment of the letter of schoolmaster Dimitrie Athanasescu, addressed to Father Arvechie, which describes his precarious material condition because of the fact that he had not received either the salary for one year or the school's expenses for 1869, 1870, 1871.
12. **1872, December 19/ 31, Constantinople.** Address of the diplomatic agent in Constantinople, Ion Ghica, to the Minister of Religion and Public Instruction, General Christian Tell, regarding the retribution in the amount of ROL 9,272, of the Romanian schoolmasters of Turkey and of the Lacu Convent of the Athos Mountain.
13. **1883, March 24, <Athos Mountain>.** The Statement of the Romanian Lacu Convent of the Athos Mountain Monks, addressed to the Foreign Affairs Minister, which evidences the critical status of both the church that "was going to fall" and the material status of the 67 hermits who no longer had any food.
14. **1887, April 17.** Draft budget for the Romania schools of Macedonia, for years 1887- 1888, drawn- up by inspector Apostol Margarit.
15. **1887, June 22, Bucharest.** The proposal made by the Minister of Religion and Public Instruction, Dimitrie A. Sturza, in the Government, for an additional credit of ROL 500 to be opened for the payment to the Romanian National Bank of the commission for the expedition of the money destined to the Romanian schools of Macedonia, in the value of ROL 81,000.
16. **1887, November 6/ 18, Perlepe, Macedonia.** The statement of the inhabitants of Perlepe, Macedonia, addressed to the Minister of Religion and Public Instruction, by which they requested material support for the construction of a proper location for the Romanian school.
17. **1887, December 20, Turtucaia (Bulgaria).** The Memory of the Romanian School Administration of Turtucaia, Bulgaria, addressed to the Ministry of Public Works, P.S. Aurelian, which is requested support for sustaining this school.
18. **1888. October 21 <Constantinople>.** Address of the Romanian schools of Macedonia, Apostol Margarit, to schoolmaster Alexandrina Abeleanu, by which he announced her that, because of the disinterest manifested in welcoming schoolgirls registering to the Ianina girls' school, he was transferred to the girls' school of Gopesi.
19. **1889, June 9. Bucharest.** Address of the director of the Elena Doamna Asylum to the Minister of the Culture and Public Education, where he recommended three schoolgirls of Macedonia, having good results in education, to be appointed as schoolmasters in that county.
20. **1891, January 25, Pera <Constantinople>.** The report of the Plenipotentiary Minister to Constantinople, T.G. Djuvara, concerning the conflict occurred between the Ecumenical Patriarch of Constantinople and seven Metropolitan Bishops. One registered the intention of the Patriarch to confer to the Romanian Metropolitan Bishop Antim a diocese, in order to escape the "schism of the Ottoman Empire Romanians".

21. **1895, November 10, <Osiani>**. Petition of the Romanian priests of the Osiani commune, addressed to the Romanian Consulate of Salonic, by which they undertook to preach in the Romanian Language if they received a salary from the Romanian State.
22. **1896, October 22, <Bucharest>**. Report of the President of the Ministers Council, Minister of the Foreign Affairs, D.A. Sturza, regarding the election of a Metropolitan Bishop of the Romanians in the Ottoman Empire in the person of Antim. The nominated persons for the application of this plan, included: T.G. Djuvara, Take Margarit, Caragiani, Apostol Margarit.
23. **1896, November 26**. Translation from the *article The true history of the Macedonian- Romanian question* in the Greek newspaper of Bucharest, *Patris* (no. 1.716 of November 27, 1896), regarding the position of the Greek Patriarchy, which refused to acknowledge the Metropolitan Bishop Antim.
24. **1896, November 15/27, Pera**. Report of the Plenipotentiary Minister of Romania to Constantinople, addressed to the President of the Council of Ministers, the Ministry of the Foreign Affairs, D.A. Sturdza, regarding the conversation held with the Great Vizier Halil Rifaat Pascha in the matter of the recognition of the Metropolitan Bishop Antim. The former assured of his support, by promising to overpass the refusal of the Greek Patriarch.
25. **1896, December 2/14, Belgrade**. The Report of the Romanian Legation to Belgrade, addressed to the Minister of Foreign Affairs, Constantin Stoicescu, concerning some Serbian press appreciation related to the proclamation of the Metropolitan Bishop of the Romanians of Turkey, Antim.
26. **1896, December 14, Pera <Constantinople>**. Report of the Plenipotentiary Minister of Romania to Constantinople, T.G. Djuvara, addressed to the Minister of Foreign Affairs, Constantin Stoicescu, in which he set forth the conversation held with the Sultan regarding the acknowledgement of the Metropolitan Bishop Antim. The former promised him that in a few days the Ministry of Culture and Justice would solve the problem.
27. **1896, December 27/ 1897, January 8, Pera <Constantinople>**. Report of the plenipotentiary ministry to Constantinople, T.G. Djuvara, addressed to the Minister of Foreign Affairs, Constantin Stoicescu, concerning the strategy to be followed in the conditions of the postponing of the acknowledgement by the Sultan of the Romanian Metropolitan Bishop Antim.
28. **1897, February 20, <Constantinople>**. Report of Take Margarit, the chargé with church and school affairs of Romania to Constantinople, by which he requested the Romanian State for a support of 1,200 pounds for the construction of the church of Crusova.
29. **1897, March 28, Lugunța, Macedonia**. Letter of schoolmaster Christu Noe of Lunguta, Macedonia, addressed to the Romanian schools' inspector of Turkey, Apostol Margarit, in which he requested money for the payment of the rent for the school premises and deployed the discriminatory politics directed by the authorities against the Romanians.

30. **1897, September, October, November, December.** Payroll of the subsidies of the Romanian state accorded to the Romanian schools and churches of Macedonia, Epir and Albania.
31. **1899, September 17, <Constantinople>.** Report of the Plenipotentiary Minister of Romania to Constantinople, T.G. Djuvara, addressed to the Ministry of the Foreign Affairs, Ion Lahovary, concerning the opening of the Romanian school of Elbasam and the difficulties caused to the Romanian priest of the locality, Spiridon Ngati, by the Greek Metropolitan Bishop Procopie and the local Ottoman authorities.
32. **1899, October 30, Bitolia.** Report of the Romanian consul to Bitolia, Al. Padeanu, addressed to the Ministry of Foreign Affairs, Ion Lahovary, concerning the wish of the Macedo-Romanian families of Elbasan to have a church with a sermon in the Romanian Language. In the attachment: the name of the 40 families with Romanian feelings of the locality.
33. **1900, February 17/ March 1, Sofia.** Report of the Plenipotentiary Minister to Sofia, N. Misu, addressed to the Minister of the Foreign Affairs, Ion Lahovary, concerning the intention of the Romanian habitation of Sofia to buy a land for the construction of a Church and a Romanian School.
34. **1900, April 1, Athos Mountain.** Acts of establishment of the communities of the Romanian brothers of Athos Mountain. The Minutes of the meetings of April, 1st, April 24, April 29, 1900- fragments.
35. **1900, June 12, Bitolia.** Memorial of the professors of the Romanian High- School of Bitolia, addressed to the Ministry of Religion and Public Instruction, Dr. Constantin Istrati, by which they request the payment of the residual requitals of the last ten years.
36. **1900, June 12, Bitolia.** Memorial of the hieromonk Theodosie Soroceanu of the church "Sfantul Ion Teologu" of Provata, Grecia, regarding the history of the Romanian hermitages, from the Athos Mountain and the policy of denationalization held by the Greek Authorities.
37. **1900, June 14, Murihova, Macedonia.** The report of the inhabitants of the Murihova hamlet, from the Cicura Mountain, addressed to the inspector of the Romanian schools of Turkey (Monastir Vilayet), Fonciu Capsali, by which the same requested a second schoolmaster for the 97 scholars who attended the school during summertime. In the enclosure: the report of the inspector who approved the application and proposed that during the summer, the schoolmaster Theodor Papa Mihali should be helped by one of the scholars of the high- school of Monastir.
38. **1900, July 17, Bitolia.** Report of the school inspector of Bitolia, Ilie Papahagi, addressed to the Ministry of Religion and Public Instruction, Constantin C. Arion, regarding the examinations of the end of school year 1899- 1900 in the Romanian schools of the Monastir Vilayet and Ianina.
39. **1900, October 30, Constantinople.** Letter of thanks of the Doctors Ioan Baracu and Simu Berberi, former scholars of the Romanian State, addressed to the Minister of Religion and Public Instruction, C. Arion.
40. **1900, November 7, Bucharest.** Address of the Minister of Religion and Public Instruction, C. Arion, to the Minister of the Foreign Affairs, Alexandru

- Marghiloman, in which he proposed the amount of ROL 300,000 for the subsidy of the Romanian schools and churches of Turkey.
41. **1901, March 10, Constantinople.** Report of the plenipotentiary Minister of Romania to Constantinople, Ghika-Brigadier, addressed to the President of the Council of Ministers, Minister of the Foreign Affairs, D.A. Sturdza, regarding his intervention towards the Ottoman authorities for the defence of the ownership right over the cell of the Romanian monk Anton of Carea. Enclosed is a list of hermitages, chapels and Romanian cells of Athos Mountain.
 42. **1901, April 18, Athos Mountain.** Report of the Communities of the Romanian Brothers of Provata, Athos Mountain, addressed to the Minister of Foreign Affairs, regarding the robbery of the Antonie Constantinescu monk's cell, as well as other intimidation acts committed in the period 1879-1901 with Romanian monks from the Athos Mountain.
 43. **1901, April 21, Athos Mountain.** Memorial of the hieromonk Antipa from the Athos Mountain, addressed to the Minister of Foreign Affairs, A. Sturdza, regarding his intervention to the late Patriarch Ioachim III for the support of the Romanian monarchs as well as for requesting of the intervention of the Romanian Government for the support of the same.
 44. **1901, June 11, Bucharest.** Address of the Ministry of Religion and Public Instruction to the Patriarch of Romania, by which it notified the same that the Cultural Society "Timoc" requests the foundation of churches and of an episcopate or archbishop's rank for all Romanians of Serbia.
 45. **1901, September 19, Rusciuc.** Report of the consul D. Georgescu, addressed to the Minister of Foreign Affairs, D.A. Sturdza, regarding the persecutions committed against the Romanians of Turtucaia, whose church was robbed by the Bulgarians.
 46. **1902, August 31, Vlaho-Clisura.** The demand forwarded by the counselors of the Romanian community of Vlaho Clisura to the Minister of Religion and Public Instruction, Spiru Haret, by which the same requested a financial support in order to obtain the utilization of the communal taxes for the benefit of the community and the foundation of class VI (first gymnasium class) in the locality.
 47. **1904, February 12/25, Sofia.** Report of the Minister of Foreign Affairs, Ion I.C. Bratianu, concerning the construction of a Romanian chapel, the denationalization politics held by the Bulgarian authorities and the specification of the Architect Grünanger concerning the chapel's construction.
 48. **1904, March 13, Bucharest.** Address of the Minister of Religion and Public Instruction, Spiru Haret, to the Minister of Foreign Affairs, by which approves the amount of 60.000 lei for the construction of a Romanian church to Sofia.
 49. **1904, April 12, <Athos Mountain>.** Memorial of hieromonk Antipa from the hermitage Prodromul, addressed to the Minister of the Foreign Affairs, Ion I.C. Bratianu, in which he claimed that the inhabitants of the Potamia village of the Thaso isle, where the hermitage had a succursal monastery, forbid the Romanian priest to conduct the sermon in the Romanian language, despite the fact that the church had been reconstructed by Romanian monks.

50. **1904, November 15, <Bitolia>.** Report of the inspector of the Romanian Schools and Churches of Turkey, L. Duma, addressed to the Minister of Foreign Affairs, Ion I.C. Bratianu, by the former requested church books for 15 of the 32 Romanian churches of this country.
51. **1904, December 26, <Bucharest>.** Report of Constantin Burileanu, addressed to the Minister of Foreign Affairs, General Iacob Lahovary, regarding the voyage made in Albania for the knowledge of the Romanians of the Vallona- Ardenita-Berat county.
52. **<1904, December 26>.** Fragment of the study of Constantin Burileanu, chancellor interpreter at the Romanian Legation of Rome, entitled *Romanians of the Triangle Vallona- Ardenitza- Berat <Albania>.*
53. **1905, June 1, <Bitolia>.** Report of the Romanian Consulate to Bitolia regarding the refusal of the Greek Metropolitan Ioachim to allow the Romanians to bury their dead in the Romanian cemetery of the locality.
54. **1905, June 10/23, Constantinople.** Report of the Romanian Legation to Constantinople regarding the request of the Romanian community of Salonic regarding the establishment of a chapel where a Romanian priest may conduct his sermon.
55. **1905, August 3/ 16, Sofia.** Report of the Romanian consul of Sofia, N. Misu, addressed to the Minister of Foreign Affairs, regarding the request of the Romanian population of Turtucaia to be helped by the Romanian State with an amount of ROL 3,000 for purchasing a land on which they could build a new church, as the old church had been occupied by the Bulgarians.
56. **1905 September 1, <Athos Mountain>.** The Memorial of the members of the Romanian Monks' Colony Society of the Athos Mountain regarding the statistic situation of the hermitage, cells and hovels of the Romanian monks in number of over 600.
57. **1905, September 28, Constantinople.** Report of the Romanian Legation to Constantinople addressed to the Minister of Foreign Affairs, the General Iacob Lahovary, regarding the construction of a Romanian chapel in this town.
58. **1905, November 15 Bitolia.** Report of inspector G.C. Ionescu of the Romanian Schools and Churches Administration of Turkey addressed to the Minister of Religion and Public Instruction, Mihail Vladescu, concerning the difficult situation of the Romanian schools of Macedonia, as a result of the attacks of Greek gangs. It sets forth the abuses committed against the Romanian families: beatings, crimes, robberies.
59. **<1905, November 15, <Athos Mountain>.** Report of the hieromonk Antipa from the Prodromul hermitage addressed to the General Consul of Romania to Salonic, in which the same describes the earthquake of 26 to 27 October 1905, as well as the damages suffered by the Romanian hermitages.
60. **<1905>.** Regulation for the internal organization of the Romanian communities of Turkey.
61. **1906, April 29, Monastir.** Report of the Consul of Romania to Monastir, C. Contescu, addressed to the Legation of Constantinople, regarding the prolonged visits in Romania of the priests and schoolmasters of Macedonia and suggesting

- their return to their positions in order to be near the population who went through difficult moments.
62. **1906, August 12.** Report addressed to the General Iacob Lahovary, the Minister of the Foreign Affairs, by Hilmy Pascha, regarding the putting into operation of the measures of protection of the Romanian population of Macedonia as well as the position of the German Ambassador, the Baron of Marchall.
 63. **1906, August 14/ 17, Buyukdere.** Report addressed to the Minister of Foreign Affairs, General Iacob Lahovary, regarding the Encyclical Letter of the Ecumenical Patriarch, of July 1906, which condemned the demands of the Romanians of Macedonia, who demanded a sermon in the Romanian Language in their churches, as well as instructing priest Haralambie Balamaci of Coritza not to conduct the sermon in the Romanian Language.
 64. **1906, August 16.** Report addressed to General Iacob Lahovary, Minister of Foreign Affairs, regarding the attitude of the Great Vizier, Ferid Pascha with respect to the Greek gangs' crimes, as well as the attitude of the Ecumenical Patriarch Ioachim the III- rd.
 65. **1908, January 2, <Bucharest>.** Telegram addressed to the Romanian Diplomatic Agency of Sofia, by which they requested the intervention with the Bulgarian authorities for finding the reason for the confiscation of the church books sent to the Romanian Dinu Stan of Vidin by the Bulgarian Metropolitan Bishop and for sending several Romanians before justice.
 66. **1908, March 26, <Athos Mountain>.** Report of the Monks from the Prodromul hermitage, to the Prime Minister, D.A. Sturdza, in which they requested the sending over of an architect who could draw up the design of a new church, as the old one had been damaged in the earthquake of 1905. The Romanian State allocated to the hermitage the amount of ROL 48,300.
 67. **<1908>.** The table of the credits granted by the Romanian State for the construction of the church of Sofia.
 68. **<1908>.** Historical-statistical report on the Athos Mountain, conceived by monk Soroceanu; fragments regarding the Romanian hermitages and cells. It was printed out at the cost of the Ministry of Foreign Affairs in March 1910.
 69. **1909, February 12, Bucharest.** The application of Dr. Pericle Papahagi addressed to the ad-interim Minister of Foreign Affairs, Ion I.C. Bratianu, for the extension of his holiday until the date of April 1st, because of the fact that the issuance of the Macedo-Romanian writers Ucuta, Cavalioti and Daniil required an extended study at the Library of the Academy.
 70. **1910, March 16, <Turtucaia> (Bulgaria).** Report of the Romanian School Committee of Turtucaia addressed to the Minister of Foreign Affairs, Alexandru Djuvara, in which the former requested support for the construction of a new church as a result of the fact that the Bulgarian authorities had confiscated the old one.
 71. **1911, March 15, Ianina.** Letter of the school inspector P. Civica for Consul Sebastian Grecianu, regarding the nomination of priest Gheorghiadi <Ion Gheorghiu> in Paleohori- Laista where could better serve the national cause of the Romanians of the Ianina circumscription.

- 88 *Școli și biserici românești din Peninsula Balcanică (Documente 1864-1948)*
72. **1911, April 9.** Excerpt of the Romanian Schools and Churches' Budget of Turkey and Bulgaria, on the exercise 1911- 1912, chapter with the local and foreign scholars.
 73. **1911, May 11, Salonic.** Norms for the election of the School Ephors of Monastir, Salonic and Ianina.
 74. **1911, May 26, Ianina.** Transcription made by Dr. Ion Ciulli (translator) of the conversation between Consul S. Greceanu and the General Governor of Ianina, concerning the situation of the Priest Ion Gheorghiadi. It set forth the restrictive measures took by the authorities, upon the pressures of the Greek clergy, against the Romanian priests of Turkey.
 75. **<1911>.** Instructions for the Romanian consular offices of Turkey, regarding the relationship between the same and the school administrators.
 76. **1912, April 26, Turtucaia (Bulgaria).** Report of the Romanian Turtucaia school director addressed in the name of this locality to the General Consul of Romania, Al. Padeanu, in which he requested the right to have a priest who conducted his sermon in the Romanian language in the church built by them or to be allowed by the Bulgarian authorities to build a new church.
 77. **1912, June 25, Monastir.** Report of the Consul of Romania to Monastir, G.C. Ionescu, addressed to the Minister of Finance, Theodor Rosetti and to the President of the Council of Ministers, Ministry of Foreign Affairs, Titu Maiorescu, regarding the translation of the Bible into the Macedo- Romanian dialect. The paper made to the report proposes the participation of a higher number of Macedo-Romanian intellectuals that formed the staff of translators and the participation of the rich Macedo- Romanians, with donations, at the issuance of the Bible, for the raising of their national conscience.
 78. **1912, July 30.** Report signed by Burghеле regarding the dedication of the Romanian Church of Sofia, postponed as a result of the conflict between the Patriarchy of Constantinople and the Bulgarian Church.
 79. **1912, September 20, Monastir.** Report of the Consul G.C. Ionescu addressed to the President of the Council of Ministries, Titu Maiorescu, regarding the translation of Bible in the Macedo- Romanian dialect and the list of 34 persons (Macedo-Romanian didactic personnel, clerks, priests, retreats) who accepted to assist in this translation, free of charge.
 80. **1912, September 29, <Bucharest>.** Address of the Minister of Foreign Affairs, Titu Maiorescu, to the Primate Metropolitan Bishop of Romania, I.P.S.P. Konon, under which he recommended for approval and blessing the work of the priest G. Murnu, written in the Macedo-Romanian dialect, "The acts of apostles for all Sundays and holidays over the entire year". It mentions works of oriental rite of Turkey, works that have been printed in time in the Romanian Countries.
 81. **1912, October 27, Ianina.** Report of the Romanian Consulate in Ianina, addressed to the President of the Council of Ministers and Minister of the Foreign Affairs, Titu Maiorescu, regarding the difficult situation of the Macedo-Romanians of Macedonia, as a result of the crimes committed by the Greeks. It demanded the diplomatic intervention with the authorities of Athens for stopping the crimes that were likely to be, but not yet, committed.

82. **1912, November 1, Salonic.** Letter of the Macedo-Romanian St. Ghizari addressed to Ahile, which set forth the abuses committed by the Greeks against the Macedo-Romanians of the Caraferia County.
83. **1912, November 7, Athens.** Report of the Consul Al. G. Florescu, addressed to the President of the Council of Ministers and Minister of Foreign Affairs, Titu Maiorescu, regarding the arrest of the schoolmasters Nicolae Nibi and Constantin Cicma of Turia by the Greek antartii and the abuses committed by the same in the area. One foresaw a strain of the relationship between the two countries.
84. **1912, November 16/ 29, Bucharest.** Report of the Romanian schoolmasters Constantin D. Cicma and Nicolae Nibi, addressed to the Minister of Public Education, regarding the reprisals to which the Macedo- Rumanian inhabitants of Macedonia were subjected by the Greeks, after the Turkish troops' retirement.
85. **1912, December 12, Athos Mountain.** Fragment of the Report of the Archimandrite Antipa, addressed to the Prime Minister, Titu Maiorescu, in which he requested the intervention of the Romanian State in the achievement of equal rights for the Romanian monks with the Greek, Russian, Serbs and Bulgarian ones.
86. **1912, December 28, Bucharest.** Address of the Metropolitan Church of Ungro-Vlachia to the Minister of Foreign Affairs, which set forth the situation of the Romanian habitations of Athos Mountain (occupied by the Greeks), the contribution of the Romanian Princes to the construction and maintenance of many of the monasteries that no longer belonged to Romanians, the donations made, and it demanded the intervention of the Minister of Foreign Affairs for the defense of the Romanian interests.
87. **<1912>, <Athos Mountain>.** Project proposed by the Romanian monks of the Athos Mountain, regarding the rights they demanded as well as the participation of the Romanian Princes in the restoration of the Saint Mount habitation.
88. **<1912>, <Athos Mountain>.** Report of the Romanian Brothers' Community "Saint Ioan the Theologian", the cell Cucuvinu- Provata, from the Athos Mountain, drawn-up by the Hieromonk Theodosie Soroceanu, which contains an introduction, a historical background and disposals of the habitat. <Fragments>.
89. **1913, January 10/23, Athens.** Report of the Romanian Legation to Athens addressed to the President of the Council of Ministers, Titu Maiorescu, regarding the homicide of the Macedo-Romanians Cusin Papatheodoru of Perivole and George Lala by the Greek antartii.
90. **1913, January 11.** Letter of Gusa, addressed to Iotta, regarding the arbitrary deeds committed by the Greeks against the Macedo-Romanian families of Macedonia.
91. **1913, July 18, Athos Mountain.** The Report of the Monks of the Romanian hermitage Prodromul, addressed to the Governor of the Tassu Island, in which they requested the right to conduct the sermon in the Romanian Language in the church of the succursal monastery of that island.
92. **1913, July 26, London.** Report of the Romanian Ambassador to London, <N. Misu>, addressed to the President of the Council of Ministers, Titu Maiorescu, regarding the discussions held in the Conference of London, concerning the statute of the habitations of the Athos Mountain.

93. **1913, September 7, Bucharest.** Report of the Romanian Church Synod, addressed to the Minister of Foreign Affairs, in which the same requested the defense of the Balkan Peninsula Romanians' rights, as well as of the habitations of the Athos Mountain after the Balkan war's end.
94. **1913, October 11, Athens.** Excerpt of the report of the Romanian Legation to Athens, regarding the discussion held by the Consul N.N. Filodor with the Prime Minister of Greece, Venizelos, who allowed for the re-opening of the Romanian schools and churches of Greece and promised that he would also become involved in the foundation of a Romanian Episcopate.
95. **<1913>.** Fragment of the regulation imposed by the Greek authorities on the Athos Mountain habitations after its occupancy.
96. **<1913>, <Athos Mountain>.** Copy of a letter of the Romanian monks at the Athos Mountain, which described the events occurred during the Balkan wars, the occupancy of the properties by the Greeks and the persecutions committed against the same.
97. **<1913>.** The Report of the Romanian monks at the Athos Mountain, which comprises a short historical background of the Romanian habitations as well as the following requests: raising of the hermitage "Prodromul" at the rank of monastery, the official sermon in the Romanian Language, representatives of the monastic community of Carea, recognition of the ownership right and equality in rights with the other monasteries in the area.
98. **<1913>.** Chart setting forth the name, profession, domicile and the happening of the Macedo-Romanians of the occupied counties by the Greeks in Macedonia.
99. **1914, January 20, Bucharest.** Statute for the foundation of an episcopate, "The Eparchy of the High Danube with Macedonia", signed by the Primate Metropolitan Bishop Konon.
100. **1914, May 27, Bitolia.** Report of the Romanian Consulate of Bitolia, addressed to the Minister of Foreign Affairs, Emanoil Porumbaru, regarding the conferring of financial subsidies to the families of several Macedo-Romanians who had served the Romanian cause in the respective Consulate circumscription.
101. **1914, September 8, <Athos Mountain>.** Petition of the Romanian monastic community members of the Athos Mountain, addressed to the General Consul of Romania to Salonic, G.C.Ionescu, which sets forth the conflict between the monks and the Archimandrite Antipa Dinescu, the higher power of the "Prodromul" hermitage, accused by the former that he infringed upon the regulation adopted in 1891, for which reason he was dismissed from his position and hermitage.
102. **1915, January 28, Ianina.** Address of the Consul D. Mincu, whereby he requested six sets of priest's clothes, for the Romanian churches of the area, because of the fact that the school inspector of the Ianina circumscription has ascertained that the priests conducted their sermon in damaged canonicals. This fact would encourage the Romanian communities, which will notice the care manifested by the Romanian State towards them, stated the Consul.
103. **1915, February 19, Salonic.** Report of the General Consul of Romania in Salonic, G.C.Ionescu, addressed to the Minister of Foreign Affairs, Em. Porumbaru, regarding the situation of the Romanian hermitage Prodromul and the attempt to

take over the control over the same, made by the Greek Monastery “Lavra” to which it was subordinated. The Consul noticed that the revolt of the hermitage had been directed by Greeks and the beating of the Archimandrite Antipa Dinescu had been illegal.

104. **1915, March 2, <Athos Mountain>.** Statement of the Monks from the “Prodromul” hermitage addressed to the Minister of Foreign Affairs of Romania, setting forth the intention of the Greek monks from the “Lavra” monastery to overrule this Romanian habitation by beating the Archimandrite Antipa Dinescu.
105. **1916, May 16. Salonic.** Report of the Consul of Salonic, G.C.Ionescu, addressed to the Minister of the Foreign Affairs, E. Porumbaru, regarding the conflict between the Macedo-Romanian population and the grecomanii regarding the ownership over the Romanian church of the Papadia de Jos commune.
106. **1916, September 7, Ianina.** Report of Consul D. Mincu, addressed to the Minister of the Foreign Affairs, Emanoil Porumbaru, regarding the pressures made by the Greek religious authorities on the Macedo-Romanian communities’ priests, whom they would either attract on their side, or forbid them from conducting their sermons. The Romanian Government was demanded to intervene with the Greek authorities in order to obtain the recognition of the right to conduct sermons in the Romanian Language, for Priests Nicolae Economu of Perivoli and Anastase Grijoti of Turia.
107. **1918, January 10/ 23, Ianina.** Report of the Romanian Consul D. Mincu, addressed to the President of the Council of Ministers and Minister of Foreign Affairs, Ion I.C. Bratianu, in which he notified the policy of the Greek Metropolitan Bishop Emilianos of Grebenea to forbid the Romanian Priests to conduct their sermon in the Romanian Language in the Churches of Turia. The Consul warns with respect to the danger of the passing of the Romanian community members of Turia in the camp of the grecomani if the Romanian Government failed to insist with the Greek Government in the favor of the recognition of the Romanian priests’ right to conduct sermons in the Mother Tongue.
108. **1918, January 12, Ianina.** Report of the Romanian Consul in Ianina, D. Mincu, addressed to the President of the Council of Ministers and Minister of Foreign Affairs, Ion. I.C. Bratianu, regarding the policy of discrimination held by the Greek Authorities who confiscated the churches of the Romanian Communities of Turia. The Consul requested the support of the Romanian State for obtaining the acknowledgement of the right to conduct sermons for priest Anastase Grijoti.
109. **1918, October 23, Ianina.** Report of the Consul of Ianina, D. Mincu, to the Minister of the Foreign Affairs, Constantin Arion, regarding the persecutions caused against the Macedo- Romanians of Epir by the Greek Authorities.
110. **1919, March 26, <Athos Mountain>.** Report of the Archimandrite Antipa Dinescu, the Prior of the “Prodromul” hermitage, addressed to the Minister of Foreign Affairs, where he claimed the interference of the Greek Monk of “Lavra”, who caused a long-lasting conflict between the monks of the hermitage (1914-1917). The conflict reoccurred in March 1919, when the ostracized monks were installed by force at the management of the hermitage with the help of the Greek Authorities. Archimandrite Dinescu demanded the support of the Romanian Government for the reinforcement of legality.

111. **1920, March 7, Salonic.** The Report of the Director of the High Commercial School of Salonic, Vasile Diamandi, “with respect to the Romanian question of the Balkan Peninsula”, in which he pointed out the serious situation of the Macedo-Romanian population, the damages caused by the war and the abolition of Romanian Schools of the Serbian Macedonia.
112. **1920, July 12, Bucharest.** Address of the Macedo-Romanian Culture Society by the Minister of the Foreign Affairs, which exposes all the persecutions suffered by the Romanian monks of the Athos Mountain from the side of the Greek monks of the “Lavra” Monastery.
113. **1920, December 18, Belgrad.** Report of the Plenipotentiary Minister in Belgrade, Th. Emandi, addressed to the Minister of the Foreign Affairs, Take Ionescu, regarding the serious situation of the Romanians of the Yugo- Slavian Banat.
114. **<1920>, <Salonic>.** Note of the chief of the Military Mission of Salonic, Lieutenant- Colonel Livezeanu, “Summary on the Romanian Question of Macedonia”, in which he proposes the re-opening of the Romanian schools of Greece, Albania, Serbia, the payment of the salaries of the teaching staff and of the scholarships, plus the opening of a credit and deposit bank to Salonic.
115. **<1920>, <Skoplje>.** Study “History of the Romanian School in Balkans”, of the Consul Curtovich from the Romanian Consulate of Skoplje.
116. **1912, January 27, Bitolia, Serbia.** Report of the Director of the Romanian High School of Boys, of Bitolia, Serbia, Adam Coe, addressed to the Minister of Public Education, Petre P. Negulescu, in which he presents the serious situation of the Romanian teaching and church personnel of this circumscription, and the tendencies of schools and churches forestalling.
117. **1921, April 4, <Bucharest>.** Address of the Metropolitan Bishop Miron Cristea to the Minister of the Culture and Arts, by which the former requested the intervention of the Government for the guarantee of the rights for the Romanians of the Balkan Peninsula, “at least to their own churches and schools”.
118. **1921, September 26, <Bucharest>.** Report of the Macedo-Romanian Students’ Society of Bucharest, addressed to the Society of Nations, which lists the abuses of the Serb authorities against the Romanian Population, requested Romanian schools and churches and to the Romanian State solicits a politic of support of the Romanians of Serbia.
119. **<1921>.** Report signed by Dimitrie Gusti, George Aslan, Sterie Diamandi, Tache Papahagi, a.o., regarding the serious situation of the Macedo/Romanians of the Serbian Macedonia, as a result of the closing of the Romanian schools and churches.
120. **1922, December 1, Bucharest.** Address of the Romanian Metropolitan Church, to the Minister of the Foreign Affairs, I.G. Duca, in which the former makes an analysis of the conflict between the monks of the Romanian hermitage “Prodromul” of the Athos Mountain and proposes to bring back into the country the four monks whose repeated rebellions resulted in the resignations of the previous five: Antipa, Iosaf, Iacov, Pimen and Hrisostom.
121. **<1922, Bucharest>.** Note of the Ministry of Foreign Affairs on the statute of the Athos Mountain and the negative result obtained as a result of the Romanian State’s steps to acquire a vote for Romania in the Monk’s Council of Carea.

122. **1923, June 2, <Bucharest>**. Report of the chief of the Romanian Schools and Churches' Department of the Balkan Peninsula, Petre Marcu, regarding the schools and churches in this area.
123. **1923, July 4, Bucharest**. Memorial of the Cultural Society "Graiul Romanesc", directed by Simion Mandrescu, addressed to the Minister of Foreign Affairs, I.G. Duca, regarding the need to sanctify of the Romanian church of Sofia, built approximately 20 years before.
124. **1924, January 25, Sofia, Bulgaria**. Report of the President of the Romanian Colony of Sofia, Bulgaria, I.G. Ghiulamila, addressed to the Minister of Public Education, Dr. Constantin Anghelescu, and the President of Culture Macedo-Romanian, I. Gradisteanu, in which the former requests the construction of the premises of a school in Sofia and the foundation of a gymnasium.
125. **1924, August 28, Bucharest**. Memorial of the Principal of Romanian School of Giumaia de Sus, Bulgaria, addressed to the Minister of Public Education, regarding the granting of a subsidy of Leva 300,00 for the reconstruction of the Romanian school and church, destroyed in year 1913, it sets forth the subscription of the local Romanian community, in a value of Leva 200,000.
126. **1925, January 5, Belgrade**. Report of the Plenipotentiary Minister in Belgrade, Th. Emandy, addressed to the Minister of Foreign Affairs, I.G. Duca, regarding the status of the Romanians in the Serbian Banat, Timoc Valley and Serbian Macedonia.
127. **1925, March 16, Ianina**. Study regarding the Romanian population of Greece and Albania, drawn-up by the Administrator Vice-Consul of Romania in Ianina, N. Vassilake.
128. **1925, April 9, Ianina**. Excerpt of the Report of the Romanian Consulate in Ianina, regarding the Romanian element of Greece, exclusive of Macedonia.
129. **1925, May 22, Tirana, Albania**. Report of Professor Simion Mandrescu, Minister of Romania in Tirana, addressed to the Minister of Public Education, Dr. Constantin Anghelescu, regarding the status of the schools and churches in Albania, for the improvement of the cultural situation of the Romanians of this country, he proposed the opening of new schools and the granting of a higher number of scholarships in Romania for the children of the Romanians of said country.
130. **1925, June 10, Salonic**. Report of the Administrator of the Romanian schools and churches in Greece, Nastase Hacıu, addressed to the Plenipotentiary Minister of Romania in Athens, regarding the politics employed by the Greek authorities, namely those of confiscating the premises of Romanian schools and churches.
131. **1925, November 2, Tirana**. Report of the Minister of Romania in Albania, Simion Mandrescu, addressed to the Minister of Foreign Affairs, I.G. Duca, regarding the ceremony that took place on the occasion of the sanctification of the Romanian Church of Corcea, Albania.
132. **1925, November 16, <Tirana>**. Report of the Consul Simion Madrescu in Tirana, regarding the cultural status of the Macedo-Romanians of Albania and the steps made with the authorities for the reopening of the schools of Tirana, Duratzo, Elbasan, Berat, Premet, Fieri.

133. <1925>. Report of the Professor St. Nicolaescu regarding the foundations and donations made by the princes and boyars of the Romanian Countries along the centuries, to the monks' inhabitations from the Athos Mountain.
134. **1926 <March>, <Bucharest>**. The report of the Romanian students of the Bulgarian Timoc Valley, constituted into the Academic Society "Dacia Aureliana", addressed to the Minister of the Foreign Affairs, in which the former presented the serious situation of the Romanians between Vidin and Bregova), and requested the opening of primary schools in all Romanian communes, two high schools (in Vidin and Bregova), the sending of books and magazines, religious service in Romanian, and ceasing of the persecutions to which said population was subjected by the Bulgarian authorities.
135. **1926, April 26, Tirana**. Copy of the proposal of the Romanian Consulate to Santiqaranta, Albania, Alcibiade Diamandi, regarding the sending of several Macedo-Romanian scholars to the Primary and Secondary Romanian School of Ianina instead of being sent to Romania.
136. **1926, July 8, Bucharest**. Report of the Minister of Romania in Tirana, Simion Mandrescu, addressed to the Minister of the Public Education, including the program of economic rising of the Romanians of Albania, proposed by the Romanian Consuls in Durazzo and Santiqaranta.
137. **1926, August 7, Tirana**. Report of the Administration of Schools and Churches of Albania, addressed to the Minister of Public Education, Petre P. Negulescu, regarding the economic and cultural situation of the Romanians of said country; it sets forth the inauguration of the first class of high-school in Corita, with 20 scholarships of ROL 3,500 monthly.
138. **1926, September 16, <Athena>**. Organic statutes of the Athos Saint Mountain-fragments.
139. **1926, December 18, <Athena>**. Excerpt of the report of the Romanian Legation in Athens, addressed to the Minister of Foreign Affairs, regarding the discussion held with the chief of the Republican Union of Greece, Papanastasiu, after the immigration of the Macedo-Romanian families of Macedonia, as a result of the establishment of the domicile of refugees of Asia Minor, which blocked their pastures and lands.
140. <1926>. Report <drawn-up by M. Arion and E. Papiniu> of the Ministry of Foreign Affairs, regarding the status of the Romanian churches and schools of the Serbian Banat and Serbian Macedonia.
141. **1927, February 5, Athens**. Report of the plenipotentiary minister of Romanian in Athens, Langa Rascanu, addressed to the Minister of Foreign Affairs, I. Mitilineu, where he summarized the contents of the draft law concerning the administration of the Athos Mountain. It sets forth the compulsory Greek citizenship of the monks, the inalienability of the land of the Athos peninsula, the administrative survey of the Greek State exercised by a governor, fiscal facilities, etc.
142. **1927, March 15, <Bucharest>**. Address of the Orthodox Church Synod to the Minister of the Foreign Affairs, in which it makes an analysis of the administrative privileges of the Athos Mountain stipulated in the new Greek draft law. It rejects the exaction of the Greek citizenship for all monks of the Saint Mount, it itemizes

the donations made by the Romanian princes and boyars to said inhabitations and one requests the intervention with the Greek Government in order that the Romanian hermitage “Prodromul” should no longer be tributary to the Greek Monastery “Lavra” and to the Monastery Cotlomus, for the Romanian Monks to be appointed as leaders.

143. **1927, March 23, Bucharest.** Address of the Ministry of Culture and Arts to the Minister of the Foreign Affairs, I. Mitileneu, which sets forth the point of view of said ministry concerning the Greek draft-law regarding the statute of the Athos Mountain. They protested against the loss of the Romanian citizenship by the Romanian monarchs, which could also result in the transfer of the ownership of the Romanian Monks’ Inhabitations towards the Hellenic State. They requested the intervention of the Ministry of Foreign Affairs for the defense of the earned rights and for the sermons in the Romanian locations of the Saint Mount to be conducted in Romanian.
144. **1927, April 13, Salonic.** Report of the Consul Ion Ciuntu in Salonic to the Minister of the Foreign Affairs, Ion Mitileneu, regarding the intention of the Romanian community of the town to build a church.
145. **1927, May 27, <Bucharest>.** Report of the Minister of Instruction addressed to the Minister of the Foreign Affairs regarding the heavy situation of the Macedo-Rumanians of Greece who loosed the pastures occupied by the Greek Refugees of Asia Minor
146. **1927, November 8, Athens.** Report of the Romanian Legation in Athens, addressed to the Minister of Foreign Affairs, N. Titulescu, regarding the expropriation of the Monasteries of Athos Mountain by the Hellenic State. One sets forth the positions of the Governments that are affected by this measure (Bulgarian, Yugoslavian and Romanian) and the protest made by the Bulgarian Monastery “Zografos” against the Society of Nations.
147. **<1927>, <Bucharest>.** Report of the Monks Simeon Ciomandra of the Darvari schit – Bucharest and Ilarie Stanescu, regarding the spoliation of the “Prodromul” hermitage of the Athos Mountain, by the goods of the Tassos Isle by the rural dwellers of the Potamia village.
148. **1928, May 29, Athens.** Report of the Plenipotentiary Minister of Romania in Athens, Langa – Rascanu addressed to the ad-interim Minister of Foreign Affairs, I.G. Duca, regarding the Romanian schools of Greek status. He disapproved of the position expressed by the Permanent Commission, regarding the Romanian Schools of the Balkan Peninsula, according to which the Romanian schools in Greece would depend directly on Macedonia’s Governor.
149. **1928, September 28, Belgrade.** Report of the Romanian Legation Chancellor, M. Petrasciuc, to N.N. Filodor, Plenipotentiary Minister of that Legation, regarding the Romanian status in the Serbian Macedonia.
150. **<1928>, <Bucharest>.** Address of the Society of Macedonian-Romanian Culture to the Minister of Foreign Affairs, regarding the expulsion of the Romanian monks of the Chilia Gavanizka (Provata) and the confiscation of their wealth because they

- refused to conduct the sermon in the Greek Language and to sell their wealth to the Greek Monastery “Lavra” for a very small price.
151. **1929, October 4, Athens.** Report of the Romanian Legation in Athens, addressed to the Ad-interim Minister of Foreign Affairs, Alexandru Vaida Voievod, on the precarious status of the Romanian hermitage “Prodromul”. The legation proposes the improvement of the material status of the hermitage’s monks and intervention with the Hellenic Government for the payment of the indemnification for the succursal monastery of the Thassos Isle.
 152. **1929, October 24, Salonic.** Report of the General Consul in Salonic, Ion Ciuntu, addressed to the Minister of Foreign Affairs, G.F.G. Mironescu, regarding the immigration, in year 1925, of approx. 1,500 Macedo-Romanian families in Romania, which caused the decrease of the number of Macedo-Romanians in Greece and the danger that the Greek authorities should close Romanian schools and churches of Macedonia.
 153. **1929, <Bucharest>.** Excerpts of the report of the inspectors I.Max Popovici and Victor Brabeteanu, regarding the situation of the Macedo-Romanians of Yugoslavia, Greece and Bulgaria.
 154. **1930, January 5, Belgrade.** Report of the Romanian Legation to Belgrade, addressed to the president Of the Council of Ministers, Ad- interim Minister of the Foreign Affairs, Iuliu Maniu, regarding the persecutions to which are submitted the Romanians of Yugoslavia, who send them children to study in Romania.
 155. **1930, January 9, <Bucharest>.** Study regarding the history of the Romanian schools of the Balkan Peninsula from its foundation until 1930.
 156. **1930, January 31, Athens.** Report of the plenipotentiary Minister of Romania in Athens, Langa-Rascanu, addressed to the President of the Council of Ministers, Ad-interim minister of Foreign Affairs, Iuliu Maniu, regarding the departure of the priest Belba of Doliani, in Romania, for studies. Langa–Rascanu notifies the fact that the Romanians who enter the country never go back to their jobs in Macedonia.
 157. **1930, February 14, Tirana.** Report of the charge d’ affairs to Tirana, I. Popescu-Pascani, to the Minister of Foreign Affairs, G.G. Mironescu, regarding the status of the eight churches of Albania.
 158. **1930, July 23, Skoplje.** Report of the General Consul of Romania, M. Oncescu-Bestelei, addressed to the Minister of Public Education and Culture, Nicolae Costachescu, regarding the conferring of the medal “Merit of the Work for School”, Ist class to several Macedo-Romanians “who made important material sacrifices for keeping the location of the Romanian high- school of Bitolia and of the Primary School of Skoplje”.
 159. **1931, March 23.** Report of the Minister of Romania to Tirana, Vasile Stoica, regarding the situation of the Romanians in Albania.
 160. **<1931>.** Report of the Minister of Foreign Affairs regarding the situation of the Romanian Schools of the Yugoslavian Banat.
 161. **1933, February 22, Sofia.** Report of the Ambassador of Romania in Sofia, Vasile Stoica, addressed to the Ad-Interim Minister of Foreign Affairs, G.G. Mironescu, related to the interview with Mushanoff, in which he approached the principle of

- the politics of cultural tolerance, which might be employed by the Romanian and Bulgarian Governments, concerning the Bulgarian and Romanian minorities.
162. **1934, July 25, Sofia, Bulgaria.** Report of the Romanian Minister in Sofia, Vasile Stoica, addressed to the Minister of Public Education, Dr. Constantin Anghelescu, by which he requested the increase of the number of scholars, for the Romanian Gymnasium, initiation of the first class of High-School and acquiring of the right of publicity for the Romanian schools of Bulgaria.
 163. **1934, August 7.** Report of the Saint Synod of the Romanian Patriarchy, addressed to the Minister of Foreign Affairs, Nicolae Titulescu, by which it requested the maintaining of the number of Romanian monks to the Athos Mountain, acquiring of the autonomy of the Prodromul hermitage, which must not depend on the "Lavra" Monastery, return of the confiscated properties of the Thassos Island and the right of the Romanian secondary schools of Greece to issue diplomas of graduation acknowledged by the Hellenic State.
 164. **1934 <September>, Salonic.** Excerpt of the Report of the General Consul of Romania in Salonic, G. Trifu, regarding the organization of the action of support of Romanian Schools of Macedonia by the Romanian State. There are mentioned some minuses and are proposed the primary schools development and the inauguration of vocational schools for girls.
 165. **1935, January 27. Grebena Greece.** Memorial of the director of the Romanian High- School of Grebena, Greece, addressed to the Ministry of Public Education, Dr. Anghelescu, whereby he presented the situation of the High School and the inconveniences caused by the absence of titular professors. He proposed the granting of definitive statute to the teaching staff that have taught for three years abroad and have obtained the rating "good" pursuant to inspections, as a measure of stability.
 166. **1935, March 11, Sofia.** Report of the Rector Priest of the Romanian Church "Holy Trinity" of Sofia, Ioan Popescu- Runcu, addressed to the Minister of Culture and Arts, Alexandru Lapedatu, in which he requested the amount of ROL 15,000 monthly for the 16 chorus members of the Church.
 167. **1935, August 3, Sofia.** Report of the Romanian Ambassador in Sofia, Vasile Stoica, addressed to the Minister of the Foreign Affairs, Nicolae Titulescu, regarding the attitude of the Bulgarian Authorities that did not allow for the opening of Romanian Schools and churches in the region of Vidin, and proposed similar measures for the Bulgarian minorities of the country.
 168. **1935, August 26, <Sofia>.** Report of the Director of the Romanian Institute of Sofia, P. Caraman, regarding the activity for the years 1934, 1935; it sets forth the areas wherefrom the 70 schoolboys of the institute came: Giurmaia de Sus, Pestera and Region Vidin. In the enclosure: schedule of the weekly conferences of the institute in year 1935.
 169. **1935, September 8.** Article of the Universul of September 8, 1935, entitled *Congress of the Romanian Communities of Greece*.
 170. **<1935>.** Note of the Public Education Minister, Dr. Constantin Anghelescu, regarding the situation of the Greek schools in Romania and of the Romanian Schools in Greece.

171. **1936, September 14, Bucharest.** Copy of the Address of the Macedo- Romanian Students Society, to the Ministry of Public Education, regarding the cultural situation of the Romanians in the Balkan states and proposals for the development of the existing Romanian schools and churches.
172. **1936, September 19, Sofia.** Report of the Romanian Ambassador in Sofia, Vasile Stoica, addressed to the Minister of Foreign Affairs, Victor Antonescu, regarding the measures of intimidation used by the Bulgarian Authorities against the parents of the children attending the Romanian Institute in Sofia.
173. **1936, November 23.** Report of the Minister of the Foreign Affairs regarding the situation of the Primary and Secondary Romanian schools of the Yugoslavian Banate, drawn- up based upon the report of the technical counselor Petre Ionescu of the Romanian Embassy of Belgrade.
174. **1936, December 5, Grebena.** Report of the principal of the Romanian High-school of Grebena, addressed to the Minister of Foreign Affairs, Victor Antonescu, a measure that was taken by the Greek Authorities to forbid the Romanian banner from being raised in the school.
175. **1936, December 29, <Caransebes>.** Memorial of the Diocezan Episcopo of Caransebes regarding the canonical visit made in Yugoslavia, during the period September 26- October 8, 1936. Considerations are made on the religious, economical, cultural and scholarly life of the Romanians in Yugoslavia.
176. **1937, March 28, Scoplje.** Report of the Romanian Consul, V. Papazi, addressed to the Extraordinary Messenger and Minister in Belgrade, V. Cadere regarding the cultural and scholarly situation of the Romanians of the south of Yugoslavia (Banovina Vardarului).
177. **1937, April 1, Doliani, (Greece).** The report of the Doliani primary school director, Dumitru Ceani, addressed to the Administration of the Romanian Schools in Greece (Salonic), regarding the measure taken by the Greek authorities in view of prohibiting the use of Romanian language in public.
178. **1937, April 28.** The report of the school inspector Ioan Varduli, addressed to the Administration of the Romanian Schools in Greece (Salonic), regarding the persecutions to which Romanians who send their children to attend Romanian schools are subjected.
179. **1937, July 23, Athens.** The report of the Romanian Legation in Athens, addressed to the Minister of Foreign Affairs, Victor Antonescu, regarding the changing of the attitude of Greek authorities with respect to the Romanian schools in Greece into a favorable one.
180. **1938, November 14, Athens.** The report of the Romanian Legation in Athens, addressed to the Minister of Foreign Affairs, N.P. Comnen, regarding Romanian secondary schools in Salonic and Grebena.
181. **1939, January 13, Belgrade.** The report of the technical council of the Romanian Embassy in Belgrade (Yugoslavia) with respect to the status of the real estate properties of the Romanian State in Bitolia (high school, cemetery and church).

182. **1939, <February 20, Bucharest>.** Regulation for the organization and functioning of the Romanian Institute in Albania, with Dumitru Berciu as Director, with the specification "Reviewed. N. Iorga."
183. **1939, June 12, Caransebes.** Report of the Council of the Romanian Orthodox Eparchy of Caransebes, addressed to the Minister of National Education, Petre Andrei, setting forth that priest Tiberiu Sdicu, appointed as assisting priest with the Romanian church in Bitolia, is not acknowledged by the Yugoslavian Patriarchy.
184. **1939, September 9, Sofia.** Telegram of the Romanian Legation in Sofia to the Minister of Foreign Affairs, regarding the measure taken by the Bulgarian authorities in view of prohibiting the functioning of the private Romanian high school in Sofia.
185. **1939, September 18, Bitolia Serbia.** The Report of the Romanian Consul in Bitolia, Serbia, Simion Berberi, addressed to the Minister of National Education, Petre Andrei, regarding the Yugoslavia State's takeover of the high school, the church and the cemetery of the Romanian community in the locality.
186. **1939, <December 2, Sofia>.** The report of the director of the Romanian school in Sofia, Vasile Negrea, addressed to the Plenipotentiary Minister of Romania in Bulgaria, with respect to the decrease in the number of Macedo-Romanians in Southern Bulgaria as a result of the immigration in the country and the assimilation policy employed by the authorities.
187. **1940, March 19, Ianina.** The Report of the General Consul in Ianina, V. Stirbu, addressed to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, regarding the decline of Romanian primary education in Epir, proposes the increase of the salaries of the teaching staff, the endowment of schools with teaching materials and boarding schools, improvement courses for schoolmasters.
188. **1940, March 23, Verria, Greece.** The report of the Macedo-Romanian community in Verria, Greece, addressed to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, regarding the measure taken by the Greek Metropolitan bishop, namely to appoint a Greek priest, preaching in the Greek language, in the Romanian church.
189. **1940, May 18, Belgrade.** Report of the Romanian Embassy in Belgrade, addressed to the Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, with respect to taking the valuable objects from the Romanian church in Bitolia, by the Romanian Consulate in Skoplje, for fear of being confiscated.
190. **1940, June 2, Breaza, Greece.** Report submitted to the Romanian Consul in Ianina by the director of the Romanian primary school in Breaza, C. Papatanase, regarding the measure taken by the local authorities, namely of fining the parents who sent their children to attend the Romanian school.
191. **1940, June 13, Sofia.** The Address of the Romanian Legation in Sofia to the Minister of Foreign Affairs, Ion Gigurtu, with respect to the economic and cultural status of Romanians living in the Plevnei area, accompanied by a study regarding the area and a chart with the Bulgarian population, according to mother tongue.
192. **1940, August 27, Salonic.** Aide-memoire of the General Consulate of Romania in Salonic, with respect to the complaints filed by the Romanian communities,

schools and churches against the abuses committed by the Greek authorities in Macedonia between 1937-1940.

193. **1940, September 2, <Tirana, Albania>.** The report of the Treasurer Priest, Cota Balamaci, submitted to the General Consul of Romania in Tirana, I. Daianu, regarding the functioning of Romanian schools in Albania during school year 1939-1940.
194. **1940, November 22, Salonic.** The report of the General Consul in Salonic, Em. Popescu, to the Minister of Foreign Affairs, M. Sturdza, regarding the arrest of nationalist schoolteachers, priests and Macedo-Romanians in Veria and Dolcani by the Greek authorities.
195. **1941, March 14, Athens.** Telegram of the Romanian Legation in Athens to the Minister of Foreign Affairs, with respect to the difficult conditions of the 265 Macedo-Romanians in Epir and Macedonia, confined in the Corinth camp.
196. **1941, July 30.** The address of the Ministry of National Culture and Religions to the Ministry of Foreign Affairs, requesting the appointment of priest Tiberiu Sdicu with the Romanian church in Bitolia.
197. **1941, August 30, Skoplje.** The report of Consul Emil Oprisan in Skoplje, addressed to the Minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, with respect to the reopening of the Romanian church in Bitolia and the appointment of priest Tiberiu Sdicu.
198. **<1941>.** Chart with the Romanian primary and secondary schools in the Balkan Peninsula in school year 1941-1942 (schools that functioned and schools that were closed, for various reasons).
199. **1942, March 3.** The report of professor Gheorghe N. Papagheorghe, the general administrator of the schools and churches in Macedonia, to the Ministry of National Culture and Religions, Ion Petrovici, regarding the status of the Romanian schools in Giumaia, Poroj and of the Romanian Institute in Sofia; <fragments>.
200. **October 26.** Memorandum of the Romanian Community in Corcea (Korita), Albania, addressed to the General Consulate of Romania in Tirana, requesting the establishment of a representative office (consulate or vice-consulate) in said locality.
201. **1942, November 11.** Excerpt of the report of the general administrator of the schools and churches in Macedonia, to the Ministry of National Culture and Religions, Ion Petrovici, regarding the urgent needs of said schools, caused by the war.
202. **1942, December 23, Sofia.** The report of G. Caranfil, addressed to the ad-interim Minister of Foreign Affairs, Mihai Antonescu, regarding the abuses committed by the Bulgarian authorities against the Romanian minority in said country.
203. **1943, February 15, Bucharest.** The report of professor Dumitru Berciu, addressed to the Minister of National Culture and Religions, Ion Petrovici, regarding the Romanian Institute in Albania.
204. **1943, April 10, <Bucharest>.** Paper of the Political Department within the Ministry of Foreign Affairs, regarding the demographical, economic and cultural-religious condition of Romanians in Albania.
205. **1943, April 28, <Bucharest>.** The address sent by the director of Private and Confessional Education, August Caliani, to the Presidency of the Council of

- Ministers, with respect to the status of Romanian education in Bulgaria, the Czech republic and Greece.
206. **1943, July 15, <Bucharest>.** Chart with the materials sent to the Romanian schools and churches in Greece between 1942-1943, consisting in food, fuel, teaching materials, school manuals and clothing.
 207. **1943, July 16, <Bucharest>.** Status of the support granted by the Presidency of the Council of Ministers, the National Bank of Romania and the Employers' Council to the Romanians in Greece, Serbia, Bulgaria, Albania.
 208. **1943, July 22, <Bucharest>.** The address sent by the Minister of National Culture and Religions, accompanied by the chart, to the Presidency of the Council of Ministers, setting forth the amounts spent by said ministry for the Romanians in Greece, Bulgaria, the Czech Republic and Albania, during September 1940-July 1943.
 209. **1943, July 28, <Bucharest>.** The address sent by the Ministry of National propaganda to the Presidency of the Council of Ministers, regarding the value of the materials sent to the Romanians in Timoc, the Serbian Banat and Macedonia.
 210. **1943, August 17, <Bucharest>.** The address of the Ministry of National Defense, accompanied by the chart, to the Presidency of the Council of Ministers, setting forth the quantity of cereals and food sent to the Romanian schools, the Romanian and the Greek population and to the "Proromul" hermitage on the Athos Mountain.
 211. **1943, August 21, <Bucharest>.** The address of the Ministry of Finances to the Presidency of the Council of Ministers, the Military Chamber, accompanied by charts, setting forth the status of the funds granted for the economic and cultural support of Romanians overseas, except for those in Greece, for the period 1941-1943.
 212. **<1943>.** The report of the "Timoc" Cultural Society of the Romanians on the Timoc Valley and on the right side of the Danube, regarding the abuses committed by the Serbian authorities against the Romanian population on the Timoc Valley.
 213. **1944, February 4.** The report of priest Adam Fistea, the president of the "Astra" Cultural Society in the Serbian Banat, regarding the association's activity and its objectives as set forth for year 1944.
 214. **1944, February 29, Salonic, Greece.** The report of General Inspector David Blidariu of the General Inspectorate of Romanian Schools and Churches in Macedonia, addressed to the Minister of National Culture and Religions, setting forth the status of the Romanian schools in Greece in February 1944. The high school in Grebena was moved in Salonic and held its classes in the afternoon within the premises of the Commercial High School. A list of 15 Romanian localities in Greece, destroyed during the war, is set forth.
 215. **1944, July 26, Giurmaia de Sus, Bulgaria.** The report of the director of the Romanian primary school in Giurmaia de Sus, Bulgaria, Radu Preda, addressed to the Minister of National Culture and Religions, setting forth that in school year 1943-1944 the number of pupils who attended the school was 11, and for school year 1944-1945 it shall be 4, as a result of immigration of Romanians in the country.
 216. **1944, December 20, Sofia, Bulgaria.** The report addressed by the director of the Romanian Institute in Sofia, G. Barbul, to the Ministry of National Culture and Religions, regarding the institute's activity.

217. **1945, June, 1, Bucharest.** List with the names of the Romanian students registered at the Academy of High Commercial and Industrial Studies, in Bucharest as well as the students of the University, in Bucharest and Jassy, who at that moment, were studying abroad.
218. **1945, June, 16, Belgrade.** Report, addressed to the Minister of National Education written by Anastasie Popovici Ph. D, the educational (technical) advisor at the Romanian Consulate in Belgrade drawn up after the report, made up by the Secretary of the Consulate regarding the state of the Romanian schools the Yugoslav Banat.
219. **1945, November, 14, Bucharest.** Report, addressed to the Minister of National Education, Ștefan Voitec, written by Octavian Ruleanu, educational advisor for the Romanian schools in Yugoslavia, regarding the reorganization of the Romanians cultural life as well as the rebuilding of the Romanian boarding schools, in Vârset destroyed during the German occupation.
220. **1946, June, 3, <Bucharest>.** Address of the General Board of the Police to the Ministry of National Education notifying a large number of students original from the Yugoslav Banat who crossed clandestinely the border.
221. **1946, January 1 - March 31, <Bucharest>.** Table of the wages of the teaching staff of the Romanian Institute and of the Romanian elementary school in Sofia.
222. **1946 <February, Bucharest>.** Extract from the Commission report for paying the officers sent abroad, proposing to recall of teaching from Romanian schools from Balkan Peninsula.
223. **1947, March 4, Belgrade.** Note of the counselor of the Romanian Legation in Belgrade, Alexandru Georgescu, where it submits to the Ministry of Foreign Affairs two articles of the Yugoslavian newspapers, regarding the condition of the national minorities, which omitted Macedonian Romanians and the Romanians living in the Timoc area.
224. **1947, March 31, Belgrade.** Note of the Romanian Ambassador in Belgrade, Tudor Vianu, to the Minister of Foreign Affairs, Gheorghe Tatarescu, regarding the need to intervene with the Yugoslavian authorities in view of opening schools and cultural institutions for the Romanians living in the Timoc area.
225. **1947, October 22, Belgrade.** The address of the Romanian Embassy in Belgrade to Naum Mustricu, the sexton of the Romanian Church in Bitolia, announcing the same that his position was withdrawn from the budget as of September 1, 1947.
226. **1948, January 5, Salonic.** The report of Gheorghe Economu, secretary of the Administration of the Romanian Schools and Churches in Greece, addressed to the Romanian Legation in Washington, demanding help for supporting his family, as a result of the fact that he had not received a salary and consequently had had no income source, for four years.

Documente

1

1864 aprilie 29, <București>. Referatul ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, prin care propune donarea unei sume de bani din tezaurul public pentru întreținerea școlilor creștine din Imperiul Otoman.

Nr. 12113 aprilie 29

29 aprilie 1864

Referat

Școlile creștine din Imperiul Otoman fiind amenințate d-a se închide din lipsa banilor necesari la susținerea lor, căci din ziua aceea care s-au luat dispozițiuni ca veniturile mănăstirilor secularizate să se verse în casa tezaurului public, nu s-au răspuns pentru acest sfârșit nici un ban.

Subsemnatul,

- având în vedere că prin Decretul fostului Domn Mihail Sturdza, veniturile mănăstirii Aron Vodă au fost destinate a se întrebuința la întreținerea acelor școli;
- având în vedere că, chiar prin Legea de Secularizare a Mănăstirilor se acordă un fond de 10.000.000 lei;
- am onoare a propune ca din suma ce urma a se răspunde pentru întreținerea acelor școli din momentul în care toate veniturile mănăstirilor s-au încasat la tezaurul public și până la secularizarea lor la 13 decembrie anului expirat să se răspundă suma de ... iar pentru anul curent să se dea un acout de lei ... din fondul de 10.000.000 lei acordați prin legea secularizării.

Acestea subsemnatul are onoare domnilor miniștri a le supune la deliberarea domniilor voastre și a vă ruga să binevoiți a decide cele ce veți chibzui.

ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice
<Dimitrie Bolintineanu>

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 1299/1864, f.1.

2

1865 iulie 16, <București>. Adresa și procesul-verbal al Consiliului Permanent al Instrucțiunii, prin care suma de 20.000 de lei din bugetul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice este destinată înființării unui institut pentru elevii români din Macedonia ce vor fi aduși să studieze în România sub supravegherea Părintelui Averchie.

Ministerul Justiției, Cultelor și Instrucțiunii Publice

Domnule Coleg,

Am onoare a vă transmite în copie Jurnalul Consiliului Permanent de Instrucțiune încheiat în ședința de la 16 iulie curent, aprobat și de D^l ministru, privitor la împărțirea fondului de 20.000 lei alocați în bugetul lucrător la art. 13, cap. XXIII, Partea a IV-a, pentru înființarea unui internat în care să se întrețină junii români din Macedonia ce vor veni la învățătură în România și vă rog domnule coleg ca în conformitate cu art 1 din acest Jurnal să binevoiți a pune de cea mai mare urgență la dispoziția Părintelui Averchie mandatul pentru suma de 4.000 lei spre aducerea până în septembrie a zece români pindani, dintre cei mai inteligenți.

Primiți domnule coleg încredințarea osebitei mele considerațiuni.

Capul Diviziei

<D.Bolintineanu>

D^l Șef al Diviziei Contabile.

Rezoluția D^l Ministru: Se aprobă.

D.Cariagdi

Proces verbal

Vineri 16 iulie 1865

Asupra petiției junilor români din Macedonia, I.Tomescu și G.Mărgăritescu, văzând că celui dintâi s-au dat mijloacele necesare la îndeplinirea scopului pentru care a fost adus aici, dar că pentru cel de-al doilea nu este destul a i se da numai vestmintele, ci a i se da și celelalte medii pentru a putea învăța.

Considerând că formarea de juni macedoneni care s-ar destina a face pe învățătorii la românii din Pind, Tesalia, Macedonia și alte părți ale Turciei europene, este pentru noi, românii din Principate, nu numai o datorie de consângenitate, ci și un interes vital pentru viitorul naționalității noastre.

Considerând că, chiar pentru acest scop, guvernul, la art.13, cap. XXIII, partea a IV-a din bugetul anului curent a alocat suma de 20.000 lei pentru un internat și una din mănăstirile din București.

Considerând că după promisiunile făcute de atâtea ori fraților de peste Dunăre, înființarea instituției sus numite este astăzi și o datorie de onoare.

Consiliul Permanent e de părere a se înființa internatul de care este vorba la art. 13, cap. XXIII, partea a IV-a din buget, cu modul următor:

1. A se pune de îndată la dispoziție Părintelui Averchie o sumă de 4.000 lei din cap. sus citat ca să plece și să aducă până la septembrie viitor 10 juni pindani în etate de la 12-14 ani, aleși cât se poate mai inteligenți și cu știință de carte;
2. A se destina într-una din mănăstirile din București încăperile necesare pentru acești juni, cum pentru un al 11-lea care va fi G.Mărgăritescu și pentru Părintele Averchie, sub a cui priveghere vor sta cei 11 juni;
3. A se da pentru nutrimentul, îmbrăcămintea și cu un cuvânt toată ținerea materială a numiților juni câte 900 lei de unul sau 9.900 lei în total; Părintele Averchie va fi însărcinat și cu purtarea acestei economii materiale;
4. A se destina 4.000 lei pentru plata unui profesor care să prepare pe juni spre a-i pune în stare să urmeze școlile publice;
5. Cei 2.100 lei care mai rămân până la 20.000 se vor rezerva pentru trebuințe neprevăzute.

Semnați: <Laurian, D.P.Vioreanu, N.Turnescu, Bacaloglu>

Pentru copie: <D.Bolintineanu>

- A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 1313/1865, f.1-2.

3

1865 octombrie 7, <București>. Proces-verbal al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, prin care i se atribuie lui Dimitrie Athanasescu suma de 2.000 de lei drept despăgubire pentru întreținerea și conducerea școlii române din Târnova, Macedonia.

Ministerul Justiției, Cultelor și Instrucțiunii Publice
Diviziunea Contabilităților

Nr. 43012

7 octombrie 1865

Proces verbal

Nr. 25

În virtutea procesului verbal Nr. 21 din septembrie 26 1864, constatate fiind serviciile aduse de Dl Athanasescu cu deschiderea și întreținerea unei școli române în Târnova (Macedonia),

Decidem:

Art. 1. Să se dea D^{lui} Dimitrie Athanasescu suma de lei două mii din § 1, Cap. XXIII, Art. 7 spese de despăgubire, pentru întreținerea școlii și conducerea ei.

Art. 2. Dl Cap al Diviziunii Contabilității va aduce aceasta întocmai la îndeplinire.

- A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 1227/1865, f.17.

4

1865 noiembrie 10/22. Cererea institutorului Dimitrie Athanasescu de la școala română din Bitolia <Târnova>, Macedonia, adresată Ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, prin care solicită bani pentru chiria școlii, salariul său și cărți pentru elevi.

1865 noiembrie 10/12

Domnule Ministru,

Subsemnatul îmi iau libertatea a vă ruga să binevoiți a emite un scont de o mie lei pentru chiria școlii române de la Bitolia (în Macedonia) și hârtie cu alte diferite obiecte pentru elevi, cărțile necesare cuprinse în alăturata listă precum și leafa ce mi se cuvine pe semestrul II 1865, cu care să mă pot întoarce în Macedonia spre a începe șirul învățăturilor.

Sunt al Domniei Voastre prea plecat și supus serv

D. Athanasescu

Domniei Sale

Domnului Ministru al Justiției, Cultelor și Instrucțiunii Publice

Rezoluția:

- a) După jalba urmată se va libera și pe semestrul al II-lea 2.000 lei
- b) Se va libera și respectiv 1.000 lei ca scont pentru chiria școlii și 320 lei pentru cumpărarea obiectelor aici arătate pentru care însă va prezenta la urmă dovezile respective
- c) Pentru cărțile din lista alăturată, afară de Apostolu și Evanghelie ce urmează a se procura din cei 320 lei, arătați mai sus, se iau gratis de la tipografia statului, prin diviziunea școlilor.

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 1227/1865, f.19

5

1866 mai 13, București. Invitația Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, adresată directorului Școlii Macedo-Române din București, prin care este invitat împreună cu profesorii și elevii la Palatul Regal, spre a fi prezentați domnitorului Carol I.

Domnule !

Sunteți cu onoare invitat a prevesti pe toți D^{mii} profesori ai acelui așezământ școlar că duminică 15 mai curent împreună cu D^v și cu școlarii acelui așezământ să se afle la ora 11 precis la palat spre a se prezenta la Alteța Sa Serenisimă Carol I Domnitorul românilor.

Primiți D^{le} încredințarea osebitei mele considerațiuni.

Pe. Ministru

*V.A.Urechia*D^{lui} Director al școlii Româno-Macedonice din București.

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 1107/1866, f.22.

6

1869 martie 19, București. Adresa Diviziunii Contabilității din Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, însoțită de un tabel cu învățătorii școlilor române din Macedonia în anul 1868, de unde rezultă întârzierea cu care își primeau salariile precum și insuficiența fondurilor alocate.

Domnul meu,

Spre satisfacerea celor cuprinse în nota Dv. nr. 247 relativă la școlile din Macedonia, subsemnatul am onoarea a vă trimite anexat aici un tabel de sumele date și care au a se mai da până la finele anului 1868, cu adăugire că sumele prevăzute la nr. 1 se dau din bugetul special al școlilor din Macedonia, iar celelalte din bugetul de cheltuieli anuale extraordinare.

Totodată am onoare a vă ruga să binevoiți a-mi comunica decizia ce se va lua asupra subvențiilor acelor profesori și cu deosebire asupra celor de la nr. 6 și 7 spre a putea apoi regula plata lor până la finele anului încheiat, binevoind a-mi comunica asemenea cum și de unde au a se plăti pe anul curent toate școlile din Macedonia, căci de va urma a se plăti tot din cifrele din 1868, atunci suma prevăzută la Cap. II, art. 21, de 7.000 lei, nu poate să fie suficientă.

Primiți D^l meu încredințarea osebitei mele considerații.

Șeful Diviziei

D. Ghidionescu

Domniei Sale, Domnului Șef al Diviziei Școlilor.

Tablou al școlilor din Macedonia pe 1868

Nr. Crt.	Numele Profesorilor și Numirea Școlilor	Subvenții mandatate și expediate		Subvenții mandatate și neexpediate		Ce este a se mai da până la finele anului 1868	
		lei	bani	lei	bani	lei	bani
I	D. Atanasescu, profesorul școlii din Bitolia pe ianuarie, februarie, martie și aprilie 1868	592	59				
	Subvenția pe mai-august 1868, s-a primit și e gata a se expedia	592	59	592	59		
	Asemenea subvenția pe septembrie-decembrie 1868 nu s-a mandatat					592	59
	Chiria acelei școli pe întregul an	444	44				
II	D. Apostol Mărgărit profesorul școlii din Grebena subvenția pe ianuarie-aprilie 1868	592	59				
	A se mai da de la 1 mai până la finele anului					1185	18
III	D. G.Tomescu profesorul școlii din Abela asemenea	592	59			1185	18
IV	D. C.Petrescu profesorul școlii din Silistra subvenția pe lunile iunie-august 1868	444	44				
	Asemenea a se da pe septembrie-decembrie 1868					592	59
V	D. G.Tomara profesorul școlii din Ochrida subvenția pe lunile septembrie-decembrie 1868	880					

	Aceste sume din bugetul cheltuielilor anuale extraordinare	4139	24	592	59	3555	45
	Pe lângă aceștia mai sunt noi numiți						
VI	D. G.Dante profesorul școlii comunei Smesce din Epir în Macedonia de la 1 noiembrie 1868 nu i s-a dat nimic, căci nu s-a hotărât ce subvenție are a i se da pe lună						
VII	D. Tului G. Tacitu, asemenea numit de la 1 octombrie în comuna Noua Bella din Macedonia, nu i s-a dat nimic, căci iarăși nu i s-a hotărât subvenția ce trebuie să i se dea						

Capul Diviziunii (ss) indescifrabil

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 182/1869, f.8-9.

7

1869 martie 26, <București>. Referat al lui G. Bilciurescu, șeful Diviziunii Școlilor, adresat ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Alexandru Crețescu, privind situația finanțării celor șapte școli române din Imperiul Otoman: două în Epir, patru în Macedonia și una în Silistra.

Referat

Conform ordinului D^y am onoare a vă refera împrejurările subvenționării Școlilor române din Imperiul Turciei.

La finele <anului> expirat existau 7 școli de asemenea categorii din care 2 în Epir, 4 în Macedonia și 1 în Silistra. Instrucția elevilor ce au populat aceste școli a fost și este încredințată la câte un institutor recunoscut de minister, parte după stăruințele comunelor, iar parte după cererile ce au făcut institutorii de a deschide școli române în părțile acelor locuri.

Subvenționarea acordată școlilor sau mai bine zis lefile institutorilor lor se mărginea în suma de 2.592 lei, bani 59, alocați la Cap. XXI, art. 678 al bugetului pe anul 1868, din care lei 1.929, bani 53, s-au eliberat în trebuințele chiriei și subvenției școlii din Bitolia până la 1 septembrie; iar diferența de 663 lei, 6 bani este nemandatată până astăzi.

Insuficiența diferenței de mai sus, pe cât nu mă îndoiesc, nepermițând a se ajutama școlile din Abela, Grebena, Ohrida, Noua-Bella, Smesce și Silistra, înființate unele la începutul și altele spre sfârșitul anului expirat; Domnul ministru de atunci a regulat ca, aceste școli să fie ajutate din § extraordinar după analogia sumei de câte 400 lei vechi pe lună pentru fiecare școală.

Împrejurări necunoscute subsemnatului au făcut ca acestor școli să nu li se plătească nimic până astăzi deși ordinele domnului fost ministru s-au comunicat din timp Diviziei Contabilității astfel că în prezent după cercetările ce făcui lucrărilor anterioare relativ la recunoașterea institutorilor școlilor în chestiune, cum și a registrelor

contabilității, se constată că Ministerul datorează a plăti acestor școli lei noi 3.555 bani 45 până la finele anului 1868 după cum mai lămurit se vede din alăturatul tablou.

Aceasta fiind suma subvenției în drept a se elibera școlilor române din Turcia asupra conturilor bugetului anului trecut, am onoare a o supune la cunoștința D^{voastre}, spre a ordona cele ce veți voi.

Cu această ocaziune am onoare a vă ruga să binevoiți a ordona repartițiunea sumei de lei noi 7.000 ce este prevăzută în bugetul pe 1869 pentru aceste școli.

Capul Diviziunii
G.Bilciurescu

Rezoluția ministrului:

Se vor libera acele lefi în sumă de 148 lei pe lună pentru fiecare din § extraordinar pe anul trecut conform art. 4 lit. G Legea Contabilității, iar cât pentru anul curent se vor libera acele lefi din § respectiv și la neajungere până la finitul anului din § extraordinar.

Al.Crețescu

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 182/1869, f.2.

8

1869 august 22, Gopeși, Macedonia. Memoriul locuitorilor din comuna Gopeși, Macedonia, adresat ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, prin care solicită cărți în limba română pentru elevii școlii românești precum și fixarea unei subvenții pentru învățătorul Demetru Cosmescu.

Domnule Ministru,

Noi subsemnații locuitori români din comuna Gopeși, districtul Ohrida (Macedonia) pe lângă călduroasele și eternele mulțumiri și recunoștințe ce arătăm din fundul inimii noastre onorabilului guvern român pentru îngrijirea ce are pentru deșteptarea conștiințelor săi de la dreapta Danubiului, venim cu respect a face cunoscut prin prezenta On. Ministru că D^l Demetru Cosmescu, compatriotul nostru care ni s-a trimis ca învățător de limba noastră maternă, spre a da adevărata lumină copiilor noștri, fu primit de noi cu cea mai mare mulțumire, așezându-l totodată în școala comună unde copiii noștri însetați fiind de limba lor au început a urma lecții românești cu cel mai mare zel.

Suntem însă Domnule Ministru, <în> mare lipsă de cărți române atât clasice cât și bisericești, deși D^l Demetru Atanasescu, vecinul învățător român, ne-a dat din cele ce a avut, pentru începere. De aceea Domnule Ministru, întemeiați fiind pe nemărginita D^{miei} Voastre bunătate și pe adevărata frățescă iubire ce aveți către noi, luăm libertate a vă ruga cu cel mai profund respect să binevoiți a ne trimite cărțile necesare cât mai curând, dacă va fi posibil, spre a nu pierde timpul copiii, rugându-vă totodată să mai binevoiți a ne face și un ajutor material pentru susținerea menționatului învățător, pentru că noi, precum cunoașteți, însărcinați fiind cu cele mai mari dări, nu suntem în stare a susține scopul care privește la învierea limbii noastre materne de care am zăcut multe secole în cel mai adânc întineric, de dorim din fundul inimii noastre.

Sperăm Domnule Ministru că fierbințile noastre rugăciuni nu vor fi refuzate; și cu aceasta nu numai că ne veți obliga către eternitate, dar încă ne veți încuraja atât încât nu vom înceta de a lucra cu toții pentru întinderea românismului.

Binevoiți Domnule Ministru a primi asigurarea celui mai profund al nostru respect cu care avem onoare a fi

Ai Dumneavoastră cei mai umiliți și mai supuși servi

Gopeși

<urmează 61 de semnături în limba greacă>

Rezoluția ministrului Alexandru Crețescu:

Se va aștepta votarea bugetului în ceea ce privește ajutorul cerut. Cât pentru cărți se va cere avizul Consiliului Permanent.

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 182/1869, f.91.

9

1869 septembrie 7, Perivoli, Epir. Memoriul locuitorilor din Perivoli, Epir, adresat ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Alexandru Crețescu, prin care solicită numirea ca învățător în această comună a lui Apostol Theodorescu.

Domnule Ministru,

Inima noastră nu află cuvinte convenabile să-i exprime bucuria ce simte din momentul ce am trimis pe scumpii noștri feciori să studieze în școlile naționale de aici; anul trecut, în cursul vacanțelor, cu nespusă alegreță i-am văzut în mijlocul nostru, în brațele noastre, formați cu cunoștințe de învățătură și de limbă ...

Acum, văzând Monitorul cu nr. 142, că doi din feciorii care aparțin din comuna noastră, și anume Apostol Theodorescu și Demetriu Siuneba, au ieșit primii, bucuria noastră deveni și mai dificil de exprimat; altceva nu avem ce face decât <să> înălțăm mai întâi călduroase rugăciuni către cerescul Părinte ca să dea prosperitate României ...

Pe lângă acestea, cu cel mai profund și cuviincios respect, rugăm pe Excelența voastră ca să ne asculte și dorința noastră: scopul nostru ce <în care> ne-am trimis pe copiii noștri pentru a studia în școlile naționale de aici este ca, copiii învățând și cultivând limba noastră maternă, Româna, să se întoarcă în vatra lor ca să ne lumineze și pe noi, după cum sunt mai multe națiuni ce se află sub sceptrul Împăratului nostru, Sultanul Aziz.

Pentru aceasta, văzând că Apostol Theodorescu acum se află în a III-a clasă gimnazială la viitorul an școlar, cu ajutorul lui Dumnezeu, va termina gimnaziul, vă rugăm deci subsemnații cu profund respect ca în viitoarea primăvară, aprovizionându-l cu cărțile necesare pentru a preda limba noastră maternă, să ni-l trimită învățător în comuna noastră în care se află peste opt sute de familii și în care avem patru școli primare, <dar> din nenorocire copiii noștri învață o limbă străină, ca papagalii, din lipsa unui învățător de limbă națională.

Plini de încredere că rugăciunea noastră va fi luată în considerațiune de către excelența voastră avem onoare a ne subsemna cu respect.

Primarii și notabilii comunei Perivoli din Pind.

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 182/1869, f.62;73.

10

1870 februarie 4, Abela, Epir. Scrisoarea institutorului școlii române din Abela, Epir, adresată ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, în care este remarcat progresul înregistrat la predarea limbii materne.

Domnule Ministru,

Trei ani se împlinesc de când am ocupat Catedra Acestei școli și modestul rezultat am avut onoare a vi-l comunica prin cataloagele ce v-am trimis pe rând doi ani; cum se vede oarecum simțibil progresul literelor naționale comparându-se acei doi ani, astfel și acest an învățătura lor a luat o întindere remarcabilă nu numai în școala și biserica acestei comune, dar încă și la alte comune de prin prejur cum Samarina, Perivoli, Băiasa, prin adulți cărora avui fericirea a fi învățătorul lor; și aceștia, cunoscând adevărul, nu încetează d-a fi înfocați propagatori ai bunului, frumosului, moralului.

Această școală a luat un renume bun încât chiar și grecii din comunele de prin prejur își trimit băieții lor în această școală. Cu ocaziune favorabilă vă voi trimite și catalogul elevilor și adulților pe anul școlar 1869-1870.

Supunând Excelenței Voastre în rezumat cele de mai sus, vă rog cu cel mai profund respect ca să primiți cu indulgență onoare și devotamentul ce-l am pentru Excelența Voastră.

Institutorul comunei Abela
Tomescu Șomu

Excelenței sale Domnului Ministru al Instrucțiunii Publice și
Cultelor al României

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 536/1870, f.17.

11

1872 martie 6/18, Terrnova <Târnova>. Fragment din scrisoarea învățătorului Dimitrie Athanasescu, adresată Părintelui Averchie, în care descrie situația materială grea în care se găsește datorită faptului că nu și-a primit leafa de un an și nici cheltuielile școlii pe 1869, 1870, 1871.

Venerabile Părinte,

Află dar și prin aceasta că la finele lunii curente se va împlini just un an de când n-am primit leafă cuvenită, afară de leafă nu mi s-au trimis nici cheltuielile școlii pe anul 1869, 1870 și 1871 și toate acestea îmi cauzează cele mai mari și mai amare suferințe.

De aceea îmi iau libertatea a vă ruga fierbinte ca pe lângă diferitele griji și osteneli ce aveți pentru internatul ce dirigeați să binevoiți a mijloci unde se cuvine cel puțin ca să mi se trimită mai curând leafă ce mi se cuvine pe un an întreg, căci noi alt ajutor nu avem, afară de cel ce cunoști că ne este acordat de la On. Minister [...]

Pe D.Nicolescu și pe toți elevii macedoneni îi sărut din inimă și îi rog să se silească la învățătură cât se poate mai mult [...]

Al Preacuvioșiei Voastre,
cel mai supus fiu duhovnicesc
Dimitrie Athanasescu

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 1297/1871, f.36;41.

12

1872 decembrie 19/31, Constantinopol. Adresa agentului diplomatic la Constantinopol, Ion Ghica, către ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, generalul Christian Tell, privind retribuirea cu suma de 9.272 de lei a învățătorilor români din Turcia și a Schitului Lacu de la Muntele Athos.

Agenția diplomatică a României

Constantinopol, 1872 19/3 decembrie

Domnule Ministru,

Subvențiile profesorilor români din Macedonia și ai Schitului Lacu din Muntele Athos, ce am primit pe lângă notele Excelenței Voastre sub nr. 2469 din 11 martie 1872, 3602 din 11 aprilie 1872, 7047 și 7049 din 11 iulie 1872 și care urcă la suma de lei noi 9.272,50/lei, le-am remis destinatarilor lor contra următoarelor chitanțe ce am onoarea a le alătura, în număr de 18:

Nr. Crt	Numele Destinatarului	Suma
1	D ^{lui} Cosmescu	471.50
2	Schitul Lacu	1185.00
3	D ^{lui} Apostolescu	833.00
4	D ^{lui} Atanasescu	1528.00
5	D ^{lui} Dante	1071.00
6	D ^{lui} Mărgărit	1428.00
7	D ^{lui} Tacit	1428.00
8	D ^{lui} Tomescu	1428.00

Total 18 chitanțe cu suma de lei 9.272,50.

Binevoiți Domnule Ministru a primi încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

Generalul *I. Ghika*

Excelenței Sale

Domnului general Chr. Tell, Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice din România.

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 1993/1872, f.25.

13

1883 martie 24, <Muntele Athos>. Memoriul călugărilor schitului românesc Lacu de la Muntele Athos, adresat Ministerului Afacerilor Străine, de unde rezultă starea critică atât a bisericii „care stă să cază” cât și situația materială a celor 67 de monahi care nu mai au ce să mănânce.

Domnule Consulat,

Cu tot respectul și onoarea venim la Domnia Voastră toți părinții și frații Români în № de 67, câți ne aflăm aici petrecători în sfântul schit Lacu Muntele Athos, moșia Sfântului Pavel, ca cei ce ne aflăm în mare strâmtoare și nevoie, împilați întru toate, despre sfânta Monastire, lemnele ce le-am avut prin grădini ni le-au tăiat [...].

Acum priviți Domnia Voastră că, până acuma îl plăteam Birul câte 12 lire otomane pe an, iar anul acesta ne-au pus de am plătit 25 lire otomane și cei mai mulți dintre noi nu sunt în stare ca să-și scoată pâinea zilnică, că mai de multe ori ne duceam pe la părinții Ruși și ceream câte puțini posmagi și cu [...] ce ni-l căpătăm, că la greci nu avem obraz ca să cerem ceva, pentru că ne înfruntă zicându-ne: duceți-vă la guvernul vostru că el ne-au luat moșiile noastre.

Până acuma am dus cum am dus, iar acuma ce vom face nu știm, că chiar biserica este rezemată cu lemne, stă să cază și voie de a se preînnoi nu ni se dă. Domnule Consulat vă rugăm binevoiți de a nu fi trecuți cu vederea, chibzuiți precum Dumnezeu v-a lumina, arătați unde se cuvine ca să ne mai ușurăm de această nevoie.

Iarăși vă rugăm Domnule Consulat să binevoiți a ne comunica [...] când sosește la Domnia Voastră subvenția destinată de Onor. nostru Guvern Român acestui Schit ca să fim siguri să trimitem pentru primirea sa

Primiți Domnule Consulat încredințarea prea osebitei noastre stime ce vă conferim.

Epitropi *Sarapion Schimonah*
Sofronie Schimonah

Dichiul *Justin Schimonah* împreună cu toți părinții și frații
Arhimandrit *Lavrentie*, Starețul schitului Lacu

Această copie conformă cu originala petițiune se atestă.
(ss) indescifrabil

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol.21, f.31.

14

1887 aprilie 17. Proiectul de buget al școlilor române din Macedonia, pentru anii 1887-1888, alcătuit de inspectorul Apostol Mărgărit.

Proiectul de buget al școlilor din Macedonia pentru exercițiul anului 1887-1888

NR CRT	NUMELE PROFESORILOR ȘI CATEDRA CU CLASA CE OCUPĂ	LOCALITATEA UNDE ESTE ȘCOALA	SUBVENȚIA LUNARĂ	SUBVENȚIA ANUALĂ
1.	R. Corvin, director al gimnaziului și profesor de limba latină și de istorie, cursul superior	Gimnaziul din Bitolia	285.00	3420.00
2.	C.Pop de științe	Gimnaziul din Bitolia	200.00	2400.00
3.	N. Maimuca de fizică și franceză	Gimnaziul din Bitolia	142.50	1710.00
4.	I. Ciuli de matematică și religie, cursul inferior	Gimnaziul din Bitolia	114.00	1368.00
5.	D. Cuvati de limba greacă și limba română	Gimnaziul din Bitolia	114.00	1368.00
6.	G. Dante de limba latină, cursul inferior	Gimnaziul din Bitolia	114.00	1368.00
7.	N. Craia de geografie și limba italiană	Gimnaziul din Bitolia	95.00	1140.00
8.	Iusuf Efendi de limba turcă	Gimnaziul din Bitolia	100.00	1200.00
9.	Take A. Mărgărit de limba franceză	Gimnaziul din Bitolia	90.00	1080.00
10.	G.Lambert de muzică vocală	Gimnaziul din Bitolia	40.00	480.00
11.	Ghiușu Șermacheși pedagog	Gimnaziul din Bitolia	40.00	480.00
12.	Lazu Dume, clasele a II-a și a IV-a primare	Gimnaziul din Bitolia	70.00	840.00
13.	G.Perdichi, clasele I și a II-a primare	Gimnaziul din Bitolia	70.00	840.00
14.	Eudochia Demetriu, școala de fete	Gimnaziul din Bitolia	142.50	1710.00
15.	D.Zograf	Școala primară de băieți Nejopole	70.00	840.00
16.	D.Atanasescu	Școala primară de băieți Târnova	190.00	2280.00
17.	D.Nicolescu	Școala primară de băieți Magarova	114.00	1368.00

18.	N.Buia, al doilea institutor	Școala primară de băieți Magarova	114.00	1368.00
19.	Olimpiada Parsachida	Școala primară de fete Magarova	95.00	1140.00
20.	Gușu Papa Costa	Școala primară de băieți Muloviște	114.00	1368.00
21.	Spiru Popescu, ajutor de școală	Școala primară de băieți Muloviște	50.00	600.00
22.	Fani G. Papa Costa	Școala primară de fete Muloviște	70.00	840.00
23.	Filip Apostolescu	Școala primară de băieți Ohrida	142.50	1710.00
24.	Preotul Ion Sgala, ajutor de școală	Școala primară de băieți Ohrida	30.00	360.00
25.	Agatia Apostolescu	Școala primară de fete Ohrida	142.50	1710.00
26.	Venera Chircu	Școala primară de fete Gopeși	50.00	600.00
27.	S.Cionescu, profesor de clasa a IV-a primară și clasa I gimnazială	Crușova	142.50	1710.00
28.	V.Petrescu, profesor de clasa a IV-a primară, de clasa I gimnazială, de limba franceză și de limba turcă	Crușova	142.50	1710.00
29.	D. Papa Sterescu de clasa a II-a primară	Crușova	70.00	840.00
30.	Tașcu Iliescu de clasa a III-a primară	Crușova	114.00	1368.00
31.	Ion Unca de clasa I primară	Crușova	70.00	840.00
32.	Anastasia Hristoforide	Școala de fete Crușova	120.00	1440.00
33.	Zaha Șotu, clasele I și a II-a	Școala de fete Crușova	50.00	600.00
34.	Constantina Curti, ajutor de școală	Școala de fete Crușova	30.00	360.00
35.	D.Lăzărescu	Școala primară de băieți Perlepe	114.00	1368.00
36.	C.Ionescu	Școala primară de băieți Neveasta	114.00	1368.00
37.	G. Ghica Papa, al doilea institutor	Școala primară de băieți Neveasta	70.00	840.00
38.	Apostol Mărgărit	Școala de băieți Vlaho-Clisura	114.00	1368.00
39.	D.Abeleanu de clasa a IV-a primară	Școala de băieți Vlaho-Clisura	114.00	1368.00

40.	G.Adam , de clasele a II-a și a III-a primare	Școala de băieți Vlaho-Clisura	90.00	1080.00
41.	N.Nacea de clasa I primară	Școala de băieți Vlaho-Clisura	70.00	840.00
42.	Alexandrina, directoare	Școala de fete Vlaho-Clisura	142.50	1710.00
43.	Marigo Damianovici, clasele I și a II-a primare	Școala de fete Vlaho-Clisura	70.00	840.00
44.	Sterie Dimitrescu	Școala primară de băieți Hrupiște	114.00	1368.00
45.	Preotul Haralambie Balamaci	Școala primară de băieți Pleașa	95.00	1140.00
46.	Ioan Șomu Tomescu	Școala primară de băieți Samarina	114.00	1368.00
47.	C.Furceanu	Școala primară de băieți Furca	70.00	840.00
48.	G.Caracota	Școala primară de băieți Avela	50.00	600.00
49.	Zisi Papa Tănase, director	Școala primară de băieți Pirvoli-Grebena	142.50	1710.00
50.	Preotul D.Constantinescu, al doilea institutor	Școala primară de băieți Pirvoli-Grebena	70.00	840.00
51.	D.Sumba	Școala primară de băieți Băeasa	70.00	840.00
52.	G.A.Zisi	Școala primară de băieți Turia	70.00	840.00
53.	Ceacâr, ajutor de școală	Școala primară de băieți Turia	50.00	600.00
54.	D.Badralexi	Școala primară de băieți Călive-Veria	95.00	1140.00
55.	Apostol Mărgărit, diurnă pentru inspecție		350.00	4200.00
56.	Cheltuieli pentru cancelarie, taxe poștale și telegrafice		50.00	600.00
57.	Chirii la localuri de școală	Gimnaziul din Bitolia		1000.00
58.		Internatul din Bitolia		1000.00
59.		Școala de fete din Bitolia		650.00
60.		Școala de fete din Vlaho-Clisura		300.00

61.		Școala de fete din Magarova		160.00
62.		Școala de băiați din Băeasa		100.00
63.	Internatul de pe lângă gimnaziul din Bitolia, pentru 40 de bursieri câte 45 bani pe zi a anului, 18 lei pe zi și 540 lei pe lună pe 10 luni	Internatul din Bitolia		5400.00
64.	Pentru încălzit, luminat și spălat	Internatul din Bitolia		600.00
65.	Pentru serviciu trei servitoare și un rândaș	Internatul din Bitolia		800.00
66.	Pentru retribuția unui econom	Internatul din Bitolia		1000.00
67.	Cheltuieli extraordinare în cursul anului	Internatul din Bitolia		282.00
68.	TOTAL		6173.00	80616.00

Școala D. Cazacovici din Gopeși, întreținută din venitul anual al averii D. Cazacovici.

Inspectorul școlilor române din Turcia, *Apostol Mărgărit*
București, 17 aprilie 1887

Referat, Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice:

Se va cere agiu prin un credit suplimentar.

De altminteri, se aprobă.

<Dimitrie A. Sturdza>

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 4102/1887, f.3.

15

1887 iunie 22, București. Propunerea făcută de ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Dimitrie A. Sturdza, în guvern, de a se deschide un credit suplimentar de 500 de lei pentru a plăti Băncii Naționale a României comisionul trimerii banilor destinați școlilor române din Macedonia în valoare de 81.000 de lei.

București, 22 iunie 1887

Domnilor Miniștri,

În bugetul exercițiului curent, la art. 31, se prevede suma de lei 144.500 pentru subvențiile școlilor și bisericilor române din străinătate. Din această sumă s-a acordat pentru întreținerea școlilor române din Macedonia 81.000 lei din care s-a afectat pentru plata chiriilor locale suma de 3.210 lei.

Această sumă însă trebuind plătită în aur și bugetul școlilor în cheștiune, care deja suportă agiul și comisionul cuvenit la plata salariilor profesorilor, după toate reducerile

făcute, nelăsând nici o economie din care să se plătească agiul și comisionul cuvenit și la această sumă, iar pe de altă parte, suma de 5.000 lei prevăzută de articolul 43 pentru agie și comisionul trimiterii banilor în străinătate, fiind suficientă abia pentru acoperirea cheltuielilor necesitate de trimiterea stipendiilor statului, din străinătate, subsemnatul vine cu onoare a vă ruga, Domnilor Miniștri, să binevoiți a încuviința deschiderea, pe seama acestui Minister, a unui credit suplimentar de 500 lei 75 bani la articolul 31, cu care să putem plăti Băncii Naționale agiul și comisionul la suma de mai sus.

Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice
<Dimitrie A. Sturdza>

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 4317/1887, f.3.

16

1887 noiembrie 6/18, Perlepe, Macedonia. Memoriul locuitorilor din Perlepe, Macedonia, adresat ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, prin care solicită sprijin material pentru construirea unui local propriu pentru școala românească.

Domnule Ministru,

Douăzeci de ani sunt de când cultura română se propagă printre românii din Peninsula Balcanică și știut este câte dificultăți a întâmpinat și încă întâmpină școala noastră de aici din partea inamicilor națiunii românești, totuși trebuie să mărturisim cu grație generosului concurs ce zilnic ne fac frații noștri din România liberă, școlile române din toate orașele și comunele pășesc înainte. În orașul nostru, Domnule Ministru, se opun din toate forțele ca românismul aici să nu progreseze, cu atât mai mult cu cât ei știu că biserica comunală, singura din toate existente în Macedonia, aparține de fapt românilor, deoarece în firmanul ce M.S.Sultanul ne-a liberat pentru construirea ei se zice că biserica este românească, vlah-clisesi nicidecum orum-clisesi cum se zice îndeobște în firmele liberate pentru bisericile creștin-ortodoxe. De aceea partizanii grecismului se tem ca nu cumva românismul aici să se întărească mai mult; aceasta este cauza pentru care aici, mai mult ca pretutindeni, se aduc enorme dificultăți lucrării de deșteptare a românilor, totuși și aici românismul își mărește cerul său.

Pe de altă parte, dificultățile ce întâmpinăm de a avea un local pentru școală sunt asemenea mari, căci adversarii noștri ne fac tot felul de neajunsuri la închirierea unei case convenabile pentru școală, deci am hotărât să clădim un local de școală al nostru propriu, încăpător și în bune condițiuni pentru înlesnirea frecventării ei de toți copiii români.

Luăm prin urmare îndrăzneala de a vă ruga prin prezenta să binevoiți a ne acorda o sumă ce veți crede de cuviință spre a veni în ajutorul construirii școlii în chestiune, de care avem cea mai mare necesitate.

Nu ne îndoim, Domnule Ministru, că rugăciunile noastre vor avea un răsunet în generoasa inimă a Domniei Voastre.

Binevoiți, vă rugăm Domnule Ministru, a primi încredințarea profundului nostru respect.

Ai Domniei Voastre prea supuși servi
Perlepe (Macedonia) 6/18 noiembrie 1887

K.D. Karfa
D. Mărăcine
Dimitrie Argintaru
D.N.Bobu

D. Laz. Lecante
Nașcu Andonescu Buzdra
X.C. Capsali
Pandeli C. Nica

Domnului Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 4102/1887, f.30.

17

1887 decembrie 20, Turtucaia, Bulgaria. Memoriul Eforiei Școlii Române din Turtucaia, Bulgaria, adresat ministrului Lucrărilor Publice, P.S.Aurelian, în care se cere un ajutor pentru susținerea acestei școli.

**Eforia Școlii române din
Turtucaia (Bulgaria)**

20 decembrie 1887

Domnule Ministru,

Noi, subsemnații, membri ai Eforiei școlii române din Turtucaia, Bulgaria, venim prin aceasta, cu cel mai profund respect, a vă aduce la cunoștință deoarece noi, românii din acest oraș, având o școală pentru a învăța limba strămoșească și neavând mijloace îndestule pentru a putea plăti pe institutorul care predă micilor noștri copii lecțiile necesare;

Vă rugăm, D^{le} Ministru, din tot sufletul și din tot cugetul, cu lacrimi fierbinți a ne libera din partea D^{niei} Voastre, cât veți binevoi, un mic ajutor ca să putem susține această școală, să nu ne pierdem limba strămoșească și a nu rămâne micii noștri copilași pe drumuri și a-și pierde limba maternă, care am păstrat-o de sute de ani, atât limba cât și școala; dar acum, din cauza împrejurărilor favorabile în care ne aflăm, nu avem mijloace a mai susține și suntem nevoiți a recurge la bunăvoința D^{voastre}.

Sperăm, Domnule Ministru, că cererea noastră nu va rămâne nesatisfăcută, ca unii care știm că D^{voastră} sunteți persoanele acelea care căutați a încuraja și a susține o astfel de cauză națională.

Suntem cu tot respectul ai D^{voastre} prea supuși servitori.

Președinte *M. Drăgănescu*
Secretar *N. Enciulescu*

Domniei Sale D^{lui} P.S. Aurelian, Ministrul Lucrărilor Publice București

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 4102/1887, f.27.

18

1888 octombrie 21 <Constantinopol>. Adresa inspectorului școlilor române din Macedonia, Apostol Mărgărit, către institutoarea Alexandrina Abeleanu, prin care o anunță că datorită dezinteresului manifestat în atragerea înscrierii elevelor la școala de fete din Ianina este transferată la școala de fete din Gopeși.

Doamnă Institutoare,

Este deja un an de când s-a deschis școala română de fete din Ianina, a cărei profesoară titulară sunteți, și în tot intervalul anului nu mi-ați scris niciodată în privința mersului și stării școlii Domniei Voastre. În luna martie a.c. v-am atras atențiunea asupra acestei lipse de datorie prin scrisoarea ce am trimis pe adresa soțului Domniei Voastre, D^l Abeleanu, când pe lângă altele făceam observații asupra populației școlii, care trebuie să fie sporită și pentru aceasta vă spuneam că trebuie să luați măsurile cuvenite ca în anul al doilea numărul elevelor școlii de fete să fie cel puțin 15-20.

Cu toate acestea, deși de la 14 aprilie școala Domniei Voastre și Gimnaziul din Ianina au fost închise prin ordinul Sublimei Porți și prin urmare aveți tot timpul și Domnia Voastră și D^l Abeleanu să fi asigurat cel puțin un număr de măcar 10 eleve care să se înscrie la școala de fete a Domniei Voastre, Domnia Voastră nici nu mi-ați scris dacă v-ați ocupat de aceasta, ce măsuri ați luat și la ce rezultat ați ajuns. Ordinul Sublimei Porți de a se deschide școala română din Ianina s-a expediat d-aicea la 31 august a.c. și iată că au trecut de atunci două luni de zile și Domnia ta nu mi-ai scris nimic, atât în privința școlii, dacă ați deschis-o și funcționează, precum și în privința elevelor Domniei Voastre, dacă ați avut și câte sunt.

După informațiile ce am și care se confirmă prin tăcerea Voastră, nici școala n-ați deschis încă, nici că este speranță cel puțin a o deschide în anul curent, deoarece nu s-au înscris eleve la școala Domniei Voastre. De aceea, deoarece nu poate fi o profesoară și un profesor salariat pentru o școală care nu există sau care nu funcționează, în interesul general al învățământului public și personal al Domniei Voastre, sunteți permutată la școala de fete din Gopeși, unde se simte necesitatea unei profesoare de clasele superioare, și sunteți invitată a merge acolo fără întârziere, cunoscând că nu vi se va plăti subvenția decât din ziua în care vă veți prezenta la postul Vostru, deoarece nu pot plăti subvenții la institutori și institutoare a căror școală nu funcționează și mai ales pentru lipsa de eleve.

Apostol Mărgărit

Rezoluția Ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice:

În vederea propunerii făcute de Dl. Inspector al școlilor române din Macedonia, prin raportul nr. 14 din 8 noiembrie, s-a aprobat permutarea D-nei Alexandrina D. Abeleanu de la școala de fete din Ianina, desființată de la 14 aprilie a.c., la clasele superioare de la școala de fete din Gopeși, în aceeași calitate și cu aceeași subvenție.

1888 noiembrie 18

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 4505/1888, f. 14-15.

19

1889 iunie 9, București. Adresa directorului Azilului „Elena Doamna” din București către ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, unde recomandă trei eleve din Macedonia, cu rezultate bune la învățătură, să primească posturi de învățătoare în acea regiune.

Domnule Ministru,

Între absolventele Azilului din anul acesta școlar, sunt și trei eleve aduse din Macedonia spre a se pregăti ca învățătoare. Aceste trei eleve sunt:

Theoharie Victoria.....coeficient 9.24

Bușe Zaharia.....coeficient 7.64

Samarineanu Lița.....coeficient 7.87

În vederea acestui rezultat foarte satisfăcător și mai ales, aceste alese fiind bine pregătite pentru cariera de institutoare, subsemnatul, cu onoare vă roagă Domnule Ministru, să binevoiți a le recomanda Domnului Inspector al Școalelor din Macedonia spre a le da locuri de învățătoare în Macedonia, pentru care s-au și pregătit.

Primiți vă rog Domnule Ministru asigurarea înaltei stime și considerațiuni ce vă păstrez.

Director *B. Constantinescu*

Domniei Sale Domnului Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 4924/1889, f.14

20

1891 ianuarie 24, Pera <Constantinopol>. Raportul ministrului plenipotențiar la Constantinopol, T.G. Djuvara, privind conflictul dintre Patriarhul Ecumenic de la Constantinopol și șapte mitropoliți. Este consemnată intenția Patriarhului de a-i oferi Mitropolitului român Antim o eparhie pentru a scăpa de „schismul românilor din Imperiul Otoman”.

Nr. 73
Confidențial

Pera 12/24 septembrie 1891

Domnule Ministru,

Ca urmare la raportul meu № 53 și la telegramele mele cifrate № 59 și 60 am onoarea a vă comunica următoarele amănunte cu privire la conflictul iscat între Patriarhul ecumenic și cei șapte Mitropoliți, membri ai Sinodului din Phanar.

Patriarhul Antim a scris, fără a consulta Sinodul, atât Mitropolitului Germanos din Heraclea, cât și Mitropolitului Basiliva din Anhiolo, de a pleca din Constantinopol și a se duce la eparhiile lor; intenția lui era de a chema alți doi Mitropoliți mai devotați pentru a-i înlocui. Mitropoliții susnumiți nevoind a se supune unei măsuri arbitrară și ilegal,

Patriarhul a scris oficialmente un takrir Ministrului Cultelor și al Justiției, pentru ca cei doi prelați să fie duși cu forța la eparhiile lor. Sublima Poartă nu a dat curs acestei cereri, recunoscând implicit că dreptatea este de partea [...] pentru a-l dojeni și a-i cere să reîntre în legalitate și să aducă pacea în Sinodul Ecumenic. Pe de altă parte Marele Logotel Aristarchi a fost însărcinat să stăruiască pe lângă cei șapte Mitropoliți pentru a ajunge la o împăcare; în același sens sunt pozitiv informat că lucrează și ambasada Rusiei și Legațiunea Greciei.

În urma acestor presiuni, Patriarhul Ecumenic ar fi declarat că va retrage scrisorile sale, dar pretinde ca cei trei Mitropoliți să îi adreseze scuze. Rămâne asemenea de aplanat dificultatea procesului verbal încheiat de cei șapte Mitropoliți și pe care aceștia cer să-l treacă în protocolul oficial al lucrărilor Sinodului, pe când Patriarhul se opune din răspuțeri.

Se șoptește că aceste certuri nu ar fi decât un pretext pentru a zili pe Patriarhul Antim să se retragă și că adevărata cauză a răzvrătirii majorității membrilor Sinodului ar fi o mită de 12.000 lire ce Patriarhul ar fi luat de la Sârbi pentru a sfârși afacerea Episcopului de la Üsküb.

Cu acest prilej am aflat că Patriarhul Antim, în urma morții mitropolitului din Grebena ar fi propus Mitropolitului din Efes ca Sinodul să numească la Grebena pe actualul Mitropolit din Belgradul Albaniei iar această eparhie să fie oferită Mitropolitului român Antim, care, în vremuri, ar fi cerut-o; cu chipul acesta, Patriarhul speră să scape de schismul românilor din Imperiul Otoman. Nu voi lipsi de a face totul pentru a dejuca acest plan.

Primiți vă rog, Domnule Ministru, asigurarea preaînaltei mele considerațiuni.

Excelenței Sale Domnului C. Stoicescu, Ministrul Afacerilor Străine
T.G. Djuvara

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol .15, f. 2.

21

1895 noiembrie 10, <Oșiani>. Petiția preoților români din comuna Oșiani, adresată Consulatului României la Salonic, prin care se obligă să slujească în limba română dacă vor primi un salariu din partea statului român.

Nr. 746

1895 Noiembrie 10

**Copie de pe petițiunea preoților comunei Oșiani
adresată Consului General al României la Salonic**

Domnule consul!

Subsemnații Preoții comunei Oșiani, județul Ghevghelia, vă rugăm să binevoiți a interveni la locurile competente, a ni se da la fiecare salarii cât va crede de cuviință guvernul român, și cu toate piedicile opuse de grecomanii; vom începe a face toate serviciile divine, în biserica comunei noastre în limba noastră maternă, română, precum și în școală vom introduce limba română cu darul lui Dumnezeu, cu voința națională și sacrificiile noastre și să știți că dacă comuna noastră care este centrul va adopta limba română în biserică și școală, toate comunele vecine ne vor însoți.

C. N° 746

Copie de pe petițiunea preoților Comunei Osini adresată Consulatului General
al României la Salonic

1895 Noembrie 10.

Domnule Consul!

Sub-semnatii Preoții Comunei Osini județul Plovdiv, vă rugăm să bine-vorți a interveni la locurile competente, a ni se da la
fie care salariu cât va crede de cuviință guvernul Român, și cu
tote predicile opuse de greco-mani; vom începe a face toate serviciile
divine, în biserica Comunei noastre în limba noastră maternă Română,
precum și în școală vom introduce limba Română cu darul lui Dumnezeu
cu voința națională și sacrificiile noastre, și se știe că dacă comuna
noastră care este centrul va adopta limba română în biserică și
școală toate comunele vecine ne vor însoți;

Primiți Domnule Consul, asigurarea mea osebitei noastre
stimii, și respectul ce vă conservăm.

Ai Comunei Osinani Preoți efimeri.

(S.S.) Primul Muhtar al Ciflicului Osin

(S.) Iconom Papa Mandi — (S.) Papa Dionisi — (S.) Sachelariu Papa Dimitri —
(S.) Papa Christu — (S.) Papa Gheorghe Arginteni —

pentru conformitate
după preț.

S. d' Andriescu

Domniule Salle

memului Consul General Regal al României la
Salonic.

Primiți Domnule Consul, asigurarea preaoasebitei noastre stimi, și respectul ce vă conservăm.

Ai Comunei Oșiani Preoți efimeri.

(L.S.) Primul Muhtar al cîflicului Oșin

(S.) Popa Mandi.....(S.) Popa Dionisi.....(S.) Sachelarie Popa Dimitri.....

(S.) Popa Christu.....(S.) Popa Gheorghe Argintenu.....

pentru conformitate

Interpret, *E. Andria*

Domniei Sale Domnului Consul General Regal al României la Salonic

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 15, f.6.

22

1896 octombrie 22, București. Referat al președintelui Consiliului de Miniștri, ministrul Afacerilor Străine, D.A. Sturdza, privind alegerea unui mitropolit al românilor din Imperiul Otoman în persoana lui Antim. Printre cei nominalizați în aplicarea acestui plan erau: T.G.Djuvara, Take Mărgărit, Caragiani, Apostol Mărgărit.

Afară de instrucțiunile cu data de astăzi, D^l Djuvara va aduce la îndeplinire și următoarele puncte:

1) În ziua prezentării petițiunii delegaților către Marele Vizir, sau înainte, D^l Djuvara va merge la baronul Calice și-i va da citire de extractele din memoriul ce am remis comitelui Goluchowski. Totodată va informa de actul săvârșit pe ambasadorii Austro-Ungariei, Germaniei și Italiei, explicând situațiunea și cerând sprijinul lor.

2) Va căuta să capete concursul lui Izzet Bey și Djelaladin Pașa.

3) Vineri 1 noiembrie, va căuta să obțină o audiență de la Sultan pentru a pregăti terenul.

4) După ce Antim va oficia ca Mitropolit, D^l Djuvara va vedea din nou pe cei trei ambasadori pentru a preveni un act de violență din partea autorităților otomane.

5) Va declara Sultanului și Sublimei Porți că Guvernul Regal nu numai va ceda un loc pentru o moschee în București, dar încă va contribui bănește la clădirea ei, dacă și biserica română nu este persecutată în Turcia.

București în 22 octombrie 1896

semnat *D.A. Sturdza*

Chestiunea macedoneană constă în instalarea temeinică și de sine stătătoare a bisericii românești, care trage după sine și funcționarea regulată a școlilor și jurisdicția ecleziastică.

Chestiunea alegerii unui mitropolit al românilor din Imperiul Otoman durează de zece ani și căpătase un corp prin petiția notabililor români către Sultan, în 1892.

De atunci s-a dovedit cu prisos că Patriarhia va tărgăna mereu soluția cerută de români, deoarece Patriarhia ecumenică, sau mai exact grecească, consideră în principiu tendința macedonenilor ca o tendință schismatică; s-a dovedit asemenea că Sublima

Poartă nu va lua, proprio motu, o hotărâre definitivă favorabilă românilor, căci astfel este obiceiul turcilor de a nu se urni din loc, chiar când este învederat că acțiunea de făcut, este neîndoios folositoare cauzei lor.

Așadar nimic nu se va face nici de Poartă, nici de Patriarhie, dacă românii nu vor intra pe terenul faptelor îndeplinite. Macedonenii au dat pe deplin dovezi cât pot fi de utili Imperiului și cât sunt de credincioși Sultanului; acesta are incontestabil nevoie de dâșii și o îndrăzneală a lor, pentru un scop nobil și înalt, nu poate fi rău tălmăcită.

Orice demers al românilor la Patriarhie va rămâne fără rezultat, căci orice acțiune a lor va fi privită, oricum s-ar întoarce, ca o ruptură; în adevăr, Patriarhia stă astăzi nu numai sub influență grecească, ci mai mult ca oricând, sub înrîurirea covârșitoare a Rusiei, care predomnește totul la Sublima Poartă cât și în Palatul Sultanului.

Lucrurile stând astfel, trebuie să pășim cu energie înainte.

De aceea, în cel mai scurt timp posibil, trebuie să se aducă la îndeplinire următoarele hotărâri:

1) Peste puține zile, D^l Caragiani va duce la Constantinopol toate obiectele trebuincioase pentru instalarea paraclisului: icoanele, vestmintele, cărțile, vasele sfinte, etc.

2) În Constantinopol se va închiria imediat casa, în apropierea legației, și se va lucra cu chibzuință la facerea tâmplei, a iconostasului, a ispositoriului pentru citirea Evangheliei; antimirtul se va lua de la Patriarhie.

3) D^l Take Mărgărit va pleca îndată în Macedonia, și în termen de două săptămâni va obține ca toți preoții și oamenii bisericilor românești să semneze o declarațiune de supunere către Mitropolitul ce se va alege și cu care vor fi solidari; totodată D^{sa} sa va alege un preot, un diacon și un cântăreț dintre cei mai demni și se va reîntoarce cu dâșii.

4) La 6 noiembrie, cei 4 delegați români se vor întruni și vor semna un proces verbal, constatând că îl aleg pe Antim ca Mitropolit.

5) În aceeași zi, D^l Djuvara va face să se slujească o liturghie de către Mitropolitul grec din Pera, pentru ziua D^{sale} de naștere; după acest serviciu, va cere ca Mitropolitul Antim să slujească, împreună cu Mitropolitul Perei un parastas pentru odihnirea sufletului părintelui său. Astfel se va constata că Mitropolitul român a funcționat în Eparhia Perei.

6) La 9 noiembrie 1896, delegații vor prezenta Marelui Vizir petiția conform textului aprobat de mine.

7) La 17 noiembrie 1896, Mitropolitul Antim va oficia pentru întâia oară în paraclisul român din Pera: vor asista toți dreptcredincioșii români, afară de funcționarii Legațiilor și ai Consulatului; vor fi față și delegații. În același timp, Mitropolitul va sfinți preot pe Bobescu.

8) După serviciu, Antim, însoțit de un delegat al enoriașilor, va merge la Mitropolitul grec din Pera să-l încunoștințeze despre înființarea paraclisului român, unde se va pomeni întotdeauna Patriarhul.

9) A doua zi, D^l Djuvara va merge la Poartă, ca să explice faptul și să ceară concursul binevoitor al guvernului imperial. Tot luni, D^l Djuvara va interveni, în mod oficios, pe lângă Patriarhul ecumenic, insistând asupra acestui punct că românii, exasperați, ar putea ajunge la schismă, lucru ce s-ar înlătura dacă Patriarhia ar permite Mitropolitului Antim să funcționeze în calitate de în care l-a ales poporul român din Imperiul Otoman.

10) Vor merge asemenea la Poartă, D^l Apostol Mărgărit, cu Mitropolitul și cu delegații, pentru a prezenta un memoriu prin care se va arăta că românii au răbdăni ani de zile și numai după ce s-au convins că Patriarhia nu le va da dreptate s-au hotărât la acest pas, și prin care se va cere sprijinul și protecția guvernului turcesc, atât de tolerant cu toți creștinii.

11) Se va înjgheba o mișcare patriotică în Macedonia, cu laude pentru actul național, arătând recunoștință Sultanului și Patriarhului (până el va rupe de români); toate bisericile române vor sluji câte un Te Deum pentru a mulțumi Sultanului și a face act de supunere lui Antim; se va adresa o petițiune de mulțumire a poporului român către Sultan.

12) Mitropolitul din Durazzo va conta în serviciul român în mod efectiv și permanent.

13) Bugetul Mitropoliei se fixează astfel:

Nr Crt	Cheltuieli ordinare	Pe lună	Cheltuieli extraordinare	Pe lună
1.	Mitropolitul din Constantinople	1200	Înființarea paraclisului	500
2.	Mitropolitul din Durazzo	600	Mobilierul Mitropoliei	300
3.	Un preot la paraclisul din Pera	250	Diurna delegaților	<100>
4.	Un diacon	200	Diurna delegaților	<200>
5.	Un cântăreț	200		
6.	Un secretar			
7.	Un interpret			
8.	Un Paraclisier	100		
9.	Chiria Mitropoliei	335		
10.	Cheltuieli de întreținere a paraclisului	50		

București în 22 octombrie 1896

Semnat *D.A. Sturza*

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 25, (1896-1932), f. 1-4.

23

1896 noiembrie 26. Traducere din articolul *Adevărata istorie a cestiunei macedo-române* din ziarul grec din București, *Patris* (Nr. 1.716 din 27 noiembrie 1896), privind poziția Patriarhiei Grecești care nu dorește recunoașterea Mitropolitului Antim.

Traducere din limba greacă din ziarul grec „Patris” din București de la 27 Noiembrie 1898,

Nr. 1716

Adevărata istorie a cestiunei Macedo-Române

Informațiuni autentice

Astăzi am fost fericiți să avem cele mai exacte și pozitive informațiuni din izvor oficial din Constantinopol, privitoare la cele petrecute în Constantinopol și care din fericire pentru ambele națiuni surori, România și Grecia, nu au vreo însemnătate așa de serioasă precum se părea la început. Iată exact ce s-a întâmplat:

Sultanul prin o Iradea a decis ca șase tineri macedo-români să fie primiți în școlile superioare cu cheltuielile Sultanului și să fie întrebuințați într-o zi ca funcționari ai statului.

Aceasta era fără îndoială pentru români o mare onoare și totodată și o recunoaștere indirectă a macedo-românilor ca naționalitate. Guvernul României a avut așadar multă dreptate accentuând, precum a făcut, în Cameră această mare reușită diplomatică pe lângă Poartă.

În privința cestiunei Mitropolitului Antim, guvernul român nu a cerut să se despartă cestiunea de jurisdicția patriarhului. Alegerea s-a făcut naturalmente de românii-macedoneni din Constantinopol, dar cererea lor s-a izbit de drepturile Patriarhiei, care e singură în drept să reguleze cestiunea sub punct de vedere ecleziastic și să satisfacă și dorința ortodocșilor macedo-români. Dar din nefericire nu a reușit regularea pașnică a cestiunei dintre macedo-români și patriarhie, deoarece Patriarhia refuză să numească Mitropolit pe fostul Mitropolit de Mesembria, Antim, contra căruia avea motive de a refuza. Și de aici a provenit ruptura dintre Patriarhie și macedo-români, care contra dorinței exprimate de Patriarhie s-au încercat să recunoască pe Antim și să facă chiar inaugurarea, dar această faptă a fost oprită din partea Porții, de temere ca nu cumva din greșită înțelegere să se facă vreo răsculare a ortodocșilor din Constantinopol.

Prin urmare, până acum afacerea se mărginește la primirea în școli a tinerilor macedo-români, ceea ce face a se înțelege și recunoașterea lor ca naționalitate.

Cestiunea bisericească română încă pendinte și ar fi de dorit să i se dea o soluție împăciuitoare spre satisfacerea și marea mulțumire a noastră și a românilor cu care lucrurile ne arată să conlucrăm pe terenul politic.

Patriarhia naturalmente are datoria să apere integritatea bisericii și unirea între ortodocși, care cu nici un fel nu trebuie stricată și nu ne îndoim că din ambele părți va domni înțelepciune și patriotism spre marea bucurie și a Regatului nostru liber, care cu multă părere de rău ar vedea în aceste momente o dispozițiune păgubitoare pentru ambele părți de la o conlucrare politică în viitor.

Traducere din limba greacă (din ziarul grec *Patris* din București de la 27 noiembrie 1896, nr. 1716).

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 25, (1896-1932), f.155.

24

1896 noiembrie 15/27, Pera (Constantinopol). Raportul ministrului plenipotențiar al României la Constantinopol, adresat președintelui Consiliului de Miniștri, ministrul Afacerilor Străine, D.A.Sturdza, privind convorbirea avută cu marele vizir Halil Rifaat Pașa în problema recunoașterii mitropolitului Antim. Acesta l-a asigurat de sprijinul lui promițând că va trece peste refuzul patriarhului grec.

Nr. 991

Pera 15/29 Noiembrie 1896

Domnule Președinte al Consiliului,

Am onoare a confirma telegrama mea № 986, prin care v-am anunțat că ieri, joi 14/26 noiembrie 1896, dimineata, delegații poporului român din Imperiul Otoman au prezentat Alteței Sale Marelui Vizir petițiunea al cărei text, redactat de mine, a fost

aprobat de Excelența Voastră, și prin care fac cunoscut Sublimei Porți că au ales ca Prim Mitropolit al românilor din Imperiul Otoman pe P.S.S. Mitropolitul Antim, fost Mitropolit al Mesembriei.

Îndată ce am avut cunoștință de săvârșirea acestui însemnat eveniment așteptat cu atâta nerăbdare de neamul românesc de aproape zece ani de când urmează negocierile pentru îndeplinirea lui, m-am grăbit a mă duce la Halil Rifaat Pașa, spre a-mi da imediat seama de impresia ce a produs actul conaționalilor noștri.

În convorbirea ce am avut cu Marele Vizir, am început prin a-l felicita de Marele Cordon al Stelei ce Majestatea Sa Regele a binevoit a-i conferi; Alteța Sa a fost foarte măgulită de această înaltă distincțiune, pe care a declarat că o primește cu dragă inimă, fiind un vechi prieten al românilor, și rugându-mă să transmit Augustului Nostru Suveran respectoasele sale mulțumiri.

Pentru a-l dispune încă în favorul nostru, am însărcinat pe Primul Dragoman al Legațiunii să-i povestească audiența din urmă ce am avut la Sultan și chipul binevoitor cum Majestatea Sa Imperială s-a ocupat de românii din Macedonia. Nu am lipsit de a reaminti și hotărârea guvernului Regal de a contribui la alcătuirea unei moschei în București. Însuși Sultanul, am zis, a binevoit a mă autoriza să mă interesez de soarta conaționalilor noștri din Turcia.

Halil Rifaat Pașa a grăit atunci cam astfel:

„Recunosc că românii din Macedonia, Epir și Albania sunt cei mai credincioși și devotați supuși ai Sultanului; dacă am reușit să aduc servicii Augustului meu Suveran, când eram Valiu în Monastir, aceasta am datorit-o mai cu deosebire românilor. Grecii vor să-i grecezeze, aceasta o știm foarte bine. Dar, din fericire, românii se opun acestei cotorpiri și lucrul este în interesul bine înțeles al Sublimei Porți”.

„Sunt câțiva ani, a continuat Marele Vizir, când eram Ministru de Interne, am avut prilejul să vorbesc despre chestiunea aceasta cu fostul Patriarh grec, Neofit. Românii cereau un șef religios al lor, ca toate celelalte naționalități din Imperiu, și eu zisei Patriarhului că cererea lor mi se părea dreaptă. Dacă nu veți înțelege, îi spusei, că e chiar interesul D. Voastre de a le acorda ceea ce cer, ei vor sfârși prin a-și alege singuri un Mitropolit și un Episcop; naționalitatea română s-a *deșteptat* (aceasta este propria expresie a lui Halil Rifaat Pașa) și nimic nu o va putea împiedica de a-și da un cap bisericesc. Patriarhul Neofit îmi răspunse că am dreptate că și dânsul împărtășește vederile mele, dar că, din nenorocire, Sinodul din Phanar se opunea acestei soluțiuni”.

Întrerupând, pentru a declara că Sinodul grecesc este mai mult o Adunare cu scopuri politice, decât bisericești, Marele Vizir m-a aprobat fără rezervă.

„Iată că prevederile mele s-au realizat, urmă Halil Rifaat Pașa. Chiar astăzi am primit o petițiune de la delegații românilor din Imperiu, prin care îmi fac cunoscut că au și ales un Mitropolit al lor”.

Întrebând ce are de gând să facă cu această petițiune, Marele Vizir mi-a răspuns că mâine chiar o va recomanda Ministrului competent al Cultelor și Justiției, pentru ca acesta să ceară opinia Patriarhului Ecumenic asupra ei.

La observațiunea mea că nu ne putem face iluzii asupra dispozițiunilor Patriarhiei grecești, care, de la 1892 trăgănează afacerea, Halil Rifaat Pașa a răspuns că nu poate face altfel decât a îndeplini această simplă *formalitate*, dar că va trece peste îndărătnicia Patriarhiei; atât mai rău pentru aceasta.

Am părăsit pe Marele Vizir sub cea mai bună impresie, rugând călduros pe Alteța Sa să nu asculte intrigile ce această chestiune va suscita și să continue a da conaționalilor noștri din Imperiul Otoman puternicul său sprijin.

Mâine și poimâine contez să văd pe Patriarhul Ecumenic și pe Marele Logofăt Aristarchi, pentru a încerca să-i conving de greșeala ce ar face recurgând la acte de violență în contra Mitropolitului nostru și a bisericii române.

Zilele acestea lucrez cu dl. Ap. Mărgărit și Caragiani pentru instalarea paraclisului român, în care sper să fac să officieze Primul Mitropolit Antim în ziua de joi, 21 noiembrie, când s-a nimerit să fie marea sărbătoare creștinească Intrarea în Biserică. Fie ca intrarea noastră în Biserica română din Constantinopol să rodească pentru propășirea neamului românesc în Orient!

Primiți, vă rog, Domnule Președinte al Consiliului, încredințarea prea înaltei și respectoasei mele considerațiuni.

T. Djuvara

Excelenței Sale Domnului D. Sturdza,
Președinte al Consiliului și Ministru al Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 25, (1896-1932), f. 107-109.

25

1896 decembrie 2/14, Belgrad. Raportul Legației României la Belgrad, adresat ministrului Afacerilor Străine, Constantin Stoicescu, privind unele aprecieri ale presei sârbe în legătură cu proclamarea mitropolitului românilor din Turcia, Antim.

Legațiunea Regală a României în Serbia

Nr. 339

Belgrad 2/14 Decembrie 1896

Cu două anexe

Confidențial

Domnule Ministru,

Ca urmare la raportul meu confidențial № 337 din 28 Noiembrie, am onoare a vă trimite aci alăturat traduceri din ziarele *Videlo*, din 29, *Narod* și *Ma* <...> *Novine*, din 30 Noiembrie, în care se cuprind aprecieri despre proclamarea Mitropolitului Românilor din Turcia. Și în aceste organe, ca și în acele despre care menționează raportul meu precedent, ideea ce le preocupă este deosebirea de tratament ce pretind că Poarta face între români și sârbi în privința ajutorului ce s-ar cuveni acestora din partea ei spre a se înființa Episcopate sârbe în Turcia.

Este evident că cererile Serbiei nu se mai potrivesc astăzi cu ale românilor, deoarece românii, când au văzut cererile lor respinse de Patriarhie, nu au pretins ca Poarta să substituie Mitropoliți români Mitropoliților greci și să nu mai recunoască pe aceștia din urmă, ținând pe care o urmărește pretențiile sârbilor din Turcia. Dacă sârbii ar face același pas ca românii este probabil că ei ar întâmpina rezistență în guvernul turc, care nu poate astăzi, așa cum sârbii exigează, să tăgăduiască dreptul Patriarhiei de a alege înșiși reprezentanții ei ecleziastici în diocesele de sub ascultarea ei.

Deci, așa cum pun și stăruiesc sârbii să se rezolve chestiunea lor ecleziastică în Turcia, nu se vede cum și când ei vor atinge scopul ce-l urmăresc și mi se pare că pe nedrept învinuiesc Poarta, acuzând-o, cum fac, de rea credință față cu dânșii. De altfel, ei nu se pot plânge de vreo rezistență a Porții când scriu că a fost de ajuns ca Patriarhia, acum un an, să aleagă pe un sârb titular al Mitropoliei din Prizrend, pentru ca Poarta să-i acorde Beratul de învestitură. Chestiunea, în fond, sârbii o știu foarte bine, stă în pretențiile elenizatoare ale Patriarhiei, care în aceasta urmează și față cu sârbii, ca și față cu bulgarii și românii, același plan național grecesc, iar nu religios. Aceasta face că se poate crede ca definitiv refuzul Patriarhiei de a conveni cu cererile guvernului sârb pentru Mitropolia din Uskub.

Întrucât proclamarea Mitropolitului românilor din Turcia cu aprobarea Porții poate ajuta pe sârbi spre a exige de la dânsa aceeași bunăvoință pentru congenerii lor, ea a fost și este privită cu simpatie de presa de aici. Nu se putea însă ca aceeași presă să nu cerceteze mai de aproape actul românilor și, izolându-i de afacerea ce o preocupă, să nu priceapă și efectul lui asupra pretențiilor contrarii ale bulgarilor, sârbilor și grecilor din Turcia. De aceea vedem în toate organele sârbești afirmarea repetată că românii din Turcia ar fi numai „o mână de oameni” și *Videlo*, organ oficios al guvernului, caută indirect să insinueze că: proclamarea Mitropolitului român însemnează mult dacă românii urmăresc prin aceasta un scop practic.

Această idee și-o apropie și o dezvoltă cu brutalitate organul înaintat al partidului radical *Narod* din 30 noiembrie. Acesta spune lămurit că: apariția exarhatului românesc nu poate să-l facă a se uni sincer și din toată inima cu bucuria românilor, căci ea ar constitui o pretenție nouă și ar fi un factor puternic al amestecului României în afacerile de dincoace de Dunăre. Exarhatul românesc este, după *Narod*, numai acoperământul sub care mâna României, fără drept, fără bază istorică, se întinde spre a complica în detrimentul sârbilor și al bulgarilor chestiunile balcanice. De aceea, dânsul propune o înțelegere sârbo-bulgară spre a-și apăra interesele contra inamicilor care își deschid calea prin ajutorul grecilor la sud și al românilor la nord.

Propunerile lui *Narod* și protestările lui în numele ortodoxiei și slavismului, el însuși le combate când amenință la sfârșit Patriarhia cu [...] schisma sârbească.

Primiți vă rog Domnule Ministru încredințarea profundului meu respect.

St. Papiniu

Excelenței Sale Domnului C.I. Stoicescu, Ministru al Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 25, (1896-1932), f. 174-179

26

1896 decembrie 14, Pera <Constantinopol>. Raportul ministrului plenipotențiar al României la Constantinopol, T.G.Djuvara, adresat ministrului Afacerilor Străine, Constantin Stoicescu, unde relatează convorbirea avută cu Sultanul în privința recunoașterii mitropolitului Antim. Acesta i-a promis că în câteva zile ministerul Cultelor și Justiției va rezolva problema.

Nr. 1175
Confidențial

Pera, 14 Decembrie 1896

Domnule Ministru,

Confirmând telegrama mea cifrată de ieri № 1164 am onoarea a vă rezuma mai jos convorbirea ce am avut cu M.S. Sultanul în prezența excelenței sale Munir Pașa și a Primului Dragoman al acestei Legațiuni.

Exprimând, potrivit telegramei Excelenței Voastre № 21867, înalta satisfacțiune a Augustului nostru Suveran și mulțumirile Sale pentru interesul ce Sultanul binevoiește a acorda supușilor români din Imperiul său, Majestatea sa Imperială mi-a răspuns că primește cu cea mai vie plăcere mesajul cu care am fost însărcinat și că a fost profund atins atât de sentimentele exprimate de Rege cât și de demonstrațiunea simpatică ce i-a făcut Parlamentul român și Guvernul Regal.

În mod spontan eu și fără ca eu cel puțin să ridic această chestiune, M.S. Imperială mi-a declarat că afacerea recunoașterii P.S.S. Mitropolitului Antim ar fi fost deja regulată în sensul dorințelor noastre, fără circumstanțele politice actuale, atât de încurcate, și fără grabele preocupări de care Sublima Poartă e din ce în ce mai înconjurată. „Izzet Bey eu de aici în acest moment chiar și mi-a spus, urmă Sultanul, că peste trei sau patru zile Ministerul Cultelor și al Justiției va tranșa chestiunea”.

Negreșit că am profitat de ocaziune pentru a enumera, în mod succint, dar lămurit, argumentele care militează în favoarea cererii noastre. În special am făcut apel la Padișah ca să nu ne mai trimită la Patriarh, a cărui rea voință s-a dovedit, căci românii din Imperiu nu așteaptă o soluțiune decât de la mărinimia și înțelepciunea Suveranului lor. Dacă Patriarhia grecească, cu toată atitudinea hotărâtă și categorică a Mitropolitului Antim, pare a se face că nu vede, nu aude și nu voiește sau să recunoască pe P.S.S. sau să-l excomunică, Majestatea Sa Imperială va binevoi să facă dreptate și să taie acest nod gordian.

Știind că mă adresez nu numai Împăratului Otomanilor, dar mai cu seamă în materie religioasă, Khalifului Șef religios al tuturor musulmanilor de pe glob, am insinuat că sărbătorile Crăciunului se aproprie și că fiind dată răceala dintre Patriarhia Ecumenică și această Legațiune, îmi va fi greu de a mă duce la biserica grecească; Sultanul mi-a răspuns că până la 25 Decembrie viitor speră că-mi va fi permis să mă duc și să-mi fac rugăciunile în capela română din Pera.

Apoi Majestatea Sa Imperială mi-a vorbit despre delegații români pentru încheierea unui Tratat de Comerț care sosiseră în acea zi și pe care mi-a zis că mă autoriză, cu cea mai mare plăcere să-i prezint, precum și despre cele două chestiuni tratate în notele mele no... și no...

Plecând, Sultanul mi-a reînnoit promisiunea că imediat va da un nou ordin pentru ca chestiunea recunoașterii Mitropolitului Antim să fie tranșată fără întârziere și m-a însărcinat să transmit M.S. Regelui complimentele Sale amicale.

Ca consecință a audienței de ieri, D. Ap. Mărgărit a fost chemat astăzi de Mutesariful Perei (Șeful Poliției) care a declarat că se ține cu totul la ordinea mea și va ține tot ce ar putea să ne fie plăcut.

Primiți, vă rog, Domnule Ministru, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

T.G. Djuvara

Excelenței sale Domnului C.I. Stoicescu, Ministrul Afacerilor Străine.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 25, (1896-1932), f. 244-245.

1896 decembrie 27/1897 ianuarie 8, Pera <Constantinopol>. Raportul Ministrului plenipotențiar la Constantinopol, T.G.Djuvara, adresat ministrului Afacerilor Străine, Constantin Stoicescu, privind strategia de urmat în condițiile amânării recunoașterii de către sultan a mitropolitului român Antim.

Nr. 1337

Pera, 27 Decembrie 1896

Foarte confidențial

8 Ianuarie 1897

Domnule Ministru,

Confirmând telegrama mea cifrată № 1226, am onoare a vă comunica aci alăturata copie după noua petițiune pe care delegații români au înaintat-o ieri Alteței Sale Abdurahman Pașa, Ministrul Cultelor și al Justiției, drept răspuns la întâmpinarea Patriarhului Ecumenic.

Acesta, de teamă ca Sublima Poartă să nu recunoască imediat pe Prea Sfinția Sa, Mitropolitul Antim, dacă l-ar excomunica sau dacă l-ar da în judecata Sinodului, persistă în politica de pasivitate adoptată de Phanar în această chestiune; de aceea, drept răspuns la comunicarea guvernului Imperial, Patriarhul Antim a repetat cererea sa ca delegații poporului român din Imperiul Otoman să se adreseze direct la dânsul, declarându-se gata a da soluțiunea ce comportă această afacere pur religioasă și de resortul său exclusiv.

Dacă Patriarhia nu câștigă astfel în prestigiu și își vede autoritatea sa zdruncinată, neluând nici o măsură disciplinară contra unui înalt prelat ortodox răzvrătit, nu e mai puțin adevărat că această atitudine neașteptată pune în grea încurcătură pe Sublima Poartă, care, de natura ei indolentă, se teme cu atât mai mult de a face un act de autoritate față de Patriarhia grecească, cu cât legăturile dintre aceasta și Mitropolitul Antim nu sunt rupte oficialmente. Cu toate acestea, este învederat că, nefiind nici o îndoială că Patriarhul va stăruie în această îndărătnicie, toată acțiunea noastră va fi îndreptată în sensul de a obține ca Sublima Poartă să treacă peste această rea credință și să recunoască pe Mitropolitul român fără ca schisma să fi fost pronunțată prin măsuri de rigoare luate de Sinodul grecesc.

Acesta urma să se pronunțe atât asupra acestei chestiuni cât și asupra afacerii Episcopatului sârbesc din Uskub, în ultima sa ședință de sâmbăta trecută. Dar chestiunea care ne interesează a fost eliminată de la ordinea zilei și s-a discutat numai afacerea sârbească.

Astfel, cu toată făgăduiala formală ce însăși Majestatea Sa Imperială Sultanul mi-a făcut că, până la Crăciun se va recunoaște Mitropolitul Antim, acest fapt îmbucurător nu pare a fi așa de apropiat. Nu mai încape îndoială că puternicele influențe de care m-am temut încă de la începutul acțiunii noastre au fost puse în joc cel puțin pentru a amâna triumful cererilor românilor din Turcia. Totuși nu e mai puțin caracteristic că, interpretând ordinul Sultanului de a se da o soluțiune grabnică afacerii ca o iradea recunoscând pe Mitropolitul Antim, *Agenția Havas* și toate ziarele mari din străinătate au anunțat aceasta ca un fapt îndeplinit. Pe de altă parte, majoritatea telegramelor de felicitare ce primește Mitropolitul nostru îi sunt transmise ca telegrame oficiale. Astfel, încetul cu încetul se acreditează în opinia publică ideea că chestiunea este tranșată și așa se stabilesc în Turcia posesiunile de fapt.

În ajunul Crăciunului mi-am pus grava întrebare dacă ar fi sau nu oportun ca Mitropolitul Antim să officieze publicamente o a doua liturghie în Paraclisul român din Pera pentru a închide, pe de o parte gura bârfitorilor de la noi din țară, iar pe de altă parte pentru a telegrafia evenimentul în străinătate și a obijnui astfel lumea că avem aici biserică și un șef religios.

Consultându-mă cu Domnii Apostol Mărgărit și I.Caragiani am căzut de acord că riscul ar fi mai mare decât avantajele ce prezintă o asemenea acțiune.

În adevăr, față cu atitudinea vrăjmășească a Patriarhiei ecumenice care a amenințat chiar cu închiderea tuturor bisericilor grecești dacă Mitropolitul nostru ar fi recunoscut și care deja odată a înscenat o agitațiune de stradă a câtorva descreierați chefaloniți tocmiți câte un icosar de cap, ar fi fost primejdios de a expune Paraclisul și pe credincioșii români la o manifestație neplăcută; lucrul ar fi fost cu atât mai de temut în ziua unei sărbători așa de mari ca Crăciunul, când majoritatea populațiunii grecești este excitată prin libațiuni creștinești tradiționale.

Ne-am zis, și socotim că Excelența Voastră va aproba prudența raționamentului nostru, că ar fi periculos de a expune această chestiune, în schimbul numai a unei simple manifestațiuni care altminteră a mai fost făcută o dată. Dacă o încăierare ar fi avut loc pe stradă, poate că afacerea noastră ar fi fost compromisă, deoarece turcii și Sultanul în special au oroare de neorânduilele de uliță, mai cu deosebire în situația politică de astăzi, atât de delicată. Ceea ce mă face să cred că ni se impune o mare circumspecțiune este și purtarea cam îndoielnică a slujbașilor inferiori polițienești, cu toate ordinele precise ale Marelui Vizir; astfel, ieri, Domnul Apostol Mărgărit mi-a zis că un comisar ar fi invitat pe preotul român de la paraclis să treacă pe la poliție.

Cu toate acestea, dacă guvernul regal socotește că repetirea unui serviciu religios public la capela română ar fi de natură a înainta chestiunea recunoașterii Mitropoliei, aș fi recunoscător Excelenței Voastre să binevoiască a-mi da instrucțiunile sale în acest sens; ne va fi lesne să alegem o duminică sau o sărbătoare pentru a proceda la împlinirea acestei dorinți și faptul s-ar putea executa mai lesne într-o asemenea zi, pe neașteptate, decât s-ar fi putut executa într-o sărbătoare mare ca aceea a Crăciunului, când grecii așteptau să vadă ce vom face și poate că se și pregătiseră în mod ostil.

Rugându-vă să crede și că această chestiune constituie obiectul constanței mele preocupări și că nu cruț nimic pentru a împinge la grabnica ei soluțiune, profit de prezenta ocaziune pentru a vă reînnoi, Domnule Ministru, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

T.G.Djuvara

Excelenței Sale Dumnului C.Stoicescu, Ministrul Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 25, (1896-1932), f. 269-270.

28

1897 februarie 20 <Constantinopol>. Raportul lui Take Mărgărit, însărcinatul cu afacerile bisericești și școlare ale României la Constantinopol, prin care solicită statului român un ajutor de 1.200 de lire pentru construirea bisericii din Crușova.

Copie

Constantinopol, 20 Februarie 1897

Domnule Ministru,

La 15 Martie a.c. trebuie să înceapă construcția bisericii românești din orașul Crușova, în Macedonia. Conform firmanului ce am obținut, lungimea bisericii trebuie să fie de 35 coți, <lățimea> de 24 coți și înălțimea de 17 coți, iar acea a clopotniței de 20 coți și câteva fracțiuni.

Comunitatea română din Crușova a cumpărat deja terenul necesar pentru biserică și are o sumă de 600 lire pentru construcția ei. Această sumă însă este insuficientă pentru clădirea acestei biserici. Este nevoie de 1200 lire, afară de cele 600 lire ce are deja comunitatea, spre a se putea construi o biserică pe suprafața de teren indicată în firman, trebuie dăruită școala primară română din Crușova, care este lipită de terenul unde urmează a se clădi biserica, spre a servi de curte acestei biserici, trebuie 350 lire pentru cumpărarea unei case care este în vecinătate cu terenul bisericii, pentru local de școală, se impune prin faptul că fiind în incinta bisericii se va putea bucura de imunități. Așadar, suma absolut necesară pentru construcția acestei biserici este de 1550 lie, afară de cele 600 lire ce are deja comunitatea. Fără această sumă comunitatea va fi silită să construiască o bisericuță iar nu o biserică.

Cunoașteți, Domnule Ministru, cât a trebuit să lucrez și cu câte dificultăți am obținut acest firman prin care se recunoaște individualitatea poporului român din Turcia. Toată presa europeană a relevat importanța acestui firman. De aceea vă rog, Excelență, să binevoiți a cere fondul necesar de la guvern, pentru a clădi o biserică măreață la Crușova, unul din cele mai mari centre românești în Macedonia.

Primiți vă rog, Domnule Ministru, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

Al Domniei Voastre plecat serv

Take Mărgărit

Reprezentantul școlilor și bisericilor românești

Pentru copie conformă cu originalul

Eugeniu Stătescu, Atașat de Legațiune.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 22, f.28.

29

1897 martie 28, Lugunța, Macedonia. Scrisoarea institutorului Christu Noe din Lugunța, Macedonia, adresată inspectorului școlilor române din Turcia, Apostol Mărgărit, în care solicită bani pentru plata chiriei localului de școală și se plânge de politica discriminatorie dusă de autorități față de aromâni.

Respectabile Domnule A. Mărgărit,

Cu respect îmi iau curajul a vă exprima prin prezenta sentimentele de devotament și recunoștință ce le păstrez în fundul inimii mele și a vă aduce la cunoștința D^{ei} voastre următoarele:

Școala noastră funcționează de patru ani; un an a fost D^l Gaga, iar de trei ani încoace funcționez eu. Întâiul an am trecut bine, cu toate că am avut piedici însemnate din partea grecomanilor, care ajutați de Arhiereul grec din Florina, au adus în satul nostru un dascăl grec din Liumnița, dar <pe> care l-am gonit fără a putea pune picior în școală. Anul al doilea piedicile grecomanilor s-au înmulțit, așa încât am fost nevoit, după ordonanța autorităților locale, a împărți școala, ocupând grecomanii <un> număr de 5 case și cu un preot, catul de jos al școlii și o biserică, iar noi, românii, 80 de case, catul de sus al școlii împreună cu celălalt preot, Papa Dimitrie, la cealaltă biserică. În urma acestor dispute, Beiul comunei, care a fost mituit îndestul de grecomani, ne-a forțat a-i plăti ca chirie pentru școală 4 lire. Eu, văzând că n-o putem scoate la capăt, am preferat a i le da decât a lăsa pe grecomani să pună piciorul în catul de sus al școlii și în biserică. Anul ăsta Beiul iarăși mi-a cerut ca chirie aceeași sumă, eu tot trăgănam fără a i-o decide, dar acum, informându-se de la Beiul din Berislav că a primit chiria pentru școală, m-a amenințat că închide școala dacă în timp de o săptămână nu-i satisfac cererea dându-i 4 lire.

Cu acest scop mă grăbesc a vă comunica faptul sus zis cerând consiliul D^{ei} voastre.

Ar fi cel mai mare păcat a se închide școala noastră, unde urmează 60-65 băieți <și> fete din comuna noastră.

Vă rog dar să binevoiți a ordona D^{lui} Ghiușu ca să-mi scrie ce e de făcut în privința aceasta.

Având deplină speranță că veți binevoi a-mi răspunde, rămânând cu cel mai profund respect

Al Domniei Voastre prea supus serv

Christu Noe

Lugunța, 28 martie 1897

Rezoluția Ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice:

Trimițând astăzi prin Banca Națională la Constantinopole D^{lui} Apostol Mărgărit, inspectorul școlilor române din Turcia, suma de 92 lei pentru despăgubirea D^{sale} de această sumă dată pentru chiria localului școlii din Lugunța, am onoare a vă ruga să binevoiți a dispune să fie încunoștințat D^{sa} despre trimiterea acestor bani.

Domnului Ministru al Afacerilor Străine

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 121a, f.304.

STAT

de prezență pentru plata subvențiilor ce se cuvin personalului didactic și clerical al tuturor școlilor și bisericilor românești din Macedonia, Epir și Albania pe lunile septembrie, octombrie, noiembrie și decembrie 1897 și pentru plata burselor și cheltuielilor de întreținere a internatelor în număr de patru pe aceleași patru luni

Nr Ct	Numele și Prenumele Profesorilor și Instituturilor	Catedra ce ocupă	Localitatea unde este școala	Subvenția lunară	Subvenția pe 4 luni	Total
	PARTEA I					
	Învățământul secundar					
	Cap.I Liceul de băieți din ...		Bitolia			
	<i>§1. Personal didactic</i>					
1.	G.Costescu	l. rom. curs sup.				
2.	I.Delametra	l. latină și logică		180.00	720.00	
3.	C.Fpert	l. și lit. franceză și filosofie		180.00	720.00	
4.	N.Bațaria	istorie		180.00	720.00	
5.	V.Constantinescu	l. rom. și franceză curs inferior		180.00	720.00	
6.		fizico-chimice				
7.	N.Caracota	șt. naturale		150.00	500.00	
8.	M.Pineta	l. turcă și religie		180.00	720.00	
9.	N.Papa-Hagi	l. greacă		180.00	720.00	
10.	Ioan Ciulli	matematică		180.00	720.00	
11.	Iusuf Efendi	limba turcă		120.00	480.00	
12.	A.Bonati	l. italiană și desen		100.00	400.00	
13.		l. germană				
14.	G.Chiriazzi	muzică vocală și caligrafie		80.00	320.00	
15.	A.Cica	pedag. repetit. științe și istorie		80.00	320.00	
16.	E.Pineta	pedag. repetit. de litere		70.00	280.00	
17.	<Lisa> Efendi	pedag. repetit. de l.turcă		50.00	200.00	
18.		geogr. și religie				
	Totalul subvențiilor personalului didactic al liceului din Bitolia			191000	7540.00	7540.00
	§2. Internatul liceului din ...		Bitolia			
	pentru nutriment la 90 bursieri prevăzuți în buget plus directorul, economul, pedagogii și servitorii câte 45 de bani pe zi unul, fac lei			1215.00	4860.00	

	40 și bani 50 pe zi, iar pe lună ...					
	pe zi lemne și cărbuni de bucătărie, luminat și spălat ...			80.00	320.00	
	pe zi serviciu, leafa la trei servitori, câte 20 lei fiecare ...			60.00	240.00	
	pe zi serviciu un bucătar, câte 35 lei pe lună ...			35.00	240.00	
	pe zi serviciu un portar- păzitor, câte 25 lei pe lună ...			25.00		
	pentru medicamente și vizite la medici câte 40 lei pe lună			40.00	240.00	
	pentru leafa economului Ilanche Dimitrescu câte 83 lei și 33 bani pe lună			83.33	333.33	
	Totalul burselor și cheltuielilor de întreținere a Internatului liceului			1538.33	6233.33	6233.33
	Cap. II Școala Normală de fete din ...		Bitolia			
	<i>§1. Personalul didactic</i>					
19.	Matilda Buzer	l. franceză și științe, director		200.00	800.00	
20.	Aurelian	matematică și pedagogie		150.00	600.00	
21.	M.Bolintineano	l. română, istorie și geografie		150.00	600.00	
22.	A.Nicolescu	l. română și lucru de mână (maestră)		150.00	600.00	
23.	Ida Merazini	l.greacă și repetitoare de l.franceză		150.00	600.00	
24.		l.română și științe				
25.	Marigo Damianovici	religie și pedagogie		70.00	280.00	
26.	Victoria Petre Chiurci	clasa I primară și a II-a pedagogică		60.00	240.00	
27.	Maria Gheorghiadi	repetitoare		90.00	180.00	
	Totalul subvențiilor personalului didactic al Școlii Normale de fete din Bitolia			1020.00	3900.00	3900.00
	Total					17673.33
	<i>§2. Internatul Școlii de fete din ...</i>		<i>Bitolia</i>			
	pentru nutrimntul la 30 eleve plus directoarea, pedagoga și servitoarele, câte 45 bani pe zi una, fac			405.00	1620.00	

	13 lei și 50 bani pe zi și lei 405 pe lună ...					
	pe zi lemne, cărbuni și spălat ...			50.00	200.00	
	pe zi serviciu, leafă la două servitoare a câte lei 15 una ...			30.00	120.00	
	pe zi medicamente și vizită la medici ...			25.00	100.00	
	pe zi leafă un portar-păzitor câte 20 lei pe lună ...			20.00	80.00	
	Totalul burselor și cheltuielilor de întreținere a Internatului Școlii Normale de fete din Bitolia			530.00	2120.00	2120.00
	Cap. III Gimnaziul de băieți din ...		Ianina			
	<i>§1. Personal didactic</i>					
28.	Pericle Civica, licențiat	română și latină		180.00	720.00	
29.	I.Coian	l. franceză, religie, desen și caligrafie		150.00	600.00	
30.	Ghicu Ilie	științele naturii		150.00	600.00	
31.	N.Craia	matematică și limba italiană		150.00	600.00	
32.	D.Economidi	limba greacă		90.00	360.00	
33.	Hasan Efendi	limba turcă		120.00	480.00	
34.	I.Carafoli	istorie, geografie		90.00	360.00	
	Totalul subvențiilor personalului didactic al Gimnaziului din Ianina			930.00	3720.00	3720.00
	§2. Internatul de băieți al Gimnaziului din ...		Ianina			
	pentru nutrimantul a 50 elevi interni plus directorul, pedagogii, economul și servitorii, câte 60 bani pe zi de unul, fac 36 lei pe zi și 1080 lei pe o lună			1080.00	4320.00	
	pentru combustibil, spălat și luminat			60.00	240.00	
	pentru serviciu, leafa la 3 servitori, câte 20 lei pe lună unul			60.00	240.00	
	pentru leafa bucătarului, câte 30 lei pe lună			30.00	120.00	
	pentru leafa portarului-păzitor, câte 20 lei pe lună			20.00	80.00	
	pentru medicamente și vizite la medici			40.00	160.00	
	pentru leafa economului Gheorghe Delinușa			70.00	280.00	

	Totalul burselor și cheltuielilor de întreținere a Internatului Gimnaziului din Ianina			1360.00	5440.00	5440.00
	Cap. IV Gimnaziul de băieți din ...		Berat			
	<i>§1. Personal didactic</i>					
35.	Haralampe Gogiaman	l. greacă și religie, director		120.00	480.00	
36.	Elie Papa Hagi	română și latină		120.00	480.00	
37.	G.Diamandi	istorie, geografie, caligrafie		120.00	480.00	
38.	G.Zuca	l. franceză și matematică		100.00	400.00	
39.	S.Sadina	matematică		90.00	270.00	
40.	I.Patajo	ped., rep. șt.nat.		70.00	280.00	
41.	Ahmet Efendi	repetit. de l. turcă		40.00	160.00	
42.	G.Cărbunaru	l. ital. și contab.		90.00	360.00	
43.		l. rom. și natur.				
	Totalul subvențiilor personalului didactic al Gimnaziului din Berat			750.00	2910.00	2910.00
	§2. Internatul de băieți al Gimnaziului din ...		Berat			
	pentru nutriment la 30 băieți bursieri interni plus directorul, economul, pedagogul și servitorii câte 45 bani pe zi unul, fac 540 lei pe o lună ...			540.00	2160.00	
	pentru combustibil, luminat și spălat			50.00	200.00	
	pentru leafa la 2 servitori și un portar câte 20 lei			60.00	240.00	
	pentru medicamente și vizite la medici			30.00	120.00	
	pentru leafa economului Guina Pineta câte 70 lei pe lună			70.00	280.00	
	Total cheltuieli			750.00	3000.00	3000.00
	Totalul subvențiilor ce se cuvin pentru învățământul secundar și cele patru internate pentru Partea I					34863.33
	1. PARTEA a II-a Învățământul primar					
	Cap.I Școlile primare din Macedonia					
44.	Filip Apostolescu	cl. a IV-a primară	Bitolia	140.00	560.00	
45.	St.Caragiani	cls. a II-a și a II-a	Bitolia	100.00	400.00	
46.	Al.Națca	cl. a II-a	Bitolia	80.00	320.00	

47.		cl. I	Bitolia			
48.	Zizi Papazi	cls. a III-a și a IV-a	Nijopole	100.00	400.00	
49.	I.Carozi	cls. I și a II-a	Nijopole	60.00	240.00	
50.	Vasilichia Ionescu	la școala de fete	Nijopole	50.00	200.00	
51.	D.Atanasescu	cls. a II-a și a IV-a	Târnova	190.00	760.00	
52.	Pantu Rușa		Târnova	60.00	240.00	
53.	Anastasia Calina	la școala de fete	Târnova	50.00	200.00	
54.	D.Niculescu	la școala de băieți	Magarova	114.00	456.00	
55.	Elena Tucea	la școala de fete	Magarova	70.00	280.00	
56.	I.Dumitrescu	director, cl. A IV-a	Muloviște	114.00	456.00	
57.	P.Funtu	cl. a II-a	Muloviște	80.00	320.00	
58.	I.Ciomu	cl. a II-a	Muloviște	70.00	280.00	
59.	Spiru Popescu	cl. I	Muloviște	50.00	200.00	
60.	Fani Petru	la școala de fete	Muloviște	60.00	240.00	
61.	Parascheva Giambazi	ajutor de școală	Muloviște	35.00	140.00	
62.	D.Pița	cls. a II-a și a IV-a	Gopeși	100.00	400.00	
63.	G.Caracota	cls. A II-a și a III-a	Gopeși			
64.	I. Papa Mihali	cls. I și a II-a	Gopeși			
65.	Paraschiva Naum	școala de fete	Gopeși	50.00	200.00	
66.	a doua învățătoare	școala de fete	Gopeși	60.00		
67.	Coe Harampe	școala de băieți	Resna	90.00	360.00	
68.	Cușu Perdichi	al doilea institutor	Resna	70.00	280.00	
69.	D.Dimonie	cls. A II-a și a IV-a	Ohrida	100.00	400.00	
70.	Toma Apostolescu	cls. I și a II-a	Ohrida	70.00	280.00	
71.	Victoria Verona	școala de fete	Ohrida	50.00	200.00	
72.	Papa Ioan Dumitriu (decedat)	șc.mah.sf.Nicolae	Ohrida			
73.	Sterie Ciunescu	cl. a IV-a	Crușova	140.00	560.00	
74.	N.Buia	cl. a III-a	Crușova	80.00	320.00	
75.	Ioan Unca	cl. a II-a	Crușova	70.00	280.00	
76.	N.Baliu	cl. I	Crușova	60.00	240.00	
77.	Chiazim Efendi	limba turcă	Crușova	40.00	160.00	
78.	M.Teodorescu	școala de fete, director, cls. III-IV	Crușova			
79.	Parascheva Schenderi	ajutor de școală	Crușova	35.00	140.00	
80.	Nucșa Arapi	ajutor de școală	Crușova	35.00	140.00	
81.	D. Papa Sterescu	director al școlii mixte, cls. II-III, mahal. cireș	Crușova	90.00	360.00	
82.	N. Nibi	cl. I	Crușova	60.00	240.00	
83.	Parascheva Buracu	lucru de mână	Crușova	35.00	140.00	
84.	D.Zografu	cls. a II-a și a IV-a	Perlepe	100.00	400.00	
85.	Nacea Barba	cls. a II-a și a III-a	Perlepe	50.00	200.00	
86.	Mehmet Sefchi	limba turcă	Perlepe	20.00	80.00	
87.	Poza Nachi	Școala de fete	Perlepe	50.00	200.00	
88.	Sterie Constantinescu	școala de băieți	Belcamen	60.00	240.00	
89.	Pantu Griva	școala de băieți	Pisoderi	50.00	200.00	

90.	C.Ionescu	cls. a II-a și a IV-a	Neveasta	120.00	480.00	
91.	Teodor Nero	cls. I și a II-a	Neveasta	60.00	240.00	
92.	Vasilichia Lazăr	școala de fete	Neveasta	70.00	280.00	
93.	Constantin Ghica Papa	director, cl. A IV-a	Vlaho-Clisura	120.00	480.00	
94.	A.Dimce	cl. a III-a	Vlaho-Clisura	80.00	320.00	
95.	N.Nacea	cl. a II-a	Vlaho-Clisura	80.00	320.00	
96.	G.Cupelu	cl. I	Vlaho-Clisura	70.00	280.00	
97.	Olga Cerneschy	școala de fete	Vlaho-Clisura			
98.	Marița Binecu	școala de fete	Vlaho-Clisura	70.00	280.00	
99.	G.Zograf	cls. II, III și IV	Hrupiște	70.00	280.00	
100.	Nicola Papazizi	ajutor de școală cl.I	Hrupiște	20.00	80.00	
101.	Arghir Hagiopulo	cls. I și a II-a	Hrupiște	50.00	200.00	
102.	St.Chiriazii	cls. a III-a și a IV-a	Caterina	90.00	360.00	
103.	N.Ghelefa	cls. I și a II-a	Caterina	80.00	320.00	
104.	Pocletaru	școala de fete	Caterina	60.00	240.00	
105.	D.Badralexi	director, cl. a IV-a	Veria-Selia	100.00	400.00	
106.	Ioan T. Papahagi	cls. I și a II-a	Veria-Selia	114.00	456.00	
107.	Ioan Ciumeti	cl. a II-a	Veria-Selia	90.00	360.00	
108.	Atena Anastasiu	școala de fete	Veria-Selia	60.00	240.00	
109.	A.Tanașoca	director, cls. III-IV	Veria-Xerolivda	100.00	400.00	
110.	D. Hiantu	cls. I și a II-a	Veria-Xerolivda	70.00	280.00	
111.	Emilia P. Badralexi	școala de fete	Veria-Xerolivda	60.00	240.00	
112.	H.Papari	școala de băieți	Veria-Marușa	70.00	280.00	
113.	Hristu Mihăilescu	școala de băieți	Melia	50.00	200.00	
114.		cls. a III-a și a IV-a	Liumnița			
115.	Nicolae Marcu	cls. I și a II-a	Liumnița	70.00	280.00	
116.	St.Caragiani	director, cls. III-IV	Oșani	100.00	400.00	
117.		de toate clasele	Oșani			
118.	Riza Pena	de toate clasele	Birislav	50.00	200.00	
119.	Hristu Noe	de toate clasele	Lunguța	50.00	200.00	
120.	Constantin Canachiu	de toate clasele	Livezi	70.00	280.00	
121.	G.Papa Mihali (rap66)	de toate clasele	Livezi	50.00	200.00	
122.	Grigore Tale	de toate clasele	Huma	70.00	280.00	
123.	A.Dabura (rap66)	de toate clasele	Huma	50.00	200.00	
124.	D.Biticiu	de toate clasele	Fetița Gramaticova	60.00	240.00	
125.		Ajutor	Fetița Gramaticova			
126.	Mandu Baliu	cls. a III-a și a IV-a	Chiupruli	114.00	456.00	
127.	Cazangi	ajutor de școală	Chiupruli	50.00	200.00	
128.	Hasipu Efendi	limba turcă	Chiupruli	50.00	200.00	
129.	C.Ceara	director, cls. III-IV	Giumaia	100.00	400.00	
130.	D.Buradan	cls. I și a II-a	Giumaia			

131.	G.Gaga	școala de băieți	Coceana	60.00	240.00	
132.	Vangelu Penescu	cls. a II-a și a IV-a	Uschiup	114.00	456.00	
133.	St. Constante	cls. I și a II-a	Uschiup			
134.	Maria Constantinescu	școala de fete	Uschiup	150.00		
135.	Th. Papa Mihali	școala de băieți	Mirihova	70.00	280.00	
	Total subvenții personal didactic al școlilor primare din Macedonia			1208.00	4232.00	4232.00
	Cap. II Școlile primare din ...		Epir și Tesalia			
136.	Ioan Hondrosom	cls. a III-a și a IV-a	Ianina	120.00	480.00	
137.	G.Baca	cls. I și a II-a	Ianina	70.00	280.00	
138.	N.Damașoti	cl. a IV-a	Turia(Crania)	90.00	360.00	
139.	N.Foli	cl. a II-a	Turia(Crania)	80.00	320.00	
140.	Nicolae Ceacma	cl. a II-a	Turia(Crania)	70.00	280.00	
141.	D.Ceacma	cl. I	Turia(Crania)	60.00	240.00	
142.	Tana D. Ceacma (născută Civică)	școala de fete	Turia(Crania)	70.00	280.00	
143.	Th. Pispă	școala de băieți	Breaza	50.00	200.00	
144.	G. Hondrosom	școala de băieți	Armata	70.00	280.00	
145.	D.Papahagi	cls. a III-a și a IV-a	Băeasa	100.00	400.00	
146.	D. Șumba	cls. a II-a și a III-a	Băeasa	90.00	360.00	
147.	Sterie Papa Ioan	cls. I și a II-a	Băeasa	80.00	320.00	
148.	Th. Carasi	școala de băieți	Cerneși	70.00	280.00	
149.	Constantin Chelefa	școala de băieți	Floru	60.00	240.00	
150.	G. Zisi	școala de băieți	Laca	70.00	280.00	
151.	I. Dangu	școala de băieți	Palioseli	60.00	240.00	
152.	I. Șaca	director, cls. III-IV	Furca	90.00	360.00	
153.	V. Diamandi	școala mixtă	Mețova	100.00	400.00	
154.	C.C.Furceanu	cls. I și a II-a	Furca	70.00	280.00	
155.	S.Sufleri	școala de băieți	Sărac	70.00	70.00	
156.	I. Șomu Tomescu	director, cl. A IV-a	Avela-Grebena	120.00	480.00	
157.	G. Piaha	cl. a II-a	Ceariceani	80.00	320.00	
158.	Ion G. Piaha		Avela-Dămaș	90.00	360.00	
159.		Cl a III-a	Avela-Dămaș			
160.	Tinca (văduva G.Dante)	Pensie	Avela-Dămaș	24.00	96.00	
161.	Evantia Ceapara	școala de fete	Avela-Grebena	50.00	200.00	
162.		institutoare a II-a	Avela-Grebena			
163.	Canzaher Efendi	limba turcă, școala de băieți	Avela-Grebena	50.00	200.00	
164.	Sterie P. Perdichi	cl. a IV-a	Perivoli-Grebena	90.00	360.00	
165.	Preotul D. Constantinescu	cl. I	Perivoli-Grebena	70.00	280.00	

166.	N. Andini	cls. a II-a și a III-a	Perivoli-Grebena	90.00	360.00	
167.	G. Hagi Bira	școala de băieți	Samarina Elasona	80.00	320.00	
168.	S. Trandafil	școala de băieți	Samarina Vlahoian	70.00	280.00	
169.	Th. Diamandi	școala de băieți	Samarina Pretore	70.00	140.00	
170.	Gache Djuna	școala de băieți	Samarina Pretore	70.00	70.00	
171.	G. Popa	școala de băieți	Avela-Dămaș	70.00	280.00	
	Total			1614.00	5896.00	5896.00
	Cap. III Școlile primare din ...		Albania			
172.	D.Beza	al II-lea institutor	Gheorgia	90.00	360.00	
173.		al III-lea institutor	Gheorgia			
174.	Ibraim Efendi	limba turcă	Gheorgia	80.00	320.00	
175.		școala de fete	Gheorgia			
176.	Atanas Herțu	cls. a III-a și a IV-a	Pleasa	50.00	200.00	
177.	Andrei Nasti	cls. I și a II-a	Pleasa	40.00	160.00	
178.	Alex. Hristoforidi	cls. a III-a și a IV-a	Moscopole	80.00	320.00	
179.	M. Hondrosom	Cls. I și a II-a	Moscopole	60.00	240.00	
180.		școala de fete	Moscopole			
181.	Sotir Rafail	școala de băieți	Șipisca	40.00	160.00	
182.	Avram Papa	școala de băieți	Nicea	40.00	160.00	
183.	Andrei Balamace	școala de băieți	Frașari	70.00	70.00	
184.	Cocca Pișota	școala de băieți	Cosina	70.00	140.00	
185.	Chelița	școala de băieți	Ferica	70.00	280.00	
186.	Lazu Puli	școala primară de băieți	Berat	60.00	240.00	
187.	Petre Danisca	școala primară de băieți	Elbasan	100.00	400.00	
188.		școala primară de băieți	Berat			
189.		școala primară de fete	Berat			
190.	Tașcu Husein	școala primară	Prizren	114.00	456.00	
191.	Taruli Zisi		Gabrova	60.00	240.00	
192.	G. Staghiea		Cavaia	90.00	180.00	
	Total subvenții			634.00	2006.00	2006.00
	TOTAL					71725.33
	PARTEA a III-a Personalul Clerical al Bisericii românești din Macedonia și Albania					
1.	Popa Nicola Tegu		Vlaho-Clisura	50.00	200.00	
2.	Popa Ioan	al doilea preot	Vlaho-Clisura	50.00	200.00	
3.	M. Hatopol	cântăreț	Vlaho-Clisura	45.00	180.00	

4.	Ioan Ghima	al doilea cântăreț	Vlaho-Clisura	35.00	140.00	
5.	Popa Nicolae Cornătescu	Președinte al comunei române din ...	Crușova	90.00	360.00	
6.	Popa Constantin Petru	al treilea preot	Crușova	50.00	200.00	
7.	Popa Sotir	al doilea preot	Crușova	50.00	200.00	
8.	Adam Niciota	cântăreț și ajutor de școală	Crușova	60.00	240.00	
9.	Ioan Unca	al doilea cântăreț	Crușova	20.00	80.00	
10.	Popa Nicolae Nanciu		Gopeși	40.00	160.00	
11.	Popa Hristu Levu		Gopeși	50.00	200.00	
12.	Popa Nicolae Levu		Gopeși	30.00	120.00	
13.	T. Popa Mihali	cântăreț	Gopeși	25.00	100.00	
14.	(vacant)	al doilea cântăreț	Gopeși			
15.	Spiru Popescu	cântăreț	Muloviște	20.00	80.00	
16.	(vacant)	preot	Muloviște			
17.	Popa Nicolae Tase		Mirihova	30.00	120.00	
18.	Hristu Popa Nicola	cântăreț și învățător	Mirihova	30.00	120.00	
19.	Popa Ghianuși Exarhu		Veria-Selia	40.00	160.00	
20.	Popa Ioan Ciumeti	al doilea preot	Veria-Selia	40.00	160.00	
21.	Popa Pericle Paliarcu		Veria- Hirolivad	40.00	160.00	
22.	Popa Tănase Ioan		Fetița Gramaticova	30.00	120.00	
23.	Popa Ianache		Hrupiște	50.00	200.00	
24.	Nicola Popa Zisi	cântăreț	Hrupiște	30.00	120.00	
25.	Popa Ioan		Huma	30.00	120.00	
26.	Popa Hristu	protopop	Oșani	30.00	120.00	
27.	Popa Emanoil	econom al doilea	Oșani	30.00	120.00	
28.	Popa Dimitrie Sachelarie	al treilea preot	Oșani	30.00	120.00	
29.	Popa Gheorghe	al patrulea preot	Oșani	30.00	120.00	
30.	Popa Dionisie	al cincilea preot	Oșani	30.00	120.00	
31.	Popa Iani		Liumnița	30.00	120.00	
32.	Popa Nicola Roșu		Birislav	25.00	100.00	
33.	Popa Dumitru	al doilea preot	Birislav	25.00	100.00	
34.	(vacant)	cântăreț	Birislav			
35.	Popa Ioan		Lugunța	30.00	120.00	
36.	Arghir Noe	cântăreț	Lugunța	15.00	60.00	
37.	Panu Miciu	al doilea cântăreț	Lugunța	15.00	60.00	
38.	Popa Nicolae	econom	Livezi	30.00	120.00	
39.	Popa Stoian	arhimandrit	Giumaia	50.00	200.00	
40.	Popa Cosma		Moscopole	30.00	120.00	
41.	(vacant)	cântăreț	Moscopole			
42.	Popa Haralampa Gabroveanu		Șipisca	30.00	120.00	
43.	Popa Cosma Anastasi		Nicea	20.00	80.00	
44.	Popa Spiridon		Elbasan	30.00	120.00	

45.	Popa Nicola	econom	Durazzo	40.00	160.00	
46.	Popa Nicolae Rusi		Durazzo	30.00	120.00	
47.	Popa Dimitrie Ciubuchi		Turia(Crania)	40.00	160.00	
48.	Popa Dimitrie Constantinescu		Perivoli	30.00	120.00	
49.	Gima Marcu	cântăreț	Perivoli	30.00	120.00	
50.	Popa Riza		Avela	50.00	200.00	
51.	Popa Ioan Dimitriu		Samarina	30.00	120.00	
52.	(vacant)	preot	Ohrida			
	Totalul subvențiilor personalului clerical al tuturor bisericilor românești			830.00	6660.00	6660.00
	PARTEA a IV-a Serviciul Administrației Generale a școlilor și bisericilor românești din Turcia					
53.	Apostol Mărgărit	Inspector, pentru subvenția lui ...		800.00	3200.00	
54.	Apostol Mărgărit	Inspector, pentru cheltuieli de cancelarie, taxe poștale, telegraf etc		90.00	360.00	
55.	Ioan Ciulli	revizor al școlilor din Macedonia, subvenție și diurnă				
56.	Gheorghe Ghica Papa	revizor al școlilor din Epiro-Tesalia, subvenție		150.00	600.00	
		Deto pentru diurnă		150.00	600.00	
57.	Tache A. Mărgărir	însărcinat la Constantinopole cu afacerile bisericești și școlare ale românilor din Turcia		400.00	1600.00	
58.	Dicran Zoroyan	tălmaci la Constantinopole		100.00	400.00	
59.	Gheorghe Beza	al doilea drogman onorific al consulatului românesc din Salonic, însărcinat cu scoaterea de la vamă și expedierea la destinație a cărților didactice și bisericești care se trimit din București pentru școlile și bisericile românești		60.00	240.00	

	Totalul retribuiților ce se cuvin personalului serviciului Administrației Generale a școlilor și bisericilor			1750.00	7000.00	13660.00
	PARTEA a V-a Recapitularea generală a sumelor totale de mai sus ale prezentului Stat					
	<i>Partea I.</i> Pentru subvențiile personalului didactic al învățământului secundar și bursele internatelor					34863.33
	<i>Partea a II-a.</i> Idem, ale personalului didactic, învățământul primar					36862.00
	<i>Partea a III-a.</i> Subvențiile personalului clerical al bisericilor					6660.00
	<i>Partea a IV-a.</i> Retribuțiunile personalului serviciului administrării generale a școlilor și bisericilor					7000.00
	Total net a se trimite pentru achitarea subvențiilor personalului didactic și clerical în ființă al școlilor și bisericilor românești din Macedonia, Epir și Albania precum și pentru achitarea retribuițiilor ce se cuvin personalului serviciului administrativ și a burselor cu celelalte cheltuieli de întreținere a acestor patru internate					85385.33

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol.125, f.14-20.

31

1899 septembrie 17, Therapia, Constantinopol. Raportul ministrului plenipotențiar al României la Constantinopol, T.G.Djuvara, adresat ministrului Afacerilor Străine, Ion Lahovary, privind inaugurarea școlii române din Elbasan și greutățile făcute preotului român din localitate, Spiridon Ngati, de către mitropolitul grec Procopie și autoritățile otomane locale.

Nr. 1197

Therapia, 17 Septembrie 1899

Domnule Ministru,

Consulatul nostru din Bitolia îmi arată că la 29 august trecut a avut loc inaugurarea școlii române din Elbasan, despre care tratează raportul meu № 856 din 10 iulie a.c.

La această solemnitate au luat parte mulți români și mai mulți notabili musulmani din acea localitate.

Tot în ziua aceea Prelatul Procopie, Mitropolit grec al Eparhiei Durațului și Mocrei, care are reședința sa la Elbasan, a trimis preotului român Spiridon Ngati, recunoscut de autoritățile Imperiale ca fondator al școlii române de acolo, o scrisoare prin care-i făcea

cunoscut că nu-i mai este permis a oficia în biserică fiind declarat „argos” și totodată îl invita să se prezinte la Mitropolie.

Românii din Elbasan, în fața acestei atitudini a Mitropolitului grec pe de o parte s-au grăbit a face cunoscut acestuia că nu-l recunosc de șef al lor religios, iar pe de altă parte au îndemnat pe preotul lor Simion Ngati să continue a oficia în biserica Sfântul Nicolae din mahalaua lor.

Dar Mitropolitul grec Procopie, voind a executa hotărârea luată de dânsul, a cerut concursul autorităților turcești locale. Acestea, pentru satisfacerea cererii Mitropolitului, au obligat pe preotul Spiridon Ngati de a merge la Mitropolie, zicându-i că nu i se va întâmpla nici un rău.

Preotul român, însoțit de fratele său și de institutorul român Petre Danisca s-a dus la Mitropolia grecească și acolo după ce a fost maltratat, a fost sfătuit să declare că renunță de a se mai da preot român, promițându-i-se pentru aceasta o recompensă anuală de 24 lire otomane, iar din contră, că va fi exilat și oprit pe viață de a mai oficia în bisericile ortodoxe.

Românii din Elbasan, luând cunoștință de cele petrecute la Mitropolie, au adresat îndată, Mutesarifului grec declarând că ei și preotul lor fiind români, nu-l recunosc ca șef al lor religios și că, conform iradelei Imperiale cu nr.76 din 6 mai 1898 (1314) Prelatul grec nu poate avea nici o înrâurire asupra preotului lor.

Autoritățile turcești din Elbasan, deși par bine dispuse față cu românii de acolo și le permit a oficia în limba română, în biserica Sfântului Nicolae, totuși cer ca, cărțile lor bisericești să fie vizate de Patriarhie. Prin aceasta ele, în mod incorect opresc pe români de a sluji în biserică în limba lor, deoarece, după părerea Consulatului nostru de la Bitolia, Patriarhia nu va consimți să vizeze cărțile noastre bisericești.

Se zice că Mitropolitul grec Procopie voiește a merge la Bitolia pentru a stăruia ca preotul român Spiridon Ngati să fie îndepărtat din Elbasan și că enoriașii lui să nu mai poată oficia în românește.

Primiți, vă rog, Domnule Ministru încredințarea preaînaltei mele considerațiuni.

T.G. Djuvara

Excelenței Sale Domnului Ion N. Lahovari, Ministrul Afacerilor Străine.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 22, f. 54-55.

32

1899 octombrie 30, Bitolia. Raportul consulului României la Bitolia, Al.Pădeanu, adresat ministrului Afacerilor Străine, Ion Lahovary, privind dorința familiilor aromâne din Elbasan de a avea biserică în care să se slujească în limba română. În anexă: numele celor 40 de familii cu sentimente românești din localitate.

Bitolia 30 Octombrie 1899

Domnule Ministru,

Ca urmare la telegrama mea cifrată cu nr. 428 din 11 octombrie a.c., am onoarea de a aduce la cunoștința Excelenței Voastre că în urma intervenirii mele pe cale oficioasă, pe lângă guvernatorul general din acest vilaiet, preotul român Ngati din Elbasan, este pus în aceeași categorie ca și a celorlalți preoți români din acest vilaiet, așa încât Mitropolitul grec nu mai are înrâurirea de până acum asupra preotului român, iar institutorul român Danisca, în contra căruia Mitropolitul grec Procopie reclamase la Tribunalul din Elbasan pentru violarea domiciliului său, a fost achitat.

D^l Danisca mă informează că românii din Elbasan cu sentimente naționale nu mai primesc în casele lor pe preotul grec și fac demersuri ca să atragă cu dânsii și pe ceilalți conaționali cu sentimente grecești, pentru ca să poată pune mâna pe biserica cu patronul Sfântul Nicolae și astfel să poată sluji în biserică în limba română.

Numărul total al familiilor românești al familiilor din Elbasan este de 110, din care 40 – și al căror nume figurează în alăturata listă, sunt inspirați de sentimente naționale române.

D^l Danisca ne mai informează că Arhimandritul Ghermanos, nepot al repausatului mitropolit Visarion, dorește să fie trecut în lista preoților din aceste părți subvenționați de statul român. Arhimandritul Ghermanos este acela care, acum doi ani, se pusese în capul mișcării conversiunii celor 22 sate din ținutul Spata, locuitorii cărora vroiau să recunoască supremația religioasă a Papei, și despre care tratează raportul meu cu nr. 39 din 5 februarie 1898 adresat Legațiunii Regale din Constantinopol. Acest Arhimandrit este albanez de origine și suferă de brațul drept așa încât nu îl poate ridica în sus.

Capii elenismului din Elbasan care persecută pe români în unire cu Mitropolitul grec Procopie sunt: Vasile Toda, Serafim Papadopoulos, Hagi Cohă și Mihail Prifti, toți români de origine, precum și familia Nasi și medicul Petre Delianis, albanezi cu sentimente grecești.

Cred însă că acești grecomani nu vor putea reuși a împiedica propășirea românismului în Elbasan pentru că atât Abdul-Kerim Pașa, guvernator general din vilaietul Monastir cât și Marele Vizir, se arată binevoitori pentru români. Dovadă că guvernatorul general anul trecut la 6 mai a adresat Mutesarifului din Elbasan un ordin cu nr. 86 în termenii următori: „Consiliul Administrativ al vilaietului Monastir luând în cercetare cele două petițiuni sub nr. 1313 din 9 martie și 1314 (1898), una a preotului Ngati și a doua a românilor din Elbasan, a decis ca românii de acolo să aibă dreptul de a citi în bisericile lor în românește cu condițiunea însă ca, cărțile lor bisericești să fie vizate de Patriarhie și ca Mitropolitul grec să nu aibă nici un drept de a-i supăra pe români și pe preotul lor Ngati”.

Iar Marele Vizir a trimis de asemenea în această privință un ordin cu nr. 10 din 23 mai 1315 (1899) prin care pune în vedere autorităților Imperiale competente că Mitropolitul grec nu are nici o înrâurire asupra preotului român din Elbasan și că în consecință nu-l poate împiedica de a oficia în biserica românilor.

Binevoiți a primi, vă rog, Domnule Ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

Al. Pădeanu

Listă de numele familiilor din Elbasan cu sentimente românești

1. Atanasie Demce	21. Grigorie Mustekie
2. Santo Gheu	22. Lambri Sundi
3. Nicolae Beu	23. Spiru Turungiul
4. Lazi Blida	24. Gheorghe Strugagia
5. Gori Blida	25. Atanas Mia
6. Tuni Becia	26. Efimi Arap
7. Nicolae Kelia	27. Apostol Zama
8. Todi Kelia	28. Vanghel Bichteș
9. Iacov Ștărămeni	29. Leon Trandafil
10. Nicolae Ghica	30. Marcu Nușia
11. Gheorghe Becia	31. Dimitrie Becia
12. Truș Șela	32. Vera Brungu
13. Gori Șela	33. Ștefan Nuvercu
14. Mihail Toda	34. Ica Bischem
15. Constantin Biba	35. Vasile Ghiala
16. Dimitrie Buda	36. Truș Ghica
17. Anastas Trandafil	37. Părintele Spiridon Ngati
18. Gheorghe Ștefan	38. Lazi Ghica
19. Dimitrie Cartal	39. Dimitrie Danișca
20. Uni Biba	40. Pandi Buradan

Excelenței sale Domnului Ion Lahovary, Ministrul Afacerilor Străine.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 15, f. 76-78.

33

1900 februarie 17/martie 1, Sofia. Raportul ministrului plenipotențiar la Sofia, N.Mișu, adresat ministrului Afacerilor Străine, Ion Lahovary, privind intenția coloniei române din Sofia de a cumpăra un teren pentru construirea unei biserici și a unei școli românești.

Nr. 142

Sofia, 17 Februarie 1900

Domnule Ministru,

Comunitatea română din Sofia, dorind pe de o parte de a da o probă Guvernului Român, de recunoștință ca pentru sacrificiile ce statul face în interesul programului cultural al conaționalilor noștri, iar pe de alta dorind a asigura acum, când împrejurările sunt mai favorabile, un loc al său propriu, într-o parte a orașului, cât se poate mai centrală, pentru clădirea unei școli și unei biserici, comunitatea de aci zic, a adunat suma de vreo 16.000 lei pentru cumpărarea unui asemenea loc. Momentul actual, în urma crizei ce bântuie estimp în Sofia, este cel mai favorabil pentru realizarea acestui scop.

Notabilii coloniei noastre cred însă mai oportun ca cumpărarea locului să se facă în numele statului român, pentru evitarea unor dificultăți viitoare ce eventual s-ar putea face aci. Negreșit că, făcând această propunere, compatrioții noștri speră că statul român le va acorda un ajutor bănesc pentru ridicarea cât mai repede cel puțin a clădirii bisericii, rămânând ca școala să se clădească mai târziu, când se va dispune mai mult de mijloacele bănești necesare. Importanța ridicării unei biserici curat românești în Sofia are și oarecare însemnătate politică, căci, în lipsa unei biserici românești, mulți din compatrioții noștri merg sau la bisericile grecești sau la bisericile bulgărești, cu toate că acestea din urmă sunt declarate schismatice de către Patriarhie.

Deci, existența unei biserici române într-un centru așa de important ca Sofia ar exercita o influență folositoare, atât asupra românilor macedoneni stabiliți, cât și asupra aceloră trecători prin capitala Bulgariei.

Supunându-Vă cererea românilor macedoneni din Sofia, am onoarea a Vă ruga, Domnule Ministru, să binevoiți a-mi comunica cât se poate mai grabnic dacă Guvernul român autoriză ca cumpărarea terenului în cestiune să se facă pe numele său și dacă comunitatea română din Sofia poate conta pe un ajutor bănesc din partea statului pentru ridicarea bisericii.

Binevoiți a primi, Domnule Ministru, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

(ss) *N. Mișu*

Excelenței Sale, Domnului Ion N. Lahovary, Ministru al Afacerilor Străine la București

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 90, f. 10-11.

34

1900 aprilie 1, Muntele Athos. Actele de constituire a comunității fraților români de la Muntele Athos. Procesele-verbale ale ședințelor din 1 aprilie, 24 aprilie, 29 aprilie 1900. Fragmente.

Copie

Actele

Fundamentale ale constituirii comunității fraților români
de la Athos

Pus în vigoare pe ziua de 1 Aprilie 1900

Ședința de la 1 aprilie 1900

Ședința se deschide la Cucuvinu, față fiind toți membri comunității sub președinția P. Teodosie Soroceanu.

P. Teodosiu: Cinstiți Părinți,

Suntem astăzi adunați ca să votăm legea care ne stă înaintea, lege care de mult era așteptată de unii dintre noi; se poate foarte bine ca unii din Sf. Voastre să nu fie tocmai bine convinși despre trebuința unor asemenea; iar alții care să nu le înțeleagă rostul; spre a lumina deplin pe toți, trebuie să facem oarecum istoricul fugitiv al Muntelui și a așezămintelor din care se compune astăzi Comunitatea.

Muntele Athos, înainte de sosirea Mântuitorului pe pământ era ca și celelalte locuri locuit de închinători de idoli. Aceștia de aici se închinau la un idol numit Athon, care era așezat în vârful Muntelui, cam acolo unde este astăzi biserica cu hramul Schimbarea Mântuitorului la Față. După întruparea Cuvântului, patima și scularea cea din morți, Mântuitorul a zis Apostolilor: Mergeți, învățați noroadale botezându-le în numele Tatălui, al Fiului și al Sf. Duh, atunci Prea Curata Stăpână, care era de față, a cerut și Sf. Sa un loc de propovăduit cuvântul lui Dumnezeu. Mântuitorul, între altele, I-a zis că va propovădui și la Athos.

Despre întoarcerea locuitorilor la Creștinism se spun următoarele: Plecând din Palestina spre Cipru Sf. Fecioară Maria împreună cu Sf. Apostoli Petru, Iacob și Ion, i-a apucat o furtună din iconomia lui Dumnezeu și fiind luați de vânt au fost aduși la Athos la limanul lui Climent, acolo unde este astăzi Monastirea Ivirul, aici îi aștepta tot norodul ce se întâmplase. Cu trei zile înainte de venirea Maicii Domnului, demonul din idol a simțit că va fi izgonit, așa că tare se tulburase cutremurând Muntele. Locuitorii, înspăimântați, alergară la idol, cerând să-i izbăvească din primejdie. Idolul, însă, a strigat să se ducă la limanul lui Climent, unde va veni împărăteasa Cerului și a Pământului; locuitorii au alergat cu toții la liman; iar când Maica Domnului s-a apropiat au început să strige, cerând îndurare, deci ajungând a întrebat cum se numește locul și aflând că Athos, s-a închinat dând mărire lui Dumnezeu pentru această iconomie și învățând din destul pe toți locuitorii s-a dus cu pace la Cipru. Idolul, nerăbdând prezența Maicii Domnului, deîndată ce a călcat în munte s-a prăvălit cu vuet în mare. Deci muntele sporea în credință și capiștile se prefăcuseră toate în Biserici, unde se mărea Dumnezeu.

Cu timpul, însă, Sfântul Munte a fost pustiit și locuitorii nu mai erau decât fiarele sălbatice; cât a fost pustiit nu se știe cu siguranță. Dar și aceasta a fost tot din voia lui Dumnezeu, care destinase pentru alt lucru Muntele, numit și Grădina Prea Curatei Fecioare și anume de Sălaș Călugărilor și de cetate întărită în care să se păzească neatins mărgăritarul credinței.

Începător vieții monahicești în Sf. Munte vedem pe Sf. Petru Athonitul, care s-a pustnicit în peștera care-i poartă și astăzi numele. După aceea, pe la 820 vedem pe Ap. Pavel, fiu de împărat, care, pornindu-se de Dumnezeiasca purtare se făcu călugăr și zidi două Lavre (Xiropotamu și Sf. Pavel), care și azi se văd. Nu mult după aceasta Sf. Atanasie, cu ajutorul împăratului Nichifor Foca, zidesc marea Lavră și mai multe Chilii. Pentru a ne lumina asupra acestor din urmă trebuie să arătăm ce se numea Chilie pe acele timpuri: Chilie se numea casa în care trăiau 2-3 călugări; cele ce aveau 4-8 călugări se numeau jumătate de obște, iar cele ce aveau 12 se numeau Monodrion sau obște întreagă. Toate acestea aveau voie să înainteze și să facă Monastiri dacă aveau mijloace. Pentru a cumpăra o chilie se cerea să fii călugăr și să ai purtări bune, odată Stareț erai și membru în Chinău la Careia. Acum să trecem la cele ce am lăsat.

Așa ca și aceștia și alții, Împărații bizantini au zidit și înfrumusețat Monastiri. Toți pornindu-se din Dumnezeiasca iconomie la aceasta, spre veșnica pomenire a lor în Dumnezeieștile locașuri, ca cei ce ca adevărați apostoli au lucrat la întărirea adevăratei credințe. Toți ceilalți sfetnici, ostași și norod nu au întârziat a da talantul sau având de pildă pe Împărați, așa că Sf. Munte sporea întru toate. Dar, slăbind Bizanțul din dese năvăliri barbare, Sf. Munte a fost din nou prădat și pustiit în mai multe rânduri. Între

aceștia Imperiul Bizanțului se stinse, așa că muntele era în mare nevoie, neavând de cine fi ajutat. Dar Dumnezeu făcu din nou iconomie și iar capetele încoronate vin să zidească lavre, să repare pe cele stricate și să le înzestreze pe toate și în fine să dicteze, ca odinioară, ca Împărații Bizanțului, în munte. Cine să fie acești noi ctitori ai Muntelui, acești noi reîntemeietori? Pajurile țărilor, numele lor, care și azi se pomenesc în Munte și se vor pomeni fără încetare, ne spun totul; Sunt Domnii Munteniei și ai Moldaviei, sunt Domnii Români, strănepoții vechilor Împărați ai Bizanțului. Ei, ca și aceia, au cunoscut ce însemnează Sf. Munte, au știut că aci e și va fi focarul adevăratei credințe, și-au dat seama ce însemnează a proteja și a ajuta Sf. Munte, de aceea îi vedem ridicând Lavre. Cei din Muntenia, ca Mircea, Neagoe, Mihai, Matei Basarab ș.a. Cei din Moldova, ca Alexandru, Bogdan, Ștefan, Petru, Vasile Lupu ș.a. Pe toți îi vedem ca mari ctitori ai Sf. Agore și dictatori. Insignele țărilor și în timpul de față, după cum vedem, împodobesc toate monastirile existente, ceea ce ne dovedește, precum și numele ctitorilor, participarea României ca țară ortodoxă la ajutarea și sprijinirea Sf. Munte atâtea secole. Înșiși frații greci, ruși etc. dau mulțumire lui Dumnezeu de iconomia făcută prin trimiterea Domnilor români, fără de care nu se știe dacă Muntele ar fi fost ceea ce este azi. Mulți din părinții români și-au dat seama de importanța cea mare care e în a exista în Munte Români, de aceea vedem pe mulți încă în zilele noastre ridicând frumoase locașuri românești, cum avem de ex. pe Cuviosul Părinte Nifon care a întemeiat cu ajutorul Țării Prodrumului de azi. Dintre aceia a fost și Părintele Cosma Schimonahu, întemeietor cu drept cuvânt al acestor Sf. Lăcașuri și moș al nostru și suntem și noi aceștia de acum. Cu toții ne dăm seama că am existat de la început, că existăm și că trebuie să existăm în Munte ca națiune ortodoxă. Urmele strămoșilor noștri ne dau destule dovezi de marele interes ce ei puneau ca românismul să existe în Munte, noi de asemenea ne dăm seama că trebuie să fim, dacă nu putem altfel că nu avem mijloace, cel puțin cu persoanele noastre să dăm plata trebuincioasă și Împăratul cerului va primi banul ca și aurul, ca cel ce din neavere este dat.

Cum zic, Părintele Cosma Spătaru, dându-și seamă de acestea la 1864, cumpără cu ucenicii săi Domițian și Corg, tustrei basarabeni, cum și noi suntem, ruinele fostei chilii Adormirea, cu locul pendinte de ea, pe moșia Xiropotamu și o zidește din temelie pe cum se vede și azi. Cu timpul, înmulțându-ne și viind o bună ocazie, am cumpărat cu toții la 1869 ruinele fostei Chilii Cucuvinu, cu hramul Sf. Ion Teologul, care înainte a fost școală de teologie a Monastirei Morfona, după cum atestă părinții greci; din fosta biserică nu ne-a mai rămas decât o icoană a Sf. Ion Teologul, făcătoare de minuni. La 1870 am pus temelie bisericii actuale și caselor, având de Stareț pe părintele Domițian, ucenicul Părintelui Cosma. Nu mult după aceea am mai cumpărat ruinele fostei Chilii Catafighi, cu hramul Sf. Ion Botezătorul, pe care, făcând-o din nou, a trecut ca Stareț la ea răposatul Părinte Teodorit Hodorogea Ieroschimonahul. La cumpărarea și zidirea acestor două așezăminte au fost ctitori mari, moșii mei Ștefan, Iordache și Costache Soltani, care la urmă s-au făcut și călugări și au repauzat aci, numele călugărești le-au fost: Sava, Gherasie și Calinic Schimonahi. De la acești venerabili bătrâni frați după trup și de călugărie noi, cei care i-am apucat, am luat multe sfaturi folositoare, cu toții ne aducem aminte de prorocștile lor cuvinte: „Măi băieți, măi, fiți Moldoveni, că mare țară are să fie Moldova după vremi”! De asemenea, știm cuvintele lor de pe urmă, pe care, cu ajutorul lui Dumnezeu, le păzim și care au dat legea ce ne stă înaintea: „Cât va fi Sf. Munte aceste

case să fie unite între dânsule și la un fel să trăiți, căci toți se vor folosi de voi și vor veni și alții să se unească la frăția voastră și așa, dacă nu cum a fost, să țineți cinstea neamului ca drept credincios”. Toți am păzit cu Sfințenie aceste sfaturi. Cu timpul, am fost martori ai Războiului de la Plevna, Grivița etc., am împărtășit durerile și bucuriile și noi ca și Românii, de asemenea, cu inima zdrobită, am văzut despărțirea pământului nostru de țara mamă, am plâns, am suspinat, dar ce să facem, așa a fost soarta. Cu toții am tresărit de bucurie și veselie la auzul mării vești din 1881, încoronarea primului Rege al neamului nostru, am mulțumit lui Dumnezeu și ne-am adus aminte de cuvintele bătrânilor: „Moldova va fi țară mare cu timpul”. În fine, am fost pe deplin mulțumiți ca Români când am putut ca, conform ordinului Sinodului român, să pomenim numele familiei regale române în modestele noastre biserici. Aceasta este cea mai mare și distinsă onoare cu care ne mândrim cu drept cuvânt, că am putut să ajungem la ceea ce ne părea un vis. Azi ne fălim că în libertate putem pomeni numele Regelui nostru iubit. Dar și răsplătirea nu a întârziat, tot cuvântul bătrânilor, „Vă veți face pildă”, ne-am făcut și am fost recompensați azi, după cum știți, ne putem mândri că suntem și noi alături de frații noștri mai mari, subvenționați de Guvernul român. Acesta este oarecum istoricul, în puține cuvinte.

De atunci a trecut mult timp, Stareții au repauzat, alții s-au tras la liniște cum de ex. Părintele Domițian la noi (Cucuvinu). La Catafighi au repauzat doi: P. Teodorit Hodorogea și P. Antonie Sagin și acum e onor. P.S. Sa P. Ilarion Mârzea. La Adormirea, de asemenea, P. Cosma Stratan a repauzat și a rămas P. Gherasim Stratan. Nici noi nu putem prevedea ce se va întâmpla; ne-am apropiat de timpul în care trebuie să ne gândim la moarte. Mai înainte vrem să lăsăm vouă și celor ce vor veni semne că am fost și că ne-am dat seama de chemarea noastră și că după puțină am făcut ce am putut. Noi punem plugul și începem brazda, cei care veți fi și vor fi după voi, vor isprăvi ceea ce noi am început. Acestea sunt începute spre a înainta, nu spre a da îndărăt, și ceea ce e scris, totdeauna se ține. Acum cred că cu toții ne dăm seama că o asemenea lege trebuie să fie, dacă vrem să existe ceea ce noi am făcut. Acestea au fost dorințele bătrânilor, aceasta a fost țința noastră și aceasta va fi Legea voastră. Am zis.

Părintele Gherasim:

Cinstiți Părinți,

Legea ce ne stă înainte a fost la noi și nescrisă, se putea însă ca după moartea noastră alții din zavistie sau alte pricini să o strice, pentru ca acestea să nu se întâmple, și prin acestea să se strice ceea ce noi am făcut cu deplină chibzuință și învoire între noi, am scris-o și acum cu toții o vom iscăli; de desăvârșirea ei nici vorbă nu este, căci i s-au lăsat poartă de adăugat cele ce vor mai trebui.

Părintele Serapion:

Cinstite Părinte Superior,

Sunt însărcinat din partea fiilor mei de duhovnicie ca să vă fac cunoscut că este întocmai dorinței lor o asemenea lege și că, cu toată inima o votează. Eu din parte-mi ca cel ce am lucrat la facerea ei nu mai adaug nimic decât dau mărire lui Dumnezeu că am început să mergem pe o cărare care ne va duce în sus.

Părintele Teodosiu: *Părintele Marchian este rugat să citească legea, iar Părinții să asculte cu luare aminte:*

Părintele Marchian citește cele ce urmează:

Lege:

Art.1. Se pune un Început unei Comunități care va purta numele de „Comunitatea Fraților români din Muntele Athos” cu scop de a apăra drepturile Fraților de un neam, locuitori în aceste Sf. locuri, de ajutor reciproc, de a ridica moralul național la nivelul trebuincios unei națiuni spre a putea reprezenta cu deplină cunoștință cele ce trebuiesc reprezentate în aceste Sf. locuri și de a câștiga drepturile ce se cuvin românilor.

Art.2. Comunitatea va ajuta prin toate mijloacele posibile pe frații de un neam care vor avea nevoie de ajutor și le va apăra interesele de câte ori trebuința va cere.

Art.3. Comunitatea va căuta prin toate mijloacele să ridice sentimentul național la frații de un neam acolo unde trebuie ridicat.

Art.4. Comunitatea va înființa și va întreține o bibliotecă care să servească la luminarea fraților de un neam.

Art.5. Comunitatea va lucra pentru susținerea intereselor celor ce-i procură mijloacele de existență.

Art.6. Comunitatea va lupta prin toate mijloacele să câștige drepturile ce pe drept revin românilor ca națiune ortodoxă persecutată în Munte.

Art.7. Comunitatea va lupta pe toate căile pentru tot ce face cinste, ce poate folosi și ce trebuie făcut pentru cinstirea neamului.

Art.8. Toți membrii comunității se vor ajuta între dâșii la toate trebuințele.

Art.9. Comunitatea se va purta cu respect către frații împreună locuitori ai acestor Sf. locuri, ruși, greci, etc. întrucât aceștia nu vor atinge și vătăma interesele naționale ale comunității și fraților de un neam.

Art.10. Comunitatea va înfiera cu nemilostivire pe oricine va cuteza să se atingă de interesele naționale ale Comunității și fraților de un neam.

Art.11. Toate așezămintele care fac parte din Comunitate se vor conduce după unul și același Regulament în administrația internă.

Art.12. Toate așezămintele care fac parte din Comunitate, în bisericasca conducere și slujire se va conforma întocmai ordinelor Bisericii Mame.

Art.13. În toate așezămintele care fac parte din Comunitate oficiul divin se va săvârși numai în limba română, nicicum altfel. Slujba cu Arhiereu și invitații.

Art.14. Nici unul din așezămintele din Comunitate nu poate primi de obște călugări sau frați de alt neam decât românesc.

Art.15. Nici unul din așezămintele care fac parte din Comunitate nu pot ține un frate sau călugăr care s-ar dovedi că lucrează contra Comunității.

Art.16. Pentru înaintarea Comunității, buna ei conducere și punerea în aplicare a celor cuprinse în precedentele articole se va forma un consiliu compus din Superior și un ucenic de fiecare așezământ care face parte din Comunitate.

Art.17. Biroul Consiliului va fi astfel compus din Președinte care va fi totodată și Superior al întregii Comunități și care va fi ales pe viață; din un Vicepreședinte, din un secretar și un raportor, care vor fi aleși pe un an.

Art.18. Pentru a fi ales Președinte și Superior al Comunității se cere: a) A fi superiorul unuia din așezămintele care fac parte din Comunitate; b) Să aibă cunoștință de cele ce trebuiesc cunoscute; c) Să aibă la activ sau acte care să-i probeze activitatea în aceste afaceri; d) Să nu fie egoist și pasionat.

Art.19. Pentru a fi ales vicepreședinte, secretar sau raportor, se cere să fie membru în Comunitate și să posede oarecare cunoștințe în aceste afaceri.

Art.20. Alegerea de Superior se va face cu voturi. După alegere, Superiorul va depune următorul jurământ: Jur că până la suflarea cea mai de pe urmă voi lucra pentru înaintarea Comunității încredințată conducerii mele și că voi urma întocmai după legea votată de Comunitate la 1 aprilie 1900. Așa să-mi ajute Dumnezeu!

Art.21. Toți membrii vor depune următorul jurământ de supunere către Superior: Jurăm pe conștiința noastră că vom da absolută supunere Părintelui Superior Președinte ales de noi. Atât cât se va conduce de legea votată de Comunitate la 1 aprilie. Cel ce va călca aceasta de sine se va afurisi. Amin.

Art.22. Superiorul Președinte va avea putere absolută în dirijarea administrativ-politică a comunității.

Art.23. Superiorul Președinte va putea cere înlăturarea oricărui frate sau călugăr din orice așezământ din Comunitatea sa în caz când s-ar dovedi că acela ar vătăma Comunității.

Art.24. Cu tratarea intereselor externe ale Comunității va fi însărcinat Superiorul Președinte. În cazul acesta i se va elibera o împuternicire care va fi iscălită de toți membrii Comunității.

Art.25. În lipsa Superiorului Președinte, îi va ține locul Vicepreședintele.

Art.26. Ședințele se vor ține la Superior.

Art.27. Consiliul va fi convocat de câte ori trebuința va cere.

Art.28. Dreptul de a convoca Consiliul îl are Superiorul Președinte. În lipsa lui Vicepreședintele.

Art.29. Pentru toate cele ce se vor hotărî de consiliu se vor încheia procese verbale care vor fi înaintate unde trebuința va cere.

Art.30. În consiliu, votul hotărâtor îl are Superiorul Președinte.

Art.31. Orice așezământ român ce se va lipi la Comunitate va fi îndatorat a recunoaște acestea de normă.

Art.32. Cele ce vor fi de trebuință se vor adăuga treptat.

Această lege s-a făcut de noi subsemnații în deplină unire pentru a da o direcție stabilă Comunității. Deci Jurăm că, cu Sfințenie vom păzi cele ce însăși noi am hotărât în această lege. Acel care se va lepăda de ea, de sine și de Sf. Părinți ai Athonului, să fie afurisit și ca lepădat de Hristos să se socotească la a doua și înfricoșata venire a Domnului și în focul de veci să fie aruncat.

Toate acestea în unire deplină, de noi s-a făcut și precum am arătat jurăm că le vom păzi.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

Ieromonah Teodosiu Soroceanu
Arhimandrit Lazăr
Ieromonah Serapion

Ieromonah Epifanie
Ieromonah Gherman
Ieromonah Vartolomei

Ierodicon Epifanie
 Ierodicon Varahil
 Sch. Non
 Sch. Iezecil
 Sch. Nikon
 Sch. Damian
 Sch. Nichifor
 Sch. Atanasie
 Sch. Zacharia
 Sch. Maxim
 Monah Prohor
 Monah Iosif
 Monah Eftimie
 Monah Pior
 Monah Domițian
 Monah Sava
 Monah Varlaam
 Monah Thadeu
 Monah Damaschin
 Monah Nicandru
 Monah Teodorit
 Monah Iona
 Monah Nichifor

Monah Eliodor
 Monah Ilarion Marzea
 Ieromonah Marchian
 Ieromonah Dionisie
 Sch. Teofan
 Sch. Pahomie
 Sch. Eronim
 Sch. Veniamin
 Sch. Simion
 Sch. Gherasie
 Sch. Vucul
 Monah Nictarie
 Monah Tihon
 Monah Veniamin
 Monah Ioil
 Monah Iosaf
 Monah Gherasim
 Ieromonah Arsenie
 Sch. Ionichie
 Sch. Ghedeon
 Sch. Veniamin
 Monah Simon

Regulamentul Comunității fraților români din Muntele Athos

Capitolul I

Regulament pentru Consiliile spiritual și economic

Art.1. Vor fi două consilii, unul spiritual (duhovnicesc), și altul administrativ (economic).

Art.2. Consiliul Spiritual se compune din 4 membri ieromonahi, aleși de superiori, în caz când nu vor fi 4 ieromonahi se va completa lipsa cu monahi bătrâni, cunoscuți ca iscusiți în cele duhovnicești.

Art.3. Consiliul administrativ (economic) va fi compus din 12 membri, toți ascultători. Membrii vor fi aleși de Superior în unire cu Consiliul Spiritual.

Art.4. În ambele consilii, votul hotărâtor îl are Superiorul, în lipsa acestuia însărcinatul locuitor.

Art.5. Îndatoririle Consiliului Spiritual sunt:

- a) Primirea de frați;
- b) Darea afară (în orice caz când Superiorul nu este acasă, nu se pot primi hotărâtor frați, ci numai până la venirea acestuia, când se va hotărî definitiv.
- c) Canonisirea unui călugăr sau frate pe timp de trei zile.

35

1900 iunie 12, Bitolia. Memoriul profesorilor Liceului Român din Bitolia, adresat ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, dr. Constantin Istrati, prin care solicită plata indemnizațiilor restante din ultimele zece luni.

Domnule Ministru,

Cu începutul anului școlar curent, grație solitudinii nemărginite a cercurilor conducătoare din România, chestia românilor macedoneni a intrat pe o cale de progres vădit. O nouă eră s-a inaugurat și un strălucit viitor s-a deschis pentru aromâni. O însuflețire generală a cuprins pe toți românii de aici și moralul lor s-a înălțat nespun de mult când au văzut că România, patria mamă a tuturor românilor, și-a propus să sacrifice cu dragă inimă, pe lângă îndemnul și sprijinul moral, totodată și mijloace materiale suficiente pentru îndrumarea chestiei spre bun sfârșit, spre idealul comun al tuturor românilor.

Apostolii devotați ai acestei sfinte cauze, profesorii și institutorii, în marea lor majoritate s-au apucat cu forțe și îndoit zel să lucreze la edificiul național.

Poporul, ca electrizat, s-a mișcat din indiferentismul de până acum și, cu grăbire, s-a grupat în jurul conducătorilor și toți, pe întrecute, fiecare după puterea și priceperea sa, au început să-și depună obolul pe altarul unei chestii atât de sfinte.

În același timp dușmanii noștri, când au văzut că liceul nostru este instalat în cel mai modern și mai măreț edificiu din Bitolia, când au văzut că liceul și peste tot școlile române de băieți și de fete se populează zi de zi cu mai mulți elevi și eleve și că profesorii liceului s-au pus pe muncă fără preget ca să formeze o generație tânără, pătrunsă de sentimentul național, care generație va răspândi la rândul său ideea națională până la cele mai îndepărtate unghiuri ale românimii [...]

Căci, pe când propaganda străină face cele mai uriașe eforturi ca să zădărnicească puternicul avânt ce luase chestiunea românească în decursul acestui an; pe când bulgarii întrețin în Bitolia un liceu cu un număr însemnat de profesori plătiți cu cel puțin 200 franci pe lună la început iar după aceea cu drepturi de gradație și de pensie; pe când chiar sârbii, care abia de câțiva ani au început propaganda lor în Macedonia, astăzi au o organizație bună, întreținând în aceleași condiții un gimnaziu cu profesori plătiți cu cel puțin 150 franci lunar, regulat în fiecare lună; noi, profesorii români, prin faptul că n-am primit subvențiile de 10 luni, iar acum ni se reduc subvențiile într-un mod radical, vom fi siliți de aici înainte să plecăm fruntea, care a stat sus și mândră până acum, să ne simțim umiliți înaintea dușmanilor noștri, să ocolim societatea și să ne retragem în întuneric, când trebuia să năzuim din ce în ce mai mult spre lumină.

Domnule Ministru, prestigiul României, de cel mai civilizat și bogat stat din Orient, este astăzi în joc și trei țări vecine: Serbia, Bulgaria și Grecia, care toate laolaltă nu valorează cât o Țară Românească, au început să jubileze, crezând că, în urma măsurii ce ați luat, chestia românilor macedoneni și-a dat obștescul sfârșit [...]

Într-adevăr este imposibil ca un profesor de liceu să poată trăi cu o leafă de 125 lei lunar.

Nu ne îndoim deci, Domnule Ministru, că veți binevoi a lua de urgență măsurile necesare ca, pe de o parte, să ni se plătească integral subvențiile pe întregul an școlar curent, cu atât mai mult cu cât, în vederea bugetului individual fixat prin subvenție, singurul nostru venit, în contul acestui buget am angajat cheltuieli de întreținere și instalare de primă necesitate și, deoarece acest venit nu s-a realizat la timp, am fost nevoiți să recurgem la împrumuturi cu camătă grea.

Iar dacă de la 1 septembrie viitor se va simți necesitate de economie în acest buget se pot face reduceri până la limita posibilității și după o normă oarecare.

Prin această măsură ați liniști, Domnule Ministru, poporul român de aici, care acum este consternat de trista știre ce s-a răspândit aici ca fulgerul, că România vrea să părăsească chestia macedoneană dar nu vrea să-i dea deodată lovitura de grație, ci o lasă într-o agonie, care, fatal, va duce la pieire.

Domnule Ministru, în mâinile Domniilor Voastre e pusă și existența noastră și viitorul chestiei naționale din Macedonia și însuși prestigiul statului român în Orient; de la Domnia Voastră așteptăm, deci, cu încredere, salvarea lor.

Binevoiți, vă rugăm, Domnule Ministru, a primi asigurarea prea deosebitei noastre considerațiuni.

Bitolia, 12 iunie 1900

C. Cosmescu

N. Duratzo

Th. Constantinescu

S. G. Ciumetti

I. Nicolescu

I. Vanea

D. Cosmulei

E. Ghicu

V. Constantinescu

Hussein Sehabedin

Ion Nicolescu

A. Popovici

N. Batzaria

T. Tuceri

Ioussoff Zig

Domnului Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 267b/1900, f.44-46

36

1900 iunie 12, Muntele Athos. Memoriul ieromonahului Theodosie Soroceanu de la biserica „Sfântul Ion Teologu” din Provata, Grecia, privind istoricul schiturilor românești de la Muntele Athos și politica de deznaționalizare dusă de autoritățile grecești¹.

¹ Prodrom → Mitropolitul Țării Românești. Nifon → Cosma Schimonahu

1864 – părintele Cosma Spătaru cumpără cu Domițian și Corg (basarabeni toți), ruinele fostei chilii Adormirea pe moșia Xiropotan – și o zidesc din temelie.

1869 – au cumpărat ruinele fostei chilii Cucuvina cu hanul Sf. Ioan Teologul.

1870 – au pus temelie bisericilor actuale, școalelor, stareț – Părintele Domițian ucenicul p. Cosma <Spătaru>, apoi au cumpărat ruinele fostei chilii Catafighi – Sf. I. Botezat – stareț P. Teodorit Hodorozea – ctitori – Ștefan Iordache și Costache Soltani (numele călugărești Sava, Ghernasie și Calinic Schimonahu).

Memoriu

Sfântul Munte (muntele Athos), din cele mai adânci timpuri ale creștinismului, a fost afierosit ca loc de închinăciune pentru monahismul creștin fără deosebire de naționalitate. Din cauza grelelor împrejurări care au venit asupra lumii creștine prin desființarea Imperiului Bizantin, și așezămintele monastirești-călugărești din Sfântul Munte au avut foarte mult de suferit; așa că o nouă reînviere către o nouă viață monahicească a fost făcută, îndeosebi de vechii Domni și nobili români din partea stângă a Dunării (Valahia și Moldova), care, încălziți de evlavia creștinească, cu toții au contribuit, parte la rezidirea fostelor așezăminte călugărești, parte la înființarea de noi monastiri cu așezămintele lor. Dărnicia pornită din dragostea creștinească a vechilor Domni români și a poporului se poate și astăzi constata, deoarece cea mai mare parte din marile monastiri, numite împărătești, au până acum pajeri și pisanii care dovedesc aceasta. Nu numai Românul care călătorește în aceste locuri se convinge despre dreptul ctitoricesc pe care-l avem noi, Românii, în Sfântul Munte, dar și străinii, precum Rușii, Bulgarii, Sârbii etc și chiar eterodocșii: Francezii, Germanii și Englezii, care, prin năzuința lor de a cunoaște Muntele Athos cu așezămintele lui religioase, găsesc o mulțime de pisanii, pajeri, odoare sfinte de mare valoare, manuscrite, documente etc, care toate adevăresc urme neșterse ale neamului nostru românesc în Sfântul Munte. Spre pildă:

În monastirea Dionisiu, stăpânită de Greci, se găsesc, ca odoare foarte scumpe pentru noi: o raclă de argint cu inscripție, în care se află moaștele Sfântului Nifon, fost Mitropolit în Valahia, făcută de către Neagoe Basarab, pe care este chipul lui; mai multe manuscrite și cărți vechi, între care se zice că se află și manuscriptul lui Neagoe Basarab;

În monastirea Zugravului, reînnoită de marele Domn român Ștefan cel Mare, astăzi stăpânită de Bulgari, se găsesc două steaguri cusute și o icoană zugrăvită, ale lui Ștefan cel Mare; steagurile, mai ales, au pe ele inscripțiuni din care se dovedește că ele au fost ale lui Ștefan cel Mare. Tot în această monastire se zice că se află multe odoare domnești, veșminte, documente, cărți etc.

Afară de multele obiecte de tot felul cari se găsesc mai prin toate monastirile mari date de către Domnii și strămoșii noștri, apoi, ca un adevăr netăgăduit, este că chipurile diferiților vechi Domni români sunt zugrăvite în nartica mai multor monastiri mari, bunăoară: Xiropotamul, Dionisiu, Sfântul Pantelimon, Simonos Petra etc, care Domni sunt trecuți în capul pomelnicelor ctitoricești.

Până aici, foarte pe scurt, am descris în memoriul meu urmele cele glorioase ale strămoșilor noștri, tăgăduite, precum am zis, chiar de acei care n-ar avea interesul de a recunoaște aceste virtuți strămoșești; de aici înainte voi expune starea călugărilor români în Sfântul Munte, cu așezămintele lor, precum și pozițiunea lor față de așezămintele călugărești ale celorlalte naționalități creștine ortodoxe.

Forma de administrație călugărească în Sfântul Munte este cea republicană-teocratică, așa că așezămintele călugărești din Sfântul Munte se numesc de către învățați „Republica teocratică călugărească”. Numirea aceasta și-a luat-o de acolo întrucât Guvernul Otoman nu se amestecă întru nimic în ceea ce privește administrația monahicească; nici însuși patriarhatul de la Constantinopole, după vechile legiuri, n-are dreptul a se amesteca în administrație, afară numai de cele de credință; încolo, întreaga administrație de ordine și disciplină precum și de afaceri locale se face de către Chinou.

Chinoul este un fel de sfat monahicesc, cu reședința în Careia, compus din 20 părinți, delegați din partea celor 20 mari monastiri (împărătești), care judecă și hotărăște după diferite afaceri locale. Alături cu Chinoul este și reprezentantul autorității lumești, Caimacanul otoman, care, pe lângă însărcinarea ce o are, de a face poliția de siguranță, mai are și aceea de a interveni la Chinou ca din partea Guvernului său atunci când Chinoul ar abuza de puterea sa.

Între cei 20 părinți, membri ai Chinoului, reprezentanți ai celor 20 de monastiri (multe dintre ele, precum am zis, întemeiate și înfrumusețate de către Domnii noștri) sunt: Greci, Ruși, Sârbi și Bulgari, deci reprezentanți ai tuturor statelor creștine ortodoxe. Numai noi, românii, cu toate ale noastre vechi drepturi, nu avem nici un reprezentant. Suntem așadar ca și niște străini între străini, deși numărul călugărilor români, după statistica din localitate este 600 (șase sute). Foarte lesne-și poate explica cineva greaua și umila pozițiune care o au călugării români în Sfântul Munte neavând un reprezentant în Chinou.

Am zis că după statistică sunt 600 călugări români, dintre care unii conviețuiesc în schitul român Prodromul, alții în comunitatea fraților români Sfântul Ion Teologul (Provata), alții la Sfântul Ion Botezătorul, Sfântul Ilie, Adormirea Maicii Domnului, alții în schitul Lacu, alții în diferitele lor chilii iar alții pe la diferite monastiri stăpânite de alte neamuri, precum: Greci, Ruși, Sârbi etc. Cele trei așezăminte românești, din care două aflătoare pe hotarele Marei Lavre și a treia pe hotarul Sfântului Pavel, și-au pozițiunile lor, mai mult sau mai puțin independente, potrivit condițiunilor prevăzute în actele de cumpărare și fondare cu monastirile proprietare; în orice caz, această independență adesea este foarte tăgăduită, întrucât călugării Greci tind a pune reguli în ceea ce privește administrația și împiedică năzuința de naționalitate și limbă, făcând toate șicanele, până la nerespectarea condițiunilor prevăzute în actele de cumpărare, ba amenințând chiar cu gonirea din proprietatea cumpărată.

Cred că este bine să dau o explicare, pentru ce călugării români sunt înlăturați de la toate drepturile de naționalitate și individualitate națională. În dragostea creștinească a vlahilor Domni români, fondatorii unora dintre monastirile împărătești, a fost ca în acestea să se primească și să conviețuiască călugări de orice neam, fără a li se știrbi și tăgădui dreptul de naționalitate. Aceste dorinți, însă, cu timpul au fost înlăturate și elementul grecesc și-a impus limba și naționalitatea, iar elementul românesc, fiind înăbușit, a fost înlocuit până astăzi de la monastirile mari de la tot ce este legat de neam, tăgăduindu-se chiar acele drepturi prevăzute în actele de cumpărare, deși românii plătesc bir împărătesc și local.

Această atitudine Grecii au avut-o și pentru celelalte naționalități călugărești, deși mai puțin pornită; totuși Rușii, Bulgarii, Sârbii, prin chibzuință, au putut să-și capete drepturi alături cu Grecii. (A se vedea articolul din *Novoe Vremea* tradus în românește.)

De un timp încoace este observat că Grecii și mai mult s-au înăspriț contra elementului românesc. Nu pricep cauza acestei înăspriți; tot ceea ce știu este că, în mod sistematic, Românii sunt împiedicați și oprți de la cele mai sfinte drepturi; așa că s-au întâmplat cazuri când Chinoul a amenințat pe călugărul român pentru că simte românește, ba a mers până acolo încât a lovit și în drepturile internaționale oprind pașapoarte românești fără nici un motiv și nelipsind chiar amenințări.

Această stare de umilire în care se găsește călugărul român în Sfântul Munte în parte poate că este provocată și de slăbirea lor între ei; în cea mai mare parte, însă, cred că se datorește împrejurării pentru că autoritățile românești din apropiere de Sfântul Munte

nu s-au interesat îndeustul de starea și poziția călugărilor români precum fac reprezentanții altor state ortodoxe, care caută în a apăra drepturile conaționalilor lor.

Aceasta o știu străinii, că, adică, românii nu sunt căutați, nici sprijiniți de ai lor.

Ieromonah Teodosie Soroceanu
Superiorul Comunității Fraților Români
Biserica Sfântul Ion Teologul din Provata

Cucuvinu, Muntele Athos
Anul 1900 Iunie 12

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol.27, f. 276-278.

37

1900 iunie 14, Murihova, Macedonia. Memoriul locuitorilor din cătunul Murihova de pe muntele Cicura, adresat revizorului școlilor române din Turcia (Vilaetul Monastir), Fonciu Capsali, prin care solicită al doilea institutor pentru cei 97 de elevi care frecventează școala în timpul verii. În anexă: referatul revizorului care aprobă cererea și propune ca pe timpul verii institutorul Theodor Papa Mihali să fie ajutat de unul dintre elevii bursieri la liceul din <Monastir>.

Domnule Revizor,

Subsemnații celnici și notabili ai colibelor de pe muntele Cicura-Murihova, cu profund respect luăm curajul a aduce la cunoștința Domniei voastre următoarele:

Văzând insuficiența institutorului nostru, care nu poate corespunde la cerințele celor 97 de elevi care se numără și 13 sărcăciani, care frecventează școala regulat, vă rugăm cu profund respect ca să binevoiți a interveni pe lângă cei în drept a ne trimite un ajutor de școală.

Încredințați fiind că umila cerere a noastră va fi primită, vă rugăm să acceptați, pe lângă viile noastre mulțumiri, stima și considerația ce vă purtăm.

Murihova, 14 iunie 1900

Ai Domniei Voastre celnici

Papa Nicola Tavi
Nicola Christu Degu
Nascu Ianuli

În calitatea mea de director al acestei școli, cererea locuitorilor este foarte bazată și acceptăm ajutorul de școală.

Primiți, vă rog, Domnule Revizor, stima și considerația ce vă păstrez.

Al Domniei Voastre Institutor *Teodor Papa Mihali*

Domnului Fonciu Capsali, revizor al școlilor române din Macedonia, Vilaetul Monastir

Referatul revizorului F. Capsali, Bitolia, 3 august 1900

Domnule Ministru,

Celnicii (capii) celor 180 de familii române din colibele Murihova, prin suplica lor din 14 iunie 1900, pe care cu onoare o înaintez în original, cer a li se trimite încă un

institutor, școala neputând fi condusă de unul singur din cauza numărului însemnat de elevi care o frecventează.

Toate aceste familii de români nomazi, petrecând iarna în diferite regiuni și numai vara cu toții la un loc, nu dau școlii contingentul de 97 de elevi decât numai în sesiunea de vară; plecând în timpul iernii școala e frecventată numai de a treia parte din contingentul de elevi al sesiunii de vară.

La începutul toamnei, când părăsesc colibele și se scoboară ca să ierneze în câmpii, se împart în trei grupuri: unul, în număr de 50 de familii, se așează la Cătăha; cu acest grup emigrând și institutorul, funcționează aici, în sesiunea de iarnă, adevărata școală cu contingent de 30 de elevi; al doilea grup, în număr de 40 de familii, se așează la Palaticea; cu contingentul de elevi ce-l dau aceste familii se ocupă cântărețul Hristu Papa Nicola; al treilea grup, în număr de 90 de familii, trece hotarele și se așează în câmpiile Greciei; copiii acestor familii întreaga sesiune de iarnă nu urmează la școală.

Cu sosirea primăverii însă, încep să părăsească câmpiile, se suie din nou în munți și pe la sfârșitul lunii mai deja, toate cele 180 de familii sunt strânse la colibele lor din Murihova. Școala, în această sesiune, e populată de întregul contingent de elevi ce-l dau aceste familii.

După toate aceste considerațiuni, având în vedere că la această școală nu se simte nevoia unui al doilea institutor, decât numai pentru sesiunea de vară, când toate familiile se strâng la colibele din Murihova, subsemnatul am însărcinat pe D^l Hristu Papa Nicola, cântăreț, să ajute institutorului Theodor Papa Mihali, luându-i câteva din materiile ce se predau la acea școală.

Pentru viitor însă cred că ar fi mai bine să se oblige prin direcția liceului român din localitate unul din copiii acestor familii, elev bursier la acel liceu, ca, în schimbul bursei, să primească să funcționeze în tot timpul vacanței ca al doilea institutor la școala din comuna lui.

Binevoiți, vă rog, Domnule Ministru, a primi asigurarea distinsei mele considerațiuni.

Revizor F. Capsali

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 266/1900, f.37-38.

38

1900 iulie 17, Bitolia. Raportul revizorului școlar din Bitolia, Ilie Papahagi, adresat ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Constantin C. Arion, privind examenele de la sfârșitul anului școlar 1899-1900 în școlile române din vilaietele Monastir și Ianina.

Domnule Ministru,

Cu încheierea anului școlar 1899-1900, cred de datoria mea a vă da relații exacte asupra situației actuale a școlilor, care, prin introducerea unor reforme și prin reînnoirea în parte a personalului didactic, au realizat în acest scurt timp progrese satisfăcătoare atât sub raportul avântului național cât și sub raportul învățământului. Mă voi sili pe cât mi-e

posibil a vă face tabloul fidel al fiecărei școli de sub dependența mea, începând cu școala din Corița, unde am asistat în persoană la examenele publice ținute la 25 iunie.

Am ținut să mă găesc la acest centru unde, mai mult ca oriunde, se observă un entuziasm sincer, un interes viu pentru progres printre români, care cu drag distribuiau bilete de invitații, insistând pe lângă prieteni ca, în număr cât mai mare, să asiste la examene pentru ca oricine să se poată convinge de progresul școlii, ca astfel românii, inconștienți încă, să nu-și mai lase copiii pe la școlile grecești, a căror țință nu poate fi alta decât deznaționalizarea românilor.

În acest centru, grație personalului didactic, care se bucură de stima și încrederea românilor, cu satisfacție am văzut o mișcare serioasă în sens românesc, care dă de gândit celor interesați și doritori de a vedea școala noastră în amorteala de până acum. Cu bucurie am văzut români încărunțiți instruindu-se la școală în ajunul examenelor și conlucrând cu institutorii la aranjarea școlii spre a-i da o înfățișare mai solemnă. Ceea ce m-a impresionat mai mult este faptul că anul acesta, printre publicul asistent, am observat persoane din treapta cea mai înaltă a societății, care până în anii trecuți, deși români, arătau multă indiferență pentru școala noastră. Una dintre aceste persoane, anume D^l Costake Balauri, membru la tribunal, mare comerciant și care exercitează mare influență la Corița, ne-a făcut deosebita cinste de a face recepția înalților funcționari otomani, care reprezentau autoritățile locale, și a prezida examenele. Examenul se începe prin sfințirea apei de către părintele Haralambie Balamaci, directorul școlii [...]

Numărul elevilor prezenți la examene a fost 82. Până în anul trecut, după cum se constată din matricola școlii, numărul elevilor abia a ajuns la 45. Și în anul acesta, dacă am fi avut un local mai încăpător și mai comod, numărul elevilor ar fi fost cu mult superior celui actual.

Examele școlii de fete, ținute în aceeași zi, au avut același succes, grație sânguinței D^{nei} Victoria Tucea, directoarea școlii [...] Numărul elevelor înscrise și prezente la examen a fost de 45. Se speră ca la anul, după făgăduielile multora dintre români, care au asistat la examen, numărul fetelor să sporească.

Examele școlii de băieți și fete din Moscopole au avut loc la 29 iunie. Numărul elevilor înscriși a fost 44 iar al elevelor 15. După alocuțiunea Domnului Stacri Buhia, directorul școlii, s-a procedat la examinarea elevilor, ale căror răspunsuri au încântat publicul asistent. Piese în dialect jucate de elevi și declamațiunile au fost aplaudate îndelung. În această comună pur românească, unde până în anul trecut școala mergea spre descompunere din cauza neînțelegerilor ce se iviseră între inspecțiune și români, anul acesta, grație noii organizații date școlilor și armoniei perfecte ce a domnit printre institutori și români, numita și-a recăpătat prestigiul și ca urmare ea a fost îmbrățișată de românii mai de seamă și promite a da rezultate mai satisfăcătoare în viitor.

La Șipsca, unde nu există altă școală decât cea românească, examenele au avut loc la 25 iunie. Numărul elevilor și elevelor acestei școli mixte, în cursul anului, a fost de 30. La examene nu s-au prezentat decât 16, și aceasta din cauză că locuitorii, ocupându-se mai mult cu agricultura și cu creșterea vitelor, sunt nevoiți a-și retrage copiii de la școală cu începerea primăverii. Examele au avut succes. Cu plăcere constat că mai toți locuitorii rămân mulțumiți de modul cum D^l Tasula Zisi, institutorul școlii, știe să se achite de misiunea lui. În această comună, locuită exclusiv de români, Mitropolitul grec a

întrebuințat toate mijloacele ca să semene zăzanii printre români cu scop de a-i separa în tabere vrășmașe, ca apoi, prin promisiuni, să izbutească a reînființa școala grecească. Grație energiei desfășurate de institutori și a prudenței unora din notabili, toate încercările Mitropolitului grec au rămas zadarnice.

La Grabova examenele au avut loc la 18 iunie. Nici această școală n-a fost cruțată de persecuțiile înaltului prelat grec, care, spre a ține pe loc avântul ce începuse a lua școala, a trimis o circulară, cu ordin de a se citi în biserică, prin care se amenința cu excomunicarea toți aceia care, contrar dispozițiilor sale, și-ar trimite băieții la școala română. Prea Sfinția Sa Mitropolitul a oprit chiar pe preot de a servi în casele românilor, ceea ce ne-a determinat de a recomanda la schitul românesc de la Muntele Athos pe un concetățean de-al nostru ca, după ce va învăța slujba bisericească, să se hirotonisească preot român pe spesele comunității din Grabova. În caz când Mitropolitul grec o să refuze de a-l hirotonisi, ceea ce e mai mult ca probabil, sunt hotărâți a se adresa Mitropolitului bulgar din Ohrida sau Monastir (Bitolia) cu rugămintea de a-l hirotonisi cu obligațiunea de a recunoaște supremația spirituală a Înalt Prea Sfinției Sale Exarchului bulgar din Constantinopole. Cu toate persecuțiunile mai sus arătate, școala română a încheiat anul școlar cu succes, numărând 22 elevi. Nu ezit a Vă asigura, Domnule Ministru, că, dacă în zisa comună vom avea un preot, școala greacă din acest sat va dispărea, căci mulți români, deși doresc a-și încredința copiii institutorului român, nu îndrăznesc a-și satisface această dorință a lor, de teama de a nu fi părăsiți cu desăvârșire de preot. Locuitorii fiind săraci și îndeletnicindu-se mai mult cu agricultura și cu păstoritul încep a-și retrage copiii de la școală în timpul verii, de aceea dl. Avraam Papa, institutorul școlii a fost nevoit a ține examenele pe 18 iunie.

La Niceea, examenele s-au ținut la 18 iunie. Numărul elevilor prezenți la examen a fost 13. În acest sat românesc nu se poate stabili în mod exact numărul elevilor, pentru că locuitorii satului fiind muncitori își retrag copiii de la școală în mod neregulat, după trebuințele lor casnice. Școala română din acest sat deși n-are autorizație funcționează de doi ani. Comunitatea fiind întrebată dacă școala funcționează în virtutea autorizației legale, răspunsul cum că școala aceasta este o școală comunală care datează de mult și în consecință nu e nevoie de autorizație. Neexistând școală grecească, românii au putut beneficia de un drept pe care îl au comunitățile nemusulmane din imperiu de a avea școlile lor. Dl. Filip Avraam institutorul școlii funcționează în această școală de la 1898, numit prin ordinul d-lui inspector, dar nefiind trecut în statul personalului didactic probabil din eroare, nu i s-a trimis subvenția cuvenită pe susnumitul an. Anul curent nu s-a prezentat la postul său decât în urma unei adrese trimise de subsemnatul, pe care îl invita ca să se grăbească a se prezenta la post, asigurându-l că e trecut în stat de la 1 septembrie 1899, cu subvenția lunară de 50 de franci. La sosirea subvențiilor pe 7 luni, cu părere de rău am constatat că zisul institutor nu figurează în lista de plată trimisă de Onorabilul Consulat deși a funcționat regulat și a încheiat anul școlar cu succes.

La Frașari examenele au avut loc la 16 iulie. Această școală care până în anii trecuți mergea spre descompunere, numărând abia 3-4 elevi, anul acesta, grație dispoziției de a se încredința conducerea școlii d-lui Cotta Balamaci, agreat atât de români cât și de beii locali, școala română câștigă mult în prestigiu și în scurtă vreme începu să fie frecventată de 22 de elevi. Pe lângă dl. Cotta Balamaci, director-institutor, mai e și dl. Mihail

Hondrosom, care deși a funcționat în mod regulat la zisa școală, nu figurează în lista de plată a personalului didactic.

La Pleasa examenele s-au ținut la 2 iulie, ele au fost prezidate de venerabilul bătrân Spiru Balamaci, patriot încercat. Toți bărbații aflători în comună, unde nu exista de fel școală grecească, au asistat la examene, rămânând pe deplin satisfăcuți de succesul ce au avut examenele, iar după încheierea anului școlar s-au retras felicitând sincer pe domnii institutori Atanasie Hertu și Andrei Nastu. Numărul elevilor prezenți la examene a fost 65. În această comună pur românească, parte din locuitori fiind nomazi, numărul elevilor variază după anotimp. Astfel în timpul iernii, familiile nomade coborându-se în mănăstirile câmpiilor ale Tesaliei, școala se depopulează întrucâtva, iar cu începerea primăverii, familiile reîntorcându-se iar la căminele lor, numărul elevilor sporește în mod simțitor.

La Berat există 5 școli primare grecești fără a le număra pe cele de fete și o școală secundară, conduse de un personal bine format, de aceea ar fi de dorit ca școlii din acest oraș, unde avem o populație românească destul de numeroasă, să se dea mai multă atenție și să se pună pe o treaptă dacă nu superioară, cel puțin egală cu școlile grecești, iar în locul actualului institutor dl. Lazăr Puli să se numească un institutor mai destoinic și cu o cultură superioară ca să poată astfel reprezenta bine școala. Zisul domn Lazăr Puli poate fi utilizat la școala din Cavaia, care rămâne fără institutor în urma bolii mintale de care a fost izbit dl. Tachi Sufleri. Pe lângă dl. Lazăr Puli, a mai funcționat la școala din Berat și dl. Iuliu Nuși, absolvent al liceului românesc din Bitolia. D-sa fusese însărcinat cu deschiderea școlii din Grădiște, dar neputând răzbate, l-am atașat provizoriu pe lângă școala din Berat, după cum am avut onoare a vă raporta și recomanda pe lângă d-sa pe dl. Vasile Lazu, român din Berat. Posedă cultură italienească și e singurul capabil de a deschide zisa școală. Grație sârguinței și cunoștințelor ce dl. Iuliu Nuși posedă, elevii școlii din Berat au realizat progrese simțitoare.

La Elbasan, examenele au avut loc la 25 iunie. După o muncă neîntreruptă de mai mulți ani, comunitatea în frunte cu valorosul institutor dl. Petru Danisca și cu părintele Ignatie, izbuti în fine a obține autorizația prin august. Deși s-a recurs la măsuri extreme contra acestei noi școli prin mărirea impozitului [...] și scoțând mai proprietăți ale bisericii, deși s-a pus în mișcare un întreg aparat de intrigi contra preotului și îndeosebi contra institutorului, denunțându-l ca agent al propagandei care urmărește scopuri de anexare și intentându-i-se chiar proces din partea Mitropolitului grec, că a violat Mitropolia și toate acestea în scopul de a distruge această nouă școală, încă în stare embrionară, școala română a funcționat în mod regulat, încheind cu succes anul școlar după cum reiese din raportul institutorului respectiv.

În circumscripția mea mai sunt și școli care funcționează de mult în buget, iar altele de un an, dar care n-au funcționat din cauza lipsei de autorizații legale. Acestea sunt:

1) Școala din Durazzo figurează încă de la 1892. S-au făcut demersuri din partea multor institutori care s-au succedat în sens de a se da autorizația, dar până astăzi ele au rămas fără succes.

2) Școala din Cavaia funcționează de la 1895.

3) Școala de la Tirana funcționează de la 1899.

Spre a-mi da seama de situațiunea acestor școli și de mijloacele ce ar trebui să întrebuițăm întru obținerea autorizațiilor, m-am transportat în persoană la fața locului. La Durazzo, institutorul nu se găsea la locul său, deoarece plecase la București ca să

reclame subvenția ce i se cuvenea pe exercițiul anului școlar 1898-1899 și de acolo s-a întors la Constantinopol ca să facă demersuri pentru obținerea autorizației. Timpul cât am rămas în acest oraș maritim am avut ocazia a face cunoștința românilor, care mai toți, afară de câteva excepții, care se găsesc în contact direct cu Consulatul elen ori cu Mitropolia, doresc să vadă și-n orașul lor o școală națională, unde să-și poată instrui și educa copiii. Cu această ocazie am avut prilejul a sonda spiritul funcționarilor guvernului otoman din acest ținut. Cu părere de rău am constatat că aceștia din principiu sunt contra școlilor noastre și aceasta pentru că în Albania de la o vreme încoace, începând a se agita chestiunea albaneziască, ai cărei motori principali sunt bănuți a fi agenți secreți ai Austriei, și care ar servi planurilor ei de anexare, școlile noastre considerate ca focare de propagandă austriacă, sunt privite cu ochi răuvoitori. Pentru faptul acesta institutorul român nu numai că nu găsește sprijinul ce guvernul e dator a-i acorda, dar încă e persecutat pe toate căile.

Tot pentru aceste considerațiuni nu s-a putut face nimic în chestiunea școlilor din Cavaia și Tirana, deși s-au adresat petiții din partea românilor, pe baza cărora au ieșit marbatalele care au fost înaintate la Scodra, reședința vilaetului, prin mutesariful din Durazzo. Răspunsul guvernatorului a fost comunicat institutorilor respectivi cu deschiderea școlilor în chestiune, răspuns care ar suna după cum urmează: „Se respinge cererea românilor și nici pe viitor nu e posibil a li se satisface”. Motivul care l-a determinat pe Excelența Sa Valiul de a da o astfel de defavorabilă soluțiune la cererea românilor a fost reapariția unei chestiuni dogmatice, care se credea înăbușită pentru vecie. Această chestiune care preocupă în așa mare grad spiritul funcționarilor otomani este acțiunea agenților străini exercitată asupra populației creștine, îndeosebi asupra unei părți din ea, a cărei religie nu era încă bine cunoscută de vreme ce în casele lor erau serviți de preoți creștini, în unele acte hogi, iar în matricola stării civile erau trecuți ca turci spre a fi convertiți la catolicism.

În urma răspunsului categoric al Excelenței Sale Valiului din Scodra, provocat de împrejurările mai sus expuse, institutorii au fost invitați din partea poliției a nu mai inoportuna autoritățile cu cererile lor. Domnii Cociu Zugrafu și Tachi Sufleri însărcinați cu deschiderea acestor școli și-au făcut conștiincios datoria, expunându-se chiar la sacrificii materiale necesitate de îndeplinirea formalităților și dacă rezultatul acțiunii lor a fost defavorabil, nu neglijenței și indiferenței lor se poate atribui nereușita, ci mai mult forței împrejurărilor.

Școala din Lunca figurează în buget de un an. Dl. Achile Dabura însărcinat cu deschiderea acestei școli, în urma invitației care s-a făcut, s-a prezentat la postul său spre a începe o acțiune în vederea obținerii autorizației. Fiindcă populația acestui sat românesc e scufundată în ignoranță și în consecință, cu desăvârșire lipsită de conștiință națională, zisului institutor i-a fost imposibil să-și asigure fie chiar concursul moral – declarație că doresc a avea școală românească – ca să poată începe cu succes acțiunea pe lângă autoritățile locale.

Părerea mea e că dl. Achile Dabura să fie permutat și atașat pe lângă școlile regulate din Macedonia Și Epir ca institutor ajutor, iar în locul d-sale să se aleagă vr-un tânăr cult din chiar satul în care se înființează școala, ori din împrejurimi, în cazul în care nu s-ar găsi la Lunca, tânăr care să se bucure de încrederea fruntașilor satului și în cazul acestora putem spera a obține autorizație. Ori să renunțăm la deschiderea acestei școli,

care de altfel nu prezintă nici mare importanță, nefiind satul în care s-a dispus a se funda școala un centru însemnat de români și să îndreptăm atenția noastră asupra localităților mai înaintate atât sub raport material, cât și sub cel cultural și unde în consecință sentimentul național ar fi mai dezvoltat.

Școala din Cosina figurează în buget de la 1895, anul trecut s-a dispus să fie transferată la Premeti. Dl. Cociu Pișota, însărcinat cu deschiderea acestor școli, a făcut toate formalitățile cerute de legile în vigoare ale învățământului nemusulman din Turcia. Grație sprijinului unui personaj marcant anume Gelal Bey Clisura, marbatana dată de Consiliul administrativ din Premeti a fost întărită chiar cu pecetea vicarului Mitropolitului și imediat apoi expediată la Ianina prin Arghiro Castro, reședința prefecturii. Dl. Cociu Pișota a fost în două rânduri la Ianina, după cum se constată din atestatele ce i s-au eliberat de direcția gimnaziului din Ianina, ca să urmărească mai aproape chestiunea autorizației. Prezentându-se la președintele Consiliului de Instrucțiune Mearif Comision, care e vrășmaș declarat al școlilor noastre, i s-a răspuns că hârtiile au fost înaintate la Constantinopol, de unde se așteaptă rezultatul definitiv. După informațiile particulare ce am avut în urmă, hârtiile au fost oprite la Ianina, probabil cu intenția de a perpetua această tristă stare de lucruri.

Școala din Grădiște figurează de un an în buget. Deoarece dl. Iuliu Nuși, însărcinat cu deschiderea școlii fiind străin n-a putut să răzbată în acest sat românesc, am recomandat ca institutor ajutor pe lângă d-sa pe dl. Vasile Lazu, român de origine, singurul care ar fi avut șansă de reușită, ca unul care posedă cunoștințe numeroase în părțile acestea. Neprimind răspuns în chestiunea aceasta și dl. Iuliu Nuși rămânând neocupat, l-am atașat provizoriu la școala din Berat. Pentru a nu ne găsi în viitor în fața aceleiași stări de lucruri, reînnoiesc cererea mea de a fi numit și însărcinat cu deschiderea școlii din Grădiște dl. Vasile Lazu.

La Ferica școala figurează de la 1895. Până în anul trecut nu se făcuse nici un demers serios în sens de a obține autorizația. În octombrie 1899, m-am transportat în persoană în acest orașel, unde în urma unei consfătuiri cu românii doritori de a vedea înființată școala română, s-a redactat o petiție, care a fost semnată de mai mulți frunțași ai orașului. Petiția a fost apoi prezentată mutesarifului din Berat. Aici, unde aveam mari speranțe în concursul d-lui director al gimnaziului H. Gogiamani, absolvent al câtorva clase ale gimnaziului grecesc din Ianina, și fost institutor ajutor grec, petiția nici n-a fost referită Consiliului administrativ spre a fi rezolvată și aceasta pentru că dl. H. Gogiamani nu s-a mărginit numai a păstra o indiferență culpabilă dar chiar a și creat dificultăți, influențând asupra unuia din membrii Consiliului Administrativ a face ca petițiunea să fie aruncată la dosar.

Școala de fete din Berat a fost înființată de răposata Anastasia Christoforidi la 1890. A fost suprimată la 1896, iar în septembrie 1899 s-a dispus a se reînființa, numindu-se ca institutoare doamna Eugenia Christigiu, născută Sotir. Pentru redeschiderea acestei școli am rugat pe dl. H. Gogiamani, directorul gimnaziului, ca în calitate sa de cetățean să înainteze o petiție semnată atât de d-sa cât și de dl. G. Carbonara, de fel din Berat, albanez de origine, dar profesor de limba italiană la gimnaziul nostru, și de alți români care ar fi dispuși să secondeze școlile noastre, prin care să se roage de Excelența Sa mutesariful, ca, în virtutea dreptului acordat de gloriosul

nostru Padișah, ca fiecare națiune să se dezvolte în graiul său, să binevoiască a dispune a se deschide școala de fete.

Într-adevăr dl. director înaintă o petiție, nu însă în calitate de cetățean, după cum e și firesc a se proceda, dar în calitate de director al gimnaziului românesc. Petiția ajungând la Ianina, s-a răspuns telegrafic prin autoritățile locale din Berat că cererea directorului gimnaziului românesc se respinge. Comunicându-mi-se la Bitolia, unde am fost invitat a lua parte la ședințele ținute în vederea alcătuirii regulamentelor și programelor de școală, rezultatul negativ al petiției, am adresat d-lor H. Gogiamani și V. Naca, profesor, o scrisoare prin care recomandam d-lui H. Gogiamani ca, în interesul cauzei, să îngrijească a se redacta o petiție din partea românilor, fiind astfel în consonanță cu legea otomană în materie de învățământ, și să o prezinte mutesarifului cu rugăminți de a-i da curs. Întorcându-mă la Berat, m-am informat cu multă părere de rău că nici un demers nu se făcuse în felul acesta și rugând pe dl. director a-mi da lămuriri în această privință, mi-a răspuns că și-a făcut datoria ca funcționar în serviciul școlilor, făcând aluzie la petiția semnată de domnia sa și înaintată autorităților și al cărui rezultat, nerespectându-se dispozițiile legii otomane, nu putea fi decât nefavorabil, după cum s-a și întâmplat și dându-mi să înțeleg că nu împărtășește modul meu de a vedea, adică de a munci ca cetățean român, și nu ca funcționar – ca om al datoriei – de teamă a nu provoca nemulțumirea concetățenilor săi, care nu împărtășesc ideile școlii române cu care se găsește în legături de familie și a autorității bisericești.

Din cele mai sus expuse reiese clar că deschiderea școlilor din Vilaietul Scodra, deși s-au întrebuințat toate mijloacele posibile nu s-au obținut și nici nu se speră a se obține în viitor autorizațiile la fața locului, pentru considerațiunile arătate; că cele din Vilaietul Ianina, cunoscându-se dispozițiunea răuvoitoare a guvernatorului Osman-Pașa și a președintelui Consiliului de Instrucțiune, nu-mi vine a crede că vom reuși a le vedea înființate, decât numai în cazul când s-ar izbuti a se face o schimbare în persoanele zișilor doi înalți demnitari ai statului, lucru de altfel greu, dacă nu imposibil.

Singura soluție ce se impune, după umila mea părere e ca să se lucreze la Constantinopol pentru a se obține chiar din sorginte autorizațiile.

Binevoiți, vă rog, Domnule Ministru, a primi asigurarea înaltei mele stime și considerațiuni.

Bitolia, 17 iunie 1900

Revizor *Ilie Papahagi*

Domniei Sale Domnului Ministru al Instrucțiunii Publice și al Cultelor.

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 268/1900, f.135-143.

39

1900 octombrie 30, Constantinopol. Scrisoarea de mulțumire a medicilor Ioan Baracu și Simu Berberi, foști bursieri ai statului român, adresată ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Constantin C. Arion.

Domnule Ministru,

Subsemnații, bursieri ai statului român la Constantinopole timp de 7 ani de zile, anul acesta am obținut titlul de doctori în medicină, când am fost numiți ca doctori de primărie în centrul Asiei. Dar în urma dispozițiilor Onorabilului Minister al Instrucțiunii pe lângă Onorabila Legațiune, am reușit a fi numiți în Macedonia, în sânul fraților noștri.

Prin prezenta deci venim a mulțumi din fundul inimii atât Onorabilului Minister al Instrucțiunii Publice și statului român, care a avut grijă de a ne instrui și a se interesa de noi nu numai în timpul studiului ci și în ultimul moment, făcând cele necesare pentru numirea noastră în Macedonia, unde subsemnații vom căuta a ne arăta demni de protecția materială și morală ce statul ne-a acordat și ne acordă pe fiecare zi.

Primiți, vă rugăm, Domnule Ministru, asigurarea înaltei noastre considerațiuni și a stimei ce vă păstrăm.

Ai Domniei Voastre supuși servi

Ioan D. Baracu

Simu A. Berberi

Domniei Sale, Domnului C. Arion,
Ministru al Instrucțiunii Publice și al Cultelor

Referatul ministrului:

Împreună cu D^l Pandele Mașu, medic la Veleși, avem deci astăzi trei medici români în Macedonia, foști bursieri ai statului român.

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 267a/1900, f.240-241.

40

1900 noiembrie 6, București. Adresa ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Constantin C. Arion, către ministrul Afacerilor Străine, Alexandru Marghiloman, în care propune suma de 300.000 de lei pentru subvenționarea școlilor și bisericilor române din Turcia.

Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice
Nr. 11873

București, 6 Noiembrie 1900

Domnule Ministru,

Pentru alcătuirea proiectului de buget al tuturor școlilor și bisericilor subvenționate de acest minister în Macedonia, Epir, Albania și Vilaetul Salonic, pentru exercițiul viitor (1 aprilie 1901-1 aprilie 1902), subscrisul, față de situațiunea excepțională în care se găsesc finanțele statului nostru, am decis a reduce fondul de subvențiune; astfel că din suma de 372.519 lei anual, la cât s-ar ridica bugetul subvențiunilor în Turcia, luându-se de bază repartiția din septembrie a.c., Ministerul nostru nu mai poate acorda în viitorul exercițiu financiar pentru acele școli și biserici decât suma de 300.000 lei, sumă peste care acestui departament îi este absolut imposibil a trece.

Și fiindcă în toamna anului curent subscrisul a primit nenumărate reclamațiuni verbale și scrise de la mulți din directori, revizori, profesori, institutori și preoți, prin care se plângeau, pe de o parte s-ar fi trecut în bugetul curent școli care nu aveau ființă ori lăncezeau din lipsă de populație școlară, iar pe de alta că celor mai mulți profesori și institutori li se trecuse lefuri mari la unii iar la alții prea mici, fără să se fi ținut seama de condițiile de trai locale ori de titlurile acelor persoane; și având în vedere că atât consulii noștri din acea regiune precum și revizorii și directorii școlilor secundare subvenționate sunt singurii în măsură de a cunoaște personalul didactic și localitățile în care el funcționează; Subscrisul a găsit de cuviință, și cred că și D^{voastră} veți fi de acord, că D^l Spiru Constantinescu, actualul Consul al țării la Bitolia, cu care deja am luat înțelegere verbală în ajunul plecării sale la post, să fie însărcinat de urgență cu alcătuirea unui proiect de buget pe exercițiul 1901-1902, luând bineînțeles avizul D^{lor} directori ai școlilor secundare și al revizorilor școlari Capsali, Dan și Tului Nuși.

Acest proiect de buget nu va depăși cifra acordată de 300.000 lei, în care cifră va trebui să se cuprindă:

- a) Plata personalului didactic, administrativ și de serviciu al tuturor școlilor secundare de ambe sexe;
- b) Idem a întreținerii, nutrimentului și materialului acelor școli secundare;
- c) Idem a chiriilor necesare tuturor școlilor primare și secundare;
- d) Idem a personalului didactic necesar tuturor școlilor primare de ambe sexe;
- e) Idem a subvenției celor trei revizori școlari;
- f) Idem a librăriei din Bitolia (dacă ar mai fi necesară în viitor);
- g) Idem a cărților didactice la elevii școlilor primare.

Prin consecință, subscrisul are onoarea a vă trimite un exemplar din actualul buget al școlilor din Turcia și vă rog, Domnule Ministru, să binevoiți a-l trimite D^{lui} Consul din Bitolia împreună cu o copie după prezenta adresă, invitându-l ca de urgență să convoace în conferință persoanele de mai sus și să alcătuiască împreună un proiect de buget în limita sumei de 300.000 lei și să ni-l înainteze în termenul cel mai scurt prin filiera obișnuită.

D^l Consul din Bitolia, împreună cu domnii directori și revizori, se vor servi de cuprinsul bugetului actual mai mult ca de un indiciu al stării de astăzi a personalului, rămânând la aprecierea Domniei lor să suprimе posturi inutile și să mărească sau să micșoreze subvențiile după cum vor găsi cu cale.

În proiectul de buget D. Consul va face să se treacă, între alte rubrici, și numele persoanelor cu titlurile lor de studii și cu anii de serviciu ai fiecăruia, lămurindu-li-se că bugetul ce au să facă trebuie să intre în vigoare nu de la 1 septembrie, ca în trecut, ci de la 1 aprilie 1901-1 aprilie 1902.

În așteptarea lucrării D^{lui} Consul din Bitolia, ajutat de comisiunea directorilor școlilor secundare și a revizorilor, subscrisul se folosește și de acest prilej pentru a vă ruga, Domnule Ministru, să binevoiți a primi asigurarea distinsei mele considerațiuni.

Ministru C. C. Arion

Domniei Sale, Domnului Ministru al Afacerilor Străine

41

1901 martie 10, Constantinopol. Raportul ministrului plenipotențiar al României la Constantinopol, Ghika-Brigadier, adresat președintelui Consiliului de Miniștri, ministrul Afacerilor Străine, D.A.Sturdza, privind intervenția sa pe lângă autoritățile otomane pentru apărarea dreptului de proprietate asupra chiliei călugărului român Anton din Carea. Este anexată lista schiturilor, paracliselor și chiliilor românești de la Muntele Athos.

Legation Royale de Roumanie

Constantinople 22 Martie 1901

Nr. 425

1 Anexă

Domnule Președinte al Consiliului,

În partea finală a raportului meu, sub № 361, cu data de ieri, am avut onoarea a relata Excelenței Voastre cazul monahului Anton din Carea (Muntele Athos) care este persecutat de greci și amenințat să fie dat afară din chilia cumpărată de el cu act (omologhie) în regulă.

Mulțumită excelentelor relațiuni ce există între Legațiune și Guvernul Imperial, am putut călca peste uzul stabilit și am prezentat Excelenței Sale Memduh Pașa, Ministru de Interne, un takrir formal conceput în termeni energici și prin care ceream să se ordone telegrafic caimacamului din Muntele Athos de a proteja pe monahul Anton în contra tulburărilor și rău-voitorilor greci. În prezența mea, Memduh Pașa a și ordonat să se expedieze caimacamului o telegramă foarte lămurită, invitându-l să acorde monahilor români ajutor și protecție.

Pentru întâia dată autoritățile turcești primesc a se amesteca pe față în afacerea monahilor din Sfântul Munte, ceea ce, dată fiind lipsa de organizație pentru [...] a călugărilor români, constituie un fapt îmbucurător și demn de a fi notat.

Cu prilejul afacerii Monahului Anton am primit aci vizita unui tânăr, Aurel Țurcaș, supus român, care a stat mai mult timp în Sfântul Munte pe lângă părintele Theodosie Soroceanu și care cunoaște bine situațiunea românilor de acolo. Întrevăzându-mă cu acest tânăr inteligent, mi-am întărit ideea ce de mult îmi propun a supune Excelenței Voastre: aceea de a strânge date istorice și statistice amănunțite în privința situațiunii actuale și din trecut a călugărilor români din Sfântul Munte, precum și vederi fotografice de schiturile mai importante aparținând românilor sau de acele care, înființate prin evlavie foștilor Domni Români, au trecut mai târziu în stăpânirea grecilor, rușilor și bulgarilor. În acestea din urmă, mai ales, se găsesc documente și obiecte care pot interesa direct istoria noastră națională și de pe care s-ar putea lua copii sau fotografii împreună cu o descriere amănunțită.

Iau dar voie a recomanda buneivoințe a Excelenței Voastre pe tânărul Țurcaș, care, sub conducerea părintelui Theodosie Soroceanu, ar putea ajuta mult la această lucrare. Numitul tânăr părăsește Constantinople sâmbăta viitoare ducându-se la București unde își are familia, iar de acolo se va întoarce la Sfântul Munte de va avea mijloacele necesare. L-am prevăzut cu un pașaport gratuit și cu un bilet de călătorie clasa a III-a pe bordul vaporului român; pentru rest las înaltei aprecieri a Excelenței Voastre ce rămâne de făcut și în așteptarea unui răspuns mă folosesc de prilejul de față pentru a vă reînnoi, Domnule Președinte al Consiliului, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

[...] Ghika

P.S. Anexez la acest raport lista întocmită după datele ce am putut culege, a tuturor schiturilor, paracliselor și chiliilor românești din Muntele Athos.

Excelenței Sale D.A.Sturza, Președinte al Consiliului,
Ministru al Afacerilor Străine

LISTA

schiturilor, paracliselor și chiliilor românești din Muntele Athos

1. Chilia părintelui Nifon (zisă „peștera”), ținând de monăstirea Lavra; 4 monahi.
2. Chilia părintelui Cassian, ținând de monăstirea Lavra; 3 monahi.
3. Schitul Prodrom, ținând de monăstirea Lavra; biserică mare (sobornicească) și 3 paraclise plus un metoc în insula Tassos; Superior: Ieromonahul Antipa; 150 călugări; subvenționat de Statul Român cu 14.000 lei anual.
4. Chilia părintelui Sava, ține de monăstirea Lavra, 3 monahi.
5. Schitul Lacu; biserică mare (sobornicească) și 14 paraclise plus 12 colibe; ține de monăstirea S^{tul} Pavel; 80 monahi; subvenție anuală 1.200 lei.
6. Chilia S^{tul} Ion Botezătorul, ținând de Lavra; Superior: monahul Ilarion; 12 monahi.^{*)}
7. Chilia S^{tul} Ion Teologul, ținând de Lavra; Superior: ieromonahul Theodosie Soroceanu; 32 monahi.^{*)}
8. Chilia Adormirii Maicii Domnului, ținând de monăstirea Xiropotam; Superior: monahul Gherasim Stratan; 8 monahi.^{*)}
9. Chilia S^{tul} Ilie, Superior monahul Spiridon, ține de monăstirea Lavra; 4 monahi.
10. Chilia părintelui Zossima, pendinte de monăstirea Iviru; 4 monahi.
11. Chilia părintelui Ioachim, pendinte de monăstirea Lavra; 3 monahi.
12. Chilia părintelui Anton din Carea, ținând de monăstirea Grigoriu; 3 monahi.
13. Chilia părintelui Sava din Carea, ținând de monăstirea Simonos Petra; 5 monahi.
14. Chilia părintelui Serafim, ținând de monăstirea Dionisie; 3 monahi.
15. Chilia părintelui Gymnasie, ținând de monăstirea Vatoped; 7 monahi.
16. Chilia părintelui Irodion, ținând de monăstirea Pantocrator; 8 monahi.
17. Chilia părintelui Gherasim, ținând de monăstirea Pantocrator; 7 monahi. Se mai găsesc în apropiere (la Capsala) încă 3 colibe cu 10 monahi. Tot acolo se mai află un număr ca de 50-60 monahi care stau cu chirie în diferite chilii ce țin, unele de monăstirea Stavro-Nichita, celelalte de monăstirea Pantocrator. Tot în apropiere (... Iufta) se găsește o colibă cu 3 monahi.
18. Chilia părintelui Mihail, ținând de monăstirea Vatoped; 5 monahi.
19. Chilia părintelui Ilie, ținând de monăstirea Vatoped; 7 monahi. În apropierea monăstirii Vatoped mai sunt 3 chilii cu paraclise, în total 12 monahi.
20. Chilia S^{tul} Ipatie, ținând de monăstirea Vatoped; 6 monahi. În apropiere, la Calimitza, sunt 12 pustnici români.

^{*)} Aceste trei chilii sunt unite sub conducerea spirituală a P.C. Sale Ieromonahul Theodosie Soroceanu sub denumirea „Comunitatea Fraților Români” și primesc o subvenție anuală de 5.000 lei.

21. Chilia părintelui Sava, pendinte de monăstirea Simonos Petra; 6 monahi.
22. Chilia S^tul Artenie, pendinte de monăstirea Lavra; 4 monahi.

Total aproximativ: 468 monahi români, fără a socoti pe cei împrăștiați pe la monăstirile grecești, rusești, bulgărești și sârbești și pe cei care țin cu grecii.

Constantinople, 10 martie 1901.

p.conf: (ss) indescifrabil

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 28, f. 5-10.

42

1901 aprilie 8, Muntele Athos. Memoriul Comunității Fraților Români de la Provata, Muntele Athos, adresat ministrului Afacerilor Străine, privind tâlhăria comisă asupra chiliei călugărului Antonie Constantinescu precum și alte acte de intimidare comise în perioada 1879-1901 asupra călugărilor români de la Muntele Athos.

Comunitatea Fraților Români Sf. Ion Teologul

Chilia Cucuvim – Provata, Muntele Athos
Nr. 30

1901 Aprilie 8

Domnule Ministru,

Odată cu aceasta, cu profund respect, vă înaintăm alăturat plângerea Monahului Antonie Constantinescu, proprietarul chiliei Sf. Cosma și Damian din Târgul Carea, acest Sf. Munte, unul dintre Frații Comunității noastre, în care își arată tâlhăria comisă asupra-i de tâlharii ce evident este că sunt puși din partea Monastirei și a cărui pătimire ne îngrozește și pe noi, pe toți Românii ce locuim aci, făcându-ne nesiguri de viață și expuși în orice moment la discreția acestor „monștri” cu chip omenesc și mai răi decât cele mai feroce animale.

Nu numai acest Monah a fost tâlhărit în modul cel mai mișelesc și de care ne mirăm cum l-au lăsat în viață, dar avem de descoperit și alte crime de nemaiauzit, ce poate nici carei mai barbari oameni nu vor fi făcut după cum acești greci sau elini ce, în comparație cu crimele ce comit, nu se mai pot numi Creștini.

Ca dovezi, și trecute prin verificarea Poliției, avem de notat următoarele:

- I. În anul 1879, în Chilia „Acoperământul Maicii Domnului” din Schitul Lacu, s-a găsit mort bătrânul Duhovnic Nicolae, având pe corp 53 lovituri de cuțit;
- II. În Catisma „Panaghița” de pe moșia Monastirei Simonos Petra, Monahul Pahomie, după ce în Biserică a fost torturat, sârmanul Monah! Căzând în genunchi înaintea Sf. Icoane și implorând mila și ajutorul lui Dumnezeu, a fost măcelărit fără cea mai mică mustrare de conștiință, înaintea Sf. Uși, de tâlharii puși de Monastire;
- III. În anul 1887, în Chilia „Sf. Profet Ilie” (Provata), bătrânul Stareț Carion a fost bătut cu ciomegele până la dezmembrare și după câteva zile a murit;
- IV. Într-o Chilie de pe moșia Monastirei Dohireu, Monahii Gurgone și Eftimie, de asemenea, s-au torturat;

- V. La Chilia „Sf. Ipatie” de pe moșia Monastirei Vatopedu, acum doi ani, Monahul Filaret, Ieromonahul Theodosie și alți 10 Monahi, pe când se găseau în Biserică în noaptea spre „Întâmpinarea Domnului” făcând priveghere, în Biserică chiar, au fost torturați până la sânge de asemenea tâlhari;
- VI. Părintele Antonie, de asemenea, și plus alții netrecuți prin verificarea Poliției, și crimele făcute mușama.¹⁾

Prin urmare: Nu este de ajuns că ne escrochează cu atâtea bacșișuri infame pentru a da binecuvântare a se face cel mai mic lucru! Nu este destul că, pe drum chiar, mergem cu mare frică! Nu este destul, cu atâtea persecuții încât ne fierbe fără apă și, cu deosebire, pe noi, Românii! încă mai suntem expuși a fi tâlhăriți, uciși etc.

Așadar, Domnule Ministru, în vederea tuturor acestora și, pe lângă altele, cel puțin viața să ne fie asigurată; cu profund respect vă rugăm, vă implorăm ca, cât mai urgent, să binevoiți a lua măsurile ce veți crede de cuviință.

Binevoiți, Domnule Ministru, să binevoiți a primi stima și respectul ce vă conservăm.

Al Comunității Fraților Români din Sf. Munte Athos

Superior *Ieromonah Theodosie Soroceanu*

Membri

Gherasim Stratan

Epifanie Ieromonah

Ilarion Monah

Ieromonah Gherman

Domniei Sale, Domnului Ministru de Externe, București

➤ A.M.A.E., Fond Problema 15, vol. 28, f. 11-12

43

1901 aprilie 21 <Muntele Athos>. Memoriul ieromonahului Antipa de la Muntele Athos, adresat ministrului Afacerilor Străine, D.A.Sturdza, privind intervenția sa pe lângă fostul patriarh Ioachim III pentru sprijinirea monahilor români precum și solicitarea intervenției guvernului român pentru sprijinirea acestora.

Chinoviul Românesc cu patronul Botezul Domnului

din Sfântul Munte Athos

1901 Aprilie 21

Nr. 64

Domnule Ministru,

La 18 curent am făcut o vizită fostului Patriarh P.S. Ioachim III, carele se liniștește aci, în Sfântul Munte, patru ore depărtare de Mănăstirea noastră Română, carele are șansa, cu ocaziunea detronării fostului Patriarh Constantin, a veni din nou la Patriarhie, după cât am putut înțelege din zvonurile ce se petrec pe aci. Pentru aceea, fiind noi în bune relațiuni cu Sanctitatea Sa, întrucât cunoaște bine și limba română și a văzut cu ochii persecuțiunile românilor aci, s-a convins pe deplin de dreptul nostru, pentru care compătimizește; și de

¹⁾ mușamalizate

aceea am căutat a profita de această ocazie, așa că, făcându-i o vizită, am vorbit multe de nedreptățile ce suferim și l-am rugat ca, prin Dumnezeuescul ajutor devenind la tron, să ne susțină și să ne dea drepturile ce ni se cuvin, atât aci, în Sfântul Munte, cât și la Metocul din insula Thassu, drepturile bisericești. Și ne-au primit foarte frumos, promițându-ne multe, arătând o deosebită dragoste și compătimire, fie voia Domnului.

De aci, pornind cu barca pe mare, ne-au întâmpinat Părintele Theodosie Soroceanu la grădina sa ce are la Meorfono, în malul mării, unde, conversând în afacerile politice naționale cu Sfinția Sa, un trimis de la Mănăstirea Lavra îi vesti să trimită curând pe un ucenic al său că-l cheamă Epitropii Mănăstirii; acolo ducându-se Preotul Epifanie îi spuseră amenințator: s-au informat cum că Părintele Theodosie sfătuiește pe Monahul Antonie din Carea a nu-și vinde chilia după cum îi impune Administrația Mănăstirii <Grigor> și că, în urma bătăii și a încercării de a-l omorî hoții, tot P. Theodosie l-a îndemnat să telegrafieze Ministrului Român de la Constantinopole și Consulatului Român de la Salonic; și ca în viitor să se retragă a mai da asemenea sfătuiri românilor, că de altfel e chemat în răspundere și amenințat cu pedeapsă.

Acestea auzind, n-am mai putut suferi, nici a ne lăsa nepăsători; pentru care, cu respect vă facem cunoscut, cerându-vă totdeauna povățuire și ajutor. Cred că este timpul cel mai nimerit să însărcinați și să autorizați formal pe Chinoviul nostru prin autoritățile otomane ca să luăm întotdeauna apărarea conaționalilor noștri și a albanezilor la orice caz de judecată, atât în fața autorităților otomane, cât și a celor monahicești, aci în Sfântul Munte; întrucât noi aci n-avem nici un protector național carele în adevăr ne-ar apăra drepturile noastre. Să credeți, Domnule Ministru, că aproape toți românii, cu albanezii împreună, ar striga în gura mare protecțiune și ajutor de la Guvernul Român când vor vedea că Schitul nostru are astfel de drept și când ar începe să triumfeze asupra inamicilor în împrejurări ca <în> cazul de față al Părinților Antonie și Theodosie. Atunci s-ar vedea cum aleargă din toate părțile, cerând răsuflare, că sunt sătui de jugul sclaviei ce-i apasă și care se agravează din zi în zi.

Venirea Domniei Voastre cât se poate mai curând sau a altei persoane mari autoritare din România spre a vizita și încuraja locuințele românești și albaneze aci, în Sfântul Munte, și o propunere în Chinotita de a proteja drepturile noastre și a recomanda Chinovia noastră ca autorizată formal de Guvernul Român ca să se ia totdeauna conaționalilor ar aduce mare folos și ar păși multe trepte de înaintare, ceea ce, în lipsă, trebuie multă muncă și timp. Căci focul, fie cât de mare, dacă nu e în apropiere nu încălzește mai deloc. Am avea multe de zis, dar acum este timpul de a lucra.

Vă rugăm, Domnule Ministru, luați în considerațiune timpul și poziția în care ne aflăm și lucrați cu energie, ca să câștigăm aceea ce trebuia să avem de mult timp, când erau mai toate în favoarea noastră. Fiți așa de buni și ne scrieți sfătuire și încurajare, arătând cât preț pune Guvernul nostru pe asemenea întreprinderi naționale care aduc fericirea libertății și a existenței, ca citind monahii mici la suflet și mai puțin înflăcărați, să putem mai cu lesnire a-i pune în mișcare.

Binevoiți, Domnule Ministru, a primi asigurarea și devotamentul ce vă conservăm.

Superiorul *Antipa Ieromonahul*

Domniei Sale, Domnului Ministru de Externe, România

Chinoviul Românesc
Patronul Botezul Domnului,
din
Sântul Munte Athos;
Nr. 64.

1901. Aprilie 21.

Primit.

Maiu 1901

MINISTERUL AFACERILOR STRAINE
SECRETARIATUL GENERAL

9279 * 16 MAI 1901

Domnule Ministru.

La 18 corent am făcut uă vizită fostu-
lui Patriarh P. I. Ioachim III, carele se liniș-
tește aci în sântul munte patru ore depărtare
de Mănăstirea noastră Română, carele are șansa,
cu ocaziunea detronării fostului Patriarh Cons-
tantin, a veni din nou la Patriarhie, după
cît am putut înțelege din zvonurile ce se potrec
pe aci. Pentru aceea, fiind noi în bune rela-
țiuni cu Sanctitatea Sa, întru cît, cunosc bine
și limba română, și a vădut cu ochii persecu-
țiunile românilor aci, s'a convins pe deplin
de dreptul nostru, pentru care compătinește; și
de aceea am căutat a profita de această ocazie,
așa că făcându-i uă vizită, am vorbit multe
de nedreptățile ce suferim, și l'am rugat că
prin Dumnezeu să ajutoare devenind la tron,
se ne susție și se ne dea drepturile ce ni se cu-
vin atit aci în sântul munte, cit și la Metocul
din insula Thassu drepturile bissericești. Șime-
aș priimit foarte frumos, promitându-ne multe.

Domniei-Sale.

Domnului Ministru de Externe.
România

44

1901 iunie 11, București. Adresa Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice către Patriarhul României, prin care îi face cunoscut că Societatea Culturală „Timoc” solicită înființarea de biserici și a unui episcopat sau protopopiat pentru toți românii din Serbia.

Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice
Nr. 4944

București, 6 iunie 1901

ÎNALT PREA SFÎNȚITE,

Avem onoare a vă face cunoscut că Societatea Culturală „Timoc” a înaintat un memoriu în care cere înființarea de biserici în satele românești din Timoc și a unui Episcopat sau Protopopiat pentru toți Românii din Serbia.

Vă rugăm să binevoiți a pune în studiu aceste probleme și a ne comunica cum vedeți posibilitatea acestor realizări.

Primiți, vă rugăm, Înalt Prea Sfințite, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

SECRETAR GENERAL AL
PREȘEDINȚIEI CONSILIULUI DE MINIȘTRI,
Ovidiu Vlădescu

SECRETARUL CABINETULUI
MAIOR, *Stelian Iamandi*

ÎNALT PREA SFÎNȚITULUI PATRIARH AL ROMÂNIEI
Președintele Sfântului Sinod

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 15, f. 305.

45

1901 septembrie 19, Rusciuc. Raportul consulului D.Georgescu, adresat ministrului Afacerilor Străine, D.A.Sturdza, privind persecuțiile la care sunt supuși românii din Turtucaia, cărora le-a fost răpită biserica de către bulgari.

Consulatul Regal al României
Nr. 930

Rusciuc, 19 septembrie 1901

Domnule Prim Ministru,

În cursul unei [...] am fost la Turtucaia, fiind rugat de directorul școlii noastre, ca să constat și să comunic locului competent de ce reparațiuni avea școala absolută nevoie.

Domnul G. Ionescu, directorul școlii, mi-a prezentat pe efori, care, între altele, mi s-au plâns de persecuțiunile pe care zilnic le îndură de la bulgari; aceștia nu se mulțumesc numai în a pune diferite dificultăți românilor care-și dau copiii la școala română, dar că, în timpul conflictului din anul trecut, le-au luat chiar și biserica, construită numai și numai de români.

Iată ce mi s-a istorisit de efori în această privință.

Românii din Turtucaia s-au pomenit și au auzit de la părintele lor că în Turtucaia n-au existat bulgari; românii spun că biserica a fost românească, adică făcută numai de români. În 1863, biserica dărâmându-se, s-a rezidit din nou pe locul unde se află astăzi, adică pe locul dăruit de strămoși, numai cu cheltuiala românilor, fiindcă la acea dată nu se aflau în toată Turtucaia decât 8-10 familii de bulgari. Alături s-a construit școala română, care a existat până la 1879, când s-a dărâmat; de asemenea, în Turtucaia nu a existat decât școala română. Cam pe la 1866 a venit în Turtucaia un învățător, anume Nicolae Copanoff, care a format o mică școală bulgară; înainte de 1866 școală bulgară n-a existat, după cum s-a constatat chiar de către profesorii bulgari, și nici biserică bulgară. La 1868 numitul Copanoff, este hirotonisit preot, însă fără biserică. Bulgarii, având acum preot, dar neavând biserică, s-au rugat de români să-i primească și pe dâșii; și cum românul este bun și milos din fire, nu numai că le-a dat voie ca să-și aibă un preot al lor, care să le slujească bulgărește, dar le-a cedat chiar și strana stângă, unde să-și pună un cântăreț.

Această stare de lucruri a mers până în anul 1879, când se aflau în Turtucaia încă trei preoți români, și anume preotul Dragnea, care astăzi se află în Silistra bulgară, preotul Tudor, care acum se află la Ostrov, în Dobrogea și preotul Dumitru, decedat acum doi ani. După războiul din 1877, și anume cam pe la 1880-1881, preoții Dragnea și Tudor s-au retras, așa că românii nu au rămas decât cu un singur preot. La această dată bulgarii s-au mai înmulțit și le-a mai venit încă un preot din Rusia, care a și fost numit locțiitor de arhiepiscop; acest preot a scris Mitropolitului din Rusciuc, rugându-l să permute pe români în strana stângă. Românii, la început au refuzat să părăsească strana dreaptă și cu drept cuvânt, deoarece se aflau în biserica lor; în cele din urmă, însă, Mitropolitul Grigorie, venind în Turtucaia, i-a gonit din strana dreaptă în cea stângă sub cuvânt că acum este Bulgaria și bulgarii au dreptate. Așa s-a urmat până la 1900, când românii au fost goniti definitiv din biserica lor.

La 1899, în urma decesului unicului preot român, românii au cerut Mitropolitului Vasile să le aprobe un alt preot; cererea lor a fost aprobată și până să găsească unul care să știe românește au căpătat permisiunea ca preotul Copanoff să le slujească în biserică și prin case în limba română având și un cântăreț român.

La 16 august 1900, între orele 12-1 din zi, armata împreună cu jandarmii de poliție s-au năpustit asupra caselor românilor, maltratându-i și arestându-i, sub pretext că în Turtucaia ar exista un Comitet secret. Bulgarii, în urma perchezițiunii făcută românilor, negăsind nimic bănuitor, au fost nevoiți să-i pună în libertate. După aceea, în ziua de duminică 27 august, pe când cântărețul român V. Cristescu a voit să intre în biserică să-și facă slujba obișnuită, a găsit curtea și biserica pline de bulgari care l-au amenințat cu revolverele că de va intra în biserică va fi omorât. Bulgarii au început să strige că de acum înainte nu vor mai permite să se cânte românește în biserică și au luat chiar și cărțile românești, pe care le-au pus într-un sac și le-au predat locțiitorului de arhiepiscop; afară de aceasta, cântărețul V. Cristescu a fost dat afară pe ziua de 1 septembrie din postul pe care-l avea ca secretar al Consistoriului din Turtucaia. În urma celor petrecute, românii au trimis imediat o petiție, iscălită de peste 470 oameni, Mitropolitului, Sf. Sinod și Guvernului, cerând dreptate. Văzând că nu li se dă însă nici o satisfacțiune, românii au trimis în luna martie a.c. o comisiune compusă de 10 persoane la Mitropolitul din Rusciuc, ca să-l roage să le facă dreptate. Mitropolitul a primit comisiunea, căreia, nu numai că i-a refuzat a-i

restitui biserica, dar a adăugat în cele din urmă chiar că cine voiește să asculte liturghia în limba română să se ducă în Dobrogea, iar la observațiunea unui membru din comisie, că românii, în disperarea lor, sunt hotărâți să se facă catolici, Mitropolitul le-a răspuns indiferent: „puteți”.

Eforii au adăugat că de când s-a interzis cântărețului V. Cristescu să mai cânte românește nimeni nu mai mergea la biserică și că românii sunt hotărâți să lupte din toate puterile pentru a face să li se restituie biserica sau cel puțin să li se permită să-și construiască o altă în care să se cânte în limba în care au fost născuți și crescuți.

Am onoarea a supune cele ce preced la cunoștința Excelenței Voastre și a ruga să binevoiască a primi încredințarea înaltei mele considerațiuni.

Consul
D. Georgescu

Excelenței Sale Domnului D. Sturdza
Prim Ministru
Ministrul Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 18, f.1-2.

46

1902 august 31, Vlaho-Clisura. Cererea înaintată de consilierii și primarii comunității românești din Vlaho-Clisura ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Spiru Haret, prin care solicită un ajutor financiar pentru a obține în instanță folosirea taxelor comunale în favoarea comunității și înființarea clasei a VI-a (clasa I gimnazială) în localitate.

Domnule Ministru,

Subsemnații, primari și consilieri ai comunității românești din această localitate, în diferite rânduri am avut onoarea a ne adresa D^{voastre} cu privire la tot ce interesa cauza națională și a vă supăra, poate, prin cererile noastre; cunoscând însă dispozițiile binevoitoare, sentimentele patriotice de care sunteți animat, precum și interesul ce purtați pentru bunul mers al școlilor din Macedonia, ne permitem a recurge și acum <la> D^{voastră}, rugându-vă respectuos să binevoiți a lua în considerație cele de mai jos: Trebuie să știți, Domnule Ministru, că grecii, de la un timp încoace, văzând reducerea personalului didactic al școlilor românești, au crezut că acum e timpul cel mai oportun ca să-și poată ajunge ținta lor; de aceea, îndoindu-și puterile, au început a spori numărul institutorilor și institutoarelor lor în comunele românești.

Subsemnații, ca români cu dor de inimă, am crezut de datoria noastră ca să ne adresăm la timp autorităților școlare în această privință, spunând în același timp că și noi, la rândul nostru, am putea profita de ocazie ca, strângându-ne rândurile, să punem mâna pe veniturile comunale întrebuintate până acum în folosul cauzei grecești, fiindcă partidul grecoman de aici se află dezbinat în două, și pentru aceasta am cerut suma de 500-600 de franci, ultimul sacrificiu ce ar trebui să se facă pentru comunitatea noastră, și care ar servi

drept cheltuieli de judecătorie. Totodată am crezut, Domnule Ministru, că e în interesul școlii ca să se aprobe din partea Domniei Voastre înființarea clasei a șasea (întâi gimnazială) pentru motivele arătate din partea D^{lui} Director al școlii de aici prin rapoartele Domniei Sale din 1 și 22 iulie, adresate D^{lui} Consul din Bitolia și D^{lui} Revizor respectiv.

Așa fiind lucrurile, Domnule Ministru, ne place a spera că, în nemărginita bunăvoință și generozitate a Domniei Voastre, veți binevoi a dispune a da ascultare celor ce preced, așa încât și noi să nu rămânem mai prejos de naționalitățile ce ne înconjoară, ci să putem ține, ca și până acum, școala noastră în stare înfloritoare.

Primiți, vă rugăm, Domnule Ministru, asigurarea înaltei noastre considerațiuni și a deosebitei stime ce vă purtăm și cu care avem onoarea a fi:

Ai Domniei Voastre devotați și supuși servitori.

(ss) indescifrabil

Domniei Sale

Domnului Ministru al Instrucțiunii Publice și al Cultelor

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 373/1902, f. 70-71.

47

1904 februarie 12/25, Sofia. Raportul ministrului plenipotențiar al României la Sofia, N.Mișu, adresat ministrului Afacerilor Străine, Ion I.C.Brătianu, privind construirea unei capele românești la Sofia, politica de deznaționalizare dusă de autoritățile bulgare și devizul arhitectului Grünanger privind construcția capelei.

Nr. 126

Anexe

Sofia, 12/25 februarie 1904

Confidențial

Clădirea unei capele române din Sofia

Domnule Ministru,

Ori de câte ori am avut onoarea de a vă întreține despre necesitatea absolută ce există de a se clădi o capelă română la Sofia am găsit, atât pe lângă Domnia Voastră, cât și pe lângă Domnul Prim Ministru Sturdza și Domnul Ministru Haret, interesul cel mai mare pentru o operă menită a fi trăsura de unire între elementul românesc aflător în Bulgaria și țara de origine.

Guvernul bulgar, cunoscând importanța pentru elementul românesc a cultului pentru limba maternă, în mod constant a căutat a slăbi caracterul etnic al Românilor din Principat, bulgarizând bisericile române de prin sate sau orașe. Cea din urmă lovitură contra elementului românesc din Principat a fost de a se răpi din mâna Românilor din Turtucaia biserica românească, clădită încă din timpul dominațiunii turcești, spre a se da minorității bulgare din zisul oraș. Astăzi în nici un oraș din Principat nu se mai găsește o biserică românească. Prin aceasta elementul românesc din Bulgaria, mult mai numeros decât se spune în statistica oficială bulgară, care recunoaște a fi de 75.235, este încetul cu încetul amenințat de a fi deznaționalizat.

Sacrificiile enorme ce statul român a făcut și continuă a face pentru Românii din Bulgaria, întreținând școlile din Sofia și Turtucaia, nu pot corespunde pe deplin scopului lor dacă pe de altă parte nu se vor face oarecare sacrificii, mult mai mici, și pentru clădirea și întreținerea unei biserici românești în Principat.

Și deoarece Sofia este centrul vizitat mai des și mai regulat de elementele românești, nu numai din Bulgaria, dar și din Serbia și Turcia, clădirea unei biserici românești aci este reclamată în mod imperios.

Dar și numărul însemnat al Românilor din Sofia face evidentă necesitatea unui sfânt locaș în care limba maternă să fie auzită. Aci alăturat am onoarea a vă înainta o statistică cu totul sumară, făcută de D^l N. Stroescu, directorul școlii române, din care Excelența Voastră va vedea că Românii din Sofia, ce urcă la peste 1.000 de suflete. Aci nu s-au trecut Românii de prin prejurul Capitalei sau din orașele din apropiere, care vin zilnic aproape la Sofia și care se urcă la o cifră considerabilă. Toți Românii noștri, mai cu seamă cei originari din Macedonia, în urma influenței Patriarhiei, care a declarat biserica bulgară schismatică, vizitează numai biserica grecească din Sofia, care a fost clădită de Guvernul grecesc cu concursul a diferite societăți din Grecia și la a cărei construcție a contribuit chiar Maiestatea Sa Regele George al Greciei.

Influența bisericii este așa covârșitoare pentru Români încât ei sunt nevoiți a trimite și copiii lor la școlile grecești.

Expunând Excelenței Voastre argumentele de mai sus, care militează pentru clădirea unei biserici române la Sofia, atât Domnul Prim Ministru, cât și Domnia Voastră și Domnul Haret ați binevoit, la ultima convorbire ce am avut cu Domniile Voastre asupra acestui subiect, a-mi arăta tot interesul pentru Românii din Bulgaria, care sunt expuși pieirii în ceea ce privește neamul.

Iar Domnul Ministru Haret, în convorbirea ce am avut cu Domnia Sa în octombrie trecut, pătruns de ideea că, cultura națională a Românilor din Balcani nu poate merge înainte decât dacă merge în paralel cu cultul religios în limba strămoșească, Domnul Ministru Haret, zic, a binevoit a-mi promite că va examina de aproape propunerile ce voi face în această privință și m-a însărcinat a-i trimite planul și devizul necesar pentru construirea unei biserici a statului român la Sofia.

Am, deci, onoarea a trimite, aci alăturat, planul și devizul alcătuit de D^l arhitect Grünanger din Sofia, cel mai competent specialist din capitala Bulgariei, și vă rog ca, împreună cu statistica și planul locului, aci alăturate, să binevoiți a le transmite Domnului Ministru Haret, împreună cu o copie de pe prezentul raport.

Locul cel mai bun ce am găsit pentru construcțiunea clădirii este foarte central și în apropiere de locuințele majorității Românilor. Spațiul total este de 2.459,83 m², astfel că este loc și pentru clădire de școală. Apoi, pe dânsul se află și case construite, care vor servi de locuință preotului, precum reiese din schița aci alăturată.

Prețul clădirii se va urca, după devizul D^l arhitect Grünanger, la suma de 35.596 lei 75 bani, din care trebuie redus 15% din deviz, reducere ce totdeauna se obține de la antreprenori. Supravegherea lucrărilor o va avea D^l Grünanger.

Prețul locului se urcă la suma de 30.000 lei, astfel că metrul pătrat revine la 12 lei, ceea ce este foarte minim în comparație cu pozițiunea eminentă a locului. Ieftinătatea lui excepțională se datorește faptului că acest loc aparține D^l Luterotti, vechi funcționar

consular al Austro-Ungariei, care dorește a părăsi Sofia și voiește a se desface cât mai repede de proprietatea sa.

Totalul cheltuielilor s-ar ridica, deci, la suma de 65.596 lei 75 bani.

Pentru înfrumusețarea interioară a bisericii și alte accesorii ca grilaj, clopotniță, templu etc. Colonia română a adunat prin subscripțiuni suma necesară, dar care totuși abia va fi suficientă.

Pe de altă parte, am constatat dispozițiunea la compatrioții noștri de a lua asupra lor toate cheltuielile pentru întreținerea bisericii.

Sumele de care dispunem nefiind suficiente pentru terminarea lucrărilor interioare, pentru înlesnirea și ușurarea cheltuielilor, rog pe Excelența Voastră să binevoiască a reveni asupra instrucțiunilor Sale № 22741 din 30 decembrie 1903 și a permite ca icoanele și odăjdiile trimise Agenției de Legațiunea din Constantinopole să rămână la Sofia. De altminteri, odăjdiile nu ar putea servi la trebuințele capelei de la cimitirul din Bitolia, căci ele, fiind multicolore, nu ar corespunde scopului.

Termin, rugând pe Excelența Voastră să binevoiască a stăruie pe lângă D^l Haret pentru rezolvarea cât mai grabnică și mai favorabilă a clădirii unei biserici române la Sofia din creditul prevăzut pentru școlile și bisericile din Turcia, clădire reclamată de interesul neamului și de prestigiul Regatului.

Binevoiți a primi, Domnule Ministru, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

(ss) *N. Mișu*

Excelenței Sale

Domnului I. C. Brătianu

Ministru al Afacerilor Străine la București

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 90, f. 15.

48

1904 martie 13, București. Adresa Ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Spiru Haret, către Ministrul Afacerilor Străine, prin care aprobă suma de 60.000 de lei pentru construirea unei biserici românești la Sofia.

Ministerul Cultelor și Instrucțiunilor Publice

Nr. 11502

București, 4 martie 1904

Domnule Ministru,

Luând cunoștință de cuprinsul raportului № 126 al D^{lui} Agent Diplomatic din Sofia, primit în copie pe lângă adresa D^{voastre} cu № 3542 din 25 februarie a.c., subscrisul are onoare a răspunde că aprobăm în principiu construcția bisericii din Sofia, așa cum se propune de D^l Agent Diplomatic, în limita sumei de 60.000 lei, în care se cuprinde și prețul terenului. Această sumă se va lua din cei 100.000 lei rezervați din creditul de 600.000 lei pentru dotarea și mobilierul bisericilor și școlilor ce se vor construi, îmbunătățiri la școlile din Sofia și Turtucaia și pentru terminarea bisericii din Crușova (a se vedea copia ordinului № 12082 către inspectorii Ionescu și Duma, trimisă D^{voastre} pe lângă adresa noastră № 12083 din 8 noiembrie 1903).

Primiți, vă rog, Domnule Ministru, asigurarea prea osebitei mele considerațiuni.
Ministru Director
(ss) Indescifrabil (ss) Indescifrabil

Domniei Sale,
Domnului Ministru al Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 90, f.19.

49

1904 aprilie 12 <Muntele Athos>. Memoriul ieromonahului Antipa de la schitul Prodromul, adresat ministrului Afacerilor Străine, Ion I.C.Brătianu, în care reclamă faptul că locuitorii satului Potamia din insula Thassos, unde schitul are un metoc, interzic preotului român să mai officieze slujba în limba română deși biserica a fost reconstruită de călugării români.

Domnule Ministru!

Monastirea noastră Română „Prodromul”, din Sfântul Munte Athos, încă de la 1865 a cumpărat în insula Thassu de la locuitorii satului Potamia, în depărtare un ceas de la sat, loc pentru un metoc în întindere de 50 pogoane, pe care l-a și îngrădit cu zid și a construit case de locuință, magazine și moară pentru școs untdelemn, sub 6 acoperământuri, toate de zid de piatră solid și destul de încăpătoare. Împrejurul acestor edificii se află și una biserică, pe care, în stare de ruină, au cedat-o locuitorii din Potamia Monastirei noastre spre a sluji într-însa în limba română, cu condițiune a face în folosul locuitorilor un liman de zid solid în mare, la portul satului, unde are și Monastirea noastră magazie mare cu două apartamente pentru adăpostitul vaselor de mare; a da ajutor la facerea școlii satului, la biserică și alte multe binefaceri pentru care s-au cheltuit peste 40.000 Franci.

După terminarea acestor obligațiuni locuitorii din satul Potamia, în unire cu Mitropolitul respectiv, opresc în anul 1890 pe preotul Monastirei noastre a mai sluji în limba română și-l trimit la Sfântul Munte; după multele interveniri ni s-a dat voie a servi numai de 3 ori pe an în limba națională. Văzând atâta strâmtorare și dispreț, considerând și dreptul de proprietate în baza colosalelor cheltuieli făcute în contul acestei biserici, am recurs la Onor. Patriarhie de Constantinopol ca, în baza actelor ce posedăm, să ni se dea voie liberă și independentă a sluji continuu toate sfintele servicii bisericești în limba română, fără a mai putea cineva să ne împiedice pe viitor.

Călduros vă rugăm, Domnule Ministru, binevoiți a ne da puternicul Domniei Voastre sprijin, intervenind oficial pe lângă I.P.S. Patriarhul Universal Ioachim III ca să ni se dea dreptul ce ni se cuvine, considerându-ne de Români și Creștini Ortodocși.

Primiți, Domnule Ministru, devotamentul nostru și stima ce Vă păstrăm.

Al Chinoviului Român „Prodromul” din Sfântul Munte Athos

Superior *Antipa Ieromonahul*

Domniei Sale, Domnului Ionel I. Brătianu
Ministrul Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 28, f.65.

50

1904 noiembrie 15 <Bitolia>. Raportul inspectorului Școlilor și Bisericilor Române din Turcia, Lazăr Duma, adresat ministrului Afacerilor Străine, Ion I.C. Brătianu, prin care solicită cărți bisericești pentru 15 din cele 32 de biserici românești din această țară.

Inspectoratul Școalelor și Bisericilor Române din Turcia
Nr. 447

<Bitolia>

Domnule Ministru,

Ca urmare la raportul meu, sub № 475, cu data de ieri, am onoarea a aduce la cunoștința Excelenței Voastre că numărul bisericilor noastre în care serviciul divin se face în limba română crește pe zi ce merge și că azi el atinge cifra de 32.

Cum în Turcia nu există și nu dispunem de cărți bisericești și dată fiind lipsa ce se simte de urgență în mai multe localități, îmi permit a ruga respectuos pe Excelența Voastră să binevoiască a face să se ia dispozițiunile ce va crede de cuviință spre a ni se trimite cât mai curând posibil la Bitolia, prin canalul Legațiunii noastre la Constantinopole, în mod complet toate cărțile bisericești necesare, deocamdată pentru 15 (cincisprezece) biserici, rămânând ca mai târziu și treptat să înzestram toate bisericile noastre cu cărțile de care avem nevoie.

Fondurile pentru cheltuielile de mai sus cred că se pot lua din suma de 100.000 lei din creditul de 600.000 lei, destinată de Domnul Sp. Haret, Ministru al Instrucțiunii Publice și al Cultelor, a servi pentru înzestrarea școlilor și bisericilor române din Turcia cu mobilierul necesar și cu toate accesoriile necesare.

Binevoiți, vă rog, a primi, Domnule Ministru, încredințarea prea înaltei mele Considerațiuni și a profundului meu respect.

(ss) *L. Duma*

Excelenței Sale
Domnului Ion I.C. Brătianu
Ministru al Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol.8, f. 221-222.

51

1904 decembrie 26 <București>. Raportul lui Constantin Burileanu, cancelar la Legația României din Roma adresat ministrului Afacerilor Străine, generalul Iacob Lahovary, privind călătoria făcută în Albania pentru cunoașterea românilor din zona Vallona-Ardenița-Berat.

Domnule Ministru,

În baza autorizațiunii ce am avut de la Guvernul nostru, din instrucțiunile primite la Legațiunea noastră din Roma, instrucțiuni referitoare la călătoria mea prin Albania în calitate de însoțitor al D^{lui} Prof. Universitar A. Baldacci, am onoarea a adresa Excelenței Voastre prezentul raport cu privire la această călătorie de al cărei sfârșit am anunțat deja pe Onor. Guvern până n-a fi părăsit Albania.

Înainte de-a intra în amănunte îmi permit a face cunoscut Excelenței Voastre că scopul călătoriilor D^{lui} Baldacci în Peninsula Balcanică este ca, pe de o parte să adune material asupra conaționalilor noștri din acele părți, în vederea unor studii antropologice și etnografice ce are de gând să publice mai târziu, iar pe de alta să mă pună în măsură ca să pot face parte ca auxiliar din comisiunea internațională ce s-ar putea întruni mai târziu ca să facă cercetări la fața locului asupra diverselor populațiuni ale Peninsulei Balcanice.

Domnul Baldacci, care speră să facă parte din această comisiune ca reprezentant al Italiei, este, după cum însuși mărturisește, un apostol al Chestiunii Balcanice și va face tot ce-i va sta în putință pentru ca numita comisiune să se întrunească; despre aceasta a și vorbit M.S. Regelui Italiei, în fața căruia Domnul Baldacci se bucură de mare trecere.

Propunerea, formulată pentru prima oară de răposatul V.A. Urechia la al V-lea Congres Internațional al Orientaliștilor, ținut la Roma în 1900, și susținută de Domnul Baldacci, care aprecia foarte mult pe bătrânul nostru naționalist, căzută atunci din cauza opozițiunii celor interesați ca ea să nu izbutască, a fost reluată de Domnul Baldacci și a fost votată în ultimul Congres Geografic ținut la Neapole în anul curent, 1904. Din jurnalul aci anexat: *Neue Freie Presse* (1 dec. a.c.), Excelența Voastră va putea vedea că austrieii ar voi să se însărcineze ei cu facerea unei hărți etnografice a Peninsulei Balcanice, lucru care, dacă s-ar întâmpla, le-ar conveni de minune, căci la Congresul Orientaliștilor au fost tocmai delegații austriecci care au combătut propunerea în chestiune, iar acum, când a triumfat, ar fi păcat ca să cadă numai pe mâinile Academiei Imperiale de Științe din Viena.

Revenind la subiect, am onoarea a Vă face cunoscut că Domnul Baldacci a hotărât ca să începem cercetările de la Albania, explorând pentru acest an partea cuprinsă în triunghiul Vallona-Ardenița-Berat și continuând în fiecare din anii următori a vedea alte regiuni.

Românii din Albania, puțin cunoscuți din nefericire în țara noastră, sunt prea puțin cunoscuți în străinătate, iar în Italia de loc; scriitorii albanezi din această țară, poate mai mult din ignoranță decât din rea intenție, nici nu pomenesc de români când vorbesc de Albania, iar unii dintre ei afirmă că în această țară nu există nici umbră de element românesc! (Excelența Voastră se va putea convinge despre aceasta din alăturatul opuscul, apărut de curând, al profesorului albanez Conforti.)

Aceste considerațiuni, cât și altele de altă natură, poate și de natură politică, având în vedere acțiunea Italiei în Albania, au îndemnat pe Domnul Baldacci să se intereseze dacă în această țară există o populațiune de origină română și întru cât se mai poate chema română această populațiune (care ar putea servi de legătură pentru o apropiere între Italia și țara noastră).

În urma instrucțiunilor primite la Legațiunea noastră din Roma și în urma ajutorului material de 400 de lei pe care Guvernul nostru a avut bunăvoința a mi-l acorda, subsemnatul, am scris Domnului Duma, Viceconsul și Inspector al Școlilor și Bisericii Române din Turcia, și în urma răspunsului ce-am primit am plecat imediat la Vallona (Albania), unde trebuia să aștept pe Domnul Baldacci, care tocmai în acel timp, după cum Onor. Guvern a fost informat de către Legațiune, a avut însărcinarea de la Guvernul italian să prepare Congresul Colonial, ce se va ține la Asmara (Africa) în toamna anului viitor, trebuind să aștepte pentru acest scop, nici D^{lui} nu știa bine cât timp, pe Guvernatorul italian din Eritrea (Africa).

Ajuns la Vallona, am fost foarte bine primit, în urma unei calde recomandațiuni a D^{lui} Baldacci, de Viceconsulul Italiei în acel oraș, Domnul Alfredo Ancarno, care a fost

cât se poate de gentil cu mine, luându-mă sub protecția Consulatului italian și ținând ca să fiu oaspete al Domniei Sale, atât la început, la sosirea mea în Vallona, cât și mai în urmă, în diverse rânduri, când ne întorceam din interior.

Timp de o săptămână nu m-am mișcat din Vallona, având instrucțiuni în acest sens de la D^l Baldacci care, în cele din urmă, fiind forțat să întârzie mai mult decât credea, mi-a dat însărcinarea ca până la sosirea D^{lui} să cercetez împrejurimile Vallonei și cât voi putea mai mult în interior, dându-mi pentru acest scop toate indicațiunile necesare și recomandându-mi cea mai mare prudență.

Primele excursiuni le-am făcut însoțit de Dragomanul Consulatului italian, Domnul cavas Bosio și de cavasul Consulatului, pe care Domnul Viceconsul Ancarno a fost așa de gentil să-i pună la dispozițiunea mea pe tot timpul permanenței mele la Vallona, iar în cele din urmă am făcut două lungi excursiuni în interior, de câte 12 zile fiecare, cu interval de o săptămână între una și alta reîntorcându-mă la Vallona.

În prima excursiune am avut linia (semnată pe hartă) *Vallona-Mecați-Mifoli-Pojani-Fieri-Posca-Berat* cu întoarcerea prin *Sinia-Siliște-Armeni-Vallona*, iar în cea de-a doua, aceeași linie la ducere, cu mici variațiuni până la Berat, iar de-acolo până la muntele Tomor, pe care l-am suit până la vârf (2400 m) urmând linia semnată pe hartă. La întoarcere am urmat linia *Berat-Posca-Calfani-Rascoveț-Colonia-Ardenița-Libovșa-Fieri-Aliban-Scrofetina-Vallona*, unde am găsit pe D^l Baldacci, cu care am făcut câteva excursiuni împrejurul Vallonei, văzând împreună unele din comunele pe care deja le văzusem eu: Pesilie, Băbița, Bunavia, Armeni, Selenița, Svernez etc.

Domnul Baldacci a rămas satisfăcut de rezultatul călătoriilor mele în interior și a căutat să se convingă, în timpul cât am stat împreună, dacă românii din aceste părți știu românește, punându-mă să vorbesc cu mulți dintre ei, atât cu bărbații cât și cu femeile, ceea ce am făcut cu mare ușurință, deoarece avusesem destul timp să studiez limba ce vorbesc conaționalii noștri din aceste locuri.

Dumnealui a făcut și câteva fotografii, care, din nefericire, n-au ieșit toate bune, de aceea anexează odată cu aceasta numai unele din ele, din care se poate vedea portul femeilor și al copiilor Fărșeroți.

Domnul Baldacci, care pentru moment va scrie un articol simpatic pentru românii din regiunea văzută, îmi face onoarea de a-mi lăsa mie tratarea studiului asupra conaționalilor noștri din aceste părți ale Albaniei, pentru competența mai mare ce am de limbă și de folclor.

Cum acest studiu este aproape gata, va fi în curând publicat într-o revistă, ce va crede Domnul Baldacci, și îndată ce va apărea voi avea grija să-l supun aprecierii Excelenței Voastre; până atunci am onoarea de a-i trimite prezentul raport cu privire la conaționalii noștri din triunghiul Vallona-Ardenița-Berat, raport care în mare parte îmi va servi la darea de seamă ce voi publica, omițând, natural, tot ceea ce n-ar da caracterul unui raport, adăugând alte părți în locul celor tăiate și amplificând, după împrejurări.

Cum bănuiesc că românii din zisul triunghi nu sunt îndestul cunoscuți Guvernului nostru, căci, după informațiunile avute la fața locului, n-am aflat ca vreun român să fi vizitat regiunea aceasta (nici chiar profesorii români din partea locului, fiindcă ar fi destul ca vreunul din ei să se expună a o face, presupunând că ar înfrunța greutatea de altă natură, pentru ca să nu mai iasă pentru multă vreme din închisoarea turcească), am crezut necesar ca raportul meu cu privire la această populațiune românească să fie cât mai detaliat și cât mai complet.

Pentru mai mare înțelegere a călătoriilor efectuate în interiorul triunghiului arătat și a comunelor văzute, anexez și o hartă lucrată de subsemnatul după o schiță făcută la fața locului și controlată după hărți pe care mi le-am procurat la Roma; în harta respectivă sunt trecute numai comunele românești și acelea în care se găsesc români, după cum se va vedea mai înainte; nu e însă completă deoarece, neștiind eu pozițiunea precisă a multora din comunele române trecute în tabloul ce va urma, am preferat să nu le trec în hartă.

Excelenței Sale
Domnului General Iacob Lahovary
Ministrul Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol.34, f.70-73.

52

<1904 decembrie 26>. Fragment din studiul lui Constantin Burileanu, cancelar interpret la Legația României din Roma, intitulat *Românii din Triunghiul Vallona-Ardenița-Berat* (Albania).

Românii din triunghiul Vallona-Ardenița-Berat (Albania)

În triunghiul Vallona-Ardenița-Berat, afară de albanezi (ortodocși și mahomedani) se găsește o populațiune care are toate caracteristicile unei naționalități distincte de cea albaneză; această populațiune este reprezentată de așa numiții în partea locului „Vlahi” sau „Ciobani”, adică *români*, căci așa se cheamă ei între ei acești „Vlahi”, și care diferă de albanezi prin limbă, îmbrăcăminte, caractere, obiceiuri și tradițiuni, neavând de comun cu albanezii, afară de unele datini și obiceiuri împrumutate, decât teritoriul pe care locuiesc și unii și alții.

În adevăr, cu toate că conviețuitori cu albanezii, cu care de altfel trăiesc în amicale relațiuni, românii duc viață aparte, acesta e primul lucru ce izbește numaidecât pe distins și imparțial care ar călători în aceste părți ale Albaniei.

Admițând chiar că n-ar ști ce limbă vorbește această populațiune, luând-o drept albaneză din neștiință, fără să bănuiască că constituie o naționalitate aparte, nu s-ar putea să nu mire faptul că această populațiune care poartă altfel de îmbrăcăminte decât albanezii, fiind caracteristice atât straiul bărbaților cât mai ales al femeilor și al copiilor, trăiește în comune care nu sunt la fel cu cele albaneze, ducând o viață proprie și anume: independente o parte, adică neavând nume corespunzătoare albaneze; iar alta, alipite de cele albaneze având același nume sau un nume diferit dat de români, însă totdeauna la o distanță care în medie variază de la 200 la 600 metri de comunele albaneze.

În afară de limbă, de îmbrăcăminte și de modul cum sunt construite și dispuse comunele românești, sărace dar caracteristice și de recunoscut la prima vedere și de la distanță, faptul că românii nu se încuscresc cu albanezii, desigur dintr-un instinct de conservare a propriei rase, este un alt indiciu pentru a trage concluziunea că românii din această regiune (cum de altfel și din alte regiuni ale Albaniei) formează o naționalitate aparte și diferită de cea albaneză.

Interesant din toate punctele de vedere este a cerceta și studia această populațiune română atât pentru istoric sau etnograf cât și pentru folclorist.

Pentru un spirit neobservator și care n-ar ști că românii vorbesc albaneza numai cu albanezii, pe când între ei vorbesc totdeauna numai limba lor românească, această populațiune ar mai putea fi considerată pe nedrept ca albanizată. Pentru un adevărat cercetător conștiincios și iubitor al adevărului, care în plus ar avea deja pregătirile necesare pentru a ști căuta și studia această populațiune și ar căuta-o și ar studia-o la fața locului iar nu din auzite, această populațiune apare ceea ce este în realitate: *români*, nu numai cu numele, dar cu toate darurile pe care ar trebui să le aibă un român pentru ca să se poată zice că este un bun român. *Român bun*, adică adevărat, acesta este calificativul ce-și dau românii din aceste părți ei înșiși, ca să arate, și țin să arate, că ei sunt români nu numai cu numele, dar cu inima și sentimentul; fapt de o importanță capitală pentru cauza română din Turcia, având în vedere lupta de naționalitate a diverselor populațiuni din Peninsula Balcanică, unde elementul român e bine reprezentat și unde fiecare din națiunile interesate trebuie să țină cont de forțele ce are aci, atât ca număr, cât și ca elemente, și pe care-și sprijină drepturile sau caută să-și justifice pretențiunile.

Un sentiment de admirație te cuprinde la vederea acestor români, care și-au conservat naționalitatea lor neatinsă, cu toate calamitățile ce-au venit peste ei, cu toate greutățile în care trăiesc, sub un guvern străin și barbar, într-o țară care nu-i a lor, în mijlocul unei populațiuni ca cea albaneză; sentimentul de admirație amestecat cu un profund sentiment de pietate pentru această laborioasă populațiune românească aproape necunoscută de ceilalți români și condamnată să ducă o viață de mizerie neagră; de unde un sentiment de iubire te cuprinde la vederea acestor buni români nefericiți, sentiment de iubire cu atât mai mare cu cât admirația și mila îți vin mai în același timp și se amestecă și se confundă împreună.

Trăgând o linie de la Vallona la Ardenița, care linie va trece prin Fieri (Fereca) și alta din Vallona la Berat prin Armeni și unind extremitățile acestor două linii, Ardenița cu Berat, obținem un triunghi *Vallona-Ardenița-Berat*, ce am avut însărcinarea să cercetez (după cum se vede din itinerariul semnat cu roșu pe harta respectivă). Românii se găsesc pe întreaga suprafață a acestui triunghi, cât și afară din cele trei laturi ale sale, în câmpie, pe dealuri și pe munte.

Iată un tablou general-aproximativ al comunelor române și unde se găsesc români, din zisul triunghi și împrejurimi, făcând parte din Sangiacatul de Berat:

Numărul familiilor române din vreo 50 din aceste comune l-am luat după un tablou dat mie de către prof. Lazăr Puli din Berat. Profesorii români din acest oraș nu cunosc toate comunele din regiunea aceasta și nici nu cred să le fi văzut vreunul din ei. Pentru multe comune am îndoiială asupra caselor și familiilor române; le-am trecut în acest tablou așa cum mi-a [...] și tot astfel le-am arătat D^{lui} Baldacci. Fiind călătoria mea o simplă călătorie de instrucție, n-am făcut cercetări statistice și nici n-aș fi putut face, date condițiunile în care am călătorit, și fiind constrâns de multe ori a trece drept italian și a nu vorbi românește ca să nu deșept bănuielele autorităților turcești și ale populațiunii din această regiune.

Tabloul de mai sus, cum am spus, nu e complet și nu e absolut exact ci aproximativ; vreo 50 din comunele arătate și anume din cele desenate pe hartă urmând itinerariul le-am văzut bine, oprindu-mă aproape în fiecare mai mult sau mai puțin timp, după importanță și împrejurări; o parte, semnate iarăși pe hartă, le-am de la oarecare distanță, iar pentru celelalte, din care unele în afară din regiunea menționată, am cules informațiuni de pe unde și de pe la cine am putut, fără să le semnez pe hartă, neștiind pozițiunea lor precisă în interiorul triunghiului arătat, căci acolo se găsesc multe din ele.

Oricum, tabloul de mai sus fiind lucrat în conștiință, fiind controlat și iar controlat, cu toate că controlul n-a putut fi strict serios, poate să dea o idee de populațiunea română

din zisa regiune, care în nici un caz nu poate fi socotită la mai puțin de 20.000 de suflete ci la mai mult; în general românii sunt proliși și au obiceiul să trăiască mai mulți din familie într-o casă. Sunt case de câte 5-10-15 suflete și mai mult; la Fereca am găsit 24 într-o casă și mi s-a spus că în multe case trec de acest număr; de aceea românii trebuie socotiți câte opt într-o casă și nu mai puțin.

Populațiunea românească din această regiune nu se poate considera ca pierdută în mijlocul albanezilor și celorlalți, care desigur sunt mai numeroși. Comunele române, după cum se poate vedea și din harta respectivă, cu toate că necompletă, se țin lanț una de alta fiind destul de dese și fiind, cum am arătat, o bună parte independente iar altele lipite pe lângă cele albaneze, însă totdeauna separate de acestea și la o distanță de ele, care în medie variază de la 200 până la 600 metri; așa că și acestea din urmă, ducând o viață aparte, proprie, se pot considera ca independente.

În concluziune, aparte Vallona și Berat, comunele unde sunt români în regiunea Vallona-Ardenița-Berat sunt pure românești [...] pe linia Ardenița-Berat unde românii au case în interiorul comunelor albaneze; acești români trăiesc relativ mai [...] ca ceilalți și aceasta cred că e și cauza că trăiesc împreună cu albanezii deși și la ei se vede tendința de a trăi răzleți de aceștia. Ca [...] sunt români ca și ceilalți cu toate că trăiesc în contact direct cu alt neam. Românii din triunghiul arătat fac parte din cele două trunchiuri ale poporului românesc din Peninsula Balcanică: Fărșeroți și Voscopoleni, la care se adaugă și alți români veniți în localitate de prin Epir, San-Marina și împrejurimi și chiar de prin părți ale Greciei, trăind printre Voscopoleni.

Fărșeroții sunt parte stabili și parte nomazi cu tendințe [...] și acești din urmă; ei se găsesc în centre mici de la 5 case până la 25 sau ceva mai mult.

Voscopolenii sunt toți stabili și se găsesc în centrele mari, în general amestecați cu albanezii, cum sunt: Vallona, Pojani, Libovșa, Diviaca (care are și Fărșeroți). Colonia, Grădiște, Berat sau aproape toate celelalte comune sunt fărșerote.

Fărșeroții în general sunt păstori și crescători de vite; cei stabili cultivă terenul cu dijmă, nu ca proprietari, și n-au nici un profit din munca pământului din cauza dărilor de tot felul și neomenoase la care sunt supuși. Am auzit de un Fărșerot chemat Lea – [...] care stă în Driza (între Fracula-Fieri) și care trece drept foarte bogat.

Fărșeroții fac pe transportatorii în partea locului, posedând numeroși catâri pentru acest scop. Cei din Selenița lucrează la mina de bitume ce se găsește acolo (5 piastre pe zi!) și-l transportă în port la Vallona. Tot Fărșeroții transportă sarea de la [...]

[...] din România, din care știut este că poți să faci ce vrei, dacă știi cum să-l iei.

Pentru ca școlile românești ce se vor deschide să poată merge înainte și să dea roadele care se așteaptă de la ele, este absolut necesar ca să avem în aceste locuri un reprezentant care să le poată susține la nevoie. Monastir și Ianina sunt prea departe și din cauza aceasta, pentru populațiunea română din regiunea Vallona-Ardenița-Berat, sunt ca și cum n-ar exista. Chiar înainte de-a se înființa școli sau chiar dacă nu s-ar putea înființa, tot ar trebui ca românii aceștia să aibă, măcar cu numele, un reprezentant al intereselor lor aci.

Atât românii cât și românii-grecomani m-au privit întotdeauna și oriunde cu simpatie fiind prieten cu mulți dintre ei; cât despre Fărșeroți, ei tresăreau la auzul limbii românești; când am putut să le vorbesc și când am putut să le spun scopul pentru care m-am dus în acele regiuni mulți m-au sărutat ca pe un frate și s-au despărțit de mine cu lacrimile în ochi !

NUMELE COMUNEI	NUMĂR FAMILII	NUMĂR CASE	NUMELE COMUNEI	NUMĂR FAMILII	NUMĂR CASE	NUMELE COMUNEI	NUMĂR FAMILII	NUMĂR CASE	NUMELE COMUNEI	NUMĂR FAMILII	NUMĂR CASE
Vallona	50		Craps		5/6	Jarza	20	7	Voivoda	15	
Svernez		5	Levani- Şaban	20		Verbas	13	7	Cumani	15	
	1		Levani- Şamar	20		Protodura		8	Vaviza		
Pesilie		10	Sope	15		Țucalaz		6	Zoiceaua		
Băbița		7/8	Ștulas	18	5/6	Pobrazi	20	10	Culia	15	
Mulipașa		20	Pojani	25	20	Curiani	10	15	Banai	20	
Giurina			Crueghiata	20		Goriciani		5	Cuciov	15	
Pițari			Drisa			Şacui		5	Maighiata	10	
Libonia			Radoștina	15		Ducas	20	20	Cozare	10	
Armeni		7/8	Javaru	15		Cutalia	20		Polovina	25	
Beilic- Selenița		7/8	Urgurtu			Poliojani			Dragoti	10	
Selenița	60	60	Fieri (Fereca)	300	270	Schepuri	25	30	Cazimbeani	10	
Siliște	25		Petova			Cosova	30		Nguraza	20	
Bunavia	25		Ciplaca	15	5	Posca	15		Cerma-Azis-Pașa	35	

Ciapatrat			Libovşa	15	15	Conisbalta	15		Cerma-Biuac	35	
Bestrova			Cruete-Pest		4	Chelbeşira	10		San-Gremtia	25	
Lacatun			Diviaca	15	30?	Ermanica			Grabiani	25	
Adenbeu			Miza			Morava	27?		Cruecchuchi	25	
Mecaţi	18		Grădiştea	30	22	Liaparda	10		Spoliata	20	
Scrapari			Colonia		30?	Dusnic			Bitani	20	
Besişti	25		Imştea	18	15	Ducanaşi			Suliani	15	
Scrofetina	25		Bumbulima	18	20	Berat	440		Mürtezaca	10	
Ghioncea			Eşigurga		15	Paftali(?)			Griza	15	
Heckali			Luşni	25	20	Voinicu	7		Grabova	80	
Mifoli	15		Carbonara	25	20	Brestani		10	Zerneţi		
Aliban		4	Lifai		12	Bilcea	5		Cresmani		
Amet-Beias	30		Garmâni-Cioc	35		Drobonic			Vanghelcioceni		20
Craps		5/6	Guraşi		20	Voviţa			Cioflikca		
Fracula	15	20	Calfani	30!	8	Hogeani			Naighiungea		
Pestani		15	Cascovet			Vârtopu			Aranites		
Cerveni	35?		Linari	25	10	Bracula			Țarcani		
Novoselo(?)	25?		Ghiloveni			Malebarda			Împrej Premeti		

53

1905 iunie 1, <Bitolia>. Raportul Consulatului României la Bitolia privind refuzul mitropolitului grec Ioachim de a permite românilor să-și înmormânteze morții în cimitirul românesc din localitate.

Copie de pe Raportul Consulatului României la Bitolia
Nr. 481 din 1 iunie 1905

Domnule Însărcinat cu Afaceri,

Nr. 1006/1905

Am onoarea a vă aduce la cunoștință următoarele:

Acum trei ani a încetat din viață la Bitolia D^{na} Olga Cerneschi, supusă română, fostă institutoare la una din școlile noastre din acest oraș. Decedata a fost înmormântată de către vara sa, D^{na} Elena Aurelian, supusă română, profesoară la școala normală de fete, în cimitirul grec din localitate, deoarece în acel timp comunitatea noastră nu-și avea cimitirul.

În ziua de 30 mai a.c. D^{na} E. Aurelian mi-a adresat o petiție, aci alăturată în copie, prin care mă roagă să intervin pe lângă autoritățile turcești ca să se ia măsurile de ordine necesare spre a putea dezgropa, conform obiceiului creștinesc, oasele răposatei Olga Cerneschi și a le transporta în cimitirul românesc. D^{na} Aurelian are protecția autorităților spre a nu fi expusă la vreun scandal și chiar la bătaie din partea agenților grecismului din localitate, care merg până acolo încât insultă și amenință zilnic pe orice partizan al nostru care trece pe uliță.

Pe temeiul petițiunii D^{nei} Aurelian, am adresat Guvernatorului General o notă în ziua de 31 mai curent, în care i-am adus la cunoștință dorința exprimată de petiționară, rugându-l în același timp să dea ordinele ce le va crede de cuviință pentru a se evita orice scandal.

Ieri seara, Valiul mi-a comunicat prin dragomanul Vilaetului că a pus în vederea Mitropolitului Grec Ioachim ca să dea ordinele convenite pentru a lăsa să se facă în liniște dezgroparea oaselor repauzatei Olga Cerneschi, dar că Sfinția Sa i-a răspuns că nu poate să permită lucrul acesta fără o autorizație prealabilă a Patriarhiei. În același timp a spus că va scrie Patriarhiei astăzi, 1 iunie, în această afacere.

Mitropolitul s-a opus dezgropării în mod arbitrar, împins fiind de răutatea și fanatismul lui, când a aflat că mai multe familii de români partizani ai noștri dezgropaseră anul trecut și anul acesta osemintele morților lor și le transportaseră în cimitirul românesc, ceva mai mult, cu două zile înainte de a i se prezenta cazul cu Olga Cerneschi s-a plâns printr-un tavrir Valiului contra preotului nostru, Theodor, acuzându-l de sacrilegiu că a transportat osemintele morților din cimitirul grecesc.

Guvernatorul General mi-a declarat verbal că este curată nebunie purtarea Mitropolitului și că va scrie la Constantinopol ca să se dea ordine pentru dezgroparea și transportarea oaselor în cimitirul românesc ale tuturor morților ce aparțin membrilor comunității române din Bitolia care dovedesc lucrul acesta.

Motivul pentru care partizanii noștri doresc să transporte în cimitirul românesc osemintele morților lor este scandalul și insultele de tot felul la care sunt expuși când se duc în cimitirul grecesc pentru a-și îndeplini datoriile religioase cerute de cultul morților.

Plângerea e întemeiată căci, dacă agenții grecismului îndrăznesc să insulte și să lovească pe membrii comunității noastre pe ulițe, cu atât mai mult o fac în cimitirul lor. Pe mormântul repauzatei Olga Cerneschi n-au permis să se pună nici o cruce, pe motiv că va trebui să scrie pe ea în grecește numele decedatei, iar nu în românește.

Am crezut, Domnule Ministru, că a ceda în acest moment pretențiunilor nedrepte ale Patriarhului și ale clerului grec, mai ales după caterisirea a doi preoți români la Bitolia (telegrama mea cifrată № 970 din 1/14 iunie a.c.), ar fi a pune din nou în chestiune tot ce s-a obținut până acum, ar fi a pare să se creadă că dobândirea drepturilor pentru naționalitatea română în Macedonia a fost zadarnică, fiindcă s-a efectuat fără învoirea Patriarhatului și numai în materie civilă.

D^l Ionescu va putea menține cererea sa de a se permite mutarea osemintelor la cimitirul românesc și nici nu este de prevăzut că se vor întâmpla incidente serioase.

Primiți, vă rog, Domnule Ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

<D. Stavridi>

Aducând cele ce preced la cunoștința Domniei Voastre, am onoarea a vă ruga să binevoiți a-mi da instrucțiunile cuvenite dacă trebuie sau nu să insist pe lângă autorități spre a-mi da concursul necesar pentru dezgroparea osemintelor repauzatei Olga Cerneschi.

Primiți etc.

(ss) G. C. Ionescu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 15, f. 35-38.

54

1905 iunie 10/23, Constantinopol. Raportul Legației Române la Constantinopol privind solicitarea comunității române din Salonic pentru înființarea unui paraclis în care să slujească un preot român.

Nr. 1030

Urgent

Constantinopol, 10/23 iunie 1905

Domnule Ministru,

Consulatul nostru General din Salonic îmi arată că în urma recunoașterii națiunii aromâne și a comunităților, românii din Salonic, persecutați cu mai multă ură de către clerul grecesc, cer cu stăruință să li se dea un preot român și să se înființeze un paraclis. Mulți membri ai comunității se declară hotărâți a părăsi cauza noastră dacă nu li se satisface cererea cât de curând.

În fața unei asemenea instanțe, Domnul Consul General Georgescu s-a adresat Domnului Inspector General al Școlilor și Bisericii, întrebând dacă este autorizat să se ocupe cu chestiunea sau să facă cel puțin promisiuni categorice.

Domnul Duma, în răspunsul său a comunicat Consulatului că a fost autorizat verbal a se ocupa deocamdată cu cumpărarea unui teren în acest scop, dar că nu i s-au trimis fondurile necesare.

Am deci onoarea a ruga pe Excelența Voastră să binevoiască a mă pune în măsură a răspunde Domnului Georgescu; Domnia Sa propune ca suma aprobată să poată servi la cumpărarea unui teren destul de mare pentru clădirea școlii de comerț și a paraclisului.

Comunitatea română din Salonic este hotărâtă, imediat ce va vedea că Guvernul Regal acordă fonduri pentru un teren și un paraclis, a proceda la alegerea unui <muhtar> precum și să ceară numirea unui membru în Consiliul de Administrație al Vilayetului. Binevoiți, vă rog, a primi, Domnule Ministru, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

(ss) *D. Stavridi*

Excelenței Sale
Domnului General I. Lahovary
Ministrul Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 90, f. 189-190.

55

1905 august 3/16, Sofia. Raportul consulului român de la Sofia, N. Mișu, adresat ministrului Afacerilor Străine, privind solicitarea populației românești din Turtucaia de a fi ajutată de statul român cu suma de 3.000 de lei pentru cumpărarea unui teren pe care să construiască o nouă biserică, cea veche fiind ocupată de bulgari.

Nr. 717

Confidențial

Sofia, 3/16 august 1905

Construirea unei biserici române în Turtucaia

Domnule Ministru,

Pentru completarea știrilor cuprinse în telegrama mea cifrată de azi cu № 714, am onoarea a informa pe Excelența Voastră că până prin anul 1902 singura biserică română ce mai rămăsese într-un oraș din Principatul Bulgariei era cea din Turtucaia.

După diferite peripecii și prin mijloace, la început de persuasiune, iar pe urmă brutale, acea biserică a fost luată din mâna comunității române (de suditență bulgară). Atât din rapoartele mele, cât mai cu seamă din plângerile repetate ce eforia bisericii a adresat Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice în ultimii ani, Guvernul Regal cunoaște fazele prin care a trecut această spoliere a elementului român din Turtucaia.

Toate plângerile și reclamațiunile adresate de comunitatea română, atât Sinodului bulgar, cât și Guvernului și Principelui Bulgariei și Sobraniei, au rămas fără nici un răspuns.

La ultima plângere orală ce eforii au făcut Mitropolitului Vasilie din Ruseciuc, om cu vază la Curtea Princiară (el este și duhovnicul și învățătorul religios al Principelui Moștenitor Boris), Înalt Prea Sfinția Sa le-a răspuns că „dacă voiți să aveți biserică românească, mergeți în România. În Bulgaria nu poate exista decât biserică bulgărească pentru bulgari.”

Văzând încercările lor pentru recuperarea bisericii strămoșești zădărnice, eforii comunității române s-au gândit atunci a construi o nouă biserică românească. În acest scop D^{lor} au venit în primăvara anului trecut la Sofia și m-au rugat a interveni pe lângă Guvernul Regal al României pentru a le veni în ajutor cu vreo 3.000 de lei pentru cumpărarea unui loc lipit cu terenul pe care se află localul școlii. Le-am răspuns că voi face demersuri în favoarea cererii lor, însă am observat că mai înainte ar trebui să se asigure că pot abține autorizarea Guvernului bulgar pentru clădirea unei biserici

românești. Audiențele ce efortii au avut, atât la Sinodul bulgar, cât și pe la unii miniștri bulgari, au dat rezultate foarte vagi, obținând răspunsuri dilatorii. Până în momentul de față nu sunt informat dacă s-a făcut un pas înainte în această chestiune.

Astfel stând lucrurile, primesc acum un raport de la Gerantul Consulatului nostru din Rusciuc, prin care efortii anunță „că au găsit un loc situat chiar lângă școală, pe care s-ar putea construi o biserică românească și cer 3.200 lei pentru cumpărarea lui”.

Astăzi, un al doilea raport al D^{lui} Mărgăritescu, în care D^{sa} arată că: „dacă până în 4-5 zile nu se termină cu cumpărarea locului, tocmeala făcută cu proprietarul amenință a cădea, din cauză că niște bulgari au oferit o sumă mai mare pentru acel loc”.

Tot în astă noapte primesc o telegramă cifrată din partea D^{lui} Mărgăritescu, în care D^{sa} îmi spune:

„Nouvelles instances éphores m-obliger demander autorisation partir Bucarest traiter affaire achat terrain directement avec Ministère des Cultes et revenir muni somme suffisante. Dans ce cas puis-je demander remboursement frais déplacement?”

Am răspuns D^{lui} Mărgăritescu telegrafic de a rămâne la postul său și că Agenția Regală va comunica Excelenței Voastre informațiunile necesare, astfel ca Guvernul să judece asupra oportunității clădirii unei biserici române la Turtucaia.

Totodată invit în scris pe D^l Mărgăritescu a se informa dacă efortia a obținut autorizația cuvenită din partea Guvernului bulgar.

Părerea subsemnatului este că această permisiune cu greu se va acorda de Guvernul bulgar, care de la un timp încoace a dat dovezi de puțină bunăvoință față de România mai în toate chestiunile pendinte.

În orice caz, după închiderea școlii române din Turtucaia, despre care tratează raportul meu № 716 de astăzi, sunt de părere ca orice deciziune în privința construirii unei biserici la Turtucaia ar trebui amânată pentru mai târziu.

Binevoiți a primi, Domnule Ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

(ss) *N. Mișu*

Excelenței Sale
Domnului I. Lahovary
Ministru ad-interim al Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 18, f. 53-56.

56

1905 septembrie 1, <Muntele Athos>. Memoriul membrilor Societății Coloniei Monahilor Români de la Muntele Athos privind situația statistică a schiturilor, chiliilor și colibelor monahilor români în număr de peste 600.

Colonia Monahilor Români din Sfântul Munte Athos

Inspirați de Dumnezeu și atrași de Sfânta Sa Pronie, urmând preceptelor Sfintei Evanghelii, pentru dragostea lui Dumnezeu și sufletească mântuire am părăsit lumea și toate plăcerile ei și potrivit neputințelor omenești am venit spre a îmbrățișa viața monahicească în Sfântul Munte Athos, unicul loc ascetic în lume.

Ajunși aci, cu multă râvnă și foc duhovnicesc, am început nevoințele monahale, fiecare după puterea sa, însă cea dintâi grijă și sânguință ce am avut a fost a ne asigura chipul de existență și locuința unde să petrecem cealaltă rămășiță a vieții noastre în această lume plină de griji și nevoi. Astfel, unii prin Monastiri, iar cei mai mulți pe la Chilii și locuințe pustnicești, trăind în multă sărăcie și zdruncineală, căci Monastirile nu încap pe toți românii, al căror număr trece peste 600.

Considerând cinstea numelui de Român și văzând modul de viețuire al celorlalte națiuni ortodoxe de aici, ne-am silit a le imita, cumpărând Chilii prin diferite localități ale Sfântului Munte, fiecare după puterea sa, și grupându-ne mai mulți în fiecare Chilie, potrivit mijlocului de întreținere, am reușit a strânge după drumuri o mulțime de Monahi Români, [...]

II

Chilia cu patronul Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul din Colciu a Ieromonahului Ilie Duhovnicul

În apropiere 10 minute de Chilia Ieromonahului Gavril Mateescu, pe aceeași moșie ½ oră de la mare, este situată Chilia cu patronul Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul, cu biserică și case de locuință cu mai multe încăperi bine întreținute. Locul ce o înconjoară este ca de 80 streme, are sădite vii și copaci de măslini, livele pentru fân și pădure, din care curge și un izvor de apă pentru trebuința casei și udatul grădinii. La mare are Arsana (case pentru bărci și pescuit) și port pentru trebuințele Chilie.

Această Chilie este cumpărată în 1894 de însuși Ieromonahul Ilie, actualul Superior de la Monastirea Chiriarchică Vatopedul, cu preț de 260 lire plus resimul 15%. Omologhia în care se prevede starea și averea ei este dată pentru 3 persoane cu drept de moștenire. După intrarea în posesie a acestei Chilii a făcut reparație radicală bisericii și caselor, a mai sădit vii, copaci de măslini și alte îmbunătățiri, iar în țărmurile mării a zidit casă și port, a făcut una barcă pentru necesitățile Chilie, mreji de pescuit și altele, are o mică bibliotecă de cărți bisericești și alte odoare sfinte. Plătesc bir anual 5 Napoleoni Monastirei Chiriarchice.

După pozițiunea și venitul Chilie sunt adunați în comunitate 8 Monahi și anume:

1. Superiorul Ieromonahul Ilie Hulpe Duhovnic
 2. Schimonah Teoctist
 3. Ierodiacon Eftimie
 4. Schimonah Gherasim
 5. Schimonah Iosif
 6. Schimonah Miron
 7. Monahul Irodion
 8. Monahul Lazăr
- Toți români din Basarabia.

III

Chilia Sfântului Ipatie a Monahului Filaret Șerban

Pe moșia Monastirei Vatoped, aproape de Monastire și de mare ½ oră, este situată Chilia cu patronul Sfântul Ierarh Ipatie, cu biserică mare și case încăpătoare, toate de curând zidite pe o temelie foarte veche, de înșiși cumpărătorii, 2 Ieromonahi români, Orest și Ipatie, veniți în Sfântul Munte pe la 1850 de la Monastirea Cheia din Județul Prahova.

Această Chilie a trecut ca moștenire, până acum, la 4 Superiori, toți plătind la rândul lor a 3-a parte din prețul Chiliei, astfel că până acum este de 2 ori răscumpărată. Are ca 100 streme loc cu vie multă, aluniș, livede de fân, copaci de măslini și 2 izvoare de apă pentru trebuința casei și udatul grădinii. Are și un izvor de aghiasmă, apă făcătoare de minuni, pentru care își are istoricul ei. Bibliotecă cu cărți bisericești și alte odoare sfinte. Actul de răscumpărare este dat pentru 3 persoane, cu drept de moștenire; plătesc bir anual Monastirei Chiriarhice 5 Napoleoni. Decedatul Ieromonah Theodosie Duhovnicul, fost Superior, a făcut un act față de Monastirea Chiriarhică, ca niciodată să nu aibă dreptul viitorii moștenitori a înstrăina această Chilie la alte națiuni, ci veșnic a fi stăpânită și locuită de monahi români.

Personalul Chiliei se compune din 6 monahi și anume:

1. Superiorul Schimonahul Filaret Șerban
 2. Ieromonah Theodosie
 3. Schimonah Gherasim
 4. Monahul Ignatie
 5. Fratele Iordan, aspirant
 6. Fratele Nicolae, aspirant
- Toți români din Transilvania.

IV

Chilia Sfântul Nicolae de la Iufta a Monahului Veniamin

Pe moșia Monastirei Vatoped, în apropiere 1½ oră de Carea, pe localitatea Iufta, este situată Chilia cu patronul Sfântul Nicolae, cu 2 biserici, a 2-a cu patronul Sfântul Mare Mucenic Gheorghe, și case de locuință, toate în bună stare și încăpătoare. Are împrejur 80 streme de loc bine cultivat cu vie, copaci de măslini, aluniș și restul pădure, un izvor de apă adus din depărtare pe plumb, cu multă cheltuială, pentru trebuințele casei și udatul grădinii de zarzavat.

Vechimea acestei Chilii este de peste 300 ani; tradiția spune că a fost catedrala a mai multor chilii, ce formau în vechime un Schit sub numele de „Iuftadicu”, care mai pe urmă, în timpul răzmerițelor ce au bântuit și Sfântul Munte, s-a pustiit, mai rămânând numai câteva chilii, între care și aceasta, ca fostă „Chiriaco”, iar acum simplă chilie.

În anul 1902 a trecut în stăpânirea românească, cumpărând-o Monahul Calist de la Chiriarhica Monastire Vatopedu cu 280 lire plus resimul de 15%, pentru care i s-a dat act de proprietate pentru 3 persoane cu drept de moștenire.

În 1905, Monahul Calist, Superiorul, retrăgându-se din Chilie, a cedat-o ucenicului său, Monahul Veniamin, obligându-l a plăti și datoriile ce avea Chilia încă din timpul cumpărării și al îmbunătățirii ce i-a făcut.

După retragerea fostului Superior, actualul, conform legilor chilioești, a plătit trimirul de 30% din prețul prevăzut în actul de cumpărare și a scos altul pe numele său de Superior cu 2 moștenitori cu aceleași drepturi, îndatorit a plăti bir anual 5 Napoleoni.

Are bibliotecă de cărți bisericești și alte odoare sfinte.

Se întrețin cu cultura pământului și potrivit pozițiunii și venitului Chiliei.

Sunt grupați 6 Monahi și anume:

1. Superior Monahul Veniamin Vasiliu
 2. Ieroschimonah Gherontie, duhovnic
 3. Schimonahul Antonie
 4. Monahul Inochentie
 5. Fratele Vasilie
 6. Fratele Gheorghe
- Toți români din România.

V

Chilia Sfinții Theodori, de lângă Cotlomușiu, a Monahului Ioachim Bărcărescu

În vecinătate cu orașul Carea, pe moșia Monastirei Cotlomușiu, lângă Monastire, este situată Chilia cu patronul Sfinților Mari Mucenici Teodor Tiron și Teodor Stratilat, cu biserică și case bune de locuință; are împrejur ca 60 streme de loc bine cultivat cu vie, măsline și aluniș, iar restul pădure. Are și un izvor de apă în lăuntrul grădinii și altul adus din depărtare pe țeavă de plumb, pentru trebuința casei și udatul grădinii.

Această Chilie este foarte veche, peste 200 ani, și fiindcă casele se ruinaseră, le-a făcut din nou, rămânând numai biserica în starea sa primitivă și acum în proiect a o rezidi.

În anul 1895, cumpărând-o actualul Superior de la Monastirea Chiriarchică, a plătit-o cu 330 lire plus resimul 15%.

În actul de cumpărare se prevede tot locul și averea Chiliei și cu dreptul de moștenire pe 3 persoane, pentru care plătește bir anual 5 Napoleoni. După intrarea în stăpânire a acestei Chilii, Părintele Ioachim a mai făcut și alte case necesare, a mai sădit vie și măsline și alte îmbunătățiri.

Are bibliotecă de cărți bisericești 2 Sfinte Evanghelii legate cu argint masiv, dintre care una suflată cu aur și bine împodobită. Are 2 Cutii cu mai multe părțicele de Sfinte Moaște, o cruce de argint cu Sfântul Lemn din Crucea Domnului și alte odoare de mult preț.

Personalul se compune din 10 Monahi și anume:

1. Superiorul Schimonahul Ioachim Bărcărescu
2. Ieromonah Arvechie
3. Monahul Agatanghel
4. Monahul Evlaghie
5. Schimonah Visarion
6. Schimonah Macarie

7. Ierodiacon Varahiil
 8. Monahul Mardarie
 9. Fratele Ilie
 10. Fratele Gavriil
- Toți români din Basarabia.

VI

Chilia Adinu, a Ieromonahului Mihail Nicolăescu

În apropiere de orașelul Carea și în vecinătate cu Schitul Rusesc Saraiu, pe valea Adin, este situată Chilia Adinu cu patronul Intrarea Maicii Domnului în Biserică, pendinte de Monastirea Dionisiul. Biserica și casele din nou făcute de înșiși proprietarii, însă nu definitiv terminate. Are împrejur 30 streme de loc cultivat cu vie, măslini, aluniș, fâneată și grădină de zarzavat, apă adusă pe plumb din depărtare. Această Chilie este foarte veche, peste 300 ani, iar de vreo 30 ani este trecută prin cumpărare în proprietate românească cu act în regulă și cu dreptul de moștenire pentru 3 persoane, obligați a plăti bir anual Chiriarihicei Monastiri 5 Napoleoni. În 1904, încetând din viață fostul Superior, Ieroschimonahul Serapion, rămase moștenitor actualul Superior, carele, plătind trimirul de 30%, obținu alt act de la Monastire, pe numele său, cu aceleași drepturi și obligațiuni.

Personalul este de 6 Monahi, care se întrețin cu cultura pământului și alte mici produse:

1. Superior Ieromonahul Mihail Nicolescu
 2. Monahul Gavriil
 3. Monahul Paisie
 4. Fratele Gheorghe
 5. Fratele Vasilie
 6. Fratele Simeon
- Toți români din Basarabia.

VII

Chilia Turlutiu de la Aghiazmă a Monahului Clement Popescu

Lângă Aghiazma Sfântului Athanasie, aproape de turnul fostei Monastiri Latinești Amalfinului (Morfonou), ¼ oră de la mare, pe moșia Monastirei Lavra, pe o colină, la o poziție pitorească, este situată Chilia cu patronul Nașterii Maicii Domnului, cu biserică și case foarte vechi; are împrejur ca 20 streme de loc, parte cultivat cu vie și măslini, iar restul fâneată și pădure.

Pe la 1867 a cumpărat-o fostul Superior, Schimonahul român Sava, retras spre liniște din Schitul Prodromul, vestit și laudat pentru bunătatea lui și dragostea primirii de străini. Încetând din viață la 1902, rămase moștenitor al său schimonahul Clement, actualul Superior, carele, plătind trimirul de 30%, obținu alt act cu dreptul de Superior și alți 2 moștenitori, obligat a plăti 5 Napoleoni bir anual.

Se găsește în drumul cel mare de comunicație, din care cauză sunt siliți toți trecătorii a face aci repaos de osteneala drumului, unde sunt și bine primiți. Are și apă bună de băut, care se servește în casă și la grădină. Are bibliotecă de cărți bisericești și alte puține odoare.

Casele fiind vechi, pretind restaurarea lor. Se întreține cu lucrul mâinilor și cultivatul pământului.

Personalul este de 3 Monahi și anume:

1. Superior Schimonahul Clement Popescu
 2. Schimonahul Ilarion
 3. Fratele Gheorghe
- Toți români din România.

VIII

Chilia Sfinții Trei Ierarhi a Monahului Ioachim Iosifescu

Pe moșia Monastirei Stavronichita, aproape de Monastire, vecină cu marea, este situată Chilia cu patronul Sfinții Trei Ierarhi, cumpărată în 1904 cu 186 lire plus resimul de 15%. Are loc împrejur ca 20 streme, stâncos și neproductiv, pe care sunt sădiți câțiva măslini, portocali și lămâi.

Biserica și casele în bună stare, de curând făcute; se întreține cu lucrul mâinilor. Actul de cumpărare este dat pentru 3 persoane, cu dreptul de moștenire și obligat a plăti 5 Napoleoni bir anual. Comunitatea [...]

Mai sunt și alte colibe cu biserici, gradul al doilea, cu drept de moștenire numai pentru 3 persoane și care plătesc bir anual câte o liră; împrejur au loc până la 3 streme, parte cultivat, parte necultivat, fiind stâncos, și se întrețin cu lucrul mâinilor.

- I. Pe moșia Monastirei Vatoped, în Schitul Sfântul Dimitrie al Vatopedului, este situată Coliba cu patronul Adormirea Maicii Domnului:
 1. Superior Ieromonahul Mihail Bulugeanu Craioveanu
 2. Schimonahul Calinic
 3. Ierodiaconul Calinic
 4. Fratele Constantin

Toți români din România.
- II. Tot aci, în Schitul Vatopedului, este Coliba cu patronul Sfintei Mucenițe Marina:
 1. Superior Ieroschimonahul Cosma Lupașcu
 2. Schimonahul Nifon
 3. Schimonahul Ioachim
 4. Monahul Iacob

Toți români din Basarabia.
- III. Pe moșia Monastirei Iviru, în Schitul Ivirului al Sfântului Ioan, este coliba cu patronul Sfântul Eftimie cel Mare:
 1. Superior Schimonahul Isaia Ciuchende
 2. Schimonahul Ignatie
 3. Schimonahul Varlaam
 4. Fratele Petru

Toți români din Transilvania.

- IV.** Tot aci, în Schitul Ivirului, este Coliba cu patronul Înălțarea Domnului:
1. Superior Schimonahul Roman Popădat
 2. Schimonahul Metodie
- Români din România.
- V.** Pe moșia Monastirei Lavra, în vecinătate de Schitul Român Prodrom, la Vigla, este peștera Păr, Nifon primul Superior și fondator al Prodromului, cu patronul Nașterea Domnului:
1. Superior Schimonahul Ghenadie Ștefănescu
 2. Ieromonahul Vartolomei
 3. Fratele Nicolae
 4. Fratele Ioan
- Toți români din România.
- VI.** Tot aci, la Vigla, este Coliba cu patronul Acoperământul Maicii Domnului:
1. Superior Schimonahul Thoma Gogălniceanu
 2. Monahul Vichentiu
 3. Monahul Patrichie
- Toți români din Basarabia.
- VII.** Tot pe moșia Monastirei Lavra, 2 ceasuri departe de la Prodrom, este Coliba cu patronul Nașterea Maicii Domnului:
1. Superior Monahul Nectarie
 2. Fratele Nicolae
 3. Fratele Gavriil
- Români din Basarabia și România.
- VIII.** Deasupra Schitului Sfânta Ana, pe moșia Monastirei Lavra, este Coliba cu patronul Sfântului Mare Mucenic Arthemie:
1. Superior Schimonahul Visarion Ionescu
 2. Monahul Natanail
 3. Monahul Sava
 4. Monahul Daniil
 5. Monahul Dometie
 6. Fratele Vasilie
 7. Fratele Constantin
- Toți români din România.
- IX.** Pe moșia Monastirei Simonos Petra, lângă mare, este Coliba cu patronul Sfântul Sava:
1. Superior Schimonahul Sava Vintilescu
 2. Schimonah Ierothei
 3. Schimonah Athanasie
 4. Schimonah Grigorie
 5. Schimonah Nectarie
- Români din România și Basarabia.

Toate aceste Comunități Române se împart în 2 clase, după regulile proprietăților din Sfântul Munte. Așa, cele de clasa I iau numele de Chilii, pe bază că au loc mai spațios și cultivabil, cu biserică și case încăpătoare și prevăzut în actul de cumpărare 3 persoane cu drept de moștenire, care pe rând vin la moștenire, împlinindu-se cu altul locul

celui decedat, astfel că fiecărui moștenitor Monastirea Chiriarhică îi recunoaște dreptul de Superior, după ce mai întâi plătește a 3-a parte din prețul prevăzut în actul de cumpărare și oprindu-i actul (omologhia), cea veche, îi dă alta pe numele său cu 2 ucenici obligați a plăti în 2 semestre 5 Napoleoni bir Monastirei. Cele de clasa a II-a iau numele de Colibe, case de pustnici, care au puțin loc împrejur, cu biserică și case mai mici; în actul de cumpărare se prevăd numai 2-3 persoane cu drept de moștenire, după regulile Chiliilor, și obligați a plăti bir Monastirei o liră în 2 semestre. Cu toate acestea, atât Chiliile, cât și Colibele pot întruni mai mulți Monahi într-o Comunitate dacă au cu ce se întreține; observație se face numai Colibelor, dar și acolo se tolerează prin oarecare mijloace.

În toate aceste Comunități slujba bisericească se face curat în limba română, fără a avea dreptul cineva să le facă observație, ci, din contra, există multă libertate. La fiecare Chilie și Colibă modul de viețuire este comun, supunându-se toată frățimea Superiorului, de la carele așteaptă întreținerea și tot menajul.

Mai este și a III-a clasă de locuințe românești, fără biserică, ci numai o mică casă cu 3-4 încăperi și cu câte 2-3 Monahi; în actul de cumpărare se prevede numai o singură persoană, fără drept de moștenire, ci, după moartea Superiorului, ucenicii sunt obligați să o răscumpere din nou sau să o părăsească; în acestea locuiesc cei mai săraci sau iubitori de pustnicie, adâncă liniște și cugetare duhovnicească.

Cu toate acestea, obligați a plăti Monastirei una jumătate liră bir anual.

1905 Septembrie 1

Chinoviul Românesc, cu patronul Botezul Domnului,
din Sfântul Munte Athos; № 156

În baza petițiunii, registrată la № 127, a Societății Coloniei Monahilor Români din acest Sfânt Munte Athos, atestăm prezentul memoriu pentru exactitate în compunere a situațiunii Comunităților Române din Sfântul Munte.

Al Chinoviului Românesc Prodromul,
Superior Antipa Ieromonahul,
cu toată confrățimea

1905 Septembrie 3

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 28, f.109-126

57

1905 septembrie 28, Constantinopol. Raportul Legației României la Constantinopol adresat ministrului Afacerilor Străine, generalul Iacob Lahovary, privind construirea unui paraclis românesc în acest oraș.

Nr. 1737

1 Anexă

Confidențial

Constantinopol, 25 septembrie 1905

Domnule Ministru,

Dezvoltarea ce din prima zi a luat școala primară înființată la Constantinople și care numără deja aproape o sută de elevi, face să se prevadă că în curând vom putea îngheba și în Capitala Turciei o comunitate română la fel cu acele din Macedonia, Epir și Albania.

Un îndemn puternic pentru părinții noilor elevi ar fi ridicarea aci a unei capele unde conaționalii noștri ar putea să vină duminicile și sărbătorile spre a asculta sfânta liturghie în limba lor maternă. Pe de altă parte, existența la Constantinopole a unui număr de studenți și bursieri români justifică și ea îndeajuns necesitatea unei biserițe.

Expunând aceste considerațiuni Domnului I. Grădișteanu, Ministru ad interim al Instrucțiunii Publice, în timpul trecerii sale prin Constantinopole, Domnia Sa a binevoit a aproba proiectul de a se construi un paraclis pe un loc viran care se află alipit de grădina Legațiunii; viitoarea clădire va forma astfel un singur corp cu Legațiunea și va fi ocrotită, prin urmare, în contra întreprinderilor răuvoitorilor sau în contra protestărilor eventuale ale Patriarhiei.

Totodată, Domnul Grădișteanu a binevoit a aproba ca prețul terenului (9.000 lei) și cheltuielile clădirii (vreo 16.000 lei) să fie plătite din fondul extraordinar de 600.000 lei, din care mi s-a trimis chiar acum suma de 108.000 lei pentru construcțiuni și biserici în Turcia.

Aducând cele ce preced la cunoștința Excelenței Voastre, mă grăbesc a-i trimite, spre mai bună lămurire, copie de pe nota ce am adresat Domnului Ministru ad interim al Instrucțiunii Publice în această privință.

Cu acest prilej, rog pe Excelența Voastră să binevoiască a mă autoriza ca, în momentul oportun, să declar că paraclisul în chestiune este capela Legațiunii și, de se va putea, să fac formalitățile necesare ca proprietatea locului și clădirii pusă provizoriu pe numele Domnului avocat Lewis Mizzi, Consilier legist al Legațiunii, să treacă pe numele Statului Român. Aceste formalități sunt lungi, fiind nevoie de o iradea, mai cu seamă că românii nu se bucură în Turcia de dreptul de a poseda imobile.

Binevoiți, vă rog, Domnule Ministru, a primi asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

(ss) *I. Em. Lahovary*

Excelenței Sale,
Domnului General de Divizie I. Lahovary,
Ministrul Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 90, f. 198-199.

58

1905 noiembrie 15, Bitolia. Raportul inspectorului G. C. Ionescu de la Administrația Școlilor și Bisericilor Române din Turcia adresat ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Mihail Vlădescu, privind situația grea a școlilor românești din Macedonia datorită atacurilor bandelor grecești. Sunt relatate abuzurile săvârșite asupra familiilor românești: bătăile, crimele și jafurile.

Administrațiunea Școalelor și Bisericilor din Turcia
Nr. 310

Bitolia, 15 noiembrie 1905

Domnule Ministru,

Consulatul Regal din Ianina ne informează că nici o școală română din acel vilaiet nu funcționează în timpul de față din cauza terorii ce domnește pretutindeni. Numai

școlile primară și comercială din orașul Ianina s-au putut deschide și funcționează în mod regulat, dar antărții greci amenință prin comune cu moartea pe părinții elevilor, care se găsesc la internatul școlii comerciale și astfel au reușit ca să facă pe trei elevi bursieri a părăsi școala zilele trecute.

Prin jafuri și omoruri, antărții greci au izbutit să paralizeze pentru un moment întreaga acțiune românească în vilaietul Ianina și să închidă toate instituțiile noastre culturale, rămânând astăzi numai două școli din cele 10 care au funcționat anul trecut.

Numărul elevilor de la școala comercială (Ianina) a fost redus la 25, de la 45-50, câți erau anul trecut, cu toate că s-au oferit burse tuturor fără cea mai mică dificultate.

Agenții cauzei grecești caută prin toate mijloacele să facă a se închide școala comercială, din lipsă de elevi, și în cazul când nu vor putea reuși pe această cale, după informațiile ce ni le dau institutorii, vor recurge chiar la crime, asasinând unu sau doi dintre profesori și a băga astfel teroarea în tot personalul didactic.

Toleranța și nepăsarea autorităților turcești din acel vilaiet înlesnesc foarte mult punerea în aplicare a manoperelor întreprinse de greci și, la nevoie, le dau fățiș concursul, asuprind și născocind fel de fel de greutăți comunităților noastre. Astfel, din ordinul Valiului, au fost expulzați din comuna Cerneși institutorul Achile Dabura, împreună cu soția sa, institutoare la aceeași școală, fiind considerați ca tulburători ai ordinii publice, după cum îi denunțaseră grecomanii.

În comuna Furca antărții greci au amenințat cu moartea pe membrii comunității noastre, le-au cerut să alunge din sat pe institutorii români și să cedeze grecilor școala comunală, pe care ai noștri o ocupau pe drept, de la deschiderea școlii românești. Comunitatea nefiind sprijinită de nimeni, a fost silită să dea cheile localului agenților greci.

Institutorii I. Dangu și Nasi Pispă, din comunele Paleoseli și Breaza, fiind amenințați de antărți, au părăsit școlile și s-au prezentat la Consulatul nostru din Ianina, unde au declarat că nu se mai pot întoarce la posturile lor până ce nu se vor lua măsuri împotriva tulburătorilor greci. Pe drum, venind din comunele lor la Ianina, au fost prinși de o bandă de hoți, ceea ce nu lipsește niciodată în acele părți, bătuți și jefuiți de puținii bani ce-i aveau asupra lor.

D^l Tache Vașoti, directorul școlii române din comuna Băiasa (depărtare șase ore de orașul Ianina), îmi raportează următoarele la 27 octombrie a.c. cu privire la invazia briganzilor greci în susnumita comună: „La 20 ale lunii curente, ziua joi, pe la orele 2 p.m., a intrat în comuna noastră o ceată de revoluționari greci sub conducerea unui ofițer și, despărțindu-se în mai multe grupuri, au împresurat casele notabililor români: Șumba, Adam Vașoti, Zisi, Tegu și a institutoarei Elena Iosef. Spărgând ușile și văzând că nu găsesc pe susnumiții notabili, au pus mâna pe soțiile și mamele lor precum și pe institutoarea noastră și le-au condus cu forța în biserica satului, unde le-au amenințat cu moartea și le-au bătut, până seara la orele 9, cerându-le să spună unde sunt ascunși bărbații lor. În biserică erau de față și preotul grec, institutorul și mai mulți notabili grecomani. Pe când o parte din revoluționari băteau femeile în biserică, alții jefuiau casele românilor. Institutoarei i-au luat totul, până și rufe de primenire. D^l Adam Vașoti i-au lăsat casa goală, furându-i chiar și lumânările de ceară, pe care le pregătise pentru înmormântarea bătrânei sale mame, care trăgea să moară. Au ars toate cărțile didactice în curtea bisericii. Pe la orele 9 au dat drumul femeilor, spunându-le că, dacă nu vor pleca

din sat în termen de opt zile, se vor întoarce și le vor măcelări, iar institutoarei i-au spus ca, a doua zi chiar, să părăsească comuna. Le-au mai spus că familiile care doresc să rămână în Băiasa, să ceară Mitropolitului sau Consulului Grec din Ianina câte un bilet, în care să se arate că acele familii aparțin cauzei grecești.

Antarții au petrecut noaptea în comună, ocupând casele D^{lor} G. Baca, Nicolae Ghiți și Atanase; ofițerul lor, cu vreo trei oameni, au dormit la grecomanul Nacu Cazana.

Vineri dimineață, la 21 octombrie a.c., înainte de a părăsi Băiasa, au pus foc școlii românești.”

În urma repetatelor plângeri ale comunităților noastre și intervenției Consulatului Regal, Valiul a orânduit o anchetă în comuna Băiasa, voind să descopere pe vinovați.

Din cele expuse până aci reiese în mod vădit situația deplorabilă în care se găsește propaganda noastră în vilaietul Ianina și care nu se va putea schimba atâta timp cât autoritățile turcești vor tolera bandelor grecești de antarți și hoți să cutureie comunele românești și să terorizeze pe partizanii cauzei noastre.

Binevoiți a primi, vă rog, Domnule Ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

(ss) G. C. Ionescu

Domniei Sale,

Domnului Ministru al Instrucțiunii Publice și al Cultelor

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol.32, f.221-222.

59

1905 noiembrie 15, <Muntele Athos>. Raportul ieromonahului Antipa de la schitul Prodromul adresat Consulatului General al României la Salonic, în care descrie cutremurul din 26 spre 27 octombrie 1905 precum și pagubele suferite de schiturile românești.

Copie după raportul Ieromonahului Antipa (Superiorul Schitului Român „Prodromul” din sfântul Munte Athos), înregistrat sub № 906 din 12 noiembrie curent, adresat Consulatului General din Salonic

Cu adâncă mâhnire și multă îngrijire venim a vă aduce la cunoștință nenorocirile și dezastrul ce a suferit această Sfântă Monastire națională în urma înfricoșatului și marelui cutremur ce a fost în noaptea de 26 spre 27 octombrie, care a fost o erupțiune vulcanică.

În miezul nopții miercuri spre joi, orele 2 fără 5 minute (după ceasul Monastirei noastre) au izbucnit cu detunături subterane în poalele muntelui, la locul numit „Perdiche”, o oră departe de Monastirea noastră, în mare și pe țărmuri două explozii cu foc și fum de pucioasă și gaz, care a tulburat marea în tot jurul muntelui; iar acolo aflându-se 7 bărci de pescuit le-au distrus definitiv și din 13 oameni, care se aflau 7 într-o casă pe țărmuri iar 6 în bărci, au scăpat numai doi, unul dintre cei de pe mare și altul din cei de pe uscat, însă răniți: cel de pe mare spune că, deodată deșteptându-se, a auzit detunături groaznice în interiorul muntelui de piatră și totodată au început a se rupe stâncile de pe înălțimile muntelui, prăvălindu-se în mare, de a căror frică îndată s-au retras puțin mai spre adânc voind să fugă,

dar în acel timp o explozie teribilă în mare a izbucnit cu foc și fum, iar o porțiune de mare a aruncat-o în sus și de aci nu știe ce s-a mai petrecut, fără numai că peste câteva ore s-a deșteptat sus pe țărmurile mării la o înălțime ca de 12 metri, rănit grav de pietre la o mână și la un picior. Celălalt, de pe uscat, s-a deșteptat în groaza cutremurului și apa mării acoperind casa unde era, la o înălțime de 8 metri și bolovani mari prăvălindu-se din munte peste dâșii; retrăgându-se apa, el s-a apucat de o grindă a casei și astfel a scăpat singur viu și puțin rănit, iar ceilalți toți s-au înecat.

În acel timp s-a produs un cutremur înfricoșat în tot muntele și prin împrejurime, carele a durat aproape un minut, unii susțin mai mult de un minut, alții spun mai puțin, căci din cauza fricii nu s-a putut înțelege pozitiv, însă, în tot cazul, a durat peste ½ minut, fiind așa de puternic încât a surpat mulțime de pietre de pe înălțimi și s-a crăpat muntele în multe locuri (muntele fiind singur o stâncă de marmură), a ieșit mulțime de izvoare de apă din pământ, altele și-au mai adăos apa, iar unele s-au scufundat definitiv în adânc. Peste una oră s-a mai produs al doilea cutremur, însă mai ușor, apoi, după 2 ore s-a auzit o detunătură mare subterană, cu care s-a produs al 3-lea cutremur, tot puternic, însă numai ca 3 secunde a ținut, în urma căruia iar s-au pornit stâncile de piatră de la înălțime, căzând prin văi, mai dărâmand și astă dată o mulțime de case și biserici. De atunci și până astăzi, neîncetat se cutremură muntele, de câte 3-4 ori cu zi cu noapte; nu se știe ce ne mai așteaptă...

S-a surpat mulțime de zidării, a stricat bisericile și casele de prin multe Monastiri, mai ales în Monastirea noastră Prodromul, Lavra și Ivirul s-au făcut mari stricăciuni, cu un cuvânt, aproape s-au desființat. Asemenea a suferit și colonia noastră română precum și părinții români din Schitul român Lacul: unii mai mult, alții mai puțin. Astăzi Monastirea noastră, Prodromul, a rămas curat o ruină: zidurile bisericii crăpate în sute de bucăți și desfăcute de câte 3, 5 și 8 centimetri, cupolele abia se mai țin, un vânt bun le dărâmă la pământ; în interior a căzut mai toată tencuiala și bucăți de pietre din cupole, dar, din norocire, n-a stricat nimic din mobila bisericii. Asemenea și zidurile caselor dimprejur s-au crăpat și s-au dezlipit unul de altul, la câteva părți au căzut zidurile, altele sunt plecate spre a cădea, toate camerele de locuință, arhondaricele, magaziile cu bucate și altele, grajdurile și celelalte dependințe, toate crăpate și stricate, astfel că nu mai sunt în stare de locuit. Mulțumită Bunului Dumnezeu, că nu s-a întâmplat nici un omor. Toți părinții dorm grămădiți pe unde-și pot afla adăpost de ploaie și vânt. Toate zidurile ce îngrădesc terenul Monastirei și grădinile, căzute la pământ. Mobila de prin arhondarice și camere, cea mai mare parte acoperită de dărâmături și stricată.

În urma acestui mare dezastru, care este cu greu de descris, ajungând în stare de a se împrăștia cei mai mulți monahi și a părăsi Monastirea, privind-o în așa stare de plângere, cum se află, fiind o adevărată ruină, desperându-se cu totul de a o mai vedea încă odată cum era mai înainte cu câteva zile.

Vă rugăm, Domnule Consul, a ne încuraja și a lua măsuri serioase pentru acest Sfânt Locaș național și, deocamdată, binevoii a interveni autorităților competente, să trimită un arhitect să facă cercetare la fața locului, luând act de toate stricăciunile produse, formând un memoar, cum s-ar putea mai lesne restaura Sfânta Monastire, ca nu definitiv s-o pierdem.

Cu tot respectul vă rugăm, nu întârziați a interveni respectabilelor autorități competente, ca, cât de curând să se facă această anchetă, fiindcă suntem asupra iernii și ploile cele mari, pe care le așteptăm desigur, au să desființeze definitiv totul.

Noi nu suntem în stare de făcut nimic în astfel de caz, deoarece suntem cu totul lipsiți de bani, abia putând întâmpina anualele cheltuieli.

Primiți etc...

Al Sfintei Monastiri Române Prodromul

Superiorul: (ss) Antipa Ieromonahul cu toată confrătimea

Membri: (ss) Victor Antohio

Pimen Ieromonah

Inochentie Grigorescu

Gaonmalul Gh.

Pentru conformitate: P. G. Trifon

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol.28, f.118bis-120.

60

<1905>. Regulament pentru organizarea internă a comunităților române din Turcia.

Regulament

pentru organizarea internă a Comunităților Române din Turcia

- Art. 1. Comunitățile Române din Turcia, constituite prin Iradeaua Imperială de la 10 mai 1905, sunt administrate prin reprezentanții aleși din sânul lor, însărcinați cu aducerea la îndeplinire a ordinelor și regulamentelor Imperiale față de poporul român din Imperiu, îngrijirea de școlile și bisericile și celelalte așezăminte naționale de binefacere în chipul specificat mai jos.
- Art. 2. În fiecare localitate din Imperiul Otoman, având numărul de locuitori români cerut de legile speciale din Imperiu, Comunitatea Română își va alege, după trebuință, un număr de 3-12 reprezentanți ai săi. Condițiile pentru a fi aleși sunt: a fi supus otoman, să fie reputat ca om onest și să fie dintre notabilii comunității, bucurându-se de stima și considerația membrilor ei.
- Art. 3. Alegerea se face de membrii români ai comunității prin aclamație, iar dacă aceasta nu va fi posibilă, prin majoritate de nasturi; în acest caz votul va fi secret, Membrii corpului didactic și bisericesc n-au drept de vot.
- Art. 4. Reprezentanții aleși se vor constitui între dâșii, alegând un președinte, unu sau doi casieri și numind unu sau mai mulți secretari. Directorii școlilor primare din comune sau un institutor vor fi îndatorați a servi de Secretari ai Eforiei sau Epitropiei. Orice act emanând de la comunitate trebuie să fie contrasemnat de Secretarul respectiv. Alegerea se face pentru doi ani; în caz de vacanță provenită din moarte, retragerea unuia sau mai multor dintr-înșii, fără a trece peste jumătate din numărul total, se va proceda la o nouă alegere pentru locul vacant. Această alegere se face de către reprezentanții comunității respective, luând în sânul lor persoanele care întruniseră cele mai multe voturi după membrii aleși în ziua adunării generale.

- Art. 5. Reprezentanții aleși îngrijesc de interesele generale ale comunității, administrează bunurile ei materiale mobiliare și imobiliare, fac demersurile necesare pe lângă autoritățile Imperiale pentru deschiderea de noi școli sau obținerea de firmanuri Imperiale pentru biserici, spitale și alte stabilimente naționale de binefacere, conform legilor și regulamentelor imperiale; ei îngrijesc ca aceste firmanuri și orice alte ordonanțe ale Guvernului Imperial, relative la școli, biserici etc, ale comunității să fie duse la îndeplinire.
- Art. 6. În localitățile unde trebuința va cere se va delega un număr anumit de reprezentanți care să se ocupe în special cu administrația școlilor, sub denumirea de Eforia școlară, un alt număr care să alcătuiască Epitropia bisericească, precum și aceea a spitalului, dispensarului sau oricărui alt stabiliment național de binefacere.
- Art. 7. Eforia școlară are supravegherea instrucțiunii și educațiunii în școlile naționale, îngrijind ca ordinea și morala să domnească printre personalul didactic și elevi; administrează averea mobilă și imobilă ce ar dobândi, prin donații sau alte mijloace, în profitul școlilor; controlează cheltuielile făcute la internate, cantine școlare; procură școlilor cărți și orice material școlar; îngrijește de orice alte trebuințe ale școlilor, închiriind, cumpărând localuri, aceasta în înțelegere cu inspectorul școlar; încurajează formarea de asociații școlare pentru ajutorarea elevilor săraci etc.
- Art. 8. Pentru conducerea efectivă a școlilor din Imperiul Otoman, corpul didactic este pus sub ordinele directe ale Inspectorului școlar, care, în misiunea sa, este ajutat de unul sau mai mulți revizori. Inspectorul mai supraveghează mersul școlilor, menținerea disciplinei în corpul didactic, luând măsuri de numiri, permutări sau destituiri ale membrilor săi, să fixeze subvențiile și plata lor regulată etc. Fixează programul școlar, îngrijește ca școlile să nu se depărteze de legile și regulamentele Imperiului relativ la școală, astfel ca să facă din elevii școlilor române oameni folositori societății și fideli supuși ai M.S.I. Sultanul.
- Art. 9. Toate certificatele eliberate elevilor vor purta, pe lângă sigiliul direcției școlii și acela al Eforiei sau comunității respective, aceasta va putea încasa și o taxă pentru liberarea de certificat în profitul școlii, ajutorarea pe toate căile a copiilor săraci. Elevii săraci sunt scutiți de această taxă.
- Art. 10. În special pentru ajutorarea mutuală a membrilor săi, corpul didactic și bisericesc sunt constituite într-o societate numită «Asociațiunea corpului didactic și bisericesc pentru învățătura poporului român din Turcia» care va fi condusă de un consiliu ales de membri; ea își are statutele și regulamentul ei special de administrație.
- Art. 11. Epitropia bisericească are sub supravegherea sa personalul clerical, îngrijește de buna stare a bisericii, de înfrumusețarea ei etc, de întrebuințarea fondurilor ei, ținând conturi regulate de veniturile și cheltuielile ei, ea va lua măsurile necesare pentru ajutorarea săracilor din comunitatea română, mai ales cu ocazia sărbătorilor de Crăciun, Paști etc, înzestrând fete sărace, ajutoare elevilor etc.
- Art. 12. Veniturile bisericilor se compun din ajutorul membrilor comunității, sub orice formă, din donații, din legate, din veniturile proprietăților ce va poseda.

- Art. 13. Epitropia va avea un registru în care să se înscrie toate nașterile, căsătoriile și decesele întâmplare în cursul anului, precum și divorțurile.
- Art. 14. Epitropiile cimitirului, dispensarului și alte stabilimente naționale de binefacere, ce se vor înființa treptat, după trebuințele poporului român, ele îngrijesc de buna stare a acestor așezăminte, luând toate măsurile pentru acest scop.
- Art. 15. Reprezentanții comunității se vor întruni în adunare generală cel puțin o dată pe lună. Toate hotărârile de interes general ale acestei adunări vor fi luate de acord cu Inspectorul General al Școlilor și Bisericii Române din Turcia, în localitatea unde acesta se va găsi, iar în localitățile unde vor fi revizori școlari, cu aceștia. Reprezentanții comunității vor corespunde cu Inspectorul General sau cu revizorii pentru orice afacere care interesează comunitatea respectivă.
- Art. 16. În amintirea și ca o dovadă de adâncă recunoștință și devotament ce poporul român păstrează pentru M.S. Sultanul și Tronul Imperial, comunitățile române vor sărbători ziua de naștere a M.S.I. Sultanul Abdul Hamid Han al II-lea Augustul și Gloriosul nostru Sultan.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 32, f. 230-231.

61

1906 aprilie 29, <Monastir>. Raportul consulului României la Monastir, C. Conțescu, adresat Legației din Constantinopol, privind vizitele prelungite în România ale preoților și învățătorilor din Macedonia și propunând întoarcerea acestora la posturi pentru a fi alături de populația care trece prin momente grele.

Nr. 546

Monastir, 29 aprilie 1906

Domnule Ministru,

D^l revizor Cionga îmi face cunoscut că toate familiile românești din Damași și din Vahoiani au ajuns deja în comunele Abela, Perivola și Samarina, unde trec de obicei vara cu turmele lor și unde rămân până la sfârșitul toamnei.

Astfel fiind, e absolută nevoie ca preoții celor două localități, adică D. Constantinescu, care se găsește acum la Salonic și P. Puliareu, care se află la București, să se înapoieze cât mai degrabă în comunele lor, unde nevoia de a servi românilor cele sfinte se face din ce în ce mai simțită.

În ce privește pe preotul Constantinescu, am scris colegului meu, D^l Georgescu, și cred că Sfinția Sa va pleca fără mare întârziere.

Pentru preotul Puliareu, însă, îmi iau voia a ruga pe Excelența Voastră să binevoiască a scrie D^l Ministru al Instrucțiunii Publice pentru a invita pe zisul preot să plece numaidecât.

Sistemul peregrinațiunilor prin țară al preoților și profesorilor din Macedonia e bine cunoscut ca foarte lucrativ și agreabil, însă, în completă discordanță cu interesele românismului de aici. Am mai avut anul curent pe preotul Balamaci, care a stat un an aproape în București și pe alți profesori care au prelungit cu lunile concediile sau vacanțele au avut. Toate aceste lipsuri de la post, în momentele destul de grele prin care trecem,

sunt cât se poate de dăunătoare bunului mers al învățământului și bisericii și e de dorit ca să li se pună capăt cu orice preț.

De aceea, oricât ar fi de agreabilă șederea în țară, unde se abuzează pe o scară întinsă de simțăminte binevoitoare ale Guvernului, oamenilor politici și poporului, simțăminte ce se îndreaptă cu multă duioșie către frații martiri macedoneni, sistemul e condamnat și e locul a se reaminti preotului Puliareu că lipsește deja de cinci luni din comuna sa, pe care e plătit să o slujească.

Primiți etc.

(ss) C. Conțescu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol.10, f.97.

62

1906 august 12. Raport adresat generalului Iacob Lahovary, ministrul Afacerilor Străine, de către Hilmy Pașa, privind punerea în practică a măsurilor de protecție a populației române din Macedonia precum și poziția ambasadorului Germaniei, baronul de Marschall.

Confidențial

Nr. 1866

Măsurile luate de Marele Vizir

Conversație cu Excelența Sa Baronul de Marschall, ambasadorul Germaniei

Domnule Ministru,

În urma protestărilor și cererilor ce am adresat Marelui Vizir, rapoartele mele 1763 și 1830 a.c., Alteța Sa s-a grăbit a da instrucții telegrafice Inspectorului General al Reformelor la Monastir.

După cele ce-mi raportează D^l A. Lahaille, primul nostru dragoman, care a văzut pe Marele Vizir alaltăieri, Ferid Pașa i-a spus că Hilmy Pașa a răspuns că va executa literal instrucțiile primite favorabil românilor și că toate dispozițiile au fost luate pentru urmărirea și exterminarea bandelor grecești. Hilmy Pașa cere totuși, pentru o mai completă (...) Vizir, ca să se introducă câteva modificări și schimbări printre comandanții militari. Ferid Pașa a acceptat această propunere și chiar sâmbătă, printr-o notă urgentă, a dat ordin Ministrului de Război în sensul cererilor Inspectorului General al Reformelor.

Vorbind cu D^l Lahaille despre măsurile ordonate, Marele Vizir a zis textual: „În câteva zile aveți să vedeți rezultatul fericit al acestor dispozițiuni.”

Alaltăieri, sâmbătă, am vizitat pe Baronul Marschall, Ambasadorul German, sosit aici cu oarecare grabă miercurea trecută. Am expus Excelenței Sale agresiunile și masacrele neîncetate ce au suferit românii din timpul pornirii sale în concediu, de la masacrul românilor de pe calea Grebena-Abela până acum; continuele mele stăruințe pe lângă Marele Vizir, în fiecare joi, spre a se lua măsuri eficace de apărare; eforturile ce cu mult zel Alteța Sa face în acest sens pe lângă autoritățile ce-i sunt subordonate, efortări însă care, în practică, dacă au adus o pacificare relativă în regiunile Grebenei, nu au împiedicat continua cutureiere de către bandele grecești, venite mereu din Grecia, în părțile românești din Megleni, Hrupiște etc; nulitatea jandarmeriei, pretinsă reorganizată, și conivența sau moliciunea autorităților inferioare polițienești și municipale din sate și

orașe, cu toate ordinele și indicațiunile privitoare la comitetele și agenții provocatori greci spre a-i avea sub de aproape supraveghere sau să-i aresteze, ce le-a transmis Ferid Pașa.

În fine, am zis Baronului de Marschall că Vizirul mi-a făgăduit la începutul lui iunie trecut „exterminarea” bandelor grecești din Macedonia, făgăduială despre care am informat pe Majestatea Sa Regele și acum vedem că acestea, treptat, prin masacrele ce repetă, or să ajungă să extermine pe români după ce, prin teroare, a micșorat numărul sau importanța comunităților române asupra cărora se întemeiau toate concesiunile din iradeaua de acum un an, la emiterea căreia Excelența Sa a contribuit atât de mult și care e pe cale de a fi cu totul paralizată, tocmai așa cum amenința D^l Rallys în conversația [...] la Atena.

Am conchis rugând pe Excelența Sa să vorbească cu stăruință în acest sens Marelui Vizir și profitând de apropiata audiență ce desigur va avea zilele astea la Sultan, să-i arate pericolul la care este expusă populațiunea cea mai leală din Imperiul Său din cauza toleranței sângeroaselor bande grecești care au și ajuns să inspire frică unei mari părți din populațiunea de tot felul și să ia ca un fel de posesiune morală și materială asupra acesteia și asupra teritoriului chiar. În fine, că politica de terorism a unei părți din populație prin cealaltă cu ajutorul bandelor străine nu face decât să întrețină anarhia și să clatine în special speranța românilor în menținerea statului quo, care este și politica Germaniei ca și a României.

Baronul de Marschall, după ce a ascultat cu cea mai mare atențiune expunerea mea, a aprobat tot ce i-am spus că am făcut ca să îndrum Autoritățile Otomane pe aceeași cale politică care este și a Germaniei.

[...] Excelența Sa a constatat împreună cu mine că în provinciile europene este o adevărată anarhie, că aceasta nu cadrează cu politica statului quo ce Germania urmează și că, ca și în trecut, va vorbi Majestății Sale la prima întrevedere în sensul nostru. Iar cât despre ineficacitatea făgăduielilor ce mi s-au dat, Excelența Sa a zis că aceasta vine, nu de la Marele Vizir, care e plin de bunăvoință pentru români, ci de la Palat, de unde ar fi pornit altfel de ordine.

Voi ține în curent pe Excelența Voastră cu cele ce-mi va spune Ambasadorul German după vizitele sale la Poartă și la Palat.

Primiți, vă rog, Domnule Ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

(ss) indescifrabil

Excelenței Sale
Domnului General I. Lahovary
Ministru al Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond 71, (Dosare speciale 1900-1919), vol. 62, M₂ (vol. XV), f. 241-246.

63

1906 august 14/27, Buyukdere. Raport adresat ministrului Afacerilor Străine, generalul Iacob Lahovary, privind Enciclica Patriarhului Ecumenic din iulie 1906, prin care se condamnă cererile românilor din Macedonia, care solicită slujbă în limba română în bisericile lor precum și atenționarea preotului Haralambie Balamaci din Coritza să nu mai officieze slujba în limba română.

Nr. 1929

3 Anexe

Buyukdere, 14/27 august 1906

Enciclica Patriarhului Ecumenic din iulie 1906 și Nota Verbală către Eparhiile Macedoniei și Epirului
Avertismentul dat din nou Părintelui Haralambie Balamaci din Coritza spre a renunța la serviciul în limba română

Domnule Ministru,

Ziarul *Ecclesiastiki Alithia* din Zdugust a publicat textul unei circulare Patriarhale, trimisă cu trei săptămâni mai înainte Mitropoliților din Macedonia și Epir, prin care se condamnă din nou cererile (românilor) celor ce voiesc a se servi de limba lor în biserici și dă instrucții spre a se „respinge și sfârâma toată puterea și acțiunea lor”; în fine, îndeamnă din nou la unire în credință pe enoriașii de a căror contaminare și pierdere se teme mult autoritatea bisericească grecească.

Totodată cu acea circulară, ziarul oficial al Patriarhiei publică și o Notă Verbală din 20 iulie trecut, prin care Patriarhul îndeamnă din nou pe Mitropoliți și pe poporul credincios „să respingă cu îndoită grijă neîncetatele uneltiri din afară”, probabil ale românilor, dar totodată li se atrage atenția asupra mijloacelor ce s-ar întrebuința în acest scop de dâșșii, mijloace ce nu trebuie să se depărteze de dragostea creștină și de respectul către legi, într-o atitudine moderată și legală.

Din acestea se vede lesne că Nota Verbală este mai mult un document de formă goală al Patriarhului, învinuit de Poartă și de toată lumea că protejează, împreună cu Mitropoliții din Macedonia și Epir, bandele de antarți și tot felul de uneltiri criminale contrare tocmai dragostei creștine și legilor Imperiului ce cu ipocrizie îndeamnă să fie păzite, căci tocmai după acest document s-au petrecut groaznicele masacre din Huma, din Patecina și din alte localități.

Spre a se dovedi încă odată cât de puțin temei se poate pune pe astfel de documente ale Patriarhiei Grecești, trimit aci alăturat, în copie după originalul ce rămâne în arhiva Legațiunii și în traducere română, scrisoarea cu data de 28 iulie trecut, primită de Părintele Haralambie Balamaci din Coritza de la Mitropolitul local, prin care, după ce i se amintește că a fost făcut „argos” (suspendat) pentru că oficiase căsătorii (în limba română) în enorii străine și că încă continuă serviciul (în limba română), e îndemnat să meargă în 11 august (acum trei zile) la Mitropolie spre a-și cere iertare; iar la din contra va fi caterisit (excomunicat).

Aceeași pedeapsă de „argos” a fost aplicată zilele astea la doi preoți ai noștri din Nevesca, despre care au fost avizați formal de Mitropolitul respectiv.

Prin urmare, aplecarea către o schimbare de atitudine, favorabilă românilor, din partea Patriarhului, despre care îmi vorbea zilele trecute Marele Vizir, îmi pare problematică. Să așteptăm totuși să vedem ce fel de nouă enciclică pregătește Î.P.S.Sa.

Primiți, vă rog, Domnule Ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

(ss) indescifrabil

Excelenței Sale
Domnului General I. Lahovary
Ministru al Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond 71, (Dosare speciale 1900-1919), vol. 62, M₂ (vol. XV), f. 244-245.

64

1906 august 16. Raport adresat generalului Iacob Lahovary, ministrul Afacerilor Străine, privind atitudinea marelui vizir, Ferid Paşa, faţă de crimele bandelor greceşti precum şi atitudinea Patriarhului Ecumenic Ioachim al III-lea.

Confidenţial
Nr. 1905

Domnule Ministru,

Ieri, joi, vizitând pe Marele Vizir şi întrebându-l despre măsurile ce a luat în urma celor făgăduite joia trecută, mi-a confirmat mai întâi cele ce spusese primului nostru Dragoman şi a adăugat din nou că bandele greceşti vor fi de astă dată urmărite cu toată străjnicia, că procesul criminalilor greci şi condamnarea lor se face cu iuţeală şi severitate, că în Epir o bandă întreagă grecească a fost capturată iar capul lor, faimosul Arcuda (Ursu), român din Samarina, a fost ucis împreună cu altul, că comitetul grecesc din Hrupişte, care pusese la cale masacrele din urmă de acolo, a fost întreg arestat şi că aceeaşi procedură se urmează şi în alte părţi unde se urmăresc mai mulţi din aceia ce figurează pe listele de complici sau de instigatori ai bandelor [...] alte rezultate ale măsurilor ordonate.

Totodată, Alteţa Sa, trecând, după obicei, la subiectul ce asemenea mă interesa, mi-a spus că în urma ultimelor agresiuni din Bulgaria, din Anchialos, asupra grecilor, Patriarhul Ecumenic a venit să-l viziteze la conacul său şi Alteţa Sa a profitat din nou de ocazie spre a-l mostra cu asprime despre purtarea sa şi a clericilor săi care întrebuiţează bande şi aducându-i aminte că se împlineşte azi, în paguba grecilor şi a elenismului, ceea ce de mult îi prezisese; amintiri la care Patriarhul a răspuns că aşa este, că vede că a greşit şi că voieşte să se desfacă de solidaritatea cu Guvernul Grecesc. Atunci Alteţa Sa a zis Patriarhului că e timpul ca să-şi apropie pe români, pe care, dacă ar fi urmat sfaturile Alteţii Sale şi ale Guvernului Imperial, care faţă cu dânsii n-a făcut decât să le concedă ceea ce a concedat şi sârbilor şi bulgarilor şi grecilor şi ovreilor şi multor altor populaţiuni din Imperiu, ar fi trecut lucrul fără zgomot şi fără conflicte şi n-ar fi ajuns la cuţite ca acum. De aceasta, a zis Alteţa Sa, numai dânsul, Patriarhul, este vinovat că s-a împotrivit şi că, chiar de se găsea slab, cum pretinde azi, înaintea Sinodului sau a Guvernului Grecesc a cărui opresiune, prin reprezentantul său aici, D^l Gryparis, nu o mai tăgăduieşte, Înalt Prea Sfinţia Sa s-ar fi putut cu înlesnire ajuta în politica sa de sprijinul unei sau altei puteri ortodoxe, cu care ar fi impus adversarilor săi. Dar cum Î.P.S. Sa s-a arătat un executor zelos şi docil al inspiratorilor săi, care l-au adus azi pe dânsul şi pe Patriarhie la desperare.

Acest discurs, mi-a zis Marele Vizir, a emoţionat adânc pe Ioachim III, care s-a arătat foarte abătut şi demoralizat văzând bine că a dezlănţuit fără să vrea furia bulgarilor ce se arată din nou ca cel mai mare pericol pentru grecism şi pentru Împărăţia Sultanului.

De aceea, Alteţa Sa, profitând de această întorsătură şi de mărturisirile Patriarhului, că a fost indus în eroare de greci, s-a zis că este momentul ca să cugete a satisface cererile românilor, să-i liniştească pe aceştia lăsându-i în pace cu bandele şi acordându-le dreptele lor cereri. Marele Vizir mi-a declarat că Ioachim III i-a mărturisit că a certat pe Mitropolitul Ioachim al Monastirului, care încă întreţinea corespondenţă agitatorie în

fosta lui Eparhie; că va îngădui ca toți Mitropoliții greci din Macedonia, cunoscuți ca fiind în relațiuni cu comitetele și cu bandele, să fie rechemați; că va urma sfatul Alteței Sale pregătind în câteva zile și publicând o enciclică după care Alteța Sa îmi va da copie [...] favorabilă românilor, a fost dată și despre care acum se fac cercetări în Direcția Cultelor din Ministerul Justiției, ca să se găsească originalul trimis Porții.

Ferid Pașa speră că Patriarhul se va ține de cuvânt. Însă, fiindcă și în alte împrejurări s-a arătat slab, m-a îndemnat ca în chip indirect la rândul meu, natural prin persoana interpusă, să-l ajut căutând să mă încredințez despre sinceritatea făgăduielilor Î.P.S. Sale și să aflu până la ce punct, în cazul când ar fi sincer, ar merge cu concesiunile favorabile românilor.

Despre aceasta Ferid Pașa mi-a zis să nu informez pe nimeni, nici chiar pe Excelența Voastră, lucru ce știe bine că nu se poate, dar probabil Alteța Sa gândește să nu ia astfel un prea mare angajament pentru Patriarh și totodată, urmând politica constantă a Porții, să-l desfacă de Guvernul Grecesc, apropiindu-l de noi, în ciuda bulgarilor.

Am zis Marelui Vizir că pe câtă vreme grecii și Patriarhul își vor schimba în adevărat atitudinea lor față de români și își vor înțelege interesele lor față de noi și de Turcia, suntem gata a asculta cele ce ni s-ar spune spre împăcaciune. Dar că nu cred că s-ar ajunge așa de repede la o astfel de soluțiune din partea Patriarhului.

Cu toate acestea, pentru a complăce Alteței Sale, care dorește a se informa din mai multe părți despre sinceritatea pornirii actuale a Patriarhului, voi pune una sau două persoane care, direct sau prin alții, să afle în ce măsură făgăduielile Î.P.S. Sale că e gata a satisface pe români sunt sincere sau acceptabile. Toate acestea, bineînțeles, cu titlu absolut personal, căci nu am nici o însărcinare de a mă angaja în altă direcțiune decât în acea cunoscută Alteței Sale, când am rugat-o iulie trecut să stăruiască pentru satisfacerea de Patriarhie sau de către Guvernul Imperial de-a dreptul legitimele cereri ale românilor.

În cursul conversațiunii, Marele Vizir incidental mi-a făcut cunoscut că Patriarhul stăruiește ca Sinodul să aibă voie a unui membru al său pe vestitul Mitropolit Agathangelos al Grebenei și că Alteța Sa nu e opusă acestei propuneri, preferând a avea pe acest om aici, unde nu poate fi periculos, decât la Grebena. Am observat Marelui Vizir că o astfel de permisiune față cu un criminal recunoscut și partizan al Greciei ca acel Mitropolit, mi se pare o slăbiciune care nu face, ca și aceea dată pentru alegerea în Sinod a Mitropolitului Monastirului, Ioachim, decât să dea un fel de recompensă la niște oameni defăimați (...)

Dar Ferid Pașa, care îmi face din ce în ce impresia unui om care caută să mențină politica Imperiului într-un fel de echilibru instabil, dozând fiecăruia și chiar vrăjmașilor săi, care caută să-l răstoarne acuzându-l de albanezism ocult, concesiunile după împrejurări, a stăruit în părerea sa. Astfel încât vom vedea poate în curând pe acel Mitropolit care afirma că revolverul este azi, în locul Crucii, singurul mijloc de a ajunge la îndeplinirea idealului național grecesc ! ...

Cu toate acestea, voi informa pe câțiva ambasadori ce, ca și noi, s-au opus până acum, despre recompensa ce se pregătește lui Agathangelos.

Primiți, vă rog, Domnule Ministru, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

(ss) indescifrabil

P.S. În antecamera Marelui Vizir am întâlnit pe D^l Naciovici, Agentul diplomatic al Bulgariei, care mi-a spus că peste câteva zile se va întoarce definitiv la Sofia, nemaiputând sta aici, mai cu seamă din cauza celor din Sofia care se arată puțin acomodați cu politica de moderațiune ce Dânsul inaugurasese aici și că, de altfel, [...] hotărâre a D^{lui} Naciovici, care însă desigur urmărește ceva important, dacă anunță public demisiunea sa. Dar despre afacerile bulgare voi raporta deosebit.

Excelenței Sale Domnului General I. Lahovary
Ministru al Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond 71, (Dosare speciale 1900-1919), vol. 62, M₂ (vol. XV), f. 234-237.

65

1908 ianuarie 2, <București>. Telegramă adresată Agenției Diplomatice Române din Sofia, prin care se solicită intervenția pe lângă autoritățile bulgare pentru aflarea cauzei pentru care cărțile bisericești expediate românului Dinu Stan din Vidin au fost confiscate de Mitropolia Bulgară și mai mulți români au fost dați în judecată.

Nr. 27170

Domnule Ministru,

Domnul Georgescu, consulul nostru general din Rusciuc, mă informează că cărțile bisericești ce a remis prin intermediul Agenției Navigației Fluviale Române D^{lui} Dinu Stan, român din Vidin, despre care trata raportul Domniei Voastre sub № 1206 de la 1 decembrie anul trecut, 1906, au fost confiscate de către Mitropolia Bulgară din Vidin, că D^l Dinu Stan cu mai mulți români au fost dați judecății.

Deși D^l Georgescu a înștiințat acea Agenție Diplomatică despre cele ce preced, totuși am onoarea a vă ruga, Domnule Ministru, să binevoiți a face cele ce veți crede de cuviință și a ne comunica care este cauza confiscării cărților bisericești respective și a dării în judecată a românilor sus menționați.

În așteptarea răspunsului Domniei Voastre am onoarea a vă ruga să binevoiți a primi încredințarea înaltei mele considerațiuni.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 8, f.267.

66

1908 martie 26, <Muntele Athos>. Memoriul monahilor de la schitul Prodromul, adresat primului ministru, D.A. Sturdza, în care solicită trimiterea unui arhitect român care să facă planul unei noi biserici, întrucât cea veche a fost avariata la cutremurul din 1905. Statul român a alocat schitului suma de 48.300 de lei.

Chinoviul românesc cu patronul Botezul Domnului
Sfântul Munte Athos

Nr. 83

Domnule Prim Ministru,

În urma serioaselor și prea de aproape cercetări ce am făcut asupra solidității actualei biserici catedrale a acestui Sfânt Chinoviu, care este prea mult zdruncinată de

cutremur. În definitiv, s-a constatat inginereste că o reparațiune radicală spre a întări niște ziduri slabe și crăpate de cutremur, iar cele 3 turle a le face din nou, ar costa aproape cât am edifica o biserică nouă.

Pe baza acestor motive, încurajați și pentru suma de 48.300 lei ce ați binevoit a ne da pe temeiul acesta, pentru care Sfântul nostru Chinoviu vă rămâne prea mult recunoscător.

Subsemnații, cu întreaga noastră confrătime, în unanimitate am decis să facem altă biserică din piatră de marmură cioplită, tot pe terenul acestei de acum, mai măbind-o cât ne permite locul și planul. Deoarece forma actualei biserici fiind de un stil prea frumos, dorim a nu ieși cât de puțin din planul ei.

Astfel decizi, am și început să preparăm materialul necesar ce se cere imediat la începerea zidăriei: var, cherestea, porțelan (pământ sandorin) și piatră de marmură cioplită.

Și ca să putem înainta cu preparativele și cu lucrarea, potrivit cifrei bănești ce avem, se cere neapărat planul noii biserici.

Respectuos și umil vă rugăm, Domnule Prim Ministru, binevoiți a trimite aci, la fața locului, un arhitect român de ai statului, din cei din țară, ca să ne facă un plan după stilul actualei biserici, bine ornamentat și apoi depus spre aprobare Excelenței Voastre. Căci dorința noastră este a face noua biserică din marmură cioplită din diferite culori, de care avem cu abundență chiar pe terenul Chinoviului și împrejur. Cifra de 48.300 lei, ce avem depusă la Banca Națională Română din București, se va conserva ca fond pentru noua biserică.

Primiți, vă rugăm, Domnule Prim Ministru, stima și devotamentul ce vă conservăm.

Superior *Arhimandrit Antipa Dinescu* cu toată confrătimea

Membri *Ieromonah Paisie Lambru*

Ieromonah Ioassaf Ionescu

Ieromonah Simeon N. <Clomandra>

Monah Kornilie

Excelenței Sale,

Domnului Prim Ministru Dimitrie Sturdza și Ministru de Externe al României

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol.28, f.153.

67

<1908>. Tabloul creditelor acordate de statul român pentru construirea bisericii de la Sofia.

Tablou de creditele care au fost acordate pentru clădirea bisericii statului român din orașul Sofia – Bulgaria

Numărul și data adresei ministeriale cu care s-a comunicat trimiterea creditelor	Credite acordate de:	
	Ministerul Instrucțiunii Publice	Ministerul Afacerilor Străine
Ministerul Afacerilor Străine Nr.15351 din 13 - IX – 1904	0	30000

Același Minister Nr.4555 din 26 - III – 1905	0	30000
Același Minister Nr.15017 din 5 - IX – 1905	0	54500
Același Minister Nr.10218 din 24 - V – 1906	0	41678
Ministerul Instrucțiunii Publice Nr.18103 Seria B din 9-VII-1906	3800	0
Același Minister Nr.35910 Seria B din 4-VII-1907	800	0
Același Minister Nr.5987 Seria B din 17-II-1907	7560	0
Vezi Rap. Legației Nr.60 din 16-I-1907, Vezi adresa Ministerului Instrucțiunii Publice Nr.53722 Seria B din 25-X-1906 care este în legătură cu Rap. Nr. 60/1907	1200	0
Ministerul Afacerilor Străine Nr.13345 din 9 - VII – 1907	0	3500
Același Minister Nr.21310 din 10 - X – 1907	0	2540
Același Minister Nr.7790 din 26 - IV – 1908	0	1000
TOTAL	13360	163218

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol.90, f.5.

68

<1908>. Memoriu istorico-statistic asupra Muntelui Athos, alcătuit de monahul Soroceanu; fragmente privind schiturile și chiliile românești. A fost tipărit cu cheltuielile Ministerului Afacerilor Străine în martie 1910.

Sunt în Muntele Athos 13 schituri cu viață deosebită în felul viețuirii arătate mai sus, din care patru sunt schituri chinoviale ca:

1) Schitul chinovial Prodromul, românesc, cu hramul Botezul Domnului (6 ianuarie), situat pe moșia Monastirei Lavra, la altarul Muntelui Athos, așa zicând, la capătul despre răsărit al Sf. Munte, loc aspru, lipsit de apă, de pădure cum și de loc pentru cultură, însă având una dintre cele mai frumoase priveliști asupra insulelor mării și a întregului arhipelag. Schitul acesta s-a înființat pe la începutul secolului trecut (1816) de către câțiva călugări români având cu ei îndemnul stăruitor și tot ajutorul Mitropolitului Veniamin

Costache al Moldovei; Ieromonahul Justin, apoi mai târziu Nifon cu ucenicii lui s-au trudit mai mult ca alții la zidirea chinoviului acestuia, transformat astfel dintr-o veche chilie grecească.

Printre ctitorii acestui sfânt locaș, pe lângă cei arătați mai sus, se găsesc și Principele Grigore Ghica, Mitropolitul Sofronie Miclescu, Nicolae Rosnovanu, Teodor Balș și alții.

Schitul acesta este întrucâtva embaticar către marea Lavră, proprietara de drept a moșiei și el este zidit în anumite condițiuni de dependență față de marea Lavră, căreia îi plătește chiar un tribut anual, stabilit prin actul de fundație. Monahii conviețuitori în acest schit trec azi de 100 persoane, români din toate țările locuite de români, în majoritate sunt însă din regat.

Tot serviciul divin se face în limba românească.

Statul român acordă acestui chinoviu o subvenție anuală pentru întreținerea monahilor. Aceștia mai au și alte venituri, deși nu prea însemnate, de pe la metocurile din țară, de la unele ecarete cum și de la insula Thassos, unde posedă o livadă de măslini, din care extrag anual până la 7.000 kg untdelemn, măslina, vin și altele.

Comunitatea română din acest schit are și un mic port la mare, un caic cu pânze și mai multe bărci pentru pescuit, una din ocupațiile de căpetenie a monahilor. Pe lângă aceasta ei se mai ocupă și cu recoltarea legumelor, a viei etc; au felurite ateliere în care lucrează o parte din călugări argintăria, ceasornicăria și altele. În interiorul chinoviului, pe lângă biserica cea mare, Prodromul mai are și mai multe paraclise, saloane pentru primirea oaspeților, bibliotecă, infirmerie, cum și un frumos atelier de pictură și sculptură în care se execută frumoase icoane pe lemn de chiparis, precum și un magazin cu tot felul de obiecte sfinte pentru amatori.

Modul de viață aici este cel de obște chinovial (în de comun). Schitul se găsește pus sub conducerea unui superior ales prin voința comunității și confirmat de marea Lavră. Actualmente păstorește Preotul Antipa Dinescu, român prahovean.

2) Schitul Lacu, românesc, situat la poalele înălțimii Athonului, la loc izolat, pe moșia Monastirei Sf. Pavel.

Altă dată, prin secolul al XIV-lea, făcea parte din domeniul vechii Monastiri Mofrono, arsă și risipită de multe secole prin capriciul împrejurărilor.

Un timp oarecare schitul acesta a aparținut monastirei Lavra, însă a trecut la Monastirea Sf. Pavel ca dar de mulțumire făcut de către un fost patriarh al Constantinopolului, ce, ca simplu monah, fusese alungat din Lavră și primit bine la Sf. Pavel.

Numărul tuturor monarhilor Muntelui Athos este, după ultima statistică aproape 14 mii, pe lângă care se mai adaugă și aproape 4 mii servitori, negustori și feluriți meșteșugari laici (mireni); alții medici, farmaciști etc.

După căderea Imperiului Bizantin sub stăpânirea Turcilor, o parte din locuitorii ermiți ai Sf. Munte fu nevoită a fugi în țările surori Moldova și Muntenia, singure în acest timp ocrotitoare ortodoxismului în Orient. Bunătatea cea mare a Domnitorilor și Boierilor acestor țări era cunoscută și în Orient și aceștia nu numai că au dăruit pe monahi cu odoare scumpe, bani și alte donații, dar, porniți din râvna cea mare de a face binele, au zidit și reînnoit din temelie o parte din Monastirile Sf. Munte, făcându-le ca niște cetăți

întărite și înzestrându-le cu metocuri și multe moșii de al căror venit s-au bucurat până la secularizare (1864).

Acestea toate le mărturisesc documentele ce se află în bibliotecile monastirilor din Sf. Munte și le vede și le pipăie oricine, prin emblemele românești, inscripțiile și portretele Domnitorilor, ce se află săpate și zugrăvite pe zidurile lor. Mai mult încă: după mărturisirea unui om vrednic de încredere se asigură că în Monastirea Zugravul se află chiar hrisovul împreună cu regulamentul lui Ștefan cel Mare, privitor la administrarea monastirilor românești din Sf. Munte, pentru a cărei îndeplinire s-ar fi trimis din țară (în Sf. Munte) 800 călugări moldoveni, a dirija afacerile administrative și după un timp oarecare, numărul acestor monahi români nefiind îndeșulător cerințelor monastirești, aceștia fură nevoiți a închinovia prin monastirile ce le aparțineau și grecilor. De această ocaziune profitând călugării greci, puseră mâna cu timpul pe toate monastirile românilor și temându-se ca nu cumva aceștia, înmulțindu-se, să-și revendice astfel drepturile pierdute, începură a nu-i mai primi prin chinovii, ba chiar a-i și persecuta, fapt ce se petrece și în ziua de astăzi.

Domnitorii țării românești ca ctitori în Muntele Athos

S-a spus că după căderea Imperiului Bizantin în mâinile Turcilor, o parte din călugării Muntelui Athos a căutat adăpost în țările surori: Muntenia și Moldova, atrași aci de bunătața Domnitorilor și dărnicia Boierilor etc.

La această vreme aproape toate monastirile Muntelui Athos se găseau ruinate sau chiar distruse din cauza devastărilor armatelor turcești. De aceea, Domnii, Boierii și poporul ambelor țări românești, au dat fără preget tot ajutorul lor bisericilor din Orient și mai ales monastirilor din Muntele Athos, contribuind cu bani, în natură la reclădirea lor și înzestrându-le cu obiecte scumpe ale cultului divin, cu metocuri și chiar cu felurite moșii etc.

Ctitoria aceasta se dovedește cu prisos din documente, precum și din alte probe, care se pot vedea și pipăi de orice doritor de adevăr.

Așa de ex: la monastirea *Marea Lavră* Neagoe Basarab Voievod a zidit biserica catedrală și a învelit întreg acoperișul monastirei; a dăruit multe vase bisericești de aur și argint, cum și felurite veștminte scumpe, destinând cu ocaziunea aceasta pentru întreținerea numitei monastiri și suma anuală de 90.000 taleri.

La monastirea *Sf. Pavel*, de asemenea, găsim ca ctitor pe Neagoe Basarab Voievod, care a zidit din temelie un măreț pîrg (turn), pentru apărarea sfîntului locaș. Justate Dabija și Constantin Brîncoveanu încă au făcut felurite donațiuni acestei monastiri.

La monastirea *Dionisiu*, tot Neagoe Basarab a zidit paraclisul ce poartă amintirea Sfîntului Nifon, fost Mitropolit al Munteniei. Și tot acest Domnitor a făcut un mare și bogat sicriu de argint masiv suflat cu aur și împodobit cu pietre scumpe, în care se păstrează moaștele Sfîntului Nifon. El a făcut de asemenea și alte clădiri necesare monastirei.

Iar Domnul Munteniei, Radu cel Mare, a dăruit un sicriu împodobit cu sidefuri sculptate, în care se conservă sfînte moaște.

La monastirea *Caracalu* găsim ca ctitor pe boierul român Petre Șchiopul, trimis în monahism aci, unde a și murit sub numele de Pahomie monahul, românul. El a reclădit din nou această monastire, care mulțime de ani stătuse ruinată mai înainte.

Monastirea *Xiropotamul* are ca ctitor tot pe Neagoe Basarab Voievod, care a zidit din temelie o măreață trapeză, precum și alte construcțiuni.

La monastirea *Grigoriu* se află ca ctitori Ștefan cel Mare al Moldovei, Bogdan Vodă precum și Grigore Ghica Vodă.

La monastirea *Ivirul* ctitori fondatori sunt de asemenea Neagoe Basarab și soția sa, Doamna Despina, care au zidit frumosul canal pentru aducerea apei la monastire, dăruind multe daruri și vestimente cusute propriu cu aur, două Evanghelii scrise de Doamna și alte cărți. Tot la această monastire sunt ca ctitori încă și Radu Mihnea, Ștefan cel Mare, Grigore Ghica (1774) și alții.

Monastirea *Cotlomușul* au zidit-o din temelie Radu cel Mare, Domnul Munteniei și Neagoe Basarab, ei fiind deci ctitorii acestui sfânt locaș.

La monastirea *Pantocratorul* Domnitorul Munteniei, Neagoe Basarab a construit din nou multe edificii necesare sfântului locaș.

La *Dohiarul* sunt ca ctitori fondatori Alexandru Lăpușneanu precum și Gavril Slobozeanu, boier român, care a donat o mulțime de obiecte sfinte precum și o evanghelie bogată scrisă de mână în limba română; de asemenea, Doamna Luxandra a lui Alexandru Bogdan precum și Mitropolitul Moldovei, Teofan, au donat bani și obiecte.

Monastirea *Stavro-Nichita* are ca ctitori tot pe Neagoe Basarab, pe Șerban Cantacuzino, Gheorghe Duca al Moldovei, pe boierul român Radu Apostoleanu și alții.

Monastirea *Rusicul* este zidită pe noi temelii de către Scarlat Calimah, Domnul Moldovei.

Monastirea *Zugravul* este zidită la 1502 de către Ștefan cel Mare al Moldovei, la care au contribuit mai târziu cu felurite donațiuni și Alexandru Lăpușneanu, Bogdan al IV-lea, Vasile Lupu și alții.

La *Hilindarul* sunt ca ctitori Ștefan cel Mare, Neagoe Basarab și alți Domni români.

La monastirea *Vatopedi* Neagoe Basarab a zidit felurite clădiri și a făcut icoana Maicii Domnului, făcătoare de minuni, multe daruri bogate, precum și un pom de argint cu pedestal scump, imitând un măr cu fructe de aur, care se poate vedea și astăzi destinând totodată și un venit anual de 90.000 taleri pentru întreținerea monastirii. Eremia Movilă și Grigore Ghica ai Moldovei sunt și ei ctitori ai acestei monastiri.

Monastirea *Exfigmenul* are ca ctitori pe Marele Vornic Gavril Costache, Logofătul Solomon, Șerban Spătarul, Matei Comisul, pe Lupu Costache, Grigore Stolnicul, Veniamin Costache, Mitropolit al Moldovei, precum și pe alți boieri moldoveni.

Portretele Domnitorilor precum și ale altor boieri români împodobesc și astăzi zidurile multora din bisericile monastirilor din Athos și mulțimea emblemelor naționale românești reprezintă dovezi sfinte despre sentimentele pioase ale poporului românesc.

Astfel, la *Dionisiu* stă ca o mărturie a trecutului portretele întregii familii a lui Neagoe Basarab Voievod precum și portretul lui Mihai Viteazul. La *Dohiarul* se găsesc portretele zugrăvite pe perete ale familiei lui Alexandru Lăpușneanu, Bogdan al IV-lea, Mitropolitului Ștefan și ale altor ctitori; iar în interiorul Bisericii mari, la intrare, se găsește și vede și astăzi săpată în piatră aquila română.

La *Zogravul*, în catedrala mare, la ușă, în partea dreaptă pe zid sunt zugrăviți Ștefan cel Mare, Alexandru Lăpușneanu, Vasile Lupu și alții, precum și vulturul român săpat în piatră; iar în biblioteca acestei monastiri se găsește în ființă steagul purtat în războaie de Ștefan cel Mare precum și icoana Sf. Gheorghe, ambele de mărimea unui metru pătrat,

brodate în aur pe pluș roșu, având pe ambele părți felurite inscripții din care se dovedește originea lor. Ele au fost donate aci de către Marele Ștefan; precum de asemenea și mulțime de vase sfinte și obiecte felurite scumpe, dăruite de diferiți Domni români și boieri ai țării.

Dintre schiturile și monastirile țărilor române închinată la Muntele Athos amintim:

Monastirile *Bursuci și Florești* din Moldova, închinată monastirei Efigmenului; Monastirile *Golia și Bărboiu* din Iași precum și Monastirile *Răchitoasa și Mera* (Tecuciu) închinată mării și bogatei Monastiri Vatopedi; Monastirea *Căscioarele* din județul Vlașca închinată Monastirei Pautocratorul; Monastirile *Sfinții Apostoli și Arhimandritul* închinată la Monastirea Stavro-Nichta; Slatina și Glavaciocul din Muntenia închinată Monastirei Cotlomușul.

Marea Lavră *Ivirul* avea închinată ei Monastirea *Radu Vodă* din București și schitul Tutana din Argeș și altele,

Monastirile *Teodorenii* din Moldova și *Jitia* în Dolj închinată la Monastirea Sf. Pavel. Dionisiul avea schitul Hotărani. Grigoriu avea Monastirile *Vizantia* din Moldova și *Spirea* din București. Frumoasa monastire a lui Mihai Vodă din București, împreună cu schitul Beșteleiu (Argeș) și Izvorani (Buzău) erau închinată la Simono Petra. De asemenea, bogata Monastire Plumbuita era închinată Monastirei Xinofi tot din Muntele Athos, iar Monastirea Dohiarul avea Monastirile *Slobozia* (Ialomița) și Apostolache (Prahova). Zugravul avea Monastirea *Dimbovița* din Moldova și Hilindarul avea închinat schitul *Baia de Aramă* din județul Mehedinți și așa mai departe.

Toate aceste schituri și monastiri situate în țările române și închinată monastirilor străine aveau moșiile lor, metocuri, mori, vaduri, vii și alte felurite ecarete, care de drept aparțineau monastirei căreia erau închinată și de către care se și administrau prin trimișii monastirilor, totdeauna călugări greci.

Chilia Cucuvinu, numită azi Comunitatea Fraților Români „Sfântul Ioan Teologul”, adăpostește în sânul ei un număr de 26 monahi și mai mulți frați, majoritatea lor fiind din Basarabia, iar restul din toate țările locuite de români. Stareț și proprietar ohamnic al numitei chilii actualmente este Theodosie Soroceanu, originar din Basarabia, recunoscut pentru sentimentele lui naționale românești din Sf.Munte.

Chilia aceasta este una dintre cele mai bine conduse, are teren întins pentru cultura viei, măslinilor, alunilor și a tot felul de pomi roditori, cum și a grădinii pentru o bogată cultură a legumelor necesare cultivate toate de către confrățimea sfântului locaș ... Întinderea terenului ce aparține chiliei Cucuvinu trece de 240 streme – 4 streme echivalând 1 pogon – sau în total 60 pogoane de cultură, având și un râu curgător prin mijlocul grădinii ... Guvernul Regatului Român, acordând anual și acestei comunități o modestă subvenție în bani, ajutând astfel la întreținerea vieții lor.

Chilia Scăparea (Catafighi)

Se găsește tot în regiunea numită Provata în cea mai apropiată vecinătate de Cucuvinu și a făcut parte altădată din domeniul Monastirei Morfona, iar actualmente depinde și ea de Marea Lavră ... În capul confrățimii la această chilie astăzi se găsește ca stareț monahul Ilarion Mârzea din Basarabia. Terenul de cultură ce posedă chilia Scăparea este, ca și la Cucuvinu, aproape 60 de pogoane (30 fâlcii) și monahii de aici se ocupă cu

cultivarea terenului întocmai ca și cei de la Cucuvinu. Birul anual ce plătește această chilie Monastirei Lavra, proprietara domeniului, este de 5½ lire turcești. Rugăciunile și toate serviciile religioase se fac și aici în limba română. Monahii ce se mântuiesc aici sunt azi în număr de 15 persoane. Această chilie este cu drept de succesiune din următori în următori ca și chilia Cucuvinu.

Chilia Sfântul Prooroc Ilie

Situată tot în localitatea numită Provata pe moșia Monastirei Lavra are de conviețuitori numai trei părinți, iar ca superior actualmente se găsește Părintele Monah Modest, venit în Athon de june băiat din comuna Teiu, ținutul Hersonului (Basarabia). Chilia aceasta are biserica sub acoperișul ei precum și alte dependențe și ca 20 fălci (40 pogoane) pământ de cultură pe care cultivă fânul pentru vite, măsline, vie, alune, legume felurite etc. Mica comunitate plătește Monastirei Lavra ca tribut anual 3 lire turcești. Slujba bisericească se face și aici tot în limba română.

Chilia Nașterii Maicii Domnului

Pe domeniul vechii Monastiri Morfono, pendinte de Monastirea Lavra, se află și chilia cu hramul Nașterea Maicii Domnului (8 Septembrie), românească, având ca superior pe Părintele Monah Climent, născut în Oltenia, și cu ucenicul lui, Ilarion, originar din Brănești, Dâmbovița și alții. Chilia aceasta posedă ca 15 fălci (30 pogoane) teren cultivabil pe care se găsesc vii, măslini, fânețe și pomi roditori, ale căror produse servesc la întreținerea conviețuitorilor chiliei. Tributul anual plătit Monastirei Lavra este de 3 lire turcești. Chilia are și biserița ei în care slujba se săvârșește în românește.

Chilia Acoperământul Maicii Domnului

Este situată în pozițiunea numită „Vigla”, este românească, având biserica cu hramul Acoperământul Maicii Domnului pe proprietatea Lavrei, căreia îi plătește ca bir anual 2 lire turcești. Are ca superior pe părintele schimonah Toma, născut în Basarabia (Orhei), iar ca ajutor pe fratele său, Vichentie schimnicul. Ca teren propriu are ca un pogon de pământ cultivabil. Rugăciunile liturgice se fac în românește. Pe zidul interior din dreapta bisericii se găsește inscripția prin care se spune că această chilie și cu biserica de aici au fost făcute de ieromonahul Antim, român din Craiova, la anul 1870.

Chilia Paraclisul „Toți Sfinții”

În ținutul schitului Capaa-Culibi se găsește chilia numită și Paraclisul „Toți Sfinții” după hramul biseriței. Aici se adăpostește starețul Nicodem cu ucenicii lui. Nicodem acesta este primul sculptor în lemn din întreg Sfântul Munte. Prin acest renumit și desăvârșit artist s-au lucrat mai multe obiecte sfinte, cruci, medalioane, iconițe, răspândite în lumea întreagă. Familia regală română încă posedă unele sculpturi de mână susnumitului făcute dar de ieromonahul Soroceanu de la Cucuvinu. Ele au fost mult apreciate de Suverani, iar monahul Nicodem medaliat cu „Serviciul Credincios”, clasa I, pentru meritele lui artistice. Nicodem sculptorul este născut în orașul Galați, ucenicii lui sunt însă de origine greci, însă românofili desăvârșiți.

Chilia Sfântul Artemie

Se află pe proprietatea Monastirei Lavra, posedă biserică sub acoperișul ei, cu hramul Sfântului Mucenic Artemie. Plătește tribut anual Lavrei 3 lire turcești, iar terenul de cultură ce posedă trece de 2 pogoane de vii, măslini, legume. Stareț actual al acestei chilii se află schimonahul Visarion din România, județul Tecuci, care trăiește aici de

aproape 40 ani având cu el și câțiva ucenici români din regat. Slujbele bisericești se fac în românește. Ei se întrețin ca și toți ceilalți, din produsul pământului ce cultivă și din rogodele manuale.

Chilia „nașterea Maicii Domnului”

Din localitatea numită Catunache. Pe lângă bisericuța ce are sub acoperiș, chilia mai posedă și alte dependințe precum și ca la 4 pogoane teren de cultură pentru care plătește Monastirei Lavra 2 lire turcești. Rugăciunile se fac și aici în limba română. Ca stareț, actualmente este monahul Marcu cu câțiva ucenici, unii dintre ei originari din Basarabia, iar alții din Moldova.

Chilia „Schitul Sfântul Vasile”

Chilia aceasta este reclădită pe vechiul schit Sf. Vasile, al cărui nume s-a păstrat. A fost cumpărată și reînnoită la 1870 de monahul român Ghedeon Bucovineanul, om înaintat în vârstă, care trăiește de 4 ani în Sfântul Munte. Chilia depinde de Monastirea Lavra căreia îi plătește anual un obișnuit tribut în bani.

Chilia „Catisma” cu biserica Sfântul Artemie

Se găsește pe domeniul Monastirei Grigoriu. Are ca superior pe schimonahul Maxim, născut în Basarabia, județul Bălți, cu câțiva ucenici. Are prea puțin teren de cultură și în total fiind o chilie săracă este scutită de contribuție de către monastirea proprietară (Grigoriu). Slujba bisericească se oficiază în românește și în grecește. Schimonahul Maxim și cu ucenicul său Artemie și-au răscumpărat în bani dați odată pentru totdeauna dreptul lor de a trăi până la moartea lor în numita chilie nesupărați de nimeni. Aceasta în schimbul sumei de una sută lire turcești, oferindu-li-se de Monastire și hrana.

Chilia „Sf. Sava” pe moșia Simon-Petru

Chilia aceasta românească are biserica cu hramul „Sfântul Cuvios Sava”. Este pe proprietatea Monastirei Simon-Petru. Ca teren de cultură are ca la 7 pogoane, însă puțin productiv, nefiind tot cultivabil. Superiorul ei este schimonahul Sava, originar din Câmpulung, județul Muscel, România. El trăiește aci de mulți ani în comunitatea a câțiva ucenici care se ocupă în mare parte cu pescuitul, având vad la mare. Plătește numai o liră pe an contribuție. Rugăciunile se fac aci românește și grecește.

Chilia numită Sf. Nicolae din Careia

Această chilie românească se găsește situată în localitatea Careia, are biserica cu hramul „Sf. Nicolae” și ca la 4 pogoane pământ de cultură și plătește o contribuție anuală de 4 lire otomane. Stareț este Preotul Schimonahul Sava, român din Macedonia. Are și doi ucenici. Comunitatea aceasta, pentru întreținerea vieții, pe lângă cultura terenului mai închiriază și camere separate cu anul și chiar cu luna, la cei ce doresc să trăiască în Careia.

În biserică se citește grecește și românește.

Schitul chinovial Prodromul (românesc) își are aici conacul din Careia, având închiriate 4 camere cu termen de mai mulți ani (metocul chinoviului românesc).

Chilia numită „Intrarea în biserică” (din Capsala).

Această chilie este situată pe domeniul Monastirei Dionisiu, în localitatea numită „Capsala”.

Are ca superior, pe bătrânul duhovnic român basarabean Serafim, trecut de 80 ani, ca etate.

Pe lângă dânsul, mai are și câțiva ucenici.

Chilia are sub acoperișul ei, biserica și felurite dependențe necesare gospodăriei, precum și 8 pogoane teren de cultură împrejurul ei.

Rugăciunile se fac în limba română, iar birul anual, plătit Monastirei Dionisiu, este de 3 lire turcești.

Comunitatea se întreține și aici mai mult din cultura pământului.

Chilia numită „*Nașterea Sf. Ioan Botezătorul*” pe teritoriul Monastirei Ivirul.

Chilia aceasta care posedă numele după numirea hramului bisericii, este situată pe domeniul Monastirei Ivirul; are ca la 16 streme (4 pogoane) pământ de cultură; plătește contribuția anual Monastirei Ivirul, 2 lire pe an.

Ca superior actual este părintele monah Zozima, basarabean, având și trei ucenici.

În biserică este limba românească.

Chilia „*Adormirea Maicii Domnului*” pe domeniul Monastirei Xiropotanu.

Chilia aceasta românească este situată pe moșia Monastirei Xiropotanu, în apropierea portului Dafin, având privirea liberă asupra mării.

Superiorul acestei chilii este Ieromonahul Arsenie, român basarabean, având și câțiva ucenici, toți români. Biserica are hramul „*Adormirea Maicii Domnului*”.

Slujba se face în limba română. Confrăția acestei chilii are peste 6 pogoane teren de cultură, din produsul căreia se întrețin. Plătește ca contribuție către Monastirea proprietară, suma de 2 lire turcești pe an.

Chilia Sf. *Mucenic Gheorghe* (în Capsala).

Chilia Sf. Gheorghe, situată în Capsala, pe proprietatea Monastirei Pautocrator, are ca superior actualmente pe părintele Ieromonah și duhovnic Gherasim, român din Săliște (Transilvania), care trăiește aici de mulți ani, în tovărășia câtorva ucenici, ce are cu dânsul, tot români din Regat și Transilvania.

În biserica acestei chilii cu hramul Sf. Gheorghe, se slujește românește; iar teren de cultură este aproape 4 pogoane, din al cărui produs, se întreține confrăția. Ei mai dau și camere cu chirie pe la alți monahi, fiind căutate locuințele de aici din cauza apropierei de Careia. Contribuțiunea plătită Monastirei Pautocratoru este de 5 lire pe an.

Chilia numită „*Intrarea în biserică*”

Această chilie este tot pe proprietatea Monastirei Pantocrator, stăpânită actualmente de schimonahul Varvara, român din județul Tutova, având și un alt ucenic.

Are cam trei pogoane teren de cultură; în biserică se slujește românește. Monahii de aici se mai ocupă, pe lângă cultura terenului și cu cismăria, fiind ciobotari.

Chilia numită „*Sf. Ioan Teologul*”.

Această chilie situată tot pe domeniul Pautocratorului, are ca superior pe românul basarabean Isaia cu 2 ucenici. Biserica are hramul Sf. Ioan Teologul și are ca un pogon de pământ de cultură. Monahii de aici se ocupă cu croitoria și alte meștesuguri manuale.

Slujbele religioase în biserică se fac tot în românește.

Chilia numită „*Sf. Ipatie*” (la Vatopedi).

Chilia aceasta românească, este situată pe moșia Monastirei Vatopedi, la depărtarea de ½ oră de la mare.

Biserica are hramul „*Sf. Ipatie*”; terenul de cultură, este aproape 10 pogoane pe care se cultivă: vie, măslini, legume felurite și diferiți pomi roditori.

Actualmente, este ca superior bătrânul schimonah Filaret, având ca ajutor pe Ieromonahul Theodosie, împreună cu alți câțiva ucenici, români transilvăneni, iar unii din Regat.

Chilia aceasta plătește Monastirei Vatopedi ca bir anual, 5 lire turcești. Toată slujba bisericească se face în limba românească.

Chilia numită „Sf. Nicolae” din Iufta.

Tot pe domeniul Monastirei Vatopedi, se găsește și chilia Sf. Nicolae, situată în localitatea numită „Iufta”, cu biserica ce are hramul „Sf. Nicolae”.

Chilia această zisă a monahului Veniamin, românul, are teren de cultură, cam 280 streme sau 33 fălci, pe care se cultivă vie, măslini, fânețe, alune și tot soiul de legume și pomi roditori.

Această chilie actualmente este trecută sub îngrijirea de aproape a chinoviului român Prodrumu, care are aici, detașați mai mulți monahi, de a căror soartă se interesează Prodromiții. Rugăciunile se fac în limba română și birul anual plătit Monastirei Vatopedi e de 5 lire pe an.

Chilia „Izvorul Tămăduirei” Capsala (românească) din Valea plângerii.

Chilia aceasta a cărei biserică are hramul „Izvorul Tămăduirei”, este situată la Capsala, în regiunea numită și Valea plângerei, pe moșia Monastirei Vatopedi, căreia îi plătește un tribut anual de 2 lire. Superiorul ei este părintele Ghemnasie schimonah, român Ploștean, care are pe lângă el și 2 ucenici. Are teren de cultură 1 ½ pogon cu vie, măslini și alți pomi. Monahii aceștia, se mai ocupă și cu croitoria. Rugăciunile serviciului divin se fac și aici în limba neamului.

Chilia numită „Sf. Gheorghe” din Colciu.

Această chilie, cu biserica Sf. Mucenic Gheorghe, se găsește pe domeniul Monastirei Vatopedi, la locul numit „Colciu”. Are cam 6 pogoane teren cultivabil; legumele, fâneața, măslinii și întinsă cultură de vie este producția terenului de aici.

În această chilie românească, se mântuiesc 10 monahi români, toți din județele de peste Olt, Romanai, Gorj, etc.

Ca superior proprietar este părintele Ieroschimonahul Gavril Mateescu, om în vârstă, înflăcărat naționalist. El este născut în comuna Tăriceni din Județul Gorj și a venit în Muntele Athon de acum 33 ani, fiind în etate atunci de 25 ani.

Tributul anual ce-l plătește Vatopedului este 5 lire. Rugăciunile se fac în românește. Monahii de aici, pe lângă lucrarea terenului, se mai ocupă și cu pescuitul, cu croitoria, ciobotăria și altele.

Această chilie, fiind la loc izolat, însă cu frumoasă privire către mare, are ca loc necultivabil, parte râpos, parte împădurit pe o întindere de peste 30 pogoane.

Chilia „Nașterea Sf. Ioan Botezătorul”

Tot pe domeniul Monastirei Vatopedi, la locul numit „Colciu” în apropiata vecinătate a chiliei păr. Gavriil de mai sus, se găsește chilia această românească, zisă și chilia ieroschimonahului și duhovnic Ilie, român, superior actual al comunității numite chilii, care cuprinde un număr de 10 monahi și frați, cei mai mulți născuți peste Prut.

Biserica cu hramul Nașterea Sf. Ioan, este sub același acoperiș cu locuințele monahilor. Slujba se face în limba românească.

Chilia aceasta are 60 streme (15 pogoane) pământ cultivabil. Plătește tribut 5 lire pe an monastirei dominante Vatopedi. Monahii de aici se ocupă și cu pescuitul pe mare.

Chilia numită „Sf. Teodoru” la Cotlomuș.

Chilia aceasta situată în apropiere de Careia, pe domeniul monastirei Cotlomuș, este românească, stăpânită actualmente de superiorul monahul Ioachim, basarabean, cu un număr de 10 ucenici, români de peste Prut.

Biserica are hramul sfinților Teodor Tiron și Teodor Stratilat. Are mai multe dependențe și teren de cultură în întindere de 10 pogoane, cu vie, măslini, pomi roditori și legume felurite.

Plătește monastirei Cotlomuș, cu tribut anual suma de 4 lire turcești. Rugăciunile divine se face în românește.

Pe lângă chiliile arătate mai sus sunt și un număr oarecare de colibe, locuite de călugări români, în care se adăpostește câte unul, doi sau chiar mai mulți monahi.

Unele colibe sunt cu bisericuța sub acoperișul lor, iar altele fără biserică. Colibele se compun adeseori din 2–4 și chiar mai multe camere. Are teren de cultură și chiar pomi roditori, vie, măslini etc., însă întindere mică. Colibioții cumpără chilia de la Monastirea proprietară cu drept de stăpânire până la moarte și chiar cu drept de moștenire la urmași, dacă aceasta s-a stabilit prin omologhia relativă. Contribuțiune plătesc și colibioții; iar alții sunt scutiți, avându-se în vedere sărăcia lor.

Acești ermiți se întrețin cu lucrul pământului; unii care știu vreun meșteșug, cu produsul mâinilor.

Sunt însă și din aceia care trăiesc din mila altora.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 28, f. 162.

69

1909 februarie 12, București. Cererea dr. Pericle Papahagi adresată ministrului Afacerilor Străine ad-interim, Ion I.C.Brătianu, de a i se prelungi concediul până la data de 1 aprilie întrucât editarea scriitorilor aromâni Ucuta, Cavalioti și Daniil necesită un studiu prelungit la Biblioteca Academiei.

Domnule Ministru,

Subsemnatul, director al liceului român din Bitolia, fiind însărcinat de D^l fost Prim-ministru Dim. Sturdza cu editarea celor trei scriitori aromâni Ucuta, Cavalioti și Daniil, care au scris pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, a trebuit să amân plecarea la postul meu până la tipărirea lucrării din următorul motiv:

Lucrarea, pe lângă o introducere amănunțită, în care se descrie epoca de dezvoltare culturală dintre 1760-1810 la Aromâni, cuprinde și reproducerea credincioasă a textelor Ucuta – Daniil, precum și trei vocabulare (aromân, albanez, bulgăresc). Deoarece însă textele originale nu se găsesc decât în câte un singur exemplar în posesia bibliotecii Academiei Române și deoarece corecturile trebuie făcute după original, nu le putem face decât la bibliotecă.

Din pricina varietății de litere, mergând tipărirea foarte încet, abia câte unul sau două spalturi pe zi, deși au apărut 14 coale copleț din 20-22 ce va cuprinde întreaga lucrare, respectuos Vă rog, Domnule Ministru, să binevoiți a aproba prelungirea concediului până la 1 Aprilie, a.c., pentru a putea duce lucrarea la bun sfârșit.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, asigurarea înaltei mele stime și considerațiuni.

București, 12 februarie 1909

Dr. Per<icle> Papahagi

Domniei sale

Domnului Ministru al Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 10, f. 117.

70

1910 martie 16, <Turtucaia>. Memoriul Comitetului Școlii Române din Turtucaia adresat ministrului Afacerilor Străine, Alexandru Djuvara, în care solicită ajutor pentru construirea unei noi biserici întrucât cea veche a fost confiscată de autoritățile bulgare.

Confidențial

Domnule Ministru,

În numele coloniei Române de aici, noi subsemnații efori ai comunității Române din Turtucaia (Bulgaria) grație binevoienței Guvernului Român, Turtucaia a fost singurul orașel din dreapta Dunării ai cărui locuitori se bucură de norocul de a avea o școală a lor proprie cu un număr de elevi și eleve de aproape 260, a cărei existență după puținele resurse care s-au găsit prin cărțile bisericești și altele, e de la anul 1774, în care timp s-a început și punerea unui Sf. locaș bisericesc, începând cu preotul Rusu Saru hirotonisit preot din învățător, numit pe atunci „dascăl”.

De la această epocă până la anul 1862, aici a existat o singură biserică românească cu un singur preot pe care nu-i enumerăm nepermițându-ne spațiul, însă de la sus numita dată s-a construit o nouă biserică, care există și până astăzi.

La construirea acestei biserici, cum din fire românul e foarte nobil și ospitalier, a primit împreună cu locuitori bulgari de aici, care nu erau la număr decât maximum 100 de familii, să contribuie și ei la construirea acestui locaș dumnezeiesc, dându-le dreptul de a avea și ei un preot bulgar și un cântăreț, pentru care scop s-a hirotonisit primul preot, cu care s-a început era preoților bulgari și serviciul religios în limba bulgară.

Românii de la această dată aveau doi preoți români și un cântăreț, până la 1875, când s-a hirotonisit încă un preot român, făcându-se la număr trei, deoarece numărul locuitorilor români era de 600-700 familii, în condițiuni ca preoții români să slujească trei săptămâni de-a rândul și a patra cel bulgar, fiind în dreapta cântărețul român și în stânga cel bulgar, această situațiune a durat până în 1880, după construirea principatului bulgar, când din diferite cauze, Mitropolia din Ruscuk, pe unul din preoții români l-a permutat la Silistra, pe al doilea l-au exclus cu desăvârșire, iar pe cântărețul român l-a mutat din strana dreaptă în cea stângă, sub motivul că Bulgaria fiind stăpână i se cuvine cinstea de a fi în dreapta cântărețul lor. Toate acestea s-au făcut cu multă greutate căci românii care

erau în dreptul lor ca număr mai mare de locuitori nu cedau, însă din evlavie către Mitropolitul din Rusciuk care a venit în persoană a convinge pe bunii creștini români, au cedat, mulțumindu-se și cu aceste privilegii, numai cât pot auzi serviciul religios în limba lor națională.

Așadar, din cele arătate mai sus, românii au rămas cu un singur preot și cântăreț ca și bulgarii.

În anul 1881 Mitropolia Bulgară din Rusciuk a mai trimis încă un preot bulgar, așa că până la anul 1888 au fost doi preoți bulgari și unul român, când spre nefericirea românilor, preotul român a încetat din viață, așa că românii la această dată, rămân fără nici un preot, și numai cu un singur cântăreț, rămânând ca serviciul religios să se facă în limba română de un preot bulgar și aceasta în urma marilor stăruințe din partea românilor, și cu promisiune ca să-și aducă un preot român din ținutul Vidinului.

Cu toate că găsiseră un preot român care voia cu tot dinadinsul să se permute aici, însă tot amânându-se din zi în zi numirea sa, vine nenorocitul eveniment al conflictului din 1900 când guvernul bulgar inițiază pe locuitorii bulgari din Turtucaia, a se răscula spre a izgoni singurul cântăreț român din biserică și interzicând orice serviciu religios în limba română în acest locaș dumnezeiesc, sub cuvânt că e biserica lor, care au îngrijit-o de la liberarea Bulgariei până la această dată.

Cu toate protestările făcute din partea românilor de a li se reda dreptul ce au avut asupra bisericii și asupra personalului bisericesc, au rămas nule.

Din situațiunea arătată mai sus după cum vedeți Domnule Ministru, singura cetate română din partea dreaptă a Dunării ce mai există cu sentimente naționale, grație școalei sale care este întreținută de guvernul român, este orașul Turtucaia, și singura dorință mai rămâne de acum înainte locuitorilor români din Turtucaia de realizat, construirea unui locaș în care să preamărească pe Dumnezeu în limba strămoșească, dorința, care prin perseverența ce-i caracterizează, nu le va fi prea greu de realizat.

Pentru acest scop guvernul român a avut bunăvoința de a ne admite un ajutor pentru cumpărarea unui loc, pentru a construi un locaș dumnezeiesc, dar necorespunzând cerințelor, atât din punctul de vedere al situațiunii sale, cât și din aceea că era insuficientă suprafața, a rămas să indicăm o altă pozițiune și alt loc cu mai mare suprafață, în mahalaua românească, pentru care Vă rugăm Domnule Ministru, cu cel mai profund respect să binevoiți a dispune pentru început acordarea unui ajutor de 25000 lei pentru cumpărarea locurilor din alăturata schiță pentru ca să se construiască un locaș dumnezeiesc, în care să preamărească pe Dumnezeu în limba lor strămoșească, pe care și-au păstrat-o de sute de ani, trecând prin cele mai teribile evenimente și expuși la fel de fel de neajunsuri și șicanii nepermise pentru deznaționalizarea lor.

Totodată, pentru a nu pierde ocazia cea mai favorabilă, când de bunăvoie se cedează de bunii români din alăturata schiță cu prețurile cele mai mici, entuziasmați de faptul că vor fi unii din cei care au putut contribui la îndeplinirea înaltului scop ce se urmărește, Vă rugăm Domnule Ministru, cu cel mai profund respect să binevoiți a dispune să se libereze cât va fi posibil mai curând suma de 5000 lei spre a se da ca acot vânzătorilor.

Binevoiți, vă rugăm, Domnule Ministru, a primi asigurarea prea distinsei noastre considerațiuni.

Președinte, *Nicolae Jevcov Papa*
 Membri: *Anghel Stamatescu*
V. Cristescu
Tudor M. Chelu
Vlad K. Palanță
Ion T. Caraghios
M.M. Kirsizu

Domniei sale

Domnului Ministru al Afacerilor Străine

București

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 18, f. 62-63.

71

1911 martie 15, Ianina. Adresa revizorului școlar P.Civica pentru consulul Sebastian Grecianu privind numirea preotului Gheorghiadi <Ion Gheorghiu> în Paleohori-Laista unde ar putea sluji mai bine cauza națională a românilor din circumscripția Ianina.

Consulatul Român la Ianina

Nr. 119

Ianina, 15 martie 1911

Domnule Consul,

Am onoare, a vă aduce la cunoștință că în comunele Paleohori-Laista, Dobrinova, Leașnița (Zagor), am putea începe acțiunea culturală națională și am putea răzbi în aceste comune, unde cultura grecească de școli a prins rădăcini, dacă ne-am servi de părintele Gheorghiade, care este originar din Paleohori-Laista.

Sf. Sa, fiind un cleric, ar putea mai bine propaga printre concetățenii săi sentimentul național și va reuși dacă va lucra cu zel, devotament și în mod chibzuit, a aduce treptat, treptat, la conștiința națională pe concetățenii săi.

Deci în interesul acțiunii naționale ce voim să începem în sus-zisa regiune, subsemnatul, găsesc de cuviință ca părintele Gheorghiade este nimerit a fi utilizat exclusivamente numai în Paleohori-Laista; deci ar fi bine ca Sf. Sa să fie transferat în Paleohori-Laista, conscripția Ianina, unde deja se găsește, rămânând ca Sf. Sa în înțelegere cu concetățenii săi, să îndeplinească formalitățile cerute, spre a fi recunoscut de autoritățile locale ca popă român în sus-zisele comune.

Primiți, vă rog, Domnule Consul, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni și stime.

Revizor,
 (ss) *P. Civica*

Domniei sale

Domnului Sebastian Grecianu, Consul Regal al României

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 26, f. 79.

72

1911 aprilie 9. Extras din Bugetul Școlilor și Bisericilor Române din Turcia și Bulgaria pe anul 1911-1912, capitolul cu bursierii din țară și din străinătate.

Ministerul Afacerilor Străine, Serviciul Școlilor și Bisericilor Române din Turcia și Bulgaria „Bugetul Școlilor și Bisericilor Române din Turcia și Bulgaria pe exercițiul 1911-1912”

Bursierii din străinătate

Nr. crt.	Nume și prenume	Facultatea la care urmează	Localitatea	Din ce an e bursier	Din ce an de studiu	Bursa lunară	Observații
1	Andrei Glavina	Șc. Normală	Capo d-Istria	1908	-	150	până la 1 septembrie 1911
2	Al. Papacosta	Economia Politică	Paris	1909	2	250	Până la 1 septembrie 1912
3	Osman Bectaş	Teologie	Cairo	1909	2	120	
4	Tascu Pucerea	Șt. chimice	Geneva	1910	2	400	până la 1 august 1913
5	Marcu Beza	Litere	Londra	1909	2	200	până la 1 septembrie 1911
6	Marcu Beza	Litere	Londra	-	-	300	cheltuieli pentru introducerea în țară
7	I. Bura	Finanțe	Paris	1910	2	250	până la 1 septembrie 1911

Bursierii din țară și Turcia

Nr. crt.	Nume și prenume	Facultatea la care urmează	Localitatea	Din ce an e bursier	Din ce an de studiu	Bursa lunară	Observații
1	Tofa C. Petre	Medicină	București	1907	6	50	extern cu 40 lei lunar
2	Dan Constantin	Medicină	București	1907	5	50	extern cu 40 lei lunar
3	I. A. Mihail	Medicină	București	1907	5	50	extern cu 40 lei lunar
4	Dicea Dimitrie	Medicină	București	1910	5	70	

5	Nastu Arhonde	Medicină	București	1908	4	70	
6	C.Constantinescu	Medicină	București	1907	4	70	
7	Atanasescu Petre	Medicină	București	1909	3	70	
8	Chiale Atanasie	Medicină	București	1909	3	70	
9	Sufleri Constantin	Medicină	București	1909	3	70	
10	Ciapara Tache	Medicină	București	1908	3	50	extern cu 40 lei lunar
11	Topa Petre	Medicină	București	1909	2	70	
12	Buia Ion	Medicină	București	1909	2	40	extern cu 50 lei lunar
13	S. Popa Sotir	Medicină	București	1910	2	70	
14	Naum Ionescu	Medicină	București	1910	2	70	
15	Petrașnicu Sterie	Medicină	București	1910	1	70	
16	Gg. Nena	Medicină	București	1910	1	70	
17	Bușacu Constantin	Medicină	Iași	1909	4	70	
18	I. N. Foti	Litere	București	1908	4	70	înscris la 1907-1908
19	Petre G. Marcu	Litere	București	1908	4	70	înscris la 1907-1908
20	Boga Leon	Litere	București	1910	3	70	înscris la 1908-1909
21	Grigore Magiari	Litere	București	1910	2	70	înscris la 1909-1910
22	N. Smina Zisi	Arhitectură	București	1909	3	70	
23	D. Petrescu	Arhitectură	București	1910	1	70	
24	D ^{ra} Elvira Maimuca	Centrală de fete	București	1906	7	50	
25	D ^{ra} Maria N. Popa Gh.	Conservator	București	1906	-	50	
26	Pantazi Mihai	Liceu	București	1909	-	50	
27	D ^{ra} Eliza Papacosta	Gimnaziu	București	1908	2	40	
28	D ^{ra} Eva Saru	Șc. prof. gr.II	București	1909	2	60	
29	D ^{ra} Margareta Pocletaru	Șc. prof. gr.II	București	1910	1	60	
30	D ^{ra} N. Speranță	Azilul Elena Doamna	București	1908	-	10	Bursieră a Min. de instr.
31	D ^{ra} Hrisicu Maria	Azilul Elena Doamna	București	1908	-	10	Bursieră a Min. de instr.
32	D ^{ra} Apostol Domnica	Azilul Elena Doamna	București	1910	-	10	Bursieră a Min. de instr.

33	Ion M. Constantin	Seminarul Central	București	1908	3	10	Bursier al Min. de instr.
34	Spiru Gg.	Seminarul Central	București	1910	1	10	Bursier al Min. de instr.
35	Gg. Popa Tănase	Seminarul Central	București	1910	1	10	Bursier al Min. de instr.
36	Papazisi Panaioti	Seminarul Central	București	1908	3	10	Bursier al Min. de instr.
37	Marinescu Gg.	Liceul Sf. Sava	București	1909	-	10	Bursier al Min. de instr.
38	Niculescu T. Nicolae	Șc. Normală	Câmpulung	1909	2	10	Bursier al Min. de instr.
39	Dumitrescu Gg.	Șc. Normală	Craiova	1909	2	10	Bursier al Min. de instr.
40	Constantinescu Arsene	Șc. Normală	Craiova	1909	5	10	Bursier al Min. de instr.
41	T. Statu	Drept	Constantinopol	1911	1	250	până la 1 aprilie 1913
42	N. T. Docea	Drept	Salonic	1908	4	70	
43	Dumitru Hagigogu	Drept	Salonic	1908	2	70	
44	Pericle Goga	Drept	Salonic	1908	2	70	
45	Tașcu Linga	Drept	Salonic	1910	1	70	
46	Gg. Tărărescu	Drept	Salonic	1910	-	70	
47	bursă vacantă	Drept	Salonic	-	-	70	
48	Taxe de înscriere pentru studenții din Salonic	Drept	Salonic	-	-	20	
49	Cărți pentru biblioteca studenților din Salonic	Drept	Salonic	-	-	15	
50	I. Bibescu	Lic. Galata Serai	Constantinopol	1909	-	-	920 anual
51	P. Papa Sterie	Lic. Galata Serai	Constantinopol	1909	-	-	920 anual
52	Cărți și diferite rechizite șc. pentru cei 7 elevi de la Galata Serai	Lic. Galata Serai	Constantinopol	-	-	-	300 anual

53	Cheltuieli de drum pentru cei 7 elevi de la Galata Serai	Lic. Galata Serai	Constantinopol	-	-	-	200 anual
54	Petre Iogu	Școala militară	Constantinopol	1910	2	40	
55	Mașu Traian	Școala militară	Constantinopol	1911	2	40	

Recapitulare:

1. Bursieri din străinătate.....12540 lei
 2. Bursieri din țară și Turcia.....34800 lei
- Total general 47340 lei

9 aprilie 1911

Ministru, T. Maiorescu

Șeful serviciului, G. C. Ionescu

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 3090/1911, f.14-15.

73

1911 mai 11, Salonic. Norme pentru alegerea Eforiilor școlare din Monastir, Salonic și Ianina.

Ministerul Afacerilor Străine

Copie

Norme pentru alegerea Eforiilor

Alegerea membrilor Eforiilor școlare din Monastir, Salonic și Ianina se face odată la doi ani în ziua de 10 iulie, de către reprezentanții comunităților din circumscripția respectivă, reuniți în congres în cele 3 orașe menționate. Fiecare comunitate nu va avea decât un singur vot oricâți delegați ar trimite, iar fiecare delegat nu va putea vota decât pentru o singură comunitate prin delegațiune.

Mentorii Eforiei pot fi aleși printre persoanele domiciliat în orașele de reședință sau în alte localități, cu condițiunea însă de a nu avea la pasivul lor fapte infamante, în care caz alegerea lor nu va fi recunoscută.

Eforia se alcătuiește din 5 membri, din care doi din popor, doi membri ai corpului didactic și un preot.

În ce privește circumscripțiunea Salonic, unde corpul profesoral al școalei comerciale nu poate avea nici un amestec cu Eforia, această școală aparținând guvernului român. Eforia se va alcătui din trei membri din popor, un institutor și un preot.

Membrii corpului didactic al școalei comerciale nu participă la alegeri și nu sunt eligibili.

Președintele și vice-președintele Eforiei trebuie să fie domiciliați în orașul de reședință. Secretarul compatibil al comitetului va îndeplini și funcția de secretar al Eforiei.

Pentru chestiuni de interes general ale poporului român, cele trei Eforii vor delega din sânul lor câte una sau două persoane, care se vor întâlni în consiliul general la Bitolia sau Salonic, pentru a hotărî asupra mijloacelor necesare dezlegării cestiunilor pendinte.

Nici un demers nu se va face în acest sens fără încuviințarea consulatului respectiv.

Toți membrii Corpului didactic și preoțesc precum și alte persoane subvenționate de statul român, vor lucra numai după indicațiunile date de Eforie, cu aprobarea Consiliului; orice abatere va fi pedepsită.

Se acceptează personalul Școalei Comerciale din Salonic, care cade exclusiv sub autoritatea Consulatului General local.

Valabilitatea mandatului de Efor, este în principiu doi ani.

Eforiile actuale (Bitolia, Salonic, Ianina) vor fi reînnoite conform dispozițiunilor de față, în ziua de 10 iulie 1911.

Funcțiunea Eforiilor este onorifică.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 34, f. 326.

74

1911 mai 26, Ianina. Transcrierea făcută de Ion Ciulli (traducător) convorbirii dintre consulul S. Greceanu și guvernatorul general de Ianina, cu privire la situația preotului Ion Gheorghiadi. Rezultă măsurile restrictive luate de autorități, la presiunile clerului grec, împotriva preoților români din Turcia.

Consulatul Român la Ianina

Nr. 263

Domnule consul,

Conform regulei, am onoarea a rezuma mai jos convorbirea ce a avut loc astăzi prin tălmăcirea mea, între Domnia Voastră și Guvernatorul General de Ianina cu privire la Părintele Ion Gheorghiadi.

La arătarea Domniei Voastre cum că din informațiuni oficiale ce aveți, ar rezulta că măsura luată în 1909 contra preotului nu a fost ordonată de Ministerul Imp<erial> de Interne, cum s-a spus atunci, ci ar fi rezultatul uneltirilor grecești din localitate, Valiul a răspuns că de bună seamă au fost reclamațiuni din partea grecilor la Constantinopol, dar că ordinul emană de acolo.

La arătarea Domniei Voastre cum că la Ministerul Imp<erial> de Interne s-a afirmat contrariul acum, în urmă, Valiul a spus că la mijloc pare a fi o confuziune.

„Am fost întrebat de Minister mai dăunăzi a zis Excelența Sa, de ce l-am izgonit pe acel preot, și am răspuns că eu nu l-am izgonit, dar că dânsul a plecat de bună voie, anume pentru ca să scape de aplicarea măsuri prescise contra lui de Minister, consistând în aducerea sa înaintea autorității și dezbrăcarea sa de veșmintele preoțești. În răspunsul meu am arătat chiar Ministrului Nostru și data ordinului său din 1909 privind la preot.”

Apoi Valiul a chemat pe Șeful Arhivelor și a cerut dosarul, din care a scos telegrama Ministerului din 1909 și a citit-o, iar eu v-am tradus-o. Telegrama spunea că, conform cererii Patriarhului, preotul grec Ion Gheorghiadi să fie adus la autoritate și dezbrăcat de hainele sale preoțești. Excelența Sa a adăugat că privind acea telegramă și pentru a evita un scandal penibil, l-am înștiințat pe preot de ce-l așteaptă și că atunci Părintele Gheorghiadi a venit la el și l-a rugat să-i acorde un termen pentru regularea afacerilor sale, după care va părăsi localitatea. „I-am acordat bucuros acest termen”, a zis

Valiul, „lăsându-l liber să meargă unde o pofti. După câteva zile preotul a și plecat. Anul trecut am aflat că s-a reîntors în Vilaet și cum grecii au început a reclama, l-am prevenit pe preot să se ție liniștit în comuna sa natală și l-am lăsat în pace, după cum v-am asigurat la intervenirea Domniei Voastre de atunci.”

La observarea Domniei Voastre că la Ministerul de Interne s-a spus acum în urmă că preotul Gheorghiadi a fost și este liber de a circula în Turcia nesupărat de nimeni și că prin urmare ar putea să vie și la Ianina, Valiul a răspuns că riguros nu este așa, căci Ministerul nu a revocat încă aici ordinul său anterior privitor la dezbrăcarea Preasfinției sale de hainele sale preoțești, astfel că s-ar înțelege că ar putea veni și la Ianina însă în haine civile.

La arătarea Domniei Voastre amicală că acel ordin privea pe preotul grec Gheorghiadi, pe când Părintele se află în serviciul bisericilor aromâne și că personalul bisericesc și didactic aromân ar trebui apărat contra intrigilor și uneltirilor locale grecești, Valiul a răspuns:

„Până acum am vorbit împreună prietenește, acum am să ies însă cu totul din rolul meu de Valiu și am să vă vorbesc confidențial nu numai ca unui bun amic dar chiar ca unui frate.

După cum știți, noi am apărat întotdeauna, pe cât se poate pe aromâni și interesele lor, întrucât ei sunt buni supuși otomani și oameni pacinici, prin urmare și pe corpul didactic și ceilalți agenți ai Domniei Voastre. Eu știu bine cine sunt agenții Domniei Voastre de propagandă și îi tolerăm pe câtă vreme ei procedează cu tact. Eu nu mă conduc deci după intrigile grecilor, dar în ce privește pe preotul în chestiune, voi observa că el deocamdată nu se află în serviciul nici unei biserici aromâne, neexistând nici una în acest vilaet și că deci nu poate fi decât un agent de propagandă. Ca atare însă e foarte rău ales, căci un agent de propagandă trebuie să lucreze în ascuns, dar nu să bată la ochi deja prin portul său preoțesc. Apoi, nu înțeleg ce folos pot avea românii dintr-un asemenea agent, care nu se recomandă nici prin purtarea, nici prin tactul său și-și permite chiar aici la Ianina, în mijlocul elementului grecesc, de a profera ofense la adresa Patriarhului, dând loc la neîncetate reclamațiuni, care creeau numai dificultăți autorităților. Veți înțelege deci că nu putem permite o asemenea propagandă agresivă și de provocațiuni, care numai în folosul aromânilor nu poate fi.”

Valiul a încheiat prin obișnuitele asigurări de simpatie și neclintită bunăvoință.

Binevoiți a primi, Domnule Consul, încredințarea adâncului meu devotament.

(ss) *T. Ciulli*

Subsemnatul certific că într-o discuție ce am avut, acum în urmă [...] a făcut aceleași declarațiuni ce colegul meu Dl. T. Ciulli le expune mai sus

(ss) *C.V. Adam*

Domniei Sale

Domnului S. Greceanu, Consul Regal al României la Ianina.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 26, f. 86.

75

<1911>. Instrucțiuni pentru oficiile consulare române din Turcia cu privire la raporturile dintre ele și Eforiile școlare.

Instrucțiuni confidențiale pentru oficiile consulare cu privire la raporturile dintre ele și Eforiile școlare

Membrii comunităților și ai corpului didactic secundar, primar și preoțesc se vor adresa în scris Eforiei respective, pentru orice afacere a lor; răspunsul le va fi dat tot astfel în urma discuției și reprobării cererii.

De regulă ședințele Eforiei vor avea loc o dată pe săptămână, la ziua și ora de mai înainte fixate, numai pentru ședințele extraordinare, secretarul Eforiei, din ordinul Președintelui, va convoca în mod special pe membri, comunicând și Consulatului motivul, ziua și ora întrunirii.

Vicepreședintele, împreună cu unul din membri, poate convoca pe ceilalți, în caz de refuz dovedit din partea președintelui de a face aceasta, când afaceri grabnice ar reclama-o.

Persoanele care doresc să ocupe locuri în învățământ se vor adresa prin petițiune Președintelui Eforiei, Președintelui comunității de unde locul este vacant sau revizorului școlar respectiv, aceștia din urmă vor transmite cererea Eforiei împreună cu avizul lor.

Numirile și transferările propuse de Eforie nu pot fi făcute decât cu avizul revizorului școlar respectiv și cu aprobarea Consulatului, dată sub rezerva confirmării ulterioare a Ministerului.

Schimbările propuse Eforiei de către comunități și revizori școlari pe ziua de 1 septembrie vor fi discutate de Eforie între 1-10 iulie, iar rezultatul spus Consulatului înainte de 31 ale aceleiași luni, iulie.

Comunicările relative la aceste schimbări vor fi adresate interesaților numai după aprobarea Consulatului și înștiințarea la timp a Ministerului, prin revizoratele școlare, prin membrii învățământului primar și prin direcțiunile respective, pentru membrii învățământului secundar.

Aceste comunicări vor purta formula:

„Din ordinul Eforiei școlare”

Pentru schimbările de personal dintre o circumscripțiune și alta, Eforiile se vor înțelege mai înainte între dânsese, iar rezultatul va fi supus aprobării Consulatului cu încuviințarea Ministerului.

Mijlocirile necesare pe lângă autoritățile locale vor fi făcute de către Eforie, luând mai întâi înțelegere cu Consatul. Dacă natura afacerii o reclamă, se poate chema la reședință una sau două persoane din comunitatea interesată, care să însoțească Eforia în demersurile sale, aceasta însă numai cu consimțământul prealabil al Consulatului.

Pentru admisiunea bursierilor în școlile cu internat, Eforiile se vor înțelege între dânsese, pe baza tablourilor prezentate de direcțiunile respective și căutând, pe cât posibil, a lua elevi din toate circumscripțiile.

Pentru școala comercială din Salonic, cererile de bani vor fi adresate sau transmise direcțiunii școalei, care le va returna Consulatului.

Anteproiectul de buget al fiecărei circumscripții școlare se va alcătui de Eforie în înțelegere cu revizorii școlari pentru învățământul primar și cu direcțiunile respective pentru învățământul secundar, în limitele sumei fixate mai dinainte și comunicate Eforiei de către Consulat.

Proiectul, astfel alcătuit, va fi depus la Consulat până la 1 decembrie și nu va putea fi pus în aplicare decât după examinarea și încuviințarea lui de către Minister, comunicată Eforiei prin Consulat.

Eforia va putea acorda concediu membrilor învățământului secundar, primar și preoțesc cel mult o lună pe an, numai cu consimțământul comunității respective sau națiunii și cu avizul favorabil al revizorului. Încuviințarea Consulatului este indispensabilă.

Persoana care pleacă în concediu trebuie să lase un substitutor, iar aceea care părăsește postul fără concediu pierde subvenția pe timpul cât a lipsit. Concedii mai lungi de o lună nu se pot acorda decât de Ministru cu propunerea Eforiei și avizul favorabil al Consulatului.

Lipsa de la post fără concediu timp de cel puțin o lună atrage după sine pierderea postului.

În cazuri de indisciplină și abateri de la datorie a membrilor corpului didactic secundar, primar, preoțesc și medical, precum și a oricăror alte persoane subvenționate de statul român, comunitățile sau direcțiunile respective sunt ținute a raporta cazul Eforiei centrale care, de va găsi cu cale, va hotărî și propune Consulatului spre aprobare pedeapsa meritată.

Oricare ar fi pedeapsa, ea nu poate fi aplicată decât cu aprobarea Consulatului.

Gradațiunea pedepselor va fi:

- 1) Avertismentul în scris
- 2) Amenda cu pierderea subvenției până la 10 zile
- 3) Suspendarea din serviciu cu pierderea subvenției de la 10-30 zile
- 4) Transferarea în altă localitate
- 5) Destituirea din serviciu

Pedepsele N° 3, 4 și 5 nu se vor aplica decât numai în urma aprobării dată de Minister, pe temeiul motivelor comunicate de Consulat.

Revizorii școlari și Consulatul au dreptul de a cere din oficiu pedeapsirea pentru actele de nedisciplină, abuzuri, abateri și oricare alte neregularități în serviciu.

În caz de refuz al Eforiei, Consulatul poate aplica pedeapsa ce va crede de cuviință, raportând cazul Ministerului.

În cazurile grave ce ar atrage destituirea, Eforia, cu consimțământul Consulatului sau Consulatul însuși pot suspenda pe culpabil pe timp nedeterminat, până la comunicarea hotărârii Ministerului.

În ce privește școala comercială din Salonic, se va urma tot după normele de mai sus, în ce privește gradarea sau aplicarea pedepselor, cu deosebirea, că singur Consulatul General din localitate are a se pronunța asupra lor, sub rezerva aprobării ulterioare a Ministerului.

Orice pedeapsă aplicată de Consulat sau Eforii, precum și concediile acordate, se vor comunica lunar Ministerului pentru a fi notate în statele personale ale celor în drept.

Eforia este ținută a se consulta cu reprezentanții comunităților în toate chestiunile privitoare la interesele lor.

În general, orice dispoziție se va găsi cu cale să fie aplicată de către Eforie, trebuie să fie aprobată prealabil de către Consulat.

Orice neînțelegere, la care ar da naștere aplicarea interdicțiilor de mai sus, va fi adusă la cunoștință Ministerului de către Consulat, făcându-se în același timp și propuneri pentru modificările necesare de introdus.

Eforiile actuale nu au căderea de a se ocupa de afacerile de pe o comunitate necuprinsă în circumscripțiunea mandatului respectiv.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 34, f. 327-329.

76

1912 aprilie 26, Turtucaia, Bulgaria. Memoriul directorului școlii românești din Turtucaia adresat în numele locuitorilor români din această localitate consulului general al României, Al. Padeanu, în care solicită drept de a avea preot care să officieze în limba română în biserica zidită de ei sau să li se permită de către autoritățile bulgare să construiască o nouă biserică.

Consulatul Român

Confidențial

Nr. 391

Turtucaia, 26 aprilie 1912

Domnule Consul General,

În urma conflictului româno-bulgar din 1900, noi români din Turtucaia în tot timpul de atunci și până în prezent, am fost sub ispitele și șovinismul bulgar, care și până în momentul de față n-au încetat atât direct cât și indirect, își arată pe față ura și dușmănia ce hrănesc în suflet pentru tot ce este românesc.

În mai multe rânduri, Guvernele bulgare au intervenit pentru a ni se reabilita drepturile noastre naționale: să ni se înapoieze biserica cea clădită de părinții noștri în timpul când în Turtucaia nu existau decât 3-4 familii bulgare sau să ni se dea voie a avea un preot și un cântăreț român în biserică sau să ni se dea voie a clădi o nouă biserică românească.

De la 1900, când s-au izgonit preotul și cântărețul român din biserică și până în prezent n-am încetat a face mereu cereri față de Guvern, Sinod și Mitropolie de a ni se reabilita drepturile noastre pe care le prevăd legile bulgare și canoanele bisericesti sau se a avea și noi un preot și cântăreț român sau a ni se permite a clădi o nouă biserică românească.

Guvernul actual a avut, se vede, bunăvoința de a da ascultare cererilor noastre de mult așteptate, vrând însă a sonda în prealabil ideea populației din localitate.

În cursul lunii acesteia, la 19 aprilie, a avut loc o întrunire pur și simplă național bulgară la subprefectura din localitate. Mare mi-a fost surpriza, când am auzit că acea ședință a fost una din cele mai secrete, iar în urma dezbatelor din partea șovinistilor s-a luat decizia *că sub nici un cuvânt să nu se permită românilor să aibă preotul și cântărețul lor în biserică.*

Domnule Consul General în dorința de a ne păstra mai bine limba, obiceiurile și credința noastră strămoșească, venim cu aceasta a vă ruga să binevoiți a comunica Ministerului Afacerilor Străine de la București ca să intervină pe lângă legația bulgară de acolo și a comunica legațiunei noastre din Sofia să mijlocească pe lângă guvernul actual, care are bunăvoință față de românii din Bulgaria, ca să ne permită să *avem preotul și cântărețul nostru în biserica zidită de noi sau să ne permită a clădi o nouă biserică românească*.

Binevoiți, vă rog, Domnule Consul General a primi asigurarea distinsei noastre stime și considerațiuni.

În numele locuitorilor români din Turtucaia.

Directorul școlii
(s.s.) indescifrabil

Domniei Sale
Domnului Al. Padeanu

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol.18, f. 72.

77

1912 iunie 25, Monastir. Raportul consulului României la Monastir, G.C.Ionescu, adresat ministrului de Finanțe, Theodor Rosetti, și președintelui Consiliului de Miniștri, ministrul Afacerilor Străine, Titu Maiorescu, privind traducerea Bibliei în dialectul macedo-român. Referatul făcut la raport propune participarea unui număr mai mare de intelectuali aromâni care să facă parte din colectivul de traducători și participarea aromânilor bogați, cu donații, la editarea Bibliei, pentru ridicarea conștiinței lor naționale.

Consulat Royal de Roumanie
Nr. 770

Monastir, 25 iunie 1912

Domnule Președinte al Consiliului,

Referindu-mă la ordinul Excelenței Voastre N° 13262/a.c. am onoarea a vă comunica următoarele:

Pentru traducerea Bibliei în dialectul macedo-român m-am adresat D^{lor} profesori T. Capidan, Coe Adam, G.Zuca și G. Cosmescu. Primii doi au și studii teologice, ceea ce e potrivit lucrării ce proiectează, fiind vorba despre o carte religioasă.

Cartea ce mi s-a trimis de către Minister e ediția Societății de Bibliei britanică și conține 519 foi, pe care m-am gândit să le împart la 5 persoane, pentru a fi traduse.

Nu se poate distribui această muncă la un număr mai mare de profesori și institutori, deoarece ar ieși lucrarea foarte variată ca expresiuni și limbă în genere, știut fiind că dialectul macedo-român nu se vorbește la un fel nici chiar în același ținut, fiind deosebit de la comună la comună. În aceste condiții, revederea manuscriselor în urmă de o singură persoană ar însemna schimbarea întregii lucrări, ceea ce ar fi o muncă grea și de prisos.

În convorbirea ce am avut cu personalul de mai sus, lipsind numai D^l Cosmescu, am convenit asupra felului lucrării și timpului când ar putea fi gata (până în septembrie a.c.), dar nu ne-am putut înțelege asupra sumei ce urmează să li se plătească pentru munca ce vor depune.

Le-am oferit 200 de lei pentru 100 de foi, dar D^{lor} arătau că trebuie să depună o muncă grea și lungă pentru traducerea în dialect sărac în expresiuni și plin de cuvinte grecești, turcești și bulgărești introduse în limbă în timpul din urmă mai ales, pe care trebuie să le înlocuiască cu cele curat aromânești, mi-au cerut câte 500 de lei.

Această sumă mi se pare cam mare și nu le-am dat lucrarea, înainte de a avea aprobarea Excelenței Voastre. Ținând seama că într-adevăr lucrarea este grea și că trebuie făcută în condițiuni cât se poate de bune, cred că li s-ar putea acorda câte 400 de lei de fiecare, pentru 104 foi; astfel ar costa toată traducerea 2000 de lei.

Dacă Excelența Voastră va aproba suma de mai sus, o rog să binevoiască a dispune să mi se comunice cât de curând, fiind nevoie să se înceapă lucrarea mai din vreme.

Referat

1) Editura Bibliei în dialectul aromân este menită a umple un gol simțitor în creșterea și viața poporului aromân. Împrăștierea lor în Imperiul Otoman, unii în localități lipsite de preoți de orice fel, apoi pelegrinațiile a cea mai mare parte dintr-înșii în munți vara, la pășune, vederează trebuința de a avea fiecare în casă biblia în dialect spre lectură.

2) Editând Biblia în aromânește, nu este vorba de a face o lucrare de erudiție filologică, ci pe înțelesul tuturor, iar pentru că asemenea lucrare care de mult trebuia făcută și care nu s-a făcut, a devenit acum o urgență peste măsură, am cerut Consulatului să o împărțească la cât mai mulți spre alcătuire.

Nu mă unesc cu preferința D^{lui} Consul Ionescu de a se fi adresat la cele 5 persoane; dimpotrivă eu vă rog a o împărți și D^{lor}: Civica, revizor școlar la Ianina; Diamandi, directorul școalei comerciale din Ianina; Părintelui Papa Gheorghide de la Laca-Palioseli (Ianina), fost secretar I al Patriarhului ecumenic din Constantinopol și licențiat în teologie de la Atena; Părintelui Theodoru din Bitolia; Părintelui Papa Sotir Papa Steni din Crusova; Părintelui Cosmescu din Usküb; Părintelui Iufu din Oșani (Meglenia), fost revizor școlar, absolvent al seminarului din Râmnicu Vâlcea; Stavri Hristu, din Lunzini (Meglenia), absolvent al seminarului din Iași; Nuși Tulli, revizor școlar la Grebena; Badralexi din Caraferia, învățător retras la pensie; Dalametra, învățător în Salonic, autor al unui dicționar aromân; Părintelui Ioan Murnu din București; Ionescu Cherana din Nevasca, învățător retras la pensie; D. Murnu, revizor școlar la Salonic, și alții după putință.

Unii din cei ce am numit poate că nu vor putea lucra mult, fiind ocupați, atunci li se va da mai puțin. Interesul este ca lucrarea să fie produsul muncii poporului aromân și cu această însemnare va veni la lumină Biblia în aromânește, cu binecuvântarea Mitropolitului Ungro-Vlahiei, Primat al României în zilele Majestăților lor Regele Carol I al României și Mehmed Reșad V, sultanul Otomanilor.

Însemnătatea lucrării va fi arătată modest în prefață în aromânește și în turcește, unde se va da și numele interpretatorilor spre amintire.

Evangelhia lui Matei o avem deja tradusă în dialectul aromân, Evangelhia lui Marcu o traduce Părintele Murnu, încât acestea le voi mai da în lucru de Consulat. Ar fi potrivit ca

cele 2 evanghelii ce rămân, a lui Luca și Ioan, să fie traduse una de Părintele Theodoru de la Bitolia și alta de Părintele Gheorghiade de la Laca.

3) A restrânge lucrarea numai la cele 5 persoane care să o termine în 2 luni, este a obține o lucrare tahigrafică, oricât de ridicat ar fi onorariul ce mi s-ar cere, și deoarece o asemenea lucrare cu necesitate trebuie revăzută după terminare spre a se obține uniformitate, este mai multă garanție de seriozitatea lucrării făcute de vre-o 20 de inși, mai pe îndelete, decât cea tahigrafică a numai 5 inși.

4) Onorariile ce mi se cer sunt ridicate și tocmai de persoane care primesc leafă de profesor de la Minister fără muncă excesivă spre a se risipi și care au și mijloace personale strânse tocmai din subvențiile ce li s-au dat până acum.

Cred că D^l Consul Ionescu să împărtească lucrarea precum am însemnat, cu un onorariu mai modest, făcând apel la sentimente mai bune din partea colaboratorilor și dacă cele 5 persoane la care D^{sa} s-a adresat nu-și vor schimba hotărârea, atunci să fie lăsați la o parte, căci românii macedoneni trebuie să lucreze cu abnegație pentru propria lor cauză. De altminteră despre D^l Capidan și Coe Adam nici nu mă așteptam la altceva. Cred că să se aprobe dinainte onorariile cum va socoti D^l Consul Ionescu.

5) Tipărirea urmează să se facă în vreo 10000 de exemplare, nu cu cheltuiala Guvernului României ci cu subvenții din partea românilor macedoneni bogați către care mă voi adresa și care am credința că vor ajuta, aceasta nu spre a face economie Guvernului român, ci ca poporul aromân să contribuie el singur la asemenea lucrare însemnată spre a vedea că este conștient de sine și că poate fi îngrijitorul propriei sale cauze.

6) Să se ferească interpretatorii de a umbla după cuvinte dialectice părăsite sau de exclusivisme proprii unor localități. Dialectul comun este înțeles de tot poporul aromân, ba foarte ușor chiar și de cel daco-român. De asemenea, se vor feri de elisiuni care sunt așa de dese în vorbire sub influența limbii turcești, dar care nu sunt esențiale pentru înțelegerea dialectului și nu sunt generale la toți aromânii. Așa nu se va scrie „ce s-feace” ci „ce se feace”. Formele folcloristice să fie în principal excluse. Dar acestea ca și altele sunt în căderea aceluia ce va reviziona lucrarea, iar pentru acesta rog respectuos a fi consultat și eu fără onorariu.

7) Scrierea trebuie să se facă numai pe jumătăți de coale și pe o singură față, lăsându-se în stânga o lățime de 4 degete.

Excelenței Sale

Domnului T. Rosetti, Ministru de Finanțe, Președinte al Consiliului și Ministru al Afacerilor Străine ad-interim.

16 iulie 1912

(s.s.) *M. Burghеле*

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 15, f. 64-66.

1912 iulie 30. Referat semnat de M. Burghеле privind sfințirea Bisericii Române din Sofia, amânată datorită conflictului dintre Patriarhia din Constantinopol și Biserica Bulgară.

Sfințirea Bisericii române din Sofia

La 1904 Domnul Mișu, pe atunci agent diplomatic la Sofia, a expus că:

„Sacrificiile enorme ce Statul român a făcut și continuă a face pentru românii din Bulgaria, întreținând școlile din Sofia și Turtucaia, nu pot corespunde deplin scopului lor, dacă pe de altă parte nu se vor face oarecare sacrificii, mult mai mici, și pentru clădirea și întreținerea unei biserici românești în Principat.

Și deoarece Sofia este elementul vizitat cel mai des și mai regulat de elementele românești, nu numai din Bulgaria, chiar și din Serbia și Turcia, clădirea unei biserici românești este reclamată în mod imperios.

Dar și numărul însemnat al românilor din Sofia face evidentă necesitatea unui sfânt locaș unde limba maternă să fie auzită...” și apoi „românii de prin prejurul capitalei sau din orașele de prin apropiere, care vin zilnic aproape la Sofia și care se urcă la o cifră considerabilă. Toți românii noștri, mai cu seamă originari din Macedonia, în urma influenței Patriarhiei, care a declarat biserica bulgară shismatică, vizitează numai biserica greacă din Sofia, care a fost clădită de guvernul grecesc cu concursul a diferite societăți din Grecia și la a cărei construcție a contribuit chiar Majestatea Sa Regele George al Greciei”.

Guvernul de atunci, ca și cele următoare, au aprobat propunerea și au pus la dispoziția agenției din Sofia unelte și materiale pentru cumpărarea locului și pentru clădirea bisericii.

În urma acestei aprobări, arhitectul Grünanger din Sofia, reputat ca cel mai bun, a alcătuit planurile bisericii și agenția a cerut Președintelui bulgar autorizarea de a clădi (nr. 550 – 16/29 iunie 1904). [...]

Ca biserică, autorizarea urma a se căpăta de la Sf. Sinod al Bulgariei, iar ca planuri, de la Primăria din Sofia.

Ministerul Afacerilor Străine al Bulgariei a răspuns (nr. 990–15 iulie 1904) afirmativ ... Pe baza autorizării Guvernului român și a celui bulgar, locul trebuitor a fost cumpărat și clădirea bisericii s-a făcut în primăvara anului 1905; ea s-a terminat în primăvara anului 1908.

Cărțile trebuitoare slujbei bisericii sunt trimise de mult la agenția, acum legațiune, din Sofia.

Biserica fiind a Statului Român, sub cerotirea legațiunii Majestății Sale Regelui României pe lângă Majestatea Sa Regele Bulgariei, a rămas a se rândui personalul bisericesc și a se sfinți biserica.

Rânduirea personalului bisericesc

Agenția diplomatică din Sofia a cerut Ministerului (nr. 502 – 8 mai 1908) ca Înalta Prea Sfinția Sa Mitropolitul Ungro-Vlahiei, Primat al României (Iosif Gheorghian) „să aprobe și să întărească în funcțiunile ce ocupă” persoanele următoare:

- 1) Ieromonahul Fotie C. Balamace, ca superior al bisericii;
- 2) Preotul Ion Sgalla ca preot;
- 3) Ierodiaconul Chesarie Ștefănescu, ca diacon;
- 4) Domnul Theodor Popescu, ca cântăreț;
- 5) Domnul Grigore Tăutu, ca cântăreț al II-lea;
- 6) Monahul Pitirum Daltă, ca paraclisier;

Înalt Prea Sfinția Sa Mitropolitul a cerut atunci (nr. 2580 – 26 mai 1908) relațiuni asupra acestor persoane, precum și „cărțile canonice ale Episcopilor Eparhiei de unde pleacă spre a putea, pe baza lor, să-i primim și să-i numim la Sofia, ca personal bisericesc ai bisericii ce se zidește acolo la agenția noastră diplomatică.” Asemenea relații s-au trimis Sfintei Mitropolii (nr. 16228 – 20 august 1908 și nr. 8210 – 13 mai 1909).

Sfânta Mitropolie însă nu a hotărât până acum nimic asupra personalului bisericii, ci a rezervat aceasta pentru a aviza „odată cu hotărârea ce vom lua privitoare la sfințirea bisericii.” (nr. 727 – 21 februarie 1909). [...]

1) Protosinghel Foti Balamace, preot superior: 150 lei/lună;
când se va deschide biserica va fi plătit cu 200 lei/lună, stabilindu-se acolo;

2) Preotul I. Zagalla, preot: 150 lei/lună;

3) Th. Popescu, cântăreț: 200 lei/lună;

4) [...] Paracliser-servitor: 60 lei/lună;

Și aceasta ține de 4 ani în buget.

Sfințirea bisericii

În privința aceasta Ministerul de Externe nu s-a adresat nicicând Sfintei Mitropolii și deci nici dânsa nu a avut a se rosti.

Tăcerea aceasta din partea Ministerului de Externe sau mai bine zis temerea de a se hotărî asupra Sfințirii bisericii, este datorată, după cât se poate judeca din actele din dosar, împrejurării următoare: la Sfințirea bisericii, cuviința de a se invita și clerul bulgar spre a lua parte; o procedare altminteră este cu desăvârșire exclusă; Exarhatul bulgar, însă, din Constantinopol, de care ține încă biserica domnitoare din Bulgaria, este considerat de Patriarhul Ecumenic de la Constantinopol ca schismatic și nici nu a fost recunoscut de Biserica română. Așadar ar fi în față două puteri contrarii.

Sub înrâurirea unor asemenea sumare cunoștințe, lucrurile au înțepenit pe loc la Ministerul de Externe; este însă o idee în curs, ce se transmite din vorbă în vorbă, și anume că după ce Guvernul rusesc va sfinți biserica ce clădește la Sofia, și Guvernul român să sfințească pe a sa cu același ceremonial și în același fel ca rușii, scăpând astfel de greutatea cu schisma bulgară. Aceasta este o vorbă numai, căci nu este nici un raport de la agenția diplomatică (legațiune acum) în astă privință, sau vreo însemnare despre o aprobare sau dezaprobare a unei asemenea idei, sau despre o hotărâre în alt fel din partea vre-unui Ministru de Externe, sau al Cultelor și Instrucțiunii Publice, sau din partea Înalt Prea Sfinției Sale Mitropolitului Primat al României. [...]

Este, dar, oare cazul de a ține în asemenea împrejurări seamă de acrimoniile bisericii de la Constantinopol, grecești, contra celei bulgare pentru a înțepeni sfințirea bisericii române din Sofia și a preamări pe Dumnezeu în limba națională română?

Este preferabil a lăsa de o parte discuții teoretice sau teologice, în asemenea împrejurări și a avea în vedere lucrul simplu că Guvernul român a creditat o biserică care trebuie sfințită și că la sfințire este de toată cuviința să fie invitați a lua parte reprezentanți ai bisericii statului pe teritoriul căruia este clădită biserica, cu autorizarea căruia s-a clădit, pe teritoriul căruia este menită a prospera cât va vrea Dumnezeu și cu care România este vecină și are a conviețui, iar nu a aștepta evenimente ca împăcarea Patriarhului cu

Exarhatul sub auspicii așa de josnice ca acțiunea bandelor, sau împlinirea faptelor de către Guvernul bulgar, precum a împlinit Independența și Regatul.

Este locul să ne oprim puțin și la curioasa combinație (nescrisă) cu biserica rusească de la Sofia. Este de însemnat înainte de toate că ea s-a propus ca mijloc numai că exarhatul bulgar nu e recunoscut de patriarhatul grecesc din Constantinopol, sau de biserica Română.

Dacă acest cuvânt este întemeiat, atunci cu judecată este să rămână întemeiat și după Sfințirea bisericii rusești; fiind însă hotărât (raportul nr. 514/1910 al legațiunii din Sofia) că aceasta va avea loc cu participarea clerului bulgăresc, fără a se aștepta implicarea bisericilor, urmează că biserica română nu se va sfinți, iar dacă se hotărăște ca după sfințirea bisericii rusești cu participarea clerului bulgăresc, să se sfințească în același fel și biserica română, atunci argumentul de la început nu este întemeiat și prin urmare nici combinația. Nu este doar cuvânt a înțepeni sfințirea bisericii române cu asemenea combinațiuni, căci urmându-se așa, adică a aștepta să fim trași la remorcă de alții, atunci când singuri nu vom merge altfel de cum va merge însuși remorcatorul ce așteptăm să ne tragă, prestigiul bisericii române și autoritatea României nu vor câștiga nimic în ochii românilor, și mai puțin încă în ochii bulgarilor, pe dreaptă dreptate.

Ar fi dar acum ca Înalta Prea Sfinția Sa Mitropolitul Ungro-Vlahiei și Primat al României, să binevoiască a rândui personalul bisericii române din Sofia și a hotărî sfințirea.

Programul sfințirii ar fi acesta ce se alăturază. Din partea clerului bulgar, ar urma să fie invitat Î.P.S.S. Mitropolitul Sofiei care va asista la Sfințire și un preot pe care-l va hotărî Î.P.S.S. Mitropolitul Sofiei, spre a sluji împreună cu clerul român.

30 iulie 1912

(ss) *M. Burghеле*

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 17, f. 41-46.

79

1912 septembrie 20, Monastir. Raportul consulului G.C. Ionescu adresat președintelui Consiliului de Miniștri, Titu Maiorescu, privind traducerea Bibliei în dialectul macedo-român și lista celor 34 de persoane (personal didactic, funcționari, preoți, pensionari aromâni) care au acceptat să participe fără bani la această traducere.

Consulat Royal de Roumanie

Nr. 1101

Monastir, 20 septembrie 1912

Domnule Președinte al Consiliului,

Ca răspuns la ordinul nr. 16388/a.c., am onoare a aduce la cunoștința Excelenței Voastre, că am luat dispozițiuni, să execut întocmai referatul D^{lui} Director M. Burghеле, cu privire la traducerea Bibliei în dialectul macedo-român.

Am făcut apel la mai mulți profesori și institutori, ale căror nume sunt notate în lista alăturată, ca să contribuie cu munca D^{lor} la executarea unor lucrări naționale, de mare utilitate pentru poporul macedo-român.

Cu toții am înțeles însemnătatea acestei lucrări și am primit cu mare bunăvoință propunerea ce le-am făcut, angajându-se a traduce fiecare, câte 10-15 foi, în mod gratuit.

Dorința exprimată de cât mai mulți institutori, de a colabora la traducerea Bibliei, m-a îndemnat să distribui materialul la un număr de 34 de persoane, alegând, bineînțeles pe cei care cunosc mai bine dialectul macedo-român.

Îndată ce voi primi toate lucrările, voi avea onoarea să le înaintez D^{lui} Director M. Burgele la Minister, conform ordinului cu nr. 13262/a.c.

(ss) G.C. Ionescu

Excelenței Sale

Domnului Titu Maiorescu, Președinte al Consiliului, Ministru al Afacerilor Străine.

1. Listă

de membrii corpului didactic primar și secundar, cărora li s-a distribuit materialul din Biblie, pentru a fi tradus în dialectul macedo-român.

Nr. crt.	Numele și Prenumele	Localitatea unde funcționează	Materialul repartizat calculat pe pagini (Biblia, ediția de le 1911 a soc. britanică)
1	D ^{na} Maria Coe	prof. la șc. normală, Bitolia	de la pag. 1-34 inclusiv
2	D ^l T. Nero	institutor la Florina	de la pag. 35-64 inclusiv
3	D ^l C. Ionescu Chersina	institutor la Nevesca	de la pag. 65-114 inclusiv
4	D ^l I. Chitu	institutor la Nevesca	de la pag. 115-144 inclusiv
5	D ^l St. Constantinescu	institutor la Belcameu	de la pag. 145-168 inclusiv
6	D ^l V. Petrescu	institutor la Crușova	de la pag. 169-200 inclusiv
7	D ^l P. Cunia	institutor la Paticina	de la pag. 201-230 inclusiv
8	D ^l St. Cionescu	institutor pensionar Crușova	de la pag. 231-264 inclusiv
9	D ^l N. Baliu	institutor la Crușova	de la pag. 265-286 inclusiv
10	D ^l T. Popa Mihale	institutor la Crușova	de la pag. 287-316 inclusiv
11	D ^l C. Metta	interpret la Consulat și prof. la Liceu	de la pag. 317-340 inclusiv
12	Pr. V. Burnuciu	preot la Ohrida	de la pag. 341-371 inclusiv
13	D ^l D. Dimania	institutor la Ohrida	de la pag. 372-398 inclusiv
14	D ^{na} E. Berberi	prof. la șc. normală	de la pag. 399-428 inclusiv
15	D ^l T. Carafoli	prof. la șc. comercială, Ianina	de la pag. 429-462 inclusiv
16	D ^l I. Sdrula	prof. la șc. comercială, Ianina	de la pag. 463-495 inclusiv
17	D ^l P. Civica	revizor școlar la Ianina	de la pag. 496-529 inclusiv
18	Pr. St. Vașoti	medic la Ianina	de la pag. 530-560 inclusiv
19	D ^l C. Belimaci	funcționar la Bitolia	de la pag. 561-590 inclusiv
20	D ^l N. Cealera	institutor la Ianina	de la pag. 591-608 inclusiv
21	D ^l G. Zugrafu	institutor la Resna	de la pag. 609-638 inclusiv
22	D ^l St. Zugrafu	institutor la Molaviște	de la pag. 639-666 inclusiv
23	D ^l I. Papadame	institutor la Molaviște	de la pag. 667-696 inclusiv
24	D ^l I. Ciamu	institutor la Molaviște	de la pag. 697-726 inclusiv
25	D ^l P. Ion (Chirtstigi)	institutor la Bitolia	de la pag. 727-760 inclusiv
26	D ^l I. Vuleagă	institutor la Bitolia	de la pag. 761-784 inclusiv
27	D ^l Z. Papazi	institutor la Bitolia	de la pag. 785-809 inclusiv

28	Pr. I. Gheorghiade	preot la Laca	Evangelia Apost. Ioan
29	Pr. Teodor Constantin	preot la Bitolia	Evangelia Apost. Luca
30	D ^l T. Capidan	prof. la șc. comercială, Salonic	Faptele Apost. pag. 101-130
31	D ^l D. Geagea	prof. la șc. comercială, Salonic	Faptele Apost. pag. 131-160
32	D ^l I. Dalametra	institutor la șc. comercială, Salonic	Faptele Apost. pag. 161-180
33	D ^l G. Zuca	prof. la Liceu, Bitolia	Faptele Apost. pag. 181-200
34	D ^l C. Cosmescu	prof. la Liceu, Bitolia	Faptele Apost. pag. 201-220

Bitolia 20 septembrie 1912

Consul, *G.C.Ionescu*

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol.15, f. 68-69.

80

1912 septembrie 29 <București>. Adresa ministrului Afacerilor Străine, Titu Maiorescu, către Mitropolitul Primat al României, Î.P.S.P. Konon, prin care recomandă spre aprobare și binecuvântare lucrarea preotului G. Murnu, în dialectul aromân, „Apostolul pentru toate Duminicile și sărbătorile de peste anul întreg”. Sunt citate lucrări pentru bisericile de rit oriental din Turcia, lucrări care au fost tipărite de-a lungul timpului în Țările Române.

Ministerul Afacerilor Străine

Nr. 22823

Anexe: 2

Înalt Prea Sfințite Părinte,

Cărțile bisericești în dialectul românilor din Turcia, spre trebuința bisericilor aromânești, sunt puține tipărite.

Numai Evangheliarul este tipărit în acest dialect, la București, la 1881, în tipografia Thiel & Weiss, cu titlul „Sfântului și Dumnezeuiescului Evanghelui în dialectul Macedo-Român, imprimat după originalul Sfântei Mitropolii, cu spesele Ministerului de Culte în zilele M.S. Regelui României Carol I și înaltei Prea S.S. Calinic Miclescu, Mitropolit Primat.”

Alte cărți sunt în manuscris la diferite biserici și se citesc după manuscris. Preotul Econom Ioan G. Murnu, aromân din Veria (Karaferia) din Turcia, a lucrat în dialectul aromânesc „Apostolul pentru toate Duminicile și sărbătorile de peste anul întreg”, ca manuscris.

Îndemnat de dorința de a vedea înzestrate bisericile confrăților noștri aromâni cu cărți în dialect, spre înțelegerea tuturor, am pus să se tipărească Apostolul lucrat de Preotul Murnu. Astfel tipărit, Apostolul va împlini trebuința cea mai urgentă care este la zilele de Duminici și Sărbători. [...]

Ca Apostolul însă lucrat de Părintele Murnu să aibă și oarecare autoritate, viu a ruga respectuos pe Înalt Prea Sfinția Voastră a-i da Binecuvântarea ca la o carte

bisericească tipărită în România. Alăturtez și rugămintea Părintelui Murnu către Înalt Prea Sfinția Voastră pentru binecuvântare.

Ca precedent, pot să invoc Evangheliul de la 1881, pe care l-am citat mai sus tipărit „cu toată cheltuiala țării și cu binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit și Primat Calinic Miclescu” (după cum se vede din prefață).

Osebit de aceasta, mai avem numeroase exemple de cărți bisericești tipărite în țările românești pentru bisericile creștine de rit oriental din Turcia, și aceste exemple le culeg din „Bibliografia românească veche, 1508-1530” de I. Bianu și N. Hodoș, vol.I, București, 1903, ediția Academiei Române.

În această publicație vedem că în vechile timpuri, fețe bisericești din Turcia veneau în țările românești spre a tipări cărțile trebuincioase bisericilor creștine din Turcia, pe care împrejurările făceau că se puteau tipări acolo. Însemnez mai jos aceste cărți.

În limba slavonă:

Psaltire cu ceaslov, tipărită de Ieromonahul Ștefan din Ohrida, la Mănăstirea Govora, între 1638-1641.

Un exemplar se află și acum la Mănăstirea Sârbească Hilandar din Sf. Munte Athos. ...

Penticostar, tipărit la Mitropolia din Târgoviște, la 1649, de Părintele Damaschin de la Sf. Munte Athos, de loc din Kamengrad, din Bosnia, cu cheltuiala Domnitorului Matei Basarab și cu binecuvântarea Mitropolitului Ungro-Vlahiei, Ștefan.

În limba grecească:

Slujbele Sfintei Paraskiva celei nouă și a Sfântului Grigorie Decapolitul, tipărite la Mitropolia din București, 1692, cu cheltuiala Domnitorului Constantin Basarab, de Ieromonahul Antim Ivireanul. În prefață se spune: „Și s-a împărțit această carte la toate Sfintele Mănăstiri și Biserici.”

Antologhion, tipărit la Mănăstirea Snagov (județul Ilfov), la 1697, de Antim Ivireanul, cu cheltuiala Ieromonahului Galaction Vidali, din insula Tinos.

Psaltire, la Mănăstirea Snagov, la 1701, cu cheltuiala Domnitorului Constantin Basarab, Mitropolit al Ungro-Vlahiei fiind Theodosie.

Proshinatarul Sfântului Munte, la Mănăstirea Snagov, la 1701 „spre a se da în dar credincioșilor pentru mântuirea sufletului”, tipărit de Antim Ivireanul, Mitropolit al Ungro-Vlahiei fiind Theodosie.

Serviciul Sfințirii Bisericii, la Mitropolia din București, 1703, a fi erosită Patriarhului Ecumenic Gavriil și tipărită cu cheltuiala Mitropolitului Auxentie, fost al Sofiei „spre a se împărți în dar Arhivelor”.

Slujba Sfântului Visarion, la Mitropolia din București, 1705, tipărită de Antim, Episcopul Râmnicului. ...

Slujba Sfintei Ecaterina și Proshinatarul Sfântului Munte, la Mitropolia din Târgoviște, 1710, tipărit de Mitropolitul Ungro-Vlahiei Antim.

În limba grecească și arăbească

Liturghier, la Mănăstirea Snagov 1701, tipărit de Antim Ivireanul cu cheltuiala Domnitorului Constantin Brâncoveanu, Mitropolit al Ungro-Vlahiei fiind Theodosie, „după cererea cu îngrijirea Prea Sfințitului Părinte Kyr Athanasie, fost Patriarh al

Antiohiei”, „spre întrebuințarea mai ușoară a ei de către preoții noștri eleno-arabi” (din Antiohia, după cum se spune în scrisoarea Patriarhului către Domnitor).

Ceaslov, la Mitropolia din București 1702, tipărit de Antim Ivireanul, „după cererea și cu îngrijirea Sfințitului Părinte Athanasie, fost Patriarh al Antiohiei” și cu cheltuiala Domnitorului Constantin Brâncoveanu, Mitropolit al Ungro-Vlahiei fiind Theodosie „ca să dea în dar preoților ortodocși de acolo” (din Antiohia).

Pe lângă acestea, mai găsim în publicația amintită a Academiei Române că s-a tipărit la Alep, la 1706, o psaltire în limba arabă, cu cheltuiala Domnitorului Țării Românești, Constantin Brâncoveanu, iar la Tiflis, la 1709, s-a tipărit un evangheliar în limba georgiană de către Mihail Ștefanovici, tipograf „Ungro-Vlah” adus la Tiflis, spre acest scop, [...] și un liturghier în aceeași limbă, la anul 1710, în același loc.

Nu mai amintesc numeroasele cărți de dogmatică bisericească tipărite în grecește la Mitropoliile din Iași, București și Târgoviște, sau la Mănăstirile Snagov și Govora și Episcopia de Râmnic, pentru trebuințele bisericilor din Turcia, din îndemnul Patriarhilor ortodocși sau altor fețe bisericești din Turcia; toate sunt însemnate în „Bibliografia românească veche”, publicată de Academia Română.

Cele arătate mai sus învederează destul că bisericile creștine de rit oriental din Turcia au făcut apel la bisericile din Țările Românești spre a se tipări cărți spre trebuința lor la un timp când ele însele nu puteau face aceasta în Turcia. Exemplele de mai sus sunt luate numai din volumul I al publicației citate a Academiei Române, care merge până la anul 1716; altele sunt și în volumul II.

Apostolul Părintelui Murnu este tipărit la Tipografia Statului din București și îndreptat din tipar la Departamentul meu.

Sunt al Înalt Prea Sfinție Voastre, prea plecat și supus fiu sufletesc.

Înalt Prea Sfinției Sale D.D.Konon,
Mitropolit al Ungro-Vlahiei, Primat al României.

(s.s.) *T. Maiorescu*

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 5, f. 280-281.

81

1912 octombrie 27, Ianina. Raportul consulului României la Ianina, adresat președintelui Consiliului de Miniștri și ministru al Afacerilor Străine, Titu Maiorescu, privind situația grea a aromânilor din Macedonia ca urmare a crimelor săvârșite de greci. Solicită intervenția diplomatică pe lângă autoritățile din Atena pentru oprirea crimelor ce nu au fost încă săvârșite.

Consulat Royal de Roumanie
Nr. 564

Ianina, 27 octombrie 1912

Domnule Președinte al Consiliului,

Precum lăsam să se prezinte în ultimul raport cu nr. 559 din 25 ale curente pe care am avut onoarea a-l înainta Excelenței Voastre, situația românilor din comunele din Zagor cum și din celelalte comune limitrofe ale vilaetului Monastir este astăzi <cum> nu se poate

mai rea, și după umila mea părere numai o intervenție diplomatică pe lângă cei de la Atena ar putea, dacă mai este timp, să scape pe acei din frații noștri care nu au plătit încă cu viața lor crima ce li se face de a purta numele de român. Urmarea crimelor de jalnică amintire săvârșite de antărți în anii 1906-1907 contra românilor din Macedonia și din Epir, a reînceput cu o nouă furie și numele unui nou martir trebuie adăugat pe lista deja lungă a acelor care au ispășit cu sângele lor curajul și devotamentul ce l-au adus cauzei românismului. Directorul școlii noastre de la Turia, azi răposatul D. Cicma, eroul de la Turia, cum îl numeau înșiși turcii, în amintirea prețiosului concurs ce le dăduse în 1897 când cu războiul greco-turc și apoi în 1907 când în capul a vreo 100 de români a reușit să fugărească mai multe sute de antărți care năvăliseră în acele părți, D. Cicma a fost ucis și apoi oribil mutilat de soldații din armata regulată grecească care îl atrăseseră în cursă.

După povestirea care mi s-a făcut de alți 15 români fugiți din comunele Perivoli, Abela și Băeasa și sosiți aici flămânzi și tremurânzi după 3 zile de drum prin cărările munților, omorârea răposatului D. Cicma s-ar fi făcut în următoarele împrejurări:

După ocuparea orașului Grebena de către armata greacă la 12 octombrie, antărții s-au răspândit în comunele românești din prejur, dezarmând pe toți ai noștri și asigurându-i că nici un rău nu li se va face dacă se supun. D. Cicma împreună cu ai săi, văzând că orice rezistență din partea lor nu numai că ar fi zadarnică dar ar provoca măcelul întregii populații aromânești, s-a încrezut în vorbele bandiților și de la Turia și alte comune au mers cu toții să facă supunere Mitropolitului din Grepena. Acesta după ce a complimentat pe Cicma l-a trimis îndărăt la Turia, dându-i-se o pușcă grecească. După două zile însă o escortă de soldați regulați luați din corpul de ocupațiune care rămăsese la Grebena a venit la Turia să ridice pe institutorul nostru, de unde l-au condus înaintea Mitropolitului. Acolo, după un proces sumar, nenorocitul institutor a fost scos afară din oraș și oribil măcelărit, tăindu-i-se nasul, urechile și mâinile și scoțându-i-se ochii.

Nici preoții noștri nu sunt cruțați de sălbatica debordare de ură a grecilor. Preotul D. Constantinescu din comuna Perivoli care de câteva decenii o duce într-un continuu martiriu din partea potrivnicilor noștri și care s-a refugiat aici împreună cu cei 15 aromâni mai sus vorbiți, mi-a povestit cum s-a dus la Mitropolitul grec din Grebena și cum acesta l-ar fi întâmpinat cu vorbele cele mai insultătoare la adresa întregului neam românesc, învinuindu-l, ca de o rușine, de faptul că ar fi devenit preot român după ce a fost hirotonisit de un arhieru grec. A mai adăugat că, chiar dacă guvernul elen va cruța pe români niciodată însă el nu va permite a se face vorbă de biserică românească.

Față cu această furie sălbatică care se declanșează asupra fraților noștri și a căror dovadă ne-o dă măcelărirea patriotului D. Cicma, precum și fuga pe unde pot apuca a aromânilor, cred de prisos a insista asupra groazei ce stăpânește în momentul de față pe toți ai noștri. Printre aceștia unii stabiliți aici se văd despărțiți de familiile lor pe care nu au avut posibilitatea să le aducă de la munte unde au petrecut vara și care sunt expuse astăzi fără nici o apărare urgiei dușmanilor noștri.

Îndată ce am aflat despre omorârea răposatului D. Cicma precum și de cele arătate de către românii noștri amenințați, am cerut grabnicul concurs al autorității militare care m-a asigurat că au fost trimise zilele acestea forțe îndestulătoare prin ținutul Zagor, unde răsculații stăpânesc. Totodată am expus cazul colegului meu D^l Consul Austro-Ungar care în prezența mea a redactat o telegramă, vestind pe guvernul său de crimele săvârșite contra

românilor sub ocrotirea guvernului grecesc. Tot în aceeași zi, ieri, 26 octombrie, am raportat telegrafic cele de mai sus Excelenței Voastre.

După cum își poate oricine închipui, acțiunea clerului grec din aceste părți nu rămâne străină de mișcarea ostilă românilor și totodată anti-turcă ce se face în aceste părți. Această cruciadă iese la iveală prin faptele zilnice care trădează politica clerului sub auspiciile Mitropoliților. Alaltăieri, făcându-se unele perchezițiuni în satul vecin Dovra de pe șirul munților Micikeli s-a găsit în casa popei de acolo un steag grecesc împodobit cu flori, gata a fi desfășurat la intrarea armatei grecești în Ianina, socotită de pe acum ca iminentă de către grecii, supuși musulmani. Acest steag a fost adus în oraș și arătat Mitropolitului grec, spre a i se pune sub ochi dovada că populațiunea creștină din eparhia sa este de asemenea îmbibată de spiritul iredentist contrar aserțiunilor de până acum ale Prelatului.

În ceea ce privește operațiunile armatei inamice din apropierea Ianinei nu pot decât să comunic Excelenței Voastre că trupele lui Essad Pașa se află deocamdată la Anoion și Karavasara, la o mică distanță de Besbunari (care rămâne și acum în stăpânirea turcilor, cu toate telegramele contrare lansate de la Atena) de unde încearcă să recucerească pozițiunile de la Kumziazes și Gribovo. Desele bubuituri de tun auzite chiar astăzi din oraș dovedesc că acolo se dă o luptă al cărui rezultat îl vom afla mâine.

Consul

(ss) indescifrabil

Excelenței Sale Domnului T. Maiorescu,

Președinte al Consiliului de Miniștri, Ministru al Afacerilor Străine.

➤ A.M.A.E., fond 71, 1900-1919, litera B, vol. 19, f. 3a-5 f+v..

82

1912 noiembrie 1, Salonic. Scrisoarea aromânului St. Ghizari adresată unui anume Ahile în care sunt relatate abuzurile săvârșite de greci împotriva aromânilor din ținutul Caraferiei.

Salonic, 1 noiembrie 1912

Dragă Ahile

În câteva cuvinte îți voi număra nenorocirile ce s-au abătut pe capul Românilor din ținutul Caraferiei. Îndată ce armata Greacă a intrat în Veria a arestat pe Românul Vasile Zeană. După ce l-au bătut în mod îngrozitor, între baionete l-au dus în închisoare. Trei zile de-a rândul au făcut percheziție amănunțită prin casele Românilor. Sub cuvânt de a găsi depozite de arme ei au jefuit toate casele românilor insultând femeile și bătându-și joc de onoarea lor. Marți 22 Octombrie, soldații Greci s-au dus la casa D-lui Toli Hagigogu de unde au luat între baionete pe studentul Dumitrache și pe fratele său Gheorghe și pe Institutorul Nicolae Ciumeti, președinte Soc. „Averchie” pe care ca niște criminali ordinari i-au dus la închisoare. Puțin după aceea au luat pe bătrânul D. Badralexi tatăl Doctorului. Odată cu el au dus în închisoare și pe fiii săi Ion și Nicolae. Ceva mai târziu au dus la închisoare și pe Petre Badralexi socrul D-lui Cionga. Apoi au arestat pe Nucea Carageani, Gheorghe Soldatu, Dumitru Badralexi care veneau din

Doleani. N-am cuvinte să descriu mizeriile, huiduirile și bătăile îndurate de acești 11 români în tot timpul când au fost deținuți în închisoarea din Veria. Zi și noapte legați cot la cot îi plimba prin străzile orașului spre a fi expuși vederei tuturor. Și pe unde treceau, populația îi scuipa, îi bătea, îi stropea cu noroi și câte și mai câte. Îi lăsa în ploaie spre a se îmbolnăvi doar așa vor muri în chinuri. Dar să trecem mai departe în ziua de Joi i-au adus în curtea Bisericei Sf. Anton unde era adunată mare mulțime de Greci, îi ținea legați cot la cot iar pe bătrânul Badralexi îl chinuia mai mult că el este inițiatorul cauzei românești din Vereia și tot odată Învățătorul atâtor tineri români în special ai celor de față. În acest interval au arestat pe alți patru români anume pe Janachi Papatanasi, vicepreședinte Soc. Averchie, pe Sterie Cutova, pe surdomutul Alexi din Veria iar pe acei alți unsprezece i-au pornit Joi seara târziu pe ploaie torențială și prin noroi strâns legați unul de altul și loviți cu patul puștii insultându-i și amenințându-i mereu că îi vor împușca pe drum în noaptea aceea chiar. Nici ei nu sunt în stare să descrie perepețiile prin care au trecut. Atâte știu să spue că au văzut cu ochii persecuțiile îndurate de primii creștini. Numai cine a citit viața martirilor poate să-și facă o idee clară de suferințele lor. Așa mi-au spus. Vineri dimineața, după ce au umblat toată noaptea au ajuns la Ghida unde era și regele Greciei. Din ordinul regelui D-l Hagigogu, fratele său Gheorghe și Institutatorul Nicolae Ciumetti au fost duși spre a se prezenta Majestății Sale. Din vagon regele s-a uitat la ei și cum i-a văzut legați și uzi și murdari de noroi a dat ordin să se înapoieze așa că au fost duși la ceilalți, de unde i-au pornit iarăși pe jos pe drumul ce merge înspre Litohor unde era regina, ca de aici să-i ducă la Atena. După ce au parcurs mai multă cale au fost ajunși de un automobil în care erau doi evzoni din garda regală. Din ordinul regelui românii au fost înapoiați și îndreptați spre Salonic. La Ghida au fost găzduiți într-un hambar de grâu vârați printr-o intrare de abia îi încăpia. Toată noaptea au zăcut într-un aer stricat. Aici la Ghida li s-au luat interogatoriu. Cel dintâi a fost chemat Dumitru Hagigogu. L-au integrat asupra întregii chestiuni de la început și până azi începând cu Margarit și cu toate serile de inspecții și administrații ce s-au perindat de atunci și până azi. Cu ce fonduri sunt întreținute școlile noastre, cum sunt administrate și cum e retribuit personalul didactic și clerical. La toate Dumitrache a răspuns descriind situația adevărată adăogând că școlile sunt întreținute de statul român, că tatăl său nu este subvenționat, și că banii de la școlile din Caraferia nu vin prin tatăl său ci direct de la administrație. După aceea i-au spus și acuzațiile care se rezumă astfel: 1/ Că el în unire cu Turcii ar fi organizat bande ca să măcelărească populația Grecească de Caraferia. 2/ Că ar fi avut în casele românești cantități suficiente de bombe și dinamita spre a azvârli în aer toate podurile. 3/ Că ar fi trimis scrisori anonime de amenințare pe la ofițeri greci. 4/ Că ar fi plănuț în de acord cu turcii ca să omoare pe toți ofițerii greci. Iată acuzațiile ce li se aduc, dar adevărată cauză e că sunt români naționaliști, toate celelalte sunt zvonuri grecești.

Rând pe rând i-au interogat pe toți și apoi îi au pornit spre Salonic. De la Ghida au urcat în tren până la Vardar unde podul a fost stricat de armatele turcești. Aici îi au încărcat cu niște lăzi grele ale ofițerilor, fiecare cântărea mai mult de 100 kilograme. Așa cu ele în spinare, i-au pornit cale de oră și jumătate unde au ajuns alt tren, în care s-a urcat și au ajuns în Salonic Marți seară târziu de tot. Aici au fost duși în închisoare într-o cameră unde sunt peste 80 de arestați turci și evrei abia îi încăpea să stea în picioare, necum să se culce deși erau prăpădiți de oboseală. Asupra celor arestați în Calaferia nici nu avem alte știri, atâta numai că la venire grecii aveau o listă de 40 de inși.

Tot Cașcavalu lui Hagi-Gogu în cantitate de 25.000 de ocale a fost jefuit de armata greacă căreia s-a vândut de ofițeri a 2 dracme ocaua. Toate oile și caprele răpite, moșiile lui închiriate de greci la alții, chiriașii aranjați de Hagi Gogu au fost goniți, lui Nucea Zamani toate oile și caprele răpite. Toți cărbunii lui Hagi Gogu, peste 300.000 ocale au fost distribuiți pe la populația greacă din Veria. Vacile și boi de la moșie jefuite. Cu un cuvânt pe bogatul Hagi Gogu l-au lăsat muritor de foame. Fraților Caprini toate oile, caprele, vacile și caii răpiți. Același lucru s-a întâmplat, cred și cu averea celorlalți români. Detalii lipsesc, dar sunt convins că li s-o fi făcut pagube enorme. Cu mare ură s-au pornit oștile grecești asupra avutului și familiilor românești, comițând tot felul de orgii.

În ajunul intrării armatelor grecești în Caraferia, Toli Hagi Gogu, Tolica și Sterie Hagi Gogu, precum și Doctorul Badralexi au plecat din Veria și au sosit la Salonic pentru afaceri personale, iar dimineața am plecat eu și cu alți doi români, Alexi Cimet și Nicolae Zuchi tot pentru afaceri personale. [...] trecută au arestat pe Toli Hagi-Gogu, pe fiul său Sterie pe un comerciant român Costa Nanu și pe pândaru lui Hagi-Gogu turcul Selim. Pe toți patru îi țin în închisoare. Așa că pe Toli Hagi Gogu și cu cei trei fii ai lui, îi țin închiși după ce le-au jefuit tot avutul. Orice comunicație cu ei este întreruptă. Nu știu când îi vor judeca pe acești 15 inși. Ne-am adresat consulului român din localitate, dar ne-a primit foarte rece, ba s-a purtat cam aspru față de noi nevoind să dea crezământ spuselor noastre. Vai de noi bieții! Nu e cine să se intereseze de soarta noastră! De Dumnezeu parcă am fost osânduiți să suportăm devastările și nelegiuirile grecilor. Nu știm cui să ne adresăm, caută de fă ceva pe acolo, căci de aici nici o speranță, școalele din Veria închise, pe preotul Gheorghe l-au somat să predea cheia Bisericii române de acolo; clopotul l-au ridicat și l-au dus la o biserică greacă, iar toate obiectele din biserică jefuite. Nici locașurile sfinte nu au fost respectate. La Doleami au trimes preoți și institutori greci. Am scris puține, foarte puține față de cruzimile soldaților greci. Unde să caute românii scăpare? Țipă cât poți, du-te pe la toți numai și numai să putem salva pe români din această gravă situație. Singura lor vină e că au avut nenorocirea a se naște români și a dori să rămâie români. Scuză-mă că scriu așa de încurcat, sunt foarte enervat și neliniștit, mai ales că din Veria nu putem primi alte știri care desigur numai îmbucurătoare nu pot fi.

La *LIVEZI* (Ghevghele) cu toate că în apropiere era armata bulgaro-sârbă, grecii au trimes o bandă de antați care a măcelărit pe Niculae Christu, primarul, Mihail Merca și alți doi. Detalii lipsesc. Până acum bulgarii se poartă bine cu românii, mai ales aici în Salonic, unde ni se arată foarte favorabili. Corectitudinea sunt mulțumiți de ei, respectând viața, avutul și școlile și bisericile române.

Din Grebena primim știri tot așa de îngrozitoare, victime sunt foarte multe, chinuri îngrozitoare. Când să închid scrisoarea au sosit aici doi refugiați din Grebena, amândoi naționaliști care îmi povestesc printre altele următoarele: Încă în viață fiind li se smulge părul, li se scot ochii, îi schinuiască în toate chipurile. Românii sunt sperați, au fugit care încotro știa, lăsând în urma lor femeile, bătrânii și copiii. Mare e numărul morților, tot avutul jefuit! Mi se pare că și comunele au fost incendiate cu copii cu tot ce se afla în ele. Unde să căutăm scăpare? Atâta pentru azi. Numai e nevoie a-ți spune ce trebuie să faci odată ce vei primi prezenta.

Al tău

(ss) *St. Ghizari*

83

1912 noiembrie 7, Atena. Raportul consului Al. G. Florescu adresat președintelui Consiliului de Miniștri și ministru al Afacerilor Străine Titu Maiorescu, privind arestarea institutorilor Nicolae Nibi și Constantin Cicma din Turia de antărții greci și abuzurile comise de aceștia în zonă. Se preconizează o încordare a relațiilor dintre cele două țări.

Legățiunea României

Nr. 564

Confidențial

Atena, 7 noiembrie 1912

Domnule Prezident al Consiliului

Ca confirmare a telegrammei mele cifrate sub nr. 560 din 7 Noiembrie a.c., am onoarea a înștiința pe Excelența Voastră că astăzi s-au prezentat la Legățiune doi institutori din Turia, Nicolae Nibi și Constantin Cicma care mi-au povestit că acum câteva zile o bandă de antărți greci, compusă de vreo 17 inși și condusă de numiții Ramo din Megaspilion și Ziko Ruso din Paleohori a năvălit în satul Turia, a dat foc mobilierului și cărților celor două școli românești, remițând apoi aceste școli ca și biserica românească din localitate Grecilor din sat.

După această ispravă, antărții au arestat pe cei doi institutori susnumiți, dimpreună cu Părintele Tănase, preotul bisericii, George Catzanu, eforiul comunității românești și Ion George Ciema. Cîte-și cinci au fost duși într-un sat din apropiere, Chipurghio, unde au fost ținuți arestați trei zile. N-au putut scăpa din mâinile antărților, decât după ce le-au numărat 5.000 lei. Antărții i-au amenințat că, dacă vor pomeni de acești bani, vor fi omorâți împreună cu familiile lor, și de aceea institutorii m-au rugat cu tot dinadinsul ca, în reclamațiile ce se vor face în această privință, să nu se facă câtuși de puțin vorbă de această sumă de bani.

Preotul, care se afla cu dâșii, a fost nevoit, sub pedeapsă de moarte, să se ducă la Mitropolitul din Grebena și să ceară iertare.

Ceea ce îngrija asemenea foarte mult pe institutori era că Dimitrie Cicma, tatăl unuia dintre ei, directorul școalei din Turia, fusese chemat la poliția din Grebena în ziua de 19 Octombrie și că, de când răspunsese la această chemare, nu se mai putuse afla de urma lui. Nevasta lui, care fusese nevoită și dânsa să fugă din Turia, însoțea pe cei doi institutori.

Pe Dimitrie Cicma, foile de aici în mai multe rânduri, au căutat să-l înfățișeze ca pe un vestit șef de bandă, în solda propagandei românești, și ca atare una din ele, anunțând acum în urmă arestarea lui, o salută cu bucurie.

Dimitrie Cicma este trecut în bugetul școalelor din Epir cu 100 lei lunar și numără 24 ani de serviciu.

Acestea sunt faptele pe care am avut onoarea să le transmit telegrafic și în rezumat Excelenței Voastre, comunicându-vă totodată și demersul ce-l făcusem pe lângă Ministrul Germaniei, însărcinat cu apărarea supușilor otomani și cerându-vă cuvenitele instrucțiuni.

Ocupându-se de către Greci atâtea sate locuite de Români și cunoscând ura sălbatică a Grecilor față de tot ceea ce este Român din Macedonia și Epir, prevăd o serie de prigoniri, de

violente, de omoruri chiar care vor aduce astfel iarăși în relațiunile celor două țări pe cale de a se îmbunătăți, o încordare din cele mai serioase.

(ss) *A. G. Florescu*

Excelenței Sale

Domnului Titu Maiorescu Președinte al Consiliului de Miniștri al Afacerilor Străine

➤ AMAE. fond 71 (1900-1919), Litera B vol 19 f. 18.

84

1912 16/29 noiembrie, București. Raportul institutorilor români Constantin D. Cicma și N. Nibi adresat ministrului Instrucțiunii Publice privind represaliile la care sunt supuși de către greci locuitorii aromâni din Macedonia, după retragerea trupelor turcești.

București, 16/29 noiembrie 1912

Domnule ministru,

În urma retragerii Trupelor Turcești de la Granița Greco-Turcă a urmat invazia trupelor și bandelor Grecești, după urma cărora am avut a suferi cele mai mari suferințe care s-au dat la cele mai mari atrocități față de noi Români. În ziua de 13 Octombrie 1912 și-au făcut apariție în comuna Turia Căpitanul Ciucadana în fruntea unei cete de antărți în număr de vre-o 80 persoane, și a invitat poporul să facem act de supunere guvernului Grecesc, la care poporul a trebuit să se supună căci nu se putea altfel. E singurul șef de bandă care a avut misiunea din partea guvernului Grecesc de a supune toate comunele Românești și astfel am mers la Avdela, Perivole, Samarina etc. unde a procedat ca și în comuna Turia. În ziua de 14 Octombrie, șeful nostru Dumitru Cioma, Directorul Școalelor Române, care în același timp e și Primarul Comunei, a fost însărcinat din partea locuitorilor ca să meargă la Grebena unde erau instalate autoritățile militare superioare Grecești și să-i asigure de lealitatea Românilor față de noul guvern Grecesc. Șefii s-au arătat foarte satisfăcuți de acest act de supunere al Românilor, și l-au asigurat că atât el cât și toți Români vor fi tratați bine. Aceste cuvinte de iubire către Români a fost repetată și de Arhiepiscopul Grec din Grebena. În cuvântarea ținută la Biserică cu ocazia ocupării teritoriului Turcesc și a liberării de sub jugul Turcilor.

Toți Români au rămas liniștiți și mulțumiți de buna purtare a Grecilor. Șefii Cretani, după de s-au ospătat cu D-l Director și au ridicat pahare în onoarea Suveranului țării Grecești i-au dat un steag Grecesc și i-au dat voie să vie la Turia ca să ne aducă cât mai curând îmbucurătoarele știri.

După patru zile de la venirea d-lui Cioma din Grebena, vine în satul grecesc Kiprio, așezat la o depărtare de 3 ceasuri de Turia, șeful Poliției [...]. Grecești din Grebena anume Petru Zografis și chema pe D-l Cioma prin următoarea scrisoare, – a cărei copie o alăturăm aici.

La ordinul autorităților, s-a supus numaidecât D-l Cioma și a mers la Kiprio însoțit de alți 9 Români. Aici se vede înconjurat de o mulțime de soldați cu baioneta la armă. Toți Români au fost prinși cu mâinile cot la cot și duși la Grebena. În acest oraș ceilalți Români au fost liberați, iar pe D-l Cioma l-au dus la casa notabilului grec din această

localitate anume Cusidi, unde locuia Judecătorul. După un interogatoriu care a durat ½ de ceas, l-au dus direct la închisoare și de unde până în ziua de azi s-a făcut nevăzut.

Cerând informațiuni, din toate părțile am aflat mai multe versiuni: câțiva ne-au spus că l-au dus la Athena ca prizonier. Cei mai mulți, care se pretind bine informați, ne-au spus că a fost omorât în chinurile cele mai grozave, ce își poate închipui cineva, într-o moschee din Grebena și că capul lui l-ar fi trimes la Athena, unde era prețuit cu 25.000 de franci. Credem că această din urmă versiune e adevărată, căci Ministrul României și Germaniei din Athena, intervenind pe lângă Ministerul de Externe al Greciei, n-au primit nici un răspuns că D-l Cioma s-ar găsi la Athena.

În ziua de 16 octombrie a fost prefăcut în cenușe ferestreul cu toată cheresteaua, proprietatea D-lui Cioma, în valoare de peste 10.000 lei.

În ziua de 24 octombrie au venit în comuna noastră căpitani greci, Ramos grec, originar din comuna Spilio și Zico grec originar din satul Paliohori, împreună cu ceata lor. Prima lor grijă a fost să ne ocupe Biserica, unde a oficiat liturghia cu preoți greci pentru victoria armatelor Grecești. După terminarea liturghiei, au scos afară din Biserică toate cărțile bisericești în limba română și le-au ars. Pe urma s-au împrăștiat prin comună, dându-se la chefuri și orgii, terorizând pe Românii și umblând să găsească pe institutoarele române și fetele Românilor, ca să le necinstească.

Sâmbăta 27 octombrie ne-au ocupat școalele, trecând prin foc hărțile geografice și tot materialul didactic Românesc.

Pe urmă au umblat prin casele românești, percheziționând prin toate părțile cu gândul de a găsi arme. Negăsind nimic, ne-au luat puștile de vânat. La amiază au luat din Comună, din mijlocul familiilor, pe părintele Popa Tănase preot aromân, pe institutorii N. Nibi, C. Cioma, Eforul Român G. Cațanu și pe J. Cioma. Femeile plâneau după soții lor, iar copii țipau după părinții lor. Nimeni nu s-a îndurat de strigățile lor desperate. Ci din contra, despărteau cu maiul puștii pe femeii de bărbații lor și pe copii de părinții lor. Pe acești 5 Români, conducătorii i-au dus în satul grecesc Ciprio, unde i-au ținut închiși vreo trei zile înjurându-i și batjocorindu-i în toate felurile. După răpirea acestor Români, 15 locuitori, rude celor răpiți, s-au dus la Grebena unde au protestat de răpirea celor prinși și cu mare greutate au scos de la autoritățile grecești un ordin de liberare. Prin energica lor intervenție, acești Români au fost scăpați de la împușcare, după cum le declaraseră Căpitani greci. După liberarea noastră, ajungând la Turia, am fost din nou amenințați cu moarte și D-l Constantin, fiul D-lui D. Cioma, a fost nevoit a vinde pe un preț derizoriu 2453 ocale vechi de cașcaval la niște negustori din Tricala, de la care au luat arvună numai 60 de lire Turcești, iar pentru restul de 4120 franci, a luat o poliță plătibilă la Tricala. În noaptea dinspre 2 Noiembrie, subsemnații împreună cu D-na D. Cioma și unul din negustori am fugit din Turia și prin cărări neumblate am ajuns la Tricala în noaptea dinspre 4 Noiembrie și am descins la Hotelul Athena. Dis, de dimineață a venit la Hotel un comisar și ne-a luat la poliție. Acolo ne-a luat la interogatoriu și în același timp au sechestrat și cașcavalul, luându-ne și polița, care am avut-o de la negustori și ne-a ordonat ca să stăm la Tricala.

În noaptea de 6 Noiembrie, profitând de ocazia că n-am fost bine supravegheați, am luat trenul și am ieșit din Athena. Aici ne-am prezentat numaidecât la Legațiunea Românească și am cerut protecția ei care ni s-a acordat cu cea mai mare bunăvoință din partea D-lui Ministru Al.G. Florescu.

La Tricala am văzut în cea mai neagră mizerie, închis cu toți criminalii din Grecia, pe farmacistul Român din Grebena, N. Legara învinuit din partea Grecilor că fiind farmacist român va face microbi de holeră și de tifos pentru răspândirea acestei boli în armata grecească.

După răpirea D-lui D. Cioma, au căutat să puie mâna pe toți institutorii și notabilii români din Epir, dar fiind prevestiți de pățania D-lui D. Cioma, am aflat că mai toți au fugit găsindu-și fiecare câte o vizuină și că alții ar fi căzut în mâinile Grecilor de al căror soartă nu știm nimic.

Despre institutorul Nicolae Cioma de la 20 Octombrie nu avem nici o știre unde se găsește.

Aceste sunt, Domnule Ministru, pe scurt faptele la care am fost martori oculari.

Bine voîți, Domnule Ministru, a primi deosebită noastră stimă și considerațiune.

Institutori:

(ss) *Constantin Cicma*

N. Nibi

➤ A. M.A.E., fond 71, (1900-1919), Litera B, vol. 19, f. 35

85

1912 decembrie 12, Muntele Athos. Fragment din memoriul arhimandritului Antipa Dinescu adresat primului ministru Titu Maiorescu în care solicită intervenția statului român pentru obținerea de drepturi egale pentru monahii români cu cei greci, ruși, sârbi și bulgari.

Chinoiul românesc Prodromul Sf. Munte Athos

Nr. 488

EXCELENȚA-VOASTRĂ

Domnule Ministru,

Toate națiile creștine ortodoxe din Europa sunt proprietare de Monastiri și Schituri în Sf-l Munte afară de noi români, care ar fi trebuit de mult cei întâi să fim acolo în drepturile și privilegiile Athosului.

Șapte-spre-zece Monastiri pentru Greci, una pentru ruși, una pentru sârbi și una pentru bulgari, socotim că ar putea de o cam dată să fie de ajuns, și ca un omagiu adus Țărilor Române, să se fi gândit cineva ca să nu fim cum suntem azi, în condiții umilitoare pentru noi toți ca națiune, fără nici o Monastire acolo.

O zicem aceasta fiindcă nu numai suntem râvnitori pentru prestigiul Țărei noastre, care acum din mila Domnului și prin meritele ei a ajuns să fie între cele care normează viața politică a lumii întregi, dar durerea pe care le îndură toate națiunile aici în Munte din partea fraților Greci nu mai poate fi răbdată nici un moment.

Dibaci fără pereche cu cei mari, în sufletul căroră știu să se insinueze cu deosebită artă, nația aceasta care nu se asemănă de loc cu floarea neamului elin din gloria trecută a lumii, sunt atât de tirani cu cei ce se găsesc în inferioritate de drepturi cu ei, în cât nici prin grai, nici prin scris, nu putem accentua suferințele noastre, fiindcă ni se înăbușe sufletul de durere și de chin.

Favorizați de împrejurări pe care numai tainele ascunse ale politicei lumi aceștia le cunosc, Grecii Muntelui Athos a<u> știut să facă prin străduințele lor, ca toate conferințele Europene să le menție privilegiile.

Frumoasă năzuință și mai frumos succes pentru ei! Dar pentru ceilalți necaz și suferințe.

Se vede că strigătul de durere al monahului Athonit gârbovit de bătrânețe și de meditațiuni religioase, a fost auzit de Dumnezeu, și iată prilej venit ca să se schimbe situația intolerabilă de până acum.

Arbitrarul cu care este înarmată nația grecească de pe Muntele Athosului, fruct al concepției păgânești, este azi un anachronism în viața popoarelor, când drepturile națiunilor ca și al indivizilor trebuie ocrotite.

EXCELENȚA VOASTRĂ

Domnule Ministru,

Din toate părțile Turciei de azi unde sunt români cu deosebire cei din Macedonia și Epir ca și noi cei din Athos, întindem mâini rugătoare către Domnia Voastră de scăpare și mântuire. Nu cerem strâmtorarea nimănui; dar cerem puțință de viețuire fără supărare și necaz, pentru noi.

Conferința Europeană care de sigur se va aduna ca să pună la cale cele ce urmează să fie după războiul actual din Balcani, este datoare să se ocupe și de situația ce urmează să se creeze Sfântului Munte față cu privilegiile sale.

Facem apel călduros la sentimentele Domniei Voastre românești, să susțineți cu energie și drepturile noastre acolo în măsură egală cu celelalte neamuri, fiind-că nici mândria noastră românească nu ne îngăduie a fi mai prejos decât Grecii, bulgarii și sârbii de acolo.

Dumnezeu chemându-vă la cârmă Țărei v-a pus pe umeri datorii pe care nu le puteți trece cu vederea și noi, în virtutea dreptului ce avem ca români să cerem de la Părinții Țărei, tot ceia ce ne-i de lipsă; Cerem ca să fim scoși de sub arbitrarul actual și puși în drepturi egale cu toți cei de acolo.

Să se facă act de morală elementar, aducându-se aminte stăpânitorilor arbitrari de azi, că recunoștința e datoare să urmeze bine facerii care cu atâta lux de calitate le-a fost făcută în vremuri.

Îndeosebi cerem pentru noi, pe lângă independența Schitului, cu întindere suficientă împrejur pentru alimentare cum și fosta Monastire Morfono, cu toată întinderea teritorială a ei, spre a lega numele românesc de o localitate, care poartă pecetea latinătății, originea noastră de sânge, și protecția Metocului ce are Schitul în insula Tasos, cu dreptul de a sluji în limba Română la biserica Sfântului Dimitrie din metoc.

Pentru orientarea Excelenței-Voastre, anexăm aici un mic registru al Monastirilor, Schiturilor și Chiliilor din Sfântul Munte.

Sunt al Excelenței Voastre cu cea mai deosebită stimă.

Al Schitului Românesc Podromul din Sfântul Munte Athos.

Superiorul: Arhimandrit Antipa Dinescu cu tot soborul

86

1912 decembrie 28, București. Adresa Mitropoliei Ungro-Vlahiei către Ministerul Afacerilor Externe în care este expusă situația așezămintelor românești de la Muntele Athos ocupate de greci, contribuția domnitorilor români la construirea și întreținerea multora dintre mănăstirile care nu le mai aparțin românilor, donațiile făcute și se solicită intervenția ministrului de externe pentru apărarea intereselor românești.

Sfânta Mitropolie a Ungro-Vlahiei
Nr. 5829

Domnule Ministru,

Suntem înștiințați că în urma războiului dintre Turci și Țările Balcanice, Grecii au ocupat toată Peninsula Sfântului Munte Athos și au luat unele măsuri care jignesc în general drepturile tuturor Mănăstirilor și Bisericilor de acolo.

Nu ne vom ocupa de drepturile ce privesc Monastirile și Bisericile ce depind de alte Națiuni și asupra cărora, după cum ni se spune, Guvernele respective au luat măsurile dictate de împrejurări, dar găsim că este timpul a se interveni și de către Guvernul nostru spre a se apăra înaintea Conferinței ce se ține la Londra drepturile din vechime ale Mănăstirilor și Bisericilor cu toate proprietățile ce aparțin Comunităților românești.

În acest scop, avem onoarea a Vă înainta – aici anexat – în copie: 1) Scrisoarea primită de la Epitropii Schitului român PRODROMUL de către părintele Egumen T. Soroceanu de acolo și care acum se află în țară pentru interesele acelei Comunități. Din cuprinsul ei veți vedea cum au procedat Grecii la ocuparea întregii Peninsule cu Mănăstirile și Bisericile de acolo; 2) Ordinul Comandantului Flotei Grecești către toți locuitorii Peninsulei, din care iarăși Vă veți putea convinge de ocuparea pe nedrept a unor locuri ce nu aparțin Greciei și de măsurile vexatorii ce se iau față de așezămintele românești ce trebuie să rămână Românilor, fără a se schimba situația lor de către Greci cu ocazia unui război ce n-are ca obiectiv lupta dintre Greci și Români.

Domnia Voastră cunoașteți, Domnule Ministru, care sunt drepturile de care se bucură ab antiquo Mănăstirile și Bisericile din Sfântul Munte Athos, cum unele din ele s-au zidit din temelie de către Domnitori și boieri din România, altele s-au restaurat și înzestrat de ei, iar pentru altele până azi Statul nostru ajută cu diferite sume la întreținerea lor. De aceia n-avem să insistăm pe larg asupra istoricului acestor mănăstiri și biserici, dar vom arăta în mod sumar și despre fiecare în parte tot ceia ce s-a făcut pentru aceste sfinte locuri, spre a se avea în vedere la intervenirea ce se va face pentru apărarea drepturilor ce se încearcă a se încălca de către Greci, lucrându-se în direcția aceasta, spre a rămânea Comunitățile monahale românești pe deplin proprietare asupra Mănăstirilor și Bisericilor cu toate proprietățile lor și pentru care azi plătesc embatic*.

Din datele istorice ce posedăm se constată că în Sfântul Munte Athos s-au zidit ori restaurat din temelie: 1) Mănăstirea Zugrafu zidită la 1502 de către Ștefan cel Mare, iar în apropierea ei și tot de către acest Domnitor, s-a construit un far la 1475; 2) Mănăstirea

* embatic = drept real de folosință a unui imobil, rezultat dintr-o locațiune perpetuă sau de foarte lungă durată în schimbul unei chirii.

Rușicu zidită din temelie de către Scarlat Calimah al Moldovei; 3) Mănăstirea Cotlomușului zidită iarăși tot din temelie de către Radu cel Mare și Neagoe Basarab, care au făcut și case și un far la Caliagra și un paraclis și le-au armat cu tunuri de apărare și cu blagoslovenia tuturor Egumenilor și a Arhiereului Eparhial a numit-o Lavra cea Mare Românească pentru Țara Românească; 4) Mănăstirea Dionisiului la care Neagoe Basarab a zidit paraclisul pe mormântul Sf. Nifon, fost Mitropolit al Munteniei; 5) Mănăstirea Lavra Mare, unde Neagoe Basarab a zidit biserica catedrala și a învelit întreg acoperișul.

În a doua categorie găsim următoarele: 1) Mănăstirea Lavra Mare restaurată de Vladislav, tatăl lui Mircea cel Mare. Neagoe Basarab a reparat-o, a făcut cimitirul, apoi Matei Basarab a făcut un corp de case și un paraclis, care în timpul din urmă s-a dărâmat, iar un proistos din Lavra l-a făcut din nou. Biserica a fost restaurată de Vintilă Vodă. Se vede până azi, în Nartică, lângă ușa din dreapta portretul lui Vintilă Vodă cu întreaga lui familie. 2) Mănăstirea Caracalu restaurată de boierul Nicolae din Caracal și de Domnitorul Petru al Moldovei. 3) Mănăstirea Vatopedului restaurată de Vasile Lupu și înzestrată cu 80 de sate, cu 80 hrisoave Domnești scrise în românește, pe care Părinții Prodromiți le-au tradus în limba Greacă. 4) Mănăstirea Dochiarului restaurată de Voievodul Alexandru cel Bun și Doamna Ruxandra, iar sarcina executării lucrării a luat-o Teofan, Mitropolitul Moldovei, care a și sfințit biserica de noi, apoi s-a făcut schimnic și a murit aici. 5) Mănăstirea Stavro-Nichita unde este ctitor Neagoe Basarab, Șerban Cantacuzino, Gheorghe Duca al Moldovei și boierul român Radu Apostoleanu cu alții 6) Mănăstirea Xenofu unde s-a făcut pictura în Nartica și Trapeză de către Duca al Munteniei. 7) La Mănăstirea Dionisiului Neagoe Basarab a făcut un sicriu bogat din argint masiv, suflat în aur și împodobit cu pietre scumpe, în care se păstrează moaștele Sf. Nifon. Tot aici Radu cel Mare a dăruit un sicriu împodobit cu sidefuri sculptate, în care se păstrează Sf. Moaște. 8) Mănăstirea Grigoriu restaurată de Ștefan cel Mare în 1500. 9) Mănăstirea Xiropotamu restaurată de Alexandru Voievod al Munteniei. În Nartică se află chipul Domnitorului și al familiei sale. 10) Mănăstirea Sf. Pavel este restaurată de Ioan Cantacuzino Basarab. 11) Mănăstirea Pantocratorul s-au făcut unele restaurări de către Logofeții Barbu și Gavriil din Muntenia. 12) Mănăstirea Ivirul care are de ctitor pe Neagoe Basarab și soția sa.

Donățiuni diferite s-au mai făcut: Istrate Dabija și C. Brâncoveanu Mănăstirii Sf. Pavel, Neagoe Basarab și Doamna Despina pe lângă alte daruri au dat vesminte cusute cu aur, două Evanghelii scrise de către Doamna și alte cărți Monastirei Ivirul. Tot asemenea între ctitorii acestei Monastiri găsim pe Radu Mihnea, Ștefan cel Mare, Șerban Cantacuzino, Dimitrie Cantemir etc. Mănăstirii Dochiarul i s-a donat obiecte sfinte și o evanghelie scrisă în românește de către Alexandru Lăpușneanu și boierul Gavril; tot donatori sunt și Doamna Ruxandra a lui Alexandru Bogdan și Mitropolitul Teofan al Moldovei; Mănăstirii Vatopedului i s-a dăruit o icoană făcătoare de minuni de către Neagoe Basarab și multe daruri bogate și un pom de argint ce se vede și azi, cum și un venit anual de 10.000 taleri. În aceste Monastiri se găsesc și embleme naționale și portrete ale Domnilor români. Așa la Dionisiu este întreaga familie a lui Neagoe Basarab și a lui Mihai Vodă Viteazul. La Dochiarul se găsește portretul lui Alexandru Lăpușneanu, Bogdan Voievod, Mitropolitul Ștefan etc. iar în interiorul bisericii mari la intrare și se vede săpată în piatră aquila română. La Zografu în Catedrala cea mare, la ușa, pe partea

din dreapta sunt portretele lui Ștefan cel Mare, Alexandru Lăpușeanu, Vasile Lupu și alții, cum și Vulturul român săpat în piatră, iar în biblioteca se află steagul purtat de Ștefan cel Mare în războaiele sale, precum și icoana Sf. Gheorghe brodată în aur, pe pluș roșu, cu inscripții pe ambele părți. Toate acestea, împreună cu altele ce se găsesc în Monastirile și Bisericele din Sf. Munte Athos dovedesc sentimentele pioase ale poporului român.

În categoria din urmă se află: Schitu Lacul, Prodromul, Provata, Colonia Română și Comunitatea chiliei Sf. Gheorghe [...], toate trecute în Bugetul Ministerului Cultelor.

Din această schițare, mărginită la strictul necesar potrivit cadrului unei adrese, dovedesc Domnule ministru, că în Sfântul Munte Athos sunt interese românești de apărare atât din punctul de vedere al dreptului cât și în vederea țelului ce trebuie urmărit a menține pe monahii acestor locuri ca avangardă a Românismului.

Primiți, Vă rugăm, Domnule ministru, încredințarea osebitei noastre considerațiuni și Arhierasca binecuvântare.

Mitropolit Primat,
Konon

Domnului Ministru de Externe

➤ A.M.A.E., fond 71, dos 20/1912, B 13, vol. XIV, f. 201.

87

<1912>, <Muntele Athos>. Proiect propus de monahii români de la Muntele Athos, privind drepturile pe care le solicită precum și participarea voievozilor români la restaurarea așezămintelor Sfântului Munte.

Drepturile Monahilor Români în Sf. Munte Athos.

1) Schitul românesc Prodromul să fie recunoscut Mănăstire independentă în numărul celorlalte Mănăstiri.

2) Fosta Mănăstire latinească Morfonou (Amalfinul) să se restaureze de români și să i se dea înapoi toată moșia răpită de cele 3 Mănăstiri: Lavra, Sf. Pavel și Caracalu.

3) Schitului românesc Prodromul să i se dea teren îndestulător cu pădurea de la Sevca, începând hotarul de la Afurisiți pe pârâu în sus pe sub poalele Muntelui celui mare până în vârful Sveci, și de acolo tot pe sub poalele muntelui până în dreptul pârâului Sf^{ului} Nil, și de acolo pe pârâu la vale până în mare la Caravustas (Arsanaua Sf^{ului} Nil) și de aici tot țărmul mării până la Afurisiți, iar colibecele ce se găsesc în cuprinsul acesta, vor trece la Schit cu drepturile ce se vor regula în genere pentru tot Sf. Munte.

Această porție de teren se poate socoti în schimbul părții de loc ce stăpânește Mănăstirea Lavra de la fosta Mănăstire Morfonou.

4) Să i se dea drept a cumpăra o chilie din cele mari în Careia pentru conac.

5) Să i se dea dreptul a trimite reprezentant în Consiliul General (în Chinotita) la Careia care să susțină drepturile tuturor monahilor români din Sfântul Munte.

6) Biserica metocului schitului din insula Tasos, Sf. Dimitrie de lângă comuna Potamia să fie liberă ca proprietate a schitului și să se facă toată slujba în limba română în

toate zilele, neîmpiedicați de autoritățile bisericești și civile. Iar metocul să fie trecut în catalogul metoacelor pronomiale ale Sf. Munte cu drepturi egale.

În actul din 1853 se prevede că deocamdată schitul se mărginește în terenul ce a avut ca chilie pentru 20 de monahi, iar înmulțindu-se călugării se va da teren de ajuns cât va trebui; asemenea și celelalte trebuincioase.

Și dacă nu se poate ajunge la izbânda dorită, este neapărat necesar să i se dea schitului teren: toată panta locului pe care este situat schitul, începând de la Piatra albă pe pârau în sus, până la Crucea lui Cucuzel și de acolo la vale până la Hairu și Perdiche, cu tot țărmul mării. În afară de aceasta să i se dea lemne pentru foc din abundență și pentru ars var din pădurea de la Levca; gunoi de pădure, libertate de a pășuna toți molarii pe moșia Lavrei, cum am avut și până acum, apa de la Levca din pădure și izvorul cel mic de la smochin de lângă sternă, afară de grădina Kir-Isaia.

Libertate fără control pe tot teritoriul schitului de a zidi biserici, case și de a cultiva locul în toate direcțiile.

Drept să cumpere în Careia o chilie din cele mari pentru conac și toate celelalte drepturi ca și schiturile rusești Sf. Andrei (Saraiu) și Profetul Ilie.

Schitul românesc Prodromul fiind o instituție monahicească fondată de statul român sub domnitorul Grigorie Ghica al Moldovei, statul român recunoaște numai actul din 1820 și cel din 1853 făcut între Mănăstirea Lavra și schit; Singhiliul Patriarhiei din 1856 și alte două hrisoave domnești ale domnitorului Grigorie Ghica precum și hrisovul regelui Carol din 1876 pe baza cărora s-a întemeiat Schitul românesc Prodromul. Iar alte acte făcute cu silnicie din partea Mănăstirii Lavra și Patriarhiei între monahii lavrioți și prodromiți sunt socotite ca neavenite întrucât nu sunt recunoscute nici de guvernul român nici de cel turcesc, se anulează.

Sfântul Munte este un loc de sihăstrie, hotărât pentru călugării ortodocși de orice naționalitate. În Sf. Munte pe la 1600 au fost 180 mănăstiri mari și mici independente și din cauza certurilor ce au urmat între ele, guvernul a pus pe cele mai mici sub tutela celor mai mari, care profitând de acest drept le-au desființat cu timpul sub diferite pretexte.

7) Toate chiliile românești să fie libere de orice control din partea mănăstirilor, având dreptul a întreține câți călugări vor putea și a călugări cu singură alegerea superiorului chiliei. Libere a cultiva terenul, a zidi biserici și case câte vor avea necesitate, în cuprinsul chiliei.

8) Să aibă dreptul la un reprezentant în Comitetul Chinotitei la Careia, pentru apărarea drepturilor chilioțești românești, care să lucreze împreună cu ceilalți reprezentanți ai mănăstirilor la toate afacerile Sfântului Munte.

9) Să aibă dreptul a cumpăra o chilie în Careia pentru conac.

10) Să li se dea apă și lemne de foc din abundență din pădurile mănăstirilor.

11) Toate pădurile mănăstirilor să fie comune pentru toți monahii din Sfântul Munte sub paza și controlul comun al Chinotitei.

Schitul Lacu să fie trecut în rândul și drepturile celorlalte schituri ca Sf. Ana, Nea-Schit, Capsocalibi, etc. și cu dreptul de a avea reprezentant în Chinotita din Careia.

Chilia comunității fraților români a Sfântului Ioan Theologul (Cucuvinu) din Provata, proprietatea părintelui Theodosie Soroceanu să fie recunoscută de Schit Chinovial, cu drepturi deopotrivă cu celelalte Schituri Chinoviale. Să aibă dreptul la un

reprezentant în Comitetul Chinotiti la Careia pentru apărarea drepturilor Schitului, care să lucreze împreună cu ceilalți reprezentanți ai mănăstirilor, la toate afacerile Sfântului Munte. Să aibă dreptul a cumpăra o chilie în Careia pentru conac.

Restaurarea Mănăstirilor din Sf. Munte

1) Mănăstirea Lavra s-a restaurat pe la 1200 <1369> de Vladislav tatăl lui Mircea cel Mare. Apoi Matei Basarab a făcut un corp de case cu două rânduri și paraclisul Sf. Mihail Sinadon, lângă altarul bisericii catedrale, în mijlocul curții, care s-a dărâmat acum după cutremur, iar un proestos din Lavra l-a făcut din nou. Vintilă Vodă a restaurat și zugrăvit biserica iar în nartică lângă ușa din dreapta, l-au zugrăvit pe el cu toată familia.

2) Mănăstirea Caracalu este restaurată de boierul Nicolae din Caracal și de domnitorul Petru al Moldovei.

3) Mănăstirea Cotlomușu este restaurată de Neagoe Basarab, Radu Voievod Basarab și Mircea Voievod și numită Lavra Vlăhească (Românească), sunt toți zugrăviți în nartica bisericii.

4) Mănăstirea Vatopedu este restaurată și înzestrată de Vasile Lupu cu 80 de sate, cu 80 de hrisoave domnești scrise în limba română, pe care părinții prodromiți le-au tradus în limba greacă.

5) Mănăstirea Zugrafu este restaurată cu totul de Ștefan cel Mare la 1502 și de fiii săi Petru Rareș și Bogdan cel Ciacâr <Orb>. Ștefan cel Mare a donat mănăstirii steagul ce-l purta singur în războaie și icoana Sf. Gheorghe, ca de 70 cm ce o purta în războaie la oblâncul calului celui alb. Acum icoana este făcătoare de minuni.

6) Mănăstirea Dohiarul este restaurată de Voievodul Alexandru și Doamna Ruxandra, iar Mitropolitul Theofan al Moldovei a luat sarcina să execute lucrarea restaurării și a făcut biserica din nou și corzile de case cu două rânduri, a sfințit biserica el însuși, apoi s-a făcut schimnic în mănăstire, unde a și încetat din viață și a fost îngropat în artica bisericii, unde îi arde candela până astăzi, ziua și noaptea, sunt și câteva stihuri scrise pe mormântul lui.

7) Mănăstirea Rusicu este făcută din nou de Scarlat Calimah la 1812, biserica și toate corzile din temelie. Pe piatra fundamentală de deasupra ușilor bisericii este scris: „Io Scarlat Calimah Domnul Moldo-Vlahiei a zidit această Sfântă biserică din temelie”. Pe ușile bisericii sunt sculptate vulturul în dreapta și capul de bour în stânga. Pe clopotnița ce era în mijlocul curții în fața bisericii, era zidit din cărămidă capul de bour, acum rușii au stricat clopotnița și au zidit alta cu un clopot uriaș.

8) Mănăstirea Stavro-Nichita, apa este adusă de Șerban Cantacuzino Voievod, canalul zidit de piatră cu bolți, cu multă cheltuială.

9) Mănăstirea Xenofu. Domnitorul Ungro-Vlahiei Duca, a zugrăvit nartica și trapezul.

10) Mănăstirea Dionisiu este restaurată de Neagoe Basarab, de Petru Voievod și alt Petru Voievod și de ginerele său Alexandru Voievod care s-a numit Paisie și de Doamna Ruxandra și alții.

11) Mănăstirea Grigoriu este restaurată de Ștefan cel Mare la 1500.

12) Mănăstirea Xiropotamu este restaurată de Alexandru Voievod al României care a zugrăvit biserica, în nartică este zugrăvită icoana Domnului cu familia.

13) Mănăstirea Sf. Pavel este restaurată de Ioan Cantacuzin Basarab.

14) Mănăstirea Pantocratorul, a restaurat corzile împrejur marele logofăt Barbu și Gavriil al Vlahiei.

La Mănăstirea Cotlomuși

Radu Voievod și Neagoe Basarab au reînnoit din temelie biserica și casele împrejur și spital și arfundărice a zidit și arsanaua la Caligra cu pirg și paraclis și le-au armat cu tunuri de apărare și cu blagoslovenia tuturor egumenilor și a arhiereului eparhist a numit-o Lavra cea mare românească pentru Țara Românească, și terminând toate s-au înapoiat în țară cu mare bucurie și satisfacție sufletească.

La Mănăstirea Lavra a reparat biserica, a învelit-o cu plumb cum este și astăzi, a zidit din temelie cimitirul cu paraclis, a făcut multe odoare aurite, lucrate în sârmă și i-a făcut venit anual de 10000 taleri.

La Mănăstirea Dionisiu a făcut biserica pe mormântul Sf. Nifon, a făcut un sicriu de argint de 1 cot în forma bisericii de Argeș, cu iconițe smălțuite împrejur, unde a depus moaștele Sf. Nifon.

Toate aceste cereri ce am notat, le facem pe baza tratatelor internaționale, care totdeauna au recunoscut și au întărit deopotrivă drepturile monahilor în Sfântul Munte, de orice naționalitate ar fi ei, precum sună și art.62 al Tratatului de la Berlin: „Călugării din Sf. Munte din orice țară ar fi ei și de origină, păstrează drepturile lor de avere și se bucură fără nici o excepție de deplină egalitate, de toate drepturile și privilegiile.”

Deși numai cele 20 mănăstiri se consideră a fi ele singure proprietare, cu toate acestea și celelalte schituri și chilii românești, grecești și rusești, care au cumpărat de la mănăstiri porțiuni de loc pe care au zidit sfintele lor locașuri, trebuie a fi socotiți în viitor proprietari liberi de orice sarcină, liberi a zidi, liberi a călugări, liberi a hirotonisi ierodiaconi și preoți, ca și mănăstirile cele mari, cu propria lor alegere.

Îndeosebi România trebuie să ceară și să obțină stăpânire pentru noi a Sfintei Mănăstiri Cotlomuși, care după cum și aici, după actele arătate, se vede a fi fost hotărâtă, încă de la restaurarea ei, cu consimțământul tuturor celorlalte mănăstiri, de Marea Lavră românească.

Statul român nu poate fi îndatorat să plătească nici o despăgubire pentru intrarea noastră în posesiunea acestei mănăstiri Cotlomuși fiindcă de la reîntemeierea ei de către domnii români, a fost recunoscută de Mare Lavră Mănăstire românească, iar acum nu se cere altceva decât reintrarea în vechile noastre drepturi istorice.

Noi românii din Regat cărora ni se cuvine această mănăstire, pentru mântuirea noastră cum și pentru a celorlalți frați din provinciile locuite de români, care vor dori conviețuirea cu noi pe temeiul acelorași drepturi naționale de origine și de sânge, vom îngriji și de monahii greci ce se află acum în această mănăstire, cu toate cele de lipsă, până la stingerea lor din viață.

88

<1912>, <Muntele Athos>. Memoriul Comunității Fraților Români Sf. Ioan Theologu, chilia Cucuvina-Provata de la Muntele Athos, alcătuit de ieromonahul Theodosie Soroceanu ce cuprinde o introducere, un istoric și regulamentul . Fragmente.

**Memoriul Comunității Fraților Români
„Sf. Ioan Theologu”**

Chilia Cucuvina-Provata din Sf. Muntele Athos

INTRODUCERE

Născut și crescut în sentimentele religioase și naționale, și tot ce e mai prețios al vieții mele ca moștenire de la străbuni este religia și națiunea.

Locul natal îmi este Basarabia. Însă, deși ea este despărțită de la Patria sa mamă, totuși oricare fiu al său cu simțăminte patriotice nu trebuie să dea uitării neamul său ori și unde destinul îl va duce.

Orientul a fost și este întotdeauna leagănul de religie, cât și scutul locurilor sacre ale creștinismului, care, deși este sub dominațiunea otomană, însă religia stă neștirbită.

Dacă a fost și pentru mine un petec de pământ în acest Orient, apoi a fost Muntele Athos, la un loc unde se zice Provata, pe pământul Chilieii Cucuvinu, unde în anul 1868 am pus prima bază de stabilitate. Iar în anul 1870, cu mari greutate, abia s-a putut reuși de a se pune prima piatră fundamentală a modestului locaș de astăzi, intitulat: „*Comunitatea Fraților Români Sf. Ion Theologu*”

De atunci și până acum, în decursul acestor ani, greutatea locale rostogoleau tot felul de rivalități ca să zguduie scopul început, și cele petrecute numai singur Dumnezeu le știe.

Comunitatea de astăzi, pe lângă multe lipsuri, avea necesitate mare de un regulament care să fie ca așezământ pentru viitor. Acest regulament s-a și făcut și votat de o adunare generală a bătrânilor interesați în această cauză. Regulamentul poartă titlul de: „*Actele fundamentale ale constituirii comunității fraților români din Sf. Munte Athos*”.

Apoi, după niște împrejurări de o natură cu totul contrarii, a urmat necesitatea de a se modifica și a se aranja, adăugându-se încă un așezământ memorativ cu o deosebită siguranță, adăugându-se la titulatură numele de: „Sf. Ion Theologu”, adică: „*Comunitatea fraților români Sf. Ion Theologu, Chilia Cucuvinu din Provata, Sf. Munte Athos*”, și care așezământ se găsește înregistrat în a doua condică, adică în cea prezentă, formată în anul 1907.

Cele de mai sus exprimându-le ca motiv de introducere a prezentei condici, doresc celor de față și viitori sănătate, fericire, onoare și mângâiere sufletească, și smerit rog pe Dumnezeu să-i încoroneze cu amândouă fericirile.

Al Comunității Fraților Români Sf. Ion Theologu, fondator și stareț,

(ss) *Ieromonah Theodosie Soroceanu*

Observațiuni. Numele de contrariu se numesc aceia care sunt contra românismului și contra oricărui progres național.

M E M O R I U L
Comunității Fraților români Sf. Ion Theologul, chilia Cucuvinu-Provata
din Sf. Munte Athos

Subsemnatul ieromonah Theodosie Soroceanu, superior-președinte al susnumitei comunități, încă din anul 1868, împreună cu trei moși (unchi) ai mei, am venit la Sf. Munte ca închinători. Și vizitând toate sfintele locașuri, am avut fericirea a vedea o mulțime de odoare scumpe și sfinte pentru neamul nostru românesc, ca: emblemele Țărilor Românești, inscripții diferite, portretele Domnitorilor români, fondatori aproape ai tuturor mănăstirilor din Muntele Athos, precum și alte odoare care fac podoaba bisericii noastre și care toate în sine arată trecutul și urmele străbunilor noștri.

Încântați de vederea acestora, am dorit ca și noi, pe cât ne va fi posibil, să purtăm cu mulțumire numele de România printre celelalte națiuni viețuitoare în localitate, ca astfel faptele străbunilor noștri să treacă cu fală din generație în generație.

În care scop și pentru îndeplinirea acestei dorințe, cu toate greutatețile ce am întâmpinat de a ne stabili în Sf. Munte, găsind ocazia bine venită, cu propriile noastre mijloace am cumpărat întreaga proprietate a fostei Chilii Cucuvinu din localitatea Provata.

Această chilie mai înainte aparținea fostei mănăstiri a Morfonoului, și care atunci servea pentru mănăstire ca școala de teologie, unde alături pe un loc mai sănătos se află clădit locașul de astăzi.

Încă de la punerea primei pietre fundamentale a acestui Sf. locaș (anul 1870), am întâmpinat mari și nespuse piedici din partea adversarilor și urătorilor națiunii noastre; dar tot ce a fost mai periculos și mai ruinător pentru noi a fost urâta lăcomie a acelora a căror autoritate influențează asupra noastră, astfel că la orice nevoie de clădiri sau alte afaceri pendinte de aprobarea lor, nemiloasa lăcomie din ce în ce mai mult își deschidea gura sa cea nesățioasă.

De atunci și până astăzi același stil de procedură îl limitează, înaintându-se până într-atât încât de multe ori ne era imposibil a răspunde pretențiilor nedrepte și necinstite din partea lor.

Prin așa mari greutateți și sacrificii enorme s-a putut realiza parte din dorința noastră, încât mult sau mai mult, cu ajutorul lui Dumnezeu, am ridicat din temelie locașul Comunității în starea actuală.

Din dorința de a progresa neamul nostru și în străinătate, cu toate piedicile de care ne loveam în orice moment, totuși, cu ajutorul lui Dumnezeu am putut ca alături, și hotar lângă hotar cu locașul nostru, să cumpărăm și ruinele fostei chilii Catalighi (Scăparea), care la cumpăratul și începutul clădirii am ajutat cu suma de două mii, șaisprezece lire otomane.

După aceasta, numita chilie s-a încredințat la patru monahi Prodromiți, rânduint ca superior pe repauzatul întru fericire ieromonahul Theodorit Hodorogea, cu îndatorirea ca dânsul în viitor să dirijeze bunul mers al chiliei. După moartea ieromonahului Theodorit a fost succedat de unul din urmașii lui, de ieromonahul Antonie, și după moartea acestuia, a urmat ucenicul său, monahul Ilarion Mârza care este și până astăzi, urmând aceeași independență.

Când i-am dat locașului nostru numirea de: *Comunitatea Fraților Români cu Patronul Sf. Ion Theologul, Chilia Cucuvinu-Provata, Sf. Munte Athos*”, am avut în

vedere ca în viitor în acest locaș să se primească români care au dorința de a îmbrățișa cariera monahală, ori de unde ar fi, fără a se țină socoteală unde s-a născut, și aceasta pentru a pieri odată dintre români cuvintele de: „Noi” și „Voi”, rămânând acelea de: „Noi Români”.

Acum se simțea nevoia de o organizație temeinică și care să asigure viitorul urmașilor, pentru care scop am format un comitet permanent de administrație din sânul Comunității, schimbându-se numai în cazuri neprevăzute.

Acest comitet se compune din cinci persoane, care au atribuțiunea de a administra Comunitatea, iar când urmează nevoia de a se face sobor, numărul lor se urcă până la doisprezece, al căror președinte le sunt eu.

Superiorul este pe viață și el alege doi succesori neschimbați.

După moartea superiorului, locul îl ocupă de drept cel de al doilea; iar locul celui de al doilea îl ocupă cel de al treilea și în locul celui de al treilea se alege unul dintre frați, și așa se urmează mai departe.

Dintre tovarășii mei de fundare numai eu singur am rămas în viață.

Menirea acestui comitet este: ca în limitele posibilului, pe lângă celelalte îndatoriri personale și de administrație, să lupte pe orice cale spre a aduce într-un singur corp de unire pe toți membrii români viețuitori în Muntele Athos.

Deși într-un timp se făcuse un bun început care tindea la realizarea cât mai apropiată a ideii ce nutrește comitetul nostru în îndeplinirea ce-i impune sacra misiune, căci reușisem a atrage către noi unele din comunitățile românești (chilii), dar cu cazul de dare în judecată a subsemnatului de către rău-voitorii progresului nostru național, în anul 1898, prin două petițiuni: una către Marea Lavră și alta către actualul Patriarh Ioachim, prin care ni se interzice de a pomeni în biserică familia Domnitoare a României și membrii Sf. Sinod, și acei care convenise a se uni la scopul nostru, și-au retras făgăduința.

Așa că în urma acestei împrejurări, până în prezent, deși depunem cele mai mari forțe, totuși nu s-a putut realiza scopul ce-l urmărim cu unirea, mai fiind și o altă cauză: căci mulți se înclină mai mult spre mijloacele panslavismului și altele multe; iar cât privește despre susținerea sentimentelor naționale, cu toate piedicile puse de adversari și ura ce o are urătorii de bine ai națiunii noastre, am ajuns până acolo încât și până astăzi să se pomenească numele Familiei Domnitoare, ambii Înalt Prea Sfinții Mitropoliți, precum și membrii Sf. Sinod ai Sf. Biserici Autocefale Ortodoxe Române.

Aceasta și-a luat începutul de pe timpul când pentru prima oară a fost Ministru de culte Excelența Sa D-l Take Ionescu, când am avut și fericita ocazie de a mă prezenta înaintea Excelenței sale, unde i-am dat, pe cât posibil, toate explicațiile în sensul privirilor noastre cu Comunitatea, și când am primit și ordinul de a se pomeni în biserică Familia Domnitoare, ambii Înalt Prea Sfinții Mitropoliți și Membrii Sf. Sinod, ca astfel să se poată cunoaște mai cu înlesnire care sunt dușmanii cauzei noastre naționale.

Excelența sa a binevoit de a ne veni în ajutor cu strictul necesar de cărți bisericești cu litere și cu suma de una mie franci.

Așa că treptat, treptat, de către D-nii Miniștrii de culte am fost ajutați cu câte ceva până în timpul guvernului sub Excelența sa D-l Sturdza, care ne-a făcut o subvențiune de cinci mii franci anual și care a ținut până în timpul crizei din țară, iar în urmă a fost redusă la două mii cinci sute.

De către D-l Haret, Ministrul de culte, subsemnatul am fost însărcinat a face un studiu statistic, arătând numărul tuturor monahilor români aflători în Muntele Athos, precum și numărul tuturor locașurilor românești care, după o muncă de aproape un an și după o expunere extraordinară, până și cu pericolul vieții, am reușit a-l face, pe cât a fost posibil, cu datele cele mai exacte, pe care le-am înaintat Excelenței sale D-lui Ministru de culte în anul 1903.

Comunitatea noastră a mai făcut și alte lucrări ca: memorii diferite referitoare la drepturile românilor în Muntele Athos, după cum probează dosarul respectiv ce se găsește la Ministerul afacerilor străine. De asemenea a mai făcut și alte servicii însemnate Țării, ca: Fotografia după steagul lui Ștefan cel Mare, aflător în Mănăstirea Zograf, care a avut mare valoare la serbarea din 1904, precum și alte fotografii istorice ale țărilor române, pe care am avut onoare a le înainta în anul 1906 onor. D-lui Ministru de culte și care fotografii vor servi la lucrarea privitoare la starea așezămintelor bisericești din străinătate.

Pentru toate acestea și altele multe, Majestatea Sa Regele Carol I a binevoit de a-mi conferi „Ordinul Coroana României” în gradul de Cavaler și în gradul de Ofițer, „Medalia Jubiliară Carol I” și „Ordinul Steaua României” în gradul de Cavaler.

Nevoile comunității actualmente sunt considerabile, dar cea mai de căpetenie este ca biserica fiind prea mică față de cerințele ei și stricăciunile cauzate de cutremur amenințându-i căderea, în primul rând privirea noastră este aruncată asupra acestei mari nevoi de a face o altă biserică mai încăpătoare și într-un stil național. Dar întâmpinăm mari neajunsuri: una din partea autorităților de care depindem, deoarece nu permite așa ceva, fiind contrarii ori și cărui progres al vreunei instituțiuni de altă națiune, și alta este că, chiar de am reuși să obținem această voie, totuși mijloacele materiale ne lipsesc cu desăvârșire.

Și după toate acestea, Marea Lavră ne-a mai mărit și birul anual, pe care până acum îl plăteam cu cinci lire otomane, iar de acum înainte ni l-a urcat la 20 lire. Și, deși ne-am împotrivit la aceasta, nereușind, am convenit ca, în baza plății unui asemenea bir mare, să avem dreptul a pretinde drepturi mai mari decât ceilalți chilioți.

Speram însă în ajutorul celui Prea Înalt că, văzând scopul ce-l urmărim spre a merge pe calea începută de străbunii noștri, va deschide inima celor cu dor de progres și lumină, ca prin mijloacele de care dispune, să vină în ajutorul cauzei noastre sfinte și naționale.

Acesta este, în termeni sumari, istoricul Comunității fraților români Sf. Ioan Theologul, chilia Cucuvinu-Provata, din Sf. Munte Athos, de când cu ajutorul lui Dumnezeu am fondat-o și până în momentul de față.

A Ș E Z Ă M Ă N T U L

Orânduie de către fondatori a se urma în locașul comunității fraților români
Sf. Ioan Theologul, chilia Cucuvinu-Provata, Sf. Munte Athos

Se începe de la apusul soarelui.

Când ora sună 12 (a la turca), trapezarul sună clopoțelul pentru a se aduna la masă cu toții, părinți și frați. În trapeză, cel orânduie părinte sau frate citește rugăciunea pentru masă, și după ce preotul de rând dă binecuvântarea, părinții și frații încep a mânca, iar cel orânduie spune cuvântul zilei din viețile sfinților sau din alte cărți ale Sf. Scripturi. După

terminarea mesei se face orânduiala cuvenită, adică mulțumirile pentru mâncare, apoi se citește rugăciunile pavecerniții (rugăciunea spre somn) tot în trapeză, și după terminarea și a acestor rugăciuni, părinții cei bătrâni merg pe la odăile lor, iar cei mai tineri se cheamă la învățătura cântărilor bisericești, care ține până la orele 2 ½ sau 3, când merg cu toții la culcare.

La orele 6 noaptea, fratele deșteptător orânduit bate toaca de fier și zice rugăciunile pentru a deștepta pe părinți și frați la canon (metaniile orânduite de duhovnic), iar la 7 ½ bate toaca mică de lemn și după ce se adună toți părinții și frații la biserică se bate toaca mare de lemn și se trage clopotul cel orânduit pentru toate zilele. După ce preotul dă binecuvântarea se citește rugăciunile miezului nopții, apoi cei șase psalmi și așa toată orânduiala mâncării până la sfârșit. Pe lângă ceasul I și celelalte ceasuri se citește și obetnița (tipicul dimineții), în care timp paracliserul toacă în amândouă toacele de lemn și trage clopotul pentru începerea Sf. Liturghii (serviciul divin). În timpul chinonicului se citește Icoasele (Acatistul) Maicei Domnului sau ale Domnului, iar Joia se citește Acatistul Sf. Ioan; și după terminarea Sf. Liturghii care este la orele 12 sau 12 ½, părinții și frații merg la repaus.

La ora 1 ½ dimineața se cheamă cu toții la cele orânduite pentru mângâiere, după obicei, apoi fiecare merge la ascultările orânduite lor, ca: la bucătărie, la trapezărie, la cizmărie, la cancelarie, la bibliotecă, la casa de oaspeți, la grădinărie, la lemne în pădure, la grajd și îngrijirea mularilor (catări), la stolerie, la fierărie, la vii, la livezi și alte ascultări trebuincioase casei.

La orele 5, trapezarul sună clopoțelul pentru masă, unde se adună cu toții, și după regula obișnuită încep a mânca. În timpul mâncării de asemenea se citește cuvânt. Iar după terminarea mesei se face iarăși învățătură de cântări timp de o oră, când pleacă iarăși la ascultările lor.

La orele 10 se bate toacele de lemn și clopotul pentru vecernie (Vesperină), și după terminarea citirilor, la orele 12 seara, iarăși intră cu toții la trapeză.

Această regulă se obișnuiește în timpul de iarnă.

Astfel părinții și frații care conviețuiesc în chinovia acestui locaș, în timp de 24 ore, n-au timp mai mult de dormit decât 5 sau 6 ore, mai mult nimic, iar în zilele de lucru și mai puțin.

La zile de sărbătoare slujba se mai prelungește la biserică cu cântări mai pe larg și chiar la unele sărbători se fac privigheri de toată noaptea, așa că orele de repaus se mai împuținează, adică 2 sau 3 ore pe noapte, dar în schimb în ziua de sărbătoare se repauzează.

Bucătăria se gătește în timpul serviciului bisericii, și după ce se termină cu biserica, cum și după cinstirea obișnuită la arfundarie, părinții și frații merg îndată la trapeză.

Aceasta în zilele de sărbătoare.

În modul acesta se urmează regula bisericească până la postul cel mare, când atunci își ia mai mult timp, deoarece se adaugă mai multă citire.

În timpul verii se schimbă orele.

După terminarea mesei la jumătate de zi se face repaus până la vecernie, care din cauza căldurii prea mari și nesuferită pentru lucru de afară, se face la orele 7, iar pe la orele 9 și până la apusul soarelui iese la lucrul grădinilor sau altele cu toții, fie cu preot,

fie cântăreț etc., afară de bucătar care prepară mâncare pentru seara. De asemenea și cu serviciul bisericii se termină mai de dimineață.

La slujba bisericească se mai adaugă și următoarele:

Când se întâmplă de moare vreun părinte sau frate conviețuitor al casei, atunci biserica are obicei ca să facă 40 de panahide mari cu catismă, cu canoane și cu toată regula, după terminarea Sf. Liturghii, în 40 zile de-a rândul.

De asemenea se întâmplă ca unii din creștinii mireni din afară de Sf. Munte sau de prin țările noastre au obicei că dacă le moare cineva din rudeni, trimit la biserica acestui locaș, cum și la altele, ca să li se facă de asemenea 40 de Liturghii cu panahide mari sau mici, după putere, plătind cheltuielile bisericii: iar alții fac câte o priveghe de toată noaptea, cu Liturghie și panahidă, iar la trapeză se citește pomelnicul cu câte nume ar fi.

Aceste slujbe sunt foarte ostenitoare și țin timp mult, însă nu se poate înlătura, căci așa este obiceiul în Sf. Munte.

În zilele de sărbători și când se fac asemenea pomeni, atunci se trag toate clopotele; cum și când vine în vizită ca mosafiri persoane mai distinse, atât la venire cât și la plecare, de asemenea se trag toate clopotele.

Acesta este așezământul orânduit de fondatorii Comunității fraților români Sf. Ioan Theologul, chilia Cucuvina-Provata, și în modul mai sus arătat se urmează neștrămutat întotdeauna.

C E R E R E

Pe care fiecare frate este îndatorat a o adresa starețului la închinovierea sa în chinovia confrătimii fraților români Sf. Ioan Theologul, chilia Cucuvina-Provata, din Sf. Munte Athos

Cu smerite metanii.

Viu a vă săruta dreapta,

Prea cinstite părinte Theodosie,

Subsemnatul, născut în comuna, plasa..... județul, țara....., din mica mea copilărie și până în etatea aceasta dorind de viața monahicească, m-am gândit în diferite chipuri și în urmă m-am hotărât a intra în viața de obște monahicească; pentru care scop m-am și hotărât a alerga la aceste locuri depărtate și chiar la acest Sf. locaș, al cărui stareț sunteți Sf. Voastră, având nădejde că cu ajutorul lui Dumnezeu și rugăciunile Sf. Voastre voi putea viețui și eu printre confrățiunea acestui locaș.

Pentru care cu adâncă smerenie vin a ruga bunătatea Sf. Voastre ca, în acord cu ceilalți părinți și frați ai rasei, să aveți bunăvoință a dispune ca să fiu primit și închinoviat alături cu confrățiunea acestui locaș și să rămân ca ucenic al Sf. Voastre.

Iar eu din parte-mi mă oblig înaintea Sf. Voastre și a celorlalți părinți și frați că voi fi supus și ascultător la toate poruncile și ascultările ce-mi veți încredința, potrivit după puterea mea; iar cât privește pentru obiceiurile mele cele rele și lumești, care îmi vatămă și trupul și sufletul, de bună voia mea le părăsesc, cunoscând că fără de folos îmi sunt.

Am toată încrederea în bunătatea Sf. Voastre că de azi înainte, ca pe un fiu duhovnicesc ce vă sunt, mă veți povățui la calea ce bună a mântuirii, căci toată nădejdea mea, după Dumnezeu, rămâne și la mila Sf. Voastre.

Și având credința că nu voi fi refuzat, cu mare umilință vă rog a-mi răspunde pentru primirea mea.

Cu smerite metanii vă sărut dreapta Cinstite părinte și vă rămân cel mai devotat fiu duhovnicesc.

Observațiuni. Prezenta cerere este extrasă de pe formularul actelor fundamentale ale Comunității fraților români Sf. Ioan Theologul, chilia Cucuvina-Provata, din Sf. Munte Athos, înregistrat la No. 748, fila 5 din prezenta condică, care servește în general pentru toți conviețuitorii care sunt închinoviați în chinovia acestui locaș, cum și pentru cei care se vor închinovia în viitor.

În care cerere se subsemnează cu toții, fiecare după cum mai jos urmează, arătându-se în dreptul fiecăruia numele și pronumele, locul natal, data închinovierii și alte detalii.

Semnăturile se găsesc înscrise în condică.

RĂSPUNSUL

Starețului ce-l face la cererea mai sus arătată a fraților ce voiesc a se închinovia în viața monahicească din chinovia locașului Comunității fraților români Sf. Ioan Theologul, chilia Cucuvina-Provata, din Sf. Munte Athos

Iubitul meu Frate,

Subsemnatul ieromonah Theodosie Soroceanu, starețul chiliei Cucuvina, Comunitatea fraților români de sub patronajul Sf. Ioan Theologul din localitatea Provata, Sf. Munte, vă fac cunoscut că cererea frăției voastre din luna Anul.... Ziua...., am primit-o, înțelegându-i cuprinsul cum că cu insistență dorești ca să fii primit în această smerită adunare chinovială ce se adăpostește în scopul duhovnicesc în acest de Dumnezeu păzit locaș.

Bun lucru și frumos ai ales pentru calea mântuirii, dragul meu frate, că zice Sf. Evanghelie: „Dacă omul ar dobândi lumea toată și și-ar pierde sufletul său ce folos va avea?”

Însă frate trebuie să știi că tot lucrul bun cu mare sârguință se poate dobândi, și mai ales când este vorba de mântuirea sufletească trebuie mare răbdare, pentru că viața singuratecă monahicească cu obiceiurile ei chinoviale este cam strictă (aspră) și la mulți le pare foarte grea, mai ales la oamenii rătăciți de credință.

La smeritul nostru locaș se urmează toate în comun și de chinovie, chiar tu singur nu mai ești al tău, după cuvântul ce zice: „cel ce vrea a urma mie să se lepede de sine”. Prin urmare, fiecare conviețuitor al chinoviei noastre trebuie a ști ce-i trebuie și anume:

1. Fiecare frate este dator ca cu mare sfințenie să păzească regula bisericească, adică la fiecare timp de serviciu ce se cheamă prin sunet la biserică trebuie să meargă fără lenevie, afară de împrejurări neprevăzute;

2. Sfântul locaș este fondat de către actualul stareț, prin urmare este proprietar, și nu-i este permis nimănui dintre părinți și frați a-l contrazice, sau a-l judeca, sau a gândi cineva de a-l schimba, ci rămân toți ca ucenici supuși lui întru toate;

3. Masa și hrana este comună pentru toți, potrivit după putere, după loc și după cerințele vieții monahicești și trebuie a se mulțumi fiecare așa cum este;

4. Îmbrăcămintea iarăși comună este pentru toți, potrivit însă după chemarea vieții monahicești a locului a locului și după treaptă, și fără cârtire trebuie a se mulțumi fiecare la locul său;

5. Fiecare frate sau părinte, fără binecuvântarea starețului sau a celor ce-i țin locul în caz de lipsă, nimeni nu poate face ceea ce ar vrea, fie lucrul chiar folositor, ci trebuie ca toate să fie cu binecuvântarea și voia celor în drept;

6. Datoria fiecărui frate sau părinte este, și neiertat chiar, de a nu primi vorbe deșarte și sfaturi potrivnice venite dinăuntru sau din afară de la oricare rău voitor al starețului ori al casei, ori de ce natură ar fi ele;

7. Ascultările și toate lucrările trebuincioase casei se țin și se lucrează de către frații și părinții conviețuitori ai casei, și fiecare la ceea ce poate, acolo trebuie să fie cu luare aminte a nu face risipa și a nu pierde timpul în trândăvie și în lene, ci cuviincios să lucreze, după cuvântul Apostolului care zice: „Cel ce nu lucrează să nu mănânce”;

8. Este strict oprit și neiertat pentru fiecare frate sau părinte de a umbla pe la chiliile unora și altora cu zarva, clevetiri, sfaturi rele și orice necuviințe potrivnice vieții și chemării monahicești;

9. Oricine ar fi dintre frații sau părinții casei, dacă ar fi supărat de patimi ori năravuri rele, ori de ce natură ar fi ele, ca: beții, fumatul tutunului etc., este obligat să le părăsească cu totul, fără orice împotrivire;

10. Punga cu bani nu poate a avea nimeni, fără numai casa, și oricine ce are pune la casa comună, însă cu oarecare înțeles cu cei în drept ai casei și cu nimeni altul din afară;

11. Nimeni din închinoviații casei, în caz de nemulțumire, voind a se retrage ori în ce mod ar fi, nu are nici un drept de a cere plată pe timpul cât l-a petrecut ca închinoviat, ci va fi mulțumit cu ceea ce va avea al lui propriu, și aceea fără vreun procent;

12. Obiceiul chinovial al casei noastre este ca fiecare frate să meargă adeseori la duhovnicul casei pentru mărturisire și la stareț pentru sfătuire și a-și lua tot înțelesul pentru buna cuviință, și

13. Datoria unui călugăr sau frate îl privește ca fapta lui să fie sfântă în tot locul, la toată lucrarea și în tot timpul să fie cu bună rânduială și cu binecuvântare, apoi din mintea lui să nu lipsească niciodată rugăciunea: „Doamne Isuse Hristoase fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă”. Iar lucrurile și gândurile cele rele trebuie desrădăcinate din mintea lui și lepădate, și viața lui să fie orice lucrare cu binecuvântare și chiar averea lui proprie, după ce depune făgăduința și-și tunde părul la altarul Dumnezeieștei Biserici a acestui locaș, nu mai are dreptul la ea, și casa chinovială, căci ca călugăr curat trebuie a-și tăia voia și a fi legat cu smerită cugetare.

Iubite frate, te rog a fi întotdeauna cu bună luare aminte la toate lucrurile cele bune și buna orânduială, deoarece frăția ta de bună voie ai părăsit lumea și te-ai apropiat la această viață, voind a te însoți în această adunare de sub conducerea smereniei mele, deși nevrednic sunt, să te silești a fi un bun lucrător în via Domnului nostru Isus Hristos, după putere, având întotdeauna în minte la cele dinainte a tinde și nici de cum la cele din urmă rămase lumești, ci întotdeauna trupește și sufletește să te găsești lucrând în această grădină duhovnicească și binecuvântată de Dumnezeu, ca găsindu-te ceasul Stăpânului lucrând în grădina sa să fii vrednic de acel sfânt glas: „Veniți binecuvântații Părintelui meu, etc.”.

Așa cu mare milă Prea Sfintei Stăpânei Născătoarei de Dumnezeu și pururi fecioara Maria și prin mijlocirea Marelui Apostol al lui Hristos – Evanghelistul Ioan de Dumnezeu cuvântătorul – sub a căru milă și pază se adăpostește această comunitate și tu să te mântuiești de păcatele tale din această lume vremelnică, și în lumea viitoare, în viața veșnică nesfârșită a fi și frăția la numărât în rândurile celor mântuiți.

Și aceasta fiind mila ta sfântă, Stăpâne, și pentru noi toți cei care rătăcim departe de căminul părintesc și de bunăvoia noastră voim a ne apropia de viața cea sfântă și îngerească, amin.

Al dragostei tale iubite frate, cel care îți doresc mântuirea sufletească.

Starețul locașului, *Ieromonahul Theodosie Soroceanu*.

Rămân credincios întru toate și supus orânduelilor arătate mai sus, care de bunăvoia mea sunt cel mai mic dintre frați și devotat ucenic al Sfinției Voastre.

Observațiuni. Semnăturile de asemenea sunt scrise în condică ca și la cererea de închinoviere.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 29, f. 1(8).

89

1913 ianuarie 10/23, Atena. Raportul Legației Române la Atena adresat președintelui Consiliului de Miniștri, Titu Maiorescu, privind uciderea aromânilor Cușiu Papatheodoru din Perivoli și George Lala de către antații greci.

Legațiunea României

Nr. 29

Atena, 10/23 ianuarie 1913

Confidențial

Domnule Prezident al Consiliului,

După cum am prevăzut, încă la 26 noiembrie, prin raportul meu cu n° 619, încetul cu încetul se va afla cât de numeroase sunt nelegiunile comise de greci contra populației românești din ținuturile Macedoniei azi sub dominație grecească.

Astfel sunt acum în măsură de a adăuga la lista românilor uciși de greci încă două nume: pe Cușiu Papatheodoru din Perivoli, în vârstă de 32 de ani, care în ziua de 5 noiembrie a fost omorât de banda antaților Jiko și Ramos, și pe George Lala, ucis, tot de antați, pe drumul de la Ianina spre Grebena.

Nu voi lipsi de a comunica Excelenței Voastre orice nouă informațiune ce voi putea culege despre omorârea aromânilor de către bande grecești.

Am semnalat omorurile de mai sus Domnului Cazamilas, care mi-a făgăduit orânduirea unei anchete despre rezultatele căreia am cele mai desăvârșite îndoieli.

(ss) *A.G. Florescu*

Excelenței Sale

Domnului T. Maiorescu, Președinte al Consiliului de Miniștri, Ministru al Afacerilor Străine.

➤ A.M.A.E., fond 71, (1900-1919), litera B, vol. 19, f. 231.

90

1913 ianuarie 11. Scrisoarea lui Gușa adresată lui Iotta, privind samavolnicile comise de greci împotriva familiilor aromâne din Macedonia.

Iubite Iotta,

Acum câteva zile ți-am scris. Răspuns n-am primit. De vei răspunde ar fi bine să-mi scrii prin cineva din Salonic, ca de acolo să mi-o trimită mie aici. Cu părere de rău îți fac cunoscut următoarele trei atentate.

În seara de 30 Decembrie trecut 2 soldați greci s-au dus noaptea târziu în casa preotului Sterie Gama. Din fericire preotul lipsea în seara cea, căci cu câteva zile <înainte> plecase la Salonic. Sunând la poartă, cei din casă înghețați de frică le-au deschis. Iar aceștia dând năvala înfuriați au întrebat de preot, sub cuvânt că-l chiamă guvernatorul orașului. Li s-a răspuns că e la Salonic, dar ei fără a da crezare au început a scotoci prin toate părțile casei. Unul dintre soldați era prieten cu un nepot al popei și îndată ce a cunoscut cu cine are a face s-a căit amar de pornirea lui și a început să se jeluiască cerând scuze. De aici se vede că se porniseră nu cu gând bun, au adăugat că au fost trimiși ca să ia pe preot și să-l ducă afară din oraș. Numai Dumnezeu știe ce era să se întâmple cu el, dacă l-ar fi găsit în casă. De aici au pornit să vie la Sterie Ghizari spre a-l lua și pe acesta și a-l duce afară din oraș, unde era să fie executat, dar în loc să meargă Ghizari, ei s-au întors iarăși la Papagama unde au rămas toată noaptea. Nu și-au pus planul în execuție căci s-au făcut cunoscuți și s-au temut că a doua zi să nu fie denunțați. Se zice că Guvernatorul orașului nici nu știa de așa ceva. Așa au scăpat acești doi români, proșcriși se vede.

În seara de 5 ale lunii crt. Sâmbătă pe la orele 8 mai mulți soldați greci cu ofițer au început să bată la poarta lui Sterie Ghizari.

Toată familia a fost cuprinsă de groază, locuind singură într-o mahala grecească. Mama lui Ghizari a întrebat ce căuta pe vremea aceasta, dar ei nici n-au vrut să dea ascultare acestei rugăminți au sunat și mai tare bătând în poartă cu paturile puștei. Atunci tatăl lui Ghizari le-a deschis și aceștia năvălind în frunte cu ofițerul au început să îmbrâncească și să bată pe bietul bătrân somându-l să le predea arme deși ei sunt siguri că românii n-au arme. Pe când voiau să împuște pe bietul bătrân, restul soldaților au năvălit în casă căutând pe Institutatorul român așa cunosc ei pe Ghizari. Aici au găsit pe Institutator pe care înconjurându-l au început să-l îmbrâncească și să-l amenințe cu arma strigând și insultându-l cu cuvintele câine de român (Romunoschilo). Ce e mai trist acești criminali ordinari n-au cruțat nici o femeie, nici pe copilași care era împinși cu o sălbăticie de nedescris. Chiar și pe nevasta fostului Institutator au împins-o așa de tare încât biata a leșinat mai ales că e însărcinată. Săturați de atâtea cruzimi, sălbaticii greci s-au retras lăsând în urma lor disperarea. Abia după 3 ore tânăra nevestă și-a venit în fire și de atunci până azi încă zace în pat. Bieții copilași sunt înghețați de frică și în fiecare seară visează că sunt sfâșiați de greci și așa adormiți plâng de ți se sfâșie inima, să-ți fie dat să vezi așa ceva scene. Vestea despre năvălirea în casa lui Ghizari și chinuirea familiei lui a întristat amar inimile românilor. Toți sunt îngroziți neștiutori de cele ce se putea întâmpla în

fiecare seară. S-a dat de știre autorităților, vom vedea măsurile ce se vor lua căci până azi nu s-a făcut mai nimic.

În seara de 10 ale lunii crt. mai mulți jandarmi greci au dat năvală în casa românului Toli Hagigogu noaptea târziu. Toată familia a fost cuprinsă de spaimă și mare rău era să li se întâmple dacă nu s-ar fi găsit prin apropiere alte patrulare de jandarmi de gardă. Țipetele disperate ale familiei au fost auzite și de garda ce păzește fostul palat administrativ.

Pe păzitorul lui Hagigogu deși grec de origine, autoritățile l-au arestat pentru ca el s-a opus intrării jefuitorilor înainte de a se da alarma. Iată în ce chip trăiesc românii sub dominațiunea grecească.

Biserica Românească Sf. Maria e închisă încă de la venirea armatelor cuceritoare. Toate icoanele și obiectele sfinte au fost transportate într-o moschee „Nichiargiami” acum prefăcută în biserică, până și clopotnița va fi ridicată, iar cărțile românești au fost arse. Unde să se închine credincioșii români? Îmi zici să rămâi liniștit. În ce chip?

Al tău prieten

Gușa

Caraferia 11 ianuarie 1913

➤ A MAE fond 71 (1900-1919), Litera B, vol. 19, f. 233 f+v.

91

1913 iulie 18, Muntele Athos. Memoriul monahilor de la schitul românesc Prodromul adresat guvernatorului insulei Thassos prin care solicită dreptul de a oficia slujba religioasă în limba română în biserica metocului din acea insulă.

Monastirea Românească
Prodromul din Sfântul Munte Athos
Nr. 269

1913 iulie 18
Copie
Traducere din grecește

EXCELENȚĂ, GUVERNATORULUI INSULEI THASSOS

Mare ne-a fost bucuria anul trecut, auzind cum că Nobila națiune Elenă a ocupat insula Thassos, liberându-ne și pe noi de tirania agarenească, și de după aceasta ne-au mâhnit barbaria vulgară a sătenilor Potamioți, însă iar ne-a mângâiat nobila purtare a Excelenței Voastre, punând în respect pe turbătorii săteni și deschizându-ne Biserica, tot odată recunoscându-ne dreptul anterior de a ceti și servi Sf-ta Liturghie într-însa; drept care după cererea Excelenței Voastre v-am și dat evharistiriul în scris.

Însă mare ne-a fost durerea auzind de la confratele nostru Ieromonahul Theofilact, cum că Excelența Voastră ați revenit și ne-ați interzis slujba Sf-tei Liturghii, și în nedomerirea noastră ne întrebăm înșine, care să fie motivul opririi de slujbă? eretici nu suntem, contra Guvernului și a canoanelor nu suntem; prin sate nu cerem voie a sluji, ci pur și simplu în biserica metocului nostru, spre a împărtăși cu Dumnezeuștile taine pe sărmanii noștri frați monahi, trăitori în acest metoh, care deja așteaptă în post și rugăciune

venirea preotului nostru, precum tot creștinul așteaptă venirea paștelui. Și în mângâierea noastră cugetăm: Cum în România fiind atâtea biserici elinești și atâtea sute de mii de Eleni se bucură de acele drepturi ale țării întocmai ca românii și de deplina libertate a cultului în limba lor. Iar noi o mână de români, fără de nici un motiv să fim opriți a sluji în casa și limba noastră?

Deci Excelență cu profund respect, din nou vă rugăm a ne recunoaște libertatea cultului garantat prin constituția Elenă, drept care vă vom rămâne foarte recunoscători.

Iar cât pentru daunele cauzate de locuitorii potamioți, precum ați zis Excelența Voastră, vom aștepta până după terminarea războiului.

Cu aducerea la îndeplinire a acestor de mai sus, am însărcinat pe confratele nostru Ieromonahul Pimen.

Cu respect,

Ai Mănăstirei Române Prodromul din Sfântul Munte Athos,

Epitropii

➤ A.M.A.E., fond 71, dos 20/1921, B 13, vol. XIV, f. 168 .

92

1913 iulie 26, Londra. Raportul ambasadorului României la Londra, <N.Mișu>, adresat președintelui Consiliului de Miniștri, Titu Maiorescu, privind discuțiile purtate în cadrul Conferinței de la Londra, în legătură cu statutul așezămintelor de la Muntele Athos.

Nr. 1304

Confidențial

Londra, 26 iulie 1913

8 august

Domnule Președinte al Consiliului,

Spre răspuns la instrucțiunile Domniei Voastre n^o-16949 din 19 iulie curent, am onoarea a vă informa că, de la sosirea mea la Londra, n-am încetat, ori de câte ori ocazia s-a prezentat, a mă interesa de afacerile comunităților române de la Muntele Athos, rămânând în această privință în contact cât mai apropiat cu ambasadorul Rusiei.

Precum știți, încă de la primele ședințe ale Conferinței de la Londra, adică pe la începutul lui decembrie 1912, chestiunea Muntelui Athos a fost hotărâtă, precum se credea pe atunci, în mod definitiv, și anume în forma următoare: „Muntele Athos va fi autonom, independent și neutral sub garanția tuturor puterilor ortodoxe. Muntele va păstra forma sa de guvern autonom. *Guvernul va fi compus din reprezentanții mănăstirilor.* Acest consiliu de guvernământ va întreține, sub oarecare restricțiune, o trupă de poliție și mici vase de coastă pentru poliția coastelor. *Patriarhul din Constantinopol rămâne, pentru chestii spirituale, capul Muntelui și ultima instanță pentru chestii spirituale.*”

Aceste hotărâri s-au luat în primele ședințe ale conferinței, când toate puterile erau pătrunse de necesitatea absolută a regulării cât mai grabnice a chestiilor balcanice și când toate erau animate de un spirit comun de conciliațiune.

Până marțea trecută, 23 iulie, membrii Conferinței de la Londra considerau chestia Muntelui Athos ca definitiv tranșantă, când la ședința conferinței de marți, Conte

Mensdorff, Ambasadorul Austro-Ungariei, pe neașteptate, a adus din nou în discuție această chestie declarând că guvernul imperial și regal cere ca în afară de puterile ortodoxe, și Austro-Ungaria să fie recunoscută ca putere protectoare a Muntelui Athos, deoarece este chemată a apăra interesele monahilor ortodocși, supuși austro-ungari, care se află la Muntele Athos. În afară de această cerere de principiu, Austro-Ungaria mai cere a fi reprezentată și în poliția Sfântului Munte.

Intervenția Austro-Ungariei a produs nemulțumire asupra celorlalți membri ai conferinței și îndeosebi asupra lui Sir Edward Grey, președintele conferinței, căci în ședința din decembrie 1912, Austro-Ungaria nu făcuse obiecțiuni în privința hotărârilor definitive ce fuseseră adoptate în unanimitate.

Față cu greutatea ce conferința întâmpină în chestiunea frontierelor de sud ale Albaniei și a insulelor ocupate de Italia, Sir Edward Grey a insistat din nou asupra amânării lucrărilor conferinței și a trimerii la fața locului a unei comisii internaționale pentru fixarea frontierelor și măsurilor de lucrat pentru administrarea Albaniei până la alegerea unui Principe, care va avea loc peste șase luni de zile.

Astfel că, conferința va lua vacanță probabil în cursul săptămânii viitoare lăsând în suspensiune, între altele și chestia Muntelui Athos.

Detaliile de mai sus le-am obținut din convorbirile ce le-am avut în ultimele zile cu ambasadorii și cu Sir Edward Grey.

Contele Berckendorff, ambasadorul Rusiei, cu care am vorbit mai pe larg în chestia Muntelui Athos, m-a asigurat de tot sprijinul său și de o strânsă colaborare în toate detaliile care ne interesează, privitoare la conaționalii noștri din Sfântul Munte.

Cred că soluțiunea cea mai favorabilă a intereselor românești de la Sfântul Munte se va obține prin înțelegerea, pusă la cale de Excelența Voastră, cu Grecia, care dispune de toate mijloacele de a influența atât Patriarhia din Constantinopol, cât și pe superiorii mănăstirilor grecești, care sunt în majoritate zdrobitoare 20 de mănăstiri grecești contra una rusească (Sf. Pantelimon), una bulgară (mănăstirea Zografos) și una sârbească (mănăstirea Hilindar).

Grija noastră de căpetenie trebuie să fie de a obține cel puțin un vot la adunarea de la Carea, fie prin cumpărarea drepturilor autonome ale unei mănăstiri părăsite, sau prin recunoașterea chiliilor noastre, ca mănăstiri independente, ceea ce va fi mai greu.

N. Mișu

Excelenței Sale

Domnului T. Maiorescu, Președinte al Consiliului, Ministru al Afacerilor Străine la București.

➤ A.M.A.E., fond 71, dos. 20/1912, B 13, vol. XIV, f. 74.

1913, septembrie 7, București. Referatul Sinodului Bisericii Române adresat Ministerului Afacerilor Externe în care solicită apărarea drepturilor românilor din Peninsula Balcanică, precum și a așezămintelor de la Muntele Athos, după încheierea războaielor balcanice.

Regatul României
Sfântul Sinod al Sfintei Biserici
Autocefale Ortodoxe Române
Nr. 191

București, 7 septembrie 1913

DOMNULE MINISTRU,

Sfântul Sinod în ședința din 31 Mai a.c. fiind de față și Domnul Ministru al Domeniilor – Domnul C. ARION – însărcinat de Domnul Ministru ad-interim la Culte – Domnul TAKE IONESCU – care lipsea din Capitală, – ascultând propunerea făcută de Înalt Prea Sfințitii Mitropoliți, relativă la drepturile ce avem noi Românii din timpuri străvechi, de când așezămintele bisericești, ca Monastiri și Schituri ființează în Sfântul Munte Athos, și au fost înzestrate cu moșii și odoare prețioase prin dărnicia cunoscută a Marilor noștri Voievozi ca Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și alții.

Această propunere a Înalt Prea Sfinților Mitropoliți după ce a fost ascultată de Sfântul Sinod și asupra căreia a vorbit și Domnul Ministru C. ARION, aflător în ședință, găsim-o ca bine venită, pentru ca interesele noastre bisericești, care sunt în același timp și naționale să fie asigurate în Peninsula Balcanică, și în special în Macedonia de care ține și Sfântul Munte Athos. D-sa și-a exprimat dorința ca de către biroul Sfântului Sinod să se comunice oficial Onor. Guvern pentru înlesnirea celor de cuviință.

Deci, Noi ca Președinte al Sfântului Sinod, având în vedere că acum s-a terminat războiul din Balcani prin intervenirea Statului Român și a valoroasei noastre Armate și prin pacea încheiată la București s-au stabilit drepturile și avantajele acordate Românilor în Peninsula Balcanică;

În vedere că drepturile noastre bisericești în Macedonia cu Muntele Athos trebuie a fi mai de aproape lămurit determină în ceea ce privește recunoașterea și executarea unei stări echitabile de egalitate și neatârănare a Așezămintelor noastre bisericești de acolo față de ale celorlalte națiuni și State și în special față de Greci;

În vedere că în prezent de către Stăpânirea Grecească și de autoritatea monahală a Mănăstirei Grecești LAVRA s-au luat dispozițiuni cu totul apăsătoare față de Așezămintele noastre bisericești din Sfântul Munte, oprind călugărilor noștri până și apa, lemnele și pășunatul din pădure, dreptul de vamă gratificat de Guvernul Otoman, libertatea de a construi clădiri în Mănăstire și la Arsana (limanul Mănăstirei), devastându-le și metocul din insula Tasu, prin care li s-a făcut o pagubă de 20 mii lei, și oprindu-i de a servi Sfânta Liturghie în biserica metocului cu hramul Sfântului Marele Mucenic DIMITRIE, proprietatea lor, după cum se vede și din oficia cu No. 124 a Superiorului Mănăstirei Prodromul din Muntele Athos.

În vedere că biserica noastră autocefală Orthodoxă Română cuprinde sub aripile ei pe toți Românii de pretutindeni și ca atare interesele ei atât din lăuntru Regatului Român, cât și în afară de Regat sunt și trebuie a fi strâns legate și susținute prin energia și înțelepciunea Guvernului nostru. [...]

Idem schitul Lacu, tot românesc și Sfântul Ioan Teologul (din Chilia Cucuvinu) cu câteva alte chilii și paraclise, toate locuite de Români, dar clădite pe loc străin și încă din vechime plătind mari embaticuri, să fie și ele înlesnite ca să devină proprietate pe locul curții și grădinile lor pentru hrană, pe care le lucrează.

II) Trebuie asigurat prin Onor. Minister și legațiunea noastră respectivă, ca toate așezămintele bisericești române, adică Mănăstirea Prodromul și schiturile numite mai sus

din Sfântul Munte Athos, să aibă un reprezentant al lor în marele sfat obștesc, numit *Chinou*, care le supraveghează paza legilor, a canoanelor, a orânduielelor bisericești și buna administrație a Sfintelor Mănăstiri din Muntele Athos.

III) Trebuie acum să profităm de buna ocaziune când ne aflăm bine cu Grecii și avem atâta acces în Peninsula Balcanică, cu ocaziunea stabilirii unei noi ordini de lucruri în Muntele Athos, prin reorganizarea lui în o republică religioasă cum (nepropriu) este numită la Londra. Guvernul nostru să grăbească a lua măsuri serioase, pentru ca în raport cu bisericile altor națiuni orthodoxe proprietare acolo, nici noi Românii să nu rămânem mai pe jos, și să se revendice sau să se răscumpere toate istoricile noastre drepturi asupra câtorva Mănăstiri mari întemeiate și înzestrate cu moșii și odoare prețioase ca icoana și steagul Sfântului Gheorghe ale lui Ștefan cel Mare etc.

Referitoare la această chestiune fiind și adresa noastră cu No. 5828 din 28 Decembrie 1912 (a sfintei Mitropolii) din care se vede mai detaliat și anume Mănăstirile și schiturile din Sfântul Munte Athos, care sunt întemeiate și înzestrate de către marii noștri voievozi și alți pioși boieri români, o înaintăm aici în copie, alături cu mai sus pomenita adresă de acum primită de la Superiorul Prodromului, spre a se avea și aceasta în vedere la rezolvarea acestei importante chestiuni.

Primiți, vă rugăm, DOMNULE MINISTRU, încredințarea deosebitei Noastre considerațiuni și Arhiereasca binecuvântare.

Președinte,
Konon Mitropolit
Primat

Director, *Econom Ovidiu Musceleanu*

➤ A.M.A.E., fond 71, (1900-1919), Litera B 13, vol. XIV, f. 95-105.

94

1913 octombrie 11, Atena. Extras din raportul Legației României la Atena, privind discuția avută de consulul N.N.Filodor cu primul ministru al Greciei, Venizelos, care a permis redeschiderea școlilor și bisericilor române din Grecia și a promis că se va ocupa și de înființarea unui Episcopat românesc.

Extras

din raportul nr. 898 din 11/24 octombrie 1913, al Legațiunii române la Atena
[...]

Am profitat de acest prilej pentru a întreba dacă schimbul de scrisori între Domnia Sa și Domnul Prim Ministru Maiorescu, în chestiunea bisericilor și școalelor române din Macedonia a fost aprobat de Consiliul de Miniștri.

Domnia sa mi-a răspuns că da, și m-a autorizat a comunica Excelenței Voastre acest răspuns. Domnul Venizelos a adăugat că notele schimbate în această privință vor apărea în publicațiunea oficială a guvernului grec împreună cu Tratatul de la București, din care fac parte; și dacă această publicațiune nu a avut încă loc, cauza este de căutat în niște piedici administrative. Domnul Ministru al Afacerilor Străine Panas mi-a confirmat ieri această știre, spunându-mi că a trimis foile la tipar.

La întrebarea mea, cum Domnul Venizelos își închipuie pentru mai târziu constituirea Episcopatului, Excelența Sa mi-a declarat că nu a intrat încă în detaliile chestiunii și că roagă ca această chestiune să fie lăsată liberă, până când o va putea rezolva; că deocamdată putem deschide toate bisericile și școlile noastre în noua Grecie, fără a ne teme de nici o piedică, și că el totdeauna, când a avut în ultimile timpuri prilejul de a vedea pe preoții și episcopii depinzând încă de Patriarhat, le-a spus: „Până acum ați făcut Greciei destule dificultăți, vă rog ca de aici înainte să-mi ușurați sarcina, supunându-vă deciziunilor mele.” ...

În ceea ce privește organizarea viitoare bisericească, Excelența Sa a mai spus: „Va trebui să iau și sfatul Patriarhului din Constantinopol”, deși a adăugat surâzând „il n-aura plus grand chose à dire”.

[...]

(s.s.) *N.N. Filodor*

➤ A.M.A.E., fond 71, dos.20/1912, B 13, vol. XIV, f. 131.

95

<1913>, <Muntele Athos>. Fragment din Regulamentul impus de autoritățile grecești asupra așezămintelor Muntelui Athos, după ocuparea lui.

Copie

ÎN NUMELE MAJESTĂȚII SALE REGELUI ELINILOR
– GHEORGHE I-IU

Noi, subcomandantul vapoarelor, PAVEL CONDURIOTIS, Căpitanul Flotei din EGHIN, către locuitorii peninsulei din Sfântul Munte Athos.

ORDONĂM:

1) Peninsula Sfântul Munte în totul s-a cuprins de NOI și rămâne de astăzi înainte în stăpânirea noastră și ne vestește în stare de asediu, după legile elinești.

2) Autoritățile din Peninsulă, cele Otomane se desființează, iar stăpânirea lor o cuprinde cârmuitorul stăpânitor al cetei ostășești cu numele TEHEMAH CUMURI, locotenent, prin ofițerii cetei ostășești și a celor întâmplători rânduiți cârmuitori, funcționari.

3) Chestiunile de natură locală se vor cârmui până la un mai nou ordin al nostru, precum și până acum, de acei funcționari – însă sub mai înalta privire și observație a cârmuitorului cetei ostășești, având dreptul de a înlocui pe cei răi și leneși.

4) Cele până acum legi stăpânitoare și obiceiuri locale sau cârmuitoare sau pedepsitoare și de orice natură vor urma a se aplica de orice autorități cârmuitoare sau judecătorești, sub observațiunea cârmuitorului cetei ostășești, care are dreptul să ia înștiințare de orice chestiune și să ordone pentru întâmplătoarele petițiuni aduse lui.

5) Garantăm neapăratul respect și neatenta păstrare a propriilor drepturi a religioasei și personalei libertăți a vieții, a cinstei, a relațiilor familiare și a averilor mișcătoare sau nemiscătoare la toți locuitorii dominatei peninsule, cu nedeosebire de seminție sau de neam, sau de religie, privindu-se toți deopotrivă între sine atât în drepturi, cât și în datorii.

6) Deosebit garantăm sprijinire a Sfintelor Mănăstiri și schituri, a căroră avere va rămâne neatinsă și se va ocârmui precum și până acum, fără mijlocirea cârmuitorului cetei ostășești.

7) Păzirea celor mai de sus arătate drepturi, contra oricărui pericol și atacuri, o depunem cârmuitorului cetei ostășești, prin lucrarea poliției peninsulei, având autoritate a da polițienești ordine la orice întâmplare obștească, pentru toți locuitorii, impunându-le egale îndatoriri, fără deosebire de neam și seminție sau religiune, și în tot cazul să nu poată atinge petrecerea monahiceștei societăți din Sfântul Munte.

8) Hotărâtor oprim la toți locuitorii peninsulei purtarea armelor și se îndatoresc toți, ca în termenul hotărât de cârmuitorul cetei ostășești, să predea armele dominatoarei armate, spre împlinirea dezarmării. Permetem cârmuitorului cetei ostășești să impună cele mai severe pedepse și să ia cele mai aspre măsuri, încă și în contra tuturor locașurilor.

9) Locuitorii dominatei peninsule vor urma a plăti perceptorilor rânduiți de cârmuitorul cetei ostășești, cele de până acum rânduite dări, din care se plătesc după dreptul cuvânt cheltuielile bunei cârmuiri a peninsulei. Asemenea se îndatoresc locuitorii Sfintelor Locașuri, ca să depună după întâmplări, în obiecte sau în bani, contribuțiile care ar fi ordonat cârmuitorul cetei ostășești, cel ce are dreptul obligatoriu vis-à-vis de orice despăgubire.

10) Invităm pe toți locuitorii Peninsulei să conviețuiască și să reguleze obșteștile lor afaceri, supunându-se legilor și ordinelor cârmuitorului cetei ostășești, depărtându-se de toată lucrarea putincioasă a tulbura obșteasca siguranță.

11) Toată lucrarea sau uneltirea ispititoare spre a pune în pericol siguranța cetei ostășești, a flotei și a plinirei ei la interesele ELADEI, se va judeca ostășește ca o crimă de o extremă trădare și se va pedepsi cu moartea la 24 ore după hotărâre.

➤ A.M.A.E., fond 71, dos 20/1912, B 13, vol. XIV, f. 9.

96

<1913>, <Muntele Athos>. Copie după o scrisoare a monahilor români de la Muntele Athos în care sunt descrise evenimentele din timpul războaielor balcanice, precum și ocuparea proprietăților de către greci și persecuțiile la care sunt supuși de aceștia.

COPIE DUPĂ O SCRISOARE DIN SFÂNTUL MUNTE ATHOS

Cu datoritul respect Onorabile Părinte Superior

Ne rugăm Prea Bunului Dumnezeu să ajute, ca scrisoarea noastră să Vă întâmpine în pace și sănătoși, ca să ne bucurăm.

Cu mila Prea Sfintei Mamei Domnului Dumnezeu, cu rugăciunile Sfântului Ioan Botezătorul, ale Sfântului Marelui Mucenic Dimitrie și ale Sfinției Sale și noi toți suntem sănătoși, dar în pace numai între noi, dar nu și de afară.

La 29 Noiembrie au sosit de la metohul din Tasu confrății noștri, aducându-ne 55 paravuțe vin, varză, ceară, rachiu, fasole etc. și scrisoarea iconomului carele scrie următoarele:

La 15 octombrie turcii cu forța au luat 2 molari cu samarele pe ei, iar ceilalți fiind în câmp i-am ascuns la deal. Dar fiind pârați că avem 5 molari buni, zapita a trimis 4 jandarmi ca să ducem la Limena toți molarii; că alegeau din tot Tasul molari buni, tineri, au luat și de la toate celelalte metoace. Deci cu molaru mic m-am dus la Limena și i-am spus că noi suntem Români, nu Bulgari, nici greci, cu care au ei război. Au început a vorbi cu caimacanu, cu limenarhu și cu muftiu, timp ca un ceas. De odată au sosit cinci vapoare de război grec<ești> debarcând la Limena, și au rămas toate baltă luându-ne noi molarii înapoi, numai 2 samare ne-au luat.

Un vapor la liman, a ieșit cu ofițer cu 15 soldați armați pe moraiu și mergând la conacul Turcilor dându-le bonjur, au luat pe caimacan, zapita și limenarh în vapor, de unde s-a întors să ia în primire toată afacerea Guvernului Otoman și 150 soldați greci punând în locul celor turci, au luat pe toți Turcii, lăsând câțiva de ai vacufului.

Alungați fiind Turcii, ne pomenim la 1 Noiembrie, pe la orele 10 după vecernie cu 50 săteni, primarul și fruntașii cu drapele grecești și au pus unul la biserică și unul la casele din-naintea bisericii, noi adunam măslina. Apoi primarul LASCARIE cu alți 8 de frunte, chemându-mă în balcon au cerut cheia caselor din-naintea bisericii și momentan să scot fânul de acolo, zicând că-s casele lor.

Spunându-le eu să se adreseze la schit de orice pretențiuni și să fi venit cu un om al Guvernului, mi-au răspuns că ei sunt Guvern pentru metoh, adăugând: nu mai este ca la Turci, să dați bani și să moșteniți cu sila. În fine au aruncat fânul în pârau lângă nuc jos de sterna cu apă. Tot acolo au aruncat și grămada de pietre de lângă smochin aproape de biserică. Au stricat pizul vis-a-vis de biserică ca de 4 metri, zicând ei și i-au dat drumul lor, au stricat și cel l-alt pizul, la perghel tot în acel drept afară aproape de porțile mari, au stricat tot atât făcând și porți noi, acoperite tot cu ale noastre; după aceea, au stricat tot pizulul făcut acum un an de părintele TEOFILACT, la apa chioșcului platanului, urlând și chiuind ca dracii, zicând să se ducă Vlahi la Vlahia lor, cherata! au pus broască la casele de din-naintea bisericii și punându-se jos să mănânce, se lăudau că vor lua toată averea bisericii cu dobânda ei de atâtea ani, de când moștenim noi, și au plecat unii la deal, alții la vale, aruncându-ne și toți stupii.

Până seara eu m-am dus la duichitis în Limena arătându-i toate, și i-am dat anafora făcută de Costea avocatul, dându-ne bune nădejdi că are el grijă. A doua zi seara înapoindu-mă la metoh, am aflat porțile terminate, și au stricat și jumătate din pizulul vechiu, de deasupra ogoiului, descoperind ogoiul până sus la moară. La 4 Noiembrie, Duminică, făcând praznic la Sf. Dimitrie cu lăutari, mâncând fripturi și jucând, s-au încins la bătaie, făcându-se 3 cete de bătauși și s-au dus cu așa alai la sat în țipetul muerilor și al copiilor. Minunea 1 a Sfântului Dimitrie. Până acum 28 Noiembrie n-au mai făcut nici o mișcare.

Și în Sfântul Munte persecuțiile Grecilor urmează asupra noastră vârvărește.

Că cerând garanță spre scutire de vamă în 2 rânduri, hotărâtor ne-au spus că de nu plătim chinotitei 16 lire, nu ne recunoaște nici o cerere. După aceasta, ne va impune a plăti bir către Stat. Apoi al 4-lea gir pentru lemnele ce vom fi luat mai mult peste 700 încărcături.

Deci, consultând pe antiprosopii Hilindarului și Zugrafului, am aflat, de la propunerea ce au făcut schiturilor Saraiul și Prorocul Ilie, să plătească acest tribut, au

răspuns că plătesc cu toată buna voință după ce li se va acorda a avea și ei antiprosopi în chinotita, precum și venituri teritoriale, cum și celelalte monastiri au.

Chinotita hotărând să meargă cei 20 antiprosopi la Salonic să felicite pe regele GHEORGHE pentru biruință, au format o scrisoare ce urma a avea 20 sigili, ale tuturor Monastirilor, făcând scrisoarei începutul astfel:

Noi supușii Majestății Voastre, depunem jurământ că vom fi supuși până la ultima oră.

La acestea, antiprosopii Ruzicului și Zugrafului au protestat, spunând că sunt supuși Imperiului Rusiei și Regatului Bulgariei și nici cum al Grecilor, și nevoind a pune sigiliile pe acea scrisoare, Grecii i-au amenințat cu excluderea din chinotita, iar ei au răspuns cu îndrăzneală că-și vor face și ei chinotită și așa s-au dus la Regele numai 20 antiprosopi. S-au dus și ai Ruzicului și Zugrafului deosebi, în alte zile, însoțiți de către 2 reprezentanți din Monastirile lor. De la Regele, antiprosopii Zugrafului, s-au dus la Principii BORIS și CHIRIL, carii erau în Salonic, comunicându-le cele întâmplate, iar aceia i-a lăudat, că bine au făcut, întru nimic să considere Grecismul, ci toate cererile ce au să le adreseze Guvernului Bulgar. Le-au spus încă, astăzi, vor scrie Regelui FERDINAND și lui GHESOF, ca să aibă în vedere drepturile monahilor Bulgari, la congresul ce se va face.

Astfel s-a petrecut și între antiprosopii Ruzicului, cu consulul lor.

Și pe noi ne-a sfătuit tot așa să facem, toate persecuțiile, nemulțumirile și cererile să le arătăm Guvernului Român, ca să protesteze la Congres, solicitând independența, cum au și celelalte națiuni în Sfântul Munte. Ne-au asigurat că RUȘII energic lucrează pentru independența Seraiului și a Prorocului Ilie, încă și pentru chiliile rusești, ca fiecare chiliot să fie liber a zidi pe locul său ce va voi și a-l cultiva cum îi place.

Deci, de vom scăpa și noi acum această ocazie, vom rămâne robi pentru totdeauna.

Toți suntem de părere, să compuneți acolo un memoriu, descriind barbariile și toate persecuțiile grecești pentru apă, arsana, garanții de scutirea vamei, lemne, pășunat, cerându-ne independența, ca și la celelalte națiuni. Și că crezând, că venind aici stăpânirea greacă vom fi mai protejați, mai amari s-au făcut Grecii contra noastră, impunându-ne dări noi. Veți descrie și arătatele barbarii din Tasu, pe care bine este a le publica în jurnalul Universul sub un așa titlu: „Vărvăria efectuată contra Românilor din insula Thasu”.

Comisia chinotitei, n-a obținut de la regele GHEORGHE decât o promisiune verbală, că Sfântul Munte va fi aranjat mai bine cum a fost până acum.

Înapoindu-se vaporul Ahaichi antiprosopii din Salonic, s-au înfipt vaporul în nisipul la colțul schelei. Semne bune!

Venind în Sfântul Munte un Român din Bucovina meșter de mori, se lăuda că ne va face un lucru ca apa ce avem să putem măcina neîncetat. Deci, nu faceți nici o mișcare acolo pentru moară, cum vorbisem, până ce vom comunica rezultatul laudelor acestuia.

În protestul către PATRIARHIE și în memoriul ce veți face, susțineți energic că biserica Sf. Dumitru din metohul nostru de la THASU, este definitiv a noastră, atât din partea confratelui nostru SIMEON, cât și din partea sătenilor. Actele lor probează.

Poate cu acest act veți scoate dania răpausatului Ian Săcăreanu, P. Chermano l-a adus de la acest avocat ce iscălește.

Am scris îndată cu poșta aceasta relativ la potanioți, la Legațiune și Domnului Consul din Salonic, să intervie unde crede pentru cestiunea aceasta, cum și pentru a

obține și noi egale drepturi cu monastirile de aici, când se va decide la Congres soarta Sfântului Munte în a cui stăpânire va fi.

Smeriți fii în Domnul rugători.

EPITROPI (ss) IOASAF IEROMONAH
(ss) IEROM. DOMETIE IONESCU
(ss) THEOFILACT IEROMONAHUL
(ss) GANALEIL PACATOSUL

Urmează sigiliul schitului cenovial Român din Sfântul Munte Athos.

➤ A.M.A.E., fond 71, dos 20/1912, B. 13, vol. XIV, f. 7.

97

<1913>, <Muntele Athos>. Memoriul monahilor români de la Muntele Athos, care cuprinde un scurt istoric al așezămintelor românești, precum și cererea de ridicare a schitului Prodromul la rangul de mănăstire, slujba oficiată în limba română, reprezentanți în chinoviul de la Carea, recunoașterea dreptului de proprietate și egalitatea în drepturi cu celelalte mănăstiri din regiune.

MEMORAND

Pe muntele Athos se află 20 Mănăstiri – dintre care 17 sunt grecești, 1 rusească, 1 sârbească și 1 bulgărească – independente și privilegiate, bucurându-ne de cele mai depline drepturi și care stăpânesc întreg muntele.

Sub chiriarchia acestor 20 Mănăstiri se găsesc 12 schituri și peste 250 de chilii grecești, rusești, românești și bulgărești, toate supuse la embatic.

Printre aceste schituri se află Schitul Românesc numit „Prodromul” având ca patron Botezul Domnului, locuit de mai mult de 120 călugări români și așezat la Vigda, în capătul inferior al Muntelui, pe moșia Mănăstirei „Lavra” și supus la embatic față de aceasta, ne bucurându-se în realitate de nici un drept.

Acest schit a fost întemeiat de călugării români în anul 1820 în baza autorizațiunei acordată de Mănăstirea grecească „Lavra” și a actului supliment cu data de 1852, amândouă întărite prin hrisovul Domnitorului Grigore A. Ghica cu data de 1853 și cu Singhiliu Patriarhiei din Constantinopole (1856), iar mai târziu, în 1871, întărit prin Hrisovul M. S. Regelui Carol I al României, documente care îi conferă calitatea de comunitate religioasă română autonomă.

Schitul românesc „Lacul” întemeiat pe la anul 1775 cu patronul Sfântului Mucenic Dimitrie compus din 24 chilii cu 15 biserici (paraclise) supus embaticar Mănăstirei Grecești „Sf. Pavel” fără să aibă vr-un act de recunoaștere ca instituție monahală românească.

Mai sunt și 34 chilii cu 23 biserici ocupate de călugări români ne posedând acte justificative dar sunt supuse la embatic și la tot felul de contribuții arbitrare și vexatorii către diferite mănăstiri, care au acaparat toate terenurile pe care sunt așezate chiliile mai sus citate.

Cu alte cuvinte, aceste instituțiuni religioase românești se găsesc într-o situațiune cu totul precară, nebucurându-se de nici o siguranță materială sau juridică, neavând măcar nici dreptul de a corespunde – în caz de trebuință pentru afacerile lor locale – cu autoritățile competente, așa că sunt lipsite de orice inițiativă posibilă în vederea ameliorării soartei lor.

Cu toate acestea s-ar cuveni să constatăm că pe când toate celelalte națiuni ortodoxe posed în Sf. Muntele Athos instituțiuni religioase independente, singurele instituțiuni românești care la număr la mai mult de 600 de călugări, se găsesc într-o situațiune precară, intolerabilă, cu toată viața lor exemplară.

În consecință, instituțiunile religioase românești și asociațiunile lor solicită în modul cel mai călduros posibilitatea de a se emancipa din această viață de constrângere materială și morală care le ia orice liniște spirituală și anume:

1) Recunoașterea de fundație curat românească independentă în favoarea Mănăstirii „Prodrom”, bucurându-se la fel cu celelalte Mănăstiri ale Sf. Muntelui Athos, de toate drepturile, titlurile și privilegiile existente pentru acestea privitoare la terenuri, la lemnele de foc și de construcție, alimentarea cu apă potabilă etc.

2) Dreptul la eșire, cu număr necesar, la mare vedere de a facilita navigațiunea și pescuitul.

3) Liberul exercițiu al cultului și instituțiunei religioase și laice în limba românească.

4) Dreptul de a avea reprezentanți în număr egal cu ale celorlalte Mănăstiri în consiliul general religios al comunităților Sf. Munte Athos.

5) Anularea ori cărei legături de vasalitate materială, morală și religioasă către Mănăstire.

6) Dreptul de a avea un teren suficient cu apă potabilă la Carea, Capitala Muntelui Athos scutit de impozit pentru locuința reprezentantului Mănăstirii, și al schiturilor.

7) Recunoașterea dreptului de proprietate absolută și exclusivă întocmai ca a celorlalte Mănăstiri, a Metochului și bisericei românești aparținând Mănăstirii românești cu Hramul Sf. Marelui Mucenic Dimitrie, asupra livezilor de măslini și arsenali ce are Chinoviul românesc „Prodromul” în insula Thassos pe baza titlurilor ei de proprietate și a căror estimație se ridică la mai bine de 10000 lire turcești.

8) Restituirea fostei Mănăstiri latine „Amalfino” numită astăzi „Morfonos” care e ruinată, cu terenul care îi aparținea de asemenea și Mănăstirea Contlomisiu una din cele „20 Mănăstiri privilegiate care a fost începută de Principii Români Vintilă Vodă și Mircea cel Bătrân și terminată de Neagoe Basarab și cărei i s-a dat numele de „Marea Lavra Românească” pentru românii din Valahia cu învoirea și aprobarea tuturor egumenilor Mănăstirilor din Sf. Munte Athos și a Mitropolitului din Erisso.

În rezumat, instituțiunile religioase românești din Sf. Munte Athos solicită completa lor liberare din tutela care le e impusă acum într-un mod arbitrar și pe nedrept de diferitele Mănăstiri și în același timp cere și recunoașterea unei perfecte egalități cu celelalte instituțiuni religioase similare independente din ținut.

98

<1913>. Tablou cu numele, profesia, domiciliul și cu cele întâmplate aromânilor din ținuturile ocupate de greci în Macedonia.

Tablou conținând numele, meseria, domiciliul și cele întâmplate aromânilor din ținuturile ocupate de greci

Nr. crt.	Numele	Meseria	Rapoarte și telegrame privitoare la fiecare caz	Domiciliul	Observații
1	N. Lagara	Farmacist	Rap. conf. adresat Min. Af. Str. la 3 noiembrie sub nr. 557 (Pro-memoria adresat legațiunii Germaniei din Atena sub nr. 545 la 31 oct.) Tel. cifrată cu nr. 608 din 23-XI-1913 Rap. cu nr. 611 din 23-XI-1913	Grevena	Închis în arestul din Trikala (anunță aceasta legațiunii prin scrisoarea din 26 octombrie purtând pecetea «Trikala» pentru suspiciune de complicitate la asasinarea episcopului din Grevena, precum și pentru a fi contribuit, cu ocaziunea unei ciocniri între trupele greco-turce la Diminiga, la arestarea de către turci a unui caporal din cavaleria greacă. Din comunicarea făcută de D ^l Venizelos la 23 noiembrie (v. tel. mea cifrată cu nr. 608, din 23-XI) rezultă că e tradus înaintea Cons. de Răzb. din Larissa. Președintele Cons. a dat ordin că Lagara să fie pus în libertate. (v. rap. cu nr. 611 din 23-XI)

2	Nicolae Nibi	Institutor	Tel. cifrată sub nr. 561 și rap. pol. sub nr. 564 din 7-XI-1912. Rap. sub nr. 577 din 12-XI. Tel. cifrată sub nr. 590 din 17-XI	Turia	S-au prezentat ambii în Cancelaria Legațiunii, la 7 noiembrie 1912 și s-au plâns conducerii numiților Ramus din Megaspiliu și Jiko Russo din Paleohori, după ce arseseră mobilierul școlilor românești. Apoi i-au dus într-o altă comună, Chipurghis, unde nu i-au pus în libertate decât în urma plății unei sume de 5000 de franci, după o deținere în acest timp de 3 zile.
3	Const. Cicura	Institutor	Rap. sub nr. 596 din 19-XI. Tel. cifr. sub nr. 608 din 23-XI Rap. cu nr. 611 din 23-XI	Turia	Preotul Tănase nevoit, sub pedeapsă de moarte, a se duce la Mitropolitul din Grebena, pentru a se pocăi și a cere iertare.
4	Părintele Tănase	Preot		Turia	-
5	George Catjanu	Eforul comunității românești		Turia	Directorul școlii din Turia, Dim. Cicura, chemat la 19 oct. la poliția din Ghebena. De atunci nu s-a mai aflat nimic despre dânsul.
6	Dimitrie Cicura	Directorul școalei românești		Turia	După cum reiese din raportul adresat de primarul din Grebena, D ^l Venizelos, Cicura a fost asasinat (v. rap. meu cu nr. 596, din 19-XI-1912)
7	Ion Cicura	-		Turia	Închis la Trikala.
8	Ion Propeutja	Comersant și cântăreț la biserica din Grebena	Rap. cu nr. 600 din 20-XI	Grebena	Închis la Grebena.
9	Ghiță Papa-Hagi	-	Rap. cu nr. 600 din 20-XI	Grebena	Închis la Grebena.
10	Sterie Papa-Hagi (fiul precedentului)	-	Rap. cu nr. 600 din 20-XI	Grebena	Închis la Grebena.

11	Trandafir Nicolau	Directorul școalei românești din Metzovo	Rap. cu nr. 600 din 20-XI. Tel. cifr. cu nr. 608 din 23-XI.	Metzovo	Arestat la domiciliul său, fără nici un motiv; se află închis la cazarma din Rufo (Atena)
12	Chircu Topi	Comersant	Rap. cu nr. 600 din 20-XI	Metzovo	De asemenea închis în cazarma de la Rufo, pentru simplul fapt că copiii lui se duceau la școala românească.
13	Hagi-Gogu	-	Rap. cu nr. 577 din 12-XI	Veria	Ar fi fost ambii uciși de bande grecești.
14	Nacu Papa	-	Rap. cu nr. 577 din 12-XI	Grebena	Nacu Papa e fiul lui Vasile Papa, omorât la 1906, tot de bande grecești.
15	Gheorghiady	Preot	Tel. cifr. sub nr. 27015, din 20-XI.	Paleohori	Ar fi fost ambii omorâți.
16	Papi	Institutor	Tel. cifr. sub nr. 27015, din 20-XI.	Paleohori	
17	George Mihuță	-	Tel. cifr. sub nr. 27015, din 20-XI și tel. cifr. sub nr. 27169 din 22-XI.	Metzovo	Ar fi fost încarcerat.
18	Trandafir Nicolau	Institutor	Tel. cifr. sub nr. 27169 din 22-XI.	Metzovo	Arestat și maltratat (v. și sub a. nr. 1)
19	Lagara	Farmacist	Tel. cifr. sub nr. 27169 din 22-XI.	Grebena	Încarcerat la Trikala (v. sub a. nr. 1)

➤ A.M.A.E., fond 71, (1900-1919), litera B, vol.19, f. 99(1-4).

99

1914 ianuarie 20, București. Statut pentru înființarea unei episcopii „Eparhia Dunării de Sus cu Macedonia” semnat de mitropolitul primat Konon.

STATUTUL FUNDĂREI EPISCOPIEI TREBUI TOARE PENTRU MACEDO-ROMÂNI

Prin tratatul de pace încheiat la București în vara anului 1913, ratificat la 28 Iulie (10 August) același an, se vede prevăzută autonomia Bisericii și a Școalelor pentru Românii din Macedonia poreclii Cuțo-Vlahi, cu condiția de a fi salariate aceste instituțiuni de Guvernul Român și cu știrea Guvernelor între care este împărțită Macedonia (Grecia, Bulgaria și Serbia).

Aceste prevederi ale tratatului sunt formulate sub formă de corespondență epistolară, ca întrebare și răspuns cu fiecare stat aparte, așa p. ex.

- 1) TITU MAIORESCU, Primul Ministru al României, către EXCELENȚA SA Domnul E. VENIZELOS, Președintele Consiliului de Miniștri al GRECIEI, Prim delegat al Guvernului Regal Hellenic la conferința din București.

No. 12777 București 23 Iulie (5 august) 1913.

zice:

„DOMNULE PREȘEDINTE AL CONSILIULUI,

„După cum ne-am înțeles în cursul convorbirilor noastre, am onoarea a ruga pe Excelența Voastră să binevoiască a-mi confirma ca răspuns la prezenta notă, că:

„Grecia consimte a da autonomia școalelor și bisericilor Cuțo-Vlahilor (Românii Macedoniei) în viitoarele posesiuni grecești și a permite crearea unui Episcopat pentru acești Cuțo-Vlahi, cu facultatea pentru Guvernul Român de a subvenționa, sub supravegherea Guvernului Hellenic, zisele instituțiuni culturale, prezente și viitoare.

(semnat) T. MAIORESCU

Răspuns

E. VENIZELOS către Excelența Sa, Domnul T. MAIORESCU, Președintele Consiliului de Miniștri, Ministrul Afacerilor Străine al României.

București, 23 Iulie (5 August) 1913.

zice:

„DOMNULE PREȘEDINTE AL CONSILIULUI,

Ca răspuns la nota cu data de astăzi, pe care Excelența Voastră a binevoit a mi-o remite, am onoarea a confirma Excelenței Voastre, că:

„Grecia consimte a da autonomia școalelor și bisericilor Cuțo-Vlahilor (Aromânii Macedoneni) aflători în viitoarele posesiuni grecești și a permite crearea unui Episcopat pentru acești Cuțo-Vlahi, cu facultatea pentru Guvernul Român de a subvenționa, sub supravegherea Guvernului Hellenic, zisele instituțiuni culturale, prezente și viitoare”.

(semnat) E. K. VENIZELOS

Pa baza lucrărilor mai sus citate, în conformitate cu Protocolul Conferinței din Londra și a celei din St. Petersburg, Guvernul Român în înțelegere cu Guvernele Bulgariei, Greciei și Serbiei, conving a pune în practică aceste prevederi ale tratatului din București, încheiat la 28 Iulie 1913 și anume:

- 1) Pentru Românii din Macedonia, împărțită între aceste state, se înființează o Episcopie specială, cu atribuțiunea de a supraveghea și conduce Biserica cu Școala tuturor Românilor Ortodocși de peste Dunăre.
- 2) Episcopatul acesta, din nou înființat, va avea rezidență sau în orașul Craiova sau în unul dintre orașele mai din apropiere, aflător pe malul drept al Dunării având ca jurisdicțiune trei sau patru județe peste Dunăre, socotite după numărul statelor între care sunt împărțiri Aromânii Macedoneni (Grecia, Bulgaria, Serbia și Albania, dimpreună cu toată Valea Timocului).
- 3) Episcopul acesta va fi ales și instalat după toate regulile privitoare pe Chiriarii Regatului Român, trebuind a se conduce după Sfintele Canoane, Tipicurile Bisericești și Regulamentele Sfântului Sinod, ca și oricare alt Chiriarch din Regat.
- 4) Episcopul acestei nouă Eparhii va fi sufragantul Arhiepiscopiei și Mitropoliei Ungro-Vlahiei, iar eparhia lui de peste Dunăre se va numi *Eparhia Dunării de Sus cu Macedonia* (spre deosebire de actuala a Dunării de Jos cu Dobrogea).

- 5) Episcopul Dunărei de Sus cu Macedonia, având reședința de această parte a Dunărei nu-și va putea exercita aici atribuțiunile, orașul său de reședință aparținând alte Episcopii locale, iar toată jurisdicțiunea se va fi numi de cealaltă parte a Dunării, unde va avea cea mai deplină putere episcopală, conform Sfintelor Canoane și legiurilor de acolo.
- 6) Episcopul Dunărei de Sus va face parte dintre membri Sfântului Sinod al Sfintei Biserici Orthodoxe Române Autocefale, având dincolo de Dunăre stabilit într-un oraș și centru mai populat de Români, pe Arhiepiscopul său Macedono-Românilor, a căror purtare de grijă și încredințată, totodată păzind buna înțelegere cu autoritățile statelor respective unde sunt Români.
- 7) Această nouă Episcopie, rezultată din tratatul din București, cu prevederile Protocoalelor din Londra și Petersburg, va fi înzestrată ca și toate Episcopiile Regatului Român, avându-și Consistoriu, Clerul Catedralei Episcopale, Arhimandriți, Protoierei de județe (câte unul de fiecare din țările mai sus citate) cu Cancelaria și tot restul personalului administrativ și bisericesc, după un anumit Stat Eparhial.

Konon Arhiepiscop și Mitropolit
Primat

20 decembrie 1914

➤ A. M.A.E., Fond 71, (1900-1919), Litera B, vol. 26, f. 17-20.

100

1914 mai 27, Bitolia. Raportul Consulatului Român din Bitolia, adresat ministrului Afacerilor Străine, Emanoil Porumbaru, privind acordarea unor ajutoare bănești familiilor unor aromâni care au slujit cauza românească în circumscripția consulatului respectiv.

Consulat Royal de Roumanie
Nr. 503

Bitolia, 27 mai 1914

Domnule Ministru,

Referindu-mă la ordinul acestui departament cu nr. 14425 din 17 a.c., am onoarea a da Excelenței Voastre lămuririle ce urmează cu privire la fiecare din persoanele care li se servește câte un ajutor din fondul diplomatic al Ministerului și care locuiesc în circumscripția acestui Consulat.

1) *Grociu Globar*, originar din Magarova aflat acum în Bitolia, a fost unul din aromânii cei mai persecutați de comitetele grecești pentru serviciile aduse cauzei naționale. Nereușind a-i răpune viața, agenții comitetelor grecești i-au măcelărit pe mamă-sa în mijlocul comunei Magarova. De atunci suszisul a fost utilizat de acest consulat pentru diferite servicii, în special pentru a urmări diverse afaceri școlare și ale oamenilor pe lângă autorități. Este cu desăvârșire lipsit de mijloace, are mai mulți copii mici și în împrejurările actuale de criză economică nu are posibilitatea de a-și găsi o ocupațiune. De aceea sunt de părere să se continue a-i acorda ajutorul de până acum, justificat prin serviciile auxiliare ce aduce și acum administrației școlare.

2) *C. Xifta, fost muhtar la Bitolia*, din care cauză a avut de suferit multe persecuțiuni, precum am avut onoarea a arăta prin raportul meu cu n°258 din 8 martie a.c.

3) *Un cavoz în serviciul protoiereului Teodor*. Prezența unui om de încredere pe lângă Părintele Teodor a fost simțită de când S. Sa a intrat în serviciul nostru, pentru a-i apăra viața la nevoie. Deși vremurile s-au schimbat, funcțiunea de cavoz poate avea și acum rostul ei, dacă se ia în vedere că părintele Teodor fiind șeful religios al comunității este chemat uneori a intra în raport cu autoritățile locale. De aceea sunt de părere să se mențină acest post, făcându-l însă să figureze în bugetul ordinar al școlilor și bisericilor de aici.

4) *Miha Zugrafu din Crușova*. Ajutorul acordat acestuia poate fi suprimat, deoarece suszislul și-a găsit ocupație și de fapt nu i s-a mai plătit nimic de la octombrie trecut.

5) *C. Argintaru din Veles*. După informațiile ce am, acesta a adus de asemenea servicii însemnate cauzei naționale fiind și acum unul din susținătorii școlii noastre de acolo; este împovărat de o numeroasă familie.

6) *Văduva Toma Pavle*. Soțul ei a fost împușcat de agenții comitetului grec, pentru că s-a dus la Magarova și a redeschis școala românească de acolo închisă din cauza teroarei bandelor. Are trei copii minori, al căror unic mijloc de existență este micul ajutor ce li se servește de noi.

7) *Văduva Maria G. Goșu*. Soțul ei a fost de asemenea măcelărit de bandele grecești, pentru că era unul din aprigii susținători ai românismului din Muloviște. Are doi copii minori.

8) *Văduva Spiru Balamace*. Soțul ei, împreună cu defunctul preot H. Balamace, a fost fondatorul mai multor școli din Albania și în vederea acestora i s-a acordat un mic ajutor. Cred că suprimarea acestui slujitor în împrejurările de față, când românii din Corița au dat noi victime din cauza sentimentelor lor naționale, ar fi de natură să aducă descurajare printre dâșșii. Suszisa se află în adâncă bătrânețe și e lipsită de mijloace.

Plata acestor ajutoare se face direct de la administrația noastră școlară destinatarilor care remit în schimb cuvenitele chitanțe. De altfel acest oficiu n-a primit cândva vre-o plângere că aceste ajutoare în bani n-ar fi fost înmânate celor în drept.

(ss) indescifrabil

Excelenței Sale

Domnului Emil Porumbaru, Ministru al Afacerilor Străine.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 17, f. 196-197.

101

1914 septembrie 8, <Muntele Athos>. Petiția membrilor chinoviului românesc de la Muntele Athos, adresată consulului general al României la Salonic, G.C.Ionescu, de unde rezultă conflictul dintre călugări și arhimandritul Antipa Dinescu, superiorul schitului Prodromul, acuzat de aceștia că a încălcat regulamentul adoptat în 1891, drept care a fost dat afară cu forța din funcție și din schit.

Copie de pe petiția Nr. 422 din 8 septembrie 1914 adresată de chinoviul românesc de la Muntele Athos Consulului General al României la Salonic
Nr. 1720/1914

Domnule Consul,

După cum telegrafic, la 5 a.c., am arătat D. Voastre despre destituirea din postul de superior al chinoviului nostru a părintelui Antipa ieromonahul. Acum vă arătăm și cauza.

Acest chinoviu românesc, Domnule Consul, are regulament format la 10 februarie 1891 și semnat de superiorul de atunci cu întreagă confrățiunea noastră.

Și la întoarcere fiecare superior este dator a-l semna declarând înaintea Lui Dumnezeu, a Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu și a tot soborul monahilor chinoviați, că-l va păzi întocmai. Așa a făcut și părintele Antipa, dar numai atât l-a respectat, până ce a apucat bine cârma în mână și apoi i-a dat cu piciorul, iar când îi facem observație, se laudă că-l va pune pe foc, ceea ce a și făcut, nu arzându-l, ci călcând definitiv toate articolele prevăzute în el, prin smintelile sufletelor monahilor, Sfinția Sa care trebuie să fie model monahilor edificându-i sufletește. Încă și materialmente a cauzat colosale daune chinoviului prin reaua sa conduită, întru nimic socotind sfaturile episcopilor și a bătrânilor. După cum vă puteți informa din anexatele puține articole expuse din cele fără număr, timp mai mult de 14 ani, pentru care s-a făcut nedemn a mai ocupa funcția de superior.

Așadar cerându-i demisia, s-a opus. Atunci tot soborul compus din 53 de monahi prezenți, încheind proces verbal, l-au scos cu forța din funcțiune și din schit.

Deci alergând fără rușine la suprema mănăstire Marea Lavra, ne-a pârât zicând: „că părinții moldoveni l-au dat afară împreună cu toți părinții munteni” minciună goală!

Vă rugăm, Domnule Consul, observați în această copie după procesul verbal de destituirea Sfinției Sale, că părinții moldoveni sunt semnați numai 16 în numărul 53, judecați, au nu majoritatea biruiește?

Afară de aceasta, de era cum ne-a pârât mănăstirei, că moldovenii au alungat pe munteni, atunci puneam superior un moldovean. Iar noi, întregul sobor, cu dragoste și pace am ales superior tot muntean, pe părintele duhovnic Ioasaf ieromonahul.

Binevoiți Domnule Consul a primi asigurarea prea distinsei noastre considerațiuni.

Ai chinoviului românesc Prodromul,

Epitropii Dometie Ieroshimonah,

Arsenie Ieromonah,

Cornilie Monahul,

Grighentie Shimonah.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol.29, f.40.

102

1915 ianuarie 28, Ianina. Adresa consulului D.Mincu, prin care solicită șase rânduri de haine preoțești pentru bisericile române din zonă, întrucât revizorul școlar al circumscripției Ianina a constatat că preoții slujesc în odăjdii rupte. Acest lucru ar încuraja comunitățile române, care ar constata grija statului român pentru ele.

Consulat Royal de Roumanie

Ianina, 28 ianuarie 1915

Domnule Ministru,

Am onoarea a aduce la cunoștința Excelenței Voastre că DÎ revizor școlar al acestei circumscripțiuni consulare, printr-un raport, mă informează că, în cursul inspecțiunilor sale, ce a făcut școlilor și bisericilor noastre din aceste părți, a constatat că preoții noștri, în serviciile lor religioase, se slujesc de odăjdii foarte uzate, care nu mai pot servi, căci asemenea odăjdii nu li s-au făcut de mai mulți ani.

Această stare de lucruri însă, ne mai putând dăinui, îmi permit a ruga pe Excelența Voastră să binevoiască a dispune să ne trimită *6 rânduri de odăjdii preoțești* pentru a fi distribuite bisericilor noastre din aceste părți.

Este cert și necontestat că biserica este mijlocul cel mai eficace pentru propășirea și întărirea sentimentelor naționale printre aromânii noștri de aici, atât încercați și amenințați de a fi deznaționalizați prin puternicele mijloace de care dispun aceia ce de mult încearcă să-i asimileze.

Pentru acest motiv atât locașurile sfinte, cât și personalul bisericesc cred că merită din partea noastră o osebită sollicitudine. Înzestrând preoțimea cu odăjdii noi, vom încuraja pe acest prețios element de propagandă națională și totodată comunitățile noastre vor simți o mulțumire sufletească, constatând grija ce statul o are pentru dânsii.

Acestea sunt considerațiunile, Domnule Ministru, care mă îndeamnă să rog pe Excelența Voastră să binevoiască a aproba propunerea de mai sus, pentru a înzestra astfel bisericile noastre cu aceste odăjdii bisericești de care au absolută nevoie.

Consul (s.s.) *D. Mincu*

Excelenței Sale

Domnului Emil Porumbaru, Ministru al Afacerilor Străine la București.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol.26, f.156.

103

1915 februarie 19, Salonic. Raportul consulului general al României la Salonic, G.C.Ionescu, adresat Ministrului Afacerilor Străine, Em. Porumbaru, privind situația de la schitul românesc „Prodromul” și încercarea de preluare a controlului asupra lui de către mănăstirea grecească Lavra căreia îi era subordonat. Consulul constată că răzvrătirea de la schit a fost condusă de greci și că înlăturarea cu forță a arhimandritului Antipa Dinescu a fost ilegală.

Consulatul General Regal al României la Salonic

Salonic. 19 februarie 1915

Nr. 237

Domnule Ministru,

Referindu-mă la ordinul telegrafic al Excelenței Voastre cu nr.3000/a.c., privitor la restabilirea ordinii în schitul românesc Prodrom din Sf. Munte și în legătură cu telegrama mea nr.313/a.c., am onoare a aduce la cunoștință următoarele:

Am hotărât să mă duc la Sf. Munte, conform ordinului primit, de urgență, în ziua de 7 curent, când unul dintre vapoarele care face cursa în acea direcție la fiecare 8-10 zile urma să plece din Salonic.

A fost imposibil însă să ajung la Prodrom înainte de luni 16 curent, din cauza timpului foarte rău, căci vaporul cu care am plecat a rătăcit pe mare, fiind împins de furtuna dincolo de insula Lemnos, înspre Mitilene, așa că n-a mai putut să se oprească în dreptul Sf. Munte, la Dafin (o mică schelă) și s-a îndreptat spre Cavala unde a ajuns luni 9 curent, pe la orele 3 p.m. Marea continuând să fie tot furtunoasă, comandantul vaporului mi-a spus că nu este sigur dacă va putea la întoarcere să se oprească și la Sf. Munte, unde, din cauza golfurilor numeroase, marea este și mai agitată.

Ca să nu aștept alte 8-9 zile la Cavala, am hotărât să plec la Sf. Munte pe uscat și în ziua de vineri 13 curent am putut ajunge la mănăstirea rusească „Russiku” unde a trebuit să stau până duminică seara, 15 curent, din cauza unei furtuni cu ploaie și zăpadă, care a ținut trei zile fără întrerupere.

Înainte de plecării din Salonic, îndată ce am primit ordinul telegrafic al Excelenței Voastre, menționat mai sus, am luat toate măsurile în localitate, pentru ca executarea deciziei referitoare la Prodrom să nu întâmpine nici o dificultate.

Guvernatorul general al Macedoniei, Dl T. Safulis, căruia i-am expus chestiunea în detaliu, în ziua de 3 curent, mi-a declarat cu multă bunăvoință și fără cea mai mică ezitare, că îmi pune la dispoziție forța publică de care voi avea trebuință și că nu este deloc nevoie să se adreseze guvernului elen, la Atena, pentru rezolvarea acestei chestiuni.

Având acest răspuns categoric al Excelenței Sale și cunoscând bine rezistența ce voi întâmpina la schitul Prodrom, atât din partea călugărilor români răsvrațiți, cât și din partea mănăstirilor grecești, al căror sprijin știam că l-au cerut tulburătorii și pentru a nu fi expus a face călătoria în zadar, am făcut guvernatorului general propunerea următoare:

Să se dea ordin confidențial șefului de poliție de la Carea (orașel din Sf. Munte), ca împreună cu 2-3 jandarmi, să se aducă la schitul Prodrom și să ceară a fi găzduiți pentru o noapte, spunând că vin din inspecții făcute în Sf. Munte, lucru obișnuit pe la mănăstiri, după ce vor intra în curtea schitului să ia în stăpânire porțile, fără a se provoca cel mai mic scandal. În urmă să se aducă la schit și alți jandarmi, ca să fie în total 10-12, pentru a menține ordinea printre călugări până la sosirea mea acolo.

Guvernatorul general a găsit nimerită această propunere și a dat în prezența mea chiar ordin telegrafic în sensul de mai sus, punând în cunoștință și pe colonelul Trupakis, comandantul jandarmeriei din Macedonia, sub ordinele căruia se află și postul de jandarmi din Sf. Munte. În același timp s-a decis să se trimită de la Salonic încă cinci jandarmi, deoarece la Carea (Sf. Munte) nu se află de regulă decât 5-6.

Sâmbătă 7 curent, înainte de amiază, Guvernatorul General mi-a comunicat că a fost informat telegrafic de la Carea, că ordinul de mai sus a fost executat întocmai de șeful poliției și că jandarmii au luat în stăpânire porțile schitului.

Nemaiavând nici un motiv să mă îndoiesc de reușita misiunii cu care eram însărcinat, am luat imediat măsuri de plecare și guvernatorul general mi-a pus la dispoziție, pentru a mă însoți în călătorie și a-mi da concursul de care aş fi mai avut nevoie, un funcționar de la guvernorat și un jandarm cretan.

După cum am arătat la începutul acestui raport, n-am putut ajunge la Prodrom, decât în ziua de 16 curent.

Îndată ce am sosit la țărmul mării, în dreptul schitului, împreună cu superiorul Antipa, de unde trebuia să urcăm muntele timp de cel puțin o oră, până la schit, am trimis pe jandarmul ce mă însoțea și pe doi dintre călugării aflați afară, să înștiințeze pe șeful poliției, că am sosit și să ne trimită catări pentru a urca muntele.

Călugării și jandarmul s-au înapoiat și mi-au comunicat că șeful poliției nu se află la schit ci la mănăstirea grecească Lavra, unde s-a dus de 3-4 zile sub pretext că este bolnav, iar porțile schitului sunt închise; trei dintre jandarmi se aflau în schit, dar cheile porților le țineau călugării; ceilalți jandarmi se plimbau pe afară din schit.

În același timp mi-au spus că în locul șefului de poliție a rămas ajutorul său. În privința catărilor mi s-a trimis vorbă de călugărul Cornilie, care privea de la o fereastră a schitului, că mănăstirea nu are catări pentru noi și că nici porțile nu le va deschide, căci ei, călugării de la Prodrom, nu au nici o legătură cu guvernul român, ci numai cu Lavra (mănăstirea grecească) și cu „Kinotita” (comunitatea centrală) grecească de la Carea.

Am chemat atunci pe ajutorul șefului de poliție, căruia i se lăsase comanda jandarmilor și i-am cerut, prin funcționarul ce mă însoțea, să dea ordin jandarmilor care se aflau înăuntru, să deschidă porțile.

Acesta mi-a răspuns, că nu poate să facă nimic, deoarece „Kinotita” grecească le-a dat ordin să se retragă de la Prodrom.

Întrebat fiind dacă șeful poliției a primit ordin din partea guvernatorului general și a colonelului Trupakis, ca să ocupe porțile schitului și să se pună la dispoziția noastră, a răspuns că da, s-a primit acest ordin, însă, „Kinotita” grecească „a obținut un alt ordin mai mare” prin care li se pune în vedere să plece de la mănăstire.

În fața acestei situații neașteptate, văzând că nu pot să fac nimic, neavând nici posibilitatea să informez telegrafic pe guvernatorul general, am hotărât să ne reîntoarcem pe uscat la schela Dafni, de unde m-am imbarcat pentru Salonic, chiar în noaptea de luni 16 curent.

Înainte de a pleca de lângă Prodrom, am trimis obștei călugărilor din schit, adresarea Înalt Prea Sfinției Sale Mitropolitului Primat, prin care li se pune în vedere să reintre în ordine și să se supună arhimandritului Antipa Dinescu „superiorul necontestat” al schitului; de asemenea li se comunică și pedepsele la care sunt supuși călugării răzvrățiți, de către Înalt Prea Sfinția Sa Primatul României.

Pe drum, înspre schela Dafni, ne-am întâlnit cu reprezentantul mănăstirii Lavra, care împreună cu alți 3-4 reprezentanți ai mănăstirilor grecești (anteprozopi în Kinotita centrală la Carea) se duceau la schitul Prodrom.

Văzându-ne, s-au oprit în drum și au întrebat pe superiorul Antipa dacă ne-au primit la Prodrom.

Răspunzându-le că nu, dâșii au spus că se duc tot acolo, fiind chemați „ca să reguleze chestia schitului”.

Am rugat atunci pe arhimandritul Antipa să le spună, că Prodromul este schit românesc, nu grecesc și că Cuvioșiile lor n-au ce să reguleze în acel schit, neavând nici o legătură administrativă cu el. În urmă am plecat mai departe, iar numiții călugări au continuat drumul spre Lavra și Prodrom.

Îndată ce am sosit la Salonic, m-am dus la guvernatorul general, în ziua de 18 curent și expunându-i în detaliu cele constatate la Prodrom, l-am rugat să-mi dea explicațiile de care aveam nevoie, asupra conduitei autorităților din Sf. Munte, care aveau ordin să-mi dea tot concursul pentru executarea deciziei luate de Excelența Voastră, cu privire la călugării tulburători.

Domnul guvernator Safulis s-a arătat foarte supărat de schimbarea ce a luat-o această afacere și mi-a declarat că ea se datorează necunoașterii chestiunii de la Prodrom de către primul ministru al Greciei, care a dat direct un ordin telefonic „Kinotitei” grecești centrale de la Carea (Sf. Munte), ca răspuns la intervenția făcută de aceasta, autorizând-o să pună în vedere șeful de poliție să retragă jandarmii de la mănăstire.

Guvernatorul general mi-a citit telegrama primită de la președintele consiliului, după plecarea mea la Sf. Munte, în care i se spune că „Kinotita „centrală se plânge că Excelența Sa (guvernatorul) se amestecă în afacerile mănăstirii Lavra și ale *schitului său Prodrom* (fără să se fi amintit nimic că acest schit e românesc) și i se pune în vedere, să nu violeze statuquo-ul din Sf. Munte. În același timp, președintele consiliului se referă și la o intervenire făcută de ministrul Rusiei la Atena, cu câteva zile înainte, când s-a plâns că autoritățile elene se amestecă în afacerile mănăstirilor, atingând prin aceasta autonomia Sf. Munte.

Menționez că, intervenția ministrului Rusiei, după părerea mea, nu se referă câtuși de puțin la chestia Prodrom, întrucât nu i s-a adresat nimeni pentru această afacere, după câte știu, ea este o urmare a unor neînțelegeri ivite la mănăstirea rusească din Sf. Munte, anume, Rusicu (hramul Pantelimon) unde comunitatea rusească n-a mai voit să se mențină cântăreții care cântau în limba greacă unele rugăciuni, conform unei vechi învoieli.

Guvernatorul general, ducându-se la Sf. Munte în luna decembrie trecut, pentru regularea unor neînțelegeri de la mai multe mănăstiri grecești, a trecut și pe la mănăstirea Rusicu și întrebând ce este cu chestia cântăreților greci, i s-a răspuns că nu pot să-i mai țină, nemaivând cu ce să-i plătească. Nu i s-a dat însă nici o urmare acestei afaceri, de autoritățile elene, dar călugării ruși s-au plâns, că guvernatorul general se amestecă în afacerile lor (asupra acestei chestiuni am raportat legațiunii regale cu raportul nr.81 din 14 ianuarie a.c.).

La telegrama primită de la președintele consiliului, Domnul Safulis mi-a afirmat că a răspuns dând toate lămuririle și arătând că nu este vorba de vre-o mănăstire grecească ci de un schit românesc, susținut de statul român și că trimiterea jandarmilor la Prodrom s-a făcut în înțelegere cu Consulatul român, care a primit instrucțiuni în acest sens de la guvernul său, pentru restabilirea ordinii în acel schit.

Guvernatorul general mi-a declarat că în răspunsul dat a menționat și faptul cu violarea statuquo-ului, arătând că nu autoritățile grecești au adus vre-o atingere Sf. Munte, ci statul rusesc, care în anul trecut, în urma unei anchete făcută de consulul general al Rusiei din Salonic în luna martie, la schitul Sarai (care depinde de mănăstirea grecească Vatoped, întocmai ca și Prodromul de Lavra) a trimis un vapor cu mai mulți soldați, care au debarcat la Sf. Munte, fără ca guvernatorul general să fie informat de aceasta și a îmbarcat cu forța peste 700-800 de călugări ruși care provocaseră tulburări, transportându-i în urmă în Rusia.

În același timp, guvernatorul general a intervenit stăruitor pe lângă președintele consiliului ca dispozițiile luate în înțelegere cu Consulatul român, relativ la schitul Prodrom, să fie menținute și să fie autorizat a ordona din nou executarea lor.

După cum am constatat cu ocazia anchetei făcută la schitul Prodrom în cursul lunii octombrie anul trecut (a se vedea raportul cu nr.1986/1914 la punctul al III-lea) m-am convins acum că nu poate fi nici o îndoială că, călugării răzvrățiți, nevoind să fie supuși nici unui control din partea statului român, mai ales acum când schitul are o avere destul de însemnată, au cerut în mod hotărât sprijinul mănăstirii grecești Lavra, care a intervenit fățiș, susținând pe tulburători, în schimbul supunerii necondiționate a schitului față de acea mănăstire.

Cu chipul acesta, dezordinea și necinstea bănească, care domnesc în mănăstirile grecești, se va înrădăcina și la Prodrom, satisfacând pe călugării răzvrățiți, iar mănăstirile grecești, nădăjduiesc să-și împlinească voința, ca în Sf. Munte să nu existe mănăstire sau schit românesc independent.

Arhimandritul Antipa Dinescu, cât timp a funcționat ca superior, a urmărit cu stăruință ca schitul Prodrom să nu fie îngenunchiat de Lavra, care în pretențiile ei nechibzuite, nu permitea să se deschidă sau să se repare la schit nici chiar o fereastră, fără autorizarea ei.

Sunt nenumărate suferințe îndurate de Prodrom, în decursul anilor, din partea lavrioților, care în timpul din urmă, mai cu seamă după alungarea turcilor, pierduseră oarecum din autoritate și putere și autoritățile elene nu voiau să-i sprijine cu tărie contra schitului român.

Mănăstirea Lavra, văzând că superiorul Antipa luptă cu energie și se adresează guvernului român prin legățiune și consulat, ori de câte ori schitul este asuprit, a recurs la vicleșug, băgând intrigi printre călugării români, ca să-l alunge cu forța din schit și să-l înlocuiască cu un călugăr umil și supus la toate, ceea ce a izbutit să facă.

Din nenorocire pentru Prodrom, s-au găsit în schit câteva unelte inconștiente, ca simonahii Antonie, Cornilie, Grighentie și alți câțiva, învechiți în ură și intrigi, care s-au pus în serviciul mănăstirilor grecești fără să cugete câtuși de puțin că uneltesc contra demnității statului român.

Este nevoie să menționez și în acest raport că simonahul Antonie, actualul șef al răzvrătiților, care se află acum în București, este unul dintre capii călugărilor tulburători de la anul 1881 și următorii, când lupta din răspuneri alături de părinții români Nifon și Nectarie și de acord cu mănăstirea Lavra, ca schitul Prodrom să nu se intituleze *schit românesc* ci numai *schit moldovenesc*, semănând vrajba și ura printre călugării români.

Simonahul Antonie a fost strâns legat cu călugării Nifon și Nectarie de la care a avut procură în scris în anul 1881 luna mai, ca să-i reprezinte în lupta ce duceau contra schitului românesc Prodrom și care în luna aprilie 1880 au avut îndrăzneala să iasă în mijlocul bisericii schitului Prodrom, *în timpul serviciului religios și să blesteme toți călugării care pomenesc și se roagă pentru M.M.L.L. Regele Carol și Regina Elisabeta, numindu-i „eretici”*.

(s.s.) G.C. Ionescu

Excelenței Sale

Domnului Emil Porumbaru, Ministru al Afacerilor Străine.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol.29, f.69-74.

104

1915 martie 2, <Muntele Athos>. Declarația monahilor de la schitul Prodromul, adresată ministrului Afacerilor Străine al României, de unde rezultă intenția monahilor greci de la mănăstirea Lavra de a pune stăpânire pe acest așezământ românesc prin îndepărtarea Arhimandritului Antipa Dinescu.

1915, martie 2

Copie de pe declarația monahilor din Schitul Românesc „Prodromul”
adresată Domnului Consul Român din Salonic

Domnule Ministru,

Subsemnații monahi, supuși români din schitul românesc Prodrom din Sfântul Munte Athos, cu respect vă aducem la cunoștință următoarea plângere:

În ziua de 17 februarie 1915, pe la orele 9 dimineața, sosesc în schitul nostru patru proistoși din chinotita Sfântului Munte și trei reprezentanți ai mănăstirii Lavra și sunt primiți cu mare pompă, apoi după ce aceștia au făcut schitului o minuțioasă inspecție de recepție, au adunat pe toți călugării la sobor și ne-au pus de am semnat un act scris grecește, ce purta, între altele, ca titlu „Schitul Prodromul al Lavrei”, excluzând denumirea de românesc; și cum noi cea mai mare parte fiind bătrâni și neputincioși, am semnat acel act, de frică să nu fim dați afară din schit și să rămânem muritori de foame, pe drumuri, tocmai în aceste timpuri de lipsă, iar monahul Valerian a fost îmbrâncit, arestat și închis într-o cameră, chiar de provitoșii din chinotită, fiindcă n-a vrut să semneze acel act și tot în acest mod, sub presiunea amenințărilor, am semnat de la începutul tulburărilor din schit, orice act ce ni s-a prezentat spre semnare. Alții dintre noi n-au semnat, alții n-au știut carte și au fost semnați de șefii tulburării, care nu sunt decât vreo 15 călugări care au cucerit schitul și puterea, l-au păzit și-l păzesc cu ciomagul, revolverul și cu patrula la porți și balcoane.

Noi fiind oameni simpli și neștiind ce am iscălit, în urmă am auzit că schitul nu mai e românesc și că șefii tulburării, după ce ne-au furat iscăliturile cu înșelăciune, ademenire și amenințări, spunându-ne că iscălim un act pentru stingerea tulburării, împăcarea tuturor călugărilor și restabilirea liniștei de la început, l-au vândut mănăstirii grecești Lavra.

Noi, mânăniți până în suflet de modul barbar cum pe Domnul Consul General de la Salonic, ca reprezentant al României, nu l-au primit în schit și cum această casă este singura românească din Sfântul Munte și este clădită și întreținută cu multă bunăvoință de iubita noastră patrie, protestăm cu energie contra acestui act de vânzare ce șefii tulburării l-au făcut și considerăm ca nule și neexistente toate iscăliturile ce am dat la începutul tulburării, 4 septembrie 1914 până astăzi și vă rugăm a face tot ce credeți de cuviință ca să nu pierdem schitul.

Cei ce protestează sunt mult mai mulți decât cei iscăliți aici, dar unii n-au semnat.

Iar hotărârea Î.P.S. Mitropolit Primat, ce Domnul Consul a dat-o în executare, nici nu s-a citit și a fost tradusă grecește și dată chinotei Sfântului Munte ca o armă pentru ei.

Așa fiind, vă rugăm cu respect, a stăruii ca să se pună cât mai curând în executare hotărârea Î.P.S. Mitropolit Primat, restabilindu-se ordinea și pacea în schit, spre a putea urma înaintea calea vieții normale și religioase în care ne găsim.

Încredințați că cererea noastră va fi ascultată și rugători către Dumnezeu a ne sprijini biserica amenințată, vă asigurăm respectul cuvenit.

(s.s.) Dalmat schimonah

(s.s.) Non schimonah

(s.s.) Ignatie monah

(s.s.) Iacob Deciu monah

(s.s.) Natanail monah

(s.s.) Nistor monah

(s.s.) Neofit shimonah

(s.s.) Ieromonahu Pascu Lambru

(s.s.) Istrate monah

(s.s.) Iosif monah

(s.s.) Axente monah

(s.s.) Gorgone schimonah

(s.s.) Timoftei schimonah

(s.s.) Alipie schimonah

(s.s.) Daniil schimonah

(s.s.) Sevastian monah

(s.s.) Iulian monahu

(s.s.) Gherasim schimonah

(s.s.) Meftodie monah

1915, martie 2

Onor. Domniei Sale

Domnului Ministru de Externe al României, București.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol.29, f.83.

105

1916 mai 16, Salonic. Raport al consulului de la Salonic, G.C. Ionescu, adresat ministrului Afacerilor Străine, Em. Porumbaru, privind conflictul dintre populația aromână și grecomani în privința proprietății asupra bisericii române din comuna Păpădia de Jos.

Consulatul General Regal al României

Nr. 637

Salonic, 16 mai 1916

Domnule Ministru,

În circumscripția revizoratului școlar din Salonic există o comună românească, anume Papadia, despărțită în două: Papadia de Sus și Papadia de Jos, făcând parte din districtul Florina.

Acum 27 de ani un celnic român, anume Hristu Zega (decedat) a cumpărat de la un proprietar turc jumătate din moșia Papadia pe care s-au instalat mai multe familii românești, cărora li s-a revândut moșia de repauzatul Zega.

La un an după cumpărarea moșiei s-a clădit în locul zis Papadia de Jos, unde se formase satul, o bisericuță pe terenul aromânilor, cu ajutoare date de locuitori.

Între locuitorii aromâni se aflau și 8-9 familii de bulgari-grecomani (patriarhiști) care după declarațiile lor ar fi contribuit la construirea acelei biserici.

Mulți ani de-a rândul, până acum 11-12 ani, a oficiat în biserică din Papadia de Jos un preot aromân, Tașa Niculae, plătit de statul nostru; tot acolo funcționa și o școală primară românească.

Locuitorii aromâni observând că în Papadia de Jos, clima nu este destul de sănătoasă, s-au hotărât să părăsească localitatea acum 11-12 ani și s-au dus, o parte pe altă moșie, numită Paticina unde au devenit proprietari, formând un sat cu școală și biserică românească, iar ceilalți au rămas tot pe moșia Papadia, dar s-au retras pe un loc mai ridicat (numit acum Papadia de Sus) la o depărtare de 20-30 de minute de Papadia de Jos, construind mai multe colibe pentru 70-80 de familii.

În Papadia de Jos au rămas numai cele 8-9 familii de bulgari-grecomani.

Preotul aromân Tașa Niculae s-a dus și el cu familiile aromâne în noua comună Paticina, așa că biserică din Papadia de Jos a rămas fără preot.

Aromânii din Papadia de Sus (la colibe), fiind proprietarii bisericii din Papadia de Jos, rămasă fără preot au cerut revizoratului nostru din Salonic să le trimită un altul și în urma intervențiilor făcute de acest Consulat pe lângă Mitropolitul grec Policarpus de la Florina, Prea Sfinția Sa a hirotonit ca preot român pe preotul Atanasie Mihailescu (Libanova) în luna octombrie 1915.

Până la finele lunii martie a.c. biserică a funcționat în mod regulat și românii de la colibe (Papadia de Sus) veneau la biserică lor din Papadia de Jos unde preotul aromân oficia în limba română. Din când în când preotul nostru spunea unele rugăciuni și în limba greacă, pentru familiile de bulgari-grecomani care se aflau în acea comună.

Înainte de sărbătorile Paștelui, bulgarii-grecomani însă, din îndemnul unui alt grecoman, anume Dimitrie Maleșcu (de origine aromân) s-au adresat Mitropolitului din Florina, cerând să li se trimită un preot grec, pretinzând că în biserică să nu se officieze decât în limba greacă, pe motiv că biserică este clădită de dâșii.

Prin stăruințele Mitropolitului, șeful jandarmeriei din Florina a dat ordin jandarmilor să se ducă la Papadia și să oprească pe preotul nostru de a oficia în limba română.

Primind în ziua de 4 aprilie a.c. un raport de la directorul școlii primare din Vodena (în apropiere de Papadia) cu privire la cele întâmplate la biserică din Papadia, am intervenit imediat pe lângă Colonelul Trupakis, comandantul jandarmeriei din Macedonia, să ia măsurile necesare pentru ca ordinea să fie restabilită.

În acest timp Mitropolitul din Florina informându-se că biserică este clădită pe terenul aromânilor și mai mult cu ajutoarele date de ei, a luat dispozițiunea ca preotul nostru să officieze în amândouă limbile (greacă și română) în acelaș timp, citind în românește numai Evanghelia și Apostolul.

Fiind informat de această dispozițiune am hotărât, în înțelegere cu colonelul Trupakis să se facă o anchetă la fața locului de prefectura din Florina, la care să asiste și

directorul școlii noastre din Vodenă, Dl I. Zeana ca delegat din partea administrației școlare, lipsindu-ne revizor școlar.

În ziua de 25 aprilie a.c. s-a făcut ancheta la Papadia de Jos, de generalul prefecturii și șeful poliției din Florina, asistând și directorul școlii aromâne din Vodenă.

Cu privire la rezultatul anchetei Dl I. Zeana îmi comunică prin raportul de la 29 aprilie a.c. că, din declarațiile martorilor propuși de ambele partide s-a constatat, că la construirea bisericii au ajutat și aromânii și grecomanii; aromânii au mai declarat că pe la anul 1890, când s-a făcut clădirea nu erau în acea localitate decât 3 familii de bulgari-grecomani și 9 familii de aromâni.

Grecomanii au recunoscut că terenul pe care se află biserica este proprietatea aromânilor, dar susțin că a fost cumpărat de aceștia, după clădirea bisericii, ceea ce nu este exact, deoarece însuși proprietarul turc, care a vândut acea moșie aromânilor (lui Hristu Zega) și care trăiește la Florina, declară că nu exista biserică pe moșia sa când s-a făcut vânzarea.

Faptul că și grecomanii au contribuit cât de puțin la construirea bisericii le dă prilej atât lor cât și Mitropolitului din Florina (și autorităților grecești în mod direct) să aibă pretenții asupra ei și să tulbure liniștea cerând să se officieze și în limba greacă.

Pentru a se pune capăt dezordinei mai ales în împrejurările actuale, am spus colonelului Trupakis ca, până la regularea definitivă a acestei afaceri, serviciul religios să se officieze o săptămână în limba română și alta în limba greacă, având fiecare comunitate preot separat, ceea ce a admis și D^{sa}.

În acest sens am dispus să se comunice comunității aromâne din Papadia de revizoratul școlar din Salonic.

După părerea mea însă, chestiunea bisericii din Papadia de Jos, va da naștere mai târziu la alte tulburări, din cauza pretențiilor grecomanilor.

Pe lângă aceasta, găsesc că nu este deloc potrivit ca locuitorii să trăiască în acest sat și biserica lor să fie în altul, cum este cazul de față.

Soluția cea mai bună ar fi ca aromânii să renunțe la bisericuța din Papadia de Jos și la terenul pe care este construită, limitându-i o curte (care să se împrejmuiască de grecomani) în schimbul sumei de trei mii cinci sute de drahme, pe care le-ar plăti guvernul elen ca despăgubire.

Comunitatea aromână ar fi mulțumită cu această sumă căci clădirea actuală a bisericii este de mică valoare și apoi le-ar da ocazia să-și construiască biserică în comuna lor, la colibe (în Papadia de Sus), scăpând de cearta cu grecomanii odată pentru totdeauna.

Până la terminarea clădirii lor s-ar continua cu oficierea în biserica din Papadia de Jos, cu schimbul, în felul propus mai sus.

Mitropolitul Policarpos din Florina ce a fost la mine în ziua de 22 aprilie a.c., cu care am discutat asupra chestiunii acelei biserici pentru a ajunge la o soluție potrivită, este de aceeași părere.

Guvernul elen socotește că nu va vedea nici o dificultate în aplicarea propunerii de mai sus, dacă are dorința sinceră de a stabili armonia dintre elementul grec (ori grecoman) și cel aromân din Macedonia, mai cu seamă că există precedente în acest sens. În acest fel s-a procedat și cu afacerea școlilor din Meglenia (Karadjava) pentru care s-a acordat de

guvernul elen diferite sume de bani în urma înțelegerii stabilită cu D^l Mavrudis, șef de secție în Ministerul Afacerilor Străine, care fusese trimis acum 2½ ani la Salonic, ca să se pună de acord cu acest consulat în privința afacerilor școlare și bisericești române din această regiune.

Același lucru s-a făcut și cu biserica din Turia.

D^l Prefect de Salonic, Athenogenos, căruia i-am expus astăzi cazul de mai sus, mi-a promis, că după ce va lua cunoștință de dosarul afacerii, de la colonelul Trupakis, va interveni și D^{sa} pe lângă D^l Prim Ministru Sculudis, cu toate că comuna Papadia ține de Prefectura de Florina, în sensul propunerii mele.

Cele expuse în raportul de față, le-am comunicat la timp legațiunii regale din Atena, cu rugăciunea de a se face intervenirile ce se va găsi de cuviință pe lângă guvernul elen, pentru rezolvarea chestiunii bisericii din Papadia în sensul propunerilor arătate mai sus.

(s.s.) *G.C. Ionescu*

Excelenței Sale

Domnului Emil Porumbaru, Ministru al Afacerilor Străine.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 21, f.1-4.

106

1916 septembrie 7, Ianina. Raportul consulului D. Mincu, adresat ministrului Afacerilor Străine, Em. Porumbaru, privind presiunile pe care le fac autoritățile religioase grecești asupra preoților comunităților aromâne pe care fie le atrag de partea lor, fie le interzic să slujească. Este solicitat sprijinul guvernului român care să intervină pe lângă autoritățile grecești pentru a obține recunoașterea dreptului de a oficia în limba română preoților Nicolae Economu din Perivoli și Anastase Grijoti din Turia.

Consulatul General Regal al României

Nr. 448

Ianina, 7 septembrie 1916

Domnule Ministru,

Prin recentul meu raport nr. 437 din 3 a.c., am avut onoarea a informa pe Excelența Voastră despre demisia părintelui Nicolae Economu din postul de paroh al comunității române din Perivoli și acum prin prezentul, vin a expune cauzele care au determinat pe zisul preot să demisioneze.

Sfinția Sa n-a fost în funcție decât vre-o 6-7 luni, fiind numit în ziua de 1 februarie 1916 prin ordinul ministerului nr. 05599 din 20 martie a.c. în postul rămas vacant prin retragerea părintelui D. Constantinescu, care s-a dus și a rămas în țară.

Prin rapoartele mele anterioare cu nr. 359, 448 și 613 din 22 iunie, 8 august și 8 octombrie 1915, am avut onoarea a expune Excelenței Voastre cererea stăruitoare a suszisei comunități române din Perivole de a i se găsi și trimite un preot, având mare nevoie de dânsul atât pentru săvârșirea serviciilor religioase, cât și pentru a menține în jurul lui uniți toți membrii cu sentimente adevărat românești, riscând astfel de a se

dezagrega membrii comunității și chiar a trece pe nesimțite în tabăra opusă, fiind nevoiți a se servi și a introduce în familiile lor preoți greci sau grecomani, care, după cum se știe, sunt unii dintre cei mai periculoși agenți de propagandă ai adversarilor cauzei noastre culturalo-religioase.

De aceea, cu osebită bucurie am dat de zisul preot Nicolae Economu și m-am grăbit a solicita numirea sa prin raportul meu nr. 66 din 5 februarie a.c. Bucuria mi-a fost legitimă mai ales că Dl revizor școlar P. Civica, cât și din diferite alte părți, Sfinția Sa mi-a fost recomandat călduros, posedând dânsul cele mai necesare calități pentru funcția ce avea de îndeplinit, fiind anume român de origine, inteligent, cu o oarecare cultură și destul de energic și curajos pentru a înfrunța prigonirile inevitabile ce zilnic ni se creează. Am constatat eu însumi aceste calități, căci Sfinția Sa a venit la Ianina și mi-a remis chiar o petiție prin care solicita să fie numit preot român și între altele declare următoarele: „...de aici înainte doresc foarte mult să servesc și eu biserica noastră română și de aici înainte, până la sfârșitul vieții mele, am convingerea și hotărârea să fiu credincios al acestei biserici”.

Știam însă prea bine, că preoții noștri din aceste părți au o situație dificilă, deoarece potrivit cauzei noastre, mai totdeauna ținesc să-i lovească, direct sau indirect, creându-le neîntrerupt zile amare și tocmai din cauza nesfârșitelor persecuțiuni, fiind adânc amărât și descurajat, însuși precedentul noului preot, venerabilul părinte D. Constantinescu, viața căruia, după cum se știe, a fost un lung martiriu, n-a mai putut rezista, și, spre a-și sfârși viața în liniște, s-a hotărât să se retragă în țară. De aceea, pentru a ușura, în limitele posibilului, situația noului preot, am găsit de cuviință să mă adresez legațiunii noastre din Atena prin raportul meu nr. 104 din 25 februarie a.c., atât în favorul părintelui N. Economu cât și în favorul preotului Papatanas Grijoti din Turia, care, tot pe atunci solicitase să fie reintegrat în postul ce-l avusese la Turia până în toamna anului 1912, când, din cauza atrocităților săvârșite de antartzii greci, măcelărind chiar pe regretatul naționalist D. Cicma, șeful comunității române de acolo și fiind amenințat și dânsul cu moartea, preotul în chestiune n-a putut scăpa decât punându-se sub puternica ocrotire a prelatului grec din eparhia Ghebenei, căruia, bine înțeles, i-a declarat că se leapădă de cauza română și i-a promis că pe viitor nu va servi decât ca preot grec. Îndată ce însă a văzut că România a căpătat din partea guvernului elen recunoașterea autonomiei bisericești și școlare, zisul preot și-a revenit la sentimentele de altă dată și a cerut să fie primit din nou în serviciul cauzei noastre, rugându-se însă să i se acorde sprijinul cuvenit pentru ca Mitropolitul din Grebena să nu-l supere, ci să-l recunoască ca preot român, după cum fusese pe timp de un șir de ani, sub fostul regim turcesc.

Tocmai prin susmenționatul meu raport nr. 104, am expus Excelenței Sale Domnului Ministru Filodor cazul preotului Grijoti și încheiam astfel:

„De aceea am onoarea a ruga pe Excelența Voastră să binevoiască a dispune să se facă interveniri pe lângă autoritățile respective din Atena pentru a se da instrucțiunile trebuincioase autorităților bisericești și administrative din Grebena și Turia, de a recunoaște ca preot român pe părintele Papatanas Grijoti din Turia și la nevoie a i se înlesni îndeplinirea misiunii sale. De asemenea rog să se intervină și pentru recunoașterea ca preot român la Perivoli a părintelui Papa Nicolae Economu, de fel din comuna Simina, plasa Grebena, care a fost deja propus la minister pentru ocuparea postului de preot la Perivoli”.

Ceva mai târziu, am comunicat legațiunii prin raportul meu nr.116 din 3 martie 1916 că grecii se agită foarte mult împotriva preoților Grijoti și Economu, care au și început să funcționeze și că grecomanii se laudă că acești preoți vor fi opriți de a funcționa și că chiar vor fi internați la o mănăstire prin hotărârea Mitropolitului din Grebena. Spre a se preveni luarea unor astfel de măsuri drastice, rugăm ca autoritățile superioare competente din Atena să dea ordine telegrafice Mitropolitului din Grebena de a recunoaște pe suszișii preoți ca preoți români.

Excelența Sa Domnul Ministru Filodor, prin o adresă personală nr. 366 din 8-21 martie 1916, a binevoit să-mi dea în chestiunile de mai sus, unele instrucțiuni și anume: „ca comunitățile române din Turcia și Perivoli să trimită câte doi delegați însoțiți și de directorii școlilor noastre din Grebena, la Mitropolitul grec, căruia să-i expună nevoia în care se găsesc și să-l roage să dea autorizarea cuvenită celor doi preoți pentru a putea oficia în limba română, atât în bisericile din Turia și Perivoli, cât și prin case. Să declare totodată Mitropolitului că-i vor plăti dreptul său anual (dreptul zis „al despotului” la care nu sunt obligați) în mod regulat și că-l vor primi cu onorurile cuvenite de câte ori va veni să inspecteze bisericile din comunele lor. Să-l asigure de asemenea că nu se va săvârși nici o cununie între tinerii aromâni fără să se ceară mai întâi autorizarea cuvenită de la Mitropolit și că i se vor plăti taxele legale. Să-i spună că la fel procedează românii cu Mitropoliții greci din Salonic, Florina, Corița, Demir-Hissar și că aceștia nu numai că permit preoților să officieze în limba română, dar chiar au sprijinit preoți pentru comunitățile aromâne.

Dacă însă Mitropolitul grec ar refuza, ceea ce nu pot crede, să satisfacă cererile românilor, aceștia la rândul lor să-i refuze și ei plata taxelor anuale, la care, după cum am spus-o, nu-i obligă legea. Acest lucru însă, iarăși în caz extrem”.

M-am grăbit a mă conforma îndată acestor instrucțiuni, împărțându-le cu toată discreția cuvenită comunităților române, prin directorii școlilor noastre din Turia și Perivoli. Rezultatul l-am comunicat legațiunii prin rapoartele mele nr. 174 și 192 din 9 și 22 aprilie 1916, prin care o informam:

a) că înainte de a se executa instrucțiunile ce am transmis, Mitropolitul grec Emilianos din Grebena a condamnat pe părintele Nicolae Economu la un an arest la o mănăstire zisă „Meteore” din Calabaca, fiindcă, fără o prealabilă autorizare din partea sa, a oficiat la biserica română din Perivoli și hotărârea aceasta i s-a comunicat preotului prin șeful jandarmeriei din Perivoli;

b) că la 8 aprilie a.c. Dl revizor școlar a fost înștiințat telegrafic din partea Dlui Sterie Caragiani, subrevizorul nostru din Grebena, că subprefectul de acolo, din ordin superior, a invitat pe Mitropolitul grec să recunoască ca preoți români pe părintele Grijoti și Economu, dar că preotul grec a refuzat categoric să consimtă la aceasta, ceea ce a consternat pe aromânii noștri;

c) că delegația din Turia a făcut cuvenitul demers la Mitropolie, la 6 aprilie, dar prelatul grec, drept răspuns, a cerut să i se adreseze prin scris atât românii, cât și preotul Grijoti, deoarece cererile lor va trebui să le adreseze Patriarhului de care depind încă Mitropoliții din noua Grecie;

d) că comunitatea din Perivoli, față de rezultatul negativ al demersului făcut de delegația din Turia, a crezut că e de prisos să mai intervină și dânsa, a delegat însă pe

directorii școlilor noastre din Perivoli și Grebena să intervină pe lângă Dl subprefect din acest din urmă oraș, rugând ca sentința pronunțată de Mitropolit împotriva preotului N. Economu, să nu fie executată. Subprefectul a răspuns atunci, că în urma unui ordin ce a primit din partea Dlui Ministru al Afacerilor Străine din Atena, a invitat pe Mitropolit să lase liber pe zisul preot ca să officieze în limba română, dar că declină orice competență față de deciziile Mitropolitului.

Prin raportul nr. 238 din 15 mai 1916, am mai comunicat legațiunii că preotul și comunitatea română din Turia, conformându-se cu cererea Mitropolitului, i-au adresat cuvenitele petiții. Însă petiția comunității a fost înapoiată sub cuvânt să fie iscălită de toți aceia care constituiesc comunitatea română. Comunitatea, la rândul ei, a răspuns că crede inutil de a adresa altă petiție, căci ceea ce o adresase s-a făcut tocmai conform cererii Mitropolitului; de altfel semnatarii ei sunt reprezentanții poporului care i-a ales și dacă comunitatea astfel constituită nu e recunoscută, atunci nici școala nici biserica română nu vor fi recunoscute.

Prin raportul ulterior, sub nr. 257 din 27 mai 1916, am avut onoare a comunica legațiunii că și delegația comunității din Perivoli, în urma stăruințelor mele, s-a prezentat la Mitropolie cerând recunoașterea ca preot român a părintelui Nicolae Economu, care de altfel i-a adresat aparte o petiție în acest sens. Prelatul grec a cerut atunci și românilor din Perivoli o petiție spre a o înainta la Patriarhie, adăugând că aceasta din urmă va hotărî. Delegația a răspuns că petiția o are deja gata semnată numai de membrii comunității căci aceștia reprezintă pe toți românii, care i-a ales. Delegația întrebând pe Mitropolit, când crede că vor căpăta rezultatul demersului lor, acesta a răspuns că totul depinde de împrejurări, căci nu se știe dacă autoritățile militare anglo-franceze din Salonic și cele bulgare și turcești vor permite să treacă corespondența Patriarhiei.

Din expunerea ce precede reiese evident că Mitropolitul din Grebena nu consimte să recunoască pe cei doi preoți; ba chiar, după ce a pronunțat sus amintita condamnare a părintelui Nicolae Economu, n-a întârziat a pronunța și o condamnare disciplinară împotriva preotului Grijoti, făcându-l „argos”.

Am mai comunicat legațiunii că de câțva timp s-a declanșat împotriva preotului N. Economu o nemaipomenită persecuție atârțată de cei sus puși. Grecomanii din comuna Smixi boicotează în toată puterea cuvântului întreaga familie a preotului, care se află acolo și nici un membru al ei nu îndrăznește să iasă pe stradă, căci e huiduit, insultat și chiar bătut fără ca autoritățile elene să dea cuvenita apărare. Am rugat în consecință pe Domnul Ministru să binevoiască a face cele necesare pentru ca să obțină din partea autorităților centrale din Atena să se lămurească această situație precară, ordonându-se funcționarilor din Grebena precum și Mitropolitului de a se lăsa în pace preoții români, trebuind chiar ca ei să fie apărați împotriva acelor care le-ar face neajunsuri.

Însuși părintele Nicolae Economu mi-a făcut o lungă expunere a tristei sale situații, mărturisindu-mi că este disperat, neputând găsi vre-o ameliorare, fiind lăsat la discreția inamicilor.

Pe de altă parte, Mitropolitul grec din Grebena, prin organele sale a povățuit pe acest preot de a dezerta din partidul românesc și a îmbrățișa din nou cauza greacă, promițându-i că i se va ierta pedeapsa de un an închisoare, la care fusese condamnat și că va fi reintegrat în serviciul bisericii din Smixi. Preotul în chestiune n-a mai putut răbda și

a trecut în tabăra adversarilor cauzei culturale românești. Ducându-se însă la Mitropolie, prelatul grec l-a silit să semneze o declarație în care se spune că dânsul a îmbrățișat cauza română din eroare și că numai chestiuni de bani l-au făcut să treacă în serviciul României. Iată la ce mijloace recurg actualii membrii ai clerului înalt din aceste părți.

Nu trebuie însă să pierdem din vedere că lipsa unor ordine severe și categorice provenite din partea autorităților centrale din Atena, în favorul recunoașterii calității de preot român, a sus pomenitului părinte N. Economu ne-a făcut să constatăm cu durere dezertarea lui provenită, repet, numai de mizeriile ce a îndurat prin persecuțiile, ce i le-a pus la cale însuși prelatul grec. Și trebuie să luăm bine aminte că se prea poate să înregistrăm și alt caz analog, dacă nu vom reuși a-i da protecția de care are nevoie absolută preotul Atanase Grijoti din Turia, care de asemenea este tare vizat și urmărit atât de același Mitropolit cât și din partea grecilor fanatici, care nu iartă trecerea în tabăra noastră a preoților care au fost în serviciul lor.

Se impune deci ca autoritățile elene din provincie să fie invitate să recunoască îndată, fără dificultăți, de preoți români, pe toți aceia ce li s-ar recomanda de noi. Pentru asigurarea situațiunii preotului Grijoti, am găsit de cuviință a interveni din nou pe lângă legațiunea noastră din Atena, prin raportul meu nr.381 din 9 august 1916, stăruind să se ia măsurile necesare pentru recunoașterea calității sale de preot român și să i se asigure funcționarea sa la Turia, ridicându-i-se argosul ce i l-a dat Mitropolitul din Grebena când i-a interzis să officieze la biserică sau la vre-o casă română; căci altfel și preotul Grijoti din Turia va fi forțat de organele susziselui prelat să-și dea demisia și să imite pe colegul său preotul Economu din Perivoli, care a trebuit să se retragă în urma multiplelor mizerii ce i se făceau.

Din cele ce preced, Excelența Voastră va binevoi a observa că toate intervenirile ce acest consulat a făcut în chestiunea suszișilor doi preoți, guvernul elen nici până în prezent nu a luat nici o măsură pentru recunoașterea dreptului acelor preoți de a officia la bisericile române în limba română, ba chiar el tolerează toate mizeriile și persecuțiunile ce se fac de adversarii cauzei noastre acestor doi preoți. Guvernul elen se dezinteresează de intervenirile ce acest consulat le face, fie prin mijlocirea legațiunii noastre din Atena, fie prin Prefectura locală în chestiuni școlare și bisericești, deși Grecia a recunoscut autonomia școlilor și bisericilor noastre din noile provincii grecești. Astfel fiind, cred de datoria mea de a aduce la cunoștința Excelenței Voastre această stare de lucruri deplorabilă care, fără o intervenire energică nu poate fi decât dăunătoare cauzei noastre culturale și deci Vă rog, Domnule Ministru să binevoiți a face cele ce veți crede de cuviință, pentru ca guvernul elen să recunoască dreptul de a officia în limba română a preoților deja numiți de mai multe luni și anume: preotul Economu Nicolae din Perivoli și preotul Anastase Grijoti din Turia și pe viitor a asigura autonomia școlilor și bisericilor române din noile provincii grecești, care a fost deja garantată prin Tratatul de pace de la București.

Consul
(ss) *D.S. Mincu*

Excelenței Sale
Domnului Em. Porumbaru, Ministru al Afacerilor Străine București.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 26, f.161-166.

107

1918 ianuarie 10/23, Ianina. Raportul Consulului României la Ianina, D.Mincu, adresat președintelui Consiliului de Miniștri și ministru al Afacerilor Străine, Ion I.C.Brătianu, în care semnalează politica mitropolitului grec Emilianos al Grebenei de a interzice preoților români să slujească în limba română în bisericile din Turia. Consulul sesizează pericolul trecerii membrilor comunității românești din Turia în tabăra grecomanilor dacă guvernul român nu insistă pe lângă guvernul grec în favoarea recunoașterii dreptului preoților români de a sluji în limba maternă.

Consulat Royal de Roumanie

Ianina, le 20/23 janvier 1918

Domnule Președinte al Consiliului,

Prin memoriul meu nr.448 ce am avut onoarea a adresa la 7 septembrie 1916 Departamentului Excelenței Voastre, am expus pe larg dificultățile întâmpinate de preoții noștri din Turia și Perivoli din partea Mitropolitului grec Emilianos al Grebenei în a cărei eparhie se găsesc. Și de atunci încoace în diferite rânduri, n-am încetat a face interveniri prin domnii prefecți ce s-au succedat aici și prin legațiunea noastră din Atena spre a obține în fine recunoașterea cel puțin a preotului nostru Atanasie Grijoti din Turia din partea suszisului prelat, care la 5 iunie 1916 a făcut *argos* pe zisul preot, numai pentru că a oficiat românește. Nici până acum însă nu s-a putut obține recunoașterea solicitată din partea Mitropolitului grec, care continuă a se arăta foarte ostil față de cauza noastră culturală și bisericească.

Acum în urmă, înainte de sărbătorile Crăciunului, comunitatea română din Turia, dorind a face o ultimă încercare pentru dezlegarea chestiunii preotului lor, a îndemnat pe părintele Atanasie Grijoti de a se adresa încă o dată suszisului prelat, cerând voie de a oficia. Preotul Grijoti a primit bucuros îndemnul comunității și s-a grăbit a adresa la 17 decembrie 1917 Mitropolitului Emilianos o scrisoare a cărei traducere română sună astfel:

Prea Sfinte,

Prin prezenta fac cunoscut Prea Sfinție Voastre, că de la 5 iunie 1916 mă aflu *argos* pe un timp nedeterminat, până la sfârșitul judecății mele. Cum însă judecata în chestiune n-a început încă, ca preot creștin ortodox rog pe Prea Sfinția Voastră să binevoiască a-mi permite de a sluji și de a împărtăși cel puțin cu Sfânta grijanie Duminică, în ajunul Crăciunului.

În speranța că rugămintea mea va fi satisfăcută, rămân cu profund respect.

(s.s.) Preotul Atanasie Grijoti

Turia (Crania), 17 decembrie 1917.

La această scrisoare, Mitropolitul grec a răspuns în termenii următori:

Sfinției Sale Preotului Papa-Atanasie Grijoti

paroh la Turia (Crania)

Dacă persistați în *erezia voastră cea falsă, e de prisos să vă adresați Nouă, ca autoritate ecleziastică*. Dacă însă v-ați pocăit și ați decis în mod sincer să reveniți în sânul părintescului ortodoxism grecesc, trebuie să veniți și să mărturișiți înaintea Autorității bisericești pocăința voastră și să obțineți iertarea cerută, *prezentându-mi o dovadă scrisă de căința voastră*.

Mitropolitul Grebenei
(s.s.) *Emilianos*

Grevena, 21 decembrie 1917.

Am onoarea a înainta aici alăturat copii fidele în limba greacă după corespondența de mai sus.

După cum se vede clar, prelatul grec persistă în hotărârea sa de a nu recunoaște pe părintele Grijoti ca preot român, deși după cum am avut onoarea a comunica Departamentului Excelenței Voastre prin memoriul sus pomenit, Ministerul Afacerilor Străine din Atena l-a îndemnat prin subprefectul din Grevena de a recunoaște de preoți români pe Atanasie Grijoti din Turia și pe Nicolae Economu din Perivoli, Mitropolitul în chestiune refuză categoric să aprobe și să satisfacă cererea comunităților române ce i-au adresat în aceeași chestie zicând că numai Patriarhul din Constantinopol, căruia dânsul se va adresa când împrejurările vor permite, este competent de a se pronunța în privința cererii lor și susține că mitropolii din Macedonia și Epir, provincii cucerite de curând de Grecia, continuă a depinde de Patriarhat.

Din scrisoarea Mitropolitului Emilianos se vede că el numește *erezie* serviciul divin în limba română și cere ca preotul român să abjure cauza română, dând chiar declarație în scris în această privință. Uită însă prelatul în chestiune că, chiar la reședința sa, noi avem doi preoți, pe Papa Riza și pe Papa Puliareu care servesc regulat de mai mulți ani la capela noastră din Grevena, iar în sezonul verii, când românii se mută la munte, acești preoți mai servesc alternativ cu preoții greci în bisericile din Abela. Mai uită zisul Mitropolit, că avem o mulțime de preoți în diferite părți ale Macedoniei, care de asemenea slujesc românește prin biserici, prin capele și prin casele credincioșilor români și despre acest fapt i-a vorbit și delegația Turienilor, la 6 aprilie 1916, când s-a prezentat la Mitropolie, tot în afacerea preotului lor. Mai uită că am avut chiar cazuri de hirotonisire pentru unele comunități române din Macedonia, din partea unor mitropoliți greci, și, după teoria lui Emilianos, ar urma ca toți preoții noștri, precum și toți preoții greci care coliturgisesc în aceleași biserici cu preoții noștri, precum și toți mitropoliții greci care au hirotonisit pe preoții români sau au permis, fie și tacitamente, ca preoții români să funcționeze, să fie *eretici*.

Așa fiind cunoscându-se îndeajuns ostilitatea față de preotul Grijoti a Mitropolitului Emilianos din Grevena, care în 1916 a izbutit prin presiuni, amenințări și persecuții, să silească pe preotul Nicolae Economu din Perivoli de a renunța la cauza română, și despre care se vorbește în memoriul sus pomenit, nu rămâne cred decât de a se interveni pe lângă guvernul elen, în mod energic, pentru ca dânsul să facă demersurile cuvenite spre a se autoriza preotul nostru Atanasie Grijoti din Turia, localitate zisă de greci Crania, de a sluji românește după cum Sfinția Sa a mai slujit în curs de mai mulți ani de zile, pe timpul regimului turcesc.

Totodată rog pe Excelența Voastră să binevoiască a face cele ce va crede de cuviință, pentru ca guvernul elen să dea ordinele necesare autorităților grecești din

Grevena, ca să înapoieze comunității române din Turia cele trei biserici comunale de care ea s-a servit în timpul dominației turcești, sau să i se remită celelalte trei biserici, după cum s-a hotărât în toamna anului 1913 de domnul Repulis, fost pe atunci ministru de interne al Greciei. De asemenea și în chestiunea bisericilor din Turia, încă de la începutul anului 1915 și până în prezent, am intervenit în repetate rânduri pe lângă guvernul elen, atât prin mijlocirea legațiunii, cât și prin aceea a prefecților ce s-au succedat la Ianina; însă până acum nu s-a luat absolut nici o măsură. Deoarece această chestiune prezintă o importanță destul de mare pentru noi, nu voi lipsi a face un raport special și detaliat în afacerea bisericilor din Turia.

Cu acest prilej îmi permit a releva că, comunitatea noastră din Turia e destul de însemnată și că, prin dezlegarea celor două chestiuni bisericești pendinte, mai sus pomenite, ea se va întări și mai mult, iar școlile noastre din Turia vor fi desigur și mai populate.

Constat însă cu multă părere de rău, că actualmente, unii dintre membrii comunității noastre, văzând că guvernul elen nu ține seamă de reclamațiunile lor și nu dezleagă cele două chestiuni bisericești, au început să se retragă din tabăra comunității române și să treacă în cea grecească. Și dacă această stare de lucruri va continua, noi vom pierde foarte mult, căci comunitatea română se va micșora cu totul și cauza noastră culturală va suferi în mod simțitor și cu multă greutate vom putea apoi să reintegrăm în comunitatea română pe toți românii naționaliști, care de nevoie o părăsesc spre a intra în rangurile grecomanilor, al căror număr va deveni impunător față de micul număr al românilor naționaliști.

Consul
(ss) *D.S. Mincu*

Excelenței Sale

Domnului Ion I.C. Brătianu, Președinte al Consiliului de Miniștri, Ministru al Afacerilor Străine la Iași.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 26, f. 217-219.

108

1918 ianuarie 12, Ianina. Raportul Consulului României la Ianina, D.Mincu, adresat președintelui Consiliului de Miniștri și ministru al Afacerilor Străine, Ion I.C.Brătianu, privind politica de discriminare dusă de autoritățile grecești care au confiscat bisericile comunității române din Turia. Consulul solicită sprijinul statului român pentru obținerea recunoașterii dreptului de a sluji pentru preotul Atanasie Grijoti.

Consulat Royal de Romanie

Ianina, le 12 janvier 1918

Domnule Președinte al Consiliului,

Referindu-mă la partea finală a raportului meu nr.19 din 10 c., am onoarea a expune Excelenței Voastre chestiunea bisericilor din comuna Turia (Crania) din plasa Grevena.

Comunitatea română din acea localitate a stăpânit sub regimul turcesc, în curs de mai mulți ani de zile, trei locașuri sfinte, din cele șase biserici și capele ce sunt în acea

comună. Au fost locașuri românești biserica cu hramul „*Toți Sfinții*” și filialele ei, paraclisele „*Sf. Nicolae*” și „*Sf. Ilie*”; pe când ceilalți locuitori care formează așa zisul partid grecoman, s-au servit de biserica „*Sf. Athanasie*” și de filialele sale „*Sf. Paraschiva*” (zisă *Sf. Vineri*) și „*Sf. Gheorghe*”.

Numai cele două biserici principale „*Toți Sfinții*” și „*Sf. Athanasie*” posedă oarecari acareturi care servesc pentru întreținerea bisericilor și a filialelor respective.

Românii naționaliști au stăpânit și administrat nesupărați, cât timp a durat administrația otomană, primele trei biserici; însă ele le-au fost uzurpate în toamna anului 1912, când armatele grecești, și mai ales *antariții* greci (revoluționarii), au ocupat acea comună, fără să li se dea românilor alte biserici în schimb. Bineînțeles că, comunitatea română a protestat la timp unde trebuie împotriva acestei uzurpări.

În toamna anului următor, 1913, Dl Repulis, fost pe atunci ministru de interne, trecând prin Grebena, a avut a se ocupa și de chestiunea culturală și bisericească a românilor din regiunea Pindului, regiune cunoscută și sub numele de „*Vlaho-horion*”. Excelența Sa a convocat atunci la Grebena pe reprezentanții comunităților românești și a declarat că chestiunea culturală și bisericească română va rămâne întocmai ca pe vremea turcilor, adică românii vor fi liberi de a avea școlile și bisericile lor ca în trecut.

Însă, deoarece după plecarea Domnului Repulis, grecomanii din Turia n-au voit să țină seama de principiul stabilit de Dl ministru elen, românii naționaliști s-au văzut nevoiți a se adresa subprefectului din Grebena, care a luat următoarea decizie:

- a) Ca localul comunal al școlii de băieți să aparțină grecomanilor;
- b) Ca localul școlii de fete, construit anume de români, să le aparțină și pe viitor acestora;
- c) Ca românii să primească al doilea grup de biserici, anume acela pe care îl stăpâneau grecomanii în trecut, adică biserica „*Sf. Athanasie*” și paraclisele „*Sf. Vineri*” și „*Sf. Gheorghe*”.

Domnul subprefect a chemat la Grebena pe Dl Carangiu, președintele comunității române pe atunci și pe Dl N. Nibi, directorul școlilor noastre din Turia și le-a împărtășit soluțiunea. Deși hotărârea aceasta nu corespundea întocmai cu principiul stabilit de Domnul Repulis, totuși românii au admis-o. Primele două puncte au fost aplicate îndată, însă față de punctul al treilea, grecomanii, simțindu-se atotputernici sub ocupațiunea grecească, au rămas cu totul intransigenți. Din această cauză comunitatea română s-a adresat la Salonic Domnului Sofulis, care era pe atunci guvernator general al Macedoniei. Acesta a delegat un ofițer de jandarmerie, care la 10 februarie 1914, făcând o anchetă la Turia, a găsit de cuviință a lua de la grecomani paraclisul „*Sf. Vineri*” și a-l oferi românilor, care bineînțeles n-au rămas deloc mulțumiți, căci arbitrar li se călcau drepturile; la acest motiv se mai adăuga și faptul că paraclisul în chestiune se afla la marginea satului și era aproape în ruină, lipsit de orice venit; pe când celelalte cinci locașuri sfinte, clădite în vremuri de întreaga populație, când nu se făcea nici o distincție pe principii naționale, rămâneau în stăpânirea exclusivă a grecomanilor, fără să aibă nevoie de ele.

Urmare deci în această privință noi demersuri la Salonic, unde autoritățile administrative grecești, spre a împăca oarecum pe români, le-au oferit suma de 1000 de drahme pentru ca să repare biserica „*Sf. Vineri*”.

Fiindcă nici acest adaos în bani nu a satisfăcut cererile drepte ale românilor, Dl subprefect din Grebena a propus următoarea combinație: a se oferi românilor paraclisele „Sf. Vineri”, „Sf. Gheorghe” și „Sf. Ilie”. Din acestea, primele două le stăpâneau deja românii în timpul dominațiunii turcești; iar paraclisul „Sf. Ilie” li se dădea în locul bisericii „Toți Sfinții”. Deși această propunere era oarecum mai avantajoasă, totuși comunitatea română n-a admis-o și a insistat să i se dea ori primul ori al doilea grup de biserici și aceasta pentru ca să capete o biserică cu venituri spre a putea întreține celelalte locașuri sfinte.

Văzând că chestiunea bisericilor se târăgănează într-una în dauna românilor, că ei rămân lipsiți cu totul de serviciul religios în limba română, am găsit de cuviință, în înțelegere cu zisa comunitate, să fac interveniri pe lângă autoritățile elene respective, propunând ca, fie în mod definitiv, fie și în mod provizoriu, până la tranșarea definitivă a diferendului, să fie admisă următoarea combinație: Să se remită românilor paraclisele „Sf. Vineri” și „Sf. Gheorghe”, pomenite mai sus, iar în locul paraclisului „Sf. Ilie”, să li se dea biserica „Sf. Athanasie”. Pentru ca noua propunere să se tranșeze mai curând, am remis la 4/17 mai 1916, un pro-memoria domnului Nicolaides, fost atunci prefect al Ianinei, rugându-l să binevoiască a insista pe lângă colegul său din Cozana, de care depinde Grebena și Turia, pentru ca să ia în considerație propunerea din urmă.

N-am lipsit a ține la curent legațiunea noastră de mersul chestiunii, rugând-o totodată să binevoiască a face unde trebuie demersurile necesare pentru ca drepturile românilor din Turia să nu fie nesocotite.

Cum această chestiune nici până acum nu s-a rezolvat, cu toate repetatele mele interveniri pe lângă toți prefecții ce s-au succedat aici până acum, m-am văzut nevoit să rog din nou pe Dl ministru N.N. Filodor, prin raportul meu nr.396 din 12 noiembrie 1917, ca să facă noi și stăruitoare interveniri. Deoarece chestiunea bisericilor din Turia prezintă un interes capital pentru noi, după cum am relevat și în raportul meu sus amintit nr.19 din 10 c., iau voie a ruga pe Excelența Voastră să binevoiască a dispune de a se face cele ce va crede de cuviință, ca, pe lângă obținerea recunoașterii preotului român Atanasie Grijoti, despre care este vorba în sus citatul raport nr.19, să se dezlege și chestiunea bisericilor din Turia, căci desigur efectul va fi satisfăcător, deoarece vom avea de înregistrat o îmbunătățire a situației școlilor noastre din acea comună și o încurajare a românilor naționaliști, care sunt continuu ispitiți și îndemnați din partea agenților greci de a trece în partea adversară din acea însemnată comună.

Consul
(ss) *D.S. Mincu*

Excelenței Sale

Domnului Ion I.C. Brătianu, Președinte al Consiliului, Ministru al Afacerilor Străine la Iași.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 26, f. 221-223.

109

1918 octombrie 23, Ianina. Raportul Consulului de la Ianina D. Mincu către ministrul Afacerilor Străine Constantin Arion privind persecuțiile la care sunt supuși aromânii din Epir de către autoritățile grecești

Consulat Royal de Roumaine

Ianina, 23 octombrie 1918

Nr. 337

Confidențial

Guvernatorul Epirului Sterghiadis

Domnule Ministru,

Am onoarea a aduce la cunoștință Excelenței Voastre, că de câțva timp, situațiunea românilor din Epir s-a înrăutățit foarte mult și ea a devenit precară prin faptul că, nu numai răuvoitorii cauzei noastre persecută pe bunii români naționaliști, ci înșiși funcționarii inferiori eleni, parcă lucrează din ordinele și instrucțiunile primite din partea șefilor lor, ceea ce provoacă zilnic și în mai toate comunele românești tot felul de incidente, unele mai grave decât altele, tinzând toate ca să le amărască traiul bieților români și să lovească prin ei în instituțiunile noastre culturale.

N-am lipsit a face continue interveniri pe lângă autoritățile centrale de aici sau de la Cozana de care depind localitățile românești de la Pind. Dar din nenorocire, intervenirile mele au rămas mai întotdeauna fără nici un efect, sau au avut un rezultat contrar celui așteptat, căci, reclamând anchetarea faptelor denunțate, de multe ori mi s-a răspuns în mod evaziv și aceasta după multe târăgăneli, zicând că au fost chestionate persoanele incriminate, dar că, din depozițiile lor, ar rezulta că lucrurile s-ar fi petrecut altfel, sau că au dispus transformarea celor vinovați, dându-le lor însă posturi mult mai însemnate. Acesta fiind rezultatul intervenirilor mele directe, m-am văzut nevoit să mă adresez, pentru chestiuni mai grave Legațiunei noastre din Atena, care, ca întotdeauna, n-a lipsit să intervină pe lângă diferitele Ministere, cerând pedepsirea vinovaților și solicitând ordinele cele mai severe pentru a se pune capăt la diferitele persecuții, ce se fac elementului român și care persecuții se repetă așa de des.

Atitudinea ostilă a populației grecești dar mai mult a unor funcționari de la care românii sunt în drept să pretindă protecție, merge chiar până acolo, încât ei nu cruță nici pe institutorii noștri. Ar fi prea lung să enumerăm toate incidentele ce au avut loc în timpul din urmă în diferitele comune românești din circumscripția acestui Oficiu consular. Voi aminti aici mai la vale numai pe unele mai principale, ce s-au întâmplat în comunele Mețova, Băeasa, Samarina, Abela, Perivoli și Breaza.

Mai observ că înrăutățirea situației s-a accentuat mai mult de la Februarie încoace și corespunde cu epoca când România a fost nevoită de împrejurări să încheie pacea de la București și de atunci, chiar atitudinea autorităților, față de chestia română, a mai slăbit și am căpătat convingerea că toți grecii nu se mai cred îndatorați să respecte prescripțiunile din convenția încheiată la București în 1923 relativ la autonomia culturală și cea bisericească a românilor din noua Grecie. Această convingere a mea merge până acolo, încât, cred că însuși *Guvernatorul General al Epirului, Domnul Sterghiadis*, ar fi animat de același spirit, după cum rezultă din însăși atitudinea D-Sale față de români și de școalele românești. Însă să lăsăm ca faptele să vorbească.

Mețova. La 2 Februarie a.c. un institutor grec, anume Delighiani, de fel din satul Sclineasa, din Tesalia, venind la Mețova, a ținut un discurs politic în biserica centrală din această localitate, în prezența autorităților elene și a unui numeros public și a atins între altele și chestia culturală română, zicând: „E un mare păcat că voi Amincenii (adică Mețoviți) să apropiați pe propagandiștii români. Vă recomand, ca de aici înainte, dacă sunteți adevărați greci, să nu-i mai primiți, și la nevoie să le faceți și altele...”.

Domnul Trandafil Nicolau, institutorul nostru din Mețova, comunicându-mi cele ce preced, a relevat în raportul său că discursul în chestiune din partea unui institutor grec, trimis anume din partea șefilor săi și din altă curcumscripție, ca să agite spiritele, în prezența funcționarilor oficiali din localitate, a produs imediat un trist efect și – zice Domnul institutor Nicolau, „a contribuit ca situațiunea școalei noastre să devină precară, ba chiar de *aici înainte și însuși viața noastră este expusă la pericole*”.

Îndată am crezut de datoria mea să intervin pe lângă Guvernământul General local, reclamând împotriva institutorului Delighiani, care, venit din alt district, îndrăznește să vorbească în biserică despre chestiuni politice, să surescite populațiunea împotriva institutorilor noștri și a școalelor noastre.

Domnul Marangopulos, actualmente prefect la Ianina, și fost pe atunci secretar general al Guvernământului General, m-a asigurat că se vor lua măsuri ca asemenea cazuri să nu se mai repete. Totuși tristul efect produs prin discursul în chestiune a făcut ca, câțiva părinți să-și retragă copii de la școala noastră din Mețova, iar locuitorii au început să evite pe institutorul nostru din ce în ce mai mult, desigur de teama autorităților locale, cari nu văd cu ochi buni instituțiunea noastră culturală.

Băeasa. Tot atunci, și anume la 27 Fevruarie a.c., șeful de poliție din Mețova, „*un mirarhos*”, adică căpitan de geandarmerie, ducându-se la Băeasa cu vre-o 40 geandarmi cu scop de a potoli sau a preveni *o pretinsă rescoală* a populațiunei române din zisa comună, vorbind într-un cerc de grecomani, și-a exprimat mirarea cum de aceștia permit să funcționeze la Băeasa școalele românești, când ei știu că, de se vor agita, în potriua lor, dânșii vor găsi sprijin din partea autorităților elene.

A doua zi, la 1 Martie, același șef de poliție a chemat în curtea bisericei pe toți sătenii, prin tragerea clopotului bisericei, și, după ce s-au strâns acolo toți bărbații ce se aflau în sat, le-a vorbit despre diferite chestiuni administrative, dar și a permis să atingă și chestiunea școalelor noastre din Băeasa, despre care s-a exprimat astfel: „Constat că aici funcționează școli românești și mă miră faptul cum voi le tolerați. *Prin ele se face o propagandă din partea României, care, din nenorocire (...) ne este aliată. Feriți-vă de această propagandă, retrageți-vă copiii de la școala română, goniți pe institutorii români și veți fi sprijiniți de autoritățile noastre grecești*”.

Natural că în asemenea caz a trebuit să reclam îndată împotriva limbajului cu totul straniu al unui funcționar superior elen, care, fără nici un scrupul, a căutat să provoace scandaluri împotriva institutorilor și a școalelor noastre din Băeasa. Guvernatorul General local a promis anchetarea faptului și ca întotdeauna m-a asigurat că va lua imediat măsuri împotriva acestui funcționar. Chestiunea fiind gravă, am crezut de cuviință a anunța Legațiunei noastre din Atena despre ambele cazuri din Mețova și Băeasa și în urma intervenirei Legațiunei, abia la 14 Mai a.c. Domnul Gunarachis, care gera afacerile Guvernatorului General, m-a informat că D-nul Guvernator General Sterghiadis, la

plecarea sa în concediu, l-a însărcinat să-mi comunice că cu 25 zile înainte, primind ordin din partea Ministerului Afacerilor Străine, a dispus ca șeful poliției din Mețova să fie destituit sau rechemat. Totuși, acest funcționar a fost numai permutat aici la Ianina, sub cuvânt de a fi supravegheat de șefii săi superiori. Am comunicat faptul Legațiunii noastre prin rapoartele mele nr. 152 și 228 din 15 Mai și din 14 Iulie 1918.

Din cele ce preced rezultă în mod evident că însuși Domnul Sterghiadis tolerează goana ce a început a se duce împotriva chestiunii noastre culturale, chiar din partea unor funcționari eleni. Dar răul nu s-a oprit aici.

Samarina. În această comună institutorul grec Giamulia Cidota a început să persecute și să amenințe chiar cu moartea pe unii dintre cei mai înfocați români naționaliști și aceasta în ziua mare, în mijlocul satului. Reclamându-se împotriva sa, șeful de poliție, Constantin Ceauși, s-a mărginit a-i face numai oarecare observație, dar Cidota și-a urmat propaganda sa teroristă tot ca mai înainte. De asemenea și împotriva șefului de poliție am primit plângeri și mi s-a raportat că o familie și-a retras copiii (2 băieți și 2 fete) de la școala noastră din cauza insistenței a zisului *Enomatorh* Constantin Ciauși.

Deoarece comuna Samarina depinde de Grebena, și acest oraș făcând parte de districtul Cozana, am fost nevoit să comunic faptul Excelenței Sale Domnului Filodor, Ministrul nostru la Atena, prin raportul meu Nr. 212 din 6/19 Iulie 1918, pomenindu-i totodată și de alte fapte anterioare de care se făcuse vinovat institutorul grec Cidota, împotriva căruia eu reclamasem la timp, însă fără nici un rezultat până în prezent. Excelența Sa Domnul Filodor, prin adresa sa confidențială nr. 630/1918 a binevoit a mă informa că în urma intervenirii ce-a făcut pe lângă Biroul politic al Domnului Venizelos, i s-a făgăduit că Dl. Gimulia Cidota, institutor grec la Samarina, va fi invitat să nu mai facă propagandă antiromână.

Abela. Un alt gen de persecuții s-a întreprins la Abela. Aici, un ofițer numit Vardulakis, care fusese trimis cu un detașament să prindă pe dezertorii și pe soldații nesupuși, a arestat, vara trecută pe Dl. și pe Dna Catarò, buni români, locuitori din Abela, și îi a trimis sub escortă la Grebena, sub cuvânt că ei ar fi oprit pe fiul lor de a se prezenta la regimentul unde a fost chemat sub drapel. De asemenea a arestat și pe Doamna Cațohi, fiind fiul ei, Nacu Cațohi, cu ocazia mobilizării nu s-a prezentat sub drapel. Tot pentru acest tânăr, care de mai bine de un an de zile se află în Epirul de Nord, împreună cu tânărul Tache Cațarò, suszislul ofițer Vardulakis a căutat să aresteze și pe fratele său, Dl. Sterie Cațohi, institutor român, care deși face parte din armata activă, totuși a căpătat un concediu pentru a-și exersa funcțiunea de institutor la școala noastră verbală din Abela, patria sa natală. Dl. ofițer Vardulakis nu era în drept să facă aceste arestări, căci în categoria tinerilor Tachi Catarò și a lui Nacu Cațohi, se află și alții, care, înainte de a se decreta mobilizarea, se duseseră, ca să-și câștige traiul, în zona vecină ocupată de italieni și unde mobilizarea elenă nu s-a aplicat. Acești tineri deci nu puteau fi considerați drept dezertori. Totuși a trebuit să se facă mai multe interveniri la Atena, prin Legațiunea noastră, ca cei arestați să fie puși în libertate. Împotriva ofițerului Vardulakis s-au adus și multe alte plângeri pentru nelegiuirile sale.

Legațiunea noastră din Atena, prin adresa sa Nr. 640 din 24 Iulie 1918, m-a informat, că în privința Ofițerului Vardulakis s-a adresat Biroului politic al D-lui Prim Ministru și că i s-a făgăduit anchetarea cazurilor denunțate. Prin raportul meu nr. 243 din

3/16 August a.c. m-am grăbit a comunica apoi Excelenței Sale Domnului Filodor, că femeile arestate au fost puse în libertate, rămânând în închisoare numai bătrânul Nicolae Cataro zis și Vero. Zisele femei, înainte de a fi puse în libertate, au fost chestionate la Cozana de însuși Domnul Iliakis, Guvernatorul General al Macedoniei Occidentale asupra motivului arestării și încarcerării lor. Dânsule i-au povestit că ofițerul Vardulakis a procedat mai mult din îndemnul primarului grecoman, care este un teribil adversar al cauzei naționale române și le-a arestat pe nedrept deoarece fii lor se află de mai bine de un an de zile în Epirul de Nord, în serviciul italienilor și a adăugat că în categoria lor se afla și alți părinți ai căror fii nu s-au prezentat sub drapel, dar care au fost lăsați în pace din cauză că primarul grecoman îi sprijină și îi apără. Ele au mai denunțat și abuzurile comise la Abela de soldații D-lui Vardulakis, care au jefuit averea particularilor și s-au hrănit cu vitele răpite de la români.

Un alt fapt caracteristic săvârșit la Băeasa. Ofițerul Fațides a maltratat pe românul Tache Nola, fost primar din Băeasa, în următoarele împrejurări. La 20 August a.c., ducându-se în acea comună Sublocotenentul Fațides, care avea misiunea să urmărească cu detașamentul său pe cei nesupuși și pe dezertori, a înconjurat casa D-lui Tache Nola și a somat pe acesta să remită armele sale. La răspunsul că n-are decât o pușcă de vânat, pentru care poseda autorizație în regulă, Ofițerul a ordonat să i se facă o percheziție minuțioasă și negăsindu-i-se nimic compromițător, a dispus să fie ridicat de acasă și dus la un post de geandarmi, împreună cu doi prieteni ai săi ce din întâmplare se găseau acasă la dânsul. La postul indicat acești doi din urmă au fost chestionați, numai spre formă, din partea Ofițerului Fațides și au fost îndată lăsați liberi, pe când D-nul Nola, rămas singur, a fost crunt bătut cu biciul de însuși Dl. Fațides și insultat cu expresiuni triviale, și apoi <im>brâncit, zicându-i cu un ton de dispreț: Române, Italiene! Acest fapt eu l-am adus la cunoștință Guvernământului General local la 27 August a.c., cu rugămintă de a se dispune să se procedeze la o anchetă și de a se evita repetarea unor astfel de abuzuri de putere regretabile.

Abia la 4/17 Octombrie Guvernământul General mi-a comunicat, între altele, că: „Le dit sous-lieutenant ayant mission de poursuivre avec son détachement les insoumis et les déserteurs, s’est rendu pour ce service à Vovoussa (Băeasa). Là il a appelé entre autres l’ex-maire Taki Nola pour lui demander des informations relatives aux insoumis et déserteurs du village. Mais Taki Nola s’est caché, ne voulant pas se présenter au dit sous lieutenant. Il est resté caché pendant une heure et ce n’est que quant il fut convenue qu’il ne courait aucun danger, qu’il s’est enfin présenté devant l’officier. Le sous-lieutenant lui a demandé quelque informations relativement à sa mission après quoi il est parti”. Acesta este rezultatul anchetei, din care se vede că autoritățile elene își acoperă pe vinovații lor.

Vlahoiani și Pretori. După cum rezultă din rapoartele ce am primit din partea D-lui Araia Zicu, directorul școlii noastre ivernale din Vlahoiani, anul acesta românii din părțile Elassonei trec printr-o criză foarte grea, căci pe lângă scumpetea enormă care bântuie și a lipsei articolelor de consumație și de îmbrăcăminte, ei mai suferă acum mai mult decât oricând, din partea unor bande de hoți, precum și din partea detașamentelor de geandarmi, trimise după urmărirea lor. Există un caz specific. O bandă de hoți, condusă de vestitul tâlhar Nicu Iorgali, de fel din Spiliu (plasa Grebena), a jefuit pe locuitorii din satele Paleocastru, Sikia, Verdecusa, Pretore, Panișa și Vlahoiani cu o sumă de peste

50000 drahme. Îndrăzneala acestui mare bandit a ajuns la culme. Astfel, la 10 Martie a.c. el s-a dus în satul Pretore și a luat de la celnicul român Gimulia D. Nica, de fel din Samarina, vreo 800 lei, bani în numerar și vreo 600 lei în haine și alte obiecte de argintărie. La 15 aceleiași luni, într-o zi de Duminică, a intrat în ziua mare în satul Vlahoiani și a înconjurat cârciuma numitului Gheorghe Săpună, unde se aflau strânse vreo 25 persoane, între care Dl. Dim Ziogana, revizorul școalelor și trei soldați trimiși în acea comună după vechi zițiuini. Doi hoți intrând în prăvălie, somară pe cei prezenți să nu se miște, ci să depună pe mese fiecare, tot ce aveau asupra lor, amenințând că vor omorî la nevoie pe toți. Tocmai în acel moment se auziră din afară două detunături de pușcă urmate de țipete, căci ceilalți bandiți au omorât pe loc pe doi tineri și anume pe Nicolae Th. Megalis și pe Demostene Vangheli, care, ieșind din casele lor, voiau să traverseze o uliță. În asemenea situațiune toți cei ce se aflau la cârciumă s-au executat, iar cârciumarul Săpună, după ce a fost silit să verse vre-o 600 lei, a trebuit să meargă cu hoții, împreună alți doi săteni, căci hoții mai cereau bani pentru răscumpărarea lor.

A doua zi potera din apropiere fiind informată de cele întâmplate, a venit, însă în loc să urmărească pe bandiți, s-a oprit la stâna unui celnic român și, după ce a luat de la acesta mai mulți miei, s-a întors în sat ca să ajute în misiunea sa pe un judecător de pace, sosit și dânsul dintr-o altă comună vecină. Bineînțeles potera a preparat mieii, punându-i la frigare și trei zile de a rândul a pus la contribuție mai mulți săteni. În timpul acesta banda a trecut în satul Peanișa și a ridicat de acolo pe numitul Tocoloru, pentru răscumpărarea căruia a căpătat 6000 lei.

Bandele de răufăcători deci infestază ținuturile, nesupărate mai de nimeni și operează atât la drumul mare cât și prin satele unde chiar se află și câțiva geandarmi. Viața sătenilor e deci disperată.

Perivoli. Iată ce mi-a raportat D-nul Ion Varduli, directorul școalei noastre din Perivoli:

„Zilele trecute (adică în prima jumătate a lui Mairi), a trecut prin comuna Perivoli un detașament de urmărire. Șeful ei mi-a cerut cheia localului școalei, deși erau goale alte localuri, ca să găzduiască pe oamenii săi. A trebuit să le-o dau. După plecarea lor însă, intrând în școală, am găsit rupte tablele de clasă de pe ușile camerelor. Mi s-a spus apoi că, câțiva elevi au fost amenințați cu moartea, dacă nu se retrăgeau de la școala română și că unii poterași au venit să strice o inscripție românească, ce se află la o ceșmea din marginea satului. Mi s-a mai raportat că soldații în chestiune au vorbit împotriva românilor cât timp au stat în sat”. Iată dar care este adevărata misiune a poterelor de urmărire!

Un caz analog s-a produs și la Turia. D-nul Director Nicola Nibi, prin raportul său din 11 Aprilie a.c. îmi comunică următoarele:

„Un detașament de geandarmi și soldați, însărcinați cu urmărirea hoților, a venit la Turia și, sub cuvânt că voia să se încredințeze dacă populațiunea posedă arme, a procedat la percheziții domiciliare. Bineînțeles n-a găsit nimic. În unele case au spart cheile lăzilor și au bătut pe niște bătrâni și au sechestrat niște puști de vânat”. Asemenea abuzuri de putere sunt zilnice mai ales împotriva românilor naționaliști și chiar a școalelor noastre.

Astfel, Dl. Ion Varduli, prin raportul său nr. 3 din 7 Iunie a.c., mi-a raportat, că Dl. ofițer Vardulakis, venind în sat cu un detașament de soldați și geandarmi, a tras la școala

noastră și a stat acolo tot timpul școalei sale la Perivoli, deși localul școalei grecești precum și alte localuri sunt libere. Apoi a procedat la arestarea și la exilarea câtorva familii de români, sub cuvânt că copiii n-au răspuns la ordinul de mobilizare. Însă aceștia nu se află în patrie, ci în Epirul de Nord, unde nu se aplică decretul de mobilizare. De altfel același ofițer a căutat mai multe familii de grecomani numai din cauza sentimentelor lor filo-elene.

Tot acest ofițer, plecând din Perivoli, s-a dus la Băeasa, comună vecină, dar care, din punctul de vedere administrativ, nu depinde de Grebena, nici de Cozana, de unde fusese dânsul trimis, ci de Ianina. Aici s-a ocupat de chestiuni ce nu-l priveau și anume: a prins legat și bătut pe un păstor de celnicul Vasilache Ion Vassilake, fratele D-lui Dr. N. Vassilake, Cancelar – Interpret al Consulatului nostru din Ianina, sub cuvânt că avea o armă. S-a dus după aceea la Dl. Vassilake, și fără să ceară concursul obicinuit al primarului, acelei comune, a insistat să i se remită o pușcă pe care o poseda, a început să maltrateze, lovind-o cu un baston, pe soția celnicului. La țipetele femeii, a alergat vecinul Nacu Ceapara și fiindcă acesta a îndrăznit să protesteze, a fost bătut și dânsul. Sosind Dl. Vassilake a prezentat pușca sa de vânat și a arătat în același timp autorizația în regulă ce poseda din partea autorităților competente. Atunci crudul ofițer Vardulakis a plecat, regretând că n-a putut să-și arate și mai mult ura sa anti-română. Când acesta a bătut pe bietul Ceapara, i-a adresat în același timp și insulte triviale și îi a mai zis: „Voi românii sunteți oameni mizerabili, căci simpatizați pe italieni”. Această conduită a ofițerului, neapărat nu putea fi decât defavorabilă elementului român, căci, prin ea s-au încurajat toți cei ce-l însoțeau și chiar grecomanii, care au dedus îndată că *autoritățile elene persecută pe față pe bunii români*.

Bineînțeles am raportat cazul Excelenței Sale D-lui Ministru Filodor, prin raportul meu Nr. 172 din 12 Iunie 1918, rugându-l să binevoiască a face cuvenitele demersuri pe lângă Autoritățile Superioare din Atena de a se pune capăt unor asemenea procedări arbitrare, cerând în același timp pedepsirea exemplară a românofobului ofițer Vardulakis.

Iată și o altă ispravă a acestui ofițer.

Domnul Institutur Sterie Cațohi mi-a raportat următoarele: La 18 Iunie trecut, ducându-se la Abela, ofițerul Vardulakis l-a arestat pe el și pe bătrâna sa mamă bolnăvicioasă, în vârstă de 57 ani, sub cuvânt că un frate al său, aparținând clasei 1918, nu s-a prezentat încă la biroul de recrutare. I s-a explicat că tânărul în chestiune lipsește de acasă de aproape un an, fiind plecat în Epirul de Nord, unde se află în serviciul italienilor, la un birou de geniu. Explicațiile ce i s-au dat n-au servit decât de a-l supăra și mai mult, căci, aflând că Dl. Sterie Cațohi este soldat grec, însă a lăsat liber ca să-și exerciteze profesiunea sa de institutor român, s-a rostit furios împotriva lui, zicându-i: „Cum d-ta ești soldat grec și nu ți-e rușine să servești interesele străine? tu ești institutor român? Tu ești dintre aceia care lucrezi să aduceți pe Italieni aici?” Apoi, întrebând de numărul elevilor, îi s-a răspuns că școala română din Abela are 70 de elevi, a sărit furios, și tare indignat, a ordonat îndată încarcerarea institutorului nostru. După un arest de trei zile, l-a dus la Perivoli, împreună cu mama tânărului institutor și câțiva alții pe care îi arestase tot în mod arbitrar. La Perivoli, teribilul ofițer s-a pus la alte isprăvi, însă institutorul Cațohi a izbutit acolo să evadeze și a venit la Ianina pentru a protesta împotriva arestării nedrepte și a mai multor vexațiuni săvârșite de acel ofițer. Tocmai

atunci Vardulakis a trecut la Băeasa și a maltratat pe nedrept și cu totul împotriva legilor în vigoare pe Doamna Vasilache I. Vassilake, despre care s-a pomenit mai sus.

Nelegiuirile sub-locotenentului Vardulakis fiind numeroase și unele mai grave decât altele, am fost nevoit să intervin și să rog pe Domnul Ministru Filodor ca să ceară pedepsirea exemplară a acestui mic tiran al românilor, și fiindcă legea ținea m-a informat că Domnul Politis a luat notă despre reclamațiunea noastră și că a dispus, din greșeală, să scrie împotriva lui, D-lui Sterghiadis, Guvernatorului General al Epirului, cerând pedepsirea sa, pe când ofițerul în chestiune depinde de Guvernatorul General al Macedoniei Occidentale, am găsit de cuviință de a remite Guvernatorului general din Ianina un *pro-memoria* accentuând fapta comisă la Băeasa de către ofițerul Vardulakis. Acest Guvernatorat, prin nota sa pomenită mai sus sub nr. 13713 din 4/17 curent, m-a informat că-mi va răspunde în această privință îndată ce va căpăta rezultatul anchetei, ce s-a ordonat a se face spre a se stabili faptele imputate zisului ofițer.

Dar mizeriile suferite de bunii români nu s-au mărginit aici. Căci Dl. Ion Varduli, directorul școalei noastre din Perivoli, prin raportul său cu Nr. 10 din 24 August 1818, a comunicat Revizoratului școlar următoarele:

„Azi, pe la orele 9 a.m., pe când eram ocupați cu elevii noștri prin clase, am auzit pronunțându-se din afară cuvinte insultătoare la adresa colegului meu Dl. Leon Constantinescu. M-am repezit imediat la ușa școalei și ce să văz? Soldatul cetei de urmărire, anume Gheorghe Dim Caloir, care este ginerele vestitului Ciucadana, plin de furie, căuta să intre în școala noastră cu *intenția de a bate, sau de a împușca pe colegul meu*, Dl. Leon Constantinescu. La vederea susnumitului individ, elevii școalei s-au îngrozit și unii au început să plângă și să țipe, neștiind ce-i aștepta. După multă rezistență din partea noastră și cu ajutorul altor persoane, care au venit la fața locului, am reușit în cele din urmă a îndepărta de la școala noastră pe soldatul Gheorghe Dim Caloir și a înlătura astfel orice act neplăcut ce s-ar fi putut întâmpla.

„Motivul acestei agresțiuni și năpustiri a individului Gh. Caloir, asupra școalei noastre este următorul: „Ieri după amiazi, la ieșirea noastră din școală, doi băieți, fii de grecomani, în vârstă de 13-15 ani, anume Gheorghe Cușa și Ianaculi Gh. Ciucadana, fiind ascunși după clopotnița bisericei, au început să arunce cu pietre asupra elevilor noștri. Dl. Leon Constantinescu, observând lucrul a atras atenția suszișilor doi băieți, invitându-i să se astâmpere. Ei însă n-au voit să dea ascultare și azi dimineață dânsii au repetat cazul. Dl. Leon Constantinescu, vrând să-i amenințe, a apucat de urechi pe unul din ei. Atunci deodată aceștia s-au năpustit cu pietre asupra institutorului Constantinescu, care a fost nevoit să se refugieze în școală. Nu după mult s-a năpustit asupra școalei noastre și soldatul Gheorghe Dim Caloir, despre care am vorbit mai sus”.

„Din cele de mai sus expuse, Domnul Revizor, se vede că episodul întâmplat astăzi la școala noastră era pus de mai înainte la cale, era lucru premeditat spre a teroriza pe noi institutorii și pe elevii școalei noastre, punându-ne în situațiune de a nu mai putea *continua cu cursurile și a închide astfel școala. Și pentru că ne temem mult ca pe viitor să n-aibă loc incidente cu urmări și mai triste pentru noi și pentru școala noastră*, vă rog cu insistență să binevoiți a raporta de urgență celui în drept, despre cele mai sus expuse, spre a se face demersurile cuvenite pe lângă Onor nostru Guvern grecesc, ca agresorul Gheorghe D. Caloir să fie tras la răspundere și pedepsit după gravitatea cazului, și în același timp să fie îndepărtat din părțile noastre pentru liniștea și siguranța românilor de aici”.

După cele întâmplate, institutorii noștri au plâns autorităților din comuna vecină Tișta, precum și la Grebena, dar fără vreun rezultat vădit. De aceea a trebuit să recurg la binevoitoarea intervenire a Legațiunii noastre. N-am putut să intervin eu direct, la Guvernământul General din Cozana, deoarece comuna Perivoli nu depinde de Guvernământul General al Epirului. Am insistat și eu pentru pedepsirea aspră a soldatului Caloir, care abuzând de uniformă ce o poartă, se face organul orb al răuvoitorilor cauzei noastre și în special al socrului său Ciucadana, un vestit criminal, pentru care altă dată a trebuit să cer îndepărtarea lui din Perivoli.

Însă nu trecură multe zile, când m-am pomenit cu alte vești și mai triste. Domnul Ion Varduli, directorul școlii noastre din Perivoli, mi-a comunicat prin raportul său Nr. 15 din 15 Septembrie trecut că, prigonirea sistematică a elementului nostru continuă cu mai mare furie. Dl. Varduli în raportul său spune: „Soarta elementului românesc s-a hotărât. El este condamnat peirei din partea neamului grecesc. Și bandiții și organele de siguranță publică, printr-un acord stabilit, parcă completează la exterminarea lui. *Prigonirile împotriva românilor de la Pind se țin lanț. Ura și șovinismul grecilor nu cunosc margini. Pe români ei îi consideră ca fiind firea cea mai perversă și mai ticăloasă.* Până și pe Turci, ei îi califică cu epitetul de români, de vlahi, ori de câte ori dâșii se ceartă cu vreun turc, așa de urâtă însemnare dâșii dau cuvântului mândru de „român”!

După aceea Dl. Varduli pomenește de isprava săvârșită câteva zile înainte de vestitul bandit Ververas, care la 5 septembrie a.c. a despuiat la „Urlie”, localitate situată nu departe de postul de geandarmi Tista, pe doi călători români din Pervoli, anume pe Dni Vasilache Varduli și pe Steria Iti, care se întorceau din târgul Vengea, unde desfăcuseră câteva capete de vaci și boi. Celui dintâi i s-a luat 2080 drahme, iar celui de-al doilea 2040 și n-au fost lăsați liberi, decât pentru ca să mai aducă tâlharilor alte sume mult mai mari, sub amenințarea, că altfel vor fi atacați și omorâți chiar în satul lor natal. În urmă, Dl director Varduli istorisește infama agresiune săvârșită împotriva Dl. Institutator Leon Constantinescu din partea unei coloane volante de urmărire, sub conducerea unui sergent numit Costa. „Șeful în chestiune, spune Dl. Varduli, sub pretext că urmărește pe niște dezertori a sălășluit ieri aici, nebun de furie. După ce a făcut doară oarecare cercetări în privința dezertorilor, fără nici un alt motiv, ci numai instigat, se vede, de soldatul Gheorghe Dimitri Caloir, care acum câtva timp ne violase școala, năpustindu-se asupra colegului nostru Leon Constantinescu, invită pe acesta în localul școlii grecești, sub falsul pretext de a-i face o percheziție corporală, ascunzându-și intenția sa infernală. La ușa școlii l-a izbit pe institutorul nostru cu pumnul la ochiul drept și a pus apoi o santinelă, dându-i următorul ordin în limba turcă: „*Prietene, nu lăsa pe nimeni să se apropie de școală, ca să n-audă nimeni nimic*”. Terminând cu percheziția făcută cu scop ipocrit l-a luat la bătaie cu un baston de lemn de corn, făcându-i vânătăi la spate. Apoi l-a somat să predea armele ce poseda. La răspunsul categoric și sincer al colegului meu că n-are nici măcar un briceag, l-a învinuit că găzduiește pe Ververas, – acesta este un șef de bandă – și de ură, scrâșnea mereu dinții. Însă nici la acest truc n-a avut succes, pentru că Dl. Leon Constantinescu i-a replicat, zicându-i că nici un român nu poate ascunde, nici găzdui, pe Ververas, care pururi a fost călăul și jăfuitorul neamului românesc. Numitul Costa, ca să nu se dea cu desăvârșire de gol, a trimis doi geandarmi să

ne cheme și pe noi. După câteva clipe, căci întâmplător eram în curtea bisericii, am fost conduși, subsemnatul dimpotrivă cu D-nii Tache Varduli și Tache Sdrula, înaintea teroristului. Peste puțin a fost chemat și D-nul Iuliu Sdrula. Tuturor ni s-a făcut percheziție prin buzunare, iar D-lui Iuliu Sdrula i s-a făcut o percheziție și acasă. Negăsind nimic compromițător, ne-a dat drumul”.

„Instigatorul Gheorghe D. Caloir, care în timpul maltratărei și umilirei institutorilor și a notabililor români, reprezentanți ai civilizațiunii și ordinei în aceste părți, își freca mâinile de bucurie; astăzi dânsul chefuliește împreună cu bravul șef al geandarmilor.

„Din cele ce preced, încheie Dl. Varduli raportul său, veți căpăta convingerea, Domnul Consul, *că oropsitul element românesc din Pind a ajuns într-o situație imposibilă*”. Pomeniște apoi de faptul că, oricâtă bunăvoință ar fi având Excelența Sa Domnul Venizelos, totuși elementul român a ajuns într-un hal fără hal. Mai toți funcționarii subalterni își bat joc de românii noștri. La acest tratament nenorocit se mai adaugă și mizeriile ce le îndură din partea tâlharilor, care mișună pe drumul mare. De aceea, Dl. Varduli termină astfel expunerea sa: „Vă rog, deci, Domnule Consul, în numele românilor să binevoiți a interveni în modul cel mai energic pe lângă cei în drept, ca, pe de o parte să se ia măsuri, ca banditul Ververas cu tovarășii săi să fie cât se poate de repede exterminați, iar pe de alta, să se dea ordine funcționarilor subalterni și coloanelor volante de urmărire și a geandarmilor ca să înceteze cu persecuția și maltrătarile românilor”.

Primind acest raport, precum și unul din partea Dlui Leon Constantinescu, m-am lipsit a interveni la 17 Septembrie a.c. pe lângă Legațiunea noastră din Atena, rugând, ca, la rândul ei să ceară de la locurile competente încetarea acestei triste situațiuni, evitându-se mai ales abuzurile ce zilnic se comit împotriva românilor și a institutorilor noștri din partea funcționarilor și a răuvoitorilor cauzei.

Trebuie însă să adaug aici, că elementul nostru nu numai că suferă atâtea neajunsuri din partea funcționarilor inferiori, dar el mai este rău văzut și tratat, și de funcționarii mai înalți, care dau crezământ la tot ce li se raportează de subalternii lor. Aceștia, pentru a-și justifica nelegiuirile ce le comit, raportează șefilor tot felul de calomnii pe seama oropsiților de români și chiar pe seama institutorilor noștri. Oricâtă stăruință am pune noi pentru a le expune adevărata situațiune, acești înalți funcționari preferă rapoartele ce le primesc din partea inferiorilor lor. În această categorie se găsește și Domnul Sterghiadis, Guvernatorul General al Epirului. Domnia sa crede că toți românii complotează împotriva siguranței statului, că se sustrag de serviciul militar și că chiar însuși Consulatul Regal ar fi oarecum complice la aceasta. Domnia sa tare se înșeală, căci în afară de manifestația de simpatie ce a manifestat elementul român pentru italieni sub scurta dominație a acestora din vara anului 1917, sub fostul regim elen, nu s-a mai produs nici o mișcare, nici o manifestare ostilă față de noul regim, inaugurat de Domnul Venizelos și, ce e mai mult, la evacuarea Epirului din partea trupelor italiene, Guvernul elen și-a luat angajamentul de a nu supăra pe nimeni pentru sentimentele ce le au manifestat în favoarea emancipării lor sau a simpatiei arătate trupelor italiene de ocupație, în vremea când regimul fostului rege ducea țara la pieire. Nu este de asemenea adevărat, că elementul român s-ar sustrage de la îndatoririle ce le are față de serviciul militar, căci toți cei chemați sub drapel s-au supus la acest apel. Și chiar dacă s-ar găsi vreunul, care să fie nesupus sau să fie dezertat, dar

aceasta nu provine din faptul că este român sau că l-ar fi îndemnat cineva la acest pas nechibzuit, căci în toată Grecia sunt o mulțime de asemenea cazuri de nesupuși sau de dezertori fără a fi români, și tocmai din această cauză cutreieră pretutindeni detașamente de urmărire; ba chiar în vechea Grece au avut loc revolte pe o scară destul de întinsă și s-au instituit anumite curți marțiale pentru acești vinovați.

Dar ceea ce e mai curios cu privire la atitudinea Domnului Sterghiadi, este că Domnia sa, încă de la sosirea sa în Epir a evitat sistematică de a avea o întrevvedere cu subsemnatul, ori de câte ori am căutat să dau cu ochii de dânsul, m-a evitat, zicând că e bolnav sau prea ocupat. Este adevărat că D-sa suferă mai totdeauna și nu se arată lumii decât foarte rar, căci e nevropat în ultimul grad. Totuși ar fi putut găsi un moment de a mă primi, precum a primit pe colegii mei. Relațiunile noastre deci, încă de la început au constat numai într-un schimb de cărți de vizită. Dar și mai curios este, repet, că D-sa își menține această atitudine față de Consulatul nostru, chiar de la sosirea sa, fără adică să fi dat ochi cu mine. Deci urmează, să ia probabil după oarecari rapoarte răuvoitoare ce i s-ar fi remis înainte de sosirea D-sale aici la Ianina.

Conduita stranie a acestui funcționar destul de înalt, nu e numai față de mine, ea este identică și față de lumea întreagă și de cea greacă, căci cu câți a venit în contact, a sfârșit prin a se certa, ba ceva mai mult, D-sa nu se poate stăpâni la mânie, când l-apucă nervii și bruscă lumea, o insultă și chiar recurge la bătaie, ori îmbrânțește, ori izgonește cu ghionturi pe nenorociții, ce se duc la el pentru afaceri. Astfel, s-a comportat aici și față de persoane de seamă, cum este cazul cu Dl. Kiaya, președintele clubului liberal pan-epirotic și cu Dl. Hagi-Gachi, primarul orașului Tricala.

Oricâte plângeri însă s-au adresat și se adresează la Atena împotriva acestui funcționar, nu sunt luate în seamă, deoarece, zice-se că D-sa este susținut de Domnul Venizelos, care ar fi având, față de compatriotul său, căci ambii sunt din Creta, oarecari îndatoriri.

Domnul Sterghiadis, primind acum în urmă o denunțare falsă, cu totul calomnioasă, împotriva institutorului nostru din Breaza, Dl. Tănase Pispă, zis și Ceaprangani, a ordonat să fie adus la Ianina legat. Ordinul său a fost executat cu prisosință și chiar eu l-am văzut cum l-aduceau legat cot la cot, în ziua de 19 Septembrie a.c., găsindu-mă atunci, din întâmplare, în fața palatului Justiției. După două zile de arest, Dl. Pispă a fost dus în fața Dlui Sterghiadis, care, după ce a aflat că este institutor român, l-a brâncit și îi a tras palme și l-a tras de urechi; cuprins de mânie, îi a strigat că dânsul este acela care stăruiește – ca tinerii să dezerteze din armată sau să treacă pe teritoriul vecin, ocupat de trupele italiene. Dl. Pispă a rămas încremenit atât pentru fapta barbară cu care a fost primit din partea Guvernatorului General, cât și pentru acuzațiunea calomnioasă ce i s-a adus. A început deci a protesta, însă n-a fost luat în seamă. Din contră Domnul Sterghiadis a ordonat să fie îndată încarcerat ca om periculos. Cu greu un profesor al nostru de aici a izbutit să comunice cu acest nenorocit, căruia nu i s-a permis să-și angajeze avocat.

Voind să aflu despre motivul arestării institutorului nostru, m-am adresat Dlui Gunarakis, care, l-a început mi-a spus că nu cunoaște cazul, dar apoi m-a informat că Excelența Sa Dl. Guvernator General ar fi având dovezi despre vinovăția Dlui Pispă (Ceaprangani). Acesta însă mi-a comunicat că este cu totul inocent, și că se află în fața unei calomnii urzite cine știe de cine și cine știe în ce scop răuvoitor.

Față de acest incident scandalos, m-am grăbit a-i comunica Excelenței Sale Dlui Ministru Filodor, cerându-i totodată o permisie de câteva zile, ca să mă pot duce la Atena pentru ca să-i expun și verbal întreaga situație ce ni s-a creat în timpul din urmă. După plecarea mea de aici, cercetându-se cazul Dlui Pispa și negăsindu-i-se nimic serios, din lipsa de probe, n-a fost înaintat parchetului, ci, ca măsură administrativă a fost îndepărtat din Ianina, îndreptându-l spre insula Zante. Măsura luată e cât se poate de arbitrară, căci dacă nu sunt dovezi de culpabilitate, de ce să fie bătut de însuși Guvernatorul General și de ce să fie apoi trimis în exil?

Tot în absența mea a fost adusă la Ianina, sub escortă, întreaga familie a Dlui Institutur Leon Pupi, director al școalei noastre din Breaza. Această familie se compune din mama institutorului, bătrână de aproape 70 ani, din soția sa cu doi copilași și din sora D-sale, D-șoara Maria Pupi, institutoarea noastră de la sus-zisa școală din Breaza. Motivul aducerii aici și arestarea acestei familii a fost că Dl. Pupi nu se prezentase până atunci sub arme, clasa D-sale fiind chemată de curând sub drapel. Dl. Pupi se afla însă pe drum și în urma sa s-a prezentat la regimentul său și a vestit îndată aici despre această telegrafie. După un arest preventiv de câteva zile, familia Pupi a fost pusă în libertate, însă fără a i se permite ca să plece, căci autoritățile pretindeau să primească o înștiințare oficială despre înrolarea Dlui Pupi, deși acesta vestise telegrafic că se găsește sub arme. În urma repetatelor interviuri ce am făcut, autoritățile au permis astăzi sus-ziselor femei ca să se întoarcă în comuna Breaza; care din cauza mizeriei au trebuit să sacrifice pe unul din membrii lor, decedat acum câteva zile.

Din faptele relatate până aici se vede clar că, de câtva timp, s-a întreprins o adevărată goană împotriva elementului român și de vor continua lucrurile tot astfel, cauza noastră culturală periclitează de a fi cu totul înăbușită. Într-adevăr, încetul cu încetul bunii noștri români vor fi sătui de persecuțiuni și în disperarea lor, vor fi nevoiți să ne părăsească, trecând în partidul advers al grecomanilor și drept consecință va urma reducerea treptată a populațiunei școlare, astfel încât instituțiunile noastre riscă să fie închise de la sine.

Pentru salvarea acestor instituțiuni școlare și a cauzei noastre culturale trebuie luate cât mai curând posibil măsuri energice, pentru ca autoritățile centrale elene să nu ne mai fie ostile și ca elementul român să se bucure în deplină libertate de drepturile autonomiei școlare și bisericești, care au fost consacrate de Convenția încheiată cu ocazia Tratatului de pace din București din 1913.

Consul:
(ss) *D. S. Mincu*

Excelenței Sale
Domnului Constantin Arion
Ministru al Afacerilor Străine la Iași

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 2, (Albania 1919-1943), nepaginat

110

1919 martie 26, <Muntele Athos>. Memoriul arhimandritului Antipa Dinescu, starețul schitului Prodromul adresat ministrului Afacerilor Externe în care reclamă amestecul monahilor greci de la mănăstirea Lavra care au provocat un îndelungat conflict între călugării schitului (1914-1917).

Conflictul reizbucnește în martie 1919 când călugării exilați sunt instalați cu forța la conducerea schitului cu ajutorul autorităților grecești.

Mănăstirea Românească Prodromul Sfântul Munte Athos

Nr. 21

26 martie 1819

DOMNULE MINISTRU,

Subsemnatul Archimandrit Antipa, stareț al Mănăstirii Românești Schitul „Prodrom” din Sf. Munte Athos, am onoare a aduce la cunoștință Excelenței Voastre cele ce urmează:

De la secularizarea averilor mănăstirești din România și până acum călugării mănăstirii grecești „Lavra” care se află în vecinătatea numitului nostru schit din Sf. Munte, nu a încetat de a unelti și provoca dezbinări printre călugării noștri, aceasta cu tendința de a face să împiedice orice avânt al nostru acolo.

Una din recentele isprăvi ale numiților călugări greci este cazul petrecut acum câteva zile, pe care cred să și Consulatul nostru de la Salonic vi l-a adus la cunoștință. Cum însă el este în legătură cu cel petrecut în Septembrie 1914, vă rog Domnule Ministru să-mi îngăduiți a relata aici în rezumat originea incidentului în chestiune și anume:

În septembrie 1914 câțiva din călugării noștri, ademeniți de cei din „Lavra” prin fel de fel de mijloace, au năpădit în chilia mea tocmai în momentul când ceilalți confrăți erau la masă și prin amenințare și forță m-au dat afară din schit, îndemnând pe ceilalți să recunoască ca superior pe cel indicat de dâșii. Cazul a fost adus la cunoștință celui Minister, precum și I.P.S.S. celor doi Mitropoliți ai Țării. S-a dispus anchetarea cazului de către Consulatul nostru la Salonic, după care I.P. S.S. Mitropolitul Primat cu avizul Ministerului de Externe și celui al Cultelor a hotărât ca cei 11 călugări autorii cazului au fost condamnați la exil (în anumite mănăstiri din țară) calificați fiind oameni în serviciul străinului și de elemente tulburente, iar eu împreună cu alți 20 confrăți (izgoniți tot pe aceeași cale neomenoasă ca și mine) să fim readuși în Schit.

Cu executarea acestei hotărâri a fost orânduit d-l G. C. Ionescu consulul nostru din Salonic, care deși s-a dus la fața locului totuși n-a reușit și acesta din cauză îndărătniciei turburătorilor din înăuntrul Schitului și concursului eficace al mănăstirii grecești „Lavra”.

În 1917 însă, Sfântul Munte ocupat de trupe rusești, grație concursului acestora d-l Ionescu, Consulul a reușit să aducă la îndeplinire hotărârea în chestiune, exilând pe turburători într-o insulă din Archipelag și restabilind vechea orânduială în Schit. Cum însă eu mă aflam în țară și nu avem posibilitatea (din cauza războiului a mă înapoi la Schit s-a ales un locțiitor de stareț.

După încetarea ostilităților în Balcani însă cei din mănăstirea „Lavra” au reușit să obțină de la guvernul grecesc autorizarea necesară ca cei 6 călugări cu pricina, exilați în Meteora și Insula Mitilini, să fie readuși la Sfântul Munte la „Lavra” aceștia sosind, epitropia „Lavrei” somează în ziua de 11 Februarie a.c. pe confrății noștri de la

„Prodrom” să primească pe cei 6 exilați reintegrându-i în drepturile lor anterioare și dizolvând comitetul de administrație de până acum, constituit conform ordinului I.P.S.S. Mitropolitului nostru Primar și prin concursul Consulatului nostru din Salonic.

La această somațiune arbitrară a „Lavrei” părinții schitului nostru au răspuns în scris semnând cu toții, răspuns pe care am onoarea a-l anexa în copie la prezenta.

După primirea acestui răspuns negativ epitropia „Lavrei” ignorând orice cale legală și desconsiderând drepturile tradiționale ale Schitului nostru „Prodromul” procedează la instalarea cu forța a celor 6 călugări români exilați cărora le și încredințează conducerea. Aceștia din urmă au intrat în Schit cu ajutorul unei scări mari și amenințând cu armele pe călugării dinăuntru, au reușit să deschidă poarta și să introducă pe alții. După ce au bătut pe cei 3 epitropi ai Schitului nostru a doua zi au introdus pe cei 6 răzvrățiți și chemând pe toți călugării, li s-a propus să aleagă îndată în prezența lor chiar pe un alt stareț, căci pe actualul superior Antipa nu mai voia să-l recunoască „Lavra”. În sfârșit, sub presiunea amenințării jandarmilor și călugărilor de la Lavra n-a izbutit să se aleagă prin voturi ca stareț pe Ieromonachul Pimen Theodorescu.

DOMNULE MINISTRU,

Cum acest procedeu arbitrar și silnic al călugărilor greci din mănăstirea „Lavra” constituie o violare a drepturilor mănăstirilor noastre și o adâncă jignire adusă prestigiului Bisericii Românești, cu profund respect rog pe Excelența Voastră să binevoiască a dispune să se intervină pe calea ce va crede de cuviință, pentru ca să se restabilească ordinea și administrația legală anterioară în Schitul nostru „Prodromul” dându-mi-se concursul necesar de a mă putea instala la postul meu de stareț, fiind gata de plecare, iar cei 6 călugări tulburători care s-au lăsat a fi unealta unor interese subversive străine, să fie din nou îndepărtați și exilați în vre-una din mănăstirile din țară, așa cum au și fost condamnați în 1914 de către I.P.S.S. Mitropolitul Primat.

Binevoiți, vă rog, a primi asigurarea stimei ce vă păstrez.

Al Mănăstirei Românești Prodromul din Sfântul Munte Athos.

Superiorul Arhimandritul *Antipa Dinescu*.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 29, f. 254–255.

111

1920 martie 4, Salonic. Memoriul directorului Școlii Comerciale Superioare din Salonic, Vasile Diamandi, „cu privire la cheștiunea românească din Peninsula Balcanică”, în care semnalează situația grea a populației aromâne, distrugerile provocate de război și desființarea școlilor românești din Macedonia sârbească.

MEMORIU

Cu privire la cheștiunea românească din Peninsula Balcanică

Cheștiia culturală națională luase un mare avânt în urma războiului balcanic din 1918 și Încheierea păcei de la București pentru Aromânii, din regiunile grecești, sârbești și bulgărești.

Războiul mondial a zdruncinat foarte mult propășirea chestiunii. Cauzele au fost multe, dar 3 au fost mai principale:

1) Venirea italienilor în Pind în 1917 și plecarea lor fără să lase ceva solid și stabil, numai că a iritat și ațâțat pe greci. În contra românilor din Pind, din care cauză familii aromânești au trebuit să plece, refugiindu-se în Albania, și pentru care ar trebui să se facă interveniri pe lângă guvernul grec, ca să permită reîntoarcerea lor fără să fie urmărite și persecutate.

2) A fost internarea de către bulgari a elementului aromânesc din Macedonia și mai ales a Corpului didactic, închizându-se toate școalele din regiunea sârbească, din care cauză încă stau închise. Apoi ruinarea mai multor centre românești ca: Magarovo, Moloviste, Nijopole și Întregul ținut al Megleniei.

3) A fost neaplicarea la timp a Decretului-Lege de asimilare a Corpului didactic și descompunerea lui prin numirea sa. În țară a majorității profesorilor și a unei părți de institutori și profesoare.

Până la 1916 când România a intrat în război se aflau în Peninsula Balcanică următoarele instituțiuni școlare și bisericești:

În GRECIA

44 școli primare cu 60 institutoare;

2 școli comerciale, una de gradul I la Ianina și alta superioară la Salonic cu 33 de profesori;

32 preoți și mai mulți cântăreți;

21 școli primare cu 34 institutori și 34 institutoare;

1 liceu la Bitolia cu 18 profesori;

1 școală normală și profesională de fete tot la Bitolia, 11 profesoare;

14 preoți și mai mulți cântăreți.

În ALBANIA

18 școli primare cu 18 institutori și 12 institutoare, 6 preoți.

În BULGARIA

1 școală primară la Giurmaia cu 1 institutor care stă închisă încă din 1913 din cauza bulgarilor;

1 școală primară cu o secție comercială la Sofia și un [...]

Azi avem școli deschise numai în Grecia și Albania, cele din Serbia stau închise fără motiv.

Nimic nu poate asigura progresul și cimentarea cauzei cultural naționale din Balcani, decât rezolvarea chestiunii bisericești, care este cauza primordială a unei existențe trainice și solide a edificiului nostru cultural național de dincolo. După tratatul de la București, Aromânii au dreptul la câte un șef religios. În scrisorile schimbate între Guvernul României Domnii Venizeler, Passici și Tonceff se menționează astfel „et à permettre la création d'un épiscopat pour ces mêmes Bazo/Valaque” scrisorile poartă numerele 17058, 17277 și 17378 din 32 și 23 Iulie s.v. 1013. (a se vedea tratatul de pace din București din 1913).

Numirea de Miniștrii Plenipotențari și Consuli Români de origine românească cu tragere la inimă și naționaliști nu ca până acum Greci și Bulgari.

Să se numească pe lângă fiecare Legație și Consulatul tot un Aromân pentru apărarea intereselor Aromânești față de autoritățile respective.

Acordarea de burse pentru studenții aromânii care trebuie să urmeze facultățile din Atena și Belgrad ca să nu se înstrăineze.

Apariția și susținerea unui ziar în limba română și dialect cu sediul la Salonic, unde se află tipografiile cu caractere latine. Sprijinirea pe toate căile și mijloacele necesare, acțiunea pentru trimiterea în Parlamentul din Atena și Semenice și din Belgrad a câtorva Deputați aromâni sau câștigarea de partea noastră a celor ce sunt de origine aromânească.

Redeschiderea școalelor din Thesalia, unde elementul românesc este compact și apt pentru o cultură națională.

Clădiri de localuri de școli și biserici, ca să se convingă poporul că nu este ceva efemer.

Încurajarea elementului românesc prin diferite operațiuni comerciale, cum ar fi procurarea tutunului, care până acum se cumpăra de regie de la streini, reprezentanța serviciului maritim, care până azi este în mână streină cum e Carantino și alții.

Înființarea la Salonic a unui muzeu comercial pentru tot Orientul încredințându-se unui negustor aromân.

Punându-se asemenea baze solide, s-ar asigura viitorul neamului românesc de altfel ar fi amenințat să piară dând din timp în timp câte o licărire de viață relativ cu acțiunea pornită din țară.

Directorul Școalelor Comerciale Superioare din Salonic
(ss) *Vasile Diamandi*

➤ A.M.A.E., Problema 15, vol. 1, f. 78-79.

112

1920 iulie 12, București. Adresă a Societății de Cultură Macedo-Română către ministrul Afacerilor Străine în care se expun prigonirile la care sunt supuși călugării români de la Muntele Athos, de către călugării greci de la mănăstirea „Lavra”.

Societatea de Cultură Macedo-Română
Nr. 439

București, 12 iulie 1920

DOMNULE MINISTRU,

Monahul Dorofteiu Christescu de la Sf. Munte Athos a trimis două scrisori, din care reiese că părinții români monahi și ieromonahi de la Sf. Munte îndură cele mai grele suferințe și prigoniri din partea călugărilor greci de la Mănăstirea Lavra, în așa grad încât călugării noștri români au ajuns la disperare.

Pentru a vă convinge mai bine de aceste persecuțiuni sistematice ale grecilor împotriva clerului român de la Sf. Munte, vă trimitem aici anexat două copii din scrisorile pe care monahul Christescu Doroftei le-a trimis la București cu intențiunea de a anunța pe cei în drept de această prigonire și în consecință a se lua măsurile necesare pentru

curmarea acestui rău care are ca scop să strivească tot moralul și simțul național al monahilor noștri de la Sf. Munte.

Pentru apărarea drepturilor noastre imprescriptibile pe care le avem și noi românii la Sf. Munte și pentru scăparea bieților călugări români de acolo, care sunt zilnic molestați și șicanați în mod cât se poate de anticreștinesc din partea clerului grec, am onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune spre a se lua cât de urgent măsuri pe care le veți crede de cuviință pentru curmarea răului, ce bântuie asupra capului monahilor și ieromonahilor noștri români de la Sf. Munte.

Primiți vă rog, Domnule Ministru, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

Președinte,
(ss) *Ion C. Grădișteanu*

Secretar,
(ss) *I. Buia*

Domniei sale
Domnului Ministru al Afacerilor Externe

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 5.

113

1920 decembrie 1, Belgrad. Raportul ministrului plenipotențiar la Belgrad Th. Emandi adresat ministrului Afacerilor Străine Take Ionescu privind situația grea a românilor din Banatul iugoslav.

Legation Royale de Roumanie
Nr. 2806

Belgrad, 1 decembrie 1920

Politik și Confidențial

DOMNULE MINISTRU,

În scurtul timp de când am onoarea să conduc legațiunea din Serbia, am căutat pe cât cu putință să-mi dau seama de situațiunea reală a românilor rămași în partea Banatului atribuită Iugoslaviei. Constatările ce am făcut au o așa deosebită importanță, încât cu toate că ele nu sunt complete, totuși mă îndreptătesc să le supun de urgență cunoștinței Excelenței Voastre. Îmi propun să vă expun câteva fapte, să vă arăt aprecierile mele, permițându-mi apoi să vă cer instrucțiunile și soluțiunile ce se impun deocamdată.

*

Din cauza persecuțiunilor continue, viața devenind imposibilă sub dominația sârbească, cea mai mare parte din preoți și învățători au părăsit localitățile lor și s-au refugiat în România. Așa că actualmente, din bisericile numeroase ce funcționau, abia dacă au mai rămas câteva; iar școlile ce mai există, chiar dacă nu sunt închise, sunt în imposibilitate să funcționeze, din cauza strășniciei cu care autoritățile sârbești interzic intrarea cărților didactice în Serbia.

În privința băncilor, așa numite confesionale și care au ocupat un așa frumos loc în lupta dusă de transilvăneni contra dominației ungurești, sârbii le-au paralizat aproape cu desăvârșire. Pe cele mici prin manopere ce nu pot încă preciza le-au făcut să nu-și mai poată exercita operațiunile; pe cele mari care rezistau le-au pus sub sechestru, luându-le

administrația și transformându-le într-o agenție de deznaționalizare. În adevăr, că de persoane serioase și în afară de orice bănuială de exagerație, mi s-a afirmat că acționarilor români ai băncii „Luceafărul” din Vârșeț nu li se plătește dividendul capitalului până când nu semnează o declarație de aderare către statul sârbesc.

Cunoașteți apoi atât din rapoartele legațiunei noastre cât și din reclamațiunile ce s-au prezentat personal Excelenței Voastre situația bănătenilor față de recrutările forțate ale armatei sârbești. Fără nici o convocare și fără o prealabilă examinare, noaptea pe furiș, jandarmii înconjoară casa și ridică pe românul ce are mai puțin de 40 ani. Cea mai mare parte din ei sunt trimiși în Albania, pe când altă parte dezertează unii fugind în România, iar alții ascunzându-se prin pădurile învecinate de locuința și familia lor. Soarta celor rămași în urmă se agravează. Persoanele sunt puse sub severă pază, nimeni n-are voie a ieși nici a intra în casă, iar vitelor nu li se permite mâncarea până la întoarcerea fugarului. Cu toate intervenirile făcute, recrutările acestea continuă încă în tot Banatul.

Din comunicarea ce v-am făcut prin raportul meu nr. 2624 din 5 noiembrie 1920 ați putut constata, cum prin art. 9 din noua lege electorală, în disprețul tratatelor, se răpește exercițiul de vot tuturor românilor cărora se impun în așa condiții sarcinile recrutărei.

Pe lângă toate aceste persecuțiuni, interpretarea legii celei nouă cu privire la înproprietărire, și aplicarea ei în cel mai nedrept mod, va provoca credem noi, o puternică reacțiune a cărei gravitate poate da loc la evenimente surprinzătoare.

În Banat, ca în toată Ungaria, existau proprietăți agricole întinse stăpânite de magnații unguri. Pe aceste așa numite „Puste” se întrețineau prin munca *în parte*, aproape toată populațiunea țărănească în marea ei majoritate românească. După cum cunoașteți, părțile sud-estice ale Banatului acelea care fac tranziția între munte și ape, sunt mai mănoase, dar în același timp excesiv de populate. Populația aceasta neavând pământ de cultură suficient în proprietatea ei, se îndeletnicea cu plugăria moșiei marelui seigneur de la care scotea mijloacele de existență. Pentru această numeroasă populație dispariția acestei mari proprietăți, echivalează cu o adevărată catastrofă pentru ea.

Sub pretextul împărțirii marilor domenii celor ce le muncesc, guvernul sârbesc a confiscat aceste întinse proprietăți, pe care le împarte, *nu locuitorilor băștinași, care le locuiesc și realmente le muncesc, ci altor oameni aduși de aiurea*. Aplicând principiul colonizărei, admis în lege pentru localitățile unde populația este mai rară, și deci poate primi colonizarea, tocmai în partea Banatului care este cea mai populată, guvernul sârbesc aduce locuitori din Bosnia, cărora le împarte pământurile muncite din tată în fiu de români. Cum vă arătam românii sunt rămași cu foarte puține pământuri proprii; magnații unguri opunându-se la întinderea proprietății țărănești, pentru ca să-i poată constrânge a lucra moșiile lor. Așa că în mod fatal, dacă „Pusta” satului se împarte altora, localnicii rămân peritori de foame.

Împărțirea apoi se face prin procedee cu totul nedrepte. Proprietarii sau reprezentanții lor așteptându-se la această confiscare, s-au grăbit în toamna aceasta, și parte au vândut, iar parte au arendat *cu plata înainte*, o mare parte din pământurile lor. Mulți dintre cumpărători țărani români au muncit semănat ogoarele lor. Guvernul nu ține nici o seamă de aceste înstrăinări, atribuind locurile cu grâul răsărit, deci muncit și plătit, locuitorilor bosnieni; *astfel încât acești români rămân și fără pământ și fără banii plătiți și fără munca pierdută în zadar*.

Sate mari întregi ca Sin-Mihai, Satu-nou, etc. etc. cu populație de 5-6000 suflete românești, rămân fără mijloace de existență, privind cum pământul pe care ei l-au muncit din moși strămoși se împarte la străinii de localitate.

Din numeroase reclamațiuni ce am primit, din convorbirile ce am avut cu țărani, preoți, intelectuali, etc. cu un cuvânt din apropierea situațiunei acesteia generale, îmi permit să fac oarecare aprecieri personale asupra situației din Banat.

Cu adâncă convingere socotesc că situația poate deveni dintr-un moment în altul extrem de gravă. Este un puternic clocot de indignare în populația românească la care se unește germanii și sașii pe care în parte îi atinge împrăștierea.

Am primit delegațiuni de țărani, care mi-au făcut impresiunea unei deznădejdi care nu se poate opri. Nu am lipsit să întrebunțez toate argumentele posibile, pentru a-i convinge că e o fatalitate căreia nimeni nu se poate opune și că, pentru un timp cel puțin, nu se mai poate vorbi de incorporarea Banatului. I-am încredințat cum Guvernul român își va face datoria, pentru ca hotărârile conferinței din Paris să fie cinstit executate și să dobândească și ei o viață omenească.

N-au ascultat, mi-au promis că nu vor face nimic „nebunește”; dar în același timp mi-au adăugat: „că ei doară nu sunt toți bănățeni”. Am simțit că nu i-am convins. În adevăr ei au rămas la hotărârea lor, pe care mi-a exprimat-o unul din limbajul lui pitoresc: „Așa a vrut bunul D-zeu, ca din țara noastră frumoasă și mănoasă, să facem noi singuri, o vale a plângerii, căci fără asta nu-i scăpare”.

Intelectualii mi-au ținut același limbaj; un preot de mare valoare mi-a declarat categoric că nimic nu-i mai poate opri, că o mare ură s-a ivit între aceste două naționalități și că poporul român merge către exasperare.

În afara constatărilor personale, îmi explic situația aceasta sufletească prin evenimentele urmate. Populația aceasta a trăit la un loc și sub o înțeleaptă conducere cu acei pe care ei îi numeau „inteligența”, care îi conducea, îi sfătuia și îi îmbărbăta în zile de nevoie. Toți aceștia sau marea majoritate lipsind, e pentru prima oară când tot acest norod rămâne fără busolă și tocmai în timpurile celor mai grele suferințe. În loc ca sârbii să imite cel puțin la început dominația ungurească, respectuoasă cel puțin în aparență, a drepturilor și libertăților românilor; guvernul a debutat cu starea de asediu deși nominal este ridicată, continuă totuși ca fapt cu toată severitatea în contra românilor. Un țaran român din Vârșet mi-a adus un număr din ziarul „Neamul românesc” în care se vorbea de Banat, și m-a rugat să nu cumva să spui cuiva că mi l-a adus el; atât e de sever oprită intrarea ziarelor românești în Banat.

Dominația ungurească, tiranică și ea, n-a cutezat să se atingă de școală și biserică; două organisme totdeauna vii ale naționalismului, de care e cu neputință să desparți pe acei care în mod tradițional au făcut zid în jurul lor. Lovirea sistematică a guvernului sârbesc tocmai în școală și biserică provoacă printre români o stare de tulburare, care poate da naștere la consecințe a căror gravitate nu se poate prevedea.

De aceea populația românească din Banat, nedeprinsă cu noua dominație și lipsită de conducătorii ei firești, își pierde foarte ușor cumpătul și intră în rătăcire.

La această situație de fapt, trebuie neapărat ținut seama de starea sufletească cu care această populație a ieșit din marea catastrofă ce abia s-a terminat.

Evenimentele rămase istorice din toamna anului 1918 nu se pot cu nici un chip șterge din sufletul generației ce le-a înfăptuit. Bănățenilor le-a fost dat să vadă zdrobită

dominația milenară a ungurilor, să aclame la Alba-Iulia unirea cu țara mamă și s-o vadă înfăptuită cel puțin pentru câteva săptămâni. Acest vis de o clipă nu se poate uita, și ei nu se pot obicinui cu o realitate, atât de nedreaptă și atât de puțin omenească. Este firească decepția lor. Guvernul sârbesc în loc s-o conjure și s-o evite prin aplicarea sinceră a tratatelor nu face decât s-o canalizeze pe căile cunoscute care răspund curând sau mai târziu tuturor tiraniilor.

Situația generală politică a Serbiei este caracterizată printr-o completă dezorientare. Guvernul prezidat de d. Vesnici a avut misiunea de a aplană neînțelegerea cu Italia și de a pregăti adunarea națională. Pentru celelalte probleme externe sau interne, provizoriul din guvern nu dădea nici o soluție definitivă, mulțumindu-se a găsi cea mai bună cale de amânare. În afară de aceasta, guvernul nu avea nici autoritatea de a-și impune hotărârea; astfel încât d. Vesnici răspunzând d-lui Langa-Rășcanu, care îi cerea aplicarea tratatelor și deschiderea școalelor și a bisericilor române din Macedonia, i-a declarat că nu se poate acorda aceasta deodată, ci trebuie să mai treacă timp, ca poporul sârb să se desprindă cu ideea? Firește este că în aceste condiții, orice acțiune diplomatică este stânjenită pentru problemele deosebite și elementară prudență ca să așteptăm construirea noului guvern ieșit din alegerile generale. Fără ca să am prea mult optimism asupra solidității noului guvern, totuși împărtășesc speranța multora, că va fi un guvern cu care se va putea trata chestiunile ce ne privesc.

Supunând toată această chestiune Excelenței Voastre, o rog să binevoiască a-mi indica instrucțiunile ce se cuvine să urmeze, ca pe de o parte să putem asigura bănătenilor o viață liberă și demnă, iar pe de altă parte să atragem atențiunea guvernului sârbesc, ca nu cumva, dacă exasperarea acestei populații izbucnește, să se poată direct sau indirect acuza de aceasta guvernul român sau românii din regat.

Terminând acest raport de a cărui gravitate îmi dau seamă, rog pe Excelența Voastră să creadă că am pus în el aprecieri bazate pe fapte precise și repetate, pe care le-am retras din diferite izvoare, ba chiar și din cele apropiate de guvern.

Dacă concluziunile mele asupra situației din Banat sunt cu totul pesimiste, ele însă sunt rezumatul convingerii mele adânci că în așa condiții nu se mai poate merge.

Aș fi lipsit unei elementare datorii, dacă nu aș fi pus guvernul țării în cunoștință din vreme asupra acestei importante situațiuni.

Primiți Vă rog, Domnule Ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

(ss) *Th. G. Emandi*

Excelenței Sale Domnului Take Ionescu, Ministru al Afacerilor Străine, București

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 7, Iugoslavia, (1920-1930), nepaginat.

114

<1920>, <Salonic>. Nota șefului misiunii militare din Salonic locotenent-colonelul Livezeanu „Sumar asupra chestiunii românilor din Macedonia” în care propune redeschiderea școlilor românești din Grecia, Albania și Serbia, plata salariilor corpului didactic și a bursei, deschiderea unei bănci de credit și depozit la Salonic

Sumar asupra chestiunii românilor din Macedonia

Chestiunea românească în Macedonia trebuie privită din următoarele puncte de vedere:

I. Cultural și religios

II. Economic.

III Politic

Oricare ar fi punctul din care va fi privită această chestiune, nu trebuie uitat nici o clipă, că poporul este mai mult ca oricând hotărâtor să lupte pentru românism, mergând în această luptă până la fanatism.

I

Din punctul de vedere cultural și religios

Nedeschiderea școalelor românești odată cu cele grecești și lăsarea unor parohii fără preoți a adus nedumerirea în spiritele românilor macedoneni și a întărit insinuările din sursă grecească și sârbească că școalele românești nu se vor mai deschide.

Starea materială a personalului didactic care a rămas în Macedonia este foarte precară din pricina neplătirii la timp a salariilor, a diferenței enorme de schimb și a scumpetei vieții în Macedonia.

Salariile sunt plătite în franci francezi și cursul francului e cu 30% sub valoarea drahmei.

Măsuri de îndreptare de primă urgență

1. Redeschiderea imediată a tuturor școalelor din cuprinsul teritoriilor aflate sub greci și în special al Școlii Comerciale din Salonic.
2. Achitarea imediată la zi a salariilor corpului didactic și religios.
3. Plata salariilor să se facă în drahme, iar nu în franci.
4. a. 2 burse a 5000 lei anual pentru 2 absolvenți ai școlii comerciale din Salonic spre a urma cursurile Academiei Comerciale București.
- b. 2 burse pentru școala de meserii superioară din București.
5. Ca încurajare aprobarea unei indemnizații speciale profesorilor și preoților care au rămas în Macedonia și care ar putea fi de 1200 lei pentru profesorii secundari și 1000 lei pentru profesori, învățători și preoți.
6. *Măsuri ce urmează să se ia în urmă.*
 - a. Urmărirea deschiderii școlilor românești în părțile Albaniei ce se găsesc sub Sârbi.
 - b. Dezvoltarea stăruitoare a învățământului românesc din Albania.
 - c. Aplicarea dispozițiilor prevăzute în tratatul din 1913 referitor la instituirea autorităților bisericești române în Grecia și Serbia cu dreptul de a hirotonisi preoți.
 - d. Trecerea de la Ministerul de Externe, la Ministerul de Culte și Instrucțiuni, a tuturor școlilor și bisericilor românești sub jug străin, unde să se formeze o Direcție specială a instrucției și cultului românilor aflați afară din regat și care va putea urmări cu stăruință propășirea lor.
 - e. Înființarea de biblioteci populare la toate școlile românești și tipărirea a câtorva cărți în dialectul românesc Macedonian.
 - f. Înființarea unei mici expoziții permanente la Casa lor, a produselor industriei casnice a românilor Macedoneni.
 - g. Construirea unei biserici românești la Salonic și a unui spital. (Actualmente numai românii nu au biserica lor în Salonic).

II

Din punct de vedere economic

Singura instituție de credit în legătură cu finanțarea ar fi banca de credit și depozit din Salonic.

Această bancă începută cu personal în parte românesc și-a pierdut cu totul caracterul românesc și are azi 24 de angajați: 9 israeliți, 5 israilite, 6 turci, 2 unguri, 1 grec și 1 român.

Astfel că de fapt românii Macedoneni nu au nici un sprijin real financiar.

Este dar absolută nevoie:

1. Să se înființeze la Salonic o sucursală a unei bănci din țară, cu personal românesc din țară cu cel puțin 3/2 din români macedoneni.
2. Naționalizarea personalului agenților S.M.R.
3. Transformarea Consulatului românesc din Pireu din onorific în bugetar fiind un punct important de trecere pentru români.
4. Înființarea unui post de atașați comerciali pe lângă Consatul general din Salonic.

Notă. Aceeași preocupare financiară se impune și pentru Albania.

III

Din punct de vedere politic

1 Menținerea punctului de vedere din 1913 relativ la situația românilor din Albania adică aceea de a se obține o autonomie școlară și bisericească completă.

2 Menținerea principiilor relative la românii Macedoneni aflați în Serbia, Grecia și Bulgaria, prevăzute în tratatul din 1913.

3. Urmarea unei propagande imediată și fără de răgaz în Albania pentru ca elementul românesc să capete preponderență spre a servi drept sprijin puternic românilor din Serbia și Grecia.

ȘEFUL MISIUNEI MILITARE SALONIC

Lt. Colonel (ss) *Livezeanu*

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 1, f. 81–82.

115

<1920>, <Skoplje>. Studiul „Istoricul școalei românești din Balcani” al consulului Curtovich de la Consatul României din Skoplje.

Prima școală națională din Macedonia a fost înființată în anul 1864 sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza, Domnitorul Principatelor Unite, la Târnova, comună lângă Bitolia, de către învățătorul macedo-român Atanasescu, care a fost trimis din țară, cu misiunea de a deschide oficial acest prim modest așezământ de cultură, cu înalta misiune de a lumina puternica și conștienta masă de aromâni, care de secole locuiesc aceste meleaguri. Odată cu acest început, s-a fondat la București, în anul 1865 „Institutul Macedo-Român” care avea drept misiune pregătirea institutorilor misionari macedo-români, în care scop au fost aduși în țară, la început vre-o 12 bursieri, tineri din Macedonia, de către archimandritul

aromân Averchie, în scurt timp numărul bursierilor ridicându-se la 40. Aceștia, după ce au terminat studiile lor aici, au fost cu toții retrimiși în comunele din Pind, de unde erau originari, spre a secunda în primul rând pe dascălul D. Atanasescu și apoi, să deschidă și alte școli. Însă, din cauza imenselor greutăți ce au întâmpinat, precum și din cauza situațiunii politice, am avut până la războiul pentru independență decât un număr de zece școli, cu funcționare stabilă și regulată.

Odată cu victoria oștirii române pe câmpiile Bulgariei, prestigiul țării a sporit enorm în străinătate, și astfel, s-a putut ajunge în anul 1878 la recunoașterea oficială a românilor din Imperiul Otoman (12 Septembrie 1878), cărora li se acordă, dreptul de a înființa școli naționale și a se bucura de protecția stăpânirii otomane.

De la această dată înainte dascălii nu mai erau siliți să înfrunte singuri greutățile inerente deschiderii de școli, ci aveau sprijinul moral și material al Țării.

Această nouă situație impunea și o conducere serioasă și directă care să-și asume această răspundere și care să controleze, la fața locului, bunul și regulatul mers al școlilor.

Incontestabil că această alegere de persoană era foarte delicată și plină de răspundere. Totuși un modest dascăl din Vlaho-Clisura, Apostol Mărgărit, a fost chemat la București, și numit în anul 1878 inspector General al școlilor române din Balcani.

Activitatea lui Apostol Mărgărit a fost mare, dânsul înființând în intervalul de la 1878-1890, 14 școli de băieți, 9 școli de fete, școli secundare: din aceste școli secundare, înființarea liceului român din Bitolia (1880) a fost un eveniment cultural și a ridicat mult prestigiul nostru aici, învățământul nostru din Macedonia căpătând un aspect mai serios și mai complet, profesorii începând a fi numiți de Ministerul nostru de Instrucțiune, nu de către Inspectorul general.

În total, până în anul 1898, am avut aici 31 școli noi de băieți și 13 de fete. Acțiunea noastră culturală, lăsând o asemenea amplasare implicit a fost nevoie să se înființeze și Oficii diplomatice, în principalele orașe din Balcani și astfel au luat ființă Consulatele regale din Monastir, Salonic și Ianina.

În special înființarea Consulatului Regal din Monastir, în anul 1892, a produs o mare impresiune, dar în același timp, a început o amplă luptă surdă de autoritate, între Consulat și Inspectoratul General, luptă care a adus mult rău școlii în genere, și care s-a resimțit în evoluția ei ulterioară.

Redeșeptarea românilor macedoneni, prin înființarea de școli și biserici, nu era pe placul grecilor, care vedeau în ea, un mare pericol pentru propaganda lor în Macedonia. Mai ales când s-a obținut la 10 Mai 1905 Iradeaua Sultanului Abdul Hamid, prin care se recunoștea românilor dreptul de a se constitui în comunități proprii și de a-și alege primarii și consilierii dintre ai lor, furia grecilor n-a mai avut margini. Dânșii au constituit bande de antărți care au început o prigoană grozavă în contra a tot ce-i românesc, asasinând când aveau puțină mulți fruntași români. Victimele inocente sacrificate pe terenul cultural românesc, se cifrează la vre-o 300 de intelectuali, dascăli, profesori, preoți etc. Cum era și firesc, aceste asasinate au avut o puternică repercusiune în Țară, unde s-a răspuns cu represalii, câțiva greci bogați din București, Brăila, Galați, Calafat au fost expulzați, iar mari manifestări de protest au avut loc în mult orașe din Țară, ba s-a ajuns la ruperea relațiilor diplomatice cu Grecia, în urma incidentului cu vaporul S.M.R. „Principesa Maria” din portul Pireu.

În urma acestui conflict diplomatic, serviciul școlilor și bisericilor române din Macedonia au fost trecute la Ministerul Afacerilor Străine (1905), și de atunci înainte, până în anul 1912, cu toată teroarea grecească, s-au putut înființa câteva noi școli românești în diferite sate.

După aceasta, în anul 1908, s-a ținut la Bitolia, „Congresul comunităților românești din Turcia” și la 1909, „Congresul corpului didactic din Macedonia” congrese care au dus la desființarea Inspectoratului școlar (1910), și la crearea unei comisii macedonene, compuse din d-nii Profesori I. Valaori și G. Murnu, care avea de misiune să-și dea avizul asupra tuturor dispozițiilor luate de organele administrative și politice privitoare la școli.

Războiul balcanic, aducând schimbări radicale în configurația teritorială a Macedoniei, a schimbat complet și situația școlilor noastre, deoarece odată cu lichidarea Turciei europene, s-a dezmembrat și elementul românesc, trecând la cele trei State succesorale pierzându-și astfel coeziunea lui de veacuri.

În ajunul războiului balcanic avem în Macedonia: 106 școli primare, în 81 de comune, 250 învățători și învățătoare și cu aproximativ 5000 de elevi; apoi un liceu complex, 1 școală superioară de comerț, 1 școală normală și profesională, precum și un internat universitar la Constantinopole.

Odată cu terminarea războiului mondial, Iugoslavia a dobândit cea mai mare parte din Macedonia, și considerând caduc Tratatul din București (1913) a desființat pur și simplu toate școlile românești din aceste ținuturi, expulzând în același timp pe membrii corpului didactic. Multe comune românești căzând pe frontul de luptă din Macedonia, au fost nimicite, iar populația nevoită a-și părăsi căminurile și a se refugia în Țară. În același timp în toate comunele unde au fost școli românești, sârbii au deschis imediat școli bine organizate, cu frecvență absolut obligatorie pentru copii tuturor locuitorilor astfel că, procesul de asimilare prin școală, sistematic și bine organizat, în contra tuturor locuitorilor minoritari este acum în plină desfășurare.

Comunele din Macedonia iugoslavă, în care am avut școli, desființate imediat ce sârbii au pus stăpânire, sunt: Skoplie, Bitolia, Nijepole, Târnovo, Magarevo, Moloviște, Gopeș, Resna, Ohrida, Iancovăț, Struga, Beala de Jos, Beala de Sus, Perlepe, Crușevo Kociane, Kumanovo, Veles, Ghevgheli, Tetovo, etc.

Școli secundare:

Un liceu complex la Bitolia, care avea o reputație recunoscută în toată Macedonia, precum și o școală normală și profesională de fete, tot la Bitolia.

Astăzi clădirea falnicului nostru liceu de altă dată este o ruină, și are nevoie de urgente reparațiuni, ca și imobilul nostru din Skoplie, care amenință cu prăbușirea.

Consul General,
(ss) *Curtovich*

Domnului Ministru al Instrucțiunii Publice

116

1921 ianuarie 27, Bitolia, Serbia. Raportul directorului Liceului Român de Băieți din Bitolia, Serbia, Adam Coe, adresat ministrului Instrucțiunii Publice, Petre P.Negulescu, în care prezintă situația grea a personalului didactic și bisericesc român din această circumscripție și tendințele de acaparare a școlilor și bisericilor românești.

Domnule Ministru,

În primul meu raport tratând despre chestiunile fundamentale, de luat în seamă pentru consolidarea poziției noastre față de statul sârb, am atins în trecut și felul rezolvării chestiunii noastre bisericești care nu prea diferă de soarta chestiunii noastre școlare. Recentul eveniment petrecut la fața locului mă determină a lua în dezbatere chestiunea primordială care trebuie să ne servească ca punct de plecare în lupta de desfășurat și anume:

1) Noi, cei chemați a redeschide școli și biserici române în noua Serbie de astăzi, trebuie să ne prezentăm față de autoritățile sârbești ca supuși români ori ca supuși sârbi?

2) Noi, funcționarii statului român avem menirea de a redeschide școlile române care au funcționat deja sub prima ocupație sârbească, pe temeiul celor stabilite la încheierea păcii de la București, după cum am procedat până acum, ori voim să redeschidem școli naționale pe baza dreptului acordat minorităților?

Mai înainte de toate se cuvine a nu se pierde din vedere că:

a) După legile sârbești, supușii străini nu au dreptul de a deschide școli particulare.

b) Supușii sârbi de altă naționalitate pot deschide școli naționale, însă cu aprobarea Ministerului Instrucțiunii din Belgrad.

Dovada practică a primei chestiuni prevăzută de lege este chiar ordinul închiderii școlilor franceză și americană din acest oraș, deși au funcționat în trecut și aparțin statelor care au contribuit enorm la reînvierea statului sârbesc!

În al doilea caz, declarându-ne supuși sârbi, putem deschide noi înșine școli naționale cu aprobarea Ministerului Instrucțiunii din Belgrad, însă în urma îndeplinirii unei mulțimi de condiții grele. Așa bunăoară, în primul rând se va cere: prezentarea unei petiții semnată de un număr anumit de cetățeni care doresc instruirea copiilor în limba națională; declararea fondurilor de întreținere ale acelei școli, cu privire la asigurarea suficientă a plății lefurilor profesorilor sau institutorilor, pentru material didactic, local, combustibil etc.; prezentarea listei personalului didactic cu titlurile cerute de lege, a programului de studiu etc.

Din capul locului sunt arhiconvins că: a) Populația locală nu va cuteza să prezinte o astfel de cerere de teama persecuțiilor directe și indirecte (amenzi plăsmuite, fonciere împovărătoare, servicii militare etc.); b) Fondurile amintite ne lipsesc cu desăvârșire; și c) Programul de studiu și lista personalului didactic pot fi discutate la infinit.

În fața atâtor dificultăți insurmontabile, după părerea mea ar fi de preferat ca statul român să stăruie pe căi diplomatice pentru obținerea dreptului sau a privilegiului de a deschide sau a redeschide școli și biserici române, măcar acelea care au funcționat deja sub prima ocupație sârbească, servindu-se de personalul recrutat dintre supușii sârbi, de

preferință, care vor propaga cultura națională și fidelitatea cetățenească, fără restricții din partea organelor administrative și celor pendinte de Ministerul Instrucțiunii și al Cultelor.

Este de remarcat că situația chestiunii noastre școlare și bisericești nu se pot confunda cu aceea a școlilor și bisericilor franceze și americane, pentru că noi (cetățeni sârbi) venim a reînființa școli și biserici naționale spre folosul populației române și existente din timpuri istorice, pe câtă vreme misionarii străini tind a avea școli și biserici de propagandă, în sânul unei populații care este străină originilor.

În urma chestiunilor discutate până aici, cu scopul de a ni se da instrucțiuni hotărâtoare din partea guvernului român, spre a fi luminați asupra modului cum va trebui să procedăm în viitor, mă voi ocupa în special despre măsura neașteptată, dictată de către Ministerul Cultelor din Belgrad, cu privire la acapararea bisericilor noastre din aceste părți.

În virtutea unor dispoziții comunicate din Belgrad, se orânduise deschiderea bisericilor române din Bitolia, Crușova, Gopeși și Moloviște. Invocându-se motivul absenței preoților respectivi din localitățile enumerate, o singură biserică, cea din Bitolia, a fost redată nouă în ziua de 8 noiembrie 1919. Preotul nostru, părintele Teodor, acuzat de propagandă, supus la repetate interogatorii, șicanat cu ordine multiple, pentru restrângerea cercului său de activitate, a funcționat amărât până în ziua de 26 ianuarie a.c.

Protoiereul sârb din acest oraș, șovinist neîntrecut și vrăjmaș neîmpăcat al românismului, nu putea privi cu ochi buni funcționarea unicei biserici române din întreaga Serbie și deci, prin rapoarte fulgerătoare, reușește să determine Ministrul Cultelor ca să hotărască închiderea bisericii noastre, pe motiv că legile sârbești nu permit supușilor străini ca să funcționeze în regatul lor. În consecință, preotul nostru, supus român, a fost chemat la poliție și apoi referit la Protoiereu spre a-i comunica dispozițiile conținute în ordinul sosit din Belgrad, împreună cu obligațiunea de a preda neapărat și imediat cheile bisericii până la noi dispoziții.

Obiecțiunile împotrivoare ale preotului nostru care a încercat să argumenteze că, în calitate sa de funcționar, nu are dreptul de a preda cheile și nici avutul bisericii statului român fără avizul Legațiunii române din Belgrad, au fost întâmpinate cu nesocotire și cu amenințări de expulzare, stare de asediu fiind. La toate aceste amenințări, rostite pe un ton foarte aspru, a mai adăugat că Sfinția Sa este mai mult om politic decât cleric și că are putere de a dicta direcțiunii poștelor spre nu a primi nici o telegramă adresată Legațiunii din Belgrad sau în străinătate.

Consfătuindu-ne asupra hotărârii de luat în fața acelei somații drastice, am găsit de cuviință ca, împreună cu Părintele Teodor să meargă și domnul administrator I. Vuloagă precum și domnul C. Belimace care avea la îndemână ordinul de însărcinat cu îngrijirea proprietăților statului român (liceul, biserica) precum și o telegramă oficială, pe sârbește, din partea legațiunii României din Belgrad, cu data de 16 octombrie 1920, prin care domnia sa este invitat a nu preda nimic din avutul statului român și de a anunța telegrafic orice tentativă contrarie.

În convorbirea lor cu intransigentul protoiereu, arătatus-a preotul nostru mai fricos decât trebuia, novicele administrator aproape încremenit iar bătrânul Belimace, de rea credință, deoarece s-a prezentat acolo ca un simplu interpret iar nu ca cel însărcinat cu îngrijirea proprietăților statului român și nici că s-a încercat să opui împotrivirea dictată prin telegrama oficială. Așadar, fără să prelungească împotrivirea măcar până la ușile prefecturii polițienești, au predat cheile bisericii în mâinile Protoiereului care le-a remis o adresă cu reproducerea ordinului ministerial a cărui copie tradusă o alătur. Chiar a doua zi

un preot sârb a fost trimis ca să slujească în biserica noastră. A mai obligat amenințător deasemenea și pe epitropi, paracliser și cântăreți ca să nu-și părăsească serviciul lor de până acum, cu promisiuni de a-și primi aceeași leafă din partea statului sârb, însă impunând cântăreților ca să slujească pe sârbește. Avutul bisericii urmează a fi predat astăzi cu inventar.

Detaliile acestea au fost aduse la cunoștința Legațiunii române din Belgrad. Ne temem ca nu cumva procedeul acesta să nu fie pus în practică și cu privire la liceul nostru, a cărui redeschidere pregătită a îngrijorat spiritele căpeteniilor de la fața locului.

Aducându-vă la cunoștință cele ce preced, vă rog, Domnule Ministru, a primi asigurarea prea distinsei mele considerațiuni.

Bitolia, 27 ianuarie 1921

Director,
(ss) *Adam Coe*

P.S. Sunt informat cum că din ordinul aceluiasi protoiereu, s-ar fi luat și sfintele odăjdii de la Paraclisul român din Moloviște.

Domniei Sale

Domnului P.P. Negulescu, Ministrul Instrucțiunii, București.

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 326/1921, f. 12;17.

117

1921 aprilie 4, <București>. Adresa mitropolitului Miron Cristea către Ministerul Cultelor și Artelor, în care solicită intervenția guvernului pentru asigurarea drepturilor românilor din Peninsula Balcanică „cel puțin la biserici și la școli proprii”.

Copie depe adresa Nr. 119/a.c., înregistrată la Nr. 2945/a.c.
a Sfintei Mitropolii a Ungro-Vlahiei

Domnule Ministru,

În calitate de președinte de onoare al Societății de cultură Macedo-Română din București, am fost poftit de membrii aceleia să vă rog și să stăru, pentru ca factorii hotărâtori ai țării noastre să se îndure de frații lor români din Balcani și să le câștige faptic, dreptul de a avea școlile lor și biserici românești, în frunte cu chiriarhi proprii. Dar și ca mitropolit primat al țării, mă simțesc dator, a mă gândi la fiii neamului nostru din Balcani și la satisfacerea trebuințelor lor sufletești și religioase, în limba lor maternă și la hrănirea sufletului lor cu roadele culturii române.

Îndrăznesc deci, a vă atrage binevoitoarea luare aminte asupra acestor frați și fii ai noștri, răzlețiți adeseori în mase foarte compacte, în toate țările Balcanice: Bulgaria, Serbia, Albania și Grecia. Nu ne este nouă dat a constata când este timpul oportun a iniția regularea acestor chestiuni, dar firele legăturilor diplomatice cu vecinii noștri sunt în mâinile înaltului Guvern, carele desigur, s-ar simți fericit, a putea rezolva în mod norocos aceste delicate afaceri.

Copie de pe adresa Nr. 119/p.c., înregistrată la
Nr. 2945/p.c., a Sfintei Mitropolii a Ungro-Vlahiei.

Domnule Ministre,

În calitate de președinte de onoare al "Societății de cultură Macedo-Română" din București, am fost poștit de membri aceleia, să vă rog și să stăruu, pentru ca factorii hotărâtori ai țării noastre, să se îndure de frații lor Români din Balcani și să le câștige faptele, dreptul de a avea școlile lor și biserici românești, în frunte cu chirciari proprii. Dar și ca Mitropolit primat al țării, mă simțesc dator, a mă gândi la fiii neamului nostru din Balcani și la satisfacerea trebuințelor lor sufletești și religioase, în limba lor maternă și la hrănirea sufletului lor cu roadele culturii române. -

Îndrăznesc deci, a vă atrage binevoitoarea luare aminte, asupra acestor frați și fii ai noștri, răsfățați adeseori în mare foarte compode, în toate țările Balcanice: Bulgaria, Serbia, Albania și Grecia. Nu ne este nouă dat, a constata, când este timpul oportun, a iniția regularea acestor chestiuni; dar firele legăturilor diplomatice cu vecinii noștri sunt în mâinile înaltului Suvoran, carele desigur, s'ar simți fericit, a putea rezolvi în mod norocos, aceste delicate afaceri. -

Întrucât, cele precizate în aceste privințe în tratatul dela București din 1913, ar mai fi valide, Românii din Bulgaria, Serbia și Grecia, ar putea să ajungă mai curând la realizarea dorințelor lor bisericești, culturale eventual și politice; iară cauza Românilor din Albania, ar urma să fie rezolvită deodată cu clarificarea situației statului Albanez și cu darea eventualului statut pentru Albania. Iar dacă aceste părți de păcii dela București, n'ar mai sta în picioare, - eu cred, că pe temelul drepturilor ce se cuvin minorităților, avem o bază puternică de a iniția asigurarea dreptului fraților noștri din Balcani, cel puțin la biserici și școli proprii. - România a

Întrucât cele precizate în aceste privințe în tratatul de la București din 1913 ar mai fi valide, Românii din Bulgaria, Serbia și Grecia ar putea să ajungă mai curând la realizarea dorințelor lor bisericești, culturale eventual și politice, iar cauza Românilor din Albania ar urma să fie rezolvată deodată cu clarificarea situației statului Albania și cu darea eventualului statut pentru Albania. Iar dacă aceste părți ale păcii de la București n-ar mai sta în picioare, eu cred, că pe temeiul drepturilor ce se cuvin minorităților, avem o bază puternică de a iniția asigurarea dreptului fraților noștri din Balcani, cel puțin la biserici și școale proprii. România a permis în Cadrilater școale bulgare; Sârbii au în România la Timișoara Eparhie proprie, azi condusă de arhimandritul Dr. Nicolits; pe când românii din Iugoslavia, chiar și cei din Banatul rămas Iugoslaviei, rătăcesc ca niște oi fără păstor, pe cărări necunoscute, care îi vor duce la deznaționalizare. Din Grecia ne vin știri, că aromânii încep a se bucura de oarecare atenție din partea autorităților grecești, chiar și din partea episcopilor, odinioară atât de contrari bisericilor românești. Iar Albania, așa știm, că are toată bunăvoință față de Românii de acolo, ba am putea profita de simpatia lor, ca să le dăm și Albanezilor, noi, pe primii arhierei naționali albanezi, precum s-a mai cerut aicea.

Adevărat că o eventuală urgentă regulare a acestor chestiuni ar reclama oarecare sporire a cheltuielilor statutului nostru, dar avem o datorie sfântă și față de această ramură atât de sănătoasă a vieții românești, care ne va da și în viitor mulți oameni de valoare, sau cu frumos simț de practice ocupațiuni.

Rog deci, cu tot respectul pe Dl. Ministru, ca în cadrele multelor sale ocupațiuni, să cuprindă și cauza Românilor din Balcani și în coînțelegere cu Dl Ministru de Externe, să caute și afle timpul oportun, pentru a câștiga și pentru frații amintiți, aceea ce duhul dreptății și al democrației a dat în anii din urmă atâtor popoare, ori fracțiuni de popoare.

Primiți Vă rugăm Domnule Ministru, încredințarea deosebitei noastre considerațiuni și arhierească binecuvântare.

Mitropolit Primat, (ss) *Miron*

Director, (ss) *Preotul Popescu*

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 7, Iugoslavia (1920-1930) nepaginat.

118

1921 septembrie 26, <București>. Memoriul Societății studenților macedo-români din București adresat Societății Națiunilor, în care enumeră abuzurile autorităților sârbești față de populația românească și solicită școli și biserici românești, iar statului român o politică de sprijinire a românilor din Serbia.

Românii din Banatul Iugoslav, organizați într-un partid politic pe baze largi democratice, își au comitetul conducător, care-și ține de datorință a informa bărbații mari ai neamului despre soarta disperată în care se găsesc și de a-i ruga de ajutorul lor moral și ponderos.

Închipuirea falsă a unei prietenii netulburate și vecinice între neamul românesc și sârbesc este motivul care îndeamnă România la o concilianță fără pereche față de minoritatea sârbească și la abandonarea totală a Românilor din Banatul Iugoslav și a celorla din vechea Serbie.

A existat o prietenie între România și Serbia de înainte de război, dar n-a fost nicicând o prietenie între neamul românesc și cel sârbesc.

Când se serbează semicentenarul morții marelui Șaguna, se uită lucrul de căpetenie, eliberarea Românilor de sub tutela ierarhică a Sârbilor, care au fost mai nemilostivi față de noi ca reformatii Ardealului din Evul Mediu.

Istoria noastră bisericească nu spune ce inchiziții a avut de îndurat neamul românesc din partea bisericii sârbești. Ne este în vie memorie barbarismul Pravoslavnicilor Sârbi care cu despărțirea ierarhică. Chiar scurt înaintea războiului mondial au mers așa departe, încât pe morții noștri i-au aruncat afară din cimitirele comune, cum s-a întâmplat la Panciova și Vârșeț.

Cât de nebazată este alianța și prietenia României Mari cu Iugoslavia o mărturisesc fățiș bărbații politici ai Iugoslaviei, ca de exemplu ministrul de externe Nincici, când spune, că de dragul alianței cu România, Iugoslavia nicicând nu se va învoi a-și ridica brațul contra Rusiei pentru a asigura Basarabia pe seama României; sau în cazul recent cu Bulgaria, când toți politicienii și ziarele mari au atacat România în tonul cel mai dur, pentru că nu a voit să-i aprobe pasul început contra lui Tancov, titulând neamul românesc de „trădător laș” cerând ruperea alianței, atacând chiar dinastia română pentru amestecul ei cu afacerea Serbiei și amenințând chiar pe Alexandru I, că va ajunge soarta lui Alexandru Obrenovici și Draga Mașin, de va continua astfel. Planul lui Stambulinsky era conceput în înțelegere cu cei din Beograd – formarea Iugoslaviei împreună cu Bulgaria într-un Stat federativ în frunte cu dinastia Karageorgevici, singură dinastie slavă de azi, cuprinzând această nouă Iugoslavie, Dobrogea și Banatul cu Timișoara și Reșița -. Tot acest scop îl are în vedere și șeful croaților Radici, o Iugoslavie federativă. Panslavismul face progrese mari. Nu voința poporului a susținut prietenia statului Român cu Serbia, ci natura, Dunărea trufașă și capricioasă, care a despărțit acele două țări și constelația geologică a munților, care nu au permis formarea drumurilor de la Nord-Est spre Sud-Vest, ci numai de la Nord-Vest spre Sud-Est, așa că nici emigrarea popoarelor, nici viața economică nu i-a putut aduce într-un contact mai viu. Zidește casa pe nisip acel politician român, care se bazează pe prietenia sârbilor și aduce rușinea cinstei neamului, dacă de dragul acestei prietenii ne jertfește pe noi bănățenii, care nu de vânt am fost duși acolo, ci de puterea de expansiune a neamului românesc am lărgit hotarele etnice ale mării românești către Tisa visată de poeți. Vitalitatea și puterea muncii acelor din Torontal a apreciat-o cu elogii contele Bethleen în o broșură despre progresul economic al naționalităților în fosta Ungarie când a recunoscut, că acei Români de la 1900 până la 1910 au făcut procentual dar și absolut luat – progres economic uimitor prin cumpărări de pământuri și etnică – înmulțindu-se îngrozitor. Satul Sânmihai a cumpărat moșiile alor trei conți, satul Petrovaselo în 100 de ani și-a înzecit numărul locuitorilor, și în zece ani a cumpărat dela nemți și sârbi 10.000 jughere. Acum sub era spoliatoare a sârbilor, Românii nu vând ci cumpără tot ce se poate de la străini. În satul Alibunar într-un an s-a cumpărat imobile de 30.000.000 L.

Este un fraticidiu a lăsa peirei acel vlăstar harnic românesc. Taina aspirațiilor sârbești asupra Timișoarei și Reșiței am putut constata nu de mult din vorbele directorului

general al poștelor din Beograd, care a ordonat la porunca Consiliului de miniștri transferarea în interiorul țării a tuturor funcționarilor sau muncitorilor români de la poște și trenuri și a recunoscut fățiș scopul acestei măsuri în fața unui bărbat de-al nostru înainte de a ști că d-sul este român.

Răspunderea pentru eșecul unei politici externe greșite o vor purta bărbații politici ai României. Noi doar să fim ajutamați pentru moment, să fim apărați de răpirea averilor noastre, să ne mântuie graiul românesc. Când statul român ne-a absorbit cărturarii ne-a înstrăinat capitalul intelectual, avem dreptul a vă ruga, să ne dați ajutorul moral spre a ne reculege în cele culturale, dar poate că avem dreptul de a aștepta și ajutorarea noastră materială indirectă prin forțarea unei drepte rezolvări a reformei agrare la noi.

Noi vă rugăm să reluați firul pertractărilor începute toamna trecută pentru aranjarea chestiei școlare bisericești prin comisia mixtă.

Dacă sârbii din Banatul românesc pot importa preoți, câți dascăli din Serbia, este o lașitate din partea României de a suferi insultele ce ni se aduc nouă, când ni se alungă preoții și dascălii și nu ni se permite importul nici unei cărți didactice din România.

Dorim aranjarea acestei chestii pe bază de reciprocitate, biserica noastră să rămână în organizația de până acum, să facem parte din Mitropolia Sibiului, având în frunte un vicar, care cel puțin în cele spirituale să atârne de episcopul de Caransebeș, iar teologii absolvenți din România să poată funcționa la noi și ca cetățeni români.

Chestia școlară e mai complicată, pentru că școalele sunt statificate. După noua constituție funcționar de stat și învățător poate fi numit cine este cetățean iugoslav. Cetățenie nu se poate câștiga pentru că nu este lege despre câștigarea cetățeniei. Aceasta se poate ajunge numai prin o convenție între două state de ex. opțiile să se poată retrage, sau cel ce voiește a o câștiga cetățenia din nou să poată să concureze la rândul său pentru ocuparea postului de preot sau învățător și o dispoziție în acel sens s-ar putea articula în legea bugetului statului în vara aceasta.

Vă rugăm să desemnați o comisie de oameni pregătiți și energici și noi le vom sta în Beograd în ajutor cu informațiuni.

Al doilea atac al Sârbilor pentru distrugerea noastră este cel economic. Averile nemșcătoare ale satelor noastre în valoare de sute milioane lei prin reforma agrară – fără aducerea legii – au fost expropriate și date așa zișilor voluntari sârbi așezați azi ca coloniști prin satele noastre. Dâșii nu plătesc nici arendă, nici darea după pământ. Românii nu au primit nici o palmă de pământ prin reforma agrară ci mai mult, coloniștii aceștia sunt plasați cu forța în casele noastre, ale văduvelor și orfanilor de război, ba chiar și în zidiri noi, care costau și câte un milion lei, de unde proprietarul român e lăpădat afară, iar voluntarii folosindu-le gratis, le ruinează fără milă, astfel se lucră mai ales în satul Seleuși și Petrovaselo. Ministrul reformei agrare în cazul oamenilor din Sâmbonaș a adus hotărârea în scris, că românul nu poate cumpăra pământ ce aparține proprietăților mici deși înainte de a aduce hotărârea, administrația i-a forțat de a plăti prețul scump de cumpărare proprietarului.

Oamenii lipsiți de pământ trăiau din luarea în arendă pe preț ieftin a pământurilor comunale, iar comuna din venitele acestea de arendă își acoperea spesele comunale.

Azi săracii n-au ce mânca nici unde lucra iar în America nu se pot duce, pentru că pașaportul și drumul costă de persoană cel puțin 40.000 lei.

Comunele odinioară bogate gem sub povara dărilor comunale care se urcă și la două mii procente după darea de stat.

Poporul nostru în ultima sa disperare va fi silit a recurge la revoltă și va da gol lumii minciuna prieteniei sârbo-române și slăbiciunea guvernelor române, care nu au avut îndrăzneala de a-i forța pe cei de la Beograd să respecte cel puțin tratatul minorităților, dacă nu pe frații aliaților lor.

Dacă într-un sat cu mii de locuitori le stă un singur sârb, el este denumit de primar, nu mai există reprezentanță și autistie aleasă și cu răspundere pentru cheltuielile comunale, ci numai pradă liberă.

Vă rugăm cu insistență să faceți un demers energetic pe lângă guvernul sârbesc din Beograd, să ne trateze odată frățeste, iar comisia școlară-bisericească să o trimită numaidecât așa că la toamnă să ne avem dascăli români, iar salariile lor să fie asigurate în bugetul statului iugoslav ce se va înainta parlamentului din Beograd mai târziu până în Septembrie. Situația precară și dezastruoasă a bisericii și școalei de la noi reoglîndește din rapoartele oficiului protopresbiterial ortodox Român al Verșetului care rapoarte se găsesc la venerabilul Consistoriu din Caransebeș și la Ministerul de instrucție din București, pe care vă rugăm a le consulta.

Rugăm cu stăruință cauza noastră să fie studiată în mod cuvenit, căci în cazul că s-ar admite subordonarea bisericii noastre ierarhiei sârbești, cum intenționează aceasta guvernul sârbesc, preoții noștri care au rămas la locul lor ne vor părăsi și atunci poporul nostru evident va fi pus la nivelul fraților noștri din Valea Moravei, Craina și Timoc.

➤ A.M.A.E., Fond Problema 18 vol. 7, Iugoslavia, (1920-1930), nepaginat.

119

< 1921 >. Memoriu semnat de Dimitrie Gusti, George Aslan, Sterie Diamandi, Tache Papahagi ș.a. privind situația grea a aromânilor din Macedonia sârbească ca urmare a închiderii școlilor și bisericilor românești.

MEMORIU

Un nou și dureros strigăt pe cât de alarmant pe atât de justificat, ne vine de la frații noștri români din sudul Dunărei și anume de la aromânii din Macedonia sârbească.

Și el este cu atât mai îngrijorător cu cât măsurile pe care le ia guvernul iugoslav, aliatul nostru de ieri întru exterminarea radicală a oricărei urme de manifestare culturală și națională la români nu numai că sunt ilicite ci întrec în asprime chiar pe cele la care ne-am fi putut aștepta din partea unui inamic.

Guvernul Iugoslav a luat dispoziția de a închide toate școlile și bisericile aromânilor din Macedonia Sârbească și a pune la licitație clădirile respective.

Dat fiind marele pericol ce amenință nu numai cauza națională a aromânilor, ci și însăși multiplele interese naționale ca și îndatoririle morale ale Regatului român față de acești îndepărtați conaționali, dăm o sumară privire retrospectivă asupra aromânilor;

Orașul Bitolia cu împrejurimile sale prezintă un important contingent de populație aromânească, care, față de celelalte naționalități conlocuitoare, se impune sub toate aspectele.

Până la desemnarea Imperiului Otoman Bitolia a fost centrul de cultură națională superioară pentru toți aromânii din peninsulă. Acolo a fost fondat în 1881 primul liceu

subvenționat ca și toate celelalte școli românești inferioare sau superioare din întreaga peninsulă, de statul român.

Raportată la principiul naționalităților sau al minorităților etnice, această populație aromânească ca și întregul neam aromânesc din întreaga Peninsula Balcanică se prezintă în condițiuni cu totul speciale care le dă drepturi ce nu pot fi abolite prin măsuri arbitrare ale guvernului respectiv, fără ca să aducă o flagrantă și voită încălcare chiar a prescripțiilor Ligii Națiunilor privitoare la naționalități.

Din punct de vedere etnico-istoric această minoritate a aromânilor are drepturi consacrate și recunoscute de fapt prin iradele imperiale ale fostului Imperiu Otoman, considerată fiind ca o individualitate etnică deosebită.

Sub raportul cultural național, toate instrucțiunile școlare și bisericești ale aromânilor din întreaga Peninsula Balcanică, deci și acele din Macedonia sârbească, au fost subvenționate de către statul român de la înființarea lor care datează din a doua jumătate a secolului XIX.

Această stare de lucruri a fost recunoscută în mod oficial chiar de către Statul sârbesc la instalarea autorităților sale în această Macedonia.

Tratatul din 1913 sub iscălitura premierului sârb Pasici prevede următoarea clauză pentru populația aromânească din teritoriul axat de sârbi.

Excelenței Sale Domnului Titu Maiorescu, Președintele Consiliului de Miniștri,
Ministru al Afacerilor Externe al României

București, 25 Iulie, 1913

Domnule Președinte al Consiliului,

Ca răspuns la nota pe care Excelența Voastră a binevoit a mi-o adresa cu data de 23 crt. nr. 17276, am onoarea a Vă informa că Serbia consimte a da autonomie școlilor și bisericilor CUZOVALAHILOR” ce se găsesc în viitoarele posesiuni sârbești și a permite crearea unui episcopat pentru aceiași CUZOVALAHI, cu facultatea pentru guvernul român de a supraveghea sub supravegherea guvernului sârbesc susnumitele instituțiuni culturale prezente și viitoare.

Binevoiți a primi etc.

(ss) *Nic. Pasici*

Aceste drepturi de autonomie școlară și bisericească au fost consacrate în ultimele tratate de pace prin așa zisa clauză a minorităților, drepturi pe care Statul român le acordă în mod larg tuturor naționalităților de pe teritoriul său.

Dat fiind că cultura, școala și biserica, care e un factor hotărâtor pentru menținerea și dezvoltarea fraților noștri aromâni din Macedonia Sârbească ca individualitate etnică le este smulsă cu forța de către autoritățile sârbești; studențimea universitară română din București conștientă de interesele întregului neam românesc și consecventă în atitudinea sa față de chestiunile care privesc cultura națională a tuturor românilor; întrunită într-o mare adunare națională în ziua de 20 Februarie a.c. în aula Universității ridică un energic protest în contra samavolniciei iugoslave față de pașnicul și lealul element aromânesc și roagă cu supremă stăruință pe guvernul român ca să intervie locului în drept pentru încetarea unor asemenea măsuri și respectarea în viitor a literei clauzei din tratatul sus amintit.

Comisiunea aleasă și însărcinată de adunare cu înaintarea prezentului memoriu:

(ss) Dumitru Gusti, Profesor Universitar, Membru al Academiei Române

George Aslan

I. Vălescu

Sterie Diamandi

Alex. Rally

Indescifrabil

Mareș

Tache Papahagi

P. Băncilă

Dr. V. Caracota

➤ A.M.A.E., fond Problema 18 vol. 7, Iugoslavia (1920-1930), nepaginat

120

1922 decembrie 1, București. Adresa Mitropoliei României către ministrul Afacerilor Străine I. G. Duca, în care face o analiză a conflictului dintre călugării schitului românesc Prodromul de la Muntele Athos și propune aducerea în țară a celor patru călugări care prin repetate răzvrățiri au determinat îndepărtarea a șase stareți Antipa, Iosaf, Iacon, Pimen și Hrisostom.

ROMÂNIA

Sfânta Mitropolie a Ungro-Vlahiei București

Nr. 4408

1 decembrie 1922

DOMNULE MINISTRU,

Ca răspuns la adresa D-Voastră No. 33863 din Iulie a.c. însoțită de cele două anexe, – privitoare la starea critică din schitul nostru „Prodromul” din Sfântul Munte Athos –, cu onoare Vă comunicăm, că suntem bine informați – din ancheta orânduită de Sfânta Mitropolie și onor. Minister de Culte în 1914-1915 și făcută de domnul Consul General din Salonic, și din continuile plângeri adresate nouă de călugării din „Prodromul” până acum –, de neîncetatele tulburări, ce datează de opt ani, provocate de câțiva călugări doritori de hegemonie în conducerea „Prodromului” și care, încurajați și susținuți de mănăstirea grecească „Lavra”, au îndepărtat până acum cinci stareți pe ieromonahii: Antipa, Iosaf, Iacov, Pimen și Hrisostom, sub diferite pretexte.

Pricinuitorii acestor tulburări, au fost îndepărtați din „Prodromul”, – în urma hotărârii Sfintei Mitropolii prin intervenția Consulatului din Salonic, în 1917, în timpul războiului și trimiși în insula Metelin, de unde s-au înapoiat în Muntele Athos la încheierea păcii; iar mănăstirea „Lavra” protectoarea lor, cu forța polițienească, i-a introdus în „Prodromul” și astfel au început acțiunea lor de terorizare asupra călugărilor noștri din schitul „Prodrom”.

În urma acestor constatări, că acești câțiva monahi fac atât de mare rău instituției noastre din Sf. Munte Athos și ne dăm în spectacol față de călugării celorlalte naționalități ortodoxe, am dispus scoaterea monahilor: Antonie, Cornilie, Gurie și Aviv din Prodromul și în acest scop am rugat onor Ministerul Cultelor să intervină ca să curmăm odată nodul gâlcevelor din Sf. Munte Athos. Pentru aceasta va trebui mijlocit la guvernul elen ca prin mijloacele de care dispune să ridice din Prodromul pe sus numiții monahi și să-i încredințeze Legației noastre, care îmbarcându-i la Pireu, îi va trimite în țară la Sf. Mitropolie spre cele de cuviință.

Primiți, Vă rugăm, Domnule Ministru, asigurarea deosebitei Noastre considerațiuni și arhierasca binecuvântare.

MITROPOLIT PRIMAT
ss (Miron)

Director,
Preotul Nic. Popescu

Domnului MINISTRU al AFACERILOR STREINE

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 31.

121

1922 < București >. Notă a Ministerului Afacerilor Străine asupra statutului Muntelui Athos și rezultatul negativ obținut în urma demersurilor statului de a obține în Consiliul monahal de la Careia un vot și pentru România.

Ministerul Afacerilor Străine

NOTIȚĂ

1. CHESTIUNEA SFÂNTULUI MUNTE ATHOS

După pacea de la București, Domnul Venizelos a promis că va face astfel încât România să aibă și ea o voce deliberativă în Consiliul monahal de la Careia. În acest Consiliu sunt reprezentate toate Bisericile ortodoxe, afară de România, Serbia, Rusia și Bulgaria care au câte un vot, restul voturilor, vreo 10 dacă nu mă înșel, aparținând Mănăstirilor grecești. Modul de a pune în practică această făgăduință a Domnului Venizelos era ca, prin mijlocirea Statului elen, să se cumpere, de către România, o mănăstire cu vot în Consiliul de la Careia.

Întorcându-se la Atena, Domnul Venizelos a trăgănat, ca de obicei, până când a declarat că, în urma cercetărilor făcute de Patriarhul insulei Cipru (actualmente Patriarh al Constantinopolului), canoanele mănăstirești ale Sfântului Munte se opun la înfăptuirea promisiunii sale. De atunci, ivindu-se războiul mondial chestiunea a rămas în suspensie și, la toate demersurile pe care le-am făcut pentru a proteja – în contra monahilor greci, ajutați pe sub mână de guvernul grecesc – pe monahii noștri din Mănăstirea Prodromul și din chiliile române de sine stătătoare, m-am izbit de fraza stereotipă că Guvernul grecesc nu poate interveni în autonomia bisericească a Peninsulei Sfântului Munte.

Românii posedă acolo o mănăstire mare „PRODROMUL”, cu călugări români, care se ceartă între ei în urma intrigilor băgate de monahii greci, stânjenind astfel autoritatea bisericească ierarhică, care este Mitropolitul Primat al Țării.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 21.

122

1923 iunie 2, <București>. Raportul șefului Serviciului Școalelor și Bisericilor Române din Peninsula Balcanică, Petre Marcu, privind situația școlilor și bisericilor din această zonă.

**Serviciul Școalelor și Bisericilor Române
din Peninsula Balcanică**
REFERAT

Domnule Ministru,

Din complexul problemelor mari de politică care formau altă dată obiectul preocupărilor constante ale celor chemați a mări și întări prestigiul Țării în străinătate, singura problemă care nu s-a putut rezolva prin marele act al înfăptuirii României Mari este aceea privitoare la asigurarea existenței naționale a Românilor macedoneni.

Vă este cunoscut, Domnule Ministru, felul cum s-a dus în trecut lupta de pătrundere culturală a Țării Românești în Balcani. În antagonismul dintre cele două tabere nu s-au cruțat mijloacele de luptă, cele mai violente, specifice mediului balcanic, ajungându-se până la exterminarea fără milă a corifeilor mișcării noastre.

În acele complicate și grele împrejurări diplomația Țării a trecut într-adevăr prin momente penibile, trebuind să adopte față de prietenii săi politici chiar, măsuri extreme care au culminat prin ruperea relațiilor diplomatice cu Grecia (1906).

Războiul mondial însă care a avut darul să împrăștie multe focare de iredentism și să scuture popoarele balcanice de multe prejudecăți a netezit drumul de dezvoltare al acestei chestiuni și a ușurat mult sarcina de ocrotire politică a Țării Românești.

Având în vedere însă condițiile speciale în care e menită a se dezvolta mișcarea noastră culturală în P.B. precum și caracterul ei politic strâns legat de cel cultural țin să relev, Domnule Ministru, că acțiunea izolată a Ministerului nostru ori cât de perseverentă ar fi ea, va rămâne întotdeauna infructuoasă dacă nu va fi secundată de intervențiunea diplomatică a organelor politice de sub ordinele Ministerului nostru de Externe.

Numai o strânsă colaborare între aceste două instituții de stat poate asigura reușita unei opere pentru care se consumă atâtea energii omenești și se cheltuiesc sume care în actualele împrejurări sunt într-adevăr o grea sarcină pentru finanțele Țării.

Și pentru că atât în trecut cât și în prezent s-au ridicat chiar de către unii oameni luminați ai Țării, obiecțiuni asupra zădărniceii idealului ce noi îl urmărim în Balcani, îmi permit a pune în adevărata ei lumină problema mișcării noastre culturale în Balcani.

Niciodată împrejurările n-au fost mai favorabile ca acum pentru o cercetare mai calmă și mai obiectivă a acestei chestiuni care în ființa ei a nutrit întotdeauna un viu conflict între două mentalități: mentalitatea noastră, a Aromânilor, înzestrați cu un temperament meridional aprins până la exaltare, trecând cu mare ușurință de la o extremă optimistă la alta pesimistă și mentalitatea Românilor din Regat înzestrați cu un temperament calm, cumpănit în gesturi și reținut în toate actele de o veche experiență politică a cărei valoare n-am putut-o aprecia noi, care n-aveam pregătirea necesară pentru aceasta.

Nenumărate au fost neajunsurile suferite de mișcarea noastră din Balcani de pe urma acestui conflict latent care izbucnea cu violență la anumite epoci și mari au fost prejudiciile ce s-au răsfrânt asupra întregii mișcări din cauza acestui contrast de vederi ce nu putea să dispară atâtea vreme cât noi (Aromânii) eram forțați a ne face educația politică la școala revoluționară a Bulgarilor sau a Grecilor macedoneni.

Astăzi însă când mediul acesta a dispărut, când experiența ne-a dovedit zădărnicia unor asemenea mijloace de luptă, când vremea prin ultimele frământări politice de la 1912 încoace ne-a impus multe crude realități nebanuite, fiecare din noi s-a dezbrăcat de romantismul vizionar ce caracterizează începuturile tuturor mișcărilor generoase și astfel cu toții ne-am câștigat calmul necesar unei analize reci a acestei chestiuni.

Domnule Ministru,

Uitând de vicisitudinile trecutului problema se poate reduce la această simplă expresie:

- 1) De o parte o populațiune pricepută formată pentru a servi unei expansiuni culturale și economice a Țării, în afară de granițele ei;
- 2) Și de alta interesul Țării de a se bizui în anumite chestiuni politice pe această populațiune.

În întreaga activitate ce urmează a se desfășura pentru atingerea acestui scop țin să stabilesc, Domnule Ministru, că spre deosebire de eforturile depuse în lupta din trecut, astăzi noi factori intervin ca să ne ușureze această sarcină și anume: presa internațională și mărirea prestigiului politic al Țării peste hotare, câștigat prin ieșirea victorioasă din marele război.

În vreme ce în trecut, sub dominațiunea otomană, fiecare din noi trebuia să ducă o luptă aprigă de persuasiune individuală pentru luminarea celor orbiți de cultura greacă sau slavă, astăzi populațiunea românească de sub stăpânirea diferitelor state balcanice are la îndemână nenumărate organe de presă din care fiecare poate să vadă ce valoare neprețuită are lupta de emancipare de sub tutela unei culturi străine cu care nu are nici o afinitate, fie care se poate simți mândru că sufletește aparține unui popor cu așa mare greutate politică în sud-estul european.

Ce putere de atracție are asupra poporului aromânesc cultura românească și ce mândrie trezește în dânsul conștiința că face parte din neamul românesc, s-a dovedit în trecut prin nenumăratele jertfe omenești și continuă a se afirma azi prin iscusința ce o pune pentru ocolirea căilor pline de tentație care duc la slavizarea sau grecizarea sa.

Socotind, Domnule Ministru, că am stabilit de-ajuns diferența între condițiunile de dezvoltare ale chestiunii naționale române din Balcani în trecut, și am dovedit cu prisosință că din noile împrejurări politice și prin noua situație a Țării față de statele balcanice s-au eliminat multe din obstacolele din trecut, îmi permit a enunța în linii generale care ar fi activitatea ce urmează a o desfășura pentru menținerea și pentru extinderea operei noastre culturale, politice și economice în Balcani.

Incontestabil, Domnule Ministru, că un mare avantaj politic pentru Țară, înainte de războiul întregirii, a fost felul de așezare al Românilor de peste hotare care în Ardeal, în Bucovina, în Basarabia, formau un scut de apărare al Țării la hotarele ei.

Astăzi în limitele reduse, dar printr-o intensă propagandă națională s-ar putea reface acel scut, trezind și întreținând conștiința națională la Românii de peste Dunăre, de peste Tisa, de peste Nistru și din Banat.

După cele mai modeste cifre populația românească în Serbia se ridică la peste 300.000 de suflete și anume:

- 1) 180.000 în Valea Timocului
60.000 în Banat
60.000 în Macedonia sârbească
- 2) în Bulgaria 30.000 români macedoneni în interiorul țării
50.000 pe țărmul Dunării
- 3) În Grecia 200.000 în Macedonia grecească și în Thesalia
- 4) În Albania 150.000 în Epirul de nord și pe țărmul Adriaticei (Muzachea).
În total 750.000.

După felul de așezare al acestei populații s-ar putea aprecia importanța ce dânsa o prezintă pentru penetrațiunea culturală politică și economică a Țării în Balcani. Din următoarele puncte de vedere:

1) Cultural, am putea crea și întreține instituții care să rivalizeze cu cele franceze și italiene din acele regiuni, instituții menite a dovedi străinătății puterea de expansiune a civilizației românești și a trezi în inimile românilor sentimente de adâncă recunoștință pentru generozitatea Țării.

În acest domeniu mișcarea culturală în Balcani luase înainte de războiul balcanic un avânt deosebit care ne îndreptăța a fi mândri de fructul străduințelor depuse în cursul atâtor decenii.

În Macedonia fostă turcească și actualmente sârbească în 18 comune aveam 24 școli primare, un liceu de băieți și o școală normală de fete și 10 biserici.

Astăzi în această țară n-avem nici o școală iar din cele 10 biserici funcționează cu mare greutate biserica din Bitolia.

În Macedonia fostă turcească și actualmente grecească în Epir și în Meglenia cu mici excepțiuni funcționează mai toate școlile care au existat și înainte de război, adică în total, în 21 comune funcționează 26 școli primare și două secundare: o școală Comercială Superioară la Salonic și un gimnaziu la Ianina.

În Albania actualmente funcționează numai 5 școli primare în trei comune: Corița, Pleasa și Șipsca. Școlile primare care au funcționat înainte de război în comunele Moscopole, Lănca, Nicea, Bisenchi, Berat, Elbassan, Grabova și Lusnia-Carbunara nu s-au mai redeschis. Localurile în care erau instalate aceste din urmă școli precum și mobilierul lor fiind distruse de armatele de ocupație austriace și italiene n-au fost redeschise după război din lipsă de mijloace materiale, refacerea lor reclamând sume enorme în lei deoarece moneda curentă în Albania este aurul și argintul.

Un raport documentat al unui delegat special al ministrului țării la Tirana va fi punctul de plecare cel mai sigur și indiciul cel mai valoros asupra acțiunii ce urmează a se desfășura în această Țară.

Țin să amintesc însă, Domnule Ministru, că aici terenul e mai favorabil ca oriunde, masa românească prezentându-se în condițiuni morale deosebite, deoarece sufletul ei n-a fost alterat de propaganda grecească ca în celelalte țări balcanice, iar autoritățile locale fiind față de noi mult mai îngăduitoare ca cele sârbești, grecești etc.

Incontestabil, Domnule Ministru, că vom întâmpina unele greutăți, căci e știut că la popoarele tinere, cum e poporul albanez, lipsit de experiență politică și diplomatică, răsar adesea accese de fanatism orb, dar prin autoritatea politică a statului nostru și prin presiunea ce vom ști să o exercităm la timp asupra populației albaneze așezată în Țară, vom reuși a potoli spiritele și a încheia un focar cultural care să radieze în celelalte țări balcanice.

Aici se vor întâlni pe un câmp de luptă comun cultura română și cea italiană.

Din încrucișarea lor va răsări poate embrionul unei înfrățiri mai durabile între aceste două popoare, prin străduința comună de a trezi la o viață superioară un popor care înainte de toate e latin.

2) Politic, cultivarea elementului românesc în Balcani va constitui un prilej temeinic de intervenție a Țării în afacerile politice din sud-estul Europei.

Sub calmul aparent de astăzi multe patimi înăbușite prin violență vor izbucni la o dată mai mult sau mai puțin îndepărtată.

Apariția Turciei, un nou factor politic în Balcani va elimina tendințele de emancipare ale populației otomane destul de numeroase în Grecia, Serbia și Albania.

Se va crea prin aceasta o nouă chestie minoritară.

Frământările din Bulgaria, deseale incursiuni ale bandelor mixte turco-bulgare în Tracia și în Macedonia sârbească sunt simptomele unei stări de lucruri destul de alarmante.

Frăția revoluționară a Turcilor și Bulgarilor de azi nu va întârzia a deveni o colaborare politică oficială între cele două state, mai ales că o recentă tradiție a pregătit în destul terenul pentru aceasta.

Exclamațiunile de prietenie cu vecinii ale actualului Guvern bulgar nu sunt decât manifestări fățarnice ale unui prizonier politic care nu poate face altceva.

Nutrind gândul ascuns al revanșei, actualul guvern nu urmărește decât să adoarmă vigilența vecinilor săi.

Nu se poate transforma ca prin minune mentalitatea unui popor în care zac cele mai primitive instincte și care până ieri nutrea cea mai sălbatică ură față de vecinii săi.

Peste toată bunăvoința actualului guvern bulgar trece următorul adevăr ce nu suferă dezmințire. Din prietenia cu vecinii ei, Bulgaria n-are nimic de câștigat; din contră aceste prietenii ar consfinți nu numai durerea ei, umilința de a se fi dat bătută, umilință care a rănit profund susceptibilitatea unui popor orgolios ca bulgarii.

Din slăbirea vecinilor ei însă ea are totul de câștigat: ieșirea la Marea Egee, problemă vitală pentru viitorul economic al Bulgariei în căpătarea teritoriilor pierdute după războiul cel mare și cultivarea elementului bulgar din Macedonia care încă și astăzi cu toate lecțiile drastice primite nu renunță la lupta pentru autonomia acestei țări.

Iată atâtea considerațiuni care vor determina în viitorul apropiat o luptă comună turco-bulgară în Balcani.

De aceea, socot că cea mai elementară prudență politică ne ordonă a nu renunța la prilejul ce ni se va oferi de a interveni cu succes în Balcani atunci când frământări serioase se vor produce.

3) Economic. Poporul aromânesc înzestrat cu deosebite aptitudini comerciale poate servi drept cel mai bun agent de infiltrație economică în Sud-estul european.

Felul de așezare al lui în Balcani indică rolul ce l-ar putea juca în această operă.

Într-o eventuală legare a Țării cu Marea Adriatică, traseul acestei linii ferate va urma un drum eșalonat peste tot cu grupuri de negustori aromâni.

La Durazzo unde ar fi capătul liniei vom găsi o clasă de negustori aromâni care formează elita comercială a întregii Albanii.

Restul populației aromâne așezată pe țărmul Adriatiei va forma cel mai sigur debușeu al produselor Țării.

Prin ramificațiile ei spre Sud de la Nis această linie va întâlni grupul de negustori aromâni din Comanovo, Scopia, Bitolia și Salonic.

Întărită sufletește în școlile noastre, susținută de autoritatea politică a Țării în străinătate, pregătită prin aptitudinile ei pentru cea mai aprigă luptă economică, populația românească din Balcani va fi avangardă civilizației românești în sud-estul european și astfel organizată ea va constitui pentru Țară o mândrie națională, iar pentru străini va fi nota de apreciere a puterii de creațiune a geniului românesc.

Șeful serviciului,

(ss) P. Marcu

➤ D.A.N.I.C., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 799/1923, f. 8-11.

123

1923 iulie 4, București. Memoriul societății culturale „Graiul Românesc” condusă de Simion Mândrescu, adresat ministrului de externe I. Gh. Duca, privind necesitatea sfințirii bisericii române din Sofia, construită de aproape 20 de ani.

„Graiul Românesc” Societate Culturală
Comitetul Central București
Nr. 263

București, 4 iulie 1923

Domnule ministru,

Biserica românească din Sofia (Bulgaria) deși zidită de aproape 20 de ani, nu contribuie cu nimic la scopul pentru care a fost clădită.

În adevăr, această biserică stă închisă de la terminarea construcției sale, fără a se oficia în ea în limba română așa cum se cuvine. În loc ca ea să contribuie la propaganda românească în Bulgaria și la promovarea intereselor românilor din acea țară, stă închisă nerăsplătind cu nimic [...] fonduri și preocupări patriotice care s-au cheltuit cu zidirea ei.

Această situație se datorește în primul rând schismei în care s-a găsit Biserica Bulgară față de Patriarhia de la Constantinopol, conflict care făcea în trecut imposibilă sfințirea locașului bisericii românești.

În prezent, în urma schimbării situației politice din Peninsula Balcanică, starea Bisericii Bulgare față de Patriarhia de la Constantinopol este cu totul de altă natură. Astăzi biserica românească din Sofia poate fi sfințită fără a se naște din aceasta vreun conflict între autoritatea bisericească din România (creștină ortodoxă) și cea din Constantinopol, și fără a se pune vreo piedică din cauza vechiului conflict între bisericile creștine ortodoxe grecești și bulgare.

În prezent sfințirea locașului bisericii românești din Sofia depinde de următoarele lucruri:

1. O sumară reparație a ei deoarece de când a fost clădită până acum vremurile i-au adus oarecari mici stricăciuni.
2. Mobilarea dependențelor acelei biserici în raport cu rolul pe care îl are Capitala statului vecin, dependențe în care la anume festivități vor fi invitate diferite personalități române și străine.
3. În fine, sfințirea bisericii românești de la Sofia depinde de găsirea personalului necesar funcționării sale. În special, preotul care ar trebui trimis acolo este factorul cel mai important al chestiunii.

Domnule ministru,

Societatea Culturală „Graiul Românesc”, al cărui scop este de a se ocupa cu interesele culturale ale tuturor românilor care au rămas peste hotarele României, vă roagă să binevoiți a examina situația Bisericii românești de la Sofia, luând măsuri ca ea să înceteze cât mai grabnic, atât pentru propaganda românească peste hotare, pentru

interesele numeroasei Colonii românești din Sofia, cât și pentru o nouă afirmare a noastră ca Stat și popor, în Capitala Regatului vecin.

Pentru aceasta avem onoarea a vă ruga:

1. Să binevoiți a dispune să se ia urgente măsuri pentru a se sfinți locașul bisericii românești din Sofia sesizând în același scop organele superioare ale bisericii creștine ortodoxe Române, Bulgare și Grecești, cum și reprezentanta noastră politică în Bulgaria.
2. Să binevoiți a interveni să se acorde un ajutor de aproximativ 150.000 Leva, necesare reparației bisericești, completării obiectelor bisericești, reparației și mobilării dependințelor, cum și sfințirii bisericești.
3. Vă rugăm apoi să binevoiți a interveni să fie numit în funcțiunea de preot al acestei biserici P. C. S. Arhimandritul Filaret L. Iocu, care este actualmente deservent Catedralei Sfintei Mitropolii a Ungro-Vlahiei din București.

Acest preot este licențiat al Facultății de Teologie din București și doctorand al Facultății de Teologie din Atena. Este un preot cult, prezentabil, cu dragoste de neam și sperăm că prin activitatea ce va depune la acea instituțiune, va promova și interesele Românilor din Bulgaria și prestigiul nostru ca Stat acolo. P. C. S. dorește a ocupa locul de preot la Sofia.

Nădăjduind că veți binevoi să țineți seamă de cele ce am avut onoarea a vă expune, vă rugăm să binevoiți a primi asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Președinte,
(ss) S. Mândrescu

Secretar general,
(ss) Nicolae Dinulescu

Domniei Sale, Domnului Ministru de Externe

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 17, f. 108.

124

1924, ianuarie, 25, Sofia – Bulgaria. Memoriul președintelui Coloniei române din Sofia, I.G. Ghiulamila, adresat ministrului Instrucțiunii Publice dr. Constantin Angelescu și președintelui Societății de cultură Macedo-Română I. Grădișteanu, în care solicită construirea unui local de școală la Sofia și înființarea unui gimnaziu.

MEMORIU

Din partea președintelui coloniei române din Sofia, Dl I.G. Ghiulamila, adresat Excelenței Sale Dlui dr. Angheliescu, Ministrul Instrucțiunii Publice, București și D-Sale I. Grădișteanu, Președintele Societății de Cultură Macedo-Române, București

Domnule Ministru,

Subsemnatul I. Ghiulamila, Președintele Coloniei Române din Sofia, având în vedere situațiunea actuală a școalei noastre și în dorința ca acest institut să poată da roadele culturale la care Colonia noastră din Sofia și Bulgaria aspiră, îmi permit cu profund respect să înaintez acest memoriu rugându-vă să binevoiți, pe cât vă va fi posibil

să luați în considerațiune doleanțele coloniei noastre, pentru ca să putem înlătura pericolul de care este amenințată școala noastră din Sofia.

Mic istoric asupra școalei. Deschisă în anul 1895, școala din Sofia încă în cursului primului an al existenței sale a numărat peste 100 de elevi și eleve distribuiți în 4 clase primare. Mai târziu, după aceste 4 clase a urmat secția comercială de gr. I – 3 clase de comerț – pentru băieți și secția profesională de 3 ani pentru fete. Mulțumită acestui fapt școala a mers progresând atât sub raportul numărului elevilor cât și în privința materiilor ce se învățau în școală, așa încât în scurt timp după înființarea școalei am ajuns la acel grad de învățământ încât am fost invidiați chiar de școlile bulgărești din Sofia.

În anii 1897-1910 școala număra între 120-180 elevi și nu era considerată numai ca o școală de propagandă, dar și de învățământ serios de prima categorie. Desigur că dacă războiul mondial și înaintea acestuia cel balcanic n-ar fi survenit, școala ar fi urmat să funcționeze tot sub aceeași formă la care am ajuns atunci. Războaiele însă au făcut să înceteze școala și să se dezorganizeze cu desăvârșire, astfel încât d-abia după pacea cu Bulgaria, în 1920, a reînceput să funcționeze.

Lipsiți însă de un local propriu pentru școală, igienic și care să corespundă cererilor moderne de învățământ precum și de faptul că copiii erau angajați în alte școli: franceză, bulgară, germană, italiană, din Sofia, mai mulți din părinți nu vroiau să întrerupă studiile copiilor, cu atât mai mult întrucât fiecare părinte prefera ca copilul să fie cât mai aproape de școală.

În urma intervențiunei consiliului coloniei și a Direcțiunei școalei, am ajuns în ultimii doi ani să numărăm în cele 4 clase primare existente 60-80 copii. Această cifră însă este departe de acel număr de copii ce colonia noastră din Sofia are. Ca să putem interesa părinții să-și dea copiii la școala noastră, ar trebui să se ia măsuri de remediere, pentru ca școala să corespundă necesităților de învățământ și să fie rodnică atât pentru elevi cât și pentru cauza noastră națională.

Starea actuală. Astfel după cum școala se prezintă astăzi, numai cu 4 clase primare este o insuficiență desăvârșită pentru copiii noștri, căci după isprăvirea acestor 4 clase primare copilul este încă prea mic pentru a putea fi îndepărtat de părinți și trimis în țară spre a urma mai departe. Să urmeze copilul la bulgari sau la altă școală străină de multe ori înseamnă ca elevul să piarză un an până elevul să se obicinuiască cu studiul în altă limbă; așa încât părinții se izbesc întotdeauna de aceste dificultăți și își pun întrebarea ce trebuie să facă. Pe deoparte sentimentul național și dorința ca școala să progreseze și copilul să învețe în limba strămoșească îi dictează să prefere școala română cu toate neajunsurile ei, pe de altă parte încă, având în vedere interesul copilului, rațiunea îi dictează ca să-și încredințeze copii celorlalte școli străine, și cu durere o mărturisim, că de multe ori rațiunea preponderează pentru a păzi interesul copilului. Cu toată munca ce direcțiunea și corpul didactic al școalei noastre desfășoară ne găsim într-o stagnațiune dacă nu într-un lent dar continuu regres.

Deschiderea de 4 clase progimnaziale în care să se predea și materie de învățământ comercial.

Prin 4 clase de gimnaziu băiatul va căpăta cunoștințe mai pozitive însușindu-și mai departe limba română și ceea ce este mai important, ajuns la vârsta de 14-15 ani, este mai ușor să fie despărțit de părinți ca să continue studiile fie în țară fie la Salonic la școala

noastră de gradul II. Acei părinți, care vor fi nevoiți să-și reție copii și să le dea vre-un meșteșug sau să-i bage prin prăvălii, vor fi foarte mulțumiți că copilul a putut să capete în școala noastră mai multă carte și noțiuni de științe comerciale.

Pentru fete să se creeze secția profesională și de menaj în total 3 ani, corpul didactic avându-l chiar acum la îndemână, completat prin soția preotului bisericii noastre, care este absolventă de la școlile respective din țară.

Chiar pentru acele 4 clase progimnaziale menționate de noul corp didactic n-avem nevoie, căci ne vom servi de institutorii actuali, la care vor veni în ajutor și preotul bisericii noastre, care posedă o cultură superioară.

În aceste împrejurări cred că înființarea celor 4 clase progimnaziale cu științe comerciale și secția profesională este foarte ușor de realizat, însă pentru ca să putem atrage cât mai mulți copii este nevoie și de un local mai igienic mai propriu pentru scopul ce urmărim.

Până în prezent școala a avut numai localuri cu chirie, și s-a constatat că cel mai mare progres a avut atunci când localul era mai bun (1897-1905, pe bul. Duncoff, casă cu curte imensă, exclusiv ocupată de școală) pe când astăzi, în localul de pe bul. Maria Luiza, unde mișcarea este foarte mare și venirea copiilor nu este lipsită de pericol, cu clasele mici și lipsă de curte, școala lasă mult de dorit. Pentru a umple această lacună este indispensabil.

Un local propriu al școlii, care se poate clădi în vasta curte a bisericii noastre și pentru care scop românii din Sofia, foștii internați, s-au declarat de acord ca să cedeze sumele ce eventual li se vor acorda drept despăgubire din pierderile suportate de ei în timpul internării în cursul războiului din 1916-1918. (În această privință s-a depus un memoriu special la onor Minister de Externe).

Având în vedere

- 1) faptul că școlile române din Macedonia, în special din Serbia sunt închise;
 - 2) că atât școala de la Sofia cât și cea de la Giurmaia de sus, sunt numai cu 4 clase primare, deci necomplete pentru a putea da începutul unei roade necesare cauzei noastre naționale, iar așa după cum sunt astăzi merg spre regres;
 - 3) că la școala din Sofia înființându-se cele 4 clase progimnaziale vor veni și elevii din Giurmaia, din Bulgaria întreagă (Vidin, Peștera, Plevna etc.) și chiar din Macedonia;
 - 4) că bulgarii au la București o școală cu progimnaziu etc.,
- doresc să cred, că D.voastră veți fi convinși de necesitatea unei școli la Sofia, după cum este indicat în prezentul memoriu, și că veți binevoi a interveni și a dispune ca dorința românilor *de a avea progimnaziu în local propriu*, să fie satisfăcută spre înălțarea românismului în Bulgaria și prosperarea chestiunei noastre naționale.

Binevoiți a primi, Domnule Ministru, asigurarea deosebitei mele stime și înaltei considerațiuni ce Vă păstrez.

Sofia, 25 Ianuarie, 1924

Președinte al Coloniei Române din Sofia
I.G. Ghiulamila

125

1924 august 28, București. Memoriul directorului școlii române din Giurmaia de Sus, Bulgaria, adresat ministrului Instrucțiunii Publice, privind acordarea unei subvenții de 300.000 de leva pentru reconstrucția școlii și bisericii române distruse în anul 1913. Este menționată subscripția comunității române din localitate, în valoare de 200.000 de leva.

Giurmaia de Sus
Bulgaria
Nr. 1

București, 28 august 1924

Domnule Ministru,

Dându-mi pe deplin seama de importanța misiunii mele apostolice și animat fiind de viul interes ce port pentru consolidarea chestiunii naționale din Giurmaia de Sus, am onoarea a vă aduce la cunoștință cele ce urmează:

Subsemnatul la prezentarea mea ca director la școala primară română din Giurmaia de Sus, am avut fericirea să constat că acolo <sunt> câțiva români foarte buni și care ne dau speranțe bune pentru progresul chestiunii noastre naționale. Deși timp de mai mulți ani acești români nu au avut școală și biserică care au fost arse în timpul războiului balcanic din 1913 unde să-și poată educa copiii lor în limba maternă, totuși au putut să se mențină mult mai bine decât cei de la Sofia, dar această stare de lucruri n-ar fi putut continua la infinit întrucât elementul străin caută cu orice chip să-i contopească.

Onoratul Minister odată mai mult a dovedit că ține la românii din Giurmaia de Sus grăbindu-se la redeschide școala. În urma redeschiderii școlii după război, singura dorință a românilor a fost de a vedea reclădite școala și biserica.

Luând seama de aceasta, subsemnatul în unire cu fruntașii români de acolo, am hotărât să reclădim școala și biserica, deschizând o listă de subscripție pentru românii de acolo, care deși în majoritate sunt oameni lipsiți de mijloace, când a fost vorba de școală și biserică au subscris suma de 200000 leva. În baza acestei subscripții și în speranța ajutorului Onor Ministerului Instrucțiunii Publice, am hotărât clădirea școlii, în care scop am supus planul la diferiți antreprenori; din toate ofertele, cea mai convenabilă a fost aceea a actualilor antreprenori, admisă de comisie iar contractul încheiat precum și planul școlii și bisericii s-a înaintat la timp ministerului. Devizul total al școlii a fost de 410000 de leva la care se adaugă suma de 20000 leva pentru beton armat, pus la temelie, ulterior încheierii contractului cu arhitectul, întrucât terenul nu susținea o astfel de greutate.

La sumele de mai sus se mai adaugă diverse cheltuieli ca:

Planul clădirii 6000 leva; arhitect 6000 leva; piatră 10000 leva; cheltuieli administrația financiară bulgară și diverse taxe la primăria orașului Giurmaia 6000 leva. Deci în total 458000 leva.

În contul acestei sume s-a primit:

200000 leva – subscripția românilor din Giurmaia.

100000 leva – ajutorul Ministerului de Instrucție, în lei 150000.

300000 leva – totalul încasărilor.

158000 leva – rămânem descoperiți față de antreprenori.

Românii din Giurmaia de Sus, după cum vedeți, față de resursele lor, au făcut destul de mari sacrificii și actualmente, având în vedere criza precum și starea lor materială, le este imposibil să acopere această sumă, pentru care motiv rugăm stăruitor să binevoiți a dispune acordarea acestei sume spre a nu fi expuși la neterminarea școlii, plus neajunsurile și răspunderea ce ne-am luat față de antreprenori care ne amenință cu darea în judecată.

Afară de suma de mai sus (158000 leva), rugăm să binevoiți a dispune să ni se acorde un fond de cel puțin 150000 leva pentru executarea lucrărilor interne ale școlii și a bisericii.

De notat Domnule Ministru că în lipsa școlii urmează să plătim o chirie anuală de cel puțin 60000 leva, ori având școală proprie, pe lângă aceste avantaje mai ridicăm și moralul românilor, căci cu mândrie, putem spune că va fi una din cele mai frumoase clădiri școlare din întreaga Macedonie și ar fi păcat ca după atâta muncă să ne vedem cu școala și biserica neterminate. De altfel Colonia română din Giurmaia v-a trimis prin domnul Langa-Rășcanu, fost ministru plenipotențiar la Sofia, fotografia școlii, însoțită de un raport în această chestiune, raport înmănat Excelenței Voastre personal.

Primiți, vă rog, Domnule Ministru asigurarea deosebitei mele stime și considerațiuni.

Director (s.s.) indescifrabil

Domniei Sale

Domnului Ministru al Instrucțiunii Publice, București.

➤ D.A.N.I.C., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 755/1924, f. 201-201 bis.

126

1925 ianuarie 5, Belgrad. Raportul ministrului plenipotențiar al României la Belgrad Th. Emandi adresat Ministrului Afacerilor Străine I. G. Duca, privind situația românilor din Banatul sârbesc, Valea Timocului și Macedonia sârbească.

Legățiunea Regală a României

Nr. 2685/1924

Belgrad, 5 ianuarie 1925

Domnule Ministru,

Răspunzând adresei ministeriale Nr. 61437/924 am onoarea a comunica Excelenței Voastre următoarele date privitoare la Românii din Serbia:

a) *Românii din Banatul iugoslav*

Evaluarea populației românești din această provincie nu se poate face decât după datele culese de la conducătorii autorizați, deoarece lipsește o statistică reală.

Așadar, după afirmațiunea zișilor conducători, bazată pe datele lor bisericești și cele electorale, numărul probabil al populației românești se cifrează la minimum 100.000, exceptând populația din câteva comune mixte, cum sunt de pildă Dobrița, Mesici etc., unde românii, fiind în minoritate față de conlocuitori și deci lipsiți fiind de posibilitatea de a-și manifesta solidaritatea lor românească, fac de obicei, mai ales în chestiuni politice, cauză comună cu sârbii.

După afirmațiunea D-lui Dr. J. Jean, deputat român din Banatul iugoslav, numărul votanților români este de 22.000. D-sa speră că în urma acordului stabilit cu partidul guvernamental în vederea alegerilor electorale ce vor avea loc la 8 Februarie a.c. românii pot conta cu siguranță la două locuri în Scupștina, iar în cazul cel mai fericit – chiar la 3, în loc de unul singur, cât au avut până acum.

* * *

S-ar putea afirma, fără nici o exagerare, că elementul românesc din această nenorocită provincie este perfect organizat, mai mult decât oricare altul; el continuă deci a rezista cu multă tenacitate tuturor tendințelor de asuprire și de sârbizare.

Ceea ce-i îngrijorează însă este faptul că numărul învățătorilor și a preoților se reduce mereu. Se afirmă că până acum au părăsit posturile lor – fie din cauza necunoașterii limbii Statului, fie din aceea a persecuțiilor șovine – cam vreo 80% din numărul total existent sub dominațiunea ungară. Astfel, locurile învățătorilor devenite vacante au fost completate cu elemente șovine sârbești.

Spre a ilustra și mai în relief starea bisericilor și școlilor din zisa provincie citez aici următoarele date:

Comunele românești rămase fără preoți și fără învățători:

Biserica-Albă,	fără învățător și	fără preot
Sîn-Janoș	”	”
Ovcea		(preot 1)
Voivodinți	”	(idem)
Jabuca	”	(idem)
Sălcița	”	(idem)
Mesici	”	și fără preot
Marghita	”	(1 preot)
Sânmihai	”	(1 preot)

* * *

Comune românești ale căror pământuri comunale și bisericesti au fost în marea lor parte expropriate:

Marghita	800 jugare,	biser.
Seleuș	520 ”	comune și biser.
Petrovasele	600 ”	” ”
Uzdin	200 ”	” ”
Satu-Nou	100 ”	biser.
Deliblata	60 ”	”
Sân-Mihai	50 ”	comunale.

Colonizări de voluntari sârbi:

În Petrovasele
Seleuș
Uzdin
Marghita

* * *

În ce privește colonizările merită a se accentua următorul fapt caracteristic:

Prezența în precitatele comune – de altfel cât se poate de bogat și bine organizate naționaliste – a dat până acum rezultate negative celor urmărite de stăpânire și iată de ce:

Populația ziselor comune fiind numeroasă (5-6000) iar numărul coloniștilor sârbi prea neînsemnat, autoritățile constată că aceștia din urmă încep a fi românizați, în special copiii care, în lipsa de școală sârbească învață în cea românească.

În fața acestei constatări zice-se că Ministerul respectiv a renunțat la politica sa de sârbizare a românilor; ceva mai mult, cu ocazia acordului recent stabilit între reprezentanții partidului român cu cel guvernamental, s-au dat din partea celor din urmă asigurări cum că nu numai că se renunță definitiv la colonizarea de sârbi în comunele românești, ci sunt hotărâți ca cei deja colonizați să fie evacuați și instalați prin comunele nemțești.

Toate acestea însă nu ne îndreptățesc a crede că în starea actuală de dezorganizare școlaro-bisericească frații noștri din Banatul sârbesc vor continua să reziste încă multă vreme. Din contra, lipsa de învățători și de preoți, dacă va mai dura multă vreme, va avea ca consecință reducerea elementului românesc la starea nenorocită a aceluia din Timoc.

b) *Românii din valea Timocului și a Moraviei*

Dacă ne-am lua după „statisticile oficiale” sârbești publicate până acum ar rezulta că totalul populației românești din zisele ținuturi ar fi doar de 70-80.000.

Cum însă aceste „statistici” au fost totdeauna tendențioase, cu atât mai mult cu cât lumea știe (ba chiar și înșiși Sârbii) că numărul populației românești este cu mult mai însemnat; cum, pe de altă parte, nu avem alt mijloc de a stabili adevărul, am ajuns la convingerea că cel mai rațional și logic chip ar fi să luăm de bază întreaga populație a județelor respective și să scădem partea procentuală recunoscută ca românească.

Și cu drept cuvânt, chiar înșiși sârbii cunoscători de aproape a acestor ținuturi afirmă că în valea Timocului 70% din populație este românească, în județul Pojarevaț – 40% și în județul Chiupria (Morava) de – 25%. De altfel și după datele culese de la românii timoceni procentele de mai sus nu ar fi deloc exagerate, ba din contră.

Carevasăzică:

<i>Populația totală</i>			<i>Român</i>
Județul	Timoc	240.000 – 70%	= 168.000
„	Pojarevaț	219.000 – 40%	= 87.600
„	Morava	183.000 – 55%	= 45.000
	Total români		301.100.

Aceasta ar fi deci cea mai probabilă cifră.

* * *

În lipsa unui studiu serios asupra situației în general a românilor din zisele ținuturi sunt nevoit a relatea aici doar informațiunile culese de la diferitele persoane cunoscătoare mai mult sau mai puțin a stării de lucruri în chestiune.

Așa de pildă Dl. Zega, directorul muzeului etnografic din Belgrad (român de origine) care este unul dintre cei mai buni cunoscători ai românilor din Serbia, căci D-sa a colindat mai toate satele românești, procurând obiecte de artă pentru muzeu, spune:

„Românii își păstrează cu o fanatică tenacitate atât limba, portul cât și întreg caracterul lor etnic – cu obiceiuri, cântece, jocuri, cu tot neînsemnata înrăurire sârbească asupra limbii lor primitive se consideră de către unii ca un început de asimilare; eu însă care-i cunosc deaproape socot că influența în chestiune, deși cât se poate de naturală totuși nu-i serioasă, căci structura, fondul limbei a rămas același”.

„Ce-i drept intelectualii români (de altfel foarte puțini) într-o discuție mai serioasă preferă limba sârbă celei românești, săteanul însă niciodată, mai ales femeile, ele ignoră cu desăvârșire limba sârbă, chiar dacă ar cunoaște-o.

Încuscirile cu sârbii de asemenea sunt o raritate și aceasta din multe considerațiuni. Românul de pildă, prin conservatorismul său distinct [...] rasei sale, se crede că-i mai pravoslavnic decât sârbul prin aceia că el respectă datina „pomenii”, aceea a rusaliilor și a altor sărbători străvechi, pe care sârbii nu le țin.

Tocmai datinele străvechi de felul celor relatate mai sus au contribuit puternic întru menținerea neștirbită a individualității românești în Timoc, contrar tuturor eforturilor de sărbizare prin școală și biserică.

Dl. Zega afirmă de asemenea că românii din N. E. Serbiei reprezintă trei ramuri distincte și anume:

- 1) Românii autohtoni din regiunile muntoase, a căror îndeletnicire de căpetenie este creșterea de vite și muncitori la mine, având portul și obiceiuri deosebite;
- 2) Românii de la șes, din valea Timocului, așa numiții „țereni”, agricultori excelenți, semănând foarte mult atât în port cât și ca dialect cu Oltenii și
- 3) „Ungurenii” din valea Mlavei și a Moraviei, semănând considerabil, mai ales în vorbă, cu românii din Banat.

Dl. Zega consideră că multe din lucruri de interes științific s-ar putea descoperi în aceste ținuturi românești, mai ales în domeniul filologic, poetic și folcloristic, D-sa și-a exprimat mirarea că nimeni dintre cărturarii români nu s-a ostenit a beneficia de această „comoară”.

După informațiunile culese de la preotul Cazimir-Ovici, fost deputat timocean în Scupștină, pe vremea turcilor existau în Timoc biserici în care slujba se făcea în românește, ba chiar și în unele mănăstiri; sub dominațiunea sârbă însă nu s-a mai tolerat această tradiție.

* * *

Înainte de a încheia cu acest capitol, țin a remarca și faptul caracteristic că sentimentul național propriu-zis la românii din Timoc și Morava continuă a fi dacă nu amorțit cel puțin superficial, fapt care contrastează cu tenacitatea lor instinctivă de conservare etnică.

Nu s-a remarcat deci până azi nici o reacțiune, nici măcar o încercare de redeșteptare națională... Care-i motivul?

Din informațiunile culese ar rezulta că motivele sunt multiple și anume:

Trăind într-un colț de țară așa zis izolat de lumea mare, românul și-a continuat cu viața lui patriarhală primitivă, iar pe de altă parte, stăpânit de un regim vitreg și ultra șovin dânsul a evitat să se expună pericolului ce ar fi decurs de pe urma unei mișcări naționaliste, cu atât mai puțin descurajat fiind și de faptul că starea de odinioară a țăranului din România era cu mult mai inferioară, din punct de vedere economic și social, celei a săteanului din Serbia.

Prin realizarea la noi a celor două mari reforme (agrară și electorală) însă lucrurile s-au schimbat cu totul: acum nu mai dăinuiește acea teamă de odinioară „că dacă am ține cu românii de dincolo ne vom pomeni cu boierii lor și astfel vom deveni și noi robii acestora”.

Dispărând deci această teamă, iar contactul cu frații lor de dincolo devenind și mai intens prin însăși întinderea graniței României, este de sperat că timocenii vor reacționa în curând, revendicând și ei elementarele lor drepturi de minoritari conștienți.

c) *Aromânii din Macedonia Sârbească*

Revoluțiile din 1902-1903, iar mai târziu războaiele balcanice din 1912-1913 și la urmă războiul mondial au avut catastrofale consecințe pentru această biată provincie. Cei care au suferit mai mult de pe urma acestor zguduiri au fost aromânii noștri. Mai toate satele și orașele lor, odinioară înfloritoare, au fost parțial, fie cu desăvârșire distruse, iar populația care a avut șansa să scape cu viață s-a împrăștiat prin toate colțurile Balcanilor, mai ales în Grecia și România. Acei puțini ce fură nevoiți a se înapoia pe la vetrele lor pustiite se află într-o stare cât se poate de precară, cu atât mai mult cu cât autoritățile sârbești nu le vin câtuși de puțin în ajutor spre a se reface; nu li se acordă lor, fiindcă sunt români, nici o despăgubire de război și niciunul din avantajele reformei agrare. Toate aceste nefaste împrejurări au contribuit în așa măsură încât populația românească din această provincie sârbească s-a redus la mai mult de jumătate. Astăzi deci n-avem în Macedonia sârbească decât vreo 35-40.000 locuitori aromâni. Dealtfel se știe cum toate școlile și bisericile române au fost transformate în sârbești, afară doar de biserica de la Bitolia, care ființează sub controlul sever al autorităților bisericești ale stăpânirii, care nu permit preotului nostru decât doar să officieze slujba în biserică, fără a avea însă dreptul de a boteza, înmormânta sau sfinți apă pe la casele aromânilor din oraș.

Cât despre situația aromânilor din Albania, Directorul Secției Macedonene din Min. Instrucțiunilor, Dl. prof. Marcu ar fi cel mai indicat de a vă procura datele necesare.

(ss) Th. C. Emandi

Ministerul Afacerilor Străine
(Direcțiunea Presei)

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 7, Iugoslavia, (1920-1930), nepaginat.

127

1925 martie 16, Ianina. Studiu privind populația română din Grecia și Albania, întocmit de viceconsulul gerant al României la Ianina, N.Vassilake.

Consulatul Regal al României

Nr. 83

Ianina, 16 martie 1925

Anexe: 21 tabele statistice

Confidențial

Domnule Ministru,

Am onoarea de a înainta Excelenței Voastre alăturatul studiu statistic, în tabele, întocmit de subsemnatul asupra populației române din ținuturile Greciei și Albaniei, locuite de români și anume:

- 1) *Epirul*
- 2) *Ținutul Râului Alb (Aspropotamos)*

3) *Tesalia*

Aceste ținuturi făcând parte din teritoriul grecesc.

4) *Albania meridională* și parte din *Albania centrală*

Din felul cum este construită această lucrare schematică, cuprinzând 21 de tabele, se poate vedea că pentru fiecare din ținuturile de care ne ocupăm se indică:

a) Comunele românești în ordine alfabetică pentru Epir, după situația lor geografică și departamentul administrativ, căruia aparțin (plasă, județ, provincie).

b) Numărul familiilor române.

c) Numărul locuitorilor din fiecare comună.

d) Ocupația lor.

În rubrica „observațiuni” se schițează în liniamente generale starea locuitorilor din punct de vedere național și economic cu indicații speciale asupra școlilor noastre.

La stabilirea numărului familiilor și locuitorilor români ne-am servit de date cât mai precise și directe culese din sursă directă, din fiecare comună. Din acest punct de vedere credem că numărul dat în tabelele respective este cel mai apropiat de numărul real.

E de observat numai că numărul familiilor de români, cunoscuți sub numele de „fârșeroți” nu se poate preciza în mod riguros exact, din cauza felului de viață semi-nomadă, ori mai bine zis transhumanță.

Numărul fârșeroților dat în tabelele respective este după toate probabilitățile inferior celui real.

În credința că studiul statistic de față schițat în linii generale va contribui într-o măsură oarecare la cunoașterea elementului românesc din aceste ținuturi ale Peninsulei Balcanice, element care din toate punctele de vedere merită o deosebită atenție și sollicitudine, am socotit de a mea datorie a-l înainta Excelenței Voastre rămânând ca ulterior să-l completez cu date noi și cu o statistică privitoare la românii locuind în Macedonia grecească.

Nr. Crt.	Comuna	Nr. familiilor române	Nr. locuitorilor români	Ocupația	Observațiuni
Districtul (Județul) Ianina					
1	Ianina (urb). (capitala Epir)	225	1025	Comercianți, meseriași	Oraș cu circa 30000 de locuitori, cea mai mare parte greci, apoi israeliți, români și câțiva albanezi. Românii, mai toți originari din comunele românești din plasa Zagor și Malacași, se ocupă cu micul comerț și cu diverse meserii. În Ianina funcționează de la 1886 o școală primară română și un gimnaziu. Înființat în anul 1887 și transformat în 1901 în școala comercială inferioară, gimnaziul a funcționat în mod regulat până la 1916, având o numeroasă populație școlară (70-80 elevi). Închis de la 1916-1920 înaintea războiului pentru întregirea neamului, gimnaziul și-a reluat activitatea în 1920 spre marea satisfacție și bucurie a populației române din Epir. Dispoziția luată în 1924 de Min. Instrucțiunii de a se permuta școala la Grebena, atunci când interesul cultural reclama menținerea și lărgirea câmpului său de activitate, a provocat o vie nemulțumire și dezamăgire în sânul conaționalilor noștri din Epir. Mulțumită stăruitoarelor cereri, memorii, rapoarte, etc. ale reprezentanților celor aproape 30 de comune românești epirote și stăruințelor subsemnatului pe lângă On. Min. Instrucțiunii, s-a obținut menținerea gimnaziului în Ianina. Transformarea acestui gimnaziu în liceu și instituirea unui revizorat cu misiunea de agent cultural, numai pentru circumscripția Epirului, le considerăm ca măsuri necesare și eficace pentru propășirea și promovarea cauzei noastre culturale în Epir și Pind.

Districtul (Județul) Ianina Subprefectura Malacasi					
					Observațiuni
2	urb = urban rur = rural Aminciu (Mețova urb.)	1300	6500	Comercianți, meseriași, crescători de vite (oi) etc.	Întreaga populație românească, ca origine și limbă, dar cea mai mare parte cu sentimente grecești. Școala primară română mixtă, înființată în 1891, a funcționat în mod neregulat cu întreruperi mai lungi sau mai scurte. Ea funcționează în anul curent având un număr mic de elevi. Biserica românească nu a existat și nici nu există. Locuitorii se disting prin calitățile lor firește de buni comercianți și meseriași dotați cu un spirit întreprinzător remarcabil. Mulți emigrează în străinătate dedându-se comerțului (România, țările balcanice, Egipt, etc.) Patria lui Averof, care, între altele, a înzestrat comuna cu numeroase instituții filantropice, având la bază spiritul și ideea grecească.
3	Cheari (Anilio rur.)	100	500	Comercianți, crescători de vite.	Toți locuitorii români de origine. Școală românească nu a existat și nu există. Ca și vecinii lor aminceni, ei sunt comercianți abili și crescători de vite.
4	Călarli (Calarite rur.)	550	2750	Comercianți, crescători de vite, chiragii.	Populația toată de origine română, de aproape 50 de ani sub dominație greacă își păstrează neatinsă limba aromânească. Școală română nu există și nici nu a existat în trecut. Buni comercianți și îndeosebi producători de brânzeturi.
5	Paleohori (rur.)	260	1300	Crescători de oi, chiragii, negustori.	Toți locuitorii de origine română. Refractari prin instinct culturii grecești. Școala română a funcționat sub dominația turcească până la 1895.
6	Prosvala (rur.)	100	500	Crescători de oi.	Populația în întregime română. Inaccesibili limbii și culturii grecești, ca și cei din Paleohori. Fără școală românească, nici nu a existat. Mai toți locuitorii se ocupă cu creșterea vitelor (oi și capre).
7	Săracu (Siraco rur.)	950	4750	Producători de brânzeturi, comercianți și negustori.	Comună curat românească, care fiind situată chiar pe fosta linie de frontieră turco-grecească (până la 1912), s-a găsit întotdeauna sub influența directă a culturii grecești, fără să se fi pierdut însă limba. Fără școală și biserică română. În toamna anului 1923, doi tineri sirachioți, absolvenți ai liceului grecesc din Ianina, s-au înscris unul la Facultatea de medicină a Universității din București, celălalt la Universitatea din Iași. Locuitorii se îndeletnicesc afară de creșterea vitelor, mari producători de brânzeturi – cu comerțul și diverse meserii. Mulți practică comerțul în diferite centre din Grecia și străinătate.

8	Votinos	80	400	Crescători de vite, comercianți.	Sat curat românesc, n-a existat școală română, crescători de vite.
Districtul (Județul) Ianina Plasa Zagor					
9	Băeasa (Vovusa) (rur.)	120	600	Crescători de vite, negustori de lemnărie (cherestea nefasonată de tot felul)	Comună eminent românească așezată în inima Pindului, la poalele muntelui Oul. Majoritatea locuitorilor români naționaliști, având conștiința națională foarte vie. Școala primară română înființată în 1880 de institutorul D. Șumba, martir, ucis mișelește de antații greci, a funcționat fără nici cea mai mică întrerupere, dând un însemnat contingent de tineri naționaliști, știutori de carte românească și buni români. În anul curent școala dispune de un director învățător și o învățătoare, numărând peste 50 de elevi și eleve, pe când școala grecească, deși cu un director și trei învățătoare, are abia 15-20 elevi. Biserica românească nu există. Numeroase familii s-au expatriat încă de la începutul secolului al XIX-lea, din cauza jafurilor bandelor și briganzilor de pe vremea faimosului satrap al Epirului, Ali Pașa. Colonii însemnate de băeșăți sunt Bucur și Constanța, precum și în diferite orașe din Grecia (Seres, Larissa, etc.), Albania și America. Ocupația locuitorilor este crescătoria de vite (celnicăria) și exploatarea bunurilor de pin și brad, producându-se o cătime mare de cherestea nefasonată, care se desface în piețele din Ianina.
10	Cernosi (rur.)	54	280	Crescători de vite, mici agricultori.	Toți locuitorii de origine română. Școala primară înființată în 1895 a funcționat sub dominația turcească până la anexarea Epirului la Grecia. În anii de după anexare școala nu s-a mai deschis. Mulți locuitori se înstrăinează în Volos, Halchida, Atena, America, etc.
11	Dobrinovo (rur.)	210	1050	Crescători de oi, mici agricultori și negustori.	Comună românească, în care cultura și influența grecească nu a putut pătrunde cu toate că școală românească nu există.
12	Floru (Flamburari) (rur.)	320	1600	Comercianți, mici agricultori.	Toți locuitorii de origine română; foarte multe familii înstrăinate și stabilite de mult în diferite centre din Grecia (Patras, Corfu, etc.) precum și în America, unde exercită cu mult succes comerțul sub diferite forme. Școala primară mixtă, română, înființată în anul 1887 de institutorul director N. Keleffă a funcționat până la războiul balcanic (1912), după care nu s-a mai deschis, cauza noastră culturală în Epir în perioada ce a urmat războaielor balcanice fiind mai neglijată ca oricând de autoritățile școlare superioare. Îndeletnicirea de căpetenie a locuitorilor este micul comerț, îndeosebi comerțul preparatelor cu zahăr (patiserie etc.).

13	Grebeniți (rur.)	550	2750	Crescători de oi, mici agricultori, negustori.	Comună curat românească, în care a funcționat acum 20 de ani un început de școală primară română, pentru puțină vreme însă, institutorul trebuind însă să părăsească postul din cauza terorii antaților greci. De la începutul anului școlar curent, un elev originar din această comună urmează școala primară română din Ianina. Mulți locuitori exercită comerțul în România și diferite orașe din Grecia (Ianina, etc.)
14	Laca (Laista) (rur.)	540	2700	Crescători de oi, comercianți.	Comună românească din cele mai mari și mai populate din Epir, așezată la poalele muntelui Carvuni, într-o regiune neproductivă. Din această cauză cei mai mulți locuitori se înstrăinează în centrele din Turcia apuseană (Drama, Cavala, Xanti, Ghiumuldjina, etc.) unde exercită comerț, îndeosebi cultura tutunului. Școala românească a funcționat acum aproape 40 de ani, învățătorul respectiv plecând în România pentru a-și continua studiile și nefiind înlocuit prin alt învățător, școala s-a închis de la sine.
15	Leșnița (rur.)	90	450	Crescători de oi, mici agricultori.	Comună pur românească, așezată la poalele muntelui Gămila. A existat școală românească sub dominația turcească. Limba română, ca în toate comunele românești din Epir, se păstrează neatinsă. În anul școlar curent, 2 elevi originari din această comună urmează la gimnaziul nostru din Ianina. Locuitorii se ocupă cu păstoritul, agricultura (în mică măsură) și negustoria.
16	Macrini (rur.)	100	500	Crescători de oi, mici agricultori.	Comună românească, în care acum 30 de ani a funcționat școală primară română. Teroarea bandelor grecești între anii 1903-1905 a determinat închiderea școlii. Locuitorii se îndeletnicesc cu păstoritul, cei mai mulți se înstrăinează în România și în restul Greciei.
17	Paleohori (rur.)	150	750	Crescători de oi, mici negustori.	Comună românească fără școală națională. Majoritatea locuitorilor se înstrăinează, comuna neavând teren productiv decât doar pentru creșterea vitelor cornute (oi, capre).
18	Șeșu (rur.)	43	215	Crescători de oi, mici negustori.	Comună românească, situată în imediata apropiere de Cerneși. În vremea funcționării școlii primare române în Cerneși, copiii din Șeșu frecventau această școală. Locuitorii se ocupă cu păstoritul, chiragilăcul și în parte cu agricultura.
19	Armata (rur.)	80	500	Crescători de oi, lemnari.	Comună românească așezată în plin Pind, povârnișul de sud al masivului Smolcu (Smolice). Școală românească a existat sub dominația turcească. Teroarea bandelor grecești și lipsa de interes a administrației noastre școlare din acele vremuri pentru chestia culturală din Epir a determinat închiderea școlii.

20	Breaza (rur.)	150	900	Crescători de oi, mici agricultori și chiragii.	Comună situată pe dreapta râului Voiusa, la poalele muntelui Versilița, una dintre cele mai înalte culmi ale Pindului. Toți locuitorii de origine români. Școala primară mixtă română, înființată în 1894, a funcționat în continuu, atât sub dominația turcă cât și după anexarea Epirului la Grecia. În anul școlar expirat (1923/1924) școala dispunea de un învățător și de o învățătoare, actualmente avem un singur învățător. Locuitorii se îndeletnicesc cu creșterea oilor, chiragilăcul și lemnăria.
Districtul (Județul) Ianina Subprefectura Conița					
21	Denisco (rur.)	390	2250	Crescători de oi, producători și negustori de brânzeturi, lemnari.	Comună eminentemente românească, cățărată la poalele muntelui Cheatra Laie, de la extremitatea meridională a masivului Gramos în partea cea mai de nord a Epirului. Școală românească nu există (nici sub dominația turcă). Locuitorii urmași ai gramoștenilor nu și-au lepădat nici limba, nici portul caracteristic. Ocupația de căpetenie este creșterea oilor și prepararea brânzeturilor, îndeosebi a specialității cunoscută sub numele de urdă, faimoasă în tot Epirul.
22	Furca (rur.)	370	2000	Crescători de oi.	Comună românească situată pe coasta de răsărit a Pindului, la mică depărtare de Samarina. Școala primară mixtă română, înființată de învățătorul C. Furceanu a funcționat în mod neregulat din cauza terorii antaților greci. Furoioții se ocupă cu creșterea oilor și chiragilăcul; mulți se înstrăinează în România și în restul Greciei.
23	Migidie (rur.)	525	3200	Crescători de vite, chiragii.	Comună curat românească așezată pe povârnișul de sud-vest al muntelui Nemerioica, în imediata apropiere de linia frontierei albano-greacă. Locuitorii, toți sedentari, aparțin în totalitatea lor grupului fărșeroților. Fără școală română astăzi, ca și în timpul stăpânirii turcești. Ca toți fărșeroții, locuitorii din Migidie sunt cu totul refractari învățământului limbii grecești și stăpâniți de o arzătoare dragoste pentru limba română. Îndeletnicirile principale: creșterea vitelor (oi și capre) și chiragilăcul.
24	Padzi (Padeș) (rur.)	150	800	Crescători de oi și negustori.	Comună eminentemente românească situată la poalele de sud-vest ale masivului muntos Smolcu (Smolica) în cea mai pitorească și fermecătoare regiune a Pindului. Fără școală și biserică românească, înainte ca și după anexarea Epirului la Grecia. Locuitorii se ocupă cu creșterea vitelor, mulți se înstrăinează în Tracia (Cavala, Drama, etc.), unde exercită micul comerț.
25	Paliosseli (rur.)	350	2000	Crescători de oi.	Comună pur românească situată în imediata apropiere de Padzi, la poalele muntelui Smolcu. Școala primară română înființată în anul 1891, a funcționat în mod neregulat până la 1905, când din cauza bandelor grecești și ingerințelor Mitropolitului grec din Conița, a trebuit să-și înceteze activitatea.

Grupuri stabile de români fărșeroți în Epir							
Nr. Crt.	Județul (Districtul)	Plasa Subprefectura	Comuna	Nr. fam. stabile	Nr. loc. stabili	Ocupația	Observațiuni
1	Ianina	Pogon	Doliana	20	140	Crescători de vite	Toți acești locuitori stabiliți în comunele indicate aparțin grupului de români cunoscuți sub numele de fărșeroți. Micul număr de fărșeroți sedentari în cuprinsului Epirului se datorează faptului că marea majoritate duce o viață semi-nomadă coborând toamna împreună cu turmele de oi, în văile și regiunile joase cu pășuni de unde se retrag primăvara și urcă culmile Pindului sau masivului Gramos, unde își petrec tot timpul verii, până pe la sfârșitul lunii octombrie spre a descinde din nou în câmpie, pentru iernatic. Denumiți de către greci sub numele generic de „Vlahi” fărșeroții sedentari ori semi-nomazi inaccesibili culturii grecești își păstrează intacte simbolurile caracteristice din punct de vedere etnic (limba, portul, obiceiurile, etc.). Instinctului de conservare, adânc înrădăcinat și care constituie nota eminemamente caracteristică acestui important grup de români, se datorează menținerea familiei etnice a fărșeroților, a căror îndeletnicire principală moștenită din generație în generație constă în creșterea vitelor, mai ales oi. Foarte puțini se ocupă cu chiragilăcul. Fără cunoștință de carte românească și nici grecească căci nu au școli, cea mai mare parte dintre fărșeroți sunt analfabeți.
2	Ianina	Pogon	Zagoriani	25	160	Crescători de vite	
3	Ianina	Pogon	Podgoriani	40	250	Crescători de vite	
4	Ianina	Zagor	Cato-Sudena	20	130	Crescători de vite	
5	Ianina	Paramithia	Gumenița	20	130	Crescători de vite	
6	Ianina	Paramithia	Paramithia	25	150	Crescători de vite	
7	Ianina	Ianina	Zița	10	65	Crescători de vite	
8	Ianina	Filiates	Filiates	40	250	Crescători de vite	
9	Ianina	Filiates	Saghiada	20	130	Crescători de vite	
10	Preveza	Margariti	Margariti	10	65	Crescători de vite	

Grupuri de români fărșeroți semi-nomazi locuind în Epir						
Nr. Crt.	Numele și prenumele principalelor grupări de fărșeroți semi-nomazi din Epir	Nr. fam. pe grup	Nr. loc. pe grup	Ocupația	Regiunea în care ierneză	Observațiuni
1	Zicu Hangiara	30	240	Creșterea vitelor	Paramithia	Toate aceste grupuri de fărșeroți duc o viață semi-nomadă. Foarte inteligenți și viteji, sunt lipsiți de cea mai elementară cultură și știință de carte, fiind părăsiți din acest punct de vedere de toate guvernele, atât sub dominația turcească, cât și sub stăpânirea grecească.
2	Vasile Hangiara	30	240	Creșterea vitelor	Paramithia	
3	Ianache Hangiara	28	244	Creșterea vitelor	Paramithia	
4	Antona Hangiara	20	160	Creșterea vitelor	Paramithia	
5	Hristea Hangiara	15	120	Creșterea vitelor	Paramithia	
6	Totu Nicea	15	120	Creșterea vitelor	Paramithia	
7	Nida Duca	16	128	Creșterea vitelor	Paramithia	
8	Zicu Bagina	12	96	Creșterea vitelor	Paramithia	
9	Fotu Antona Dona	15	120	Creșterea vitelor	Margariti	
10	Cociu Hristache	15	120	Creșterea vitelor	Margariti	
11	Fotu Hristache	10	80	Creșterea vitelor	Margariti	
12	Vasile Siveri	30	240	Creșterea vitelor	Margariti	
13	Nicu Pacea	20	160	Creșterea vitelor	Margariti	
14	Toli Joga	20	160	Creșterea vitelor	Margariti	
15	Zicu Geavica	10	80	Creșterea vitelor	Margariti	
16	Ilie Beza	10	80	Creșterea vitelor	Margariti	
17	Toma Pituli	33	248	Creșterea vitelor	Gumenița	
18	Dina Pituli	30	260	Creșterea vitelor	Gumenița	
19	Chita Pituli	34	272	Creșterea vitelor	Gumenița	

20	Thimiu Toma	15	120	Creșterea vitelor	Gumenița	
21	Piliu Beza	20	160	Creșterea vitelor	Gumenița	
22	Ilie Șituni	6	48	Creșterea vitelor	Gumenița	
23	Tudor Tolica	15	140	Creșterea vitelor	Filiates	
24	Gheliu Țicu	10	80	Creșterea vitelor	Filiates	
25	Tambi Berati	10	80	Creșterea vitelor	Filiates	
26	Zicu Tașe	10	80	Creșterea vitelor	Filiates	
27	Ghitu Tașu	14	112	Creșterea vitelor	Filiates	
28	Gheorghe Țața	10	80	Creșterea vitelor	Filiates	
29	Dina Cocea	20	160	Creșterea vitelor	Filiates	
30	Fotu Cocea	10	80	Creșterea vitelor	Filiates	
31	Ilie Cocea	10	80	Creșterea vitelor	Filiates	
32	Vasile A. Tori	10	80	Creșterea vitelor	Filiates	
33	Toli St. Tori	20	80	Creșterea vitelor	Filiates	
34	Chiciu Belu	10	80	Creșterea vitelor	Filiates	
35	Vasile Caleșu	20	160	Creșterea vitelor	Saghiada	
36	Nache Cianaca	20	160	Creșterea vitelor	Paramithia	
37	Tușa Beza	6	48	Creșterea vitelor	Paramithia	
38	Zicu Coti	15	150	Creșterea vitelor	Paramithia	
39	Tache Joga	10	80	Creșterea vitelor	Paramithia	
40	Tache Duca	10	80	Creșterea vitelor	Margariti	
41	Zicu Trașea	15	120	Creșterea vitelor	Margariti	
42	Fotu Trașea	10	80	Creșterea vitelor	Margariti	

43	Tuce Dosta	10	80	Creșterea vitelor	Margariti	
44	Cota Gima	15	120	Creșterea vitelor	Margariti	

Grupul românilor din ținutul Râului Alb (Aspropotamos) Pindul Thesaliot					
Nr. Crt.	Numirea comunelor	Numărul familiilor	Nr. locuitori	Ocupația	Observațiuni
1	Mațuchi	60	360	Creșterea vitelor, comerțul de brânzeturi	Regiunea Râului Alb a fost anexată la Grecia în 1882, în urma războiului româno-ruso-turc. Acest numeros grup de români își păstrează limba neatinsă, deși nu a avut niciodată școală românească spre a se cultiva în limba maternă. Dotați cu calități alese (inteligenți, întreprinzători, buni și foarte curajoși) se disting în toate ramurile de activitate. În nici o comună din acest ținut eminate românesc, care este în prelungirea directă a regiunii Pindului epirot, locuit de o masă compactă de români, nu a existat și din nenorocire nu există școală națională românească, astfel încât tot acest important grup de români se adapă la cultura grecească.
2	Giurgia	500	3000	Creșterea vitelor, comerțul de brânzeturi	
3	Gardichi	620	3720	Creșterea vitelor, comerțul de brânzeturi	
4	Cornu (Krania)	700	4200	Creșterea vitelor, comerțul de brânzeturi	
5	Dragoste (Dragoviște)	300	1500	Creșterea vitelor, comerțul de brânzeturi	
6	Bira	100	600	Creșterea vitelor, comerțul de brânzeturi	
7	Pirtuli	200	1200	Creșterea vitelor, comerțul de brânzeturi	
8	Halichi	200	1200	Creșterea vitelor, comerțul de brânzeturi	
9	Lăpenița	120	720	Creșterea vitelor, comerțul de brânzeturi	
10	Coture	100	600	Creșterea vitelor, comerțul de brânzeturi	
11	Costeana (Castanea)	520	3120	Creșterea vitelor, comerțul de brânzeturi	
12	Novodi	300	1800	Creșterea vitelor, comerțul de brânzeturi	

13	Desi	60	360	Creșterea vitelor, comerțul de brânzeturi	
14	Muceara	120	600	Creșterea vitelor, comerțul de brânzeturi	
15	Paliohori	150	900	Creșterea vitelor, comerțul de brânzeturi	
16	Doliani	120	720	Creșterea vitelor, comerțul de brânzeturi	
17	Bruvicu (Brovico)	60	360	Creșterea vitelor, comerțul de brânzeturi	
18	Sclineasa	150	900	Creșterea vitelor, comerțul de brânzeturi	
19	Maceara	120	600	Creșterea vitelor, comerțul de brânzeturi	
20	Godovaște	150	750	Creșterea vitelor, comerț	
21	Viliceani	100	500	Creșterea vitelor, comerț	
22	Veternico	120	720	Creșterea vitelor, comerț	
23	Orghili (Tifloseli)	70	420	Creșterea vitelor, comerț	
24	Camnia	110	550	Creșterea vitelor, comerț	

Grupul românilor din Thesalia					
Nr. Crt.	Numirea comunelor	Nr. familiilor	Nr. locuitorilor	Felul ocupațiunii	Observațiuni
1	Malacași	300	1500	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	Majoritatea acestui grup este originară din diferite comune din ținuturile Epir, Macedonia (Perivoli, Samarina, Abela, etc.) și Râul Alb (Aspropotamos). Se înțeleptnesc cu comerțul, creșterea
2	Cuțufleani	200	1000	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
3	Libohova	50	250	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	

4	Ginerazi	100	500	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	vitelor, agricultura, etc. distingându-se prin aptitudinea lor. În general nu au o bună stare materială, posedând proprietăți rurale și averi de altă natură (vite, etc.). Nu există centru mai mare sau mai mic în Thesalia, unde să se găsească familii românești. Școală românească nu a existat în nici o localitate din aceste centre, neinteresându-se nimeni de acest valoros element românesc thesaliot, astfel încât toți acești români se adapă la cultura grecească.
5	Pârleangu Mare	100	500	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
6	Pârleangu Mic	50	250	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
7	Strugea	100	500	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
8	Ciorani	80	400	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
9	Hârzeali (Halochiades)	60	300	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
10	Clinova	60	300	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
11	Calabaca	50	250	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
12	Coromilca	100	500	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
13	Trâcol (Tricala)	1500	7500	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
14	Cardița	300	1500	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
15	Țioți	100	500	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
16	Zarcu	100	500	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
17	Grijani	80	400	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
18	Timova	250	1250	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
19	Cazaclari	150	750	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	

20	Larisa	500	2500	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
21	Macrihori	100	500	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
22	Tahtasmani	150	750	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
23	Avdularlu	180	900	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
24	Diderani	100	500	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
25	Aghia	400	2000	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
26	Plasea	100	500	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
27	Hagibaraki	20	100	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
28	Alafaclari	100	500	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
29	Caragioli	100	500	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
30	Volos	300	1500	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
31	Almiro	500	2500	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
32	Vlahu	300	1500	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
33	Șeșliu	300	1500	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
34	Purnari	200	1000	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
35	Cănăli	200	1000	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	

36	Sfântul Gheorghe	100	500	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
37	Velestino	500	2500	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	
38	Cardița	300	1500	Comerț, diferite meserii, creșterea vitelor, agricultura	

Albania

Grupul românilor din Albania de sud					
Nr. Crt.	Denumirea comunei	Numărul familiilor	Numărul locuitorilor	Ocupația	Observațiuni
1	S. Quaranta	30	150	Comercianți, crescători de vite	Cei mai mulți români stabiliți în cele dintâi patru centre din Albania de sud sunt originari din comunele românești din Pind, Băeasa, Perivoli, Samarina, Furca, etc. Restul românilor din Albania de sud sunt locuitori indigeni. Majoritatea se îndeletnicesc cu comerțul, parte cu creșterea vitelor și chiragilăcul. Școala românească nu există în nici o localitate din aceste centre. În Frașari a existat școală românească sub dominația turcească, înființându-se în anul 1893. Actualmente nu mai funcționează.
2	Delvino	90	450	Comercianți, crescători de vite	
3	Arghirocastro	28	140	Comercianți, crescători de vite	
4	Leascovich	25	125	Comercianți, crescători de vite	
5	Premeti	200	1000	Comercianți, crescători de vite	
6	Frașari	60	360	Comercianți, crescători de vite	
7	Radomi	30	150	Comercianți, crescători de vite	
8	Curtesa	40	200	Comercianți, crescători de vite	
9	Gradiști	300	1500	Comercianți, crescători de vite	
10	Miza	500	3000	Comercianți, crescători de vite	
11	Criocuchi	250	1050	Comercianți, crescători de vite	

Grupul românilor din Albania centrală					
1	Corița	460	2300	Crescători de vite, comerț, agricultură	Corița, oraș cu o populație de 23000 locuitori albanezi musulmani, albanezi creștini și români. Există școală

					românească în Corița încă din anul 1884, asemenea există și biserică. Corița este un centru important românesc.
2	Lesnița	60	300	Crescători de vite, comerț, agricultură	
3	Cusina	40	200	Crescători de vite, comerț, agricultură	
4	Dipalița	40	200	Crescători de vite, comerț, agricultură	
5	Moscopole	170	850	Crescători de vite, comerț, agricultură	Moscopole școala românească s-a deschis în anul 1890.
6	Pleasa	200	1000	Croitorie națională	Pleasa, școala națională s-a deschis încă din anul 1883.
7	Cârvasara	300	1500	Crescători de vite, comerț, agricultură	
8	Berat	920	4600	Crescători de vite, comerț, agricultură	Berat, școala română înființată în anul 1891, iar gimnaziul înființat în anul 1894, a funcționat câțiva ani.
9	Lușnea	200	1000	Crescători de vite, comerț, agricultură	
10	Ferica	80	400	Crescători de vite, comerț, agricultură	
11	Liaboși	100	600	Crescători de vite, comerț, agricultură	
12	Elbasan	165	825	Comerț mășline	Elbasan, școala română s-a înființat în anul 1902.

Grupul de români fărșeroți semi-nomazi în cuprinsul Albaniei					
Nr. Crt.	Numele și prenumele șefilor principalelor grupuri de fărșeroți seminomazi	Nr. fam. pe grup	Nr. loc. pe grup	Felul ocupațiunii	Observațiuni
1	Teodorachi Capuran	15	150	Creșterea vitelor	Acești români fărșeroți semi-nomazi în timpul verii merg împreună cu turma lor în regiunile munților iar iarna coboară în câmpiile Albaniei de sud (Delvino, Arghirocastro, Nijopale etc.).
2	Todi Miha	20	200	Creșterea vitelor	
3	Teodorachi Sguri	20	200	Creșterea vitelor	
4	Nașu Sguri	15	125	Creșterea vitelor	
5	Petre Sguri	15	125	Creșterea vitelor	
6	Panu Tanca	10	100	Creșterea vitelor	
7	Hristu Vasili	15	120	Creșterea vitelor	
8	Tambi Pațili	10	80	Creșterea vitelor	

9	Nake Farra	15	120	Creșterea vitelor	
10	Piliu Disu	20	160	Creșterea vitelor	
11	Teodoraki Sideri	20	160	Creșterea vitelor	
12	Toli Jircăniotu	15	120	Creșterea vitelor	
13	Nașu Jircăniotu	10	80	Creșterea vitelor	
14	Gâciu Jircăniotu	15	120	Creșterea vitelor	
15	Miti Șaca	20	160	Creșterea vitelor	
16	Costa Șaca	10	80	Creșterea vitelor	
17	Colițea Șaca	10	80	Creșterea vitelor	
18	Tușea Teodorake	15	120	Creșterea vitelor	
19	Mitru Tarușa	15	120	Creșterea vitelor	
20	Țili Tarușa	10	80	Creșterea vitelor	
21	Nașu Belu	15	120	Creșterea vitelor	
22	Tache Budașu	15	120	Creșterea vitelor	
23	Piliu Țața	10	80	Creșterea vitelor	
24	Mihu Guliufa	15	120	Creșterea vitelor	
25	Chiciu Capuran	15	120	Creșterea vitelor	
26	Miha Ciulu	10	80	Creșterea vitelor	

Excelenței Sale

Domnului I.G. Duca, Ministrul Afacerilor Străine la București.

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 5, Grecia, (1921-1929), nepaginat.

128

1925 aprilie 9, București. Extras din raportul Consulatului României la Ianina privind elementul românesc din Grecia exclusiv Macedonia.

Ministerul Afacerilor Străine

Secțiunea Presei și a Propagandei

București, 9 aprilie 1925

R E Z U M A T U L

Raportului No. 89 din 16 Martie 1925 al Consulatului din Ianina

Elementul românesc în Grecia

(afară de Macedonia grecească)

I. EPIR

Populația românească numără 40.270 locuitori, răspândiți în vreo 25 comune curat românești cu excepția orașului Ianina unde românii sunt în număr de 1025 locuitori la o populație totală de 30.000 locuitori. Îndeletnicirea lor de căpetenie e comerțul sau creșterea vitelor. În cele mai multe din comune populația și-a păstrat graiul și conștiința națională, deși lipsiți de școală și biserică.

Actualmente funcționează școli primare în următoarele comune:

Comune	Anul înființării școalei
1. Ianina	1886
2. Aminciu (Mețova)	1891
3. Baeasa	1880
4. Breaza	1894

precum și un gimnaziu la Ianina.

Mai existau pe vremuri școli primare în comuna Floru și Paliosseli care au fost închise, cea dintâi în 1912, cealaltă în 1905.

În afară de această populație românească sedentară se găsesc în Epir grupuri de români așa ziiși „fârseroți” care duc o viață seminomadă, îndeletnicindu-se cu păstoria. Felul lor de viață i-a făcut cu desăvârșire inaccesibili influenței grecești. E greu de a stabili numărul lor exact, probabil întrece pe acela de 7000.

II. ASPROPOTAMOS (Pindul thesaliot)

În această regiune anexată Greciei în 1882 locuiește o masă compactă de români de vreo 29.5000 locuitori, răspândiți în 24 comune, păstrând o foarte dezvoltată conștiință națională deși din toate vremurile lipsiți de școala românească.

III. THESALIA

Elementul românesc răspândit mai în toată provincia, în genere având o bună stare materială, este amenințat mai mult ca oriunde de înstrăinare, școală românească neexistând. În număr de 40900 ei se găsesc răspândiți în 39 comune.

Elementul românesc în Albania

I. ALBANIA de SUD

Cea mai mare parte din elementul românesc stabilit în această parte este indigen, în vreo patru comune numai sunt locuitori veniți din Epir.

Numărul lor se ridică la vreo 8125 așezați în 11 comune. Școală românească nu există.

II. ALBANIA CENTRALĂ

Numărul românilor se ridică la 13800 locuitori răspândiți în 12 comune.

Centrele românești mai importante sunt Berat (4600 români) și Corița (2300 români).

Școli primare se găsesc în următoarele localități: Corița, Moscopole, Pleasa, Berat și Elbasan.

Elementul fărșerot numără și el în ambele regiuni ale Albaniei circa 3150 locuitori.

➤ A.M.A.E., fond Problema 18 vol 5, Grecia (1921-1929), nepaginat.

129

1925, mai 22, Tirana. Raportul profesorului Simion Mândrescu, ministrul României la Tirana adresat ministrului Instrucțiunii Publice, dr. Constantin Angelescu, privind situația școlilor și bisericilor românești din Albania; pentru îmbunătățirea situației culturale a românilor din această țară propune deschiderea de noi școli și acordarea unui număr mai mare de burse în România pentru copiii românilor.

Legățiunea Română în Albania
Nr. 102

Tirana, 22 mai 1925

Domnule Ministru,

Să fac din Albania centrul românismului din Balcani, este cea mai însemnată preocupare a mea. Numărul mare al românilor din Albania, bunele intenții față de ei ale Președintelui Republicii, care este și șeful Guvernului, exprimate cu ocazia prezentării scrisorilor de acreditare, precum și într-o lungă audiență, avută mai zilele trecute, mă îndreptătesc să sper că-mi voi putea începe în curând activitatea în această direcție.

Școala și biserica, cultura și credința, sunt mijloacele care se impun de la sine.

Situația actuală este destul de tristă.

Din numărul de școli primare și secundare, pe care le aveam înainte de război, nu ne-au mai rămas decât trei școli primare. Corpul didactic s-a risipit, fără să i se mai poată da de urmă, decât doar acelor care își reclamă leafa la care cred că au dreptul. Localurile au fost luate de Guvern pentru a instala în ele școli albaneze sau alte instituții publice.

Cu bisericile stăm tot atât de rău, dacă nu și mai rău. N-avem decât două biserici cu caracter românesc, una la Elbasan și alta la Corcea. Celelalte toate sunt cu totul grecizate. E destul de dureros că preoții români, conștienți de originea lor română, nu sunt în stare să officieze în limba română. Tot așa și cântăreții. Să vă citez două cazuri, constatate de mine personal: în Tirana ca și în Durazzo toți ortodocșii sunt români, afară de personalul Legățiunii Grecești, și ci toate acestea serviciul divin se face numai în grecește, o mică parte în limba albaneză, atât preoții, cât și cântăreții fiind ieșiți din școli grecești.

Aceasta fiind starea de lucruri, e de la sine înțeles că elementul românesc este amenințat să dispară în multe părți ale Albaniei.

Constat cu durere, că și în familii de buni români, aproape nu se mai vorbește românește, iar copiii nu mai știu nici un cuvânt din limba lor maternă. În vizitele, pe care le-am făcut fruntașilor români din Durazzo, a trebuit să vorbesc italienește, eu

necunoscând limba albaneză, iar limba română sau aromână necunoscând-o întreaga familie, în mijlocul căreia mă aflu.

Măsuri grabnice trebuie luate.

Pentru început, vă rog să interveniți de urgență pe lângă dl. Ministru de Finanțe și pe lângă Consiliul de Miniștri să binevoiască a-mi pune la dispoziție sumele necesare pentru a deschide cu începerea noului an școlar următoarele școli primare:

- 1) La Tirana o școală de băieți și una de fete cu două internate; unul pentru băieți (50) și altul de fete (50).
- 2) La Durazzo o școală de băieți și una de fete.
- 3) La Valona o școală de băieți.
- 4) La Cavaia o școală de băieți.
- 5) La Berat o școală de băieți.
- 6) La Elbasan o școală de băieți și una de fete.
- 7) La Premet o școală de băieți.
- 8) La Ferica o școală de băieți.

Vă rog, Domnule Ministru, să atrageți serioasă atenție Consiliului de Miniștri și în special, D-lui Ministru de Finanțe asupra nevoiei absolute și urgente de a se da curs cererii mele.

Pentru a putea însă deschide școlile de mai sus, n-ajung de sine înțeles, banii, ne trebuie și personal didactic. O parte din el l-am găsit, sau mai bine zis l-a găsit nevoia lor de a își primi de la statul român lefa în restanță de ani de zile și care ar trebui plătită fără întârziere, o altă parte căutată de Minister printre foștii învățători din Albania și Macedonia fie în Țară, unde și-au căutat și găsit alte ocupații, fie în țările care au sfârșit Macedonia, cu românii noștri cu tot. Această acțiune trebuie începută imediat, pentru a ști pe ce elemente putem conta la începutul noului an școlar.

În același timp, în același scop, cred că ar trebui să se dea curs cererilor unui însemnat număr de părinți adresate nouă parte în scris, parte verbal, de a li se primi copii în școlile și internatele noastre din România, fie gratuit, fie în schimbul unei plăți moderate. Iugoslavia a publicat prin prefectura de Șodra (Scutari), *că statul iugoslav înființează un mare număr de burse pentru copiii albanezilor care s-ar hotărî să se instruiască în școli sârbești, primare, secundare și universitare. Și noi să nu fim în stare să facem pentru frații noștri din interes național ceea ce sârbi fac din alte interese?*

Ar trebui, Domnule Ministru, ca numărul elevilor și studenților admiși în școlile noastre să fie proporțional cu însemnătatea ce suntem hotărâți să o dăm românismului în Balcani în genere și din Albania în special, și în consecință să nu ne oprim în fața nici unei jertfe materiale în drumul spre ținta pe care o urmărim.

Mărind însă numărul elevilor admiși în școlile noastre, trebuie negreșit să ne gândim și la mijloacele pentru educația lor în familie, înlocuind cu familii din România, familiile lor de acasă. În acest scop ar trebui să se formeze la Ministerul Instrucțiunii Publice, Casa Culturală Națională, o secțiune specială pentru acești copii, numind în acea secțiune și un număr de doamne și domni din Societatea „Graiul Românesc”, al cărei program și muncă cuprinde și educarea familiară a copiilor și copiilor familiilor românești rămase în afară de hotarele României, veniți la studii în Țară.

Pentru chestiunea bisericească, pe care o urmăresc cu același interes, ca și pe cea școlară, îmi rezerv dreptul să trimit un raport și propuneri Ministerului Cultelor și Patriarhiei.

(ss) *S. Mândrescu*

Domniei Sale

Domnului Ministru al Instrucțiunii Publice, București

➤ D.A.N.I.C., Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 751/1925, f. 79–79 bis.

130

1925 iunie 10, Salonic. Raportul administratorului școlilor și bisericilor române din Grecia, Năstase Hâciu, adresat ministrului plenipotențiar al României la Atena, privind politica dusă de autoritățile grecești de confiscare a localurilor școlilor și bisericilor românești.

Administrația școalelor și bisericilor române din Grecia

Nr. 584

Salonic, 10 iunie 1925

Copie

Domnule Ministru,
Domnule Consul General

Avem onoarea a vă aduce la cunoștință cele ce urmează:

Înainte de ocuparea Macedoniei să fi avut loc din partea grecilor, în anul 1912, situația noastră culturală, din toate punctele de vedere, mai cu deosebire în Meglenia, era înfloritoare. Școlile noastre de acolo numărau copii cu sutele și existau comune fără școli grecești, iar localurile de școli și biserici ne aparțineau numai nouă.

1. *La Livezeni* aveam local de școala proprie clădit, în 1907, cu fonduri de ale Ministerului din România și cu contribuții de ale comunității, local destul de spațios.

La 1912, când număram peste 300 elevi, ne-a fost ocupat de greci, la 1913 ne-a fost restituit, la 1918, am fost din nou răpit cu mobilier și mult material de construcțiune. Astăzi facem școala într-un local pentru care plătim chirie și lipsit de spațiu și de aer.

2. *La Oșani* școala comunală pentru care și România a cheltuit mari sume de bani, am avut-o până în 1912, data de la care ne-a fost răpită, ne-a fost dată din nou, dar de la 1918 ne-au răpit-o pentru totdeauna.

Un paraclis, biserica mare și mănăstirea Sfinții Arhangheli le-am avut până în 1912; de atunci am rămas numai cu un paraclis distrus de focul războiului și construit în 1907 cu bani românești.

3. *La Lugunța* și localul de școală și biserica ne-au aparținut până în anul 1912. De la 1913 până la 1916, ne-am servit de biserica cu rândul; de atunci toate au rămas în posesiunea grecilor.

Astăzi ținem școala într-o cameră de țară, așternută cu lut și în întindere de aproximativ 64 mp.

4. *La Cupa* am avut și local de școală care ne-a fost distrus în războiul mare și biserica de care ne-am servit ni s-a îngăduit până la 1916. De atunci nu ni s-a mai permis a face aceasta.

Și nu este a bună de când Mitropolitul Smarandos al Ienige-ului a dat ordine severe preotului grec să nu îngăduie cu nici un chip intrarea în biserică a preotului nostru Tafa, nici ca simplu credincios, fiindcă acolo preotul nostru a avut îndrăzneala să cânte, în ziua Învierii, Evanghelia și în românește.

Preotul nostru plângându-se subprefectului din Gumengea că nu este primit în biserică, acesta a răspuns că nu poate face teatru din biserică și, deci să nu mai încerce a intra.

Numai în aceste patru comune avem, actualmente, școala românească în case cu chirie și, în toată Moglonia, un singur paraclis.

5. *La Birislav* am avut localul școlii comunale, distrus de războiu; de la 1913–1916 am avut școala românească, iar de biserică ne serveam cu rândul până în 1912.

Acum în ura mai mulți aromâni ne-au cerut învățător român pentru la toamnă.

6. *La Târnareca* și localul de școală și biserică ne-au aparținut. De la ocuparea Macedoniei de către greci, însă, n-avem școală românească.

7. *La Liumnița* (Luminița) am avut și local de școală actualmente în mâna grecilor și biserica distrusă în război. De la 1916 nu mai avem școală românească, dar 51 familii românești ne-au cerut învățător pentru la toamnă.

Acestea sunt stările de fapt astăzi în Meglenia unde am avut și ne mândrim și acum cu cei mai vajnici români.

Este un an de când Ministerul de Instrucțiuni de la Atena a pus la dispoziția comunităților noastre din Lugunța și Oșani câte 50000 drahme ca răscumpărare a localurilor ce le-am pierdut prin fapt, suma care să servească pentru construirea unui nou local de școală.

Aceste două comunități, însă, au respins oferta făcută, prin subprefectul de Suboțco, de Ministerul de Instrucțiune, și nu pretind nici mai mult nici mai puțin decât bisericile și localurile de școli ce, de drept, le aparțin.

De asemenea, și Ministerul Instrucțiunii al nostru la timp încunoștiințat de aceasta, ne pune în vedere că nu admite asemenea tranzacții cu bunurile naționale și insistă în punctul său de vedere care se rezumă în aceea că guvernul elen ne este dator nu cu oferte de acest gen, ci cu retrocedarea localurilor de școli și a bisericilor ce ne-au aparținut până în 1912.

Ne roagă în acest scop să vă facem cunoscute toate cele de mai sus și respectuos vă rugăm să binevoiți a interveni pe lângă cei în drept ca să se retrocedeze tot avutul de care ne-am bucurat și avem tot dreptul să ne bucurăm și sub oblăduirea elenă care s-a întocmit de acum 13 ani.

Găsind de a noastră datorie a vă aduce cât mai detaliat și obiectiv toate acestea la cunoștință, primiți, vă rugăm, d-le Consul general, asigurarea deosebitei considerații ce vă păstrăm.

Administrator,
(ss) *N. Hânciu*

Secretar,
(ss) *I. Vuloagă*

Domnului Ministru Plenipotențiar al Țării la Atena
Domnului Consul General al României la Salonic

131

1925 noiembrie 2, Tirana. Raportul ministrului României în Albania, Simion Mândrescu, adresat Ministrului Afacerilor Străine I. Gh. Duca, privind ceremonia care a avut loc cu prilejul sfințirii bisericii române din Corcea.

Legățiunea Regală Română la Tirana

Nr. 12

Tirana, 2 noiembrie 1925

D-le Ministru,

După cum știți din telegrama pe care v-am expediat-o din Tirana, la plecarea mea la Corcea, am luat parte la sfințirea bisericii române, clădită din sărăcia și cu truda fraților noștri din Corcea și împrejurimi.

Douăzeci kilometri înainte de sosirea noastră, a mea și a soției mele, la Corcea ne așteptau numeroase automobile, împodobite cu flori și cu tricolorul nostru român, în care luaseră loc fruntașii vieții românești din Corcea și împrejurimi și mai ales corpul didactic. Sosirea noastră a fost salutăată foarte cordial cu cuvântări ocazionale și cu cântece executate în cor de cei prezenți. Aceeași primire și în Corcea, unde copiii de la școala română au intonat diferite cântece patriotice.

Sâmbătă 24 Octombrie, ziua sosirii noastre, s-a oficiat de către Episcopul Ieroteos, ajutat de un număr însemnat de preoți, dintre care și patru români, obicinuita vecernie în mijlocul unei afluențe destul de însemnate. Pentru prima dată au răsunat clopotele noii biserici românești, făcându-mi-se onoarea ca Ministru al Țării, să trag cel dintâi clopotul cel mare alături de fiul unui martir, care a tras pe cel de al doilea mai mic.

A doua zi, Duminică 25 Octombrie, ziua fixată pentru sfințirea bisericii, biserica și marea curte a bisericii erau neîncăpătoare pentru norodul venit să asiste. Se remarcă cu deosebire autoritățile bisericești în frunte cu Episcopul Ieroteos și șeful bisericii ortodoxe albaneze Vasile Marcu, autoritățile civile în frunte cu Prefectul județului și Primarul orașului și autoritățile militare polițienești. Se remarcă însă și mai mult numeroși români din împrejurimi și parte din oraș, împreună cu soțiile lor, în pitoreștile costume naționale.

Către sfârșitul slujbei religioase cel dintâi a luat cuvântul Episcopul Ieroteos arătând însemnătatea actului sfârșit pentru biserica ortodoxă în genere și în special pentru drept credincioșii români din Corcea.

După aceea luând cuvântul Protopopul Vasile Marcu, șeful bisericii ortodoxe autocefale din Albania. arată însemnătatea participării la sfințirea bisericii a tuturor drept credincioșilor, fără deosebire de naționalitate, la sfințirea bisericii române din Corcea, pentru bunele raporturi dintre români și ceilalți cetățeni albanezi, precum și pentru raporturile de prietenie dintre Albania și România. Termină cu cuvintele „trăiască România, trăiască Albania, trăiască Ahmed Zogu, Președintele Republicii.”

Aplauze îndelung repetate au subliniat cuvintele inimosului protopop.

La sfârșit luând eu cuvântul am mulțumit în numele României șefilor Bisericii Ortodoxe Autocefale din Albania precum și guvernului albanez pentru spiritul cu adevărat evanghelic și amical cu care nu numai au privit ci după putință au și ajutat eforturile fraților noștri din Corcea de a-și clădi un locaș propriu de rugăciune către Dumnezeu. Interpretând mai pe larg această atitudine frumoasă a lor față de frații noștri

din Albania. Am arătat apoi cum România este mândră de a avea în Corcea și împrejurimi frați așa vrednici, care în timpul celei mai grele crize financiare au putut din sărăcia lor, după încordări și muncă care merită toată lauda și admirația, să-și clădească un monument care va vorbi urmașilor despre vrednicia lor, urându-le ca după această operă să urmeze și altele în interesul ridicării culturale și economice a poporului român din Albania. (Aplauze călduroase a întregii asistențe au acoperit ultimele mele cuvinte).

A urmat apoi dezvelirea bustului martirului preot Haralambie Balamace, așezat în incinta bisericii, la care Episcopul Ieroteos a ținut cuvântarea ocazională.

La școala română a avut loc în urmă recepția la care autoritățile îmi prezentau felicitările lor. Corpurile de țărani și elevi alternau în cântecele naționale și patriotice. S-au ținut mai multe discursuri ocazionale, în mare parte de albanezi.

Luni 28 Octombrie, în urma invitației ce mi s-a făcut, am vizitat Pleasa, comună curat românească, cu o școală primară românească completă, așezată în vârful munților din apropierea Corcei.

Ni s-a făcut o primire nespuse de frumoasă și în biserică s-au rostit cuvântări în cinstea mea și a României de către o doamnă institutoare și un domn institutor. Tot satul, bărbați și femei, în costume naționale românești sărbătoreau venirea celui dintâi Ministru Oficial Român printre ei.

Cu aceasta serbările au luat sfârșit.

Adaug că Guvernul Albanez pentru a-mi asigura persoana pe drumuri destul de întinse, pe care trebuia să le parcurg la Corcea și înapoi, mi-a pus la dispoziție o escortă de jandarmi a căror transport și întreținere bine înțeleasă au fost în seama mea. În tot cazul nu putem fi decât recunoscători Guvernului Albanez pentru delicata atenție ca și pentru faptul că ținând seamă de moțiunea votată de Camera Deputaților, pe care o trimit în traducere, a lăsat să se desfășoare festivitățile cu tot fastul spre mulțumirea mea și a fraților noștri din Albania.

(ss) S. Mândrescu

Domnului Ministru al Afacerilor Străine, București

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 15, f. 98-99.

132

1925 noiembrie 16, <Tirana>. Raportul consulului Simion Mândrescu de la Tirana privind situația culturală a aromânilor din Albania și demersurile făcute pe lângă autorități pentru redeschiderea școlilor de la Tirana, Durazzo, Elbasan, Berat, Premet, Fieri.

Cunoscând marele interes ce România îl poartă pentru cultura și credința fraților noștri din afară de hotarele țării noastre, îndată ce am primit însărcinarea, cu care am fost onorat, prima mea preocupare a fost școala și biserica fraților noștri din Albania.

După cum știți dintr-un raport al meu anterior, la sosirea mea în Albania, starea culturală a poporului aromân era dintre cele mai îngrijorătoare. *În principalele orașe ca Tirana, Durazzo și altele, deznaționalizarea mergea cu pași gigantici.* În case cunoscute

ca românești nu se mai vorbea decât albanește, sau limbi străine, în special limba italiană. A contribuit la aceasta pe lângă situația rea economică și socială a fraților noștri în mijlocul unui popor de un fanatism nemaipomenit, cu deosebire lipsa de învățământ în limba română. Din 17 școli, între care un gimnaziu la Berat, pe care frații noștri le-au avut sub dominațiunea turcă, nu mai erau în ființă decât trei: Corcea, Pleasa și Șipsca, care și ele erau fără vlagă, aproape de a fi închise. Erau mai puține școli și de mai puțină însemnătate decât aparatul administrativ: în afară de un administrator a cărui simplă chemare era să achite la 3-4 luni un salariu de mizerie la câțiva învățători, mai era și un revizor școlar al circumscripției Elbasan, care nu s-a jenat să încaseze regulat leafa de la 1914 – afară de timpul războiului nostru – fără să aibă nici o școală în circumscripția sa. Se închideau școlile sub ochii administrației noastre, fără știrea administrației centrale, concluzie pe care o trag dintr-un raport cerut de mine Ministerului Instrucțiunii asupra școalelor și personalului didactic din Albania, în care școala din Nicea e trecută ca existentă, cu toate că fusese închisă de mai bine de un an prin simpla numire a unui învățător albanez în acea comună curat românească.

Cam același lucru și cu bisericile.

Nu sunt decât șase biserici în care serviciul divin se oficiază în limba română, sau mai bine zis amestecat, alternând limba română cu limba albaneză și cu deosebire cu limba greacă, cu toate că sunt orașe și sate întregi în care credincioși ortodocși sunt cu toții români.

Sub Guvernul Fan Nolli se și interzisese preotului din Elbasan și altor preoți români de a mai oficia în limba română, sub motiv că nu există decât o singură biserică ortodoxă, biserica autocefală albaneză, și numai cu mari greutate s-a putut reveni asupra hotărârii luate. A rămas însă în sufletul preoților și credincioșilor frica de a apare ca români până și în rugăciunile lor către Dumnezeu.

Aceasta a fost situația pe care am găsit-o la sosirea mea în Albania.

După o activitate de abia câteva luni, evident că nu s-a putut îndrepta totul. S-a făcut însă ceva, s-a făcut cel puțin un bun început.

Chestionarea școlilor românești din Albania a fost tratată de mine în mod continuu și neîntrerupt prin Ministerul de Externe și al Instrucției Publice – bine înțeles, în mod amical și în limitele uzanțelor diplomatice.

În timpul cât a fost la Afacerile Străine ad-interim Mufid Bei Libohova ajunsesem aproape la încheierea unei convențiuni prin care se acorda fraților noștri deplină libertate de a se instrui în școli naționale. Convenția a avut la bază o cerere pe care în luna Iunie a.c. am dictat-o administratorului nostru școlar din Albania, chemat anume în acest scop la Tirana, prin care Guvernul albanez era rugat să permită deschiderea de școli pentru frații noștri din Albania, deocamdată măcar în măsura numărului de școli pe care le-au avut sub dominațiunea turcă. O copie a fost dată personal de mine, în mod confidențial, Ministrului de Externe Mufid Bei, un mare amic al României și al meu personal. Guvernul trecut căzând cu acesta a căzut și încheierea convențiunei.

Am continuat însă să tratez chestiunea cu noul Guvern și în special cu Președintele Republicii, Ahmed Zogu. Președintele s-a arătat ca și în trecut foarte dispus să satisfacă dorințele drepte ale României, reprezentate prin mine, și pentru îndeplinirea formelor a supus chestiunea Consiliului de Miniștri, însărcinând pe Ministrul ad-interim la Externe,

Domnul Tutulani, titular la Justiție și ad-interim la Instrucție, să-mi comunice hotărârea luată.

În ziua de 9 Octombrie acesta mi-a comunicat următoarea hotărâre:

„Consiliul de Miniștri în ultima sa ședință, după ce a discutat îndelung cererea Excelenței Sale Ministrul României, relativ la crearea în Albania de școli și internate particulare românești pe întregul cuprins al Republicii, a însărcinat pe Ministrul Afacerilor Străine să binevoiască a aduce la cunoștința Legației României următoarele deciziuni:

Guvernul Albanez acceptă cererea României pentru a face o bază de discuție ce ar putea avea loc.

Se grăbește însă să declare că orice fel de aranjament cu privire la școlile primare s-ar face, trebuie să fie statuat printr-o lege specială, ratificată de puterea legislativă și să fie de asemenea în mod obligatoriu conform cu legea deja existentă pentru școlile primare.

De altfel Guvernul albanez este dispus să permită ca școlile românești existente actualmente în Albania de Sud să se perfecționeze în măsurile posibile, bine înțeles după un prealabil acord cu Direcțiunea generală a Instrucțiunii Publice.

Dacă pe de altă parte comunitățile albaneze și-ar exprima dorința să învețe în școlile noastre limba română, Guvernul e dispus să creeze cursuri de limba română la școlile unde el va crede astfel de cursuri necesare”.

Comunicarea n-a fost semnată, deoarece eu m-am declarat nemulțumit.

Președintele, pe care l-am văzut din nou mi-a promis să aducă chestiunea din nou în Consiliul de Miniștri, recomandându-mi să pun în curent cu cererea mea pe Președintele Senatului, D-l Pandelev Evanghele, pentru ca el să facă propunerea în Consiliul de Miniștri, la care avea să-l invite să ia parte.

Am înmănat în Consecință D-lui P. Evanghele următoarea propunere, nesemnată de mine, bineînțeles, ca și cele de mai înainte.

„Consiliul de Miniștri, continuând discuția asupra cererii D-lui Ministru al României, pentru deschiderea de școli particulare.

Având în vedere că nu se poate preciza data prezentării în Parlament a proiectului de lege pentru organizarea învățământului particular, date fiind studiile dificile și îndelungate ce necesită un astfel de proiect; Având în vedere timpul înaintat, dacă nu prea înaintat pentru deschiderea de noi școli și internate; Având în vedere dorința sinceră a Guvernului albanez de a satisface fără întârziere atât dorința României de a se interesa de cultura poporului nostru cât și nevoia și dreptul fraților noștri aromâni de a-și avea școlile lor, pentru a nu se pierde un an întreg școlar,

Hotărâște:

1) Administrația școalelor și bisericilor române din Albania este autorizată să deschidă anul acesta școlar următoarele internate și școli: a) Tirana, 2 internate și 2 școli primare, una de băieți și alta de fete; b) Durazzo, o școală mixtă; c) Elbasan, o școală mixtă; d) Berat, o școală mixtă; e) Premet, o școală mixtă; f) Fieri, o școală mixtă.

2) Celelalte școli românești care au funcționat în Albania pe timpul dominației turcești, ca și noi școli în centre cu o populație numeroasă aromânească, se vor deschide anul școlar viitor.

3) Atât școlile existente cât și cele ce se vor deschide vor avea să se conformeze regimului legii de organizare a învățământului particular.

4) Domnul Ministru de Externe va comunica în scris și sub propria-i iscălitură Ministrului României această hotărâre”.

Noul Ministru de Externe, Domnul Vrioni, conform hotărârii Consiliului de Miniștri, mi-a făcut comunicarea numai verbal în cuprinsul următor:

„Guvernul albanez pentru a satisface cererea dreaptă a României, va face toate înlesnirile pentru deschiderea de școli românești în comunele cu populațiune românească, cu condiția ca deschiderea acestor școli să fie cerută de comunitățile respective”.

Această comunicare mi s-a făcut după ce Președintele îmi comunicase că cererea mea a fost rezolvată favorabil.

Aici stau lucrurile deocamdată și aștept punerea în practică imediat a acestei hotărâri, care în afară de aceasta are la bază cuvântul de mai multe ori dat mie, de către Președintele Republicii Albaneze, Ahmed Zogu, că cererea mea va fi satisfăcută.

Adaug, că în vederea executării programului meu cultural în Albania, care ar putea fi transformat în program pentru toată Peninsula Balcanică, în lipsa de școli secundare și speciale, în înțelegere cu Ministerul nostru de Instrucție Publică, am trimis un număr de 70 elevi spre a-și continua studiile în școlile noastre ca bursieri ai Statului, cu specială recomandare pentru a plasa un număr însemnat dintre ei în școlile noastre normale și în seminarii teologice. A fost acest gen de adevărați și buni frați față de poporul românesc din Albania un ferment de înviorare națională în așa măsură încât, când la aceasta s-a mai adăugat și sfințirea bisericii române din Corcea, ca o altă puternică manifestare românească, în Parlamentul albanez s-au auzit cuvinte destul de măgulitoare la adresa muncii mele în Albania, deși sub formă de amărăciune națională albaneză: „De un timp încoace se face o mare propagandă atât din punct de vedere religios cât și din punct de vedere școlar. În Tirana mai ales această propagandă a prins așa de mult, încât și poporul, căruia mai înainte nici prin minte nu-i trecea că este român, astăzi cere școli și biserici românești”.

Cât privește chestiunea bisericească rezolvarea ei spre deplina noastră mulțumire, prin numirea unui episcop român, fie special pentru Albania, fie pentru Românii din întreaga Peninsula Balcanică, ea depinzând de cu totul alți factori decât exclusiv de Guvernul albanez, și în consecință fiind mult mai complicată, am amânat-o pentru timpuri mai favorabile și după ce o voi fi aprofundat și discutat cu Patriarhia noastră și cu cei în drept. În tot cazul ceea ce am izbutit să fac pentru școlile noastre, am deplina încredere că voi izbuti să fac și pentru credința fraților noștri, deși greutățile pentru ajungerea la țintă sunt incompatibil mai mari.

16.XI.1925

(ss) *S. Mândrescu*

133

< 1925 >. Memoriul profesorului St. Nicolaescu privind ctitoriile și daniile făcute de domnitorii și boierii Țărilor Române de-a lungul veacurilor așezămintelor monahale de la Muntele Athos

Memoriu

Ctitoriile și daniile făcute de domnitorii și voievozii Țării Românești și ai Moldovei ca și de boierii lor în cursul veacurilor la Sfântul Munte Athos sau grădina maicii domnului

Distinșii istorici și arheologi, câți s-au ocupat cu istoricul Sfântului Munte, pe baza izvoarelor documentare ce le-au stat la îndemână, afirmă cu tărie că românii, prin jertfele bănești ce au dat și milosteniile ce au făcut, stau în fruntea tuturor popoarelor creștine ortodoxe.

Începând din secolul al XIV-lea și până în zilele noastre se constată că nimeni din popoarele creștine ortodoxe n-a făcut îmbunătățiri și jertfe mai mari și n-a fost un mai străsnic apărător al credinței celei drepte și ale sfintelor locașuri de acolo ca poporul român, precum vom vedea mai jos, pe noi izvoare documentare¹.

Patriarhia Ecumenică din Constantinopol, cu ocuparea Peninsulei Balcanice și a capitalei împărăției de răsărit de către turci, a recunoscut pe domnitorii și voievozii Țării Românești ca diadochi, adică urmași-moștenitori ai împărăției. Din vremuri de demult, domnul Țării Românești, numai el până astăzi, are dreptul ca în fiecare an, în prima zi de Paști, după cetire, să iscălească Sfântă Evanghelie de la Ioan, ca și împărații Romei-Nouă de odinioară.

Arhimandritul Leonid, în lucrarea sa „O privire istorică asupra mănăstirilor slave din Athos: Zografu, bulgară; Rusicul rusească; Hilandar, sârbească” (1866), scrie la pag. 65:

„După căderea împărăției bulgare și ale celei sârbești voievozii Moldovei și ai Valahiei, păstrându-și neatârarea au devenit mari protectori ai Mănăstirilor din Sfântul Munte Athos în genere și cu osebite ale celor slabe.

Episcopul rus Profirij Uspenskij, în opera sa; „Istoria Athonului”, III p. 334-354 scrie însă și mai lămurit:

Domnitorii Țării Românești și ai Moldovei ca și boierii au dat mănăstirilor din Sfântul Munte bani și moșii cu venituri în principatele lor, iar pe Athos însuși au săvârșit pe seama lor diferitele zidiri și au făcut și alte binefaceri. Despre toate aceste fapte bune ale lor eu cu plăcere grăiesc, pentru că nici un alt pravoslavnic popor n-a făcut atâta bine, pentru Athos, cât au făcut Românii.

M Ă N Ă S T I R I L E

1) *Mănăstirea Dohiaru*. Dintr-u începutul monahismului în Athos prin secolul al VII-lea, alăturarea de cele mai vechi mănăstioare numite în grecește „monidrii”, răsare

¹ După cea mai mare parte din documente ce cităm în acest memoriu avem copii fotografice de pe original.

mănăstirea Dohiaru, zidită. după cum se dovedește din actele Patriarhiei din Constantinopol, de un boier român din Macedonia numit Nicolae din Dohiaru.

Această sfântă mănăstire ca și toate celelalte, firește a suferit prefaceri în cursul vremii, fiind zidită și rezidită din temelie de mai multe ori de către binecinstitorii împărați domnitori, voievozi și boieri creștini de odinioară.

În secolul XV apar ca ctitori Domnitorii Țării Românești. La 24 Martie 1400 Vlad Vodă Călugărul dă sfintei mănăstirii un ajutor anual de 3000 aspri. La 1497 Radu Vodă cel Mare dă 3000 de aspri și 500 aspri cheltuieli de drum pentru frați. La 26 Ianuarie Vlad Vodă Vintilă dă 3000 aspri și 400 aspri cheltuieli. La 24 Februarie 1536 Radu Vodă Călugărul zis și Petru Vodă Paisie dă același ajutor cu prețioasa știre „spre a fi noi ctitori și păzitori și înoinitori sfintei împărătești mănăstiri Dohiaru, hramul sfinților Arhangheli fără de trup Mihail și Gavril, pe care l-am ridicat și l-am zidit cu multe și mari trude”.

Mănăstirea apoi fiind devastată și ruinată de Saracini a fost rezidită din temelie în 1567 de Alexandru Vodă Lăpușneanu, domnul Țării Moldovei. Averile mănăstirii fiind confiscate de sultanul Selim, au fost răscumpărate de Bogdan Vodă, fiul lui Alexandru Lăpușneanu, și de mama sa Doamna Ruxandra, pe prețul de 156.000 aspri și redate mănăstirii. Mărturie întru această faptă este cartea de mulțumire a mănăstirii Dohiaru, către Doamna Ruxandra, din anul 1570. Căderea sfântului locaș începută în 1567 s-a terminat la 8 Decembrie 1568, după cum ne spun inscripțiile de acolo. Noi ctitori:

Alexandru Vodă Lăpușneanu, soția sa Doamna Ruxandra și fiul lor Bogdan Vodă, figurează ca ctitori pe pereții sfintei biserici. Privigherea lucrărilor a avut-o Mitropolitul Țării Moldovei Chiril Teofan, carele a și murit acolo în anul 1598 și a fost înmormântat în cartea Bisericii, unde i se află și portretul. La 25 Iulie 1652 Matei Basarab Voievod, domnul Țării Românești, îi închină un metoh în țară mănăstirea Măstănești, zidită de Apostolache comisul. De aici mănăstirea Dohiaru a fost întreținută de Țara Moldovei ca și de Țara Românească cu multe venituri de tot felul și până în zilele noastre.

2) *Mănăstirea Cotlomez*. Sfânta mănăstire Cotlomez din centrul orașului monahal Cariai (Nucetul), a fost rezidită din temelie și întemeiată de isnoavă ca mănăstire de Mitropolitul Primat al Țării Românești Chir Hariton. Hariton mai înainte de a veni în țară ca mitropolit primat, fusese acolo călugăr, apoi egumen al acestei mănăstiri și protos al sfântului Munte. El a înălțat sfânta mănăstire cu ajutorul bănesc al lui Nicolae Alexandru Basarab Voievod, domnul Țării Românești (1352-1364) și al fiilor și urmașilor lui: Vladislav Voievod (1365-1374) și Radu Voievod (1374-1384). Hariton a păstorit în țară după Iachint ca Mitropolit Primat între 1372-1381. Mănăstirea este de obște de aici înainte sub numele de mănăstirea lui Hariton sau lavra cea mare a Țării Românești.

Mănăstirea ruinându-se a fost restaurată apoi de Mircea cel Bătrân (1386-1418). Boierul și sfetnicul său Aldea a făcut în anul 1414 biserica cu hramul Sf. Nicolae și clopotnița. La 1442-1443 Basarab Voievod, domnul Țării Românești, rezidește din nou sfânta mănăstire și o îmbogățește cu multe și mari venituri din Țară. Cu timpul ruinându-se din nou mănăstirea, o rezidește Radu-Vodă cel Mare (1496-1508) și Neagoe Vodă Basarab (1512-1521), precum ne spune contimporanul lor Gavriil preotul, mai marele sfântului Munte. La 7 Decembrie 1515 același Neagoe Basarab Voievod îi dă un ajutor anual de 10.000 aspri sfintei mănăstiri, 700 pentru bolnița și 500 cheltuieli de drum. Și tot astfel s-a continuat cu purtarea de grijă a sfintei mănăstiri și sub următorii domni până în

zilele noastre. În anul 1891, în urma focului ce a ars coardele de la casă (chiliile) despre crivăț, s-a împodobit mănăstirea cu chilii noi prin ajutorul bănesc dat de doamnele Maria și Zoe Procopiu Canusi din București.

3) *Mănăstirea Zografu*. La 9 Februarie 1433, noul ctitor al mănăstirii Alexandru Vodă Aldea, fiul lui Mircea Vodă cel Bătrân domnul Țării Românești, îi dă un ajutor pe tot anul de 3000 aspri. La 10 Mai 1466 Ștefan Vodă cel Mare domnul Țării Moldovei (în 1504) împreună cu fiul său Alexandru Voievod și cu fiica sa Domnița Elena dăruiesc mănăstirii un ajutor anual de 100 ducăți ungurești. Mănăstirea Zografu ruinându-se și rămânând pustie, a fost apoi zidită din nou de Ștefan Vodă cel Mare. La 1457 a făcut casa de la mare pentru adăpostul corăbiilor; la 1495 trapezăria; la 1500 îi dăruiește cele două steaguri bisericești purtând, în față Botezul Domnului, iar în dos hramul Bisericii Sf. Gheorghe, cusute din mătase de fiica sa Domnița Elena. Ștefan Vodă cel Mare este pictat ca ctitor în lăuntrul bisericii. În această sfântă mănăstire se află și icoana sfântului Gheorghe „Purtătorul de biruinți” pe care numitul domn al Țării Moldovei o purta cu sine, când mergea la război. Tradiția mănăstirii spune: în secolul al XV-lea s-a ivit ca binefăcător al mănăstirii Zografu vestitul Voievod al Moldo-Vlahiei, care a purtat multe lupte împotriva Turcilor și pretutindeni a fost biruitor. Numai odată când l-au înconjurat pe el nenumăratele trupe de vrăjmași, el s-a gândit să afle mântuirea sa în zidurile cetății Neamțu; dar acolo a apărut mama sa și i-a zis: Nu voi să-ți deschid porțile până ce nu vei învinge pe dușman. În aceeași noapte i s-a arătat în vis marele mucenic Gheorghe și i-a făgăduit biruința, dar i-a zis să trimeată icoana sa ce o purta pretutindeni cu sine în lupte la mănăstirea Zografu și să înnoiască mănăstirea. Victoria în adevăr a încoronat armele voievodului și el a îndeplinit porunca Marelui mucenic, înnoind tare frumos sfânta mănăstire. Vezi Arhimandritul Leonid (O.C. pag. 69). La 1517 Bogdan Vodă, fiul lui Ștefan cel Mare a zidit turnul cu hramul Sfântului Nicolae din portul mănăstirii.

La 1568 cartea mitropolitului Moldovei, a lui Chir Teofan, ne spune că: „În ultimele zile s-a abătut mânia fiilor de Agareni asupra neamului creștinesc, mai ales asupra călugărilor, pentru iubirea de argint ca și Iuda de odinioară [...] prea spurcatul și sălbatecul de împărat Sultanul Selim (1566-1574) ce ținea pe atunci sceptrul Agarean și stăpâna neamul creștinesc; el a trimis în tot cuprinsul împărăției sale porunca de a se vinde toate moșiile mănăstirești, metoacele și moriile, și toate proprietățile lor; iar călugării să fie împrăștiați pretutindeni în Statul său. Atunci a fost mare întristare și plâns fără de mângâiere la toți creștinii; mai ales lacrimile călugărilor curgeau neconținut ziua și noaptea și au plătit ei multe mii de aspri, fără de număr. Și noi călugării mănăstirii slăvitului, marelui mucenic Gheorghe din Sfântul Munte, numită Zografu am văzut că în această mare nevoie sfânta mănăstire se va ruina până în cele din urmă, și tot ce am avut, am vândut: oi și bivoli și cai și am zălogit vasele de argint împărătești și bisericești ne-a rămas numai un metoh pe Struma, aproape de sat, dar și pe acesta călugării l-au zălogit în mâinile Turcilor, iar vasele de argint Ebreilor, numai spre a scăpa de închisoare și a se mântui din mâinile nelegiuitorilor. Apoi i-a trimis a cere milostenii întru numele Domnului nostru Isus Hristos, și a ajuns până la mine cinstitoarea Doamna Ruxandra, ctitora noastră. Ea se despărțise de Domnul nostru Alexandru Voievod, prenumit în călugărie Pahomie (Dumnezeu să-l liniștească întru împărăția cerească. Atunci domnea fiul lor bine cinstitul și bunul Bogdan Vodă Voievod și păstora Mitropolitul Chir Teofan al Sucevei.

Noi am plâns cu lacrimi amare și am arătat nevoia noastră de la păgâni, iar bine cinstitoarea Doamnă, văzând mâhnirea și sărăcia noastră și plânsul fără de mângâiere s-a milostivit de sfânta mănăstire și de noi păcătoșii și-a răscumpărat mai sus zisul metoh de pe Struma cu 52.000 aspri din mâna necuraților. (Arhimandritul Leonid, O. C. Pag. 73-74). La 1 Iunie 1575 Petru Vodă, Domnul Țării Moldovei, dă mănăstirii un ajutor anual de 100 ducați ungurești, 6500 aspri la bolniță și 500 speze de drum, precum au dat – zice Hrisovul cel mai dinaintea sa bătrânul Ștefan Voievod și Doamna Maria și Bogdan Voievod și Ștefan Voievod cel Tânăr și Petru și Alexandru voievozii. La 14 Martie 1599 Eremia Movilă Voievod, domnul Țării Moldovei, dă un ajutor anual de 7500 aspri, iar la bolniță 500 aspri. La 29 Mai 1651 Vasile Vodă Lupu închină mănăstirii Zografu din sfântul Munte ca metoh sfânta mănăstire Dobrovățul, zice hrisovul de închinăciune sunt zidite de răposatul bătrânul și bunul Ștefan Voievod. La 30 Ianuarie 1699 Antioh Constantin Voievod închină mai sus zisei mănăstiri ca metoh mănăstirea Chipriana din Basarabia cu toate veniturile și moșiile sale. „Sfântul răposat Ștefan Voievod cel Bătrân și cel Bun, părintele răposatului Bogdan Voievod, zice hrisovul de închinăciune, este ctitorul sfintei mănăstiri Zografu care a înnoit-o, rezidit-o și îmbogățind-o cu ziduri noi, chilii, trapezărie, veșminte, vase și multe bucate. Și de aici înainte toți voievozii, domnitorii și boierii Țărilor Românești au purtat grija sfintei mănăstiri Zografu până în zilele noastre”.

4) *Mănăstirea Hilandar*. În Noiembrie 1643, Vlad Vodă Călugărul domnul Țării Românești, noul ctitor dă sfintei mănăstiri un ajutor anual de 5000 aspri pentru biserică și 500 aspri cheltuieli de drum pentru frați. În Martie 1497 fiul său Radu Vodă cel Mare (1496-1508), confirmă același ajutor pe care-l repetă; la 15 Septembrie 1497, la 19 Aprilie și la 7 Ianuarie 1500. La 15 Mai 1510 fiul și urmașul său Vlad Vodă cel Tânăr dă mănăstirii același ajutor de 5000 aspri și 500 aspri cheltuieli pentru drum. La 23 August Basarab Neagoe Vodă mărește ajutorul anual la 7000 aspri. La 27 Aprilie 1531 Vlăduț Voievod dă un ajutor de 10.000 aspri pentru mănăstire, 800 pentru bolniță și 500 cheltuieli de drum pentru frații ce vor veni după acest ajutor. Același ajutor îl dăduse la 30 Aprilie 1525 Radu Vodă de la Afumați. La 1533 Aprilie în 27 Vlad Vodă servește același ajutor anual de 10.000 aspri pentru mănăstire, 800 pentru bolniță și 500 cheltuieli pentru frați. La 31 Decembrie 1583 Petru Vodă dă un ajutor anual de 3000 aspri pentru mănăstire și 300 aspri cheltuieli de drum cu obligația ca „mai sus zisa mănăstire să se numească de astăzi înainte mănăstirea Domniei Noastre”. La 1589 Mihnea Vodă, Domnul Țării Românești dă un ajutor anual de 15000 aspri. La 1600-1601 Eremia Movilă Voievod domnul Țării Moldovei dă un ajutor de 6000 aspri pentru mănăstire și 300 cheltuieli pentru frați. La 1608 Radu Vodă Șerban, domnul Țării Românești dă un ajutor anual de 15.000 aspri. La 1751 Grigore Ghica Voievod dă un ajutor anual de 15.000 aspri. La 1783 prin Decembrie Mihail Constantin Șutu Voievod dă mănăstirii un ajutor anual de 15000 aspri și 1000 aspri cheltuieli pentru frații ce vor veni în țară după acest ajutor.

5) *Mănăstirea Esfigmenu*. La această mănăstire sunt ctitori români: Radu Vodă Călugărul, zis și Petru Vodă Paisie (1535-1546), și fiul său Marcu Voievod. Mănăstirea Esfigmenu a avut în țară următoarele metoace: mănăstirea Sfinții Apostoli Petru și Pavel din Fălciu, jud. Tutova; mănăstirea Florești cu hramul Proorocul Ilie, închinat la 1682 de

Costache Gavriil; schitul Gălușca din Hârșova; schitul Golgota; schitul Sf. Nicolae din Tecuci dela Cărlămănești; Sf. Dimitrie din Galați, numit Pade, închinat de Conachi. La 14 Octombrie 1802, mănăstirea aflându-se întru nevoi Voievodul Alexandru Moruzzi îi dă un ajutor anual de 1000 prin mijlocirea Mitropolitului Veniamin.

6) *Mănăstirea Vatopedu*.. Ctitori din țara Moldovei a acestei Sfinte mănăstiri sunt: Ștefan Vodă cel Mare (1457-1504) și fiii săi. Ștefan Vodă a făcut arsanaua de la mare în 1496. Această arsana a fost reînnoită în 1672. Din Țara Românească ctitori sunt: Vlad Vodă Călugărul (1482-1496) și Neagoe Vodă Basarab (1512-1521) cu fiii săi, care a făcut multe îmbunătățiri și a dat mari venituri. La 20 August 1560 Alexandru Vodă Lăpușneanu spune hrisovul său de danie: „Am dat și am miluit și am întărit a noastră bătrână ctitorie sfântă mănăstire din sfântul Munte la Vatopedu cu o carvaserie de la Salonic în preț de 61000 de aspri și cu un ajutor anual de 300 ducăți”. La 1577 soția sa Doamna Ruxandra donează mănăstirii mai multe moșii. La 1606 logofeteasa Ana Golia îi închină metoh biserica „Înălțarea Domnului” din Iași. În Sinedicon se păstrează ca ctitori portretul lui Vasile Vodă Lupul și a lui Ioan Golia. La 7 Octombrie 1609 Radu Vodă Domnul Țării Românești îi dăruiește niște mori cu vaduri în orașul <de> Floci. În 1660 Biserica a fost refăcută de Vasile Vodă Lupu și fiul său Ștefan Voievod.

La 1820 Jitnița (Granarul) mănăstirii a fost zidită de Scarlat Calimah Voievod. La 1847 Biserica s-a refăcut de Domnița Elena Hangeri. Mănăstirea Vatopedu a avut de metoace în țară: Miera din Focșani, Răchitoasa, Golia și Bărboiu.

7) *Mănăstirea Filotelu*. La această mănăstire ctitorii sunt: Vlad Vodă Țepeș, domnul Țării Românești și Vlad Vodă Călugărul, fiul său. La 12 Iunie 1457 Vlad Vodă Țepeș dă mănăstirii un ajutor anual de 4000 aspri pentru mănăstire și 300 aspri cheltuieli de drum pentru frați. În anul 1788 Alexandru Ghica Voievod, urmând hrisoavelor de danie din anii 1734 și 1749, dăruiește mănăstirii un ajutor anual de 6600 aspri.

8) *Mănăstirea Sf. Pavel*. Ctitorii acestei sfinte mănăstiri sunt: Ștefan Vodă cel Mare, domnul Țării Moldovei, și fiul său Bogdan Voievod. Între 1500-1501 ei au adus apa la mănăstire, au făcut cârstelnița și moara. Iar ctitorii din Țara Românească sunt vestiții frați Craiovești și ruda lor Neagoe Vodă Basarab cu fiii săi. La 28 Ianuarie 1501 jupân Barbu Banu Craiovei, Pârvu Vornicul, Danciu Comisul și Radu Postelnicu, dau mănăstirii un ajutor anual de 2000 aspri și 100 aspri cheltuieli de drum pentru frați. În 1520 Neagoe Vodă Basarab începea zidirea turnului mănăstirii de la mare și îl termină fiul său Petru Voievod. În 1521 Neagoe Vodă Basarab și fiul său Teodosie zidesc turnul de la mănăstire. Radu Vodă Călugărul sau Radu Vodă Paisie între anii 1535-1540 dă mănăstirii un ajutor anual de 15000 aspri și 500 aspri speze de drum pentru frați. La 26 Martie 1639 Matei Basarab Voievod, domnul Țării Românești dă ajutor anual de 1000 aspri. La 2 Septembrie 1688 Constantin Basarab Voievod îi închină ca metoh mănăstirea Jitianu, zidită din temelie de Doamna Bălașa și dă un ajutor anual de 50 ughi din Târgul Craiovei de la pârcălabii ce vor fi acolo. La 1708 Constantin Basarab Voievod Brâncoveanu zidește paraclisul Sfântului Constantin. Numitul domn este pictat aci cu soția sa doamna Maria.

9) *Mănăstirea Stavronichita*. La 1542 sfânta mănăstire a fost rezidită de Radu Vodă Călugărul sau Petru Vodă Paisie domnul Țării Românești (1535-1546). La 3 Martie 1597

Eremia Movilă dă un ajutor anual de 4000 aspri. La 11 Martie 1811 Elena Moruzzi îi dăruiește vila din valea Semii.

Mănăstirea Stavronichita a avut în țară următoarele mitoace: Sfinții Apostoli, ce-i zic și Arhimandritul din București, zidită în piatră de Matei Basarab Voievod și împodobită și pe dinăuntru și pe dinafară cu adausul clopotniței și cu altele de Ștefan Cantacuzino Voievod la 10 Iulie 1715.

10) *Mănăstirea Pantocrator*. Această sfântă mănăstire Pantocrator are de ctitori români pe Barbu Banu<l> Craiovei, pe Neagoe Vodă Basarab, pe Gavriil Troțușanu vel logofăt al Țării Moldovei și pe Stan vel logofăt al Ungro-Vlahiei. Mănăstirea a fost restaurată înainte de 1536. Gavriil Troțușanu marele logofăt în 1537 a adus apa la mănăstire. La 13 Februarie 1629 Alexandru Voievod domnul Țării Românești închină mănăstirii Pantocrator ca metoh mănăstirea Căscioarele cu toate satele, proprietățile și tot venitul său. Mănăstirea Pantocrator a fost reparată apoi în 1651 în 1751 și 1770 tot cu bani românești.

11) *Mănăstirea Ivir*. Ctitorii români în această mănăstire sunt: Ștefan Vodă cel Mare, domnul Țării Moldovei, care în 1500 a dat multe milostenii mănăstirii. Neagoe Vodă Basarab, domnul Țării Românești cu Doamna Despina și copiii lor, au îmbogățit mănăstirea cu multe venituri, veșminte și sfinte vase; au adus apa la mănăstire pe urloae de o milă depărtare. Mihnea Vodă (1577-1583); (1585-1591) și fiul său Radu Vodă născut din doamna Vișa, au creat și mai mari venituri mănăstirii. Ei au adus apa de departe pe arcade peste râul Climentos cu multă trudă. Lucrarea demnă de văzut s-a început în 1613 de Radu Mihnea Voievod și s-a terminat la 1626. Cu executarea ei s-a cheltuit peste 60.000 aspri. La 1606 Radu Vodă Șerban dă mănăstirii un ajutor de 15.000 aspri. La 1615 Radu Vodă Mihnea drept mulțumire că fusese trimis la învățătură de carte de călugării de Ivir la Veneția, a închinat bogata mănăstire Radu Vodă din București cu metoh la sfânta mănăstire Ivir cu toate proprietățile și veniturile sale. Mai înainte Radu Vodă Șerban în 1605 îi dăruise un ajutor anual de 15.000 aspri și 500 cheltuieli de drum pentru frații ce vor veni după acest ajutor. Radu Vodă Mihnea a făcut turnul mănăstirii: trapeza și portul. În 1651 Dimitrie Cantemir a închinat ca metoh Biserica sa cu hramul Sf. Nicolae din Moscova. La 15 Februarie 1655 Constantin Voievod dă mănăstirii un ajutor anual de 10.000 aspri. La 1657 Gheorghe Ștefan Voievod, domnul Țării Moldovei dăruiește mănăstirii un ajutor de 35.000 aspri. La 30 Ianuarie 1664 Grigore Voievod dă un ajutor anual de 7000 aspri; acel ajutor și la 23 Mai 1772. La 10 August 1764 Alexandru Scarlat Ghica Voievod îi dă un ajutor anual de 15.000 aspri. În același an 1664 Ștefan Vodă îi dă un ajutor de 200 taleri de la cămărașii de Ocna și 100 taleri de la vel vameși. La 13 Septembrie 1776 Alex<andru> Ipsilanti Voievod, domnul Țării Românești îi dă mănăstirii un ajutor anual de 300 taleri și 100 taleri cheltuieli de drum. La 1782 Nicolae Constantin Caragea Voievod, Domnul Țării Românești îi dă un ajutor anual de 200 taleri de la Cămărași de Ocna și 100 taleri vel vameși. La 18 Iulie 1792 Mihai Șutzu Voievod 300 taleri. La 1793 în mai Alexandru Constantin Moruzzi îi dă milă de sare. La 2 Octombrie 1797 Alexandru Ioan Ipsilanti Voievod îi dă 200 taleri de la cămărașii de Ocna și 100 taleri de la vel vameși. La 30 Iulie 1798 Constantin Gheorghe Hangerli Voievod 200 taleri de la cămărașii de Ocna și 100 taleri de la vel vameși. La 26 Aprilie 1803 Constantin Alexandru Ipsilant Voievod 200 taleri de la cămărașii de Ocna și 100

taleri din banii Carvasaralii de la vel vameși. La 12 Septembrie 1824, Grigore Voievod 200 taleri de la cămărașii de Ocna și 100 taleri de la vel vameși.

12) *Mănăstirea Lavra Sf. Atanasie*. Vladislav Voievod, domnul Țării Românești (1524-1525), și Radu Voievod ca și Neagoe Basarab sunt ctitori la sfânta mănăstire. Ea a fost reparată de Vladislav Voievod și Radu Vodă, la 1525, când Vladislav Voievod a dăruit mănăstirii și sfânta icoană a sfântului Atanasie, îmbrăcată în argint, și purtând pe îmbrăcămintele la margine, de o parte și de alta chipul Voievodului Vladislav și al Doamnei sale, Ana. Mare ctitor la această sfântă mănăstire este și Vlad Vodă Vintilă domnul Țării Românești (1533-1535) cu Doamna Rada și fiul lor Drăghiciu Voievod. La 1533 Vintilă Vodă dăruiește mănăstirii un ajutor anual de 10.000 aspri. La 1759 Petru Vodă domnul Țării Moldovei îi dăruiește 500 de aspri pe an. La 1598 Eremia Movilă 6000 de aspri. La 1609 Gavriil Movilă Voievod domnul Țării Românești 15.000 aspri. La 1756 Constantin Voievod Domnul Țării Moldovei 7000 aspri. La 1 Octombrie 1771 Alexandru Ipsilanti Voievod 300 taleri pe an. La 30 Noiembrie 1792 Mihail Constantin Sutzu Voievod 100 talere. La 13 Septembrie 1793 Alexandru Constantin Moruzzi Voievod dă ajutoare în bani. La mănăstirea Lavra în 1643 Matei Basarab Voievod domnul Țării Românești a zidit din temelie biserica cu hramul Sf. Mihai din Sinade. Voievodul Țării figurează aici ca ctitor cu doamna sa Elena. Matei Basarab Voievod și soția sa Doamna Elena au dăruit mănăstirii un frumos chivot și o evanghelie. Iar raclele lor ce împodobesc și conțin sf. Moaște ferecate cu pietre prețioase, sunt făcute în 1691 de Constantin Basarab Voievod Brâncoveanu. Mănăstirea Lavra a avut de metoace în țară mănăstirea Berezunțu și biserica Trei Ierarhi din Iași cu tot avutul lor, iar la Constantinopol biserica Sf. Nicolae zidită de logofătul Tăutu al Petru Vodă Rareș, domnul Țării Moldovei.

13) *Mănăstirea Xiropotamu*. Ctitorii la această mănăstire sunt: Alexandru vodă Aldea, fiul lui Vodă Mircea cel Bătrân, domnul Țării Românești (1431-1435). Alexandru Vodă Aldea la 9 Februarie 1443 dă mănăstirii un ajutor anual de 3000 aspri. Neagoe Vodă Basarab Domnul Țării Românești (1512-1521) a făcut pivniță și trapezărie sfintei mănăstiri. Mănăstirea ruinându-se a fost restaurată din temelie de Alexandru Vodă Lăpușneanu domnul Țării Moldovei. La 2 Mai 1533 Vlad Vodă Vintilă, domnul Țării Românești îi dă un ajutor de 5000 aspri și 500 cheltuieli pentru frați. La 21 Octombrie 1585 Mihnea Vodă îi dă un metoh mănăstirea Colentina cu tot avutul ei. Pictura bisericii s-a făcut mai înainte de către Alexandru Vodă Lăpușneanu. La 18 Noiembrie 1614 Radu Vodă Mihnea închină mănăstirii ca metoh mănăstirea Colentina cu tot cuprinsul ei. La 1626 Alexandru Vodă închină mănăstirii ca metoh mănăstirea Plumbuita, zidită de doamna Ecaterina cu toate proprietățile sale. La 22 Martie 1631 Leon Vodă, domnul Țării Românești confirmă închinarea mănăstirii Plumbuita de la Colentina ca metoh al mănăstirii Xiropotamu. La 16 Martie 1634 Matei Basarab Voievod face aceeași confirmare, de asemenea și la 18 Februarie 1647. La 28 ianuarie 1713 Nicolae Alexandru Mavrocordat Voievod Domnul Țării Moldovei dă mănăstirii Xiropotamu ca metoh mănăstirea Dancu din Iași. La 20 Octombrie 1759 Constantin Răducanu Slătineni dau mănăstirii mai multe ajutoare bănești și proprietăți în județul Olt. La 7 Decembrie 1759 polcovnicul Constantin Fălcoianu face mănăstirii mai multe danii. În februarie 1760 Scarlat Grigore Ghica Voievod dăruiește mănăstirii 500 aspri anual. La 30 Mai 1760 Pană

Filipescu dăruiește bisericii 50 funți ceară albă. La 8 Noiembrie 1735 Constantin Nicolae Voievod întărește mănăstirii ca metoh mănăstirea Dancu din Iași.

14) *Mănăstirea Simonos Petra*. Ctitori români la această mănăstire sunt: Radu Vodă Paisie 1535–1546. La 9 Ianuarie 1560 Petru Vodă cel Tânăr, fiul lui Mircea Vodă Ciobanul, dă Isvoranii din Buzău ca metoh mănăstirii Simonos Petra cu tot avutul său. La 1586 Mihnea Vodă îi dăruiește în țară mai multe moșii. La 1596 Mihai Vodă Viteazul rezidește din temelie mănăstirea Simonos Petra. El este zugrăvit în lăuntru ca principal ctitor. La 28 August 1598 același Mihai Viteazul îi dăruiește în țară mai multe moșii și-i dă ca metoh biserica Sf. Nicolae din București, zidită de el în anul 1594 cu tot avutul ei. În anul 1599 Mihai Viteazul îi trimite mănăstirii cu hrisov și o Evanghelie de mare preț. Pe hrisovul pergament în dos scrie că: La 1625 luna Iunie, 8 ziua Sâmbătă, s-au terminat construcțiile mănăstirii zidită din nou cu cheltuiala domnitorului Țării-Românești, Mihai Vodă Viteazul. Parga (turnul) de la mare e făcut tot cu bani românești.

15) *Mănăstirea Castamonitu*. Are ca ctitori români pe: Petru Vodă, fiul lui Ștefan Vodă cel Mare. La 1493 Petru Vodă îi dăruiește mănăstirii un ajutor anual de 5000 aspri și 500 cheltuieli de drum pentru frați. La 25 Aprilie 1531 Vlad Vodă, domnul Țării Românești dă mănăstirii un ajutor anual de 6000 aspri și 600 cheltuieli de drum. La 12 Mai 1612 Radu Vodă închină mănăstirii Castamonitu, mănăstirea Sf. Nicolae din Gherghița ca metoh cu toate proprietățile sale și-i dăruiește un ajutor anual de 5000 aspri și 500 aspri cheltuieli de drum. La 24 Noiembrie 1663 Grigore Ghica Vodă îi dăruiește mănăstirii un ajutor anual de 6000 aspri și 600 pentru frați cheltuieli de drum. La 3 Septembrie 1719 Nicolae Alexandru Voievod Domnul Țării Românești. dă sfintei mănăstiri un ajutor anual de 50 taleri ca și domnitorii de mai înainte sa.

16) *Mănăstirea Xenofon*. Ctitorii întemeietori ai sfintei mănăstiri sunt: Barbu Banul cel Bătrân, Barbu Banul cel Tânăr și Serban Vornicul. Apoi Neagoe Basarab, domnul Țării Românești, cu fiii săi: Ioan Petru și Teodosie și fiicele sale: Anghelina, Stana și Roxandra. În anii 1404 și 1508 Radu Vodă cel Mare, domnul Țării Românești (1496 – 1508) dă multe ajutoare bănești sfintei mănăstiri. Aceleași ajutoare le dau: la 1515 Neagoe Basarab; la 1526 Vlad Vodă, fiul lui Vlăduț Voievod; la 1528 Radu Vodă de la Afumați, și la 1535 Vlad Vodă fiul lui Radu Vodă. La 14 Septembrie 1545 biserica a fost zugrăvită de boierul Constantin Vornicul și de fratele său Radu. La 1564 biserica cu hramul Sf. Gheorghe de la Xenofon a fost rezidită din temelie de boierul Nil Coman din Țara Românească și soția sa Ana. Biserica sobornicească a mănăstirii Xenofon a fost rezidită din temelie la 1637 de Matei Voievod și soția sa Doamna Elena. Portretele lor ca ctitori se află la locul cuvenit în lăuntru bisericii și la trapeză. La 3 August 1697 Radu Vodă Șerban, domnul Țării Românești îi dă mănăstirii un ajutor anual de 9000 aspri și 700 cheltuieli de drum pentru frați. la 8 Octombrie 1632 Matei Basarab domnul Țării Românești, îi dă ca metoh schitul Robaia de lângă Craiova cu tot venitul său. La 23 Iunie 1636 același Matei Basarab Voievod dăruiește mănăstirii un ajutor anual de 10000 aspri și 1000 aspri cheltuieli de drum pentru frați. Același ajutor îl dăruiește numitul voievod și la 23 Iunie 1636. Iar la 4 Octombrie 1637 Matei Basarab Voievod îi dăruiește în țară satul Zdrali. La 1 Mai 1658 Mihnea Voievod domnul Țării Românești îi dă un ajutor anual de 10000 aspri. La 1703 Constantin Vodă Brâncoveanu îi dăruiește schitul Căciulați. La 16 Noiembrie 1766 Scarlat Grigore Ghica Voievod orânduiește a da mănăstirii Xenofon pe

fiecare an câte 2 aspri de fiecare vadră de vin din cele trei moșii ale sale de pe plaiul Buzăului. Această danie a fost confirmată prin hrisovul său din 23 Februarie 1769. De asemenea dă și Alexandru Ipsilanti Voievod la 8 Iulie 1776 și Const. Alexandru Moruzzi Voievod la 11 Ianuarie 1800. În anul 1709 Mihai Racoviță Voievod închină ca metoh mănăstirea Doamnei de lângă Botoșani. Din Țara Moldovei urmând hrisoavelor domnești, de la 1792 și până la 1820 mănăstirea Xenofon a primit la început 4000 oca sare, iar apoi 40000 oca.

17) *Mănăstirea Grigoriu*. Această sfântă mănăstire a fost rezidită din temelie de Ștefan Vodă cel Mare și de fiul său Alexandru Voievod în anul 1497. În acest an 1497 și Doamna Maria Asani Paleologu a lui Ștefan cel Mare a trimis în dar sfintei mănăstiri Icoana Maicii Domnului făcătoare de minuni, mare ca de un cot și îmbrăcată în argint. Ctitori mai noi, care au ajutat mănăstirea sunt: Bogdan Vodă, fiul lui Ștefan cel Mare la 1505; Ștefan Vodă cel Tânăr la 1520; Alexandru Vodă Lăpușneanu la 1553. La 7 Iunie 1765 Ștefan Mihai Racoviță Voievod, domnul Țării Românești, se face nou ctitor la sfânta mănăstire Grigoriu, dându-i un ajutor anual de 6000 aspri. La 1777 Grigore Ghica Voievod, domnul Țării Moldovei îi închină ca metoh mănăstirii Grigoriu mănăstirea numită Vizantion din ținutul Focșanilor cu tot avutul ei. La 1778 în hrisovul său de danie Alexandru Ioan Ipsilanti Voievod domnul Țării Românești, spune: „Din întâmplarea vremurilor s-au fost arse (la 30 Noiembrie 1761) desăvârșit, iar Cuviosul Schevofilax chiar Ioachim monahul apucându-se numai cu din silința și truda cuvioșiei sale, cu ajutorul și milă de pe la creștini, o au prefăcut și o au întemeiat cu toate împrejurimile, precum trebuie, așezând și părinți călugări spre locuință într-însa” și îi dăruiește pe tot anul 500 taleri cu pecetluiri și câte trei bani de vadră din vinăriciul din Dealul Scheilor, din județul Saac. La 12 Octombrie 1775 Nicolae Constantin Caragea Voievod închină ca metoh mănăstirii Grigoriu mănăstirea Spirea din Deal din București. La 1776 avem singhiliomul mitropolitului Grigore al Ungro-Vlahiei pentru predarea mănăstirii Spirea din Deal cu hramul Sfântului Spiridon la mănăstirea Grigoriu. La 2 Octombrie 1782 Nicolae Constantin Caragea Voievod domnul Țării Românești dăruiește mănăstirii un ajutor pe tot anul de 500 taleri, același ajutor îl dăruiesc: la 22 Octombrie 1783 Mihail Constantin Sutzul Voievod; la 1 Septembrie 1793 Alexandru Constantin Moruzzi Voievod; la 22 Iulie 1798 Constantin Gheorghe Hangerli Voievod; la 13 Septembrie 1803 Constantin Ipsilanti Voievod; la 29 Martie 1806 Constantin Alexandru Ipsilanti Voievod.

18) *Mănăstirea Rusicu Sfântul Pantelimon*. Ctitori români la această sfântă mănăstire sunt; începând din secolul XV și până la secolul XIX mai toți domnitorii Țării Românești și ai Moldovei. La 1487 Vlad Vodă Călugărul, domnul Țării Românești dăruiește mănăstirii un ajutor anual de 600 aspri. La 1496 fiul său Radu Voievod 3000 aspri și la 1502 același îi dăruiește 4000 aspri. De aici înainte ajutoarele curg cu îmbelșugare neconținută, din ambele principate. La 1670 biserica mănăstirii a fost reînnoită de Constantin Basarab Voievod Brâncoveanu, care i-a dat ca metoh biserica sfântul Nicolae (Giumbali) din Constantinopol. La 1751 Doamna Sultana, soția lui Mihail Racoviță Voievod, domnul Țării Moldovei a dăruit racla de argint în care se păstrează moaștele sfântului Pantelimon. În Moldova mănăstirea Rusicu a avut de metoh mănăstirea Doamna. Cutia cu capul Sfântului Ștefan cel Nou a fost dăruită la 1815 de Doamna Roxandra, soția lui Scarlat Calimah Voievod, domnul Țării Moldovei. La 1785

Grigore Alexandru Ghica Voievod îi închină mănăstirii Rusicu din Sfântul Munte ca metoh Bogdan - Serai din Constantinopol, conacul domnitorilor Moldovei când mergeau la Poartă cu tot avutul său. La 1800 mănăstirea Rusicu cu hramul sfântului Pantelimon, fiind ruinată, s-a rezidit de isnoavă din temelie de Scarlat Calimah Voievod domnul Țării Moldovei. Rezidirea a început în anul 1812 și s-a terminat la 1819. I s-a dăruit ca metoace biserica Petra din Constantinopol și biserica Smerghion Sfântul Ioan Teologul de pe Bosfor, în partea europeană, fosta proprietate a Calimahilor.

19) *Mănăstirea Dionisiu*. Sfânta mănăstire Dionisiu, între 1510–1515 a fost rezidită din temelie de Neagoe Vodă Basarab, domnul Țării Românești. La 1520 același Neagoe Vodă a zidit turnul mănăstirii. În același an Neagoe Vodă Basarab Voievod a făcut și a dăruit mănăstirii și minunata raclă de argint, chivotul în care se păstrează moaștele sfântului Nifon Patriarhul. La 25 Octombrie 1534, în ziua de Duminică, arzând biserica a fost restaurată din nou de Petru Vodă Rareș domnul Țării Moldovei care le-a zidit biserica mai mare și mai înaltă de cum fusese înainte și a zugrăvit-o toată cu picturi minunate, sub egumenul Matei. La 1545 Petru Vodă Rareș îi dăruiește și un frumos epitaf. La mănăstirea noastră de curând clădită la Sfântul Munte Athos anume Dionisiatul. La 1533 iconostasul de la biserica sobornicească a fost împodobit cu cheltuiala lui Alexandru Vodă Lăpușneanu. Soția sa Doamna Roxandra a zidit trapezăria și bolnița. La 1564 Alexandru Vodă Lăpușneanu și soția sa Roxandra au ferecat în argint și au împodobit icoana sfântului Ioan Înainte Mergătorul și au dăruit-o sfintei mănăstiri Dionisiu. La 1542 hramul Sfinților fără de argint s-a făcut de episcopul Țării Românești Chir Macarie. La 28 Aprilie 1578 Petru Vodă Schiopul domnul Țării Moldovei dăruiește mănăstirii un ajutor anual de 6000 aspri și 500 cheltuieli de drum pentru frații ce vor veni după acest ajutor. La 1649 Matei Basarab Voievod domnul Țării Românești îi dă mănăstirii un ajutor anual de 14000 bani. La 6 Februarie 1713 Constantin Basarab Vodă Brâncoveanu îi dă un ajutor anual de 100 taleri. La 1714 Ștefan Cantacuzino Voievod îi dă un ajutor anual de 8000 bani. În 1716 Nicolae Voievod 1200 aspri. La 20 Martie 1717 Alexandru Voievod 8000 aspri. La 20 Martie 1718 Ioan Vodă domnul Țării Moldovei 8000 aspri.

20) *Mănăstirea Caracal*. Această sfântă mănăstire a fost rezidită din temelie de domnitorii Țării Românești și ai Moldovei de Radu Vodă Călugărul, zis și Petru Vodă Paisie (1530–1546) și de Petru Vodă Rareș (1527–1538; 1541–1547). Firmanul împărătesc din 1535 prin care Petru Rareș Vodă domnul Țării Moldovei este autorizat de sultan de a rezidi sfânta mănăstire, zice clar: Clădirile mănăstirii de la început pornesc de la voievozii Moldo-Vlahiei și reparațiunile făcute în diferite timpuri ale ruinele mănăstirii tot din partea voievozilor au fost făcute. Petru Vodă Rareș a zidit și turnul mănăstirii de la mare, precum dovedește inscripția de pe piatra comemorativă. La 1569 actul prin care Doamna Roxandra, soția lui Alexandru Vodă Lăpușneanu, numit în călugărie Pahomie – ne spune că sfetnicul Mustafa Celebi al Sultanului Selim Elcandji din ordin împărătesc vânduse toate mănăstirile și averile lor. Atunci la rugămintea călugărilor ce venise la Doamna Roxandra din partea mănăstirii Caracal, numita doamnă a intervenit la Sublima Poartă și a răscumpărat pe prețul de 120000 aspri avutul mănăstirii și l-a redat sfintei bisericii, mai adăugându-i un ajutor de 35000 aspri, pentru sufletul său și a lor săi. La 20 Iunie 1780 Nicolae Alexandru Voievod îi dă un ajutor pe tot anul de 50 taleri: „Pentru că

această sfântă mănăstire a avut hrisoave de la alți răposați domnii din-nainte vreme, de la Vlad Vodă și de la Alexandru Vodă și de la Radu Vodă, făcute prin mila aceasta”. La 26 Septembrie 1776 Alexandru Ioan Ipsilanti Voievod dăruiește mănăstirii un ajutor anual de 50 taleri. Același ajutor îi dau la 1782 Nicolae Constantin Caragea Voievod, și la 16 Ianuarie 1784 Mihail Constantin Suțul Voievod domnul Țării Românești.

P R O T A T U. Marea biserică catedrală a sfântului Munte din Careia, reședința reprezentanței celor 20 mănăstiri, numită Chinotita, s-a bucurat în cursul veacurilor, de așisderea de mari și multe venituri din principatele unite. Urmând izvoarelor documentare aflăm aici ca ctitori din Țara Românească pe: Basarab Voievod cel Bătrân (1443) pe Basarab Voievod cel Tânăr și Neagoe Basarab Voievod; iar din Țara Moldovei pe Ștefan Vodă cel Mare și pe fiul său Bogdan Vodă.

Protatul se socoate drept ctitorie a lui Ștefan Vodă cel Mare, domnul Țării Moldovei, și al fiului și urmașului său Bogdan Voievod. Artica cea mare și catihumenia sunt făcute în 1508 de Bogdan Voievod.

Mai sus ziși voievozi Ștefan cel Mare și fiul său Bogdan Voievod, au împodobit ctitoria lor cu sfintele icoane ale sfinților ierarhi Nicolae, arhidiaconul Ștefan și Ioan Teologul.

La 23 Mai 1664, Grigore Ghica Voievod domnul Țării Românești dăruiește anual „la ale noastre toate sfintele mănăstiri – zice actul de danie care se află la Sfântul Munte, însă 20 mănăstiri de acolo, în țara noastră, de la a noastră ocnă mare 1000 bolovani de sare”.

Protatul a fost susținută apoi cu multă îmbelșugare de principatele române, de voievozii și domnitorii români ca și de boierii lor până în zilele noastre.

Față de toate aceste imense sacrificii și binefaceri ce s-au arătat mai sus, doar întru prea mică măsură, marea ctitoră Țara Românească a Sfântului Munte și a tot Orientului, n-are azi nici un drept în Sfântul Munte, nici o mănăstire decât trei schituri, câteva chilii, colibe și peștere cu tot avutul lor mănăstirilor grecești: sunt embaticare.

Aceste schituri, chilii, colibe și peștere, reprezintă prin clădirile frumoase și îngrijite făcute cu multă cheltuială și trudă, prin proprietățile lor și metocul Sfântului Dimitrie de la Potamina din insula Tasos, prin sfintele odoare și bibliotecile lor, cu toate cele mișcătoare și nemișcătoare, o bogăție de sute de milioane, care într-o bună zi poate să dispară foarte ușor dacă guvernul Țării Românești și Patriarhia română nu vor lua măsuri de apărare și de conservare la timp.

Schitul românesc Prodromul.

Acest schit, care poate sta alături de oricare cele 20 de mănăstiri mari împărătești, ne fiind cu nimic mai prejos ca acestea, este dependent de mănăstirea Lavra Sfântului Atanasie.

Ca așezământ bisericesc schitul a fost la începutul secolului al XIX-lea, chilie grecească cunoscută sub numele de Ianicopule. În Iunie 1820 părinții români din Moldova, Iustin și Patapie au cerut de la mănăstirea Lavra să întemeieze aici un schit moldovenesc și cererea lor a fost primită. Dar, cu împrejurările revoluției din 1821 chilia Ianicopule destinată pentru schit s-a înstrăinat intrând din nou în stăpânirea Lavrei. La 22 Aprilie 1852 părinții români din Moldova: Nifon și Nectarie, prin mijlocirea domnitorului Grigore Ghica Voievod și a Prea Sfântului Mitropolit al Moldovei, Sofronie, a fost

restatorniciți la Sfântul Munte spre a întemeia un schit pentru monahii Moldovei. La 25 Iulie 1852 mai sus numiții părinți au cumpărat de la Irofteu fost Xenofontinos, cu preț de 7000 lei chilia Ianicopole a cinstului Prodrom. La 2 Septembrie 1852 mănăstirea Lavra revine asupra actului din Iunie 1820 și încheie cu numiții părinți actul nou prin care schitul Prodromul se preface în schit chinovial, determinându-se și numărul schitenilor la 30 persoane și adăugându-se pe lângă cele 13 articole din primul act încă 4 articole noi ca supliment. Numărul schitenilor nu se poate înmulți decât cu învoirea Lavrei. La 6 Iunie 1853 domnitorul Ghica Voievod, hărăzește schitului un fond de 3000 galbeni, spre a se da veșnic pe fiecare an schitul pentru a înființa o școală pentru românii din Sfântul Munte. În Iunie 1856, patriarhul ecumenic, Prea Fericitul Chiril, dă patriarhicescul și sinodicescul singhiliu, prin care întărește învoiala cu părinții moldoveni Nifon și Nectarie, binecuvântând totodată hărăzirile domnitorului Moldovei Grigore Ghica Voievod.

La 1 August 1857, și 29 Aprilie 1858 Prea Sfințitul Mitropolit al Moldovei Sofronie trimite părintelui Nifon, starețul schitului, 500 galbeni ca ctitori, întărindu-l la înființarea schitului și dându-i cuvenita binecuvântare. La 15 Martie 1857 egumenul Nifon Ieroschimonahul cere de la Prea Sfințitul Mitropolit al Ungro-Vlahiei, ca să binecuvânteze noua zidire a bisericii dedicată „Botezătorului”, a cărei temelie s-a pus din luna Ianuarie, și încuviințarea unei condici de a strânge milostenii.

La 30 Aprilie 1857, Mitropolitul Ungro-Vlahiei Nifon încuviințează cererea egumenului schitului Prodromul. În Septembrie 1857 prințul caimacan Alexandru D. Ghica aprobă suma de lei 15000 vechi, ca ajutor la zidirea din nou a bisericii cu hramul Botezul Domnului. Ministerul bisericesc al Valahiei cu acest prilej îndeamnă poporul român ca să contribuie la ridicarea din nou a acestui sfânt așezământ care se înalță „în onoarea tuturor românilor. La 26 Aprilie 1856, Ministrul Cultelor C. A. Rosetti delegă pe Prea Sfinția Sa Arhiepiscopul Isăia Vicol Dioclias, superiorul mănăstirii Golia din Iași, de a merge la schitul românesc din Sfântul Munte și oficia la sfințirea bisericii mai sus zisului schit.

La 19 Iunie 1871 domnitorul României Carol I recunoaște schitului moldovenesc din Sfântul Munte de comunitate română spre a se bucura pe deplin de protecțiunea legilor țării; iar în sigiliul său, în locul cuvintelor: „Pecetea schitului moldovenesc” se va zice: „Sigiliul Chinovului român”.

În Martie 1878, Ioachim al II-lea Patriarhul Constantinopolului prin singhiliul sinodal stabilește starea de fapt și viitorul schitului Prodromul față de Lavra. Schitul poartă de aici înainte numele de românesc cu 100 părinți sub conducerea superiorului Damian. Iar pe pecetea schitului se citește inscripția: Sigiliul schitului Chinovial Românesc Prodromul din Sfântul Munte Athos și la mijloc se va da icoana: „Botezul Domnului”. La 1881 Patriarhul Ioachim al III-lea, s-a mâniat pe biserica română pentru că nu i-a primit pe trimișii locurilor sfinte să trateze în pricina averilor mănăstirești. Pentru acest fapt a căutat să se răzbune, prin anularea cu afurisenie a singhiliilor de la 1820–1852 și 1876 Martie, ce cuprindeau drepturi mai largi pentru schit și a făcut un alt singhiliu așa cum a vrut, încât astăzi părinții români de acolo n-au voie, nu pot să facă un zid măcar fără voia Lavrei.

Schitul românesc Prodromul pe lângă biserica catedrală cu hramul Botezul Domnului mai are și următoarele paraclise: 1. Vechiul paraclis sfântul Ioan Prodromul; 2.

paraclisul Adormirea Maicii Domnului; 3. paraclisul Buna Vestire sub care este zidit un alt paraclis mai mic ce va să fie hramul Sfinții Voievozi. Tot schitul este împrejmuit cu zid de piatră. Are multe chilii, sală de primire, arhondăric, spital și o bogată bibliotecă. Metohul schitului din insula Thassos cu hramul bisericii sfântului Dimitrie are o cuprindere de loc mare cu vreo 3000 pomi măslini, și la fel de alți pomi roditori, cu vii și grădini de zarzavat. Schitul este împrejmuit cu zid de piatră, iar biserica are două rânduri de chilii de piatră o moară de scos untdelemn, un arhondăric pentru oaspeții închinători; o magazie, grajd și alte încăperi tot din piatră. O frumoasă gospodărie de călugări harnici.

Schitul cu hramul marelui martir Dimitrie din Salonic, pe moșia sfintei mănăstiri cu hramul Sfântului Pavel și pendinte de această mănăstire, bine așezată într-o minunată poziție de pădure, departe de mare, pe coasta Atonului. Ca așezământ își poartă trecutul din secolul al X-lea. A fost zidită pe ruinele unei străvechi mănăstiri grecești, al cărei nume s-a pierdut în întunecimea vremurilor apuse cu timpul a rămas pustiu și a stat până în anul 1754. La data aceasta numitul schit a fost întemeiat din nou de niște părinți călugări români, veniți aici din Moldova. Schitul are 14 colibe mari fiecare cu paraclisul ei și alte 10 colibe mai mici fără paraclis. Noul schit cu hramul Nașterea Maicii Domnului (8 Septembrie) pe moșia Sfântului Pavel și pendinte de aceasta a început a se zidi în anul 1753 și s-a terminat în anul 1760 de către ctitorul român Acachie monahul; Daniil monahul (doctor și mare boier din Moldova), Arhimandritul Antim și Ieromonahul Isaia din România. Mai sus numiți sunt zugrăviți pe pereții sfântului locaș ca ctitori întemeietori. Are 30 chilii cu mici bisericuțe.

CHILII

Chilia „Cucuvino” din Provata, pe moșia mănăstirii Lavra și pendinte de această mănăstire, a ieromonahului Teodosie Soroceanu, supranumită „Comunitatea fraților români” din Provata sfântului <Ioan>Teologul.

Chilia Sfântului Ioan Botezătorul din Provata a monahului Ilarion Mârza, pe moșia mănăstirii Lavra. A trecut în stăpânirea monahilor români la 1870. Chilia Sfântului Proroc Ilie din Provata a monahului Spiridon Daschievici pe moșia mănăstirii Lavra. A trecut sub stăpânirea monahilor români în anul 1870.

Chilia „Adormirea Maicii Domnului”, pe moșia mănăstirii Xiropotamu a ieromonahului Arsenie Neluș.

Chilia Sfântului Mare Mucenic Gheorghe din Colciu, a ieromonahului Gavril Mateescu, pe moșia mănăstirii Vatopedu. Chilia aceasta datează din anul 1613 și a fost cumpărată în anul 1870.

Chilia cu patronul Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul din Colciu, a ieromonahului Ilie Vulpe, pe moșia mănăstirii Vatopedu. Chilia aceasta a fost cumpărată în anul 1894.

Chilia sfântului Ipatie, a monahului Filaret Șerban, tot pe moșia mănăstirii Vatopedu, cumpărată în 1850.

Chilia sfântului Nicolae din Iufta a monahului Veniamin pe moșia mănăstirii Vatopedu. Chilia datează de peste 300 ani, a fost cumpărată de monahul român Calist și luată în stăpânire acum în urmă de greci.

Chilia sfinților mucenici Teodorii, și anume: Teodor Tirul și Teodor Stratilat, pe lângă Cotlomoșu a monahului Ioachim Bărcărescu pe moșia mănăstirii Cotlomoșu, a fost cumpărată în anul 1895.

Chilia Adinu, a Ieromonahului, pendinte pe mănăstirea Dionisiu. Această chilie este foarte veche, de peste 300 ani.

Chilia Turlutiu de la Aghiasmă, a monahului Climent Popescu pe moșia Lavrei, așezată pe o colină de o rară frumusețe, cu o privesc ferfecătoare. Hramul bisericii este Nașterea Maicii Domnului, a fost cumpărată de români la 1877, și a intrat acum în urmă în stăpânirea călugărilor greci.

Chilia Sfinții Trei Ierarhi, a monahului Grigore, ucenicul monahului Ioachim Ioasifescu, pe moșia mănăstirii Stravronichita. A fost cumpărată în 1904.

Chilia monahului Zosima Mateevici lângă mănăstirea Filoteiu pe moșia Ivirului, cu hramul sfântului Ioan Botezătorul, cumpărată în anul 1897.

Chilia Izvorul Tămăduirii a monahului Evloghie Bulgăr, pe moșia mănăstirii Vatopedu. A fost cumpărată în 1906.

Chilia cu patronul sfântului Mucenic Artemie, pe moșia mănăstirii Lavra deasupra schitului Sfânta Ana a ieromonahului Visarion Răzvan.

Chilia cu patronul Nașterea Maicii Domnului pe moșia Lavra, monahului Evghenie, la Cherașa.

Chilia sfântului Gheorghe Livadoghen a Ieromonahului Gherasim Sperchez, pendinte de mănăstirea Pantocrator. A fost cumpărată de români la 1888.

Colibe

Coliba cu patronul Acoperământul Maicii Domnului pe moșia mănăstirii Lavra la Vigla, lângă schitul Prodromul.

Coliba părintelui Serafim pe moșia Lavrei lângă mare.

Coliba părintelui Ioan la fostul schit Sf. Vasile, pe moșia mănăstirii.

Coliba cu patronul Adormirea Maicii Domnului pe moșia mănăstirii Vatopedu în schitul sfântului Dimitrie al Vatopedului.

Coliba cu patronul Sfintei Mucenice Mariana la schitul Vatopedu.

Coliba cu patronul Sfântului Eftimie cel Mare pe moșia mănăstirii Ivir, în schitul Ivir a sfântului Ioan.

Coliba cu patronul Înălțarea Domnului tot la schitul Ivir.

Coliba cu patronul sfântului Sava pe moșia mănăstirii Simonos Petra, lângă mare.

Peștere:

Peștera părintelui Iacob pustnicul pe moșia mănăstirii Lavra la Cherașa.

Peștera părintelui Nifon, primul superior și fondator al Prodromului cu patronul Nașterea Domnului, pe moșia mănăstirii Lavra, la Vigla.

Cercetător pentru inscripții și documente istorice

Prof. St. Nicolaescu

134

1926 <martie>, <București>. Memoriul studenților români din Valea Timocului bulgăresc, constituiți în Societatea Academică „Dacia Aureliană”, adresat Ministrului Afacerilor Străine, în care prezintă situația culturală grea a populației române dintre Vidin și Timoc și solicită deschiderea de școli primare în toate comunele românești, două licee (la Vidin și Bregova), trimiterea de cărți și reviste românești, slujbă religioasă în limba română și încetarea persecuțiilor la care această populație este supusă de către autoritățile bulgare.

Domnule Ministru,

Subsemnații studenți români din Valea Timocului bulgăresc, constituiți în Societatea Academică „Dacia Aureliană”, aflând de venirea primului ministru bulgar Dl Alexandru Țancoff în țară, spre a trata cu guvernul român pe lângă alte chestiuni de ordin politic și economic și chestiunea școlară referitoare la minoritatea bulgară din România, pe baza principiului de reciprocitate. Întrucât Domnia Voastră care reprezentați nu numai expresia voinței poporului, dar și adevăratele sentimente patriotice ale neamului, care ați adus înfăptuirea României Mari, veți ști și de data aceasta să luați apărarea românilor dintre Vidin și Timoc, punând la ordinea zilei și chestiunea școlilor și bisericilor românești din aceste ținuturi. Noi, studenții români din valea Timocului bulgăresc, ne simțim datori să vă punem la curent în mod sumar asupra situațiunei românismului dintre Vidin și Timoc.

În Universitatea din București urmăm în prezent în mod regulat un număr de 25 studenți și studenți în afară de cei 53 elevi și elevi, care urmează cursurile secundare în diferite licee și școli profesionale din țară. Ne considerăm de fapt și de drept exponenții unei mase compacte de 39 de comune curat românești, reprezentând peste 100000 de locuitori, masă atât de curată și puternică românească încât în tot cuprinsul acestei regiuni nu numai că nu se găsește vreo comună bulgărească, dar nici nu s-au putut pripăși măcar elemente bulgărești singuratic.

Poporul se consideră român, simte și vorbește românește. Închegarea României Mari a trezit în sufletul lui dorul de viață și de carte românească, neputându-le avea pe pământul lui unde se găsește neclintit de veacuri, și-a trimis copiii peste Dunăre, în țara liberă – Patria mamă – ca să primească acolo lumina și cultura românească. Comune întregi au formulat și înaintat cereri iscălite de întreaga populație către guvernele Stamboliisky și Țancoff, cerând libertatea de a-și întemeia școli în limba maternă. Dar guvernul Țancoff, în loc să satisfacă această legitimă dorință, îndreptățită prin cauza minorităților, a declarat în acele comune școli de stat, înlocuind pe învățătorii de origine română cu învățători șovini aduși din interiorul Bulgariei și Macedoniei, fără și chiar contra voinței populației românești. Limba s-a păstrat numai prin cămin și biserică, preoții noștri slujind românește și fiind adeseori adevărați apostoli ai sufletului și credinței strămoșești.

Guvernul Țancoff încearcă în ultimul timp chiar și bulgarizarea bisericilor prin aducerea de preoți bulgari în bisericile noastre românești. În afară de județul Vidin se mai găsesc un foarte mare număr de comune curat românești în județele Vrața și Plevna,

comune tot așa de mari, de pline și bogate, amintind de pildă comuna Cozlodui din județul Vrața, cu 6000 de suflete de români și numai 200 de străini și aceștia sârbi. Cercetări serioase ar putea stabili că în timpuri foarte apropiate elementul românesc dintre Dunăre și Balcani a format o masă compactă și omogenă.

Astfel, marele istoric și patriot Nicolae Bălcescu amintește că cercetând după revoluția de la 1848 ținutul dintre Dunăre și Balcani, n-a întâlnit în această masă curat românească un singur sat bulgăresc. Pentru a deznaționaliza și slăbi această populație românească, bulgarii au întreprins pe o scară întinsă sistemul colonizărilor aplicat și de ruși în Basarabia de sud și de unguri în vestul Ardealului în regiunea Oradea-Mare, Sătmăr, Baia de Criș, Baia Mare. Ca și ungurii, au susținut această colonizare printr-o vastă acțiune culturală care și-a dat roadele cu prisosință. Neamul nostru a fost slăbit în aceste regiuni unde populația românească era amestecată cu comune bulgărești, de pildă în județul Plevna. În această privință, vă stăm la dispoziție cu hărți, statistici și scrieri documentare. În momentul de față regimul Țancoff este strâmtorat și greu amenințat de organizațiile comunisto-țărăniste aflătoare atât în interiorul țării cât și în afară de graniță. Acest regim nu vrea totuși să recunoască cum că singurul ținut care a salvat Bulgaria de bolșevism la 22 septembrie anul trecut, opunându-se cu armele în mâini și jertfindu-și tot ce-i mai scump-viața-contra revoluției comuniste de la Lom, Vrața și Bercovița, care a fost suprimată de trupele ale căror rânduri, în majoritate, erau formate de românii dintre Vidin și Timoc „apărătorii principiilor de ordine și disciplină”.

Nu credem că România să salveze regimul Țancoff sacrificând fără nici o logică elementul românesc din această regiune, care s-a dovedit atât de pregătită pentru un rost și o viață cu adevărat civilizată.

Vă asigurăm totodată, Domnule Ministru, că dacă guvernul român pierde și acest unic prilej pentru câștigarea drepturilor noastre la cultură națională, se compromite definitiv cauza noastră culturală, întrucât suntem bine informați că la Belgrad s-a semnat zilele acestea moartea noastră. Întrucât sârbii își dau bine seama că emanciparea Timocului bulgăresc va avea ca rezultat trezirea la viață cultural-națională a imensei populații românești din Serbia Veche, care începe ca o continuare a regiunii noastre, se întinde în mijlocul Serbiei și stăpânește tot litoralul dunărean până la Belgrad.

Trebuie să știți, Domnule Ministru, că ceea ce nu ni se iartă nici de bulgari și nici de sârbi este tocmai superioritatea spiritului românesc din toate punctele de vedere, întrucât îi dominăm atât sub raport economic cât și sufletesc. Și am putut vedea mai ales în regiunea Timocului, cu toate mijloacele de constrângere, toată vasta lor operă de propagandă culturală. Toate încercările de a ne decima în război, trimițând totdeauna și în prima linie, regimentele 3, 51, 46, 36 de infanterie, formate aproape numai din români, așa cum s-a întâmplat în cele mai grele lupte la Cetalgea, Lule-Burgas, Lozen-Grad și la Vrașca-Ciuca, Pelister, Cervenata-Stecea, Bitolia, etc. nu ne-au putut slăbi nici ființa nici conștiința națională românească.

Dacă însă, Domnule Ministru, țara patrie mamă, nu-și va susține frații cu toată puterea ce reprezintă în fața statelor balcanice, bulgarii își vor de mâna cu sârbii peste trupul nostru, jertfindu-ne și de data asta și pentru totdeauna, pentru binele slavismului.

Prin susținerea noastră, Domnule Ministru, România, Domnia Voastră personal, Vă veți câștiga un titlu nepieritor și veșnic la recunoștința românismului de pretutindeni, înscriind cea mai frumoasă pagină a istoriei culturale a Neamului.

Deci, Domnule Ministru, cerem:

1) Deschiderea de școli primare în toate comunele românești și două licee la Vidin și Bregova.

2) Să se lase liberă pătrunderea în masa poporului român de cărți, reviste, broșuri.

3) Cerem ca în bisericile noastre să se slujească numai în românește ca și până acum.

4) Oprirea persecuțiilor asupra tuturor românilor și în special a conducătorilor.

Ai Dumneavoastră devotați:

Președinte,
(ss) *Ion Florescu*

Secretar General,
(ss) *C. Popa*

Domniei Sale
Domnului Ministru de Externe.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol.46, f.1-4.

135

1926 aprilie 26, Tirana. Copie după propunerea Consului României la Santiquaranta, Albania, Alcibiade Diamandi, privind trimiterea unor bursieri aromâni la școala românească primară și secundară din Ianina în loc să fie trimiși în România

Tirana, 26 aprilie 1926

Copie de pe propunerea D/lui Consul Diamandi

Grație intervenției hotărâte a D/lui Simion Mândrescu fost Ministru al Țării în Albania, s-a putut trimite în România anul acesta școlar un număr însemnat de elevi bursieri ai Statului Român pentru a se pregăti în vederea ridicării culturale a elementului român din Albania și întreaga Peninsulă Balcanică.

Cât privește pe elevii din Albania dacă este vorba ca opera începută de D/l Mândrescu să continue, sunt de părere ca parte din ei, în loc să apuce calea lungă spre România de unde este problematic dacă vor voi să se mai întoarcă, *să fie trimiși la Ianina, unde avem școală primară și secundară întreținute de Statul Român.*

În același timp propun să se trimită tot din această parte a Albaniei și din Pind, pentru studii universitare ca bursieri ai Statului Român și câțiva absolvenți de liceu din școlile grecești și chiar și absolvenți ai universității din Atena, pentru a se putea apropia de cultura românească și a putea fi foarte utili chestiei naționale din Peninsula Balcanică.

Dacă Veți găsi cu cale să aprobați propunerea, Vă voi trimite numele elevilor și studenților propuși.

Primiți, Vă rog, domnule Însărcinat cu afaceri, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

Consul,
(ss) Alcibiade Diamandi

Pentru conformitate.

➤ A. M.A.E. fond Problema 18, vol. 2, Albania (1920-1930), (nepaginat).

136

1926, iulie, 8, București. Memoriul ministrului României la Tirana, Simion Mândrescu adresat ministrului Instrucțiunii Publice care cuprinde și programul de ridicare economică a românilor din Albania, propus de consulii României de la Durazzo și Santi Quaranta.

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
DIRECȚIUNEA AFACERILOR POLITICE INTERNAȚIONALE

No. 40 055

București, 8 iulie 1926

Anexe: trei memorii confidențiale

Urgent

Domnule Ministru,

Am onoarea a Vă trimite, aici-alăturat un exemplar al memoriului întocmit de acest Departament, cu privire la programul pe care Guvernul nostru urmează să-l alcătuiască cu privire la a/ școlile, b/ bisericile, și c/ instituțiile de credit român din Albania, și Vă rog să binevoiți a examina acest memoriu și a-mi trimite *cât mai repede*, spre a-l completa, toate observațiile și propunerile Domniei Voastre în privința școlilor și bisericilor care urmează a se deschide în Albania chiar în toamna aceasta, a modului de organizare a administrației școlare și bisericești etc.

MINISTRU,
(ss) S. Mândrescu

Director,
(ss) E. Papiniu

Domniei Sale

Domnului MINISTRU al INSTRUCȚIUNII PUBLICE.
(Serviciul școlilor și bisericilor din Peninsula Balcanică)

III

PROGRAM PENTRU RIDICAREA ECONOMICĂ A ROMÂNILOR DIN ALBANIA.

Propus de Consuli<i> noștri onorifici din Durazzo și Santi Quaranta

Programul acesta nu conține decât propuneri pe teren economic și faptul e explicabil, deoarece consulii noștri onorifici din Albania, care l-au propus, în calitate de comercianți, nu văd o ridicare a moralului românilor din Albania decât prin prisma realizării prealabile a independenței lor materiale.

Ei spun că în prezent populația română, care în general se ocupă cu agricultura, cu mici industrii și cu pescuitul în mare, au legături în diferitele lor afaceri cu băncile grecești sau italiene care îi speculează cum vor. Prin înființarea de agenții bancare românești, românii ar intra *imediat* cu ele în relațiuni, stabilindu-se astfel cel mai strâns contact cu instituțiuni românești.

Dacă la aceasta adăugăm, spun propunătorii, introducerea în Albania a produselor din România, ca petrolul și prezența în porturile albaneze a vaselor române, toate acestea vor contribui ca moralul românilor să se ridice și atitudinea lor umilă de azi să se schimbe căci își vor da seama că pot avea un sprijin moral și material din partea unei țări solide și bogate.

Neapărat că această transformare nu se poate face decât cu timpul și cu încetul; până atunci însă și atât timp cât situația economică nu va fi înfloritoare în sânul românilor din Albania, starea acesteia din punct de vedere cultural și în primul rând școalele nu vor avea dezvoltarea dorită.

1/ Să se numească de către Ministerul Afacerilor Străine din București câte un secretar pe lângă Consulatele din Santiquaranta și Durazzo, care să răspundă în mod conștiințios delicatei sale misiuni.

Secretarii ceruți pentru cele două Consulate onorare, trebuiesc să fie mai mult agenți de propagandă, care vor căuta să pătrundă cât mai mult în sânul Românimii din Albania și să lucreze împreună cu organele școlare, conform unui plan stabilit și precis, cu sprijinul discret al Legației.

O activitate similară și foarte intensă o depun grecii, sârbii și întrucâtva italienii; cu rezultatele cele mai bune pentru ei.

2/ Un acord cu Banca Națională sau Banca Românească pentru crearea pe lângă cele două consulate din Santiquaranta și Durazzo, a câte unei agenții, la care să fie numit câte un funcționar superior. Sunt convins că operațiile acestor agenții nu numai că vor acoperi cheltuielile dar vor realiza și câștiguri în favoarea băncii.

Creditul în Albania este cea mai bună armă, pe care grecii și italienii o întrebuițează prin băncile lor cu mult folos, pentru câștigarea de partea lor a cât mai numeroși partizani.

Pentru cazul când am adopta mijlocul acesta de propagandă, agențiile ce urmează a se înființa vor începe după părerea Domnilor Consuli, la Durazzo, cu un capital de circa 300000 fr. aur, și pentru Santiquaranta, unde românii trebuiesc scoși din mâinile băncilor grecești, cu un capital de circa 400.000 fr. aur. Legăturile acestor agenții cu străinătatea, vor fi în primul rând cu Grecia, Italia, Anglia și America.

3/ Pentru o eventuală începere a relațiunilor comerciale care vor putea influența foarte mult în favoarea scopurilor noastre, ar fi necesar să se ia contact cu una din principalele Societăți petrolifere din Țară, creând câte un depozit pe lângă agențiile Băncii din Durazzo și Santiquaranta.

Cu timpul se poate organiza importul diferitelor produse românești în special grâul, lemnele etc. care vor putea să fie sigur plasate pe piețele Albaniei.

Iată câte va cifre din anul 1924:

1/ Consumația din Albania a petrolului lampant.

prețul cif	70.000 lăzi a 30 kgr
2/ Idem a benzinei	7 fr. aur lada.
prețul cif.	50.000 lăzi a 30 kgr
3/ Idem a naftei	13 fr. aur
prețul cif.	20.000 chintale
	12 fr. aur
	chintalul.

4/ Să se creeze dacă va fi posibil o comunicație directă lunară sau cel puțin la două luni odată, pentru vapoarele noastre care să facă cursa între Constanța/sau alt port românesc/ – Santiquaranta – Durazzo, avându-se în vedere că zisele noastre vase vor putea duce în țară, pe lângă pasageri, și produsele Albaniei ca untdelemn, măsline, tutunuri etc.

Chestiunea înființării curselor de vapoare între România și Albania rămâne să fie studiată de Societățile noastre de navigație.

În ce privește schimbul de mărfuri ce s-ar face între cele două țări, România are de exportat în Albania, în linii generale: petrol, lemn de construcție, cereale și de importat de aici: măsline, untdelemnuri de felul celor grecești și tutunuri, care după spusa celor d-aici, ar fi de cea mai bună calitate.

Este foarte sigur că aplicarea acestui program va ușura mult organizarea culturală a românilor din Albania și ne va da putința să organizăm două grupuri puternice românești, unul în Albania Centrală și altul în cea Meridională.

Aceste grupuri organizate bine vor servi ca faruri pentru cealaltă populațiune românească din Macedonia mai ales din Pind, ridicând moralul tuturor românilor din Peninsula Balcanică.

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 712/1926 f. 147; 163-166.

137

1926, august, 7, Tirana. Raportul Administrației Școlilor și Bisericilor Române din Albania, adresat ministrului Instrucțiunii Publice Petre P. Negulescu privind situația economică și culturală a românilor din această țară; este menționată deschiderea clasei I de liceu la Corița cu 20 de burse a 3500 de lei lunar.

ADMINISTRAȚIA

Școalelor și Bisericilor Române
din ALBANIA
Nr. 53

Tirana, 7 August 1926

Domnule Ministru,

Ca urmare la raportul meu nr. 48/926, am onoare a vă aduce la cunoștință următoarele:

Luând contact cu D-l Ministru Trandafirescu și studiind situația românilor din Albania, din punct de vedere național și cultural, am stabilit cele ce urmează:

1) Numărul românilor în această țară se ridică la maximum 50.000. Vreo 15.000 din aceștia se pot socoti ca pierduți căci copiii lor nu vorbesc limba română.

2) Din punct de vedere politic, românii nu au nici un fel de organizație. Fiind răspândiți în toate părțile Albaniei, nu pot forma un grup serios pentru a se putea impune la alegeri în mod distinct. Pentru acest motiv nu li se dă nici o atenție la alegeri.

3) Din punct de vedere economic, românii sunt în stare mediocră, afară de câțiva care joacă un rol foarte însemnat în comerțul Albaniei.

4) Sentimentul național în general poate fi socotit în adormire. Numai românii din regiunea Coriței și Elbasan se țin foarte bine și sunt gata a da orice sacrificiu pentru ideea națională.

Această stare sufletească se datorește școalei românești și conducătorilor lor, care au știut să înfrunte orice pericol și neajunsuri venite din partea dușmanilor.

5) Deznaționalizarea românilor din această țară se simte foarte mult, așa că dacă nu se vor lua grabnice măsuri, după câțiva ani de zile, majoritatea populației române de astăzi va dispărea.

Mai ales cei din ținutul Berat, Ferica, Lușnir, Valona etc.

6) Guvernul albanez nu este deloc dispus a acorda românilor autonomia școlară în sensul regimului școalelor române din Grecia, subvenționate de statul român.

7) Guvernul român a venit prea târziu cu intervenția pentru obținerea dreptului, de a subvenționa școalele. Am avut ocazia a obține tot, dar n-am știut a profita de acele momente favorabile nedând nici o atenție acestei țări. România a fost ultimul stat care a trimis reprezentantul ei la Tirana pe cât timp unele state interesate, au trimis reprezentanții lor încă din anul 1919.

8) Guvernul albanez ca să se scape de intervenția României în această chestie a luat dispozițiunea de a introduce limba română în școlile statului din ținuturile locuite de români.

9) Guvernul Albaniez, menține statuquo asupra școalelor române din Corița, Pleașa și Șipca pe care le-a găsit funcționând în timpul formării guvernului, după retragerea trupelor de ocupațiune străină.

10) Direcțiunea Generală a Învățământului Albaniez a admis ca să înființăm la Școala Primară din Corița, clasa I-a de liceu. Această clasă va avea denumirea de clasa VI-a primară, față de programul Școalelor Albanieze până la votarea legii școalelor particulare. Materiile ce se vor preda în această clasă vor fi aceleași care se predau la liceele din țară (România), se va adăuga limba albaneză.

11) Personalul didactic trebuie recrutat din profesori supuși albanezi. Profesorii de limbi străine, de gimnastică, desen și muzică, pot fi supuși străini. Aceasta este situația instituțiilor noastre în prezent.

12) Ideia de emigrare în țară a fost primită cu entuziasm de foarte mulți români din Albania. Se cere însă ca această emigrare să fie încurajată din partea Statului Român și făcută în mod sistematic.

Cauza care face pe mulți șefi de familie a emigra în țară este a nu-și pierde naționalitatea. Ei vor să-și vadă copiii lor luptând pentru patria Mamă și nu pentru străini.

Continuând a rămâne aici, ei vor fi cu timpul deznaționalizați, fapt care nu se împacă cu conștiința lor.

Părerea subsemnatului este că aici avem un tezaur național foarte valoros. A respinge ideea de emigrare înseamnă a comite o crimă față de proprii fii și neamului care vor să trăiască ca românii.

Luând în seamă cele de mai sus, vedem că ne găsim în fața a două probleme foarte însemnate în Albania:

- 1) Problema expansiunii culturii române și
- 2) Problema emigrării.

Nu știu care sunt vederile guvernului român în această privință.

Pentru a rezolva prima problemă trebuie să fim lăsați liberi de Statul Românesc. În primul rând, iar al doilea trebuie ca Statul Român să cheltuiască anual aproximativ 20.000.000 lei (două zeci milioane) având instituțiuni în stil mare.

Cât privește a doua problemă depinde de bunăvoința și finanțarea guvernului român.

Ar fi foarte folositor ca Onor. Minister să convoace o conferință pentru a se discuta asupra acestor două probleme și a fixa noua acțiune ce trebuie desfășurată în Albania.

La această conferință ar fi bine să se cheme și D-l Trandafirescu ministrul României la Tirana, subsemnatul și alte persoane competente.

Cu modul acesta veți fi în cunoștința adevăratei situații din Albania și veți lua măsurile dictate de împrejurări, pentru interesele Statului Român și ale românilor.

Supunând D-voastre cele de mai sus, vă rog să binevoiți a-mi răspunde asupra acestor două puncte principale care nu suferă întârziere.

1) Dacă aprobați ca la începutul anului școlar 1926-27 să înființăm clasa I-a de liceu la Corița cu 20 burse. Pentru moment se vor da bursele în bani până la înființarea unui internat.

Bursa să fie de 3.500 lei lunar, dat fiind scumpetea din Albania și în special la Corița.

Din lipsa de local, vă rog să binevoiți a-mi da autorizarea de a închiria un local de școală în care va fi instalată și Școala de băieți căci actualul local nu este suficient, decât numai pentru școala de fete. Chiria noului local ar fi dela 70.000-100.000 lei. Aproape nimeni nu oferă casa pentru școală căci se deteriorează. Afară numai dacă i se dă o chirie însemnată și cu condițiunea ca la isprăvirea termenului să se predea localul în starea în care a fost, suportând toate cheltuielile de reparație. Cât privește corpul didactic s-ar putea găsi și aici pentru clasa I-a. Ne va trebui un profesor de muzică care va înființa și corul la biserică, plătit cu ora.

În caz că nu veți dispune înființarea acestei clase, atunci vă rog a dispune ca să se primească la Școala din Salonic 20 noi burse din Albania, dând ordinele cuvenite.

A doua chestiune care nu suferă întârziere este următoarea:

După cum am zis mai sus guvernul Albanez a luat dispozițiunea de a introduce limba română în școlile Statului din localitățile locuite de români. Nu se găsesc însă destui institutori.

Până azi numai patru cereri s-au făcut pentru Lunca, Grabova, Dișnița și Pogradeți. Cauza că nu se găsesc este că sunt rău plătiți: 4-5.000 lei lunar, ei cer de la subsemnatul asentimentul de a cere post de la guvernul albanez, de limba română, dar cu condițiunea de a li se da și câte o gratificație din partea Statului Român.

Diferența până la suma de 160-200 franci aur, pentru cei din comună și diferența până la 300 franci aur pentru institutorii de la orașe. Bunăoară avem la Elbasan pe fostul institutor român Filip Leți, absolvent al Liceului Român din Bitolia, care acum ocupă postul de prim secretar al Prefecturii din acel oraș și primește leafa de 300 franci aur lunar, ca perspective de avansare, ca sub-prefect, prefect, etc. Pentru a-l face să demisioneze din acest post și să ceară postul de institutor de limba română la Școala din aceeași localitate că avea leafa de 200 franci aur lunar, de la guvernul albanez. Ori vedeți că dânsul nu poate părăsi postul ce-l ocupă până nu i se asigură din partea noastră, diferența până la suma de 300-350 franci aur. Cam în aceeași categorie sunt și alți câțiva care ar putea să fie institutori la Tirana, Durazzo, Berat, Pogradeti, etc. Numai așa vom putea găsi persoane care să ceară postul de institutor de limba română, de la guvernul albanez.

De aceia este absolut necesar a avea la dispoziție un fond cu denumirea de fond de propagandă cultural-națională. Acest fond să fie pus la dispoziția Ministerului nostru din Tirana, ca să aibă controlul plăților necesare.

Domnului Ministru al Instrucțiunii Publice, București

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 768/1922, f. 134-135 f+v.

138

1926 septembrie 16, <Atena>. Statutul Organic al Sfântului Munte Athos -
fragmente

Copie
Sf. Munte Athos
Dosar IV – 2/930

Republica Grecească
Jurnalul Guvernului

În Atena 16 Septembrie 1926 (partea Întâia) Numărul foaiei 309.

DECRETE (dispozițiuni) LEGALE

Cu privire la Statutul Organic al Sfântului Munte. Republica Grecească.

După propunerea Consiliului de Miniștri al nostru hotărăște și dispune:

Articolul 1

Se ratifică aici alăturatul „Statut Organic al Sfântului Munte Athos” cu data de 10 Mai 1924, votată de către dubla adunare extraordinară a reprezentanților celor 20 de mănăstiri și aprobată de Patriarhia Ecumenică, întrucât nu se opune următoarele dispozițiuni:

CAPITOLUL I

Privilegiile și imunitățile Sfântului Munte

Articolul 2

Sfântul Munte are privilegiile vamale și de impunere:

a) Privilegiile vamale constau: în dreptul de a introduce în lăuntru său, pentru trebuințele mănăstirilor și a celorlalte așezăminte ale sale (Schituri, Chilii etc.) tot felul de articole în valoare de până la o mie de drahme aur de fiecare călugăr. Controlul acestei scutiri (de impozit) se va stabili, printr-o înțelegere specială între Ministerul Finanțelor și Sfântul Chinou.

b) Privilegiile de impunere al Sfântului Munte sunt următoarele:

1) Produsele care se fac în Sfântul Munte sunt scutite de orice fel de impozit, foncieră, venit net, sau altceva de acest fel.

2) Transporturile și veniturile a orice fel de avere, care se găsește în Sfântul Munte, sunt scutite de orice fel de impozit. De această scutire vor beneficia și meșteșugarii. Nu și cei care exercită vreun comerț în Sfântul Munte.

3) Monahii petrecători în Sfântul Munte sunt scutiți de impozitele pe consumație, pentru produsele consumabile locale, afară de impozitele de consumație pe tutun, iarbă de pușcă, și celorlalte materiale explozibile și articole monopolizate. Stabilirea cantităților de consumație scutite de impozit se vor determina printr-o înțelegere specială, între Ministerul de Finanțe și Chinoul Sfânt.

4) Toate contractele din Sfântul Munte, privitoare pe cesionare de drepturi asupra averilor nemișcătoare din Sfântul Munte încheiate de către Autoritățile Mănăstirești competente sau de către Chinoul Sfânt, sunt scutite de legea timbrului.

CAPITOLUL II

Administrația Sfântului Munte

Articolul 3

În Sfântul Munte se numește un administrator cu grad și onorariu de Prefect și care depinde de Ministerul de Externe. Acest Administrator, în afară de chestiunile de ordine publică și siguranță, supraveghează și respectarea dispozițiilor Statutului Organic, atrăgând atenția Chinoului Sfânt asupra încălcărilor lui, de către orice Autoritate călugărească din Sfântul Munte. În caz de neînțelegere, Administratorul este dator să se adreseze Ministerului de externe competent, și să se conformeze instrucțiunilor lui.

Articolul 4

Administratorul Sfântului Munte exercitând supravegherea asupra respectării legilor, vine în contact imediat cu Chinoul Sfânt și cu celelalte autorități călugărești având corespondență cu ele. Asistă la ședințele Chinoului ori de câte ori este poftit. Prezența sa la ședințe este obligatorie dacă este cerută formal în ședință, de către cel puțin 8 reprezentanți, însă Administratorul are numai vot consultativ.

Administratorul lipsind sau fiind împiedicat este înlocuit de către secretarul său.

Administratorul dispune prin organele de sub ordinele sale executarea hotărârilor Chinoului Sfânt și a autorităților călugărești. Executarea se săvârșește întotdeauna în prezența unui supraveghetor.

Asupra hotărârilor judecătorești, pronunțate legal și declarate executorii, Administratorul nu poate să intervină.

Articolul 5

Administratorul are imediat sub ordinele sale puterea jandarmeriei și personalul administrativ și exercită asupra celorlalți funcționari ai statului puterea de Guvernator General.

Personalul administrativ este alcătuit dintr-un secretar cu titlul de Referent și un ajutor.

Organizația administrației se va orândui prin decret.

Personalul administrativ se recrutează din personalul de competență al Ministerului de Externe.

CAPITOLUL III

Drepturile Adunării bianuale duble

Articolul 6

Adunarea extraordinară de 20 membri, care conform articolului 43 al Legii Organice, se adună de drept de două ori pe an, după convocarea formală a Sfântului Chinou și care este alcătuită din întâi-stătători, și conducătorii celor 20 de sfinte mănăstiri, în afară de puterea judecătorească, care se exercită în condițiunile articolului 7, paragraful 3 al Legii de față, este îndreptățită să voteze dispozițiuni reglementare, care să nu stea <în> opoziție cu Legea Organică. Aceste dispozițiuni se comunică Guvernatorului și se confirmă de către Ministrul competent, afară de cele de natură curat duhovnicească, care se comunică Patriarhului Ecumenic pentru confirmare.

CAPITOLUL IV

Împărțirea dreptății în Sfântul Munte

Articolul 7

În ceea ce privește contraveniențele bisericesti, hotărnicile și orice fel de altă neînțelegere asemenea, dreptatea se împarte de către adunările mănăstirești, Consiliul bătrânilor, Chinoul Sfânt și Exarhia Patriarhiei Ecumenice, împreună cu Adunarea bianuală.

Pentru infracțiunile la legea penală comună, în afară de mici abateri, sunt competente judecătoriile penale din Tesalonic.

Nimeni nu se judecă fără să fie ascultat; nu se aplică nici o pedeapsă, care nu se întemeiază pe lege sau sfintele canoane și nimeni împotriva voinței sale nu poate fi lipsit de judecătorul său firesc.

Articolul 8

Hotărârile judecătorești pronunțate în conformitate cu articolul precedent se execută prin porunca Guvernatorului Sfântului Munte și prin organele de sub ordinele sale, în colaborare cu un supraveghetor. Primul supraveghetor este scutit de această colaborare.

Pedepsele de natură bisericească se execută fără conlucrarea autorităților laice, însă întotdeauna ea trebuie să fie încunoștințată.

Articolul 9

Instanțele judecătorești din Sfântul Munte se orânduiesc precum urmează:

1.– Consiliile mănăstirești și duhovnicești ale Mănăstirilor alcătuite și prezidate canoniceste, judecă în prima instanță.

a) Toate abaterile bisericesti și disciplinare ale fraților mănăstirii și dependenților ei.

b) Contraveniențele polițienești și negustorești și abaterile săvârșite în cuprinsul mănăstirii.

c) Neînțelegerile de hotărnicii dintre două dependențe ale aceleiași mănăstiri și alte diferende.

1. – Chinoul Sfânt judecă în prima instanță.

Toate diferendele de hotărnicie dintre Sfintele Mănăstiri precum și dintr-o mănăstire și dependențele ei, și orice alte asemenea, precum și diferendele dintre dependențele a două sau mai multe mănăstiri.

În apel:

Apelurile în contra hotărârilor Adunărilor și Consiliilor duhovnicești ale Mănăstirilor, Contraveniențele săvârșite în care ea se judecă, de către membrii Consiliului supraveghetor.

3. – Apelurile în contra hotărârilor Chinoului Sfânt se judecă de către Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic, împreună cu Sfântul și veneratul Sinod de pe lângă el. Patriarhia Ecumenică, prin hotărâre sinodală canonică poate să însărcineze pe timp nelimitat și până la o nouă contra-hotărâre Sinodală, cu judecarea acestor apeluri, pe o judecătorie care alcătuiește Exarhie din trei Mitropoliți ai jurisdicțiunii Tronului Ecumenic, însărcinați special cu aceasta și Adunării bianuale de 20 de membri alcătuită conform articolului 43 din legea organică, din conducătorii și fruntașii celor 20 de mănăstiri ale Sfântului Munte. Din această Adunare Extraordinară sunt excluși reprezentanții ordinari din Chinoul Sfânt, care au funcționat ca membri ai acestui Chinou, când s-au judecat procesele în primă instanță și se înlocuiesc cu alți reprezentanți rânduiți de mănăstirile celor recuzați.

Exarhia Tronului Ecumenic are precădere între membrii unui Tribunal astfel alcătuit și el are ca Președinte pe cel dintâi dintre Exarhii Mitropoliți, după regulile obișnuite la Patriarhia Ecumenică.

În cazul când există o hotărâre Sinodală, care trimite judecarea apelului la prezentul Tribunal conform aliniatului 3, Chinoul Sfânt este obligat să poștească Exarhia numită ori de câte ori sunt chestiuni de discutat și această poftire trebuie să fie făcută la vreme, așa ca Exarhia să se poată găsi la Sfântul Munte în zilele în care Adunarea Extraordinară se adună de drept, în conformitate cu articolul 43 din legea Organică.

Cheltuielile Exarhiei se suportă de către Casa comună acelor 20 de mănăstiri și niciodată nu pot fi impuse celui păgubit dintre împricinați decât cel mult în proporție de 1%.

Articolul 35

Autoritățile judecătorești ale Statului fiind sesizate pentru urmărire de delikte sau crime în Sf. Munte trimit acolo un funcționar pentru anchetă, care este obligat ca îndată să poștească pe Sf. Supraveghere ca să trimită un supraveghetor, care să asiste la facerea anchetei și să contribuie la accelerarea lucrărilor de anchetare.

Articolul 36

Orice destituire, demisie sau schimbare de egumen, epitrop și membru al Sf. Adunări mănăstirești sau orice nouă alegere a unora ca aceștia, se vestește de către cea mănăstire prin Sf. Chinou, Patriarhiei Ecumenice.

CAPITOLUL V

Dispozițiuni generale

Articolul 37

Actele și încheierile scrisorile de împuternicire liberate de către Sf. Chinou sau autoritățile mănăstirești și confirmate de către Sf. Supraveghere au putere de acte publice în fața tuturor autorităților Statului.

Articolul 38

Călugării Sf. Munte sunt scutiți de serviciul militar.

Articolul 39

Dispozițiunile privitoare pe chilii, ale legii organice a Sf. Munte, se confirmă întrucât nu stau în opoziție cu Sighilionul patriarhal din 7 Iunie 1909, care în caz de opoziție primează (față de aceste dispozițiuni). Excepțiune fac dispozițiunile de la finele capitolului 2 despre arbitragia și capitolul 3 al numitului Sighilion despre îndreptarea și restabilirea vechilor hotare, care n-au fost confirmate de legea de față și nici puse în aplicare.

Articolul 40

Adunarea extraordinară bianuală este obligată, ca după publicarea prezentului Decret-Lege, să procedă la votarea unor dispozițiuni reglementare, care să consfințească un sistem științific desăvârșit pentru exploatarea și asigurarea pădurilor din cuprinsul Sf. Munte și organizarea unui serviciu special de silvicultură.

Articolul 41

Organizarea și funcționarea reală a școalei athonice, ca academia bisericească și altor asemenea școli, care au ca scop studierea sistematică și dezvoltarea artelor care <se> practică în Sf. Munte (muzică bisericească, aghiografie, sculptură în lemn, etc.) se va completa cel mai târziu după doi ani de la votarea legii de față.

Articolul 42

Grija aranjării și conservării bibliotecilor, manuscriselor, odoarelor, icoanelor vechi, a vestmintelor și altor asemenea, aparține mănăstirilor respective și stă sub imediata supraveghere a Sf. Chinou și a Adunării bianuale care este datoare să editeze dispozițiuni reglementare despre acestea.

Articolul 43

Toate dispozițiunile disciplinare și altele, care au legătură cu starea de până acum a Sf. Munte și de acum încolo alimentând fricțiuni între diferitele cete călugărești, se abrogă.

Articolul 44

Împreună cu prezentul Decret-Lege se publică și Legea organică a Sf. Munte, care a fost confirmată de acest Decret, în Jurnalul Guvernului, ca lege a Statului.

Acest Decret-Lege intră în vigoare a doua zi după intrarea în vigoare <a> Constituției publicat<e>.

În Atena 10 Septembrie 1926

Președintele Republicii (ss) Pavlos Conduriotis

Consiliul de Miniștri

Președintele (ss) G. Condilis.

Membrii:

(ss) P. Arghiropulos, K. Triandafilopulos, Th. Petimezas, I. Drasopulos, A. Papas, L. Nicos, K. Aposchitis.

Statutul (organic constituțional) al Sf. Munte anexat la Decretul-Lege, care-l confirmă de la 1 Iunie 1926.

În numele

Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh.

Statutul Organic al Sfântului Munte.

- Partea I-a Generală -

CAPITOLUL I

Compunerea Sf. Munte și raportul lui cu Biserica și Statul.

Articolul 1

Sf. Munte al Athonului este alcătuit din 20 de sfinte mănăstiri, Domnești, Regale, Patriarhale și Stavropighiacești așezate după tradiție în următoarea ordine ierarhică:

1) Sf. Mănăstire a Marei Lavre, 2) Sf. Mănăstire a Vatopedului, 3) Sf. Mănăstire a Ivirului, 4) Sf. Mănăstire a Hilandarului, 5) Sf. Mănăstire a lui Dionisie, 6) Sf. Mănăstire a Cotlomușului, 7) Sf. Mănăstire a Pantocratorului, 8) Sf. Mănăstire a Xiropotamului, 9) Sf. Mănăstire a Zografului, 10) Sf. Mănăstire a Dohiarului, 11) Sf. Mănăstire a Caracaliului, 12) Sf. Mănăstire a lui Filoteu, 13) Sf. Mănăstire a lui Simonos Petra, 14) Sf. Mănăstire a Sf. Pavel, 15) Sf. Mănăstire a lui Stavronichita, 16) Sf. Mănăstire a lui Xenofont, 17) Sf. Mănăstire a lui Grigorie, 18) Sf. Mănăstire a lui Esfigmen, 19) Sf. Mănăstire Rusicu, 20) Sf. Mănăstire a lui Constantin.

Toate aceste așezăminte, schituri, chilii, isihastrii, sunt dependente uneia și alteia din cele 20 de mănăstiri principale.

Articolul 2

În afară de cele 20 de sfinte mănăstiri principale, nimănui absolut nu i se recunoaște drept de proprietate în Sf. Munte.

Articolul 3

Creșterea sau micșorarea numărului Sfintelor mănăstiri domnești sau schimbarea în genere a raporturilor administrative și ierarhice a acestor mănăstiri față de dependențele lor așa cum au fost consfințite de veacuri și se formulează în prezentul Statut Organic, nu este îngăduită nimănui sub nici un motiv.

Articolul 4

Nici una din locuințele sfinte din Sf. Munte nu poate fi schimbată niciodată de la destinația ei primordială și acomodată pentru trebuințe lumești.

Articolul 5

Toate mănăstirile din Sf. Munte, ca patriarhale și stavropighii sunt sub jurisdicțiune duhovnicească a Marei Biserici a lui Hristos, Ortodoxe Răsăritene, și nu este îngăduit a se pomeni nici un alt nume, decât acela al Patriarhului Ecumenic.

Nu este îngăduit nici unui eterodox sau schismatic ca să trăiască în Sf. Munte.

Articolul 6

Toți monahii petrecători în Sf. Munte, oricare ar fi naționalitatea lor, se socotesc ca având supușenie grecească.

Articolul 7

Dreptatea în Sf. Munte se împarte de către Autoritățile mănăstirești și Sf. Chinou, în afară de delictele penale care cad în competența Judecătoriilor politice (civile) ale Statului și se judecă de obicei la Thesalonic.

Articolul 8

Reprezentantul Statului grecesc în Sf. Munte activează și dispune prin organele sale executarea hotărârilor mănăstirești și ale Sf. Chinou, întrucât acestea sunt luate, în conformitate cu prezentul Statut organic.

Articolul 9

Sfintele mănăstiri sunt de sine stătătoare, adică se administrează conform Regulamentului lor intern, pe care-l votează ele și se aprobă de Sf. Chinou, care și veghează asupra menținerii și funcționării lui normale. Regulamentul mănăstiresc nu poate sta în opoziție cu dispozițiunile prezentului Statut organic.

Articolul 10

Orice hotărâre a Sf. Chinou, luată în competența care-i este hotărâtă prin prezentul Statut organic, este respectată și obligatorie pentru sfintele mănăstiri.

Articolul 11

Sfântul Chinou al Sf. Munte, ale cărui drepturi se hotărăsc prin prezentul Statut organic, se compune din 20 de reprezentanți ai sfintelor mănăstiri, câte unul pentru fiecare din ele, rezidează în Careia și este Corp permanent, cunoscut sub numele de Sf. Chinou al Sf. Munte.

Articolul 12

Sfântul după datinele vechi se bucură de privilegii speciale și imunități, așa precum ele se formulează lămurit prin dispozițiunile prezentului Statut organic.

Articolul 13

Mănuirea în general a averii Sfintelor mănăstiri stă în grija fraților călugări, petrecători în fiecare din ele.

PARTEA II-a SPECIALĂ**Capitolul al II-lea. Chinoul Sfânt**Articolul 14

Reprezentanții Sfintelor mănăstiri, care alcătuiesc Sf. Chinou al Sf. Munte, se aleg pe fiecare de către Mănăstirile respective, în conformitate cu Regulamentele lor interne. Alegerea se face în fiecare an și în primele 15 zile ale lui Ianuarie cel mai târziu. Aleșii se iau dintre frații mănăstirii, care au vârsta dela 30 de ani în sus și se disting prin înțelepciune și viață nepătată. Se preferă cei care au cultură bisericească și cunoștințe enciclopedice.

Articolul 15

Funcțiunea reprezentanților pe lângă Sf. Chinou durează un an; totuși ea se poate prelungi și în cei următori dacă mănăstirea îl alege din nou.

Articolul 16

Reprezentanții sunt datori ca fiecare din ei să țină în curent mănăstirile respective, cu chestiunile de natură economică și administrativă care se aduc în fața Sf. Chinou și înainte ca ele să fie luate în discuțiune. Excepție fac chestiunile de judecată pentru care trebuie să se ia hotărâri sprijinite numai pe conștiința lor. Este absolut interzis oricărei mănăstiri ca să facă intervenții și presiuni asupra reprezentanților lor, când au să-și exercite îndatoririle lor judecătorești.

Articolul 17

Sf. Chinou ține ședințe ordinare de trei ori pe săptămână și extraordinare ori de câte ori este nevoie. Felul cum se țin ședințele se orânduiește printr-un regulament intern, alcătuit de Chinou.

CAPITOLUL AL III-lea

Sfânta Supraveghere

Articolul 28

Cele 20 de sfinte mănăstiri se împart în 5 pătrimi, din care în curs de 5 ani, fiecare din ele exercită supravegherea 1 an cu începere de la 1 Iunie până la finele lui Mai. Pentru aceasta fiecare mănăstire din fiecare tetradă trimite un reprezentant pe an, având calitățile care se cer pentru reprezentanții mănăstirești din Chinou. Tetradele sunt următoarele:

- a1). Marea Lavră, 2). Dochiarul, 3). Xenofont, 4). Esfigmen.
- b1). Vatopedul, 2). Cotlomușul, 3). Caracaliu, 4). Stavronichita.
- c1). Ivirul, 2). Pantocrator, 3). Filothea, 4). Simono Petra.
- d1). Hilandarul, 2). Xiropotamul, 3). Sf. Pavel, 4). Grigoriu.
- e1). Dionisie, 2). Zografu, 3). Rusicu, 4). Constantin.

Primul în ordinea fiecărei mănăstiri poartă titlul de supraveghetor, este președinte al supravegherii și poartă toiagul (cuvénit) celui dintâiu.

[...]

Articolul 98

Hirotoniile călugărilor din Sf. Munte se fac după propunerea autorității mănăstirești. Nici un laic sau călugăr care nu este regulat din Sf. Munte, nu poate fi hirotonit în Sf. Munte. Orice hirotonie care nu este făcută conform acestei dispozițiuni nu este socotită validă și lucrativă și deci ca inexistentă. Dacă vreo mănăstire oarecare se dovedește, că a făcut poftire arhierului ca să hirotonească vreun călugăr care nu-i aparține se denunță Sf. Sinod și Marei Biserici a lui Hristos. De asemenea se cere învoirea mănăstirii și pentru conferirea rangurilor.

[...]

Articolul 100

Sub nici un cuvânt nu este îngăduită vinderea proprietăților în Sf. Munte. Schimburi de proprietăți se poate.

Articolul 101

Averea nemișcătoare a oricărui călugăr aghiorit trece în posesiunea mănăstirii lui întrucât el înainte de a fi făcut călugăr a trecut-o în scris pe numele mănăstirii. Orice avere, agonisită de vreun călugăr, după ce a fost tuns în schima monahală, trece în proprietatea mănăstirii lui ori unde ar fi murit el, neavând carte de ieșire din mănăstire. Pentru datoriile călugărilor, întrucât ele nu au fost contractate cu învoirea scrisă a mănăstirii lor, ea nu este cu nimic răspunzătoare. Frații chinoviilor nu pot avea avere proprie.

Articolul 102

Fiecare mănăstire este datoră să întrețină un spital și o farmacie după indicațiile doctorului pentru îngrijirea bolnavilor. Acestea stau sub direcția doctorului și tot sub

ordinele lui stau și îngrijitorii bolnavilor. Pe lângă fiecare mănăstire funcționează obligatoriu un azil pentru bătrâni.

[...]

CAPITOLUL al VI-lea
Mănăstiri chinovii

Articolul 111

Fiecare chinovie se administrează de către un igumen, [...] și (adunarea) bătrânilor ai cărei membri se aleg în conformitate cu articolul 108.

Articolul 112

Pentru ca cineva să fie ales egumen trebuie să aibă următoarele însușiri: a) să se distingă prin apucături bune, evlavie statornică, purtarea ireproșabilă, educație bisericească, cultură enciclopedică și capacitate administrativă, b) să aibă vârsta de cel puțin 40 de ani, c) să fi primit ungerea în schima monahală în Sf. Munte. Sunt preferați cei care au fost înscrși în mănăstire de 10 ani.

[...]

Articolul 115

Egumenul este pe viață, afară dacă se retrage sau se dovedește insuficient în datoriile lui și nu se îndreptează după observațiile repetate ale adunării bătrânilor, în care caz se desărcinează prin hotărârea adunării bătrânilor și a majorității frățiilor membri ai comunității, care au drept la vot, și care își exprimă în scris această voință a lor.

[...]

CAPITOLUL al IX-lea
Schituri

Articolul 142

Schiturile în Sf. Munte sunt 12 și se deosebesc în Chinovii și idioritmii. Schituri chinovii sunt cele următoare: 1) Bogorodița pendinte de mănăstirea Sf. Pantelimon Rusicu cu hramul Adormirea Maicii Domnului, 2) Sf. Profet Ilie pendinte de mănăstirea Pantocratorului, 3) Sf. Ioan Botezătorul pendinte de mănăstirea Lavra și 4) Sf. Andrei pendinte de mănăstirea Vatopedu. Schituri idioritmice sunt cele următoare: 1) Sf. Ana pendinte de Marea Lavră, 2) Sf. Treime (Capsocalivion) pendinte tot de Marea Lavră, 3) Sf. Dimitrie pendinte de mănăstirea Vatopedului, 4) Sf. Ioan Mergătorul Înainte pendinte de mănăstirea Ivirului, 5) Sf. Pantelimon pendinte de mănăstirea Sf. Pavel, 7) Sf. Dimitrie (Lacul) pendinte tot de mănăstirea Sf. Pavel, 8) Buna Vestire pendinte de mănăstirea Xenofont.

[...]

CAPITOLUL al XI-lea
Dispozițiuni generale

Articolul 167

Toate articolele (comerciale) importante pentru trebuințele călugărilor și în valoare de până la 1000 de drahme anual, pentru fiecare călugăr, sunt scutite de taxele vamale.

Ceea ce este mai mult decât această sumă cum și toate mărfurile aduse de negustori sunt supuse dărilor generale, legiuite ale statului.

Articolul 168

Toate produsele pădurilor care se exportă și nu, din Sf. Munte, se exportă fără dări către Stat.

Rechizițiuni în Sf. Munte se fac numai prin hotărârea Sf. Chinou.

Articolul 169

Pădurile peninsulei Sf. Munte nu stau sub legile respective silvice ale statului.

Articolul 170

Pescuirea în Sf. Munte, pentru întreținerea călugărilor este liberă și scutită de orice dare.

Articolul 171

Nici un fel de reparațiune sau înnoire nu se îngăduie în Sf. Munte, întrucât și prin aceasta s-ar altera sau s-ar schimba picturi vechi, fresce.

[...]

Articolul 181

Sfintele mănăstiri sunt obligate să întrețină regulat și fără piedică funcțiunea școalei Atonice bisericești din Careia care în prezent a luat tipul unei școli de cultură superioară cuprinzând toate clasele școalelor de cultură medie. Pentru aceasta fiecare mănăstire este obligată să trimită cel puțin 2 școlari obligatoriu și fără scuze dintre monahii și frații ei la școală. Pentru complectarea numărului se vor primi școlari și din afară de Sf. Munte. Nici o mănăstire nu poate refuza de a depune suma proporțională care i s-a fixat pe baza stării economice a ei, pentru întreținerea școlii. Pentru îndestularea nevoilor școalei Sf. Chinou poate să impună dări pe exportul și importul produselor locale.

Trimiterea călugărilor sau fraților, ca să studieze afară de Sf. Munte, fără ca mai înainte să fi absolvit școala Athonitică este cu desăvârșire interzisă.

Cele privitoare pe școală, constituită conform dispozițiilor de mai sus, se vor reglementa în amănunțime printr-un regulament special, de către Sf. Chinou.

Articolul 183

Înființarea sau întemeierea a orice fel de corporațiune sau obște specială în Sf. Munte este cu desăvârșire interzisă, ca neîmpăcându-se și stând în opoziție cu așezămintele călugărești din Sf. Munte.

Articolul 184

Orice acțiune de prozelitism și propagandă morală, religioasă bisericească, socială, națională și de orice altă natură, în Sf. Munte este interzisă cu desăvârșire, sub pedeapsă de surghiunire.

Articolul 185

Orice colectă: religioasă sau școlară sau filantropică în Sf. Munte se face numai cu învoirea Sf. Chinou. Pentru aceasta și cei care cer învoire sunt obligați să aducă scrisori de recomandare din partea arhierilor eparhiei de care țin, către Sf. Chinou.

Și cel care vrea să viziteze bibliotecile Sf. Munte este obligat să prezinte Sf. Chinou scrisoare de recomandare din partea Ministerului de Externe al Eladei sau al Patriarhiei Ecumenice, cu care Sf. Chinou corespunde direct.

Articolul 186

Intrarea femeilor în peninsula Sf. Munte după vechile tradițiuni în ființă este interzisă.

Articolul 187

Orice dispoziție care stă în opoziție cu dispozițiunile prezentului Statut Organic, nu are putere în Sf. Munte.

Articolul 188

Prezentul Statut Organic intră în vigoare după ce va fi aprobat de către obște și confirmat de Stat.

El este alcătuit pe temeiul Bulelor de aur împărătești, tipicelor singhelioanelor patriarhale, firmanelor sultanilor, regulamentelor generale în vigoare și pe așezăminte și orânduiri călugărești din cea mai depărtată vechime.

A fost alcătuită în luna Mai anul 1924, de către o comisiune din cinci membri din sânul adunării extraordinare duble a Sf. Munte.

Numele membrilor din comisiune sunt: bătrânul Arcadie, ierodiacon din mănăstirea Vatopedului, Arhimandritul Atanasie din mănăstirea Pantocratorului, proegumenul Evdochim din mănăstirea Sf. Pavel și bătrânul Varlaam din mănăstirea Sf. Grigorie.

În Careia 10 Mai 1924.

Prezentul Statut Organic s-a aprobat de către Sf. Adunare extraordinară dublă a acelor douzeci de sfinte mănăstiri.

Membrii sfintei adunări extraordinare duble:

Din Marea Lavră Ierodiacon Grigorie,

Din Vatoped, Bătrânul Arcadie, bătrân Anatolie.

Din Ivir, proegumenul Ambrosie.

Din Hilandar, ierodiacon Antim (sârbește, proegumenul Onofrie).

Din Dionisiu Iacob, ieromonahul Evghenie.

Din Cotlomușul, bătrânul Visarion.

Din Pantocrator, Arhimandrit Atanasie, proegumenul Alexie.

Din Xiropotam, bătrânul Aetius, proegumenul Evdochim.

Din Zografu, ieromonahul Vasilie (bulgărește).

Din Dohiaru, bătrânul Dionisie, proegumenul Daniil.

Din Caracaliu, bătrânul Dorotei, ieromonah Maxim.

Din Filoteu, bătrânul Evstratie.

Din Simon Petros, bătrânul Iosif.

Din Sf. Pavel, bătrânul Ioasaf, bătrânul Evloghie.

Din Stavronichita, bătrânul Damaschin, bătrânul Ioachim.

Din Sf. Grigorie, bătrânul Andrei, bătrânul Varlaam.

Din Exfigmenu, bătrânul Petros.

Din Constamanitu, Ieromonah Metodie, bătrânul Atanasie.

Pentru conformitate,
Ierom. CALLIST RĂDULESCU
Șef de Birou

139

1926 decembrie 18, <Atena>. Extras din raportul Legației României la Atena adresat Ministerului Afacerilor Străine privind discuția avută cu șeful Uniunii Republicane din Grecia, Papanastasiu, despre emigrarea familiilor aromâne din Macedonia ca urmare a stabilirii refugiaților din Asia Mică, care le-au ocupat pășunile și ogoarele.

Copie de pe raportul Legațiunei noastre la Atena No. 2092 din 18 Decembrie 1926, înregistrat la Ministerul Afacerilor Străine sub No. 74264 din 30 Decembrie 1926.

EXTRAS

Domnule Ministru,

Am ținut cu acest prilej, a-i atrage atențiunea asupra grelei stări în care se află – de câțiva ani încoace – populațiunea română din Macedonia elenă care se ocupă cu creșterea oilor.

I-am spus că-mi dau prea bine seamă de adâncile greutăți prin care trece guvernul și întreg poporul elen de ani încoace primind pe pământul Eladei un milion și jumătate de refugiați și că pricep foarte bine cum fiecare locuitor băștinaș din Macedonia a trebuit să-și împartă și ogorul și imașul – ba de multe ori și vatra – cu nenorocitul refugiat agricol.

În această măreață operă a instalării refugiaților nu trebuie însă a se nesocoti cu totul drepturile locuitorilor Macedoniei, nici a se lăsa ca averile lor să fie cu totul nimicite.

Nu trebuie totodată de uitat că în acele regiuni trăiește o întreagă populațiune română, minoritatea etnică cea mai credincioasă și mai liniștită din Elada – singura minoritate ce nu se ocupă nici de propagandă și nici de uneltiri în contra țării în care trăiește.

Adânc supusă legilor Greciei, populațiunea română fie la orașe, fie la sate.

Persecuțiunile și vexațiunile la care era mai demult supusă, au încetat de un timp încoace. Din când în când un subprefect, un polițai, un învățător sau un preot elen – aducându-și aminte de luptele din trecut – caută a nesocoti uneori legile țării în dauna bietului român.

De la revărsarea însă a valurilor de sute de mii de refugiați agricoli în Macedonia, starea acelei populațiuni române și mai ales a aceleia ce se ocupă cu creșterea oilor – a devenit adânc de dureroasă.

Încetul cu încetul li s-a tăiat, li s-a luat ogorul, și imașul, și dealul de pășunat, așa că mulți din ei au fost nevoiți a-și vinde avutul și a părăsi Grecia pentru totdeauna.

Alții au rămas și vor să rămână pe acest pământ unde s-au născut, unde au trăit, unde și-au îngropat părinții și strămoșii. Nu pot a crede ca Guvernul elen să nu dea sprijinul său acestor supuși ai săi – supuși credincioși și adânc iubitori ai Greciei.

Am arătat totodată Domnului Papanastasiu cum – în urma demersurilor mele – atât Domnul Mihalacopol, pe când era Președinte al Consiliului, cât și generalii Pangalos și Codylis au dat, fiecare la rândul său, instrucțiuni și ordine autorităților pentru ca nici un neajuns să fie adus populațiunii române și pentru ca să se bage de seamă îndeaproape la împărțirea pământurilor în Macedonia, situația românilor.

Am rugat dar pe Șeful Uniunii Republicane cu căldura cea mai adâncă ca și dânsul să dea tot sprijinul său agricultorilor și crescătorilor de vite români din Macedonia. L-am rugat în sfârșit, a începe prin a primi o delegațiune română, ce va sosi zilele acestea de la Vodenă, și care-i va expune îndeamănunt plângerile crescătorilor de oi.

I-am înmănat totodată, și un memoriu privitor la niște pășunate ale unor români din Veria ce ar fi fost încălcate de oficiul de colonizare, cu rugămintea de a-l examina și a da ordinele necesare.

Domnul Papanastasiu mi-a răspuns că, în deseale sale călătorii prin Macedonia, a avut prilejul numai din cele ce a văzut, dar și din toate părțile dânsul nu a auzit decât laude la adresa acelei populațiuni pașnice, liniștite, harnice și în adevăr, adânc credincioasă legilor pământului pe care se află.

A rămas adânc surprins auzind că sute de familii române au părăsit Grecia pentru totdeauna și mi-a dat deplina asigurare că va examina singur, în persoană, orice plângere ar porni de la românii din Macedonia.

Mi-a promis că va primi delegațiunea cu cea mai vie plăcere și m-a rugat a-i aduce, pe viitor, eu singur la cunoștință orice cerere, orice plângere, orice nedreptate suferită de un român.

(ss) *Langa Rășcanu*

➤ A. M.A.E. Problema 18 vol. 5, Grecia (1921-1929), nepaginat

140

<1926>. Referat <redactat de M. Arion și E. Papiniu> al Ministerului Afacerilor Străine privind situația bisericilor și școlilor române din Banatul și Macedonia sârbească.

REFERAT

asupra cestiunei bisericilor și școlilor române din Banatul și Macedonia sârbească

Cu toate stăruințele noastre, Guvernul sârbo-croato-sloven n-a dat încă vreo soluțiune nici chestiunei bisericilor și școlilor române din Banatul sârbesc nici cea privitoare la bisericile și școlile române din Macedonia, *deși reglementarea acestor cestiuni a fost în mod deosebit luată în considerațiune la încheierea convențiunii de alianță defensivă între cele două State (1921).*

În ceea ce privește regimul școlilor și bisericilor române din Banatul sârbesc au trecut ani de zile fără să putem izbuti a duce la bun sfârșit prevederile formal prevăzute în protocolul No. 3 al tratatului susnumit.

Conform acestui protocol ambele Guverne erau ținute să numească în cel mai scurt timp delegați pentru a întocmi, *pe baza reciprocității un regulament asupra funcționării școlilor și bisericilor române în Banatul sârbesc* și a instituțiilor similare sârbești în Banatul românesc.

Delegații desemnați s-au întrunit în 1922 la Belgrad și în 1923 la Timișoara, au elaborat un proiect de acord care ne permitea să sperăm într-o apropiată rezolvare a chestiunei, dar, de atunci, repetatele noastre intervențiuni au rămas zadarnice și ne găsim astăzi în același stadiu ca acum 6 ani.

Guvernul din Belgrad nu refuză numai să semneze acordul; el mai socoate potrivit să ia, împotriva *libertății confesionale și de cultură generală a Românilor din Banatul sârbesc tot soiul de măsuri care sunt în contradicție atât cu tratatul minorităților cât și cu relațiile de amicitie și de alianță ce unesc cele două țări.*

Următoarele câteva exemple vor ilustra cu prisosință această tendință a Guvernului iugoslav:

1) *Dispozițiunea în virtutea căreia se interzice intrarea în Regatul sârbo-croato-sloven a cărților didactice românești destinate uzului școlilor primare; încercările de editare în Serbia a unor asemenea cărți de școală au fost de asemenea oprite;*

2) *Refuzul sistematic al autorităților sârbo-croato-slovene de a plăti preoților români supuși sârbi apunamentele cuvenite, (deși Guvernul român plătește apunamentele Vicarului sârbesc din Timișoara și preoților săi);*

3) *Dispozițiunea în virtutea căreia nu se eliberează pașapoarte studenților și preoților români doritori de a merge în România spre a-și vedea rudele, decât sub condițiunea angajamentului formal de a nu se mai reîntoarce în Serbia;*

4) *Institutorii români sunt transferați sau licențiați sub diferite pretexte și înlocuiți cu persoane neștiutoare ai limbii române, astfel că numărul actual al institutorilor care-și predau cursurile în limba română a fost redus la o cincime din numărul acelora ce funcționau sub vechea dominațiune maghiară.*

Prejudicii tot atât de grave au fost aduse de Guvernul iugoslav învățământului românesc din Banat și cu privire la avutul acestuia. Din acest punct de vedere următoarele exemple sunt edificatoare...

Cu o singură excepție în favoarea bisericii române din Bitolia, care a fost redeschisă, toate celelalte biserici române din Macedonia se găsesc sau închise, sau date pe mâna preoților sârbi, care alungă pe preoții români cu concursul autorităților locale.

Populația română din Macedonia este în general supusă la vexațiuni de tot soiul. Între altele, autoritățile regionale silesc pe românii macedoneni să-și prefacă numele lor în „itch” și refuză a le elibera pașapoarte dacă nu consimt să adopte această terminațiune sârbească.

* * *

Guvernul sârbo-croato-sloven nesocotește dar, în chipul cel mai vădit angajamentele formale care fac parte integrantă din convențiunea de alianță dintre cele două țări precum și din toate tractatele de pace.

El împiedică să izbutim la reglementarea într-un spirit amical a unor chestiuni care, sub pavăza Ligii Națiunilor, au găsit totuși o soluțiune până și între Statele altădată inamice. El ajunge, în fine, prin măsurile mai sus menționate, ca, sub dependența unui stat aliat, elementul român din Banat să fie amenințat în propria lui existență, iar populațiunea românească din Macedonia să se găsească sub un regim mai vitreg chiar decât acela din timpul dominațiunii otomane.

Această nesocotire a tratatelor de pace din partea sârbilor a fost însoțită, din partea persoanelor făcând parte chiar din guvern, *de o ipocrizie patentă*, și iată cum:

În lunile Aprilie și Mai 1925 s-a elaborat de către parlamentul iugoslav două legi fundamentale pentru soarta școlilor și bisericilor noastre din Iugoslavia, adică tocmai asupra chestiunii celei mai vitale la ordinea zilei între Iugoslavia și noi și asupra căreia se

discutate de atâția ani de-a rândul. Prima lege este relativă la: *organizarea confesiunilor religioase*, iar a doua la: *organizarea învățământului primar*.

Ambele aceste legi înrăutățesc și mai mult starea de fapt actuală a bisericilor și școlilor noastre din Iugoslavia.

Ipocrizia din partea guvernului iugoslav reiese din faptul că D-l Nincici, Ministrul de externe iugoslav, de când era la București, în luna Mai 1925, *ne promitea toată bunăvoința sa* în soluționarea chestiunilor pendinte între ambele state adică *tocmai atunci când el avea cunoștință de dispozițiunilor proiectului de lege asupra confesiunilor religioase* a cărui decret pentru prezentare în parlament fusese semnat de Suveran la 28 Aprilie același an și trecuse deja prin Consiliul de Miniștri....

Cu toate eforturile făcute de D-l Ministru Filodor la Belgrad în luna Iunie 1925 de a tranșa chestiunea școlilor și bisericilor noastre, *sau cel puțin de a obține amânarea votării legilor în chestiune pentru a nu prejudicia viitoarea înțelegere ce doream a negocia* (vezi tel. din Belgrad No. 1373 din 19 Iunie 1925) nu s-a ajuns la nici un rezultat pozitiv.

Nu s-au obținut decât *două promisiuni*:

I. Ca legea asupra confesiunilor odată votată să nu fie aplicată față de Români iar,

II. În privința școlilor s-a declarat de Dl. Antici Domnului Ministru Filodor la Belgrad că Guvernul iugoslav dorește să aplice drepturile prevăzute în tratatul de la St. Germain asupra minorităților și că deci nu va mai fi necesară o convențiune specială pentru moment... Dl. Antici a adaos că promisiunile acestea ar fi provizorii până la încheierea unui aranjament special.

Cu toate acestea Domnul Ministru Filodor nu a putut obține nici măcar ca Guvernul Iugoslav să-i dea în scris aceste promisiuni și *a fost chiar rugat să nu mai insiste asupra lor* [...].

Ambele legi fură totuși votate.

Rezultatul acestui vot pentru noi este că prin aceste legi s-a dat de către Guvernul iugoslav *o grea lovitură bisericilor și școlilor noastre încă existente în Banatul sârbesc în modul următor*:

a) interzicându-se actuala autonomie a bisericii noastre din Banat și,

b) desființându-se autonomia noastră școlară existentă până azi în aceiași regiune.

* * *

Pe temeiul alianței din 1921 și a Convențiunei de la Timișoara din 1923 (când experții tehnici ai celor două State au negociat și căzut de acord asupra întregii probleme, *semnând toate procesele-verbale* și rămânând numai ca ambele Guverne să-și dea aprobarea definitivă), - *România câștiga*, fără nici o îndoială, *un drept de a se interesa și vorbi pentru școlile și bisericile românești din Banatul sârbesc*, fără să poată fi acuzată că se amestecă fără rost în afacerile interne ale altui Stat.

Protocolul No. 3 face parte integrantă din alianță, a cărei bază este – și nu s-ar fi putut concepe în 1921 o alianță cu Guvernul din Belgrad fără o înțelegere leală în chestiunile școlare și bisericești care, atunci ca și acum, constituie cea mai vitală problemă pentru interesele noastre din Iugoslavia. Dar, odată ce această înțelegere este făcută și, mai mult încă, – ea este executată de ambele părți, – este peste puțină ca ea să fie înlăturată.

Dacă, prin imposibil, ea poate să fie paralizată și situațiunea românilor din Iugoslavia să rămână așa cum a fost, – adică ca o situație de fapt consacrată de ambele

State, – nu este de conceput ca unul din cele două State să legifereze alte dispozițiuni cu totul contrare atât pactului de alianță cât și deciziunilor Comisiunei mixte de la Timișoara din 1923, desființându-se astfel situațiunea de fapt de până acum, eliminându-se biserica română din Banatul sârbesc.

Acest mod de a proceda a Guvernului iugoslav „aliat” adaugă Domnul ministru Emandi, – poate face obiectul nu numai al unei energice protestări dar chiar și al unei sesizări în toată regula a Societății Națiunilor.

Redactat de
E. Papiniu

➤ A. M.A.E., fond Problema 15, vol. 22, f. 132.

141

1927 februarie 5, Atena. Raportul ministrului plenipotențiar al României la Atena Langa-Rășcanu adresat ministrului Afacerilor Străine I. Mitileneu în care rezumă conținutul proiectului de lege privitor la administrarea Muntelui Athos. Sunt menționate obligativitatea cetățeniei elene a călugărilor, inalienabilitatea pământului peninsulei Athos, supravegherea administrativă a statului elen printr-un guvernator, avantajele fiscale etc.

Legation Royale de Roumanie

Nr. 325

Statutul Muntelui Athos

Atena, 5 Februarie 1927

Domnule Ministru,

Guvernul elen a depus pe biroul Adunării Naționale un proiect de lege privitor la privilegiile administrative ale Muntelui Athos.

Prin noul proiect de lege, Peninsula Athosului formează – în conformitate cu regimul privilegiat al Sfântului Munte Athos – o secțiune administrativă autonomă a Statului elen, a cărui suveranitate, bine înțeles, rămâne întreagă. Din punct de vedere spiritual Sfântul Munte se află sub jurisdicțiunea directă a Patriarhului Ecumenic.

Toți acei ce se retrag pe Muntele Athos capătă naționalitatea elenă, fără altă formalitate, de îndată ce sunt primiți ca novici sau călugări. Sfântul Munte, potrivit statutului său, este administrat de cele douăzeci de mănăstiri, între care este împărțită toată Peninsula Athos a cărui pământ este inalienabil.

Administrația este încredințată reprezentanților acestor sfinte mănăstiri care sunt constituiți în Sfântă Comunitate. Este interzisă orice schimbare, în sistemul administrativ, în numărul mănăstirilor de la Sfântul Munte, în ordinea lor ierarhică și în raporturile lor cu acei ce țin de ei. Este interzisă instalarea în aceste locuri a acelor de altă credință sau a schismaticilor.

Regularea în detaliu a statutelor Muntelui Athos și modul lor de funcționare se face prin ajutorul legii constitutive a Sfântului Munte, care este propusă și votată de cele douăzeci de mănăstiri împreună cu reprezentantul Statului, și care trebuie să fie ratificată de Patriarhatul Ecumenic și de Camera elenă.

Din punct de vedere spiritual, Patriarhatul Ecumenic îi este încredințată paza supremă a observării exacte a statutului Sfântului Munte; din punct de vedere

administrativ, el este sub supravegherea Statului elen, care are dreptul exclusiv de a menține ordinea și siguranța.

Statul își exercită autoritatea sa prin un guvernator ale cărui drepturi și datorii sunt specificate în o lege, în care se vorbește și de autoritatea judecătorească, care este exercitată de autoritățile mănăstirești și de Sfânta Comunitate, precum și de avantajele fiscale a Sfântului Munte.

Decretul-lege din Septembrie 1926, care aprobă legea constitutivă a Sfântului Munte, a fost ratificat, cu schimbări articolele privitoare la averea imobilă a mănăstirilor, care a fost declarată inalienabilă.

Transferarea și veniturile oricărei proprietăți de pe Muntele Athos sunt scutite de orice impozit. Această scutire privește și pe meseriași însă nu pe acei ce fac comerț în Sfântul Munte. Guvernatorul, care are gradul și apunamentele de prefect, este supus jurisdicțiunii Ministerului Afacerilor Străine. El are sub ordinele sale directe jandarmeria și personalul administrativ. El are asupra celorlalți funcționari a Statului drepturile unui Guvernator General.

Dispozițiunile prezentului decret se pot modifica în măsura în care ar permite-o relațiunile internaționale.

Am onoarea a ruga pe Excelența Voastră să binevoiască a dispune ca o copie de pe acest raport să fie transmisă Prea Înaltei noastre Patriarhii.

Binevoiți Vă rog, Domnule Ministru, a primi asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

(ss) *Langa Rășcanu*

Excelenței Sale, Domnului I. Mitilineu
Ministrul Afacerilor Străine
etc. etc. etc.

București

➤ A. M.A.E. fond Problema 15, vol. 30, f. 69-70.

142

1927 martie 15, <București>. Adresa Sinodului Bisericii Ortodoxe către ministrul Afacerilor Străine în care se face o analiză a privilegiilor administrative ale Muntelui Athos prevăzute în noul proiect de lege elen. Este respinsă impunerea cetățeniei elene tuturor monahilor Sfântului Munte. Sunt enumerate daniile făcute de domnitorii și boierii români acestor așezăminte și se solicită intervenția pe lângă guvernul elen ca schitul românesc Prodromul să nu mai fie tributar mănăstirii grecești Lavra, iar la mănăstirea Cutlumușu să se numească conducători monahi români.

Sfântul Sinod al
Bisericii Ortodoxe Române
București
Nr. 79

DOMNULE MINISTRU,

În legătură cu adresa D-voastră No. 9419/927 relativ la proiectul de lege al Guvernului elen, privitor la privilegiile administrative ale Muntelui Athos, avem onoarea a Vă comunica punctul nostru de vedere, față de acest proiect de lege elen.

1. Recunoaștem dintru început că guvernul elen voiește să păstreze caracterul de autonomie al Muntelui Athos, așa cum l-a avut și l-a păstrat acest privilegiu – neîntrerupt – din vremea lui Vasile Machedonul și a lui Leon Filosoful, până în ziua de astăzi.

Însă întreg acest privilegiu – în noul proiect – prin dispozițiunea „*Toți acei ce se retrag în Muntele Athos capătă naționalitatea elenă, fără altă formalitate, de îndată ce sunt primiți ca novici sau călugări*” se reduce, în ultima analiză, la un privilegiu exclusiv pentru naționalitatea elenă. Deci, dacă acest proiect se primește, Muntele Athos se naționalizează, nu numai ca sol ci și ca populație în favorul exclusiv al unei nații: elenă.

Ignorăm soarta creată de tratatul de pace din 1913 de la București, când Peninsula Chalcidică trece de sub stăpânirea turcească sub cea grecească, însă documentele vechi afirmă și confirmă că Athosul era a mai multor limbi. Așa se și explică dărnicia largă, cu care toate popoarele ortodoxe au ajutat Sfântul Munte.

Desigur, Noi cunoaștem tendința rușilor de dinainte de război, de a pune mâna pe acest colț de viață spirituală al ortodoxiei, Athosul. Și încă năzuințele de azi ale sârbilor, care se cearcă să se substituie și în tendințe și în metode rușilor de altă dată, nu le ignorăm. Așa încât gândul guvernului grecesc de a pune stăpânire definitivă și totală pe acest centru ortodox, just, în pământ grecesc acum – este și explicabil și bine socotit. Căci, cu aceasta, întreaga viață a Sf. Munte ar intra, din toate punctele de vedere, sub puterea și autoritatea elenismului: Teritoriul grecesc; administrația sub supravegherea exclusivă a statului elen; Patriarhul ecumenic – grec și autoritatea supremă spirituală și în sfârșit călugării și novicii toți de naționalitate elenă. În această situație, se înțelege de la sine, loc pentru celelalte națiuni ortodoxe nu mai rămâne. Doar, procedeele grecești de cotorpărire și sufocare a ortodoxismului grecesc sunt prea evidente și chiar actuale (vezi Sf. Mormânt), ca să ne lăsăm amăgiți de făgăduieli și probabilități.

De aceea noi credem și interesul național ne dictează astfel, ca *acest punct să nu se primească*. Adică în privința naționalității, atât călugării cât și novicii să rămână cu naționalitatea lor și cu dreptul ca în mănăstirile, schiturile, chiliile etc., unde locuiesc, să aibă aceleași drepturi și să se bucure de aceleași privilegii ca și cei de naționalitate elenă, identic după cum s-a pomenit de veacuri; iar limba română să rămână și mai departe limba de slujbă cât și de administrație în treburile interne ale schiturilor și chiliilor românești.

În Sfântul Munte călugării români posedă două schituri și aproximativ vre-o 24 chilii. Din acestea un schit, Sf. Ioan Botezătorul, cunoscut îndeobște cu numele de Prodromul este mai important.

Acest schit este dependinte de mănăstirea grecească Lavra – Sf. Atanasie – și posedă, afară de așezarea proprie din Sf. Munte, o însemnată proprietate în insula Thassos. Deosebit de aceasta Prodromul posedă averi mobile și imobile însemnate în țară: case și prăvălii în București, Galați și Iași; vii cu grădini de pomi la Bucium (Iași) și la Țifești (Putna).

În insula grecească Thassos posedă un teren de 170 streme (peste 20 hectare) plantat jumătate cu vii, grădini de zarzavaturi, livezi de măslini fructiferi, iar jumătatea cealaltă pădure. Întregul teren e închis jur împrejur cu zid de piatră. Metohul de aici se alcătuiește din opt corpuri de case și biserica, de asemenea în câmpul satelor Potamia și

Panaghia, în livezi cu peste 3.000 de măslini fructiferi mai posedă un corp de case cu atenanțele ei; iar la limanul mării în portul Potamia o arsana cu două rânduri de odăi.

Această proprietate fiind în afară de teritoriul Muntelui Atos, se bucură de alt regim juridic.

Deci, dacă s-ar admite cetățenia elenă călugărilor români din Muntele Athos, schiturile și chiliile românești *ar pierde calitatea de românești și aceiași soartă ar avea și proprietățile lor fie din Grecia fie din țară.*

Așa dar socotim că Onor Guvernul românesc nu poate admite ca monahii și novicii lor, români, din Sfântul Munte, să fie declarați cetățeni eleni pentru că:

1. e în contradicție cu tradițiunea milenară a Sf. Munte;
2. nimeni nu poate forța pe cineva să primească o cetățenie streină;
3. averile schiturilor și chiliilor românești din țară ar deveni averi grecești.

* * *

II. Odată însă cu aceasta profităm de ocaziunea ce ni se oferă spre a deschide din nou o chestiune asupra căreia am avut onoare de mai multe ori, în anii precedenți, să atragem binevoitoarea atenție atât a Onor. Guvernului român cât și a autorităților bisericești și civile ale Patriarhiei ecumenice cât și din Atena și Muntele Athos. Și credem că acum poate că este momentul oportun când s-ar putea rezolva definitiv.

Iată de ce este vorba:

Nu numai istoricii de specialitate, ci orice ierarh al Bisericii ortodoxe, știu ce enorme sacrificii și ce uriașe ajutoare au dat după căderea imperiului bizantin – poporul român prin Voievozii din principatele dunărene, tuturor bisericilor provinciale ortodoxe de pretutindeni, încât multe așezăminte ale acestei biserici din țările răsăritene nu s-ar fi putut susține.

Îndeosebi mai toate mănăstirile din Sf. Munte Athos poartă semnele acestor ajutoare. Unele au fost zidite din temelie, altele restaurate și înzestrate din banii poporului român de către Voievozii lui, apoi susținute și înzestrate cu vestminte de fire de aur, vase de aur și de argint și cu alte scule de mare preț.

La noi se păstrează următoarele date istorice care documentează îndeajuns meritele neasemănate ale Românilor față de tot ce există în Muntele Athos. Chiar și numai o minimală parte din ele ar fi de ajuns, spre a se constata, că nici un alt popor n-a adus atâtea jertfe pentru Sf. Munte ca Românii.

1) Mănăstirea Lavra a fost restaurată de Vladislav Voievod (1364-1372). Mai târziu Neagoe Basarab a restaurat biserica catedrală, a învelit tot acoperișul mănăstirii și a dăruit sute de mii de taleri. Vintilă Voievod (1532) i-a zugrăvit biserica, i-a făcut și multe alte îmbunătățiri, de aceia în narticul bisericii este la dreapta zugrăvit el cu întreaga familie.

2) Mănăstirea Caracal este restaurată de boierul Nicolae din Caracal, de domnitorul Moldovei Petru Șchiopul, doamna Rucsanda a lui Alexandru Lăpușneanu.

3) Mănăstirea Filofteu are de ctitori pe Vlad Țepeș, pe Vlad Vodă Călugărul și pe urmașii lor.

4) Mănăstirea Protatu are de ctitori vestita familie a Basarabilor, începând cu Basarab al II-lea (1443) și ceilalți înaintași.

5) Mănăstirea Stavronichita are de ctitori pe Domnii noștri Neagoe Basarab, Șerban Cantacuzino, Gheorghe Duca și alții.

6) Mănăstirea Pantocrator are de ctitori pe Neagoe Vodă Basarab și boierii Craiovești, Stan Logofătul (Crețulescu).

7) Mănăstirea Vatopedu pe Voievozii Ștefan-cel-Mare, Ieremia Movilă, Vasile Lupu și alții.

8) Mănăstirea Esfigmenul pe marele vornic Gavriil Costache, Logofătul Solomon, Ștefan Spătarul, Mitropolitul Veniamin Costache și alții.

9) Mănăstirea Hilindarul: pe Ștefan-cel-Mare, Neagoe Basarab, Vintilă Vodă și alții.

10) Cea mai veche mănăstire din Sf. Munte, numit Dohiaru, este zidită în veacul al VII-lea de către un român din Macedonia, numit Nicolae de la Dohiaru, după cum se dovedește din actele patriarhiei dela Constantinopol. Mai târziu a fost restaurată de românii de la noi: Alexandru Lăpușneanu, Doamna Ruxanda, Mitropolitul Moldovei Teofan și alții.

11) Mănăstirea Xenofantos are de ctitori pe domnitorii Basarabi, boierii Craiovești și alții.

12) Mănăstirea Rusicu, Sf. Pantelimon, are ctitor pe Vlad Vodă Călugăru, pe fiul său Radu și urmașii lui; iar la 1816 a fost rezidită de domnitorul țărilor române Scarlat Calimah.

13) Mănăstirea Xiropotamu pe Alexandru Lăpușneanu, doamna Ruxanda și urmașii lor.

14) Mănăstirea Constamonitu pe fiii lui Ștefan-cel-Mare, Alexandru și Petru și urmașii lor.

15) Mănăstirea Dionisiu pe Neagoe Basarab, Alexandru Lăpușneanu, Mircea Vodă Ciobanu, Doamna Chiajna și urmașii lor.

16) Mănăstirea Sf. Pavel pe Vlad Vodă Călugăru, pe fiul său Vlad Vodă și urmașii lor.

17) Mănăstirea Grigoriu a fost înzestrată mai de toți domnii țărilor românești.

18) Mănăstirea Iviru pe Voievozii: Neagoe Basarab și Despina Doamna, Ștefan cel Mare, Radu Mihnea, Șerban Cantacuzino, Dimitrie Cantemir, Grigorie Ghica (1774) și alții.

19) Mănăstirea Simonos Petra este zidită de Mihai Viteazul și înzestrată mai de toți Domnii Țărilor românești.

20) Mănăstirea Zografu este zidită de Ștefan cel Mare și Sfânt (1502), au ajutat-o fiii săi, iar mai târziu Alexandru Lăpușneanu, Vasile Lupu și alții.

21) Mănăstirea Cotlomușu a zidit-o din temelie Mircea Vodă și a fost înzestrată și înfrumusețată de toți urmașii lui. Radu cel Mare și Neagoe Basarab sunt marii ei ctitori. În porticul bisericii Voievozii sunt zugrăviți la locul ctitorilor și a fost numită „Lavra Românească”.

22) La mănăstirea de la mormântul patriarhului Nifon de la mănăstirea Dionisiu Neagoe Vodă ridică o biserică cu numele Sf. Nifon. Neagoe Vodă conduse apă pe canale la Lavra și Hilindar. Împodobi multe biserici cu icoane îmbrăcate cu argint, cu vase și vesminte scumpe și cu multe alte daruri. Călugării din Aton niciodată n-au avut parte de o donație mai darnică, ca a Domnului român Neagoe Basarab. De aceia toate cronicile contemporane îl slăvesc ca „*Mare ctitor a toată Sfetagora*” și ocrotitorul vieții călugărești din tot Răsăritul.

Dar dărnicia princiară a lui Neagoe nu s-a restrâns numai la Sf. Munte; ea cuprinde tot răsăritul.

Neagoe restaură biserica patriarhală din Constantinopol și o acoperi cu plumb. El n-a uitat nici biserica Sf. Mormânt de la Ierusalim, nici Sf. Ecaterina de la Muntele Sinaia.

Kir Gavriil, protosul Sfetagori care a scris viața Sf. Nifon îl ridică pentru aceasta în slavă, constatând că bogata dărnicie a lui Neagoe s-a întins asupra tuturor mănăstirilor „câte sunt în Europa, în Tracia, în Elada, în Ahaia, în Iliria, în Elespont, în Misia, în Macedonia, în Sirmia, în Lugdunium, în Paflagonia, în Dalmația și în toate laturile de la Răsărit până la Apus și de la Miazăzi și până la Miazănoapte”. (Istoricul Dr. I. Nistor).

Cu toate aceste uriașe daruri ale poporului român, cu durere trebuie să accentuăm că Românii nu numai nu li s-a rezervat un rol conducător, în mănăstirile Sf. Munte Athos, ci din contra în întreaga peninsulă nu există *nici o singură mănăstire mai mare care să aibă caracter românesc*.

Ba schitul Românesc Prodromul se află într-o situație precară. Nu este măcar nici mănăstire independentă, ci în raport de vasalitate cu Lavra grecească căreia trebuie să-i plătească un embatichi anual de trei (3) lire turcești în aur.

Călugării români n-au în sfatul general „Chinotită” nici un singur reprezentant, alături de greci, ruși, sârbi și bulgari. Toți sunt înaintea noastră.

În fața acestei situațiuni triste, și cel mai nepreocupat om trebuie să constate că situațiunea Românilor din Muntele Athos este o sfidare a dragostei creștinești și a sentimentului de recunoștință față de poporul român, care a vărsat în Muntele Athos sute de milioane. Ba ne-a sosit chiar și trista veste, pe care încă nu am putut-o controla, că tocmai în anii din urmă s-a dat ordin de cuprinsul, că monahii români să numai poată cuprinde în Athos nici un petec de pământ.

Dacă această știre s-ar adevăra, ea ar forma un păcat ce strigă la cer.

Permițând datele istorice de mai sus, Sfântul Sinod al Bisericii ortodoxe române, ocupându-se în una din sesiunile sale trecute cu chestiunea monahismului român din Muntele Athos a hotărât:

1). Să se arate Înalțului Guvern al Regatului Elinilor și pe calea acestui guvern atât Sfintei Patriarhii ecumenice, cât și „Chinotitei” dela Careia situațiunea tristă a monahismului român din Muntele Athos. Sfântul Sinod român roagă pe Înalțul guvern de la Atena și îndeosebi pe Excelența Sa Ministru Cultelor, ca să intervie cu autoritatea sa legală atât la Sfânta Patriarhie ecumenică cât și la Chinotita din Careia pentru repararea acestei insuportabile nedreptăți.

2). Sfântul Sinod Român cere cu toată onoarea, ca schitul românesc „Prodromul” să înceteze a mai fi tributar la Lavra.

În veacul al XX-lea toate țările, chiar și cele mai reacționare au șters raporturile de iobăgie de orice soi, solvându-se în locul embaticului o excontentare mai mică sau mai mare.

Întrucât Lavra grecească ar cere pentru cele trei anuale o excontentare, Prodromul român va fi gata a-i da o sumă corespunzătoare.

Aceasta se poate încuviința cu atât mai ușor, cu cât pe baza hrisoavelor de fondare, cu aprobarea celor îndreptățiți hrisovul aprobat de Regele Carol I al României la anul

1872 se recunoaște Statului și Bisericii Române drepturi de stăpânire și de conducere efectivă a schitului Prodromul.

Alegerea egumenului prin soborul local și întărirea lui de Regele României la propunerea Mitropolitului Primat al României, este asigurată. Prodromul este declarat de comunitate românească, având a se bucura pe deplin de protecția legilor țării noastre. Exercitarea acestor drepturi este însă mult împiedicată prin intrigile și certurile, provocate de raporturi embaticari dintre Lavră și Prodrom. O parte a călugărilor români din Prodrom sunt încontinuu instigați de cei de la Lavra în contra egumenilor români.

Astfel aceștia, neputându-și susține autoritatea se schimbă prea des. Din cauza aceasta ordinea și buna rânduială suferă; ba uneori schitul devine – în loc de azil pentru frățescă împreună viețuire chinovială – un loc de gâlceavă și de continue frecări păgubitoare vieții monahale. Deci este necesitate creștinească și monahală, ca să se declare Prodromul românesc de *mănăstire independentă*, având drepturi egale cu celelalte mănăstiri din Muntele Athos.

Iar de altă parte să se recunoască și pentru monahii români din Athos dreptul de reprezentanți în Chinotita.

3). De altă parte considerând, că mănăstirea Cotlomușu a fost zidită din temelie de români, a fost înzestrată și înfrumusețată de ei, a fost numită „Lavra Românească”.

Considerând că mănăstirea Zografu și mănăstirea Simonos Petra asemenea sunt zidite de Români; considerând că poporul român prin demnitarii și boierii țării a lăsat acolo averi, care astăzi ar prezenta valori fabuloase: Sfântul Sinod mai cere, ca din aceste trei mănăstiri cel puțin Cotlomușu să devie cu adevărat și faptic „Lavră Românească”, punându-se în fruntea ei de conducători monahi români.

Recunoscându-se românilor aceste drepturi biserica și monahismul grecesc nu va pierde nimic, întrucât bunele raporturi din toate punctele de vedere dintre România și Grecia vor influența ca interesele elementului grecesc să fie la vreme de primejdie apărute și susținute de monahii români și de biserica românească. Astfel biserica grecească va afla în români pe cei mai firești tovarăși.

Primiți Vă rugăm, Domnule Ministru, asigurarea deosebitei Noastre considerațiuni și arhieresti binecuvântări.

Președinte,
(ss) Patriarh *Miron*

Director,
(ss) indescifrabil

Domniei Sale,
Domnului Ministru al Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 80.

143

1927, martie 23, București. Adresa Ministerului Cultelor și Artelor către ministrul Afacerilor Străine I. Mitileu care prezintă punctul de vedere al acestui minister în legătură cu proiectul de lege elen privind statutul Muntelui Athos. Se protestează împotriva pierderii cetățeniei române a monahilor români, ceea ce ar duce la transferul proprietății așezămintelor monahale românești către statul elen. Se solicită intervenția Ministerului Afacerilor Străine

pentru apărarea drepturilor câştigate şi pentru ca slujba în locaşurile româneşti de la Sfântul Munte să se facă în limba română.

România
Ministerul Cultelor şi Artelor
Direcţiunea Cultului Ortodox
Nr. 8322

23 martie 1927, Bucureşti

Domnule ministru,

În legătură cu adresa D-voastră No. 1/927, avem onoare a vă aduce la cunoştinţă următoarele:

Faţă de noul proiect de lege, prezentat Camerei greceşti în ziua de 3 februarie a.c., spre votare, relativ la privilegiile şi noul Statut al Sf. Munte din punct de vedere naţional, administrativ şi canonic, Guvernul român trebuie să ia măsurile de rigoare laolaltă cu celelalte Guverne ale Statelor creştine-ortodoxe.

Proiectul de lege prezentat Parlamentului grecesc nesocoteşte cu totul drepturile Bisericii naţionale, câştigate ab antiquo, consfinţite şi apărute chiar de turci în cursul veacurilor.

Statul elen, profitând de împrejurări, a venit prin surprindere cu acest proiect de lege şi caută în mod meşteşugit să puie stăpânire deplină în Sf. Munte şi pe aceea ce nu-i aparţine şi nu este elen.

Din copia în traducere română, ce vi s-a înaintat de Onor. Legaţiunea Regală Română din Atena după acest proiect, se văd clar intenţiile Guvernului elen de a naţionaliza tot Sf. Munte. Căci zice proiectul:

„Toţi acei ce se retrag în Muntele Athos capătă naţionalitatea elenă, fără altă formalitate, de îndată ce sunt primiţi ca novici sau călugări.”

Demnitatea şi interesul naţional dictează că acest punct de vedere să nu se primească. Dacă s-ar admite cetăţenia elenă călugărilor români din Muntele Athos, schiturile, chiliile, colibele şi peşterile româneşti ar pierde calitatea de româneşti şi aceiaşi soartă ar avea şi proprietăţile lor fie din Grecia fie din ţară.

Aceasta este însă în flagrantă contrazicere cu tradiţia milenară a Sf. Munte şi cu ideia de drept că nimeni nu poate fi forţat să primească o cetăţenie străină.

Primindu-se punctul de vedere elen, averile schiturilor şi chiliilor româneşti din ţară ar deveni de drept averi greceşti.

Sf. Munte Athos trebuie să rămâie Republică monahală autonomă aşa precum a fost în trecut şi s-a statuat şi în conferinţa Ambasadorilor de la Londra 1913: ca toate Statele creştine ortodoxe să fie reprezentate acolo, păstrându-şi naţionalitatea lor.

În afară de acest considerent sfintele noastre locaşuri de acolo au fost recunoscute ca româneşti prin acte solemne atât de fosta stăpânire turcească cât şi de Patriarhia ecumenică din Constantinopol. Nimic nou n-a intervenit, care să schimbe starea de fapt a lucrurilor de acolo.

Neîndoielnic, în ce priveşte limba şi mai ales dreptul de proprietate, aceste sfinte lăcaşe sunt făcute cu bani româneşti, populate cu călugări români, recunoscute ca atare şi subvenţionate de Statul român, credem, că s-ar putea bucura şi de dreptul la exterioritorialitate ca în trecut şi n-ar putea fi desfiinţate la felul drastic cum vrea s-o facă Guvernul elen prin proiectul prezentat în Parlament.

Vederile noastre sunt deci în deplină concordanţă cu acelea ale Patriarhiei noastre.

Este bine ca Guvernul român, prin Ministerul de Externe, să intervină la Statul elen ca drepturile câștigate să fie respectate. Novicii și călugării români să rămână cu naționalitatea lor și cu dreptul ca în mănăstirile, schiturile, metoacele, chiliile, colibe și peșterile unde locuiesc să aibă aceleași drepturi și să se bucure de aceleași privilegii ca și cei de naționalitate elenă, după cum s-a pomenit de veacuri; iar limba română să rămână și mai departe limba de slujbă cât și de administrație în treburile interne ale schiturilor și chiliilor românești.

De altfel însuși proiectul de lege elen spune hotărât cât „*se permite modificarea prin lege a acestui proiect cu cât îi permit relațiile internaționale.*”

Guvernul elen prevăzând această dispoziție ulterioară, firește, a avut în vedere și complicațiile internaționale ce s-ar putea ivi, dacă s-ar aplica integral noul proiect de lege.

Pentru o mai bună edificare a chestiunilor privitoare la drepturile, sfintele lăcașe și proprietățile românești din Sfântul Munte vi s-a înaintat, acum o lună, prin cercetătorul nostru pentru inscripții și documente istorice, d-l profesor St. Nicolaescu, un memoriu detaliat întocmit de d-sa și care a fost înmănat personal d-lui Ministru Vasiliu.

Guvernul român este cu atât mai îndreptățit de a interveni la timp și de a statornici odată pentru totdeauna prestigiul Țării la Sf. Munte, obținând cedarea unei mănăstiri grecești din numărul celor 17. În adevăr noul proiect de lege prevede expres că numărul mănăstirilor, zise împărătești, nu poate trece de 20, număr consacrat prin tradiție. Mănăstirea la care avem mai mult drept de a o cere să devie românească este mănăstirea Cotlomușul din Careia, întrucât pe vremuri a fost marea Lavră a Țării Românești, dar se poate obține și o altă mănăstire după învoiala cu Chinotita în felul și căile arătate în memoriul d-lui Nicolaescu.

Schitul Prodromul, dependent de Lavra Sf. Atanasie, se va lega ca și celelalte schituri și chilii etc., plătindu-se embaticul, de mănăstirea ce eventual ni s-ar ceda.

Situația tristă a monahismului român din Muntele Athos nu mai poate dăinui în starea actuală.

Guvernul român va cere și căuta în tot cazul să obțină ca schitul românesc Prodromul să înceteze a mai fi tributar mănăstirii Lavra.

În anul 1872 s-a recunoscut Statului și Bisericii române dreptul de stăpânire și de conducere efectivă a schitului Prodromul.

Prodromul a fost declarat de comunitate românească și are dreptul de a se bucura pe deplin de protecția legilor țării noastre.

Alegerea egumenului se face prin soborul local și după datine se întărește de Patriarhul României.

Aceste drepturi trebuiesc păstrate cu tărie. Obținerea însă a unei mănăstiri independente care să fie declarată românească având drepturi egale cu celelalte mănăstiri din Sf. Munte Athos, recunoscându-se și pentru monahii români din Athos dreptul de reprezentanți în Chinotită, este soluțiunea cea mai practică și mai demnă ce se poate da chestiunii românești în Sf. Munte Athos.

Ministru,
(ss) V. Goldiș

Director general,
(ss) Bîteanu

Excelenței Sale Domnului I. Mitilineu, Ministru Afacerilor Străine.

144

1927 aprilie 13, Salonic. Raport al consulului Ion Ciuntu de la Salonic către ministrul Afacerilor Străine Ion Mitilineu privind intenția comunității românești din oraș de a construi o biserică.

Consulatul general al României

Salonic, 13 Aprilie 1927

Nr. 493

Domnule Ministru,

Am onoarea a aduce la cunoștința Excelenței Voastre că poate singura dorință arzătoare astăzi a populațiunii aromâne din Salonic este clădirea unei biserici românești în acest oraș.

Nu am căderea să mă ocup de motivele care au făcut ca până acum să nu avem o biserică românească în acest centru de mare însemnătate, dar fără îndoială că această lipsă a împiedicat într-o mare măsură dezvoltarea și consolidarea elementului aromânesc.

Oricâtă însemnătate ar avea și ori câte servicii ne-ar fi adus școalele, este neîndoios că Biserica trebuia să fie alături pentru ca să afirme și să ție trează conștiința națională. Ori, din lipsa unui locaș de rugăciune în limba strămoșească populațiunea aromânească nu se putea aduna laolaltă nici măcar în zilele mari de sărbătoare, iar preotul nostru era silit să slujească în bisericile grecești.

Preotul nostru de aici D. Brindu împreună cu Dl. Adam Coe, Directorul Școalei Superioare de Comerț își propun ca în timpul vacanței mari să meargă în țară să strângă ceea ce vor putea din donațiuni benevole în scopul clădirii unei biserici, iar câțiva elevi ai școalei (6-8) însoțiți de doi profesori să meargă în diferite orașe din țară să dea reprezentații (o conferință, declamații în limba aromână și o piesă de teatru într-un act) în același scop, sub conducerea și controlul directorului școalei.

Dacă această inițiativă s-ar bucura de favoarea sprijinului Excelenței Voastre, mi-aș permite să o rog cu toată căldura să binevoiască a dispune să se intervină pe lângă Ministerul Cultelor pentru ca, în bugetul anului viitor sau a câtorva ani consecutivi, să se prevadă suma necesară clădirii unei biserici românești în Salonic, pe lângă Ministerul de Comunicații ca să acorde o reducere de 75 sau 50 la sută pe C.F.R. preotului, profesorilor și elevilor între 1 Iulie și 1 Septembrie viitor, pe lângă Ministerul Instrucțiunii pentru a încuviința reprezentațiile de teatru proiectate și pe lângă Ministerul Muncii pentru a autoriza o colectă prin țară în acest scop începând dela 1 Iulie viitor.

Aș fi adânc recunoscător Excelenței Voastre dacă va binevoi a dispune să intervină cu toată stăruința pe lângă sus-zisele Departamente pentru aprobarea cererilor de mai sus, dat fiind scopul înalt ce urmăresc, și a mi se comunica și mie din timp hotărârile ce se vor lua în această privință spre a putea lua la rândul meu măsurile cuvenite în vederea deplinei reușite a acestui proiect.

Consul General,
Ion Ciuntu

Excelenței Sale Domnului Ion I. Mitilineu
Ministru al Afacerilor Străine

145

1927 mai 27, <București>. Referat al Ministerului Instrucțiunii adresat Ministerului Afacerilor Străine privind situația grea a aromânilor din Grecia care și-au pierdut pășunile ocupate de refugiații greci din Asia Mică.

Ministerul Instrucțiunii
Serviciul școalelor și bisericilor române
din Peninsula Balcanică
 Nr. 56250/927

27 mai 1927

Domnule Ministru,

Starea deplorabilă în care se găsește astăzi populația aromânească din Grecia este de nedescris.

Grecii au împănăat cu refugiați mai mult centrele unde se găseau mase compacte de aromâni. Aromânii li s-au luat locurile de pășunat căci oieritul le-a fost îndeletnicirea lor și din zi în zi scade numărul turmelor lor.

Profitând de această ocazie, agenți de propagandă de emigrare în Țară, cu intenții ascunse și meschine, s-au ivit printre acești români, promițându-le că în Țară sunt așteptați cu brațele deschise și că li se va da pământ, bani, case, unelte agricole etc.

Atrași de acest miraj, o parte și-au vândut avutul lor agonisit de un veac, dând declarații guvernului grec că pleacă din Grecia, iar alții au vrut să se convingă numai de aceste minuni promise, venind însă în Țară, au văzut că totul era o mistificare a adevărului și s-au întors iar la locurile lor din Macedonia.

Din aceștia din urmă fac parte notabilii și celnicii aromâni Dimitrie CAȚARA și Costa GHEORGHIȚA din orașul Vodena, ale căror familii au dat victime pentru chestiunea noastră națională.

Acești aromâni care și-au pierdut o parte din avutul lor, astăzi sunt siliți de autoritățile grecești să părăsească Grecia pe simplul motiv că au dat declarații că pleacă în România și apoi au renunțat la aceasta.

Credem, Domnule Ministru, că aceasta este o nedreptate ce se face acestor aromâni și vă rugăm să binevoiți a interveni pe lângă Guvernul grec să fie lăsați în pace la vetrele lor, căci aromânii au dat totdeauna dovada că sunt cei mai pașnici și cei mai supuși față de legile grecești.

Ministru,
 (ss) *D. Oțeteleşanu*

Director General,
 (ss) indescifrabil

Domniei-Sale
 Domnului Ministru al Afacerilor Străine

146

1927 noiembrie 8, Atena. Raportul Legației României la Atena adresat ministrului Afacerilor Străine N. Titulescu privind exproprierea averilor mănăstirilor de la Muntele Athos de către Guvernul elen. Sunt menționate pozițiile guvernelor afectate de această măsură, bulgar, iugoslav și român și protestul făcut la Societatea Națiunilor de către mănăstirea bulgară Zografos.

Legation Royale de Roumanie

Nr. 2184

Atena, 8 noiembrie 1927

Domnule Ministru,

Referindu-mă la adresele ministeriale No. 54268 și No. 57604 din 1 și 19 Octombrie trecut, privitoare la exproprierea metohului din insula Tassos, aparținând schitului românesc „Prodromul”, din Sfântul Munte, am onoarea a comunica Excelenței Voastre următoarele:

Exproprierea averilor mănăstirești din Grecia și a moșiilor aparținând mănăstirilor din Sfântul Munte, situate pe teritoriu grecesc, a fost hotărâtă și reglementată prin legea generală privitoare la înfăptuirea reformei agrare în Grecia.

Proprietățile aparținând celor 17 Mănăstiri grecești din Sfântul Munte și ale Mănăstirei bulgărești „Zografos” au fost expropriate încă de acum trei ani. Proprietățile Mănăstirei sârbești „Hilindar” și ale Schitului românesc „Prodromul” au fost declarate expropriabile abia anul acesta, în baza decretului special din 2 August 1927.

Pentru o mai bună înțelegere a acestei chestiuni, îmi voi permite a face Excelenței Voastre o expunere sumară a situațiunii de astăzi în Sfântul Munte și a raporturilor dintre Guvernul elen și această instituțiune religioasă.

În Sfântul Munte locuiesc astăzi aproape 2.000 de călugări împărțiți în Mănăstiri, Schituri și Chilii. Administrațiunea Superioară a Muntelui Athos este încredințată unui Consiliu Superior compus din reprezentanții celor 20 de Mănăstiri, recunoscute din cele mai vechi timpuri și numit Kinotita. Mănăstirile sunt conduse de un Superior (Egumen) care prezidează consiliul fiecărei Mănăstiri, și se bucură de o autonomie completă, în toate chestiunile afară de cele cu totul însemnate care privesc deopotrivă toate așezămintele Muntelui Athos, și care cad în competența Kinotitei. Schiturile se găsesc sub dependența Mănăstirilor mai mari și se bucură de o oarecare autonomie, în special în ce privește administrațiunea bunurilor aparținând fiecărui schit în parte. Chiliile aparțin Mănăstirilor, care le cedează în schimbul unei sume de bani, călugărilor mai bogați, care sunt în drept să le stăpânească pe viață și să le transmită prin testament unuia din cei doi ucenici pe care sunt în drept să-i aleagă printre călugării Mănăstirii. După moartea celor doi ucenici Chilia revine în patrimoniul Mănăstirii, care poate să dispună din nou de ea.

Cele mai multe Mănăstiri din Sfântul Munte se găsesc sub conducerea călugărilor greci, care stăpânesc 17 Mănăstiri din 20. Celelalte trei aparțin câte una, Sârbilor – Mănăstirea Hilindar –, Bulgarilor – Mănăstirea Zografos și Rușilor – Mănăstirea Sf. Pantelimon. Deși numărul mănăstirilor grecești este atât de mare, cu toate acestea numărul călugărilor de origine elenă este relativ mic. Din 2.000 de călugări, aflați astăzi în Sfântul Munte, 1.000 dintre ei sunt ruși, 700 greci și restul bulgari, sârbi și români.

Aceste cifre sunt aproximative însă oglindesc în mod exact proporția în care se găsesc reprezentate naționalitățile călugărilor, trăind în Muntele Athos.

Prin tratatul de la Sèvres și mai târziu prin tratatul de la Lausanne, Guvernul elen s-a obligat să respecte autonomia așezămintelor aflate în Muntele Athos, așa cum a fost consfințită prin dispozițiunile tratatului de la Berlin. În virtutea dispozițiilor acestor tratate, călugării de altă naționalitate decât cea elenă, sunt considerați ca o minoritate etnică, pusă sub protecțiunea Societății Națiunilor și urmează a fi menținuți, fără nici o știrbire în drepturile dobândite „ab antiquo” și în posesiunea bunurilor lor, de tot felul.

Înainte de război, Mănăstirile din Sfântul Munte au cunoscut o stare de prosperitate extraordinară, mulțumită darurilor de tot felul aduse de credincioșii ruși veniți în pelerinagiu precum și veniturilor de la moșiile pe care fiecare Mănăstire le avea în cuprinsul Sfintei Rusii. Odată cu izbucnirea războiului și răsturnarea stării sociale din Rusia, veniturile acestea extraordinare au încetat, iar astăzi, toate Mănăstirile fără excepțiune, se găsesc într-o stare de sărăcie cumplită. Pădurile Muntelui Athos, care în trecut rămăneau neatinse, sunt astăzi exploatare fără milă, venitul acestei exploatare fiind aproape singurul izvor de bogăție, care le-a mai rămas și care le permite să trăiască.

Trecând sub stăpânirea Statului elen, Muntele Athos a fost menținut la început în situațiunea specială pe care i-a creat-o Tratatul din Berlin și pe care tratatele ulterioare de la Sèvres și Lausanne n-au făcut decât să o confirme și să o completeze.

Guvernele elene, care s-au perindat la cârma Statului, s-au conformat toate unui plan politic general – unanim admis de toată lumea politică grecească –, care urmărește deznaționalizarea tuturor elementelor minoritare trăind pe teritoriul Greciei, pentru a le asimila cu forța în masa elementului grecesc.

Pentru a ajunge la acest rezultat – în ce privește Muntele Athos –, Guvernul elen a procedat la o serie de măsuri, care toate își au originea în această tendință generală a tuturor Guvernelor grecești, de a urmări pe toate căile asimilarea elementelor minoritare băstinașe, de a naționaliza instituțiunile minoritare existente și de a pune capăt intervențiilor amicale ale Guvernelor Statelor ortodoxe și controlului Societății Națiunilor, prin desființarea însăși a elementelor eterogene trăind sub scutul legilor grecești.

În locul Caimacamului turcesc, reprezentând Sublima Poartă, la Muntele Athos, cu atribuțiuni administrative care se mărgineau la menținerea ordinii polițienești în Sfântul Munte, Guvernul elen a numit un Guvernator, desemnând pentru acest post o personalitate din Ministerul Afacerilor Străine, care la adăpostul situațiunii sale oficiale, desfășoară o activitate politică bine definită, luând parte la Consiliile Reprezentanților Mănăstirilor și susținând în toate împrejurările punctul de vedere al Guvernului elen. Autonomia de care se bucură în trecut Kinotita e astăzi micșorată simțitor, din cauza controlului și presiunilor pe care Guvernatorul elen le exercită, din ordinul Guvernului său.

În locul vechii orânduiri, stabilită prin tradițiuni aproape milenare, Guvernul elen a decretat o rânduială nouă, numită Statutul Muntelui Athos, ale cărui dispozițiuni au fost întocmite în așa fel, încât conduc în mod fatal la grecizarea tuturor instituțiilor străine, care mai subzistă astăzi în Sfântul Munte și la asimilarea elementelor minoritare, care trăiesc împreșiate prin schiturile și chiliile Muntelui Athos. Pentru a învedera acest lucru

este îndeajuns să menționez dispozițiunile articolului I care hotărăște că orice persoană, de orice naționalitate, care este admisă în această comunitate religioasă, dobândește deplin drept supușenia elenă. Deși Guvernul elen pretinde că această dispozițiune este moștenită prin tradițiune de la turci, totuși adevărul pare a fi că ucenicii și călugării care intrau în Sfântul Munte, pe timpul dominațiunei turcești, își păstrau neștirbite drepturile la naționalitatea lor de origine.

O altă dispozițiune a aceluiași statut, care învederează tendința Guvernului elen de a desființa autonomia Mănăstirilor din Muntele Athos, este aceea care hotărăște, că rezoluțiunile luate de Consiliul Reprezentanților Mănăstirilor, cu majoritate de voturi, sunt obligatorii pentru toate Mănăstirile. Este ușor de înțeles că Guvernul elen, putând influența pe reprezentanții celor 17 Mănăstiri grecești, va izbuti prin mijlocirea lor să impună Mănăstirilor străine dorințele Guvernului elen.

Statutul Muntelui Athos, elaborat de Guvernul elen, nu a fost încă recunoscut de Mănăstirile bulgară, rusă și sârbă, iar Guvernatorul grec din Sfântul Munte se abține pentru moment de a proceda la stricta lui aplicațiune, care ar conduce în mod fatal la grecizarea tuturor așezămintelor din Sfântul Munte.

Măsura cea mai gravă luată de Guvernul elen – care zdruncină din temelii viața așezămintelor religioase din Sfântul Munte – este fără îndoială aceea de a expropria, fără deosebire, toate proprietățile aparținând Mănăstirilor grecești și străine din Muntele Athos.

Exproprierea moșiilor aparținând celor 17 Mănăstiri grecești din Sfântul Munte, nu a întâmpinat nici o greutate, iar plângerile formulate de Mănăstirile interesate nu au găsit nici un ecou în opinia publică elenă sau pe lângă Guvern.

Odată cu moșiile grecești, au fost expropriate și toate proprietățile rurale, aparținând Mănăstirii bulgărești Zografos, a căror valoare, după declarațiunile interesatilor se cifrează la aproape o sută de milioane drachme.

Exproprierea s-a făcut în modul cel mai primitiv cu putință. Călugării care se aflau pe aceste metochuri au fost îndepărtați, proprietățile cele mai bogate și roditoare au fost luate în stăpânire de țăranii localnici fără nici o formă de proces, iar cele care necesitau o îngrijire mai anevoioasă au fost lăsate în părăsire. Nu s-a făcut nici un inventar al averii expropriate, nici o măsurătoare a pământului luat, și nici o evaluare cât de sumară a valorii proprietății expropriate. În aceste condițiuni, este ușor de înțeles de ce nu s-a plătit până astăzi, nici o despăgubire Mănăstirii expropriate și nici un venit, deși pământul a fost luat de mai mult de trei ani.

Călugării Mănăstirii Zografos considerându-se o minoritate etnică în sânul Statului grecesc, s-au adresat Societății Națiunilor cerând restituirea proprietăților expropriate, plata venitului încasat de Statul elen pe ultimii ani și o despăgubire pentru pagubele materiale pricinuite.

Egumenul Mănăstiei Zografos, a adresat Societății Națiunilor 3 petițiuni. Comisiunea însărcinată cu examinarea chestiunilor în legătură cu protecțiunea minorităților s-a sesizat de cererea Mănăstirii bulgărești, și a invitat Guvernul elen să dea explicațiuni asupra chestiunii exproprierii metocurilor acelei Mănăstiri. Guvernul elen, după mai multe încercări de a eluda această discuțiune, a însărcinat pe Reprezentantul său la Berna să declare înaintea Comisiunei respective, că Grecia a procedat la aceste

exproprieri în executarea planului general al reformei agrare și că va lua – în ce privește exproprierea moșiilor aparținând Mănăstirilor străine din Sfântul Munte – dispozițiunile necesare, pentru ca despăgubirea ce se va acorda să corespundă exact valorii acestor proprietăți în momentul exproprierii, spre deosebire de ceea ce se petrece pentru ceilalți expropriați care nu vor primi nici a zecea parte din valoarea pământului expropriat, adăogând că titlurile de rentă reprezentând valoarea bunurilor expropriate de la mănăstiri vor fi blocate la Banca Națională a Greciei iar interesele lor nu li se va servi decât venitul acestui capital.

Guvernul elen a publicat apoi un decret-lege în acest sens, care a venit să confirme declarațiunea făcută înaintea Societății Națiunilor.

Deși au trecut mai mult de trei ani de la luarea în stăpânire a averilor mănăstirești, totuși până astăzi nu s-a procedat la nici o evaluare și nu s-a plătit nici un ban ca despăgubire în contul venitului sau prețului de expropriere al pământului luat.

Mănăstirea bulgară nu a acceptat încă soluțiunea propusă de Guvernul elen și stăruie în cererea ei de a i se restitui proprietățile expropriate.

Comisiunea însărcinată de Consiliul Societății Națiunilor cu examinarea acestei chestiuni, luând act de declarațiunea Guvernului elen, i-a adresat mulțumiri pentru soluțiunea propusă de el și a desemnat pe Domnul Colban, Directorul Secțiunii Minorităților din Societatea Națiunilor, să urmărească dezvoltarea și traducerea în fapt a acestei rezoluțiuni.

Este de observat cu acest prilej că admitând în principiu exproprierea acestor proprietăți, Comisiunea a depășit puterile sale, dându-și aprobarea pentru un fapt riguros interzis de un text precis al tratatului de la Berlin, pe care Grecia s-a obligat să-l respecte prin tratatele ulterioare.

Proprietățile Mănăstirii sârbești Hilindar, de la Sfântul Munte, nu au fost cuprinse în decretele de expropriere, atâta timp cât negocierile pentru încheierea unei alianțe greco-iugoslave erau în curs.

În Convențiunile greco-sârbe semnate pe timpul Generalului Pangalos, un protocol special prevedea că nu se va lua în privința drepturilor și posesiunilor Mănăstirii Hilindar, nici o măsură care ar putea fi interpretată ca o măsură neamicală față de Iugoslavia.

După cunoscuta denunțare a acestor convențiuni de către Parlamentul elen, ne mai existând nici o piedică legală sau de fapt pentru a întârzia exproprierea moșiilor acestei Mănăstiri, Guvernul elen a publicat decretul din 2 August trecut prin care a declarat expropriabile moșiile din Grecia, aparținând așezământului religios sârbesc din Muntele Athos și totodată, s-a declarat expropriabil și metocul Schitului Românesc Prodromul.

Am avut cu Domnul Papanastasiu, ministrul elen al Agriculturii, o lungă întrevedere pentru a-i explica situațiunea specială a Schitului Prodromul, și a-i arăta necesitatea pentru acest așezământ religios românesc de a stăpâni mai departe unica proprietate ce posedă în Grecia, care, dată fiind sărăcia terenului de care dispune în Sfântul Munte, constituie singura avere a Schitului și singurul lui mijloc de existență.

Domnul Papanastasiu mi-a arătat că lipsa de pământ de cultură este foarte mare în insula Tassos și că pe de altă parte, măsura generală a exproprierii urmează să fie aplicată fără deosebire tuturor proprietăților mănăstirești din Grecia.

În ce privește recolta anului în curs, care se anunță a fi foarte bogată, Domnul Papanastasiu, recunoscând dreptatea cererii călugărilor români ai Schitului, a dat în fața mea ordinele cuvenite autorităților din Tassos, ca să oprească pe țăranii din satul Potamia să ia în stăpânire pământul expropriat și să lase călugărilor rodul anului în curs. Am totuși informațiuni precise că ordinele Ministerului de Agricultură nu au fost executate și că depozitarea călugărilor Schitului s-a făcut cu concursul autorităților locale.

Din convorbirile ce-am avut asupra acestei chestiuni, cu Domnul Zaimis, Președintele Consiliului de Miniștri, cu Domnul Politis, Șeful Secțiunii minorităților din Ministerul elen al Afacerilor Străine, și cu Domnul Papanastasiu, Ministrul Agriculturii, mi-am făcut convingerea că Guvernul elen nu este dispus să revină asupra hotărârii de a expropria metocul Schitului Prodromul. Este adevărat că și-a luat angajamentul de a plăti proprietarilor expropriați un preț just, dar nu a făcut nici un pas pentru a traduce în fapt această rezoluțiune, ci dimpotrivă a procedat la o luare în stăpânire atât de primitivă și atât de lipsită de cea mai elementară formă de procedură legală, încât pare exclus că ar putea consimți vreodată, de bună voie, să procedeze la o estimațiune justă, spre a plăti apoi celor în drept despăgubirea ce li se cuvine.

Singura autoritate care ar putea impune Statului elen respectarea strictă a dispozițiilor Tratatului de la Berlin și care l-ar putea obliga să restituie în natură bunurile expropriate, sau cel puțin să plătească imediat, fie chiar și în titluri de rentă, valoarea proprietăților expropriate, este Societatea Națiunilor. Guvernul bulgar nu a făcut nici un demers amical pe lângă Guvernul elen, în chestiunea exproprierii metocurilor aparținând Mănăstirei Zografos. Cunoscând adevăratele intențiuni ale Guvernului elen, în privința Muntelui Athos, s-a mărginit numai să înlesnească Superiorului Mănăstirii, îndeplinirea formalităților necesare unui recurs pe lângă Societatea Națiunilor.

Pentru Guvernele iugoslav și român chestiunea a devenit actuală abia în toamna anului acesta. Nu cred că în situațiunea de astăzi, Ministrul Iugoslaviei la Atena va face vreun demers amical pe lângă Guvernul elen, în această chestiune. Raporturile actuale dintre cele două State sunt de așa natură încât o intervenție amicală a Ministrului Iugoslav, pe această chestiune, ar conduce la un eșec aproape sigur. Rămâne de văzut dacă Iugoslavia nu va da preferință celeilalte căi, înlesnind superiorului Mănăstirii Hilindar, recursul la Societatea Națiunilor, care este singura cale legală pentru rezolvarea chestiunii și care are și avantajul de a evita contactul unor negocieri directe între cele două State, pe o chestiune atât de spinoasă.

Pentru Schitul Românesc Prodromul, împrejurarea că el se găsește sub dependența Mănăstirii grecești Lavra, nu poate constitui o piedică pentru adresarea unui recurs la Societatea Națiunilor. Aceeași împrejurare iarăși, nu poate fi invocată de Guvernul elen, pentru a-i contesta dreptul de a avea proprietăți în Grecia. Aceste proprietăți au fost cumpărate de Schit cu banii săi proprii și nu i s-a contestat niciodată dreptul de a poseda pe numele său propriu averi imobiliare și a le exploata cum crede de cuviință. Un recurs pe lângă Societatea Națiunilor, pe această chestiune este admisibil în drept și nimic nu se opune la executarea lui în fapt.

Totuși, date fiind bunele raporturi care există astăzi între România și Grecia, sunt de părere că ar trebui întâi încercate toate mijloacele prietenești, pentru a se ajunge la o tranzacțiune. În cazul când Guvernul elen ar refuza să țină seamă de toate aceste

considerațiuni și numai în acest caz s-ar putea lua măsurile necesare pentru a înlesni Superiorului Schitului Prodromul, recursul pe lângă Societatea Națiunilor, pe baza dispozițiilor din tratatul pentru protecțiunea Minorităților de la Sèvres, confirmat prin tratatul de la Lausanne.

Binevoiți Vă rog, Domnule Ministru, a primi asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

(ss) indescifrabil

Excelenței Sale, Domnului N. Titulescu
Ministrul Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 96

147

<1927>, <București>. Raportul monahilor Simeon Ciomandra și Ilarie Stănescu de la Schitul Darvari din București privind spolierea schitului Prodromul de la Muntele Athos de bunurile sale de pe insula Thassos de către sătenii din satul Potamia.

Copie după rap. Nr. 11 al schitului Darvari înreg. la Nr. 9314
către Ministerul Cultelor și Artelor

Schitul românesc „Prodromul” din Sfântul Munte Athos a fost spoliat de bunurile sale, de către sătenii din Potamia, insula Thassos.

La 10 Octombrie trecut, un număr de peste 40 de săteni greci au pătruns cu forța în domeniul metocului nostru de acolo, făcându-se stăpâni pe locuințele monahilor și alungându-i într-o parte a clădirilor; apoi au demontat teascul de untdelemn cu toate accesoriile lui, moara de măcinat măslinile, au luat tot ce au găsit și le-au transportat în sat.

De asemenea s-au făcut stăpâni pe toți arborii de măslini ce are schitul în câmpul livezilor satelor Potamia și Panaghia și au cules 127.000 oca măslini, adică tot rodul anului, din care s-ar fi extras circa 40.000 ocale de untdelemn (adică minimum 2.000.000 lei).

Cum apelurile deznădăjduite ale monahilor noștri la autoritățile grecești n-au găsit nici o ascultare, vă rugăm cu onoare să binevoiți a face demersurile necesare, ca Guvernul din Atena să dea ordinele necesare autorităților locale ca să respecte și să nu nesocotească proprietatea românească pe care schitul Prodromul o are la Potamia din insula Thassos de peste jumătate de veac.

Pentru cunoașterea chestiunii dăm următoarele date:

Proprietatea schitului la Potamia este de circa 30 de pogoane, loc împrejmuit cu zid, pământ stâncos, înăuntru călugării cu mari osteneli și-au făcut după vremuri locuințe, au captat ape, au plantat măslini, au sădit vie ca la cinci pogoane, au instalat moară și aparate pentru scoaterea untdelemnului, creând astfel un așezământ de cea mai mare utilitate economică și socială pentru sătenii din preajma locului.

Cu timpul au cumpărat părinții în câmpul satului, în diferite locuri, ca la 4.000 măslini, dintre care unii în mici livezi, iar alții risipiți pe un deal de pe malul mării.

Această proprietate s-a format prin cumpărări de locuri de la diferiți megiași ai satului, care bucuroși le-au vândut metocului nostru, ca unele ce se aflau în munte și la depărtare de o oră de satul lor.

De la așezarea acolo, părinții călugări au lucrat încontinuu și au dat multe ajutoare la nevoile obștești ale satului. Au construit o școală în sat și o conductă de peste 3 km. pentru aducerea apei din munte, cu care apă sătenii udă grădinile și porumburile lor, și au zidit un pod de piatră în mijlocul satului pentru folosul obștei.

Schitul nostru, pentru cultivarea și culesul măslinilor ca și a viei și la scosul untdelemnului, i-a chemat întotdeauna pe oamenii din sat, plătinându-i bine și mulțumindu-i cu de toate.

Acest metoh de la Potamia cu tot cuprinsul său, este mijlocul de existență al schitului Prodromul, întrucât în Sfântul Athos Prodromul fiind așezat pe un loc sterp, stâncos, e lipsit de pământ cultivabil și de apă.

Siliți de această împrejurare, întemeietorii schitului Prodromul, încă de la început au purtat de grijă și au cumpărat acest metoh din insula Thassos, cheltuind mulți bani pentru îmbunătățirea lui și făcând multe lucrări noi în cursul vremii, precum am zis mai sus, pentru a-l face mai propriu și cât mai productiv pentru existența așezământului și a slujitorilor lui. Fără acest metoh schitul Prodromul nu poate ființa.

Având în vedere vădita intențiune de expropriere a Guvernului grec, încă din anul trecut, care a și făcut o lege specială în acest sens, și alăturând și începutul de rapt săvârșit de sătenii greci acum în urmă, rugăm să binevoiți a interveni de urgență și energic, ca Guvernul grec să dispună măsurile cuvenite pentru garantarea drepturilor noastre sfinte, câștigate ab antiquo și pentru restituirea vaselor luate cu forța și despăgubirea recoltei și daunelor cauzate cu spoliația.

Statul grec trebuie să înțeleagă că noi nu suntem vitregi și că demnitatea României Mari nu poate îngădui încălcarea drepturilor sale vechi, istorice.

De altfel pentru o cauză similară (mănăstirea Hilindaru) Guvernul sârbesc a intervenit la timp și a dobândit respectarea și apărarea drepturilor ce le are în Sfântul Munte.

(ss) Protosinghel Simeon Ciomandra, superiorul schitului Darvari, București

Delegații: (ss) Ieromonahul Ilarie Stănescu.

Pentru conformitate (ss) idescifrabil

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 109.

148

1928 mai 29, Atena. Raport al ministrului plenipotențiar al României la Atena, Langa-Rășcanu, adresat ministrului ad interim al Afacerilor Străine I.G. Duca privind situația școlilor române din Grecia. El combate poziția exprimată în Comisia Permanentă privind școlile românești din Peninsula Balcanică conform căreia școlile românești din Grecia ar depinde direct de guvernatorul Macedoniei.

Legation Royale de Roumanie

Atena, 29 mai 1928

Nr. 1451

Confidențial

Domnule Ministru,

Luând cunoștință de Procesul-Verbal al ședinței din 15 Martie, anul curent, a Comisiunii Permanente pentru școlile românești din Peninsula Balcanică, îmi iau voia a face oarecare îndreptări asupra unor afirmațiuni rostite în cursul acelei ședințe, afirmațiuni ce caută a se îndepărta de adevăr.

Într-un raport al său, Domnul Marinescu, Director General la Ministerul Instrucțiunii, arată că, din punct de vedere politic, școlile noastre din Grecia s-ar găsi astăzi sub „*regim special*”, creat prin intervenția mea și a Domnului Consul General Ciuntu, deoarece aceste școli nu ar mai depinde de Guvernul elen, ci ar depinde direct de Guvernatorul Macedoniei.

Țin a afirma că școlile noastre din Grecia nu se găsesc astăzi sub nici un regim special și că, din punct de vedere politic, ele depind – ca și mai înainte – numai de Guvernul elen.

De la venirea mea în fruntea Legațiunii Regale din Atena și până astăzi, toate chestiunile însemnate privitoare la școlile noastre au fost discutate și cercetate direct cu Ministrul Afacerilor Străine al Greciei.

Așa deschiderea gimnaziului nostru de la Grebena în anul 1924 – deschidere cu care mă mândresc – a fost după cum știe prea bine Excelența Voastră, negociată și obținută de la Guvernul de la Atena.

Chestiunea supușeniei profesorilor a fost de asemenea dezbătută de mine cu Domnul Mihalacopol, Ministrul Afacerilor Străine.

Chestiunea cumpărării unui loc de școală la Salonic și a unui imobil la Ianina se dezbate iarăși de mine cu Guvernul elen – deoarece, conform legii, nici un străin nu poate dobândi un imobil sau pământ în Macedonia.

Tot astfel și chestiunea bisericilor din Turia se discută tot la Atena.

Dacă chestiuni mai de mică însemnătate se tratează direct de Domnul Ciuntu cu Guvernatorul Macedoniei e că Guvernatorul are depline puteri de la Guvernul elen în administrația Macedoniei, Domnul Calevras având rang de Ministru de Stat și luând parte – când e la Atena – la dezbaterile Consiliului de Miniștri.

Consulul nostru General a reușit a stabili cu Guvernatorul un „statu-quo” al chestiunii noastre școlare – fapt aprobat de mine.

Ce semnificare are însă acel „statu-quo”?

A nu se atinge de starea actuală a școalelor noastre, adică aceea ce dorim noi.

Acest fapt nu înseamnă însă – după cum am arătat mai sus – că școlile și bisericile noastre ar depinde numai de Guvernatorul Macedoniei.

Neînțelegerile ce se ivesc uneori între autoritățile grecești și școlile noastre își capătă soluțiunea la Salonic mai repede decât la Atena, cu atât mai mult cu cât nu avem decât a ne lăuda de atitudinea adânc de binevoitoare a Guvernatorului Macedoniei.

În cursul ședinței Comisiunii Permanente, s-a afirmat că Guvernul elen ar considera schimbul de scrisori dintre Domnii Maiorescu și Venizelos din 1913 ca ne mai având ființă.

E drept. De altfel, Guvernul de la Atena nu face – în această chestiune – decât a se sprijini pe părerea Guvernului de la Belgrad.

Că Guvernul elen cere a se dezbate *unele* chestiuni școlare de asemenea e drept, dar nici o dată nici Cabinetul Mihalacopol, nici cel al Generalului Pangalos, nici actualul Cabinet Zaimis nu s-a atins de chestiunea principală, aceea a *subvenționării de către Guvernul nostru a școalelor din Macedonia*.

Chestiunea căreia actualul Guvern elen ar dori să i se dea o soluțiune, e aceea a *supușeniei profesorilor școalelor noastre*.

E cunoscut însă că, dacă Guvernul de la Atena caută a se discuta această chestiune, aceasta o face numai de frica viitoarelor negocieri ce dânsul va avea cu Guvernul iugoslav.

Primejdia cea adâncă a Greciei e ca nu cumva diriguitorii de la Belgrad să-i ceară aceleași avantagii școlare și bisericești în Macedonia greacă de care ne bucurăm noi.

De aceea în cursul îndelungatei convorbiri ce am avut în acest timp de patru ani cu oamenii de stat greci, mă foloseam de această îngrijorare a lor, arătându-le că, în măsurile lor de apărare față de sârbi și bulgari, grecii se pot sprijini pe elementul aromânesc și că această minoritate etnică – care se ferește de orice propagandă politică, care-și caută numai de nevoile ei și care e cu totul credincioasă legilor țării – ar trebui dimpotrivă, sprijinită și apărată de către autoritățile grecești.

Unii diriguitori ai Statului elen și-au dat pe deplin seamă de adâncul adevăr al spuselor mele.

Așa, Generalul Condylis – pe când era Ministru de Interne – a iscălit, în urma stăruințelor mele, două circulare – al căror text l-am adus la timp la cunoștința Excelenței Voastre.

Întâia circulară era adresată Guvernatorilor și Prefecților, iar a doua Comandanților de Corp de armată.

În amândouă, Generalul Condylis – un adânc prieten al României și al meu personal – arată foloasele ce pot aduce popoului elen minoritatea aromână și dădea ordine tuturor autorităților civile și militare a nu se atinge de ea și a o lipsi de orice persecuție sau neajuns.

Generalul Pangalos, de asemenea, mi-a dat tot ajutorul în chestiunea gimnaziului de la Grebena.

Închis – pentru motive de ordin școlar – de către autoritățile superioare școlare, fostul Dictator, în urma unui demers al meu, a ordonat ... *prin telefon* redeschiderea sa.

„– Credeam, îmi spunea dânsul, că aromânii au patru, cinci gimnazii. Dacă au numai două, e cu neputință ca și din aceste două să se închidă unul.

Cunosc îndeaproape pe aromâni și nu pot decât a aduce laude credinței lor și dragostei lor față de Grecia, pe care au dovedit-o pe deplin în cursul războiului trecut.”

Domnul Mihalacopol – actualul Ministru al Afacerilor Străine – de asemenea a rugat Consiliul de Miniștri – în urma demersurilor mele – să dea o nouă circulară tuturor autorităților ordonându-le a nu se face nici o nedreptate populației aromâne.

Că, din când în când, unele autorități – un inspector școlar, un prefect, un mitropolit sau un ofițer de jandarmi – persecută aromânii noștri, nu trebuie să ne mirăm; căci nu trebuie de uitat dușmănia, care mergea până la omoruri, ce avusese loc în trecut, – dușmănie ce a mers până la ruperea relațiilor dintre Grecia și România în anul 1905.

Totuși, de luni și luni de zile nu am primit nici o plângere de nicăieri, – căci, cum am venit în fruntea Legațiunii din Atena, am făcut cunoscut la toți că orice neajuns ce li se va face, să-mi fie adus mie personal la cunoștință.

Pe de altă parte, orice delegațiune, orice aromân se prezintă la mine, cea întâi întrebare ce-i fac e să mi se spună dacă nu au vreun neajuns din partea autorităților și am mulțumirea a vedea că răspunsul e aproape întotdeauna negativ.

Trebuie de asemenea să reamintesc că nu numai Guvernul elen cere a se discuta chestiunea școalelor, *dar și noi o cerem.*

Dovadă e adresa ce a primit Departamentul Excelenței Voastre în Decembrie 1924 de la Ministerul nostru al Instrucțiunii Publice, care spune textual că:

„Ministerul nostru își ia libertatea a Vă propune ca: Domnul Langa-Rășcanu să înceapă tratative care să ducă la încheierea unei convențiuni menite a lămuri atâtea echivocuri și a evita pe viitor să se producă conflicte ce ar tulbura raporturile de prietenie dintre cele două State.”

Această adresă e semnată de Domnul Valaori.

O dezbatere trebuiește însă să aibă loc între cele două guverne, spre a se ști până unde merge acea „*supraveghere a Guvernului elen*” asupra școalelor noastre despre care vorbește chiar Domnul Venizelos, în scrisoarea sa din iulie 1913.

În cursul aceleiași ședințe s-a mai afirmat că eu aș considera schimbul de scrisori Maiorescu-Venizelos astăzi cu totul inexistent.

Am afirmat, e drept, că nu ne vom putea rezuma pe vecie la o scrisoare, ce nici nu face parte integrală din Tratatul de la București.

Dacă Domnii Venizelos și Pașici ar fi avut dorința a lega în adevăr în chip trainic Statele lor în această chestiune, un articol special al Tratatului s-ar fi ocupat de dânsa.

Rezerva ce dâșii au intercalat în acele scrisori, vorbind de supravegherea Guvernului elen și iugoslav, ne dau dovada că și Belgradul și Atena vor avea și ele a-și spune cuvântul în chestiunea școalelor aromâne, *în toate direcțiunile.*

Temelia scrisorilor Domnilor Pașici și Venizelos *e astăzi șubredă* și rog a mi se da voie a avea această părere, pe care – de altfel după convorbirile ce am avut și cu alte personalități de la noi – nu sunt singur a o avea^{*)}.

Țin însă a declara cu tărie că niciodată această părere a mea nu a fost exprimată în cursul nenumăratelor convorbiri avute cu oamenii de Stat greci.

Ba din contra, am mers atât de departe în a susține tăria scrisorii Domnului Venizelos, încât deschiderea gimnaziului nostru din Grebena nu am cerut-o verbal și în chip prietenesc – cum se obișnuiește când e în joc o chestiune ce atinge o minoritate etnică – *ci am cerut-o prin o notă oficială, adresată Ministerului Afacerilor Străine al Eladei*, după cum dovedește raportul ce am avut onoarea a înainta la timp în această chestiune Excelenței Voastre.

Sfârșesc dar prin a afirma cu tărie că nu avem a fi îngrijorați de starea școalelor aromâne din Grecia și nu pricep îngrijorarea Comisiunii Permanente.

Îngrijorătoare, adânc de îngrijorătoare e chestiunea școlară în Iugoslavia, în Albania, în nordul Bulgariei și în Macedonia greacă.

^{*)} Temerea mea e împărtășită, între alții și de eminentul șef al Diviziunii noastre juridice, d-l avocat Rosental. Rog a se vedea Procesul-verbal al ședinței acestei diviziuni din 8 Mai 1928.

Că sunt unele frecări, că sunt unele neînțelegeri și sunt unele amărăciuni – izvorâte unele din situația ce căutăm să creăm școalelor grecești de la noi care nu sunt minoritare, căci ele sunt frecventate numai de către elevi supuși *greci* – e lucru firesc.

Pricinile le-am arătat mai sus:

- 1) dușmăniile din trecut;
- 2) șovinismul prea înflăcărat al unor autorități școlare sau bisericești;
- 3) acțiunea anti-aromână a aromânilor renegați – *acțiunea cea mai primejdioasă pentru noi*;

4) nelimpezirea cuvintelor din scrisoarea <lui> Venizelos: „*sous la surveillance du Gouvernement hellénique*”;

5) atitudinea unora dintre profesorii noștri față de autoritățile școlare grecești; unul din ei mergând până a spune unui inspector grec: „nu am a fi inspectat de Dumneata; inspectorul meu e la București”;

6) primejdia cererilor iugoslave de a se bucura de avantajile școlare de care se bucură populația aromână.

S-a mers cu îngrijorarea până a se afirma în plină ședință a Comisiunii Permanente *că la 1 Septembrie viitor toate școalele aromâne din Macedonia greacă vor fi închise...*”.

Să-mi fie permis, Domnule Ministru, a nu răspunde la o astfel de afirmațiune, care nu poate fi decât un „*lapsus linguae*”.

Desigur că gândul oratorului – rostind această frază pe care eu nu o pot pricepe – era la școalele din Albania sau din Iugoslavia, iar nu la cele din Grecia.

Țin cu acest prilej a aduce la cunoștința Excelenței Voastre că am fost primit, pe când mă aflam la București, acum 15 zile, în audiență de către Domnul Doctor Angelescu, Ministrul Instrucțiunii Publice, în cursul căreia Excelența Sa a binevoit a-mi mulțumi cu căldură și „*în chip special*” pentru munca ce depun de patru ani de zile pentru școalele aromâne din Grecia.

Am onoarea a ruga pe Excelența Voastră să binevoiască a dispune ca o copie de pe acest raport să fie înaintată în chip confidențial și personal Excelenței Sale Domnului Doctor Angelescu, iar la viitoarea întrunire a Comisiunii Permanente pentru școalele românești din Peninsula Balcanică să i se dea citire.

Binevoiți Vă rog, Domnule Ministru, a primi asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

(ss) Langa-Rășcanu

Excelenței Sale, Domnului I.G. Duca
Ministru al Afacerilor Străine ad interim

➤ A. M.A.E., fond Problema 15 vol. 54, f. 274-278.

149

1928 septembrie 28, Belgrad. Raportul cancelarului Legației României la Belgrad M. Petrașciuc către N.N. Filodor, ministru plenipotențiar al acelei legații, privind situația românilor din Macedonia sârbească.

Primit personal de la Ministrul Filodor
2/10/1928
<(ss) Broșu>

Belgrad, 28 septembrie 1928

Domnule Ministru,

Achitându-mă de însărcinarea care mi-ați dat-o de a Vă face un raport privitor la cele ce am constatat în Macedonia – cu ocazia concediului meu care l-am petrecut acolo – asupra românilor macedoneni și a situației lor de astăzi, am onoarea a raporta Excelenței Voastre cele ce urmează:

Am vizitat Bitolia și Skopia (Skoplje) unde am rămas câte 1-2 zile, iar restul concediului meu l-am petrecut la Crușova, orașel în care m-am născut și am trăit efectiv până la 1914.

Orașul Bitolia care în timpul dominațiunii turcești enumăra circa 60.000 de locuitori, astăzi nu mai are de cât maximum 30.000 de locuitori. Scăderea aceasta a populației se datorește în mare parte celor trei războaie petrecute între 1912-1918, mai ales războiului european a cărui teatru de operațiuni, aproape a<l> 2 ani de zile, a fost însăși orașul Bitolia.

După cum Vă este cunoscut și Excelenței Voastre, la Bitolia am avut un liceu complet de băieți, o școală normală-profesională de fete și 2 școli primare. De asemenea Biserica Sf. Constantin și Elena, 1 cimitir (proprietatea comunității române, respectiv a Bisericii) și un dispensar medical pus sub îngrijirea celor trei medici români (Dr. Trifon, Dr. Mișea și Dr. Berberi). Astăzi afară de Biserică care mai funcționează, restul este închis. Totuși localul liceului (proprietatea Statului român) evocă pentru noi care ne-am adăpat de cultura românească în acel local – timpurile din trecut și luptele sângeroase care s-au dat pentru cauza națională, deoarece după cum Vă este cunoscut și Excelenței Voastre, Bitolia a fost metropola românismului în Peninsula Balcanică precum și centrul cultural al românilor-macedoneni.

Populația Bitoliei se compune din slavi, azi sârbi dar mereu cu gândul și sufletul la Bulgaria; albanezi-mahomedani, evrei-spanioli, turci foarte puțini și un număr însemnat de români (aici se socotesc și așa zișii „grecomani”, de altfel români cu sentimente grecești).

Din grandoarea Bitoliei care în timpul turcilor număra 14 licee (fiecare minoritate având câte două) azi n-au mai rămas decât școlile sârbești (liceu, școală superioară de comerț, seminar pentru preoți, școală de agricultură). Unica școală minoritară – dacă s-ar putea zice – este școala franceză a călugărilor francezi, care datează de peste treizeci de ani și care sârbii cu toate încercările de a o închide, n-au reușit. (Legățiunea Franței a stăruit foarte mult pentru redeschiderea acestei școli după război).

Românii din Bitolia, a căror ocupațiune principală este comerțul, dețineau în mâinile lor aproape întregul comerț al acestui oraș, de altfel un comerț foarte înfloritor, dat fiind că întreaga Albanie de astăzi se aprovizionează de la Bitolia.

Astăzi acest oraș este în decădere, deoarece nu mai are hinterlandul care l-a avut. Granița grecească este la 15 km de Bitolia, iar Albania este pierdută pentru piața Bitoliei.

Dintre populația românească, grecomanii în mare parte au emigrat în Grecia, iar naționaliștii români – în România. De asemenea au emigrat în timpul războiului european și la ruperea frontului din Salonic o bună parte din notabilii bulgari și au plecat în Bulgaria odată cu retragerea trupelor bulgare.

Skoplje sau Skopia, un oraș cu circa 100.000 de locuitori, se dezvoltă în ceea ce privește comerțul cu pași repezi și este considerat drept centru comercial al întregii Macedonii.

La Skopia am avut școală primară și biserică. Biserica a funcționat într-o casă amenajată. Astăzi ambele sunt închise. La Skopia sunt peste 500 de familii românești venite din Crușova. Românii ocupă locul de frunte pe piața Skopiei. Peste 20-30 de firme sunt angroșiști mari în următoarele branșe: fierărie, material de construcție, postăvărie, galanterie, confecțiuni, îmbrăcăminte, cherestea. De asemenea sunt și industriași, meseriași și hotelieri.

Crușova (Krușevo)

Odinioară a numărat 10.000-12.000 de locuitori. Astăzi numără 4-5.000. La ultima statistică din 1921 cu ocazia statisticii generale a Iugoslaviei, numărul românilor din Crușova întrecea pe al Slavilor cu 2-300.

La Crușova am avut trei școli și anume:

- 1/ Școala primară de băieți cu 6 clase (proprietatea Statului român);
- 2/ Școala primară de fete cu 5 clase (cumpărată și donată de către defunctul N. Ionescu din Piatra-Neamț, mare exploatator de păduri, fost Senator în Țară și originar din Crușova);

3/ Școala mixtă.

Situația de astăzi a școlilor și a bisericii române din Crușova este următoarea:

În școala de băieți după ce câțva timp a funcționat Pretura Plasei Krușevo, astăzi funcționează una din școlile primare sârbești, fără a plăti nici o chirie.

În școala de fete funcționează Administrația Financiară.

Pentru școala mixtă n-am avut local propriu ci țineam o casă particulară cu chirie.

Biserica română clădită în 1903 (înainte fusese paraclis) după ce în 1916 preotul român a fost internat de către bulgari a fost închisă. În cei 2 ani 1916-1918 cât au stat bulgarii acolo, a funcționat un preot bulgar. În 1918 când s-au reîntors sârbii au inventariat-o și au dat-o în primire Epitropiei românești din Crușova. Cu ocazia inventarierii Episcopul de la Bitolia prin Protopopul de la Perlepe, a luat o evanghelie de mare preț, dăruită de Ministerul Cultelor din București. Pentru această evanghelie Legațiunea noastră a intervenit de mai multe ori și în primăvara aceasta Ministerul de externe de aici ne-a răspuns că evanghelia s-a restituit Bisericii românești din Bitolia. Acest lucru mi-a fost confirmat personal de către protopopul român Teodor Constantin din Bitolia.

Din 1918 și până în Ianuarie 1928 biserica română din Crușova a fost închisă. Când însă un fost enoriaș al acelei biserici avea de făcut o slujbă sau botez, cununie, înmormântare, ruga pe preotul sârb de la cealaltă biserică ca să officieze în biserica română ceea ce nu li se refuza (bine înțeles în limba sârbă).

În Ianuarie 1928 însă, Episcopul sârb din Bitolia a venit și a târnosit-o, iar de atunci este deschisă și în ea funcționează preotul bulgar Bogdan, care în timpul turcilor a funcționat la Biserica bulgară din Crușova.

Deci sârbii au pus mâna pe această biserică în mod definitiv.

Reforma Agrară

Cu toate că românii macedoneni n-au fost plugari de meserie totuși față de schimbarea condițiilor de trai, unii din ei au început să cumpere pământuri de la turcii care au plecat în 1912 sau de la aceia care pleacă acum. Majoritatea acestor români care trăiesc la Coceana, Știp, Kavadar și Negotin, între Skoplje și Ghevgheli, s-au scoborât de la munte cu turmele lor, unii din 1912 alții mai târziu și și-au înjghebat câte o mică gospodărie la câmp cumpărând loc de pășune pentru oile lor precum și pământ agricol.

Autoritățile sârbești sub diferite motive le-a sechestrat aceste pământuri, invocând că românii n-au acte de proprietate în regulă și pe aceste locuri au așezat elemente sârbești.

Chiar în astă vară au venit la această Legațiune doi fruntași dintre acești români și și-au vizat pașapoartele pentru a merge în România și a cere aprobare pentru emigrarea lor (vreo 100 familii) în România (Dobrogea sau Banat).

De asemenea pădurile imense ale comunei pur românești Nijopole, în apropierea Bitoliei, au fost luate de către statul sârb cu toate că românii de acolo le stăpâneau de mult timp, recunoscuți fiind ca proprietari ale acelor păduri de către statul turcesc.

Românii naționaliști cât și cei foști grecomani așteaptă nerăbdători redeschiderea școlilor românești și a bisericilor, care au mai funcționat sub sârbi de la 1912-1915, pe baza tratatului de Pace de la București din 1913, unde Guvernul Sârb și-a luat angajament în scris de a respecta autonomia școlară și bisericească a românilor din Macedonia.

Sentimentul lor național este de același nivel ca și înainte; Grecomanii nu mai nutresc legendara „Megali Idea”. Acum s-au convins cât de greșită a fost conduita lor sub turci și regretă prigonirile îndreptate contra românilor naționaliști.

Din Crușova și din alte localități sunt câțiva băieți, foști grecomani, la Școala superioară de Comerț din Salonic. Mulți ar mai trimite copiii lor la această școală, dar li se fac mari greutatea la eliberarea pașapoartelor, știut fiind că Legea Învățământului secundar din Iugoslavia interzice studiile în străinătate pentru școalele care există deja în Iugoslavia, și nu eliberează pașapoarte pentru studii decât cu aprobarea Ministerului Instrucțiunii.

Românii așteaptă redeschiderea școalelor fiindcă li s-a dat posibilitatea ca ei înșiși să facă comparație între școlile românești de odinioară și cele sârbești de acum și între educația și cunoștințele care primeau elevii la școlile românești de odinioară, atât la cele primare cât și secundare.

Nu iubesc pe sârbi și n-au nici o încredere în ei. Sârbii de asemenea îi tratează cu epitetul de „Țintari”. Atât la populația slavă (fostă bulgară azi oficial sârbă) cât și la restul populației se observă o nemulțumire generală față de noii stăpâni ai Macedoniei.

Nemulțumirea românilor față de noii guvernanți se poate explica prin următoarele fapte:

Închiderea școlilor și a bisericilor pentru care lucru s-a vărsat destul sânge;

Stagnarea comerțului datorită noii împărțiri a Macedoniei în urma războaielor balcanice;

Starea de după război, scumpetea și impozitele destul de urcate;

Relei administrațiuni a autorităților, care au socotit și încă socotesc Macedonia ca o colonie africană.

Românii n-au aspirațiuni politice și nici iredentare. Niciodată n-au visat ei alipirea Macedoniei de România, aceasta fiind o imposibilitate.

Au dorit să se dezvolte pe cale culturală și economică, să-și păstreze caracterul lor etnic având școli și biserici naționale și în schimb să fie cetățeni loiali ai statului iugoslav.

Numărul total al românilor din Iugoslavia, fără a exagera cred că atinge cifra de 500.000 (românii macedoneni, timoceni și bănățeni). Față de acest număr considerabil, sârbii au adoptat o tactică în ceea ce privește denumirile care le dă acestor români. Spre exemplu: românilor macedoneni le zic „Țințari”, românilor timoceni le spun „Vlasi” iar celor bănățeni le dă adevărata numire „Rumuni”.

La populația slavă însă lucrurile stau altfel. Populația slavă a fost considerată sub turci complet bulgărească. Bulgarii au desfășurat o activitate gigantică în această provincie și au reușit. Atât pe tărâmul cultural cât și pe cel politic, propaganda bulgară a reușit a ține sentimentul național bulgar la cel mai ridicat nivel, infiltrându-le spiritul de sacrificiu în așa măsură încât sacrificarea vieții unui bulgar în interesul general al cauzei naționale bulgare era socotită ca o datorie a oricărui patriot bulgar.

Nu trebuie scăpat din vedere că de la 1870 și până în 1912, cât timp a lucrat comitetul bulgar pentru eliberarea Macedoniei de sub turci, sacrificiile date de către bulgarii macedoneni întrec cifra de 60.000 de vieți omenești.

În 1912 și mai ales în 1913 visul secular al bulgarilor macedoneni de a se uni cu Bulgaria sau mai bine zis ca Macedonia să fie încorporată Bulgariei, s-a spulberat. Cu ocuparea Macedoniei de către sârbi lucrurile s-au transformat cu totul. Sârbii au avut și au aceleași pretenții ca și bulgarii, reclamând pentru ei paternitatea Macedoniei, considerând-o ca „Leagăn al Sârbismului” și citând pe diferiți Țari, Voievozi și Cnezi ai lor care au dominat în Macedonia.

Din populația care au găsit în Macedonia, unica ușor de asimilat este cea slavă-bulgărească, deoarece este o imposibilitate a asimila pe albanezii mahomedani și pe turci și nici pe români, cel puțin pentru 50 ani.

Și în felul acesta populațiunea slavă cu sentimente bulgare peste noapte s-a transformat oficial în sârbă, adăogând fiecărui Pavlov, Petrov, sau Popov nelipsitul sufix „ici” – Pavlov-ici, Petrov-ici, Popov-ici, iar frumosul și arhaicul nume de Macedonia șters și înlocuit cu „Jujne Kraieve” (Regiunile de Sud).

De notat și reținut în același timp că numele se schimonosesc și la cei de origine română, turcă sau albaneză.

Spre exemplu la români:

Dacă se numește Ion D. Dabija și cere de la autorități un certificat sau un pașaport, din nou este botezat din Oficiu cu numele de „Jovan Dabizici” sau ca să fie și mai sârbesc, se elimină „Dabizici” și se adaogă numele tatălui transformându-se în „Jovan Dimitrijevici”.

La turci și albanezi din Ali se face Aliovici și așa mai departe.

Același lucru se întâmplă și la biserici. După venirea sârbilor la Crușova, unde am stat doi ani sub sârbi (1912-1914) am văzut cu ochii mei un tablou cu vre-o 30-40 nume de botez sârbești, încadrat și afișat la intrarea din tinda Bisericii.

Când cineva dintre români își ducea pruncul ca să-l boteze preotul îl întreba ce nume să-i deie și refuza a-l boteza cu un nume care nu figura în acel tablou.

Sunt cazuri când românii și-au înapoiat acasă pe pruncii lor fără a-i boteza, neacceptând ca copiii lor să fie numiți: DUȘAN, DRAGOLIUB sau BRANISLAV etc.

De asemenea Skoplje este legată cu Ohrida-Struga (granița albaneză) cu linie îngustă de 60 cm traversând Tetovo-Gostivar-Kicevo-Ohrid-Struga (lungime 365 km).

În linii generale aceasta este situația din Macedonia după cât am putut eu constata din observațiunile mele personale.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

(ss) M. Petrașiu

Cancelar la Legațiunea Regală a României
din Belgrad

Excelenței Sale

Domnului N.N. Filodor,

Trimis Extraordinar și Ministru Plenipotențiar al României la Belgrad

➤A. M.A.E., fond Problema 18, vol. 7, Macedonoa, nepaginat.

150

1928 <București>. Adresa Societății de Cultură Macedo-Română către ministrul Afacerilor Străine privind izgonirea călugărilor români de la chilia Gavanitzica (Provata) și confiscarea avutului lor pentru că au refuzat să officieze slujba în limba greacă și să vândă pe un preț foarte mic averea lor mănăstirii grecești Lavra.

Societatea de Cultură Macedo-Română

Recunoscută ca persoană juridică prin legea votată de

Corpurile Legiuitoare

Comisiunea Coloniștilor macedo-români

No. 502/928

Domnule ministru,

În Muntele Athos (Sfântul Munte), Grecia, un grup de călugări români, de origine din Macedonia, posedă Chilia Gavanitzica (Provata). Stareț al Chiliei este Ieromonahul Ioachim Porumbelu, care dimpreună cu călugării săi Dorothei, Mihail și Gavril, formează comunitatea Chiliei. Averea acestei chilii se compune din mai multe corpuri de clădiri, păduri de măslini, vie, debarcader propriu, teascuri de fier, moară de măslină, etc. Deoarece călugării români nu au voit să renunțe de a cânta românește în Paraclisul lor, în ziua de 20 Octombrie 1927 în absența Starețului lor Ieromonahul Ioachim, care se afla în țară, după ce au refuzat să cedeze Chilia și întreaga avere pe un preț de nimic Mănăstirii Lavra, au fost izgoniți cu forța din casa și avutul lor, care le-a fost pur și simplu confiscat, călugării rămânând pe drumuri.

Socotim că asemenea procedee nu pot avea aprobarea Statului grec, cu onoare vă rugăm, Domnule Ministru, să binevoiți a interveni pe lângă Guvernul grec ca să ordone o anchetă și să dispuie, fie reintegrarea călugărilor izgoniți în Chilie și în avutul comunității

lor, fie despăgubirea justă a lor de către Mănăstirea Lavra. Valoarea întregii averi întrece suma de 1.000.000 de drahme.

Primiți, vă rugăm, Domnule Ministru, încredințarea înaltei noastre considerațiuni.

Președinte,
(ss) *I. Valaon*

Secretar General,
(ss) indescifrabil

D-Sale, Domnului ministru al afacerilor străine.

➤ A. M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 101.

151

1929. Octombrie 4, Atena. Raportul Legației României la Atena adresat ministrului ad-interim al Afacerilor Externe Alexandru Vaida-Voievod, asupra situației precare a schitului românesc Prodromul. Legația propune îmbunătățirea stării materiale a călugărilor schitului și intervenția pe lângă guvernul elen pentru plata despăgubirii pentru metocul din insula Thassos.

Legation Royale de Roumanie
Nr. 1531

Atena, 4 octombrie 1929

Domnule Ministru,

În urma călătoriei pe care Excelența Voastră m-a autorizat a face la Salonic și Muntele Athos, sunt în măsură a o informa în mod amănunțit asupra adevăratei situațiuni a Schitului românesc Prodromul și mă grăbesc a-i aduce la cunoștință următoarele:

Schitul Românesc Prodromul se găsește așezat pe un platou stâncos, la marginea mării, formând o insulă pe teritoriul mănăstirii Lavra în punctul cel mai înaintat în mare al Peninsulei Muntelui Athos. În chiliile schitului locuiesc aproape 70 de călugări români, iar în cuprinsul întregului Munte Athos, s-ar găsi împrăștiați pe la alte Mănăstiri sau chilii singuratic pește 200 de călugări români.

Schitul Prodromul este condus de un egumen ales pe viață și de patru epitropi aleși în fiecare an de soborul schitului, format din totalitatea călugărilor români aflători în Skit. Această alegere se ratifică de către mănăstirea Lavra, care joacă rolul de instituțiune tutelară a schitului.

Superiorul în funcțiune ieromonahul Ioasaf, este un bătrân călugăr de 70 de ani, gârbovit de ani și de suferințe, fără vreun alt prestigiu decât al vârstei și lipsit de orice autoritate față de epitropi care sunt adevărații conducători ai schitului.

Epitropii, în număr de patru, sunt, spre deosebire de epitropii celorlalte mănăstiri, oameni simpli din popor tineri și însuflețiți de un fanatism religios care întrece orice închipuire. Conducerea efectivă a schitului o asumă călugărul Ioanichie, om tânăr, isteț la minte, mai instruit și mai prefăcut decât toți ceilalți epitropi.

Acest Comitet, sprijinit de un grup de 25 de călugări mai tineri, a pus stăpânire pe schit acum patru ani, înlăturând pe fostul egumen Anichit, printr-una din acele lovituri de stat, foarte frecvente în sânul acestor republici monahale din Sfântul Munte.

Starea de decădere morală și materială în care se găsește astăzi schitul Prodromul, a început în anul 1914, din ziua înlăturării de la conducerea schitului a părintelui Antipa, care a păstorit această instituție mai mult de 15 ani și pe timpul căruia situația schitului era din cele mai înfloritoare. Am cunoscut pe acest venerabil bătrân călugăr, aici în Sfântul Munte, unde după toate suferințele și prigonirile îndurate în timpul vieții, din partea dușmanilor schitului nostru, a venit din țară să-și sfârșească zilele într-o chilie singuratică departe de frământările lumii.

Pe timpul părintelui Antipa, schitul Prodromul primea din partea Statului român o subvenție de 12.000 lei aur. Poseda în insula Tassos metocul astăzi expropriat, care aducea schitului un venit de cel puțin 15.000 drahme aur anual. În țară poseda două vii și un rând de case la Galați, care administrată cu îngrijire, aduceau un frumos venit schitului și la acestea se adăoga renta perpetuă constituită de Voievodul Grigore Ghica, în mâinile Epitropiei Sfântului Spiridon din Iași și colectele realizate de călugării schitului din darurile în bani și bucate făcute schitului de credincioșii din țară.

Bugetul schitului se ridica înainte de război la peste 100.000 lei aur, iar excedentele fiecărui an, erau depuse de Părintele Antipa la Banca Națională, în titluri de rentă, și însumau pe atunci 1.000.000 lei aur, care astăzi cu dobânzile capitalizate s-ar ridica la peste 2.000.000 lei hârtie.

Situația materială de azi a schitului „Prodromul” este din cele mai jalnice. Dintre izvoarele de venituri mai sus amintite nici unul n-a mai rămas în ființă. Din ziua alungării părintelui Antipa de la conducerea schitului, subvenția Statului de 12.000 lei aur a fost suprimată. Mai târziu, când egumenul Anichit a fost la rândul lui izgonit de actualii conducători ai schitului, procuratorul averii din țară a schitului, nu a mai trimis nici o sumă de bani la Sfântul Munte. Se pare că de pe urma relei administrațiuni a acestei averi, una din viile schitului a fost ipotecată pentru suma de 500.000 lei și luată mai târziu în posesiune provizorie de creditori. Odată cu aplicarea reformei agrare în Grecia, metocul din insula Thassos a fost expropriat, iar până astăzi nu s-a putut obține nici plata valorii pământului, nici plata venitului anual al proprietății expropriate. În sfârșit, prin dispozițiunea luată de Sfântul Sinod de a nu mai permite venirea în țară a călugărilor români din Sfântul Munte, fără prealabila aprobare a Sfântului Sinod, s-a suprimat unul din cele mai de seamă izvoare de venituri ale acestui schit, care prin trimișii săi în țară, strângea bani și bucate, în cantități care ajungeau să acopere o bună parte din nevoile schitului.

Nemaiavând nici un fel de venituri de nicăieri, călugării schitului Prodromul trăiesc azi în cea mai neagră mizerie. Schitul lor construit pe un platou stâncos la marginea mării, nu posedă în Sfântul Munte nici păduri, nici pășuni, nici vii, nici livezi de măslini ca celelalte mănăstiri, ca să se poată întreține din exploatarea lor. Singurul mijloc de existență care le-a mai rămas este munca brațelor lor, pe care o pun în serviciul Mănăstirii Lavra, în schimbul unei bucați de pâine.

Profitând de această nenorocită stare de lucruri, un călugăr român, cunosător al limbii elene, care pare să fi făcut în țară oarecari studii de drept și teologie, monahul Arsenie Cotea, stabilit de mai mulți ani într-o chilie singuratică din Muntele Athos, a izbutit să capete asupra acestor oameni simpli un ascendent extraordinar, grație fanatismului agresiv care-l însuflețește și activității neobosite pe care o desfășoară în

contra Bisericii române și elene de la adoptarea noului calendar încoace. Călugării schitului, oameni simpli, lipsiți de orice ajutor din țară și de orice contact cu biserica română, exploatați fără milă de mănăstirea Lavra, în pădurile căreia își agonisesc cu multă trudă o pâine amară, au dat ușor crezare vorbelor meșteșugite ale acestui vizionar care a izbutit să-i convingă că Biserica română a devenit schismatică, de la adoptarea noului calendar, că Patriarhul din Constantinopol este, pentru același motiv, un simplu eretic și că numai schitul „Prodromul” din Sfântul Munte păstrează credința cea dreaptă. Pentru același motiv toți cei care ar avea vreo legătură cu Biserica română urmează a fi considerați caeretici, și dacă ar încerca să le întunece credința, să fie pedepsiți cu pedepsele cuvenite ereticilor.

Atentatul săvârșit asupra părintelui Simeon Ciumandra, nu a fost decât repetarea actului de fanatism, comis acum doi ani, asupra persoanei Mitropolitului Primat Chrisostom al Atenei. Un călugăr grec din Sfântul Munte, fanatizat de învățăturile lui Arsenie Cotea și convins de acesta că prin actul lui va găsi o moarte de mucenic, s-a năpustit în timpul slujbei asupra Mitropolitului Atenei, înarmat cu o pereche de foarfeci, în scopul de a tăia barba venerabilului prelat.

Părintele Simeon Ciumandra, considerat ca eretic din cauza legăturilor sale cu Biserica română, mai era bănuțit de Epitropii schitului că vine din țară cu gândul de a pune la cale îndepărtarea lor și a starețului de la conducerea schitului. Cei fanatici nu au văzut în el decât un eretic venit să le strice legea. Călăuziți și înflăcărați de cuvântările călugărilor Arsenie Cotea și Ioanichie, epitropii și călugării mai tineri s-au năpustit asupra părintelui Ciumandra, i-au tăiat barba și o mustață, l-au dezbrăcat de hainele călugărești, i-au mănșit fața cu cerneală și l-au izgonit din mănăstire în haine de oraș pe care se găsea lipită o foaie de hârtie purtând o inscripție batjocoritoare, iar banii și lucrurile aduse în schit i-au fost confiscate.

Incidentul a avut ca urmare sesizarea Procurorului General din Salonic, care a ordonat postului de jandarmi de la Careia, Capitala Peninsulei, să facă cuvenita anchetă. În fața refuzului călugărilor de a deschide porțile schitului, la somațiunile reprezentanților autorităților civile și religioase, Procurorul General a ordonat să se trimită o echipă de jandarmi din Salonic, sub comanda unui ofițer, cu mandatul de a forța porțile schitului și a face la nevoie uz de arme și dinamită. În aceeași zi schitul era informat telegrafic despre sosirea mea în Sfântul Munte. La primirea acestor știri, călugărul Arsenie Cotea, autorul moral al acestei rebeliuni, a părăsit schitul sub ascuns în timpul nopții, refugiindu-se în munți, iar a doua zi porțile au fost deschise reprezentanților autorității. La sosirea mea în schit, ancheta își urma cursul normal și nici un incident sau arestare nouă nu s-a mai semnalat până astăzi. Banii și efectele părintelui Simeon Ciumandara i-au fost înapoiate.

Îndreptarea stării de lucruri de astăzi nu poate veni decât după îmbunătățirea stării materiale a schitului, căci foamea e rea sfătuitoare și atâta timp cât călugării schitului vor trăi în mizeria de astăzi, este cu neputință a se ajunge la o îndreptare, iar dacă ei ar pierde fanatismul religios care-i însuflețește astăzi, n-ar mai rămâne nici unul într-un locaș atât de puțin ospitalier.

Legățiunea va reînnoi stăruințele sale pe lângă Guvernul din Atena, spre a obține o despăgubire pentru metocul expropriat, sau cel puțin o rentă anuală, așa cum au obținut Mănăstirile grecești, care aveau metocuri astăzi expropriate. Legățiunea va stăruie de

asemenea ca o porțiune de pământ împrejurul caselor din insula Thassos și uneltele aparținând schitului să le fie înapoiate, iar plata recoltei anului trecut să fie făcută cât mai curând.

Ar fi de dorit ca administrațiunea averii din țară a schitului, să fie încredințată unei persoane pricepute, depinzând direct de Patriarhie spre a fi scoasă din părăsirea în care a căzut și a o face producătoare de venituri.

S-ar putea de asemenea restitui schitului veniturile ce-i revin din depozitele de la Banca Națională și Epitropia Sfântului Spiridon, precum și subvenția ce primea în trecut de la Stat, care sub formă de grâne și alimente, pe care schitul le poate importa în scutire de taxe, ar ușura mult viața acestor călugări.

Aceste venituri ar putea fi la început încredințate venerabilului părinte Antipa, care, în dragostea lui pentru schit, mi-a făgăduit că ar primi bucuros să <și> asume pentru câțva timp funcțiunea de supraveghetor al schitului.

Starețul și epitropii actuali ar putea fi înlăturați cu prilejul convocării lor la Salonic în vederea judecării procesului intentat de părintele Ciumandra. Aduși la Salonic, acești călugări nedemni ar putea fi expulzați în România, curmându-se în felul acesta și un proces care ar pune în lumină urâtă schitul nostru din Sfântul Munte.

În această operă de asanare vom fi sprijiniți atât de mănăstirea Lavra, de Sfânta chinotită cât și de Patriarhia din Constantinopol, care dacă nu a reacționat până acum în contra lui Arsenie Cotea și a epitropilor schitului, și a adoptat această atitudine pasivă a făcut-o din condescendență pentru Biserica română.

Pentru aducerea la îndeplinire a programului de asanare și ridicare a schitului este nevoie să se încredințeze această misiune, unei persoane destoinice, cunoscătoare a limbii elene și investită cu depline puteri spre a negocia cu mănăstirea Lavra și cu elementele sănătoase din schit și din chiliile învecinate spre a pune la cale îndepărtarea conducătorilor actuali, iar mai înainte de toate să se găsească mijloacele necesare pentru îmbunătățirea situațiunii materiale a călugărilor rămași care sunt astăzi aproape muritori de foame.

Binevoîți Vă rog, Domnule Ministru, a primi asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

(ss) indescifrabil

Excelenței Sale
Domnului Alexandru Vaida-Voievod
Ministru al Afacerilor Străine ad interim

București

➤ A. M.A.E., fond Problema 15, vol. 30, f. 168-171.

152

1929 octombrie 24, Salonic. Raport al consulului general la Salonic Ion Ciuntu adresat ministrului Afacerilor Străine G.G. Mironescu, privind emigrarea în anul 1925 a circa 1500 de familii aromâne în România, ceea ce a provocat scăderea numărului de aromâni din Grecia și pericolul ca autoritățile grecești să închidă școli și biserici românești din Macedonia.

Consulatul General al României

Nr. 1258

Salonic, 24 octombrie 1929

Anexe: 2

Strict Confidențial

Domnule Ministru,

... Guvernul elen a încuviințat în anul 1925 emigrarea în România a circa 1.500 familii aromâne, punând 7 condițiuni – ce au fost comunicate reprezentanților grupurilor doritoare de a emigra – printre care se găsesc și următoarele:

1) „Déclaration devant le Préfet ou le S/Préfet de vouloir émigrer en Roumanie en famille et *sans retour en Grèce*, en renonçant à la sujétion hellène”.

2) „Depart par le port de Salonique. Permission valable jusqu’au 30 Juillet 1926, jour de l’expiration du délai d’émigration. Par conséquent le chef de famille *peut revenir pour prendre (jusqu’au 30 Juillet 1926) définitivement sa famille aussi*”.

Unii dintre aromânii emigrați s-au întors mai târziu în Grecia, cu pașapoarte românești, iar autoritățile grecești le-au pus în vedere – după ce le-au îngăduit să rămână aici câteva luni de zile pentru diferite motive ce invocau – că nu pot rămâne mai departe în Grecia, ca supuși români, și că au să aleagă ori să plece definitiv – cum și-au luat obligația cu prilejul emigrării – ori să redevină supuși greci, cum erau înainte de a emigra.

Cu prilejul emigrărilor ulterioare a diferitelor grupuri de aromâni, de asemenea, înainte de a li se elibera foile de emigrare, li s-au cerut să îndeplinească întocmai aceleași condițiuni formulate în 1925.

Așa fiind, dacă preotul Dumitru Anastase, – care a funcționat ca preot la Vodena și a emigrat în Iulie 1925 declarând că nu se va mai întoarce în Grecia – dorește acum să se reîntoarcă, tot ca preot, în Macedonia, mă îndoiesc că autoritățile grecești îi vor îngădui să se stabilească din nou în Grecia, după ce a renunțat la supușenia elenă și a declarat că pleacă definitiv în România.

Totodată am onoarea a înainta și o copie de pe adresa Ministerului Instrucțiunii Nr. 89497 din 2 August a.c., sosit aci în timpul concediului meu, prin care îmi cere să intervin pentru hirotonisirea tânărului George Puiareu, ca preot la Abela, în locul tatălui său îmbătrânit și care urmează să iasă la pensie. Or, locurile de preoți din Macedonia, devenite vacante, au fost cu mari greutate completate, după cum am comunicat la timp și Ministerului Instrucțiunii, în urma înțelegerii luate cu autoritățile grecești ca Mitropolia greci să hirotonisească preoți aromâni numai în locurile devenite vacante, prin încetarea din viață sau emigrarea titularilor, așa încât umărul preoților găsiți la ocuparea Macedoniei de către Statul grecesc să rămână același.

Înainte de a face vreun demers asupra acestei cereri a Ministerului Instrucțiunii, îmi permit a reaminti Excelenței Voastre că în diferite rânduri am raportat și ministerului Afacerilor Străine și domnului Ministru Langa-Rășcanu – care au aprobat punctul meu de a vedea – că până când chestiunea Macedoniei nu va trece la Ministerul Afacerilor Străine și nu vom ajunge la o înțelegere cu Guvernul elen asupra chestiunii școalelor și bisericilor aromâne din Macedonia, cea mai nemerită soluție ar fi să ne menținem în situația pe care autoritățile grecești au acceptat-o tacit de a ne recunoaște dreptul la școli, biserici și preoți, în localitățile și condițiunile în care au fost găsite la ocuparea Macedoniei de către statul elen.

Mai mult, îmi îngădui să cred că, o atingere a acestui statu-quo ar fi mai în defavoarea noastră, după emigrările care aproape au golit unele comune de populația aromânească, căci ușoarele succese ce am putea avea cu hirotonisirea vreunui preot în plus, sau reîntoarcerea vreunui care a emigrat, ne-ar putea pune în fața dorinței autorităților grecești de a închide școli și biserici acolo unde aromânii au plecat.

Or, cred că ar fi mult mai prudent ca școlile și bisericile din comunele despopulate în urma emigrărilor, la care poate vom renunța eventual, să le păstrăm ca o rezervă de compensație în vederea unei noi regroupări a elementului aromănesc ce va rămâne mai departe în Macedonia.

Aducând la cunoștința Excelenței Voastre cele ce preced, îmi permit să O rog respectuos, dacă Va crede de cuviință, să binevoiască a dispune să se ia înțelegere cu Ministerul Instrucțiunii asupra celor două cereri susmenționate, după ce vor fi privite prin prisma chestiunii școalelor și bisericilor noastre din Macedonia în întregul ei, și a mi se da și mie apoi ordinele convenite.

Excelenței Sale
Domnului G.G. Mironescu,
Ministru al Afacerilor Străine

Consul General,
(ss) Ion Ciuntu

➤ A. M.A.E., fond Problema 15, vol. 21, f. 9

153

1929, <București>. Extrase din raportul inspectorilor I. Max Popovici și Victor Babeșeanu cu privire la situația românilor macedoneni din Iugoslavia, Grecia și Bulgaria.

DOMNULE MINISTRU,

În urma delegațiunii ce ni s-a dat de către Ministerul de Agricultură, în înțelegere cu Ministerul Afacerilor Străine, de a examina din toate punctele de vedere, situațiunea Românilor Macedoneni din Grecia, Bulgaria și Iugoslavia și a face propuneri, pentru soluționarea în cele mai bune condițiuni a chestiunii emigrării lor în România, în urma cercetărilor făcute de noi la fața locului, avem onoarea a aduce la cunoștința D-voastră următoarele:

AȘEZAREA GEOGRAFICĂ ȘI FELUL DE VIAȚĂ AL ROMÂNILOR MACEDONENI

I. – AȘEZAREA GEOGRAFICĂ. Românii Macedoneni din Grecia pot fi împărțiți în nouă regiuni distincte, la care se adaugă regiunea *Coritza* din Albania, care prin așezarea geografică, trecutul istoric și economic, se leagă de viața celor nouă regiuni din Grecia continentală, formând împreună leagănul românismului din Peninsula Balcanică.

1) *REGIUNEA VERIEI*, situată 80 km, vest de Salonic având ca centru orașul Veria, situat la poalele munților Vermion, se compune din comunele: Selia de Sus, Marușa (Selia de Jos), Xyrolivad, Doliani și Caterina.

Populațiunea aromână din această regiune se ridica înainte de emigrare la aproximativ 1.300 familii, dintre care jumătate se găseau în orașul Veria iar ceilalți se găseau răspândiți în comunele din Munții Vermion.

Ocupațiunea lor de căpetenie era creșterea vitelor, iar o parte din ei se ocupau cu agricultura și comerțul. Aceste familii trăiau în timpul verii în comunele lor, păscându-și vitele prin pășunile din munți, iar iarna coborau la șes în vecinătatea Veriei, unde își pășteau vitele pe câmpiile Salonicului, aproape fără plată, aceste pășuni fiind imense proprietăți turcești, lăsate în părăginire.

2) *REGIUNEA VODENEI*, situată la 100 km. Vest de Salonic, având ca centru orașul Vodena situat la poalele munților Vermion și Voras, se compune din comunele: Gramatico, Căndrova, Paticina, Papadia, Horopani și Naosa.

Populațiunea aromână din această regiune se ridica la aproximativ 900 familii din care marea majoritate se ocupa cu creșterea vitelor și foarte puține se ocupau cu agricultura și comerțul.

Același fenomen de migrațiune de la munte la șes, după anotimpuri se petrecea și în această regiune.

3) *REGIUNEA MEGLENIEI*, situată la 80 km. Nord-Vest de Salonic, pe înălțimile masivului Djeria, în apropiere de granița Sârbească, având ca centru comuna Livezi, se compune din comunele: Lumnița, Lunguța, Osani, Cupa, Berislav, Târna Rica și comuna Huma, situată în Iugoslavia.

Populațiunea română din Meglenia se ridica la aproximativ 2.000 de familii, care se ocupau aproape exclusiv cu creșterea vitelor, neavând în apropiere nici terenuri de cultură, nici orașe populate unde s-ar fi putut stabili ca meseriași. Această populațiune este foarte săracă afară de vre-o 10 proprietari grecizați stabiliți în preajma comunei Kilkis.

Migrațiunea lor în anotimpurile de iarnă se făcea din munți în comuna Livezi precum și în câmpiile situate la Sud, în preajma Salonicului.

4) *REGIUNEA SERES*, situată la Nord și Est de Salonic, de la Poroi, situat pe frontiera dinspre Serbia până la Cavala situată la Marea Egee.

Populațiunea din această regiune, se compune din aproximativ 1.300 familii de păstori nomazi, cu excepțiunea câtorva familii stabilite în comuna Poroi, trăind tot timpul în jurul următoarelor centre: Seres Sidiro Castro, Cavala Lipos, Langaza, Branda de Sus și Cvoplachi.

Pe timpul Imperiului turcesc, mulți dintre ei coborau văile actualei Macedonii bulgărești, iar de la războaiele balcanice au rămas în această regiune a Macedoniei grecești.

5) *REGIUNEA FLORINEI*, situată la 150 km la vest de Salonic, între orașul Florina și lacul Kastoria, se compune din comunele: Negovan, Belcamen, Nevesca, Klisura și Hrupiștea.

Populațiunea aromână din această regiune, se ridica la aproximativ 500 familii răspândite în comunele situate pe masivul muntos din această regiune.

Ocupațiunea lor de căpetenie era și este și astăzi creșterea vitelor.

6) *REGIUNEA GREBENA*, situată la 200 km Sud-Vest de Salonic, având ca centru orașul Grebena, așezat la poalele munților Pindului, pe valea râului Aliacruon (Bistrița) se compune din comunele: Turia, Perivole, Avdela și Sanmarina.

Populațiunea aromână din această regiune se ridică la aproape 2.000 de familii, împărțită în comunele așezate pe văile Pindului, și orașul Grebena, care este centrul românesc cel mai puternic, și unde populațiunea aromână se ridică în timpul iernii la aproape 4.000 suflete din 8.000 de locuitori.

În afară de creșterea vitelor românii macedoneni din această regiune se mai ocupă și cu exploatarea de păduri, comerțul și diferite meserii.

7) *REGIUNEA EPIRULUI*, situată în munții Pindului din Epir, având ca centru orașul Ianina, se compune din 30 de comune dintre care cele mai însemnate sunt următoarele: Baesa, Furca, Breaza, Aminciu (Metzovo) Amer, Chiare, Brebenița, Floru, Laca și Pazi.

Populațiunea aromână din Epir se ridică la aproximativ 7.000 familii dintre care poate numai 10% pot fi considerate ca familii de români naționaliști.

Majoritatea acestei populațiuni se ocupă cu agricultura, foarte puțini cu creșterea vitelor și restul cu exploatarea pădurilor. În orașul Metzovo și centrele populate, aromânii se ocupă cu negoțul și diferite meserii.

În orașul Ianina se găsesc aproape 200 familii de aromâni cu un număr foarte restrâns de români naționaliști.

8) *REGIUNEA THESSALIEI*

Coborând din munții Pindului înspre câmpie, mulți dintre românii macedoneni s-au stabilit în câmpiile fertile ale Thessaliei, unde se ocupă cu plugăria și cultura tutunului.

Neavând nici școli, nici biserici, în această regiune populațiunea aromână a Thessaliei este aproape cu desăvârșire grecizată. Ei continuă totuși a vorbi dialectul macedonean și mulți dintre ei aflând de o apropiată emigrare în România ne-au adresat cereri în acest sens.

9) *REGIUNEA SALONICULUI* cuprinde o populațiune aromână aproape complet grecizată, afară de un număr foarte restrâns de români macedoneni naționaliști care alcătuiesc comunitatea românească compusă din 51 de membri.

În comunele din jurul Salonicului ca Asvestocho și Karaisin, se găsesc instalate provizoriu câteva sute de familii de români macedoneni, din regiunile Megleniei care pretind că și-au lichidat averile și așteaptă să li se dea voie să emigreze în România.

Aromânii din orașul Salonic se ocupă cu comerțul și constituie un element care ar putea fi cu folos întrebuințat pentru extensiunea comerțului de export al României în Macedonia.

II. FELUL DE VIAȚĂ AL AROMÂNILOR ÎN GRECIA

Marea majoritate a românilor macedoneni din Grecia se ocupă cu creșterea vitelor și trăiesc vara la munte în cabane de lemn, împreună cu turmele lor de oi, iar în timpul iernii scoboară în comunele din șes, la poalele munților unde unii își au o așezare mai temeinică, gospodăriile lor proprii, școli și biserici, iar alții mai puțin avuți stau cu chirie prin satele grecești din șes.

1) *Constituirea în comunități școlare și religioase*

Românii macedoneni din Grecia se împart în două categorii:

a) Românii naționaliști sunt aceia care au îndurat toate prigonirile turcești, bulgare, grecești și sârbești, care și-au păstrat limba, religia, obiceiurile și conștiința națională românească. Ei și-au trimis și își trimit copiii la școlile românești existente, și la biserica românească.

În Serbia unde nu există nici școli, nici biserici, nici preoți români, afară de paraclisul din Bitolia, românii naționaliști preferă să-și lase copii nebotezați, decât să primească a li se da numele sârbești de pe lista oficială dată de Mitropolie, în vederea sârbizării numelor din Macedonia sârbească.

Acești români macedoneni care fac parte din comunitățile școlare și bisericești, constituie elementul cel mai sănătos, a cărui aducere în țara românească spre colonizare este o necesitate națională, fiind susceptibilă de o asimilare desăvârșită, în cazul când ar fi amestecați cu românii din Regat.

Într-o categorie aparte, trebuiesc așezați aromânii din regiunea Seres. Aceștia sunt păstori nomazi care își mută corturile și turmele lor de oi, de la munte la șes și care prin felul lor de trai și-au păstrat din generație în generație limba, religia, portul și obiceiurile. Deși nu au și nu au avut niciodată, nici școli, nici biserici românești, ei și-au păstrat neștirbită conștiința națională. Trăind în triburi nomade fără nici un fel de așezare statornică ei s-au găsit la adăpostul acțiunii de grecizare sau slavizare exercitată la sate și orașe, de propagandiștii țărilor interesate.

b) Alături de această categorie a românilor naționaliști la care se păstrează încă vie conștiința națională românească, se găsește marea masă a românilor mai mult sau mai puțin grecizați, cunoscuți sub numele de grecomani sau renegați. Numărul acestora este covârșitor față de acel al românilor naționaliști. Un exemplu: în orașul Bitolia din 6.000 de români macedoneni, abia 600 sunt români naționaliști, restul de 5.400 se consideră greci și pot fi socotiți că au pierdut conștiința națională românească. În Grecia aproape toți românii macedoneni bogați, s-au grecizat și nu se gândesc să-și părăsească noua lor patrie. În timp ce grecomanii astăzi săraci, se gândesc și cer să emigreze în urma propagandei vinovate făcută în trecut de anumite persoane interesate, și a îndemnurilor ce primesc zilnic, prin scrisori de la grecomanii care s-au strecurat în primele transporturi de emigranți. Această propagandă vinovată s-a făcut tocmai de persoanele cărora se încredințase sarcina de a întocmi tablourile de emigranți.

Numărul românilor naționaliști înscrși în comunitățile școlare și religioase românești din Grecia, după alăturata statistică (anexa No. 1) se ridică la cifra de 1.331 familii.

Numărul școlilor primare românești din Grecia este de 26, al învățătorilor de 65 și al elevilor de 946.

Numărul bisericilor este de 12 și al preoților de 13.

INSTALAREA REFUGIAȚILOR ÎN GRECIA

Grecia secătuită de 10 ani de eforturi militare aproape neîntrerupte cu o populație de 5.000.000 locuitori, a avut să adăpostească, să ravitaeze și să îngrijească de instalarea unui milion și ½ de frați de aceeași rasă, veniți din Asia Mică, din Tracia, Bulgaria și din Caucaz.

Cei mai mulți dintre refugiați aproape 1.000.000 de suflete au fost instalați pe plaiurile Macedoniei și Traciei ceilalți în număr de aproape 500.000 au fost instalați în vechia Grecia, parte la orașe constituind cartiere distincte pe lângă orașele existente, iar parte la țară pe lângă așezările rurale din regiunea de șes și pe malul mării.

[...]

Prin instalarea refugiaților în câmpiile din jurul Salonicului și prin văile care străbat munții Macedoniei, s-au împușinat întinderile de pământ care serveau de pășune turmelor de oi ale românilor macedoneni din munți, care iarna coborau la șes, pentru a găsi islazuri.

Prin înmulțirea numărului capetelor de vite aparținând coloniștilor greci din regiunile de șes, s-au împușinat și mai mult terenurile de pășunat de care înainte profitau aproape exclusiv turmele de oi ale românilor stabiliți la munte.

Împărțirea pășunelor din șes la refugiați și înmulțirea numărului capetelor de vite aparținând acestora au avut și continuă să aibă consecințele cele mai grave pentru situațiunea păstorilor români. Încetul cu încetul turmele de oi ale refugiaților cumpărate în cea mai mare parte, chiar de la români, încep să suie în timpul verii coastele munților locuiți acum de români.

Acest fenomen a început deja să se manifeste în munții din vecinătatea Salonicului, unde se găsesc românii din regiunile Veria, Vodena și Meglenia, iar consecințele lui sunt înrăutățirea simțitoare a situațiunii materiale a românilor din aceste regiuni și intensificarea curentului de emigrare în România.

Același fenomen s-a întâmplat și în regiunea Seres, unde păstorii români nomazi, nu mai găsesc decât cu multă greutate pășune pentru oile lor pe timpul verii și sunt siliți să-și desfacă o parte din avutul lor.

În munții Epirului, unde se găsesc astăzi comunitățile românești cele mai înfloritoare ca Samarina, Perivoli, etc., infiltrațiunea elementului refugiaților nu s-a produs încă, aceștia fiind instalați în număr restrâns, pe de o parte din câmpiile din văile râurilor care străbat munții Pindului. Nu este exclus însă ca odată cu înmulțirea numărului refugiaților din aceste regiuni și a turmelor de oi ale acestora, situațiunea economică a românilor din Pind să se înrăutățească și curentul pentru emigrare să găsească adepti.

Ceea ce favorizează îndeosebi curentul de emigrare pe lângă propaganda vinovată făcută de anumite persoane interesate și care acum se continuă de cei plecați prin scrisori și parte din cei care se întorc pentru a-și lua familiile, este faptul împlinit al plecării unui grup de familii dintr-o comună anumită, care face ca cei ce ar fi dorit să rămână să fie siliți să plece și ei, pentru a nu rămâne singuri într-o comună pe jumătate părăsită și pentru a nu se despărți de frații, rudele și cunoscuții lor deja plecați.

C. PRIMELE EMIGRĂRI DE ROMÂNI MACEDONENI ÎN ROMÂNIA

I. În anii 1925 și 1926 au avut loc primele emigrări de români macedoneni în Cadrilater. Numărul acestora a fost de 1.365 de familii, din regiunile Veria, Vodena și Meglenia.

În anul 1927, numărul emigranților a scăzut la 88 de familii din regiunea Veria, câțiva din regiunile Vodena și Meglenia și 31 de familii din com. Lipoș regiunea Seres, unde pentru întâia dată se manifestă curentul de emigrare.

În anul 1928, numărul emigranților s-a ridicat la 656 de familii, din care, aproape trei sferturi din regiunea Megleniei, iar restul din regiunile Horopani.

În tot acest interval de timp (de la 1925-1928) au mai emigrat cu pașapoarte grecești individuale un număr de 157 de familii, din aproape toate comunele aromâne din Grecia, în grupuri de una până la patru familii cu excepțiunea comunelor: Livezi, Pleasa, Veria și Hrupiștea unde grupurile erau de la 7 la 41 familii.

II. În urma deciziunii luate printr-un Jurnal al Consiliului de Miniștri, de a se coloniza în Cadrilater un număr de 1.500 familii de români macedoneni, amestecați cu 1.500 de familii de români din regat, pe terenurile disponibile ale Statului din județele Durostor și Caliacra, a luat naștere curentul de emigrare al aromânilor în România.

Întocmirea tablourilor de emigranți și organizarea plecării lor din Grecia a fost încredințată unor persoane particulare de origine macedoneană, D-nii Celea și Kehaia care au creat un curent factice în favoarea emigrării în aproape toate comunele românești din Macedonia. Acest curent a fost creat prin promisiuni și încurajări de tot felul care arătau acestor oameni simpli situațiunea ce-i aștepta în România, ca pe un pământ al făgăduinței. Prin plecarea unui grup însemnat din aproape fie care comună din regiunile Veria, Vodena și Meglenia, s-a creat celor rămași o situațiune grea prin despărțirea în două a membrilor unei comunități, legați între ei prin legături de familie și interese de avere din cele mai strânse, predispunând în felul acesta și pe cei rămași la o plecare cât mai grabnică.

Înscrierea capilor de familie pe tablourile de emigranți s-a făcut fără nici o alegere între comunele care în majoritatea lor doreau să emigreze, creând astfel un curent de emigrare și în comunele care erau mulțumite de situațiunea lor materială din Grecia. Iar în ce privește alegerea persoanelor îndreptățite a fi aduse în România pentru colonizare, nu s-a făcut nici o distincțiune între românii naționaliști și grecomani, înscriindu-se de-a valma, toți cei care doreau să plece, singura preocupare a celor care întocmeau tablourile de emigrare, fiind aceea de a completa numărul de familii admise prin Jurnalul Consiliului de Miniștri.

Cei care au venit în țară cu primul transport și-au putut desface avutul în condițiuni mulțumitoare și au venit.

Cei din transporturile următoare și-au vândut avutul în grabă, pentru a nu scăpa prilejul de a se împroprietări în România, și au venit săraci lipiți pământului, amăgiți de perspectivele unui trai îmbelșugat în Cadrilater.

Astăzi, cei care doresc să-și desfacă avutul întâmpină cele mai mari greutăți, pentru că toți cumpărătorii greci sunt în curent cu nevoia emigranților de a vinde cu ori ce preț și îi silesc prin pasivitatea lor să-și vândă vitele, averea mobilă și casele pe prețuri de nimic.

Guvernul elen având interesul ca plecarea românilor să fie definitivă, a impus emigranților ca o condițiune prealabilă plecării, să dea câte o declarație scrisă în care să afirme că nu lasă în urma lor nici un fel de avere mobilă sau imobilă. Sunt mulți acei care în graba de a pleca mai repede și-au părăsit căsuțele și cabanele lor din munți, negăsind cumpărători, iar Statul Elen a intrat în posesiunea acestor bunuri și încasează chiriile ce poate obține pentru ele, fără a putea fi împiedicat de cei interesați de la care a luat în momentul plecării declarațiuni autentice că nu lasă nici un fel de avere în Grecia.

Din cele mai sus expuse, rezultă că emigrarea de la 1925-1928 s-a făcut din punctul de vedere al alegerii persoanelor îndreptățite la emigrare și al aducerii lor în țară în cele mai rele condițiuni, conducerea ei fiind încredințată unor persoane particulare, fără pricepere și fără răspundere.

Această stare de lucruri din Grecia, semnalată Guvernului român de Legațiunea noastră din Atena și Consulatul nostru General din Salonic, precum și situațiunea în care s-au găsit emigranții la sosirea lor în Cadrilater, unde lucrările pregătitoare de instalare nu fuseseră în prealabil făcute au determinat Guvernul nostru de a opri, în modul cel mai strict, orice emigrare în România, spre a pune capăt unui izvor de nemulțumiri nesfârșite, care-și avea origina în lipsa totală a unui plan metodic de emigrare și colonizare a cărui elaborare și aplicare să fi fost încredințată organelor oficiale și răspunzătoare ale Statului.

D. SITUAȚIUNEA EMIGRĂRII ÎN MOMENTUL CERCETĂRIILOR NOASTRE LA FAȚA LOCULUI

Pe baza cercetărilor făcute de noi la fața locului și a datelor oficiale culese, am întocmit tabloul de mai jos în care se poate vedea situațiunea de fapt, în tot ansamblul ei:

I. Reg. VERIA

1. Veria	139	93	430	(La Veria) 1 școală de fete una cu 104 eleve un preot 1 școală de băieți cu 153 elevi și 10 învățăt.	
2. Selia de Sus	35	și 54 apr. hotărâți a pleca dar neînscrisi în tab.			
3. Selia de Jos (Marușa)	9				un preot
4. Xirolivad	95				
5. Doliani	98		28	(La Doliani) 1 școală 2 învățăt.	una un preot
			30 elevi		
6. Caterina	38				
7. Paliani	16				
8. Spolitza	2				
Total	432	147	458	3 școli 12 învățăt. 287 elevi	3 biserici 3 preoți

Populațiunea aproximativă a regiunii se ridică astăzi la 900 familii de români naționalști și grecomani.

II. Reg. VODENA

1. Orașul Vodena	88	--	60	1 cu patru învățăt. și 57 elevi	
2. Gramaticovo	142	103	112	1 cu 3 prof. și 54 elevi	1 biserică 2 preoți
3. Cândrova	141	--	28	1 școală 2 profes. 36 elevi	1 biserică 1 biserică 1 preot
4. Paticina	79	27	56	1 școală cu 1 profes. și 40 elevi	1 biserică 1 preot
5. Papadia	22	54	30	1 școală 1 profes. 54 elevi	
6. Horopani	132	--	--		
7. Naosa	7	--	--	--	
Total	610	184	286	5 școli 11 profes. 221 elevi	4 biserici 5 preoți

Populațiunea aproximativă a regiunii se ridică astăzi la aproape 300 de familii.

III. Reg. MEGLENIA

1. Livezi	551	495	91	comunit. s-au desființat plecarea 17 învățăt. și preoților în țară	1 școală 1 profes. 8 elevi
2. Luminița	94	51		o școală	1 preot
3. Lunguța	77	15		9 elevi	fără biserică
4. Oșani	93	51		1 profes.	
5. Cupa	18	52			
6. Berislav	10	5			
7. Târna Reca	--	61			
Total	843	730	108		2 școli 2 învățăt. 1 preot 17 elevi

Populațiunea aproximativă a regiunii se ridică astăzi la 1.150 familii.

IV. Reg. SERES					
1. Seres	1	293	--	1 școală	
2. Poroii	74	46	25	2 profes. 28 elevi	
3. Sixdirocastro	1	43	--		
4. Cavala	--	124	--	--	--
5. Lipos	34	---	--	--	--
6. Langaza	--	79	--	--	--
7. Brando de Sus	--	254	--	--	--
8. Ciaplachi	--	132	--	--	--

Populațiunea aromână din această regiune se ridică astăzi la aproximativ 1.200 familii.

V. Reg. FLORINA					
1. Florina	7	--	--		
2. Negovan	2	--	--		
3. Belcamen	2	--	31	1 școală 2 învățăt. 25 elevi	
4. Nevesca	2	--	60	2 școli 4 profesori (25 băieți și 16 fete)	
5. Clisura	1	--	5	1 școală 2 profes. (14 elevi)	
6. Hrupiștea	20	--	57	1 școală 3 profes. (28 elevi) o biserică și un preot ang. prov. de la greci	
Total	34	--	143	5 școli 11 învățăt. 108 elevi 6 biserici 1 preot	

Populațiunea aromână din această regiune se ridică astăzi la aproximativ 450 de familii.

VI. Reg. GREBENA					
1. Grebena	—	3	55	2 școli 6 prof. 51 elevi	
	1			1 biserică 1 preot	
2. Turia	1	4	53	1 școală 4 prof. (41 elevi)	
	1	—	—	1 biserică 1 preot	
3. Perivoli	1	—	—	1 școală 1 prof.	

4. Avdela				15 elevi	
Total	4	7	108	4 școli 11 învăț. 107 elevi	2 biserici 2 preoți

Populațiunea aromână din această regiune se ridică astăzi la aproximativ 1.000 familii.

VII. Reg. EPIR

1. Ianina	-	-	29	1 școală 4 profes. (41 elevi)	
2. Băeasa	2	-	23	1 școală 2 profes. (35 elevi)	
3. Furca	-	-	--	--	
4. Breaza	-	-	16	1 școală 4 profes. (14 elevi)	
5. Vlahomanii	-	-	11		
Total	2	-	79	4 școli 12 profes. 112 elevi	

Populațiunea aromână din Reg. Epirului se ridică la aproximativ familii.

	No. fam. plecate în Rom.	No. fam. înscrise pt. plecare	No. memb. comunit. Șc. și rl. române	Școli pers. didactic elevi	Biserici personal ecclesiastic
VIII. Reg. TESALIEI					
1. Elassona	—	500?	—	—	
2. Malacari	—	3	—	—	
3. Damași	—	—	25	—	
4. Pretori	—	—	18	1 școală 1 profes. 14 elevi	
Total	—	503?	43	1 școală 1 profes. 14 elevi	

Populațiunea aromână din Tesalia se ridică la familii.

IX. Reg. SALONIC	1	--	51	4 școli 4 profes. (52 elevi)	1 preot fără bis.
-------------------------	---	----	----	------------------------------------	----------------------

Populațiunea aromână din Salonic se socotește astăzi la 200 familii.

X. Reg. CORITZEI					
(Albania)					
1. Coritza	7	-	-	-	-
2. Pleasa	94	-	-	-	-
3. Vijnița	12	-	-	-	-
4. Stropani	4	-	-	-	-
5. Locrița	1	-	-	-	-
6. Pisanderi	3	-	-	-	-
Total	121	-	-	-	-

Populațiunea aromână din regiunea Coritzei se ridică astăzi la aproximativ 500 familii.

La acest grup s-ar putea adăuga aromânii din regiunea Berat, care formează o masă compactă în centrul Albaniei, dar care se consideră astăzi străini de neamul românesc.

Rezumând datele de mai sus, constatăm că situațiunea românilor din Macedonia se prezintă după cum urmează:

Familii emigrate în România	2.157 familii
Familii înscrise în vederea unei apropiate emigrări în România	2.547 familii
Români naționaliști înscrși în comunitățile școlare și religioase.....	4.301 familii
Școli primare românești în Grecia	25
Elevi care frecventează aceste școli	946
Institutori și învățători români	66
Biserici românești	10
Preoți români	13

Datele statistice cuprinse în aceste tablouri sunt aproximative. Ele au fost adoptate pe baza cercetărilor făcute de noi la fața locului și credem că se apropie mai mult de realitatea situațiunii, decât cele cuprinse în lucrările ce s-au scris asupra Macedoniei, care sunt sau contradictorii sau cu deosebiri disproporționate.

2) Din examinarea situațiunii emigranților la fața locului rezultă că aromânii din regiunea Seres, care doresc să emigreze în masă, sunt cei mai numeroși aproape 1.000 familii, și cei mai săraci.

O mare parte din ei și-au desfăcut avutul și sunt gata să plece în România, chiar dacă condițiunile ce li s-ar crea în țară ar fi rele.

b) Din regiunea Megleniei, au plecat în țară mai mult de jumătate din populațiunea regiunii. Printre cei rămași sunt foarte puțin (10-15) crescători de vite bogați, posedând întinse terenuri de pășunat și arătură, care înclină mai mult spre a rămâne, dar care din cauza plecării celorlalți, se văd siliți să plece și ei.

Cei care astăzi s-au înscris pentru plecare sunt în cea mai mare parte oameni săraci și așteaptă cu nerăbdare autorizațiunea de a pleca. Prin plecarea acestora, regiunea Megleniei va rămâne aproape complet despopulată.

În regiunea Vodenei și în special din comunele Gramaticovo, Paticina și Papadia, au plecat aproape patru cincimi din populațiunea acestor comune. Cei rămași, sunt săraci

și gata de plecare. În orașul Vodena și comuna Cândrova aromânii sunt mai înstăriți și nu ar pleca decât dacă li s-ar asigura în țară condițiuni favorabile de colonizare.

Din regiunea Vodenei, a plecat în țară aproape o treime din populațiunea aromână a regiunii.

Cele 93 familii hotărâte să plece sunt formate în majoritate de oameni săraci, care au nevoie de ajutorul Statului, până ce vor ajunge să producă. Cei rămași sunt mai înstăriți și se gândesc la plecare, după împrejurări.

Starea de spirit a celor doritori de a emigra din regiunile pe care le-am vizitat și a delegaților din celelalte regiuni, care au venit chemați de noi la Salonic, era următoarea:

Față de hotărârea Guvernului de a opri în mod provizoriu sosirea emigranților macedoneni, a pătruns în mintea lor ideea că „țara nu ne vrea” și ne lasă „să ne pierdem limba” ca „să murim aici”.

Gândul tuturor este să vină în grupuri compacte în Cadrilater și să fie colonizați în locul bulgarilor, pe care să-i scoată din țară prin tot felul de mizerii ce le-ar face, iar Statul român să le dea câte 10 ha. Din pământurile acestora, case, câte 50.000 lei de cap de familie, unelte, vite, etc.

Toți pretind că au oarecare avere, pe care dacă nu pleacă într-o lună, două, o vor risipi aici, stând fără de lucru, în așteptarea autorizațiunii de plecare.

Cei care primiseră aprobări de plecare în principal nu mai lucrează nimic și își pierd timpul pe drumuri, între Consulat unde cer vize, poștă, unde trimit telegrame disperate în țară și comunele lor unde întrețin atmosfera unei plecări imediate.

Față cu această nenorocită stare de fapt am pus în vedere maselor cu care am stat de vorbă și delegaților pe care i-am întâlnit în Salonic și în celelalte comune, că:

„România privește cu toată solicitudinea soarta românilor de peste hotare și în special a românilor din fosta Macedonie turcească, dar că ei nu sunt singurii care suferă și că cei din Macedonia sârbească sunt mult mai oprimați, neavând nici școli, nici biserici, iar pământurile lor luate fără despăgubire și cu toate acestea curentul de emigrare în Iugoslavia este mult mai slab ca aici, fiindcă acolo nu s-a făcut propaganda deșănțată pe care anumite persoane interesate au făcut-o aici.

Li s-a arătat că avem misiunea de a vedea care este situațiunea adevărată a românilor din Iugoslavia, Grecia și Bulgaria, și că numai după aceea se va lua o hotărâre, care va fi aceeași pentru toți și care li se va aduce la cunoștință din timp prin organele oficiale ale Statului.

Cei care nu s-ar supune dispozițiunilor [...] o fac pe răspunderea lor și riscă nu numai să nu fie ajutați, ci să se aștepte să întâmpine mari neajunsuri.

Nu li s-a fixat nici un termen în privința venirii în țară și nu li s-a dat nici o nădejde că vor putea fi colonizați în Cadrilater, că vor primi pământ sau alte ajutoare”.

După ce au ascultat lămuririle și sfaturile noastre ne-au declarat că și dâșii doresc să se pună ordine în această chestiune și să fie aduși după un plan metodic de emigrare și colonizare, dar că ne roagă stăruitor ca aceste lucrări să fie făcute cât mai curând cu putință și de s-ar putea, venirea lor să aibă loc chiar în toamna anului acesta.

Ar mai dori să cunoască din nainte condițiunile la care se pot aștepta în țară și să fie anunțați să se pregătească de plecare cu câțiva bani înainte de data plecării vaporului din Salonic.

CONCLUZIUNI

Emigrațiunea Românilor din Macedonia se datorește în primul rând înrăutățirii situațiunii lor economice survenită pe urma colonizării refugiaților în Grecia și în al doilea loc propagandei făcută de anumite persoane interesate.

Încă din anul 1924, D. Langa Rășcanu, Ministrul nostru la Atena, semnala Guvernului Regal această stare de lucruri.

Într-un raport al său din 12 Decembrie 1924 adresat Ministrului Afacerilor Străine, Dl. Langa Rășcanu spunea:

„Nu se poate tăgădui că de la venirea în Elada a peste un milion de refugiați, viața indigenilor – fie greci fie aromâni, sau de orice altă naționalitate - s-a îngreuiat adânc.

Acei dintre aromâni care, în adevăr, au a suferi sunt crescătorii de oi.

Până în anul trecut, văile și munții erau ai lor. De la instalarea a sute de mii de agricultori refugiați în acele văi și munți, crescătoria de oi – fie a grecilor, fie a aromânilor – e adânc primejduită”.

Iar mai jos, Ministrul nostru adaugă:

„Nu încetez totuși a da sfaturile cele mai calde și mai din inimă spre a împiedica populațiunea noastră a face pasuri pripite și nechibzuite în chestiunea emigrării.

Căci nespun de îngrozitoare va fi răspunderea acelora care le-ar da sfaturi de o plecare grabnică, nechibzuită, care i-ar îmboldi în a-și părăsi vetrele lor și mormintele părinților și strămoșilor lor fără a ști dinainte ce-i așteaptă în ziua de mâine.

Mi se șoptește însă, din diferite părți că, din nenorocire ar fi elemente care ar împinge aromânimea din Grecia la emigrare și ni se afirmă că despre aceste elemente s-ar avea știință la București.

Dacă în adevăr, astfel de elemente au ființă e de neapărată trebuință a li se spune că, la rândul lor să dea populațiunii aromâne aceleași sfaturi părintești pe care le dau eu, de când am cinstea a fi în capul acestei Legațiuni Regale”.

Emigrarea aromânilor în țară la noi a devenit pentru mulți dintre ei o necesitate imperioasă, care trebuie dezlegată după un plan metodic de emigrare și colonizare, întocmit și pus în aplicare de organele oficiale ale Statului și fără nici un amestec al vreunei alte persoane neoficiale din Grecia sau din țară.

Rezolvarea metodică a acestei chestiuni are un caracter de mare urgență.

Având în vedere cele mai sus expuse, trebuie să relev că chestiunea emigrării aromânilor din Macedonia nu poate fi terminată într-un timp scurt. Va fi nevoie să se întocmească un plan metodic pe o perioadă de 10-15 ani de activitate.

[...]

SITUAȚIA ROMÂNILOR DIN BULGARIA

Instalarea refugiaților în Bulgaria a înrăutățit în mod simțitor situația minoritarilor și în special situația românilor macedoneni – crescători de vite.

Încă din toamna anul 1928 o bună parte din păstorii români – aproape 300 familii – au plecat ca coloniști în Cadrilater.

În momentul de față în Bulgaria sunt peste 500 familii de păstori care așteaptă cu nerăbdare autorizarea a fi primiți în România – întrucât actualmente s-a dispus ca Legațiunea să-i sfătuiască să nu părăsească localitatea și să rămână la vetrele lor.

Păstorii originari – în cea mai mare parte din comunități românești – altă dată înfloritoare ca: Gramostea, Moscopole, etc., după ce au fost distruse s-au răspândit în țările vecine Grecia, Turcia, Bulgaria, ducând viață nomadă, vara în munții Rodopi, Rila, Vitosani, etc, iar în timpul iernii coborând cu numeroasele lor turme de oi și cai în câmpiile Traciei și până la Marea de Marmara.

Ei duceau o viață suportabilă până înainte de războiul mondial plătind taxe de 2 ori pe an, primăvara și toamna.

Fiind considerați ca nefăcând parte din nici una din țările balcanice – nu erau chemați să facă serviciul militar.

După războiul mondial începe o viață plină de amar pentru păstorii români-macedoneni. Pe de o parte taxele de trecerea frontierei între Turcia și Bulgaria se măresc de 15-20 de ori. Pe de altă parte taxele de pășunat atât în Bulgaria cât și în Turcia a ajuns la proporții enorme – încât plata lor a devenit imposibilă. Pe lângă aceasta în ultimii ani, pășunile Statului din munții Rodopi și Rila au fost restrânse la mai mult de jumătate din întinderea de mai înainte – iar Ministerul Agriculturii și Domeniilor în fiecare an continuă să restrângă pășunile sub motiv că trebuie plantate cu brazi.

O altă greutate de mare importanță pe care o întâmpină aceștia din partea autorităților bulgărești este pentru tinerii păstori în vârstă de 20-40 ani și care conform legii bulgare – urmează să facă muncă obligatorie (Trudovacie) sau să se răscumpere – a se vedea anexa I și I bis.

Păstorii români – însă nu au fost niciodată tratați ca supuși bulgari cu toate drepturile și nu trebuiau să facă trudovăcia, totuși autoritățile bulgare le cere să se răscumpere cel puțin cu câte 10.000 leve fiecare – ceea ce era imposibil pentru majoritatea păstorilor, care nu dispuneau de aceste sume.

Pentru înlăturarea acestei dificultăți pe baza art. 158 din Tratatul dela Neuilly tinerii se făceau supuși români și părăseau Bulgaria cu pașapoarte eliberate de Legațiunea Română din Sofia.

În vara anului 1925 Comitetul de aprovizionare al Sofiei a luat cu de-a sila și continuă încă să ia laptele de la oile românilor-macedoneni pe preț de 5-6 leve kgr. pe când pe piață se plătește cu 11-12 leve.

Pe de o parte sunt chemați la muncă obligatorie tinerii păstori între 20-40 ani – fiind considerați ca supuși bulgari – pe de altă parte când e vorba să li se recunoască drepturile ce li se cuvin ca supuși bulgari – sunt considerați ca străini – sub denumirea de saracaceni sau cucovlahi – cerându-li-se taxe duble și triple pentru pășuni – a se vedea anexa No. 2, și 4.

În primăvara anului 1928 păstorilor români-macedoneni nu li s-a permis să locuiască colibele lor de la Bechița (cel mai mare centru de familii românești care numără peste 150 colibe). Colibele din Caramand au fost distruse prin foc ca să nu mai rămână picior de caracaceni pe acolo – colibele de la Sofon au fost distruse de bandiți.

În câteșitrele aceste localități pășunile au fost reduse la sfert – și vitele expuse să piară de foame dacă românii nu închiriau pășuni cu taxe mari de la particulari. A se vedea anexa No. 5 traducere din ziarul „Norod” din 25 Iulie 1925 cu privire la taxele de pășunat și rechiziția laptelui.

Românii stabiliți în Macedonia bulgărească trăiesc sub teroarea Comitetului revoluționar macedonean care formând un adevărat Stat în Stat pe teritoriul Bulgariei supune populațiunea locală la impozite speciale pentru alimentarea fondului acestui Comitet. De fiecare cap de oaie vândută, de fiecare kgr. de tutun recoltat și de fiecare kgr. de cașcaval și de lapte adus în târg, Românii sunt ținuți să plătească o taxă în favoarea Comitetului revoluționar.

În afară de aceste taxe cu care populația macedoneană s-a obișnuit să le plătească mai sunt așa zisele contribuțiuni voluntare tot în favoarea Comitetului revoluționar – care se ridică la sume enorme proporțional cu averea fiecăruia și pe care din cauza mizeriei neputându-le achita sunt amenințați cu moartea, deportați în munți, schingiuiți și chiar omorâți.

Un tânăr macedonean supus român, în favoarea căruia intervenise Legația română din Sofia pentru eliberarea de la munca obligatorie a fost omorât din ordinul Comitetului revoluționar.

Toate aceste prigoniri au fost comunicate de Dl. Ministru Bilciurescu în nenumărate rapoarte Ministerului nostru de Externe.

Din cercetările făcute de noi la fața locului ne-am făcut convingerea că atât Comitetul revoluționar cât și autoritățile bulgare urmăresc cu tenacitate desființarea elementului aromân prin măsuri care ținesc la sărăcirea acestei populațiuni și apoi la izgonirea lui și aceasta în timpul cel mai scurt.

Ca un exemplu al mentalităților autorităților de Stat bulgare vom cita următorul considerent dintr-o sentință a Tribunalului Giumaia din 16 septembrie 1926 - dintr-un proces între un român și o bulgăroaică:

„... Se admite executarea anticipată a hotărârii întrucât reclamantul este străin „supus român” ceea ce se constată din certificatul No. 2538 din 10.X.1925 – și cum în orice moment poate să-și reducă la minim patrimoniul său în România unde li se dă pământul Bulgarilor expulzați din Dobrogea...”.

SITUAȚIA DE FAPT A ROMÂNILOR ÎN BULGARIA

Elementul românesc așezat în Bulgaria în decursul veacurilor, în urma modificărilor teritoriale survenite în urma războiului european se găsesc împrăștiați pe aproape întregul teritoriu al acestui Stat în grupuri care după așezarea lor geografică pot fi împărțite în șase regiuni.

ROMÂNII DIN REGIUNEA VIDINULUI. Pe valea Timocului în Serbia și în regiunea cuprinsă între Dunăre, orașul Vidin și Valea Timocului în Bulgaria trăiește o populațiune românească de aproape 180.000 de suflete. Pe teritoriul Bulgariei, micșorat în urma tratatului de la Neuilly care a dat Serbiei un însemnat număr de sate românești, abătând granița dinspre Timoc în favoarea Iugoslaviei, trăiește o masă compactă de români de aproape 70.000 de suflete.

Acești români, emigrați în Bulgaria din județele din sudul Olteniei, trăiesc în sate curat românești și stăpânesc în deplină proprietate pământul foarte fertil pe care-l posedă.

Satele curat bulgărești precum și satele cu populațiune amestecată sunt foarte puțin numeroase, populațiunea bulgară trăind mai mult în orașul Vidin și în câteva comune învecinate.

Românii din regiunea Vidinului și-au păstrat neștirbite limba, portul și obiceiurile și rezistă tuturor încercărilor de deznaționalizare puse la cale de bulgari cu sprijinul școlilor și bisericilor bulgărești. Situațiunea materială a acestor români este bună și nu există curent de imigrare în România printre ei. Feciorii familiilor de români mai înstărite vin în țară pentru a-și continua studiile la școlile superioare românești.

Dacă în aceste comune s-ar înființa școli și biserici minoritare românești, s-ar putea menține trează conștiința națională a acestei populațiuni, în mijlocul căreia caută a se infiltra elementul bulgăresc prin toate mijloacele spre a o deznaționaliza.

2. ROMÂNII DIN PLĂȘILE RAHOVA, LVOM, NICOPOL ȘI ȘIȘT

În județele bulgărești de-a lungul Dunării se găsesc comune românești răzlețe, pe alocuri cu o populație curat românească, și de cele mai multe ori o populațiune mixtă, trăind în comune izolate fără școli și biserici românești și mai întotdeauna înconjurați de elemente bulgare șoviniste care-i opresc să vorbească românește, sunt supuși unei deznaționalizări lesne și sigură. Întrebuințarea limbii române de către elevi în școli și de către populația românească în biserici se pedepsește cu amendă de 5 leve în folosul fiscului bulgar.

Societățile patriotice bulgare constituite în vederea luptei în contra agrarienilor și comuniștilor își completează activitatea, prigonind elementele naționaliste românești. Colonizarea acestei regiuni cu refugiați bulgari, veniți din România și Iugoslavia a înrăutățit și mai mult situațiunea românilor în această regiune a căror deznaționalizare este aproape de neînlăturat.

3. ROMÂNII MACEDONENI RISIPIȚI ÎN SATELE ȘI ORAȘELE BULGARE LA LUMNIȚA, PEȘTERA, RAHITOHO, TOREOHA, CONSDOVO ȘI CEPINO ETC.

Familiile românești, trăind în număr restrâns și cu totul izolat în masa elementului bulgăresc fără contact cu românii din centrele învecinate sunt cei mai amenințați a fi deznaționalizați.

Acest element nu ar putea fi salvat decât printr-o vastă operă de colonizare în România care ar atrage în țară toate aceste familii dornice de a părăsi teritoriul bulgăresc și a căuta un trai mai bun în altă țară.

4. ROMÂNII PĂSTORI NOMAZI DIN MUNȚII PINDULUI, RILA ȘI RODOPI

Situațiunea materială a păstorilor români macedoneni din munții fostei Macedonii turcești a devenit de la război încoace foarte precară.

Crearea de noi frontiere de-a lungul munților Macedoniei impune pe aceste populațiuni nomade la plata unor impozite grele ori de câte ori încearcă să treacă granița spre a căuta pășune în șesurile Macedoniei grecești sau Traciei Orientale.

Neavând locuințe stabile și locuind în corturi sau colibe de scânduri demontabile, ei sunt excroați de organele administrative bulgărești și jefuiți de bandele bulgare înarmate care cuturează munții sub directiva Comitetului revoluționar macedonean.

Această populațiune ar dispune astăzi de aproape 120.000 capete de vite și 8.000 de cai și e gata să-și vândă acest avut și să emigreze în România. Numărul celor care se găsesc în această situațiune ar fi de aproape 500 familii.

5. ROMÂNII DIN GIUMAIA DE SUS

Orașele Petrici și Giumaia de Sus s-au transformat în orașe bulgărești, după plecarea refugiaților turci în Tracia și Asia Mică prin instalarea refugiaților bulgari veniți din ținuturile Macedoniei trecute astăzi în stăpânirea Serbiei și Greciei.

Populațiunea aromână din orașul Giumaia era înainte de război de aproape 300 familii.

Astăzi colonia aromână din acest oraș s-a redus la 70-80 familii între care unii au devenit supuși români în baza art. 158 din Tratatul de la Neuilly, cei mai mulți rămânând supuși bulgari. În Giumaia de Sus există o școală și o biserică românească înființată de Statul român și întreținut din bugetul Statului român.

În toamna trecută în lunile Octombrie și Noiembrie au imigrat în România din Giumaia 20 familii. Între cei rămași astăzi în acest oraș se pot număra vre-o 10 familii cu oarecare avere, oameni înstăriți care ar pleca imediat dacă autoritățile bulgare le-ar da voie să-și desfacă avutul în condițiuni normale.

Școala și biserica înființate în acest ținut de către Guvernul român nu pot împiedica dispariția elementului românesc prigonit în mod neomenos de autoritățile bulgare și de Comitetul revoluționar macedonean care-și are sediul în acest oraș, iar existența acestei școli și biserici constituie un argument al propagandiștilor bulgari în străinătate pentru a susține că ei respectă drepturile minorităților etnice din Bulgaria și a cere ca și minoritățile bulgare din Serbia, Grecia și România să aibă dreptul de a avea școli minoritare.

Este destul să amintim aici că bulgarii posedă în România 9 școli primare, 1 gimnaziu și 3 biserici în timp ce noi nu avem în Bulgaria decât 2 școli primare și 1 gimnaziu.

6. ROMÂNII DIN SOFIA

Românii macedoneni aflători în Sofia sunt constituiți în colonie românească având o școală primară, un gimnaziu și o biserică; parte din ei sunt supuși români, iar parte sunt supuși bulgari.

Fiind sub scutul Legațiunii și Consulatului din Sofia și având școală și biserică ei nu sunt supuși bulgarizării, decât într-o măsură foarte mică, iar situațiunea lor materială fiind bună nu cer să emigreze și se pot dispensa de ajutorul Statului în cazul când s-ar hotărî să se strămute în România.

După statisticile întocmite de Președintele Comunității Românești din Sofia Dl. Ghiula Mila, au imigrat în România în toamna anului 1928, și primăvara anului 1929 – 557 familii cu 2.355 suflete din regiunile Rodopi și Giumaia.

Vor urma în cursul verii și-n toamna anului curent să emigreze românii Macedoneni din următoarele comune:

Păstori din	Rila	35 familii	120 suflete
" "	Samocos	50 "	200 "
" "	Bachița	80 "	300 "
" "	Tregmanița	10 "	50 "
" "	Batac (Peștera)	150 "	800 "
" "	Ceaconița-Ciflike	40 "	200 "
Păstori actualmente nestabiliți	300 "	1000 "	
Aproximativ total	565 "	2575 "	

După rectificările ce trebuiesc aduse datelor statistice bulgare făcute de legațiunea noastră din Sofia populațiunea de limbă română din Bulgaria, inclusiv regiunea Vidinului s-ar ridica la 120.000 suflete.

Curentul de emigrare este încă foarte slab din pricină că acești oameni nu au intrat în contact cu căpeteniile fraților lor din Grecia care au creat acolo un curent de emigrare în România care depășește și greutățile reale ale populațiunii locale. Există până în prezent numai 70 de cereri nominale a căror listă o anexăm acestui raport, dar este de prevăzut că în cazul când s-ar deschide poarta imigrării, un foarte mare număr din aromânii acestei regiuni s-ar grăbi să-și vândă puținul lor avut spre a veni în România.

Cele 70 de familii despre care am vorbit mai sus având aprobarea în principiu de a imigra în România și-au desfăcut avutul și așteaptă autorizațiunea de plecare.

GREUTĂȚILE SUFERITE DE AROMÂNI ÎN TRECUT ȘI STAREA LOR ACTUALĂ DIN MACEDONIA SÂRBEASCĂ

Odată cu prăbușirea Statului turcesc începe declinul moral și material al populațiunii aromâne din Serbia. Împrejurările care au contribuit la decăderea elementului românesc sunt următoarele:

1. – Dezmembrarea Macedoniei între cele patru state vecine: Albania, Grecia, Serbia și Bulgaria.
2. – Internarea românilor macedoneni urmată de predarea și distrugerea comunelor lor.
3. – Acapararea școlilor și bisericilor române din Macedonia sârbească de către autoritățile școlare și bisericești iugoslave și oprirea redeschiderii lor în ciuda principiului de autonomie școlară și bisericească recunoscut prin Tratatul de pace de la București.
4. – Dislocarea și răspândirea românilor macedoneni în diferite centre la care se adaugă migrarea multora dintre ei în țară la noi și în alte țări. Înainte de război în Macedonia sârbească funcționau 32 școli primare, 10 biserici românești, un liceu complet și o școală de fete profesională la Bitolia; numărul școlarilor se ridica la 8.000 de elevi. Prin intervențiuni stăruitoare și proteste energice pe lângă Guvernul din Belgrad s-a îngăduit menținerea bisericii române din Bitolia unde se oficiază slujba în limba română și localul liceului care nu funcționează.

Războiul a produs o adâncă schimbare în compunerea comunelor românești din Macedonia românească. O mulțime de aromâni din Bitolia și împrejurimi au plecat stabilindu-se la Florina, Salonic, etc., în localul cărora au venit alte familii de prin comunele românești de prin apropiere prădate sau distruse de armatele bulgare.

Familii din comuna Beaga s-au stabilit la Struga și Ohrida iar la Scopia s-au stabilit foarte multe familii din Crușova și așa mai departe. Așadar numărul populațiunii românești de prin comunele locuite de ei, s-a micșorat și actualmente după datele statistice cele mai recente ar fi după cum urmează:

1) Bitolia	1.200	fam.	6.000	sufł.	(3 școli primare) o biserică
					1 liceu, o șc. norm. 1 șc. primară
2) Târnova	20	"	100	"	

3) Magarova	30	"	150	"	1 șc. primară	
4) Nicopole	20	"	100	fârș.	(2 școli pr.	
5) Moloviște	140	"	700	sufł.)	1 biserică	
6) Gopeș	110	"	550	"	2 școli primare	
					1 biserică	
7) Reona	70	"	350	"	1 șc. primară	
8) Iancoveti	15	"	75	"	1 "	
9) Istoc	40	"	200	"		
10) Ohrida	45	"	225	"	2 școli primare	
					2 biserici	
11) Struga	40	"	200	"	1 școală primară	
12) Beala de Jos	100	"	500	"	1 școală primară	
13) " " Sus	25	"	125	"	1 " "	
14) Perlepe	15	"	75	"	1 " "	
15) Crușova	500	"	2500	"	3 școli primare	
					1 biserică	
16) Ghevghieli	20	"	100	"	1 șc. primară	
17) Veles	80	"	400	"	1 școală	
					1 biserică	
18) Scopia	400	"	200	"	1 școală	
					1 biserică	
19) Cumanova	35	"	175	"	1 școală	
					1 biserică	
20) Cociani	25	"	125	"	1 școală	
					1 biserică	
21) Cicevo	30	fam.	150	sufł.	1 biserică	
22) Gostivani	15	"	75	"	-----	
23) Fetovo	40	"	200	"	1 școală prim.	
24) Prispenni	75	"	375	"	1 "	
25) Ferizovichii ...	25	"	125	"	1 "	
26) Huma	--		---		1 "	
					1 biserică	
27) Lipopelți	--		---		1 șc. primară	
28) Palanca	--		---		1 "	
Total 3.115		"	15.575	"		

În aceste cifre aproximative sunt cuprinși și aromânii așa ziși grecomanii de odinioară.

Ocupațiunea de căpetenie a românilor de prin orașe este comerțul și mica industrie, iar îndeletnicirile de căpetenie a românilor de prin comune este creșterea vitelor și chiragilăcul.

Românii crășeni de teama prigonirilor nu manifestă sentimente naționale și caută să-și facă rosturile în locurile unde se găsesc fără a căuta o mântuire într-o imigrare despre care nimeni nu le-a vorbit până acum. Lăsați în situațiunea aceasta ei vor fi după

câteva decenii deznaționalizați pe nesimțite prin mijloacele înștiințate de organele administrative sârbești.

Cei mai apropiați de ideea emigrării în țară sunt crescătorii de vite și-n primul rând Aromânii periholiați de la Istoc cărora li s-a luat muntele unde pășunau turmele lor și nu li se permite a locui în comuna lor care se găsește aproape.

Asupra situațiunii aromânilor din Albania menționăm numai următoarele informațiuni culese în timpul călătoriei noastre în Iugoslavia, Bulgaria și Grecia:

În toată Albania există o populație de circa 50.000 de aromâni, care își păstrează încă limba strămoșească.

Dintre aceștia circa 35.000 sunt în masă compactă în regiunea Muzachia cu centre importante aromânești: *Fieri, Lusna, Gradiștea și Carburnara*.

Restul sunt înspre regiunea Corcea unde avem următoarele centre și sate locuite exclusiv (sau aproape) de aromâni:

Corcea -	500	familii	aromânești
Dișnița -	60	"	"
Șipsca -	50	"	"

Moscopole (Celebrul centru cultural din Balcani înfloritor prin secolul 15-16 și 17-lea distrus sub Ali-Pașa are astăzi aproape 200 familii)

Lunca -	60	"	"	"
Grabova -	80	"	"	"
Nicea -	60	"	"	"
Boboștița -	60	"	"	"

și cătunele Bitcuchi, Drenova, Lubonia și Boria.

În afară de aceste localități cu populație exclusiv românească (afară de Corcea) mai întâlnim mase importante de aromâni în centrele: Tirana – capitala Albaniei, Durazzo, Elbasan, Berat și Valona.

Se ocupă cei mai mulți cu păstoritul și sunt meseriași printre ei. De asemenea în porturile Valona și Durazzo precum și în celelalte centre mai importante se găsesc comercianți cu vază.

Din întreaga populație din Albania n-ar emigra decât maximum încă 150-200 familii.

CONCLUZIUNI ȘI PROPUNERI

În urma împărțirii Macedoniei și Traciei între statele succesorale ale fostului Imperiu Otoman, în urma schimburilor de populațiuni între Grecia, Turcia și Bulgaria și a înfăptuirii reformei agrare în întreaga Peninsulă Balcanică pe baze naționaliste, statele balcanice sunt astăzi constituite pe baze etnice solide, urmărind validarea unității lor naționale prin întărirea elementelor de aceeași origine etnică și prin deznaționalizarea sau îndepărtarea elementelor minoritare, care mai subzistă în limitele granițelor teritoriale.

În mijlocul acestui proces de integrare națională elementul român macedonean, împrăștiat în grupuri răzlețe, pe teritoriile a patru țări diferite, lipsit de sprijinul moral al unui ideal național realizabil, merge cu pași repezi către o asimilare completă în masa etnică a populațiunilor în mijlocul căreia trăiește. În regiunile unde populațiunea de origine românească trăiește în masă compactă, procesul de asimilare în masa etnică

înconjurătoare este foarte lentă și în această situațiune privilegiată se găsesc numai Aromânii din Pind și românii din valea Timocului.

Soluțiunea ce urmează a se da chestiunii emigrării aromânilor din Peninsula Balcanică, în România trebuie să țină seama de faptul că atât împrejurările economice cât și politica statelor balcanice de la război încoace, urmărește cu tenacitate deznaționalizarea elementelor alogene, din sânul lor și că elementul român macedonean, este cel mai expus unei asimilări repezi și totale.

Din punct de vedere politic, existența elementului aromân în Peninsula Balcanică nu a adus României atât în timpul războaielor balcanice, cât și în timpul războiului european, nici un folos apreciabil și politica așa zisă a „cuiului lui Pepelea”, nu a dat roadele pe care unii dintre oamenii noștri politici le-au scontat. Nu se poate ști care vor fi conjuncturile politice în viitor, însă este incontestabil că în urma constituirii statelor balcanice pe baze etnice unitare și naționaliste și a slăbirii continue și fatale a vitalității aromânilor din Balcani, politica de a întreține fermentul unei agitațiuni politice românești de o nuanță românească naționalistă nu poate crea decât neajunsuri, în raporturile noastre politice cu statele balcanice.

Din punct de vedere economic existența unor elemente de origine românească în centrele de activitate economică din întreaga Peninsulă Balcanică poate fi de cel mai real folos pentru expansiunea comerțului exterior al României. Dacă ținem seama de calitățile excepționale în materie comercială a românilor macedoneni, și de împrejurarea că dâșii cunosc aproape toate limbile vorbite în Orient și obiceiurile populațiunilor în mijlocul cărora au trăit, putem afirma cu toată tăria că ei pot deveni cei mai buni pionieri ai expansiunii noastre comerciale în Orient.

Pentru a atinge acest țel, este nevoie ca ei să devină cetățeni leali ai țărilor în care trăiesc și să-i considerăm ca atare căutând a întreține la ei, prin școli minoritare organizate după modelul școlilor minoritare din România, conștiința originii etnice românești care ne leagă de ei. Iar pentru a-i atrage în sfera de influență a intereselor economice românești este nevoie să dăm precădere acestui element, în toate întreprinderile care deservesc comerțul de export și de import al României cu țăările balcanice.

Această politică nouă va atrage de partea noastră toate elementele aromâne înstrăinate, care în unele regiuni ating proporția de 90% și ele vor veni cu atât mai multă grabă cu cât vor fi atrași de interese economice actuale, de conștiința unei afinități de rasă încă trează și de convingerea că lucrează în favoarea unei apropieri de România, rămânând mai departe supușii leali și credincioși ai țării unde trăiesc.

Din punct de vedere românesc avem datoria să primim în țară pe acei mai nenorociți dintre ei, pe care o situațiune economică nenorocită și o propagandă vinovată i-a determinat să-și vândă avutul și care astăzi așteaptă cu înfrigurare încuviințarea de a veni în România.

Numărul lor este de aproximativ 2.000 familii în Grecia, 500 familii în Bulgaria și 200 familii în Iugoslavia. Aducerea lor constituie o operă de asistență națională și urmează a fi soluționată fără întârziere, independent de dezlegarea ce se va da problemei macedo-române în ansamblul ei.

Față de ei, nu trebuie să luăm nici un fel de angajament cu făgăduieli primejdioase. Cei care nu pot fi împiedecați de a pleca trebuie aduși după un plan de emigrare și colonizare dinainte întocmit, a cărui punere în aplicare să înceapă cel mai târziu în toamna anului acesta sau în primăvara anului viitor, și să fie continuată metodic, pe o perioadă de 10-15 ani.

Planul urmează a se trasa atât pentru colonizarea elementului macedonean pe tot cuprinsul țării și pentru intensificarea penetrațiunii noastre economice în Peninsula Balcanică cu ajutorul elementului românesc macedonean, constituită minoritate etnică distinctă, etnică, dar leală față de țările în care va trăi, acest plan trebuie urmărit în executarea lui pe un lung șir de ani sub continua supraveghere a unei direcțiuni unitare.

Inspector Inginer agronom

(ss) *I. Max Popovici*

(ss) *V. Babețeanu*

➤ A. M.A.E. fond Problema 18 vol. 1, nepaginat.

154

1930 ianuarie 5, Belgrad. Raportul Legației României la Belgrad adresat președintelui Consiliului de Miniștri, ministru ad-interim al Afacerilor Străine Iuliu Maniu privind persecuțiile la care sunt supuși românii din Iugoslavia care-și trimit copiii să studieze în țară.

Legațiunea României la Belgrad

Belgrad, 5 ianuarie 1930

Nr. 18-7/c

Secret.

Domnule Ministru,

Răspunzând adresei acelui Departament cu No. 77.163 din 31 Decembrie 1929, am onoarea a aduce la cunoștința Excelenței Voastre următoarele, cu rugămintea să binevoiască a le comunica Președinției Consiliului de Miniștri:

În anul 1924 Ministerul iugoslav al Instrucțiunii Publice (pe atunci titular D. Pribicevici), decretase un regulament după care elevii care doresc a-și continua studiile în străinătate sunt ținuti a solicita, prin aceasta, autorizațiuni speciale de la același Minister, autorizațiuni care se eliberează numai în cazul când în țară n-ar exista instituțiuni culturale din acele la care elevul respectiv dorește a studia.

Părinții elevilor români din Banatul iugoslav au încercat să se conformeze acestei dispozițiuni dar, întâmpinând dificultăți, ba chiar în cele mai multe cazuri fiind respinși, mulți dintr-înșii își treceau copii peste graniță noaptea în mod clandestin, riscând câteodată a fi prinși și condamnați.

Autoritățile iugoslave au căutat întotdeauna să împiedice asemenea procedee, amenințând și condamnând pe cei prinși. Toamna trecută, însă, la începutul anului școlar, măsurile în chestiune au fost înăsprite, autoritățile procedând la condamnarea părinților elevilor minoritari români dovediți că și-au condus copii dincolo în România fără acte de călătorie și fără autorizațiunea necesară a Ministerului Instrucțiunii.

Legațiunea este în posesiunea hotărârilor Primpreturei din Vârșeț, prin care un anumit număr de români (din Coștei, Mesici, Vlaicovăț, Salcița, etc) au fost condamnați

la câte 100 dinari amendă sau 5 zile închisoare, iar alții la câte 300 dinari sau 15 zile închisoare.

Toți acești români au făcut apel la Jupania, actualmente, Banovina respectivă și așteaptă acum hotărârea definitivă care se crede că va fi negativă.

După informațiunile Legațiunii, obținute de la fruntașii conaționalilor noștri din Banatul iugoslav, – în Septembrie și Octombrie trecut, autoritățile din comunele românești au pus ce-i drept, în vedere părinților elevilor care studiază în România, de a înceta să-i mai trimită, iar cei aflați deja acolo, să fie aduși acasă în cel mai scurt timp, contrar părinții lor vor fi aspru pedepsiți. S-a precizat chiar și amenda de 15.000 dinari.

Avertizările acestea însă s-au făcut verbal și nu prin circulară oficială sau ordin scris. Câțiva dintre cei amenințați și-au adus copii acasă, iar cei care nu s-au lăsat intimidați nu au fost încă condamnați și nici chiar avertizați din nou. Din contră, cu prilejul sărbătorilor Crăciunului mulți dintre elevii aceștia au venit de vacanță acasă și acum, se înapoiază pe la școlile lor din România.

De câțiva vreme încoace nu mi s-a mai semnalat nici o plângere în această privință.

Evident că demersurile făcute la timp de această Legațiune au avut efectul dorit. De altfel, prin raportul acestei Legațiuni cu No. 2548 din 30 Octombrie trecut, s-a pus în curent Ministerul asupra celor petrecute, iar în urma instrucțiunilor primite de la Domnul Ministru Mirinescu, intervenind, am raportat rezultatul demersurilor mele. De asemenea, prin telegrama mea No. 2676 din 17 Noiembrie trecut, am raportat și despre comunicatul Ministerului iugoslav al Instrucțiunii Publice.

În urma acestui comunicat, mulți dintre părinții elevilor români din Banatul iugoslav, au înaintat cereri Ministerului Instrucțiunii din Belgrad, solicitând permisul necesar. Cum însă unii dintr-înșii au fost refuzați, ca de exemplu: Ioan Drăgan din Cuștei, Traian Petcu, N. Matei, M. Trifu și St. Rusta din Nicolinți, Legațiunea, intervenind din nou, toate aceste cereri au fost satisfăcute.

De asemenea, în urma insistenței Legațiunii, cazul cu învățătorii români eliminați din serviciu pe motivul că n-au depus examenul necesar a fost favorabil rezolvat, dâșii fiind reintegrați în posturile lor, urmând ca după 6 luni să depună examenul cerut.

Țin a adăuga că D. Ministru Marinkovici, într-una din ultimele întrevederi, m-a asigurat că dorința sa este ca Ministerele competente să primească instrucțiuni și că a vorbit în acest sens în Consiliul de Miniștrii și anume ca minoritarii români care doresc a-și trimite copii la școlile din România să nu fie tratați ca celelalte minorități ci să se caute a se aplica dispozițiile legale față de cei dintâi cu toată elasticitatea cuvenită conaționalilor unei țări aliate.

Din cele relatate mai sus reiese că, pentru moment, nu este cazul pentru nici o intervențiune, neajunsurile în chestiune fiind aplanate și deci ne mai fiind nici o reclamațiune de asemenea natură din partea conaționalilor noștri din Banatul iugoslav.

Excelenței Sale,

Domnului Maniu,

Președintele Consiliului de Miniștri

Ministru ad interim al Afacerilor Străine

(ss) indescifrabil

155

1930 ianuarie 9 <București>. Studiu privind istoricul școlilor românești din Peninsula Balcanică de la înființare până în 1930.

SCURT ISTORIC

al școlilor românești din Peninsula Balcanică,
de la înființarea lor și până astăzi

Considerațiuni generale

Chestiunea școlilor românești din Peninsula Balcanică este latura cea mai importantă a întregii chestiuni macedo-române. În frământările politice care au agitat și agită încă Balcanii, elementul românesc nu a avut și nu are alte revendicări decât dreptul de școală și biserică naționale în care să-și poată cultiva limba maternă. Nu arareori însă acest drept, românii din Balcani nu l-au putut câștiga decât prin sacrificii de sânge.

Rolul României în această mișcare cultural-națională a românilor din dreapta Dunării a fost acela de soră ocrotitoare și sprijinitoare a fraților răzlețiți și amenințați cu deznaționalizarea. Sprijinul României a fost moral și material. Moral, prin încurajarea inițiatorilor care au pornit această mișcare de redeșteptare națională printre românii din Macedonia; material, subvenționând școlile înființate și care reprezentau roadele acelei mișcări. Astfel, începând cu anul 1864 și până astăzi, în bugetul Țării Românești au fost alocate pentru întreținerea școlilor din Macedonia fonduri care au variat, în măsura nevoilor, de la 14.000 lei, cât a fost prevăzut în primul an, până la 30.000.000 cât e prevăzut în bugetul anului 1930.

Succesul material și mai ales cel moral au compensat cu prisosință sumele cheltuite de Statul Român pentru școlile din Macedonia. Astăzi, cu toate că situația școlilor românești din Macedonia nu este dintre cele mai bune, totuși rezultatul mișcării a fost considerabil prin faptul că întreaga populație de origine română din P. Balcanică este conștientă și mândră de originea sa etnică. În afară de aceasta, școlile naționale din Macedonia au dat Țării Românești un numeros contingent de intelectuali care s-au distins în diferite ramuri de activitate, precum: în literatură, în artă, în știință, comerț, industrie etc., contribuind prin aptitudinile și hărnicia lor, la promovarea culturală și economică a țării. Astfel încât, deși situația actuală a școlilor de peste hotare nu este la înălțimea prestigiului și strălucirii României întregite, eforturile și sacrificiile ce se fac în această direcție nu trebuie desconsiderată.

Perioada înființărilor de școli (1864-1900)

Primele începuturi ale redeșteptării naționale a Românilor din Peninsula Balcanică datează de pe la 1860 (d.C.). În urma revoluției din 1848 din țară, mulți bărbați de stat exilați, călătorind prin Balcani, au rămas uimiți întâlnind în drumul lor comune curat românești. Printre alții, D. Bolintineanu, D. Brătianu, Cezar Boliac, au urmărit de aproape viața aromânilor și au relatat în diverse memorii și scrieri despre existența elementului românesc în Peninsula Balcanică stârnind astfel un interes viu pentru acești frați răzlețiți.

În 1860, Dimitrie Cazacovici, împreună cu alți câțiva români macedoneni aflători în țară, a format un comitet care a lansat un manifest redactat în limbile română și greacă atrăgând atenția populației românești din Macedonia de primejdia înstrăinării graiului lor, recomandându-le să vorbească limba maternă nu numai în familie ci și în public și în afacerile lor comerciale și chiar să caute a o introduce în școală și în biserică.

Apelul lansat a avut efectul dorit. Ici, acolo, a început să se afirme din ce în ce mai puternic curentul de trezire a maselor românești la conștiința sentimentului național. Pe la 1862, Apostol Mărgărit, învățător la școala grecească din Vlaho-Clisura, orașel cu o populație curat românească, începe să tâlmăcească elevilor săi gramatica greacă pe românește și alături de limba greacă mai predă și limba română, fapt pentru care însă avea să sufere consecințele din partea propagandei naționale a grecilor, care, în urmărirea idealului lor de panelenism în fosta împărăție otomană, nu puteau vedea cu ochi buni afirmarea unei alte nații decât cea grecească.

În 1864 se deschide cea dintâi școală românească în Turcia, la Târnova 10 km spre apus de Bitolia, iar cel dintâi apostol al culturii și limbii românești este Dimitrie Atanasescu, învățătorul care a condus această școală.

Cam în același timp, românii din comuna Gopeși, în apropiere de Târnova, se pregătesc să ridice steagul redeșteptării naționale prin deschiderea unei biserici și a unei școli, dar care n-au început să funcționeze în mod regulat decât în 1867.

De cele mai multe ori, lupta se ducea între românii naționaliști și partidul grecomanilor, care sub instigațiile clerului grecesc și făcându-se unealta propagandei grecești, căutau să înăbușe propaganda românilor naționaliști, văzând în aceasta pericolul „marei idei” urmărite de politica panelenă în fosta împărăție turcească.

Pe de altă parte, la București, se caută să se puie pe baze mai solide acest început și în 1865 se înființează în curtea bisericii din S^{III} Apostoli o școală specială pentru pregătirea viitorilor apostoli ai culturii românești din Macedonia. Călugărul Averchie, de origine român macedonean din Avdela, a fost trimis în Macedonia cu însărcinarea de-a recruta elevi pentru această școală. În toamna aceluiași an, Averchie se întoarce cu 12 elevi. Peste 2 ani fu trimis din nou și aduce un nou contingent de 40 elevi.

Între timp, în 1867, Apostol Mărgărit deschide la Avdela (în Pind) o nouă școală românească și o lasă sub conducerea învățătorului Șomu Tomescu. În același an începe să funcționeze regulat și școala din Gopeși.

În anul următor (1868), se deschid încă trei școli românești în comunele: Clisura, Crușova și Ohrida.

În 1877 se deschid școli românești în comunele Nevesca și Perivole, iar în 1878 se mai deschid școli noi de băieți, la Bitolia, Perlepe și Selia, de fete la Ohrida, Gopeși și Crușova.

Curentul favorabil mișcării se manifestă tot mai puternic în comunele unde se făcuseră încercări pentru introducerea limbii românești în școli și biserici; astfel, acolo unde românii nu erau stăpâniți de sentimente grecești, iar cultura grecească nu avusese timpul necesar ca să câștige teren s-a putut cu înlesnire ajunge la rezultate frumoase.

Pe de altă parte, românii macedoneni aflători în București, sprijiniți în acțiunea lor de mai mulți bărbați de stat, au înființat o societate al cărei scop era să ajute școlile ce se

deschideau în Macedonia pentru răspândirea limbii române în masele populației aromâne, amenințată de curentul eleno-slav.

În primul consiliu de 35 al acestei societăți figurau printre alții:

Î.P.S. Mitropolitul Primat Calinic Miclescu,

Î.P.S. Episcopul Dunării de Jos,

Principii D. și Ioan Ghica,

C.A. Rosetti,

V.A. Urechia,

Vasile Alecsandri și alții.

Clerul grec, începând cu Patriarhul de la Constantinopol, alarmat și speriat că „marea idee” a elenismului începe a fi întunecată prin afirmarea etnică a românilor din fosta împărăție turcească, caută să lovească în luminătorii poporului și în aderenții cauzei naționale românești, întrebuițând tot felul de mijloace. Societatea de cultură macedo-română din București era descrisă autorităților turcești ca un cuib de revoluționari și agitatori contra ordinii Statului lor. Acestea, încrezătoare la început, au întreprins o mulțime de percheziții pe la diferiți institutori. Mulți din aceștia sunt chiar închiși. Românii însă s-au apărat arătând că nu urmăresc altceva decât să aibă în școală și în biserică limba lor maternă, iar nu o limbă greacă, care e o limbă străină pentru dânsii, drepturi recunoscute de altfel tuturor celorlalte națiuni conlocuitoare.

Guvernul turcesc, după ce s-a convins că reclamațiunile și pârile grecilor contra românilor, nu erau în fond decât niște instigațiuni făcute cu scopul de a împiedica dezvoltarea conștiinței naționale a românilor, a trimis în 1878 două ordine vizirale: unul către valiul din Ianina (Guvernatorul General al Epiro-Tesaliei și Albaniei), altul către cel din Salonic (guvernatorul general al Macedoniei) prin care se recunoaște și românilor din Împărăția Otomană dreptul, ca și celorlalte națiuni, de a înființa școală și de-a se bucura de protecția stăpânirii turcești. Acesta e primul început de recunoaștere oficială a Națiunii Române în Turcia.

În privința formalităților de deschidere a școlilor românești în Turcia s-a stabilit că în localitățile unde e nevoie de o asemenea școală, să se prezinte autorităților cerere semnată de 15 capi de familie prin care semnatarii să declare că doresc școală românească în acea comună. Odată deschisă, școala era întreținută cu știința și asentimentul autorităților turcești, de către Ministerul Instrucțiunii Publice din București.

În modul acesta acțiunea culturală românească se pune pe o bază solidă și curentul de reînnoire ia un avânt din ce în ce mai puternic. De acum școlile se deschid cu mai multă înlesnire, iar înființările noi sunt tot mai dese. Astfel, în 1880, se înființează un liceu românesc de băieți la Bitolia, centrul cel mai important al românilor din această regiune, încredințându-se direcția preotului transilvănean V. Glodariu. Tot în acest an se deschid și 5 școli primare de băieți în comunele: Moloviștea, Magarova, Grebena și Samarina.

În anul 1881 se deschid alte 4 școli primare de fete și 5 școli primare de băieți.

În 1887 ia ființă Gimnaziul din Ianina și se mai deschide încă o școală profesională de fete din Bitolia.

În 1889 se mai deschid 2 școli: una de băieți la Xiro-Livad și a doua la Perlepe, de fete.

În anii 1890-1892 s-au înființat 25 de școli primare de băieți în comunele: Beala, Belcamen, Blața, Berat, Caterina, Resna, Vlahoiani, Moscopole, Florina, Pisuderi, Fetița-Gramaticova, Morihova, Cochinopoli, Vlahalivod, Ianina, Săracu, Mețova, Grebeniți, Floru, Laca, Armada, Leșnița, Purca, Marușa și Liumnița; și 7 școli de fete în comunele: Târnova, Turia, Pisuderi, Mețova, Berat și Marușia.

În 1893 se deschid alte 5 școli de băieți în comunele: Durazzo, Ramna, Oșani, Birislav și Amiro; și 6 de fete în comunele: Nijopole, Nevesca, Corița, Moscopole, Caterina și Veles.

În 1894 se deschide școala primară din Iancovăți și se înființează la Berat (Albania) un gimnaziu.

În anii 1895-1897 se deschid școlile primare din: Berat, Ferica, Veles, Paleoseli, Macrini, Gabrova, Frașari, Scopia, Prizrend, Fieri și Cociana.

În decursul anului școlar 1899-1900 s-au înființat 22 de școli în comunele: Blața, Cupa, Giumaia de Jos, Negovani, Poroj, Salonic, Seres, Calcandel, Cochinopoli, Vlaholivadi, Lunca, Dobrinova, Grebena, Leșnița, Smixi, Grădiștea, Nicea, Premeti, Tirana, Verria, Selia, Crușova, Lipopelți și Elbasan. Tot în acest an se înființează și clasa I a școlii comerciale din Salonic.

S-au înființat așa dar, de la 1864 până la 1900, în decurs de 36 de ani, în 89 comune 54 școli primare de băieți, 25 de fete și 34 mixte și 6 școli secundare. În total 119 școli românești cu un personal didactic de 205 învățători și profesori și cu un număr de circa 4.000 elevi.

Unele din aceste școli au avut însă o existență efemeră fiind simple încercări; altele au funcționat cu întreruperi după împrejurările locale defavorabile, fie din pricina dificultăților ce întâmpinau învățătorii români din partea propagandei grecești, fie din cauza a însuși elementului românesc din unele locuri, care nu era încă destul de pregătit pentru a rupe cu tradiția; iar un număr de vreo 30 școli au fost închise din oficiu pentru motive de economii bugetare. Într-adevăr, din cauza crizei financiare prin care a trecut țara românească, la întocmirea bugetului pe anul 1900-1901, Ministrul Instrucțiunii C.C. Arion reduce numărul școlilor: s-au desființat școlile care nu aveau un număr suficient de elevi, precum și acelea care au fost deschise fără autorizația prealabilă a guvernului turc. Astfel au fost desființate în 1900/1901 școala comercială din Crușova și cea din Berat înființate abia în anul școlar precedent. S-au închis de asemenea un număr de 28 școli primare în următoarele localități: Tirana, Premeti, Nicea, Grădiștea, Dobrinova, Lunca, Blața, Vlaholivadi, Cochinopol, Calcandel, Negovani, Giumaia de Jos, Cavaia, Prizrend, Gabrova, Luscrini, Ferica, Durazzo, Leșnița, Armada, Luca, Grebeniți, Mețova, Săracu, Padeș, Pisuderi, Florina și Berat.

II. Perioada antebelică (1900-1912)

Perioada de la 1900 până în ajunul războiului balcanic (1912) reprezintă o nouă fază a chestiunii școlilor noastre din Macedonia. În această perioadă se înființează relativ puține școli noi, în schimb însă se consolidează și progresează cele existente, iar promovarea culturii românești în Balcani dă un impuls puternic și un nou avânt mișcării naționale a aromânilor.

În acest interval de timp școlile noastre funcționează din ce în ce mai regulat și sunt organizate pe baze mai solide. Populația școlară crește, atât la școlile primare cât și la cele secundare care și-au complectat toate clasele.

În anul 1905, prin Iradea imperială, sultanul Abdul Hamid Han al II-lea recunoaște și românilor din imperiu drepturi egale cu ale celorlalte naționalități recunoscute ca individualități etnice aparte. Pe lângă drepturile școlare și bisericești, s-au recunoscut românilor și dreptul de a se constitui în comunități proprii și ca atare de a-și alege primari (muhtari) și consilieri dintre ai lor, conform legilor în vigoare. De la 10 Mai 1905 sigiliile oficiale acordate primarilor români poartă scris pe ele: „Muhtarul (primarul) comunității române din ...”.

Românii se bucurau deci în această epocă de toate drepturile prin care se afirma individualitatea lor etnico-națională. Tot în această perioadă însă se dezlănțuie cu cea mai mare furie teroarea bandelor grecești care a făcut peste o sută de victime printre românii naționaliști. Cu toată persecuția limbii și a culturii românești, sau poate tocmai din această cauză, conștiința națională își face loc în masele din ce în ce mai largi ale populației de origine română iar chestiunea școlară și bisericească capătă un impuls puternic, școlile și bisericile noastre dezvoltându-se acum în voie sub ocrotirea oficialităților.

Școli noi s-au înființat în această perioadă, la următoarele date și localități:

În 1901 s-au înființat școlile de băieți din Doliani și Păpădia și o școală de fete la Elbasan.

În 1903, pe lângă cele 2 școli primare din Bitolia, se mai înființează una în cartierul Mecicar-Malesi, numărând 61 de elevi din primul an.

În anul 1904 se mai înființează la Doliani și o școală de fete și alte trei școli noi de băieți în comunele: Palanca, Selia și Xirolivad.

În 1905 se înființează școlile din Vodena, Târna-Reca, Ferizovici, Beala și Biscuchi. Iar în anul următor se înființează școlile primare din comunele: Lipoș, Tetovo, Căndrova, Damași, Paticina și Lușnia-Carburnara (Albania). Tot în acest an se mai înființează la Bitolia, în Mahalaua-Arnăut și o grădiniță de copii.

În 1909 se înființează școala din Paleohori iar în 1911 cea din Struga.

În total, în ajunul războiului balcanic, funcționau în Turcia europeană, în 76 comune, 92 școli primare și 6 secundare, căzute în granițele noilor stăpâniri, după război, după cum urmează:

		Școli primare			Învăță-	Școli	Profe	Nr.
	băieți	fete	mixte	Total	tori	secun.	sori	elevilor
Grecia	10	8	28	46	89	2	29	1.520
Serbia	4	4	20	28	68	2	35	1.480
Albania	5	5	6	16	31	1	2	670
Bulgaria			2	2	5	1	2	180
Total	19	17	50	92	193	6	68	3.850

Sau, cu indicațiunea localităților unde au funcționat aceste școli, vom avea următorul tablou:

Țara	Localitatea	Școli primare				Învățători	Școli secundare	Profesori	Elevi
		b.	f.	m.	total				
<u>GRECIA</u>	Salonic	-	-	1	1	3	1	19	
	Cândrova	-	-	1	1	3	-	-	
	Doliani	1	1	-	2	5	-	-	
	Fet. Gramat.	1	-	-	1	3	-	-	
	Hrupiște	1	1	-	2	5	-	-	
	Nevesca	-	-	1	1	2	-	-	
	Paticina	-	-	1	1	2	-	-	
	Poroi	-	-	1	1	2	-	-	
	Veria-S.	1	1	-	2	5	-	-	
	Papadia	-	-	1	1	1	-	-	
	Xirolivad	1	-	-	1	5	-	-	
	Vl. Clisura	-	-	1	1	3	-	-	
	Birislav	-	-	1	1	2	-	-	
	Cupa	-	-	1	1	2	-	-	
	Livezi	1	1	-	2	5	-	-	
	Liumnița	-	-	1	1	4	-	-	
	Lugunța	-	-	1	1	4	-	-	
	Oșani	-	-	1	1	1	-	-	
	Grevena Ab.	1	1	-	2	3	-	-	
	Perivoli	1	1	-	2	2	-	-	
	Turia	1	1	-	2	4	-	-	
	Vodena	-	-	1	1	3	-	-	
	Belcamen	-	-	1	1	2	-	-	
	Damași	-	-	1	1	2	-	-	
	Lipoș	-	-	1	1	1	-	-	
	Vlahoiani	-	-	1	1	1	-	-	
	Samarina	-	-	1	1	1	-	-	
	Băiasa	1	1	-	2	3	-	-	
	Breaza	-	-	1	1	1	-	-	
	Cerneș	-	-	1	1	-	-	-	
	Ianina	-	-	1	1	2	-	-	
	Mețova	-	-	1	1	1	-	10	
	Paliohori	-	-	1	1	2	-	-	
	Târna-Reca	-	-	1	1	1	-	-	
	Ferisovici	-	-	1	1	1	-	-	
	Selia	-	-	1	1	2	-	-	
	Total	10	8	28	46	89	2	29	

<u>SERBIA</u>	Bitolia	1	1	2	4	8	2	35	
	Cruşova	1	1	1	3	9	-	-	
	Gopeş	1	1	-	2	6	-	-	
	Molovişte	1	1	-	2	6	-	-	
	Ohrida	-	-	1	1	4	-	-	
	Resna	-	-	1	1	2	-	-	
	Biala de Sus	-	-	1	1	2	-	-	
	Iuschiub	-	-	1	1	3	-	-	
	Cociana	-	-	1	1	2	-	-	
	Veles	-	-	1	1	2	-	-	
	Huma	-	-	1	1	2	-	-	
	Iancovăţ	-	-	1	1	2	-	-	
	Magarova	-	-	1	1	3	-	-	
	Nijopole	-	-	1	1	2	-	-	
	Perlepe	-	-	1	1	3	-	-	
	Struga	-	-	1	1	2	-	-	
	Târnova	-	-	1	1	4	-	-	
	Cumanova	-	-	1	1	1	-	-	
	Ghevgheli	-	-	1	1	2	-	-	
	Palanca	-	-	1	1	2	-	-	
	Tetova	-	-	1	1	2	-	-	
	Lipovelţi	-	-	1	1	2	-	-	
	Total	4	4	20	29	68	2	35	1480

<u>ALBANIA</u>	Coritza			1	1	5	-	-	
	Pleasa			1	1	4	-	-	
	Lânca			1	1	3	-	-	
	Nicea			1	1	2	-	-	
	Şipşca			1	1	2	-	-	
	Grabova	1	1	-	2	2	-	-	
	Moscopole	1	1	-	2	3	-	-	
	Biscuchi	-	-	1	1	2	-	-	
	Berat	1	1	-	2	3	1	2	
	Elbasan	1	1	-	2	3	-	-	
	Ferica	-	-	1	1	1	-	-	
	Luşn. Carbunar	-	-	1	1	1	-	-	
	Total	4	4	8	16	31	1	2	670

Pentru Bulgaria s-au socotit şi cele 2 şcoli din Sofia: şcoala primară înfiinţată în anul 1895 şi cea secundară, înfiinţată în 1898.

Perioada postbelică

(De la 1913 încoace)

După încetarea ostilităților și în urma tratatului de pace încheiat în 1913 la București, Grecia, Serbia și Bulgaria au consfințit, prin declarații oficiale și care fac parte integrantă din acel tratat, starea de lucruri moștenită de la turci, luându-și față de România angajamentul de-a respecta modul de funcționare de până atunci al școlilor românești, atât cele existente cât și viitoare în teritoriile pe care statele sus menționate le luau de la turci. Astfel, școlile noastre au continuat să funcționeze și sub noii stăpânitori în aceleași condiții ca și în trecut, adică după regulamentul și programele analitice din țară cu singura deosebire că s-a introdus limba statului respectiv în locul limbii turcești care se învăța până atunci. Starea aceasta de lucruri însă n-a durat mult căci statele balcanice, dominatoare a elementului românesc, duplice și de rea credință, au căutat mereu pretexte de a se sustrage intervențiilor amicale ale Statului român și de a pune piedici bunului mers al școlilor noastre. Pe de altă parte, după izbucnirea marelui războiu, întreaga Macedonie fiind teatrul operațiunilor și răscolirilor războiului, criza chestiunii școlilor românești în Balcani se accentua din ce în ce mai mult. Cele mai multe școli au fost desființate, iar mobilierul distrus de armatele de ocupație. Refacerea lor a fost imposibilă în anii de după război, astfel încât ele au rămas și până astăzi închise.

Grecia, deși a respectat și respectă și astăzi regimul școlilor românești după timpul turcilor, multe din școlile noastre, înfloritoare odinioară stau și acum închise. Din 46 câte funcționau în 1912 astăzi sunt în funcțiune numai 29, restul neputând fi redeschise după război. Școlile românești din Meglenia au fost închise de către autoritățile grecești în timpul războiului și mulți ani după aceea sub pretextul că regiunea aceasta căzând în zona de frontieră dinspre Serbia și Bulgaria, populațiunea românească ar fi alimentat turburările din aceste părți. Această atitudine dușmănoasă față de instituțiile noastre culturale precum și de eschivare de la stipulațiunile tratatului a avut-o Grecia întotdeauna. Multe din școlile noastre din Grecia au rămas închise din cauza dificultăților de ordin economic, refacerea lor necesitând sume mari; altele s-au închis din cauza descreșterii populației aromânești din unele regiuni, în urma curentului de emigrare în România, curent determinat de condițiunile economice care apăsau asupra vieții românilor din Grecia. Într-adevăr peste un milion și jumătate de refugiați greci din Turcia au fost instalați în Macedonia, creindu-se prin acest surplus de populație condiții grele de trai. Începând cu anul 1924 românii din regiunile Veria, Vodenă, Caterina etc. au început să emigreze în țară, fapt care a despopulat multe din comunele românești din Grecia atrăgând după sine închiderea mai multor școli din numitele regiuni. Curentul emigrării însă nu a atins deloc regiunea Pindului unde populația se găsește în mase compacte. În anul 1925, în urma cererilor comunităților românești din această regiune s-a înființat o nouă școală secundară, un gimnaziu românesc la Grebena (orașel din munții Pindului), gimnaziu care funcționează și astăzi.

a) Școlile românești din Macedonia Sârbească, au suferit și mai mult după urma războiului. Armata sârbă retrăgându-se în 1916 din propriul său teritoriu în fața invaziei armatelor bulgaro-germane, toate instituțiile culturale românești din Macedonia sârbească au fost închise de Bulgari, iar profesorii și învățătorii români deportați în interiorul Bulgariei.

După încheierea marelui război și în urma tratatului dela Trianon, Serbia reintrând în posesia teritoriilor sale și fixându-se în granițele ei actuale a devenit intransigentă și n-a mai permis până astăzi redeschiderea nici uneia dintre școlile românești care au funcționat pe teritoriul ei. Astfel din cele 29 școli primare 2 secundare și 10 biserici românești, câte au funcționat în Macedonia sârbească, cu o populație de peste 50.000 de români, astăzi vocea limbii și a culturii românești răsună doar într-o singură biserică aceea din Bitolia funcționând și ea cu mare greutate.

Pentru populația românească din circa 180.000 suflete din valea Timocului iugoslav n-am avut și nu avem școli românești, populația aceasta fiind asimilată aproape în întregime în masa slavilor.

Pentru românii din Banatul iugoslav s-a încheiat în 1928 o convenție școlară între guvernele iugoslav și român care stabilește dreptul de reciprocitate în următoarele condiții:

1) Școlile primare minoritare române din Banatul iugoslav vor fi școli publice iar certificatele liberate vor fi valabile și echivalente cu cele sârbești.

2) Limba de predare va fi limba română în primele două clase, cu începerea clasei a treia limba sârbă va fi predată ca obiect de studiu șase ore pe săptămână plus trei ore pentru predarea în limba sârbă la istorie și geografia Regatului Sârbo-Croato-Sloven.

3) Religia va fi predată în limba maternă a elevilor.

4) Învățătorii vor trebui să fie de limbă maternă română și de aceeași religie dar supuși sârbi.

5) În localitățile cu 20 copii în vârstă de școală, se va înființa o școală primară în urma cererilor părinților de naționalitate română.

6) Guvernul sârb va alege dintre persoanele de limba maternă română, un număr suficient de învățători.

7) Institutorii vor fi retribuiți de către statul sârb.

8) Pentru pregătirea institutorilor școlilor primare minoritare române din Banatul Sârbo-Croato-Sloven, va fi creată la Școala Normală din Vârșeț un număr suficient de catedre ai căror titulari vor predă în limba română literatura, religia, metodică, muzica religioasă și exercițiile practice.

9) Până la completarea numărului necesar de institutori calificați pentru școli primare minoritare române din Banatul Sârbo-Croato-Sloven, Ministerul Instrucțiunii a luat măsurile pentru completarea locurilor vacante.

10) Sau va alege dintre bursierii școlii normale din Vârșeț elevi pentru completarea locurilor de institutori calificați.

11) 12) 13) Comitetul școlar compus din 5 membri, supuși sârbi de naționalitate română, va avea dreptul să controleze și să supravegheze funcționarea și administrarea școlilor. De asemenea acest comitet va avea dreptul să recomande Ministerului Instrucțiunii un inspector pentru școli. Manualele didactice pot fi dintre cele editate în România cu consimțirea să aibă autorizația Ministerului Instrucțiunii Publice a Regatului sârb.

Însă această convenție din motive pe care nu le cunoaștem nici până azi n-a fost pusă în aplicare.

b) ALBANIA fiind o creațiune de stat ulterioară evenimentelor din 1913, guvernele sale deși n-au semnat vr-un angajament în felul celui luat de statele succesorale imperiului turcesc, menționat aici mai sus, cu privire la școlile românești, totuși, de la creațiunea statului albanez și până în 1927 au respectat regimul acestor școli, regim moștenit odată cu teritoriul turcesc trecut în organizația noului stat.

Spre nenorocul nostru însă, din cele 16 școli primare și una secundară, câte am avut în Albania până la declararea războiului, din lipsă de mijloace materiale precum și din cauza tulburărilor lăuntrice din acea țară, nu am putut redeschide după război decât numai cinci școli primare în comunele Corița, Pleasa și Șipșca până în 1923 când din motive de economie școlile de fete din Corița și Pleasa s-au desființat, transformându-se cele de băieți în mixte, funcționând în această formație până la 1 Septembrie 1927.

În cursul războiului mondial Albania a fost sub ocupația a trei state:

1. Nordul și centrul cu ținuturile Elbasan și Berat au fost ocupate de armatele austriece, care au rechiziționat localurile noastre de școli distrugând mobilierul. Școlile închise de atunci n-au mai fost redeschise.

2. Sud-Estul cu ținutul Corița și Pogradec au fost sub ocupația militară franceză. Aici ni s-au respectat toate drepturile însă din nenorocire, comunele Moscopole, Lunca, Nicea și Biskuki aflate pe linia frontului au fost distruse și populația împrăștiată. Refacerea comunelor distruse de răscolirile războiului reclamând mijloace materiale însemnate și timp îndelungat, nici aceste școli n-au putut fi redeschise.

3. Sud-Vestul a fost sub ocupație italiană. Contrar tuturor așteptărilor, italienii nu ne-au permis să redeschidem școlile noastre temându-se probabil că cultura românească să nu fie o piedică pentru expansiunea culturii italiene în acele părți și în care scop aveau să se servească tot de masele românești.

Guvernul albanez a recunoscut deci dreptul de funcționare a celor trei școli primare din comunele Corița, Pleasa și Șipșca, singurele care au putut funcționa și înființarea unui liceu românesc la Corița, liceu care a funcționat până la 1 Septembrie 1927, dată când Guvernul albanez nemaivoid să tolereze școlile noastre în organizația lor de până atunci, le-a luat pe seama statului albanez, etatizându-le. Deși Statul român a făcut dese intervenții pentru revenirea la situația de mai nainte nu s-a ajuns nici până astăzi la o înțelegere.

În urma tuturor acestor împrejurări vitrege chestiunea școlilor românești se găsește în următoarea situație pe anul școlar 1929-1930:

d) În GRECIA funcționează actualmente 29 școli primare și 3 secundare și anume:

Salonic	pr. mixtă cu 4 învățători și 34 elevi					
Veria	școală primară de băieți cu 4 învățători și 145 elevi.					
Veria	"	"	fete	" 4	"	138 eleve
Doliani "	"	"	mixtă	" 1	"	16 elevi înscriși
Vodena	"	"	"	" 2	"	42 elevi
Vlaho-Clisura	"	"	"	" 1	"	11 elevi
Hrupiște	"	"	" băieți	2	"	18 "
Nevesca	"	"	" fete	1	"	20 "

Nevesca	"	"	"	fete	1	"	13	"
Belcamen	"	"	"	mixtă	2	"	18	"
Gramaticova	"	"	"	"	1	"	19	"
Fetița	"	"	"	"	1	"	8	"
Cândrova	"	"	"	"	1	"	23	"
Paticinia	"	"	"	"	1	"	8	"
Papadia	"	"	"	"	1	"	24	"
Livezi	"	"	"	"	1	"	8	"
Cupa	"	"	"	"	1	"	9	"
Poroi	"	"	"	"	1	"	11	"
Grebenă	"	"	"	"	5	"	44	"
Pretor	"	"	"	"	1	"	16	"
Turia	"	"	"	"	3	"	31	"
Damași	"	"	"	de iarnă	1	"	10	"
Vlahoiani	"	"	"	"	2	"	10	"
Breaza	"	"	"	mixtă	1	"	22	"
Băiasa	"	"	"	"	2	"	22	"
Ianina	"	"	"	"	2	"	41	"
Abela	"	"	"	de vară	2	"	32	"
Perivole	"	"	"	"	2	"	60	"
Samarina	"	"	"	"	3	"	67	"
Salonic	șc. sup. de comerț				16 profesori și 235 elevi			
Grebenă	gimnaz. mixt cu 4 cl.				9	"	125	"
Ianina	cu 3 cl.				8	"	73	"

d) În BULGARIA funcționează actualmente 2 școli primare mixte și un gimnaziu mixt cu trei clase:

Giurmaia de Sus	șc. pr. mixtă cu	4 învățători	105	elevi înscriși
Sofia	" " "	4 " "	60	" "
Sofia	gimnaziu mixt cu	3 cl.	9 profesori	54
				" "

Adică în total 31 școli primare, cu 62 învățători și 4 școli secundare cu 42 profesori, la care frecventează un număr de 1.577 elevi.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15 vol., f. 87(1-18).

156

1930 ianuarie 31, Atena. Raport al ministrului plenipotențiar al României la Atena Langa-Rășcanu adresat președintelui Consiliului de Miniștri, ministru ad-interim al Afacerilor Străine Iuliu Maniu, privind plecarea preotului Belba de la Doliani, în România, pentru studii. Langa-Rășcanu semnalează faptul că aromânii care vin în țară pentru studii nu se mai întorc la posturi în Macedonia.

Legation Royale de Roumanie

Atena, 31 ianuarie 1930

Nr. 280

Anexă

Domnule Președinte al Consiliului,

Am onoarea a înapoia aci-alăturat adresa Patriarhiei noastre, ce însoțea nota ministerială No. 1639 din 13 Ianuarie anul curent, deoarece preotul Belba s-ar afla în țară.

Cu acest prilej, țin din nou a arăta că preotul Belba nu ar trebui să-și părăsească postul său de la Doliani, deoarece nu poate fi înlocuit de către un preot de la noi.

Numai preoții aromâni, supuși eleni și hirotonisiți în Grecia, pot oficia în comunele din Macedonia.

Comunitatea din Doliani – după cum am avut onoarea a aduce la cunoștința Excelenței Voastre – cere cu căldură ca preotul Belba – care și-a luat angajamente față de românii noștri din acea comună – să se reîntoarcă la postul său.

Nu mai e nevoie să adaug că o dată ce acest preot își va “complecta studiile sale teologice” – nu se va mai întoarce niciodată în satul său.

Așa se întâmplă de un șir de ani cu orice intelectual aromân – ori cât de mic post ar avea în Macedonia –, și de aceea astăzi nu se mai găsește aproape nimeni care să stea strajă la locul său aici și să-și facă apostolatul său, fie în învățământ, fie în biserică.

De aceea, nici preoții, nici profesorii și nici chiar notabilii aromâni nu ar trebui să fie încurajați să se intereseze spre România.

Sau toți aceștia să fie *sfătuiți și siliți* a sta la postul lor, *sau a proceda la o lichidare generală a românismului din Macedonia.*

(ss) *Langa-Rășcanu*

Excelenței Sale Domnului Iuliu Maniu
Președintele Consiliului de Miniștri
Ministru al Afacerilor Străine ad interim

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 21, f. 29.

157

1930 februarie 14, Tirana. Raportul însărcinatului cu afaceri la Tirana, I. Popescu Pașcani, către ministrul Afacerilor Străine G. G. Mironescu, privind situația celor 8 biserici românești din Albania.

Legation Royale de Roumanie
Nr. 70
Bisericile românești din Albania

Tirana, 14 Februarie 1930

Domnule Ministru,

Ca urmare la raportul meu No. 514 din 12 Septembrie 1929, am onoarea a aduce la cunoștința Excelenței-Voastre următoarele informațiuni ce am asupra mersului celor 8 biserici românești din Albania.

1) La biserica din Corița unde paroh este Părintele C. Balamaci se face slujba în românește. Această biserică este un adevărat exemplu prin frumusețea ei și prin impozanța serviciului religios.

2) La biserica din Șipsca, preotul Haralambie Dumitrescu slujește în românește.

3) La biserica din Grabova unde paroh este preotul Vasile Nișcu, nu se poate face slujba complet în limba română din cauza lipsei cărților bisericești.

4) De asemenea la biserica din Nicea, preotul P. Gugea nu poate să facă slujba complet în românește din cauza lipsei cărților bisericești.

5) La biserica din Lunca preotul Coconeș nu poate sluji complet românește din aceeași cauză.

6) La biserica din Pleasa, comună românească rămasă cu puține familii, în urma emigrației populației în România, slujește odată pe lună preotul de origină albaneză Toma Apostol.

Sus-numitul preot, după informațiile pe care le am, nu face slujba în limba română, ci în grecește.

De aceea, deși comunitatea î-l cere ca preot, am opinat printr-un raport, adresat Ministerului Instrucțiunii, să nu fie trecut în buget.

7) Asupra bisericii din Moscopole, nu am până în prezent vreo relațiune.

8) La biserica din Elbasan situația este mai puțin bună. Preotul P. Diza deși plătit de noi, de multă vreme nu mai slujește în românește cu toate că i-am atras atenția de două ori. În același timp aveam informațiuni că se fac presiuni pe lângă el spre a-l distrage de la datoria lui de preot de origină română și că i se plătește un salariu de către Mitropolia albaneză.

Pare că în ultimul moment sus-zisul preot a trecut în lagărul albanez, căci după cum mă informează părintele Balamaci a refuzat să iscălească statele și deci cecul nu i-a fost remis.

Voi căuta să mă interesez ce înseamnă acest refuz și voi înștiința la timp acel Departament.

În rezumat situația bisericilor românești din Albania este mulțumitoare. Până acum autoritățile albaneze le lasă completă libertate și serviciul se face aproape tot în limba română.

Situația lor ar fi însă și mai bună dacă în cele 8 comune ar fi comunități bine organizate, care să se ocupe de întreținerea localului bisericii, de plata cântăreților etc.

Totuși, și în felul cum există astăzi, aceste biserici formează singura pârghie de rezistență națională a românilor din regiunea Coriței.

Cu această ocaziune, rog din nou pe Excelența-Voastră să binevoiască a dispune să se dea de urgență urmare raportului meu No. 74 din 7 Februarie curent, cu privire la cărțile bisericești necesare bisericilor din Grabova, Lunca și Nicea.

Primiți, vă rog, Domnule Ministru asigurarea profundului meu respect.

Însărcinat cu Afaceri
(ss) *I. Popescu Pașcani*

Excelenței Sale
Domnului G.G. Mironescu Ministru al Afacerilor Externe

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 15, f. 149-151.

158

1930 iulie 23, Skoplje. Memoriul consulului general al României M. Oncescu-Beștelei adresat ministrului Instrucțiunii Publice și al Cultelor Nicolae Costăchescu privind acordarea medaliei “Răsplata Muncii pentru școală” cl. I unor români macedoneni “care au făcut însemnate sacrificii materiale privind păstrarea localului liceului român din Bitolia și școalei primare din Skoplje”.

Consulatul Regal al României
Nr. 445

Skoplje, Serbia 23 iulie 1930

Domnule Ministru,

Excelența Voastră cunoaște situațiunea deplorabilă în care se găsesc școlile și bisericile noastre din Macedonia sârbească și luptele pe care le ducem pentru păstrarea încă vie a sentimentelor românești în această regiune.

În această luptă suntem susținuți de câteva elemente demne de a fi încurajate și cărora nici-o primejdie nu le-a răpit entuziasmul și avem nevoie să câștigăm de partea noastră și pe cei care au pierdut orice speranță în sprijinul nostru.

De aceea, în lipsă de alte mijloace, am onoarea a propune respectuos Excelenței Voastre să binevoiască a acorda medalia “Răsplata Muncii pentru școală” cl. I, următorilor români macedoneni care au făcut însemnate sacrificii materiale pentru păstrarea localului liceului român din Bitolia și a școalei primare din Skoplje:

- 1) Steriu Dimitrescu, mare comerciant, Skoplje;
- 2) Nicolae Durazzo, mare comerciant, Bitolia;
- 3) D-na Ecaterina Papateodosie din Skoplje;
- 4) D-na Ana Oncescu-Beștelei din Skoplje;
- 5) D. Consul Beștelei-Oncescu din Bitolia.

Consul General,
(ss) *M. Oncescu-Beștelei*

Domniei Sale
Domnului Ministru al Instrucțiunii Publice și al Cultelor București

➤ D.A.N.I.C., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, 755/1930, f. 19.

159

1931 martie 27, Tirana. Raportul ministrului României la Tirana Vasile Stoica, privind situația românilor din Albania.

Copie de pe raportul Legațiunii României din Tirana

trimisă Ministrului Afacerilor Străine București

subl. Nr. 235 din 27 martie 1931

Românii din Albania

Domnule PREȘEDINTE,

Referindu-mă la adresa ministerială Nr. 70595 din 25 Noiembrie 1930, am onoarea a aduce la cunoștința Excelenței Voastre următoarele:

Numărul populației române din Albania nu se poate stabili decât cu aproximație. Statistici precise care să ne dea indicații în această privință nu s-au făcut niciodată. De altfel, populația noastră însăși în covârșitoarea ei majoritate chiar dacă nu e lipsită complet de conștiința ființei sale etnice deosebite de celelalte neamuri, este totuși lipsită de o conștiință activă a caracterului său românesc.

Datele pe care le comunicăm mai jos sunt culese din informațiile celor câțiva intelectuali români și ale oamenilor noștri de încredere din această țară. Deși nu ne dau decât o cifră aproximativă, ele sunt totuși datele cele mai precise pe care le putem avea până acum.

Numărul românilor din Albania este aproximativ de 40.000.

După ocupațiile lor și după felul lor de viață, românii aceștia se împart în 4 categorii: 1/ orășeni, 2/ agricultori, 3/ munteni stabili și 4/ munteni nomazi sau fărșeroți.

I

Românii orășeni sunt răspândiți prin toate centrele comerciale ale Albaniei, formând în unele orașe chiar grupuri puternice. Numărul lor este aproximativ de 10.000. În fruntea orașelor cu populație românească stă Corcea sau Corița cu 2.500 români; urmează apoi Beratul cu 1.800, Fieri cu 1.500, Elbasan cu 900, Tirana cu 850, Cavaia cu 600, Durazzo cu 600, Permeti cu 360, Pogradetul cu 240 de suflete românești. În alte orașe numărul lor este neînsemnat; în Scodra (Scutari) 140, în Valona 90, în Arghirocastro 30 de suflete.

Leagănul unei mari părți din acești români orășeni a fost Moscopole, care pe la 1770 avea peste 60.000 locuitori aproape toți români, avea o tipografie, o bibliotecă publică, o viguroasă viață intelectuală și comercială, cu ramificații până la Pesta și Viena. Din Moscopole își trag originea familiile *Şaguna*, *Gojdu* și *Mocioni*, care au jucat un rol așa de important în viața românească din Transilvania. Orașul a fost jefuit și ars în mai multe rânduri de către faimosul Ali Pașa din Ianina între 1780 și 1790. Populația s-a resfirat de spaimă în toate părțile, mai ales spre nordul Albaniei, și fiind o populație de meseriași și negustori s-a stabilit în orașele unde nu mai erau expuși prădăciunilor și răsbunărilor cumplitei pașă. Moscopole de astăzi e un sat cu abia 700 locuitori, toți români, economi de vite, trăind în mijlocul ruinelor unui oraș.

Capitala țării, Tirana, are o populație românească de 850 de suflete. Aproape toată populația creștină ortodoxă a capitalei este românească; în eforia parochială compusă de 6 membri, abia acum o lună a putut fi ales și un membru albanez.

Românii din orașele Albaniei sunt pretutindeni harnici, pricepuți și întreprinzători. O mare parte a comerțului și industriei din această țară e în mâinile lor. Prin aptitudinile lor comerciale și prin sânguința lor, aproape toți și-au creat o stare materială înfloritoare. Sub regimul turcesc, apoi în zilele continuelor frământări revoluționare care au bântuit în Albania până la 1924, acești români au suferit mult. De când însă regimul Regelui Zogu a făcut ordine în țară, ei își văd cu râvnă de afacerile lor, își măresc întreprinderile, formează societăți comerciale și industriale, intrând adeseori în legătură cu capitalul italian și francez.

Albania actuală oferă activității acestor români un teren destul de prielnic. De aceea, nici unii dintre dâșii nu se gândesc la o emigrare de aici în România.

Din nenorocire, această categorie a românilor din Albania este expusă unei lente, dar sigure, deznaționalizări. Conștiința lor românească este și de altfel șubredă –, excepțiile sunt rare. Spiritul de jertfă pentru crearea sa, menținerea de instituții românești n-a existat niciodată; mișcare românească s-a făcut numai când și întrucât ajutoarele bănești ale Statului român se împărțeau cu îmbelșugare între conducătorii de pe aici.

Răzlețe și lipsite de organizație, grupurile românești din orașele Albaniei sunt amenințate să se înece în masa albaneză; le topește, pe de o parte, spiritul lor utilitarist, care le îndeamnă la acomodare cu națiunea dominantă, pe de altă parte, politica naționalistă a Statului albanez, care urmărește și el asimilarea alogenilor. Expozi deznaționalizării sunt mai ales românii din Berat, Fieri, Lușnia, Cavaia și Durazzo care, pe lângă că au biserici comune cu populația albaneză ortodoxă, au început să se și încuscrească cu familii albaneze. Grupurile din Tirana, Elbasan și mai ales cel din Corcea își vor păstra însă mult timp limba lor românească.

II

Românii agricultori locuiesc în rodnicul șes al Musachiei (triumghiul Durazzo-Berat-Valona), fiind așezați în câteva cătune curat românești, într-un număr mai mare de cătune cu populație mixtă română și albaneză și pe o mulțime de mici proprietăți izolate. Numărul lor este aproximativ de 13.000. Abia a patra parte dintre cei au pământul lor propriu, insuficient și acesta; covârșitoarea lor majoritate muncește, într-o adevărată iobăgie, pe marile proprietăți ale beilor albanezi. În general sunt pricepuți la agricultură și harnici; cu toată sărăcia în care se zbat, gospodăriile lor sunt superioare gospodăriilor albaneze, casele lor sunt curate, îngrijite, împodobite cu scoarțe și țesături. Trăind însă în grupuri mici răzlețe printre albanezi și departe de centrele românești mai conștiente, sentimentul românesc la dâșii e foarte puțin dezvoltat, limba românească pe care o vorbesc e săracă și încărcată cu cuvinte albaneze.

Votarea reformei agrare de către Parlamentul albanez în 17 Aprilie 1930 și promulgarea regulamentului pentru aplicarea ei, au trezit și în sânul românilor din Musachia speranța unei îmbunătățiri a situației lor prin împroprietărire.

Cred că această speranță este zadarnică. Înfăptuirea reformei agrare cere un șir îndelungat de ani, în Albania neexistând nici un fel de cadastru sau măcar registru al proprietăților. Pe de altă parte, spiritul naționalist de care e condus regimul albanez va

influența ca în ținuturile rodnice să fie plasată o populație albaneză, în special elemente imigrate din ținuturile Dibrei, Cosovei și Giacovei din Iugoslavia. Se adaugă la acestea faptul că Guvernul și-a rezervat prin art. 43 al Legii Agrare, dreptul de a organiza în șesul Musachiei exploatarea agricole moderne în ferme mari, expropriind prin acest scop cu prețuri fixe de „experți” nu numai domeniile Statului, ci și orice proprietate particulară mare sau mică deopotrivă, încât puținii români care au câte o sfoară de pământ sunt expuși să rămână și fără aceasta.

Sărăcia generală a acestei populații românești este agravată apoi de dureroasa ei stare sanitară. Șesul Musachiei acoperit de bălți mărunte, e bântuit grav de malarie: 50% din adulți și 65-70% din copii sunt loviți de această boală.

Astfel, pe de o parte, sărăcia și malarie, pe de altă parte, albanizarea treptată reduc neconținut numărul acestei categorii de români.

În urma lipsei lor de conștiință energetică românească, ideea de a emigra în România nu s-a ivit încă la dâșii. Abia câțiva inși, coborâți la șes din ținuturile Corcei, s-au gândit a-și ridica un nou și mai bun cămin în Dobrogea de Sud. Mulțimea stă resemnată la rosturile pe care le are, cheltuind energie multă pentru rezultate puține și stingându-se încetul cu încetul.

În cazul când politica noastră națională și mijloacele financiare ale acțiunii noastre de colonizare ar găsi utilă și realizabilă așezarea unora dintre aceste elemente românești în Țară, s-ar putea face aici o selecțiune a lor și din această mulțime românească ce se pierde s-ar putea aduce în țară câteva grupuri de țărani harnici, isteți și ușor adaptabili condițiilor noastre de viață.

III

Românii munteni locuiesc în regiunea Corcei, formând în ținutul acesta muntos un număr de comune curat românești. Abia în câteva dintre acestea se găsește alături de populația românească și o slabă populație albaneză. Numărul românilor munteni se ridică la 8.000 de suflete. Ocupațiunea lor principală este creșterea oilor, vitelor cornute și cailor. În câteva comune fac și puțină agricultură.

O parte mai mică se ocupă cu cărăușia, făcând transporturi în convoaie de cai sau catări în regiunile muntoase inaccesibile automobilelor.

Gospodăriile lor sunt frumoase, casele solide, vitele bune.

Conștiința lor românească este dezvoltată și în trecut dâșii au dus o luptă foarte energetică pentru păstrarea caracterului lor românesc. Singurele înjghebări bisericești (Corcea, Grabova, Șipsca, Pleasa, Nicea, Lunca) și școlare (Corcea, Șipsca), pe care le mai avem în Albania sunt în mijlocul acestor români. Din nenorocire, elementele intelectuale ieșite din rândurile lor și crescute în școlile noastre au preferat să se stabilească în țară, decât să se reîntoarcă în comunele lor de origine, și astfel poporul acesta vrednic a rămas fără conducători.

Situația economică a acestor români înfloritoare odinioară, este în scădere acum. În decursul războiului trupele bulgare, care au ocupat mai întâi ținuturile lor, le-au confiscat o mare parte din turme și herghelii. Trupele austro-germane și franceze care s-au perindat apoi, au consumat și restul. De atunci până acum românii munteni încă n-au reușit a-și reface stocul de vite; asupra satelor începe să coboare ruina.

Elemente energice și întreprinzătoare însă, acești români nu se lasă doborâți. De la război încoace gândurile lor se îndreaptă neconținut spre România; aproape toți ar vrea să fie colonizați fie în Doborjea, fie în Basarabia sau în alte părți din nordul țării.

La această stare de spirit au contribuit și deziluziile lor naționale. Românii din jurul Corcei luaseră în trecut o parte foarte activă la mișcarea de independență a albanezilor, având din partea acestora toate promisiunile de frăție și libertate religioasă și culturală; după crearea Statului albanez însă, aceste promisiuni au fost uitate, iar românii au fost supuși aceluiași regim de restricții ca și celelalte grupuri alogene din Albania. Abia de câteva luni a început pentru dâșii o ușurare, deschizându-li-se școlile din Corcea și Șipsca.

În cazul unei colonizări în țară, acești munteni ar da statului nostru un element național de o excepțională vigoare.

IV

Românii fărșeroți trăiesc vara în munții din sud-estul Albaniei, iar în timpul iernii în șesurile din sud-vestul ei, în apropierea mării. Numărul lor se ridică la aproximativ 8-9.000 de suflete. Ocupația lor este creșterea vitelor: oi, vaci și cai mărunți de munte. Trăiesc organizați în aproximativ 70-75 de grupuri de câte 10-15 familii sub conducerea câte unui „celnic”.

Viața de continuă migrare îi împiedică de a-și agonisi o cultură mai înaltă și de a avea o conștiință națională dezvoltată. Abia câțiva „celnici” mai răsăriți se gândesc la o eventuală emigrare în România. Mulțimea continuă cu stoicism traiul și ocupațiile moștenite de la părinți, străbătând vechile drumuri.

Cu toată lipsa unor sentimente românești pronunțate, românii aceștia nomazi își păstrează cu îndărătnicie limba, credința și obiceiurile lor strămoșești și nu se încuscesc niciodată cu elemente de alt neam.

Câtă vreme vor urma viața nomadă, deznaționalizarea nu-i va atinge. În timpul din urmă însă, această viață, în urma modernizării treptate a țării, întâmpină tot mai multe dificultăți și fărșeroții noștri vor fi siliți să se așeze în comune; în Moscopole și Pleasa s-au și fixat locului câteva zeci de familii. Cei ce se stabilesc în comunele românești de la munte, întăresc elementul românesc de acolo și întăresc și ei sentimentul românesc.

Unii însă încep să se așeze la șes, între albanezi sau alături de români mai puțin conștienți, și firește cad victimă acelorași influențe ca și românii agricultori menționați mai sus.

Populația foarte pricepută la creșterea vitelor, robustă și dârză, acești români fărșeroți ar putea da câteva grupuri excelente pentru o colonizare în ținutul de pășuni al Maramureșului și în nordul și nord-vestul Bucovinei.

Rezumând lămuririle de mai sus, putem stabili următoarele:

1/ Între românii din Albania, grupul de munte din jurul Corcei este dornic aproape în întregime să emigreze și să se stabilească în România; în cazuri izolate însă, această dorință se manifestă și în sânul celorlalte grupuri.

2/ Cauzele care îndeamnă pe acești români la emigrare sunt:

a/ sărăcia care-i cuprinde tot mai mult;

b/ neplăcerile și restricțiunile cărora le sunt supuși în privința dezvoltării lor culturale, în special școlare;

c/ dorul puternic de a trăi o viață românească liberă în țara românească liberă.

3/ Aducerea în țară a acestor români conform indicațiilor de mai sus și așezarea lor în special în ținuturile minoritare de munte ar însemna o sporire a puterii noastre.

Rămâne de văzut dacă colonizarea în țară a acestor români este utilă și din punctul de vedere al politicii noastre externe.

Primiți Vă rog, Domnule Președinte al Consiliului, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

(ss) Vasile Stoica

➤ A.N.I.C., fond Vasile Stoica, dosar I/47, vol. 2, f. 96-99

160

<1931> <București>. Referat al ministrului Afacerilor Străine privind situația școlilor române din Banatul iugoslav.

REFERAT

Situațiunea actuală a școlilor minoritare române din Banatul iugoslav

1.

Aranjamentul școlar româno-iugoslav din Beld iscălit în 1927 n-a fost încă pus în aplicațiune de către Guvernul Regal Iugoslav.

În Banatul iugoslav existau în 1918, 107 institutori români, astăzi nu mai sunt decât 26, locurile vacante fiind împlinite de institutori sârbi, ruși, slovaci necunoscători ai limbii minoritare. Vom analiza mai jos articolele înțelegerii din Bled, comparându-le cu dispozițiunile contrare ale legii de mai sus.

Art. 1. Declară că școlile minoritare române din Iugoslavia să fie școli publice; noua lege însă transformă aceste școli în școli sârbești, doar cu secțiuni de limba românească.

Art. 2. spune că în școlile minoritare române, limba de învățământ va fi cea românească, adică în clasa I-a și a II-a numai limba minoritară și de la clasa a III-a în sus nouă ore pe săptămână de studiu în limba iugoslavă; ori în realitate, se predau materii în limba sârbească începând din clasa I-a.

Art. 3. declară că religia va trebui să fie predată de institutori și preoți români; într-adevăr însă, unii, ca și alții, sunt înlocuiți cu încetul de preoți și institutori sârbi.

Art. 4. prevede că institutorii școlilor minoritare să fie de aceeași limbă și confesiune cu elevii lor; totuși, în majoritate sunt de origine sârbească.

Art. 5. declară că în localitățile în care s-ar găsi 20 de elevi în vârstă de școală, se poate crea o școală primară cu institutori, în urma unei cereri adresate Ministerului Instrucțiunii Publice.

Cu toate acestea, sub diferite pretexte, lucrul nu s-a îndeplinit. (exemplul școalei din comuna Omolice care s-a închis, cu toate că cuprindea 20 de elevi).

Art. 6. prevede alegerea, din persoanele de limbă română, al unui număr suficient de institutori, pentru predarea limbii minoritare; această dispozițiune se aplică școlilor minoritare germane, însă niciodată celor românești.

Art. 8. prevede crearea unui număr suficient de catedre de limbă românească, pe lângă școala normală din Vârșeț, cu menirea de a crea institutori români. Nu s-a înființat decât o singură catedră, al cărui titular abia cunoaște limba română.

Art. 9. în care Ministerul Instrucțiunii iugoslave se angajează să completeze posturile vacante de institutori, în școlile românești minoritare, nu s-a aplicat, institutorii înlocuitori necunoscând limba românească.

Art. 11. prevede aprobarea de manuale școlare românești de către Ministerul Instrucțiunii din Belgrad; aceste aprobări însă nu se dau decât cu întârzieri de ani întregi, altele nu se dau deloc.

[...]

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 60, f. 41.

161

1933 februarie 22, Sofia. Referat al ambasadorului României la Sofia Vasile Stoica adresat ministrului ad-interim al Afacerilor Străine G. G. Mironescu privind întrevederea avută cu Mușanoff, în care a abordat principiul politicii de toleranță culturală ce ar trebui dusă de guvernele român și bulgar în privința minorităților bulgară și română.

Nr. 604 b.

Sofia, 22 februarie 1933

Domnule PREȘEDINTE,

Cu ocaziunea întrevederii ce am avut astăzi cu d. Mușanoff conversațiunea noastră s-a întins și asupra chestiunii minorităților etnice.

D-sa a amintit că una din piedicile apropierei sufletești între popoarele vecine este nesatisfacerea doleanțelor de caracter educativ ale acestor minorități.

I-am răspuns că are dreptate; însă, că principiul toleranței trebuie aplicat de toți deopotrivă. Ca să amintim un caz concret: nu i se poate cere României ca minorității sale bulgare să-i dea deplină libertate de a-și ridica și întreține școli în limba bulgară, cât timp Bulgaria, care are aceleași obligațiuni față de minoritățile sale etnici, nu admite nici o școală și nici o biserică românească în comunele românești din jurul Vidinului și de pe malul drept al Dunării. O îmbunătățire a atmosferei se poate face numai pe baza unei complete reciprocități.

D-sa mi-a spus că este de aceeași părere.

Atunci eu i-am declarat, conform instrucțiunilor ce mi s-au dat, că Guvernul român consecvent principiilor sale liberale este gata a introduce în județele Durostor și Caliacra în toate școlile sale cu populațiune școlară bulgară studiul limbii bulgare în 4 ore pe săptămână și studiul religiunii în bulgărește în alte 2 ore pe săptămână, dând astfel elevilor bulgari posibilitatea de a învăța să scrie, să citească, să-și facă educațiunea religioasă în propria lor limbă; aceasta însă numai cu condițiunea ca Guvernul bulgar să acorde aceeași situațiune populațiunii românești din Bulgaria, introducând de asemenea limba română în 6 ore pe săptămână în școlile din comunele românești.

I-am spus totodată că, în cazul când Guvernul bulgar nu ar fi înclinat a admite studiul limbii române în școlile unde populațiunea e românească și ar continua să interzică și în viitor, pe diferite căi, deschiderea de școli românești, Guvernul român, spre

marele său regret, s-ar vedea obligat să aplice exact aceeași măsură minorității sale bulgare. Am adăugat că vorbim aceste lucruri în mod particular, ele fiind probleme interne ale fiecăruia din statele noastre; ca buni patrioți însă, socotim util a căuta mijloacele care pot crea încredere reciprocă.

D. Mușanoff a fost întrucâtva surprins de declarațiunea mea și de atitudinea Guvernului nostru. Nu i-a părut însă bine când i-am amintit situațiunea românilor din Bulgaria. Aceasta era o chestiune pe care în calculele lor bulgarii nu o luau niciodată în considerare. D-sa mi-a declarat că într-adevăr introducerea unor măsuri cum sunt cele preconizate de noi în privința școlilor, are efecte excelente atât asupra populațiunilor minoritare, cât și asupra încrederii reciproce pe care e bine s-o aibă între ele națiunile vecine. Un răspuns imediat însă D-sa nu-mi poate da, deoarece problema comportă un studiu și o discuțiune în însuși Consiliul de Miniștri. Îmi va da însă răspunsul său îndată ce se va reîntoarce din călătoria ce are să facă la Paris pentru aranjamentele cu purtătorii de titluri de rentă bulgară, deci aproximativ peste o lună.

Primiți Vă rog, Domnule Președinte, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

(ss) Vasile Stoica

Excelenței Sale
Domnului M.M. Mironescu,
Vice Președinte al Consiliului de Miniștri
Ministru de Interne și Ministru al Afacerilor Străine
a.i București

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 171.

162

1934, iulie, 25, Sofia, Bulgaria. Memoriul ministrului României la Sofia, Vasile Stoica adresat ministrului Instrucțiunii Publice dr. Constantin Angelescu, prin care solicită creșterea numărului de burse pentru gimnaziul român din capitala Bulgariei, înființarea primei clase de liceu și obținerea dreptului de publicitate pentru școlile române din Bulgaria.

Nr. 2336

Sofia, 25 iulie 1934

DOMNULE MINISTRU,

Poporul român din Bulgaria e lipsit de o clasă conducătoare pregătită și conștientă. Din școlile bulgare au ieșit numai câteva elemente de puțină valoare pentru mișcarea națională. Tineretul pe care l-am adus noi în țară și l-am crescut aici cu bursele noastre, nu se mai întoarce în Bulgaria, deoarece pe deoparte nu i se recunosc studiile făcute și întâmpină șicane din partea autorităților bulgare, pe de altă parte găsește o viață mai ușoară în România. Excepțiunile se numără pe degete.

Pentru a crește poporul nostru din Bulgaria un număr de intelectuali, care să rămână în mijlocul lui este necesar:

a/. să sporim numărul bursei la gimnaziul nostru din Sofia;

b/. să ridicăm gimnaziul, în cei patru ani care vor veni, la gradul de liceu;

c/. să obținem acestui liceu – chiar cu prețul unor concesiuni echivalente – dreptul de publicitate.

În felul acesta elementele de valoare ale românilor în Bulgaria, în special ale românilor din ținutul Vidinului, vor urma liceul românesc câștigându-și o cultură de bază românească iar după bacalaureat vor putea urma studii de drept, medicină, medicină veterinară etc., la universitatea bulgară și se vor putea stabili apoi în mijlocul poporului lor, conducându-l.

Am onoarea deci a ruga pe Excelența Voastră:

a/. să acorde pentru gimnaziul nostru din Sofia pentru anul viitor 30 burse (cu 12 mai multe decât în anul trecut) de câte 750 lei lunar;

b/. să aprobe pentru noul an școlar înființarea clasei a V. liceală;

c/. să mă autorizeze a trata – în cadrul problemelor școlare româno-bulgare – cu guvernul bulgar acordarea dreptului de publicitate pe seama școlilor noastre din Sofia.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, expresiunea înaltei mele considerațiuni.

(ss) *Vasile Stoica*

Excelenței Sale

Domnului dr. Constantin Angelescu,
Ministru al Instrucțiunii Publice București

➤ D.A.N.I.C., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 788/1935 f. 56-57.

163

1934 august 7, București. Memoriu al Sfântului Sinod al Patriarhiei Române adresat ministrului Afacerilor Străine, Nicolae Titulescu, în care solicită menținerea numărului călugărilor români de la Muntele Athos, obținerea autonomiei schitului Prodromul care să nu mai depindă de mănăstirea Lavra, înapoierea proprietăților confiscate din insula Thassos și dreptul pentru școlile secundare românești din Grecia de a elibera diplome de absolvire recunoscute de statul elen.

Sfântul Sinod
Nr. 957

București, 7 august 1934

Domnule ministru,

Încă de multă vreme s-a luat obiceiul ca, în Convențiile comerciale pe care țara noastră le încheie cu diferite state streine, dar mai ales cele cu Grecia, pe lângă cheltuielile privitoare la obiectul pur al convenției, să se stabilească norme și în privința nevoilor culturale și politice pe care statele contractante caută să le garanteze pentru conaționali și supuși locuind în statul contractant. Astfel de mai bine de 30 de ani convențiile comerciale cu Grecia, statul grecesc a căutat și obținut condițiuni foarte favorabile pentru comunitățile religioase de limba greacă, indiferent dacă membrii acestor comunități sunt supuși greci sau nu, precum și pentru școalele grecești de pe teritoriul statului nostru. Ultima convenție comercială cu statul grec, încheiată sub guvernul prezidat de d-l N. Iorga e model de felul cum statul contractant grec a reușit să obțină drepturi pentru comunitățile religioase și școalele de limba greacă de pe teritoriul statului nostru.

Facem mențiune despre această convenție, fiindcă, după câte suntem informați, onor guvernul român e chiar acum în tratative cu statul elen, pentru încheierea unei noi convenții comerciale. Și ne facem o patriotică datorie, atrăgând bunavoițoarea Dv. atenție asupra chestiunilor religioase și culturale ale conaționalilor noștri de pe teritoriul statului grecesc, care au fost cu desăvârșire neglijate de convenția comercială precedentă, adică de convenția prin care statul grec și-a asigurat cele mai largi drepturi pentru conaționalii lor din țara noastră.

În vederea încheierii acestei convenții Noi Vă rugăm să binevoiți a lua măsurile necesare din vreme, ca să se asigure pentru conaționalii noștri din Grecia drepturi culturale și religioase cel puțin egale cu cele pe care statul contractant grec le pretinde pentru conaționalii lor din România.

Astfel:

1. Călugării români din muntele Athos, fie că sunt cetățeni români fie că sunt cetățeni greci, fie că trăiesc în schituri, sau chilii, case, ca embaticari ai diferitelor mănăstiri, să li se garanteze dreptul de proprietate embaticară, în condițiunile în care au dobândit cu acte legale aceste drepturi și totodată dreptul de a transmite drepturi urmașilor lor, ucenici români din aceeași comunitate românească.

2. Să se garanteze menținerea cel puțin a numărului de monahi actuali ai diferitelor comunități călugărești române din Muntele Athos, dându-se libertate comunităților ca în limita acestui număr de membri, să poată aduce noi ucenici dintre români, fără împiedicare și fără să mai ceară consimțământul mănăstirei de care depinde.

3. Să se obțină pentru schitul românesc Prodromul dreptul de a se număra între cele 20 de mănăstiri mari, emanciparea de sub conducerea mănăstirei Lavra Sft. Athanasie de care atârână azi, dreptul de a face parte din Chinotita Sf. Munte, cum și dreptul pentru biserica noastră a interveni, a lua măsuri și pune ordine în acest schit, de câte ori interesele superioare ale comunității vor fi în joc, așa după cum a obținut guvernul iugoslav pentru mănăstirea sârbească Hilandaru.

4. Să se aplice bunurilor imobile pe care diferitele comunități române călugărești din Muntele Athos le posedă în cuprinsul statului elen, în afară însă de teritoriul Sf. Munte, același regim de protocol și salvagardare pe care statul grec îl pretinde pentru conaționalii lor de pe teritoriul român, obligându-l ca acele averi imobile, luate pe seama statului grec, să fie retrocedate, cum este cazul cu proprietățile schitului Prodromul din insula Thassos, și după cum a obținut statul iugoslav pentru mănăstirea Hilandaru.

5. Să se obțină pentru comune macedo-române din Grecia drepturi religioase și școlare egale cel puțin cu drepturile pe care guvernul elen le-a obținut prin Convenția precedentă pentru conaționalii lor din România.

6. Să se obțină pentru toate școalele secundare românești de pe teritoriul statului grec dreptul de a elibera diplome de absolvire, care să garanteze absolvenților drepturi egale în statul elen cu al absolvenților școalelor similare ale statului grec.

Întrucât aproape toate aceste propuneri ale noastre sunt puncte pe care statul elen deja le-a câștigat pentru conaționalii lor din țara noastră prin convențiile precedente, pretențiile noastre pot fi foarte bine susținute pe bază de reciprocitate.

Încredințați că socotiți intervenția de față numai în funcție de apărarea neamului nostru și a intereselor țării noastre, noi și neamul Vă vor fi recunoscători că ori de câte ori ați avut prilejul intereselor lui permanente au avut preferința Dvs.

Primiți, Vă rugăm, Domnule Ministru, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni și arhipăstorești binecuvântări.

Președinte,
Patriarh
(ss) *Miron*

Director,
(ss) indescifrabil

Domniei Sale
Domnului Ministru al Afacerilor Străine

Loco

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol 21, f. 35-36.

164

1934 septembrie, Salonic. Extrase din memoriul consulului general al României la Salonic G. Trifu privind organizarea acțiunii de sprijinire a școlilor românești din Macedonia de către statul român. Sunt menționate minusuri și este propusă dezvoltarea școlilor primare precum și înființarea școlilor de meserii și în special a școlilor profesionale pentru fete.

Consulatul General al României

Salonic, sept. 1934
Confidențial

M E M O R I U

Organizarea acțiunii noastre culturale în Macedonia, după părerea mea justificată de constatările ce am făcut la fața locului, are o bază fundamental eronată. Bunele intenții și sacrificiile bugetare pe care le face Statul român pentru școlile și bisericile române din Grecia nu-și vor putea ajunge scopul niciodată, dacă se va continua cu sistemul greșit de astăzi.

În primul rând, socotesc că scopul urmărit de toate guvernele noastre în chestiunea macedoneană nu a putut fi altul de cât acela de a susține și întări elementul românesc din Grecia, pentru ca acest element să nu dispară. Tot ce s-a făcut însă până acum, în special după anexarea de către Grecia a teritoriilor din Macedonia, a fost atât de precar, încât rezultatele obținute sunt tocmai contrarii scopului urmărit: întărirea elementului românesc.

[...]

Școlile noastre nu sunt recunoscute oficial de Statul elen și România nici până acum nu s-a gândit că toate eforturile pe care le face rămân inutile, cât timp nu va încheia o convențiune cu Grecia pentru recunoașterea și funcționarea școlilor noastre. Școlile și bisericile românești, după anexarea Macedoniei de către greci, nu funcționează decât în baza unei scrisori din 1913 a Domnului Venizelos, care recunoaște existența de fapt a acestor școli și biserici și de atunci Statul elen, prin toleranță, a menținut un așa zis statu-quo, cu toate că, din an în an, reușește propaganda autorităților elene de a face, prin tot felul de mijloace de constrângere ca românii să nu-și mai trimeată copiii la școlile românești și astfel cu timpul aceste școli să ajungă a se închide de la sine „faute de combattants”. Grecii arată acestor aromâni că copii lor nu pot să ocupe nici o funcție sau să exercite vreo profesiune liberă chiar, cu diploma de la școala românească. Și aici au

dreptate, căci aceste diplome rămân fără valoare, întrucât școlile nu sunt recunoscute printr-o convențiune specială. E cel mai bun mijloc de a face ca propaganda de grecizare să reușească. Scrisoarea Domnului Venizelos, dată pro cauza în 1913, este căzută aproape în desuetudine.

Și atunci, Guvernele române, pentru a crea un debușeu acestor elevi absolvenți, s-au crezut obligate să-i primească acordându-le burse, ca să-și desăvârșească studiile la Universitățile și la școlile noastre superioare din România.

Așa dar, cu burse și cu sacrificii, i-am adus în țară, – având o preparație mediocră în mare majoritate, – ca să sporească numărul șomerilor intelectuali. Nu trebuie uitat că toți acești tineri sunt lipsiți cu totul de mijloace și contează să parvină în viață cu ajutorul Statului român formându-se în spiritele lor convingerea că Statul Român este obligat să-i sprijine nu numai în școală, dar și în așezarea vieții lor materiale. Și această credință s-a înrădăcinat atât în populațiunea aromână, încât aceasta a ajuns să se creadă toată viața bursier al Statului român. Este drept că la această credință a contribuit chiar Statul român prin acțiunea sa.

[...]

Și atunci, în ultima analiză, dacă am ajuns la acest rezultat nefericit, trebuie cu regret să constatăm că Statul român a contribuit, fără să vrea, la slăbirea elementului românesc din Macedonia, în loc să-i reușească a-l întări. Căci nici unul din tinerii absolvenți ai școlilor române din Grecia, odată aciuiat în România, nu se mai gândește să se (mai) reîntoarcă la căminul strămoșesc. Ori câte greutateți ar întâmpina în înjghebarea existenței sale în România, mai mult, la remorca Statului, avantajile multiple pe care le găsești în noua sa patrie nu-l vor lăsa să se reîntoarcă în mizeria și întunericul satelor din jurul Pindului.

Iată de ce socotesc că organizația acțiunii noastre culturale din Grecia are la bază o concepție greșită. Consider dar, ca o datorie a Statului român să găsească de urgență soluțiunea cea mai potrivită pentru întărirea acestui element românesc, care nu trebuie să se despartă de pământul Macedoniei, și, în loc să-l aducem în România, se impune să-l dezvoltăm pe loc, în țările în care s-a născut.

Îmi permit dar a propune ca această chestiune atât de vitală să fie examinată cu multă atenție și în de aproape de Guvernul nostru, căci altfel toate sacrificiile sunt nu numai zadarnice, dar și dăunătoare intereselor poporului românesc.

În primul rând, ar trebui să se facă toate demersurile pentru încheierea unei Convențiuni (aranjament sau acord) cu Guvernul elen, prin care să se recunoască definitiv școlile și bisericile noastre și să fixeze principiul funcționării lor.

Până la încheierea unui asemenea aranjament, sunt de părere că este imperios cerut să se ia unele măsuri urgente pentru reorganizarea completă a școlilor și bisericilor noastre, în scopul de a înfrâna exodul populațiunii aromâne.

În afară de unele chestiuni de amănunt, pentru a căror expunere mă țin întotdeauna la dispoziția Ministerului Instrucțiunii și al Cultelor, consider că una din soluțiunile urgente ce trebuiesc luate este următoarea:

Menținerea numai a școlilor primare (și înmulțirea lor dacă se poate) și desființarea treptată a Liceului de la Grebena, a Gimnaziului de la Ianina și a școlii Superioare de Comerț din Salonic, care ar trebui să fie redusă la o școală elementară de comerț. În

schimb insist asupra necesității urgente de a se înființa școli de meserii și în special școli profesionale pentru fete.

Motivez această părere pe următoarele considerațiuni:

1/ Din motive politice, la care Grecia nu va renunța niciodată, Statul elen nu va consimți, este cert, să recunoască diplomele de absolvire ale școlilor noastre pentru a deschide tineretului aromân accesul pe baza acestor diplome la Universitățile și școlile superioare grecești. Ca o exemplificare tipică, țin să semnalez că absolvenții liceului român de la Grebena, când își fac serviciul militar, sunt trecuți în matricolele militare grecești ca analfabeți. Nu ar rămâne acestor absolvenți decât debușeul Universităților noastre din țară, cu sprijinul material nesfârșit al Statului român.

2/ Este cunoscut că, în deosebi, prin elementul feminin se menține caracterul etnic al unui popor și în Macedonia aceasta este mai caracteristic ca oriunde. Femeile, care păstrează și consolidează familia și căminul, se despart mai greu de casa lor. Deci elementul feminin trebuie cultivat aici cu mai multă sollicitudine și dezvoltat pentru îndeletnicirile casnice, căci numai prin el și biserică se mai poate spera la întărirea elementului aromân. De aceea cred că este neapărată nevoie de a se creia aici cât mai multe școli profesionale.

3/ Elementul bărbătesc, dacă nu are posibilitatea în țara în care s-a născut să ajungă la exercitarea profesiunilor intelectuale libere, nu poate fi menținut, și întărit pe loc decât procurându-i, prin școli de meserii, posibilitatea de a câștiga existența prin exercitarea unei profesiuni. Acei, a căror intelectualitate remarcabilă ar cere să fie dezvoltată, vor putea selecționa oricând, pentru a fi în drept să ceară sprijinul Statului Român, care i-ar putea folosi la catedrele școlilor din Grecia, unde misiunea lor trebuie să devină un adevărat apostolat, spre folosul întăririi elementului aromân.

Este de la sine înțeles că desființarea școlilor secundare nu ar urma să se înfăptuiască în cazul când ar fi exclus ca, printr-un aranjament oarecare, Guvernul elen să ne recunoască oficial funcționarea acestor școli și diplomele de absolvire. Căci în acest caz debușeul absolvenților ar fi indicat să se îndrumeze spre Universitățile elene. Repet însă, că, după părerea mea, acest lucru va fi imposibil de obținut.

În tot cazul, chiar dacă școlile noastre secundare ar fi recunoscute, se impune neapărat înființarea a cel puțin trei școli de meserii și trei școli profesionale, la Salonic, Grebena și Ianina.

*

Înainte de a termina acest memoriu, țin să semnalez unele lipsuri și măsuri nepotrivite, care, sunt convins, se pot remedia cu ușurință:

1/ În toată organizarea școlilor noastre superioare din Macedonia, se resimte lipsa unui Inspector școlar, cu reședința în Salonic. Din cauza lipsei unui control imediat din partea Ministerului Instrucțiunii, disciplina și activitatea Corpului nostru didactic lasă uneori foarte mult de dorit. Resentimentele personale ale majorității profesorilor, care ajung să se critice în public și să se submineze unii pe alții, depășesc zidurile școalei, ceea ce face ca prestigiul Corpului didactic să fie întunecat. Aceste desbinări aduc vrajbă nu numai între partizanii din comunitățile aromâne, dar am avut ocazia să constat că s-au format partide, pro și contra unor profesori, chiar în rândurile elevilor, lucru dezastros pentru disciplina școlară.

2/ Modul cum se face astăzi repartitia catedrelor pe specialități lasă de asemenea foarte mult de dorit. Sunt informat că, în tot corpul nostru didactic superior, numai vre-o 6 profesori sunt numiți la catedre după specialitatea lor. Un profesor de istorie și geografie nu poate evident da roade la o catedră de fizică și chimie. Nepotriviri de acestea sunt multe, în dauna cursurilor ce se predau.

3/ La unele școli primare predau cursurile unii învățători care n-au absolvit nici o școală specială. Ba unii sunt chiar elevi repetenți de la școlile secundare.

4/ Pentru de vară, în loc să se numească absolvenți premianți ai școlilor secundare de aici, se numesc elevi cu cursurile neterminate și chiar repetenți. Unii, chiar stabiliți cu familiile lor în România, predau cursurile de vară, fiind preferați absolvenților stabiliți în Macedonia.

Acestea sunt în linii generale considerațiunile care m-au <determinat să schitez organizarea> școlilor noastre din Macedonia, în speranța că se vor lua toate măsurile pentru ca acțiunea noastră culturală din Grecia să fie îndrumată spre scopul ei firesc: întărirea elementului aromân.

Consul General al României la Salonic
(ss) *G. Trifu*

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 54, f. 348.

165

1935, ianuarie, 27, Grebena, Grecia. Memoriul directorului Liceului român din Grebena, Al. Ciometi, adresat ministrului Instrucțiunii Publice dr. Constantin Angelescu, în care prezintă situația liceului și neajunsurile provocate de lipsa profesorilor titulari. Propune acordarea definitivatului cadrelor didactice care au predat 3 ani peste hotare și au obținut calificativul bine la inspecții ca măsură pentru stabilitatea lor.

27 ianuarie 1935

Direcțiunea Liceului Român din Grebena,
Grecia

Nr. 335

DOMNULE MINISTRU,

Avem onoare a vă aduce la cunoștință următoarele:

De un îndelungat timp și din motive cu totul străine de voința autorităților superioare școlare, școala ce conduc funcționează în condițiuni cu totul anormale. Din anul 1929 și până în prezent, în fiecare an școlar și fără nici o excepție, cursurile au început regulat abia după data de 10 Noiembrie, deci cu două luni peste data reglementară.

În afară de aceasta, în fiecare an școlar s-a întâmplat ca unii dintre profesori să se prezinte la catedre cu mare întârziere, ajungând uneori până la sfârșitul lunii Februarie, deci în preajma încheierii celui de al doilea trimestru.

Situația aceasta se datorește faptului că profesorii școalelor secundare românești de peste hotare nu se bucură de nici o stabilitate, fiind în majoritatea lor suplinitori, și că autoritățile grecești puse în fața tabloului de profesorii care trebuiesc să funcționeze în

Grecia, tablou modificat în fiecare an, fac mari dificultăți în ceea ce privește acordarea permiselor de funcționare profesorilor noi numiți, de supușenie română.

În anul școlar curent situațiunea este aceeași. Până în prezent 27 Ianuarie, nu au primit autorizația de funcționare d-na prof. Maria Ciumetti, numită la catedra de l. franceză și d-l Alex. Dumitrescu, maestru de dexterități. De asemenea e vacantă, din aceleași motive, și catedra de șt. naturale. Sunt libere în total 60 de ore, care nu au putut fi acordate profesorilor prezenți, fie că nu au pregătirea specială, fie că sunt aglomerați cu orele catedrelor domniilor lor. Fiecare având între 21-33 ore săptămânal.

Dacă, Domnule Ministru, în anii trecuți, – când școala noastră era doar gimnaziu –, situația amintită nu avea urmări imediat dăunătoare, în prezent când e liceu complet, când elevii sunt în preajma bacalaureatului, urmările sunt din cele mai dezastruoase.

În anul școlar trecut, 1933-1934, din cei 17 absolvenți ai liceului nu s-a putut prezenta nici unul la bacalaureat!

Cum se vor putea prezenta seriile următoare atâta vreme cât în liceu au fost ani, în care, chiar la materii principale ca l. Română, l. Franceză, istorie, nu au făcut decât o infimă parte?

Bineînțeles că această situație nu e de natură să mărească prestigiul școalelor noastre secundare de peste hotare și nici prestigiul României, precum nici să dea copiilor cunoștințele necesare.

Anul acesta în special situația e și mai gravă.

La liceul a cărui conducere mi s-a încredințat anul acesta, au fost numiți 12 profesori. Din aceștia funcționează *numai nouă*. Ori nici aceștia nouă profesori nu vor fi încontinuu la catedrele lor, întrucât parte din ei doresc să se prezinte la examenul de capacitate. E o situație care dă de gândit cât se poate de serios, pentru că nu cu cinci profesori se poate face școală în toată perioada examenelor de capacitate.

Am început cursurile abia la 15 Noiembrie 1934 și abia după două luni de activitate ele trebuie suspendate, prin forța împrejurărilor. E logic și natural ca profesorii să plece la examenul de capacitate, atâta vreme cât deși au înțeles să se înregistreze în învățământul de peste hotare au o situație definitivă. Unii din ei, din cauză că erau peste hotare și au putut părăsi catedrele, au pierdut sesiuni de capacitate și în timp ce colegii lor care au fost suplinitori în țară, au o situație definitivă pentru că au avut posibilitatea să se prezinte la examen, profesorii de peste hotare sunt încă suplinitori.

Anul acesta plecând patru, liceul nu mai poate funcționa. Sunt peste 270 de ore și e imposibil ca ele să fie făcute de cinci profesori care vor rămâne.

După cum mi-am permis a vă comunica verbal, – în audiențele ce ați binevoit a mi le acorda în zilele de 10 August și 4 Octombrie trecut –, întârzierea începerii cursurilor școalelor secundare de peste hotare, neprezentarea tuturor profesorilor la timp la catedre și, anul acesta, plecarea unui însemnat număr de profesori la examenul de capacitate, în perioada de cea mai intensă muncă didactică va conduce, în mod fatal, la o totală neîncredere față de școală.

Ori, încrederea în școalele noastre nu trebuie să sufere o cât de mică clintire. Ele sunt singurul mijloc de a ține trează conștiința națională la Românii din sudul Dunării, conștiința pe care România are absolută nevoie să o mențină, întrucât numai în acest chip își poate păstra influența politică în Peninsula Balcanică. Școlile formează postamentul

întregii influențe a țării noastre în concertul popoarelor balcanice. Ar fi deci o imprudență ca școalele noastre să fie desconsiderate.

Plecarea profesorilor și descompletarea catedrelor echivalează cu închiderea liceului.

Plecând de la situația actuală în care se află liceul nostru, situație care se va repeta și în viitor, socotim că îndreptarea ei rezidă numai în a da școalelor un corp didactic stabil. Numai așa va fi o continuitate și școalele vor fi la adăpost de toate neajunsurile actuale. Numai în acest chip profesorii vor fi la catedre la data regulamentară, iar Onor Minister va fi scutit să facă în fiecare an intervenții pentru acordarea permiselor de funcționare.

Se impune dar stabilizarea profesorilor de peste hotare, definitivarea lor.

Examenul de capacitate este bineînțeles o soluție, însă ne permitem a vă mărturisii că profesorii care-și obțin definitivarea prin examen nu vor mai veni în Macedonia. Greutățile prin care au trecut și sacrificiile materiale ce le-au făcut fără a le fi fost vreodată recompensate, sunt motive serioase care îi vor reține de la a cere detașarea în Macedonia. Și în fiecare an Onor. Minister va fi obligat să apeleze la suplinitori și în fiecare an se va repeta situația actuală! Cercetarea cererilor celor care au dorit să se înregistreze în învățământul de peste hotare, în toamna acestui an școlar, arată limpede că în afară de două cereri, ale domnilor profesori Nanu și D. Blidaru, nu mai există nici o altă cerere de detașare. Dar și aceste două au la bază motive și interese personale.

Pentru remedierea acestei stări de lucruri, ne permitem, Domnule Ministru, a vă ruga să binevoiți a dispune să se acorde, problemei profesorilor de peste hotare, o atenție cât mai serioasă.

Orientându-ne după felul cum sunt organizate școalele italienești și franceze din Grecia, opinia noastră ar fi ca să se legifereze, - ca o anexă la Legea pentru învățământul secundar -, și situația profesorilor de peste hotare. Profesorii de la școalele italiene, după un timp servit în învățământul din afara frontierelor Italiei, se bucură de mari drepturi și de un deosebit tratament, în afara de faptul că au un salariu de cca 3000 lire, cca 19000 drahme pe lună, cât timp sunt în funcțiune în străinătate.

Profesorii școalelor românești de peste hotare care întrunesc condițiunile de a se putea prezenta la examenul de capacitate (supușenie română, bacalaureatul la bază, diploma de licență și certificatul de absolvire al unui Seminar pedagogic); care funcționează de peste trei ani în Macedonia și care sunt sau vor fi notați la inspecții cu calificativul bine, să fie definitivați și asimilați în drepturi cu colegii lor din țară.

În acest chip se va acorda celor care au muncit intens în slujba școalelor de peste hotare o recompensă binemeritată iar învățământul va avea o regulată funcționare.

Cunoscând, Domnule Ministru, frumosele sentimente ce nutriți școalelor de peste hotare, vă rugăm respectuos să binevoiți a lua în considerare cele ce ne-am îngăduit a vă expune în cadrul acestui raport, ordonând să ni se comunice de urgență cele ce veți binevoi a hotărî. Solicităm urgență întrucât în scurt timp profesorii care vor pleca la examenul de capacitate părăsesc localitatea.

Primiți, vă rugăm, Domnule Ministru, asigurarea profundului nostru respect.

Director,
(ss) *Al. Ciumeti*

Secretar
(ss) indescifrabil

Domniei Sale
Domnului Dr. Prof. Constantin Angelescu
Ministrul Instrucțiunii Publice

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 782/1935, f. 56-57.

166

1935 martie 11, Sofia. Referatul preotului paroh al bisericii române, „Sfânta Treime” din Sofia, Ioan Popescu Runcu, adresat ministrului Cultelor și Artelor Alexandru Lapedatu, în care solicită suma de 15000 lei lunar pentru cei 16 coriști ai bisericii.

**Biserica Statului Român
„Sfânta Treime”**

Sofia

Nr. 16

11 Martie 1935

Domnule ministru,

Am onoarea a înainta, anexat, statele de salarii ale personalului și corului bisericii române din Sofia, pe luna Aprilie 1935.

În privința statelor corului îmi permit a observa următoarele:

În rapoartele mele Nr. 3 din 24.I.1935 și Nr. 14 din 18.II.1935 am cerut trecerea în bugetul exercițiului 1935/1936 a sumei de 180.000 lei, drept salarizare a corului sau 15.000 lei lunar, cerere aprobată de Excelența Voastră cu indicațiunea de a fi trecută suma în bugetul numit mai sus.

Cum până în prezent nu am primit înștiințarea oficială a acestei treceri în buget, iar statele trebuie înaintate, conform ordinelor, până la 20 ale lunii precedente, acestea au fost întocmite tot conform vechiului model, adică numai pentru 10 coriști nu pentru 16 câți numără corul în realitate și numai pentru suma de 7.500 lei, nu pentru 15.000 lei, aceasta pentru faptul menționat mai sus, că nu am încă înștiințarea oficială despre trecerea corului în buget cu suma de 15.000 lei lunar.

Respectuos Vă rog, să binevoiți a dispune *să se facă corecturile necesare în statele corului, pentru suma cerută de mine*, rămânând ca pe lunile viitoare, suma să fie repartizată tuturor coriștilor, potrivit sumei ce se va aloca.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, încredințarea profundului meu respect.

Preot paroh
(ss) Ioan Popescu-Runcu

Excelenței Sale
Domnului Ministru al Cultelor și Artelor

București

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 789/1935, f. 16.

167

1935 august 3, Sofia. Raportul ministrului României la Sofia către ministrul Afacerilor Străine, Nicolae Titulescu, privind atitudinea autorităților bulgare care nu permit deschiderea de școli și biserici românești în regiunea Vidin; propune măsuri similare pentru minoritatea bulgară din țară.

Legățiunea Regală a României

Nr. 2256

Sofia, 3 august 1935

Domnule MINISTRU,

La memoriul meu prezentat ministerului de externe bulgar din 27 Februarie și trimis în copie Excelenței Voastre cu No. 7 din 3 Martie a.c., mi s-a dat încă din partea guvernului bulgar nici un răspuns.

Atât d. Kioseivanoff, ministrul de externe, cât și d. Popoff, ministrul bulgar la București, mi-au declarat că dacă în chestiunile materiale soluțiunea nu poate întâmpina piedici, în chestiunile bisericești, școlare și culturale ea trebuie căutată pe îndelete și că între timp n-ar trebui înrăutățită situațiunea existentă.

Cu alte cuvinte dâșii ar dori prelungirea actualei situațiuni, favorabile bulgarilor de la noi, cu școli bulgărești subvenționate de la Sofia, cu biserici autonome și exteritoriale, și de asemenea prelungirea situațiunii umiltoare a românilor din Bulgaria, cărora nu numai școala și biserica românească și chiar și cartea de rugăciuni și cântecul în limba lor maternă le sunt interzise.

Cu raportul meu No. 2254 din 2 curent am arătat Excelenței Voastre atitudinea ministrului de instrucțiuni bulgar, îndrumările și decorațiunile Domniei Sale categorice, făcute delegațiunii de încredere a comunităților bulgare din Bazargic și Silistra cu privire la această chestiune.

Atitudinea guvernului bulgar – a celui de azi, ca și a celui de ieri și a celui de alaltăieri – este precisă: Vrea să se păstreze actualele școli și biserici bulgărești din Dobrogea, pretinde să se deschidă noi școli și biserici bulgărești, subvenționează și îndrumază o acțiune întreagă spre acest scop, dar nu vrea să acorde nici un fel de școală, biserică sau instrucțiune culturală românilor din Bulgaria. În fața acestei mentalități nu văd cum, prin simpla metodă a discuțiunii și a persuasiunii, fără utilizarea mijloacelor de constrângere de care dispunem, vom putea ajunge la rezultatele preconizate în Jurnalul No. 2639 din 19 Decembrie 1934 al Consiliului de Miniștri și vom putea obține pe seama conaționalilor noștri dreptul la biserică, școală și carte românească.

Părerea mea neclătinată este – precum o repet neconținut de trei ani de zile – că toleranța noastră exagerată în chestiunile bisericești și școlare ale bulgarilor de la noi, fără a obține contravaloarea ei printr-o atitudine identică a guvernului bulgar față de românii din ținutul Vidinului și de pe malul Dunării, este păgubitoare pentru interesele românești și pentru demnitatea noastră și că, pentru a ajunge la soluțiunea satisfăcătoare ce am preconizat, este o necesitate inexorabilă să aplicăm principiul reciprocității și să introducem față de populațiunea bulgară de la noi exact aceleași măsuri pe care le aplică guvernul bulgar față de populațiunea română de sub guvernarea lui.

Având în vedere că în virtutea principiului reciprocității în chestiunile bisericești și școlare, adoptat de guvernele român și bulgar în 25–29 Ianuarie 1934, cu ocaziunea vizitei MM. LL. Regelui și Reginei Bulgariei la București și Sinaia, funcționarea școlilor primare și secundare bulgare din România este condiționată de situațiunea bisericească și școlară acordată de guvernul bulgar populațiunii române din Bulgaria.

Având în vedere că guvernul bulgar a eliminat complet limba română din bisericile comunelor locuite de români în Bulgaria, confiscând totodată cărțile rituale românești, și că n-a autorizat până acum funcționarea nici unei singure școli românești în aceste comune – am onoarea a ruga pe Excelența Voastră să binevoiască a interveni:

a) ca Ministerul Cultelor să suprimă autonomia și exteriorialitatea bisericilor bulgare din Brăila și Constanța, să treacă aceste două biserici în administrarea și proprietatea Bisericii Ortodoxe Naționale, să interzică funcționarea la aceste două biserici a actualilor preoți numiți și trimiși din Bulgaria și să dispună introducerea limbii române în serviciul divin al acestor două biserici și al tuturor bisericilor din județele Durostor și Caliacra, admitând situațiunea actuală de autonomie și exteritorialitate numai bisericilor bulgare din București și Galați, în baza tradițiunii lor istorice și ca o compensațiune pentru situațiunea identică acordată de guvernul bulgar bisericilor române din Sofia și Giurmaia de Sus;

b) ca Ministerul Instrucțiunii să interzică, fără întârziere, funcționarea școlilor bulgare primare din Brăila, Constanța, Silistra, Bazargic, Balcic și Cavarina și a școlilor secundare bulgare din Silistra, Balcic și Cavarina, admitând funcționarea mai departe numai a școlilor primare bulgare din București și Galați și a școlii secundare (liceu) din București, de asemenea în baza tradițiunii lor istorice și ca o compensațiune pentru situațiunea identică acordată de guvernul bulgar școlilor primare române din Sofia și Gorna-Giurmaia și liceului român din Sofia.

c) o revenire asupra acestor măsuri să se facă numai după încheierea înțelegerii preconizate în jurnalul No. 2639 din 19 Decembrie 1934 al Consiliului de Miniștri și în conformitate cu cele ce vor fi stabilite în această înțelegere.

Desigur pare nedrept că pentru abuzurile guvernului bulgar noi luăm măsuri de severitate față de o parte a propriilor noștri cetățeni. Considerând însă că instituțiunile bisericești și școlare mai sus amintite ale populațiunii bulgare de la noi în realitate sunt ridicate și întreținute cu subvențiunile guvernului bulgar în scopurile precizate de dânsul, iar pe de altă parte conducătorii acestor instituțiuni sunt în serviciul acestor scopuri ale șovinismului bulgar și au o acțiune dușmănoasă românismului și statului român, măsura interdicțiunii cerută de mine este înzecit justificată.

Este de altfel singura măsură eficace în soluționarea problemei școlare și bisericești minoritare între noi și Bulgaria.

Căci – o repet și de această dată – spiritul nostru concesiv este considerat de conducătorii și opiniunea publică a Bulgariei drept slăbiciune și măsurile eficace în orice diferend ce am avea cu această țară sunt cele energetice și de mână tare.

Ca să putem discuta cu succes chestiunea minoritară româno-bulgară cu guvernul bulgar, trebuie să facem „tabula rasa”, creind pentru bulgarii de la noi exact aceeași situațiune pe care o au în prezent românii din Bulgaria.

Interzicând funcționarea bisericilor și școlilor bulgare, așa cum propun eu în acest raport, nu vom obține decât rezultate favorabile:

a) sau guvernul bulgar cedează – și atunci românilor din Bulgaria le obținem biserică și școală românească;

b) sau guvernul bulgar nu cedează – și atunci suprimăm pentru totdeauna, fără posibilitate de a fi atacați, cuiburile de acțiune antiromânească ale bulgarilor pe pământul nostru.

Avem arma în mână și am fi vinovați de mare neglijență, dacă, pentru interesele superioare ale românismului nu ne-am folosi de ea.

Primiți, Vă rog, domnule Ministru, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

(ss) *V. Stoica*

Excelenței Sale
Domnului M. Titulescu,
Ministrul Afacerilor Străine
București

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 250.

168

1935 august 20, <Sofia>. Raportul directorului Institutului Român din Sofia, P. Caraman privind activitatea pe anul 1934–1935; sunt menționate zonele de unde provin cei 70 de elevi ai institutului: Giumaia de Sus, Peștera și regiunea Vidin. În anexă programul Conferințelor săptămânale ale institutului pe anul 1935.

INSTITUTUL ROMÂN DIN SOFIA
PROGRAMUL CONFERINȚELOR SĂPTĂMÂNALE*
PE ANUL 1935

- I. ION CREANGĂ – 2 Februar – P. Caraman
- II. MOLIERE – 9 Februar – Alice Caraman
- III. CARAGIALE – 16 Februar – Yvonne Modreanu
- IV. IVAN VAZOF – 23 Februar – Stella H. Petrova
- V. EVOLUȚIA CHIMIEI – 2 Martie – Tib. Modreanu
- VI. ÎN ȚARA PIRAMIDELOR (artă egipteană – cu proiecții) – 9 Martie – T. Martin
- VII. MIORIȚA – 16 Martie – P. Caraman
- VIII. HIRTO BOTIOF – 23 Martie – Nevena Bondoc
- IX. SHAKESPEARE – 30 Martie – Alice Caraman
- X. BRĂTESCU-VOINEȘTI – 6 Aprilie – Yvonne Modreanu
- XI. GOETHE – 13 April – Stella H. Petrova
- XII. M. BERTHELOT – 11 Mai – Tib. Modreanu
- XIII. UN EPISOD UITAT DIN RĂZBOIUL INDEPENDENȚII – 18 Mai – C. Velichi

* Conferințele au loc Sâmbăta de la 6–7 p.m. în aula Institutului Român.

- XIV. BUDAI DELEANU – Țiganiada – 25 Mai – P. Caraman
- XV. EMINESCU – 1 Iunie – P. Caraman
- XVI. PATRU ZILE ÎN BUCUREȘTI (Note de drum) – 8 Iunie – T. Marin.

EXPOZEU

asupra activității școlare de la Liceul Institutului Român din Sofia
pe anul 1934–1935

ÎNFIINȚAREA LICEULUI COMPLET

În urma ordinului ministerial Nr. 173051/934, transformarea Gimnaziului de până acum în liceu a fost definitiv sancționată prin aprobarea oficială a clasei V.

Este deci primul an, când cursul secundar al Institutului se încadrează în programa liceului; în consecință au fost luate din timp toate măsurile ca noul tip de școală să funcționeze în modul cel mai normal și în același timp să fie pe cât cu puțință pildă de seriozitate pentru învățământul liceal din localitate.

Țin să aduc la cunoștință Onor. Minister că întemeierea Liceului Român a fost aici în Bulgaria, de cea mai urgentă necesitate: până anul acesta, absolvenții celor 4 clase secundare câte existau erau pierduți pentru cultura românească, fiindcă marea lor majoritate trecea mai departe la școli bulgare. De aceea, știindu-se că aceasta le este soarta, nici nu veneau mulți elevi să se înscrie.

Când însă anul acesta s-a dus vestea în satele și târgurile românești în Bulgaria că s-a înființat la Sofia liceu românesc, un mare număr de elevi s-au prezentat pentru înscriere, cei mai mulți părăsind licee bulgare spre a se înscrie la liceul nostru. Dacă Institutul Român ar fi putut să-i adăpostească pe toți câți au arătat dorința de a învăța carte românească, am fi avut la liceu un număr de elevi cu mult mai mare decât cel actual.

Dar internatul nostru nedispunând de multe locuri, iar mijloacele financiare de întreținere oferite de Onor Minister fiind minime, n-am putut primi elevi noi decât în limitele permise de aceste două elemente – adică extrem de puțini. Astfel a trebuit să refuzăm foarte multe înscrieri, deoarece aproape toți elevii – fiind originari de la mari distanțe de Sofia – vor să vie interni. Numai un număr mic de tot, ai căror părinți trăiesc chiar la Sofia, pot urma ca externi.

Așa stând lucrurile, Liceul și-a început cursurile anului școlar 1934–1935 cu 70 elevi, dintre care 53 băieți și 17 fete.

ÎNCEPUTUL ANULUI ȘCOLAR

Înscrierile s-au făcut între 1 și 15 Septembrie 1934. Școala s-a deschis în ziua de 16 Septembrie, când au început a se ține examenele de corijență. Deschiderea oficială a cursurilor însă, s-a făcut în ziua de 23 Septembrie (duminică), cu care ocazie s-a oficiat în aula Institutului un Te-Deum de către Părintele I. P. Runcu, parohul Bisericii Române din Sofia. La această solemnitate, în afară de elevi și întregul corp didactic primar și secundar al Institutului, au participat I. V. Stoica, Ministrul Plenipotențiar al României în Bulgaria împreună cu personalul superior al Legațiunii, precum și Colonia Română din Sofia cu reprezentanții ei, părinții elevilor din localitate...etc... Corul de elevi a cântat diferite cântece, între care imnurile naționale român și bulgar.

Directorul Liceului și al Institutului Român a ținut cuvântarea de rigoare, stimulând pe elevi la muncă și arătând Românilor din Bulgaria importanța focarului de cultură românească de la Sofia.

CORPUL DIDACTIC

al Liceului, pe anul școlar 1934–1935, a fost următorul:

1. Petru Caraman, directorul, – prof. def. de l. rom. și latină.
2. Alice Caraman – prof. def. de l. franc. și engl.
3. D. Gaga – prof. def. de matematici.
4. Tiberiu Modreanu – prof. supl. de fizico-chimice și naturale
5. Yvonne Modreanu – prof. supl. de l. română.
6. C. Velichi – prof. supl. de istorie și geografie
7. Stela Hagi – Petrova – prof. supl. de l. germană și bulgară.
8. Nevena Bondoc – prof. supl. de l. bulgară și muzică.
9. Diacon I. Dorobanțu – prof. supl. de religie și muzică.
10. Toma Marin – prof. supl. de desen și caligr. (și ed. fizică).
11. Florica Nanu – maestră def. de lucru.

PROVENIENȚA ELEVILOR ȘI SELECȚIA LOR

Liceul nostru își recrutează elevii din 2 surse românești:

1. copiii macedoromânilor din Sofia și din sud-vestul Bulgariei – în special din centrala Giurmaia-de-Sus și Peștera;
2. copiii românilor care trăiesc în masă compactă în nord-vestul Bulgariei, în regiunea Vidinului.

Sursa principală este astăzi cea de a doua, deși în trecut era numai prima, Românii timoceni din Bulgaria fiind deșteptați la carte românească de abia de 2 ani.

Numărul elevilor interni a fost de 38, iar al externilor de 32. Din numărul total de 70 de elevi, s-au retras în cursul anului – fie din motive de ordin familiar, fie pentru că învățământul le venea prea greu pentru pregătirea lor anterioară – 3 elevi.

La finele trimestrului III, înainte de examenele de fine de an, au fost declarați repetenți 7 elevi; iar în urma examenelor de fine de an a mai rămas 1 repetent, deci în total 8. Dintre aceștia, 4 au fost declarați repetenți fără drept de reînscrisere pe viitor la liceul nostru, din motive de incapacitate și rea purtare.

Numărul corijenților, după examenele de fine de an, a fost: în total de 16. Numărul total al promovaților direcți este deci de 43 elevi.

Procentul relativ mare de corijenți și repetenți se datorește schimbării radicale a regimului de toleranță indulgentă, care domina până-acum față de elevi, la această școală. Instaurarea severității – riguroase chiar, însă drepte – mi s-a părut absolut necesară pentru un învățământ serios. De aceea am căutat s-o realizez cu orice preț.

ACTIVITATEA CORPULUI DIDACTIC

Cursuri suplimentare:

Corpul didactic de la Liceul Institutului Român din Sofia, în afară de munca depusă în cadrul programului de cursuri pe care vi l-am comunicat împreună cu rap. Nr. 39 din

21 Noiembrie 1934 – mai are de îndeplinit o activitate extraprogramatică pe care profesorii din țară n-o cunosc.

Cea mai mare parte din elevii noștri venind de la școli bulgare, nu știu să citească românește și nici să scrie cu caractere latine. De aceea, am fost nevoit ca, paralel cu programul cursurilor regulamentare să mai alcătuiesc un altul spre a se înlătura aceste mari lacune, care ne stânjeneau în realizarea programului oficial.

În acest scop am organizat cursuri de l. română pentru începători și pentru cei mai înaintați. Aceste ore au fost împărțite între toți profesorii – afară de cei de matematici, științe, dexterități și l. bulgară.

Pentru ca totuși aceste ore – care luau o bună parte din timpul elevilor – să nu fie simțite ca o povară de către ei, am dat dispozițiuni să fie predate în forma cea mai amuzantă cu putință: făcându-se conversații ușoare asupra unor subiecte plăcute și cunoscute, citindu-se literatură interesantă aleasă după gradul de înțelegere al elevilor, spunându-se diferite povestiri, adesea cu caracter umoristic, făcându-se compoziții libere, dictări cu corectări la tablă... în fine tot ce putea stimula dragostea elevilor p<entru> limba românească și emulația lor la învățatul ei.

De asemenea d-na prof. de franceză a ținut ore suplimentare în tot timpul anului, după aceeași metodă, spre a se ridica și studiul acestei limbi la nivelul din țară – deoarece în liceele bulgare, de unde ne vin elevii, învățământul ei e foarte slab. Datorită acestor cursuri am reușit a duce la normal învățământul secundar de aici care prezintă în permanent tot felul de anomalii, explicabile prin împrejurările speciale în care se recrutează elevii liceului nostru.

[...]

➤ A.N.I.C., Ministerul Instrucțiunii Publice, fond 788/1935, f. 210-214.

169

1935 septembrie 8. Articol din ziarul „Universul” din 8 septembrie 1935 intitulat „Congresul comunităților române din Grecia”

„Universul”

din 8 septembrie 1935

CONGRESUL COMUNITĂȚILOR ROMÂNE DIN GRECIA

Salonic, septembrie

În ziua de 1 Septembrie a.c., s-a ținut în sala școlii primare din Salonic congresul comunităților române din Grecia.

A prezidat D. Dimitrie Hagigogu, președintele comunității române din Salonic.

După lungi deliberări, s-a ajuns la următoarele constatări:

Congresul apreciază cu recunoștință sprijinul moral și material acordat de Statul român pentru dezvoltarea culturală și națională a poporului român din Grecia.

Constată că, din motive naționale și economice o parte din românii naționaliști doresc cu insistență emigrarea și stabilirea lor în țară.

Constată că o bună parte din românii cu conștiință națională și totalitatea românilor cu sentimente grecești vor continua a rămâne, dacă nu pentru totdeauna, încă pentru un lung timp în Grecia.

Bazat pe aceste constatări, congresul a luat următoarele hotărâri:

Organizarea comunităților din Grecia stabilindu-se alegerea unui consiliu local, care să reprezinte comunitatea respectivă, și a unui consiliu central compus din cinci membri cu sediul la Salonic, ca reprezentant al tuturor comunităților din Grecia; organizarea școlilor primare și secundare ca și cele din țară, atât cât privește programa analitică cât și recrutarea personalului didactic, crearea unui inspectorat școlar cu sediul la Salonic și cu întregul aparat de control; menținerea tuturor școlilor existente și crearea unui liceu de fete la Salonic, în locul școlii profesionale de astăzi, care urmează să fie desființată.

Pentru ridicarea școlilor noastre la un nivel superior, congresul preconizează o severitate exemplară, atât în privința culturii și a disciplinei, cât și a recrutării personalului didactic; organizarea bisericii și crearea de episcopat.

Pentru ca activitatea instituțiilor susmenționate să dea roadele dorite: congresul a hotărât să ceară de la guvernul grec recunoașterea existenței lor juridice și punerea pe picior de egalitate a școlilor noastre cu școlile de stat.

Pentru emigrarea românilor doritori a se stabili în țară, congresul hotărăște a se face demersuri pe lângă Guvernul român să acorde înlesnirile necesare pentru colonizarea lor rurală și urbană; îndepărtarea din învățământul din Grecia a D-lui profesor Const. Papuc Secelea; intervenția pe lângă Ministerul competente ca să pună capăt propagandei de defăimare a poporului român-macedonean.

Pentru aducerea la îndeplinirea acestor deziderate consiliul central este însărcinat cu depline puteri din partea congresului.

Procedându-se la alegerea consiliului central, au fost proclamați aleși D-nii: Dimitrie Hagigogu, președinte; Hristu Cacardacu, vicepreședinte; Gheorghe Zamani, secretar; Ionel Popa și Petre Celea, membri.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 55, f. 71.

170

<1935>, <București>. Notă a ministrului Instrucțiunii Publice dr. Constantin Angelescu privind situația școlilor elene în România și a școlilor române din Grecia.

NOTA

Ministerului Instrucțiunii despre situația școlilor *eline* în România în raport cu situația școlilor *române* în Grecia.

Dir. Politică
Cu rugămintea de a referi
asupra chestiunii
21 febr. 1935.
(ss.) M.A. Arion
Dir. Politică

În baza Protocolului privitor la școlile și bisericile grecești din România (Convenția 1931), în România funcționează 8 școli primare cu limba de predare elenă cu 884 elevi, și 2 școli secundare cu 125 elevi (București și Galați), cu un total de 47 posturi.

Cu rugămintea de a comunica prezenta situație Legațiunii Atena cerând d-lui Ministru Langa Rășcanu de a interveni pe lângă Guvernul elen. În caz că nu va trebui să negociem o convențiune. 11 Mart. 935. (ss.) M.A. Arion

În aceste școli se primesc numai *fii de supuși eleni*. Corpul didactic, conform protocolului, este numit de Statul elen dintre supuși eleni.

România întreține pe cheltuiala sa în Grecia în 25 localități, 26 școli primare cu limba de predare română cu 917 elevi, cu 52 posturi, și cu 4 școli secundare (1 școală de comerț (inferioară și superioară), 1 școală profesională de fete, 1 liceu și un gimnaziu), cu 360 elevi și 46 posturi.

Aceste școli funcționează cu învoiala Statului elen, fără să existe vreo convenție specială, privitor la funcționarea lor. Din această cauză Ministerul Instrucțiunii întâmpină dificultăți din partea Statului elen, întrucât nu admite ca numărul profesorilor și învățătorilor supuși români să treacă de 17.

Or, acest număr abia este suficient pentru personalul unei singure școli secundare complete.

Pentru moment nu avem profesori români, supuși eleni calificați la toate materiile învățământului secundar. De aceea Ministerul Instrucțiunii este nevoit să trimită din țară un număr mai mare decât cel admis de Guvernul elen.

Aceștea Guvernul elen, chiar dacă sunt soțiile profesorilor admiși, nu le permite rămânerea în Grecia, încât școlile noastre secundare din lipsă de profesori specialiști sunt nevoite să funcționeze defectuos.

Mai recent, Guvernul elen a refuzat șederea în Grecia chiar și a secretarilor și pedagogilor supuși români de la școlile noastre din Grecia.

Până în anul 1934/35 situația acestora, nefăcând parte din corpul didactic propriu-zis, nu a fost pusă niciodată în discuție de către Guvernul elen, Guvernul elen nu permite elevilor *români* din Albania și din Iugoslavia (vechea Macedonie), care nu au școli secundare în țările respective, să urmeze la școlile noastre din Grecia.

Dl. Director al Liceului din Grebena semnalează că inspectorii școlari și poliția din Grebena l-au avertizat că nu are voie să primească în liceul din Grebena, decât elevi proveniți din 3-4 localități, excluzând restul elevilor proveniți din alte regiuni ale Greciei.

Este nevoie să se intervină pe lângă Guvernul elen, ca să fie cu toleranța cuvenită față de școlile române din Grecia, la fel cum Guvernul român este tolerant față de școlile grecești din România.

Pentru cazul când Guvernul elen ar persista în a nu tolera pe profesorii, pe secretarii și pedagogii școlilor noastre în Grecia, și pe elevii români din alte regiuni, Ministerul Instrucțiunii va fi nevoit să ia aceleași măsuri față de personalul administrativ de la școlile eline din România.

(ss) *Dr. Anghelescu*

171

1936 septembrie 14, București. Copie de pe adresa Societății studenților macedo-români către Ministerul Instrucțiunii Publice privind situația culturală a românilor din statele balcanice și propuneri pentru dezvoltarea școlilor și bisericilor române existente.

COPIE

de pe adresa Societății studenților macedo-români înregistrată la Ministerul Instrucțiunii Publice sub nr. 161675 din 8 Octombrie 1936.

Domnule Ministru,

Studențimea macedo-română, adânc răscolită de destrămarea etnică la care este supusă suflarea românească din Peninsula Balcanică, socotind o sacră datorie de conștiință luptă pentru curmarea calvarului trăit de părinții noștri și văzând în Dvs., un bun și leal sprijinitor al școalei și al bisericii naționale, vă aduc la cunoștință cele de mai jos:

Statele din Sud-Estul Europei, în urma războiului balcanic și cel mondial, în preocuparea lor de omogenizare etnică a populației alogene ce locuia teritoriul pus sub egida suveranității lor, au luat o serie de măsuri cu caracter administrativ, menite să ducă la exterminarea elementului românesc din aceste state.

Pentru atingerea țelului urmărit cu strășnicie, s-a făcut uz de toate mijloacele inchiziționale. Astfel, o bună parte din munții și pădurile aflate în posesia comunităților românești în deplină proprietate încă de pe timpul Imperiului Otoman, au fost confiscate și apoi puse la dispoziția naționalilor statelor respective. Izlazurile comunale au fost parte comercializate, parte deștelene de fierul plugului și transformate în terenuri arabile. Cu pământul acesta au fost împrăștiate puhoaiile de refugiați veniți din Asia Mică precum și cei repatriați în urma schimbului de populație intervenit între Grecia și Bulgaria. Nici un țaran român nu a fost împrăștiat!

La aceste măsuri de ordin economic ce aveau ca scop să paralizeze creșterea vitelor, ocupația de predilecție a românilor Macedoneni s-a adăugat prigonirea limbii românești chiar în raporturile strict familiare precum și oprirea oricărei manifestații cu caracter tradițional macedo-român. Această stare de lucruri a adus pe românii macedoneni într-o situație vecină cu disperarea. Duritatea regimului de opresiune la care sunt supuși frații noștri le-a făcut traiul aproape imposibil de suportat.

Obiectivul principal al vrăjmășiei și al urei șovine de care dau dovadă statele din Peninsula Balcanică a fost, pe de o parte, școala noastră care a știut să adâncească cu prisosință conștiința național-românească, iar pe de altă parte, biserica noastră, locul sfânt, unde credincioșii puteau să asculte oficierea comuniunii lor cu Divinitatea în limba în care simt.

Într-adevăr, exclusivismul feroce al statelor balcanice a zguduit din temelii cele două instituții românești ce au alcătuit, în decursul timpului, pârgă de rezistență a Românismului ce s-a desfășurat falnic pe plaiurile Macedoniei.

Iată care este situația de fapt a școalei noastre din cele patru state balcanice, sub oblăduirea cărora, prin vitregia istoriei, elementul românesc este obligat să-și trăiască zilele pline de amărăciune.

În Grecia, deși școala noastră se socotește tolerată în baza tratatului de la București, totuși numărul școalelor primare a fost redus simțitor; de unde până în preajma războiului mondial am avut peste 50 de școale primare, astăzi nu ființează decât jumătate din numărul lor. Este adevărat că în privința școalelor secundare am putut constata un modest progres, însă care nu stârnește o bucurie. Este vorba de completarea liceului de la Grebena.

Cum însă, școalele noastre nu sunt recunoscute de Statul grec, absolvenții noștri n-au posibilitatea să urmeze universitățile din Grecia și nici chiar să ocupe un serviciu într-o întreprindere particulară, cu atât mai mult la o instituție publică. Posesorul diplomei eliberată de școala secundară românească este socotit în Grecia ca un analfabet. Cunoaștem cazuri concrete, când mai mulți colegi de-ai noștri, în dorința de a rămâne pe lângă vetrele lor părintești, deși au reușit cu succes să treacă examenele ținute la diferite Instituții de Stat și particulare, totuși pe motiv că au urmat școala românească n-au fost angajați ca funcționari la aceste instituții.

Bruma de activitate extra-școlară, întreprinsă de elevii noștri în colaborare cu profesorii lor, nu este văzută cu ochi buni. Ba ceva mai mult, în repetate rânduri autoritățile grecești au interzis reprezentarea unor piese de teatru al căror subiect, departe de a atinge susceptibilitățile sentimentelor naționale ale grecilor, exprimau o latură din viața pastorală a românilor. Începând din anul trecut, li se interzice elevilor români din celelalte state balcanice ce doresc să urmeze o școală secundară românească din Grecia, venirea lor în această țară. Anul acesta, atât studenții plecați în vacanță pe la părinții lor, cât și absolvenții noștri din cauza percepției unei taxe incompatibile cu resursele lor modeste, n-au posibilitatea să vină în Țară pentru a-și desăvârși studiile.

În Albania, sub pretextul stăvilirii tendinței de infiltrare italiană, s-a hotărât zăvorărea tuturor școalelor românești.

În toată Bulgaria nu funcționează decât două școli primare și un liceu în completare la Sofia. În toate comunele românești s-au constituit comitete bulgare teroriste ce forțează pe români să semneze declarații prin care se obligă să nu ceară școală și biserică națională. Primarii comunelor și șefii posturilor de jandarmi interzic, sub pedeapsa cu bătaia și închisoarea, vorbirea limbii românești, precum și purtarea în public a uniformelor elevilor Institutului nostru din Sofia. Grănicerii și jandarmii bulgari au confiscat din bisericile noastre toate Evangheliile, Bibliile și cărțile rituale românești. Nu se admite cu nici un chip intrarea în Bulgaria a vreunei publicații românești trimisă din Țară pentru cultivarea în limba lor strămoșească a fraților noștri.

Până în prezent, Bulgaria n-a respectat nici o obligație luată prin tratatul de la Neuilly sur Seine.

În Iugoslavia, aliata noastră, socotindu-se juridicește caduc tratatul de la București în care se prevede autonomia noastră școlară au fost desființate toate școlile românești clădite pe sângele vărsat de martirii noștri. În același timp, corpul Didactic românesc a fost expulzat în Țară. În toate comunele locuite de români s-au deschis școli sârbești, bine organizate, a căror frecventare este obligatorie și pentru elementul nostru. Întrebuințarea

limbii românești este socotită, ca și în Bulgaria, un delict în contra idealului național iugoslav. Prin astfel de mijloace, procesul de sârbizare se desfășoară într-un ritm viu.

În schimbul odiseii naționale la care sunt supuși frații noștri, guvernele țării noastre, în spiritul lor de toleranță greșit înțeleasă, *au acordat sârbilor din Timocul Românesc următoarele avantagii*: un Vicariat Episcopal, trei Protosbiteriate, 52 Parohii subvenționate cu bani plătiți din sudoarea țăranilor români, 40 case parohiale, 5 mănăstiri, 44 școli primare confesionale, diverse asociații culturale, două ziare și o bancă sârbească la Timișoara sprijinită de Institutul nostru de Emisiune.

Iar noi, cu o populație românească mult mai numeroasă în Macedonia iugoslavă, nu avem în toată Iugoslavia decât un paraclis.

Dar, nu numai Iugoslavia profită de <pe> urma toleranței noastre condamnabile. Același lucru se petrece și cu minoritatea greacă sălășluită în țara noastră, bucurându-se de toate libertățile posibile. Punând stăpânire, pe de o parte, pe diferite ramuri de activitate economică și, pe de altă parte, obținând funcții superioare de stat pot să agonisească averi fabuloase, furând pâinea de la gura românului care nu are ce munci în propria sa țară. Capitalurile economisite de veneticii greci sunt expediate, în bună parte, în patria lor spre a plăti organele administrative ce asupresc pe frații noștri, păgubind totodată și economia noastră națională. Numeroasele școli și biserici, precum și Asociațiile culturale și sportive, întreținute de comunitățile grecești din țară, funcționează mai bine ca la ei acasă.

Cât privește Albania, Onor. Ministerul Instrucțiunii Publice acordă burse studenților albanezi veniți în țară, ca apoi, întorcându-se în patria lor, să asuprească pe românii ce se găsesc în țara lor.

Bulgarii au la noi 4 licee, unde se face educație iredentistă, 2 gimnazii, numeroase școli primare, un număr însemnat de biserici, societăți culturale, sportive, muzicale și chiar naționaliste, a căror activitate nefastă sapă adânc la surparea temeliilor integrității noastre teritoriale.

În fața acestui contrast izbitor dintre libertățile de care se bucură minoritățile statelor balcanice pripășite în țara noastră și regimul barbar aplicat cu o duritate sfâșietoare conaționalilor noștri, studențimea macedo-română simte o durere nemărginită pentru suferințele îndurate de frații săi și, în același timp, se simte încleștate de revoltă împotriva indolenței oficialității noastre.

Deși este de neconceput să se permită desființarea școalelor și bisericilor noastre, clădite pe ciolanele Apostolilor Românismului sfârțicați de barda bandelor de comitagii și antarți, astăzi când Țara noastră a ajuns statul cel mai puternic din Sud-Estul Europei, totuși s-a permis cu o docilitate inexplicabilă pălmuirea prestigiului nostru național. La toate măsurile asupritoare ce ținesc sugrumarea sentimentului național trăit cu intensitate de o ramură a poporului românesc ruptă, sub influența rostogolirii haotice a evenimentelor istorice, din triumghiul daco-roman, conducătorii Țării noastre, seduși de principiile frumoase statornicite prin tratate, n-au luat nici o măsură pentru stăvilirea șovinismului feroce practicat în Peninsula Balcanică. Nu s-a ținut seamă însă că statele balcanice calcă discret în picioare, la fiecare pas, principiile izvorâte din libertatea absolută a omului care-i dă dreptul să simtă așa cum îi dictează forul interior.

Vinovați sunt toți acei guvernanți care n-au știut să se ridice deasupra vremelniceului.

S-au dat uitării cuvintele rostite de marele istoric vizionar Nicolae Bălcescu ... “acești valachi, acolo unde sunt, ne vor prinde bine odată și odată...”.

Într-adevăr România, în expansiunea sa viitoare ce va trebui să se desfășoare înspre Peninsula Balcanică, va reuși lesne să-și reverse plenitatea rodirii sale spirituale și economice prin acești pionieri ce alcătuiesc mase compacte de români până în inima Greciei, Albaniei și țărmurile mării italiene.

Socotim că salvarea de la pieire a acestor fii buni ai Neamului nostru, împinși de puhoaiile popoarelor barbare în sudul Dunării, este o datorie de conștiință și un imperativ categoric al politicii noastre naționale.

În acest scop, se impune o scuturare din amorțeala în care ne complacem, pentru ca să-i inspirăm politiciile noastre culturale care până în prezent se desfășoară în baza inerției suflului animator de altădată.

Școala și biserica românească din Peninsula Balcanică, cele două instituții ce au constituit stânca de granit de care s-au spart valurile cerbiciei șovine a grecilor ce puneau la mezat viața fraților noștri, trebuie să fie puse pe baze noi sprijinite pe dinamismul unui Duh Nou.

Pentru aceasta este nevoie să urmărim cu îndărătnicie atingerea următoarelor obiective.

I. – Întărirea școalelor și bisericilor existente printr-o reorganizare imediată patronată de un misionarism transfigurator.

a) Repararea localurilor ce servesc la instruirea odraslelor românilor macedoneni, întrucât sunt improprii învățământului din pricina deteriorării. De asemenea, este nevoie să se construiască la Grebena un local propriu pentru liceul român.

b) Să se trimeată în fiecare an materialul didactic necesar școalelor primare. De aproape 5 ani de zile cărțile de care se folosesc elevii noștri n-au fost schimbate. Așisderea este nevoie să se trimeată la Salonic, Grebena și Ianina, cărți literare românești, în scopul alcătuirii unor biblioteci bogate pe lângă școalele noastre secundare din aceste localități, pentru ca elevii noștri să fie în curent cu ultimele creații ale geniului românesc.

c) Corpul Didactic primar să fie bine pregătit atât din punctul de vedere pedagogic, cât și din punct de vedere al apostolatului ce trebuie să-i întreprindă în Peninsula Balcanică. Învățătorii ce vor fi numiți în Macedonia trebuie să fie absolvenți ai unei școale normale din țară. Este bine să fie originari din părțile locului, întrucât ei sunt aceia ce cunosc mai bine condițiile locale și ca atare, pot să exercite o influență hotărâtoare în propaganda lor culturală.

d) Preoții ce vor fi hirotonisiți să fie români din Macedonia și să fi terminat cel puțin seminarul teologic din țară. Aceasta pentru faptul de a putea să tălmăcească cât mai bine în dialect cuvântul Evangheliei. În acest scop, va trebui să se creeze burse speciale pentru formarea unor elemente bine pregătite.

e) Corpul Didactic secundar să fie recrutat în baza criteriului selecționării, iar nu în baza similitudinii crezului politic. Să existe stabilitate în funcțiune și disciplină atât în rândurile elevilor, cât și în acelea ale Corpului Profesoral.

f) Atât Corpul Didactic primar, cât și cel secundar să fie obligat să desfășoare o febrilă activitate extrașcolară (conferințe, șezători, reprezentații etc.).

g) Școalele secundare să înceapă regulat cursurile cel mai târziu la 1 Octombrie. Pentru aceasta, numirile să se facă până la 10 Septembrie și, în același timp, să se intervină energic pe lângă autoritățile statelor din Peninsula Balcanică, unde mai funcționează școli românești pentru ca să li se acorde cât mai curând posibil autorizațiile necesare spre a putea să ia în primire posturile lor.

h) Pentru absolvenții școalelor noastre secundare să aibă posibilitatea să urmeze Universitățile din Grecia și pentru a-și găsi un rost într-o întreprindere particulară din Macedonia, este nevoie să se intervină pe lângă Guvernele Greciei și Bulgariei, în vederea recunoașterii școalelor noastre. Pentru înlesnirea continuării studiilor, va trebui să se înființeze la Atena un Institut românesc de cultură, sau în cel mai rău caz, să se creeze burse pentru fii de români doritori să-și desăvârșească studiile universitare în capitala Greciei sau eventual la Sofia. Totodată, este necesar să se intervină pe lângă Direcțiunile Serviciilor Maritime Române din Peninsula Balcanică, pe lângă Camera de Comerț Română greacă din Pireu, precum și pe lângă celelalte instituții ce reprezintă interesele comerțului românesc în Sud-Estul european, spre a fi angajați, cu preferință, ca funcționari absolvenții școalelor românești din Macedonia.

i) Întrucât absolvenții liceului nostru de la Grebena n-au posibilitatea să se prezinte la examenul de bacalaureat ținut în țară în sesiunea din iunie și chiar în cea din toamnă, din pricina piedicilor puse de Guvernul grec, socotim că este absolut necesar să se trimeată cel puțin un profesor universitar care să prezideze Comisia de Bacalaureat ce va trebui să fie întocmită din sânul corpului profesoral ce funcționează la școalele noastre secundare din statele balcanice.

II. – În vederea afirmării demnității noastre naționale în Sud-Estul Europei și în baza principiului de reciprocitate, unanim acceptat de lumea dreptului internațional, este nevoie să se ceară insistent redeschiderea tuturor școalelor și bisericilor românești, abuziv închise, precum și deschiderea de noi școale primare în regiunile unde sunt mase compacte de Români ca: Epir, Tesalia, Musachea, regiunea Vidinului, Macedonia iugoslavă etc.

III. – Pentru exercitarea unui control riguros asupra activității cultural-naționale întreprinsă în Peninsula Balcanică și pentru a da sugestii asupra felului cum va trebui să se desfășoare propaganda noastră, este nevoie să se creeze un Inspectorat școlar permanent la Salonic și două Revizorate în Macedonia.

IV. – Secțiunea culturală a românilor de peste hotare trebuie să fie organizată sub forma unui birou central care să dirijeze politica noastră național-culturală, întreprinsă în afara granițelor Țării noastre.

Domnule Ministru, Viața Românismlui din Peninsula Balcanică merge către prăpastie; procesul de deznaționalizare frânge zi de zi avântul conștiinței naționale. Frații noștri sunt cuprinși de o disperare mistuitoare pricinuită, pe de o parte, de încălcarea samavolnică a drepturilor elementare ale poporului nostru, câștigate prin martirajul unui sfert de veac și, pe de altă parte, de delăsarea în care s-au complăcut unii din cârmuitorii destinului țării românești.

Dacă statele cu care Țara noastră a căutat să stabilească raportul de sinceră colaborare asupra elementului românesc aflător pe teritoriul pus sub stăpânirea lor, va trebui și noi, din spirit de mândrie națională, să trecem la aplicarea unor măsuri similare. Să știe călăii noștri că tirania se curmă prin tiranie.

Deși până în prezent tineretul universitar macedo-român a agitat în congresele anuale studențești problema înviorării situației tragice în care se găsesc frații noștri din Peninsula Balcanică, totuși până în prezent, nu s-a luat nici o măsură care să aducă o rază de mângâiere în viața plină de restriște a “vulturilor goniți din cuibul lor”.

De data aceasta însă, Domnule Ministru, conștiința națională și dragostea nemărginită ce o purtați față de fii înviforați ai Neamului Românesc, constituiesc cheazășia incontestabilă că strigătul nostru de durere, izvorât din subminarea sentimentului nostru național, nu va răsună în pustiu!

Primiți Domnule Ministru, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

PREȘEDINTE,
(ss) *Gh. Zima*
București, 14 septembrie 1936

SECRETAR GENERAL,
(ss) *Mircea Goga*

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 60, f. 111

172

1936 Septembrie 19, Sofia. Raport al ambasadorului României la Sofia Vasile Stoica, adresat ministrului Afacerilor Străine Victor Antonescu, privind măsurile de intimidare luate de autoritățile bulgare împotriva copiilor înscrși la Institutul Român din Sofia.

Nr. 2847

Sofia, 19 Septembrie 1936

Domnule Ministru,

Cum cu începerea noului an școlar românii din ținutul Vidinului și din zona Dunării și-au înscris copiii în și mai mare număr decât în anul trecut, la Institutul Român din Sofia, de o săptămână de zile s-a abătut asupra satelor românești o nouă urgie din partea organelor administrative bulgare și din partea unităților de grăniceri. Aproape jumătate din părinții care au venit cu copiii lor la Sofia și i-au înscris la Institutul nostru au fost arestați la întoarcerea lor acasă și bătuți crunt de către poliție și de către grăniceri, cerându-li-se să-și scoată imediat copiii din școala românească. Fruntașul român Leon Opricu (Opricoff) din Bregova, reîntors de la Sofia, unde își adusese copilul la școala noastră, a fost bătut așa de grav, încât zace în pat de cinci zile.

Voi căuta să trimit Excelenței Voastre o listă completă a celor maltratați.

În același timp autoritățile școlare ale județelor Vidin și Plevna au înștiințat pe părinții aceștia că frecventarea școlii românești nu e valabilă și că vor fi grav amendați dacă nu-și trimit copiii la școlile statului.

Părinții îngroziți de bătaii și speriați de amende au scris copiilor și d-lui P. Caraman, directorul Institutului rugându-i să ceară să intervin eu pe lângă Guvernul bulgar, ca să nu mai fie torturați și amendați.

Voi face Luni demersul acesta: știu însă dinainte că nu va avea efect. Ura contra elementului românesc care se deșteaptă, este așa de violentă, încât autoritățile superioare văd cu ochi buni purtarea jandarmilor și grănicerilor.

Repet din nou Domnule Ministru: nu văd alt mijloc pentru înfrânarea pornirii sadice a autorităților bulgare față de românii din această țară, decât aplicarea aceluiași măsuri față de bulgarii din Dobrogea.

Rog deci cu toată insistența pe Excelența Voastră, să dispună fără întârziere închiderea școlilor bulgare din Silistra, Bazargic, Caverna și Balcic. Este singurul răspuns demn și eficient pe care îl putem da autorităților bulgare, lipsite de cel mai elementar simț de omenie.

Primiți Vă rog, Domnule Ministru, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

(ss) Stoica

Excelenței Sale
Domnului V. Antonescu
Ministru al Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 263(2).

173

1936 noiembrie 23, <București>. Referat al Ministerului Afacerilor Străine privind situația școlilor românești primare și secundare din Banatul iugoslav, întocmit pe baza referatului consilierului tehnic Petre Ionescu de la Ambasada României la Belgrad.

SITUAȚIA ȘCOALELOR ROMÂNEȘTI: PRIMARE ȘI SECUNDARE DIN BANATUL IUGOSLAV

Situația școlilor române primare și secundare din Banatul iugoslav este următoarea: Înainte de încheierea convenției școlare, pentru reglementarea școlilor române din Banatul iugoslav și școlilor sârbo-croate din Banatul român, pe bază de reciprocitate, trebuia să avem în Banatul iugoslav 84 secții minoritare române pe lângă școlile sârbești de stat. Aceste secții române existau numai pe hârtie, pentru că guvernul iugoslav, atât în parlament cât și în publicațiile de propagandă pentru străinătate, trebuia să arate că respectă tratatele referitoare la minorități, însă aproape toate posturile de învățători la aceste secții românești erau ocupate de sârbi și ruși iar învățământul, cu prea puține excepții, era predat în limba sârbă și rusă, chiar și în școlile unde funcționau învățători români. Inspectorii școlari ajunseră chiar să interzică învățătorilor români de a vorbi românește, cu copiii, în școlile românești.

Dar rolul distructiv al învățătorilor ruși și sârbi se simțea nu numai în școală, ci și în întreaga viață culturală a poporului român, căci unicul scop al acestora era sârbizarea elementului românesc, a *corurilor* românești și a celor bisericești. Tot ce era românesc, era denunțat autorităților de stat. Preoții români se aflau sub cea mai mare teroare, nefiind admiși în *școala românească*. Religia se preda numai în limba sârbă, până și rugăciunile se făceau în limba străină.

Aceasta a fost situația învățământului român în Banatul iugoslav până în anul 1933, când în urma stăruințelor Domnului Nicolae Titulescu, Ministrul de Externe și a Domnului Alexandru Gurănescu, ministru țării la Belgrad s-a putut încheia convenția școlară.

În 1933, înainte de încheierea acestei convenții, aveam în cele 84 de secții românești în total 16 învățători români, pentru că tinerii absolvenți ai școlilor normale de la noi nu puteau fi numiți în învățământul român, diplomele dobândite în România nefiind recunoscute în Iugoslavia.

După încheierea convenției școlare s-a adus o mare schimbare. Tineri români, cu diploma de învățători din România, au fost numiți în baza art. 8 din convenție, la secțiile românești, recunoscându-se astfel valabilitatea diplomelor românești.

La 1 Mai 1934 D-l dr. Petre Ionescu a fost trimis consilier tehnic pe lângă Legația Română din Belgrad, ca să pregătească lucrările pentru punerea în aplicare a convenției școlare. Situația era din cele mai grele. După 16 ani, învățătorii sârbi, așezați în comunele românești, nu puteau crede că va veni timpul să părăsească puternicile și bogatele comune românești iar opinia sârbească din Banatul iugoslav era de partea lor. Deputații sârbi amenințau cu interpelări în Parlament, dacă cineva se va atinge de învățătorii sârbi. Biserica sârbească era cea mai mare dușmană a aplicării convenției școlare și cu răposatul episcop al Vârșatului George Letici s-a dat cea mai crâncenă luptă, deși el, ca episcop al sârbilor din Banatul român, își dădea seama că numai prin punerea în aplicare a convenției școlare pe baza de reciprocitate va dobândi o bază juridică pentru existența școlii sârbești din Banatul românesc.

I. Școala primară

Abia la 29 Ianuarie 1935, Ministrul Cirici, Profesor Universitar, de formație intelectuală europeană, a dat prima deciziune pentru aplicarea convenției școlare. Conform acestei deciziuni *toate secțiile românești aveau să se prefacă în școli minoritare românești independente*; pentru fiecare școală română avea să se aleagă, în conf. cu art. 123 al legii învățământului și cu art. 12 din Convenție, *comitete școlare române*, care avea să se îngrijească de bugetul, edificiul și celelalte necesități ale școlii române, în fine fiecare școală română avea să-și aibă directorul său român.

La 5 Martie 1935 s-a dat de Ministrul de Instrucție Român o deciziune pentru punerea în aplicare a convenției școlare pe teritoriul Banatului românesc.

La 25 Mai am adus, pentru școlile române din Banatul iugoslav *18 învățători, cetățeni români, iar în 23 Noiembrie 1935 am adus alți 29 învățători, cetățeni români*, astfel încât avem acum la școlile românești din Banatul iugoslav *47 învățători*, cetățeni români și *34 învățători români*, cetățeni iugoslavi, toți în funcție.

Azi avem învățători români repartizați în următoarele comune:

1. *Alibunar*: 1 învățător, cetățean iugoslav, 2 învățători cetățeni români. În această comună avem și al IV-lea post de învățător la care în mod provizoriu, pentru anul școlar în curs, funcționează o învățătoare sârbă pentru predarea studiilor naționale. În comună sunt *2350 români cu 188 elevi români*. Am primit o comunicare de la Ministerul Iugoslav al Afacerilor Străine că și în postul al patrulea va fi numit un învățător român.

Comitetul școlar român funcționează.

2. *Vladimirovaț* : Nu aveam în 1930 nici un învățător român deși în comună sunt 6428 români cu 507 elevi români. Azi avem 2 învățători români, cetățeni iugoslavi și 4 învățători cetățeni români. Având în vedere numărul mare de elevi români, s-a cerut numirea încă a 2 învățători români. Comitetul școlar român funcționează.
3. *Sân-Mihai*: Deși comuna e curat românească cu 4285 români și 526 elevi, înainte de convenție n-am avut nici un învățător român. Azi avem 7 învățători: 2 cetățeni iugoslavi și 5 cetățeni români. Am cerut numirea încă a unui învățător român.
4. *Grebenăț*: Locuitori 2960 cu 224 elevi români. Avem 3 învățători: 1 cetățean iugoslav, 2 cetățeni români.
5. *Seleuș*: Locuitori 2336 cu 197 elevi români. Avem 4 învățători: 3 cetățeni iugoslavi, 1 cetățean român.
6. *Straja*: Locuitori 1724 cu 191 elevi români. Avem 1 învățător cetățean român și o învățătoare sârbă. S-a cerut numirea unui învățător român în locul învățătoarei sârbe.
7. *Nicolinți*: Locuitori 3573 cu 183 elevi români. N-am avut nici un învățător român. Azi avem 3 învățători, toți cetățeni români.
8. *Toracul Mare*: Locuitori 3680 cu 212 elevi români. N-am avut învățători români. Azi avem 5 învățători români, 1 cetățean iugoslav, 4 cetățeni români.
9. *Iancahida*: Locuitori 1381 cu 79 elevi români. Avem 2 învățători: 1 cetățean iugoslav, 1 cetățean român.
10. *Toracul Mic*: Locuitori 3263 cu 289 elevi români. N-am avut învățători români. Azi avem 5 învățători români: 1 cetățean iugoslav, 4 cetățeni români.
11. *Ecica*. Locuitori 3294 cu 235 elevi români. Avem 3 învățători români: 1 cetățean iugoslav, 2 cetățeni români.
12. *Voivodinț*. Locuitori 1353 cu 130 elevi români. Avem un învățător român cetățean iugoslav. Bratu Florea cetățean român nu s-a prezentat la post.
13. *Iablanca*. Locuitori 778 cu 91 elevi români. Un învățător român cetățean iugoslav.
14. *Coștei*. Locuitori 2014 cu 220 elevi români. Avem 2 învățători români: 1 cetățean iugoslav, 1 cetățean român. Am cerut numirea a încă unui învățător.
15. *Jamul Mic*. Locuitori 838 cu 50 elevi. Avem 1 învățător cetățean român.
16. *Marghita*. Locuitori 1416 cu 128 elevi români. Avem un învățător cetățean român. Am cerut numirea încă a unui învățător.
17. *Marcovaț*. Locuitori 1106 cu 138 elevi români, avem 2 învățători, 1 cetățean iugoslav, 1 cetățean român.
18. *Mesici*. Locuitori 668 cu 76 elevi români. Avem 1 învățător cetățean român.
19. *Sân-Ianos*. Locuitori 1334 cu 120 elevi români. Avem o învățătoare română, cetățeană iugoslavă și soțul ei învățător sârb pentru studiile naționale.
20. *Solcița*. Locuitori 946 cu 114 elevi români. Avem 1 învățător cetățean român.
21. *Uzdin*. Locuitori 5028 cu 674 elevi români. Avem 5 învățători români: 2 cetățeni iugoslavi, 3 cetățeni români. Am cerut numărul corespunzător de învățători români.
22. *Deliblata*. Locuitori 2049 cu 177 elevi români. Avem 3 învățători români: 1 cetățean iugoslav, 2 cetățeni români.
23. *Satul Nou*. Locuitori 5202 cu 553 elevi români. Avem 6 învățători români: 3 cetățeni iugoslavi, 3 cetățeni români. Am cerut să se numească încă 3 învățători români.

24. *Glogoni*. Locuitori 1743 cu 55 elevi români. Avem o învățătoare cetățeană română.
 25. *Ovcea*. Locuitori 1365 cu 88 elevi români. Avem 2 învățători români: 1 cetățean iugoslav, 1 cetățean român.
 26. *Doloave*. Locuitori 1666 cu 194 elevi români. Avem 1 învățător cetățean român. Am cerut numirea încă a 2 învățători români.
 27. *Sarcia*. Locuitori 1500 cu 100 elevi români. Avem 2 învățători: 1 cetățean iugoslav, 1 cetățean român.
 28. *Cubin*. Locuitori 992 cu 90 elevi români. Avem 2 învățători români cetățeni iugoslavi.
 29. *Vlaicovaș*. Locuitori 816 cu 72 elevi români. Avem 1 învățător cetățean iugoslav.
 30. *Mramorac*. Locuitori 985 cu 142 elevi român. Avem 1 învățător român cetățean iugoslav. Al doilea învățător a fost mutat în altă comună.
 31. *Srediștea Mică*. Locuitori 658 cu 57 elevi români.. Avem un învățător cetățean iugoslav.
 32. *Ritișor*. Locuitori 1184 cu 136 elevi români. Avem 2 învățători cetățeni iugoslavi.
 33. *Omolița*. S-a aprobat deschiderea școlii române.
- Am cerut și autoritățile iugoslave ne-au pus în vedere că se va proceda la deschiderea de școli românești în următoarele comune:*
34. *Clec*. Locuitori 379 cu 23 elevi români.
 35. *Iabuca*. Locuitori 342 cu 25 elevi români.
 36. *Oreșăț*. Locuitori 736 cu 62 elevi români.
 37. *Vârșăț*. Locuitori 736 cu 45 elevi români.
 38. *Biserica Albă*. Locuitori 714 cu 35 elevi români.
 39. *Chișoroș*. Locuitori 156 cu 20 elevi români.

Preotul Teodor Petrică, din Nicolinț a fost numit reprezentant al școlilor românești în comitetul școlar central Banovina din Novisad, în conformitate cu art. 12 din Convenție.

Într-un memoriu înaintat guvernului iugoslav, s-a cerut soluționarea tuturor chestiunilor nerezolvate încă și anume:

1. Mutarea tuturor învățătorilor sârbi din comunele românești.
2. Deschiderea de școli românești în toate comunele pe baza art. 5 din convenție, unde până acum n-au existat școli românești.
3. Chestia cărților didactice.
4. Compunerea planului de învățământ pentru școlile românești.
5. Predarea Istoriei și Geografiei naționale în cl. III și IV *în limba română*, elevii în cl. III nefiind destul de pregătiți, ca să învețe aceste materii în limba sârbă.
6. Chestia limbii de predare în cl. V și VI ale școalei primare.

Guvernul iugoslav e de părere ca în aceste clase învățământul să se facă *exclusiv în limba sârbă*. Legația însă a protestat și a cerut ca și în aceste clase învățământul să se facă, afară de studiile naționale, în limba română, *cum se practică aceasta în școlile germane*.

7. Numirea unui inspector școlar român pentru controlul învățământul făcut în limba maternă a elevilor.

În timpul din urmă s-au făcut numirile de directori pentru toate școlile românești, conform art. 12 din convenție. La posturile de directori au fost numiți și învățători, cetățeni români, în lipsa învățătorilor cetățeni iugoslavi.

Întâmpinăm încă multe greutăți și neajunsuri, organizarea pe baze solide a școalei române din Banatul iugoslav cere încă o muncă continuă și persistentă de toate zilele pentru că altfel totul se poate prăbuși. Învățătorii noi numiți au nevoie de un sprijin moral, care să-i îmbărbăteze la muncă, și să le dea curajul de a rezista tuturor piedicilor ce li se pun în cale la tot pasul, de sentimentul de neîncredere pe care-l au sârbii pentru tot ce este străin.

Școlile secundare

II. *Liceul*

Timp de 16 ani poporul român din Banatul iugoslav nu numai că n-a avut școli secundare, dar n-a avut nici posibilitatea să-și dea copiii în școlile secundare de stat, cu limba de predare sârbă. Comisiile sârbe respingeau pe toți copii de origine română, la examenele de admitere în liceu. Era și natural. În satele românești, aproape toți învățătorii erau sârbi și ruși, care trăiau bine în mijlocul acestor populații bogate și nu-și dădeau nici o osteneală cu instrucția copiilor români care ajunseseră să nu știe nici românește și nici sârbește, astfel că nu puteau trece examenele cerute de lege.

În astfel de împrejurări înființarea unor clase paralele cu limba de predare română, pe lângă liceul de stat sârb din Vârșat, a fost un eveniment fericit pentru poporul român.

Deși convenția școlară, în art.8, admite numai o catedră de învățământ facultativ, al limbii române, în primele 4 clase ale liceului din Vârșat, totuși printr-un proces verbal din anul 1933, guvernul iugoslav a admis pe bază de reciprocitate, deschiderea de *clase paralele române*. În Septembrie 1934 s-a deschis prima clasă română. Cât de mare era setea poporului român după învățătură în limba maternă ne arată faptul, că la examenul de admitere s-au prezentat peste 50 elevi români. Au fost admiși 47 elevi și clasa I română a început să funcționeze cu acești elevi români. Profesori români nu aveam. Întâmplarea a făcut că, după exodul elementelor culte românești din Banat, să putem găsi pe D-l Dr. Vladimir Mărgan, fost prefect, care cunoștea bine limba română și care a fost numit de Ministerul Instrucției în noul post de profesor de limba română. Acest bun român ne-a făcut mari servicii, *a apărut elevii români față de toți cei cărora nu le convenea crearea unei clase românești la liceul sârb*. D-l Dr. Mărgan a adus și aduce servicii culturii românești; în timpul din urmă *D-sa a tradus și editat Istoria Românilor de D-l Profesor Iorga, care a apărut cu o frumoasă prefață, scrisă de renumitul profesor universitar din Belgrad, D-l Iovan Radonici*.

La început învățământul a mers greu. Elevii și elevele române nu știau nici românește, nici sârbește și legația a fost silită să deschidă cursuri particulare cu profesori sârbi și români, care pregăteau pe elevii noștri. În modul acesta am ajuns la rezultatul că numai 4 elevi au rămas repetenți.

Pentru clasa românească de la liceu și pentru secția românească de la școala normală Guvernul român ne-a trimis la 1 Aprilie 1933, pe profesorii Constantin Zamfirescu și George Pălăgeșu, licențiat al facultății din Cluj. Ambii profesori ne fac cinste prin purtarea și activitatea lor. Tot la această epocă a fost numită profesoară pentru limba română și franceză D-ra Elena Radivoi, de origine română, cetățeană iugoslavă,

care însă a făcut studiile liceale și universitare în România, fiind licențiată a Universității din Cluj.

În urma experiențelor din trecut, în vara anului 1935 legația a deschis un curs suplimentar în Vârșat, cu profesori sârbi și români, pentru pregătirea elevilor care aveau să se prezinte la examenul de admitere pentru cl. I liceală. Au luat parte la acest curs 90 copii români din toate părțile Banatului iugoslav. S-au prezentat la examenul de admitere 107 copii români, dintre care au reușit 59.

În Decembrie 1935 a fost numită o nouă profesoară pentru clasele române, D-ra Vioara Bălan, româncă din Banatul iugoslav, licențiată a Universității din Cluj și la 1 Februarie 1936 am adus din țară pe profesorul de matematici Ilie Enache. Astfel că azi avem la școlile secundare din Vârșat 5 profesori români.

La clasificarea făcută la începutul lunii Mai 1936, clasa II română a fost cea mai bună dintre 22 clase ale liceului de stat.

III. Școala normală

Convenția școlară ne mai dă dreptul să avem în vederea formării învățătorilor români supuși iugoslavi, o secție românească pe lângă școala normală din Vârșat, în care să se propună în limba română următoarele materii: Religia, Limba și Literatura Română, Didactica, Metodica, Cântarea Bisericească și Exercițiile practice.

La începutul anului școlar 1935-36 Ministerul de Instrucție iugoslav a dat ordin ca clasa I de la școala normală din Vârșat să fie deschisă numai cu elevi români: 25 băieți și 15 fete. Ordinul ne era favorabil; nu s-a putut însă executa din lipsa elevilor români, care puteau fi primiți în acea școală. În școlile normale din Iugoslavia, cu 5 clase, se admit elevi care au terminat 4 clase liceale, și au depus examenul de admitere pentru clasa 5. Noi abia am putut găsi 10 elevi cu studiile necesare și așa clasa I s-a deschis și cu elevi sârbi, urmând ca elevii români să învețe studiile mai sus amintite în limba română. La școala normală am avut de la început un incident neplăcut. Eleva Ana Nicolaevici din comuna Straja s-a înscris în clasa I, secția românească. A plătit taxa școlară, a urmat regulat la școală, dar la un moment dat i s-a părut directorului că această elevă, după nume e de naționalitate sârbă și nu poate urma la secția românească. În zadar am intervenit cu toată energia la Ministerul de Externe și de Instrucție, hotărârea directorului, deși ilegală, a rămas bună, pentru că după spusele directorului general al învățământului nu putea fi dezavuat și la sfârșitul trimestrului eleva română a fost silită să părăsească școala. Astfel de neplăceri întâmpinăm câteodată dar suntem siliți să le trecem cu vederea în speranța că, cu timpul opinia publică sârbă, care nu este încă obișnuită cu ideea existenței școlilor românești, se va convinge că astăzi fiecare popor are dreptul să se cultive și să se roage lui Dumnezeu în limba lui.

În legătură cu Școala Normală și pentru formarea practică a învățătorilor, am cerut deschiderea unei școli primare românești la Vârșat, cu 45 elevi români. Am ajuns la un acord cu directorul respectiv, ca această școală să fie așezată în localul școalei normale, ca să poată servi și de școală de aplicație pentru elevii români ai școalei normale, care vor avea să predea în limba română.

Ca să grăbim dezvoltarea școalei românești din Banatul iugoslav, am trimis la școala normală de băieți din Craiova 14 elevi, la școala normală de fete din Craiova 11

eleve, la școala normală de băieți din Sibiu 5 elevi, la seminariile din București, Bacău și Galați 10 elevi, la școala normală conducătoare din Beiuș 7 elevi și la școala normală din București o elevă, toți cetățeni iugoslavi, care cunosc și limba sârbă și care cu timpul vor ocupa locurile din învățământul românesc al Banatului iugoslav.

Activitatea D-lui Petre Ionescu în calitate de Consilier Tehnic la Legația din Belgrad, s-a întins și asupra comunelor românești, care timp de 16 ani au fost lipsite de școli românești. În timpul din urmă, având învățători români aduși din România, în fiecare comună se simte o mișcare vie pentru limba și cultura românească prin *șezători culturale, reprezentații de teatru și mai ales prin crearea, în fiecare comună, a căminelor culturale, a corurilor și a fanfarelor*. Legația a propus ca „Fundația Principele Carol” să pună la dispoziția ei o sumă oarecare pentru ajutoarele căminelor culturale, înființarea corurilor și fanfarelor, deoarece parohiile noastre din comunele românești se luptă cu mari neajunsuri în urma crizei generale după ce au fost sărăcite de toate economiile depuse la Banca Luceafărului, care, în urma multor fraude *comise de așa numiții conducători ai poporului*, a ajuns la un faliment care a înghițit toate economiile bisericilor, în sumă de 1.755.000 dinari.

Pentru înlesnirea părinților care nu voiau să-și trimită copii la Vârșat fără o garanție de supraveghere și îngrijire părintească și igienică, am deschis în același oraș un internat pentru copii de la toate școlile. Acest internat a fost pus sub conducerea unui comitet. *Avem în internat 65 elevi*. Autoritățile nepermițând ca elevele să fie așezate în același edificiu cu elevii, au fost puse până acum sub supravegherea unei profesoare române și așezate de comitetul internatului la 8 gazde românești. În anul acesta școlar a fost deschis un internat și pentru eleve, căci avem în cele 3 clase liceale peste 50 eleve.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol 60, f. 110.

174

1936 decembrie 5, Grebena. Memoriul directorului Liceului român din Grebena adresat ministrului Afacerilor Străine Victor Antonescu, privind măsura luată de autoritățile grecești de a interzice abordarea drapelului românesc în școală.

Direcțiunea Liceului din Grebena
(Grecia)

5 Decembrie 1936

Domnule Ministru,

Cu deosebită onoare îmi permit a vă raporta asupra unei situațiuni pe care o socot nespus de gravă pentru problema culturală românească din aceste ținuturi și profund jignitoare pentru România.

În ziua de 10 Noiembrie a.c. Comandamentul Poliției Grebena mi-a remis, sub Nr. 16/3/Ia, una copie după ordinul Nr. 403 din 30 Iunie a.c. al Guvernatorului General al Macedoniei, cu sediul la Salonic, ordin care cuprinde în întregime adresa Nr. 9733/936 a Ministerului Afacerilor Străine, act pe care îl anexez prezentei în traducerea românească.

Prin această comunicare scrisă ni se interzice să mai abordăm la școală drapelul românesc, în exterior sau interior.

Motivul pe care-l invocă Ministerul Afacerilor Străine din Atena este acela că în afară de Școala Comercială a României din Salonic, care este de „supușenie română”, celelalte școale românești din Grecia sunt „școale minoritare cuțovlahe, de supușenie greacă”.

Calificarea: „școale minoritare cuțovlahe, etc., etc.”, nu corespunde întru nimic realității.

Nici o lege grecească nu amintește de o asemenea categorie de școale pentru că unicele înțelegeri internaționale privitoare la Românii din Grecia, anume: Convenția adițională anexată tratatului din București (1913) și Tratatul din Sèvres, art. 12 și urm. care prevedeau o autonomie școlară și bisericească a românilor din Pind, nu au fost și nu sunt aplicate.

În Grecia sunt socotiți și tratați ca minoritari numai evreii, armenii și turcii; numai că ei se bucură de drepturile conferite de tratatele în vigoare.

Elementul românesc nu este recunoscut ca minoritate etnică, fie măcar cuțovlahă. Nu există comunități românești recunoscute de statul elen. Neexistând minorități și comunități românești deducțiunea logică nu pot exista nici „școale minoritare cuțovlahe, de supușenie greacă. Deși școalele românești din Grecia nu au, – din nefericire –, o bază legală de funcționare, pentru că nici una din convențiile bilaterale încheiate cu Grecia nu cuprinde, precis și definitiv, problema școlară în conformitate cu aspirațiunile aromânilor și cu interesele României.

Deși despre aceste școale se spune că sunt „t o l e r a t e”, totuși nu poate fi contestat faptul că ele în prezent sunt ale statului român, afirmație care se întemeiază pe următoarele:

- a) Școalele românești din Grecia sunt subvenționate și controlate de statul român;
- b) Profesorii sunt numiți de Ministerul Educației Naționale al României
- c) Majoritatea profesorilor sunt de supușenie română;
- d) Limba de predare în școală este cea română.

Toate autoritățile grecești, începând cu Ministerul Afacerilor Străine și terminând cu brigadierii silvici, cunosc perfect situația reală și în acest caz ordinul amintit este profund jignitor pentru România.

Interzicerea arborării drapelului românesc la o școală românească este un gest de totală indelicatețe, o insultă chiar, față de culorile naționale și constituie o sfidătoare vexațiune față de intangibilul simbol al neamului românesc de pretutindeni, fapt care pune într-o lumină ciudată alianța și prietenia care există între Grecia și România.

Dacă în prezent ne este interzis să arborăm drapelul românesc, este de așteptat să ni se interzică să avem în școală portretul majestății Sale Regele Carol II alături de cel al M.S. Regele George al Greciei și să se interzică și Imnul Național, pentru că între aceste simboluri naționale există o strânsă corelație.

Ordinul amintit apare și mai inexplicabil pentru că niciodată nici o școală românească din Grecia nu a arborat drapelul național ca o sfidare, întotdeauna, la toate școalele și în toate ocaziunile, culorile românești au fost arborate alături de cele grecești. Acest lucru reiese limpede chiar din cuprinsul ordinului: „... trebuie să se interzică arborarea steagului românesc alături de cel grecesc pe fațada școalei, la orice manifestare publică”. Dat fiind raporturile care există între Grecia și România, cred că arborarea incriminatului simbol

românesc la o școală românească nu constituie o acțiune cu caracter subversiv. Din contra: arborându-se laolaltă ambele stindarde, nu numai în zilele de sărbători naționale ale României ci și în cele ale Greciei, e un semn de sinceră prietenie.

Nu se întrevide prin urmare nici un motiv plauzibil și atât de serios încât fundamentul III Teritorial din Salonic și Direcția Generală a Jandarmeriei și Siguranței să se alarmeze, iar Ministrul Afacerilor Străine să ia atitudine.

Măsura aceasta nu este justificată nici prin aceia că școalele noastre ar fi periculoase siguranței publice a Statului dominant. Dacă autoritățile socotesc școalele românești ca jenante sau inoportune să o spună fățiș, spre a ști cum trebuie să procedăm. În cazul că doresc închiderea școalelor noastre să o spună fără înconjur.

Nu prin măsuri vexatorii se poate limpezi o situație!!

Trebuie, înainte de toate, să clarifice situația elementului nostru din aceste meleaguri integrându-l în drepturile pe care le are și i se cuvin ca minoritate etnică milenară. Până atunci actualele școale, – așa cum sunt ele „tolerate” trebuie respectate, dacă nu pentru motivul că sunt ale unei țări aliate de care incontestabil că are nevoie, cel puțin pentru că sunt ale unei țări care a fost și este de o nemărginită toleranță față de minoritari și străini, în special pentru fii Eladei care și-au făcut din România o a doua patrie.

Domnule Ministru,

Interzicerea arborării drapelului, în afară de faptul că este o jignire națională și cu totul gratuită ce se aduce Statului român, are repercusiuni în sufletul elevilor și părinților lor.

Cu ocazia zilei de 1 Decembrie, pe care am sărbătorit-o fără a avea, în exterior sau interior, culorile românești, unii elevi și părinți m-au întrebat cu lacrimi în ochi „de ce nu am pus și steagul nostru?”

În sufletul românilor de aici există o indisolubilă legătură între România, simbolurile ei și școala românească.

Nemaivăzând tricolorul arborat pe clădirea liceului nostru în zi de sărbătoare națională, au și început să întrebe în prada unei adânci neliniști: „Oare România va închide școalele noastre și ne va părăsi?!”

Pentru subsemnatul, cetățean român și conducător de instituție românească, situația actuală e penibilă și dureroasă, mai ales că în cei șase ani de când funcționez în Grecia nu am auzit și nu am văzut nicăieri o cât de mică mărturie că școalele noastre ar fi „minoritare cuțovlahe”.

Întrucât această stare de lucruri nu poate dăinui fără a prejudicia interesele culturale ale României în aceste ținuturi, vă rog respectuos Domnule Ministru, să binevoiți a dispune să mi se comunice de urgență ce ordine urmează să adopt.

Primiți, vă rog, Domnule Ministru, asigurarea profundului meu respect.

Director,
(ss) *Al. Ciumeti*

Domniei Sale
Domnului Victor Antonescu
Ministru al Afacerilor Străine al României

175

1936 decembrie 29. Memoriul Episcopului Diocezan al Caransebeșului privind vizita canonică făcută în Iugoslavia în perioada 26 septembrie – 8 octombrie 1936. Sunt făcute considerații asupra vieții religioase, economice culturale și școlare a românilor din Iugoslavia.

Copie de pe adresa Consiliului Eparhiei Ortodoxe Române a Caransebeșului
Nr. 8256B din 25 Ianuarie 1937 înregistrată sub Nr. 4675/1937

DOMNULE MINISTRU,

Încă de mult de la începutul arhipăstoriei mele, doream să-mi cercetez credincioșii mei de sub stăpânirea Regatului Iugoslaviei, pentru ca astfel, cercetându-i la fața locului, pe la căminurile lor, să pot lua contact direct cu dâșșii, spre a le putea asculta dorințele și a le alina durerile lor sufletești.

În fine, după repetate intervenții, în scris și verbale, mi-a succedat, prin calea On. Ministerului Afacerilor Străine, ca să obțin avizul favorabil al Statului iugoslav și astfel am ajuns în fericita situație de a-mi putea întreprinde mult dorita vizitațiune canonică la credincioșii mei de pe teritoriul Iugoslaviei.

Vizitațiunea canonică mi-am început-o în ziua de 26 Septembrie a.c. după ce mai înainte am fost avizat despre itinerariul vizitațiunei canonice și despre ora sosirii mele pe cei doi protopopi ai noștri din Satul-nou, și Vârșeț, precum și Legațiunea noastră din Belgrad.

Itinerarul vizitațiunei canonice a fost următorul:

- 1) Sâmbătă 26 Septembrie: orașul Vârșeț.
- 2) Duminică, 27 Septembrie comunele: Marcovăț, Stedoștea-mică și Jamul-mic.
- 3) Luni, 28 Septembrie: Marghita-mare, San-Ianăș, San-Mihai și Nicolințul-mare.
- 4) Marți, 29 Septembrie: Biserica-albă, Grebenaț, Oresaț și Straja.
- 5) Miercuri, 30 Septembrie: Mesici, Iabuca și Salcița.
- 6) Joi, 1 Octombrie: Vlačiovăț, Ritișor, Voivodinți și Coșteiu.
- 7) Vineri, 2 Octombrie: Alibunar, Seleuș, Dobrița și Uzdin.
- 8) Sâmbătă, 3 Octombrie: Glogoni, Iabuca și Ofcea.
- 9) Duminică, 4 Octombrie: Satul-nou și Petrovasela.
- 10) Luni, 5 Octombrie: Panciova-Omolita și Doloave.
- 11) Marți 6 Octombrie: Mramorac, Deliblata și Cubin.

În vizitațiunea canonică am fost însoțit de protopresbiterul Romul G. Ancușa, consilier referent la secția Administrativ-bisericească a Consiliului Eparhial, de secretarul Consiliului eparhial Dimitrie Sgăverdia și de diaconul episcopesc Teodor Roșca, precum și de protopopul tractului în care s-a făcut vizitațiunea.

Încheind vizitațiunea canonică, în ziua de 7 Octombrie, am plecat la Belgrad, iar de aici făcându-mă ecoul sentimentelor de care este cuprins sufletul clerului și poporul meu credincios din Iugoslavia față de Dinastia Karageorgevici și față de memoria Regelui ortodox și făuritor al patriei sale, în semn de omagiu, m-am dus la mormântul de la Oplenac și în cadrul unui scurt serviciu religios, oficiat în limba românească, m-am

închinat memoriei mult regretatului Rege Alexandru I și cu lacrimi pioase am stropit coroana de flori ce am depus-o pe mormântul lui.

La Belgrad în ziua de 8 Octombrie m-am prezentat la I.P.S. Sa Patriarhul Varnova al Iugoslaviei, căruia am ținut să-i fac o vizită de curtoazie și în același timp și să-i exprim mulțumiri pentru întâmpinarea caldă și frățască de care m-a împărtășit clerul și poporul bisericii-surori sârbești în cursul vizitației canonice.

[...]

Românii noștri din Banatul iugoslav sunt toți binesituați. Ca o urmare a acestei situații, s-a încuibat sistemul de 1 copil, pentru ca să nu pulverizeze averile. Este un rău social dintre cele mai îngrijorătoare pentru viitorul neamului nostru din acel ținut, mai ales în comunele mixte, unde conducătorii sârbi au puzderie de copii, pe alocurea și până la 12-14 copii.

În predicile, pe care le-am ținut și în convorbirile pe care le-am avut cu membrii corporațiilor noastre parohiale, precum și cu diferiții frunțași din comune, am pus degetul și pe aceste rane și am căutat să-i conving despre dezastrul național ce-i așteaptă și i-am îndemnat pe toți să se reîntoarcă la calea cea adevărată și mântuitoare de neam și de suflete a bisericii noastre străbune. Îmi place că cred că cuvântul meu arhieresc nu a căzut în pământ sterp, ci va afla ascultare și va da roade bune.

Privitor la situația școlară, pe care o considerăm că făcând parte din viața noastră bisericească, deoarece este condusă de preoțimea noastră ținem să arătăm următoarele:

1) Convenția școlară cu Iugoslavia, înființându-se școale românești în mai toate comunele românești, a început să dea rezultate dintre cele mai îmbucurătoare. Învățătorii români, în cele mai multe comune sunt adevărați pioneri ai culturii românești, și ostași ai vieții noastre bisericești.

Am observat însă unele lacune și neajunsuri, asupra cărora ținem să atragem atențiunea forurilor în drept, a lua măsuri de îndreptare. Și anume:

a) În unele comune nu sunt învățători români în număr suficient pentru numărul mare al elevilor români. După cum ni s-a spus de către frunțașii comunelor respective, intervențiilor lor au rămas fără rezultat, căci organele școlare superioare, pretextând diferite motive, caută să eludeze dispozițiunile clare ale convenției.

b) Sunt apoi comune, cum este comuna Oreșat și Biserica Albă, unde nu este nici un învățător român, deși în comună sunt peste 20 copii români de școală.

Ar fi de dorit ca consilierul nostru tehnic de la Legațiunea din Belgrad, care este încredințat cu supravegherea punerii în aplicare a convenției școlare, să pună toată stăruința, pentru ca în comunele unde vom avea copii români de școală în număr corespunzător, să se instituie învățători români. Tot așa, să stărue, pentru ca în comunele cu mai mulți copii români de școală, să se numească învățători în număr corespunzător cu numărul elevilor de școală.

c) Am mai constatat că unii dintre membrii corpului didactic s-au căsătorit cu persoane străine de neamul nostru. Și lucru curios, în toate cazurile a triumfat partea sârbească, așa că trebuie să ne îndoim de sinceritatea muncii culturale românești a acestora, deși sunt numiți și funcționează ca puteri didactice românești.

Acest defect l-am constatat numai la elementele autohtone, la învățătorii de origine din Banatul iugoslav, pe când învățătorii de origine din vechiul regat, care aici s-au dovedit a fi elemente excelente, și cu mult suflet, nu se pretează la căsătorii mixte.

d) În fine, am aflat că învățătorii nu-și primesc regulat salariile ceea ce are ca urmare că sunt nevoiți să lupte cu mari greutăți financiare.

Este de dorit, ca învățătorii noștri din Iugoslavia să-și primească salariile regulat, lunar și anticipativ. Ba ar fi de dorit, ca să primească și un spor de salariu, pentru ca prin aceasta să fie stimulați să depună și mai multă râvnă întru misiunea lor de a fi propagatori și îndrumători ai culturii noastre naționale.

2) Vorbind de situația școlară nu putem să nu facem amintire de internatul românesc din Vârșeț, pe care l-am cercetat și – între împrejurările date – l-am aflat aranjat în mod mulțumitor. Grație hărniciei directorului C. Zamfirescu și corpului didactic încredințat cu conducerea și supravegherea internatului, elevii sunt bine îngrijiți, primesc o educațiune aleasă și sunt crescuți în spirit cu adevărat național.

Considerând încă, că la școalele secundare din Vârșeț sunt și multe eleve, care astăzi sunt nevoite să se adăpostească pe la familiile străine din oraș, este de dorit, ba am putea zice, că este o necesitate imperioasă, ca să se înființeze și un internat pentru fete.

Amândouă internatele s-ar putea plasa în actualul palat al „Luceafărului”, unde în prezent se află instalat internatul de băieți. Ar fi chiar de dorit, ca Statul român să cumpere acest palat ceea ce ar salva și banca „Luceafărul” și palatul acestuia nu ar fi amenințat să ajungă în mâini străine.

Privitor la situația economică a comunelor noastre bisericesti din Regatul Iugoslaviei, trebuie să arătăm că aceasta este îngrijorătoare.

a) Deși populațiunea românească din această parte a eparhiei noastre este bine situată și deși situația economică a bisericilor noastre din Iugoslavia, în trecut, era dintre cele mai înfloritoare, pe urma legiuirilor sârbești din vremea din urmă și mai ales pe urma legii de conversiune a datoriilor din Iugoslavia, băncile românești, unde bisericile își fructificau capitalurile, au ajuns în imposibilitate de a mai face plătituri. Ar fi deci, de dorit ca Statul român să vină în ajutorul acestor bănci, pentru ca să se poată salva capitalurile bisericilor noastre. Jertfele ce s-ar cere de la Statul român sunt minimale în raport cu folosul național ce ar rezulta din această operațiune.

Poate că s-ar putea afla modalitatea ca și bisericilor noastre din Iugoslavia să li se acorde titluri de rentă pentru pierderile din depuneri de pe urma conversiunii, cum s-a făcut aceasta pentru bisericile noastre din țară.

b) Mai este apoi chestiunea bisericilor din Deliblata și Coșteiu. Cea dintâi este terminată, dar mai are o datorie de ca. 750000 dinari, pentru care sumă se află în proces cu diferiții creditori. A doua este pe jumătate, „în roșu” și zidirea nu se poate continua, căci nu-și poate ridica depunerea de peste un milion dinari de la banca „Luceafărul” din Vârșeț, – și aici este în curs de proces cu întreprinzătorul.

În amândouă comunele mereu se fac încercări de prozelitism, punându-se în vedere ajutoare. Este nu numai de dorit, ci este necesitate urgentă, ca Statul să vină în ajutorul credincioșilor noștri din aceste două comune, căci din contră suntem amenințați să-i pierdem, ceea ce va aduce cu sine și înstrăinarea lor ca români.

În privința culturală situația este aproape mulțumitoare. În comunele mai mari - aproape în toate au coruri și fanfare, ba în unele și case culturale, sau naționale.

Ar fi de dorit ca în fiecare comună să ființeze câte un cor, care să aibă caracter bisericesc. Acesta, de altfel este și mijlocul cel mai propriu de a aduna pe oameni laolaltă și de a dezvolta în ei simțul de coeziune națională.

În cele mai multe locuri, conducătorul corpului și al fanfarei este câte un țăran cu aptitudini muzicale. Dar pentru ca să se poată înființa câte un cor sau fanfare în fiecare comună, chiar și în cele mai mici, unde pericolul de deznaționalizare este mai mare ar fi de dorit ca de la învățătorii care se numesc în Iugoslavia, să se ceară și cunoștințe muzicale.

Prin aceasta învățătorii s-ar putea apropia și mai mult de sufletul poporului, ceea ce le-ar ușura foarte mult misiunea la care sunt chemați.

Contactul românilor noștri din Iugoslavia în cele culturale, cu Țara-mamă este destul de viu. Diferitele ziare și gazete din Țara-mamă sunt cunoscute și așteptate cu multă sete, însă le primesc numai cu mare întârziere.

Ei înșiși au 2 foi săptămânale. În loc de una bună, în jurul căreia să fie grupați toți și care să fie busola conducătoare în viața lor politică și economică, în urma celei ce s-a ivit între conducători, pe lângă foaia „Nădejdea” ce apare în Vârșeț, a mai început să apară, tot aici și „Foaia Poporului Român”. Deoarece nici una dintre aceste foi nu va putea apare multă vreme fără ajutor, credem că s-ar putea presiona asupra lor, ca să se unească și să refacă unitatea mult dorită, dacă s-ar sista orișice subvenție pentru ele, până când conducătorii nu se vor împăca între dâșii.

VI. Mai este o chestiune care interesează pe Românii noștri din Iugoslavia și în privința căreia trebuie luate măsuri de îndreptare. Este chestiunea comunicației intelectualilor și a celor ce au copii de școală și rudinii dincoace de frontieră, sârbii acordă mai cu ușurință bilete de trecere pe 5 zile, pe când ai noștri le fac fel de fel de greutăți. Este în interesul nostru, ca cei de dincolo să poată trece mai cu ușurință și să nu li se pună piedici, pentru ca contactul între dâșii și noi să fie mai viu.

Acestea sunt constatările, pe care le-am făcut la fața locului și pe care nu puteam să nu le aducem la cunoștința forurilor competente, pentru ca astfel să se poată lua dispoziții în consecință – avizându-ne eventual, despre măsurile luate.

Primiți Vă rugăm ...

Caransebeș la 29 Decembrie 1936

Episcopul diocesan:

(ss) Vasile

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol 7, nepaginat.

176

1937 martie 28, Skoplje. Raportul consulului României la Skoplje, V. Papazi, adresat trimisului extraordinar și ministru plenipotențiar la Belgrad V. Cădere privind situația culturală și școlară a românilor din sudul Iugoslaviei (Banovina Vardarului)

**Consulatul Regal al României
Skoplje**

Skoplje, în 28 Martie 1937

Nr. 140

Confidențial

Domnule Ministru,

Ca urmare la raportul meu nr. 83 din 22 Februarie a.c., am onoarea a face Excelenței Voastre, o scurtă expunere asupra situației, dorințelor și preocupărilor elementului românesc din sudul Iugoslaviei, numită azi Banovina Vardarului.

Se știe că acești frați ai noștri, răzlețiți și amenințați cu deznaționalizarea, s-au bucurat pe timpuri de sprijinul moral și material al României, care consta în primul rând în subvenționarea și întreținerea școalelor și bisericilor românești.

Rezultatele acestor sacrificii pe care Țara românească le-a făcut cu începere din anul 1864 – dată care coincide cu deschiderea celei dintâi școli românești în Macedonia, – rezultă din faptul că întreaga populație de origine română din fostul Imperiul Otoman, de circa un milion de suflete, populație care n-a avut alte aspirațiuni și revendicări decât de a-și cultiva limba maternă la școala și biserica națională, și a revenit la adevăratele sentimente naționale, simțându-se mândră de originea sa etnică.

Înainte de marele război, centrul cel mai important și metropola culturii noastre în Balcani a fost orașul Bitolia, înconjurat de un lanț de comune curat românești. Am avut aici un consulat general, școli definitiv consolidate, numeroase biserici și comunități din cele mai reprezentative, un liceu și o școală profesională, renumite prin educația și instrucția ce o dădeau în întreaga Peninsula Balcanică, toate, instituții în plină dezvoltare și adevărate citadele ale culturii românești.

Prin tratatul de la București din 1913, funcționarea acestor așezăminte de cultură națională a fost asigurată pentru viitor, în teritoriile pe care cele trei state, Bulgaria, Serbia și Grecia le-au luat de la turci.

Izbucnirea marelui război însă, în care Macedonia a devenit teatrul luptelor, a accentuat criza școalei bisericii românești, făcând să înceteze orice activitate, până după războiul mondial, când am putut redeschide școlile noastre din Grecia și câteva în Bulgaria, unde funcționează și astăzi, deși cu oarecare dificultăți.

Nu același lucru însă s-a întâmplat și cu școalele noastre din Macedonia sârbească.

Aliații noștri iugoslavi, considerând, după încheierea păcii, judecătorește caduc tratatul din București, prin care își luaseră aceleași angajamente de respectare a autonomiei școalelor românești, în virtutea cărora funcționează și astăzi școalele noastre din Grecia, n-au vrut să respecte nici până azi angajamentele lor, și au suprimat toate aceste așezăminte printr-o singură decizie a Guvernului din Belgrad. A urmat apoi, expulzarea întregului corp didactic și desființarea completă a vieții culturale ce timp de 70 de ani a pulsant cu atâta vigoare în această regiune. Astăzi există în toate comunele românești școli de stat a căror frecvență este obligatorie, în așa fel ca orice urmă tangibilă de amintire a școalei românești să fie desființată; iar noi, cel puțin până în prezent, am acceptat cu resemnare această stare de lucruri, părăsind totul ca un sacrificiu scump, oferit pe altarul alianței și amicitiei noastre cu Iugoslavia, care n-a existat însă nici o dată să revendice cât mai multe drepturi pentru sârbii aflați în Banatul nostru, unde pentru cei 35 de mii de sârbi le am acordat un vicariat episcopal cu anexele lui, 52 de parohii cu tot atâtea case parohiale și cu 53 de preoți, 5 mănăstiri, 44 școli primare confesionale cu 62 de învățători, toate subvenționate de Statul român, precum și diverse societăți culturale, biblioteci, 2 ziare și o bancă la Timișoara, sprijinită de Banca Națională a României.

În ce privește situația școalelor și bisericilor române din Macedonia sârbească – Banovina Vardarului de azi – ea era următoarea înainte de marele război:

CIRC. BITOLIA		
Localitatea	Felul școalelor	Biserici
Bitolia	1 Liceu de băieți	1
--	1 Șc. Norm. Prof. de fete	
--	1 Școală ptr. băieți	
--	1 Școală ptr. fete	
--	1 Școală mixtă	
--	1 Grădină de copii.	
Gopeș	1 Școală ptr. băieți	
„	1 fete	1
Moloviște	1 băieți	
Moloviște	1 fete	1
Nijopole	1 mixtă	
Magarova	1 mixtă	
Târnova	1 mixtă	
Resna	1 mixtă	
Prizrena	1 mixtă	
Beala de Sus	1 mixtă	1
Crușova	1 Școală ptr. băieți	1
Crușova	1 Școală ptr. Fete	1
Crușova	1 mixtă	
Ohrida	1 mixtă	2
Perlepe	1 mixtă	

CIRC. SKOPIA

Scopia	1 Școală mixtă	1
(Biserica-Paraclis din Scopia a funcționat în etajul de sus al școalei primare, până la construirea bisericii pentru care comunitatea română din acest oraș cumpărase un teren în centrul cartierului românesc).		
Cumanovo	1 Școală pr. mixtă	1
Coceana	1	
Ghevgheli	1	
Huma	1	1
Palanca	1	
Tetova	1	
Veles	1	1
	30	11

În total deci am avut în aceste comune 11 biserici și 30 de școli din cele mai înfloritoare dintre care 2 secundare, cu internatele respective: Liceul și școala normală profesională de fete din Bitolia, renumite în întreaga Peninsulă Balcanică.

În timpul războiului au avut de suferit foarte mult comunele românești parte din ele fiind chiar distruse. Dintre localurile școalelor și bisericilor menționate mai sus, au rămas

intacte: Liceul din Bitolia, 2 școli la Crușeva, una la Gopeș, una la Moloviște, una la Ohrida și una la Skoplie; precum și bisericile române din Bitolia, Crușeva, Gopeș, Moloviște, Huma și Ohrida.

Din toate acestea, deși proprietatea statului român sau a comunităților respective, avem azi în posesiunea noastră numai localul fostei școli primare din Skoplie care ne-a fost restituită în anul 1931, și biserica română din Bitolia, singura în care se mai slujește în graiul românesc. Din restul clădirilor unele sunt ocupate și întrebuințate de Autoritățile sârbești pentru diferitele servicii ale administrației lor; iar altele nu reprezintă decât simple ruine, triste relicve ale unui trecut de lupte și sacrificii, părăsite spre durerea adâncă a românilor de aici.

În bisericile rămase se slujește în limba sârbă, afară de cea din Crușeva, o adevărată podoabă de artă, care rămâne închisă și expusă pieirii, deși a fost reparată în anul 1932, cu bani strânși de românii crușoveni din București, din inițiativa D-lui N. Bațaria.

În ce privește Liceul din Bitolia, care constituie o podoabă a orașului și mândria românismului din aceste părți, se află într-o stare cât se poate de tristă. Față de valoarea locativă însemnată pe care o prezintă și în mod special, pentru rolul covârșitor pe care acest liceu l-a jucat în luptele de afirmare a elementului românesc din întreaga Peninsula Balcanică, se impun măsuri urgente pentru repararea lui, pentru încurajarea românismului și pentru prestigiul Țării al cărei nume îl poartă. Fără aceasta, el va continua să se dărâme și să fie o ruină, simbol trist în care se găsesc azi aspirațiunile românismului din sudul Iugoslaviei.

Pe lângă biserica din Bitolia, singura în funcțiune azi, constituia o mângâiere și o mare speranță pentru viitor existența Consulatului nostru general din acea localitate; a fost însă desființat, după atâtea peripeții, în anul 1930.

Prin desființarea lui – interpretată aici în diferite feluri – s-a luat complet posibilitatea românilor din acest important centru de a avea un contact direct și mai apropiat cu reprezentantul țării; iar „lichidarea” lui – spectacol pe cât de dureros pe atât de nedemn – a echivalat cu stingerea ultimei licăriri de speranță a conaționalilor noștri, care s-au văzut în felul acesta abandonați definitiv.

Sunt vizitat zilnic, Domnule Ministru, de români din diferitele centre românești și invitat cu insistență să-i vizitez în comunele lor. Prima lor întrebare și cea mai mare grijă este de a ști dacă România va mai deschide școlile și bisericile sale; și îmi spun pe urmă, cu mare durere că acțiunea de deznaționalizare a elementului românesc continuă cu multă vigoare din partea sârbilor, care nu mai permit tineretului să vorbească limba maternă. De aceea situația acestor români, în majoritate trecuți prin școlile noastre este foarte penibilă, mai ales pentru faptul că, fiind lipsiți de școli și biserici naționale, sunt obligați azi să-și trimeată odraslele lor la cele sârbești, în care se propovăduiește șovinismul și ura contra a tot ce nu este sârb.

Cu cât însă mijloacele întrebuințate de sârbi sunt mai aspre, cu atât dâșii sunt mai dârji în apărarea și conservarea obiceiurilor și graiului românesc. Ei nu și-au pierdut încă, se pare, curajul și rezistă cu tărie la toate mijloacele de intimidare și la diferitele instrumente de presiune ale stăpânitorilor, care își bat joc de sentimentele lor, lovind în tot ce ei au mai scump.

Dragostea lor pentru școala română este atât de mare, că mulți dintr-înșii preferă înstrăinarea definitivă a copiilor lor, trimițându-i cu mari sacrificii materiale și cu enorme dificultăți, la școalele noastre din Grecia, spre a ajunge mai târziu la universitățile din țară, de unde cu greu se mai întorc pe aceste meleaguri. Așa se explică de altfel numărul destul de mare al elevilor români din Macedonia iugoslavă, ce în fiecare an se înscriu la liceul și școala noastră comercială superioară din Salonic.

Ei știu că numai școala română care în aceste părți n-a fost o instituție de oportunitate precum au fost celelalte școli minoritare, ci un organism viu și durabil, cu funcții culturale și sociale proprii, a împiedicat asimilarea lor în profilul altor neamuri conlocuitoare, preocupându-le energii tot mai proaspete, în lupta pe care au dus-o cu înverșunare, timp de 7 decenii.

Ceva mai mult chiar, în fața pericolului de deznaționalizare din partea sârbilor, românii se prezintă azi mai uniți ca oricând; șovinismul sârb a făcut minunea ca românii grecomani să-și revie la adevăratele sentimente naționale și să facă zid de apărare în fața primejdiei comune, precum este cazul românilor din Bitolia, strâns uniți în jurul bisericii, pe care o susțin cu mari sacrificii, ca și aceora din Crușeva, Skoplie, etc. De asemenea ei nu se sfiesc, ca ori de câte ori se prezintă ocazia, să-și manifeste și în public sentimentele lor naționale, și sunt impresionate gesturile lor în acțiunea de asistență și ajutor, pentru aceia dintre dâșii care sunt mai săraci și lipsiți de mijloace.

În luna trecută, în ajunul trecerii prin Skoplie a Excelenței Sale Domnului Victor Antonescu și a însoțitorilor săi, în drum spre Atena, a avut loc aici un bal al aromânilor, dat în scop de binefacere pentru românii săraci din Crușeva. Am avut cu această ocazie, marea bucurie de a mă găsi în acea seară, în marea familie aromânească, într-o atmosferă de hore și cântece românești, la care a luat parte toată suflarea românească de aici tineri și bătrâni, toți stabiliți la Skoplje. S-a strâns cu această ocazie un fond destul de însemnat, care a fost trimis săracilor din sus zisa comună.

Mulți din aceștia, aflând că pentru a doua zi D-l Ministru al Afacerilor Străine al României trebuia să treacă prin Skoplie, au ieșit la gară în număr foarte mare. Cu acest prilej, un fruntaș aromân, cunoscut oportunist, fiind întrebat de comisarul gării dacă a ieșit în întâmpinarea Domnului Prim Ministru Stoiadinovici, a răspuns în auzul tuturor: Nu Domnule Comisar, eu sunt român și am venit să primesc pe Miniștrii României, pe Domnii V. Antonescu și Bădulescu.

Din aceste simple manifestări, reiese Domnule Ministru, că avem și azi în aceste părți un popor al nostru cu o conștiință națională pe care n-a înfrânt-o nici vitregia cumplită a vremurilor, nici șovinismul fără margini al Guvernelor din Belgrad.

Românii de aici spun cu regret că guvernele românești de după război s-au arătat nepăsătoare față de dâșii și foarte slabe față de imperialismul aliaților noștri iugoslavi. Ei cred, că România Mare, pentru demnitatea și prestigiul de care se bucură azi, nu va tolera mai departe nesocotirea drepturilor sale sfinte, cu privire la fii săi din Macedonia sârbă, ale căror aspirațiuni ca și în trecut, nu au decât un caracter pur național cultural. Ei speră și au toată încrederea că o nouă intervenție energetică pe lângă guvernul din Belgrad va reuși să le redea ce a mai rămas din școalele și bisericile închise de atâtea ani de zile.

Românii din sudul Serbiei sunt cetățenii cei mai leali și devotați statului iugoslav, și față de celelalte popoare balcanice, ei preferă pe sârbi, față de care n-au alte plângeri

decât acelea de a le fi închis școlile și bisericile. De aceia eventuala deschidere a școalelor românești din Banovia Vardarului va fi pentru români un prilej de recunoștință și de mai mare dragoste pentru poporul iugoslav, care la rândul său va găsi în minoritatea românească cel mai devotat și leal aliat în combaterea diverselor curente îndreptate azi spre Bulgaria, Grecia, Albania etc.

Activitatea lor s-ar desfășura într-un cadru strict legal, cu respectul și observarea sinceră a legilor Statului; căci aceste școli nu urmăresc nici un scop contrar intereselor lui. Prin ele nu se recurge la nici un mijloc de propagandă subversivă, nefiind subvenționate din fonduri misterioase; deci această activitate nu poate fi bănuită nici ca iredentă. Ea este pur și simplu un drept elementar al acestei minorități etnice care trăiește de veacuri în aceste părți și care ține, mai ales în baza sacrificiilor din trecut, să se cultive în limba națională, neurmărind decât scopuri culturale în cadrul legilor și intereselor statului iugoslav.

Într-adevăr, atât în trecut sub Imperiul Otoman, cât și acum în țările unde funcționează școli și biserici românești, noi n-am urmărit niciodată scopuri politice. Niciodată românii din Macedonia n-au dus o politică ostilă Statului respectiv, ci una de lealitate și devotament. Dacă însă în trecut a fost o luptă aprigă, aceasta a fost dusă într-adevăr contra elementelor eterogene cu aspirațiuni teritoriale, care râvneau la elementul românesc pentru întărirea situației lor.

Așa fiind, eventuala redeschidere a școalelor noastre din Iugoslavia, în cadrul acțiunii de redeșteptare națională românească în țările balcanice, va fi un mare eveniment cultural, ridicând și mai mult prestigiul țării și al culturii noastre în aceste părți.

În afară însă, de aceste considerente de ordin național-cultural, existența și dezvoltarea pe viitor a acestui element prezintă pentru România un folos și o necesitate inexorabilă, atât din punct de vedere politic cât și din acela al infiltrațiunii economice în special. Căci, într-adevăr, dacă România dinaintea războiului mondial nu-și putea afirma pe deplin și într-o măsură mai pronunțată preocupările sale de ordin cultural, economic și politic, în Balcani, România de astăzi este chemată și îndreptățită prin poziția și importanța ei să joace un rol de prim ordin și să facă o politică de stat mare, în special în Balcani.

Din punct de vedere al expansiunii sale economice, românii macedoneni, ale căror aptitudini comerciale sunt foarte bine cunoscute, vor fi pe întregul Peninsulei Balcanice cei mai buni agenți de legătură și adevărați pionieri ai comerțului și industriei românești în Balcani; iar statul român, în grija sa de a da o cât mai mare dezvoltare plasării și răspândirii numeroaselor sale produse, va fi foarte avantajat față de alte state mai mari, care întâmpină destule dificultăți, în această direcție, din lipsa unor asemenea conaționali.

E fără îndoială însă, că statul român nu va putea dezvolta pe deplin această nouă politică economică externă a sa, înainte de organizarea școlii noastre; prin dâșii, poporul nostru din Balcani se va întări din ce în ce mai mult, iar statul român cu infinitele sale resurse și bogății naturale, va putea să domine economicște întregul sud-est european.

Aceasta este, Domnule Ministru, în rezumat situația tragică a elementului românesc de pe aceste meleaguri. Supunând-o înaltei aprecieri a Excelenței Voastre am onoarea a Vă ruga să binevoiți a examina, dacă e posibil din nou, mijloacele de îndreptare și satisfacerea doleanțelor lor pe deplin justificate, pentru a putea întreține nestinsă și mai departe, în așteptarea unor momente mai favorabile, fiecare atât de slabă azi a românismului din Macedonia iugoslavă.

Primiți Vă rog, Domnule Ministru, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

Consul,
(ss) *V. Papazi*

Excelenței Sale Domnului V. Cădere
Trimis Extraordinar și Ministru Plenipotențiar al României
Belgrad

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 7, nepaginat.

177

1937 aprilie 1, Doliani. Raportul directorului școlii primare din Doliani, Dumitru Ceani, adresat Administrației școlilor române din Grecia (Salonic), privind măsura luată de autoritățile grecești de a interzice folosirea limbii române în public.

COPIE de pe raportul Direcțiunii școalei primare din Poroii (Grecia) cu No. 25 din 1 Aprilie 1937, trimis Biroului de Administrație școlară din Salonic (Grecia) și înregistrat la No. 1431 din 6 Aprilie 1937.

Domnule Delegat,

Am onoarea a aduce la cunoștință următoarele:

Astăzi pe la orele 5 d.a. la o cafenea centrală din piață, în fața unui numeros public, un căpitan (Cerinis) și un sublocotenent de poliție, îndreptându-se la masa mea unde discutam în l. română cu doi absolvenți, îmi cer actele, mă întreabă scopul venirii mele și îmi spun că e interzis să vorbesc l. română. Eu am cerut în scris toate cele rostite de ei. Prin aceasta ei se crezură înjosiți, consideraseră pretenția mea obraznică și-mi ordonă să ne ducem la sediul companiei. Acolo mă închid în grajdul animalelor cu unul dintre elevi timp de o jumătate de oră. Evenimentul acesta a avut ecou în public împrăștiind printre ei groază și frică creindu-și fiecare ideea că nu trebuie să vorbească românește din moment ce au arestat institutorul satului.

După aceea m-a chemat la biroul lui, notase numele, prenumele și locul nașterii, și-mi spune din nou că este interzis să vorbească l. română din moment ce cunosc așa de bine cea grecească.

Am vrut să-i dau explicații cum că legea aceea face excepție pentru noi din moment ce ne lasă liber să întreținem școli și biserici, dar el și mai înfuriat îmi spune că atât eu cât și oricare român din localitate dacă am continua să vorbim l. română „ne trimite ramburs în România”.

De aceea, vă rog Domnule Delegat, să interveniți pe lângă cei în drept să se intereseze de cazul acesta și să ne faceți cunoscut dacă legea aceea face sau nu excepție, pentru l. română căci prin calea aceasta elementul românesc supus la amenzi grele este amenințat cu deznaționalizarea și obligat să nu vorbească limba lui maternă care prin sacrificii și amaruri a dobândit-o de la străbuni.

Director,
L.S. (ss) *Dumitru Ceani*

/conformitate
(ss) *Gh. Economu.*

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 55, f. 174-175.

178

1937 aprilie 28. Raportul revizorului școlar Ioan Varduli adresat Administrației școlilor române din Grecia (Salonic) privind persecuțiile la care sunt supuși românii care-și trimit copii la școlile românești.

COPIE de pe raportul D-lui Ioan Varduli, revizor școlar, cu No. 94 din 28 Aprilie 1937, trimis Biroului de Administrație școlară din Salonic (Grecia) și înregistrat sub No. 1631 din 29 Aprilie 1937.

Domnule Administrator Delegat,

În ultimele două săptămâni din luna Aprilie a.c., am cercetat școalele noastre primare din Grebena, Turia, Băiasa și Breaza. În trecerea mea prin aceste comune, am avut ocazia să stau de vorbă și să discut asupra situației școlare, cu unii din membrii Eforiilor școlare și bisericești – aflători în comune – precum și cu mulți din românii care fac parte din Comunitățile române din acele localități. Toată lumea este completamente descurajată de situația extrem de neliniștitoare în care se prezintă cauza noastră școlară, mai ales în acest an școlar. Românii noștri din aceste localități nu-și pot explica atitudinea foarte dușmănoasă pe care o arată unii funcționari ai Statului nostru elen față de școala română și mai accentuat, față de românii care își dau copii la școala română, acești români care sunt cetățeni greci, loiali, foarte pașnici și cu dragoste de țara lor de naștere dându-și toate dărilor către Stat și servind cu credință în armată.

Însă românii noștri sunt cu atât mai deziluzionați, mai ales că nu văd a se lua nici o măsură pentru a se pune capăt criticei stări create. Astfel, la Grebena, Consiliul comunal grecesc hotărăște interzicerea vorbirii altor limbi decât cea grecească. Cei surprinși vorbind românește sunt duși și la poliție. Astfel au fost chirurgii români Zissi și Atanase Ianuse.

La Turia aceeași situație neliniștitoare și aici Consiliul Comunal a hotărât interzicerea limbilor străine – adică, a limbii române – iar, în convorbirile și daraverile lor, românii vorbesc încet și cu frică, spre a nu fi surprinși de vreun jandarm.

La Băiasa, situația se prezintă și mai tristă. Inspectorul silvic, Lazos, din acea Circumscripție – cu reședința la Ianina – a pus groaza în românii care își dădeau copiii la școala românească. Domnia-sa nu se sfiiește să declare că va distruge pe oricine va îndrăzni să trimeată copii la această școală. În urma acestor amenințări, mulți din românii ferestriași și-au retras copiii de la școala noastră, înscriindu-i la cea grecească. Astfel au fost românii M. Brajituli, Hr. Tega, Natuchi etc.

Comparând numărul elevilor înscriși în școala primară din Băiasa, în anii școlari 1935-1936 și 1936-1937, găsim că pe când în primul an școlar s-au înscris la această școală peste 50 elevi, în anul al doilea – adică, în anul școlar recent – nu s-au înscris decât numai 36 de elevi și eleve din care, în urma amenințărilor inspectorului silvic – s-au retras de la școala română și înscris la școala greacă 11 elevi și eleve, nerămânând la școala română decât numai 27 elevi și eleve.

[...]

La Breaza, aceeași situație desperată: românii care au îndrăznit să-și încredințeze copii la școala română au fost urmăriți în fel și chip ca să-și retragă copiii de la această școală.

Astfel, prezentându-se la școală nu am găsit decât numai patru elevi și eleve dintre care, 2 sunt fiii învățătorului pensionar Atanase Pispă, înscriși la școală, în Ianuarie trecut – iar ceilalți 2 reprezintă numărul elevilor rămași în școală, din totalul de 11 elevi înscriși la începutul anului școlar în curs. Ce au devenit ceilalți 9 elevi și eleve? Mai toți s-au retras și înscriși la școala greacă. Motivele? După declarațiile învățătorului școlii, președintele Eforiei școlare și învățătorului pensionar din Breaza, părinții au fost siliți să-și retragă copii de la școala română, fiind urmăriți de jandarmii din comună și de judecătorul de pace din orașelul Conița, de care depinde administrativ comuna Breaza.

În mod concret mi s-a spus că românul Nicolae Buzovît care a fost și membru al Eforiei școlare, a fost nevoit să-și retragă de la școala noastră cei trei copii ai D-sale – chiar în cursul acestei luni – pentru că altfel, ar fi trebuit să plătească o amendă de 6 mii de drahme, sumă de care nu dispunea. Nicolae Buzovît a căzut într-o cursă întinsă. Doi jandarmi, pândind noaptea în apropiere de comună, au prins pe Nicolae Buzovît asupra căruia au găsit otravă ce se pune la animale moarte, ca să otrăvească fiarele sălbatice (lupi, vulpi, etc.).

El a fost dat în judecată, iar judecătorul de pace din Conița i-a găsit momentul și l-a prevenit, spunându-i: ori retragi copii de la școala română, ori că vei plăti amendă de 6 mii drahme.

Sărmanul român a fost nevoit să prefere retragerea copiilor săi de la școala română, nefiind în stare a suporta o amendă așa de grea! Învățătorul nostru și învățătorul pensionar afirmă că prinderea lui Nicolae Buzovît a fost pusă la cale de cei care voiau să desființeze școala română.

Tot prin presiuni și amenințări au retras copiii de la școala noastră românii Hr. Anagostu, St. Gogu, etc.

Învățătorul-pensionar At. Pispă mi-a povestit un alt caz.

Fiind chemat ca martor la un proces, care s-a judecat la Conița, judecătorul de pace cu un aer de dezgust, a pronunțat numele lui At. Pispă, iar când acesta s-a înființat înaintea judecății, numitul judecător de pace i-a spus în ședința publică:

„Ia vino aici, D-le pensionar, D-ta care faci propagandă românească la Breaza”!

Astfel sunt tratați toți românii, la judecăți!

D-l At. Pispă mi-a spus că a auzit funcționarii greci, spunând: Trebuie să lipsească din Grecia această murdărie, această scârbă. (Făcând aluzie la școala română).

După cum vedeți din cele de mai sus expuse și din alte neajunsuri ce au avut loc în cursul acestui an școlar în diferitele localități, situația școalelor noastre primare și a Comunităților române din Grecia este neînchipuit de critică. Dacă nu se vor lua măsuri – până mai e timp – pentru a se pune capăt persecuțiilor îndreptate împotriva acestor școli, multe din ele vor exista numai de nume, iar numărul partizanilor lor se va reduce până la disperare.

Părerea subsemnatului este ca Dv., în calitate de Administrator delegat al școlilor primare și bisericilor române din Grecia, să adresați de data asta direct Domnului Ministru al Greciei, un memoriu, expunând neajunsurile și persecuțiile la care au fost

supuse mai ales în anul acesta – școalele primare române și partizanii lor și rugând să binevoiască a pune sub înalta sa ocrotire funcționarea fără piedici a acestor școli primare.

Totodată veți referi celor în drept, spre a lua cunoștință de situația și a sprijini cele ce veți expune în memoriul către Excelența sa, Domnul Ministru I. Metaxas.

Revizor,
(ss) *Ion Varduli*

/ conformitate
(ss) *Gh. Economu*

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 55. f. 185.

179

1937 iulie 23, Atena. Raportul Legației Române la Atena adresat ministrului Afacerilor Străine Victor Antonescu privind schimbarea atitudinii autorităților grecești în privința școlilor române din Grecia, aceasta devenind una favorabilă.

Atena, 23 Iulie 1937

Legation Royale de Roumanie

Nr. 1917

Guvernul grec

Chestiunea aromânilor din Macedonia

Confidențial

Domnule Ministru,

La întoarcerea din recenta mea călătorie la București – pe care Ministerul Afacerilor Străine grec pare a fi atribuit-o dorinței Guvernului nostru de a fi informat despre situația aromânilor din Grecia în legătură cu chestiunile ce au determinat demersurile mele din cursul primăverii – au găsit aici o dispoziție vădit favorabilă la factorii conducători. Am impresia fermă că dacă în lunile anterioare, față de abuzurile cunoscute săvârșite de autoritățile locale cu aprobarea Guvernului Macedoniei, conștiința Guvernului elen nu era poate cu totul limpede, intervențiile noastre categorice au determinat o înțelegere mai justă a chestiunii și a efectelor păgubitoare pe care excesele împotriva aromânilor le produc asupra atmosferei în care trebuie să se dezvolte legăturile de amicitie și alianță dintre Grecia și România.

Cred de asemenea a ști că problema a făcut obiectul unui anume examen din partea factorilor conducători care par a fi ajuns la concluzia că o tensiune în acest domeniu este inoportună și ar fi util ca dovezi pozitive să arate bunăvoința Guvernului elen față de drepturile minorității macedo-române.

Dorința și interesul evident ale Guvernului elen, manifestat cu orice prilej și în toate conversațiile, fiind de a cultiva bunele relațiuni cu România, el pare astăzi hotărât să evite orice asperități și dispus chiar la unele concesiuni, normale, poate, din punct de vedere al obligațiunilor sale din Tratatate, dar cu care se arată, înainte, mai refractar. *În concepția sa, o atitudine tolerantă în chestiunea aromânilor apare limpede ca grație a solidarității politice româno-grecești în problemele etnice.* Nu am voie să insist asupra concluziilor ce

trebuie trase de aici pentru noi în privința perspectivelor evoluției viitoare a chestiunii elementului românesc din Grecia.

La prima întrevedere ce am avut cu D-l Mavrudis după întoarcerea mea din București, Subsecretarul de Stat al Ministerului Afacerilor Străine mi-a făcut, din proprie inițiativă, o declarație de principiu asupra dorinței Guvernului elen de a păstra minoritățile aromâne un regim tolerant și de a se satisface în spirit amical diferitele cereri formulate în numele ei și pentru care atât eu cât și predecesorul meu intervenisem în repetate rânduri.

Sub raportul concret, privind școalele române, D-l Mavrudis mi-a declarat că – afară de autorizația construcției unui internat al Gimnaziului român din Ianina pe care o obținem încă din Mai de la Ministerul Instrucțiunii Publice – Guvernul elen va autoriza construcția mult dorită de noi a unei biserici române la Grebena precum și clădirea unor noi localuri pentru școalele primare române din comunele Vlahoiani, Poroi și Pretori. (Menționez că toate aceste construcții se vor face din fondurile strânse de comunitățile române respective).

În ce privește chestiunea profesorilor de supușenie română admiși să funcționeze la școalele secundare române, Subsecretarul de Stat mi-a făgăduit că pentru anul viitor se va autoriza fără discuție același număr de profesori ca și în anul expirat.

Profitând de manifestarea acestor bune dispozițiuni, am făcut aluzie la utilitatea începerii unor eventuale negocieri pentru precizarea într-o convenție a drepturilor a regimului școalelor și bisericelor, deși eu însumi am temeri asupra unor riscuri la care asemenea negocieri ne-ar putea expune. Evitând un răspuns afirmativ, D-l Mavrudis mi-a spus totuși că, după părerea sa personală, *s-ar putea proceda la un schimb de note cu privire la dreptul de funcționare al unor profesori de supușenie română la școalele secundare române din Grecia.*

Mă grăbesc să comunic Excelenței Voastre această idee a Subsecretarului de Stat elen care ar merita să fie luată în considerație de autoritățile noastre componente. Chiar limitat la chestiunea profesorilor de cetățenie română de la școalele secundare, un schimb de note întocmit cu chibzuință ar avea, pe lângă avantajul de a consolida situația actuală în această privință și de a evita neplăcerile și riscurile reluării periodice a discuțiunii, pe acela mai important de a ne procura o recunoaștere implicită a existenței școalelor române și a unuia, cel puțin, din drepturile decurgând din scrisoarea din 1913 a lui Venizelos a cărei valabilitate actuală este, după cum se știe, contestată de Guvernul grec.

Ar fi, cred, fie chiar sub forma unui act de valoare mai redusă, prima înțelegere scrisă în legătură cu școalele noastre din Grecia, realizată după război.

În cazul când Excelența Voastră și Ministerul Instrucțiunii Publice ar socoti util să rețină această sugestie, ar fi necesar să mi se transmită instrucțiuni cât mai precise asupra punctelor a căror introducere în schimbul de note ar trebui propusă din partea noastră. Pe baza lor aș putea relua ideea D-lui Mavrudis păstrând astfel pentru noi inițiativa textului.

Ar rămâne, bineînțeles, de văzut dacă Guvernul grec, aprofundând chestiunea, nu va reveni ulterior asupra sugestiei spontane făcută, în numele său propriu, de D-l Mavrudis.

Observațiunile mele privitoare la tendințele conciliante ale Guvernului grec au fost verificate, cu ocazia unei vizite ce am făcut acum două zile D-lui Georgacopoulos, Ministrul Instrucțiunii Publice, spre a-i remite cererile comunităților aromâne din Vlahoiani și Pretori pentru autorizarea clădirii unor noi localuri de școale primare.

D-l Georgacopoulos mi-a făcut declarații concordante cu ale D-lui Mavrudis asupra voinței Guvernului de a respecta existența și funcționarea normală a școalelor române și de a pune frâu oricăror abuzuri ale autorităților locale. Mi-a spus că, în călătoria făcută luna trecută la Ianina cu Președintele Consiliului, a constatat personal că lucrările clădirii internatului Gimnaziului român din Ianina continuă nestânjenite și m-a asigurat că va aproba fără întârziere cererile ce-l remisesem. În privința Bisericii române la Grebena mi-a declarat că făgăduielile date vor fi îndeplinite, chiar dacă Metropolitul Grebenei, a cărui încuviințare este necesară, va continua să opună rezistență. Fără a brusca lucrurile, Guvernul își pune în acest caz în joc influența sa pe lângă Arhiepiscopul-primat al Atenei, Președintele Sinodului, Preluat cu vederi largi și simpatii pentru România.

Ministerul Instrucțiunii m-a asigurat, în fine, că va rezolva în același spirit alte cereri eventuale ce i-aș prezenta.

Sunt informat pe de altă parte că în cursul lunii Iunie, Ministrul Instrucțiunii, în urma memoriului înaintat de mine Președintelui Consiliului, a trimis în Macedonia pe Inspectorul General din Direcția Învățământului Primar, spre a face o anchetă asupra situației școalelor române și a da cu acest prilej sfaturi de operațiune autorităților grecești locale.

Instrucțiuni în același sens au fost date prin intermediul Guvernatorului Macedoniei autorităților civile locale.

Fără a cădea într-un oportunism exagerat, trebuie să constat că de peste două luni, nici un incident nou de felul celor semnalate în rapoartele mele începând din Ianuarie până în Mai nu mi-a mai fost semnalat afară de unele fricțiuni locale inevitabile, între [...] și cei naționaliști, uneori chiar înrudiți între ei.

Nu aș dori să închei acest raport fără a sublinia caracterul lui confidențial.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

(ss) *Eugen Filotti*

Excelenței Sale Domnului Victor Antonescu
Ministrul Afacerilor Străine București

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 55, f. 88(6).

180

1938 noiembrie 14, Atena. Raportul Legației Române la Atena adresat ministrului Afacerilor Străine N. P. Comnen, privind școlile secundare române din Salonic și Grebena.

Atena, 14 noiembrie 1938

Legation Royale de Roumanie
Nr. 2070

DOMNULE MINISTRU,

Potrivit rapoartelor primite de la Consulatele noastre Salonic și Ianina, am onoarea a aduce la cunoștința Excelenței Voastre că Liceul nostru Comercial din Salonic și-a început cursurile la 17 Octombrie, Gimnaziul Industrial de fete din această calitate, la 24 Octombrie, iar Liceul român din Grebena și gimnaziul din Ianina, la 10 Octombrie.

Față de anul trecut numărul elevilor înscriși în primele trei din aceste școli este următorul:

Liceul Comercial din Salonic:

an școlar 1937–1938: 129

an școlar 1938–1939: 149

Gimnaziul Industrial de fete din Salonic:

an școlar 1937–1938: 50

an școlar 1938–1939: 61

Liceul din Grebena:

an școlar 1937–1938: 152

an școlar 1938–1939: 177.

La Ianina, Gimnaziul român este frecventat anul acesta de 75 elevi și eleve (toți interni ca și la celelalte școli).

Rezultă din cifrele de mai sus că toate școlile noastre secundare sunt în sensibil progres ca număr de elevi.

Acest spor de elevi, îmbucurător, desigur, impune corpului didactic respectiv eforturi suplimentare, iar internatelor cheltuieli mai mari pentru o bună întreținere și îmbrăcăminte a elevilor.

Cum atât corpul didactic cât și alocațiile acordate de Statul nostru școlilor au rămas neschimbate, situația e de natură a da loc la preocupări. În prezent, din cauza sporirii numărului elevilor, hrana lor – după cum mă informează Consulatele – este insuficientă, iar găzduirea foarte grea. Cei mai mulți elevi dorm câte doi într-un pat.

Rog pe Excelența Voastră să binevoiască a dispune ca cele ce preced să fie aduse la cunoștința Ministerului Educației Naționale.

Primiți, vă rog, Domnule Ministru, încredințarea înaltei mele considerațiuni.

(ss) indescifrabil

Excelenței Sale Domnului N.P. Comnen

Ministrul Afacerilor Străine

București

➤A.M.A.E., Problema 15, vol. 55, f. 239-240.

181

1939 ianuarie 13, Belgrad. Raportul consilierului tehnic al Ambasadei Române la Belgrad dr. Atanasie Popovici, privind situația proprietăților imobiliare ale statului român din Bitolia; liceu, cimitir și biserică.

Belgrad, 13 ianuarie 1939

**Ambasada Regală a României
Iugoslavia**

C.T.
Nr. 49

Confidențial

Domnule Ministru,

Avem onoarea a Vă înainta alăturat copii după corespondența urmată de autoritățile eclesiastice iugoslave în jurul proprietăților Statului român din Iugoslavia/Bitolia.

Încă din 1935 au fost înaintate de Consulatul român din Scoplje actele pentru înregistrarea proprietăților imobiliare-biserică, liceu și cimitir din Bitolia pe numele Statului român.

Fiind informat că acest lucru trebuie făcut cât mai curând, pentru că legea a fixat termen, am urmărit actele la contenciosul ministerului de finanțe, unde fusese trimise de judecătoria locală /Bitolia/.

De aici actele au fost trimise la contenciosul statului din Skoplje iar de acolo la contenciosul superior al Statului la Belgrad / Vrhoyno državno pravobranioštvo/, care ca ultimă instanță trebuia să se pronunțe. Aici ni s-a spus numărul cu care actele au fost retrimise la contenciosul din Skoplje. Rezoluția însă nu ni s-a putut comunica deoarece avea caracter confidențial. Am avizat Consulatul nostru din Skoplje să ceară rezultatul de la judecătoria unde au fost depuse actele.

Autoritățile eclesiastice din Bitolia sesizate probabil de urgentarea intabulării pe numele Statului român încearcă să ne pună în fața unui fapt împlinit, introducând preoți sârbi în biserica română.

În legătură cu aceasta stă și trăgăneala cu autorizarea pr. Sdicu de a sluji în biserica română, deși pe față se arată toată bunăvoința.

Ne-am pus pe punctul de vedere că, biserica fiind proprietatea Statului român și având un preot acolo care așteaptă autorizație, nu admitem să se introducă preoți sârbi în ea.

La controlul contabilității și gestiunii cred că au drept autoritățile eclesiastice, deoarece veniturile se compun din contribuția mirenilor, care sunt cetățeni iugoslavi. Afară de asta vor fi și plângeri contra gestiunii făcută de pr. Cosmescu.

Când am fost anul trecut la Bitolia cu secr. Legațiunii dl. Oprișan, ni s-au adresat plângeri contra preotului și comitetului din partea credincioșilor, cerând să facem verificarea socotelilor și înlocuirea comitetului. Urmărind intabularea și neavând autorizație n-am vrut să ne amestecăm.

Domnul Ministru a aprobat acest punct de vedere.

Consilier tehnic
(ss) *A. Popovici*

Onor.

Ministerul Educației Naționale
Direcțiunea Învățământului Particular
București

➤ A.N.I.C., fond, Ministerul Educației Naționale, dosar 1312, 1939, f. 34.

182

<1939 februarie 20, București>. Regulament pentru organizarea și funcționarea Institutului Român din Albania, director Dumitru Berciu, având mențiunea „Văzut, N. Iorga”.

REGULAMENT

Pentru organizarea și funcționarea Institutului Român din Albania

Cap. I.

DISPOZIȚIUNI GENERALE

Art. 1. Institutul Român din Albania, înființat prin legea publică în Monit. Of. Nr. 175 din 1 Aug. 1938, se organizează și funcționează conform prezentului regulament.

Art. 2. Institutul are sediul în Albania, la Zogoj / Santi Quaranta /.

Art. 3. Scopul Institutului este de a cunoaște cât mai bine trecutul străvechi și viața prezentă a Europei Sud-Estice în legătură cu originile de civilizație și de rasă ale poporului nostru și de a realiza o strânsă colaborare a învățaților de la noi și a celor din Balcani, cu aceleași preocupări.

Institutul este o cheazășie a identității de obârșie și a raporturilor de prietenie ce unesc națiunea noastră cu cea albaneză.

Pe lângă institut funcționează o misiune arheologică. În cadrul institutului se vor întreprinde de asemenea cercetări istorice, filologice, etnografice etc. pe baza convențiilor încheiate cu Statul Albanez.

Rezultatul săpăturilor efectuate de către misiunea arheologică, precum și al cercetărilor întreprinse se va publica, fie în monografii, fie în buletinul institutului *Illyrica* – redactat în limba română, sau într-o limbă de frecvență europeană.

Pentru valorificarea științifică a materialului rezultat din cercetările întreprinse în Albania, institutul va înlesni membrilor săi deplasarea în centrele universitare din alte țări.

În institut se va organiza un muzeu și o bibliotecă. Obiectele provenite din săpături sau cumpărate de la particulari, precum și fotografiile și desenele luate în timpul campaniilor de lucru sau în timpul excursiilor științifice, vor fi expuse în sala muzeului de la Santi Quaranta. Biblioteca se va organiza din donațiuni și cumpărare de cărți noi.

Se va organiza de asemenea un atelier fotografic și un laborator pentru prelucrarea materialului muzeistic provenit din săpături.

Plata acestor cheltuieli, precum și aceea a săpăturilor arheologice întreprinse de către misiunea română de pe lângă institut, vor fi suportate de către direcțiunea institutului din fondurile prevăzute în bugetul Ministerului Educației Naționale, la capitolul „Materiale”, precum și din averea proprie sau eventualele subvenții ce se vor acorda institutului de către orice autoritate de stat, județ, sau comună, instituție de cultură.

Cap. II.

Art. 4. Organizarea și administrarea institutului.

Conducerea institutului este încredințată directorului care reprezintă institutul în fața autorităților.

Directorul actual al Institutului pentru studiul istoriei [...] va avea până la sfârșitul vieții, conducerea și controlul organizării și activității științifice a Institutului din Albania.

Pe viitor directorii vor fi numiți de către Ministrul Educației Naționale dintre șefii misiunii arheologice pe lângă institut și ale căror merite s-au manifestat în mod deosebit în organizarea institutului și atingerea scopului.

Art. 5. Directorul este ajutat de către personalul științific administrativ compus din: secretar, intendent și personalul de serviciu.

Intendentul și personalul de serviciu vor fi numiți de către director și vor fi plătiți din subvenția acordată institutului.

Art. 6. Secretarul este numit de către Ministerul Educației Naționale, în urma propunerii directorului institutului. El trebuie să posede doctoratul sau licența în litere. Secretarul reprezintă, în lipsa directorului, interesele institutului.

Art. 7. Funcțiunea de secretar poate fi exercitată prin delegație sau prin detașare de către membrii corpului didactic, cu activitate științifică, încadrată în preocupările institutului. În acest caz i se va plăti din fondurile alocate institutului în afară de salariul aferent postului ce-l ocupă, un surplus de leafă reprezentând diferența de valută și în raport cu necesitățile locale din Albania. Această diferență va fi fixată de către director.

Art. 8. Anii de activitate serviți de către membrii corpului didactic în interesul institutului vor fi socotiți ca valabili pentru definitivări, gradații și pensii.

Art. 9. Secretarul este responsabil de patrimoniul institutului în fața autorităților superioare.

El va întocmi în fiecare an un raport cuprinzând cheltuielile făcute și justificarea lor. Acest raport, semnat de către director va fi înaintat Ministerului Educației Naționale.

Art. 10. Misiunea arheologică este condusă de un specialist, delegat de Ministerul Educației Naționale, în urma propunerii institutului. Conducerea misiunii poate fi încredințată și directorului sau secretarului institutului, care sunt legați în mod permanent de interesul acestui așezământ, dar numai în cazul când ei sunt arheologi.

Cap. III

Dispozițiuni finale

Art. 11. Bursierii Statului Român sau învățații trimiși în călătorie de studii vor fi găzduiți temporar în institut, dacă preocupările lor coincid cu scopurile Institutului.

Art. 12. Membrii institutului vor fi admiși dintre specialiști, de către Ministerul Educației Naționale, pe baza propunerilor directorului, în limita fondurilor și pe o durată în raport cu cercetările.

Art. 13. Activitatea membrilor este sub controlul directorului.

Art. 14. Terenul și clădirea institutului de la Santi Quaranta aparțin Statului Român, în condițiunile actului de donație a d-lui Profesor N. Iorga, consilier regal, autentificat la Judecătoria Mixtă Vălenii de Munte sub no. 6006 din 13 Aug. 1934, cu singura deosebire ca apartamentul D-lui Profesor N. Iorga face parte din același corp al clădirii institutului.

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Educației Naționale, dosar 1314/1939, f. 86-87 f+v.

183

1939 iunie 12, Caransebeș. Raport al Consiliului Eparhiei Ortodoxe Române a Caransebeșului adresat Ministrului Educației Naționale Petre Andrei, în care arată că preotul Tiberiu Șdicu, numit preot ajutător la biserica română din Bitolia, nu este recunoscut de Patriarhia Iugoslaviei.

Consiliul Eparhiei Ortodoxe Române a Caransebeșului

Nr. 3290 B.
1939

Domnule Ministru,

Cu adresa ministerială Nr. 81, 541/1937 din 15 Mai 1937, ni s-a fost comunicat că licențiatul în teologie Tiberiu Șdicu a fost numit preot-ajutător la biserica română din Bitolia/Iugoslavia și am fost rugați să-l hirotonim întru preot.

Deci, având și învoirea verbală a întru Domnul adormitului Patriarh Miron, am hirotonit întru preot pe susnumitul licențiat în teologie în ziua de 7 Iulie 1937, ceea ce am notificat On. Ministerului cu adresa noastră Nr. 4020 B ex 1937 din 9 Iulie 1937.

Ambasada Regală a României în Iugoslavia, cu adresa Nr. 15-7 din 6 Ianuarie a.c., arătându-ne că Episcopul Platon de Ohrida-Bitolia nu recunoaște pe preotul Tiberiu Șdicu, a cerut să i se elibereze acestui din urmă carte canonică, spre a i se putea da voie din partea autorităților bisericești sârbești să poată servi în locul preotului român decedat.

Observăm că din partea noastră s-a eliberat certificat de hirotonire preotului Tiberiu Șdicu în două rânduri: cu Nr. 4344 B ex. 1937 din 23 Iulie 1937 și cu Nr. 3155 B ex 1938 din 6 Iunie 1938, însă – așa se vede – autoritățile bisericești sârbești nu au luat în considerare aceste certificate.

În urma adresei aici amintite a Ambasadei noastre din Iugoslavia, cu adresa noastră Nr. 141 B ex 1939 din 9 Ianuarie a.c., am rugat Sfântul Sinod ca să intervină la locurile competente pentru recunoașterea susnumitului preot, iar Sfântul Sinod, cu adresa Nr. 237 din 25 Ianuarie a.c. ni s-a făcut cunoscut că a făcut cunoscut cuvenita intervenție la I.P.S.S. Patriarhul Iugoslaviei pentru ca preotul Tiberiu Șdicu să fie recunoscut ca preot ajutător al Bisericii române din Bitolia.

După această adresă, cum în urmă, Sfântul Sinod, cu adresa Nr. 1191 din 23 Mai a.c., ne face cunoscut, că Patriarhia Iugoslaviei [...] de a primi pe preotul Tiberiu Șdicu la biserica „Sfinții Împărați Constantin și Elena” din Bitolia. Totodată ne face cunoscut că față de acest refuz, Sfântul Sinod nu mai poate face o intervenție directă, ci crede că este cazul ca să se facă o intervenție directă din partea noastră către P.S.S. Episcopul Platon de Ohrida-Bitolia.

Această intervenție însă din partea noastră nu poate fi făcută deoarece este lipsită de oricare temei legal, deoarece nu Noi l-am numit preot ajutător în Bitolia, căci nu avem drept la aceasta și deși l-am hirotonit pe susnumitul Tiberiu Șdicu, nu l-am hirotonit pentru treburile eparhiei noastre, ci pentru biserica din Bitolia, în urma adresei On. Nr. 81,541/1937 din 15 Mai 1937 și după ce am fost primit învoială verbală a mult regretatului Patriarh Miron.

Aducându-vă toate acestea la cunoștință, vă rugăm să binevoiți a interveni pe cale diplomatică pentru ca preotul Tiberiu Șdicu să fie recunoscut preot ajutător la biserica românească din Bitolia unde a fost numit de On. Minister.

Primiția, Vă rugăm, Domnule Ministru, asigurarea deosebitei noastre stime și considerațiuni.

Episcopul
(ss) *Vasile*

Consilier referent
(ss) indescifrabil

Excelenței Sale Domnului Ministru al Educației Naționale

Caransebeș, la 12 Iunie 1939

184

1939 septembrie 9, Sofia. Telegrama Legației României la Sofia către Ministerul Afacerilor Străine privind măsura luată de autoritățile bulgare de a nu permite funcționarea Liceului particular român din Sofia.

București, 9 septembrie 1939
Externe

Telegramă descifrată
(Telefonată)

Urgent,

Ministerul Instrucțiunii Publice Bulgar a notificat aseară în scris Institutului Român din Sofia că, întrucât liceul și școala primară au funcționat până acum fără bază legală și „ar fi călcat sistematic dispozițiunile legii învățământului particular, zădărniciind controlul Statului”, nu numai nu acordă recunoașterea cerută de direcțiune prin petițiunea din 24 Iulie, dar dispune ca de la începutul anului școlar 1939-1940 liceul particular român din Sofia va înceta a funcționa fiind socotit ca o instituțiune înființată contra legii. Se adaugă că școala primară va putea totuși obține autorizațiunea, dacă se va conforma condițiunilor și formelor legale.

Hotărârea această gravă luată prin surprindere destinată a distruge singura școală română pe care o avem în Bulgaria și la care învățau mai ales elevii din regiunea Vidin, apare cu atât mai arbitrară cu cât în demersurile mele și în cererea oficială de recunoaștere prezentată de direcțiunea institutului se declarase că ne vom conforma tuturor dispozițiunilor legii învățământului particular și cu cât școala fusese lăsată până acum să funcționeze.

Voi interveni de urgență la Președintele Consiliului, rog însă a se înștiința imediat Ministerul Educației Naționale pentru a aviza la măsuri de represalii împotriva școalelor bulgare din țară și a dispune ca directorul institutului să vină imediat la Sofia spre a lua contact cu autoritățile școlare.

Cum elevii au început să sosească după vacanță, am dispus să fie primiți în internat fără a li se comunica deocamdată situația sus-arătată.

FILOTTI
2500

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 46, f. 281-282.

185

1939 septembrie 18, Bitolia, Serbia. Raportul consulului României la Bitolia Simion Berberi adresat ministrului Educației Naționale Petre Andrei, privind preluarea de către statul iugoslav a liceului, bisericii și cimitirului român din localitate.

Consulatul Regal al României la Bitolia
Nr. 52-B-2

Bitolia, 8 septembrie, 1939

Copie de un Raport din 10 Martie 1939 arătând

Situația Statului român din Bitolia.

Pe timpul când la Skoplje era ca Consul General Curtovici, angajase pe avocatul Bajdavelo de la Skoplje care obținuse câte o copie de plan de la Cadastru pentru clădirile noastre de aici, luase adeverințele necesare cu martori și apoi după îndeplinirea acestor formalități trimisese toate aceste acte primăriei din Bitolia, ca aceasta să elibereze actele de proprietate. Primăria, la rândul ei, înaintă dosarul Jud. de Ocol spre confirmare, iar acesta, sub cuvânt că nu este de competența lui, le trimise la Belgrad.

După trecere de câțiva ani, ne pomenim cu un referat al Contenciosului din Skoplje care dă rezoluția următoare: Statul Român cu nici un preț nu poate avea proprietăți la Bitolia și deci nu i se pot elibera acte de proprietate.

La rândul său, Jud. de Ocol îmi spuse că această hotărâre nu este dreaptă și că Statul Român poate să dea în judecată pe Contenciosul din Skoplje.

Aceasta era situația la Crăciun și chiar după Crăciun. Episcopul de la Bitolia, care are tot interesul să pună mâna pe Biserica și Cimitirul nostru, văzând că lucrurile stau încurcate, forțează doi preoți, unul sârb din altă localitate și altul fost grecoman de aici, care nici habar nu au de proprietățile Statului Român, să iscălească adeverințele cum că într-adevăr Biserica și Cimitirul nostru sunt proprietățile Eparhiei Bitolia-Ohrid.

Sesizându-mă de toate acestea, am trimis pe cavacul Mihale Samarina cu o adresă către Jud. de Ocol, în care-i arătam adevărata origine a Bisericii și Cimitirului nostru și astfel am oprit eliberarea actelor pentru moment.

De atunci a trecut mai bine de o lună, eu în acest timp am pus în vedere Ambasadei noastre de la Belgrad și Consulatului de la Skoplje, cerându-le să intervină de urgență spre a nu ne pomeni într-o zi fără proprietăți.

Spre regretul meu, afacerea s-a neglijat că ceea ce prevedeam s-a întâmplat. Autoritățile bisericești iugoslave s-au văzut încurajate în acțiunea lor și au început din nou să facă demersuri, astfel c-au reușit să obție acte de proprietate pentru Biserică, Liceu și Cimitir, acte autentificate de Jud. de Ocol și predate de către primăria locală preotului sârb Pop Milko, numit de către Episcopul Platon, parohul Bisericii noastre, un preot șovinist care pe când a fost în Banat a persecutat și pe românii de acolo.

Astfel, noi ce stăm aici, privim neputincioși cum ni se fură avuția noastră pe baze de documente mincinoase și nu putem face nimic.

După trecerea de 20 de ani și mai bine și după ce am cheltuit 80.000 de dinari cu reparația Liceului, din bunăvoința Dumneavoastră, vin acum sârbii, cu martori mincinoși și prin presiuni și forță reușesc să ne despoaie de avutul Statului român.

Eu îmi fac datoria să vă arăt care este situația actuală de aici și dacă puteți, puneți totul în mișcare spre a salva proprietățile Statului român.

Este mare păcat să stăm cu mâinile în sân și să privim nepăsători la acest furt acum când, cel puțin de ochii lumii, suntem cei mai buni prieteni cu Iugoslavia.

Puneți-vă în situația românilor de aici care și-au îngropați părinții și frații lor în Cimitirul nostru, cum vor privi ei acest furt și cum se vor putea duce ei să se roage în limba strămoșească, acum când sârbii vor să fie stăpâni.

Liceul nostru care a dat atâtea generații de oameni luminați, se poate lăsa să fie răpit pe nedrept de sârbi

Consul al României

(ss) *Dr. Simion Berberi*

186

<1939 decembrie 2, Sofia>. Raportul directorului școlii primare române din Sofia Vasile Negrea, adresat ministrului plenipotențiar al României în Bulgaria privind scăderea numărului aromânilor din Bulgaria de sud, ca urmare a emigrării în țară și a politicii de asimilare duse de autorități.

Copie

Domnule Ministru,

Am onoarea a Vă raporta pe scurt despre situația și viața aromânilor rămași încă în regiunea Giurmaiei de Sus în Macedonia bulgărească:

În urma numeroaselor emigrări și greutăți de ordin material pe care aromânii din Giurmaia de Sus le-au avut și le au din partea autorităților, numărul aromânilor aflați încă în regiunea aceasta este destul de redus, însă capabil de-a mai duce viață românească în condițiunile de trai actuale.

Familiile și numărul membrilor lor, aflați încă în oraș și împrejurimi, care nu pot emigra și sunt nevoiți a rămâne aici, din cauză că au avere imobiliară, pe care n-o pot lăsa, sunt:

În satul Grămada – 5 familii cu 34 membri:

Familia	Vasile Paris	– 9 membri
”	Vasile Teju	– 7 ”
”	Gh. Teju	– 3 ”
”	Goga Paris	– 9 ”
”	Nachi Paris	– 6 ”

În Giurmaia de Sus – 35 familii cu 173 membri:

Familia	Iancu Ghiță	– 2 membri
”	Nicolae Ghiță	– 7 ”
”	Iancu Gavrizi	– 6 ”
”	Sincea Patoni	– 3 ”
”	Vascu Nicolae	– 3 ”
”	Paris Nachi	– 5 ”
”	Gh. Nachi Paris	– 3 ”

La Crupnic, se mai află 3 familii cu 15 membri:

Familia:	Nicola Paris
”	Iani Paris
”	Costa Paris

După cum se poate vedea din acest tablou, numărul aromânilor se ridică la frumoasa cifră de 173 la Giurmaia, 34 la Grămada și 15 la Crupnic, în total 222.

În majoritate, la început erau bogați – unii chiar mari ciorbagii – care stăpâneau munți întregi și sute de decare de pământ arabil, pentru cultivatul tutunului, dar din cauză că averea li s-a împărțit între membrii familiei, care sunt numeroși la toate casele, n-a rămas din acele moșii decât parcele mici.

Impozitele față de Stat și comună fiind multe și mari, tutunul și produsele agricole neplătindu-se bine, necesitățile familiei numeroase, abia le rămâne bani ca să-și întrețină viața și să-și asigure recolta pe anul următor.

Viața celor care au mai rămas este lipsită de orice bucurii, trebuind să fie gata în tot momentul ca să întâmpine diferitele șicane din partea stăpânitorilor, care pe motivul că sunt „Vlahi-Țințari” – nu le dă voie să ocupe nici un fel de slujbe la Stat și nici să exercite vreo funcțiune publică. Cei mai mulți care n-au pământ mult pentru cultivatul tutunului sau a viței-de-vie, sunt liberi meseriași ca pantofari, grădinari sau mici comercianți. În vremea din urmă duc la Giumaia o viață de câine. Străinii de origine sunt suspectați și urmăriți la orice pas și în orice loc. Nu le rămâne celor rămași încă pe acolo, decât să plece în Țară – aruncând totul pe nimic sau să se bulgarizeze.

În ceea ce privește raporturile cu autoritățile bulgare, oricare este urmărit și dus la nacealnic – pentru orice bănuială. Ajunseseră bieții oameni ca în timpul cât am stat la școală, din cauză că mă urmărea poliția pas cu pas, să nu îndrăznească să se întâlnească cu mine, ba chiar să mă ocolească sau să se facă că nu mă văd. În prezența vreunui bulgar nu îndrăzne să-mi vorbească decât bulgărește.

Mai puțin fricoși s-au arătat acei care erau săraci și care încă nu se sfiesc să poarte portul aromânesc și să vorbească fără nici o teamă dialectul.

Din cauza situației internaționale și din cauza pretențiilor asupra Dobrogei – din cauza împușcării celor 23 bulgari în Dobrogea –, au ajuns bulgarii să ne urască până la sânge și să nu vadă înaintea ochilor decât „Dobrogea de aur” – Zlatna Dobrogea.

Ura aceasta fără margini și pe față îi urmărește pe bieții aromâni fără cruțare. Mulți dintre ei au fost pierduți în masa bulgărească, dar pomenirea zilnică a numelui de „Vlah”, „Țințar”, „Mămăligar” poate că va răscoli sufletele celor înstrăinați de neam și glasul strămoșilor care au murit pentru cauza românească le va da tăria și mândria ca să înfrunte asupririle poporului cu care n-au nimic comun și să se unească cu toții laolaltă – toți vlahii – să fie una în jurul bisericii și școlii românești, care sunt locurile sfinte ale „Patriei Mame”.

Viața lor se scurge în familie. Familiile sunt formate din câte 3-4 case, locuite fiecare de câte o familie. Așa că familia la aromâni are câte 30-40 de membri. Destul să amintesc că în satul Grămada, lângă Giumaia, se află familia Paris care acum numără peste 30 de persoane. Casa o conduce tatăl, care este ascultat cu respect orbesc. Viața este liniștită, mărginindu-se între ciflic-casă și cafenea. Din când în când câte o epocă de tulburare se ivește în liniștea patriarhală, provocată de către unul dintre ei, care urmărește dezbinarea aromânilor.

Conflictele, care unele ajungeau în fața judecății, erau provocate după cum am spus de vreunul dintre ei, sau chiar de persoane oficiale, trimise în aceste locuri, pentru a liniști și munci pentru luminarea minții lor. Un exemplu tipic este fostul învățător pensionar, actualmente în București, Sterie Mamali, care reușise să învrăjbească spiritele în așa măsură, încât numai norocul că d-lui a ieșit la pensie și poate timpul a toate lecuitor, va face să se uite veșnicele neînțelegeri.

Dornici de a-și lumina mintea și iubitori de hrană românească, s-au adunat în jurul școlii și bisericii, pentru care s-au jertfit mulți dintre ei, au înființat o societate culturală a tineretului, care a fost bine organizată, având și un număr remarcabil de membri.

Aveau șezători și adunări dese, erau în strânsă legătură cu toate societățile naționaliste și culturale din Sofia și din România. Societatea tineretului "Lumina" și-a făcut pe deplin datoria față de românii din împrejurimile Giurmaiei.

Din cauză că în intervalul 1928-1931 s-au făcut mari emigrări în Țară, totul s-a stricat și n-a rămas altă amintire din acea frumoasă activitate decât hârtoagele, martore ale vieții culturale românești.

În același timp funcționa și „Societatea Coloniei române” și „Eforia bisericească” din care făceau parte toți aromânii.

Până azi, și între aceste două asociații care aveau de scop apărarea drepturilor lor, în fața străinilor și buna conducere și funcționare a bisericii și școlii au fost multe neînțelegeri care se cunosc din dosarele întregi, aflate la Legație și la Minister. Numărul aromânilor reducându-se mai mult decât se credea, azi cred că nu mai e nevoie nici de Eforie, nici de Colonie, care vor fi două motive de veșnică neînțelegere – ci e nevoie de aromâni care să aibă suflet, și care să simtă măcar puțin românește. Să caute să păstreze școala și biserica care au fost focare de cultură românească și care au ținut trează conștiința de neam, în inimile lor.

Trebuie să se știe, că odată ce ușile școlii se vor închide, și clopotul bisericii nu va mai bate la biserica românească, este semn sigur că nu se mai poate vorbi de români sau duh românesc în acele locuri. Clopotul când sună la biserică, face să tresară orice suflet românesc și-l face să-și aducă aminte de jertfele care le-au dat pentru facerea ei. Cu pași siguri pășesc spre acest sfânt locaș românesc. Deocamdată au strictă nevoie de un învățător tânăr din „Țară” și de un preot care să facă legătura între ei și Românii din România.

Având școala și biserica, preotul și învățătorul factori absolut necesari, ar mai putea dăinui câțva timp aromânii la Giurmaia. În caz contrar, va trebui să se bulgarizeze sau să emigreze în România, ceea ce este puțin probabil – neputând să-și părăsească avutul. Peste vreo 10 ani, la Giurmaia de Sus pe valea Ștrumei și Bistriței nu va rămânea din acești mândri, ambițioși și dârzi aromâni, decât amintirea.

Ca încheiere, aromânii din aceste locuri au nevoie de un preot și un dascăl pentru a se putea îngriji de cei 13 copii de la școală.

Localul școlii este încă destul de bun, dacă este îngrijit.

Lucrând preotul în biserică și învățătorul în școală, dând tuturor hrana sufletească necesară, școala și biserica din Giurmaia își vor face pe deplin datoria față de neam și față de frații aromâni doritori de glas și literă românească.

(ss) *Vasile Negrea*

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 3, nepaginat.

187

1940 martie 19, Ianina. Raportul consulului general la Ianina V. Știrbu, adresat ministrului Afacerilor Străine Grigore Gafencu, privind cauzele decăderii învățământului primar românesc din Epir. Propune mărirea salariilor cadrelor didactice, dotarea școlilor cu material didactic și internate, cursuri de perfecționare pentru învățători.

**Consulatul General al României
la Iania**

Nr. 149

19 Martie 1940

Anexe:

Confidențial

Domnule Ministru,

În legătură cu raportul meu No. 301 din 7 August 1939 relativ la starea de drept și de fapt a situației învățământului românesc din Grecia, precum și a situației minorității aromânești din regiunea Epirului, am onoarea a Vă comunica următoarele constatări asupra cauzelor decăderii învățământului nostru primar din regiunea Epirului, aceste observațiuni, de ordin general, fiind în mare parte juste și pentru situația învățământului primar românesc din cealaltă regiune a Greciei – Macedonia.

Fără a examina amănunțit din nou condițiunile juridice de funcționare a învățământului românesc în Grecia, menționate în raportul sus citat, care sunt într-o măsură considerabilă independente de voința noastră – ca regimul juridic precar al învățământului nostru în Grecia, atitudinea părtinitoare a autorităților locale față de acest învățământ, paralel cu acțiunea din ce în ce mai accentuată pentru motive politice de grecizare, în special, a elementului aromânesc din regiunea Epirului, formând cu mici întreruperi o continuitate etnică cu grupurile de aromâni din Albania și Iugoslavia, ținem să semnalăm lipsurile de organizare ale acestui învățământ, care contribuie și ele într-o măsură însemnată la scăderea lui progresivă, dar care pot fi înlăturate la timp prin măsuri ce stau în puterea noastră.

Învățământul românesc în Grecia, prezentând o singură trăsătură de unire îngăduită între Statul nostru național și conaționalii noștri din afară, conștiința românească firește râvnește să-l vadă la înălțimea misiunii sale de deșteptarea sufletelor adormite, de propagarea culturii românești în sânul acestei populații.

Acest apostolat al învățământului nostru la minoritatea românească de aici diferă întrucâtva de misiunea aceluiași învățământ în hotarele statului românesc, urmând să imprime un caracter special, de însuflețire, concentrațiune și supleță, adaptat la condițiunile mediului în care funcționează, adică să fie și popular și bun.

Ori, învățământul primar românesc local <de> departe nu întrunește aceste condițiuni, continuând să funcționeze după practica anacronică a trecutului, a timpurilor otomane: la vizitarea acestor școli, ultimelor 3 școli primare românești din întregul Epir, cu o populație românească până la 100.000 suflete, din cele 20 din regiune câte au fost în anul 1913, care s-au stins prematur una după alta, sau au fost sugrumate, te frapează dureros numărul redus de elevi între 11 și 20 de școală, sărăcia localurilor, demoralizarea personalului didactic de ambele sexe, în majoritatea cazurilor suplinitori, cu veșnică grijă pentru stabilitate sau definitivare, cu salarii insuficiente, neputând menține prestigiul de conducător al unei școli străine, fără putință de a se abona la vreun jurnal din Țară și a satisface unele cerințe culturale. Nu trebuie uitat aici că învățătorii noștri au de înfruntat acțiunea contra școlii românești din sat, din partea învățătorului de la școala greacă, de obicei având la bază liceul și doi ani de studii pedagogice, preotul grec, jandarmul și brigadierul silvic.

Apoi din toamna anului trecut, școalele noastre din Epir – 3 primare și un gimnaziu mixt, în calitatea lor de școli străine particulare, sunt obligate, prin circulara Inspectoratului școlar regional din Epir, de a vărsa pentru fondul cantinelor școlare grecești, lunar, o anumită sumă de fiecare elev. Bineînțeles, nici nu poate fi vorba de înzestrarea și a școalelor românești cu aceste cantine din partea Statului grec.

Față de această situație dezastruoasă a învățământului nostru primar din Epir, care amenință cu lichidarea lui totală și finală, precum a dispărut și învățământul românesc înfloritor în alt stat vecin și aliat – Macedonia iugoslavă, urmează fără întârziere a i se acorda o atenție specială din partea Ministerului nostru al Educației Naționale, care conduce <de> ani de zile acest învățământ românesc de peste hotare, luând măsuri urgente de îndreptare.

I. Ultimele școli românești primare din Epir – din satele Băiasa și Breaza, cea din orașul Ianina, urmează să fie transformate în școli model, sau cel puțin ridicate la înălțimea școalelor primare grecești, existente în acele sate, care au din capul locului avantajul de a fi școli de stat, în timp ce școalele noastre nu se bucură de dreptul de publicitate, fiind tratate ca școli particulare. Aceste școli urmează să fie utilizate la fel ca cele grecești, care dispun de aparate de proiecțiuni, radio și material didactic în abundență. Urmează să fie înzestrate cu cantine școlare, ținând seama de faptul că școalele grecești dispun de asemenea cantine; iar sărăcia locuitorilor îi îndeamnă să-și trimită copiii la școala unde aceștia sunt și hrăniți. Pentru întreținerea unei cantine școlare pe timp de 8 luni pe an, ar necesita o sumă între 35.000-40.000 drahme de școală. În cazul înzestrării școalelor noastre din Băiasa și Breaza cu cantine școlare, precum sunt înzestrate unele școli primare din România, s-ar putea spera că la numărul elevilor localnici se va adăuga și elevii din satele vecine aromânești, care au pierdut școalele lor românești sau niciodată nu le-au avut.

La școala primară din Ianina, dat fiind că în satele aromânești din jurul capitalei provinciei nu mai există școli românești, în afară de cantină va trebui să existe și un internat, calculat la început pentru un număr aproximativ de 20 de elevi, care ar putea fi adăpostiți provizoriu la internatul încăpător al Gimnaziului românesc din Ianina și chiar a se hrăni acolo.

Școalele în chestiune urmează să fie prevăzute cu clădiri proprii. În timpul vizitării acestor școli, Epitropiile școlare respective s-au oferit în cazul acordării unei subvenții din partea Ministerului Educației Naționale de 100.000-150.000 drahme, să construiască aceste școli, furnizând piatra, lemnul de construcție și mâna de lucru în mod gratuit.

Pentru școala primară din Ianina va trebui să se construiască încăperile necesare de preferință în curtea Gimnaziului românesc, fie separat, fie prin lărgirea actualului local al gimnaziului, la renovarea sau reclădirea lui, care este, precum știe Ministerul Educației Naționale, șubred și vechi, necorespunzând menirii.

Ținând seama de mentalitatea orientală a lumii de aici față de femeie, de fricțiuni, de dârzenia luptei pentru menținerea învățământului nostru, este de preferat numirea de învățători bine pregătiți, dotați și înzestrați, în fruntea acestor școli, care pot fi secondăți de învățătoare, având în vedere caracterul mixt al școalelor.

În special, s-ar cere numirea și a unui învățător la școala primară din orașul Ianina, care ușor ar putea să-și sporească cu câteva zeci numărul de 11 elevi înscriși și acum, din cauza populației aromânești numeroase din oraș și din împrejurimi.

Apoi, pentru buna reușită a învățământului nostru primar și secundar din Grecia, ar trebui să se acorde un număr mai mare de burse în Țară; iar aceasta nu numai pentru școlile normale, ci și pentru diferite școli profesionale sau speciale din România, absolvenții cărora ar putea găsi o sursă de existență asigurată și la ei acasă.

De asemenea, se simte nevoia urgentă de lichidarea stării de provizorat al învățătorilor suplinitori în funcțiune, fie prin completarea pregătirii lor profesionale prin organizarea de cursuri pedagogice, de exemplu la Salonic în timpul vacanțelor de vară, fie prin ținerea unor examene. Soluția concedierii lor neputând fi admisă pentru motive de nedreptate și de neomenie.

În sfârșit, se cere imperios cel puțin dublarea salariilor acestor învățători în fruntea școalelor primare în agonie din această regiune, spre a fi la înălțimea misiunii ce o au de împlinit, spre a li se asigura un standard de viață mai demn, dându-li-se și posibilitatea de a vizita din când în când Țara (România), spre a cunoaște și a se întări în cele românești, prin acordarea și lor a cheltuielilor de drum în Țară, precum se bucură de acest avantaj colegii lor, originari din România.

În calitatea mea de Consul al Țării în această regiune, având, între altele, datoria de a proteja și apăra învățământul nostru românesc, intervenind deseori pentru bunul lui mers, fiind în permanent contact și în colaborare cu reprezentanții acestui învățământ din regiune, am crezut de cuviință să previn forurile noastre competente asupra pericolului iminent al dispariției învățământului românesc din această regiune cu colorit puternic românesc, preconizând, în cunoștință de cauză, și măsurile de prevenire, impuse de împrejurări.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

Consul General,
(ss) *V. Știrbu*

Excelenței Sale Domnului Grigore Gafencu
Ministru al Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 5, București, Grecia, nepaginat.

188

1940 martie 23, Veria, Grecia. Memoriul comunității aromâne din Veria – adresat ministrului Afacerilor Străine Grigore Gafencu, privind măsura luată de mitropolitul grec de a numi în biserica românească preot grec, care să slujească în limba greacă.

Comunitatea română din
Veria - Grecia
Nr. 54/940

Veria, 23 Martie 1940

Domnule Ministru,

În numele românilor răsfirați pe aceste meleaguri spinoase și înlăcrimate, venim pe această cale a vă aduce la cunoștință următoarele:

Locul cu pricină este comuna Selia, întemeiată acum 130 de ani, de către românii păstori din împrejurimile Veriei, ca locuință de vară – o necesitate a vieții lor nomade. Numărul locuitorilor, astăzi atinge cifra de 5.000 cu toții de origine românească.

Încă de la începutul redeșteptării naționale, comuna aceasta a putut să se bucure de înființarea unei școli primare românești, iar în anul 1876, sub imboldul unui sentiment național creștinesc, locuitorii acestei comune au clădit cu brațele, cu sudorile și cu obolul lor, o biserică închinată „Adormirii Maicii Domnului”. Statul român vine încă de pe vremea aceea și plătește clerul și personalul, precum și subvențiile necesare pentru întreținerea și repararea Bisericii.

Prin iradeaua imperială a Sultanului din 9 Mai 1905, totul de mai sus a fost recunoscut și păstrat de noi ca dar sfânt, nu numai pe timpul dominației turcești, ci și pe timpul actualei ocupațiuni pe baza Tratatului din București din anul 1913.

După clădirea Bisericii noastre care se propăvăduia în graiul nostru – fapt nevăzut desigur cu ochi buni de clasa majoritară –, clerul grec a îndemnat sau mai bine zis a forțat pe românii păstori din Selia, să clădească o Biserică în care să se slujească grecește. Și astfel, pe la 1890 se clădește Biserica „Sf. Apostoli” în aceeași comună, având un caracter național grecesc pendinte de Mitropolia Veriei, clerul fiind plătit tot de locuitorii Comunei sus citate.

În felul acesta au continuat lucrurile ca, comuna noastră să aibă două Biserici, una românească și cealaltă grecească, când prin luna lui ianuarie a.crt., zvonuri ieșite de la mitropolia locală lăsau să se înțeleagă că în timpul verii viitoare la biserica noastră să slujească un preot grec în locul preotului nostru care va fi îndepărtat; ceva mai mult, ni se spunea că și autoritățile românești din Grecia au consimțit la aceasta.

Sesizați de această știre care a produs o vie consternare în sufletul tuturor celor care simt românește, ne-am adresat imediat onor. Consulat al României din Salonic, dacă cele relatate în corpul raportului sunt adevărate și dacă este în dreptul Guvernului elen să alunge preoții români din Bisericile noastre.

Domnul Consul General, odată înștiințat, a dispus o anchetă în persoana D-lui Ioan Varduli, Inspectorul Școalelor Primare Române din Macedonia, care împreună cu subsemnatul în calitate de președinte al Comunității Române din Veria și Reprezentant–Delegat al Comunei Selia, în ziua de 2 Februarie a.crt., ne-am prezentat la Mitropolia locală pentru a cere explicații lămurite de la Mitropolitul Policarp.

La întrebarea făcută de noi asupra chestiunii Bisericii noastre, Mitropolitul ne-a răspuns textual:

„În privința aceasta, țin să vă pun în vedere că am ordin de la Guvernatorul General din Salonic, să hirotonisesc un preot destinat pentru Biserica voastră din Selia – bineînțeles cea românească –, cu începerea de la 1 Mai a.crt. Am ascultat de ordinele superiorilor mei și voi pune în aplicare această dispozițiune și hotărâre”.

La întrebarea făcută de noi, dacă s-au pus în vedere toate acestea Domnului Consul General, am avut răspunsul că acest lucru nu s-a adus la cunoștință autorităților noastre din Salonic.

Obiectând că la Selia există deja o Biserică grecească suficientă pentru populația care o dorește (adică 5 jandarmi și 8-10 învățători greci) (Noi credem că este de prisos a se sluji în acest graiu, deoarece nu există nici-o casă cu temelie grecească). Nu-și are rostul ca la Biserica noastră – accentuează D-l I. Varduli –, „cea românească” să se introducă un preot grec (care să slujească într-o limbă neînțeleasă de popor și streină de sufletul lui). Continuându-l, I. Varduli arată că acest procedeu elen ar da naștere la o răceală între legăturile de prietenie ale celor două țări, România și Grecia.

Mitropolitul a stăruit pe lângă Delegatul Consulatului și mine că acest lucru nu e rău și ne roagă să se recomande din partea noastră bunilor români să nu facă gălăgie în jurul acestui neînsemnat fapt!?... căci pe greci și pe românii din Macedonia nu-i desparte nici-o credință, ci îi leagă frățeste aceeași învățătură creștinească. (Vechea metodă grecească de deznaționalizare). De altfel, a accentuat că este mai bine a se sluji în limba greacă.

A relevat pe urmă cazuri identice de sub vicariatul lui, petrecute în districtul Caragiova și Meglenia și în special din satele românești Cupa și Livezi, unde a căutat să aplaneze conflicte între români și greci, introducând în Bisericile noastre preoți greci slujind o săptămână în limba lor, urmând ca săptămâna a doua să slujească cel român. Domnul I. Varduli răspunzând, i-a pus în vedere că aranjamentul acesta nu s-a respectat în nici-o Comună românească pentru că clerul grec odată intrat în Bisericile românești s-a crezut stăpân și a alungat tot ce a fost românesc.

Așa se explică, Domnule Ministru, că multe comune românești nu au Biserici la care să se închine în graiul lor matern.

Am făcut cunoscut Mitropolitului că Bisericile noastre din Grecia sunt instituții întreținute de Statul român și ca atare sunt proprietăți românești și nu trebuie să se recurgă la astfel de acte.

Subsemnatului, în altă zi mi s-a comunicat din partea acestui prelat, că și Ambasadorul nostru din Atena ar fi consimțit la cedarea Bisericii noastre din Selia, și care ar fi primit laude și felicitări din partea Mitropolitului pentru acest act creștinesc; noi, din ruptul capului, nu putem crede și nu admitem ca un reprezentant al României să dea mâna cu cei care lucrează pentru deznaționalizarea românilor de peste hotare.

Mitropoliții greci se înșală amarnic, crezând că învățătura lui Hristos numai în grecește se poate propăvădui și răspândi la credincioși și mai ales la un popor care nici în clin, nici în mănecă nu are legături cu cel elen.

Declarația plină de finețe și șiretenie a acestui prelat ne face să ne gândim la o perioadă trecută din anii 1700-1740, când călugărul grec – trimisul Patriarhului din Fanar – Sf. Cosma, colindând regiunile locuite de români, sub masca credinței, căuta să-i constrângă să-și lase limba lor, „Limbă de Satană” și să vorbească limba greacă, adică limba binecuvântată de Hristos; în caz contrar, s-ar excomunica și s-ar afurisi din partea Patriarhiei din Constantinopole. Se vede că și acest prelat merge pe urmele tovarășului său de cruce de acum două secole.

Noi românii care am dat totdeauna probele cele mai excelente de lealitate și devotament Statului elen atât în timp de pace, contribuind la înălțarea și consolidarea lui, cât și în timp de război, stropindu-i granițele și tranșeele cu sânge românesc, ni se dă azi ca răsplată prigoană și umilinți!? [...].

Sub semnul crucii, de ani de zile, la care acum au adăogat sute și mii de asupriri și prigoniri a tot ce este românesc, continuă opera lor de deznaționalizare. Am ajuns în ultimii ani a ni se răpi dreptul de viață, a ne simți streini la noi acasă pentru singurul motiv și acuzare că nu înțelegem să ne lăsăm de dulcea noastră limbă și să ne îndepărtăm de crezul nostru național.

Crima pe care am săvârșit-o este aceea de a ne fi născut români, despre care lucru foarte bine s-ar putea convinge o Comisie numită de Excelența Voastră.

Dacă ni se răpesc drepturile cele mai sfinte, atunci Domnule Ministru, cum stau declarațiile bărbaților de stat a Greciei care trâmbițează că se iau măsuri și se dau ordine subalternilor, să nu producă nemulțumiri nouă românilor: iată adevărul lucrurilor cum stă cazul Bisericii noastre din Comuna Selia. Dacă se va ajunge să ni se răpească școlile și Bisericile pentru care părinții noștri au vărsat sânge, să știți, Domnule Ministru, că acest act, va avea o adâncă repercusiune în sufletul românilor ajunși la sapă de lemn nu numai din regiunea Veriei, ci și din întreaga Grecie.

Ca unul care conduceți departamentele Ministerului al Afacerilor Streine ale Patriei-mume, Vă rugăm, Domnule Ministru, să luați toate măsurile cuvenite a se retransa în mod avantajos cauzei noastre naționale chestiunea Bisericii suscitată, pentru aplanarea conflictului, de pe urma căruia ne-am putea culege și cu cazuri sângeroase, căci români din Comuna Selia sunt în măsură a se opune autorităților locale care au primit deja ordine să introducă cu de-a sila preotul nepoftit de noi.

Primiți, Vă rugăm, Domnule Ministru, asigurarea profundului nostru respect ce Vă păstrăm.

Sănătate

Președinte,
(ss) *D. Pitulia*

Secretar,
(ss) *L. Ceani*

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 5, nepagianat.

189

1940 mai 18, Belgrad. Raport al Ambasadei României la Belgrad adresat ministrului Afacerilor Străine Grigore Gafencu, privind ridicarea obiectelor de preț din Biserica română din Bitolia de către Consulatul român din Skoplje, de teama a nu fi confiscate.

Belgrad, 18 mai 1940

Ambasada Regală a României în Iugoslavia

Nr. 1467-2

Domnule Ministru,

Drept răspuns la nota ministerială No. 22341 din 22 Aprilie a.c., am onoarea a aduce la cunoștința Excelenței Noastre că socotesc că procedeul Consulatului nostru din Skoplje, care a dispus ridicarea obiectelor de preț din Biserica română din Bitolia este arbitrar, ridicând obiecte de cult dintr-o biserică ortodoxă, pentru a le păstra la Consulat, contra acaparării lor de către o altă administrație bisericească, însă tot ortodoxă.

Prin aceasta, nu justific procedarea ilegală a autorităților iugoslave care, după cum se știe, au luat în stăpânire biserica românească.

Greutatea noastră de a ne apăra bisericile vine mai ales din considerația că în drept, nu putem susține dreptul de proprietate al Statului român asupra lor – și mă întreb – pe ce bază s-ar putea apăra Consulatul, dacă i s-ar intenta ulterior o acțiune penală.

În principiu, obiectele de cult trebuiesc ținute la dispoziția bisericii.

Consulatul din Skoplje ar putea așadar să fie considerat cel mult ca un depozitar temporar al acestor obiecte, fără a fi, prin aceasta, apărat de răspunderea inițiativei sale.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, încredințarea înaltei mele considerațiuni.

(ss) indescifrabil

Excelenței Sale Domnului Grigore Gafencu

Ministru al Afacerilor Străine

(Dir. Politică)

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 22, f. 192

190

1940 iunie 2, Breaza, Grecia. Memoriul înaintat consulului României la Ianina de directorul școlii primare române din Breaza C. Papatanase, privind măsura luată de autoritățile locale de a-i amenda pe părinții care-și trimit copiii la școala românească.

Consulat Royal de Roumanie à Ianina
Direcțiunea Școalei primare române
din Breaza

Breaza, 2 Iunie 1940

Nr. 69

Domnule Consul General,

Subsemnatul Papatanase Constantin, director al școalei primare române din Breaza, am onoarea a Vă aduce la cunoștință următoarele:

După cum v-am amintit și în adresa cu No. 66/940, autoritățile grecești caută cu orice chip să închidă școala noastră, și cu durere de inimă observ acest regres al școlii noastre.

Zilele trecute aromânul Constantin Joga a fost dat în judecată de către șeful poliției de aici pe nedrept; bineînțeles că a fost pus de către primarul satului cu scopul de a retrage copilul său de la școala noastră.

Aromânul Constantin Joga fiind sărac și neputând suporta asupririle din partea autorităților grecești, a fost nevoit ca zilele trecute să-și retragă copilul său de la școala noastră, promițându-i primarul satului Sterie Rosicopulos că-l va scăpa de la toate judecățile.

Asemenea primarul satului a promis și aromânului Gheorghe Pispă că dacă va retrage pe fiica sa de la școala noastră, îl va sprijini și va interveni pe lângă șeful poliției de a nu fi dat în judecată.

Pe de o parte, primarul satului pune pe șeful poliției să dea în judecată pe aromânii noștri; iar pe de altă parte, primarul le promite că dacă vor retrage copiii lor de la școala română, va interveni pe lângă șeful poliției ca să nu mai fie dați în judecată.

Vă puteți da bine seama, Domnule Consul General, cum lucrează autoritățile grecești spre a înăbuși orice suflare românească.

Deci, dacă nu se vor lua măsurile cuvenite în contra primarului Sterie Rosicopulos, a directorului școalei grecești Ioan Cuținas și a șefului de poliție Vladicas Clivulos, școala noastră va primi o lovitură mortală.

Asemenea, Vă aducem la cunoștință Domnule Consul, că am primit ilustrațiile și tablourile ce ni le-ați trimis prin Domnul Mărgărit și Vă mulțumim foarte mult pentru dragostea și interesul ce-l purtați pentru școala noastră.

Aci alăturat vă trimit și un raport din partea Comunității noastre.

Primiți, Vă rog, Domnule Consul General, asigurarea deosebitului meu respect.

Director L.s.,
(ss) C. Papatanase

Domniei Sale
Domnului Consul General al României la Ianina

➤ A.M.A.E., fond Problema18, vol. 5, nepaginat.

191

1940 iunie 13, Sofia. Adresa Legației României la Sofia către ministrul Afacerilor Străine Ioan Gigurtu, privind situația economică și culturală a românilor din regiunea Plevnei, însoțită de un studiu asupra zonei și un tabel cu populația după limba maternă.

Legațiunea Regală a României Sofia

Nr. 1709

Sofia, 13 Iunie 1940

Anexe: Un memoriu
și o hartă

CONFIDENȚIAL

Domnule Ministru,

Am onoarea a înainta aci-alăturat Excelenței Voastre o expunere asupra situației numerice, economice și culturale a populației românești din regiunea Plevnei (Bulgaria) și a persecuțiilor la care acest element românesc este supus din partea autorităților bulgare. Expunerea a fost făcută la cererea mea de un român, bun cunoscător al situației din comunele în chestiune. La ea se găsește anexată o hartă, indicând poziția geografică a localităților menționate în text.

Deși expunerea se referă numai la românii din regiunea Plevnei, iar nu și la aceia din regiunea Vidinului, amănuntele înfrustătoare despre regimul la care sunt supuși – amănunte ce nu conțin nici o exagerare – sunt valabile pentru întreaga minoritate românească din Bulgaria. Sub imperiul vexațiunilor de tot felul și teroarei greu de închipuit pentru cine nu cunoaște asprimea și intoleranța bulgară și voința hotărâtă a autorităților de a suprima orice rezistență etnică a acestei minorități, ea este expusă în scurt timp unei asimilări totale. La aceasta contribuie și sentimentul – din ce în ce mai general la românii de aci – că Statul român i-a abandonat pe deplin soartei lor.

Rog pe Excelența Voastră să binevoiască a aprecia dacă nu ar fi util ca expunerea anexată să fie comunicată, în copie, Ministerului pentru Minorități și Ministerului Propagandei, fără însă a menționa originea ei.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, încredințarea înaltei mele considerațiuni.

(ss) indescifrabil

Anexă la rap. No. 1709/1940

Românii din regiunea Plevnei locuiesc în următoarele 17 sate, despre care vorbim mai jos:

Găureni (Gavren) compus din 525 gospodării, cu un total de 3.800 ha. teren arabil, distribuite astfel: 25 gospodării cu un total de 500 ha; 300 gospodării cu un total de 2.400 ha.; 100 gospodării respectiv 400 ha. și 100 gospodării cu 200 ha. Locuitorii în număr de 3125 dintre care 52 bulgari. Aproape toți se ocupă cu agricultura; vreo 100 lucrează pe la gara Găureni sau pe la morile din apropierea satului. Români cu conștiință națională – oameni de încredere: Florea Piliciu, Ion Caraman, Tudor Cercelanu, Cristea Moțe, Anghel Florea etc.

Belina: 560 gospodării cu un total de 4.500 ha. pământ arabil, din care 1.500 sunt supuse inundațiilor în timpul revărsării Dunării. Repartiția pământului este aproximativ în același procent ca mai sus. 3.500 locuitori dintre care 400 bulgari; ocupația zilnică este agricultura și pescuitul.

Somovit, 250 case, 2.000 ha. teren arabil și 1.400 locuitori români, afară de 25-30 funcționari în gară, port și primărie. Repartiția pământului este aceeași de mai sus. Oameni de încredere: Pascu Găteagă, Nicolae Târșoagă, Oprea Badea, G. Popa.

Cercovița: 200 case și 2.100 ha. pământ arabil; repartiția pământului ca mai sus; 1100 locuitori dintre care 80 coloniști macedoneni, toți agricultori. Oameni de încredere: Stoica Pastramagiu, Petre Marin, Dumitru Gârleanu etc.

Chamleu (Șamlievo): 215 gospodării cu 2.250 ha. pământ arabil, din care 200 ha. teren inundabil, folosit ca livezi. Repartiția pământului este în același procent. 1.300 locuitori, inclusiv 500 bulgari. Căsătorii între români și bulgari nu se fac. Ocuțația principală este plugăria. Oameni de încredere: Dascălul Checheru, Costică Pescaru, Lincă Zilca.

Debovul, 250 gospodării cu 2.050 ha. pământ arabil. Distribuția pământului după același procent. 2.000 locuitori dintre care 150 bulgari și 180 tătari. Ocuțația zilnică este plugăria. Căsătorii pe națiuni. Români de încredere: Ion Bălașca, Marin Bică, Mitre Belașca.

Gulenții, 800 gospodării cu 4.500 ha. pământ arabil distribuite în același procent. 4.700 locuitori total dintre care 1.800 români, restul bulgari, bejenari, turci și țigani. Românii sunt plugari, cârciumari și lucrători la gara Găureni. (Gavren). Sunt rare cazurile de căsătorie între români și bulgari (4-5%). Românii de aici înclină spre deznaționalizare. Oameni de încredere: Mihail Decă, Tudor Scilea, Gheorghe Lungan, Gheorghe Beșică.

Măgura (Zagrajden); 350 gospodării cu 3.070 ha., repartiția în același procent. 2.000 locuitori dintre care 650 bejenari; căsătorii pe națiuni. Românii sunt plugari și progresează în urma construirii digului ce oprește inundațiile; scopul construirii digului este îmbunătățirea pământului pentru colonizarea refugiaților din Dobrogea. Oameni de încredere: Gh. Bulie, Mitre Tucă, Radu Moraru, Ion Totolan.

Cercelanii (Dâbovan); 300 gospodării cu 2.500 ha. pământ arabil cu aceeași distribuție procentuală. 1.850 locuitori dintre care 650 bejenari din toate colțurile peninsulei. Nu se fac căsătorii între români și bulgari. Românii sunt plugari, dar trăiesc în condiții grele, lucrând și pământul refugiaților coloniști cărora nu le place munca. Români de încredere: Chivu Popa, Oprea Baros, Nedelea Stan etc.

Ghighii (Ghighen); 900 gospodării cu 5.800 ha. pământ arabil cu aceeași distribuție procentuală. Români 1.250, restul bulgari și refugiați, toți ocupându-se cu agricultura. Căsătorii între români și străini – 20%. Deznaționalizarea se face într-un ritm rapid. Din acest sat au terminat medicina, teologia, în România ca bursieri, 4 români care revenind în Bulgaria, aici n-au mai dat prin locul natal și găsind că este mai bine să fie cât mai departe de aici, au trecut în sudul țării, unde se vede că le merge bine treaba – tăcând. Oameni de încredere: Popa Cristea (scos din serviciu), M. Tișcuci.

Malana (Ghighensca mahala), 250 case cu 2.200 ha. pământ arabil distribuite în același procent. 1.750 locuitori dintre care 250 bulgari, restul români. Ocupația este plugăria; nu se fac căsătorii între români și bulgari.

Pentru comunele *Coprivca*, *Șiacov*, *Armăluui*, neavând la dispoziție cifre și diferite date, nu putem spune nimic.

În toate aceste sate pomenite mai sus sunt școli construite noi, moderne, bine întreținute. În ultimele 2 decenii nici-un copil nu poate fi scutit de școală până la vârsta de 15 ani. Este interzis tuturor copiilor să vorbească în altă limbă, afară de limba bulgară.

Relațiile între români și bulgari ar fi încă prietenești, dacă nu ar exista purtarea mișelească a refugiaților și autorităților de tot felul.

Românii bătrâni nu știu carte; cei tineri, 30-40%, cunosc limba bulgară; tinerii până la 20 de ani cunosc toți limba bulgară.

Carte românească știu foarte puțini – 5%; în anumite comune, procentul este mult mai mic; recordul îl deține satul Gavren (Găurenii) cu vreo 10%.

Românii minoritari din această regiune nu sunt tratați la fel cu conlocuitorii lor bulgari, de către autoritățile administrative, financiare, școlare, fiscale și chiar de justiție. Scopul se vede clar – românul să nu reușească niciodată, în nici-o direcție. „Jabata da si znae ghiolât” = „fiecare broască să-și cunoască lacul”; aceasta este conduita autorităților față de români, exprimată de un fost Director de regiune. De aici, românii cu conștiință națională nu pot ajunge la nici-o demnitate pentru că sunt sabotati chiar în viața lor particulară, lăsând la o parte aspirația pentru cea mai mică funcție socială. Sunt comune în care românii nu pot fi nici paznici de câmp. În nici-o comună în care locuiesc români, locul de primar, notar, secretar etc. nu poate fi ocupat de o persoană din satul respectiv, fie chiar de origine bulgară. Funcționarii din comune sunt aduși din alte părți, dintre cei mai aprigi șoviniști, socotiți ca buni deznaționalizatori.

Înlocuirea românilor s-a început din 1935. Acum nu se mai găsește nici-unul, afară de 2 intelectuali: unul care și-a schimbat numele în “Țvetan” din Florea și celălalt, un omorător de copii și femei în Serbia, prin 1915; el face parte din rândurile celor 600 ceruți, pentru a fi judecați, de justiția iugoslavă după război.

Populația românească din Bulgaria nu are o intelectualitate în adevăratul sens al cuvântului. Sunt vreo 50 persoane ieșite din gimnazii și alte școli superioare, dintre care 4 licențiați, ocupându-se cu avocatura. Ultimii sunt definitiv pierduți pentru cauza

românească fiind căsătoriți cu bulgăroaice, nici nu mai vorbesc românește, iar copiii lor nu cunosc deloc limba românească. Dintre intelectualii absolvenți de gimnazii, 5-6 sunt învățători rurali trimiși în interiorul țării și spre granița Turciei și aceștia sunt căsătoriți cu străine și deci, nu pot fi socotiți buni români. Restul sunt priviți cu neîncredere de autorități și de aceea, neputând să ocupe vreo funcțiune, se ocupă cu ce găsesc: cooperatori, negustori etc., așteptând ziua în care vor reînvia partidele politice, ceea ce le va da posibilitatea să se ridice. Afară de 5-6 inși, restul caută pe cât s-ar putea să-și ascundă originea, fiindu-le rușine, și apoi nu-i nici un folos să fii “valah” sau “țigan”, după cum sunt denumiți românii aici; se opun schimbându-și numele și nici nu vor să vorbească românește. Situația nenaturală și ridicolă a acestor intelectuali nenorociți produce o impresie de deznădejde pentru români. Influența morală asupra copiilor și tineretului ieșit din școli este și mai mare, aceștia urmând să studieze în școli străine, mergând pe calea unei deznaționalizări sigure. Merită subliniat faptul următor: comuna Găureni are 600 elevi și 22 învățători. Dar, elevii au ajuns buni spioni în familiile lor; ei fac raporturi, arătând când și cine a vorbit românește în casă la ei. Evident că statul se ocupă serios de educația minoritarilor.

În bisericile în care preoții, înainte de 1935 erau români, și făceau serviciul divin în românește, acum nu se mai aude nici vorbă românească; preoții sunt prigoniți sau strămutați în interiorul țării și înlocuiți cu bulgari șoviniști. Nici-o excepție nu se face la botezul copiilor; fiecare copil primește un nume slav sau huno-turanez. *Bietele femeii sunt bătute în biserici de popa, dar aceste gesturi nu mai produc nici-o impresie.* Nici o vorbă românească în biserică, școală, primărie, cârciumi, unde 3-4 dascăli își petrec orele de lucru, stând de pază succesiv, pe stradă și în diferite locuri, pentru a auzi dacă cineva vorbește românește.

Cântecele românești au dispărut din case și curți. Tineretul chiar nici nu mai cântă, știind din experiență că va fi dus la primărie și bătut fără milă.

Administrația comunelor este jalnică. Nici-o idee și nici-o inițiativă pentru îmbunătățirea stării materiale a locuitorilor; ceva mai mult: amenzile și persecuțiile nu se mai termină. Sărăcirea și apoi dezmoștenirea săteanului român, este țelul bulgarilor, iar mijloacele pentru atingerea lui nu se aleg. Aducând 10.000 coloniști bulgari din Dobrogea, Macedonia și din interiorul țării, luând islazurile și pământurile comunale și școlare pentru împrăștierea lor, românii s-au văzut strâmtorați, nedreptățiți și lăsați de statul vitreg la dispoziția năvălitorilor coloniști, ce au de scop subjugarea și nimicirea lor, fiind ajutați în această direcție de toate autoritățile civile și militare. Din partea românilor nici-o reacțiune, pentru că orice mișcare este pedepsită, ilegal, așa cum bulgarii știu să pedepsească. Rezistența lor se exprimă prin tăcere, răbdare, așteptând ceva.

Puținii consilieri comunali români, numiți sau aleși de autorități, dintre cei mai decăzuți, sunt adevărații trădători ai neamului. Pentru a-și păstra liniștea și legăturile cu autoritățile bulgare, ei sunt dispuși la tot felul de lingușiri și chiar trădări. Cazul cu decizia Consiliului comunal din Găureni prin care s-a votat internarea a 8 familii fruntașe românești ai căror copii învață la școala română din Sofia, fapt la care au fost împinși de autoritățile bulgare.

Românii, pe care autoritățile polițienești îi știu că au sentimente românești, sunt urmăriți în toate mișcărilor lor și tratați ca propagandiști și spioni. Ei nu se bucură de

sprijinul acordat de legile bulgare supușilor bulgari; în aceste cazuri, legile sunt socotite dosare polițienești pline cu nimicuri, iar ca rezultat: sabotări, internări, bătaii etc.

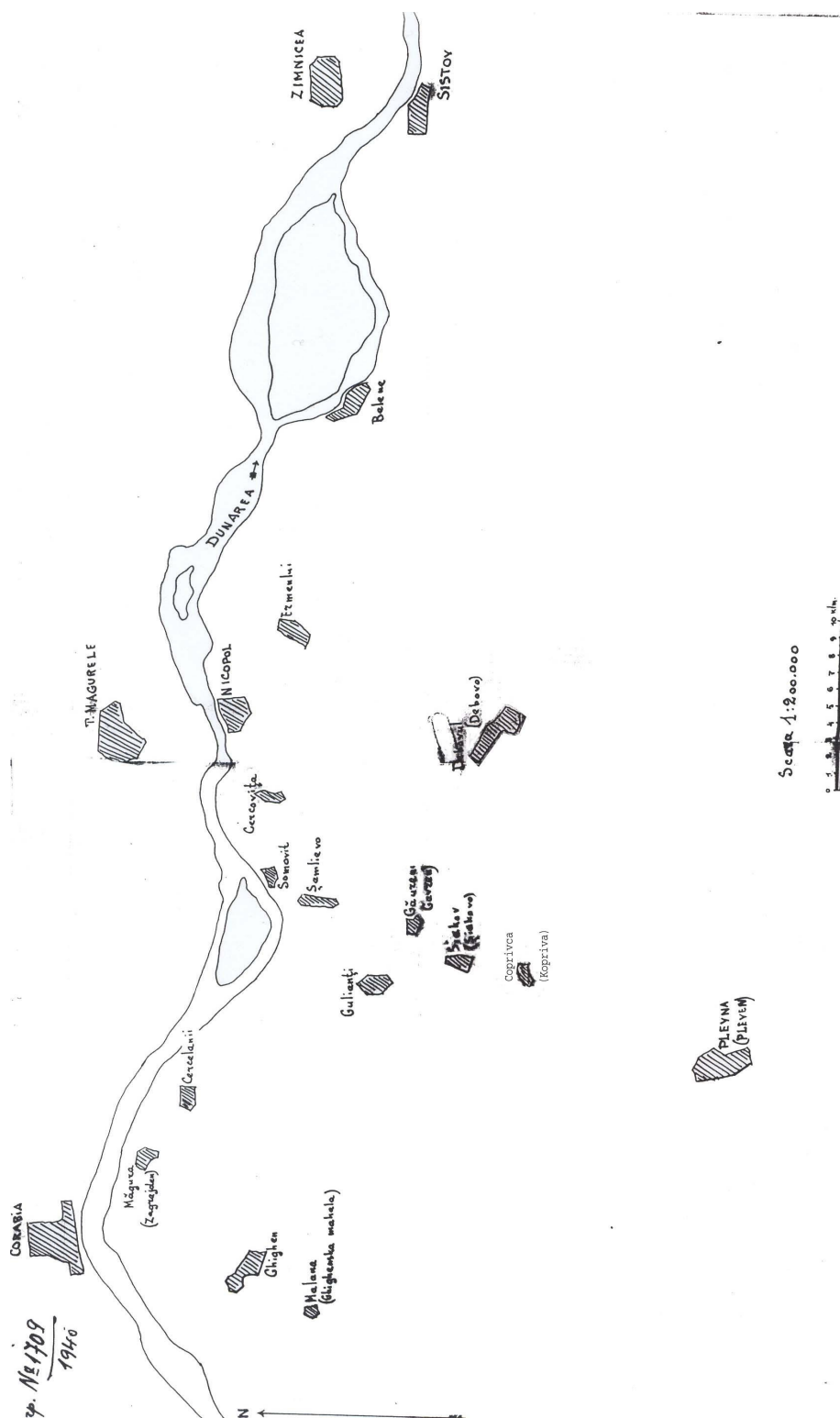
Marea majoritate a românilor, buni muncitori și cetățeni loiali, suferind toate nedreptățile ce li se impun de împrejurări, privesc nedumeriți, fără a pricepe, cum de au meritat acest tratament neomenesc din partea Bulgariei, pe care au avut-o toți și o au, ca patrie natală naturală, neștiind nimic despre România care pentru ei a fost până curând “terra incognita”. Auzi o sumedenie de întrebări: “ce este cu noi”, pentru că “a ajuns cuțitul la os” etc. Nimeni nu îndrăznește să pună speranță în patria mămă, fiind convins că România este indiferentă de soarta românilor de peste Dunăre. O dezmințire a acestei triste constatări nu este dată de nimeni, afară de pușinii luptători care joacă rolul de fermenți ai neamului aici. Aceștia deși nu au contact cu România, neștiindu-i gândul, lipsiți de mijloacele necesare în lupta grea ce duc, neavând nici-un sprijin sufleteș și moral, ajungând într-o situație aproape ridicolă față de ignoranța și obscuritatea masei; de aici și neîncrederea în ei, mai ales când este privită chestiunea prin prisma evenimentelor de astăzi; ei stau la poziția lor.

Este o taină publică, că acestor români conștienți de neam, li se pregătește o groaznică ispită, în caz de încăierare între ambele state. Se știe precis că o mulțime de familii vor fi internate în munți, că aceia care vor ajunge teferi la destinație [...] să moară de foame. Este de crezut și zvonul că se va proceda în felul următor cu românii mobilizați; ei vor fi puși între două focuri: al inamicului din față și al bulgarilor din spate. Cunoscând mentalitatea bulgară, este de crezut că dâșii vor da o astfel de rezolvare problemei minoritare române, care pentru ei nu există oficial; odată pentru totdeauna – pe cale mișelească –, dar sigură.

Românii, în genere, nu și-au părăsit până acum limba și nici neamul, mai ales bătrânii și tineretul, însă copiii sunt pe calea deznaționalizării. Datorită neștiinței de carte și necunoașterii limbii oficiale, care pentru ei nu exista acum 20 de ani, bătrânii au putut păstra tot ce este specific românesc. Pericolul ce amenință pe românii minoritari, trebuie înlăturat cu orice preț; în caz contrar, și cei dârji vor fi cuprinși de indiferență, disperare și apatie.

Dacă cineva și-ar pune ca scop să afle situația, starea sufletească a românilor din regiune, prin o anchetă, acest lucru trebuie făcut nu în prezența autorităților bulgare, căci, în acest caz, românismul va fi combătut definitiv. Până nu se va face o ozonare a atmosferei în care vegetează românul, până atunci nu se poate aștepta un rezultat satisfăcător.

Excelenței Sale
Domnului Ioan Gigurtu
Ministru al Afacerilor Străine
(Oficiul de Studii)
București

TABLOU
cu populațiunea Bulgariei, după limba maternă – Cifra absolută
(Recensămintele oficiale din 1900, 1905, 1910, 1920, 1926 și 1934)

Limba maternă	1900			1905			1910			1920			1926			1934	
	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Total
Bulgară	1471568	1416292	2887860	1635021	1575481	3210502	1788516	1734635	3523151	2013696	2027580	4041276	2288052	2297568	4585620	2644859	5274854
Rusă	949	765	1714	1791	1508	3299	1305	1232	2537	6730	2517	9217	15079	4511	19590	8403	?
Sărbă	922	581	1503	1527	1103	2630	1945	1078	3023	774	485	1259	426	221	647	99	172
Cehă	638	708	1346	659	763	1422	742	810	1552	-	-	-	-	-	-	-	-
Armeană	8181	5745	13926	7681	5790	13471	6743	5422	12165	-	-	-	-	-	-	-	-
Greacă	36232	34655	70887	35578	34242	69820	25655	25234	50889	22688	24071	46759	6119	6663	12702	4636	9601
Ebraică	16093	16480	32573	18178	18268	36446	19238	19319	38557	20467	21460	41927	20254	21309	41563	13525	28025
Germană	1987	2445	4432	2345	2694	5039	2230	2577	4807	1607	1908	3515	2431	2679	5110	1807	4171
Română	38152	37083	75235	44455	43654	88109	48533	47852	96385	36977	38088	75065	-	-	-	-	-
Tătară	9695	9161	18856	8597	8223	16820	8521	8109	16630	-	-	-	-	-	-	-	-
Turcă	275001	264643	539644	263158	251500	514658	259836	244845	504681	274184	268720	542904	307124	300639	607763	314334	618260
Țigani	45866	43683	89549	34503	32893	67396	39392	37008	76400	31378	30117	61555	41947	40049	81496	41245	80532
Alte limbi	3111	1668	4779	2503	1459	3962	2632	1584	4216	48967	48907	97874	61312	61687	122999	24726	49677
Total	1909567	1894716	3744203	2057092	1978493	4035575	2206685	2130828	4337513	2420784	2426187	4846971	2743025	2735716	5478711	3058893	6077939

Notă

Din tabelul de mai sus se poate observa că populațiunea românească era în 1910, ca număr, a doua populațiune minoritară, după cea turcă, iar în 1920, a treia. Din anul 1926, ea nu mai figurează sub rubrica separată în statistică. În schimb, numărul populațiunii trecute în capitolul “alte limbi” se ridică brusc de la 4216, în 1910, la 97874 în 1920, și la 122999 în 1926. Rezultă că populațiunea românească, a doua minoritate ca importanță numerică, a fost înglobată în capitolul “alte limbi”, rămânând, în schimb, să figureze în statistică germanii, sârbii etc., al căror număr în statisticile precedente era vădit inferior celui al românilor. De la un an la altul, statistica oficială bulgară a căutat, așadar, să suprimă pur și simplu minoritatea românească. Procedul este prea izbitor spre a putea convinge pe cineva.

192

1940 august 27, Salonic. Aide-mémoire al Consulatului General al României la Salonic, privind reclamațiile comunităților, școlilor și bisericilor românești, împotriva abuzurilor autorităților grecești din Macedonia, din perioada 1937-1940.

**Consulatul General al României
La Thessaloniki**

AIDE-MÉMOIRE

privitor la reclamațiunile comunităților, școlilor și bisericilor românești împotriva abuzurilor și persecuțiilor autorităților grecești din Macedonia

1937

1) Autoritățile din Vlaho-Clisura întrebuițează mijloace nepermise pentru retragerea copiilor de la școala română. Doamna Mironi, mama a doi copii, a fost amenințată de jandarmi cu amendă și pierderea lucrului soțului, lucrător la o fabrică de tutun din Salonic, dacă nu retrage copiii de la școala română.

2) Deposdarea românilor macedoneni din Doliani de loturile de pământ cumpărate de la conaționalii lor emigrați în România (a se vedea adresa Legațiunii din Atena, Nr. 290 din 16 martie 1937).

3) Exproprierea moșiilor Hagigogu și Zega (a se vedea raportul Consulatului Nr. 230 din 9 martie 1937 și adresa Legațiunii din Atena, Nr. 625 din 18 martie 1937).

4) Raportul Domnului Ion Varduli, Revizor școlar, însoțit de raportul Administrației școlilor și bisericilor române din Grecia privitor la persecuțiunile autorităților grecești din Grebena, Turia, Băeasa, Breaza, urmând desființarea școlilor românești din aceste comune (a se vedea raportul Consulatului, Nr. 530 din 7 mai 1937).

5) La 17 august 1937, Domnul Ion Varduli, Revizor școlar, raportează că autoritățile grecești din comunele Liumnița (Skra) și Cupa au afișat ordinul interzicerii dialectului aromân.

Consulatul a protestat pe lângă Guvernoratul General al Macedoniei, primind asigurări confidentiale că măsura este îndreptată împotriva minorității bulgare.

6) La 21 octombrie 1937, Directorul școlii primare române din Poroia raportează că a fost bătut în cancelaria sublocotenentului Stavreos, al batalionului 4 și Președintele comunității române a fost închis 2 ceasuri în grajdul cazarmei. Motivul ar fi, întrebuițarea limbii române și propaganda românească.

7) În octombrie și noiembrie 1937, în ciuda tuturor asigurărilor ce ni se dădeau de Guvernoratul General al Macedoniei, autoritățile grecești continuau urmărirea aromânilor care vorbeau dialectul. Ziarul „Universul” protesta la 7 octombrie 1937 într-un articol intitulat „Prigoana aromânilor din Grecia”.

La protestele Consulatului General, Guvernoratul asigura oferind probe scrise că s-au dat ordine să se permită aromânilor întrebuițarea dialectului. Aceste asigurări erau dezmințite formal la începutul lunii noiembrie 1937 de faptul că directorul școlii noastre primare din Poroia împreună cu președintele comunității și alți trei membri au fost citați în judecată sub acuzarea întrebuițării dialectului (a se vedea raportul Consulatului General, Nr. 1206 din 5 noiembrie 1937).

Procesul a fost oprit, în urma demersului Domnului Ministru Eugen Filotti.

1938

8) În luna martie 1938, comunitatea aromână din Belcamen raportează că șeful poliției din Nevesca (Nimfeon), căruia i se prezentase la viză un certificat de identitate pentru lucru liberat de comunitate numitului Manu Dimitrie, a înscris pe certificat următoarea VIZA: „Se verifică și atestă ca impropriu numirea în funcțiuni publice, organizațiuni publice sau particulare, fiind inspirat de sentimente românești” (a se vedea raportul Consulatului General, Nr. 184 din martie 1938).

9) În luna iulie 1938, domnul Anton Ciumetti semnaleză un raport al domnului Apostol Pappa, profesor la liceul român din Grebena, înfățișând excesele șefului poliției din Perivole și a învățătorului Sterie Cațohi din Avdela, care urmăresc cu mijloace violente și nepermise îndepărtarea elevilor aromâni de la școlile noastre (a se vedea adresa Legațiunii din Atena Nr. 1278 din 11 iulie 1938)..

10) Autoritățile elene continuă, în octombrie 1938, să adreseze acte de dare în judecată pentru întrebuințarea dialectului. Dovadă, condamnarea învățătorului Sterie Papatanase, a preotului Hristu Cotabiți și cântărețului bisericesc Ahile Cotabiți, toți din comuna Papadia, condamnați solidari de Judecătoria din Florina la plata sumei de 702,30% drahme în ziua de 5 februarie 1937. Cu toate demersurile noastre, amenda nu le-a fost restituită.

11) În luna octombrie 1938, Consulatul General este sesizat de Societatea „Traian” din Veria de plângerea aromânului Teodor Biticiu din Nevesca, părinte a 6 copii, toți instruiți în limba maternă, de meserie argintar ambulant, căruia autoritățile grecești i-au anulat permisul de circulație din anul 1937, nepermițându-i să părăsească comuna Nevesca. Neputându-și exercita profesiunea, riscă să facă apel la mila publică. Șeful poliției din Nevesca i-a răspuns la 19 august 1938, că nu i se poate da permis de circulație deoarece este aromân și are ordine speciale în ce îl privește.

12) La 27 octombrie 1938, Biroul Administrației școalelor primare române din Grecia raportează că directorul școlii noastre din Hrupiște, care a reușit să înscrie în acel an mai mulți copii decât în anul trecut, a fost amenințat de greci cu bătaia, iar copiii înșiși sunt molestați pe stradă de elevii de la școala greacă.

13) La 10 noiembrie 1938, Consulatul General este sesizat de școala noastră din Vlaho-Clisura de abuzul de putere al Directorului școlii primare grecești, D-l G. Tripi, care terorizează părinții copiilor care frecventează școala noastră. Posedăm în original notificarea adresată de sus-numitul, numitei Maria Neta, amenințată că va suferi „grelele rigori ale legii”, dacă nu-și retrage copilul de la școala română.

1939

14) La 24 octombrie 1939, directorul școalei noastre din Nevesca raportează că a sosit în comună directorul serviciului agronomic din Florina pentru a distribui loturi locuitorilor din comună. A declarat în plină lume că acei care își trimit copiii la școala română, nu vor primi loturi. Rezultatul a fost că s-au retras imediat trei elevi de la școala română. Aceeași atitudine dușmănoasă față de aromâni o manifestă primarul și șeful poliției.

15) Directorul școalei primare din Samarina raportează în luna iulie 1939 că a fost amenințat el și părinții elevilor care frecventează școala română, dacă nu retrag copiii de la școală.

16) La 25 ianuarie 1939 ni se raportează din Vlaho-Clisura că preotul G. Mitra ar fi refuzat să primească în biserică o colivă adusă de familia Totti, sub motivul că numele decedatului era scris în limba română. La insistențele surorii defunctului bazată pe autorizația poliției, preotul a insultat-o grav. Ulterior, aceasta a fost dată în judecată și condamnată la 30 de zile închisoare și 1.500 drahme amendă.

17) După emigrarea turcilor, în urma schimbului de populație, terenurile din vatra satului Selia (Cato Vermion) achiziționate de Banca Greciei, au fost scoase în vânzare în august 1937. Obștea satului Selia a reușit să-și adjucece terenurile vândute prin licitație pentru suma de drahme 1.200.000. Această vânzare urma să fie confirmată ulterior de autoritățile centrale din Atena, care au refuzat omologarea vânzării, pentru că Selienii sunt aromâni și au adjudecat terenurile locuitorilor din Nausa, greci. Guvernatorul General al Macedoniei, sesizat de obștea din Selia de la 21 martie 1937, a temporizat chestiunea. La 27 iulie 1937, comisiunea satului a depus la Banca Națională a Greciei suma de 120.000 drahme, drept garanție a adjudecării. Garanția a fost restituită ulterior, în urma unui ordin al Guvernatorului General al Macedoniei pentru motivul că vânzarea nu poate fi făcută aromânilor.

18) În septembrie 1939, Consulatul General a fost informat că în comunele Perivole, Avdela și Grebena, autoritățile grecești au sporit abuzurile și teroarea împotriva populației aromânești.

Astfel, în seara de 8 septembrie 1939, un grup de opt tineri elevi adunați la un aparat de radio ascultare au fost arestați la Perivole. Timp de două zile au fost maltratați și îndemnați să declare că profesorul Viorel Sdrula din aceeași comună agită spiritele împotriva stăpânirii grecești și face propagandă italiană. Tânărul Sdrula Dumitru și elevul Beja din Ianina au fost duși sub escortă la Grebena și ulterior internați într-o insulă. După multe stăruinți ale Ambasadei, au fost eliberați.

1940

19) La 7 februarie 1940, Biroul Administrației școalelor din Grecia semnalează că numitul Hristu Duca, aromân originar din Poroia, domiciliat la Thessaloniki, a fost arestat și internat la Tripolis, sub acuzația de propagandă bulgară (a se vedea adresa Ambasadei Nr. 2.858 din 24 februarie 1940).

20) La 13 septembrie 1939, Consulatul General fusese sesizat de plângerea aromânului Sterie Papadumitru, arestat de subșeful poliției din Selia și bătut crunt. Asistat de un funcționar al Consulatului, victima a depus o plângere Guvernatorului General, care a decis darea în judecată a jandarmului abuziv. Procesul s-a dezbătut în fața Judecătoriei din Veria, la 28 martie 1940, în lipsa pârâtului. Procurorul a pronunțat un furios rechizitoriu împotriva... „hoțului de păgubaș”, spunând textual: – “nu este de ajuns că vă tolerăm, dar mai faceți și propagandă. Te-a bătut șeful Poliției și dacă nu-ți vei schimba mințile, te-om bate și noi aci” (a se vedea raportul Consulatului General Nr. 283 din 4 aprilie 1940).

21) Comunitatea română din Veria semnalează următorul caz cu următoarea întâmplare la 20 aprilie 1940: la Primăria din Doliani s-au prezentat mai mulți chiragii aromâni, cerând certificate de identitate pentru exercitarea profesiei la Seres și Drama. Primarul le-a răspuns că „le va elibera certificatele cerute cu condiția să declare în scris că

de bună voie își vor retrage copiii de la școala primară românească, că vor îndepărta preoții români de la casele lor și vor înceta să mai facă parte din comunitatea română”. Același răspuns l-au primit și de la Generalul Comandant al Diviziei din Veria, căruia i s-au plâns de rezultat.

22) La începutul lunii februarie 1940, Comunitatea aromână din Veria semnalează că, la ordinul Guvernoratului General al Macedoniei, Mitropolia din Veria va hirotonisi un preot grec la biserica Sfânta Maria din Selia. Hotărârea a produs mare agitație în Veria și Selia și numai după lungi și laborioase demersuri ale Ambasadei, s-a renunțat la acest abuz de putere (a se vedea ultimul raport al Consulatului General Nr. 388 din 14 mai 1940).

23) La 5 iunie 1940, Consulatul General află din Veria că Poliția a arestat pe numitul Anton Pajvati, Președintele Societății „Traian”, că acesta este presat de poliție să declare că face parte din organizația comunistă, precum și să denunțe o seamă de fruntași aromâni din Veria pentru aceeași vină (a se vedea raportul Consulatului General Nr. 477 din 10 iunie 1940).

24) În prima jumătate a lunii octombrie 1939 a fost incendiată școala noastră primară din Samarina. Toate prezumțiile sunt că școala a fost incendiată de o mână criminală. Ancheta autorităților locale grecești a căutat să scoată vinovat pe un elev al Liceului nostru din Grebena. Această insinuaie a fost cu ușurință spulberată cu dovezi.

25) La 3 august 1940, Biroul Administrației școalelor române din Grecia semnalează Consulatului General că, în comuna Livezi (Megala Livadia) a fost arestat și maltratată elevul Hrisohou Ioan de la Liceul nostru din Grebena pentru că a fost „surprins” de șeful jandarmeriei Micios Stamatiadis, vorbind românește cu alți copii (a se vedea raportul Consulatului General Nr. 652 din 3 august 1940).

Thessaloniki, 27 august 1940

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 5, nepaginat.

193

1940, septembrie, 2, <Tirana>. Raportul părintelui econom Cotta Balamaci, înaintat Consului general al României la Tirana I. Dăianu, privind funcționarea școlilor românești din Albania în anul școlar 1939-1940.

**Consulat Général de Roumanie
à Tirana**

Nr. 551/3

Anexe: 2

Tirana, 12 septembrie 1940

Domnule Ministru,

Am onoarea a Vă trimite aci-alăturat, în copie, raportul ce primesc de la Părintele Econom Cotta Balamaci, cu privire la funcționarea școlilor noastre din Albania în anul școlar 1939-1940.

Trimit totodată și un tablou din care se poate constata numărul elevilor ce au frecventat fiecare școală în parte și numărul lor total.

Cu această ocaziune, îmi permit a Vă reaminti (ceea ce am făcut și prin câteva rapoarte precedente No. 241 din 22 Mai a.c. și No. 456 din 3 August 1940, toate rămase

fără răspuns) că învățătorii noștri din Albania nu au primit, din Septembrie 1939, nici un ajutor suplimentar.

Acest fapt nu numai că îi descurajează în misiunea lor, dar îi face să aibă multe bănuieli, de altfel explicabile, suspectându-ne chiar pe noi, că am fi dat altă destinație ajutorului cuvenit lor.

Față de această stare de lucruri, cred că ar fi potrivit să binevoiți a dispune să mi se dea un răspuns definitiv în această chestiune fie ordonanțând sumele, fie arătând motivele pentru care nu se acordă ajutorul menționat mai sus.

Primiți Vă rog, Domnule Ministru, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

Consilier de Legațiune
Consul General
I. Dăianu

Copie de pe raportul Părintelui Econom Cotta Balamaci, No. 12, adresată acestui Oficiu și înregistrată sub No. 525 din 2 Septembrie 1940.

Domnule Consul General,

Am onoarea a Vă înainta aci-alăturat tabloul elevilor care au frecventat școlile noastre române mixte din Albania, pe anul școlar 1939-1940.

Cu toate că regulamentul școlar prevedea ca, cursurile să înceapă la 25 Septembrie, anul acesta au început cu mult mai târziu, închizându-se la 5 Iunie, în toată Albania.

Școala din Corcea a funcționat cu 4 învățători: 2 de limba albaneză și 2 de limba română: Christache Simacu și Urania Atanas, al treilea învățător de limba română, Vasile Balamaci, care era anul trecut la această școală, a fost transferat la școala română din Nica. Școala a funcționat normal până la închiderea anului școlar.

Școala din Dișnița a funcționat normal cu învățătorul Nuci Condili.

Școala din Lunca a funcționat cu doi învățători: Petre Belba de limba română și celălalt de limba albaneză. Aci românii sunt împărțiți în două tabere: Unii influențați, cer învățător albanez, alții învățător român, și din cauza aceasta funcționează cu doi învățători.

Școala din Nica a funcționat cu învățătorul Vasile Balamaci. Școala nu prea a funcționat regulat, căci învățătorul V. Balamaci a fost transferat târziu, iar fostul învățător Frederic Țacu a fost luat în armată.

La școala din Grabova nu s-a predat deloc limba română, având ca învățător pe Procop Peșcazini și care a fost transferat în altă parte chiar la 1 Decembrie 1939, fiind înlocuit cu o învățătoare albaneză.

Școala din Șipsca a funcționat normal cu învățătorul Adam Muși.

Școala din Moscopole, până la Ianuarie a.c. a funcționat normal cu învățătorul Petre Leca. După transferarea lui la Tirana, a fost numit ca învățător de limba română D-l Iovan Poppa care, după puțin de la numirea lui, a fost transferat la Corcea în locul lui Vasile Balamaci, unde a funcționat aproape o lună. În luna Februarie, D-l Iovan Poppa a fost transferat din nou la Moscopole, unde a funcționat regulat până la închiderea anului școlar, predând limba română.

Primiți Vă rog, Domnule Consul General, asigurarea distinsei mele considerațiuni.

Cu stimă

(ss) *Ec. Cotta Balamaci*

Excelenței Sale

Domnului Ministru al Educațiunii Naționale
Serviciul Cultural al românilor de peste hotare

➤ D.A.N.I.C., fond Ministerul Educației Naționale, București, dosar 1332/1940, f. 154; 159-160.

194

1940, noiembrie 22, Salonic. Raportul consulului general la Salonic Em. Popescu, către ministrul Afacerilor Străine M. Sturdza, privind arestarea institutorilor, preoților și aromânilor naționaliști din Veria și Doleani de către autoritățile grecești.

**Consulatul General al României
la Thessalniki**

Nr. 1038

Confidențial

22 noiembrie 1940

Domnule Ministru,

Am onoarea a raporta că, în noaptea de 19 noiembrie a.c., la ora 23, autoritățile grecești din Veria au arestat și transportat spre o direcție până acum necunoscută pe toți institutorii, preoții și aromânii naționaliști din acea localitate, lăsându-le soțiile și copiii acasă în mare jale și fără nici un sprijin.

Menționez printre arestați pe: Sotir Papatanase, directorul școlii primare din Veria; Emil Papasterie, institutor, și soția Domniei Sale institutoare, lăsând acasă patru copii; Ilie Gâma, institutor; Anghelina Capidan, institutoare; Maria Zega, institutoare, lăsând pe drumuri doi copii; Aura Cutrula și Fanița Nulica, institutoare; apoi preoții Sterie Gâma și Sterie Mihadași și cântăreții Ion Dadami, Sterie Caranica, Anton Papacosta și Nicolae Zisi, acesta din urmă din Doleani.

Au mai fost arestați și aromânii: Nicolae și Gheorghe Caprini; Demostene Hagigogu; Bazaca și alții.

În comuna Doleani: preotul Nicolae Colipetre și toți bărbații aromâni din comună au fost ridicați în dimineața zilei de 20 noiembrie a.c., la ora 6, și transportați la Veria, de unde au plecat în direcție necunoscută.

Aflu, de asemenea, că în toate comunele aromânești, unde avem școli și biserici, s-a procedat la fel.

Scuza autorităților elene este că populația aromână din Pind și Epir ar fi fraternizat cu trupele italiene, dându-le ajutor în cursul cunoscutelor operații, și măsurile riguroase ce s-au luat urmăresc curățirea zonei de operații de elementele străine nesigure.

Primiți Vă rog, Domnule Ministru, expresiunea prea înaltei mele considerațiuni.

Consul General
(ss) *Em. Popescu*

Domniei Sale
Domnului M Sturdza
Ministru al Afacerilor Străine

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 5, Grecia, nepaginat.

195

1941 martie 14, Atena. Telegramă a Legației României la Atena către Ministerul Afacerilor Străine, privind situația grea a celor 265 de aromâni din Epir și Macedonia internați în lagărul de la Corint.

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Nr. 496

Atena, 14 martie 1941

Externe București

Am onoarea a vă înainta următorul apel ce mi-a fost înmănat de subscrișii săi, spre a fi supus Domnului General Antonescu:

Domnule General, subsemnații aromâni din Grecia, funcționari ai Statului român, vă supunem cu onoare următoarele: Guvernul elen, după izbucnirea conflictului greco-italian, a procedat la arestarea unui număr de 265 aromâni din Epir și Macedonia pe care i-a internat în lagărul de la Corint și închisori. Printre cei arestați se află un număr însemnat de preoți, învățători și învățătoare, pensionari și pensionare, elevi și eleve de la școlile românești din Grecia, precum și bătrâni, femei, copii.

Învinuirea lor unică este că, sunt români și că simt și grăiesc românește.

Ei nu pot avea nici o altă vină, dovadă că cei dintre arestați „suspecți” sau împotriva cărora s-au putut formula acuzațiuni au fost trimiși în fața Curții Marțiale grecești, care a pronunțat sentințe de condamnare, după cum au crezut cu cale. Chiar unuia dintre Aromânii condamnați i s-a aplicat pedeapsa capitală și a și fost executat. De unde se vede că cei rămași și azi arestați, nu au nici o altă culpă.

Ceea ce este zguduitor de tragic este că, cea mai mare parte dintre acești Aromâni, aflați sub un regim neomenos de detențiune și smulși din mijlocul familiilor, au pe copiii lor pe frontul grec luptând în chipul cel mai leal, precum sunt unanime să recunoască însăși autoritățile militare grecești, cot la cot cu soldații greci.

Fiii acestor Aromâni se sacrifică în primele linii pentru Statul grec care prigonește pe părinții arestați și deportați.

Se credea la un moment dat că Guvernul grec, dându-și seama de monstruoșitatea și absurditatea acestor măsuri, ar avea intențiunea să-i elibereze pentru a repara „excesul de zel al autorităților locale comis în sarcina acestor biete victime”.

Speranța aceasta a fost crud înșelată, căci Guvernul grec în locul unui atare act de dreptate, nu numai că nu a eliberat pe niciunul, dar lucrând prin surprindere, a trimis ieri într-un convoi jalnic în insula Creta pe toți arestații din lagărul de la Corint.

Domnule General, exilarea în Creta sau în alte insule grecești a acestor nevinovați aromâni înseamnă pieirea lor. Deznădejdea în care sunt aruncate familiile lor și toată suflarea aromânească este de nedescris și fără margină. Noi aromânii de la fața locului

privim neputincioși și cu inima ruptă de durere la aceste suferințe fără asemuire în trecutul plin de grele încercări a acestui vlăstar al neamului românesc.

Toată suflarea aromânească din Grecia, toate familiile celor exilați, întregul aromânism văduvit de frunțașii lui, apelează în numele dreptății la sufletul marelui ostaș, la inima românească a Conducătorului și salvatorului neamului și Statului român și îl imploră să facă tot ce-i va dicta luminata lui înțelepciune, spre a scăpa de la pieire pe acești frunțași ai aromânismului, aromânism ce împreună cu tot neamul românesc nu are azi decât o singură nădejde: Generalul Antonescu.

Semnat: (ss) *Gheorghe Ghica*
Consulul României la Atena

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 5, Grecia, nepaginat.

196

1941 iulie 30, <București>. Adresă a Ministrului Culturii Naționale și al Cultelor către Ministrul Afacerilor Străine prin care solicită numirea preotului Tiberiu Șdicu la biserica românească din Bitolia.

Domnului Ministru al Afacerilor Străine
București
Nr. 155591/1941

Domnule Ministru,

Avem onoarea a vă aduce la cunoștință următoarele:

Biserica românească din Bitolia, azi sub stăpânire bulgară, care fusese ocupată în mod arbitrar de către autoritatea ecleziastică iugoslavă, a ajuns din nou, pe urma schimbărilor politice, în posesiunea comunității românești. Nu are însă preoți, fiindcă preoții titulari între timp au decedat, iar preotul Tiberiu Șdicu numit la 1 Iunie 1937, preot ajutător, nefiind recunoscut de către autoritatea ecleziastică iugoslavă, a fost nevoit să părăsească Bitolia, după o ședere de aproape 2 ani și să ocupe un post la o parohie (Grebenafi) în Banatul Iugoslav.

Părintele Tiberiu Șdicu, întrebat fiind, a declarat că este aplicat să se înapoieze/ detașare la postul de preot din Bitolia, pentru care fusese destinat din anul 1937.

Comunitatea din Bitolia cere să fie trimis părintele Tiberiu Șdicu de preot la Biserica de acolo.

Părintele Tiberiu Șdicu este supus iugoslav, ceea ce credem că nu l-ar împiedica să se înapoieze la postul menționat, unde fusese numit la timpul său.

Vă rugăm, Domnule Ministru, să binevoiți a interveni pe lângă autoritatea în drept pentru ca înapoierea părintelui Tiberiu Șdicu la Bitolia să nu întâmpine dificultăți.

Primiți, va rugăm Domnule Ministru, asigurarea înaltei noastre considerațiuni.

p. MINISTRU,
(ss) *Aug. Căliani*

p. DIRECTOR,
(ss) idescifrabil

➤ A.M.A.E., fond. Problema 15, vol. 22, f. 205.

197

1941 august 30, Skoplje. Raport al consulului Emil Oprișanu de la Skoplje adresat ministrului Afacerilor Străine Mihai Antonescu privind redeschiderea bisericii române din Bitolia și numirea preotului Tiberiu Șdicu.

**Consulatul Regal
al României**

Nr. 888/1.G.

Skoplje, în 30 august 1941

Domnule Ministru,

Referindu-mă la adresa Domniei Voastre Nr. 56.921 din 30 Iulie a.c., am onoarea a Vă comunica următoarele:

1/ Consulatul de la Skoplje fiind acela care îndrumază activitatea Consulatului din Bitolia, subsemnatul sunt în măsură a cunoaște situația din acel centru românesc așa că o luare de contact cu D-l Dr. Berberi nu ar prezenta nici o utilitate.

2/ Chestiunea redeschiderii bisericii noastre din Bitolia poate fi pusă imediat, fără a se mai aștepta rezolvarea revendicărilor noastre asupra proprietăților ce le avem în Macedonia.

3/ Pentru ca Biserica să poată funcționa nestânjenită, este necesar să se facă o intervențiune pe lângă Guvernul din Sofia întrucât eventuale demersuri făcute la Directoratele Regionale nu ar fi de nici un folos.

4/ Concomitent, va trebui cerut Sinodului Bisericii bulgare autorizația de funcționare pentru preotul ce va fi desemnat.

5/ Alegerea pr. Tiberiu Șdicu este cât se poate de nimerită întrucât D-sa cunoaște populația română din Bitolia și este unanim apreciat și respectat.

6/ Ar fi preferabil ca pr. Șdicu să aibă o legitimație românească sau un Ausweis german deoarece D-sa ar putea avea dificultăți în cazul când ar veni cu un act de călătorie sârbesc.

7/ Odată cu cererea de redeschidere, va trebui să se precizeze următoarele: a) ca biserica română să fie autorizată a celebra toate Sf. Taine; b) ca să aibă dreptul de a ține registre de stare civilă, ca și bisericile celelalte din Macedonia; c) ca biserica noastră să aibă un comitet de efori care să administreze biserica sub controlul Consulatului. Sistemul acesta este cel mai bun întrucât evită fricțiunile ce se produc în mod inevitabil.

8/ Parohul bisericii noastre ar găsi locuință gratuită în casa parohială construită de acest Consulat în anul 1938 în curtea Liceului român din Bitolia.

Consul,
(ss) *Emil Oprișanu*

Domniei Sale
Domnului Mihai A. ANTONESCU
Vice-Președintele Consiliului de Miniștri
Ministrul Afacerilor Străine a.i.
București

198

<1941>, <București>. Tablou cu școlile primare și secundare române din Peninsula Balcanică care au funcționat în anul școlar 1941-1942, precum și cu școlile închise din diferite motive.

TABLOU

Cuprinzând școlile primare și secundare române din Peninsula Balcanică, pe anul școlar 1941/1942.

ȘCOLI PRIMARE ÎN FUNCȚIUNE
GRECIA

Nr.c.	Localitatea	Felul școlii	Numărul elevilor	Învățători	Observații
1.	Salonic	mixtă	60-100	D. Ghiaciu Beca Goj M. Economu	
2.	Veria	băieți		Sotir Papatanase Ilie Gâma Emil Papasterie	
			348		
3.	Veria	fete		Anghelina Capidan Maria Zega Aura Cutrula Fania Nulica	
4.	Doleani	mixtă	45	Sterie Papatanase Sevastia Caraiani	
5.	Vodena	„	54	Elefteriu Roșu Eugenia Civică	
6.	Fetița	„	40	George Dului Viorica Constantinescu	
7.	Gramaticova	„	42	G. Celea. Ecat. Perdichi	
8.	Cândrova	„	45	Vance Tance Hristu Zdru Viorica Chirana	decedată
9.	Paticina	„	12	Dumitru Zdrula	
10.	Nevesca	„	17	Sterie Bibi Olga Stefan	
11.	Belcamen	„	22	I.Gh. Repidon Eliza Mitruli	
12.	Vlaho-Clisura	„	10	Stefan Belibaș	
13.	Hrupiște	„	28	Sterie Chiaciu Maria Gața	

14.	Cupa	„	13	Dionisie Papațafa	
15.	Livezi	„	22	Taşcu Timniu	
16.	Lumnița	„	22	Stavre Papatafa	
				Marioara Eftimiu	
17.	Ianina	„	15	(D. Niculescu) Gh. Perdichi	
18.	Oșani	„		Stefan Stupca	
19.	Grebena	„	81	At. Papatanase	
				Maria Muha	
				Sotiria Georgian	
20.	Turia	„	57	Ioan Bargiuna	
				Gh. Carangiu	
				Ioana Barangiuna	
21.	Băeasa	„	70	Atanase Baca	
				Despa Zotu	
				D. Ciubucli	
22.	Breaza	„	151	Gh. Profenza	
				Nic. Pispă	
				Tela Pispă	
23.	Damași	„	50	Eftimie Ciunguiani	
				Alexandra Profenza	
24.	Vlahoiani	„	50	Cușan Araia	
25.	Pretori	„	26	Dum. Puiareu	
26.	Mețova	„		(D. Ciubucli)	șc. închisă
27.	Furca	„	90	George Nasica	
28.	Pădzi	„	43	Sterie Roșu	
29.	Perivoli	„	12	Oreste Mihadaș	
30.	Samarina	„	16	George Ghițea	
31.	Arnixi	„		Const. Ciubucli	
32.	Armada	„		Mihail Riza	
33.	Paleoseli	„		Vasile Cațicu	

BULGARIA

1.	Sofia	mixtă	45	V. Negrea	
				Caliopi Nane	
				Florica Nanu	
2.	Giurmaia de Sus	„	28	Florica Ciunga	
				Petra Popova	de lb. Bulgară – Demisionat

ȘCOLILE SECUNDARE ROMÂNE

GRECIA

1. Liceul comercial al României din Salonic – Grecia
2. Școala profesională de fete Gr. I „ „

3. Liceul teoretic român din Grebena – Grecia
4. Gimnaziul român din Ianina – Grecia

BULGARIA

1. Liceul teoretic român din Sofia – Bulgaria

IUGOSLAVIA

1. Liceul teoretic român din Vârșeț – Jugoslavia
2. Școala normală română „ „ „

ȘCOLI SECUNDARE ROMÂNEȘTI ÎNCHISE

BULGARIA

1. Liceul teoretic român din Bitolia
2. Școala normală și profesională din Bitolia

ALBANIA

1. Liceul român din Corița – Albania
2. Gimnaziul român din Berat – Albania

ȘCOLILE ROMÂNEȘTI DIN PENINSULA BALCANICĂ
care au funcționat în trecut dar astăzi sunt închise fie
de pe urma războiului balcanic, fie din alte cauze

<i>I. GRECIA</i>	<i>II. BULGARIA</i>	<i>III. ALBANIA</i>
Târnova	Gopeși	Pleasa
Floru	Ohrida (2)	Beala de jos
Pisuderi	Crușova (2)	Moscopole
Grebeniți	Bitolia (3) + 2 secundare	Berat (2) + 1 sec.
Elasona	Perlepe	Leșnița
Caterina	Cernesî	Lușina-Carbunara
Huma (1926 din lipsă de elevi)	Magarova	Durazzo
Cochinopol	Moloviște	Frașari
Morihova	Nijepoli	Ferica
Mețova (2)	Cumanuva	Fieri
Marușa	Resna	Cavaia
Vlaholivad	Morihova	Cesina
Laca	Romua	Grabova
Armada	Veles	Tirana
Blața	Tetova	Premeti
Blirislav	Iancoveț	Lânca
Lugunța	Coceani	Nicea
Amiro	Scopia	Elbasan
Ghevgheli	Prizrend	Sipisca

Macrini	Grădiște	Corița (gimnaziu)
Paleoseli (redeschisă)	Poroi (1940 închisă de autoritățile bulgare)	Corița (șc. prim. etatizată)
Cupa	Giumaia de jos	Dișnița „ „
Domanașuli	Seres	
	Calcandel	
	Dobrinova	

➤ A.M.A.E., fond. Problema 18, vol. 1, nepaginat.

199

1942 martie 3, <București>. Raportul profesorului Gheorghe Papagheorghe, administratorul general al școlilor și bisericilor din Macedonia, către ministrul Culturii Naționale și al Cultelor, Ion Petrovici, privind situația școlilor române din Giumaia, Poroi și Institutul Român din Sofia; fragmente.

România

**Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor
Administrația Generală a Școalelor și Bisericilor
Române din Macedonia**

RAPORT

Domnule Ministru,

În vizita pe care am făcut-o la Sofia – Bulgaria – între 14 și 22 Dec. a.c., m-am interesat – între altele – și de posibilitatea deplasării la Giumaia, pentru cercetarea situației și nevoilor școalei noastre primare din acea localitate și a elementului român de acolo.

[...]

Din informațiile culese astfel, complectate cu altele obținute prin investigații personale, rezultă:

1) Școala primară română din com. Poroi – care se afla în funcțiune în momentul ocupării și *anexării comunei Poroi de către Bulgari dela Greci*, n-a mai putut fi redeschisă, din cauza opunerii autorităților bulgare și aceasta cu toate demersurile repetate ale reprezentantului guvernului nostru. Sânt totuși speranțe că autoritățile bulgare vor fi convinse și înduplecate să reintre în respectarea drepturilor noastre și astfel școala noastră să-și reînceapă activitatea. De îndată ce faptul acesta se va produce, această Administrație Generală va lua urgente măsuri pentru prompta satisfacere a nevoilor materiale ale școalei, pentru normala și demna funcționare a ei.

2) Școala noastră primară din Giumaia, se află în stare de funcționare, însă lipsită de material didactic și cu cerințe de imediată reparare spre a fi utilă scopului. Are nevoie de dușumele, ferestre, mobilier, firme etc. Realizarea acestora ar necesita cca. 100.000 – (una sută mii) leve, adică cca. 200.000 (două sute mii) lei. Cum Ministerul nostru nu are prevederi bugetare pentru realizarea urgentă a acestor imperioase cerințe, urmează a se interveni pe lângă Onor Președinția Consiliului de Miniștri pentru aprobarea și

deschiderea unui credit extraordinar, din care să se acopere atât aceste cheltuieli cât și altele despre care se face specificație mai jos.

3) Din discuțiile avute în cursul a trei audiențe în care a binevoit a mă primi, d-l Caranfil George, Ministrul nostru plenipotențiar de la Sofia și în care am discutat problemele culturale și scolastice românești din Regatul Bulgariei, a reieșit importanța deschiderii imediate a unei Biblioteci Publice Române pe lângă Institutul Român din Sofia. Domnia-Sa mi-a recomandat cercetarea Institutului și a Liceului nostru din Sofia spre a studia posibilitățile de înfăptuire a acestei frumoase opere naționale.

Procedând întocmai recomandațiunilor date, am cercetat, în zilele de 17 și 22 Decembrie a.c., sediul Institutului și al Liceului nostru din Sofia, constatând următoarele:

Liceul este foarte bine organizat. Are săli de clase și cursuri speciale foarte bine dotate și întreținute. Pentru chimie, științe naturale, fizică și desen sunt laboratoare bine dotate, organizate și conduse, precum și săli sau amfiteatre distincte pentru predarea materiei și efectuarea lucrărilor respective. În general este un liceu care face cinste atât Țării cât și conducătorului și colaboratorilor săi și care poate fi comparat cu oricare din bunele licee din Țară. Dispune de asemenea de un bogat material de laboratoare, didactic și intuitiv pentru toate obiectele de studiu.

Îi lipsesc însă parte din manualele didactice și sala specială de gimnastică, *ultima imperios cerută de legile și regulamentele școlare bulgare.*

În privința procurării manualelor didactice am cerut d-lui Gavril Barbul, Directorul Liceului, să-mi alcătuiască și remită o listă a acestora, pe care, prin raport special am avut onoarea a vă o înainta cu specificarea normelor și a mijloacelor de procurare imediată, acoperirea urmând a se face deocamdată din creditul extraordinar de 5.000.000 – aprobat de Președinția Consiliului de Miniștri pentru nevoile acestei administrații și care încep cu materialul didactic necesar școalelor noastre din Macedonia.

Cât privește sala de gimnastică necesară și impusă de regimul școlar bulgar tuturor școalelor secundare, efectuarea ei constituie o necesitate indiscutabilă, mai ales prin faptul că pentru liceul nostru din Sofia se activează în sensul obținerii recunoașterii oficiale și acordarea dreptului de publicitate din partea guvernului bulgar și rezolvarea trebuie încadrată în problema generală a nevoilor Institutului Român.

Astfel, Institutul Român din Sofia, care funcționează în același local propriu cu Liceul Român, posedă o sală mare unde au loc festivitățile, serbările naționale, reprezentațiile cinematografice, conferințe publice și alte manifestații similare românești.

Deocamdată această sală mai servește – impropriu însă – și a sală de gimnastică, pentru elevii liceului.

Institutul mai posedă și o bibliotecă cu un număr de peste șase mii de volume. Acestea însă nu sânt suficient folosite în funcția și menirea lor, prin faptul că nu pot fi cercetate de doritorii de a se adăpa la izvorul culturii românești din lipsa unei săli de lectură adevărată și prin faptul că volumele nu sunt, în marea lor majoritate, legate.

La această stare de fapt se mai adaugă și situația că, clădirea localului propriu este insuficientă. Astfel dormitoarele internatului liceului sunt instalate într-o clădire deținută cu o chirie de peste 250.000 lei anual ca și școala noastră primară.

Trebuie de asemenea relevat că, în ipoteza unei fericite soluționări a acordării dreptului de publicitate liceului nostru, acesta urmează a avea o existență distinctă de a institutului, corespunzând și satisfăcând cerințele legilor bulgare în cauză.

Rezultă deci că problema trebuie soluționată în ansamblul ei și pentru aceasta este necesar a se proceda, în această primăvară chiar, la clădirea, – pe o porțiune din terenul disponibil, proprietatea noastră, – a unui corp care să cuprindă: *o sală de gimnastică pentru Liceul Român din Sofia, o sală de lectură pentru Biblioteca Publică Română, săli de clasă pentru școala primară română și saloane pentru instalarea dormitoarelor internatului român, toate din Sofia.*

Din cercetările făcute și din informațiile dobândite, atât de la persoanele specificate mai sus, se poate afirma că această construcție poate fi realizată, în viitoarea campanie de lucru și în actuala conjunctură economică, cu suma de 5.000.000 (cinci milioane) lei.

Pentru accelerarea lucrărilor și pentru o bună administrare a fondului se poate numi o comisiune prezidată de Domnul Ministru Plenipotențiar al României la Sofia și alcătuită din Consulul General al României din Sofia, ca organ de constatare, Administratorul General al Școalelor și Bisericii Românești din Macedonia, – ca organ de verificare – Directorul Liceului, ca organ de gestiune și doi reprezentanți ai comunității române din Sofia ca membri.

Cum înființarea Bibliotecii Publice Române este de ordin imediat, netrebuind a se întârzia cu aceasta până la terminarea construcției, e nevoie ca să se confecționeze mobilierul necesar sălii de lectură, alcătuit, deocamdată, din 4 dulapuri mari, 10 mese și 20 scaune, pentru care este necesară, conform ofertelor depuse la Institut, suma de 137.000 lei – circa 250.000 lei – și să se efectueze legarea volumelor disponibile pentru care trebuiesc circa 500.000 lei, în total lei 750.000.

Cu acest mobilier și în această formă, mult așteptata Bibliotecă Publică Română din Sofia va putea fi inaugurată imediat, folosind sala de festivități a Institutului Român ca sală publică de lectură până la terminarea construcției proiectate.

Luând în considerațiune atât faptul că Departamentul nostru nu are prevăzut în bugetul în curs sume pentru astfel de scopuri cât și importanța națională a realizării imediate a celor preconizate mai sus, – cu onoare vă rog să binevoiți a interveni pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri pentru aprobarea și deschiderea unui credit extraordinar în sumă de 6.000.000 lei (șase milioane) destinat acoperirii următoarelor cheltuieli:

a)	Confecționarea mobilierului necesar sălii de lectură a Bibliotecii Publice Române din Sofia:	Lei	250.000 –
b)	Legarea uniformă a celor circa 6.000 (șase mii) volume de care dispune – până în prezent – Biblioteca Publică Română din Sofia	„	500.000 –
c)	Executarea unei construcții pe terenul propriu pentru adăpostirea școalei primare române din Sofia, a internatului Liceului Român din Sofia, a unei săli de gimnastică și a Bibliotecii Române din Sofia.....		5.000.000 –

d) Repararea clădirii proprii și confecționarea mobilierului necesar funcționării școlii primare române din Giumaia	200.000 –
e) Fond pentru preîntâmpinarea cheltuielilor de amenajare a școlii primare române din Poroj	50.000 –

Total	Lei 6.000.000 –

[...]

Vă rog respectuos să binevoiți a dispune să se ia toate măsurile necesare și posibile privind intitularea creditului extraordinar solicitat și înlăturarea publicității în această chestiune.

Administrator general,
(ss) *Gh. N. Papagheorghe*

Domniei Sale
Domnului Ministru al Culturii Naționale și al Cultelor
București

➤ A.MAE., fond. Problema 15, vol. 46, f. 332.

200

1942 octombrie 26. <Memorandum> al Comunității Române din Corcea (Corița) Albania, adresată consulului general al României la Tirana prin care solicită înființarea unei reprezentanțe (consulat sau viceconsulat) în această localitate.

COPIE de pe <Memorandum>-ul Comunității Române din Corcea (Albania) adresată
Consulatului General al României la Tirana și înregistrată sub
Nr. 625 din 26 Octombrie 1942

Domnule Consul General,

Marea familie a românilor (aromânilor) din Albania, Macedonia, Epir, Tesalia răspândiți în spații geografice diferite și trăind de veacuri sub dominații străine, una cu concepții mai diferite decât alta și mai ales având atitudine anume potrivnică față de elementul românesc, căruia vitregia tuturor vremurilor nu i-a putut distruge substanța națională, conservate prin elemente esențiale: grai strămoșesc, obiceiuri, religie.

[...]

Ne dăm seama de toate greutățile prin care a trecut ROMÂNIA, dar flacăra viitorului nu va mai întârzia să strălucească pentru toți românii. Și de aceea suntem aproape convinși că Guvernul român se gândește la noi pentru a nu ne lăsa să pierim printre străinii care au tot interesul să ne facă a uita de originea și legăturile noastre cu România.

Dar cum soluționarea atât de cunoscutei probleme a românilor din Balcani nu va putea căpăta prea curând o dezlegare pe linia dorințelor noastre, rugăm stăruitor pe

DOMNUL MAREȘAL ANTONESCU, brav conducător al destinelor românilor și Guvernul român să înființeze o reprezentanță română (*un Consulat sau Vice Consulat*) la Corcea, inima regiunii aromânești. Prin mijlocirea sa aromânii din aceste regiuni vor ține un contact permanent și strâns cu România, își vor putea mai ușor arăta suferințele lor, iar reprezentantul României în aceste părți se va afla chiar în mijlocul familiilor aromânești. Noi vom avea mulțumirea că Guvernul Român ne dă dovada că nu ne-a uitat, că se interesează de noi, și că, într-un viitor nu prea îndepărtat, speranțele noastre se vor realiza de a căpăta o autonomie cu conducători de ai noștri, destul de mulți și foarte capabili, care au făcut studiile în Țară.

Credem cu atât mai însemnat a avea printre noi un sfetnic al României cu cât în aceste vremuri se duc lupte în ascuns pentru deznaționalizarea elementului aromânesc care, oropsit cum este și hărțuit de nevoie va fi poate pus în cumpănă, mâine-poimâine, să creadă că promisiunile ademenitoare ale propagandiștilor sunt avantajoase și prin urmare să treacă în tabăra lor, pierzându-se astfel în ape străine.

Dacă până acum ne-am luptat singuri pentru a ne păstra ființa românească străbătând urgisite vremuri câte s-au abătut asupra noastră, pe rând sub dominația: otomană, greacă, bulgară, iugoslavă, albaneză, și am reușit cu ajutorul lui DUMNEZEU, credem că de acum înainte România se va îngriji măcar printr-un reprezentant al său la Corcea ca fii ei îndepărtați să nu fie lăsați în voia valurilor și să aibă măcar sprijinul sufletesc care să întrețină și să dezvolte simțământul românismului pe aceste meleaguri.

Pentru motivele arătate mai sus și cele încă de mult cunoscute, credem că nu va fi de prisos prezența României mai apropiată de sufletele noastre ba, dimpotrivă, va aduce reale foloase.

Comunicațiile sunt atât de grele între centrele românești și Consulatul Român din Tirana, datorită lipsei mijloacelor necesare, costul foarte scump al deplasărilor la Tirana neadaptabile economiilor noastre neînsemnate și mai ales imposibilitatea de a transmite corespondența cu caracter românesc la Tirana, din pricina controlului sever la care suntem supuși de autoritățile locale, care cenzurează transmițerile noastre.

Nu ne mai plângem de greutatea ce întâmpinăm, căci desigur sunt bine cunoscute forurilor ce se ocupă de problema noastră, însă nu putem trece peste această ocazie fără a aminti lipsa unui sprijin moral care s-ar face simțit printr-un contact direct cu Românii de aici; absența unui sprijin cultural și de propagandă foarte necesară; de asemenea ar trebui întărit sentimentul religios pe care îl întreținem cu multă anevoie,, lipsindu-ne cele trebuincioase săvârșirii cultului.

Ca să mai adăugăm date statistice și monografii asupra acestor ținuturi ar fi să vă îngreunăm prea mult citirea acestui Memorandum, căci ele sunt bine stabilite și cunoscute de toată lumea.

În timpul Albaniei independente Corcea era cu adevărat un centru în care mai toate statele balcanice aveau reprezentanți. Printre acestea avea și România un Consulat Onorific care s-a desființat odată cu moartea titularului său. Acest Consulat era exponentul direct al aromânilor din sudul Albaniei și ne aducea servicii de al căror folos azi simțim mult lipsa.

Nu vedem ce piedici s-ar opune la crearea unei reprezentanțe de sprijin românesc în mijlocul acestei comunități și de aceea rugăm stăruitor Onoratul Guvern Român să binevoiască a ne trimite aici un sol, care va fi o cheazășie că aspirațiile noastre vor avea o împlinire și un stimulent pentru propășirea românismului.

V/Președinte-Secretar,
(ss) *V. Balamaci*

Președinte,
(ss) *Gh. Cocea*

Membri Consilieri:

N. Carabuzi
Gh. Tanacea
C. Caramitru
N. Spira

➤ A.M.A.E., fond. Problema 18, vol. 2, nepaginat.

201

1942 noiembrie 11. Extras din raportul administratorului general al școlilor și bisericilor române din Macedonia Gh. N. Papagheorghe privind nevoile urgente ale acestor școli datorită războiului.

[...]

III. ALTE CHESTIUNI ȘI NEVOI URGENTE

În vederea executării prompte a însărcinărilor afectate instituției, ce am cinstea de a conduce, este cred, nevoie de o serie întreagă de măsuri ce trebuiesc luate și aplicate de urgență de forurile guvernamentale române, în frunte cu Onor Președinția Consiliului de Miniștri, și care să privească:

1. *Situația Școalelor Primare și Secundare Românești.*

a) *Școalele în funcțiune:*

ÎN GRECIA: *Școale primare:* 32 cu 58 învățători și învățătoare cu cca. 1500 elevi și eleve.

Școale secundare: Un liceu comercial de băieți, cu 8 clase la Salonic; una școală profesională de Gr. I cu 5 clase, tot la Salonic, un liceu teoretic de băieți cu 8 clase la Grebena și un gimnaziu mixt cu 4 clase la Ianina.

ÎN BULGARIA: Școale primare, 2 cu 5 învățători și învățătoare și 73 elevi și eleve.

Școale secundare: un liceu teoretic cu 8 clase în Sofia.

b) *Școale închise:*

ÎN GRECIA. Școale primare: 22.

În Bulgaria [...] Macedonia [...] Iugoslavia și anexată Bulgariei

Școli primare: 29

Școli secundare: un liceu teoretic de băieți la Bitolia (Monastir); una școală normală și profesională de fete, tot la Bitolia.

În Albania – alipită Italiei:

Școale primare: 22.

Școale secundare: un liceu teoretic de băieți la Corița (Corcea) și un gimnaziu mixt la Berat

În ceea ce privește felul cum se prezintă școalele aflate în funcțiune, atât cele primare cât și cele secundare, cu excepția celor din Sofia și a altor câtorva, pot afirma, din constatări personale și informații precise că situația lor este absolut nesatisfăcătoare. Lipsite de material didactic și de localuri adevărate, în cea mai mare parte, ele fac o impresie penibilă și existența lor în stare de funcțiune, nu se poate atribui decât numai căldurii sufletești și entuziasmului patriotic ce stăpânesc deopotrivă pe părinți, elevi și dascăli.

Prin grija deosebită de care este animată și preocupată conducerea actuală a Departamentului Culturii Naționale și a Cultelor, în frunte cu marele dascăl domnul Ministru ION PETROVICI, secondat de inimosul Secretar General, Domnul profesor NAPOLEON CRETU și de înțeleptul și plin de experiență Domnul Director AUGUSTIN CALIANI, conducătorul învățământului de peste hotare, s-au luat și continuă să se ia măsuri energice și efective pentru remedierea cât mai neîntârziată a acestor stări de lucruri. Astfel, s-au trimis – în limitele fondurilor bugetare disponibile – manuale didactice pentru școalele primare și, hotărârea luată recent de a se institui organe de administrație, îndrumare și control precum și trimiterea de corp didactic selecționat, sunt fapte certe ce constituie o cheazășie și o relevare a dorinței și tendinței unei grabnice normalizări.

Tot în legătură cu situația actuală a școalelor în funcțiune, țin a releva starea apăsătoare și îngreuiată creată prin rechiziționarea de către armatele aliate de ocupațiune, a unor clădiri și a unor instalații mobiliare ce aparțineau și de care se foloseau școalele noastre. Astfel, localul propriu al liceului comercial de băieți din Salonic, cu întreaga instalație a internatului – dormitoare cu paturi cu tot, sufragerie complectă, baie, bucătărie etc. – se află rechiziționat localul de Armata Germană. Din această cauză, funcționarea liceului comercial se face în mod absolut impropriu mergându-se până acolo încât, elevii locuiesc încăperi insalubre, dorm pe jos, mănâncă în serii, n-au unde face meditațiile pentru pregătirea lecțiilor, sunt lipsiți de baie și de confortul minim necesar.

Dacă lucrul acesta a putut fi suportat în anul expirat, prin faptul că școala a funcționat, din cauza războiului, în perioada de vară – aprilie-august – apoi, pentru prezent și viitor, pericolul ne apare direct.

Se impune deci, a se interveni convingător, energic și urgent, pe lângă autoritățile militare germane pentru a ni se elibera neîntârziat localul și mobilierul rechiziționat, sau a ni se da sau trimite cel puțin 200 paturi complete. Altfel, va fi imposibilă funcționarea normală a liceului comercial, mai ales în cursul iernii.

Privitor la școlile primare și secundare închise îmi permit respectuos a releva că, în prezent este cea mai bună ocazie de a se păși la redeschiderea lor. Pentru aceasta trebuie luate grabnice măsuri pe care Onor Președinția Consiliului de Miniștri urmează a le determina. Tratatative diplomatice cu guvernele respective – german, italian, bulgar, albanez și grec trebuiesc, de îndată începute prin legațiile noastre din Statele respective și chiar direct prin trimiși ai Guvernului pentru stabilire de acorduri și obținerea de autorizații de redeschidere și funcționare a acestor școale.

Administrația Generală a școalelor și bisericilor române din Macedonia stă respectuos la ordine pentru executarea oricăror dispozițiuni ce i se vor da în sensul de mai

sus. Trebuie reținut însă, că toate aceste școli românești au ființat cândva și că numai împrejurările și consecințele războiului au făcut ca ele să-și înceteze activitatea.

Șovinismul sârbesc a determinat închiderea școalelor noastre din Macedonia, fostă cucerită de sârbi și actualmente anexată de bulgari, imediat după războiul din 1916-18 și toate străduințele depuse pentru redeschiderea lor au rămas fără rezultat.

Este absolut necesar a se cerceta în Arhivele Ministerului Afacerilor Streine, rapoartele reprezentanților noștri diplomatici și consulari din statele balcanice, spre a se elucida definitiv cauzele ce au determinat sus zisa stare de fapt și spre a se putea acționa în cunoștință, procedându-se la găsirea posibilităților de redeschidere neîntârziată a școalelor respective.

2. *Situația bisericilor românești din Macedonia*

În prezent funcționează în întreaga Macedonia un număr de 21 locașuri de închinăciune și slujbă religioasă românească, prezentându-se astfel

- a) În Grecia – 13
- b) În Bulgaria – 2
- c) În Albania – 6

Un număr de peste 15 biserici și Capele românești stau zăvorâte sau sunt folosite de slujitori în limbă străină populației ce-i ascultă. În majoritatea cazurilor acestea se găsesc în fosta Macedonia iugoslavă.

E de la sine înțeles deci că, odată cu demersurile ce se vor face pentru redeschiderea școalelor închise, trebuie să se acționeze și pentru redobândirea bisericilor noastre.

[...]

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 34, f. 364.

202

1942 decembrie, 23, Sofia. Raportul lui G. Caranfil adresat ministrului Afacerilor Străine ad interim Mihai Antonescu privind abuzurile autorităților bulgare împotriva minorității române din această țară.

Nr. 1716

Confidențial - Personal

Foarte urgent

Sofia, 23 decembrie 1942

Domnule Ministru,

Ca urmare la raportul meu No. 1715 din 18 Decembrie crt. și ca răspuns la adresa Domniei-Voastre No. 82409 din 8 Octombrie 1942, am onoarea a Vă aduce la cunoștință că problema minorității românești în Bulgaria a intrat într-o nouă fază.

Astfel în regiunea Vidinului – pentru moment – minoritatea românească este pur și simplu terorizată, creindu-se o stare intolerabilă (anexez cu titlu informativ, în copie, rapoartele nr. 393 și 404 din 12 decembrie al Consulatului nostru la Vidin).

Metoda întrebuintată de către autoritățile bulgare este următoarea:

a) nimeni nu are voie să ia contact cu consulul nostru sub cele mai grave amenințări;

b) înscenarea de procese imaginare;
c) chemarea la poliția locală a unora din români, cărora li se dă un termen de o lună ca să lichideze ce au și să plece. La întrebarea interesaiților unde să se ducă, li s-a răspuns de poliție, ca să plece în România.

d) Consulatul este zi și noapte păzit de către doi polițiști și un agent secret pentru a controla cine vine la Consulat.

e) Părinții ce își trimit copiii la Institutul Român din Sofia sunt aspru persecutați.

f) La toți românii li s-a ridicat în mod abuziv aparatele de radio etc.

De altfel, acest sentiment de insecuritate planează asupra tuturor românilor oriunde s-ar găsi în Bulgaria. Nici unul nu este sigur de ziua de mâine.

Cred că toate aceste măsuri sunt destinate a prepara în mod forțat terenul pentru un schimb de populații între bulgarii din România și românii din Bulgaria.

În orice caz, socotesc că situația actuală a minorității românești din Bulgaria a ajuns la o stare pentru remedierea căreia este imperios necesar să acționăm fără întârziere, spre a preveni pe de-o parte întinderea persecuției și la alte regiuni, iar pe de altă parte, pentru a împiedica accentuarea măsurilor de presiune asupra minorității noastre, care altfel nu vor face decât să crească.

Îmi permit a sugera ca pe de-o parte să fiu autorizat să depun un protest formal contra interdicțiunii ca românii să ia contact cu consulii noștri, cerând totodată încetarea persecuțiilor contra minorității noastre care nu s-a făcut vinovată cu nimic, lăsând să se înțeleagă că în caz contrar Consulatului bulgar de la Galați și minorității bulgare din România i se va aplica un regim asemănător.

Iar pe de altă parte, ca Domnia-Voastră să atragă foarte serios atențiunea Ministrului Bulgariei la București asupra acestei stări de lucru, arătându-i că în cazul că persecuțiunile nu vor înceta de îndată, pentru fiecare român ce va fi obligat să plece din locul său de reședință, indiferent unde, doi bulgari vor fi trimiși în Transnistria. Numai o astfel de amenințare ar tempera zelul conducătorilor de aici, care ar dori prin aceste măsuri să scape de românii din regiunea Vidinului și a Dunării în general, pentru a coloniza aceste locuri fertile cu bulgari etnici. Deci numai amenințarea cu deportarea unui număr dublu de bulgari în Transnistria ar năruie planurile bulgare.

Îmi permit, în sfârșit, să atrag atențiunea și asupra unui alt aspect al chestiunii: ura minorităților românești din Bulgaria se va întoarce contra Guvernului român, dacă am lăsa impresiunea că acesta îi lasă pradă bulgarilor fără a încerca nimic în favoarea lor.

(ss) *G. Caranfil*

Domniei Sale, Domnului prof. Mihai Antonescu
Vicepreședintele Consiliului de Miniștri
Ministrul Afacerilor Străine a.i. București

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 3, nepaginat.

203

1943 februarie 15, București. Memoriul profesorului Dumitru Berciu adresat ministrului Culturii Naționale și Cultelor Ion Petrivici privind Institutul Român din Albania.

Vicepreședintele Consiliului de Miniștri
Ministrul Afacerilor Străine a.i. București

M E M O R I U

În legătură cu INSTITUTUL ROMÂN DIN ALBANIA

În urma însărcinării ce mi-a fost încredințată de către Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor, potrivit Jurnalului Consiliului de Miniștri No. 1064, publicat în Monitorul Oficial No. 249 din 24 Octombrie 1942, de a mă deplasa în Albania cu scopul de a cerceta la fața locului condițiile în care se găsește localul Institutului Român din Albania, proprietatea Statului Român, aduc la cunoștință următoarele:

1)- În timpul ostilităților dintre Italia și Grecia orașul Santi Quaranta (Porto Edda) din Albania meridională, unde se găsește sediul Institutului Român, a fost ocupat de către armatele grecești și reocupat de italieni la sfârșitul lunii Aprilie 1941. Sub ocupația grecească localul a fost transformat în spital.

2)- În tot acest răstimp institutul a fost bombardat în repetate rânduri de către aviația italiană, dar, din fericire, n-a fost niciodată atins în plin. O bombă a căzut în curte, distrugând aripa dreaptă a terasei de beton. În jurul institutului au fost aruncate mai multe bombe, ale căror schije au distrus unele obloane și uși de lemn. Altele au sfârâmat în mai multe locuri acoperișul de țigle, care va trebui reparat cât mai neîntârziat, înainte de începerea ploilor de primăvară. În timpul bombardamentelor au fost distruse de asemenea și toate geamurile. Unele dintre ele au fost înlocuite de către autoritățile militare italiene.

3)- Zidul exterior, pe toată porțiunea dinspre mare, unde este și strada, a fost distrus în întregime, așa încât localul a rămas fără protecție către stradă. În plus ni s-au luat 3 m din grădina institutului, adică o suprafață de aproape 200 m.p., care a fost transformată în stradă.

4)- Grilajul de fier de deasupra zidului amintit a fost furat, împreună cu cele 4 porți grele, de fier, precum și 7 uși și 14 obloane de stejar și brad; au dispărut de asemenea și 8 tuburi de ținichea pentru scurgerea apei de pe acoperiș.

5)- *Întreg inventarul institutului, în valoare de peste un milion lei, a dispărut (a se vedea lista alăturată acestui memoriu, în care n-au fost trecute obiectele noastre personale).*

În afară de această mare pierdere, în deosebi a bibliotecii, celelalte stricăciuni cauzate de războiu nu sunt atât de mari și ireparabile.

P R O P U N E R I

1) *Lucrări urgente:* a) repararea acoperișului prin înlocuirea țiglelor și lantețelor distruse de bombe; lucrarea va trebui efectuată înaintea începerii ploilor de primăvară, pentru a preîntâmpina infiltrarea apei și ruinarea plafoanelor; b) repararea ușilor și ferestrelor; c) punerea restului de geamuri; d) ridicarea – cel puțin provizorie – a zidului exterior, pentru a închide clădirea institutului și a o feri de răufăcători.

2) Trimiterea unui delegat al Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor pentru efectuarea acestor lucrări urgente.

3) Același delegat va încheia contractul de închiriere a localului institutului cu autoritățile militare italiene, care ocupă în prezent institutul (Spitalul de campanie No. 581). Cât am stat la Santi Quaranta și la Tirana am și început tratativele în vederea încheierii acestui contract. De altfel clădirea Institutului a fost utilizată de către italieni

încă de la 1 Mai 1941. Suma obținută din chirie va acoperi în parte cheltuielile de întreținere.

4) Delegatul Ministerului va face și demersurile necesare pentru *obținerea despăgubirilor de război (peste un milion lei)*, la care Statul Român are dreptul. El va face și intervențiile pe lângă autoritățile albaneze *ca porțiunea de teren transformată în stradă să revină cât mai repede institutului, pentru a nu se creia o situație de fapt.*

5) Pentru a nu pierde drepturile obținute de Statul Român cu mari greutate din partea Guvernului albanez, în decursul anilor precedenți, suntem de părere ca Ministerul Culturii Naționale să *reînființeze Institutul Român din Albania*, revenindu-se asupra Decretului-Lege No. 3685/1940 (a se vedea proiectul anexat prezentului memoriu). Prin această reînființare Ministerul Culturii Naționale nu-și ia nici un angajament material, în afară de micile cheltuieli de întreținere. Este deci vorba de *o formă*, pentru a ne putea menține poziția câștigată în Albania și în fața autorităților italo-albaneze, care, – atât cât m-am putut informa –, n-au luat cunoștință de actul de desființare din 1 Noiembrie 1940.

Autoritățile locale s-au arătat foarte dispuse a respecta drepturile dobândite de Statul Român. Ar fi, cred, o greșeală dacă s-ar renunța la aceste drepturi, care vor putea fi – sunt încredințat –, de mare folos pe viitor.

6) Fiindcă la Santi Quaranta (Porto Edda) sunt numai două familii de români refugiați din Grecia, iar satele cu o populație românească se găsesc la mare depărtare, să se caute toate mijloacele ca Statul Român să obțină *transferarea sediului Institutului la Tirana*, unde se află un puternic centru românesc (cam 2500 suflete).

Această transferare se poate obține printr-un schimb de local. Clădirea institutului *se poate vinde*, fie autorităților italiene, care de altfel au și făcut demersuri în acest sens, fie Guvernului albanez, care cred că ar fi bucuros să intre în posesia unei asemenea frumoase clădiri. Se va putea cădea de acord și cu Crucea Roșie albaneză, care este proprietara orașelului Santi Quaranta și care posedă multe edificii la Tirana. S-ar putea face prin urmare, *un schimb de local*.

Dacă această propunere este acceptată de către On. Ministerul Culturii Naționale, ea reclamă o oarecare urgență, fiindcă Santi Quaranta se găsește într-o regiune locuită în majoritate de Greci, care, în urma actualului război, ar putea fi cedată Greciei.

7) Odată sediul institutului mutat la Tirana, se va solicita din partea Guvernului albanez dreptul de a deschide un *liceu românesc*. Dealtfel în 1927 a fost înființat la Corița un gimnaziu românesc, dar a fost desființat în 1929.

După închiderea liceului francez de la Corița (1938), cred că liceul românesc ar suplini și acest gol. În afară de fiii de români, el ar fi frecventat și de albanezi, mai ales că un număr mare de albanezi caută pe toate căile să învețe limba română, pentru a veni la noi, unde au interese de tot felul.

8) În cazul că nu s-ar putea obține autorizarea de funcționare a liceului românesc, s-ar putea dobândi dreptul de a deschide la Tirana *o școală primară românească*, reparându-se o nedreptate din trecut, când guvernele albaneze n-au îngăduit funcționarea unei școli românești în capitala Albaniei.

9) Până la obținerea dreptului de funcționare a liceului sau a școalei românești și până la ivirea unor condițiuni favorabile reluării activității științifice a Institutului, se va creia în localul institutului, – după mutarea la Tirana –, *o Casă Românească*, având o

bibliotecă, o sală de lectură, o expoziție permanentă de artă românească etc., în care să se adune la sărbători și la zile anumite, membrii comunității românești din Tirana și chiar din restul Albaniei, ale căror energii să fie îndrumate spre folosul Statului Român.

10) În cadrul activității institutului *se vor organiza și controla școlile și bisericile din întreaga Albania*, așa cum s-a procedat cu cele din Macedonia.

În orice caz, cred că ar fi bine ca Guvernul român să intervină pe lângă Guvernul albanez ca școlile românești (5 la număr) să fie redeschise, întrucât *în prezent nu funcționează nici o școală primară românească în Albania*. Se invocă greutățile timpului de față și distrugerea localurilor unor școli în vremea războiului italo-grec. Totuși școalele albaneze funcționează în mod regulat, iar clădirile deteriorate au fost reparate la timp!

Directorul sau delegatul Ministerului cu conducerea Institutului Român să fie autorizat de către Ministerul Culturii Naționale a cerceta la fața locului *situația – într-adevăr tristă—, a școlilor și bisericilor românești din Albania*, cu localuri în ruină, cu învățători și preoți neplătiți la timp și persecutați de autoritățile locale.

11) Ministerul Cult. Naț., prin delegatul său, să rezolve și *chestiunea moștenitorilor profesorului N. Iorga*, plătind cota ce le revine de pe porțiunea de teren în diviziune. Această porțiune de teren poate fi *declarată de utilitate publică* și plătită ca atare, după ce se vor cunoaște prețurile din Albania.

12) Fonduri necesare pe exercițiul 1943/1944: 1.200.000 lei pentru acoperirea cheltuielilor cerute de reparațiunile urgente semnalate mai sus și de deplasarea directorului-delegat în Albania pentru rezolvarea tuturor chestiunilor privitoare la Institut și în general la învățământul român în Albania

(ss) *Prof. dr. Dumitru Berciu*
Bd. Palatul Cotroceni
Nr. 3, București, 6

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor, dosar 2454/1943, f. 6-9.

204

1943 aprilie 10, București. Referat al Direcției Politice din cadrul Ministerului Afacerilor Străine privind situația demografică, economică și cultural-religioasă a românilor din Albania.

10 aprilie 1943

Ministerul Regal al Afacerilor Străine
Direcțiunea Politică

SITUAȚIA ACTUALĂ a ROMÂNILOR din ALBANIA

I. NUMĂR și ÎNTINDERE

Românii din Albania, după afirmațiunile conaționalilor noștri originali din diferitele regiuni românești s-ar ridica peste cifra de 40.000 suflete, fără a ține seama de cei ce au căzut victime procesului de deznaționalizare. Consulul nostru General din Tirana, care în anul 1941 a întreprins o anchetă asupra românilor albanezi a constatat un număr de cca. 31.400 suflete. Dintre aceștia, aproximativ 20.000 ar locui în regiunea Corcea, restul fiind

răspândiți în diversele comune din centrele Elbasan, Tirana, Durazzo, Fieri, Berat, Cavala și Valona.

II. SITUAȚIA ECONOMICĂ ȘI SOCIALĂ

După ocupațiile lor și după felul lor de viață, acești români se împart în patru categorii: 1. orașeni; 2. agricultori; 3. munteni stabili și 4. munteni nomazi sau fărșeroți. Acei de prin orașe sunt pretutindeni harnici, pricepuți și întreprinzători. O mare parte a comerțului și industriei din Albania e în mâinile lor. Prin aptitudinile lor comerciale și prin sânguința lor aproape toți și-au creat o stare materială înfloritoare. Această categorie este însă cea mai expusă deznaționalizării.

Agricultorii locuiesc cea mai mare parte în Câmpia Muzachiei. Starea lor economică este cât se poate de rea iar sănătatea le este amenințată de malaria care bântuie în acea regiune.

Muntenii locuiesc în regiunea Corcei. Ocupațiunea lor principală este creșterea oilor, vitelor cornute și cailor. O parte mai mică dintre ei se ocupă cu cărăușia.

Românii fărșeroți în fine trăiesc vara în munții din sud-estul Albaniei iar în timpul iernii în șesurile din sud-vestul țării, în apropierea mării. Îndeletnicirea lor este creșterea vitelor: oi, vaci și cai mărunți de munte.

III. ȘCOALA

Pe baza drepturilor culturale acordate de sultan, în timpul Imperiului Otoman, au existat în Albania 17 școli primare, care aveau deplină autonomie, funcționând cu învățători cetățeni români numiți și plătiți de Statul Român. După războiul mondial, Guvernul albanez a desființat majoritatea acestor școli și a refuzat celor rămase dreptul de autonomie, cu toate stăruințele noastre, acceptând, după lungi pertractări și mari greutăți, funcționarea a șase școli primare etatizate cu dreptul de predare a limbii române însă cu învățători numiți, plătiți și controlați de albanezi, în comunele: Corcea, Dișnița, Sipsca, Moscopole, Nicea și Lunca.

În toate celelalte localități importante pentru noi din Albania, peste jumătate din numărul total al minoritarilor români nu pot învăța în școli limba românească. Școli secundare românești nu există.

Învățătorii celor șase școli primare de mai sus retribuiți de Guvernul albanez primesc și un supliment de salariu, foarte modic de altfel, din partea Statului Român.

IV. BISERICA

Astăzi românii își mențin biserici naționale cu slujba în limba română în opt comune din regiunea Corcea și Elbasan și anume: Corcea, Sipsca, Pleașa, Grabova, Nicea, Lunca și Elbasan.

În toate celelalte localități importante din Albania, minoritarii români sunt lipsiți de biserică proprie.

Preoții români depind spiritualicește de biserica ortodoxă autocefală din Tirana. Salarizarea lor este, în mod teoretic, pe seama comunităților locale. În mod practic ei sunt plătiți de Guvernul nostru cu consimțământul tacit al Guvernului albanez.

De la instituirea regimului italian în Albania, s-a suspendat acordarea vizelor atât tinerilor albanezi cât și românilor care ar dori să învețe la școlile din România, în afară de

studenții seminariilor. Politica actualului regim este de a forma cât mai mult tineretul în spiritul și cultura Romei. S-au luat dispozițiuni pentru ca învățământul limbii italiene să devină obligatoriu în toate școlile secundare. S-au înființat licee italiene în centrele principale și câteva școli primare italiene. Copiii de școală primară, dintre care mulți români, fără a fi obligați în mod legal, urmează la îndemnul părinților cursuri particulare de limba italiană. Progresul pe care l-au făcut acești copii este atât de mare, încât unii dintre ei vorbesc mai bine limba italiană decât pe cea română.

În chestiunea ameliorării drepturilor culturale ale românilor din Albania, atitudinea autorităților italiene este destul de rezervată, căutând să evite noi nemulțumiri interne prin trezirea unei probleme minoritare românești. Pe de o parte cercurile oficiale italiene afirmă, ca și cele albaneze, că românii nu cer limba românească în școală și biserică; pe de altă parte, românii se sfîșiesc să facă cereri, dacă nu sunt asigurați că vor fi susținute de Guvernul italian.

Problema minorității românești din Albania a făcut recent obiectul unui schimb de scrisori între Guvernele italian și român, cu prilejul semnării Acordului Cultural între Italia și România, în ziua de 8 Aprilie a.c., prin scrisoarea pe care Domnul Profesor Mihai Antonescu, Vice-Președintele Consiliului de Miniștri, a adresat-o Domnului Bova Scoppa, s-a făcut apel la Guvernul italian de a pune toată grija ce-i va fi cu putință la conservarea valorilor spirituale și culturale ale populațiilor din Albania și din Italia, care vorbesc un dialect românesc. De asemenea, s-a făcut apel la bunele oficii ale Guvernului italian pe lângă Guvernul albanez în vederea încheierii unui acord cultural româno-albanez.

Ministrul Italiei la București a răspuns asigurând Guvernul român de bunăvoința Guvernului italian în această chestiune și făcând cunoscut că va transmite la Roma propunerea privitoare la negocierile în vederea încheierii unui acord cultural româno-albanez. Acest schimb de scrisori are, un caracter confidențial.

(ss) *Buznea*

10 Aprilie 1943

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 2, Albania, nepaginat.

205

1943 aprilie 28, București. Adresa directorului Învățământului Particular și Confesional August Caliani către Președinția Consiliului de Miniștri cu privire la situația învățământului românesc din Bulgaria, Iugoslavia și Grecia.

Onor.

**Președinției Consiliului de Miniștri
Cabinetul B.B.T**

Secția M. Biroul 1 B

LOCO

Nr. 85845/1943

28 aprilie 1943

Potrivit adresei Nr. 2406 din 12 Decembrie 1942 avem onoarea a Vă aduce la cunoștință situația învățământului românesc de peste hotare, între 25 Martie 1943 și 22 Aprilie 1943, pe baza rapoartelor intrate la Ministerul Culturii Naționale până la data de 23 Aprilie 1943 inclusiv:

1. *Bulgaria*

La Liceul Românesc din Sofia s-a ținut examenul de bacalaureat între 1-7 Aprilie 1943. Examenul a fost prezidat de Dl. Prof. Universitar Nicolae Șerban în calitate de delegat al Ministerului Culturii Naționale. S-au prezentat 11 candidați care au reușit.

După încheierea examenului de bacalaureat Dl. Prof. Universitar Nicolae Șerban, potrivit delegației ce i s-a dat a inspectat atât clasele liceului și clasele școlii primare românești, constatând progres deplin mulțumitor la toate materiile, o colaborare armonioasă între profesori și directori și o conducere înțeleaptă a școlilor.

2. *Iugoslavia*

Către finele lunii Martie 1943, internatul român de băieți din Vârșeț, unde se țineau și cursurile școlii normale, a fost evacuat în vederea plasării trupelor germane. S-a obținut în oraș o altă clădire în care au putut fi adăpostiți o parte din elevii interni mai săraci.

La internatul de fete din Vârșeț, restrângându-se dormitoarele s-au obținut trei camere libere pentru cursurile școlii normale.

Cu aceste schimbări de local, cursurile școalelor române din Vârșeț și-au continuat activitatea fără întrerupere.

3. *Grecia*

Autoritățile militare italiene ocupante au evacuat încă de la finele lunii Martie 1943, din orașul Grebena liceul de băieți și școala primară cu întreg personalul didactic și administrativ și cu toți elevii acestor școli, precum și întreaga populație românească din acest oraș.

Școlile și elevii s-au îndreptat la Salonic unde își continuă cursurile după masă în localurile școlilor românești din acest oraș.

Director,
Aug. Caliani

Șeful Serviciului
(ss) *El. Vasiliu*

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 34, f. 388.

206

1943 Iulie, 15. Tabel cu materialele expediate școlilor și bisericilor române din Grecia între anii 1942-1943 constând în alimente, combustibil, material didactic, manuale și îmbrăcăminte.

T A B L O U

Cuprinzând materialul didactic, alimentar și diverse alte articole procurate școlilor și bisericilor române din Grecia, prin Administrația Generală din Salonic.

A. *Material expedit*I. *Articole alimentare expediate prin Institutul Național al Cooperativei, în anii 1942 și 1943:*

21.450 Kg. făină de grâu	1.913 „ulei comestibil
105.000 „porumb	7.250 „zahăr
10.000 „paste făinoase	3.225 „marmeladă
6.676 „carne de porc afumată	4.100 „sare de bucătărie

7.500	„ fasole	1.075 litri petrol lampant
3.300	„ mazăre	538 kg. sodă de rufe.
3.178	„ untură	

II. *De la Ministerul Economiei Naționale, 1942/1943:*

5.000 kg. Benzină

500 kg. Ulei pentru mașină.

III. *De la Casa Școalelor și Imprimeriile Statului:*

- a. Prin delegatul Docu Apostol, toate cărțile și materialul didactic necesar (hărți și tablouri) pentru școlile primare din regiunea Pindului (în total 12 pachete a câte 250 exemplare de fiecare serie).
- b. Prin delegatul Sotir Papatânase, cărțile și materialul didactic necesar școlilor primare din regiunea Veriei (câte 300 ex. de fiecare serie).
- c. Prin Dl. Consul G. Popescu, 200 abecedare pentru școlile primare din orașul și regiunea Salonic.
- d. Prin Ministerul Propagandei, șase lăzi cu cărți școlare de curs primar pentru Grecia.

B. *Material aflat la Vamă, în curs de expediere:*

- I. *De la Serviciul de Capturi al Armatei:* una ladă cu cuverturi de pat și șase lăzi cu veselă, tigăi, ceainice, căni, pahare etc.
- II. *De la Consiliul de Patronaj:* una ladă cu material și articole de îmbrăcăminte și șase pachete cu articole de menaj (cratițe, oale și tacâmuri).
- III. *De la firma „Mecano-Import”:* cinci mașini de cusut, șase mașini de scris și trei biciclete.
- IV. *De la editurile „Cartea Românească”, „Socec” și „Cioflec”:* 43 lăzi cu material didactic (manuale de curs secundar, rechizite, școlare, furnituri de cancelarie) și separat 40 cutii cu globul terestru.
- V. *De la Tipografia Federației Naționale Cooperative de librărie și editură:* una ladă cu imprimate, registre și material propagandistic de cooperatie.
- VI. *De la Monitorul Oficial:* 9 lăzi cu manuale de curs primar și 4 lăzi cu carnete, chitanțiere și registre boniere.
- VII. *De la diverși autori:* 2 lăzi cu cărți de bibliotecă.

15 iulie 1943

Șef de Serviciu
(ss) indescifrabil

➤ A..M.A.E., fond Problema 15, vol. 2, f. 263.

1943 iulie 16, București. Situația ajutoarelor acordate de Președinția Consiliului de Miniștri, Banca Națională a României, Consiliului de Patronaj, românilor din Grecia, Serbia, Bulgaria, Albania.

1943, iulie 16

Președinția Consiliului de Miniștri

Cabinetul pentru Administrarea și Organizarea

Bucovinei, Basarabiei și Transnistriei

Secția M Biroul 4

Ajutoare date românilor de peste hotare

Avem onoarea a prezenta situația de ajutoare acordate de toate instituțiile – Președinția Consiliului de Miniștri, Departamente, B.N.R., Consiliul de Patronaj, etc. românilor din afara granițelor.

În situație sunt cuprinse ajutoarele în alimente, material cultural și propagandă, fonduri în lei sau în valută străină, precum și alte ajutoare de altă natură date românilor din:

- Grecia
- Serbia (Banat și Timoc),
- Bulgaria,
- Albania

TABEL

recapitulativ cu valoarea ajutoarelor acordate românilor de peste hotare.

1. <i>Românii din Grecia</i>	
- numerar	61.579.492 lei
- alimente circa	87.736.420 lei
- materiale circa	7.655.498 lei
TOTAL	156.971.410 lei
2. <i>Românii din Serbia:</i>	
- numerar	42.160.746 lei
- alimente	
- materiale circa.	4.458.000 lei
TOTAL	46.618.746 lei
3. <i>Românii din Ungaria</i>	
- numerar	69.125.023*
- alimente circa.	95.530.000
- materiale circa	2.940.000
TOTAL	167.595.023 lei
4. <i>Românii din Bulgaria</i>	
- numerar	20.228.733 lei
5. <i>Românii din Albania</i>	
- numerar	2.401.706 lei
6. <i>Românii din Transnistria și de la Est de Bug:</i>	
- numerar	240.000 lei
- alimente	774.500
- materiale	21.241.840
TOTAL	22.256.340 lei
TOTAL GENERAL . .	416.071.958 lei

* Nu se cunoaște ce s-a întrebuințat din fondul de 30000000 lei ce s-a dat la Consiliul de Patronaj la dispoziția Domnului Vicepreședinte al Consiliului de Miniștri.

SITUAȚIA
AJUTOARELOR DATE PENTRU ROMÂNII DE PESTE HOTARE
I. ROMÂNII DIN GRECIA

În ce constă ajutorul		Prin cine s-a dat	Pentru ce s-a dat	Observațiuni
Numerar	În natură			
	25,5 vagoane porumb 50 " orz 50 " porumb	I.N.C.O.O.P.	ajutor populația românească	Aprobat prin D.L. Nr. 111/942
	2 " grâu	I.N.C.O.O.P.	ajutor comunei Băeasa	Aprobat prin D.L. Nr. 110/942 plătit de ei
	2 " făină de grâu 10 " porumb 10 tone paste făinoase 7 " fasole 3 " linte 3000 kgr. mazăre 3 tone untură 1,5 " ulei 7 " zahăr 3 " marmeladă 4 " sare 1 " petrol 1 " săpun 0,5 " sare bucătărie 6 " carne afumată	I.N.C.O.O.P.	ajutor pentru școlile românești	Aprobat prin D.L. nr. 111/942
	10000 kgr. grâu 10000 " porumb 1000 " fasole 1000 " linte 2000 " mazăre 1000 " săpun 1000 " petrol lambant 40 " orez 50 " mazăre 20 " pâine uscată	I.N.C.O.O.P.	ajutor mănăstirea Prodromul de la Sf. Munte Athos	în curs de expediere Aprobat de dl Vice Președinte al Cons. de Min. plătit de Schitul Darvari
	100 cutii conserve 50 kgr. surogat cafea 100 " brânză 10 pachete chibrituri 2500 kgr. sare 50 " arpacaș 60 " paste făinoase 200 " lumânări 10 " cafea 100 " pește sărat 200 " untdelemn	I.N.C.O.O.P.	ajutor mănăstirea Prodromul de la Sf. Munte Athos	în curs de expediere

	100 ” zahăr 20 ” unt 100 ” săpun			
	2 vagoane porumb	I.N.C.O.O.P.	dăruite de DOMNUL MAREȘAL și de Domnul Vice- Președinte al Consiliului de Miniștri pentru mănăstirea Prodromul de la Sf. Munte	360.000 lei
	5 vagoane grâu 5 ” porumb	I.N.C.O.O.P.	populația municipiului Salonic	Aprobate prin D.L. Nr. 590/1942 3440000 lei
	300 litri ulei 720 kgr zahăr 1200 ” făină 300 ” săpun	Ad-torul Central al școlilor din Macedonia	pentru școlile române	Aprobat de M.A.S.
	5 vagoane mazăre 5 ” fasole 5 ” linte	Crucea Roșie a României	ajutor populației	Aprobat de dl. Vice Președinte al Cons. de Miniștri
	2 vagoane porumb 1 ” fasole 1 ” mazăre 1 ” mei decorticat	B.N.R.	Ajutor pt. populație	Dăruite de B.N.R.
	20.595 kgr. pâine 3679,200 kgr. carne 465,250 kgr. paste făin. 675,250 kgr. orez 886,400 kgr. varză acră 654,900 kgr fasole 771,100 kgr. linte 50 kgr arpacaș 81 kgr legume uscate 315,200 kgr cîrnați proaspeți salam 6720 buc. ouă 1971 kgr. brînză 4,200 kgr ceai german 1741,690 kgr zahăr 689,850 kgr sare 1314 kgr marmeladă 22,898 kgr cartofi 46,450 kgr ceapă 4,68 kgr ceapă uscată 1051,200 kgr untură	Intendența armatei germane din Grecia	pentru școlile române	Aprobate printr-o convenție cu Misiunea Militară Germană 25.000.000 lei

	483,200 margarină 393,120 cafea surogat 0,720 verdețuri 0,072 condimente 5,050 mazăre 4,800 bulion 38 litri oțet 38 kgr. oțet 38 litri untdelemn			
	38 kgr. untdelemn 114 heringi sărați 342 pește sărat	Intendența armatei germane din Grecia	pentru școlile românești	
	5000 kgr. benzină 500 kgr. ulei	Min. Economiei Naționale	combustibil auto	
	Fotografii cu vederi din Țară și reportagii de pe front. Publicațiile Ministerului Propag. Naționale 20000 exemplare din „calendarul Românului Macedonean”. 4500 cărți de cetire 50 biblioteci sătești 3 biblioteci pentru școlile secundare un aparat de proiecție	Ministerul Propagandei Naționale	pentru propagandă	6.855.498 lei
	Câte 550 exemplare cărți curs primar de fiecare obiect 200 abecedare 6 lăzi cărți pentru cursul primar 5 mașini de cusut 1 ladă imprimate și material propagandă	Ministerul Culturii Naționale	pentru școlile primare și elevii nevoiași	
	13 cuverturi 20 tigăi mari 20 tigăi mici 20 ceainice 200 farfurioare 10 căni de lapte 10 căni de apă 300 pahare 20 servicii de piper	Serviciul Capturi al Armatei	pentru internatele școlilor secundare	Aprobate de Dl. Mareșal
	500 castroane 500 tacâmuri 5 oale 5 cratițe	Consiliul de Patronaj	Cantinele școlilor din Macedonia	

	420 m. material rochii 155 m. material cămăși 120 perechi chiloți 120 perechi ciorapi	Consiliul de Patronaj	Elevele școalei profesionale Salonic.	
4.100.000 lei		Ministerul Propagandei Naționale	Înființarea de cămine culturale Redactarea unui ziar Muzee pentru școli și cămine culturale Costume naționale Tipărituri bisericești	Aprobat de Dl. Mareșal
6.579492 lei		Ministerul Culturii Naționale	Subvenții pentru școlile românești	

II. ROMÂNII DIN SERBIA

În ce constă ajutorul				
Numerar	În natură	Prin cine s-a dat	Pentru ce s-a dat	Observațiuni
	- 1 vagon hârtie ziar - 153 clișee zincografice - cărți documentare	Ministerul Propagandei Naționale	pentru ziarul „Nădejdea”	
	- 170 clișee fotografice - 5000 portrete M.S.Regele și Domnul Mareșal - 10 colecții ilustrate cu vederi din țară - 1000 iconițe - 150 hărți etnografice - 10 aparate de radio - 20 patefoane - 1410 plăci de patefon - 20 albume cusături naționale - 20 ii - 27 biblioteci a 120 volume - 5100 cărți rugăciuni - 26350 diverse cărți - 10 serii biblioteca „Sentinela” - 10000 chestionare pentru anchete monografice - 14100 cărți de curs primar pentru Timoc	Ministerul Propagandei Naționale	Material de propagandă și cultural pentru populația din Timoc și Banat.	Total 4.048.000 lei

	<ul style="list-style-type: none"> - cărți didactice pentru liceul din Vârșet și Biserica Albă clișee pentru lucrarea Das Banat de Dr. Margan - ziare pentru prizonierii români din fosta armată iugoslavă 			
	<ul style="list-style-type: none"> - 50 serii biblioteca „Steaua”. - 250 volume diferite - 50 albume de covoare 	Ministerul Culturii Naționale	pentru cercurile culturale românești	
	<ul style="list-style-type: none"> - 500 castroane - 500 tacâmuri - 5 oale - 5 cratițe 	Consiliul de Patronaj	Cantinele școlilor din Macedonia	
	<ul style="list-style-type: none"> - 420 m material rochii - 156 m material cămăși - 120 perechi chiloți - 120 perechi ciorapi 	Consiliul de Patronaj	Elevele școalei profesionale Salonic	
4.100.000 lei		Ministerul Propagandei Naționale	Înființarea de cămine culturale Redactarea unui ziar Muzee pentru școli și cămine culturale Costume naționale Tipărituri bisericești	Aprobat de DI Mareșal
61.579. 492 lei		Ministerul Culturii Naționale	Subvenții pentru școlile românești	

IV. ROMÂNII DIN BULGARIA

În ce constă ajutorul				
Numerar	În natură	Prin cine s-a dat	Pentru ce s-a dat	Observațiuni
20.228.733 lei		Ministerul Culturii Naționale	Subvenții pentru școlile românești	

V. ROMÂNII DIN ALBANIA

În ce constă ajutorul				
Numerar	În natură	Prin cine s-a dat	Pentru ce s-a dat	Observațiuni
2.401.706 lei		Ministerul Culturii Naționale		

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 1, f. 180-191.

208

1943 iulie 22, București. Adresă a Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor însoțită de tabel, către Președinția Consiliului de Miniștri, cu sumele cheltuite de acest minister pentru românii din Grecia, Bulgaria, Iugoslavia și Albania, în perioada septembrie 1940 – iulie 1943.

MINISTERUL CULTURII NAȚIONALE ȘI AL CULTELOR
DIRECȚIUNEA CONTABILITĂȚII
Serviciul contabilizării Operațiunilor

22 iulie 1943

PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI

Cabinetul pentru administrarea și organizarea Bucovinei, Basarabiei și Transnistriei

Referindu-ne la adresa Dvs. Nr. 510055/943, avem onoarea a vă înainta, aici anexat, situația sumelor cheltuite de Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor pentru românii de peste hotare pe exercițiile: 1940/941 (de la 6 septembrie 1940), 1941/942, 1942/943 și 1943/944.

MINISTRU,
(ss) *M. Crețu*

DIRECTOR,
(ss) indescifrabil

SITUAȚIA

sumelor cheltuite de Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor pentru românii de peste hotare de la 6 Sept. 1940 – 10 Iulie 1943

	1940-1941	1941-1942	1942-1943	1943-1944	TOTAL
GRECIA	6167689	15929850	31109442	3372511	56579492
BULGARIA	3077521	6435788	8823074	192350	20228733
IUGOSLAVIA	2704574	1071037	3027165	-	9802776
ALBANIA	401722	633562	1004495	341927	2401706
TOTAL	12351506	27090237	43964176	5606788	89021707

DIRECTORUL CONTABILITĂȚII,
(ss) indescifrabil

Șeful serviciului,
(ss) indescifrabil

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 1, f. 159-160.

209

1943 iulie 28. Adresa Ministerului Propagandei Naționale către Președinția Consiliului de Miniștri privind valoarea materialelor expediate românilor din Timoc, Banatul sârbesc și Macedonia.

Ministerul Propagandei Naționale
Direcțiunea Propagandei

PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI
BIROUL C.B.B.T.
LOCO

28 iulie 1943

Ca răspuns la adresa Dvs. No. 509852/CBBT din 22 Iulie a.c., avem onoarea a vă aduce la cunoștință valoarea materialelor expediate la Românii de peste hotare până în prezent:

Timoc și Banatul Sârbesc

20000 ex. Cărți de rugăciuni	Lei.....	750000
20000 ” Cartea Românului din Timoc	”	400000
3000 ” Îndrumătorul muncii culturale		
10000 ” Cărți din colecția „Albina”		
10000 ” Cărți din colecția „Cartea Satului”		
10 aparate de radio	”	400000
Una bibliotecă pentru liceul din Vârșeț	273000
300 plăci de patefon	60000
10 patefoane	100000
20 albume de cusături naționale	42000
1500 ex. Cărți de povești	273000

Macedonia

20000 ex. Calendarul Românului Macedonean		
50 Biblioteci		
2 Aparate de proiecție		
3 Aparate de radio		
	Lei	4410000

DIRECTORUL PROPAGANDEI,
(ss) *Octavian Neamțu*

SUBDIRECTOR,
(ss) indescifrabil

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 1, f. 151.

210

1943 august 17. Adresă, însoțită de tabel, a Ministerului Apărării Naționale către Președinția Consiliului de miniștri, cuprinzând cantitatea de cereale și alimente expediate școlilor românești, populației românești și elene și a schitului românesc Prodromul de la Muntele Athos.

17 august 1943

MINISTERUL APĂRĂRII NAȚIONALE
SUBSECRETARUL DE STAT AL APROVIZIONĂRII ARMATEI ȘI POPULAȚIEI CIVILE

DIRECȚIUNEA de legătură cu Străinătatea și trupele aliate
PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI

Cabinetul pentru administrația și organizarea Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei
La adresa Dvs, nr. 501588 din 22 Iulie a.c., avem onoarea a vă trimite alăturat un tablou cu cerealele și alimentele expediate pentru aprovizionarea Românilor de peste hotare, cât și valoarea lor.

DIRECTOR,
(ss) *Radu Cioculescu*

TABLOU

De cereale și alimente expediate peste hotare pentru aprovizionarea populației nevoiașe.

A. ÎN GRECIA

1. Pentru populația românească din Grecia prin Soc. Cultura-Macedo-Română.	
1. 255 tone porumb în val. de lei6375000 lei
2. 500 tone orz în val. de lei 14000000 lei
3. 500 tone porumb în val. de lei 18000000 lei
TOTAL LEI. 38375000 lei
2. Pentru școlile românești din Grecia:	
100 tone porumb în val. de lei 3105000 lei
Diverse alimente conform D.L. Nr. 111 livrate în întregime 8002970 lei
 11107970 lei
3. Pentru populația nevoiașă din Grecia:	
600 tone orz	
400 tone porumb	
(Donate de Statul Român pentru populația nevoiașă din Atena)	
50 tone grâu	
50 tone porumb	
(Donate de Statul Român pentru populația nevoiașă din Salonic).	
4. Pentru populația nevoiașă din Atena donat de Nunciatura Apostolică;	
10 tone fasole 328790 lei
20 tone mazăre 1187815 lei
10 linte 540890 lei
Total lei: 2057495 lei
5. Pentru românii din regiunea Pind:	
2 vagoane grâu donat de Soc. Băiasa Pind.	
6. Pentru călugării ruși din Sf. Munte Athos:	
2 vagoane porumb donat de Statul Român.	
7. Pentru Mănăstirea „PRODROMUL” din Sf. Munte Athos:	
20 tone porumb donate de Statul Român	
10 tone porumb achitat de Schitul Darvari din București	
10 tone grâu	”
1000 kgr. Fasole	”
1000 kgr. Linte	”
100 kgr. săpun	”
8. Pentru Uniunea Ziariștilor din Salonic diverse alimente în valoare de	
	419550 lei

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 1, f. 152-153.

211

1943 august 21, București. Adresă a Ministerului Finanțelor către Președinția Consiliului de Miniștri, Cabinetul Militar, însoțită de tabele cu situația fondurilor acordate pentru sprijinul economic și cultural al românilor de peste hotare, cu excepția celor din Grecia, pentru perioada 1941–1943.

Referindu-ne la adresa dvs. nr. 510200/943, avem onoarea a vă înainta situația fondurilor acordate de ministere sub orice formă, pentru ajutorarea sau sprijinirea culturală, economică etc., a românilor de peste hotare în exercițiile 1941/42, 1942/43 și 1943/44.

În prezenta situație nu este trecută și aceea a fondurilor acordate în Grecia, deoarece datele respective privind această țară vi le-am comunicat cu adresa nr. 5471/943.

MINISTRU,
(ss) *P. Gheorghiu*

DIRECTOR GENERAL,
(ss) indescifrabil

BULGARIA

salarii pentru școli	4437835	593534	1400570	7350522	
Subvenție bisericii românești din Sofia	200000	260000	64998	105002	
Materiale pentru școli	1997953	2883540	714375	4335625	
TOTAL	6635788	9083074	2179943	11881149	29779954

ALBANIA

Salarii pentru școli	653502	1004495	341927	1025781	
TOTAL	653502	1004495	341927	1025781	3025705

IUGOSLAVIA

salarii pentru școli	1379636	926165	-	7407360	
Materiale pentru școli	2172689	1726000	-		
Pentru biblioteci	518712	-	-		
Pentru întreținerea prizonierilor de origine română	160000	-	-	-	
Ajutoare românilor înapoiți din lagăre sau de pe front	475500	-	-	-	
Chiria pentru internatul din Vârșet	-	375000	-	-	
Ajutor preotului Suveica pentru acțiunea românilor din Timoc	50000	-	-	-	
Țigări distribuite prizonierilor	555200	-	-	-	
Împrumuturi	-	9260860	2404466	-	
Abonamente la ziare și reviste, broșuri, cărți, manuale de școală, calendare, icoane, portrete, hărți..	1100000	1210600			
Echipe teatrale și corpuri	-	430000	-	-	
Aparate și materiale pentru muzică		488000			
Alimente și țigări		200000			
Hârtie de tipar		1200000			
Subvenții		1400000			
TOTAL	6393737	17216625	2404466	31907360	57922188
Abonamente la ziare și reviste, broșuri, cărți, manuale de școală, calendare, icoane, portrete, hărți	550000	600000			

Biblioteci		80000			
Subvenții		2858000			
Aparate și materiale pentru muncă			40000		
Diferență la 399 tone fasole exportată prin I.N.C.O.P.			3990060		
TOTAL	550000	4258000	4030060		8838060

TRANSNISTRIA

Aparate și materiale pentru muzică	147000				
Aparate de proiecție și filme	387000				
Almanahuri, cărți religioase și ziare locale	9609000				
Hârtie de tipar	700000				
Abonamente la ziare și reviste, broșuri, cărți, manuale pentru școală, calendare, icoane, portrete, hărți	750000	876000			
TOTAL	11593000	876000			12469000

FRANȚA

Alimente Universității din Paris			5000000		
TOTAL			5000000		5000000

GERMANIA

Pentru repatrierea cetățenilor români săraci		120000		200000	
TOTAL		120000		200000	320000

ITALIA

Pentru repatrierea cetățenilor români săraci		70000		100000	170000
TOTAL		70000		100000	170000

SITUAȚIA fondurilor acordate de ministere, sub orice formă, pentru ajutorarea sau sprijinirea culturală, economică, etc., a românilor de peste hotare, în exercițiile 1941/42, 1942/43 și 1943/44 (4 luni)

RECAPITULAȚIE

↑ În Bulgaria	6635788	9083074	2179943	11881149	29779954
↑ În Albania	653502	1004495	341927	1025781	3025705
↑ În Iugoslavia	6393737	17216625	2404466	31907360	57922188
↑ În Ardealul de nord	550000	4258000	4030060		8838060
↑ În Transnistria	11593000	876000			12469000
↑ În Franța			5000000		5000000
↑ În Germania		120000		200000	320000
↑ În Italia		70000		100000	170000
TOTAL	25826027	32628194	13956396	45114290	117524907

212

<1943>. Memoriul Societății culturale „Timoc” a românilor din Valea Timocului și dreapta Dunării, privind abuzurile autorităților sârbești față de populația românească din Valea Timocului.

MEMORIU

din partea SOCIETĂȚII CULTURALE „TIMOC” A ROMÂNILOR DIN VALEA TIMOCULUI
ȘI DREAPTA DUNĂRII

În timpurile acestea grele când toate popoarele europene caută să-și strângă laolaltă și ultimele energii naționale, făcând în același timp cea mai mare economie de vieți omenești – în clipele de față când întreaga civilizație europeană este amenințată de pericolul de la Răsărit – Soc. Culturală „TIMOC” a românilor din Valea Timocului și dreapta Dunării, consecventă scopului său inițial și misiunii sale grele, aduce pe calea aceasta la cunoștința forurilor superioare în Stat cu titlu de informațiune, tragedia fără pereche ce se petrece sub ochii noștri cu una din ramurile neamului nostru, – cea mai oropsită și părăsită – cu românii din Valea Timocului sârbesc. Adversarii și inamicii taciți ai neamului românesc, – sârbii, care totdeauna s-au folosit nestingheriți de sângele cald și generos al neamului nostru de acolo, – căci el a fost cel mai ușor sacrificat în toate războaiele de până azi, acum au găsit o nouă și diabolică metodă de exterminare a lui; – partizanii Generalului Draja Mihailovici, omorând în umbră ostași germani, tot ei – sau prin interpușii lor – prefectul ori primarul sârb, acuză de aceste fără de legi pe români și astfel sate întregi de români sunt rase de pe fața pământului din partea armatei ocupante.

Credem că nu exagerăm când afirmăm că dacă războiul Iugoslaviei cu Germania din primăvara anului 1941 a costat masa noastră de români din Timoc câte 1-2 inși din sat – în cea mai întunecată anarhie creiată în zilele noastre de naționaliștii sârbi ai Generalului Draja Mihailovici – costa media între 40-50 din sat, ne mai vorbind de cazuri când sate întregi pier nu din vina fraților noștri de acolo și aceasta numai din cauza ticăloșiei și lașității fără margini a sârbilor care vor să-și creeze o glorie ieftină de popor viteaz și tenace pe spatele românimii noastre de acolo, spre a avea cu ce să se laude în fața compatrioților lor refugiați la Londra și Cairo. Și ceea ce este mai dezgustător în cazul de față este faptul că toată această sinistă tragedie este regizată cu consimțământul tacit al Guvernului Generalului Nedici de la Belgrad.

Știm că este greu în împrejurimile de față să se intervină pentru păstrarea ființei fizice a fraților noștri din regiunea cea mai anarhizată din Europa, dar suntem convinși că cu o mică bunăvoință din partea Comandamentului german din Belgrad, ar putea să se pună într-o oarecare măsură stavilă acestui lanț infinit de exerciții și asasinate asupra românilor noștri din Timocul sârbesc. Este necesar – chiar imperios – să se facă demersurile respective pe lângă forurile autorizate, întru oprirea acestui val de omoruri ce s-a abătut din senin asupra conaționalilor noștri.

Și aceasta cu atât mai mult cu cât libertatea politică și națională a poporului sârb se datorează acestor români ai noștri – care sub conducerea legendarului erou – haiduc Velcu – el însuși român din părțile Zaicearului, precum și a urmașilor lui: Milencu –

fratele lui – Vuia Abrasu, Găină și alții în luptele lor cu turcii de la 180-1912, acum acest popor a găsit ocazia să se achite din plin față de descendenții lor, pentru simplu motiv că ei vor să iasă odată la lumină, pentru că ei vor să trăiască în legea lor strămoșească și pentru că nu mai vor să fie carne ieftină de tun întru salvarea propriilor lor opresori și răuvoitori.

Faptele care ne-au parvenit de acolo până în prezent se datoresc călătoriei clandestine a unui român de acolo – student – la Universitatea din București, care poposind 2 zile în satul său natal, de vacanța Crăciunului în sânul familiei sale, a fost în stare să ne aducă știri îngrozitoare, care ne cutremură până în adâncul ființei noastre, și putem să ne închipuim ce s-a petrecut în răstimp de 2 ani și jumătate în acea regiune de când s-a instalat acel regim ucigător de români.

Dar să lăsăm să vorbească în fine faptele – cu toată ferocitatea lor – cu toată cruzimea lor inchizițională:

1) În toamna anului 1943, s-a adus la cunoștința autorităților militare ocupante că prin satul SLIVAR, jud. Zaicear, ar fi trecut noaptea câțiva partizani de ai lui Tito și trupele germane au trebuit să execute un număr de 20 de localnici români spre a-i face atenți ca altădată să nu mai adăpostească partizani comuniști.

2) Într-o comună din jud. Pojarevaț, naționaliștii lui Draja Mihailovici au omorât un soldat german și la ordinul Prefectului să se aducă din acel sat 40 de inși spre a fi executați, s-a întâmplat că primarul acelei comune a adus 20 de sârbi și 20 de români. Probabil că satul a fost mixt. Prefectul însă a scos din rândurile lor pe sârbi și a dat ordin primarului ca în locul lor să-i aducă numai români. Cât p-aici să n-o pățească și el – primarul – care n-a știut că un cap de sârb costă mai mult decât 100 de români.

3) Primarul orașului Rădăueaț, – român – al cărui nume ne scapă deocamdată, a fost omorât de agenții Generalului Draja Mihailovici, pentru faptul că n-a vrut să se supună ordinelor lui – adică nu i-a pus la dispoziție partizani, alimente și bani.

4) O româncă – Borca Gherghevici – din orașul Zaicear – în etate de 20 ani, pentru faptul că a urmat o școală de croitorie la Turnu-Severin acum câțiva ani, a fost omorâtă și aruncată în puț, fiind descoperită abia după 7 săptămâni.

5) Unul din cei mai populari lăutari, român din regiunea Zaicearului, cu numele de Filip, a fost de asemenea omorât și aruncat la marginea orașului, fiindcă la toate petrecerile cânta cântece și hore românești.

6) La fel a fost omorât și nepotul cunoscutului om politic din Bârza-Palanca, jud. Craina, – Ghioca Popovici, – pentru motivul că a ajutat la răspândirea foii românești „Nădejdea” din Vârșeț.

7) Se comentează pe larg în întreaga regiune a Timocului sârbesc, un fapt care iese din comun. Primarul unei comune din județul Negotin a pârât niște români că au omorât un ofițer german. După ce au fost băgați în lagăr un număr de 50 inși – ostateci – rudele acestora au plecat la Belgrad spre a interveni pe lângă Guvernul lui Nedici pentru eliberarea deținuților, nefiind vinovați. Rezultatul a fost că înainte de a ajunge acasă, ostatecii au fost executați.

8) În comuna Strijila – plasa Belita – sosește în luna Octombrie 1943 un căpitan din armata Generalului Nedici spre a recruta tineri pentru jandarmeria guvernamentală. Când a auzit că toți cei din sat nu vorbesc sârbește, a arestat pe toți bărbații, sub pretext că

trebuie să duși la Belgrad și judecați pentru trădare. După mai multe peripeții și în urma explicațiilor date de cei mai bătrâni ca ei, deși români, totuși au participat la toate războaiele Serbiei din trecut – în cele din urmă – au fost eliberați.

9) În câteva sate din județul Chiupria, s-a întâmplat că părinții s-au oferit de bună voie să fie executați numai și numai să-și scape copii de la moarte.

Dar, cum am spus mai sus, aceasta este o infimă parte din lungul șir de suferințe, persecuții și asasinat ce au loc în această blestemată țară, unde nimic nu este sigur – unde tot ce este românesc constituie o bună parte pentru setea de răzbunare a acelor a căror istorie este plină de crime naționale și internaționale.

Întrucât poporul acestui ținut străvechi românesc, caută a se apropia din ce în ce mai mult de sufletul națiunii române întregi – dat fiind că acești frați oropsiți ai noștri vor să se smulgă odată pentru totdeauna din acest groaznic întuneric în care de 111 ani de zile îi țin foștii noștri amici sârbi – socotim că de datoria Guvernului român este să se facă tot posibilul pentru protejarea lor, deoarece la capătul acestui război planetar nu se știe, care din nucleele românismului va fi mai folositor și o temelie mai solidă a viitorului nostru Stat Național.

Eliberarea prizonierilor sârbi – românii din Timocul sârbesc de către Statul român în primăvara anului 1941 – apoi o propagandă românească desfășurată în sânul populației românești de acolo de către acești prizonieri și statul nostru prin trimiterea de cărți, broșuri și ziare românești – mai ales a foii românești „Nădejdea” de la Vârșeț, a creat o stare propice pentru deșteptarea și dezvoltarea conștiinței naționale românești la acești frați răzleți ai noștri și deci o obligație morală este pentru țara noastră, ca să nu-i lase în clipele de față pradă disperării, pentru că dacă naționaliștii sârbi în acțiunea lor nefastă urmăresc cruțarea elementului sârbesc, în schimb lovesc cu toată furia lor în germani și români, singura lor minoritate ce a mai rămas, fără îndoială că este logic și din partea noastră să ne apărăm consăngenii noștri, oriunde s-ar afla ei și indiferent de rezultatul final al acestui cataclism în care se află omenirea. Ei au aruncat pentru totdeauna zarurile și înapoi la o colaborare pașnică cu poporul sârb nu se mai poate întoarce. Întorcându-și privirea către țara mamă, de doi ani și jumătate ei își așteaptă salvarea de la București și ar fi o crimă națională să-i părăsim. Evoluția lor spirituală este pe cale normală a unei evoluții naționale în plină ascensiune și prin urmare la o întoarcere înapoi nici vorbă nu poate fi. Neamul românesc – ca orice alt neam din Europa – tinde în mod firesc la o unificare integrală și noi – care suntem niște simpli trecători pe acest pământ – de datoria noastră este să nu-i punem piedici – ci să-l ajutăm în năzuințele lui sfinte și sublime.

Fiind fermi convinși că în fel acesta ne facem numai datoria față de conștiința noastră de români și față de cei din mijlocul cărora ne-am rupt acum 20 de ani de zile – credem că vocea noastră nu va rămâne în cazul de față un simplu vox clamantis în deserto.

PREȘEDINTE
(ss) *Dr. Nicolau D.*

SECRETAR GENERAL,
(ss) indescifrabil

213

1944 februarie 4. Raportul preotului Adam Fiștea, președintele Societății culturale „Astra” din Banatul sârbesc privind activitatea asociației și obiectivele stabile pentru anul 1944.

COPIE

PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINISTRI

Secretariatul General

Direcția Relațiilor cu Departamentele

– Românii de peste Hotare –

NOTA

1944, luna februarie, ziua 4

Preotul Adam Fiștea președintele Soc. Culturale „Astra” din Banatul sârbesc depune un raport de activitate în care arată realizările asociației precum și planul de lucru pe 1944

I. Realizările sunt următoarele:

1. Pe terenul școalei românești:

- a) Liceul din Vârșeț care avea numai curs inferior, a fost completat cu cursul superior, limba de predare română.
- b) Despărțirea școalei normale române de cea sârbă.
- c) Românizarea școalei primare românești.
- d) Înființarea unei școale de aplicație pe lângă școala normală.
- e) Obținerea pașapoartelor pentru 100 de elevi și 54 de studenți, pentru studiul în România și schimbul lunar pentru aceștia prin clearingul central din Berlin, pentru 300000 de dinari.
- f) Ajutorarea elevilor săraci cu bani și cărți.
- g) Adunarea tuturor învățătorilor sub auspiciile „ASTREI”.

2. Colectarea a 2300000 lei pentru „Darul Ostașului”.

3. Donarea cu efecte și bani în valoare de 3000000 lei, pentru Spitalul Bănățean din Timișoara.

4. Colecta pentru „Palatul Invalizilor deschisă încă, a realizat până acum 1350000 lei

5. Ajutorarea voluntarilor ce au plecat pe front.

6. Preluarea conducerii tipografiei și ziarului „Nădejdea”.

7. Intervenții pe lângă autoritățile de ocupație, pentru apărarea intereselor românești.

8. Distribuirea celor 30 de cisterne de petrol lampant, dar al Domnului MAREȘAL.

II. Programul pentru viitor este următorul:

1. Adunări generale, organizarea de festivaluri, cu participarea corurilor, fanfarelor și a echipelor de dansuri naționale.

2. Deschiderea de noi școli primare și întărirea celor existente.

3. Despărțirea definitivă a învățământului românesc de învățământul sârbesc.

4. Înființarea „UNIUNII CORPURILOR ȘI FANFARELOR”, „UNIUNII SPORTIVE” și UNIUNII FEMEILOR ROMÂNE .

5. Aprovizionarea populației românești.

6. Reorganizarea ziarului „Nădejdea”.

Se anexează un proiect de statut al Soc. tipografice „Tipografia Românească”
Societate Anonimă din Vârșeț.

p. Conformitate,

Subl.rez.

ȘEFUL BIROULUI 4,
(ss) *Constantin Aslan*

➤ A.M.A.E., fond Problema 18, vol. 9, f. 27–28.

214

1944, februarie, 29, Salonic, Grecia. Raport al inspectorului general David Blidariu de la Inspectoratul General al Școlilor și Bisericilor Române din Macedonia, adresat ministrului Culturii Naționale și al Cultelor în care prezintă situația școlilor românești din Grecia, în luna februarie 1944; liceul din Grebena a fost mutat la Salonic și a ținut cursuri după-amiază în localul Liceului Comercial; este prezentată o listă de 15 localități românești din Grecia, distruse în timpul războiului.

Salonic, 29 februarie 1944

Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor

Directoratul General al Școalelor și Bisericilor românești
din Macedonia

Domnule Ministru,

Cu privire la funcționarea școlilor noastre de toate categoriile din Grecia, pe luna februarie 1944, am onoarea a Vă aduce la cunoștință cele de mai jos:

I. ȘCOLILE SECUNDARE

1. Liceul Comercial din Salonic a funcționat aproape normal, căci în primele zile ale lunii s-au înapoiat toți elevii din provincie.

Întrucât încă nu s-a obținut local pentru Liceul din Grebena, cursurile Liceului Comercial se țin tot în orele de dimineață, din care cauză, pentru a se putea executa programa analitică, am fost obligați a menține ora de curs redusă la 45’.

2. Școala Profesională de fete din Salonic a funcționat de asemenea în bune condițiuni.

Toate elevele aflate în provincie s-au prezentat la începutul lunii.

Pentru o mai bună gospodărie, propun ca, de la 1 Aprilie 1944, această școală să se administreze aparte de Liceul Comercial, afectându-i-se în acest scop 1/3 parte din fondul ce va fi prevăzut în buget. Întrucât școala are mobilierul necesar, cum și loc pentru amenajarea bucătăriei și sufrageriei, printr-o atare separație s-ar descongesciona și serviciile Liceului Comercial.

3. Liceul din Grebena a funcționat la fel de normal, în orele de după-amiază, în localul Liceului Comercial, cu ora de curs de 45’, pentru a se putea executa programul, în cadrul timpului și spațiului disponibil.

La începutul lunii, toți elevii plecați în provincie s-au prezentat la școală.

Am dat dispozițiuni ca, de la 1 Martie a.c., ora de curs să se facă de 50’, având în vedere că s-a mărit ziua.

Din nefericire, nu pot da aceeași dispozițiune și Liceului Comercial care, în prezent chiar, pentru executarea programului, începe cursurile la orele 7 dimineața.

Faptul că într-un singur local funcționează două școli prezintă, fără îndoială, unele neajunsuri, însă aceasta a fost singura soluție posibilă, până la îmbunătățirea împrejurărilor de astăzi.

4. Gimnaziul din Ianina, am fost informat, că a început cursurile în ziua de 10 Ianuarie a.c.

Cum însă, localurile școlii sunt încă ocupate de armata germană, care s-a transformat în spitale, Gimnaziul funcționează în localul școlii noastre primare din acea localitate.

Pe de altă parte, Direcțiunea ne anunță că mobilierul școlii și, îndeosebi, al internatului, a fost de asemenea luat de armata germană.

Din aceste motive, internatul nu poate fi deschis, astfel că gimnaziul va funcționa numai cu elevii din localitate și cu acei școlari de la sate, ce vor putea locui în oraș.

Ca urmare, Vă rog să binevoiți a aproba propunerea Direcțiunii în cauză, de a distribui bursele elevilor în bani.

II. ȘCOLILE PRIMARE

Următoarele școli primare au funcționat normal în cursul lunii februarie 1944:

1. Școala Primară din Salonic
2. “ “ “ Grebena
3. “ “ “ Veria
4. “ “ “ Doliani
5. “ “ “ Vodena
6. “ “ “ Gramaticova
7. “ “ “ Paticina
8. “ “ “ Nevesca
9. “ “ “ Vlaho-Clisura
10. “ “ “ Hrupiștea și
11. “ “ “ Ianina

Școlile primare din Belcamen și Fetița au avut de suferit, în ceea ce privește funcționarea, prin faptul că învățătorii nou numiți de Onor. Minister în anul acesta nu s-au prezentat, din lipsă de bani, întrucât, până în prezent, nu au încasat nici un salariu de la începutul anului școlar.

În privința școlii primare din Cândrova, am primit informațiuni că Domnul Director T. Vance a găsit un local unde ar putea funcționa, dar are nevoie de fonduri, pentru a face unele reparațiuni și pentru a-și procura mobilierul strict necesar.

În acest scop, am fost informat că s-a adresat Administrației noastre Generale din Salonic.

Școala primară din Oșani nu funcționează, deocamdată, din cauza acțiunii crescânde a armatelor bulgare în Meglenia, cum și a revoluționarilor, precum am avut onoarea a Vă comunica și cu raportul meu Nr. 77/944.

Este trist că Românii suferă mai mult, din acest conflict între rebeli și bulgari.

Despre celelalte școli din Meglenia, anume: școlile primare din Lumnița, Livezi și Cupa, avem informațiuni contradictorii, din aceleași motive de turburări politice.

Menționez că școala primară din Grebena a continuat să funcționeze în localul școlii profesionale de fete din Salonic, în orele de după-amiază și în trei săli de învățământ.

După informațiunile primite din regiunea Pindului și Epirului, următoarele localități românești au fost arse până acum:

1. Paleoseli	la	18 Octombrie	1943	= 100 case arse
2. Pădzi	"	18	" "	= complet arse
3. Armata	"	18	" "	= 10 case arse
4. Breaza	"	18	" "	= 180 case arse
5. Leașnița	"	18	" "	= 60 case arse
6. Dubrinova	"	19	" "	= complet arsă
7. Laca	"	19	" "	= 50 case arse
8. Băiasa	"	19	" "	= complet arsă
9. Turia	"	23	" "	= trei sferturi arsă
10. Perivole	"	24	" "	= complet arsă
11. Amer	"	24	" "	= complet arsă
12. Grebeniți	"	22 Octombrie 1943 și 5 Ianuarie 1944		complet arsă
13. Cuțufliani	"	?		= un sfert arsă
14. Dzinirazli	"	?		= complet arsă
15. Drestenic	"	8 Decembrie 1943		= complet arsă

Inspector General,
(ss) *David Blidariu*

Domniei Sale
Domnului Ministru al Culturii Naționale și al Cultelor
Serviciul Cultural al românilor de peste hotare
București

➤ Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor, dos. 1518/1944 f. 274-276.

215

1944, iulie 26, Giurmaia de Sus, Bulgaria. Raportul directorului școlii primare române din Giurmaia de Sus, Bulgaria, Radu Preda, adresat ministrului Culturii Naționale și al Cultelor, în care arată că în anul școlar 1943-1944 numărul elevilor care au frecventat școala a fost de 11, iar pentru anul școlar 1944-1945 va fi de 4, datorită emigrării românilor în țară. În anexă, referatul ministerului adresat subsecretariatului cultelor care propune ca preotul de la biserica română din Giurmaia de Sus să predea celor 4 elevi, întrucât ministrul nu poate plăti un învățător pentru un număr atât de mic de elevi.

Școala primară română
Giurmaia de Sus
Nr. 154/1944 Iulie 26

Domnule Ministru,
Am onoarea a Vă raporta după cum urmează:

În anul școlar 1943-1944, cursurile s-au deschis pe ziua de 20 Septembrie 1943. Numărul de elevi înscriși și frecvenți la începutul anului școlar a fost de 11, repartizați după cum urmează: cls. I-a 2; cls. 2-a 5; cls. 3-a 1; cls. 4-a 3.

În baza acordului de la Craiova, la începutul anului școlar, o parte din aromâni au emigrat în țară, din care cauză școala a rămas despopulată, funcționând cu 2 elevi în cls. I-a, 1 în cls. 3-a și 1 în cls. 4-a.

Până la Crăciun, cursurile au decurs în mod regulat. Datorită alarmelor și a bombardamentelor prea dese din luna Ianuarie a.c. executate în diferite localități de pe întinsul Bulgariei, Ministerul Culturii Naționale Bulgare a ordonat suspendarea cursurilor pe întreaga țară, până la sfârșitul anului școlar.

Întrucât pe la sfârșitul lunii Ianuarie a.c. alarmele și bombardamentele se răriseră, copiii prezenți în localitate au fost rechemăți la școală, iar cursurile au decurs aproape normal până la sfârșitul anului școlar.

La închiderea situației de sfârșit de an școlar, elevii frecvenți au fost declarați promovați.

În luna Iunie a.c., Inspectoratul școlar din Giurmaia de Sus – Bulgaria, admitându-mi ca să deschid cursurile de vară de la Cecalița și Argaci, am căutat să mă deplasez în aceste regiuni, unde urma să fac școală cu copiii păstorilor – AROMÂNI – veniți pentru sezonul de la 1 Iunie la 15 Noiembrie a.c., dar prin faptul că aceste regiuni au fost și sunt bânuite de bande comuniste (șumnți), cursurile nu s-au putut ține.

În anul școlar 1944-1945, școala noastră a rămas despopulată.

Maximum 4 copii vor putea frecventa cursurile în actualul an școlar.

Cu toată situația critică în care ne găseam, pentru ca școala să nu-și piardă drepturile ce și le-a câștigat cu mare greutate și cu scopul că se va putea transfera cu mai mare ușurință într-o localitate unde există o masă mai compactă de Români, sub chitanța Nr. 5487 din 17 Iunie a.c., am depus la Banca Națională Bulgară din Giurmaia de Sus, taxa de funcționare a școlii pe 1944-1945.

Cu adresa Nr. 132/1944, Iunie 21, chitanța mai sus menționată a fost înaintată Onor. Minister al Culturii Naționale – Bulgaria –, în urma căruia Ministerul ne-a eliberat autorizația de funcționare Nr. 33/1944-VII-20. pentru anul școlar 1944-1945.

Vă rugăm să binevoiți a dispune cele de cuviință.

DIRECTOR,
(ss) Radu I. Preda

Domniei Sale
Domnului Ministru al Culturii Naționale și al Cultelor
București

Subsecretariatul Cultelor
Direcția Cultelor

Din cauza numărului redus de elevi de la școala noastră primară din orașul Giurmaia de Sus/Bulgaria/, ne-am văzut nevoiți să rechemăm în țară pe învățătorul școlii Radu Preda.

Pentru cei 3-4 elevi care urmează să frecventeze școala românească, avem onoare a Vă ruga să binevoiți a ne comunica dacă preotul din Giurmaia de Sus nu ar putea face și

școală cu acești copii de curs primar, pentru care nu s-ar mai putea numi un învățător separat.

p. Ministru

p. Director

➤ Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor, dos. 1529/1944, f. 43, f+v.

216

1944, decembrie, 20, Sofia. Memoriul adresat de directorul Institutului Român din Sofia G. Barbul, Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor, privind funcționarea acestuia.

**Institutul Român
Sofia**

Nr. 476

20 Decembrie 1944

MEMORIU

INSTITUTUL ROMÂN DIN SOFIA a luat ființă în anul 1934-1935, când la gimnaziul cu 4 clase, care există mai demult, s-a deschis și clasa V. În fiecare an școlar următor s-a mai deschis 1 clasă în plus. Astfel, în anul 1937-1938, Institutul are un liceu cu 8 clase.

Pe lângă liceu mai funcționează 1 grădiniță de copii și 1 școală primară, tot în Sofia.

Niciuna din aceste așezăminte nu are recunoscut dreptul de publicitate de către Statul bulgar. În trecut au fost mai multe convorbiri între reprezentanții guvernelor României și Bulgariei cu privire la acordarea dreptului de publicitate pe seama școlilor românești din Bulgaria. Cu această ocazie, în anul școlar 1939-1940 ni s-a sugerat ca să introducem la liceu programa analitică, așa cum este la progimnaziile și gimnaziile reale bulgare cu aceiași materie și ore de studiu. Aceasta în vederea recunoașterii dreptului de publicitate. În felul acesta s-au înmulțit orele la materiile bulgare.

Am făcut acest lucru și ne-am conformat învățământului bulgăresc, cum se vede și din tabloul alăturat, în care sunt arătate materiile de învățământ repartizate pe ore săptămânale.

Cât ne-a îngăduit situația, am luat în program și ore de limba română, istoria și geografia României, întrucât liceul nostru este susținut ca școală cu drept de publicitate de către Statul român.

Astfel, absolvenții noștri se pot înscrie la oricare Universitate streină, cu excepția Universității din Sofia.

Dat fiind că elevii noștri sunt bursieri, primesc la școală întreținere, haine și cărți în mod gratuit, este și firesc că-i primim aici pe cei săraci, care altfel n-ar fi în stare să facă școală. Prin faptul că noi nu suntem școală recunoscută din partea Statului bulgar, ei nu se pot înscrie la Universitatea din Sofia și neavând mijloace materiale, nu pot să plece nici la Universitățile streine. Urmarea este că elementul sărac este împiedicat de a-și urma studiile superioare și a se forma pentru viața așa, cum le stă în putință celor bogați.

Liceul nostru are clădire proprie, cu săli de clasă igienice și luminoase. Are autorizație de funcționare pentru anul școlar 1944-1945.

Avem instalat laborator de științe naturale, unul de fizică și unul de chimie, înzestrate toate cu materialul didactic necesar, a cărui sporire continuă. Unele stricăciuni ale materialului didactic cauzate de bombardamente vor fi restabilite îndată ce se va relua viața normală.

Disponem asemenea de o bibliotecă, care numără peste 6.000 volume în limba română, bulgară, franceză și germană. Manualele întrebuințate sunt înaintate Onor. Minister al Instrucțiunii bulgare pentru aprobare.

Corpul profesoral este ales cu multă grijă. Parte din profesori sunt cetățeni români, veniți din România, dar cea mai mare parte sunt localnici, cetățeni bulgari.

Studiile naționale: limba bulgară, istoria bulgarilor și geografia Bulgariei sunt predate de profesori de origine etnică bulgară.

Dintre profesori numai doi sunt cu licență, ceilalți având cu toții examenul de capacitate (diploma).

Toți au autorizație de funcționare pentru anul școlar în curs.

Grădinița de copii, școala primară și progimnaziul, de asemenea, au autorizații de funcționare pentru anul școlar 1944-1945. Corpul didactic la aceste școli au primit autorizații de funcționare pentru anul școlar în curs.

Atât profesorii din România, cât și cei din Bulgaria sunt aleși dintre cele mai bune elemente. Dovadă despre acest lucru este faptul că aproape în fiecare an pleacă câte unul-doi, încredințându-li-se posturi universitare.

Nivelul pronunțat științific al Buletinului Institutului român din Sofia, în care luptăm pentru apropierea culturală româno-bulgară dovedește în mod neîndoielnic afirmația noastră de mai sus.

Socotim că liceul Institutului Român din Sofia îndeplinește toate elementele pentru a i se acorda dreptul de publicitate în Bulgaria.

Director,
(ss) *G. Barbul*

Secretar,
(ss) *V. Cristu*

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor, dosar 4336/1945, f/14 f+v.

217

1945 iunie 1, București. Listă cu numele studenților români de peste hotare de la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București, precum și de la Universitățile din Iași și București, din anul 1945. Stat de bursă al studenților români de peste hotare de la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București, pe luna mai 1945.

STAT

Nr. crt.	Numele și prenumele	Suma	Semnătura
1.	Anastase Ion	14.000	
2.	Bizeta Anton	— ” —	
3.	Biticiu Argir	— ” —	
4.	Bugariu Sever	— ” —	

5.	Ciubuchi Hristu	— ” —	
6.	Costea Gheorghe	— ” —	
7.	Ciolac Gheorghe	— ” —	
8.	Cundunina Dumitru	— ” —	
9.	Ciunga Gheorghe	— ” —	
10.	Debeleasca Ion	— ” —	
11.	Duțu Marin	— ” —	
12.	Eftimiu Ion	— ” —	
13.	Fista Dumitru	— ” —	
14.	Giugica Stere	— ” —	
15.	Mastora Dumitru	— ” —	
16.	Moise Sorin	— ” —	
17.	Iapa Hristu	— ” —	
18.	Papasterie Menelas	— ” —	
19.	Rațiu Gheorghe	— ” —	
20.	Toina Dumitru	— ” —	
21.	Vlahu Stere	— ” —	
22.	Zega Gheorghe	— ” —	
Total lei 308.000			

Notă:

În acest dosar găsesc cereri ale unor studenți și este specificată țara de proveniență:

- f.8 Iancovici Sava – Valea Timocului – Serbia – student anul II Facultatea de Litere și Filozofie București
- f.12 Dinu Șt. Gheorghe (zis Dinolov) – Valea Timocului – Bulgaria – student an IV Politehnica București
- f.13 Papanicolau Ahille – macedonean, student la Facultatea de Medicină Iași
- f.25 Scrima Gh. Ionel – macedonean – student la Facultatea de Drept din București
- f.31 Cotabiți Dionisie – macedonean – student la Facultatea de Teologie din București

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor, dosar 4709/1945, f. 3,8,12-13; 25; 31

218

1945, 16 iunie, Belgrad. Referatul consilierului tehnic al Oficiului Consular al României la Belgrad, dr. Atanasie Popovici, făcut pe baza raportului secretarului consulatului privind situația școlilor române din Banatul iugoslav înaintat ministrului Educației Naționale.

Domnule Ministru,

Avem onoarea a vă trimite alăturat, în copie, raportul secretarului acestui oficiu despre situația școlară din Banatul iugoslav, din care reiese:

1. Școlile secundare din Vârset funcționează regulat cu întrerupere pentru muncile agricole. Școlile vor lua vacanță numai după ce vor fi împlinit 150 zile de cursuri ținute.

2. Disciplina în secția română a școlilor secundare din Vârșet se menține destul de bine față de ceea ce se petrece la secția sârbă.
3. Domnișoara P. Sârbu, profesoară de istorie n-a fost admisă să țină cursuri, deși i se promisese din partea autorităților locale că va primi autorizația. La 25 mai a revenit în țară.
4. În privința deschiderii internatelor la Vârșet, am recomandat d-lui avocat Cornea, care e vicepreședinte în organizația politică de plasă să adune lucrurile internatului și să intervină pentru liberarea localurilor rechiziționate. Spune că sârbii dau în ultimul timp multă atenție cererilor române.

În privința fondurilor, i-am spus că le vom căpăta numai dacă acționează după indicațiile autorităților noastre (îndeplinind și forme legale). Se pare că nu-i convenea lucrul acesta, și că sârbii nu doresc elemente de peste graniță etc.

5. Dintre învățătorii cetățeni iugoslavi, 8 sunt mobilizați în țară din diferite motive plauzibile, unul a fost deținut, circulă zvonul că ar fi fost executat (V. Cornea, dir. șc. pr. din Satul Nou). Unul Frișcan G. e internat în lagăr. Din cei contractuali, 11 s-au refugiat în țară, 6 din ei vor să revină la post îndată ce împrejurările vor permite și vor obține autorizație de funcționare. Toți sunt utilizați la școlile din țară.

Trebuie ținut în evidență acest lucru, ca autorizarea noilor învățători pe care Ministerul Instrucțiunii din Belgrad intenționează să-i trimită în posturile vacante de la școlile sârbești de la noi să fie condiționată de autorizarea învățătorilor noștri.

6. Limba de predare în școlile românești (primare) este cea română, limba sârbă e obiect de predare de la cls. III-VI.
7. Credem că hârtia cerută de ziarul „Libertatea” din Vârșet să se acorde numai cu condiția ca foaia să se trimită și abonaților români din Timoc, cum s-a făcut și cu „Nădejdea Timocului”.
8. La Biserica Albă nu funcționează școala primară română, neavând 20 elevi.
9. La Marghita nu funcționează școala, un învățător fiind mobilizat, celui contractual nu-i dă autorizație primarul.

Consilier tehnic,
(ss) *D. A. Popovici*

Onor

Minister al Educației Naționale, Direcția Învățământului Particular.

București

Statistica elevilor de la școlile secundare române din Banatul iugoslav:

Școala Normală

cls. I	fete 8	băieți 3	total 11
II	6	1	7
III	5	4	9
IV	10	1	11
V	<u>2</u>	<u>4</u>	<u>6</u>
Total	31	13	44

Liceu

cls. I	fete 28	băieți 20	total 48	
II	36	-	36	
IIb	-	28	28	
III	23	27	50	
IV	11	23	44	206
V	-	10	10	
VI	3	4	7	
VII	-	3	3	
VIII	1	1	2	22
Total	102	116	228	

Clasele V-VIII frecventează secția sârbească.

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor, dosar 4338/1945, f. 23.

219

1945 noiembrie 14. Raport al consilierului tehnic școlar pentru școlile române din Iugoslavia Octavian Ruleanu, adresat ministrului Culturii Naționale Ștefan Voitec privind reorganizarea vieții culturale a românilor din Iugoslavia și refacerea internatelor românești din Vârșeț devastate în timpul ocupației germane.

Domnule Ministru,

Potrivit ordinului rezolutiv al D-voastră pus pe adresa nr. 308412/945 a Președinției Consiliului de Miniștri, am onoarea a referi:

Din cauza formalităților cu pașaportul, până la această dată nu ne-am putut deplasa la fața locului în Iugoslavia, lucru ce îl voi face cât mai curând posibil.

Ținem să precizăm însă că în Banatul iugoslav român, sub impulsul noilor vremuri de adevărată libertate, românii s-au constituit într-o Uniune Culturală care are de scop reorganizarea vieții culturale a românilor. Uniunea a și pornit la fapte, obținând ajutoare de la statul iugoslav, precum și de la Președinția Consiliului de Miniștri de la noi.

Uniunea Culturală printr-un comitet provizoriu al celor două internate românești din Vârșeț comitet confirmat de minister, a început munca de amenajare și organizare a internatelor complet devastate de coteropitorii germani. În acest scop au înaintat ministerului nostru prin adresele nr. 114 și 115/1945, un plan de înzestrare a internatelor, care în dinari ar reveni la suma de aproape un milion.

Deși nu s-au reluat încă relațiile diplomatice între România și Iugoslavia, totuși credem că ministerul are datoria să vină în ajutorul fraților noștri de acolo, care în baza vechii Convenții au și început cursurile școlare și repararea utilajului necesar redeschiderii internatelor.

Ministerul are înscrisă în buget la art. 97, ca subvenție pentru Școlile Române din Banatul Iugoslav, numai suma de 7000000 lei, care se poate acorda lunar. Cum până în

prezent nu s-a ridicat nimic din această sumă, avem onoare a vă ruga să binevoiți a aproba să se acorde Internatelor Române din Vârșeț, cotele lunare din aprilie – noiembrie 1945, în sună de circa 4500000 lei.

Suma urmează a fi emisă pe numele d-lui Prof. George Pălăgeșiu, directorul internatelor din Vârșeț, care o va justifica cu acte legale.

Consilier Tehnic Școlar,
(ss) *Prof. Octavian Ruleanu*

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor, dosar 4709/1945, f. 37-58.

220

1946, iunie 3 București. Adresa Direcției Generale a Poliției către Ministerul Educației Naționale prin care se semnala existența unui număr mare de studenți originari din Banatul Iugoslav, care au trecut clandestin granița.

Ministerul Afacerilor Interne
Direcțiunea Generală a Poliției, Direcțiunea Sig. Serv. Contr. Străinilor,
Ministerul Educației Naționale

Nr. 12718/1946
3 iunie

Avem onoare a vă face cunoscut că Ministerul Afacerilor Interne / Direcțiunea Generală a Poliției / este informat că în Universitățile și școlile noastre superioare sunt înscriși pentru studii un număr apreciabil de studenți și studenți originari din Banatul Iugoslav, care sunt veniți clandestin în țară și nu au acte în regulă.

Vă rugăm să binevoiți a dispune să se comunice Direcției Generale a Poliției, Serviciul Controlul Străinilor, tabele de numele acestor studenți, facultatea unde frecventează și eventual domiciliul lor, în scop de a putea fi verificați și obligați a-și aranja situația față de legile în vigoare.

Director,
(ss) *Dan Iuliu*

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Educației Naționale, dosar 644/1946, f. 96.

221

1946 <București>. Ministerul Educației Naționale, Direcția Contabilități
Tabel cu salariile personalului Institutului Român și a școlii primare române
din Sofia pe perioada 1 ianuarie – 31 martie 1946 și 1 aprilie – 30 iunie 1946

[...]

Nr. Crt.	Numele și adresa beneficiarului	Bulgaria. Salarii bug.	Cota	Barem leva	Contravaloarea lei	Acoperit	Dif. de barem
34	Velichi Constantin, lector – Univ. Sofia	14700	100%	324900	2225565	754950	1470615

35	D-lui Ministru al legației române din Sofia prin DI Gavril Barbul – salariile personalului Inst. Român din Sofia			4869540	33356349	17195739	16160610
36	Idem, prin DI Vasile Negrea Salariile pers. Șc. Primare din Sofia			5762288 5768668	3885513 39467427	2231585 20182254	1653948 19285173
34	Velichi Constantin, lector – Univ. Sofia	14700	100%	324900	2225565	754950	1470615
35	D-lui Ministru al legației române din Sofia prin DI Gavril Barbul – salariile personalului Institut. Român din Sofia			4869540	33356349	17195739	16160610
36	Idem, prin DI Vasile Negrea Salariile pers. Șc. Primare din Sofia			567228 5761668	3885513 39467427	2231585 20182254	1653948 19285173

➤ A.N.I.C., Fond Ministerul Educației Naționale, dosar 676/1946, f. 9; 12.

222

1946 <februarie, București>. Extras din procesul-verbal al Comisiei pentru revizuirea și completarea tabelor de salarizare a funcționarilor trimiși în străinătate de Ministerul Educației Naționale.

Se propunea rechemarea la data de 1 aprilie 1946 a întregului personal din Peninsula Balcanică, compus din 270 de profesori și învățători, 52 de preoți și cântăreți.

Proces-verbal al Comisiunii pentru revizuirea și completarea tabelor de salarizare a funcționarilor trimiși în străinătate, aprobat de Dl. Ministru Tătărescu sub nr. 120057 (Of. de îndrumare și coordonare financiară), trimis cu adresa Minist. de Finanțe sub Nr. 11028/1946, înreg. la Nr. 34806/1946.

[...]

D. Comprimarea cadrelor personalului din străinătate.

Având în vedere situația actuală a finanțelor publice și lipsa de devizie libere, comisiunea a recomandat departamentelor interesate, comprimarea la maxim a cadrelor din străinătate.

Examinând problema personalului Ministerului Educației Naționale și al Cultelor, aflat în străinătate, Comisiunea a constatat că aceste 2 departamente au un personal foarte numeros în special în Peninsula Balcanică (Bulgaria, Grecia, Iugoslavia și Albania), sunt 270 de profesori și învățători și 52 preoți și cântăreți.

În Grecia acest personal este plătit în devize libere (franci elvețieni).

Personalul acestor departamente nu a fost rechemat și continuă să funcționeze în străinătate. Este de apreciat dacă față de sarcinile financiare actuale ale statului român, nu ar fi posibilă o revizuire a politicii dusă de guvernele române față de minoritatea românească din Peninsula Balcanică

În această privință, Comisiunea recomandă rechemarea, pe data de 1 aprilie 1946, a întregului personal din această peninsulă, trimis de Ministerul Educației Naționale și al Cultelor.

Pentru intervalul 1 septembrie 1944 – 31 martie 1946, în care personalul de mai sus nu a primit salariile și în care o bună parte nu a putut activa din cauza evenimentelor politice, el urmează să fie salarizat cu 1/3 din retribuțiile cu care a fost plătit.

Personalul localnic urmează să fie și el salarizat în intervalul 1 septembrie – 31 martie 1946, în aceleași condițiuni și revizuit pe data de 1 aprilie 1946.

După 1 aprilie 1946, Ministerul Educației Naționale și al Cultelor ar urma să facă trierea acestui personal și să decidă asupra posturilor strict necesare în străinătate.

Baremul pentru acest personal urmează să se facă după această dată.

➤ A.N.I.C., fond Ministerul Educației Naționale, dosar 680/1946, f. 20-21.

223

1947 martie 4 Belgrad. Notă a consilierului Legației României la Belgrad Alexandru Georgescu prin care remite ministrului Afacerilor Străine două articole din ziare iugoslave, privind situația minorităților naționale din care sunt omiși românii timoceni și macedoneni.

Belgrad, 4 Martie 1947

Nr. 623

Anexe: patru

Confidențial

Domnule Ministru,

Am onoarea a Vă înainta, aici alăturat, în traducere. două articole apărute, primul în ziarul SELO din Belgrad cu data de 9 Februarie a.c., referitor la Românii timoceni, iar cel de al doilea în revista Radio-Belgrad din 1 Martie a.c., care se ocupă de situația minorităților naționale din Iugoslavia, între care și de Românii din Banat.

Primul articol, al cărui autor este Dl. Peter Mundrici, învățător și deputat, se străduiește să arate că Românii timoceni nu ar fi de aceeași origine cu populația din nordul Dunării, teorie pe care vecinii noștri de la sud-vest au încercat și în trecut să o lanseze, deși savanții străini, neinteresați din punct de vedere politic în această chestiune, s-au pronunțat cu totul altfel, atât în privința numărului cât și al originii acestora, a căror obârșie românească este indiscutabilă.

Din cel de-al doilea articol se poate constata măsura în care minoritățile naționale din Iugoslavia democrată de azi se bucură de drepturi culturale.

Este interesant de observat în acest articol, prin care se tinde a se scoate în relief libertățile culturale de care se bucură minoritățile naționale, din Iugoslavia de azi, nu se amintesc deloc, ca minorități naționale, Românii timoceni și macedoneni.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

Însărcinat cu Afaceri a.i.

Consilier de Legațiune

(ss) *Alexandru Georgescu*

Domniei Sale

Domnului Ministru al Afacerilor Străine

Revista „RADIO-BEOGRAD” no.38 anul III din 1-15 Martie 1947

VIAȚA CULTURALĂ A NAȚIONALITĂȚILOR DIN IUGOSLAVIA
MINORITATEA ROMÂNEASCĂ

Minoritatea românească din Voivodina se bucură de asemenea de toate posibilitățile pentru dezvoltarea sa culturală. Copiii români învață în limba română. Numărul elevilor din aceste școli se ridică la 3563, 1775 băieți și 1761 fete. Există de asemenea și 6 grădinițe cu 306 copii. Pentru elevii secundari există la Vârșeț și o școală cu secție românească.

O mare activitate pe terenul cultural a arătat Asociația Culturală a Românilor, care își are sediul la Vârșeț. Afară de editarea unei reviste literare, asociația organizează serate culturale prin sate și orașe pentru minoritatea românească. Astfel, nu demult, Mihail Avramescu, poet român din Banat, în cadrul festivităților Asociației Literare românești, a organizat la Vârșeț o serată literară. Multe asociații literare ale școlilor, asociații culturale educative au contribuit în măsură importantă la dezvoltarea culturală și educativă a minorităților românești și la participarea ei în viața socială. Tineretul românesc arată o vie activitate în acest sens. În cursul acestei luni elevii școalei secundare românești din Vârșeț au organizat o mare festivitate culturală la Novi Sad. În decursul anului trecut, Asociația Culturală Românească a editat nouă numere din revista literară românească „Libertatea”.

În primele numere din „Libertatea” au fost publicate în cea mai mare parte lucrările țăranilor și muncitorilor, luptătorilor unităților de partizani și din Armata iugoslavă. Cu fiecare număr, cercul colaboratorilor creștea. Elevi, studenți, învățători, preoți și alți intelectuali au început să-și publice operele. Revista publică foarte multe poezii și proze în care țăranii luptători descriu întâmplările lor din războaie, din luptă, precum și din zilele de victorie și de la serbarea celui dintâi „1 Mai” liber.

Revista cuprinde și cele mai actuale evenimente: Alegerile, refacerea țării, reforma agrară, naționalizarea industriei, etc. Au fost publicate de asemenea în traducerea românească paginile alese ale scriitorilor iugoslavi Vladimir Nator, Radovan Zogovici, Branko Ciopici, Cedomir Minderovici, Iovan Popovici, Bihalyi Marina etc. Prin cuprinsul său, revista oglindește imaginea vieții din țara noastră și viața minorităților românești din țară.

[...]

➤ A.M.A.E., fond Problema 70, V, 1945-1948, Iugoslavia vol. 2, Minorități, nepaginat

224

1947 martie 31, Belgrad. Notă a Ambasadorului României la Belgrad Tudor Vianu către ministrul Afacerilor Străine Gheorghe Tătărăscu privind necesitatea unei intervenții pe lângă autoritățile iugoslave în privința deschiderii unor școli și instituții de cultură pentru românii timoceni.

Belgrad, 31 Martie 1947

Nr. 962/947

Anexe: două

Confidențial

Domnule Vice-Președinte al Consiliului,

Am onoarea a Vă trimite alăturat, în traducere românească, două extrase din revista „Radio-Beograd”, anul III, Nr. 38 (1-15 III. 1947) și din ziarul „Glas” din 28 III 1947, conținând informații și aprecieri aduse vieții culturale a românilor din Republica Populară Serbia. Ambele extrase relevă progresele realizate de românii cetățeni iugoslavi pe terenul cultural, cu adaosul că „în prezent românii reprezintă cea mai importantă minoritate de pe teritoriul Voivodinei”. Nici în articolele anexate aici, nici în altă parte, ziarele nu s-au ocupat însă vreodată de progresele culturale ale românilor timoceni, unul din grupurile etnice cele mai numeroase din Republica Federativă Populară Iugoslavia.

Relevând această din urmă împrejurare, Vă rog să binevoiți a-mi trimite instrucțiunile Domniei Voastre în legătură cu problema dacă n-ar fi necesară o intervenție a subsemnatului pentru a încerca să obțin înzestrarea românilor timoceni cu școli și alte instituții de cultură, a căror lipsă în prezent îi menține pe aceștia într-o stare culturală cu adevărat inferioară și cu totul nepotrivită declarațiilor reiterate ale actualului guvern în sensul dezvoltării naționalităților conlocuitoare în actuala Iugoslavie.

Primiți, vă rog, Domnule Vice-Președinte al Consiliului, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

Ambasador,
(ss) *Tudor Vianu*

Domniei Sale
Domnului Gheorghe Tătărăscu
Vice-Președinte al Consiliului de Miniștri
și Ministru al Afacerilor Străine
București

➤ A.M.A.E., fond Problema 70, V, 1945-1948, Iugoslavia, vol. 2, Minorități, nepaginat.

225

1947 octombrie 22, Belgrad. Adresă a Ambasadei României la Belgrad către Naum Mustricu, paracliser al Bisericii române din Bitolia prin care este anunțat că postul lui este scos din buget de la 1 septembrie 1947.

Nr. 3141

Belgrad, 22 octombrie 1947

Dragul meu,

La cererea Ministerului Cultelor, am onoarea a Vă aduce la cunoștință că pe data de 31 August 1947 ați fost licențiat din serviciu pentru motivul de economii bugetare, prin decizia Nr. 45554/947, publicată în Monitorul Oficial Nr. 210 din 12 Septembrie a.c. postul Dvs. fiind scos din buget pe data de 1 Septembrie 1947.

C. Beaca,

Prim Secretar de Legațiune
Însărcinat cu afaceri a.i.

Domniei Sale,

Domnului Naum Mustricu

Paracliser al Bisericii ortodoxe române din Bitolia
str. Țar Samuil 83.

➤ A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 22, f. 272 .

226

1948 iunie 5, Salonic. Memoriul lui Gheorghe Economu, secretar al Administrației Școlilor și bisericilor române din Grecia, adresat Legației Române la Washington prin care cere ajutor pentru întreținerea familiei, întrucât de patru ani nu mai primește salariu și nu mai are nici o sursă de venit.

Domnule ministru,

Ca urmare la scrisoarea mea cu data de 29 Noiembrie 1947, adresată Oficiului D-voastre și la care n-am primit nici un răspuns până în prezent, îmi permit, din nou, Domnule ministru, de a vă deranja, întrucât situația mea materială s-a agravat foarte mult, iar mizeria a crescut mult decât cea descrisă în scrisoarea mea mai sus pomenită (boli, copii predispuși etc. etc.).

Drepturile noastre bănești din Iunie 1944 și până astăzi, Statul Român n-a putut să ni le trimită din cauză că încă nu s-au putut restabilit relațiile diplomatice și comerciale între România și Grecia, iar după informațiuni particulare, ce le am Statul s-a interesat să găsească vreun alt mijloc de expedierea salariilor funcționarilor români supuși greci, dar nu s-a putut ajunge la un rezultat favorabil.

Având în vedere că timp de 4 ani n-am primit nici un salariu, singura sursă de trai, comuna natală fiind distrusă complet de armatele germane, deci, locuitorii au fost

evacuați prin orașe, prietenii și cunoscuții din localitate ne-au venit în ajutor peste măsură, împovărat fiind și de o familie de 8 membri, este imposibil să scăpăm din suferință și cu viață, deoarece mizeria a devenit acută și ne apasă din zi în zi mai mult; pentru cele expuse mai sus, îmi permit să Vă rog, domnule ministru, să binevoiți a Vă face salvatorul familiei mele, a unui funcționar care a servit chestiunea românească peste hotare timp de 17 ani, să lansați una listă de subscripțiile pe lângă personalul Legației noastre ce cu onoare conduceți, Comunitatea Română (Colonie) sau să mă recomandați la instituții de beneficiari din acea țară, pentru a-mi veni în ajutor, în momentele critice pe care trec, și prin acest mijloc să poată scăpa familia mea, dacă nu toată, una parte, de la sigură moarte.

Pentru ca să nu fiți duși în eroare că sunt funcționar al Statului Român, pe lângă certificatul pe care l-am anexat la scrisoarea mea din 29 Noiembrie 1947, alăturat trimit și cartea de identitate (C.F-R-)singura legitimație ce mi-a rămas și pe care Vă rog să mi-o înapoiați imediat, prin avion, căci prin poștă simplă întârzie foarte mult și îmi trebuie.

În speranța că Veți binevoi a-mi răspunde încurajându-mă moralmente dacă nu materialmente, primiți Vă rog, Domnule ministru, asigurarea deosebitei mele stime.

(ss) Gheorghe I. Economu
Secretar la administrația școalelor și
bisericii române din Grecia
Thessaloniki

Domnuiei Sale
Domnului ministru al Republicii Populare Române

Indice de localități

A

Abdela (Avdela) – localitate în Macedonia grecească 84, 153, 155, 192

Acarmania – provincie în Grecia.

Albania – 24, 30, 38, 40, 51, 52, 57, 99, 100, 111, 113, 114, 117, 122, 126-129, 131, 132, 135-137, 148, 149, 153, 155, 157-159, 170, 171, 176, 182, 187, 193, 198, 201-204, 207, 208, 211, 222documente

Aminciu – sat în Macedonia 127, 128, 153

Ardela – sat în Grecia

Ardenița – 185-189

Atena – 141, 211, 240, 248-251, 253, 272, 278, 285, 287, 293, 295, 301-307, 311-313, 316, 319, 320, 324, 325, 344, 350, 362, 378, 379, 401, 407, 411, 418, 422, 425, 427, 429, 433, 437-442, 449, 451, 460, 466, 468, 514, 519, 528, 537, 542, 544, 559, 569-571, 575, 605

Athos – munte și stat autonom în Grecia, 112, 113, 150, 158, 171, 173, 174, 183, 195, 202, 205, 215, 217, 247, 256, 258, 260, 264, 270, 274, 279, 283, 291, 297, 322, 325, 343, 385, 394, 407, 422, 498, 604, 305

B

Băiasa – sat în Macedonia. 111, 204, 205, 482, 487, 540, 556, 614

Balcani – 118, 204, 257, 322, 324, 331, 336, 345, 347, 358, 376, 400, 474, 484, 538, 629

Balcanică – (Peninsula) 185, 188, 276, 277, 323, 336, 344, 349, 385, 401, 439, 454, 475, 477, 504, 517, 536, 578, 622

Banatul iugoslav, 326, 338, 354, 419, 475, 485, 495, 521, 521, 525, 531, 576, 618, 621

Beala de Sus – 333, 472, 535, 580

Belcamen – localitate în Macedonia. 432, 570, 613

Belgrad – 129, 325, 326, 335, 354, 419, 440, 443, 475, 521, 530, 545, 551, 560, 609, 618, 623, 625, 626

Berat – localitate în Albania. 165, 168, 185, 187, 188, 376, 473, 480, 580

Berlin – 611

Bitolia – 105, 147, 157, 162, 203, 289, 334, 444, 457, 471, 478, 481, 490, 534, 545, 550, 576

Bosnia – oraș în Macedonia 247, 327

Breaza – sat în Macedonia. 364, 375, 463, 556, 561

Bregova – 399, 401, 520

București – 103, 104-108, 117, 121, 124, 169, 177, 182, 215, 226, 246, 254, 258, 276, 287, 325, 343, 349, 353, 375, 402, 428, 498, 515, 589, 589, 592, 594, 596, 603, 605, 617, 621

Bulgaria – 119, 230, 238, 324, 339, 348, 350, 400, 467, 470, 497, 516, 580, 595, 614

C

Caracalu – mănăstire la Muntele Athos, 219, 259, 262

Caraferia – ținut în vilaietul Salonic. 251

Caransebeș – 530, 548

Careia – capitala Muntelui Athos 260, 413, 416, 427

Castamonitu – 393

Castoria – oraș în Macedonia greacă.

Caterina – localitate în vilaietul Salonic, azi Grecia. 141, 454, 460, 480, 484, 580

Cândrova – localitate în Grecia 455, 461, 465, 481, 578, 613

Cojani – localitate în Grecia

Constantinopol – 112, 125, 146, 168, 171, 193, 202, 349, 391

Corcea (Korce) – oraș și județ în Albania.
376, 380, 473, 491, 493, 573

Craina – 341, 609

Corint – localitate în Peloponez, Grecia

Corița (Korce) – oraș și județ în Albania
491, 493, 584, 587, 593

Crușova (Krușevo) – localitate în
Macedonia. 115, 134, 245, 290, 335,
444-447, 478, 480, 535

Cucuvinu – Provata, chilie românească de
la Muntele Athos, 150, 221, 264, 265

Cumanova – localitate în vilaletul Cosovo.
472, 483

Cupa – localitate în Macedonia grecească.
378, 455, 461, 480, 559, 569, 613

Cutlumușu (Cutlumuz) – mănăstire la
Muntele Athos 423

D

Delian – localitate în vilaletul Salonic

Damași – 463, 481, 579

Darvari – schit la București, 438, 598, 605

Dionisiu – mănăstire de la Muntele Athos
159, 199, 219, 221, 256, 262, 394, 398,
426

Dobrinova – comună locuită de aromâni în
vilaletul Ianina, 229, 362, 480, 581

Dohiaru (Dohiar) – monastire la Muntele
Athos 220, 262, 385, 412

Doliani (Dolliani) – localitate în Grecia,
369, 454, 460, 481, 488, 539, 569

Drama – localitate în Macedonia (Grecia),
363, 571

Dunăre – fluviul, 104, 130, 288, 339, 346,
399, 400, 468, 566

Dupnița – localitate în Bulgaria

Durazzo – oraș în Croația; localitate în
Albania 126, 165, 166, 348, 376, 381,
403, 473, 480, 492, 593

E

Epir – provincie în Grecia. 108, 110, 135,
166, 189, 202, 249, 253, 257, 307, 313,

319, 347, 358, 365, 375, 456, 519, 554,
574, 584, 614

Exfigmenu – mănăstire la Muntele Athos 220

F

Ferica 143, 167, 373, 377, 405, 480, 580

Fetița – localitate în Macedonia grecească
141, 480, 487, 578, 613

Fieri 186, 188, 381, 473, 480, 491, 580,
593

Filoteu – mănăstire de la Muntele Athos
412, 417

Florina 135, 298-303, 455, 462, 471, 480,
570

Furca – sat în Pind, Grecia 116, 142, 204,
364, 372, 456, 463, 579

G

Grabova – oraș în Bulgaria?? Albania 164,
191, 307, 406, 473, 489, 580, 593

Giumaia de Sus – localitate în Bulgaria,
353, 468, 470, 487, 508, 552, 579, 614

Gopeș – sat în Macedonia, 333, 472, 483,
535

Gorna 508

Gramaticova – sat în vilaletul Salonic, 141,
487, 578, 613

Gramos – munte în Albania 364

Grebena – localitate în Macedonia 107,
122, 249, 254, 302, 304, 309, 462, 479,
518, 527, 595

Grigoriu – mănăstire la Muntele Athos,
172, 220, 223, 259, 262, 393, 414

H

Haemus (munții Balcani)

Hilandar – mănăstire la Muntele Athos,
247, 388, 417, 499

Hrupiște – localitate în Macedonia 116,
141, 210, 455, 459, 462, 482, 578, 613

Huma – localitate în Macedonia, 141, 212,
455, 472, 535, 580

I

Ianina – localitate în Grecia 120, 167, 189, 204, 233, 272, 292, 302, 311, 361, 375, 456, 463, 482, 554
 Imperiul Otoman – 103, 108, 121, 127-132, 240, 332, 538
 Istanbul – oraș în Turcia (Constantinopol, Țarigrad)
 Iugoslavia – (Regatul sârbilor, croaților și slovenilor) 329, 333, 339, 377, 420, 437, 443, 454, 469, 475, 514, 516, 531, 534, 545, 580, 594, 603, 620, 624, 625
 Ivir (Iviru) – mănăstire la Muntele Athos 151, 172, 200, 206, 221, 259, 390, 412

K

Karakala – mănăstire la Muntele Athos
 Krajna – district în Bosnia
 Kustohori – localitate în regiunea Veria

L

Laca – sat în Macedonia 142, 241, 363, 456, 480, 580, 614
 Lacu – schit românesc la Muntele Athos 112, 160, 172, 218, 260, 277
 Lavra Ivirului – mănăstire grecească de la Muntele Athos
 Leașnița (Zagor) – comună locuită de aromâni în vilaietul Ianina 229, 614
 Levani 190
 Livezi – localitate în Macedonia grecească 141, 252, 455, 459, 461, 487, 559, 572, 579
 Londra – 263, 275, 289, 608
 Lunca, localitate în Albania 166, 406, 473, 480
 Lunguța – sat în Macedonia 141, 455, 461
 Lușnia (Lușnia) – localitate în Macedonia 481, 492

M

Macedonia – 104, 108, 109, 118, 121, 125, 126, 134, 157, 161, 277, 287, 307, 330, 332, 333, 348, 352, 375, 377, 419, 444, 446, 447, 479, 484, 488, 500, 534, 555, 565, 575, 577, 584, 586, 604
 Macedonia sârbească – 342, 346, 348, 358, 419, 465, 471, 484, 534
 Macedonia – republică în Iugoslavia 333, 517, 519, 537, 556
 Magarova – sat în Macedonia 114, 140, 289, 472, 479, 483, 535, 580
 Megleni – sat în vilaietul Salonic 210, 240, 324, 455, 459, 464
 Mețova (Metzova) – localitate în Epir (Grecia) 142, 311, 312, 361, 480, 579
 Moloviștea (Muloviștea) – sat și oraș în Macedonia 479
 Morava – județ <Serbia> 191, 356, 357
 Moscopole – oraș în Albania 143, 347, 373, 376, 467, 473, 480, 491, 573, 580, 593
 Murihova – 161
 Muzachia – localitate în Albania 473

N

Neveasta – localitate în Macedonia 141
 Negotin – oraș în Iugoslavia
 Niceea – oraș antic din Asia Mică (azi Iznik, în Turcia) 164
 Noua Bella – comună în Macedonia 108

O

Ohrida – capitala Macedoniei 108, 140, 164, 333, 448, 471, 478, 483, 535, 549,
 Oșani (Oșiani) – 141, 378, 461, 480, 482, 578

P

Pantocrator – mănăstire la Muntele Athos 172, 220, 224, 259, 263, 390, 412, 426
 Paleoseli – sat în Macedonia 204, 480, 579, 580, 614
 Paleohori – Laista 229, 253, 286, 361, 481

Papadia – localitate în Macedonia 298-301, 455, 461, 464, 482, 570
 Pera – 121, 127, 130, 132
 Perivole (Perivoli) – sat în Grecia 110, 111, 142, 209, 249, 254, 303, 311, 315, 369, 455, 458, 478, 482, 571, 579, 614
 Permeti – localitate în Albania 491
 Pirin – munți în Bulgaria
 Peștera – localitate în Bulgaria 352, 469, 509, 511
 Pind – munți în Grecia 104, 311, 318, 324, 362, 372, 401, 455, 458, 469, 484, 614
 Pisuderi – 480, 580
 Pleasa – localitate în Albania 143, 165, 347, 373, 376, 382, 459, 464, 483, 486, 493, 580
 Plevna – 153, 352, 399, 400, 520
 Pojani – comună locuită de aromâni în Albania 186, 189, 190
 Poroj (Paraj) – localitate în Macedonia grecească 455, 462, 480, 482, 487, 543, 581
 Pojorovač – localitate <Iugoslavia>
 Premet – 377, 381, 383
 Pretori – localitate în Macedonia grecească 314, 463, 543, 579
 Prilep (Perlepe, Perleap) – sat în Macedonia 118, 140, 333, 472, 478, 483, 535, 580
 Prizrend – localitate în Albania 130, 480, 580
 Prodromu – schit românesc la muntele Athos 172, 183, 199, 201, 217, 261, 274, 283, 291, 296, 297, 322, 395, 428, 430, 439, 450, 498, 604
 Provata (Garanitzica) – chilie românească de la Muntele Athos 158, 173, 264, 269, 448

R

Rodopi – munți 467, 470
 Resna – 140, 333, 480, 483, 535
 Rila – munți în Bulgaria 467, 469
 Roma – 185, 594

România – 104, 126, 175, 189, 223, 263, 324, 339, 358, 378, 389, 400, 405, 428, 437, 470, 504, 514, 518, 528, 236, 559, 584, 626
 Rusciuc – 177
 Rusicu (Sf. Pantelimon) – mănăstire rusească de la Muntele Athos 220, 262, 295, 393, 412, 426

S

Salonic (Thessalonic) – oraș în Grecia, capitala Greciei de Nord 209, 233, 251, 282, 325, 330, 332, 351, 431, 452, 456, 500, 557, 595, 612
 Samarina – localitate în Grecia 111, 143, 209, 254, 311, 313, 458, 482, 579
 Santiquaranta – localitate în Albania 401, 403
 Scodra – 166, 491
 Selia de Jos – localitate în Macedonia 454, 460, 478, 482, 558, 560, 571
 Serbia 157, 181, 242, 324, 329, 334, 338, 344, 457, 481, 484, 534, 550, 596, 618
 Seres – oraș în nordul Greciei 362, 455, 462, 480, 571
 Sfântul Pavel – mănăstire la Muntele Athos 151, 218, 259, 283, 389, 414
 Silistra 107, 178, 227, 507, 521
 Simonos Petra – mănăstire la Muntele Athos 159, 173, 201, 398, 414
 Sipsca – localitate în Albania 593
 Skoplje 331, 444, 448, 490, 533, 546, 560, 577
 Smesce – comună în Epir 108
 Smixi – 304, 480
 Societatea de Cultură Macedo-Română 479
 Societatea de Cultură „Timoc” – 177
 Stavro Nichita – mănăstire la Muntele Athos 172, 200, 220, 259, 389, 425
 Svistov (Sištovo) – oraș în Bulgaria 221

T

Thassos 183, 218, 274, 397, 424, 438, 450, 498

Thessalia (Tessalia, Tesalia), provincie în Grecia, locuită și de români 104, 145, 312, 659, 519, 584

Timoc – râu în Serbia, afluent al Dunării 357, 399, 468, 608

Tirana 166, 376, 380-384, 401, 404, 480, 488, 491

Tricala (Trikala) – district în Grecia 255, 320

Turia – localitate în Macedonia 142, 249, 253, 286, 302, 309, 455, 462, 480, 540, 569, 614

Turtucaia – localitate în Bulgaria 119, 177, 181, 228, 238

U

Usküb – reședința vilaietului Cosovo 240

V

Valona – localitate în Albania 377, 405, 473, 491, 593

Vârșeț – 327, 339, 475, 530, 532, 624

Vatoped – mănăstire la Muntele Athos 172, 192, 200, 221, 262, 296, 389, 415, 426

Veles – 290, 333, 472, 480, 483, 535

Veria – Selia – comună în Grecia 171, 246, 250, 287, 454, 460, 482, 557, 578, 613

Vidin 228, 353, 399, 468, 509, 520, 588

Vlaho-Clisura – localitate în Macedonia grecească 179, 569-571

Vlahoiani – localitate în Macedonia grecească 314, 480, 487, 5743, 579

Vodena, provincie în Serbia 299, 300, 419, 432, 455, 458, 461, 465, 482, 486, 578

Vrața – localitate în Bulgaria 399, 400

W

Washington

X

Xanthi – localitate în Macedonia.

Xenofont – mănăstire la Muntele Athos 392, 412

Xiropotamu – mănăstire la Muntele Athos 259, 263, 391, 397

Z

Zaicear – județ în Serbia locuit de valahi situat pe râul Timoc

Zografu (Zogravos) – mănăstire bulgară la Muntele Athos 259, 385, 387, 426

Indice de persoane

A

- Abeleanu Dimitrie – institutor, sprijinitor al cauzei aromânești de înființare de școli și biserici în Balcani. Originar din Abdela, a urmat Școala română la liceele Sf. Sava și Matei Basarab din București. În 1878 s-a întors printre aromâni și a fost pe rând institutor la: Crușova, Magarova, Grebena, Abdela, Vlaho-Clisura, Ianina. A murit în 1933 la București, 115, 120
- Abeleanu, Alexandrina – institutoare 120
- Anastase Dumitru – preot român de la Vodena, președinte al Consiliului de Miniștri, 453
- Andrei Petre (1891-1940), filosof, om politic; membru PNȚ; ministru în mai multe rânduri; Ministru al Educației Naționale, 548, 550
- Angelescu Constantin, dr. (1869-1948) – ministrul Instrucțiunii Publice, 350, 376, 443, 497, 503, 513
- Antim – mitropolitul aromânilor, 121, 122, 124-133, 222, 247, 397, 417
- Antipa, Dinescu – arhimandrit român de la Muntele Athos, 172, 174, 183, 205, 207, 216, 218, 256, 291, 292, 294-297, 322, 323, 343, 450
- Antonescu, Ion (1882-1946) – mareșal și om politic; președinte al Consiliului de Miniștri, șef al Marelui Stat Major, conducător al României (1940-1944). A format guvernul și a impus abdicarea regelui Carol al II-lea (6 sept. 1940), Ministru al Afacerilor Străine (1941), 575, 585
- Antonescu A. Mihai (1900-1946), jurist – om politic, ministru de Externe, (1941-1944) vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (1940-1944); lider liberal; prof. univ. la București, 577, 588, 594
- Antonie, Constantinescu – călugăr român din Careia, 173
- Arion, Constantin, C. – ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, 162, 168, 169, 277, 311, 480
- Aslan, George, 341, 343
- Athanasescu, Dumitriu – cărturar și patriot aromân din secolul al XIX-lea. Originar din Avdela, s-a stabilit la Târnova. După terminarea liceului Matei Basarab la București, a cerut să fie trimis institutor în Macedonia. Aici a organizat la Târnova prima școală românească în iulie 1864. A fost persecutat și înțemnițat de mai multe ori. A editat o serie de manuale în dialect aromân și în română: *Abecedar macedo-român*, București, 1864; *Abecedarul românului tra Românii d'în dreapta Dunarelejei*, București, 1885; *Abecedarul românesc pentru adulții români din Macedonia*, București, 1889 ș.a., 105, 111
- Aurelian, P.S., economist. Ministrul Lucrărilor Publice, 119
- Averchie, Atanasie – călugăr aromân. S-a născut în 1806 la Avdela. A fost fiul lui Iani Iaciu Buda, primar în comuna Abdela din Pind. A fost, pe rând, șef al comunității de călugări din Mănăstirea Sf. Pavel, egumen al Mănăstirii Ivru de la Muntele Athos, reprezentant al mănăstirii românești la Salonic și la Constantinopol. A adus tineri din Macedonia ca să învețe în școala macedo-română de la București (1865), cu obligația ca după terminarea cursurilor să se reîntoarcă ca institutori în ținuturile locuite de aromâni. A condus Școala și internatul de la Sfinții Apostoli din

București. După 1875 s-a retras în Thesalia, unde a trăit și murit la M-rea Grijana, 104, 105, 111, 332, 478

Averescu, Alexandru (1859-1938), Fiu al unui învățător sărac, după școala primară, urmează cursurile seminarului teologic și apoi Școala de arte și meserii din București (1876). S-a dedicat carierei de militar la Școala divizionară de la M-rea Dealu și Școala Superioară de Război de la Torino (1886). A condus operațiunile militare românești în al doilea război balcanic. Mareșal al României (1930), Președinte al Consiliului de Miniștri (1918, 1920-1921, 1928-1927) și ministru ad-interim la Ministerul Afacerilor Străine (ianuarie-februarie 1918). S-a distins în primul război mondial. A organizat diverse funcții în viața politică

B

Badralex, Dimitrie – învățător la școala primară din Veria. Mort în 1926, 116, 141, 240, 250, 251

Balamace – revizor școlar, 143

Balamaci Haralambie – preot și institutor din Corița. A slujit în limba aromână și română. A trăit în a doua jumătate a sec. XIX-lea. Originar din comuna Pleasa din Epir. A fost institutor la școala română din Perlepe, deschisă în 1881 și apoi la Corcea. A fost un autentic apostol al neamului său, militant al emancipării culturale a românilor din Epir. A fost ucis, probabil în iarna anului 1905, 116, 163, 211, 212, 290, 381

Balamaci, Cotta – părinte econom, aromân de la Tirana, 164, 209, 489, 572-574

Baracu, Ioan – medic aromân, bursier al statului român, 168

Barbul, G. – directorul Institutului Român din Sofia, 582, 616, 622

Batzaria, Nicolae (1869-1952) – scriitor, senator și om politic, ziarist. S-a născut în 1874 la Crușova, regiunea Bitolia și a murit în 1952 la București. După absolvirea Liceului român din Bitolia, s-a înscris la Facultatea de Litere și la Facultatea de Drept din București. Confruntat cu greutăți materiale, a fost nevoit să abandoneze studiile universitare. A funcționat ca profesor la: școala românească din Crușova, la liceul românesc din Ianina și apoi la cel din Bitolia. A fost inspector școlar pentru vilaietele Cosovo și Salonic. A fost investit cu înalte demnități în Imperiul Otoman, singurul aromân. A fost senator la Istanbul în 1908, apoi Ministru al Lucrărilor Publice în Guvernul Junilor Turci în 1912. În 1913 a semnat la Londra, Tratatul de pace prin care Turcia europeană era redusă la Istanbul și la un teritoriu destul de redus din jurul lui. A întemeiat și a condus publicații (ziare, reviste) aromânești, a colaborat la altele. A sprijinit apariția la Salonic a primului ziar aromânesc, Dreptatea, în 1908. Autor de numeroase cărți pentru copii. Președinte al Societății de Cultură macedo-română, 158

Bălcescu, Nicolae (1869-1852) – istoric și publicist, om politic; membru al Guvernului Provizoriu din 1848, 400, 518

Belba – preot aromân de la Doliani, 488, 573

Belimace C. – preot aromân, 335

- Berberi, Simion – medic macedonean, bursier al statului român. S-a născut în 1871 în comuna Vlaho-Clisura, din părinți aromâni. A îndeplinit funcția de viceconsul al României la Bitolia și pe aceea de medic al orașului Bitolia, 444, 550, 577
- Berciu, Dumitru (1907-1998) – istoric, profesor universitar la Universitatea din București, membru corespondent al Academiei Române. Director delegat și apoi director al Institutului Român din Albania, 546, 589, 592
- Beștelei, Oncescu, M. – Consul General al României la Skoplje, 490
- Bilciurescu, Gh. – șeful Diviziunii Școlilor din Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor, 108, 468
- Blidariu, David – inspectorul general al școlilor și bisericilor din Macedonia, 612
- Boiagi, Mihail (c.1780–c.1842) – cărturar aromân. Autor al primei gramatici a dialectului aromân în limbile greacă și germană, publicat la Viena în 1813. În anul 1813 a editat la Viena lucrarea intitulată: *Gramatica românească sau macedo-română*, retipărită în 1863 de D. Bolintineanu cu sprijinul material al lui Costache Negri. În prefața cărții sale, Boiagi afirmă clar unitatea etno-lingvistică aromânilor și daco-românilor, optând pentru o limbă literară unică. *Gramatica* lui Boiagi a fost publicată în trei ediții. A fost prima gramatică a dialectului aromân, 12
- Bolintineanu, Dimitrie (1819-1872) – aromân, scriitor, istoric, revoluționar de la 1848; Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice (1863-1864); Ministru de Externe mai-iulie 1861, 103, 477
- Bolliac, Cezar (1813-1881) – om politic, publicist, 477
- Brabețeanu, Victor – inspector M.A.E., 454
- Brătianu, I.I.C. (1864-1927) – om politic, prim ministru al României, 180, 183, 184, 226, 306, 308, 310
- Burghele, 241, 244, 245
- Burileanu, Constantin – cancelar interpret la Legația României din Roma, 184, 187

C

- Caliani, Augustin – director al Serviciului Cultural al românilor de peste hotare 587, 594
- Capidan, Theodor (1879-1953) – academician lingvist. S-a născut în 1879 la Perlege (Prilep) Macedonia și a decedat în 1953 la Cluj. Școala primară a urmat-o în comuna natală, liceul la București și Facultatea la Leipzig. În 1909 se afla printre aromânii din Macedonia, ca profesor și director al Liceului comercial românesc de la Salonic. S-a specializat în problemele dialectului aromân și în dialectologie balcanică românească. În 1936 este ales membru titular al Academiei române. În 1924 vine la Universitatea din Cluj, iar în 1937 la Universitatea din București. 239, 246
- Capsali, Fonciu – profesor și revizor al școlilor din Turcia; luptător pentru redeșteptarea națională a aromânilor 161, 170
- Caragiani, Ioan (1840-1921) – filolog, profesor, istoric, traducător, folclorist, academician. Fondatorii și organizator al rețelei de biserici și școli românești din Peninsula Balcanică. A fost unul dintre cei mai activi apostoli ai cauzei aromânilor. S-a născut în 1840 în comuna Avdela și a murit în 1921 la Iași. Gimnaziul l-a făcut la Școala din Vlaho-Clisura cu Apostol Mărgărit. Profesor de literatură elină la

- Universitatea de la Iași. A sprijinit în mod deosebit cauza aromânilor din Balcani, 124, 125, 129, 133
- Caraman, P. – directorul Institutului Român din Sofia 509-511, 520
- Caranfil, G., 582, 588
- Carol I de Hohenzolern, principe și apoi rege al României, 106, 240, 246, 261, 267, 283, 297, 397, 427
- Cavalioti – scriitor aromân, 226
- Cazacovici Dimitrie, 117, 478
- Cădere, V. – trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Belgrad, 533
- Celea Gh. – membru în Consiliul general al Societății de cultură macedo-română, 459, 578
- Cicma, Dimitrie – susținător al drepturilor religioase ale aromânilor din Turia, regiunea Pindului. În calitate de institutor și director de școală, a predat în limba română, vicepreședinte al Congresului comunității române din Turcia; fondatorul școlii române din Turcia. A fost ucis de antărții greci în toamna lui 1905, 249, 253, 254, 302
- Cionga, C. – revizor școlar, 209, 250
- Ciulli, Ioan (Ion) – geograf, originar din Târnova (1862-1926). A fost profesor la școlile românești înființate de călugărul Averchie în Bitolia. L-a cunoscut pe Apostol Mărgărit împreună cu care a înființat noi școli și biserici românești. Va fi închis și apoi eliberat. A funcționat 35 de ani ca profesor în Bitolia și mulți ani director al Liceului. A fost profesor și la Liceul de la Ianina și cancelar la Consulatul din Ianina. A fost un poliglot, cunoștea limbile: italiană, turcă, greacă, germană, engleză, franceză, bulgară, turcă, sârbă, cehă, 114, 136, 145, 234
- Ciumandra, Simeon – preot originar din Moloviște. A fost încredințat M-rii Prodromul. Vine în București la Schitul Darvari, unde va sta până în 1959, când a fost închis Schitul, rămânând numai biserica de mir, 451, 452
- Civica, P. – revizor școlar, 138, 229, 240, 245, 302
- Coe, Adam – profesor la liceul românesc din Bitolia, 239, 241, 334, 431
- Coțescu, C. – consulul României de la Monastir, 209
- Cosmescu, Demetru – învățător, 109, 112
- Costăchescu, Nicolae – ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, 490
- Cristea, Miron (1868-1939), patriarh al României (1925-1939) și om politic. Membru al Regenței – 1927-1930. Prim-Ministru – 1938-1939. Membru de onoare al Academiei Române, 336
- Curtovich – consulul României la Skoplje 331
- Cușa, Popa Theodor – Martir al luptei pentru drepturi culturale și religioase din Perivoli, regiunea Pindului.
- Cuza Alexandru Ioan (1820-1873) – primul domn al Principatelor Unite al statului național România (1859-1866). A susținut înființarea școlilor în Peninsula Balcanică pentru aromâni. A înființat prima școală în lumea aromânilor la Târnova, 1864, 331

D

- Daniil – scriitor aromân, 201, 226, 397, 417
- Dante, D. G. – profesor la școala din comuna Smesce, 108, 114
- Dăianu, I. – consulul general al României la Tirana, 572
- Diamandi, Alcibiade – consulul României la Santiquaranta, 401
- Diamandi, Sterie – (1897-1981). Studiile le-a făcut la Salonic, Ianina, Bitolia și București. Autor a numeroase lucrări cu caracter literar și istoric, 240, 341, 343
- Diamandi, Vasile – directorul școlii comerciale din Salonic, 142, 323
- Dissescu, Constantin – (1854-1932). A urmat studii juridice și istorice la Paris, luându-și doctoratul în drept (1877). Profesor de drept public românesc la Universitatea din București (1884). S-a angajat în politică. Ministrul Justiției (1899-1900); ministrul Instrucțiunii (1906-1907, 1912-1913), 240
- Djuvara Alexandru G. – (1858-1913) Licențiat în drept la Paris; a frecventat concomitent și Școala Politehnică și a realizat studii de pictură. A fost Ministru al Justiției al Industriei și Comerțului și Ministru al Afacerilor Străine – noiembrie 1909 – decembrie 1910, 227
- Djuvara, Trandafir George – (1856-1935), Scriitor și diplomat. S-a dedicat diplomației de la 23 de ani, când a fost numit atașat al Agenției diplomatice a României la Paris. A îndeplinit pe rând diverse funcții: secretar de legație la Bruxelles și Sofia, ambasador la Belgrad (1877-1888), la Sofia (1883-1888), Istanbul (1896-1900), Atena (1920-1925). 121, 124, 125, 130, 131, 146
- Drăgănescu, M. – președintele Eforiei Școalelor Române din Turtucaia, Bulgaria, 119
- Duca, I. G. – (1879-1933). A urmat dreptul la Paris, unde și-a luat și doctoratul (1902). În țară a funcționat în magistratură. Din 1907 s-a lansat în viața politică. Colaborator apropiat al lui Ion I. C. Brătianu, a fost numit Ministrul Cultelor și a Instrucțiunii (ian. 1914-dec. 1918); ministru al Afacerilor Străine (ian. 1922-martie 1926). 220, 259, 343, 349, 354, 380, 439
- Duma Lazăr – inspector general al școlilor și bisericilor române din Turcia, 184

E

- Economu, Gheorghe – secretar al Administrației școlilor și bisericilor române din Grecia, 539, 542, 626
- Emandi, Th. – ministru plenipotențiar la Belgrad 326, 354, 422
- Emilianos – mitropolit grec al Grebenei, 303, 306, 307
- Evanghele, Pandele – vicepreședinte al Societății Bașkini, 383
- Ferid, Pașa – mare vizir, 210-214
- Filodor, N.N. – consulul României la Atena; ministru plenipotențiar al Legației Române de la Belgrad, 278, 302, 303, 310, 313-317, 321, 421, 443
- Fiștea, Adam – preot, președintele Societății Culturale Astra din Banatul sârbesc, 611
- Florescu, Al. G. – Consulul României la Atena, 253, 255

G

Gafencu, Grigore (1892-1957) – om politic, ziarist. A urmat facultatea de drept la Geneva și și-a luat doctoratul în drept la Paris. După 1918 a practicat ziaristica și avocatura. În 1928 a fost numit Secretar general al Ministerului Afacerilor Străine (1928, 1932); ministru al Afacerilor Străine (dec.1938-1939-1940). A fost scos din cadrele Ministerului Afacerilor Străine la 4 august 1941. În noiembrie 1941 a plecat în Elveția. După război a militat împotriva sovietizării României. A fost condamnat în contumacie la 20 de ani muncă silnică (în 1947). S-a impus ca lider marcant al emigrației românești anticomuniste. A participat la înființarea Ligii Românilor Liberi la New York (1950). 554, 557, 560

Georgescu, Alexandru – consilier al Legației Române la Belgrad, 623

Georgescu, D – consul român la Rusciuc, 177, 193, 215

Gheorghiad, Ion – preot în Paleohori-Laista, director al gimnaziului grec din Xanthi. Din 1882 a fost director al Liceului român din Bitolia, 229, 234, 235

Ghermanos – mitropolit grec, 148

Ghica, Ion (1816-1897). Descendent din familie domnitoare. A urmat Colegiul Sf. Sava la București și apoi a plecat la Paris, unde și-a susținut bacalaureatul în Litere la Sorbona. Tot acolo a urmat: Facultatea de Științe, Școala de mine, cursurile Conservatorului de arte și meserii. Participant la revoluția de la 1848, a fost trimis ca agent diplomatic al guvernului provizoriu la Constantinopol. A ocupat diverse funcții în guvernele lui Al. I. Cuza. Trimis extraordinar la Londra (aug. 1881 – oct. 1890). Membru al Academiei Române, 112, 479

Ghika – Brigadier – Ministru plenipotențiar al României la Constantinopol, 171

Ghiulamila, G.I. – președinte al Coloniei române din Sofia, Bulgaria, 350

Ghizari, St. – aromân, 250, 273

Gigurtu Ion (1886-1959), industriaș, economist, om politic. De mai multe ori ministru, prim-ministru – 1940, 562

Goga M. – profesor la școala comercială, 520

Grădișteanu, Ion C. – președinte al Societății de Cultură Macedo-Română, 203, 326, 350

Grecianu, Sebastian – consulul român de la Ianina, 229

Grijoti, Anastase (Atanasie), 301, 305-308, 310

Gusti, Dimitrie, 341, 343

H

Halif, Rifaat Pașa – marele Vizir

Haret, C. Spiru (1851-1912) – savant, matematician, sociolog, om politic liberal, Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice. Organizator al învățământului modern românesc, academician. Mama sa era de origine aromână. Profesor la Universitatea din București și Iași. Membru al Academiei Române. Ministru al Instrucțiunii (1897-1899; 1901-1904; 1907-1910). 179-182, 184, 267

Hilmy, Pașa, 210

I

- Iacov, Pimen, Hrisostom, Iosaf – stareți la Mănăstirea Prodromul, 343
- Ioachim – mitropolit grec, 172, 174, 183, 192, 198, 213, 226, 393
- Ionescu, Dumitru (Take) (1858-1922) – A urmat facultatea de drept și și-a dat doctoratul la Paris. A cunoscut o ascensiune politică deosebită. A fost pe rând: Ministru al Cultelor și Instrucțiunii – 1891-1895; 1899-1900), Ministrul Finanțelor, Ministru la Interne; Ministru al Afacerilor Străine (iunie 1920-dec. 1921); prim-ministru (1921-1922). 266, 277, 326, 399
- Ionescu, G. C. – inspectorul școlilor și Bisericilor române din Turcia; consulul României la Monastir, 177, 182, 193, 203, 239, 244, 291, 298, 322
- Ionescu, Petre – consilier tehnic la ambasada României de la Belgrad, 521, 522, 527
- Iorga, Nicolae (1871-1940) – om de cultură, istoric, om politic, 498, 525, 546, 548, 592
- Istrati, Constantin I. (1850-1918). Absolvent al Școlii de Medicină și Chirurgie la Universitatea din București. A fost deputat și senator al Partidului PNL și Partidul Conservator. A fost printre altele și Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice – ian.-iulie 1900. 157

K

- Kerim, Abdul, Pașa – guvernatorul general al Vilaietului Monastir, 148
- Kogălniceanu Mihail (1817-1891) – istoric, ministru, prim-ministru (1863-1865), Ministru de Externe (1876, 1877-1878)
- Konon – Mitropolit Primat al României, 246, 287
- Kretzulescu, Nicolae (1812-1900) – studiile le-a făcut la Paris unde și-a luat bacalaureatul și apoi licența și doctoratul în Medicină. A participat la revoluția de la 1848, făcând parte din comisia pentru pregătirea Constituției. După Unire a făcut parte din mai multe guverne ale Țării Românești. A fost ministru al Justiției, al Cultelor și Instrucțiunii (1864-1865, 1879-1880), al Internelor, Agriculturii și Lucrărilor Publice (1866). Între 1874-1876 a fost agent diplomatic la Berlin; Apoi a fost trimis succesiv: trimis extraordinar și Ministru Plenipotențiar la Roma – 1880-1881, la Petersburg (1881-1886) la Paris (1891-1893). Prim ministru 1862-1863, 1865-1866. Membru al Academiei Române (1871), 629

L

- Lahovari Gheorghe Emil (1854-1897) – descendent dintr-o familie de boieri de origine, se pare, aromână, diplomat, ziarist. Licențiat în drept la Paris. A intrat în diplomatie din 1879. Atașat de Legație, 203
- Lahovari Iacob, N. (1846-1907). General. Cunoscut ca Jacques. A urmat studii militare și Școala Politehnică și Facultatea de Științe la Paris, în 1884 a fost numit atașat militar la Berlin. A fost de mai multe ori Ministru de Război; Ministru al Afacerilor Străine (1904-1907), 184, 194, 202, 210, 211, 213

Lahovari, Alexandru-Emil – diplomat (1855 ?). Se pare că este de origine aromână. Licențiat în drept la Paris, doctor în drept la Paris; Președintele Consiliului Superior diplomatic; Ministru al României la Roma (1898-1899), la Constantinopol (1902-1906), la Viena (1906-1908), la Paris (1908-1917) și din nou la Roma (1917-1918), 629

Lahovari, Ion N. (1848-1915) – diplomat, om politic, Ministru al Afacerilor Străine, 146, 147, 149

M

Maiorescu, Titu (1840-1917) – filozof, estetician critic literar, om politic, prim ministru. Numele tatălui său era Ioan Trifu, schimbat în Maiorescu datorită admirației sale față de Petru Maior. A urmat Universitatea din Berlin și Paris. Membru al revistei *Convorbiri Literare*. Autor a numeroase studii de critică literară. Rectorul Universității din Iași în 1863. Profesor la Universitatea din București. Membru al Academiei Române. S-a afirmat și pe scena politică în rândurile conservatoare. A fost deputat și senator. A fost pe rând: Ministru al Cultelor și Instrucțiunii (1874-1876; 1888, 1889, 1890-1891, 1910-1912, 1912-1913). Agent diplomatic al României la Berlin; prim-ministru 1912-1914.

Maniu, Iuliu (1873-1953) – om politic, președinte al Partidului Național Român (1918-1926) și al Partidului Național Țărănesc (1926-1933 și 1937-1947). Prim-ministru – 1928-1930, 1932-1933, ministru ad-interim al Afacerilor Străine, 475, 488

Marcu, Petre – șeful serviciului școalelor și bisericilor române din Turcia 231, 344

Marghiloman Al. (1854-1925). Doctor în drept și științele politice la Paris. A fost pe rând: avocat, magistrat, procuror. A intrat în guverne ca: Ministru Justiției, Ministrul Lucrărilor Publice, Ministru al Afacerilor Străine (1900-1901), 169

Marschall – baron, 210

Mărgărit Apostol (1832-1903) – originar din Avdela. A fost pe rând, institutor, revizor școlar și Inspectorul General al Școlilor române din Turcia, între 1878-1902; publicist; luptător pentru drepturile românilor din Balcani. A fost un apostol al românismului din Pind și Macedonia. A avut depline puteri din partea statului român pentru organizarea și administrarea școlilor românești din Turcia, subvenționate de România. A format cadre tinere de învățători și preoți. A publicat lucrări referitoare la românii din Balcani, 107, 114, 120, 126, 131, 133, 134, 145, 332, 478

Mărgărit, Take – însărcinatul cu afacerile bisericești și școlare ale României la Constantinopol, 124, 133

Mărgăritescu, G. – român din Macedonia, 105, 195

Măndrescu, Simion – Ministrul României la Tirana, 349, 376, 380, 381, 401

Metta C. – membru în Consiliul General al Societății de cultură macedo-română, 275

Mihali, Papa, Theodor – institutor în Murihova, 140, 144, 161

Mincu, D. – consulul României la Ianina, 292, 301, 308, 311

Mironescu Gheorghe, Gh. (1874-1949). Absolvent al Facultății de Litere și Filologie București; doctor în drept la Paris. Profesor la Facultatea de drept din București.

- Ministru al Instrucțiunii Publice – 1921-1922; ministru al Afacerilor Străine – 1928-1930, 1930-1931; aug.-oct. 1932; Prim-ministru 1930-1931, 452, 488, 496
- Mișu Nicolae (1858-1924). Studiile universitare le-a făcut în Germania. Doctoratul în drept l-a obținut la Göttingen, după care a urmat Înalta Școală de Științe Politice de la Paris. Din 1887 a intrat în diplomatie: Viceconsul la Odessa și la Sofia; secretar de legație la Viena (mart. 1891-nov. 1894); director al afacerilor politice și contenciosului în Ministerul Afacerilor Străine (1895); secretar general al Ministerului Afacerilor Străine (1 iul. 1898-15 nov. 1899); agent diplomatic și consul general la Sofia (1899-1908); trimis extraordinar și Ministru plenipotențiar la Viena (1 oct. 1908); Constantinopol (1 sept. 1911) și Londra (15 dec. 1912-oct. 1919). La sfârșitul războiului, este prim-locțiitor al șefului delegației române la Conferința de pace de la Paris (1919). Ministru al Afacerilor Străine între 15 oct.-28 noiembrie 1919. După aceea, a fost administrator al Domeniilor Coroanei (1919-1920), Ministru al Palatului; șef al Curții Regale (1920-1924), 149, 180, 194, 275
- Mitilineu, Ion M. (1868-1946). A urmat liceul la Paris și tot acolo și-a luat licența în drept (1888). A fost avocat, magistrat, procuror. A fost deputat și secretar din partea Partidului Conservator. Ministrul Justiției în perioada iunie-oct. 1918; Ministru al Afacerilor Străine 30 martie 1926 4 iunie 1927, 422, 428, 431
- Murnu, George (1868-1957) – scriitor și istoric, membru al Societății de Cultură Macedo-Română, 246, 333
- Mustricu, Naum – paracliser al Bisericii Române din Bitolia, 626

N

- Naum Iota – profesor în Salonic
- Negrea Vasile – directorul școlii primare române din Sofia 552, 579, 622
- Negulescu, Petre, P. (1872-1951) – filozof și om politic. Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, 334, 404
- Neofit – călugăr, 128, 298
- Ngati, Spiridon, preot aromân din Elbasan, 146-148
- Nibi, Nicolae – institutor român, 140, 253, 255, 286, 309, 315
- Noe Christu, institutor în Lunguța (Macedonia). Familia Noe din Lunguța a luptat pentru drepturile aromânilor, 134

O

- Oprișan, Emil – consulul român la Skopije, 546, 577

P

- Papagheorghe, Gheorghe, N. – profesor, administratorul general al școlilor și bisericilor din Macedonia, 581, 586
- Papahagi, A. Nicolae (? -1931) – profesor, editor, scriitor. Luptător pentru drepturile românilor macedoneni. S-a născut la Avdela. A funcționat ca profesor la școlile românești din Macedonia. A publicat câteva cărți despre românii sud-dunăreni.
- Papahagi, Ilie – revizor școlar din Bitolia, 162

- Papahagi, Pericle (1872-1943) – lingvist și folclorist, specialist în dialectologie sud-dunăreană, 226
- Papahagi, Tache (1891-1977) – doctor în litere și filozofie, conferențiar la Universitatea din București; autor a numeroase lucrări, studii, articole despre aromâni; membru al Academiei Române, 341, 343
- Papanastasiu – șeful Uniunii Republicane din Grecia 418, 437
- Papatheodoru Cușin – martir aromân din Perivole, 272
- Papazi, V. – consulul României la Skoplje, 533
- Papiniu, St., 130
- Pașcani, Popescu, I. – însărcinat cu afaceri la Tirana, 488
- Pădeanu Alexandru – diplomat, Consulul României la Salonic, 147
- Perdichi G. – profesor, Salonic, 114
- Petrașciuc, M. – cancelarul Legației Române la Belgrad, 443
- Petrescu-Comneni Nicolae (1881-1957) – jurist și diplomat român. Ministru plenipotențiar la Berna (1923-1928), Berlin (1928-1930; 1932-1932), Vatican (1930-1932). Reprezentant permanent al României la Societatea Națiunilor (1923-1928). Ministru al Afacerilor Străine – martie 1938–dec. 1939; ambasador la Vatican – dec. 1939 – oct. 1940, 107
- Petrovici, Ion (1882-1972) – filosof, scriitor, om politic de orientare liberală; prof. univ. la Iași și București, membru al Academiei Române (1924). În anii interbelici, de mai multe ori ministru; Ministru al Culturii Naționale și a Cultelor (dec. 1941 – aug. 1944), 581, 587
- Popescu, Em. – consul general al României în Grecia, consulul general la Salonic, 547
- Popovici Atanasie – fruntaș aromân din Serbia, consilier tehnic al Oficiului Consular al României la Belgrad, 545, 618
- Popovici, Max, I. – inspector la M.A.E., 454
- Porumbaru, Emanoil (1845-1921) – ministrul Afacerilor Străine, 289, 292, 298, 301
- Preda, Radu – directorul școlii primare române din Giurmaia de Sus, 614, 615

R

- Rășcanu Langa – ministru plenipotențiar al României la Atena, 329, 354, 422, 439, 453, 466, 488
- Roja, Gheorghe, Constantin (1786-1847), medic, filolog aromân originar din Bitolia. Facultatea de medicină din Viena și doctoratul. În 1808 – publică la Pesta lucrarea *Cercetări despre românii numiți valahi, care locuiesc dincolo de Dunăre*. A fost tradusă și în românește la Craiova. Demonstrează originea latină a poporului român unitar, din nordul și sudul Dunării, ca și unitatea limbii. Alte lucrări – Buda 1809, *Măiestria ghioasirii românești*, 12
- Rosetti, Theodor – Ministrul de Finanțe, 239, 241
- Ruleanu, Octavian – consilier tehnic școlar pentru școlile române din Iugoslavia, 620
- Runcu, Popescu, Ioan – preotul paroh al bisericii Române „Sfânta Treime” din Sofia, 506, 510

S

- Sarapion – călugăr la Schitul Lacu de la M. Athos, 113
- Siuneba, Demetriu – locuitor din comuna Perivoli (Epir), 110
- Sofronie – călugăr la schitul Lacu, muntele Athos, 113
- Soroceanu, Theodosie – ieromonah la biserica Sf. Ioan Teologul din Provata (Grecia), 150, 158, 171, 175, 221, 258, 261, 264, 270, 397
- Stan, Dinu – român din Vidin, 215
- Stavridi D. – diplomat, 193
- Stănescu, Ilarie – călugăr român de la schitul Darvari, București, 438
- Stoica, Vasile (1889-1974) – diplomat, ambasador al României în Albania (1930-1932), Bulgaria (1932-1936), Letonia și Lituania (1936-1939), Turcia (1939-1940), Olanda (1946); atașat la Legația română din Washington (1918), 491, 496, 497, 510, 520, 520, 629
- Stoicescu, Constantin, I. (1852-1911) – și-a susținut doctoratul în drept la Paris. A lucrat în magistratură (1876-1877) și apoi a fost prim-secretar la Legația română de la Paris (1877-1879), Ministru al Afacerilor Străine – 1896-1897; Ministrul Afacerilor Străine, 129-133
- Strat, Ion (1836-1879). Își termină studiile la Berlin, la Universitate, unde face studii economice și a dobândit doctoratul în drept (1859). Profesor la Facultatea de drept din București, ministru al Cultelor și Instrucțiunii – 1866-1867. A intrat în diplomație, fiind numit agent diplomatic al României la Paris (1868-1877, 1872-1875), la Constantinopol (1871-1872).
- Sturdza, Dimitrie (1833-1914). A învățat în Germania, specialist în finanțe, economie, istorie. A fost numit agent diplomatic la Constantinopol – 1868-1870. Ministru al Afacerilor Străine (1882-1885, 1895-1896, 1897-1899, 1901-1902, 1904, 1907-1908; Membru al Academiei Române – 1871; ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, prim ministru, 117, 124, 171, 177, 215, 226
- Sturdza, M. – ministrul Afacerilor Străine, 103, 574
- Șdicu, Tiberiu – preot la biserica românească din Bitolia, 548, 549, 579, 577
- Știrbu, V – ministru al Afacerilor Străine, 554

T

- Tacit N. – revizor școlar, 112
- Tacit, G. Tului – profesor în comuna Bella în Macedonia, 108
- Tătăărăscu Gheorghe (1866-1957). Doctoratul în drept la Paris. Ministru al Afacerilor Străine – ad-interim – 1934; 1938; A cooperat cu comuniștii – Ministrul Afacerilor Străine – 1945-1947 –. În această calitate a condus delegația română la Conferința de Pace de la Paris (1946), 622, 625
- Tell Christian (1807-1884) – general și om politic român. Participant la revoluția de la 1848 din Țara Românească; membru al guvernului provizoriu și al locotenenței domnești, ministrul în timpul domniei lui Al. I. Cuza, 112

- Theodorescu, Apostol – învățător, 110
- Titulescu Nicolae (1882-1941) – om politic, diplomat; Ministru de externe al României (1927-1928; 1932-1936). Academician, prof. univ. la Iași și la București, președinte de Academii Diplomatice Internaționale. Delegat permanent al României la Liga Națiunilor al cărei Președinte a fost în 1938 și 1931, 433, 498, 507, 522
- Tomara, D.G. – profesorul școlii din Ochrida, 107
- Tomescu, I. – român din Macedonia, 104
- Tomescu, Șomu – institutor în comuna Abdela, 116, 142, 478
- Trifu, G. – consulul general al României la Salonic, 500
- Tulliu, Nuși – scriitor aromân (1872-1941). Originar din Avdela. Absolvent al liceului din Bitolia. Profesor la gimnaziul din Ianina. Licențiat în Litere la Universitatea din București și apoi doi ani a urmat Facultatea de Drept. Revizor școlar în Epir și Thesalia. Inspector regional al școlilor românești, profesor la Avdela. A scris în limba română și în dialect poezii, proză, 170

U

- Ucuța, Constantin (n. sec. XVIII Moscopole, mort în Posen în Prusia) cărturar român. Cartea sa *Noua pedagogie* sau *Abecedar* s-a editat la Viena în tipografia fraților Marchide Puiu (aromâni) în dialectul aromân, dar cu litere grecești (1797).
- Urechia V. A. (1834-1901) – istoric, președintele Societății de Cultură macedo-română, 185, 479

V

- Vaida-Voievod Al. (1872-1950) – medic, om politic. Unul din conducătorii Partidului Național Român din Transilvania, al P.N.Ț. ministru în mai multe rânduri și prim-ministru (1919-1920, 1932; 1933), președinte al Consiliului de Miniștri, Ministru al Afacerilor străine 1920, 1932, 449
- Valaori, Iuliu – lingvist și filolog (1867-1936). Originar din Moscopole, descendent dintr-o ilustră familie aromână. Licențiat al Facultății de Litere și filologie din București. Doctoratul la Berlin. Profesor la Universitatea din București. Președintele Societății de Cultură Macedo-română, 333, 442
- Varduli, Ioan – revizor școlar, 315, 318, 540, 558, 569
- Vașoti, Tache – directorul școlii românești din comuna Băiasa, 204
- Vianu, Tudor (1897-1964) – academician, prof. univ. la București, estetician, filosof, diplomat. Licențiat al Facultății de Drept la București; doctor în Filozofie și Litere în Germania; membru corespondent al Academiei Române; membru corespondent al Societății Scriitorilor Români, 625
- Victor Antonescu – Ministru Afacerilor Străine, 520, 527, 342
- Vlădescu, Mihail - ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, 203

Z

- Zima Gh. – președintele Societății Studenților macedo-români, 520

Bibliografie

I. Izvoare:

a) *Arhive*

- A.N.I.C, București, fondurile: Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice
- Președinția Consiliului de Miniștri;
- Fonduri personale Vasile Stoica, Al. Em. Lahovary, N. Kretzulescu, Leon Boga, Onisifor Gibu, Victor Diamandi;
- A.M.A.E. ale României, București, fondurile: Constantinopol, Problema 15 (1874-1944) – Școli și biserici din Balcani, Problema 18 (1920-1945), Românii din afara granițelor, vol. 1-9; Dosare speciale (1920-1944); fond 71 (1900-1919) Litera B, vol. XIV, fond 70 V 1945-1948, vol. 2, Minorități.

b) *Documente publicate*

- Cotănuș Dan, *Cadrilaterul. Ideologie cominternistă. Iredentism bulgar*, București, 2002
- Gheorghe, Gheorghe, *Tratatele internaționale ale României*, 1. (1929-1939), București, 1980; 2. (1939-1965), București, 1983
- Lungu Corneliu, Mihai și colab., *Românii din afara granițelor*, 1, București, 2001.
- Moldovan Leonte, *Discursuri parlamentare 1913-1935*, 1, Brăila, 1936.
- *Românii de la Sud de Dunăre, Documente*, coord. Stelian Brezeanu și Gh. Zbucnea, București, 1997.
- *Românii de peste hotare (1945). Documente din arhiva istorică a M.A.E.*, București, 1990.

II. Lucrări. Studii. Articole

ABELEANU, DEM, *Albania*, București, 1928.

ABELEANU, DEM., *Neamul aromânesc din Macedonia*, București, 1916.

ABELEANU, DEM., *Turcia Europeană. Geografie fizică și politică*, București, 1905.

ACTELE simpozionului Banatului Iugoslav – trecut istoric și cultural; Vladimirovaț, 23 Noiembrie 1996, Novi Sad, Fundația (Societatea) Română de Etnografie și Folclor din Voievodina, 1997.

Almanahul macedo-român, Anii I-IV, București, 1903.

ARGINTEANU, ION, *Istoria românilor macedoneni din timpurile cele mai vechi până în timpurile noastre*, București, 1904.

ARION, V., PÂRVAN, V., PAPAHAĞI, PERICLE, BOGDAN DUICA, G. – *Românii și popoarele balcanice*, București, 1913.

- ARMBRUSTER, A., *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, 1972 (ediția franceză îmbunătățită, București, 1977).
- Aromânii – Istorie – Limbă. *Destin*. Coordonator: Neagu Djuvara, București, Fundația Culturală Română, 1996.
- „Asuprirea Românilor în Grecia. Manifestul studenției macedo-române”. În: *Observator*, București, nr. 21, din 5 I 1937.
- BACU, M., „Între aculturare și asimilare. Aromânii în secolul al XX-lea”, în vol. *Aromânii, Istorie. Limbă. Destin*. București, 1996.
- BANAC, IVO, *The National Question in Yugoslavia: Origins, History, Politics*, Ithaca, London, Cornell University Press, 1984.
- BĂCILA, IOAN C., „Tipuri și costume. Vederi de la românii din Peninsula Balcanică”. Extras din *Revista Macedoromână*, București, vol. II, nr. 1.
- BĂDESCU ILIE, *Poporul aromânesc între catastrofă și genocid*, în vol. *Perenitatea vlahilor în Balcani. Istorie și civilizație aromânească*, (PVB), Constanța, 1, 1995, p. 7-19.
- BĂDESCU, ILIE, „Rolul burgheziei aromânești în Balcani și în Europa Centrală”, În: *PVB*, 2, 1996, p. 45-54.
- BĂRBULESCU, ILIE, *Rérelations des roumains avec les Serbes, les Bulgares, les Grecs et la Croatie, en liaison avec la question Macedo-roumaine*. Iași, 1912.
- BĂRBULESCU, ILIE, *Românii față de sârbi și bulgari mai ales la chestia macedo-română*, București, 1905.
- BARDU, NISTOR, „Primii scriitori aromâni”, În: *Tomis*, Constanța, 2, nr. 3, 1997, p. 12; nr.4, p. 12.
- BÂRSAN, ADRIA, „Câteva aspecte din istoria macedo-românilor în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea”. În: *Buletinul Cercurilor științifice studențești*, Alba-Iulia, 1995, 1, p. 165-168.
- BÂRSAN, ADRIA, *Românii sud-dunăreni între tragedie, uitare și speranță*, București, 1996.
- BECA, GHEORGHE, „Necesitatea unei mișcări naționale la aromâni”. În *PVB*, 1, 1995, p. 27-30.
- BELDICEANU, NICOARĂ, *Les Roumains des Balcans dans les sources ottomanes*, în vol. *Études roumaines et aroumaines*, red. Paul N, Sthal, Paris-București, 1990.
- BÉRARD, VICTOR, *La Turquie et l'hellénisme contemporain. La Macédoine, Hellènes – Bulgares – Valaques, Albanais – Autrichiens – Serbes*, Troisième édition, Paris, Felix Alcax, 1897.
- BERCIU-DRĂGHICESCU, ADINA, „Inedit : Imnul aromânilor din Imperiul Otoman dedicat sultanului Abdul Hamid al II-lea (1905)”. În: *Caietul Special de Științe auxiliare ale istoriei*, București, vol. V, 1995, p. 22-32.
- BERCIU-DRĂGHICESCU, ADINA, „Acțiuni cultural-religioase ale românilor din Peninsula Balcanică în a doua jumătate a secolului al XIX-lea – primele decenii din secolul al XX-lea. Documente de arhivă”, În : *Analele Universității din București*, seria Limba și Literatura Română, an XLV, 1996, p. 27-48.

- BERCIU-DRĂGHICESCU, ADINA, *Românii din Balcani. Cultură și spiritualitate. Sfârșitul secolului al XIX-lea – Începutul secolului al XX-lea*, București, Editura Globus, 1996.
- BERCIU-DRĂGHICESCU, ADINA, PARIZA, MARIA, *Aromânii în publicațiile culturale, 1880-1940 (reviste, almanahuri, calendare. Bibliografie analitică, vol. I*, București, Edit. Sigma, 2003.
- BERINDE, AUREL, „Macedoromânii”. În: *Clio*, II, 1993, nr. 7-8, p. 7; nr. 9-12, p. 23-25; III, 1994, p. 24-26.
- BERINDE, AUREL, *Geneza romanității răsăritene*, Timișoara, 2002.
- BEZA, MARCU, *Urme românești în Răsăritul Ortodox*, București, 1937.
- Bibliografia macedoromână*, editată de Institutul Român de Cercetare, Freiburg – Germania, 1984.
- BITOLEANU, ION, *Politica externă a României Mari în dezbaterile parlamentare, 1919-1939*, Constanța, 1995.
- BOCU, SEVER, *La question du Banat. Roumains et Serbes*, Paris, 1919.
- BODEA, CORNELIA ; SETON-WATSON, HUGH, *R.W.Seton-Watson și românii 1906-1920*, vol. I, II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.
- BODOGAE, TEODOR, *Ajutoarele românești din Sfântul Munte Athos*, Sibiu, 1940.
- BOGA, L. T., *Românii din Macedonia, Epir, Tesalia, Albania, Bulgaria Și Serbia (Note etnografice și statistice)*, București, 1913.
- BOGA, T., *Românii din Serbia și Bulgaria*, București, 1919.
- BOGA, L. T., „Întinderea elementului românesc în dreapta Dunării” (Planșe). În: *Timocul*, București, nr. 1-2, an VI, 1939.
- BOGDAN, IOAN, *Românii și bulgarii. Raporturile culturale și politice între aceste două popoare*, București, 1895.
- BOIAGI, MIHAIL G., *Gramatica românească sau macedo-română*, București, 1915.
- BOLINTINEANU, DIMITRIE, *Călătorii la românii din Macedonia și Muntele Athos sau Santa Agora*, vol. I, București, , 1863.
- BOUÉ, AMI, *La Turquie d’Europe*, Paris, 1840.
- BOZGAN, EVANTIA. *Studentii aromâni la Facultatea de Drept din București (sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX)*. În: „Revista istorică”, 8, nr. 11-12, 1997, p. 751-762.
- BRĂTESCU, C., *Românii din Bulgaria de est a evului mediu*, București, 1942.
- BRĂTIANU, I. I. C., *România și Peninsula Balcanică*, București, 1913.
- BRĂTIANU, ION I., *L’atitute de la Roumanie dans la question macédonienne*, BRATTER, C. A., *Die Kutzowalachische Frasel*, 1907.
- BREZEANU, STELIAN, „De la populația romanizată la vlahii balcanici”. În: *Revista de Istorie*, t. 29, nr. 2, 1976.
- BREZEANU, STELIAN, *Romanitatea orientală în evul mediu. De la cetățenii români la națiunea medievală*, București, 1999.
- BUCUȚA, EMANOIL, *Românii dintre Vidin și Timoc*, București, 1923.
- BUCUȚA, EMANOIL, *Românii din Bulgaria*, București, Editura Cartea Românească, 1927.
- BUCUȚA, EMANOIL, „Către românii din Serbia”. În: *Graiul Românesc*, București, An I, 1927, p. 50-52.

- BUCUȚA, EMANOIL, „La Românii din Banatul iugoslav”. În: *Graiul românesc*, București, an II, 1928, p. 104-105.
- BUCUȚA, EMANOIL, „Prin școlile sârbești ale Românilor din Banatul iugoslav”. În: *Graiul Românesc*, București, an II, 1928, p. 190.
- BUDIȘ, MONICA, *Comunitatea românească de pe valea Timocului bulgăresc*, București, 2001.
- BUJDUVEANU, TĂNASE, „Romanitatea balcanică și civilizația aromânilor”, Constanța, edit., *Cartea Aromână*, 1997.
- BUJDUVEANU, TĂNASE, *Aromânii și Muntele Athos*, Constanța, Ed. Cartea Aromână, 2002.
- BURADA, TEODOR, *O călătorie la Muntele Athos*, București, 1883.
- BURADA, TEODOR, *Cercetări despre școalele românești din Turcia*, București, 1890.
- BURILEANU, C. N., *De la românii din Albania*, București, 1906.
- BURILEANU, C. N., *I Romeni di Turchia*, Roma, 1904.
- BURILEANU, C. N., *Per l'idea macedo-romena*, Roma, 1912.
- Caleidoscop aromân*, vol. I-II. Ediție îngrijită și cuvânt înainte de Hristu Cândroveanu, București, Ed. Fundației Culturale Aromâne Dimândarea, 1998; vol. II, 1999.
- CÂNDEA, VIRGIL, SIMIONESCU, CONSTANTIN, *Prezențe culturale românești : Bulgaria, Iugoslavia, Grecia*, București, ed. Sport-Turism, 1987.
- CÂNDROVEANU, HRISTU, *Aromânii ieri și azi*. Scrisul românesc, Craiova, 1995.
- CANTEMIR TRAIAN, *Noi date istorice referitoare la istro-români*, București, 1968.
- CAPIDAN, TH., *Petru Maior și aromânii în „Junimea Literară”*, an XII, nr. 4, 1913.
- CAPIDAN, TH., „Raporturile lingvistice slavo-române. Influența română asupra limbei bulgare”, Cluj, *Institutul de Arte Grafice Ardealul*, 1923, 110.
- CAPIDAN, TH., „Românii din Peninsula Balcanică. Câteva considerații asupra trecutului lor”. În: *Anuarul Institutului de Istorie Națională pe 1923*, București, 1924, p. 91-117.
- CAPIDAN, TH., *Elementul slav în dialectul aromân*, București, ed. Cultura Națională, 1925.
- CAPIDAN, TH., *Meglenoromânii*, București, Ed. Cultura Națională, vol. I, 1925.
- CAPIDAN, TH., „Românii nomazi. Studiul din viața românilor din sudul Peninsulei Balcanice”, Cluj, 1926, 191 pag., extras din *Dacoromania*, Cluj, vol. IV, 1926.
- CAPIDAN, TH., „Saracacianii: Studii asupra unei populațiuni românești grecizate”. În: *Dacoromania*, Cluj, an IV, 1926. Extras.
- CAPIDAN, TH., „Românismul Balcanic”, În: *Glasul Bucovinei*, 1927.
- CAPIDAN, TH., „Scrierile lui Dimitrie Cantemir despre Macedonia”. În: vol. *Omagiu lui I. Bianu*, București, 1927, Extras, 12 p.
- CAPIDAN, TH., „Contribuția României la renașterea Albaniei”. În: *Graiul Românesc*, tom II. 1928, nr. 1.
- CAPIDAN, TH., *Fărșeroții. Studiu lingvistic asupra românilor din Albania*, Ed. Cartea Românească, București, 1931.
- CAPIDAN, TH., „Românii din Albania”. În: *Graiul Românesc*, București, anul II, nr. 11, 1928.
- CAPIDAN, TH., MURNU, G., PAPACOSTEA, V., *Revista Macedoromână*, București, vol. III, nr. 1-2, 1931.

- CAPIDAN, TH., *Dialectul aromân. Studiu lingvistic...*, București, 1932.
- CAPIDAN, TH., *Bogdan Petriceicu-Hașdeu ca lingvist, indoeuropenist și filolog*, extras din „Revista clasică”, 1937, 30 p.
- CAPIDAN, TH., *Les Macédo-Roumains. Exquisse historique et descriptive des populations roumains de la peninsule Balcanique*, Craiova, 1937.
- CAPIDAN, TH., *La romanité balkanique*. Comunicare făcută la al IV-lea Congres internațional de Lingvistică – Copenhaga, august 1936. În: „Balcania” I, 1938.
- CAPIDAN, TH., *Romanitatea balcanică*. Discurs rostit la 26 mai 1936, în ședința solemnă de Th. Capidan, cu răspunsul d-lui Sextil Pușcariu, București, 1938.
- CAPIDAN, TH., „Originea macedoromânilor”. În: *Anal. Acad. Rom.*, Mem. Sect. Lit., s. III, tom, IX, mem. 2, 1939, Extras.
- CAPIDAN, TH., *Macedoromânii. Etnografie, istorie, limbă*. București, 2000.
- CAPIDAN, TH., *Limba și cultura*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1943.
- CAPIDAN, TH., „Numele geografice din România și dicționarul toponimic român”. În: *Anal. Acad. Rom.*, Mem. Sect. Lit., București, Seria III, Tomul XV, 1946, Extras.
- CAPIDAN, TH., *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic. Dictionaire aroumain-roumain general et etymologique*, București, 1963.
- CAPIDAN TH., BURCI JUSTINA, ZĂBAVĂ CAMELIA, *Aromânii. Dialectul aromân. Studiu lingvistic*, Craiova, 2001.
- CARAGIANI, IOAN, *Studii istorice asupra Românilor din Peninsula Balcanică, 1840-1921*. Publicație postumă însoțită de o notă biografică de Pericle Papahagi, (partea a I-a), București, 1929, vol. I și II.
- CARAGIANI GHEORGHE, *Studii aromâne*, București, 1999.
- CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA, „La Roumanité Sud-Danubienne. L’Aroumanian et le Mégléno-Roumain”. În: *La Linguistique*, 8, 1972, p. 105-112.
- CARAGIU – MARIOȚEANU, MATILDA. „Identitate și identificare în problema aromânilor”. În: *PVB*, 4, 1998, p. 15-30; *România Literară*, 31, 1998, nr. 51-52, p. 21-23.
- CARDULA IOAN, *Istoria aromânilor*, București, 2000.
- CAZZAITI, PIERRE B., *Les malentendu greco-roumaine en Macédoine. Pour la verité. Pour la justice. Pour nos intérêts communes*, Bucarest, 1904.
- CEARĂ, ILIE, *Gopeș, un sat istoric aromân*, PVB, 4, 1998, p. 155-158.
- CENTENARUL Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, București, Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1987.
- CHIAFAZEZI, ILIE M., *Inscripțiile din bisericile din Moscopole cu un adaos de prof. D. Berciu, Vălenii de Munte*, 1938.
- CHIPURICI, N., *Românii din afara României. Documente*, Turnu-Severin, 1995.
- CHRISTU, VASILE, *Aromânii din Giurmaia de Sus. Date privitoare la școala română*, București, 1941.
- CIACHIR, N., „Implicațiile pe plan european ale revoluției turce din 1908”. În *Revista de istorie*, nr. 9, 1978.
- CIACHIR, N., *Istoria popoarelor din sud-estul Europei în epoca modernă (1789-1923)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987.

- CIACHIR, N., *România în sud-estul Europei (1948-1886)*, București, Editura politică, 1968.
- CIACHIR, N., „România și țările balcanice în perioada 1878-1900”. În: *Revista de istorie*, XXXIII, 1980, nr. 2, p. 237-352.
- CIACHIR, N., „Rolul României în sud-estul Europei (1900-1912)”. În: *Muzeul Național*, VI, 1982, p. 303-309.
- CIACHIR, NICOLAE, BERCAN, GHEORGHE, *Diplomația europeană în epoca modernă*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1984.
- CIORMAN, GH., „Românii din Iugoslavia”. În: *Revista Institutului Social Banat-Crișana*, an VII, nr. 25, ian-martie, 1939, p. 47-51.
- CIUPALĂ, ALIN, „Începuturile școlii românești în Macedonia, Epir și Thesalia (1864-1877)”. În: *Erasmus*, revista Societății de Studii Istorice, nr. 6, 1996, p. 28-39.
- CLARK, CHARLES UPON, *United Romania*, New York, 1932.
- CODRESCU, FLORIN, *Evoluția, structura și intensificarea schimburilor comerciale ale României cu Albania, Bulgaria, Egipt, Grecia, Iugoslavia, Palestina și Turcia*, București, „Cartea Românească”, 1938.
- COLȚ, GHEORGHE, *Colaborarea balcanică*, București, ed. Politică, 1983.
- CONSTANTE, C.-GOLOPENȚIA, A., *Românii din Timoc. Culegere de izvoare... cu o prefață de Sabin Manuilă și o introducere de Emanoil Bucuța*, București, 1943-1944, 3 vol.
- CONSTANTE, C., *Românii din Valea Timocului și a Moraviei*, București, 1929.
- CONSTANTINECU, N. A., *Chestiunea timoceană*, București, 1941.
- CONSTANTINESCU, N. A., *Originea și expansiunea românilor*, București, 1943.
- CONSTANTINESCU-IAȘI, P., *Despre români și bulgari. Contribuții istorice la prietenia româno-bulgară*, București, Ed. de Stat, 1949.
- CORDESCU, MIHAIL VIRGIL, *Istoricul școlilor române din Turcia, Sofia și Turtucaia din Bulgaria și al seminariilor de limba română din Lipsca, Viena și Berlin*, București, 1906.
- COSMESCU, C., *Dimitrie Cazacovici și aromânismul*, București, 1903.
- COSMULEI, D., *Memoriu despre starea școlilor române din Macedonia*, București, 1891.
- COSMULEI, D., *Datini, credințe și superstiții aromânești*, București, 1909.
- CRĂCIUN, VICTOR, *Pentru întărirea spirituală a întregului neam românesc de peste 33 de milioane. Eseu asupra înținătorării românilor de pretutindeni*, Băile Herculane, 1993.
- CRISTEA, SANDU-TIMOC, *Tragedia românilor de peste hotare (9-13 milioane)*, Timișoara, Astra Română, 1994.
- CRISTOFOR, ION, „Problema aromânilor”. În: *Tribuna*, 1994, 6, nr. 42, p. 1-2.
- CRISTOFOR, ION, „Un popor, o cauză, un om (Aromânii)”. În: *Tribuna*, 1996, 8, nr. 39, p. 1-2.
- CUȘA, NICOLAE, *Macedonenii pe văile istoriei*, Constanța, 1990.
- CUȘA, NICOLAE, *Aromânii (macedonenii) în România*, Constanța 1996
- CUVATA, DINA, „Liceul din Bitolia, un focar al culturii aromânilor”. În: *Limes*, Constanța, 1998, 1, nr. 4, p. 144-146.

- DAMIAN BOGDAN, *Despre daniile românești la Athos*, București, 1941.
- DELATIMOC, *Românii din Serbia*, București, 1907.
- DENSUȘIANU, NIC., FREDÉRIC, DAMÉ', *Les Roumains de Sud-Macedoine, Thessalie, Epir, Albanie*, Paris, 1870.
- DIAMANDI, A. V., *Renseignément statistiques sur la population roumaine de la Peninsule des Balkans*, Paris, 1906.
- DIAMANDI, A, VASILE, *Harta Turciei Europene cu comunele aromânești*, București, 1913.
- DIAMANDI, STERIE, *Câteva cuvinte asupra românilor macedoneni*, București, 1928.
- DIAMANDI, STERIE, „Oameni și aspecte din istoria aromânilor”, În: *Cugetarea*, București, 1940.
- DIAMANDI-AMINCEANU, VASILE, *Românii din Peninsula Balcanică*, București, 1938; ed. a 2-a, București, Edit. Domino, 1999.
- DJUVARA, TRANDAFIR, *Souvenirs diplomatiques*, vol. I-II, Paris, 1928.
- DRAGOMIR, SILVIU, *Vlahii și morlacii. Studiu din istoria românismului balcanic*, Cluj, 1924.
- DRAGOMIR, SILVIU, „Vechimea elementului românesc și colonizările străine în Banat”, În: *Anuarul Institutului de istorie națională*, Universitatea din Cluj, vol. III, 1924-1925.
- DRAGOMIR, SILVIU. „André Șaguna et Joseph Rajačić, Un chapitre de l'histoire des relations de l'église roumaine avec l'église serbe”. În: *Balcania*, VI, București, 1943, p. 242-282.
- DRAGOMIR, SILVIU, *Vlahii din Peninsula Balcanică în evul mediu*, București, 1959.
- DRIault, E., *La question d'Orient depuis ses origines jusqu'à nos jours*, Paris, 1938.
- DUROSELLE, J. B., *L'Europe de 1815 à nos jours*, Paris, 1970.
- Episcopatul Românilor macedoneni*, extras din ziarul *Voința Națională*, București 1897, p. 15 și urm.
- FELEZEU, C., LURNPERDEAN, I., *Les valaques du Nord de la Peninsule Balcanique, Esquisse historique*, f.l., f.a. (cu ediții în limbile română și engleză).
- FILIPESCU TH., *Coloniile române din Bosnia*, București, 1906.
- FILITTI, PENELEA, GEORGETA, „Școlile aromânești în timpul celui de-al doilea război mondial”. În: *PVB*, 2, 1996, p. 73-88.
- FIZEȘIAN, VICTOR, „Răscoala românilor timoceni vidinieni (9 mai 1876)”. În: *Clio*, 3, 1994, nr.2-4, p. 35-36.
- FLORESCU FLOREA, „Românii de peste hotare în cadrul Institutului de Cercetări Sociale ale României”. În: *Timocul*, București, III, nr. 1-2, 1939.
- FLORESCU, FLOREA, *Românii din Iugoslavia, Istoric și evoluție demografică*, 1941.
- FLORESCU, FLOREA, *Românii dintre Moravia și Timoc. Istorie și evoluție demografică*, 1941.
- FLORESCU, FLOREA, „Românii din Bulgaria”. În: *Buletinul Societății Regale Române de Geografie*, an LXI, 1942, Extras, 125 p.
- FLORESCU, FLOREA, *Românii din dreapta Dunării. Dacoromânii din dreapta Dunării în opera lui Eley Kanitz*, 1942.

- GÂRBOVICIANU, P., *Voia lui Dumnezeu în graiul național. Un episcopat românesc în Imperiul Turcesc*, București, 1897.
- GĂTĂIANȚU, P., *Comunitatea românilor din Yugoslavia 1990-1995*, Novi Sad, Libertatea, 1996.
- GHIBU, OCTAVIAN, „Din istoria românilor timoceni: Anastasie Popovici văzut de Onisifor Ghibu”. În: *Revista de Istorie Militară*, București, 1994, nr. 3, p. 33-37; nr. 5, p. 22-27.
- GHIULAMILA, IOAN, *Imigrația aromânilor*, București, 1930.
- GIURESCU, G., „Problema românilor de peste hotare în discuția Parlamentului”. În: *Timocul*, București, 1936, an III, nr. 9-10.
- GOGIAMAN HARALAMBIE din Berat: *Memoriul privitor la gimnaziul și școalele primare din Albania*, București, 1920.
- GRAIUL către frații a nostri aromâni ce s'achiamă macedoneni, București, 1895.
- GRIGORIE, IOAN, „Românii din Iugoslavia”. În: *Banatul*, Timișoara, 1927, an II, nr. 6.
- HÂCIU, A., „Despre „Greci” și Aromâni”. În: *Timocul*, București, nr. 58, an VI, 1939.
- HÂCIU, A., *Aromânii. Comerț. Industrie. Artă. Expansiune. Civilizație*, Focșani, 1936.
- HARET, SPIRU, *Ale tale dintr-ale tale*, București, 1911.
- HARET, SPIRU, *Chestiuni de învățământ*, București, 1897.
- HARET, SPIRU, *Raport adresat M.S. Regelui asupra stării actuale a chestiei școlilor și bisericilor române din străinătate*, București, 1901.
- ION DI LA VIDIN. *Sacra Tribalia. Istoria românilor din dreapta Dunării*, București, Ed. Danubius, 1997.
- IONESCU, EUGENIU, *Cauza românilor în Turcia europeană și conflictul cu Grecia*, București, 1906.
- IONESCU, EUGENIU, *Cauza românească și culturală în Grecia*, București, 1916.
- IONESCU, GHEORGHE, „Aromânii, o ramură glorioasă a trunchiului românesc”. În: *Revista de Istorie Militară*, 1995, nr. 1, p. 16-20.
- IONESCU, GHEORGHE, „Lupta de emancipare a aromânilor atestată în istoriografia română și străină”. În: *Revista istorică*, tom VIII, nr. 11-12, 1997, p. 745-749.
- IONESCU, M. GH., *Istoricul închinării mănăstirilor românești și abuzurile călugărilor străini*, București, 1899.
- IONESCU, MARIA, „Aspecte privind situația culturală a aromânilor din Iugoslavia în perioada interbelică”. În: *Clio*, 3, nr. 2-4, 1994, p. 21-22.
- IONESCU, TACHE, *Chestiunea macedoneană*, București, 1897.
- IONIȚĂ GH. I., *Românii din afara granițelor țării noastre în trecut și în prezent*, în vol. *Fațetele istoriei. Existențe, identități, dinamici. Omagiu academicianului Ștefan Ștefănescu*, București, 2000.
- IONIȚĂ, GH. I., *Românii de dincolo de actualele hotare ale țării noastre*, București, 1996.
- IORDACHE, ANASTASIE, *Criza politică și războaiele Balcanice, (1911-1913)*, București, 1998.
- IORDAN, CONSTANTIN, „Politici naționale și minorități etnice: repere privind statutul românilor din Balcani în perioada interbelică”. În: *Muzeul Național București*, 9, 1997, p. 281-289.

- IORGA, NICOLAE, *România, vecinii săi și chestiunea Orientului*, Vălenii de Munte, Edit. Societ. Neamul Românesc. 1912.
- IORGA, NICOLAE, „Două tradiții istorice în Balcani: a Italiei și a României”, extras din *Anal. Acad. Rom.*, Mem. Secț. Ist., București, 1913.
- IORGA, NICOLAE, *Istoria statelor balcanice în epoca modernă. Lecții ținute la Universitatea din București*, Vălenii de Munte, 1913.
- IORGA, NICOLAE, *Pagini despre Serbia de azi*. Conferința ținută la Casa Școalelor, București, 1914.
- IORGA, NICOLAE, *Histoire des États balcanique à l'époque moderne*, Bucarest, 1914.
- IORGA, NICOLAE, *Pagini despre Serbia de azi („Conferința ținută la Casa Școalelor și cu alte însemnări”)*, București, 1914.
- IORGA, NICOLAE, *Muntele Athos în legătură cu Țările noastre*, București, 1914.
- IORGA, NICOLAE, *Istoria războiului balcanic*, Lecții ținute la Universitatea din București, București, 1915.
- IORGA, NICOLAE, „Sârbi, bulgari și români în Peninsula Balcanică în Evul Mediu”, extras din *Anal. Acad. Rom.*, seria II – tom XXXVIII, Mem. Secț. Ist., 1915, p. 20.
- IORGA, NICOLAE, *Ce înseamnă popoare balcanice?*, (Conferința ținută la Ateneul Român în ziua de 13 Dec. 1915), Vălenii de Munte, 1916.
- IORGA, NICOLAE, *Iluzii și drepturi naționale în Balcani (Lecție de deschidere la Institutul de Studii sud-est-europene)*, Vălenii de Munte, 1916.
- IORGA, NICOLAE, *Istoria românilor din Peninsula Balcanică (Albania, Macedonia, Tesalia, etc.)* București, Tipografia Cultura Neamului Românesc, 1919.
- IORGA, NICOLAE, *Histoire des États balkaniques jusqu'à 1924*, Paris, 1925.
- IORGA, NICOLAE, *Două conferințe: 1. Românii pe malul drept al Dunării, 2. Muncă, lucru, plăcere?* Bibl. Fundației Culturale din Vălenii de Munte, nr. 6, 1927.
- IORGA, NICOLAE, *Portretele domnilor noștri la Muntele Athos*, București, Cultura Națională, 1928.
- IORGA, NICOLAE, *Românii în străinătate de-a lungul timpurilor. Lecții la Școala Superioară de Război. Vălenii de Munte*, 1935.
- IORGA, NICOLAE, *Istoria învățământului românesc*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Ilie Popescu Teiușan, București, Ed. Didactică și Pedagogică, 1971.
- IORGA, NICOLAE, *Chestiunea Dunării (Istorie a Europei Răsăritene în legătură cu această chestie)*, ediția Princeps, Vălenii de Munte, 1913; introducere, text îngrijit de Victor Spinei, Ed. Institutului European, Iași, 1988.
- Istoria Românilor, De la Independență la Marea Unire (1878-1918)*, coordonator Acad. Gheorghe Platon, vol. VII, tom II, Ed. Enciclopedică, București, 2003.
- Istoria Românilor, România întregită (1918-1940)*, coordonator prof. univ. Ioan Scurtu, vol. VIII, București, 2003. (cap. XVI – Românii din afara hotarelor țării p. 599-636).
- ISTRATE DOCTOR C. I., *Călătorii la românii din Macedonia*, București, 1911.
- JEHAY, CONTE F., *Les Koutzo-Valaques et le conflict greco-roumain*, Bruxelles, 1906.
- JELAVICH, BARBARA, JELAVICH, CHARLES, *Formarea statelor naționale balcanice (1804-1920)*, (traducere), Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1999.
- JELAVICH, BARBARA, *Istoria Balcanilor, (XVIII-XX)*, (traducere), Iași, 2000.

- LAHOVARY, ALEXANDRU EM., *Amințiri diplomatice (Constantinopol 1902-1906)*, București, 1935.
- LAMOUCHE, LEON, *La Peninsule Balkanique. Esquisse historique, ethnographique, psychologique et litteraire*, Paris, 1899.
- LAMOUCHE, LEON, *Les roumains de Macedoine*, Paris, 1913.
- LAPEDATU, AL., „Românii din Iugoslavia”. În: *Viitorul*, 1924, XVIII, nr. 5039.
- LASCU, STOICA, „Românii balcanici în percepția societății din principate – în prima jumătate a sec. al XIX-lea”, În: vol. *Etnie. Națiune. Confesiune*, Oradea, 1996, p. 58-66.
- LAURENT, V., „Le Patriarche d'Ochrida Athanase II et l'église roumaine”. În: *Balkanica, Revue de L'Institut D'Etudes et Recherches Balcaniques*, Bucarest, 1945, VIII, p. 3-65.
- LAZĂR, VICTOR, *Die Südrumänen, des Turkei und der angrenzenden Länder Mit einer karte*, Bukarest, 1910.
- LEJEAN, G., *Etnographie der europäischen Turkei*, Gotha, 1861. Text în limba germană și franceză.
- LELEA, ION, *Categorii funcțional-tematice și structurale ale folclorului iugoslav și românesc: categorii identificate în culegerile anterioare și proprii ale folclorului românesc din Banatul Iugoslav*, Novi Sad, Societatea de limbă română din Voievodina, 1995.
- LEONTE, A., *Către aromâni*, București, 1905.
- LEONTE, A., MISAIL, G., PUPPA, I. C., *25 de ani de luptă în chestia macedoneană*, Galați, 1904.
- Les Roumains de Macedonie*, Bucaret, 1913.
- LEȘEANU ISIDOR, *Românii din Bosnia și Herțegovina în trecut și azi*, 1906.
- LIPATTI, VALENTIN, *Balkanii ieri și azi*, București, Ed. Politică, 1998.
- Macedonia macedonenilor*, București, 1912.
- MAGIRU, MARIA, *Dobrogea. Studiu etnografic. 2. Românii balcanici, Aromânii*, Constanța, 2001.
- MAIORESCU, TITU, *România, războaiele balcanice și Cadrilaterul*, ed. a 2-a, București, Ed. Machiavelli, 1995.
- MAKSUTOVICI, CRISTIA, *Confluențe culturale româno-albaneze*, București, Ed. Kriterion, 1995.
- MAKSUTOVICI, CRISTIA, *Relațiile româno-albaneze (1990-1996)*, București, Uniunea Culturală a Albanezilor din România, 1997.
- MAMINA, ION; BULEI, ION, *Guverne și guvernanți 1866-1916*, București, Silex, 1994.
- MAMINA, ION; SCURTU IOAN, *Guverne și guvernanți, 1916-1938*, București, Silex, 1994.
- MANEA, DIMITRIE, *Contribuții la istoria lingvisticii și filologiei românești*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1978.
- MANOLACHE, ANGHEL, PÂRNUȚĂ, GHEORGHE, *Istoria învățământului din România*, vol. II (1821-1918), București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993.
- MANOLESCU, ION, *Prezentul și viitorul macedo-românilor*, București, 1944.
- MARCU L.P., „Le systeme juridique traditionnel chez les Vlaques Balcaniques”. În: *Recherches de l'histoire des institutions et du droit*, București, vol. 10, 1985.

- MARTIS, NIKOLAOS K., *The Falsification of Macedonian History*, Athens, 1985.
- MĂRGARIT, APOSTOL, *Réfutation d'un brochure gréque, par un Valaque Épirote*, Constantinopol, 1879.
- MĂRGARIT, APOSTOL et FEVEYRIAL, *Les Valaques du Pinde*, Constantinopol, 1881.
- MĂRGARIT, APOSTOL, *Les Grecs, les Valaques, les Albanais et l'Empire Ottoman*, Bruxelles, 1886.
- MĂRGARIT, APOSTOL, *Școalele române din Macedonia*, București, 1895.
- MÂNDRESCU, S., „Congresul de la Timișoara al Românilor bănățeni refugiați”, În: *Graiul Românesc*, București, 1930, an IV, p. 123.
- MEHEDINȚEANU, I. „Situația Românilor din Banatul iugoslav”. În: *Societatea de Măine*, Cluj, IV, 1927, p. 269-270.
- Mémoire des Roumaines de Serbie*, Paris, Welphoff et Roche, f.a., 16 p.
- MÉMOIRE sur la situation des minorités roumaine transdanubiennes, *Jugoslavie, Bulgarie, Grèce, Albanie*, Bucarest, 1925.
- MEMORIU istorico-statistic asupra Muntelui Athos și situațiunea ce au călugării, în special românii. București, 1908.
- MEMORIU privitor la școalele române de peste Balcani, f. loc., f. a (anonim).
- Memoriul Corpului didactic din Macedonia către Primul Ministriu Titu Maiorescu, București, 1913.
- Memoriul studenților macedo-români, București, 1913.
- METEȘ, ȘT., „Câteva știri privitoare la Românii din Croația”. În: *Patria*, Cluj, 1921, an III, nr. 254 și urm.
- MICLEA, SILVIU, „Pentru înființarea unei episcopii românești în Iugoslavia”. În: *Graiul Românesc*, VI, București, 1932, p. 35-26.
- MIHADAȘ, TEOHAR, „Aromânii și rolul lor în Balcani”. În: *PVB*, 1, 1995, p. 21-25.
- MILIN, MIODRAF, *Relațiile politice româno-sârbe în epoca modernă (secolul al XIX-lea)*, București, Edit. Acad. Rom., 1992.
- MILOTA, I., „Câteva reflexii în legătură cu Congresul Românilor din Iugoslavia”. În: *Banatul*, Timișoara, 1920, an V, nr. 1.
- MITAR, TIBERIU, „Două comune românești”. În: *Nădejdea*, Berlin, oct, 1933.
- MORARIU, TIBERIU, „Românii dintre Morava și Timoc”. În: *Revista Institutului Social Banat-Crișana*, an IX, mai-august, 1941.
- MURNU, GEORGE, *Istoria românilor din Pind, Valahia Mare (980-1259)*, București, 1913.
- MURNU, GEORGE, *Pentru românii din Peninsula Balcanică*, Cuvântare rostită în ședința Senatului, București, 1920.
- MURNU, GEORGE, *România și Elada*, București, 1935.
- MURNU GEORGE, *Românii din Bulgaria medievală*, București, Imprimeria Națională, 1939.
- MURNU, GEORGE, *Studii istorice privitoare la trecutul românilor de peste Dunăre*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Nicolae Șerban Tanașoca, București, Ed. Acad., 1984.
- MUZET, ALPHONSE, *Le monde balkanique*, Paris, Ernest Flammarion, 1917.

- NACIO, N. N., *Viitorul românismului în Balcani*, București, 1903.
- NANU, F. C., *Condica tratatelor și a altor legăminte ale României, 1354-1937*, vol. III, București, 1938.
- NANU, F. C., *Politica externă a României. 1918-1939*, Ediție de V. F. Dobrinescu, I. Pătroiu, Iași, 1993.
- NAUM DELAVARDAR, ION, *Pro Meglenia*, București, 1942.
- NEMOIANU, P., „Românii din Bacika”. În: *Analele Banatului*, Timișoara, an II, 1929, nr. 2.
- NEMOIANU, P., „Românii din Banatul Sârbesc”. În: *Țara Noastră*, Cluj, an I, nr.31, 21 sept. 1930.
- NEMOIANU, P., „Românii din Croația și Slovenia”. În: *Analele Banatului*, Timișoara, 1930, III, nr. 2.
- NEMOIANU, P., *Sârbii și Banatul*, Craiova, 1930.
- NEMOIANU, P., „Situția românilor din Iugoslavia”. În: *Banatul*, Timișoara, an V, 1930, nr. 1.
- NENIȚESCU, IOAN, *De la românii din Turcia europeană. Studiu etnic și statistic asupra aromânilor*, București, 1905.
- NESTORESCU, VIRGIL, *Românii timoceni din Bulgaria: grai, folclor, etnografie*, București, Ed. Fundației Culturale Române, 1996.
- NICOLAESCU, STOICA, *Românii macedoneni*, București, 1899.
- NICOLAU, IRINA, *Aromânii: Credință și obiceiuri*, București, 2001.
- NISTOR, ION I., „Originea românilor din Balcani și Vlahiile de Tesalia și Epir”, În: *An. Acad. Rom. Mem. Sect. Ist.*, Seria III, t. XXVI, 1944, p. 151-212.
- NOE, CONSTANTIN, *Les Roumains Koutzo-Valaques*, București, 1913.
- NOE, CONSTANTIN, *O carte sârbească despre aromâni*, Popovici, Dr. M., „O țințărimă”, Belgrad, 1937, București.
- Noi vlahii*, Craiova, 2000.
- ORGHIDEAN, EUGEN, *Spiru Haret reformator al învățământului românesc*, Ed. Media Publishing, 1994.
- PĂCURARIU, MIRCEA, *Scurtă istorie a bisericii ortodoxe române*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002.
- PĂIUȘAN, R., CIONCHIN, I., *O istorie a românilor din Nord Estul Serbiei*, Timișoara, Edit. Ando Tour, 1998.
- PĂIUȘAN, RADU, CIONCHIN, IONEL, *O istorie a românilor din nord-vestul Serbiei*, Timișoara, Ed. Ando-Tours, 1998.
- PĂIUȘAN, RADU, *Mișcarea națională din Banat și Marea Unire (1895-1919)*, Timișoara, Editura de Vest, 1993.
- PANAITESCU, P. P., *Români și bulgari*, București, 1944.
- PANCOVICI, ALEXANDRU, *Despre românii din Macedonia și Muntele Athos – Impresii de călătorie*, București, 1885.
- PANEA, NICOLAE, BALOSU, CORNEL, OBROCEA, GH., *Folclorul românesc din Timocul bulgăresc*, Craiova, Omniscop, 1996.
- PAPACOSTEA DANIELOPOLU, CORNELIA, DEMENY, LIDIA, *Carte și tipar în societatea românească și sud-est Europeană (secolele XVII-XIX)*, București, 1985.

- PAPACOSTEA, GOGA (GUSU), *În zilele redeșteptării macedo-române. Memorii*. București, 1924.
- PAPACOSTEA, GOGA (GUSU), *În zilele redeșteptării macedo-române. Memorii, acte, corespondență*, București, 1927.
- PAPACOSTEA, VICTOR, „Trecerea românilor din Cazaua Silistrei sub exarhatul Bulgariei”, În: *Graiul Românesc*, București, 1928, Extras, 8 p.
- PAPACOSTEA, VICTOR, „Documente aromânești între 1869 și 1870”. În: *Revista aromânească*, an I, nr. 1, 1929, p. 81-87.
- PAPACOSTEA, VICTOR, „Memoriul macedoromânilor către Napoleon”. Un proiect de autonomie românească în Peninsula. În: *Revista macedoromână*, III, 1-2, 1931, p. 23-35.
- PAPACOSTEA, VICTOR, „Teodor Anastasie Cavalioti, Trei manuscrise inedite”, București, 1932, În: *Revista istorică română*, IX – 1931 și I – 1932), Extras, 66 p.
- PAPACOSTEA, VICTOR, „Esquisse sur les rapports entre la Roumanie et L’Epire”. În: *Balkanica*, I, 1938, p. 230-244.
- PAPACOSTEA, VICTOR, *Civilizație românească și civilizație balcanică*, București, Ed. Eminescu, 1983.
- PAPAHAGI, NICHOLAS, *La question macédonienne*, Bucarest, 1901.
- PAPAHAGI, NICHOLAS, *Les roumains de Turquie. Ouvrage publié sous les auspices de la Société macédo-roumaine de culture intellectuelle*, 1905.
- PAPAHAGI, PERICLE, *Chestiunea aromânească*, Brașov, 1906.
- PAPAHAGI, PERICLE, *Aromânii (Din punct de vedere istoric-cultural)*, București, 1912.
- PAPAHAGI, PERICLE, *Din trecutul cultural al aromânilor*, București, 1912.
- PAPAHAGI, PERICLE, *Gramatica Română sau Macedo-română*, București, 1915.
- PAPAHAGI, PERICLE, *Megleno – românii*, Studiu etnografic, filologic, Partea I, În: Anal. Acad. Rom. Seria II, Tom XXV, Mem. Sect. Lit., 1902. Extras, 134 p. Legată cu: De la românii din Albania.
- PAPAHAGI, PERICLE, *Românii din Meglenia (Texte și glosar)*, București, 1900.
- PAPAHAGI, PERICLE, *Scriitorii aromâni în secolul al XVIII-lea, (Cavalioti, Ucuta, Daniil)*, București, 1909.
- PAPAHAGI, TACHE, *Aromânii din punct de vedere istoric, cultural și politic*. Conferința ținută la ședința publică la Congresul Studentesc din Galați, din 25 august 1915, București, f.a..
- PAPAHAGI, TACHE, *La românii din Albania*, București, 1920.
- PAPAHAGI, TACHE, *Antologie aromânească*, București, 1922.
- PAPAHAGI, TACHE, *O problemă de romanitate Sud-Ilirică*, București, 1923.
- PAPAHAGI, TACHE, *Macedoromânii sau aromânii*, București, 1927.
- PAPAHAGI, TACHE, „Originea muloviștenilor și gopeșenilor în lumina unor texte”. În: *Grai și suflet*, revista „Institutului de filologie și folclor”, București, 1930.
- PAPAHAGI, TACHE, *Aromânii. Grai, folclor, etnografie*, București, 1932.
- PAPAHAGI, TACHE, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, ed. a 2-a, București, Ed. Academiei, 1974.

- PAPAHAGI, VALERIU, *Aromânii din Moloviște*, București, 1933.
- PAPAHAGI, VALERIU, *Aromânii moscopoleni și comerțul venețian în secolele XVII-XVIII*. Prefață de d-l profesor N. Iorga, București, Editura Societății de Cultură Macedo-Română, 1935.
- PAPAHAGI, VALERIU, *Românii din Peninsula Balcanică după călătorii apuseni din secolul al XIX-lea*, Roșiorii de Vede, 1939.
- PAPANACE, CONSTANTIN, *Fermentul aromân (macedoromân) în sud-estul european*, Constanța, Ed. Fundației Andrei Șaguna, 1995.
- PAPANACE, CONSTANTIN, *Geneza și evoluția conștiinței naționale la macedoromâni*, Timișoara, Ed. Brumar, 1995.
- PAPANACE CONSTANTIN, *Mărturiile lui Constantin Papanace*, București, 1996.
- PAPANACE, CONSTANTIN, *Reflexii asupra destinului istoric și politic al aromânilor*. Studiu istoric, București, 2000.
- PAPILIAN, N., *Românii din Peninsula Balcanică. Cercetări*. București, 1885.
- PARIZA, MARIA, „Cărți românești despre românii sud-dunăreni – purtătoare ale ideii unității de neam”, În: *Biblion*, 1, 1993, nr. 1, p. 6-7.
- PASCU, ST., MANOLACHE A., VERDEȘ, ION, *Istoria învățământului din Peninsula Balcanică și Orientul Apropiat*, București, vol. I, 1983.
- PĂTĂRLĂGEANU, C. RADA, *Călătorii în Macedonia, Thesalia, Muntele Athos*, Ploiești, 1884.
- PÂRNUȚĂ, GH., *Școalile române din Macedonia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, comunicare la Simpozionul româno-iugoslav (aprilie, 1977).
- PÂRVAN, VASILE, *România și popoarele balcanice*, București, 1913.
- PÂRVULESCU, CAMELIA, „Școli și biblioteci ale comunității aromânilor din Peninsula Balcanică în primele decenii ale secolului al XX-lea”. În: *Caietul seminarului special de științe auxiliare de istorie*, București, vol. V, 1995, p. 33-39.
- PENCOVICI, ALEXANDRU, *Despre românii din Macedonia și Muntele Athos. Impresii de călătorie*, București, 1885.
- Perenitatea vlahilor în Balcani, istorie și civilizație aromânească*, Constanța, Ed. Fundației Andrei Șaguna, vol. I, 1995; vol. II, 1996, vol. III, 1997; vol. IV, 1998.
- PETRE, MARIA, „Aromânii și relațiile culturale româno-otomane la începutul secolului al XX-lea”, În: *Revista Istorică*, tom VIII, nr. 11-12, 1997, p. 739-743.
- PETRE, MARIA, „Informații privind învățământul românilor din Albania în perioada 1918-1945”. În: *Revista Arhivelor*, 59, 1997, nr. 1, p. 122-126.
- PETRE, MARIA, „Școli românești în Grecia în perioada interbelică”. În: *Analele Dobrogei*, Constanța, 4, 1998, nr. 1, p. 183-188.
- PETRE, PETRINCA, „Românii de peste hotare”. În: *Timocul*, București, II, 1935, nr. 9-10.
- PETRE, PETRINCA, „Românii și problema minorității române din Bulgaria”, În: *Timocul*, București, an II, 1936, nr. 7-8, sept-oct.
- PETRE, PETRINCA, „Românii din Albania”, În: *Timocul*, București, an V, 1938, nr. 78.
- PETREANU, ELISABETA, *România și relațiile interbalcanice în perioada postbelică*, București, 1978.
- PETROVICI, EMIL, „Românii dintre Timoc și Morava”, În: *Transilvania*, Sibiu, an 72, 1941, nr. 3, p. 181.

- PEYFUSS, MAX DEMETER, *Chestiunea aromânească. Evoluția ei de la origini până la pacea de la București (1913) și poziția Austro-Ungariei*, traducere de N. Șerban Tanoșaca, București, Ed. Encilop, 1994.
- PICOT, ÉMILE, *Les roumains de Macedoine*, Iași, 1940.
- PINETTA, MIHAIL, *Apostol Mărgărit*, Iași, 1940.
- POPA, ANGHEL, *Aromânii în Bucovina*, Câmpulung Moldovenesc, 2000.
- POPA, ANGHEL, „Un document inedit despre organizarea primei școli românești la aromânii din sudul Dunării”, În: *Revista de Istorie*, 8, 1997, nr. 11-12, p. 779-782; PVB, 1997, p. 35-40.
- POPA, MIRCEA, „Școli românești în Balcani”, În: *Tribuna*, 6, 1994, nr. 29-32, p. 8-10.
- POPESCU-SPINENI, MARIN, NOE, C-TIN, *Les roumains en Bulgarie*, Craiova, 1939.
- POPESCU-SPINENI, MARIN, *Aspecte geo-politice și economice*, București, 1941.
- POPESCU-SPINENI, MARIN, *Românii din Balcani*, București, 1941.
- POPI, VRSAC GLIGOR, *Românii din Banatul sârbesc în secolele XVIII-XX: pagini de istorie și cultură*, București, Ed. Fundației Culturale Române, 1993.
- POPI, VRSAC GLIGOR, „Avântul mișcării culturale la românii din Voivodina în primul deceniu postbelic”. În: *Clio*, 3, 1994, nr 2-4, p. 33-34.
- POPI, VRSAC GLIGOR, *Românii din Banatul iugoslav între cele două războaie (1918-1941)*, Timișoara, 1996.
- POPILIAN, NICOLAE, *Românii din Peninsula Balcanică*, București, 1885.
- POPIȘTEANU, CRISTIAN, *România și Antanta Balcanică*, București, Ed. Politică, 1971.
- Poporul român și lupta de eliberare a popoarelor din Balcani*, Introducere de N. Ciachir, București, 1986.
- POPOVICI AT. „Sârbii despre Românii din Serbia”. Cartea lui T. Gheorghevici *Printre românii noștri*, În: *Tribuna*, nr. 3-10, 1916, p.61.
- POPOVICI, ATHANASIE, „Apel în numele Românilor din Serbia către Guvernul și Parlamentul român”. În: *Universul*, București, 1912, p. 21.
- POPOVICI, ATHANASIE, „Românii din Serbia”. În: *Românismul*, București, 1913.
- POPOVICI, ATHANASIE, *Mémoire des Roumains de Serbie*, Paris, 1919.
- POPOVICI D. I., *Despre aromâni*, 1934.
- POPOVICI, I. MAX, *Situația românilor macedoneni din Iugoslavia, Grecia și Bulgaria și chestia colonizărilor în România*, București, 1930.
- POPOVICI, I. MAX, *Situația românilor Macedoneni din Iugoslavia, Grecia și Albania în chestia colonizării în România*, București 1930.
- POPOVICI, M, NOE CONSTANTIN: *O carte sârbească despre aromâni. Belgrad 1937*, – București, fa.
- POPOVICIU GEORGE, *Istoria românilor bănățeni*, Lugoj, 1904.
- POPOVICIU GEORGE, *Memorii cu privire la integritatea Banatului*, redactate de dr. George Popoviciu, Caransebeș, 1929.
- POPP, N., „Românii din Banatul Iugoslav”. În: *Timocul*, an VIII, 1941.
- POSTOLACHE, NICOLAE. *Onoare lui Evanghelie Zappa. Românism, elenitate, olimpism*. București, 1896, 80 p.
- POUQUEVILLE, F.C.H.L., *Voyage dans la Grèce*, Paris, 1820.

- PREDA, DUMITRU, *Românii și Antanta*. Iași, Institutul European, 1998.
- PREDA, M. C-TIN, *Românii și civilizația și cultura creștină*, Bârlad, 1941.
- „Problema Românilor de peste hotare și a colonizării lor în țară. Cifrele reale ale Românilor rămași în afara granițelor patriei întregite”, În: *Observator*, nr. 9, din 6 martie 1937, București.
- „Protestul Soc. Timoc și a titraților români din Valea Timocului și dreapta Dunării împotriva nemiloaselor persecuții bulgărești”, În: *Observator*, București, nr. 14, martie 1936.
- PUȘCAS, V., *Căderea românului în Balcani*, Cluj-Napoca, Dacia, 2000.
- RÂMNICEANU, IOAN, ȘESAN, MILAN, BODOGAE., TEODOR, *Istoria bisericească universală*, București, Ed. Institutul Biblic, 1993.
- RASSOS, ANDREW, *Russia and the Balkans: Inter-Balkan Rivalries and Russian foreign policy, 1908-1914*, Toronto, Buffalo, London, 1981.
- REY, AUGUSTIN, *La question des Balcanes devant l'Europe. Vue historique et diplomatique par A. Augustin. Septième édition.*, Paris, 1916.
- ROJA, GHEORGHE, *Măiestria ghiovasirii (cetirii) românești cu litere latinești*, Pesta, 1809.
- ROJA, GHEORGHE, *Cercetări despre românii de dincolo de Dunăre*, Buda, 1809.
- „Românii din Albania”, În: *România*, București, 16 aprilie, 1939.
- ROMANSCKI, ȘT., *Macedoromânii*. ediție îngrijită de Hristu Cândroveanu, București, Ed. Fundației Culturale Aromâne „Dimândarea Părintească”, 1996.
- ROSETTI, AL., *Cercetări asupra graiului românilor din Albania*, București, 1930.
- ROȘU, COSTA, *Bibliografia săptămânalului Libertatea:1945-1995*, Novi Sad, Libertatea, 1997.
- ROTARU, JIPA. *Problema aromânilor din Peninsula Balcanică în atenția cercurilor guvernante de la București (sfârșitul secolului al XX-lea)*, PVB, 4, 1998, p. 47-56.
- ROTARU, JIPA. *Războaiele balcanice și situația aromânilor*, PVB, 2, 1996, p. 119-124.
- ROZIA, GEORGIU C., *Cercetări despre românii de dincolo de Dunăre*, Craiova, 1867.
- RUBIN, ALEXANDRE. *Les Roumains de Macedoine*. Bucarest, 1913.
- RUFINI, MARIO, *Un centro aromeno d'Albania*. Moscopoli, Freiburg, 1959.
- RUSSU, ION IOSIF, *Obârșia tracică a românilor și albanezilor – Clasificări comparative – istorice și etnologice* – Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1995.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN, „Vlahii din Calcidica”, în vol.: *Memoriam lui V. Pârvan*, București, Cartea Românească, 1934, Extras, 11 p.
- SARAMANDU, N., *Gheorghe Constantin Roja și „Școala normală a nației românești” din Pesta, Ungaria 1808-1810*, în vol.: *Contribuția românilor la îmbogățirea tezaurului cultural în Balcani*, București, 1991.
- SARAMANDU, N., „Diaspora aromânească în Austro-Ungaria la începutul secolului al XIX-lea”, În: *P.V.B.*, I, 1995.
- SĂBĂREANU, CORNILIE, *Drepturile românilor din Macedonia la Biserica Națională*, București, 1906, ediția a II-a.
- SCHITUL românesc *Prodromu Sf. Munte Athos. Scurt îndrumar pentru pelerinii români*, 1998.

- „Școlile minoritare din Banatul iugoslav”, În: *Observator*, nr. 42, din 23 noiembrie, 1935, București.
- „Școlile noastre din Iugoslavia”, În: *Frontul Românesc*, București, 23 iunie 1935.
- SEIȘANU, R. „Românii din Albania”, În: *Universul*, București, 15 aprilie, 1939.
- SEIȘANU, R., „Cum sunt tratați românii din ținutul Vidinului”, În: *Timocul*, București, an. II, nr. 3-4-5, 1935.
- „Situația Românilor în Iugoslavia”, În: *Banatul*, an V, nr. 1, Timișoara, 1930.
- „Situația școlilor minoritare române din Grecia”, În: *Observator*, București, nr. 45, din 14 dec. 1935.
- Societatea Culturală „Timoc” a românilor din Valea Timocului și Dreapta Dunării. Statutul și regulamentul*. București, 1937.
- Societatea de cultură Macedo-română, Statut și regulament*, București, 1907.
- Societatea de cultură Macedo-română. Mersul și activitatea societății pe anii 1912-1914*. După dările de seamă citite în Adunarea Generală din 20 aprilie 1914, București, 1914.
- Societatea de cultură Macedo-română. Mersul și activitatea societății pe anii 1920*. După dările de seamă citite în Adunarea Generală din 15 mai 1921, București, 1921.
- Societatea de cultură Macedo-română. Mersul și activitatea societății pe anii 1922*. După dările de seamă citite în Adunarea Generală din 20 mai 1923, București, 1923.
- SPARIOSU, TRAILA, *Învățământul primar românesc din Banatul iugoslav în secolul XX: contribuții*. Panciova, Libertatea, 1997.
- STAN, IOAN, „Despre situația istorico-juridică a aromânilor până la pacea de la București (1913)”. În: *Tribuna*, 1997, 9, nr. 11, p. 2.
- STOICESCU, V. *Românii din Macedonia*, București, 1892.
- STURDZA, D. A., *Les écoles roumains en Macedonie*, București, 1896.
- STURDZA, D. A. și SPIRU HARET, *Discurs în Cameră asupra școalelor din Macedonia*, București, 1902.
- ȘTEFĂNESCU M. „Pentru Românii de peste hotare”. În: *Timocul*, București, nr. 1-2, an. VI, 1939.
- ȘTEFĂNESCU-IACINT, NICOLAE. *Războiul româno-bulgar*, București, Ed. Minerva, 1994.
- TAMBOZI, JUSTIN, „Originea aromână a unor distinși clerici din Peninsula Balcanică și Europa Centrală”. În: *P.V.B.*, 2, 1996, p. 89-100.
- TAMBOZI, JUSTIN. *Personalități aromâne în viața politică și culturală a Bulgariei moderne*. În: *P.V.B.*, 3, 1997, p. 73-80.
- TAMBOZI, JUSTIN; TAMBOZI, GEORGE; TAMBOZI, ATENA, *Enciclopedia aromână*, București, 2000.
- TANAȘOCA, ANCA, „Autonomia vlahilor din Imperiul Otoman în secolele XV-XVII”. În: *Revista de Istorie*, nr. 8, 1981, p. 1513-1530.
- TANAȘOCA, ANCA, „Despre accepțiunile termenului „vlah” în istoriografia iugoslavă”. În vol.: *Cercetări de istorie și civilizație sud-est europeană*, vol. III, București, 1987.
- TANAȘOCA, ANCA, „Romanitatea dispărută din nord-vestul Peninsulei Balcanice”. În: *Sud-estul și contextul european. Buletin*, București, vol. IV, 1995.

- TANAȘOCA, NICOLAE, ȘERBAN. „Afirmare și alienare în istoria românității balcanice”. În: *Sud-Estul și contextul european*, Buletin, vol. II, București, 1994.
- TANAȘOCA, NICOLAE-ȘERBAN, *Afirmare și alienare în istoria românității balcanice în sud-estul și contextul european*. Buletin, vol. II, București, 1994.
- TANAȘOCA, NICOLAE-ȘERBAN, „Rolul Bizanțului în istoria românității balcanice”, În: vol. *Sud-estul și contextul european*. Bulletin, vol. II, București, 1994.
- TANAȘOCA, NICOLAE-ȘERBAN, „Chestiunea aromânească. Un episod diplomatic din viața lui George Murnu în lumina corespondenței sale inedite (1913)”. În: *Revista istorică*, tom. VIII, 11-12, 1997, p. 719-738.
- TANAȘOCA, NICOLAE-ȘERBAN. „Chestiunea aromânească între diplomație și utopie”. În: *PVB*, 1997, 3, p. 13-28.
- TANAȘOCA, NICOLAE-ȘERBAN. „Din istoria „Chestiunii aromânești”. O încercare de compromis între elenism și românism în eparhia Grebenei în anul 1867”. În: *Revista de Istorie*, 9, 1998, nr. 3-4, p. 129-141.
- TANAȘOCA, NICOLAE-ȘERBAN, „History of Balcan Romanity”, În: vol. *Politics and culture in South East Europe*, București, 1999, p. 77-134.
- TEGA, VASILE, *Aromânii văzuți de călători englezi (până la 1900)* București, 1998.
- TIMOC, CRISTEA SANDU, *Tragedia românilor de peste hotare (9-13 milioane)*, Timișoara, Astra Română, 1994.
- TIMOC, CRISTEA-SANDU, *Mărturii de la românii uitați (9-13 milioane)*, Timișoara, 1995.
- TIMOC, CRISTEA, SANDU. *Vlahii sunt români. Documente inedite*, Timișoara, 1997.
- TODOROVA, MARIA, *Balcarii și balcanismul*, București, Ed. humanitas, 2000.
- ȚOVARU, S., *Problema școlii românești din Balcani*, București, 1934.
- ȚOVARU, S., *Un ilustru medic vienez de origine gramustean, primul sigilograf român*, București, 1931.
- TRÂPCEA THEODOR. *Contribuția la istoria Românilor din Peninsula Balcanică, Românii dintre Timoc și Morava*, București, Cartea Românească, 1946.
- Trecutul și prezentul chestiunii macedonene, de un aromân*, București, 1902.
- TRIFU, TAȘCU, *Congresul Românilor otomani*, București, 1900.
- TULLIU, NUȘI, *Calvarul neamului (exodul aromânilor)*, București, 1931.
- UNGHEANU, MIHAI, „Despre românii uitați sau despre identitatea națională”. În: *PVB*, 4, 1998, p. 31-46.
- URECHIA, V. A., *Românii din Macedonia*, București, 1901.
- URECHIA, V. A., *Interpelare în chestiunea școlilor macedoromâne*, București, 1901.
- VAIDOMIR, N. P., *Strămoșii românilor macedoneni*, Mediaș, 1944.
- VAIDONIS, M. P., *Contribuțiuni la istoria românilor sud-dunăreni. Originea tracă a macedonenilor pre-români*, Mediaș, 1943.
- VÂLCU, ȘTEFAN. „Românii uitați: o introducere în chestiunea timoceană”. În: *Sud-Estul și contextul european*, Buletin, București, IX, 1998, p. 98-107.
- VALERIANU, MIHAIL, *Chestiunea balcanică și politică externă a României*, București, 1913.
- VÂLSAN, G. *România și popoarele balcanice*, București, 1913.
- VÂLSAN, G., *Les roumaines de Bulgarie et de Serbie*, Paris 1918.

- VÂLSAN, GEORGE, „Românii din Craina Serbiei”, În: *Anuarul de geografie și antropogeografie*, an. II, București, 1911, pp. 177-250 (cu G. Giulea). Anuar de geografie și antropologie, 1909-1915.
- VÂLSAN, GEORGE, „Românii din Serbia”, În: *Buletinul Societății Regale Române de Geografie*, Tom VI, București, 1937.
- VÂLSAN, GEORGE, *Românii din Bulgaria și Serbia*, ed. a II-a, Craiova, Ed. Scrisul românesc, 1996.
- VÂRGOLICI, TEODOR, *Dimitrie, Bolintineanu, Epoca sa*, București, 1971.
- VĂRĂDEAN, V. „Românii din Banatul iugoslav”. În: *Graiul Românesc*, București, 1929, III, p. 78-81.
- VELICHI CONSTANTIN, „Imperiul Otoman și statele din Balcani între 1878-1912”. În: *Studii și articole de istorie*, București, vol. XV, (1970), p. 171-198.
- VELICHI, CONSTANTIN, *România în Sud-Estul Europei (1800-1912)*, București, 1979.
- VELICHI, CONSTANTIN, „Les relations roumano-greques pendant la periode 1879-1911”. În: *R.E.S.E.E. (Revue des etudes sud-est européennes)*, București VII, 1969, nr. 3, p. 509-542.
- VELICHI, CONSTANTIN, *Imperiul Otoman și statele din Balcani (1878-1912)*, București, 1970.
- VELICU, IOAN I., „Institutul de la Sf. Apostoli și începuturile mișcării de renaștere națională la românii macedoneni”. În: *Revista istorică română*, vol. XI-XII, 1941-1942, p. 272-284.
- „Viața Românească în Banatul iugoslav”. În: *Cuvântul*, București, 1927, an. II, nr. 714, 720 și 737.
- VOPICKA, CHARLES J., *Secrets of the Balkans*, Chicago, Rond Mc. Molly, of Company, 1921.
- VULCĂNESCU, ROMULUS. „Mitologie macedo-română. În: *PVB*, 1996, 2, p. 25-29.
- WACE, A.J.B.; THOMPSON, M.S., *The Nomads of the Balkans. An account of Life and Customs among the Vlachs of Northern Pindus*, New York, 1913.
- WEIGAND, GUSTAV, *Die aromunen. Ethnographisch-philologisch-historische untersuchungen*, Leipzig, 1895.
- ZBUCHEA, GHEORGHE, „Problema bisericească la aromâni (1878-1914)”. În: *P.V.A*, Constanța, 1, 1995, p. 79-85.
- ZBUCHEA, GHEORGHE, *Unele considerații privind istoria românilor de peste Dunăre*. În vol.: *Miscellanea in honorem Radu Manolescu*, București, 1996, p. 319-330.
- ZBUCHEA, GHEORGHE, „Aspecte ale vieții și luptei naționale a românilor din Peninsula Balcanică până la războaiele balcanice”. În: *P.V.B.*, 3, 1997, p. 101-117.
- ZBUCHEA, GHEORGHE, „Românii din Peninsula Balcanică în timpul marii conflagrații mondiale”. În: *Timpul istoriei I, Honorem emeritae Ligiae Bârzu*, București, 1997, p. 367-383.
- ZBUCHEA, GHEORGHE, „Românii de la sud de Dunăre în vremea crizei balcanice din anii 1912-1913”, În vol.: *Timpul istoriei, II. Profesorului Dinu Giurescu*, București, 1998, p. 262-283.

- ZBUCHEA, GHEORGHE, *Relațiile României în sud estul european la începutul secolului al XX-lea*, București, 1999.
- ZBUCHEA, GH., *România și războaiele balcanice (1912-1913)*, București, 1999.
- ZBUCHEA, GHEORGHE, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică. Sec. XVIII-XX*. București, 1999.
- ZBUCHEA, GHEORGHE, „Problema aromânilor în timpul celui de-al doilea război mondial”. În: *P.V.B.*, 2, 1996, p. 7-23; În: *RLSA (revista de literatură și studii despre aromâni)*, Constanța, 1999, 6, nr. 2, partea I-a, p. 7-23 (în dialect aromân).
- ZBUCHEA, GHEORGHE, „Românii din afara hotarelor”. În: *Document Buletinul Arhivelor Militare*, București, 4, 2001.
- ZBUCHEA, GHEORGHE, *Românii timoceni. Scurtă istorie*, Timișoara, 2002.
- ZBUCHEA, GHEORGHE. „Aromânii după al doilea război mondial (aspecte istorice și politice)”. În: *PVB*, 4, p. 57-71.
- ZEANĂ, IONEL. „Literatura religioasă în aromână”. În: *PVB*, 2, 1996, p. 101-105.
- ZUCA, GHEORGHE, *Un studiu economic asupra românilor din Epir*, București, 1906.

*Tiparul s-a executat sub c-da nr. 1445/2006 (continuare tiraj)
la Tipografia Editurii Universității din București*